

ΑΡΧΕΙΟΝ
ΤΟΥ
ΘΡΑΚΙΚΟΥ ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΟΥ
ΚΑΙ
ΓΛΩΣΣΙΚΟΥ ΘΗΣΑΥΡΟΥ

ΤΡΙΜΗΝΙΑΙΟΝ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ

ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ ΥΠΟ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ ΘΡΑΚΩΝ

Διευθυντής ΠΑΥΛ. ΠΑΠΑΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ

ΤΟΜΟΣ Γ'.

ΒΡΑΒΕΙΟΝ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ 1939

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΤΥΠΟΣ "ΠΟΛΥΒΙΟΤΕΧΝΙΚΗΣ,"
1943—44

ΠΡΟΣ ΤΟ ΔΕΚΑΤΟΝ ΕΤΟΣ

Ποιὸς θὰ ἐπίστευε ὅτι τὸ Ἄρχεῖον τοῦ Θρακικοῦ Λαογραφικοῦ καὶ Γλωσσικοῦ Θησαυροῦ θὰ συνεπλήρωνε τὸ δέκατον ἔτος τῆς ζωῆς του! Ἦρchiσε μὲ τάνύπαρκα μέσα μιᾶς ζωῆς καὶ διανύοντας δέκα χρόνια μέσ' ἀπὸ δραματικὲς καὶ θλιβερὲς ὥρες καὶ στιγμές, —τόσο πὺ πολλὲς φορὲς ἀφῆκε φωνὲς ἀπογνώσεως καὶ ἀπελπισίας— ὑψώνει σήμερα τὸ ἀνάστημά του, ἀνάμεσα σὺλα τὰ ἐπιστημονικὰ ὁμοιά του περιοδικὰ μὲ ὑπερηφάνεια καὶ ἠθικὴ ἀκμή. Πέρασαν δέκα χρόνια οἰκονομικῆς πάλης καὶ ἀγῶνων γιὰ τὴ ζωὴ τοῦ περιοδικοῦ καὶ τὴν ἐκπλήρωση τοῦ ἐθνικοῦ καὶ τοῦ ἐπιστημονικοῦ του σκοποῦ καὶ πέρασαν δόξα τῷ Θεῷ λαμπρά, μιὰ φορὰ πὺ ὁ σκοπὸς μας πραγματοποιήθηκε.

Στὸν δύσκολο δρόμο τοῦ Ἄρχείου, πὺ λίγοι χαιρέκακοι καὶ φθονεροὶ εἶχαν καταδικάσει τὴ ζωὴ του καὶ εἶχαν καθορίσει τὰ ὀλιγόχρονα ὄριά της—ἀντὶ νὰ χαροῦν οἱ δαίλαιοι καὶ νὰ γιορτάσουν—καὶ μᾶς ἀντίσκοφταν ταχτικὰ ὅσο μπορούσαν τὸν ὀμαλὸ δρόμο μας, ἀντὶ νὰ συντρέχουν καὶ νὰ χαίρωνται, ἢ διεύθυνση στάθηκε δίχως νὰ λιγοψυχήσει. Ἔτσι μάγῶνες δύσβατους, μὲ οἰκονομικὲς δυσχέρειες ἀκατανίκητες, μὲ τὴ λίγη ἀνακούφιση μόνο μερικῶν, ὅπως τῆς Παγκεῖου Ἐπιτροπῆς, τοῦ Ὑπ. Παιδείας, τῆς Γεν. Διοικήσεως Θράκης, μπόρεσε νὰ διανύσει τὸ δεκάχρονο αὐτὸ διάστημα καὶ νὰ στήσει τοὺς δέκα τόμους τοῦ *μνημεῖο ἔσαει τῆς Θράκης* καὶ μάλιστα τὰ τρία τελευταῖα χρόνια τοὺς τρεῖς λαμπροὺς τόμους Ζ', Η' καὶ Θ' μέσα σὲ χαλεπώτατες, σὰν τὲς σημερινές, ἐθνικὲς ἡμέρες, μαζεύοντας ὑλικό, ζητιανεύοντας τὰ ὑλικὰ μέσα καὶ τυπώνοντας τὸ πλούσιο περιεχόμενό τους.

Τώρα τὸ *Ἀρχεῖο Θράκης* μπορεῖ νὰ καυχηθῆ, πὼς νίκησε κερδίζοντας τὴν ἐκτίμηση τῶν εἰδημόνων καὶ δυναμένων, γιὰ τὸν ἐπιστημονικὸν τρόπο τῆς συλλογῆς τοῦ πλουσίου ὑλικοῦ του, τῆς ἐπεξεργασίας του, τῆς ταξινομήσεώς του καὶ τῆς ἐκτυπώσεως του καὶ πὼς δὲ φοβᾶται πλὴν τῆς μοχθηρίας καὶ κακίας τῶν ταπεινῶν ἐχθρῶν του.

Προχωρώντας στὴν ἐκτύπωση τοῦ δεκάτου τόμου— δυστυχῶς μὲ μέσα τεχνικὰ καὶ ὑλικὰ πολὺ πενιχρά,—ἐλπίζουμε ὅτι θὰ εὐτυχήσουμε νὰ τὸν περατώσουμε χωρὶς οἰκονομικὰ προσκόμματα μὲ τὴ βοήθεια τῶν θαυμασιῶν τοῦ περιοδικοῦ, γιὰ νὰ κλείσει ἡ πρώτη περίοδος τῆς ζωῆς του καὶ ὅτι θὰ ζήσουμε νὰ δοῦμε κιᾶλλη μιὰ δεκάδα τόμων καλύτερων ἀπ' τοὺς πρώτους ἀπὸ πάσης ἀπόψεως καὶ νὰ παραδώσουμε στοὺς μεταγενέστερούς μας ἕναν ἀληθινὸ καὶ πολύτιμο *ἱστορικόν, λαογραφικὸν καὶ γλωσσικὸν θησαυρόν*, ποὺ θ' ἀντέχει στὸν ἔλεγχον τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς ἀληθείας καὶ θ' ἀποτελῆ πηγὴ σίγουρη καὶ ἀστείρευτη γιὰ τὸν ἱστορικόν, τὸ λαογράφον, τὸ γλωσσολόγον κ.λ.π. καὶ ποὺ θὰ φωτίζει σὰ φάρος τὰ περασμένα καὶ τὰ τωρινὰ τῆς ἀγαπημένης δύσμοιρης πατρίδας μας Θράκης ἀπὸ τὸν Αἴμον ὡς τὸ Αἶγαϊο κιᾶπὸ τρεῖς χιλιάδες χρόνια πρὶν ὡς τὰ σήμερα.

Ἔτσι θαρραλέοι στοὺς ἀγῶνες μας καὶ γεμᾶτοι ἐλπίδες γιὰ τὸ μέλλον τῆς Θρακικῆς φυλῆς, ποὺ τόσο πλούσιο καὶ βαθὺ ψυχικὸν περιεχόμενον τὴν χαρακτηρίζει, ἄς εὐχηθοῦμε καλὴν λευτερίαν, καλὴν Πατρίδα!

Η ΔΙΕΥΘΥΝΣΙΣ

ΟΙ ΕΠΙ ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑΣ ΕΝ ΦΙΛΙΠΠΟΥΠΟΛΕΙ ΒΟΥΛΓΑΡΟΙ

Πρῶται ὁμαδικαὶ τῶν Βουλγάρων ἐγκαταστάσεις καὶ ἐξελληνισμὸς αὐτῶν.—Ἡ ἐθνικὴ αὐτῶν ἀφύπνισις καὶ οἱ ἐκκλησιαστικοὶ ἀγῶνες.—Οἱ κατὰ Σίσκωφ Βούλγαροι Φιλιππουπολίται.—Συκοφανταίαι καὶ ἐρεσχελῖαι κατὰ τε τῆς Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας καὶ τῶν Ἑλλήνων.—Σχολεῖα καὶ ἐκκλησίαι τῶν Βουλγάρων ὡς ἰδίας ἐθνικῆς κοινότητος.—Ἀποσχισμὸς αὐτῶν ἀπὸ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου.

§ 1) Μέχρι τῶν ἀρχῶν τοῦ 19ου αἰῶνος ἢ καὶ ὀλίγω πρότερον μέχρι τῶν δύο τελευταίων δεκαετηρίδων τοῦ 18ου ἢ ὑπαρξίς μονίμων κατοίκων Βουλγάρων ἐν Φιλιππουπόλει, τ. ἔ. ὀρθοδόξων μετὰ Βουλγαρικῆς συνειδήσεως καὶ γλώσσης φαίνεται ἡμῖν προβληματικὴ. 1) Διότι οἱ κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Βροκίιέρε 2) κατὰ τὸ πλεῖστον οἰκοῦντες ἐν τῇ πόλει τῷ 1433 Βούλγαροι ἐκ τῶν Χριστιανῶν, ὡς νομίζει ὅτε Jirecek 3) καὶ ὁ Iord.

Σημειώσεις Διευθ.—Ἡ δημοσιευομένη μελέτη ἀποτελεῖ κεφάλαιον τῆς ἀνεκδότου ἱστορίας τῆς Φιλιππουπόλεως τοῦ μακαρίτου Μ. Ἀποστολίδου. Ἐκ τῆς ἱστορίας αὐτῆς θὰ δημοσιεύσωμεν κατὰ σειρὰν τὰ ἐξῆς κεφάλαια κατ' ἐντολὴν καὶ παραχώρησιν τοῦ ἰδίου: 1) Βιογραφίαι διακριθέντων Φιλιππουπολιτῶν. 2) Ἡ Ἑλληνικὴ Ὀρθόδοξος Κοινότης Φιλιππουπόλεως. 3) Ἡ κατάστασις τῆς ἐν Φιλιππουπόλει Ἑλλην. Ὀρθοδόξου Κοινότητος. 4) Ἡ Φιλιπούπολις ἐπὶ τοῦ αὐτονομιακοῦ καθεστώτος τῆς Ἀνατ. Ρωμυλίας. 5) Τὰ ὑστατα τῆς Φιλιππουπόλεως ἔτη ἐπὶ Τουρκοκρατίας. 6) Ἡ Ἑλληνικὴ Ὀρθόδοξος Κοινότης Φιλιππουπόλεως. 7) Τὰ αἷτια καὶ ἡ ἱστορία τῆς τελείας ἐξοντώσεως τοῦ Ἑλληνισμοῦ. 8) Ἡ Ὀρθόδοξος Ἑλληνικὴ Μητρόπολις Φιλιππουπόλεως. 9) Ἡ Φιλιπούπολις ἐπὶ Τουρκοκρατίας τὸν ΙΖ' αἰῶνα. 10) Ἡ Φιλιπούπολις ἐπὶ Τουρκοκρατίας τὸν ΙΗ' αἰῶνα. 11) Ἡ Φιλιπούπολις ἐπὶ Τουρκοκρατίας τὸν ΙΘ' αἰῶνα. 12) Τὸ κεφάλαιον Καὶ οἱ τάφοι λαλοῦσιν ἐδημοσιεύθη εἰς τὸν Θ' τόμον. Οἱ παραπομπές εἰς ἄλλα κεφάλαια γίνονται εἰς τὸ ὅλον ἔργον καὶ τὰ οἰκεῖα συγγενῆ κεφάλαια τῆς ἱστορίας του.

§ 1 1) Περὶ τῆς Φιλιππουπόλεως ἐπὶ βυζαντινοκρατίας ὡς Ἑλληνικῆς πόλεως. Ἴδε ἀνωτέρω αὐτόθι, κεφ. XIII § 5 καὶ Θερακικὰ Ἀθηνῶν τόμ. II, ἔτ. 1929, σελ. 333—342.

2) Ἀνωτέρω αὐτόθι κεφ. XIV § 2.

3) Jirecek, Perioditschesko Spisanie, ἔτ. 1882, τόμ. III, σελ. 75—76 καὶ Ὀδοιπορικὸν Βουλγαρίας σελ. 138.

Иванов 4) εἶναι μὴ εἶναι Ἕλληνες ἐκληφθέντες ὑπὸ τοῦ περιηγητοῦ ὡς Βούλγαροι ἔνεκα τῆς ὑπὸ τούτων κατοχῆς τῆς πέριξ κατὰ τὸ πλεῖστον ὑπαίθρου χώρας, 5) εἶναι καθ' ἡμᾶς οἱ Παυλικιᾶνοι (Μανιχαῖοι), ἐγκαταστάντες εἰς τὴν πόλιν μετὰ τὴν ὑπὸ τῶν Τούρκων ἄλωσίν της ἐκ τῶν πέραν τοῦ Ἑβρου πρὸς τὸν Αἴμον συνοικισμῶν των καὶ καταλαβόντες αὐθις τὴν ἐπὶ τῆς βυζαντινοκρατίας συνοικίαν τῶν προγόνων των. Ἐνεκα δὲ τῆς βουλγαροφωνίας των, ἦν ἐκτῆσαντο ζῶντες ἐκεῖ μεταξὺ Βουλγάρων, (οἵτινες ἀπὸ τοῦ δεκάτου ἤδη αἰῶνος ἤρξαντο κατερχόμενοι τοῦ Αἴμου καὶ ἐκτεινόμενοι πρὸς τὸν Ἑβρον καὶ ἐπὶ τὴν Ροδόπην, ὅπου εὔρον παλαιότερον οἰκισθέντα συμπαγῆ Σλαυικὰ φύλα, 6) ὑπελήφθησαν ὑπὸ τοῦ καθολικοῦ Γάλλου δικαίως ὡς Βούλγαροι ἀνήκοντες εἰς τὴν ἀνατολικὴν ὀρθόδοξον ἐκκλησίαν (Ἑλληνικὸν δόγμα), καίπερ αἰρετικοὶ ὄντες. 7) Ὁ σύγχρονος ὁμως τοῦ Broquière ἱστορικὸς Κριτόβουλος λέγει ρητῶς ὅτι πρὸ τῆς πτώσεως τοῦ Βυζαντίου (1453) καὶ κατόπιν ἔζων ἐν Φιλιππουπόλει πλεῖστοι φυγάδες καὶ αἰχμάλωτοι Ἕλληνες Κωνσταντινουπολιταί, 8) οἵτινες προφανῶς μετὰ τῶν ἐναπομεινάντων μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς πόλεως (1363) Βυζαντινῶν Φιλιππουπολιτῶν ἀπετέλεσαν τὸν πυρῆνα τῆς Ἑλληνικῆς Ὀρθοδόξου Κοινότητος. 9)

Ἐνα αἰῶνα βραδύτερον, ὅποτε ὁ ἐν τῇ πόλει χριστιανικὸς πληθυσμὸς ἔφθασεν εἰς τὸ ἐλάχιστον, 250 ψυχὰς ἢ οἴκους μᾶλλον ἐκτουρκισθείσης τῆς πόλεως, οἱ Φιλιππουπολιταί χριστιανοί, ὡς διαπιστοῦται ἐκ τῶν λόγων τοῦ Gerlach (1578), ἦσαν Ἕλληνες, διότι Ἑλληνικαὶ ἦσαν πᾶσαι αἱ ἐκκλησίαι, Ἕλληνες οἱ ἱερεῖς, Ἕλληνας ὁ ὁδηγὸς του, Ἑλληνικαὶ αἱ παραδόσεις τῶν πολιτῶν. 10) Τοῦτο ἐπιβεβαιουῦται καὶ ὑπὸ τοῦ Σλαύου Bratislaw, ὅστις τοὺς ἐν τῷ πέραν τοῦ Ἑβρου συνοικισμῶ οἰκοῦντας Ἕλληνας (1591) καλεῖ Βουλγάρους γραικομανεῖς, τ. ἔ. Βουλγάρους ἐξηλληνισμένους, 11) ἐνῶ ἀναμφιβόλως ἦσαν Ἕλληνες ἐγκαταστάντες ἐκ τῆς πόλεως ἢ ἄλλοθεν ἐκεῖ χάριν ἐμπορίας, διότι τὸ προάστιον ἐκεῖνο τότε ἐχρησίμευεν ὡς σταθμὸς τῶν εἰς τὴν Εὐρώπην ὁδοιπορούντων καὶ πασῶν τῶν συνοδειῶν (κερβανίων).

Ὁ Wennern τῷ 1616 μνημονεύει πρὸς τοῖς Τούρκοις, τοῖς Ἕλλησι

4) *Jord. Ivanow*, Ἐφημ. Σοφίας Mir (=Εἰρήνη), ἔτ. 1926.

5) Ἀνωτέρω αὐτόθι κεφ. XIV § 2 καὶ XV § 3.

6) *Jirecek* Das Fürstertum Bulgariens, σελ. 48. Ἴδε καὶ *Μυρτ. Ἀποστολίδου*, Θρακικὰ Ἀθηνῶν, τόμ. II, σελ. 345, σημ. 1.

7) Οἱ Παυλικιᾶνοι, ὡς φαίνεται ἐκ τῶν πρὸς τὸν Ἀλέξιον τὸν Κομνηνὸν δογματικῶν συζητήσεών των, κατὰ τὸν ἐνδέκατον καὶ δωδέκατον αἰῶνα ἐλάλουν τὴν Ἑλληνικὴν. Ἴδε ἀνωτέρω αὐτόθι, κεφ. XI § 4.

8) *Κριτοβούλου*, ἱστορ. III, 17 Ἴδὲ καὶ ἀνωτέρω αὐτόθι, XIV § 3.

9) *Μυρτ. Ἀποστολίδου*. Θρακικὰ Ἀθηνῶν, τόμ. II, σελ. 344 καὶ ἀνωτέρω αὐτόθι κεφ. XIV § 3.

10) Ἀνωτέρω αὐτόθι, κεφ. XV, § 2 καὶ 3.

11) Αὐτόθι.

καὶ τοῖς Ἰουδαίοις τῆς πόλεως κατοίκοις καὶ Βουλγάρους καὶ Ραγουσαίους, ¹²⁾ οὓς προτάσσει τῶν ἄλλων, οὐχὶ δὲ Παυλικιάνους, ¹³⁾ ἔξ οὗ εἰκάζεται ὅτι οἱ μνημονευόμενοι ὡς Βούλγαροι πάλιν ἦσαν οἱ Βουλγαρόφωνοι τότε Μανιχαῖοι, ὧν οἱ πρόγονοι καὶ ἐπὶ βυζαντινοκρατίας συνῶκουν μετὰ τῶν Ραγουσαίων ἐμπόρων ἐν τῇ αὐτῇ πρὸς νότον τῆς ἀκροπόλεως καὶ ἐκτὸς τῆς πόλεως Λατινικῇ συνοικίᾳ (νῦν Παυλικιάνικα), ¹⁴⁾ παρ' ἧ διήρχετο ἡ κατὰ τὸν μεσαίωνα καὶ ἐπὶ τουρκοκρατίας μεγάλη στρατιωτικὴ καὶ ἐμπορικὴ ὁδός, ἡ ἀπὸ Ἀδριανουπόλεως πρὸς τὴν Σερδικὴν (Σόφριαν) καὶ τὸ Singidunum (Βελιγράδιον) ἄγουσα. Ὡσαύτως ὁ Τοῦρκος γεωγράφος, Evlia Tscheleby, ἐπισκεψάμενος καὶ διαμείνας ἐφ' ἱκανὸν ἐν τῇ πόλει τῷ 1652, Βουλγάρους δὲν μνημονεύει· διότι ἐκ τῶν ἑπτὰ τότε Ρωμαϊκῶν συνοικιῶν, αἵτινες ὀνομάζονται ὑπ' αὐτοῦ ἐκ τῶν κατοικούντων αὐτὰς ἔθνῶν, ἡ μετὰ τὴν Σερβικὴν (Ραγουσαίων) φερομένη Βουλγαρικὴ δέον νὰ θεωρηθῇ ὡς ἡ τῶν Βουλγαροφώνων Παυλικιάνων, οὓς οὐδαμῶς μνημονεύει, καὶ οὐχὶ τῶν Βουλγάρων, ὡς ὑπολαμβάνει ὁ Βούλγαρος μεταφραστὴς τοῦ Τουρκικοῦ κειμένου, ὅστις προφανῶς ἔχει διαταράξει τὴν μετάφρασιν. ¹⁵⁾ Ὁ Riccaut τῷ 1665 οὐδεμίαν Βουλγάρων μνεῖαν ποιεῖται, λέγει δὲ ρητῶς ὅτι οἱ κάτοικοι τῆς πόλεως ἦσαν Τούρκοι καὶ Ἑλληνας, αὐτόχθονες καὶ μέτοικοι, ἔχοντες Ἑλληνα μητροπολίτην καὶ Ἑλληνας ἱερεῖς. ¹⁶⁾

Ὁ Paul Lucas τῷ 1707 ἀναφέρει ὅτι οἱ ἄστοι ἦσαν σχεδὸν πάντες χριστιανοὶ πλὴν 120 οἰκιῶν Ἑβραίων ὑπονοουμένου ὅτι ἡ περὶ τὴν παλαιὰν πόλιν οἰκοῦντες ἦσαν Μωαμεθανοί. Βουλγάρους δὲν μνημονεύει, ὡς ἀλλαχοῦ ἐν ἄλλοις τόποις, οὓς διῆλθεν. Ὀμιλεῖ δὲ περὶ ὠραίας Ἑλληνίδος παρθένου, ἣν ἐθεράπευσε, περὶ τῆς οἰκογενείας της καὶ περὶ Ἑλληνοῦ ἱερέως ¹⁷⁾

Μετὰ 80 ἔτη ὁ Lusignan τῷ 1786 λέγει ὅτι ἐκ τῶν 26000 οἰκιῶν, μᾶλλον ὅμως τῆς πόλεως αἱ 12 500 ἦσαν Ἑλλήνων, αἱ δὲ λοιπαὶ Τούρκων καὶ Ἀρμενίων. Περὶ τῶν Βουλγάρων καὶ Ἀρμενίων λέγει ὅτι ἔζων ἐν τοῖς προαστείοις τῆς πόλεως, ¹⁸⁾ ἔξ οὗ εἰκάζεται ὅτι Ἀρμενίους ὑπολαμβάνει τοὺς Παυλικιάνους ἀφορῶν εἰς τὴν ἀρχικὴν αὐτῶν κατὰ τὸ πλεῖστον κατα-

12) *Ράγουσα*, σλαβιστὶ Dubronnik, ἡ ἐν Δαλματία παρὰ τῷ Ἀδριατικῷ Σερβοκρατικῇ πόλις, ὀνομαστὴ ἐπὶ τῇ ἐμπορίᾳ κατὰ τὸν μεσαίωνα, ἀντίπαλος τῆς Βενετίας.

13) Ἀνωτέρω αὐτόθι, κεφ. XVI § 1.

14) Αὐτόθι, κεφ. XI, § 5.

15) Αὐτόθι, κεφ. XVI § 2 καὶ σημ. 6.

16) Αὐτόθι, κεφ. XVI § 3.

17) Αὐτόθι, κεφ. XVII § 1.

18) Αὐτόθι, κεφ. XVII § 2.

γωγὴν, καθ' ὅσον ἡ συνοικία των, ὡς προερρήθη, ἀπειτέλει ἴδιον προάστειον, τῶν τουρκοφώνων Ἀρμενίων οἰκούντων ἐν αὐτῇ τῇ πόλει. Περὶ δὲ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν Βουλγάρων δὲν ποιεῖται λόγον ὡς ἀσημάντου, διότι οἱ ἐν τοῖς προαστείοις Μαρασίῳ καὶ Πέραν ἀρξάμενοι τότε νὰ ἐγκαθίστανται οἰκογενειακῶς ὑπὸ τῶν Τούρκων γεωκτημόνων πρὸς καλλιέργειαν τῶν ἀγρῶν καὶ κήπων των Βούλγαροι γεωργοὶ καὶ κηπουροὶ ἐκ τῶν πλησίον κωμῶν ἦσαν προφανῶς ἀκόμη εὐάριθμοι. Δύο ἔτη βραδύτερον τῷ 1788 ὁ Ferrières Sauveboeuf κατὰ τὸν Jirecek εὗρισκει ἐν τῇ πόλει ἱκανὸν Ἑλληνικὸν καὶ Βουλγαρικὸν πληθυσμὸν ἀσχολούμενον περὶ τὴν ἔμποριαν ¹⁹⁾ πρὸς τοῖς πλειοψηφοῦσι Τούρκοις. Ἡ ἀντίφασις τούτου πρὸς τὸν Lusignan περὶ Ἑλλήνων καὶ Βουλγάρων ἀποδοτέα εἰς τὸ ὅτι ὁ Ferrières συμπεριέλαβεν ἐν τοῖς Βουλγάροις τοὺς Βουλγαροφώνους Παυλικιάνους, οἵτινες ἦσαν τὸ πλεῖστον ἔμποροι, ἐνῶ οἱ τῶν προαστείων Βούλγαροι ἦσαν γεωργοί. Ὅσον δ' ἀφορᾷ εἰς τοὺς ἀπὸ τῶν ἀρχῶν σχεδὸν τοῦ δεκάτου ὀγδόου αἰῶνος ἀρξαμένους νὰ προσέρχωνται σποραδικῶς εἰς τὴν πόλιν ἐκ τῶν πέριξ κωμῶν βουλγαρόπαιδας πρὸς ἐκμάθησιν τέχνης τινὸς ἢ πρὸς ὑπηρεσίαν παρὰ τοῖς Ἑλλήσι μαϊστοροσιν, οὗτοι ἐν βραχεῖ χρόνῳ ἐξηλληνίζοντο, ἐγκαθιστάμενοι δὲ ὀριστικῶς εἶτα ὡς μαῖστορες ἐν τῇ πόλει καὶ Ἑλληνίδας νυμφευόμενοι συγκατηριθμοῦντο ἐν τοῖς Ἑλλήσιν ἀποβαλόντες τὴν Βουλγαρικὴν συνείδησιν ὡς ζῶντες ἐν Ἑλληνικῷ περιβάλλοντι καὶ μόνον τεκμήριον τῆς Βουλγαρικῆς των καταγωγῆς φέροντες τὸ Βουλγαρικὸν των ὄνομα ὑπὸ Ἑλληνικὸν τύπον. Τοῦτο διαπιστοῦται ἐκ τῶν σωζομένων ἀρχείων τοῦ ρουφειοῦ τῶν ἀμπατζήδων. Ἄλλως τε αἱ κατὰ τὴν Ἑλληνικὴν Ἐπανάστασιν τοῦ 1769 βιοπραγίαι τῶν Τούρκων κατὰ τοῦ ἐν Φιλιππουπόλει ὡς ἐν Λαρίσῃ, Σμύρῃ, Μοσχολέει καὶ ἀλλαχοῦ χριστιανικοῦ πληθυσμοῦ δηλοῦσιν ὅτι οἱ Φιλιππουπολίται ἦσαν Ἕλληνες, ²⁰⁾ οἱ δὲ τυχὸν μήπω ἐξηλληνισμένοι νεήλυδες Βούλγαροι ἦσαν ἐλάχιστοι, ἀλλὰ καὶ οὗτοι ἐφιλοτιμοῦντο νὰ καλῶσιν ἑαυτοὺς Γραικοὺς καὶ νὰ ρέπωσιν εἰς τὸν ἐξελληνισμόν.

Κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ δεκάτου ἐνάτου αἰῶνος Βούλγαροι κάτοικοι τ. ἔ. λαλοῦντες τὴν Βουλγαρικὴν γλῶσσαν καὶ ἔχοντες συνείδησιν τῆς Βουλγαρικῆς ἐθνότητος δὲν φέρονται ἐν τῇ Φιλιππουπόλει· διότι ὁ Κ. Οἰκονόμος ²¹⁾ τῷ 1818 ὀνομάζων τὰ ἐν τῇ πόλει οἰκοῦντα ἔθνη οὐδαμῶς μνημονεύει Βουλγάρους, ἐνῶ λογίζεται ὡς ἴδιον ἔθνος τοὺς Παυλικιάνους (Μανιχαίους), περὶ ὧν λέγει ὅτι εἶναι σλαυόφωνοι, τ. ἔ. λαλοῦσι τὴν Βουλγαρι-

19) *Jirecek-Argyrow*, Ὀδοιπορικὸν Βουλγαρίας, σελ. 145.

20) *Θρακικὰ Ἀθηνῶν*, τόμ. II, σελ. 350 § 5.—Ἴδε καὶ *Μυρτ. Ἀποστολίδου*, Τὰ ἀρχεῖα τοῦ ἐν Φιλ|πόλει ἐσναφίου τῶν ἀμπατζήδων. Ἀρχεῖον Θράκης τ. Γ' σελ. 151 καὶ ἐξῆς.

21) Αὐτόθι ἀνωτέρω, κεφ. XVII § 2.

22) *Κ. Οἰκονόμου*, αὐτόθι, σελ. 27, § 1δ'.

κὴν γλῶσσαν. Ἐκ τούτου ἔπεται ὅτι οἱ περὶ τὰ τέλη τοῦ δεκάτου ὀγδόου καὶ ἀρχῆς τοῦ δεκάτου ἐνάτου αἰῶνος ἐγκαταστάντες ἐν τῇ πόλει καὶ ἐν αὐτοῖς τοῖς προαστείοις, πάντως εὐάριθμοι Βούλγαροι ἔνεκα τοῦ Ἑλληνικοῦ, ἐν ᾧ ἔζων περιβάλλοντος ἐξηλληνίσθησαν. Ἄλλως τε ὁ εἰλικρινῆς ἱερεὺς ἤθελε διακρίνει αὐτούς τῶν Ἑλλήνων, ὡς ποιεῖται ἀλλαχοῦ προκειμένου περὶ τῶν ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Φιλιππουπόλεως κωμῶν λέγων ὅτι μεταξύ τῶν ὀρθοδόξων χριστιανῶν εἶναι καὶ σλαυόφωνοι, τ. ἔ. Βούλγαροι, ἅτε τὴν Βουλγαρικὴν γλῶσσαν λαλοῦντες. ²³⁾ Οὗτος ὅμως ἀνεξαιρέτως πάντας τοὺς ὀρθοδόξους τῆς Φιλιππουπόλεως χριστιανούς καλεῖ Γραικοὺς καὶ Ρωμαίους, ὡς λαλοῦντας τὴν ἀπλὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν. Τὸν τότε Ἑλληνισμόν δὲ τῶν ὀρθοδόξων Φιλιππουπολιτῶν μαρτυροῦσι καὶ αἱ αὐθις γενόμεναι ἅμα τῇ ἐκρήξει τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως τοῦ 1821 καταδιώξεις αὐτῶν ὑπὸ τῶν Τούρκων. ²⁴⁾

§ 2) Οἱ πρῶτοι ἀπὸ τοῦ δεκάτου ἐνάτου αἰῶνος ἐγκαταστάντες ὁμαδικῶς εἰς τὴν πόλιν Βούλγαροι μετὰ τῶν οἰκογενειῶν των ἦσαν ἐκ τῆς παρὰ τῷ Αἴμῳ πλουσίας κωμοπόλεως Ἀβραδάλων ἢ Κοπριφσιτίτζης, ¹⁾ ἔνεκα τῶν τότε γενομένων ληστρικῶν τῶν Κυρτζαλήδων ἐπιδρομῶν, βραδύτερον δὲ ἐκ τοῦ Καρλόβου, Τρέβνης, Σόποτ καὶ ἄλλων Βουλγαρικῶν κωμῶν. Τούτους οἱ Ἕλληνες Φιλιππουπολίται ὡς ὁμοδόξοι ἀδελφικῶς προσεδέξαντο καὶ συγγενικούς δι' ἐπιγαμιῶν δεσμούς μετὰ πολλῶν ἐξ αὐτῶν συνδέσαντες συνέζων ἐν ἀρμονίᾳ καὶ ἀγάπῃ. Οἱ νεήλυδες εὐποροὶ ὄντες καὶ ἐπαγγελματίαι διὰ τῆς φιλοπονίας καὶ τῆς τιμιότητός των ταχέως ὑπερπλουτήσαντες ἀνεδείχθησαν ἐν τῇ ὀρθοδόξῳ χριστιανικῇ κοινωσίᾳ, ὥστε τινὲς αὐτῶν διωρίσθησαν ὑπὸ τῆς μητροπόλεως ἔνεκα τῆς ἥς ἀπήλαυον ὑπολήψεως καὶ σεβασμοῦ καὶ δημογέροντες καὶ ἔφοροι τῶν Ἑλληνικῶν σχολείων καὶ ἐπίτροποι τῶν Ἐκκλησιῶν. Ἰδίως δὲ οἱ λεγόμενοι *βεγλιτζήδες*, ²⁾ τ. ἔ. οἱ μισθούμενοι παρὰ τῆς Ὄθωμανικῆς κυβερνήσεως τὸν φόρον *βεγλίκι*, ἤτοι τὴν εἴσπραξιν δεκάτης τῶν νεμομένων ἐπὶ τῶν ὀρέων καὶ τῶν πεδιάδων τῆς Εὐρωπαϊκῆς Τουρκίας ποιμνίων, κατώρθωσαν ἐν βραχεῖ χρόνῳ διὰ τοῦ πλούτου των οὐ μόνον παρὰ ταῖς ἐπιτοπίας πολιτικαῖς ἀρχαῖς νὰ ἰσχύωσιν, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τοὺς Ἕλληνας νὰ ἐπιβάλλωνται προσερχόμενοι προστάται αὐτῶν κατὰ τὰς τότε ἀνωμάλους ἔνεκα τῆς Ἐπαναστάσεως περιστάσεις καὶ τὴν Ἑλληνικὴν μητρόπολιν αὐτοὶ σχεδὸν νὰ θιευθύνωσιν ἔχοντες ὑποχείριον ἐξ ἀνάγκης τὸν τότε μητροπολίτην Νικηφόρον. Πάντες δὲ οὗτοι ἀνεξαιρέτως ἠλλήνιζον οὐ μόνον καλοῦντες αὐτοὶ ἑαυτοὺς Γραικοὺς καὶ αἰσχυ-

23) Αὐτόθι, σελ. 32 § κ' σελ. 35 § κγ' σημ. α σελ. 37 § κστ' σελ 40 § λγ'.

24) Ἀνωτέρω αὐτόθι, κεφ. XVIII § 1.

§ 2 1) *Тсонкалъ*, αὐτόθι, σελ. 44, σημ. λθ' καὶ ἡ Βουλγαροσλαβικὴ συμμορία καὶ τριανδρία αὐτῆς, σελ. 14 καὶ 23.

2) Ἴδε ἀνωτέρω αὐτόθι, κεφ. XVIII § 7.

νόμενοι νὰ μνημονεύσωσι τὴν Βουλγαρικὴν τῶν καταγωγὴν, ἀλλὰ καὶ τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν οἴκοι καὶ ἐν τῇ ἀγορᾷ λαλοῦντες, ἀλληλογραφοῦντες καὶ ὑπογράφοντες ἑλληνιστί, τὰ ἦθη καὶ τὰ ἔθιμα τῶν Ἑλλήνων μεταλαμβάνοντες καὶ τὰ τέκνα τῶν ἐν τοῖς Ἑλληνικοῖς σχολείοις ἐκπαιδεύοντες. ³⁾

Ἀπόδειξις τοῦ ἐξελληνισμοῦ τῶν εὐαρίθμων ἐν τῇ πόλει Βουλγάρων κατὰ τὴν πρώτην πεντηκονταετίαν τοῦ δεκάτου ἐνάτου αἰῶνος εἶναι: α') τὸ γ' ἄρθρον τοῦ καταστατικοῦ τῆς πολυμελεστέρας καὶ πλουσιωτέρας συντεχνίας (ρουφετίου) τῶν ἀμπατζήδων ἀπὸ τοῦ ἔτους 1804: «ἕτερογενῆς δὲ ἦτοι ἀπὸ ἄλλων φυλῶν μαῖστωρ νὰ μὴ γίνεται ποτέ.» ⁴⁾ β') Ὁ Κ. Οἰκονόμος, ὅστις τῷ 1819 λέγει ὅτι οἱ χριστιανοὶ τῆς πόλεως ἦσαν Ρωμαῖοι (Ρωμιοὶ) λαλοῦντες τὴν ἀπλὴν Ἑλληνικὴν. ⁵⁾ Ἔτι οἱ ἐν τοῖς Ἀρχείοις τοῦ προκειμένου ρουφετίου Βούλγαροι τὸ γένος μαῖστωρες, εἰς κριτήριον τούτου πρέπει νὰ ὑποληφθῶσι τὰ γνήσιά τῶν Βουλγαρικὰ ὀνόματα, φερόμενα ὁμῶς γραμματικῶς καὶ φωνητικῶς ὑπὸ Ἑλληνικὸν τύπον, — ὧν τινες ἀνεδείχθησαν καὶ πρωτομαῖστωρες, — ἠλλήνιζον λαλοῦντες καὶ γράφοντες καὶ ὑπογράφοντες ἑλληνιστί. ⁶⁾ γ') Ὁ Λαμαρτίνος, ὅστις τῷ 1833 οὐδαμῶς μνημονεῦει κατοίκους τῆς πόλεως Βουλγάρους ⁷⁾. Ἔτι οἱ Βούλγαροι τὸ γένος καὶ ἰσχυροὶ τζορμπατζήδες (αὐθένται) τότε ἀδελφοὶ Βοῦλκος μέγας καὶ Στογιάννος Θεοδώροβιτς Τσαλίκογλου, Βλασάκις Τόντισοβιτς, Στογιάννης καὶ Βοῦλκος μικρὸς Κούρτοβιτς Τσαλόγλου καὶ οἱ πρόκριτοι Ἀντώνιος Στογιάννοβιτς, Ἰσκρος Βοῦλκου Κεσάκογλου, οἱ μεγαλέμποροι Γκέσογλου, Νέσογλου καὶ ἄλλοι τινὲς ὁμογενεῖς τῶν, οἵτινες ἀναμφιβόλως ἐπεσκέψαντο τὸν ποιητὴν ξενιζόμενον ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ Γ. Μαυρίδου, παρουσιάζοντο ὡς Ἕλληνες (Ρωμιοὶ) μεταξὺ Ἑλλήνων ζῶντες καὶ Ἑλληνίδας οἱ πλείονες γυναῖκας ἔχοντες. δ') Ὁ Γ. Τσουκαλᾶς, ὅστις διατελέσας διευθυντὴς τῆς Ἑλληνικῆς κεντρικῆς σχολῆς κατὰ τὰ ἔτη 1832—1835 λέγει ὅτι μεταξὺ τῶν πέντε ἐφόρων τῆς σχολῆς οἱ τρεῖς ἦσαν οἱ προμνημονευθέντες Βοῦλκος καὶ Στογιάννος Θεοδώροβιτς καὶ ὁ Ἀντώνιος Στογιάννοβιτς (τῶν λοιπῶν δύο ὄντων τῶν προκρίτων Ἑλλήνων Ἀθανασίου Γκιουμουσερδάνη καὶ Λάμ

3) Τσουκαλᾶ, ἡ Βουλγαροσλαυικὴ συμμορία κτλ. σελ. 24.—Ἴδε καὶ Τόλεφ Κ. Πῶς ἐγένετο ὁ ἐξελληνισμὸς τῶν Βουλγάρων ἐν Φιλιππουπόλει πρὸ τῆς ἀπελευθερώσεως, ἐν τῇ ἐπισήμῳ ἐφημ. τοῦ δήμου τῆς Πλόβδηφ, ἔτ. 1933, 25 7βρ. ἀρ. 146--147, σελ. 9.

4) Μυρτ. Ἀποστολίδου, Θρακικὰ Ἀθηνῶν τόμ. II, ἔτ. 1929, σελ. 330. Ἴδε καὶ κατωτέρω κεφ. XXIII, § 3.

5) Κ. Οἰκονόμου, αὐτόθι, σελ. 28.

6) Ἴδε, Μυρτ. Ἀποστολίδου, Ἀρχεῖον Θράκης τ. Γ' ἀρχεῖα ἐσναφ. ἀμπατζήδων, καὶ σελ. 172—179, § 11 καὶ 12.

7) Alf. de Lamartine, Voyage en Orient, 1831—1833, Paris ἔτ. 1881, τόμ. II, σελ. 250, Ἴδε καὶ ἀνωτέρω κεφ. XVIII § 3. Ἴδε καὶ Πολ. Παπαχριστοδούλου Ἀρχεῖον Θράκης Τόμ. Α', τεῦχος Β' ὁ Lamartine στὴ Θράκη.

πρου Παπασαούλ), οὗς καλεῖ φιλομούσους καὶ ὧν ἐπαινεῖ τὴν ἄσκον ἐπιμέλειαν καὶ τὸν πρὸς τὰ καλὰ ζῆλον ὑπὲρ τῆς προόδου καὶ ἀναπτύξεως τῆς σχολῆς, ⁸⁾ "Ἄρα οἱ εὐγενέστατοι ἐκεῖνοι πρόκριτοι ὡς Ἑλληνίζοντες ἐφρόντιζον καὶ περὶ τῆς ἑλληνοπρεποῦς ἐκπαιδεύσεως τῆς μαθητευούσης νεολαίας τῆς πόλεως. ε') Ἡ ὑπὸ τοῦ μικροῦ Βούλκου Κούρτοβιτς Τσαλόγλου τζορμπατζῆ ἴδρουσις τῆς δημοσίας Ἑλληνικῆς ἀλληλοδιδασκτικῆς σχολῆς τῷ 1834, τῆς ἐπιλεγομένης τῆς ἁγίας Τριάδος ἐν τῇ ἐνορίᾳ τῆς ἁγίας Κυριακῆς χάριν τῶν ἀπόρων παιδῶν, ⁹⁾ ἦν ἡ οἰκογένεια τοῦ ἴδρουτοῦ καὶ μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ (1837) διετήρει ὡς Ἑλληνικὴν μέχρι τοῦ 1843 καὶ ἡ ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ ἄνδρὸς ἀπόκρουσις προτάσεως τοῦ μητροπολίτου Νικηφόρου, ὅπως ὁ ἀριστερὸς ψάλτης τῆς Ἐκκλησίας τῆς ἁγίας Κυριακῆς μετὰ τὴν ἐκ βάθρων ἀνάκτησίν της ἀναγινώσκη τὴν ἀκολουθίαν σλαβιστὶ κατὰ τὰς ἀξιοπίστους μαρτυρίας τῶν ἀξιοτίμων ἐμπόρων καὶ ἐπιτρόπων τῆς Ἐκκλησίας Κοτσιάσογλου, Διουσταμπάνη, Παυλίτου, Γεωργιάδου καὶ ἄλλων. ¹⁰⁾ στ') Ὁ μητρόθεν Ἑλλην Φιλιππουπολίτης Βούλγαρος συγγραφεὺς Κωνστ. Φωτεινωφ, ὅστις τῷ 1843 ὀνειδίζει τοὺς Βουλγάρους Φιλιππουπολίτας ὡς ἀπεξενωμένους τῆς ἐθνικότητός των καὶ οὐδὲν Βουλγαρικὸν σχολεῖον ἔχοντας, ὡς καὶ οὐδεμίαν ἐκκλησίαν, ὅπως λατρεύωσιν ἐν αὐτῇ τὸν Θεὸν ἐν τῇ μητρικῇ των

8) *Γ. Τσουκαλά*, Γραμματικὴ τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης, Κων]πολις ἔτ. 1835 ἐν τῇ ἀφιερῶσει (1833).

9) *Μυρτ. Ἀποστολίδου*, Τὰ Ἑλληνικά ἐν Φιλιππουπόλει Σχολεῖα, Θρακικὰ Ἀθηνῶν, τόμ. II σελ. 98 καὶ ἐξῆς.

10) Ὁ μικρὸς Βούλκος ἐνεργήσας παρὰ τῇ Ὑψηλῇ Πύλῃ τῷ 1832 συνετέλεσεν εἰς τὴν ἔκδοσιν αὐτοκρατορικοῦ φερμανίου, ἐχορήγησεν ἑκατὸν λίρας εἰς τὸ πρὸς ἀνέγερσιν τῆς ἐκκλησίας ἀπὸ τινων ἐτῶν συμποσωθὲν εἰς 2.000 λιρῶν ἐξ ἐράνων καὶ τόκων τῶν χρημάτων τῆς ἐκκλησίας (ἴδε ἀνωτέρω αὐτόθι κεφ. XIX § 3, δ') καὶ ἐπεστάτησε προθύμως εἰς τὴν ἀνέγερσιν αὐτῆς ὡς ἔχει σήμερον. Τούτου ἕνεκα προσεῖλκυσε τὴν ἐκτίμησιν καὶ τὸν θαυμασμόν τῶν συμπολιτῶν του ἐπὶ τῇ Θρησκευτικῇ εὐλαβείᾳ. Ὁ μητροπολίτης Νικηφόρος, ὅστις ηὐλόγησε τὰ ἐγκαίνια τῆς ἐκκλησίας, ἔχων καὶ τὴν συγκατάθεσιν τῆς δημογεροντίας τῆς Κοινότητος προέτεινεν ἐν γενικῇ τῆς Κοινότητος συνελεύσει πρὸς ἔνδειξιν εὐγνωμοσύνης πρὸς χορηγὸν καὶ κτίτορα οὕτως εἰπεῖν τοῦ ναοῦ, τὸν καὶ ἰδρυτὴν ἐν τῷ μεταξὺ καὶ τῆς σχολῆς τῆς ἁγίας Τριάδος, ὅπως ὁ ἀριστερὸς ψάλτης ἀναγινώσκη ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ταύτῃ τὴν ἀκολουθίαν σλαβιστὶ. Πρὸς μεγάλην ὁμως ἐκπληξιν τῶν παρισταμένων ἀναστάς ὁ χορηγὸς ἀπέκρουσε ταύτην τὴν πρότασιν, τὴν ἀναμφιβόλως κολακευτικὴν δι' αὐτὸν ὡς Βουλγαρικῆς καταγωγῆς εἰπὼν τὰ ἀξιοσημεῖωτα ταῦτα περίπου: «Οἱ Βούλγαροι δὲν εἶναι ἱκανοί, πανιερώτατε, νὰ μετέχωσι τῆς τῶν κοινῶν διοικήσεως. Ἐὰν διορίσωμεν εἰς τὴν ἐκκλησίαν ψάλτας καὶ ἐπιτρόπους Βουλγάρους, οὐδὲν καλὸν θὰ προκύψῃ ἐκ τούτου. Φοβοῦμαι μήπως ὁ εὐσεβὴς ἡμῶν ζῆλος καὶ ἡ ἀγνή προθυμία πρὸς εὐπρεπῆ λειτουργίαν τῆς ἐν τῇ ἐνορίᾳ ἐκκλησίας μαρανθῶσι καὶ τὸ θεάρεστον ἔργον μας ἐντὸς ὀλίγου καταστραφῇ». Ἴδε Ἀρχεῖον Θρακ. Λαογρ. καὶ Γλωσσ. Θησαυροῦ, οἱ κώδικες μητρ. Φιλιππουπόλεως τόμ. στ' σελ. 43, ἔγγρ. 26 σημ. 26.

γλώσση, ἀλλὰ διατηροῦντας Ἑλληνικὰ σχολεῖα καὶ ἐκκλησίας. 11) ζ') Τὰ καθαρῶς Ἑλληνικὰ ὀνόματα τῶν ἀπογόνων (υἱῶν καὶ ἐγγόνων) πολλῶν ἐξ αὐτῶν, οἷον: Εὐστράτιος, Εὐστάθιος, Χαρίλαος, Ἀριστείδης, Περικλῆς, Λεωνίδα, Κίμων καὶ Θεοδωράκις, Στεφανάκις, Δημητράκις, Πετράκις κ.τ.λ. καὶ η') Αἱ ἐπὶ τῶν τάφων αὐτῶν ἐπιτύμβια ἐπιγραφαί, αἵτινες εἶναι Ἑλληνικαί, τ. ἔ. ἐν τῇ Ἑλληνικῇ γλώσση συντεθειμέναι, ἐν ᾧ ἐν ταῖς Βουλγαρικαῖς πόλεσιν κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον καὶ πρότερον ἤδη εἶναι Βουλγαρικαί.

§ 3) Ἀπὸ τοῦ 1848 ἤρξαντο οἱ Βούλγαροι τὸ γένος Φιλιππουπολίται πρὸς διάκρισιν τῆς ἐθνικότητός των νὰ χαράττωσιν Βουλγαρικὰς ἐπὶ τῶν τάφων τῶν συγγενῶν των ἐπιγραφάς. Μέχρι δὲ τοῦ 1860 τέσσαρες μόνον τάφοι ὑπῆρχον ἐν τῇ πόλει φέροντες τοιαύτας. 1) Αὗται διατηροῦνται καὶ σήμερον ἐπιστρωθεισῶν τῶν ἐπιταφίων μαρμαρίνων πλακῶν των ἐν τῇ αὐλῇ τῆς Ἐκκλησίας τῆς Παναγίας, τῆς πρώτης γενομένης ἀπὸ Ἑλληνικῆς ὡς προερρήθη, 2) Βουλγαρικῆς ἐν αὐτῇ τῇ πόλει Ἐκκλησίας, ἐν ᾧ τόπῳ ἦσαν οἱ τάφοι. Ἡ ἀρχαιοτέρα πασῶν τούτων τῶν ἐπιγραφῶν εἶναι ἡ τῆς ἐκ Κοπριφτίτης Κεσάκοβας ἀποθανούσης τῇ 6ῃ Ἰουνίου τοῦ 1844, ἡ δευτέρα εἶναι γυναικὸς ὡσαύτως, ἧς τὸ ὄνομα ἔνεκα τῆς τριβῆς δυσαναγνώστου, ἀποθανούσης τῇ 27ῃ Δεκεμβρίου τοῦ 1848, ἡ τρίτη ἐπὶ θαυμασίας μαρμαρίνης πλακὸς ἐχούσης γεγλυμμένον κατὰ τὴν Ἑλληνικὴν παρὰ τοῖς Φιλιππουπολίταις παράδοσιν καὶ τὸν δικέφαλον Βυζαντινὸν αἰτὸν καὶ περιθεομένης ὑπὸ λαμπροῦ ἐξ ἀνθέων μαιάνδρου τοῦ Στογιάννου Θεοδώρου Τσαλίκωφ (τοῦ προμνημονευθέντος προκρίτου Στογιάννου Θεοδώροβιτς), ἀποθανόντος τῇ 1ῃ Ὀκτωβρίου τοῦ 1850, καὶ ἡ τετάρτη ἐπὶ ὁμοίας πλακὸς τῆς Ἑλληνίδος τὸ γένος Πολίτογλου ἐκ Κωνσταντινουπόλεως, συζύγου αὐτοῦ Ἑλένης, πρώην χήρας τοῦ Ἑλληνοσ Εὐτ. Κεντιτένογλου, ἀποθανούσης τῇ 27ῃ Δεκεμβρίου 1848. Ἐπὶ τῆς αὐτῆς ὁμοίας πλακὸς ἐν τῷ μέσῳ εἶναι γεγραμμένον καλλιτεχνικοῖς κεφαλαίοις γράμμασι καὶ ἑλληνιστὶ τὸ ἐπίγραμμα:

«† Ἐδῶ κεῖται τεθαμμένη ἡ Ἑλένη ἡ γυνὴ | τοῦ Στογιάννου Θεοδώρου, δούλη τοῦ Χριστοῦ πιστὴ» καὶ ἀμέσως κατωτέρω τὸ τοῦ Ἑλληνίζοντος ὑπὲρ πάντα ἄλλον υἱοῦ αὐτῆς Θεοδωράκι Στογιάννου, προέχοντος εὐγενοῦς, συνταφέντος ἐν τῷ αὐτῷ μετὰ τῆς μητρὸς τάφῳ ἐπίγραμμα:

«Θεοδωράκη τοῦ Στογιάννου κόνιν καλύπτει οὗτος ὁ λίθος,
ὅστις ἀπίρους ἀρετὰς ἔσχεν εἰς τὸ γενναῖον αὐτοῦ τὸ στήθος.

11) *Тотинω К. Obschto zemleopisanie*, Σμύρνη, ἔτ. 1843, σελ. 91.

§ 3 1) *Ἀμερολήπτου*, Περὶ τοῦ τρόπου καὶ τῶν μέσων δι' ὧν πρόκειται νὰ μεταβληθῇ ἡ Φιλιππούπολις εἰς Πλόβδηφ, Ἀθῆναι, ἔτ. 1860, Φύλλ. Αὐγ. σελ. 10, σημ. α'.

2) Ἴδε ἀνωτέρω αὐτόθι κεφ. XIX § 3, ε'.

Καὶ ἡ μὲν κόνις ἐνταῦθα κεῖται ἀλλ' ἡ ψυχὴ τοῦ ἐνδiciaitᾶται ἐν οὐρανίαις σκηναῖς καὶ κήποις καὶ μετ' ἀγγέλων συναμιλλᾶται. Ἔστι καὶ ἔσται ἡ μνήμη τούτου κεχαραγμένη ἐν ταῖς καρδίαις καὶ ἐν ταῖς γλώσσαις τὸ ὄνομά του θέλει προφέρεσθ' ἐν εὐφημίαις»³⁾.

† Τῆ 22α Ἰουλίου 1856

Ἀπὸ τοῦ ἔτους 1859—ἡ μᾶλλον ἀπὸ τοῦ 1860, ὁπότε ἤρξατο τελουμένη ἡ λειτουργία σλαυιστὶ μέχρι τοῦ 1870—1872, ὁπότε ἐγένετο ὁ ὀριστικὸς ἀπὸ τοῦ Πατριαρχείου ἀποχωρισμὸς τῶν Βουλγάρων, ὀλίγιστα ἐπιτάφια Βουλγαρικὰ ἐπιγραφαὶ ἐν τῇ αὐτῇ τῆς αὐτῆς Ἐκκλησίας σώζονται, ὅπερ μαρτυρεῖ τὸ ὀλιγάριθμον καὶ μετὰ τὴν μεταβολὴν τοῦ ναοῦ εἰς Βουλγαρικόν. Τοιαῦται εἶναι ἡ τοῦ Γεωργίου Πάνωφ ἐκ Σοφίας ἀποθανόντος τῆ 7ῃ Ἰουλίου τοῦ 1863, τῆς Ἀλεξάνδρας Ζαφειρίου, Ἑλληνίδος ἐξ Ἰωαννίνων, ἀνεψιᾶς τοῦ βουλγαρίσαντος μητροπολίτου Φιλιππουπόλεως Ἡπειρώτου Παΐσιου, ἀποθανούσης τῷ 1865, τοῦ Χριστοφόρου ἱερέως ἀποθανόντος τῆ 20ῃ Σεπτεμβρίου 1865, τῆς Ἑλληνίδος Γεωργίτσας Χρήστου Ἰβάν Γκέσωφ, ἀποθανούσης τῆ 6ῃ Νοεμβρίου 1870. Πᾶσαι δὲ αἱ ἄλλαι εἶναι τάφων μετὰ τὸ ὑπὸ τοῦ Πατριαρχείου κηρυχθὲν ἐκκλησιαστικὸν σχίσμα (1872).

Ἐν τῇ αὐτῇ ὁμοῦ αὐτῇ διετηρήθησαν εὐτυχῶς καὶ ἐπιτάφιοι ἐκ μαρμάρου πλάκες μετὰ τοῦ Βυζαντιακοῦ δικεφάλου ἀετοῦ ἀνήκουσαι εἰς ἐνορίτας Ἑλληνας, μετ' Ἑλληνικῶν ἐπιγραφῶν ἀφ' οὗ χρόνου ὁ ναὸς ἦτο ἀκόμη Ἑλληνικός. Τοιαῦται εἶναι ἡ ἐπὶ τοῦ τάφου τοῦ ἐκ Πελοποννήσου Παναγιώτου Δημητριάδου⁴⁾ ἀποθανόντος τῆ 23ῃ Νοεμβρίου τοῦ 1838, τοῦ ἐξ Ἀγράφων μεγαλεμπόρου καὶ τραπεζίτου Ἰωάννου Δημητρίου Σιτσάνη ἀποθανόντος τῆ 28ῃ Νοεμβρίου 1857, καὶ ἕτεραι μικραὶ καὶ εὐτελέστεραι, οἷον τοῦ Θωμᾶ Ἰωάννου ἀποθανόντος τῆ 30ῃ Δεκεμβρίου τοῦ 1844, τῶν δύο τέκνων Μαρίας καὶ Δημητρίου τοῦ Βασιλείου ἀποθανόντων τῷ 1854, τοῦ Κωνσταντίνου Ἀνδρέου ἀποθανόντος τῆ 9ῃ Ἰουνίου 1859 καὶ ἄλλαι ἀρχαιότεραι, ὧν αἱ ἐπιγραφαὶ ἔνεκα τῆς τριβῆς εἶναι δυσανάγνωστοι.

§ 4) Κατὰ τὴν μετὰ μεγίστης προσοχῆς καὶ ἀκριβείας γενομένην περὶ τῶν Βουλγάρων τῆς Φιλιππουπόλεως ἔρευναν ὑπὸ τοῦ Γ. Τσουκαλᾶ ἐν ἔτει 1850 ἐξ ἀφορμῆς φιλολογικῆς ἐν Σμύρῃ ἐκδιδομένης τότε ἑφημερίδος «Ἀμαλθείας», «δυσκόλως ἠδύνατό τις νὰ εὔρω οἰκογενειάρχην Βούλγαρον ἐξηκοντούτη γεννηθέντα ἐν Φιλιππουπόλει· διότι οἱ ὀλίγοι Βούλγαροι

3) Ὁ μακαρίτης κατέλιπε δύο θυγατέρας τὸ τε αἶσθημα καὶ τὴν γλῶσσαν Ἑλληνίδας, ἀγνοούσας τὴν Βουλγαρικὴν. Τούτων ἡ πρεσβυτέρα ἐνυμφεύθη τὸν Ἀθανάσιον Μιχ. Γκιουμουσγκερδάνην, Ἑλληνα πρόκριτον καὶ δημογέροντα, ἡ δὲ νεωτέρα τὸν ἔμπορον Ἰ. Βλαχίδην καὶ χηρεύσασα τὸν ἀρχιλογιστὴν Κωνσταντινουπολίτην Πρίντζην.

4) Ἴδε Μυρτ. Ἀποστολίδου, Θρακικὰ Ἀθηνῶν, τόμ. II σελ. 95, σημ. 4.

κατόκησαν εἰς Φιλιππούπολιν ἐκ περιστάσεως περὶ τὰς ἀρχὰς τῆς παρουσίας ἑκατονταετηρίδος. Οὗτοι δὲ ἀπῆρτιζον τότε τὸ ἐν δωδέκατον τῶν κατοικούντων τὴν ἀκρόπολιν, ὧν οἱ ἡμίσεις ἦσαν γνήσιοι Βούλγαροι, οἱ δ' ἄλλοι ἀναμιχθέντες μετὰ τῶν ἰθαγενῶν Ἑλλήνων ἀπὸ τινων ἐτῶν καθ' ὅλα ἐγραΐκιζον· διότι ἐκ τούτων ἠδύνατό τις νὰ εὔρη δύο ἀδελφοὺς ἐκ δύο πατέρων καὶ τῆς αὐτῆς μητρός, ὧν ὁ μὲν ἦτο Γραικὸς πατρόςθεν καὶ μητρόςθεν, ὁ δὲ Γραικὸς μὲν μητρόςθεν, Βούλγαρος δὲ πατρόςθεν, κατὰ τὴν ἀνατροφὴν ὅμως, τὴν γλῶσσαν, τὴν δίκαιταν καὶ τὴν συμπεριφορὰν τέλειος Γραικὸς ἀποδειγμένος. Τῶν δὲ κατοικούντων ἐν τῇ ὑποκειμένη περὶ τὴν ἀκρόπολιν πόλει οἱ πλεῖστοι τῶν κατοίκων ἦσαν Γραικοί, οἱ μὲν ἰθαγενεῖς, οἱ δὲ ἐκ τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς κωμοπόλεως Στενιμάχου καὶ τῶν παρὰ τῇ Ροδόπῃ Ἑλληνικῶν κωμῶν Κουκλένης καὶ Βοδενῶν· ἦσαν δὲ οὐκ ὀλίγοι Ἑλληνες ἠπειρώται· οἱ δ' ὀλίγοι Βούλγαροι ἐν αὐτῇ ἦσαν ὡσαύτως καὶ αὐτοὶ ἀναμειγμένοι μετὰ τῶν ἰθαγενῶν Γραικῶν». ¹⁾

Ἀπὸ τῶν μέσων δὲ τῆς τετάρτης δεκαετηρίδος τοῦ αὐτοῦ αἰῶνος ἤρξατο καὶ ἡ μεταφορὰ ἀθρόων πλέον Βουλγάρων ἐκ τῶν πλησίων τῆς πόλεως κωμῶν ὑπὸ τῶν γεωκτημόνων Ὀθωμανῶν, χάριν τῆς καλλιέργειας τῶν κτημάτων των. Οὗτοι πάντες ἐγκατεστάθησαν πλησίον τῶν κατὰ τὸν παρελθόντα αἰῶνα μετενεχθέντων καὶ ἐξηλληνισμένων ἤδη ὁμογενῶν των ἐν τοῖς ἑκατέρωθεν τοῦ Ἑβρου ἐκτὸς τῆς κυρίας πόλεως προαστείων Μαρσιῶ καὶ Πέραν (Καρσι - ἀκά), ἐν οἷς καὶ ἐκκλησῖαι ᾠκοδομήθησαν, ἡ τοῦ ἁγίου Γεωργίου μὲν ὑπὸ τῆς Κοινότητος ἐν τῷ πρώτῳ, ἡ τοῦ ἁγίου Ἰωάννου δὲ τῆς Ρήλας ἐν τῷ δευτέρῳ ὑπὸ τοῦ Ἑλληνοσ προκρίτου καὶ ζαπλοῦτου βεγλικτζῆ Μετσοβίτου Δημητρίου Μήτσορα, ἐπιτίμου ἐπιτρόπου ἐν Φιλιππουπόλει τῆς μεγάλης Βουλγαρικῆς μονῆς τοῦ φερωνύμου ἁγίου, ²⁾ τοὺς ἀπεράντους λειμῶνας ἧς ἐμισθοῦτο πρὸς βοσκὴν τῶν ποιμνίων του. Αὕτη ἦτο ἡ ἐθνικὴ καὶ ἀριθμητικὴ τῶν Βουλγάρων κατάστασις ἐν τε τῇ Φιλιππουπόλει καὶ τοῖς δυσὶν αὐτῆς προαστείαις ληγούσης τῆς πρώτης πεντηκονταετίας τοῦ δεκάτου ἐνάτου αἰῶνος. ³⁾

§ 4 1) Γ. Τσουκαλά, ἱστοριογεωγραφικὴ περιγραφή τῆς ἐπαρχίας Φιλιππουπόλεως κ.τ.λ. σελ. 44, σημ. λθ'.

2) Th. Manew, Panajhurschte (Πανηγυράκι). Plovdiv, ἔτ. 1906, σελ. 17.—Δαπάνη τοῦ αὐτοῦ ἐξωγραφίσθη καὶ τὸ ἀριστερὸν μέρος τοῦ νάρθηκος τοῦ ναοῦ τῆς προειρημένης μονῆς ὡς δηλοῦται ἐκ τῆσδε Ἑλληνικῆς ἐπιγραφῆς κάτωθεν Βουλγαρικῆς τῆς αὐτῆς ἐννοίας: «ἐξωγραφίσθη τὸ παρὸν μέρος ἐκ τοῦ νάρθηκος διὰ τῆς φιλοτίμου δαπάνης τοῦ εὐγενεστάτου ἀρχοντος κ. τζορμπατζῆ Δημητρία Κυριάκου Μήτσορα, πρῶτοντος τῆς Φιλιππουπόλεως καὶ ἐφόρου τῆς ἱερᾶς ταύτης μονῆς εἰς ψυχικὴν αὐτοῦ τε καὶ τῆς εὐγενοῦς αὐτοῦ κυρίας Μαρίας καὶ τῶν γονέων αὐτῶν σωτηρίαν καὶ εἰς μνημόσυνον αἰώνιον ἐν ἔτει 1846».

3) Χάριν τῆς ἀληθείας καὶ πρὸς ἀναίρεσιν τῶν ποικίλων φληναφημάτων περὶ τοῦ κατὰ τὸ πρῶτον ἡμῖς τοῦ 19ου αἰῶνος βουλγαρισμοῦ δῆθεν ἐν τῇ πό-

§ 5) Ἀρξαμένης τῆς ἐθνικῆς τῶν Βουλγάρων ἀφυπνίσεως ἰδίως μετὰ τὴν ἀνεξαρτησίαν μικροῦ μέρους τῶν Ἑλληνικῶν χωρῶν καὶ τὴν συγκρότησιν τοῦ Ἑλληνικοῦ βασιλείου (1830) ἐρρίφθη καὶ ἐκαλλιεργήθη παρὰ τῷ Βουλγαρικῷ λαῷ ὑπὸ τῶν ἰθυόντων τὴν ἐθνικὴν αὐτοῦ ἀναγέννησιν ὁ σπόρος τοῦ μίσους καὶ τῆς ἐχθρας κατ' ἀρχάς μὲν κατὰ τοῦ Ἑλληνικοῦ ὀρθοδόξου κλήρου καὶ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, ὕστερον δὲ καὶ κατὰ τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης καὶ παιδείας καὶ κατὰ τοῦ Ἑλληνικοῦ ἐν γένει ἔθνους, ὡς πολεμίων καὶ ἀντιπρατιτόντων εἰς τὴν ἐθνικὴν τῶν Βουλγάρων ἀποκατάστασιν. Οὕτω δὲ ἀπὸ τοῦ ἔτους 1848 τρεῖς κατευθύνσεις διε-

λει ἔνεκα τῆς ἀναδείξεως καὶ ἰσχύος οἰκογενειῶν τινων Βουλγαρικῆς προελεύσεως σημειοῦμέν τινα περὶ τῆς προμνημονευθείσης ἤδη περιώνυμου οἰκογενείας τῶν Κούρτοβιτζ-Τσαλόγλου. Οἱ ἀδελφοὶ Στογιάνος καὶ Κιουτσούκ-Βούλκος τζορμπατζήδες καὶ Παῦλος Κούρτοβιτζ ἦσαν υἱοὶ τοῦ ἐκ Κοπριφιστίτης (Ἀβραδάλων) εὐκαταστάτου ἐμπόρου καραμπατζή Κούρτη Τσαλόγλου. συγγενοῦς τῶν Θεοδώροβιτζ-Τσαλίκουλου, μετοικήσαντος οἰκογενειακῶς εἰς Φιλιππούπολιν ἀρχομένου τοῦ αἰῶνος ἢ φθίνοντος τοῦ 18ου καὶ ἀγοράσαντος τὴν μεγάλην οἰκίαν Τούρκου-Βέη παρὰ τῇ ἐκκλησίᾳ τῆς ἁγ. Κυριακῆς. Καὶ οἱ τρεῖς ἀδελφοὶ ἐξεπαιδεύθησαν ἐν τοῖς μόνοις τότε Ἑλληνικοῖς σχολείοις τῆς πόλεως καὶ μαθητεύσαντες εἰτα παρ' Ἑλλήσιν ἢ ἑλληνίζουσι μαῖστοροσι κατὰ τὰ εἰθισμένα πρὸς ἐκμάθησιν τέχνης ἀνηγορεύθησαν μαῖστορες ἀμπατζήδες καταβαλόντες τὸ ἥμισυ τοῦ τέλους ὡς υἱοὶ μαῖστορος ὁ μὲν Στογιάννης ἢ Στόγιος Κούρτη τῇ 11 Ἰουν. 1815, ὁ δὲ Βούλκος Κούρτη τῇ 10 Ἰουλ. 1819 καὶ ὁ Παῦλος Κούρτη τῇ 19 Ἰουν. 1826 κατὰ τὰ ἀρχεῖα τοῦ ρουφείου τῶν ἀμπατζήδων. Ζῶντες ἐν Ἑλληνικῷ περιβάλλοντι ἑλληνίζον καθ' ὅλα ὄθεν καὶ εὐδοκίμησαντες ἐν ταῖς ἐμπορικαῖς τῶν ἐπιχειρήσεσι καὶ πλουτήσαντες ἀπῆλθον ἔνεκα τῆς ἣν ἐκτήσαντο παρὰ τοῖς Τούρκοις ἰσχύος, μεγάλης τιμῆς καὶ ὑπολήψεως παρὰ τοῖς χριστιανοῖς ἐκλεγόμενοι καὶ δημογέροντες. Ἰδίως δὲ ὁ Βούλκος, ὅστις ἀναλαβὼν μπεγλίκια ἐπλουτίσθη ἐντὸς μικροῦ χρόνου καὶ ἤρξατο διὰ τῶν ἀγαθοεργιῶν του νὰ ἐκδηλοῖ τὰ φιλόφθρα, φιλόφθηκα καὶ φιλόμουσα αἰσθήματα τοῦ πρὸς τὴν κοινότητα (δωρεὰ εἰς τὴν μητρόπολιν 10 χιλ. γρ. χάριν τῶν ἐνδεῶν, ἴδρυσις τῆς σχολῆς τῆς ἁγ. Τριάδος, ἀφιέρωμα 10 χιλ. γρ. εἰς τὴν ἀνοικοδομημένην ἐκκλησίαν τῆς ἁγ. Κυριακῆς) ἦτο δημοφιλέστατος. Ὁ Στογιάννης ἐπὶ ἔτη διετέλεσε δημογέρον καὶ ταμίας τῆς Ἑλληνικῆς κεντρικῆς σχολῆς. Δυνατὸν εἶπεῖν ὅτι οὗτοι οἱ δύο ἀδελφοὶ μέχρι τοῦ τέλους τοῦ βίου των εἶχον Ἑλληνικὰ αἰσθήματα, διότι ἀπέθανον ὡς Ἕλληνες πρὸ τῆς ἐθνικῆς ἀφυπνίσεως τῶν Βουλγάρων καὶ τῆς ἐνάρξεως τῶν ἐκκλησιαστικῶν τῶν ἀγάνων. Τρανὴ ἀπόδειξις τούτου εἶναι ἡ ἐντολή, ἣν κατέλιπεν ὁ Βούλκος ἀποθνήσκων, εἰς τοὺς ἐκτελεστάς τῆς διαθήκης του, τὴν σύζυγόν του Ἐλισάβετ καὶ τὸν ἀδελφόν του Παῦλον, ὅπως διατηρῶσι τὴν Ἑλληνικὴν σχολὴν τῆς ἁγ. Τριάδος ἣν ἐντολήν οὗτοι ἐξεπλήρωσαν μέχρι τοῦ 1848. Ὁ τρίτος, οὕτινος ἀπόκειται αὐτόγραφοι Ἑλληνικαὶ ἐπιστολαὶ ἐν τοῖς ἀρχείοις τῆς οἰκογενείας Γκεμισγκερδάνη, εἰ καὶ ἀνεμίχθη ἐνεργῶς δι' ἰδιοτελεῖς σκοποὺς εἰς τοὺς ἐκκλησιαστικὸς τῶν Βουλγάρων κατὰ τοῦ Πατριαρχείου ἀγῶνας ὡς μέλος τῆς τριμελοῦς διοικητικῆς ἐν τῇ πόλει ἐπιτροπείας, ἐν τῷ οἰκογενειακῷ του βίῳ παρέμεινεν Ἕλλην. Υἱὸς αὐτοῦ ἦτο ἐκ τῆς πρώτης του γυναικός, τῆς ἐκ Δαμασκοῦ Ἑλληνίδος Γραμματικῆς, ὁ Ἀλέξανδρος Ζωηρὸς Πασᾶς, ἀκραιφνὴς Ἕλλην, σπουδᾶσας τὴν ἰατρικὴν ἐν Ἀθήναις καὶ Πα-

γράφησαν σαφῶς ἐν τῇ ἐθνικῇ τῶν Βουλγάρων κινήσει. α') Ἀπόσπασις τῶν Βουλγάρων ἀπὸ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἴδρυσις αὐτοκεφάλου ἐκκλησίας μετὰ Βουλγαρικῆς γλώσσης διὰ τῆς ἠθικῆς καὶ ὑλικῆς προστασίας τῆς ἐν Ρωσίᾳ Πανσλαβιστικῆς Ἐταιρείας τῇ εἰσηγήσει τοῦ Νάϊδεν Γέροφ καὶ ἄλλων ἐκ Ρωσίας παλινοστούτων διανοουμένων Βουλγάρων, ὀργάνων τοῦ πανσλαβισμοῦ. β') Ἴδρυσις αὐτοκεφάλου Βουλγαρικῆς ἐκκλησίας ὑπὸ τὴν παπικὴν προστασίαν μετὰ Βουλγαρικῆς

ρισίοις, συγγραφεὺς ἐθνικῶν δραμάτων, ἰατρός τοῦ σουλτάνου, καθηγητὴς τῆς ἰατρικῆς σχολῆς ἐν Κων)πόλει καὶ πρόεδρος τοῦ Ἑλληνικοῦ φιλολογικοῦ συλλόγου. Αἱ δὲ ἐκ τῆς δευτέρας του γυναικός, τῆς ἀξιεράστου Ἐλέγκως, ἀδελφῆς τῶν μεγαλεμπόρων Γεωργιαδῶν, δύο καλλίμορφοι ἐλληνοπρεπεῖς θυγατέρες Ραλλοῦ καὶ Μαριγῶ ἐξεδόθησαν ὑπὸ τῶν συγγενῶν των ἀποθανόντος τοῦ πατρός των μετὰ τὸ ἐκκλησιαστικὸν σχίσμα εἰς Ἑλληνας μεγαλεμπόρους, ἡ μὲν εἰς τὸν Ἑλληνα ὑπήκοον Κωνσταντῖνον Ταχτατζῆν, ἡ δὲ εἰς τὸ Γιάγκον Κούρτοβιτς. Οἱ ἐξ αὐτῶν δύο ἕγγονοί του Παῦλος Κωνσταντῖνου, γενόμενος Βούλγαρος ἀξιωματικὸς καὶ Γεώργιος Κούρτοβιτς, ἐλληνοδιδάσκαλος ἐξεπαιδεύθησαν ἐν τοῖς Ἑλληνικοῖς σχολείοις τῆς πόλεως καὶ ἀπεφοίτησαν τῶν Ζαριφείων διδασκαλείων κατὰ τὰ ἔτη 1890 καὶ 1892, διατελέσαντες μαθηταὶ τοῦ γράφοντος ταῦτα. Πρὸς δὲ καὶ κτιτορικὴ ἐπιγραφή ἐπὶ τοῦ προστώου (νάρθηκος) τοῦ ναοῦ τῆς Βουλγαρικῆς μονῆς τοῦ ἁγ. Ἰωάννου τῆς Ρήλας, ἣτις εἶναι Ἑλληνικὴ μετὰ τῆς προμνημονευθείσης τοῦ Δημητρίκα Κυριακοῦ Μήτσορα τοῦ Μετσοβίτου δηλοῖ τὰ Ἑλληνικὰ αἰσθήματα τῆς οἰκογενείας ταύτης. Διότι πλὴν τῶν δύο τούτων Ἑλληνικῶν ἐπιγραφῶν πᾶσαι αἱ λοιπαὶ τοῦ ναοῦ καὶ τῆς μονῆς, πολυάριθμοι εἶναι Βουλγαρικαί. Ἡ ἐπιγραφή ἔχει ᾧδε: «Ὑπὲρ αἰωνίου μνήμης καὶ ἀναπαύσεως τῆς ψυχῆς τοῦ κεκοιμημένου δούλου τοῦ Θεοῦ Βούλκου Κούρτοβιτς τοῦ ἐξ Ἀβραδαλανίων ἐζωγραφίσθη τὸ ἔμπροσθεν τοῦτο μέρος ἐκ τοῦ νάρθηκος διὰ δαπάνης τῆς αὐτοῦ συζύγου κυρίας Ἐλισάβετ Χ' Κώστα τῆς ἐκ τῶν Σαμακοβίων καὶ τοῦ αὐταδέλφου αὐτοῦ κ. Παύλου Κούρτοβιτς, ὧν τὰ ὀνόματα γράφον Θεὸς ἐν βίβλῳ ζωῆς. Ἐν ἔτει 1844». Ἡ κυρία Ἐλισάβετ ἔζησε τιμωμένη ὑπὸ πάντων διὰ τὴν φιλανθρωπίαν της καὶ ἔφερον ἐν τῇ πόλει τὸ ὄνομα ἡ τρανὴ κοκκῶνα ἔχουσα τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν ἐν τῷ οἴκῳ της μέχρι τοῦ θανάτου της ἐπελθόντος ἐν βαθεῖ γήρατι ὀλίγα ἔτη πρὸ τοῦ Ρωσοτουρκικοῦ πολέμου. Τὰ δύο ἄρρενα τέκνα της Γεώργιος καὶ Ἀλέξανδρος ἔχοντα μητρικὴν γλῶσσαν τὴν Ἑλληνικὴν, ἐξεπαιδεύθησαν καλῶς καὶ ἐγένοντο ἰατροὶ κατ' ἀρχὰς ἐν τῷ τουρκικῷ στρατῷ, εἶτα δὲ κατέλαβον ἐπανελθόντα εἰς τὸν πάτριον ἐθνισμόν των ἐν τῇ νεοπαγεῖ Βουλγαρίᾳ ὑψηλὰς θέσεις ὑπὸ τὸ ὄνομα Βούλκοβιτς. Ὁ πρῶτος ἐδολοφονήθη ὡς διπλωματικὸς πράκτωρ τῆς Βουλγαρίας ἐν Κωνσταντινουπόλει καταλιπὼν εὐειδεστάτην θυγατέρα τὴν κυρίαν στρατηγοῦ Βινάρωφ, ὃ δὲ δεύτερος ἀπέθανεν ἐν Φιλιππουπόλει ὡς ἐπίατρος τοῦ Βουλγαρικοῦ στρατοῦ καταλιπὼν δύο υἱοὺς ἀρχιτέκτονα καὶ δασονόμον ἀποθανόντας ἤδη ἀκλήρους. Αἱ θυγατέρες τοῦ Βούλκου ἐνυμφεύθησαν ἡ μὲν τὸν Ἑλληνα μεγαλέμπορον Παπασαοῦλ, ἧς θυγάτηρ ἡ κυρία Ἐλισάβετ Κ. Ἀχλανλῆ, μεγαλοκτηματίου ἀμπατζῆ Ἑλληνας, ἡ δὲ ὡσαύτως μεγαλέμπορον Ἑλληνα Στενιμαχίτην Ἰάκωβον Παυλίτην, οὗτινος δὲ υἱὸς Βασίλειος Ἑλληνιστὶ ἐκπαιδευθεὶς καὶ τὴν Ἑλληνικὴν μητρικὴν γλῶσσαν ἔχων, ἀπέθανεν ὡς συνταξιούχος διπλωματικὸς τῆς Βουλγαρίας ὑπάλληλος ἀφείς τέκνα ὑπὸ τὸ ὄνομα Παυλίτωφ.

γλώσσης διὰ τῆς καθολικῆς προπαγάνδας τῆς ἐργαζομένης ἐν τῇ Ἀνατολῇ ἐναντίον τῆς Ὀρθοδοξίας, ὅπερ ἐτύγγανε καὶ τῆς προστασίας τῆς Γαλλικῆς κυβερνήσεως ὑπὸ τὸν Ναπολέοντα τὸν ΙΙΙ, καὶ γ') Ἡ διὰ τῆς Βουλγαρικῆς γλώσσης καὶ παιδείας ἀναγέννησις τοῦ ἔθνους καὶ ἡ πλήρης αὐτοῦ χειροαφέτησις ἀπὸ ξένων ἐπιδράσεων. Ἐκάστης ὁμως τῶν τριῶν κατευθύνσεων ἡ ἐπιτυχία ἐξηρητήθη ἐκ τοῦ κατὰ τοῦ Πατριαρχείου καὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους ἀγῶνος οἰοῦναι ἐπικρεμαμένου τοῦ κινδύνου τοῦ ἐξελληνισμοῦ τῶν Βουλγάρων διὰ τῆς Ἑλληνικῆς ἐκκλησίας, τῆς γλώσσης καὶ τῆς παιδείας καὶ τῆς ἐξαφανίσεως τοῦ Βουλγαρικοῦ ἔθνους συγχωνευομένου μετὰ τοῦ Ἑλληνικοῦ. ¹⁾

Ἐκ τούτου οἱ τέως φιλήσυχοι καὶ Ἑλληνόφωνοι μεθ' Ἑλληνικῶν οἱ πλείους αἰσθημάτων τῆς Φιλιππουπόλεως Βούλγαροι τὴν καταγωγὴν ἀφυπνισθέντες ἔθνικῶς ἤρξαντο ἀποχωρίζομενοι τῶν Ἑλλήνων συμπολιτῶν των καὶ πειρόμενοι νάποτελέσωσιν ἰδίαν ἔθνικὴν κοινότητα ἔχουσαν γλώσσαν τὴν Βουλγαρικὴν. Τότε δὲ ἡ Φιλιππούπολις κατέστη ἐν βραχεῖ χρόνῳ κέντρον τῆς τῶν Βουλγάρων ἐν γένει ἔθνικῆς καὶ ἐκκλησιαστικῆς κινήσεως. ²⁾ Ὑπερισχυσάσης δὲ ὡς εἰκὸς τῆς πρώτης ἐκ τῶν τριῶν προμνημονευθεισῶν κατευθύνσεων ἔνεκα τῶν ὕλικῶν, ἠθικῶν καὶ πολιτικῶν μέσων, ἅπερ διέθετεν, ³⁾ οἱ ἐν Φιλιππουπόλει Βούλγαροι ἐγένοντο τολμηρότεροι ἐν ταῖς ἐνεργείαις των καὶ ἀφ' οὗ χρόνου μάλιστα ὁ ἐκ τῶν ἔθνευγεριῶν δραστήριος καὶ φιλόπατρις Νάϊδεν Γέρωφ (1857) διωρίσθη ὑποπρόξενος τῆς Ρωσίας ἐν τῇ πόλει, ἤρξαντο παρέχοντες διηνεκῶς πράγματα εἰς τοὺς συνοίκους των Ἕλληνας καὶ ἐξάπτοντες τὰ φιλετικὰ πάθη μέχρις ἀπιστεύτου βαθμοῦ. Ἡ πηγὴ δὲ τούτων τῶν ἀνθελληνικῶν ἐνεργειῶν ἦτο τὸ Ρωσικὸν ὑποπροξενεῖον καὶ τὸ φαρμακεῖον τοῦ ἱατροῦ Στογιάννου Τσομάκωφ, μαθητοῦ τοῦ Τσουκαλά, ἐκπαιδευθέντος κατόπιν ἐν Ἄνδρῳ παρὰ τῷ Καίρῳ δαπάνη τῆς Ἑλληνικῆς κοινότητος καὶ τοῦ μητροπολίτου Φιλιππουπόλεως Νικηφόρου καὶ σπουδάσαντος ⁴⁾ ἐν Ἰταλίᾳ τὴν ἱατρικὴν, ἀρχηγοὶ δὲ ὁ Σάλτσος Τσομάκωφ ἀδελφὸς τοῦ ἱατροῦ, ὁ Γεώργιος Στογιάννοβιτς, υἱὸς τοῦ τζορμπατζῆ Στογιάννου Θεοδώροβιτς καὶ ὁ Παῦλος Κούρτοβιτς ἀδελφὸς νεώτερος τοῦ μακαρίτου μικροῦ Βούλκου τζορμπατζῆ, ἅπαντες τέως ἔλληνίζοντες. ⁵⁾

§ 5 1) Γ. Τσουκαλά, ἡ Βουλγαροσλαβικὴ συμμορία κ.τ.λ. σελ. 50 καὶ ἐξ.

2) Jirecek, das Fürstertum Bulgariens κ.τ.λ. σελ. 387.

3) Ἀσκληπιάδου Θ. Τὰ διὰ τῶν Βουλγάρων ἐν τῇ Ἀνατολῇ τεκταινόμενα. Ἀθῆναι, ἔτ. 1872 κεφ. Β' σελ. 18—71, αἱ τοῦ Πανσλαυτισμοῦ ἐνεργεῖαι ἐν τῇ Ἀνατολῇ.

4) Χ (Φωτίου Ἀρχιμανδρίτου), Βουλγάρων ἐνεργεῖαι πρὸς κατάλυσιν τοῦ κράτους τῆς Ἑλληνικῆς ἐκκλησίας κ.τ.λ. σελ. 5. Πρβλ. καὶ S. Salkandjiew Dr Stoyan Tschomakow Ἐφημ. δήμου Πλόβδης, σελ. 13, ἔτ. 1933, ἀρ. 128—

Ἀπορριφθείσης ὑπὸ τῆς Ἑλληνικῆς κοινότητος τῆς προτάσεως τοῦ τζορμπατζῆ Στογιάννου Θεοδώροβιτς περὶ εἰσαγωγῆς τῆς Βουλγαρικῆς γλώσσης εἰς τὴν ἀνοικοδομηθεῖσαν μετὰ τὴν πυρπόλησίν της Ἑλληνικὴν κεντρικὴν σχολὴν (1846), εἰς τὴν ἀνοικοδόμησιν ἧς ὡς ἔφορος ἐπεστάτησε καὶ συνέδραμε καὶ αὐτός, οἱ Βούλγαροι τῷ 1851 ἤξιώσαν, ἡ μὲν Κοινότης νὰ παραχωρήσῃ αὐτοῖς πρὸς σύστασιν Βουλγαρικῆς τῶν ἀρρένων σχολῆς τὸ προωρισμένον δι' Ἑλληνικὸν Παρθεναγωγεῖον κτίριον, κείμενον παραπλευρῶς τῇ Ἑλληνικῇ κεντρικῇ σχολῇ, διότι τὸ γήπεδον παρεχωρήθη μὲν τῇ Κοινότητι διὰ τὸν εἰρημένον σκοπὸν ὑπὸ τῆς μακαρίτιδος Ἑλένης, συζύγου τοῦ Στογιάννου Θεοδώροβιτς, ἠγοράσθη ὅμως διὰ χρημάτων τοῦ ἀνδρός της καὶ ὁ υἱὸς αὐτῶν Γεώργιος Στογιάννοβιτς, κληρονόμος ἀμφοτέρων ἀποθανόντων, διέθετεν αὐτὸ πρὸς ἴδρυσιν Βουλγαρικῆς τῶν ἀρρένων σχολῆς, ^ο) ἡ δὲ μητρόπολις νὰ ἐπιτρέψῃ τὴν εἰσαγωγὴν τῆς Σλαυικῆς γλώσσης κατὰ τὴν λειτουργίαν εἰς τὴν ἐκκλησίαν τῆς Παναγίας χάριν τῶν ἐνοριτῶν της Βουλγάρων, διότι οὗτοι εἰς τὴν ἀνοικοδόμησίν της (1844) συνέδραμον κατὰ τὸ πλεῖστον. Καὶ ὁ μὲν τότε μητροπολίτης Χρῦσανθος καὶ τὸ Πατριαρχεῖον ἀπέκρουσε τοῦτο, καθ' ὅσον οἱ Βούλγαροι τῆς ἐκκλησίας ἐνορεῖται ἀπετέλουν τὴν μειονοφηρίαν, ἕξ οἰκογένειαι πρὸς τεσσαράκοντα ἐπτὰ Ἑλληνικάς, χάριν δὲ τῶν πλειοψηφούντων ἐν τοῖς προαστείοις Βουλγάρων εἰσῆχθη ἤδη ὑπὸ τῆς μητροπόλεως ὀλοτελῶς ἡ Σλαυικὴ γλῶσσα εἰς τὴν ἐν Μαρασίῳ Ἐκκλησίαν τοῦ ἀγίου Γεωργίου ἀποκλεισθεισῶν οὕτω τοῦ εἰς αὐτὴν ἐκκλησιασμοῦ 30 Ἑλληνικῶν οἰκογενειῶν, ^ρ) ἐν δὲ τῇ Ἐκκλησίᾳ τοῦ Πέραν ἡ λειτουργία ἐγίνετο σλαυιστὶ ἀπὸ τῆς ἀνεγέρσεώς της ἡ κοινότης ὅμως παρεχώρησεν

29. καὶ ἔτ. 1937, ἀρ. Αἱ διαθέσεις τοῦ νεαροῦ ἱατροῦ κατεφάνησαν ὅμα τῇ ἐξ Ἰταλίας ἐπανόδῳ του τῷ 1848. Μετὰ μικρὸν ἐτελοῦντο αἱ ἐνιαυσίαι ἐξετάσεις τῆς Ἑλληνικῆς κεντρικῆς σχολῆς εἰς ἃς παρέστη. Ὁ πνευματικὸς του πατήρ καὶ προστάτης μητροπολίτης Νικηφόρος παρεκάλεσεν αὐτὸν νὰ εἴπῃ ὀλίγας λέξεις ἐπὶ ταῖς ἐξετάσεσι. Δαβὼν προθύμως τὸν λόγον, ἀφοῦ πρῶτον ἐπήνεσε τὴν κοινότητα διὰ τὰς καταβαλλομένας ὑπ' αὐτῆς φροντίδας περὶ τῆς ἐκπαιδεύσεως τῆς νεολαίας, ἐτόνισεν ὅτι αὕτη πολὺ χωλαίνει ἐκ τοῦ ὅτι γίνεται οὐχὶ ἐν τῇ μητρικῇ γλώσσῃ τῶν μαθητῶν, οἵτινες εἶναι Βούλγαροι. Διότι οὗτοι χάνουσι τὸν καιρὸν των εἰς τὴν ἐκμάθησιν ξένης γλώσσης, ἀντὶ νὰ χρησιμοποιῶσιν αὐτὸν εἰς τὴν κτησιν γνώσεων. Τοῦτο ἐξέπληξε τοὺς παρισταμένους. Ἐκτοτε δὲ ἤρξατο ὁ φανερός ἀγὼν τῶν ἐν Φιλιππουπόλει Βουλγάρων κατὰ τοῦ Ἑλληνισμοῦ.

5) Γ. Τσουκαλᾶ, αὐτόθι, σελ. 31 κεφ. 6.

6) Αὐτόθι, σελ. 27.—Γρουεω, Τὸ ἐπαρχιακὸν Βουλγαρικὸν ἐν Φιλιππουπόλει σχολεῖον, ἔτ. 1896, σελ. 120.

7) Ἀμερολήπτου, αὐτόθι, σελ. 27. Χάριν τῶν Ἑλληνικῶν τούτων οἰκογενειῶν ἐκτίσθη ἐν τῷ προαστείῳ ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ἡ ἐκκλησία τοῦ ἀγίου Χαράλαμπος τῷ 1874 τῇ πρωτοβουλίᾳ καὶ ἐνεργείᾳ τοῦ ρουφετίου τῶν καφταντζήδων (ἴδε ἀνωτέρω αὐτόθι, κεφ. XIX, § κ') καὶ ἐν τῷ προαστείῳ αὐτῆς ἰδρύθη Ἑλληνικὴ ἀλληλοδιδασκτικὴ σχολή.

αὐτοῖς τὸ Παρθεναγωγεῖον πρὸς ἀποσόβησιν προστριβῶν καὶ οὕτω συνεστήθη ἐν αὐτῷ (1851) τὸ πρῶτον ἐν τῇ Φιλιππουπόλει κεντρικὸν Βουλγαρικὸν σχολεῖον, εἰς ὃ συνέρρευσαν μαθηταὶ ὀλίγοι μὲν ἐκ τῆς πόλεως, πλείονες δὲ ἐκ τῶν πέριξ κωμῶν καὶ κωμοπόλεων. Πρότερον δὲ ἐπὶ Νικηφόρου τῷ 1848 ἢ ὑπὸ τοῦ ἀειμνήστου ἑλληνίζοντος μικροῦ Βούλκου Κούρτοβιτζ ἰδρυθεῖσα καὶ διατηρουμένη κατὰ τὴν διαθήκην τοῦ Ἑλληνικῆ ἀλληλοδιδασκτικῆ σχολῆ τῆς ἁγίας Τριάδος ὑπὸ τῶν κληρονόμων τοῦ τῆς συζύγου Ἐλισάβετ καὶ τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ Παύλου Κούρτοβιτζ μετετρέπη εἰς Βουλγαρικὴν, ἰδρύθη δὲ ἐν τῷ προαυλίῳ τῆς ἐκκλησίας ἐν Μαρασίῳ τῷ αὐτῷ ἔτει ἀλληλοδιδασκτικῆ ⁸⁾ καὶ τῷ ἐπομένῳ ἔτει ἄλλη ἐν τῷ προαυλίῳ τῆς ἐκκλησίας τοῦ Πέραν, ⁹⁾ ἐλειτούργει δὲ ἀπὸ τινων ἐτῶν καὶ τις ἐν τῷ μετοχίῳ τῆς μονῆς τῆς Ρήλας ὑπὸ τοὺς δυτικoὺς πρόποδας τῆς Εὐμολπιάδος

Ἐκτοτε ἤρξαντο αἱ κατηγορίαι καὶ κατακραυγαὶ τῶν Βουλγάρων δι' ἀναφορῶν πρὸς τε τὸ Πατριαρχεῖον καὶ τὴν Ὑψηλὴν Πύλην κατὰ τοῦ χρηστοῦ καὶ ἀξίου μητροπολίτου Χρυσάνθου (1850—1858) πιστοῦ φύλακος τῶν ἐκκλησιαστικῶν θεσμίων, ὡς μεροληπτοῦντος ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων καὶ ἐργαζομένου ὑπὲρ τῆς Ἑλληνικῆς μεγάλης ιδέας καὶ προκαλοῦντος ἕνεκα τούτου τὰς ἐριδας καὶ τοὺς διαπληκτισμοὺς ἐν τῷ ὀρθοδόξῳ ποιμνίῳ του. ¹⁰⁾

Ἄλλ' ἢ κατὰ τοῦ μητροπολίτου μῆνις αὐτῶν ἐκορυφώθη ὅτε ἐν τῇ κατὰ τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1857 συγκροτηθεῖση γενικῇ τῆς Κοινότητος συνελεύσει ἐν τῇ μητροπόλει ἀπερρίφθη ὁμοθυμαδὸν καὶ μετ' ἀγανακτήσεως ὁ συνταχθεὶς ὑστεροβούλως ὑπὸ τῆς αἰρεθείσης ἐπιτροπείας νέος τῆς Κοινότητος κανονισμὸς καὶ ἀπεδοκιμάσθη ἡ ἐπιτροπεία ὡς γενομένη ὄργανον τῶν προμνημονευθέντων ἀρχηγῶν τῶν ἀνθελληνικῶν ἐνεργειῶν. Κατὰ τὸν κανονισμὸν ἐκεῖνον συνιστάτο ἐν τῇ μητροπόλει δωδεκαμελὴς ἐπιτροπεία (δημογεροντία) ὡς ἀνώτατον δικαστήριον, ἔχον ἀπόλυτον δικαιοδοσίαν ἐπὶ παντὸς ζητήματος ὑπαγομένου εἰς τοὺς ἐκκλησιαστικoὺς κανόνας, τῶν τε πράξεων καὶ ἀποφάσεων αὐτοῦ οὐσῶν ἱερῶν καὶ ἀνεκκλήτων, ὅσάκις ἐπεκυροῦντο ὑπὸ τοῦ προέδρου αὐτοῦ, ¹¹⁾ μετ' ἰδίου ταμείου, εἰς ὃ ἔδει νὰ συρρέωσι τὰ πλεῖστα τῶν ἀρχιερατικῶν δικαιωμάτων καὶ οὗ τὴν διαχείρισιν νὰ ἔχη ἡ ἐπιτροπεία ὑπὸ τὴν ἐπιτήρησιν τοῦ Προέδρου αὐτῆς μὴ οὕσα ὑπεύθυνος

8) *K. Moravenow*. ΑΙ. Ρεew, αὐτόθι, σελ. 172.

9) Αὐτόθι, σελ. 173. Πρβλ. καὶ *J. Grouew*, τὸ ἐπαρχιακὸν ἐν Πλόβδηφ σχολεῖον «ἁγ. Κύριλλος καὶ Μεθόδιος» βουλγαριστί, ἐν τῷ *Bulg. Pregled*, ἔτ. III, σελ. 119—138.

10) Ἴδε καὶ Κῶδιξ Νικηφόρου, ἔγγρ. 8 καὶ 9 ἐν τοῖς Θρακικοῖς, τόμ. ΙΕ' σελ. 88—91 μετὰ τῶν σημειώσεων.

11) Πρόεδρος τῆς ἐπιτροπῆς ἦτο ὁ Βούλγαρος μεγαλέμπορος Χρήστος Γκέσσογλου, ὅστις ἠλπίζετο ὑπὸ τῶν Βουλγάρων ὅτι θὰ παρέμενε τοιοῦτος μεταβαλλομένης τῆς ἐπιτροπείας κατὰ τὸν νέον κανονισμὸν εἰς ἀνώτατον δικαστήριον.

νά δίδη λόγον εἰς τὴν κοινότητα. Ὡσαύτως ἐν ἀπάσαις ταῖς κώμαις καὶ κωμοπόλεσι τῆς ἐπαρχίας ἔδει νὰ συσταθῶσι παρόμοιαι μικρότεραι ἐπιτροπεῖαι, αἵτινες ὑπαγόμεναι εἰς τὴν ἐν Φιλιππουπόλει μεγάλην ἐπιτροπεῖαν νὰ διατελῶσιν ὑπὸ τὴν ἄμεσον αὐτῆς δικαιοδοσίαν καὶ μυστηριωδῶς μετ' αὐτῆς νὰ συνεννοῶνται καὶ τὰς γνώμας αὐτῆς ὡς δόγματα νὰ πεκδέχωνται. Εἰς πάντα δὲ τὰ μέλη τῶν ἐπιτροπῶν ἐπεβάλλετο ἄκρα ἐχεμύθεια ἐπὶ πάσης ἐνεργείας.

Ἔνεκα τῆς κατ' αὐτοῦ κατακραυγῆς τῶν Βουλγάρων ὁ μητροπολίτης ἐθεώρησε καθῆκόν του νὰ ἐκθέσῃ τὰ γενόμενα εἰς τὴν μεγάλην Ἐκκλησίαν, αὕτη δὲ ἀνεκοίνωσε ταῦτα εἰς τὴν Ὑψηλὴν Πύλιν διὰ πᾶν ἐνδεχόμενον, διότι οἱ σκοποὶ τοῦ ὑποβληθέντος πρὸς κύρωσιν νέου κανονισμοῦ ἐστρέφετο προφανῶς κατὰ τῶν μέχρι τοῦδε ἐκκλησιαστικῶν καθεστώτων ἄλλα ὑποκρύπτοντες. ¹²⁾ Ἐκ τούτου ἐπηκολούθησαν διοικητικαὶ ἀνακρίσεις καὶ δίκαι, ἀντεγκλήσεις καὶ ἐξεγέρσεις παρὰ τῶ χριστιανικῶ τῆς ἐπαρχίας πληθυσμῶ, πρὸς καθησύχασιν οὕτινος ἀνεκλήθη ὁ μητροπολίτης Χρῦσανθος ὑπὸ τοῦ Πατριαρχείου πεσῶν θῦμα τῶν ἰσχυρῶν, ἀλλ' ἀποδειχθεῖσης τῆς ἀθωότητός του πρὸ τοῦ ἀνωτάτου δικαστηρίου μετετέθη εἰς Σμύρνην. Κατὰ τοὺς Βουλγάρους ὁ Χρῦσανθος ἐσυκοφάντησε τοὺς προμνημονευθέντας Βουλγάρους εἰς τὸν μουτσαρίφην τῆς πόλεως, διότι ἐν τῇ γενικῇ συνελύσει ἀντέπραξαν οὗτοι εἰς τὴν ἐκλογὴν μελῶν τῆς ἐπιτροπεῖας φίλα φρονούντων αὐτῶ. «Ὁ Χρῦσανθος συνοδευόμενος ὑπὸ 5—6 Ἑλλήνων φίλων του ἐπεσκέψατο τὸν μουτσαρίφην Σαλήχ—πασᾶν καὶ ἀνεκοίνωσεν αὐτῶ ὅτι αἱ τῶν Βουλγάρων ἐνέργειαι περιάγουσιν αὐτὸν εἰς μεγάλην στενοχωρίαν, καθ' ὅσον οὗτοι διανοοῦνται νὰ ἰδρῦσωσιν ἐν τῇ μητροπόλει ἴδιον δικαστήριον καὶ ἄλλοίαν διοίκησιν τῆς ὑπὸ τῆς σουλτανικῆς κυβερνήσεως ὠρισμένης, διὸ καὶ ζητοῦσι νὰ ἔχωσιν ἴδιον κανονισμὸν καὶ σφραγίδα. Οὗτος εἰς ταῦτα διαβλέπει πνεῦμα ἀνυπακοῆς καὶ ἀντιστάσεως εἰς τοὺς ὀρισμοὺς τῶν σουλτανικῶν ἀρχῶν, καὶ παράνομον τάξιν καὶ λίαν ἀμφιβάλλει περὶ τῆς εἰλικρινοῦς αὐτῶν πίστεως ὡς ὑπηκόων». ¹³⁾

Μετὰ τὴν ἀνάκλησιν τοῦ Χρυσάνθου διορισθέντος τοῦ βουλγαροφίλου Παΐσιου οἱ Βούλγαροι δι' αἰτήσεώς των πρὸς τὸ Πατριαρχεῖον ἠξίωσαν πάλιν τρεῖς τῶ 1858 καὶ τῶ 1859, ὅπως εἰσαχθῇ ἡ Σλαβικὴ γλῶσσα χάριν αὐτῶν εἰς δύο τοῦλάχιστον ἐκκλησίας ἐκ τῶν ἑπτὰ, ἀλλ' οἱ Ἕλληνες δι' ἀναφορῶν ἀντέπραπτον εἰς τὴν ἀξίωσίν των ¹⁴⁾ διαμαρτυρούμενοι καὶ

12) Γ. Τσουκαλά, αὐτόθι, σελ. 41 καὶ ἐξῆς. Ἴδε καὶ Κῶδ. Νικηφόρου, Θρακικὰ τόμ. 5' ἔγγρ. 16.

13) G. Dimitrow, Kniajestvo Bulgaria (ἡγεμονία Βουλγαρικὴ), σελ. 332. Ἴδε ὡσαύτως Κῶδιξ Νικηφόρου, ἐνθ. ἀνωτέρω, τόμ. 15' ἔγγρ. 20, σελ. 38—40, ἔγγρ. 22, 23 καὶ 24, σελ. 42—49.

14) Ivan Eust, Guessow, Spomeni (ἀναμνήσεις), σελ. 16.

προσπαθοῦντες νὰ διατηρήσωσιν ἐν ταῖς χερσί των τὰ ἀπ' αἰώνων εὐαγῆ ἰδρύματα (ἐκκλησίας καὶ σχολεῖα) καὶ τὴν ἐν αὐταῖς γλῶσσαν τῶν πατέρων των. Ἐπειδὴ δὲ τὸ Πατριαρχεῖον εἰσηγουμένου τοῦ μητροπολίτου πρὸς ἱκανοποίησιν τοῦ εὐσεβοῦς τῶν Βουλγάρων πόθου τοῦ ν' ἀκούωσι τὴν λειτουργίαν ἐν τῇ γλώσση των καὶ ἐντὸς αὐτῆς τῆς πόλεως ἀπεφάσισεν εἰς τὰς ἐκκλησίας τῆς Παναγίας καὶ τοῦ ἁγίου Δημητρίου ὁ ἀριστερὸς ψάλτης νὰναγινώσκη τὴν ἀκολουθίαν σλαβιστὶ διατάσσον ἅμα τούτου μὴ γενομένου ἀποδεκτοῦ ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ἐνοριτῶν νὰ εἰσαχθῆ ὑπὸ τοῦ μητροπολίτου καθ' ὀλοκληρίαν ἢ Σλαβικὴ γλῶσσα μόνον εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Παναγίας, παραχωρουμένην εἰς τοὺς Βουλγάρους, αἱ ἀντεγκλήσεις καὶ οἱ διαπληκτισμοὶ ἤρξαντο πλέον γινόμενοι ἐντὸς τῆς ἐκκλησίας κατὰ τὴν λειτουργίαν μεταξὺ τῶν συνεκκλησιαζομένων Ἑλλήνων καὶ Βουλγάρων συνενοριτῶν.

Ἡ ἐκκλησία κατελήφθη ὑπὸ τῶν Βουλγάρων διὰ τῆς βίας τῇ 20ῃ Δεκεμβρίου 1859 ¹⁵⁾ ὑποστηριζομένων ὑπὸ τῶν Τουρκικῶν ἀρχῶν ἕνεκα τῆς βουλγαροφιλίας τοῦ τότε διοικητοῦ τῆς Φιλιππουπόλεως Χασὰν πασᾶ, ὅστις ἦτο τυφλὸν ὄργανον τοῦ Πολωνοῦ ἰατροῦ του καὶ ἐτέρου Πολωνοῦ Κλημέντ-βέη καλουμένου, ἐργαζομένων ἀμφοτέρων ὡς Σλαύων ὑπὲρ τῶν Βουλγάρων, ὑποστηριζομένων ὡσαύτως εἰς τὰς ἐνεργείας των καὶ ὑπὸ τοῦ ἐν τῇ Κωνσταντινουπόλει Πολωνοῦ Σαδὶκ πασᾶ. Βεβαιοῦται ὅμως ὅτι ἡ βουλγαροφιλία πάντων προήρχετο οὐχὶ τοσοῦτον ἐξ ὁμοφυλίας, ὅσον ἐκ δωροληψίας. ¹⁶⁾ Τῇ 29ῃ Νοεμβρίου 1859 Βούλγαρος μαθητὴς ἠθέλησεν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τῆς Παναγίας νὰναγνώσῃ τὸν Ἀπόστολον σλαβιστὶ, ἠμποδίσθη ὅμως ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων καὶ ἐπηκολούθησαν διαπληκτισμοὶ μεταξὺ αὐτῶν καὶ τῶν Βουλγάρων συνεκκλησιαζομένων ἐντὸς τῆς ἐκκλησίας κατὰ τὴν λειτουργίαν. Τῇ ἀκολουθῶ 30ῃ Νοεμβρίου, ἑορτῇ τοῦ ἁγίου Ἀνδρέου, ἐπανελήφθησαν αἱ αὐταὶ σκηναὶ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ἐπεκταθεῖσαι καὶ ἀνὰ τὰς πέριξ ὁδοὺς.

Ἡ Τουρκικὴ κυβέρνησις πρὸς πρόληψιν παρομοίων ἐν τῷ μέλλοντι ταραχῶν συνέστησεν εἰς τὸ Πατριαρχεῖον νὰ λύσῃ τὸ ἀναφυὲν ζήτημα ὀριστικῶς. Ἐὸ Πατριαρχεῖον ἔχον ὑπ' ὄψιν καὶ τὰς πρὸς αὐτὸ τῶν Βουλγάρων ἀναφοράς, καὶ τὰς διαμαρτυρίας τῶν Ἑλλήνων ἀπέστειλε τὴν ἀκόλουθον πρὸς τοὺς Φιλιππουπολίτας συνοδικὴν ἀπόφασιν περὶ τοῦ τρόπου τῆς πρὸς ἀλλήλους εἰρηνεύσεώς των διατάξαν εἰς τὸν μητροπολίτην τὴν ἐπ' ἐκκλησίας ἀνάγνωσίν του. ¹⁷⁾

15) T. Bourmow, Bulgaro-Grytska tseherkovna razpria (Ἡ Βουλγαροελληνικὴ ἐκκλησιαστικὴ διένεξις) σελ. 75 καὶ Ivan Eust. Guessow, ἐνθ. ἀνωτ. σελ. 15—21.

16) Ἴδε Κ. Μυρτ. Ἀποστολίδου. Ἀρχεῖον Θράκης τόμ. Ζ'.

17) Κώδ. Νικηφόρου, Θρακικὰ τόμ. ΙΣ' ἀρ. ἐγγρ. 26, σελ. 50. Ἀντίγραφον

«Κύριλλος ἐλέω Θεοῦ Ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως, νέας Ρώμης καὶ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης—Εὐλαβέστατοι ἱερεῖς καὶ τιμιώτατοι προεστῶτες καὶ πρόκριτοι καὶ λοιποὶ εὐλογημένοι χριστιανοί, κάτοικοι τῆς πόλεως Φιλιππουπόλεως, τέκνα ἐν Κυρίῳ ἡμῶν ἀγαπητά, χάρις εἴη ὑμῖν καὶ εἰρήνη παρὰ Θεοῦ, παρ' ἡμῶν δὲ εὐχή, εὐλογία καὶ συγχώρησις. **Τὰς σταλείσας πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν κοινὰς ἐκατέρωθεν ἀναφορὰς ὑμῶν, τῶν εὐλογημένων χριστιανῶν κατοίκων τῆς πόλεως ταύτης** εὐμενῶς ἐκομισάμεθα καὶ εἶδομεν τὰ ἐν αὐταῖς ἐκτεθειμένα. Πλὴν ἐσχάτως ἐμάθομεν μετὰ θλίψεως μεγίστης τὴν ὡς μὴ ὄφειλεν ἀναφνεῖσαν ἐν ὑμῖν ἔριδα καὶ διαμάχην ἕνεκα τῆς ἑλληνιστὶ ἢ σλαυιστὶ ἀναγνώσεως τῶν ἱερῶν ἀκολουθιῶν καταντήσασαν ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε νὰ λάβωσι φρεῦ! χώραν ἀπρεπεῖς λογομαχίαι καὶ διαπληκτισμοὶ μεταξὺ ὀρθοδόξων χριστιανῶν ἐντὸς τοῦ ἱεροῦ ναοῦ τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου, ἐν καιρῷ μάλιστα τῆς θείας λειτουργίας. ¹⁸⁾ Ἡ εἶδησις αὕτη καιρίως ἐλύπησε τὴν κοινὴν ταύτην φιλόστοργον Μητέρα πάντων τῶν εὐσεβῶν χριστιανῶν καὶ παρεπίκρανεν αὐτὴν δικαίως, βλέπουσαν νὰ συμβαίνωσι τοιαῦτα κινήματα ἀντιχριστιανικὰ καὶ ὄλως ἀπρεπῆ ἐντὸς τῆς ἱερᾶς ἐκκλησίας, ὅπου ἀπαιτεῖται εὐλάβεια καὶ προσοχὴ καὶ ὀφείλεται φόβος καὶ σέβας, διότι ὑπάρχει ναὸς καὶ ἐνδιαίτημα τοῦ ὑψίστου καὶ διδασκαλεῖον τῆς χριστιανικῆς ὁμονοίας καὶ ἀδελφικῆς ἀγάπης, καὶ νὰ διαπληκτίζονται ἐντὸς αὐτοῦ ἀνευλαβῶς καὶ ἀνοικείως ἀδελφοὶ χριστιανοί, τέκνα μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας ὄντες, τὸ αὐτὸ τῆς εὐσεβείας γάλα θηλάσαντες καὶ ἐν τῇ αὐτῇ κολυμβήθρα διὰ τοῦ ἁγίου πνεύματος ἀναγεννηθέντες, ὡς ἐστὲ ἅπαντες ὑμεῖς. Διὸ καὶ ἔτι μᾶλλον λυπεῖται ἡ κοινὴ αὕτη Μήτηρ καὶ ἀσχάλλει ἐνδομύχως ἀναλογιζομένη ὅτι ἀμφοτέρωθεν τὰ μέρη παρεκτραπέντα τοῦ ὀρθοῦ λόγου πρόεβητε εἰς ἀπρεπεῖς διαπληκτισμούς, ἐξ ὧν παρακολουθοῦσι δεινὰ ἀποτελέσματα ἐν τῇ πόλει ὑμῶν, ὅτι «πᾶσα πόλις καὶ οἰκία μερισθεῖσα καθ' ἑαυτὴν οὐ σταθήσεται» λέγει αὐτὸς ὁ Κύριος ἐν Εὐαγγελίῳ· ἐν ᾧ ὑπάρχει λίαν πρόχειρος ἢ κατάπαυσις αὐτῶν διὰ τῆς παραχωρήσεως ἐκ μέρους ἀδελφῶν χριστιανῶν εἰς ἀδελφούς χριστιανούς τοῦ ψάλλειν τὰς ἱερὰς ἀκολουθίας εἰς τὴν μητρικὴν αὐτῶν γλῶσσαν, τὴν ὁποίαν ἐπιθυμοῦσι καὶ ζητοῦσι μετὰ τοιαύτης ζήσεως, ὅπερ οὔτε εἰς τὰ καθεστῶτα ἀντίκειται οὔτε εἰς τοὺς ἱεροὺς νόμους καὶ κανόνας ἀντιβαίνει οὔτε ἀπαγορεύεται ὄλως ὑπὸ τῆς ἱερᾶς ἡμῶν θρησκείας, ἣτις οὐδεμίαν ποιεῖ διάκρισιν μεταξὺ τῶν ὁπαδῶν αὐτῆς, ἀλλὰ θεωρεῖ ἀείποτε τοὺς πάντας ἴσους καὶ ἀδελφούς ἐν Χριστῷ ἔτι ἀπὸ τοῦ καιροῦ τῶν Ἀποστόλων· λέγει γὰρ ὁ οὐρανοβάμων Παῦλος: «οὐκ ἔστι Ἰουδαῖος οὐδὲ Ἕλληνας, οὐκ ἔστι δοῦλος οὐδὲ ἐλεύθερος, οὐκ ἔστι ἄρσεν καὶ θῆλυ,

τούτου φυλάσσειται ἐν τοῖς χειρογράφοις τῆς Ἐθνικῆς βιβλιοθήκης Φιλιππουπόλεως.

18) Ἐννοοῦνται τὰ γενόμενα κατὰ τὴν 29 καὶ 30 Νοεμβρίου 1859.

πάντες γὰρ ὑμεῖς εἰς ἔστέ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ».

Ὅθεν ἐκ παντὸς τρόπου ἐπιθυμοῦσα ὡς φιλόστοργος Μήτηρ τῆς ἄρσεως μὲν τῶν διενέξεων καὶ τῶν ταραχῶν πρὸς ἀλλήλους, τῆς εἰρηνεύσεως δὲ καὶ συμβιβάσεως ἐν ὑμῖν, ὡς πρέπει εἰς πάντα ἀληθῆ χριστιανὸν καὶ μαθητὴν τοῦ θεανθρώπου σωτῆρος ἡμῶν, ὅστις ἐντέλλεται λέγων: «ἐντολὴν καινὴν δίδωμι ὑμῖν, ἵνα ἀγαπᾶτε ἀλλήλους, καθὼς ἠγάπησα ὑμᾶς καὶ ὑμεῖς ἀγαπᾶτε ἀλλήλους· ἐν τούτῳ γνώσεσθε πάντες, ὅτι ἐμοὶ μαθηταὶ ἔστε, ἐὰν ἀγάπην ἔχητε ἀλλήλοις», καὶ διασκεψαμένη ὠρίμως ἐπὶ τοῦ σπουδαίου τούτου ἀντικειμένου ἐξέδωκεν ἀπόφασιν δικαίαν καὶ ἀμετάθετον, ἣν κοινοποιῶσα ὡς ἀκολούθως πᾶσιν ὑμῖν πέποιθεν, ὅτι ἅπαντες ἐπιθυμοῦντες ὡς καὶ αὕτη ἐν πνεύματι ἀγάπης καὶ φρονήματι ἀδελφικῷ τὴν ἄρδην ἐξάλειψιν τῶν σκανδάλων ὡς φρόνημοι καὶ ἀγαθοί, συμπολίται χάριν τοῦ κοινοῦ συμφέροντος τῆς πόλεως αὐτῆς θέλετε προθυμοποιηθῆ εἰς τὴν πραγματοποίησιν αὐτῆς, ἣτις ἔχει οὕτως: τούτέστιν ἐνεκρίθη καὶ ἀπεφασίσθη κοινῇ εὐλόγῳ συνοδικῇ ἀποφάσει, ἵνα εἰς τὰς δύο γειτνιαζούσας ἐκκλησίας τῆς Παναγίας καὶ τοῦ ἁγίου Δημητρίου, ἐπειδὴ κατοικοῦσι πέριξ πολλοὶ ὀρθόδοξοι χριστιανοὶ ἐκ τῶν ἀδελφῶν Βουλγάρων (;) ἐκκλησιαζόμενοι εἰς αὐτάς, οἵτινες ἐπιθυμοῦσι νὰ ἀκούωσι τὴν ἰδίαν αὐτῶν γλῶσσαν, ἐν ταύταις ψάλλωνται ἅπασαι αἱ ἱεραὶ ἀκολουθίαι ἀναμείξ, ἥτοι εἰς μὲν τὸν δεξιὸν χορὸν ἑλληνιστί, εἰς δὲ τὸν ἀριστερὸν σλαωνιστί, ἀναγινώσκονται δὲ ὡσαύτως ὅτε ἱερὸς Ἀπόστολος καὶ τὸ ἱερὸν Εὐαγγέλιον ἐναλλάξ, ὅτε μὲν ἑλληνιστὶ ὅτε δὲ σλαωνιστί, ἢ τούτου μὴ γενομένου, καὶ εἰς τὰς δύο ἐκκλησίας ἀνὰ πᾶσαν Κυριακὴν καὶ ἑορτὴν ἐναλλάξ νὰ ψάλληται ἢ τῆς ἡμέρας ἐκείνης ἀκολουθία ὀλόκληρος καὶ ἢ λειτουργία εἰς μίαν ἐκ τῶν δύο γλωσσῶν, δηλ. ὅταν εἰς τὴν ἐκκλησίαν τῆς Παναγίας τελεῖται ἢ ἀκολουθία καὶ λειτουργία εἰς τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν, εἰς τὴν ἐτέραν ἐκκλησίαν τοῦ ἁγίου Δημητρίου νὰ ψάλληται (εἰς τὴν) Βουλγαρικὴ(ν) γλῶσσα(ν), ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην καὶ αὐθις τὰνάπαλιν, φυλαττομένης τακτικῆς σειρᾶς ἀνευ διακρίσεως Κυριακῆς ἢ ἑορτῆς.

Ὅθεν γράφοντες διὰ τοῦ παρόντος πατριαρχικοῦ καὶ συνοδικοῦ γραμματος εὐχόμεθα καὶ εὐλογοῦμεν πάντας ὑμᾶς πατρικῶς καὶ ἐντελλόμεθα καὶ παραγγέλλομεν, ἐκκλησιαστικῶς, ὅπως γινώσκοντες ταύτην τὴν ἐν δυσὶν ὄροις γεγεννημένην εὐλογον καὶ δικαίαν συνοδικὴν ἀπόφασιν τῆς Ἐκκλησίας, ἀφορῶσαν τὴν ἔτι μᾶλλον προσέγγισιν ἀμφοτέρων τῶν μελῶν καὶ τὴν στενωτέραν ἔνωσιν καὶ τὸν σύνδεσμον μεταξὺ ὑμῶν διὰ τε τὴν συνεχῆ συναναστροφὴν καὶ τὴν ἀπὸ κοινοῦ ἀκρόασιν ἐν τῷ ἱερῷ ναῷ τῶν ἱερῶν ἀκολουθιῶν καὶ ἀφήσαντες κατὰ μέρος τὰς μικροφιλοτιμίας, ἐξ ὧν γεννῶνται καὶ ἀντιχριστιανικαὶ καὶ ἀσύγγνωστοὶ ἔριδες καὶ λογομαχίαι καὶ συνενωθέντες ἐν ἀγάπῃ ἀδελφικῇ ὡς ὁμόθησκοι καὶ γνήσιοι ἐν Χριστῷ

ἀδελφοὶ σπεύσῃτε βαλεῖν εἰς προᾶξιν δυοῖν θᾶτερον, δηλονότι ἡ τὴν εἰς ἀμφοτέρας τὰς ἐκκλησίας τῆς Παναγίας καὶ τοῦ ἁγίου Δημητρίου ἀναμειξ ἀνάγνωσιν τῶν ἱερῶν ἀκολουθιῶν, ἑλληνιστὶ μὲν ἐν τῷ δεξιῷ χορῷ, σλαβωνιστὶ δὲ ἐν τῷ ἀριστερῷ, ἀναγινωσκομένων ἐπίσης ἐναλλάξ εἰς τὰς δύο γλώσσας τοῦτε ἱεροῦ Ἀποστόλου καὶ τοῦ ἱεροῦ Ἐθαγγελίου, ἢ τὸν ἕτερον ὄρον, καθ' ὃν εἰς τὴν μὲν τῶν εἰρημένων δύο ἐκκλησιῶν ἔχουσιν ἀναγινώσκεσθαι ἢ ἱερὰ ἀκολουθία καὶ ἢ θεία λειτουργία ἐν μιᾷ Κυριακῇ ἢ ἑορτῇ εἰς τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν, εἰς δὲ τὴν ἑτέραν Ἐκκλησίαν κατὰ τὴν αὐτὴν Κυριακὴν ἢ ἑορτὴν εἰς τὴν Σλαβωνικὴν γλῶσσαν καὶ τὰνάπαλιν κατὰ σειράν, ὅτι οὐκ ἔστιν ἄλλως γενέσθαι.

Ποιήσατε οὖν ἀπὸ κοινῆς ἀδελφικῆς γνώμης καὶ εἰλικρινοῦς διαθέσεως ἐν ἓκ τῶν ἀποφασισθέντων καὶ διαταττομένων ὑμῖν συμφέρον ὄν τοῖς πᾶσιν ἕνεκα τῆς εἰρηνεύσεως καὶ ἡσυχίας, μὴ ἀνεχόμενοι ἵνα διατελῆτε μὲν ὑπὸ τὴν κατάκρισιν καὶ μομφὴν τῶν ἀνθρώπων διὰ τὰς ἐφαμάτους καὶ ἀντιχριστιανικὰς διακρίσεις, βαθμηδὸν ἐπιβλαβεῖς καὶ ὀλεθρίας ἀποβαινούσας εἰς ὅλους ἰδίᾳ τε καὶ κοινῶς καὶ εἰς τὴν πατρίδα ἡμῶν, ἐφέληκετε δὲ καὶ εἰς ἑαυτοὺς καὶ τὴν ἀγανάκτησιν τῆς Μητρὸς ὑμῶν ἁγίας τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας ἀντὶ τῶν ἐπαίνων καὶ εὐχῶν καὶ εὐλογιῶν αὐτῆς. Ἡ δὲ τοῦ Θεοῦ χάρις καὶ τὸ ἄπειρον ἔλεος εἴη πᾶσιν ὑμῖν.

αωνθ ἐν μηνὶ Δεκεμβρίῳ, ἰνδικτιῶνος (;)

Ἔπονται αἱ τῶν συνοδικῶν ὑπογραφαὶ ¹⁹⁾

«Ὅτε τὸ συνοδικὸν τοῦτο γράμμα ἀνεγνώσθη τῇ 20ῇ Δεκεμβρίου 1859 ἐπ' Ἐκκλησίαις οἱ Ἕλληνες ἐπετέθησαν κατὰ τῶν Βουλγάρων καὶ ἐξειλίχθησαν σκηναὶ χειρότεροι τῶν τῆς 29ης καὶ 30ῆς Νοεμβρίου μεταβληθείσης τῆς ἐκκλησίας τῆς Παναγίας εἰς πεδῖον μάχης. Σιασίδια, μανουάλια, βιβλία, ἀναλόγια, κλπ. ἐχρησιμοποιήθησαν ὡς ἐπιθετικὰ ὄπλα. Τότε κατελήφθη ὑπὸ τῶν Βουλγάρων ἡ ἐκκλησία τῆς Παναγίας», ²⁰⁾ Τὸ ἀληθὲς εἶναι ὅτι οἱ Ἕλληνες ὑπεχώρησαν πρὸ τῆς βίας ὑπερισχυσάντων τῶν Βουλγάρων ἕνεκα τῆς κατὰ παραγγελίαν τῶν ἡγετῶν των (προειδοποιηθέντων ὑπὸ τοῦ μητροπολίτου περὶ τῆς ἀναγνώσεως τοῦ γράμματος), ἀθρόας προσελεύσεις εἰς τὴν λειτουργίαν πελλῶν ἐκ τῶν Βουλγαρικῶν προαστείων. Ὑπὸ τῶν Τουρκικῶν ὁμῶς ἀρχῶν ἕνεκα τῆς ἐν αὐτῇ συρράξεως ἐξεκενώθη καὶ ἀπὸ τῶν Βουλγάρων τὴν ἡμέραν ἐκείνην καὶ ἐκλείσθη ἡ ἐκκλησία, ἠνοίχθη δὲ ὑπὸ τοῦ Παΐσιου καὶ παρεχωρήθη τὴν ἡμέραν τῶν Χριστουγέννων (25 Δεκεμβρίου) τοῖς Βουλγάροις κατὰ πατριαρχικὴν διαταγὴν παραδόντος

19) Ἴδε, Θερακικὰ τόμ. ΙΓ', ἔγγρ. ἀρ. 26, σελ. 50 καὶ ἐξῆς καὶ τὰς μακρὰς ὑποσημειώσεις.

20) Βίτελωφ Ρ. Ἡ Βουλγαροελληνικὴ ἐκκλησιαστικὴ ἔρις, βουλγ. ἐν τῷ Περιοδικῷ (Perioditschesco Spissanie), ἔτ. 1885, σελ. 234—236).

αὐτοῖς τὰς κλεῖδας τοῦ υἱοῦ τῶν ἐκ τῶν ἐπιτρόπων τῆς ἐκκλησίας Δημητρίκα—Μήτσορα—Κυριάκοῦ.

Μετὰ τὴν κατάληψιν τῆς ἐκκλησίας τῆς Παναγίας οἱ ἐνορίται Ἕλληνες ἀνερχόμενοι εἰς 39 οἰκογενεῖας πολυμελεῖς ἐπιθυμοῦντες νὰ λύσωσι φιλικῶς πρὸς τοὺς συνενορίτας των Βουλγάρους τὸ ζήτημα τῆς κοινῆς των ἐκκλησίας προέτειναν νὰ ἐπιστρέψωσιν αὐτοῖς ἀσμένως τὰ ὑπ' αὐτῶν χορηγηθέντα διὰ τὴν ἀνάκτισιν τῆς παλαιᾶς των Ἑλληνικῆς ἐκκλησίας, ὅπως ἀποχωροῦντες ὡς νεήλυδες τῆς ἐνορίας κτίσωσιν ἑτέραν ἐκκλησίαν πρὸς ἀποκληστικὴν των χρῆσιν, ἀλλ' οἱ Βούλγαροι ἀπέκρουσαν τὴν πρότασιν, διότι εἶχον ἤδη τὴν ὑποστήριξιν τῶν πολιτικῶν ἀρχῶν καὶ τὴν ὑπὲρ αὐτῶν τοῦ πατριαρχείου προηγουμένην πρὸς τὸν μητροπολίτην διαταγὴν. Ἄλλως ἦτο αὐτοῖς ἀδύνατον διὰ τοῦ εὐτελοῦς ποσοῦ τῆς χορηγίας των ἐξ 190 ἐν ὅλῳ ὀθωμανικῶν λιρῶν νὰ ἰδρῦσωσι περικαλλῆ ναὸν ὡς τὸν διεκδικούμενον, καθ' ἅπερ ἐκ τοῦ κώδικος τῆς ἐκκλησίας διαπιστοῦται: «οἱ Βούλγαροι δέκα ἐννέα χιλιάδας (ἀρ. 19.000) δεδώκασιν ὡς συνδρομὴν εἰς τὴν ἀνέγερσιν καὶ ἀντ' αὐτῶν εἰλήφασιν στασίδια διὰ τὰς γυναῖκας των. Φιλιππούπολις, 13 Ἰανουαρίου 1860. ὁ ἐπίτροπος Σωτήρ. Κ. Τσικερδέκης». ²¹⁾

Τὸ ἐν τῷ συνοδικῷ γράμματι ὅμως εἰρημένον ὅτι «κατοικοῦσι (ἔτ. 1859) *πέριξ* (δηλ. τῶν ἐκκλησιῶν τῆς Παναγίας καὶ τοῦ ἁγ. Δημηρίου) *πολλοὶ ὀρθόδοξοι χριστιανοὶ ἐκ τῶν ἀδελφῶν Βουλγάρων ἐκκλησιαζόμενοι εἰς αὐτὰς*» δὲν εἶναι ἀληθὲς καὶ προφανῶς βασιζέται εἰς σκοπίμους εἰσηγήσεις τοῦ μητροπολίτου βουλγαρίζοντος καὶ εἰς τὰς πρὸς τὸ Πατριαρχεῖον ἀναφορὰς τῶν Βουλγάρων Φιλιππουπολιτῶν, οἵτινες κατὰ τὴν τότε νοοτροπίαν των ²²⁾ καὶ τὴν ὕστερον μέχρι τοῦ νῦν ὑπελάμβανον πάντας σχεδὸν τοὺς Ἕλληνας Φιλιππουπολίτας Βουλγάρους τὴν καταγωγὴν, ἐξηλληνισμένους ὅμως ἀπὸ χρόνων διὰ τῆς ἐκκλησίας καὶ τοῦ σχολείου. Ἐπομένως ἐπίστευον ἀκραδάντως ὅτι οἱ τοιοῦτοι θὰ ἐπανήρχοντο εἰς τὸν ἐθνισμόν των, (ὅπερ ἐκ τῶν πραγμάτων διεψεύσθη), ἂν αἱ εἰρημέναι ἐκκλησίαι μετεβάλλοντο εἰς Βουλγαρικὰς, ἂν δηλ. ἡ ἐν αὐταῖς ἱερὰ ἀκολουθία ἐτελεῖτο σλαυιστί. ²³⁾

21) *Ἀμερολήπτου*, Περὶ τοῦ τρόπου καὶ τῶν μέσων, δι' ὧν πρόκειται νὰ μεταβληθῇ ἡ Φιλιππούπολις εἰς Πλόβδηφ, Ἀθήναι, ἔτ. 1860. σελ. 22. Ὁ Σωτήρ. Κ. Τσικερδέκης ἦτο υἱὸς τοῦ ἱερέως Κ. Οἰκονόμου, τοῦ διευθυντοῦ τῆς κεντρικῆς Ἑλλ. Σχολῆς καὶ ἑφημερίου ἅμα τῆς ἐκκλησίας τῆς Παναγίας, μεγαλέμπορος καὶ Αὐστριακὸς ὑπῆκοος.

22) Ἴδε Κ, *Μωραβένωφ*, Ἀλ. Πέεφ, ὑπόμνημα περὶ τοῦ χριστιανικοῦ πληθυσμοῦ τῆς Φιλιππουπόλεως ἀπὸ τοῦ 1868 βουλγαριστί, ἔκδ. 1930.

23) Πρὸς ἀπόδειξιν τῆς ἐσφαλμένης τοῦ Πατριαρχείου καὶ τῆς ἱερᾶς Συνόδου γνώμης ἴδε τὰ ὑπὸ τοῦ Γ. Τσουκαλᾶ λεγόμενα, ὅστις ἦτο σύγχρονος καὶ ἐνορίτης τῆς ἐκκλησίας. Ἱστοριογραφικὴ περιγραφή Φιλιππουπόλεως, σελ. 44, σημ.

Ἄλλ' οἱ Βούλγαροι μὴ ἀκούμενοι εἰς τὰ κτηθέντα, ἅτινα ἱκανοποιούν πλήρως τὰς ἐθνικὰς τῶν ἐν τῇ πόλει ἀνάγκας, ἤθελον τὴν εἰσαγωγὴν τῆς Σλαυικῆς γλώσσης καὶ εἰς ἄλλας ἐκκλησίας, ὅπως ἐκβουλαγορίσωσι τὴν πόλιν. Ὅτε δὲ ὁ μητροπολίτης Παΐσιος ἐνδίδων εἰς τὰς πιέσεις αὐτῶν καὶ εἰς τὸ ὑλικόν του μόνον συμφέρον ἀφορῶν ἀπεπειράθη νὰ εἰσαγάγῃ τὴν Σλαυικὴν γλῶσσαν καὶ εἰς ἄλλας ἐκκλησίας, ἐξηγέρθη τότε σύσσωμος ὁ ἑλληνικὸς τῆς πόλεως πληθυσμὸς καὶ διεμαρτυρήθη ἐντόνως πρὸς τε τὸ Πατριαρχεῖον καὶ τὴν ἱερὰν Σύνοδον ἀποδεικνύων διὰ τῶν ἐν ταῖς ἀναφοραῖς ὑπογραφῶν του τὴν πλειοψηφίαν του ἀπέναντι τῶν κατ' ἐνορίας τῆς πόλεως μεγάλως μειονοψηφούντων συνοίκων Βουλγάρων. Κατ' αὐτὰς ἅπαντες οἱ ἐνοριῖται τοῦ ἁγίου Δημητρίου, 45 οἰκογένειαι, ἦσαν Γραικοί, ἐκ τῶν 400 τῆς ἁγ. Κυριακῆς οἰκογενειῶν τὰ ἐννέα δέκατα ἦσαν ὡσαύτως Γραικοὶ καὶ μόνον τὸ ἐν δέκατον Βούλγαροι καὶ ἐκ τῶν 132 τῆς ἁγ. Παρασκευῆς αἱ ὑπογεγραμμέναι 130 οἰκογένειαι ἦσαν Γραικικαί. Ὡσαύτως 59 τὸν ἀριθμὸν τῆς πόλεως ἱερεῖς ἦσαν Ἕλληνες μὴ γινώσκοντες Βουλγαρικὴν ἀνάγνωσιν. *) Πῶς λοιπὸν ὁ μητροπολίτης ἤθελε νὰ εἰσαγάγῃ εἰς τὰς ἐκκλησίας τῶν ξένην εἰς αὐτοῦς γλῶσσαν ;

Πρὸ τῆς ἐξεγέρσεως ταύτης τοῦ Ἑλληνικοῦ τῆς πόλεως πληθυσμοῦ, οὗ ἠγεῖτο τότε ὁ ἐκλαμπρότατος ζάπλουτος καὶ μέγας εὐεργέτης τῆς κοινότητος Μιχαὴλ Βέϋς Χατζῆ Ἀθανασίου Γκιουμουσεργδάνης, μεγάλως ἰσχύων παρὰ τῇ Ὑψηλῇ Πύλῃ καὶ τῷ Πατριαρχείῳ, ὁ Παΐσιος ἀπέτυχεν εἰς τὴν ἀπόπειράν του, ἀπολέσας δὲ τὴν ἐμπιστοσύνην τῶν Ἑλλήνων, οἵτινες ἤτοῦντο παρὰ τοῦ Πατριαρχείου τὴν ἀνάκλησίν του ὡς βουλγαροφίλου, ἀπέρριψε τὴν προσωπίδα καὶ ἐτάχθη φανερῶς μετὰ τῶν Βουλγάρων. Λειτουργῶν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τῆς Παναγίας κατὰ τὴν Κυριακὴν τῆς Ὁρθοδοξίας (1861) μετὰ 24 ἱερέων Βουλγάρων μετακληθέντων ἐκ τῶν περὶ τὴν πόλιν κωμῶν δὲν ἐμνημόνευσε τὸν Πατριάρχη καὶ μετὰ τὴν λειτουργίαν διὰ πρακτικοῦ ὑπογραφέντος ὑπ' αὐτοῦ τε καὶ διακοσίων Βουλγάρων καὶ ἐξήκοντα ἱερέων τῆς ἐπαρχίας ἐκήρυξε τὸν χωρισμὸν τῆς ἐπαρχίας Φιλιππουπόλεως ἀπὸ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου. Ἐκ τούτου ἡ μεγάλη Ἐκκλησία ἠναγκάσθη νὰ καθαιρέσῃ ἀφορίζουσα τῇ 5ῃ Φεβρουαρίου 1861 τὸν κατ' αὐτῆς ἐργα-

λθ'. Ἡ τότε Ἑλληνικὴ φυσιογνωμία τῆς πόλεως παρέμεινεν ἀναλλοίωτος καὶ μετὰ μίαν γενεὰν μέχρι τῆς ἀπελευθερώσεως τῆς πόλεως ἀπὸ τῶν Τούρκων (1878), μεθ' ἣν συνέρρευσαν εἰς τὴν πόλιν ἔνοικοι ἐκ πάσης Βουλγαρικῆς γῆς. Ἀλλὰ καὶ μεθ' ὅλην τὴν συρροὴν ἡ ἀκρόπολις ὅλη ἦτο Ἑλληνικὴ καὶ κατοπινὴ παρέμεινε τοιαύτη μέχρι τοῦ ἀνθελληνικοῦ κινήματος (1906) πλὴν ἐλαχίστων βουλγαρικῶν οἰκιῶν. *Ἴδε τὴν ἀπαρίθμησιν τῶν οἰκιῶν τῶν ἐνοριτῶν τῆς Παναγίας καὶ τοῦ Ἁγ. Δημητρίου μετὰ τῶν ὀνομάτων τῶν ἰδιοκτητῶν τῶν Ἑλλήνων καὶ Βουλγάρων, Θρακικὰ τόμ. ΙΣ', ἔγγρ. 26, σημ. 57—63.

24) Ἀμερολήπτου, αὐτόθι, σελ. 15, 18, 25, 31.

ζόμενον "Ἑλληνα μητροπολίτην καὶ νὰ ἐξορίσῃ εἰς τὸ ἅγιον Ὅρος. "Ἐκτοτε οἱ Βούλγαροι Φιλιππουπολίται, οὓς ἐμιμήθησαν καὶ ἄλλαι πόλεις καὶ κῶμαι τῆς ἐπαρχίας, ἀπεσχίσθησαν τῆς Ἑλληνικῆς Ὁρθοδόξου Μητροπόλεως καὶ κοινότητος καὶ ἀπετέλεσαν ἰδίαν κοινοτικὴν ὁμάδα ὑπὸ τὴν διοίκησιν ἑνεαμελοῦς ἐπιτροπείας, ἧς ἐκκλησιαστικὸς προῖστάμενος ἐτάχθη ὁ ἐφημέριος τῆς ἐν Πέραν Βουλγαρικῆς ἐκκλησίας τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τῆς Ρήλας Ζλατάνος, ὃν ἀντικατέστησε μετ' ὀλίγον χρόνον ὁ ἀρχιμανδρίτης Δαμασκηνός. Ἡ ἰδιόρρυθμος αὕτη ἐκκλησιαστικὴ ἀρχὴ ἐκλήθη *μετόχιον*, διότι τὰ μέλη της συνεδριάζον ἐν τῷ μετοχίῳ τῆς μονῆς τῆς Ρήλας. Οὕτω ἐσχηματίσθη ἡ ἐν Φιλιππουπόλει Βουλγαρικὴ κοινότης ἔχουσα τρεῖς ἐκκλησίας, τὴν τέως Ἑλληνικὴν τῆς Παναγίας μετὰ τοῦ παρακειμένου αὐτῇ παρεκκλησίου τοῦ ἁγίου Νικολάου, τὴν τοῦ ἁγίου Γεωργίου ἐν Μαρασίῳ καὶ τὴν τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τῆς Ρήλας ἐν τῷ Πέραν καὶ τέσσαρα σχολεῖα, τὸ κεντρικόν, τέως Ἑλληνικὸν Παρθεναγωγεῖον καὶ τὰ ἀλληλοδιδασκτικὰ τῆς ἁγίας Τριάδος, Μαρασίου καὶ Πέραν. Τότε οἱ Βούλγαροι ὑπεξήρουν ἀπὸ τῆς μητροπόλεως τοὺς παλαιούς της κώδικας μετ' ἄλλων ἐγγράφων καὶ δὲν ἐπανέδωκαν μεθ' ὅλας τὰς ἐνεργείας τῶν Ἑλλήνων. Ἐνεκα τούτων τὰ φυλετικὰ πάθη καὶ μίση καὶ ἀντεγκλήσεις μετὰ τῶν τέως ἐν ὁμονοίᾳ καὶ ἀγάπῃ συνοικούντων Ἑλλήνων καὶ Βουλγάρων ὑπὸ τὴν σκέπην τῆς ἐκκλησίας ὠξύνθησαν εἰς τὸν ὑψιστον βαθμόν : «αἱ λέξεις Γραικὸς καὶ Βούλγαρος διεχώριζον πάντας, ἀδελφούς τε καὶ φίλους, πατέρας καὶ τέκνα, σύζυγον πρὸς σύζυγον καὶ συγγενεῖς πρὸς ἀλλήλους». ²⁵⁾

§ 6).—Ὁ σύγχρονος Βούλγαρος τῆς Πλόβδηφ ἱστοριογράφος *Chichcof* ἀκολουθῶν τὴν ἀπὸ ὀγδοηκονταετίας κεκτημένην τῶν λογίων Βουλγάρων ταχύτητα ἐν τῇ νοοτροπίᾳ των τοῦ νὰ νομίζωσι πᾶν τὸ περὶ ἑαυτοὺς Βουλγαρικὸν ἢ Σλαυοβουλγαρικόν, ἐκλαμβάνει τὴν μὲν Θράκην χώραν καθαρῶς Βουλγαρικὴν, τὴν δὲ Φιλιππούπολιν πόλιν οἰκουμένην ἐν τῇ ἀρχαιότητι ὑπὸ Θρακῶν, ἐφ' οὓς ὁ Ἑλληνισμὸς οὐδαμῶς ἐπέδρασεν, ὕστερον δὲ ἐν τῷ μεσαίῳ ἐκσλαυισθεῖσαν ὑπὸ τῶν Σλαύων καὶ βραδύτερον ἐκβουλγαρισθεῖσαν. «Ἄλλ' ἰδίως ἐν τῇ Θράκῃ συμπεριλαμβανομένης καὶ τῆς Πλόβδηφ καὶ Ἀδριανουπόλεως ἡ ἐθνικὴ θρακικὴ φυσιογνωμία σχεδὸν δὲν μετεβλήθη μέχρι τῆς καθόδου τῶν Σλαυοβουλγάρων. Οὗτοι μόνον ἀπὸ τοῦ πέμπτου μέχρι τοῦ ἑβδόμου αἰῶνος μετέβαλον ρίζηθεν τὸν ἐθνισμὸν τοῦ τόπου, συντελεσθεῖσης τῆς μεταβολῆς ὀριστικῶς μετὰ τὴν πρώτην πολιτικὴν ἀνεξάρτητον τῶν Σλαυοβουλγάρων ἔνωσιν, δηλ. μετὰ τὴν συγκρότησιν τοῦ πρώτου Βουλγαρικοῦ βασιλείου... Ἀπὸ δὲ τοῦ ἑβδόμου μέχρι τοῦ δεκάτου τετάτου αἰῶνος μεθ' ὅλους τοὺς αἵματηροὺς τῶν Ἑλλήνων κατὰ τῶν Βουλγάρων ἀγῶνας ἡ ἐθνικὴ τῆς Θράκης φυσιογνωμία μέχρι αὐτῶν τῶν ἀκτῶν

25) *Γ Τσουκαλά*, ἡ Βουλγαροσλαβικὴ συμμορία καὶ ἡ τριανδρία αὐτῆς σ. 28.

τοῦ Αἰγαίου καὶ αὐτῶν ἀκόμη τῶν πυλῶν τῶν Ἀθηνῶν κατὰ τὰ ἐξιστορούμενα ὑπ' αὐτῶν τῶν τότε Ἑλλήνων ἱστοριογράφων μετεβλήθη ἐν γένει καὶ ἐξεσλαυίσθη ἐξ ὀλοκλήρου» ¹⁾

Ἐκ τούτου καὶ ἐπὶ τῶν χρόνων τῆς τουρκοκρατίας τὸ Βουλγαρικὸν στοιχεῖον ἐδέσποζε κατ' αὐτὸν πανταχοῦ τῆς Θράκης, ἄρα καὶ ἐν τῇ Φιλιππουπόλει: «Μετὰ τὸν δέκατον τέταρτον αἰῶνα ἐπὶ τουρκοκρατίας ὡσαύτως ἅπαν τὸ ἐν τῇ Φιλιππουπόλει χριστιανικὸν στοιχεῖον ἦτο Βουλγαρικῆς προελεύσεως πλὴν εὐαριθμῶν Ἀρμενίων ἀποίκων», ²⁾ ἐξηλληνίσθη δὲ ὑπὸ τοῦ Ἑλληνικοῦ κλήρου διὰ τῆς ἐκκλησίας καὶ τῶν Ἑλληνικῶν σχολείων. «Τοιοῦτον ὑπῆρξε τὸ λεγόμενον Ἑλληνικὸν στοιχεῖον κατὰ τὴν τουρκοκρατίαν ἐν ταῖς Βουλγαρικαῖς τῆς Χερσονήσου τοῦ Αἴμου χώραις, ³⁾ τοιοῦτον ὡσαύτως ὑπῆρξε καὶ ἐν τῇ Πλόβδηφ, ἐν ἣ μέχρι τῆς ἀπελευθερώσεως (1878) ὑπῆρχον περὶ τὰς 10—15 καθαραὶ Ἑλληνικαὶ οἰκογένειαι, εὐαριθμοὶ τινες ἐξηλληνισμένοι Κουτσοβλάχοι καὶ ἐπὶ πλεόν ὁ Ἕλλην ἀρχιερεὺς μετὰ τῶν περὶ αὐτὸν θεραπεόντων καὶ τοῦ κλήρου· πάντες δὲ οἱ λοιποὶ ἦσαν Βούλγαροι ἐξηλληνισμένοι καὶ πιεζόμενοι, παρ' οἷς τὸ ἐθνικὸν συναίσθημα εἶχε καταπνιγῆ καὶ πιεσθῆ παντὶ μέσῳ καὶ τρόπῳ καὶ οὕτως ἡ πόλις ἐξελαμβάνετο ὑπὸ τῶν ξένων ὡς τόπος Ἑλληνικός». ⁴⁾ Διότι «καὶ ἡ Πλόβδηφ, ὡς ἔδρα ἀρχιερεῶς καὶ κέντρον εὐρείας ἀρχιεπισκοπῆς ἔπεσεν ὡσαύτως ὑπὸ τὴν ἐκκλησιαστικὴν τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου κυριαρχίαν. Πρὸς δὲ ἐν ταύτῃ, ὡσπερ ἐν ἀπάσαις ταῖς πόλεσι καὶ ταῖς κωμοπόλεσι, τὸ κῆρος καὶ ἡ ἐπίδρασις τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἦσαν ἀπεριόριστα καὶ ἐξόχως ἰσχυρά. Ὁ τοῦ Ἑλληνικοῦ κλήρου ζυγὸς καὶ δὴ ἐπὶ τῶν Βουλγάρων ἦτο ἐπαχθέστατος· οὗτος ἦτο σκληρότερος τῆς πολιτικῆς τῶν Τούρκων διοικήσεως, ἦν ἐντελῶς καὶ ἐπιτηδεῖως ἐξεμεταλεύοντο οἱ Φαναριῶται πρὸς ὄφελός των. Ἐν τῇ ὁδῷ, ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, ἐν τῇ

§ 6 1) *Chichcof*, Plovdiv dans son passé et son présent, ἔκδ. Βουλγαρογαλλικῆ, ἔτ. 1926, σελ. 91. Αἱ γνωσταὶ τοῦ Γερμανοῦ ἱστορικοῦ Fallmerayer ἐν τοῖς ἔργοις του *Geschichte der Halbinsel Morea in Mittelalter* καὶ *Abhandlung über die Entstehung der Neugriechen*, Stuttgart, 1835, θεωροῦνται, καθ' ἃς οἱ Νεοέλληνες οὐδὲν κοινὸν ἔχουσι πρὸς τοὺς ἀρχαίους Ἕλληνας ὄντες μῆγμα Σλαβικῶν φύλων, εἰς ἃς οἱ Βούλγαροι λόγοι ἀσμενίζουσι ν' ἀνατρέχωσιν, ὡσάντις ἐπιχειροῦσι νὰ ὑποστηρίξωσι τὴν ἐπικράτησιν τῶν Σλαύων ἐν τῇ Χερσονήσῳ τοῦ Αἴμου.

2) Αὐτόθι, σελ. 94.

3) Ὁ ἀνιστόρητος ἱστοριογράφος, ὅστις δυσπιστεῖ εἰς τοὺς Ἕλληνας, Ρωμαίους, Βυζαντινοὺς καὶ Εὐρωπαίους ἱστοριογράφους καὶ ὁδοιπόρους, ἄτε μεροληπτοῦντας ἢ ὑπερβάλλοντας τὰ πράγματα ἢ μὴ ἀκριβολογοῦντας προκειμένου περὶ Βουλγάρων λησμονεῖ ὅτι καὶ αὐτοὶ οἱ Βούλγαροι κατὰ τὸν μεσαῖωνα ἐκάλουν τὴν Θράκην *Ρωμανίαν* (Γραικίαν) ἀναγνωρίζοντες τὴν Ἑλληνικότητα αὐτῆς. Ἴδ. Θρακ. μελετήμ. κεφ. VIII, § 6.

4) *Chichcof*, αὐτόθι, σελ. 118.

ἐμπορία καὶ πανταχοῦ ἀλλαχοῦ ἐλαλεῖτο καὶ ἦτο ἐν χρήσει ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα. Ὁ ἔμπορος, ὁ ἐργάτης, ὁ ὑπηρέτης καὶ ὁ ἐπαγγελματίας οὐδαμῶς ἠδύναντο νὰ εὗρωσιν ἐργασίαν καὶ νὰ κερδάνωσι τὰ πρὸς τὸ ζῆν, εἰ μὴ ἐλάλουν τὴν Ἑλληνικὴν καὶ ἐνομίζοντο Ἕλληνες. ⁵⁾ Ὁ τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν ἀγνοῶν περιεφρονεῖτο καὶ ἐθεωρεῖτο βάρβαρος, ὡσπερ ἐν τῇ ἀρχαιότητι. Ἀφ' ἐτέρου δὲ οἱ Βούλγαροι τότε ἐν τῷ βαθεῖ των θρησκευτικῷ συναισθήματι καὶ ἐν τῇ μεγάλῃ των ἀπαιδευσίᾳ ἐπίστευον τυφλῶς εἰς πᾶν ὅ,τι ἐδίδασκεν αὐτοὺς ὁ Ἑλληνικὸς κληρὸς. Οὕτως οἱ Βούλγαροι, ἰδίως οἱ τῶν πόλεων, διετέλουν ἐντελῶς ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν καὶ τὸν ζυγὸν τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Ἐκτοτε δὲ προῆλθε καὶ ἡ συνήθεια τοῦ νὰ καλῆται πᾶς χριστιανὸς πολίτης **Γραικός**, προσωνομία δηλοῦσα οἶονεὶ τὸν ἀργόσχολον, τὸν πανοῦργον καὶ ὀκνηρόν, ὅστις εἶναι ἀνίκανος νὰ ζῆσῃ διὰ τῆς προσωπικῆς του ἐργασίας καὶ ἀναμένει ὑπ' ἄλλων νὰ διατραφῆ, πᾶσα δὲ πολίτις **Κοκκίωνα**. ⁶⁾

Ὅπως συγκλῶση δὲ τὰ ἀσύγκλωστα καὶ βεβαιώση τὰ ἀβέβαια ὁ πανταχοῦ τῆς ἱστορίας του παραπαίων καὶ πρὸς ἑαυτὸν ἀντιφάσκων προκειμένου περὶ τοῦ Ἑλληνισμοῦ τῆς Θράκης καὶ τοῦ τῆς Φιλιππουπόλεως ὁ Βούλγαρος ἱστοριογράφος ἐπάγεται: «Ἱστορικαὶ πηγαὶ σπουδαιόταται τῆς ἱστορίας τῆς ἀνατολικῆς Εὐρώπης ἀναγνωρίζονται οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες καὶ Ῥωμαῖοι συγγραφεῖς καὶ οἱ Βυζαντινοὶ χρονογράφοι. Ἰδίως οἱ τελευταῖοι διετέλουν εἰς ἄμεσον ἐπαφὴν πρὸς αὐτὰ τὰ γεγονότα ἀπὸ τῆς καθόδου τῶν Σλαύων μέχρι τῶν νεωτέρων χρόνων. Οὗτοι ὅμως κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἦττον ἦσαν μεροληπτικοὶ καὶ πολὺ ὑπερβολικοὶ γινομένου λόγου περὶ ἐθνῶν οὐχὶ Ἑλληνικῶν, ἀλλὰ βαρβαρικῶν, οἱ δὲ ἄλλοι ξένοι ὁδοιπόροι, οἱ τὴν Πλόβδηφ καὶ τὴν Θράκην ἐπισκεψάμενοι, προσεῖχον τὸν νοῦν εἰς ἄλλα πράγματα καὶ οὐχὶ εἰς τὴν διάκρισιν τῶν ἐθνικοτήτων. Πλὴν τούτου πάντες σχεδὸν οἱ ὁδοιπόροι κατὰ τὸν μεσαῖωνα καὶ βραδύτερον μέχρι τῶν μέσων τοῦ δεκάτου ἐνάτου αἰῶνος καὶ αὐτῆς τῆς ἀπελευθερώσεως (1878) ἦσαν ἐπίσημα πρόσωπα καὶ μέλη πολιτικῶν ἀποστολῶν ἐν χρόνῳ καὶ σκοποῖς ἐντελῶς περιορισμένοις· ἐπομένως δὲν ἠδυνήθησαν νὰ εἰσχωρήσωσι μέχρις αὐτοῦ τοῦ ἰθαγενοῦς πληθυσμοῦ τῆς τε πεδιάδος καὶ τῶν πόλεων, ὅπως ἴδωσι καὶ μνημονεύσωσι τὰς διαφορὰς ἐθνότητος. Τινὲς δὲ καὶ ἐξέλαβον καὶ ἐσημείωσαν

5) Ὡστε κατὰ ταῦτα καὶ οἱ Τοῦρκοι, οἵτινες ἀείποτε ἐπλειοψήφουν ἐν τῇ πόλει καὶ ἔχρηζον ἐργατικῶν χειρῶν, ἦσαν φιλέλληνες, ἀπαιτοῦντες οἱ ραγιάδες νὰ λαλῶσι τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν, ἢ οἱ σποραδικῶς ἐγκαθιστάμενοι εἰς τὴν πόλιν Βούλγαροι εὗρισκον ἐργασίαν μόνον παρὰ τοῖς χριστιανοῖς, ὧν τὴν γλῶσσαν πρὸς τὸ συμφέρον των αὐτὸ ἔπρεπε νὰ ἐκμανθάνωσιν. Ἀλλ' ἡ ταχεῖα ἐκμάθησις καὶ χρῆσις τῆς γλώσσης αὐτῶν, ἣτις ἦτο ἡ Ἑλληνικὴ, ὑπὸ τῶν ἀλλογλῶσσων Βουλγάρων δὲν δηλοῖ περιτράνωσ τὴν ἐν Ἑλληνικῷ περιβάλλοντι καθ' ὅλα ἐγκαταβίωσιν αὐτῶν;

6) *Chichof*, αὐτόθι, σελ. 111.

τὴν Πλόβδηφ ὡς πρωτεύουσαν τοῦ Μακεδονικοῦ π. Χ. κράτους κειμένην μεταξὺ Δράμας καὶ Καβάλλας ἐν τῇ ἀνατολικῇ Μακεδονίᾳ. ¹⁾ Καὶ ἔτι πρὸς μέχρη τῶν ἐσχάτων χρόνων καὶ μέχρις αὐτῶν τῶν ἡμερῶν ἡμῶν ἀπαντῶσιν ἐν τῇ δυτικῇ Εὐρώπῃ ἄνδρες ὑψίστας κατέχοντας θέσεις καὶ περὶ τὴν πολιτικὴν καὶ τὰς ἐπιστήμας ἀσχολούμενοι, οἵτινες οὐδεμίαν ἐν γένει διάκρισιν ποιοῦνται ἐθνικότητος, ἐθίμων καὶ γλώσσης παρὰ τοῖς λαοῖς τοῖς χερσονήσου τοῦ Αἴμου καὶ δὴ τοῖς οἰκοῦσιν ἐν τῷ ἡμίσει ἀνατολικῷ αὐτῆς μέρει οὗτοι ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ μόνον τὴν Ἑλληνικὴν θρησκείαν καὶ ἐπομένως μόνον τὴν Ἑλληνικὴν ἐθνότητα ἀναγνωρίζουσιν». ²⁾

§ 7).— Ἀσχέτως πρὸς τὰς ἱστορικὰς ἀνακριβείας καὶ διαστροφὰς μεμαρτυρημένων ἀληθειῶν περὶ τοῦ κατὰ τὸν μεσαίωνα ἐθνισμοῦ τῶν Φιλιππουπολιτῶν τοῦ ἱστοριογράφου τῆς Πλόβδηφ ἐπέρχεται αὐτόματος εἰς τὸν ἀναγινώσκοντα τὰ προσημειωθέντα χωρία ἢ ἐρώτησις: «Διατὶ ἐπὶ τουρκοκρατίας διὰ τοῦ Ἑλληνικοῦ κλήρου ἐγένετο ὁ ἑξελληνισμὸς τῶν Βουλγάρων μόνον ἐν τῇ Φιλιππουπόλει καὶ οὐχὶ καὶ ἐν ἄλλαις τῆς Βουλγαρίας πόλεσιν, ἐν αἷς ὡσαύτως ὑπῆρχεν Ἑλλην ἀρχιερεὺς καὶ ἔδρα προσηλυτιστικῶς ὁ Ἑλληνικὸς κληρὸς, ὡς λ. χ. ἐν Τυρνόβφ, Βιδινίφ, Σοφία, Σαμακοβίφ, Στάρα—Ζαγόρα καὶ ἄλλαχού; Δὲν εἶναι λογικώτερον καὶ δικαιώτερον ἐκ τούτου καταλειπομένων τῶν λοιπῶν ἀναμφισβητήτων μαρτυριῶν νὰ εἰκασθῇ ὅτι καὶ μετὰ τὴν πτώσιν τῆς πόλεως εἰς τὰς χεῖρας τῶν Τούρκων ὁ Ἑλληνικὸς Βυζαντιανὸς πληθυσμὸς, ὅστις κατὰ τοὺς δύο πρώτους αἰῶνας τῆς τουρκοκρατίας ἠλαττώθη εἰς τὸ ἔσχατον ἕνεκα τῆς διασπορῆς του, ¹⁾ ἤρξατο πάλιν ἀπὸ τοῦ δεκάτου ἐβδόμου αἰῶνος ἀύξανόμενος διὰ τοῦ συνοικισμοῦ Ἑλλήνων ἐμπόρων ἄλλοθεν, ²⁾ ὥσπερ, συνέβαινεν ἐκάστοτε μεθ' οἰανδῆ-

7) Πάντως ὁ ἱστορικὸς δὲν ἀνέγνω τοὺς τε Βυζαντινοὺς χρονογράφους καὶ τοὺς Εὐρωπαίους ὁδοιπόρους ἢ ἀναγνοὺς δὲν ἐβάθυνεν εἰς αὐτούς. Διότι οὐδεὶς τούτων καλεῖ τὴν Φιλιππούπολιν πρωτεύουσαν τοῦ Μακεδονικοῦ κράτους. Ἐάν τινες ὑπάγωσι τὴν πόλιν ὡς μίαν ἐκ τῶν κυρίως εἰς τὴν Μακεδονίαν, τοῦτο ποιοῦσιν ἢ ἐκ συγχύσεως αὐτῆς πρὸς τοὺς Φιλίππους, πόλιν ἀνιδρυθεῖσαν ὡσαύτως ὑπὸ τοῦ Φιλίππου τοῦ Ἀμύντου ἢ ἐκ τοῦ ὅτι τινὲς τῶν Βυζαντινῶν χρονογράφων ἔχοντες ὑπ' ὄψιν τὴν διοικητικὴν διαίρεσιν, καθ' ἣν πλεῖστα τῆς Θράκης μέρη ὑπήγοντο εἰς τὸ θέμα τῆς Μακεδονίας, καλοῦσι τὴν Θράκην Μακεδονίαν. Ἴδε, *Jirecek*, *Heerstrassa* κτλ. σελ. 94 καὶ Ἀδ. Ἀδαμαντίου, Γεωγραφικαὶ περιπέτειαι τοῦ ὀνόματος Θράκη, Θρακικὰ Ἀθηνῶν, τόμ. I, σελ. 390 καὶ ἐξῆς. Ὡσαύτως Θρακ. μελετήμ. κεφ. VIII § 6.

8) *Chichof*, αὐτόθι, σελ. 94. Ὁ ἱστοριογράφος ταῦτα λέγων ἀναμφιβόλως ἐννοεῖ τοὺς ἐπιστήμονας ἐκείνους τῶν Εὐρωπαίων, οἵτινες ἐργάζονται ἀποκλειστικῶς μόνον διὰ τὴν ἐπιστήμην, δηλ. τὴν εὕρεσιν τῆς ἀληθείας καὶ οὐχὶ διὰ πολιτικούς σκοπούς, ἐξυπηρετοῦντας τὴν Πανσλαβιστικὴν ἰδέαν. Περὶ τῆς ἐθνολογικῆς τῆς Θράκης καταστάσεως, ἴδε, Θρακ. μελετήμ. κεφ. VI, § 9, 10, 11.

§ 7 1) Ἴδε, ἀνωτέρω § 1.

2) *Μυρτ.* Ἀποστολίδου, Θρακικὰ Ἀθηνῶν, τόμ. II ἔτ. 1929, σελ. 346 καὶ

ποτε τῆς πόλεως ἐν τῷ παρελθόντι καταστροφὴν καὶ ὅτι, ἐάν τις Βούλγαρος ἐγκαθίστατο εἰς αὐτὴν ἐκ τῶν πέριξ Βουλγαρικῶν κωμοπόλεων εὐρισκόμενος μεταξὺ καθαρῶς ὁμοδόξου Ἑλληνικοῦ περιβάλλοντος ἐξηλληνίζετο ἄσυνειδήτως» ;

Ὅτι οἱ Βούλγαροι ἐν τῇ Φιλιππουπόλει κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνας τῆς τουρκοκρατίας δὲν ὑπῆρχον καὶ ὅτι οὗτοι ἤρξαντο συνοικιζόμενοι εἰς αὐτὴν ὁμαδικῶς ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ δεκάτου ἐνάτου ἢ ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ δεκάτου ὀγδόου αἰῶνος τῶν ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ δεκάτου ἐβδόμου αἰῶνος ἕως τότε ἐγκαταστάντων ὀλίγων σποραδικῶς πρὸς ἐκμάθησιν τέχνης παρ' Ἑλλησι μαῖστοροι ἐξελληνισθέντων τελείως διὰ τῶν πρὸς Ἑλληνίδας ἐπιγαμιῶν καὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ ὁμοδόξου περιβάλλοντος κατὰ τὰ ἀπὸ τοῦ ἔτους 1685 ἀρχεῖα τοῦ ρουφειοῦ τῶν ἀμπατζήδων, ³⁾ προεργήθη ἤδη, ἀλλὰ καὶ αὐταὶ αὐταὶ αἰ ὑπὸ τοῦ πρωτοτύπου ἱστοριογράφου παρατιθέμεναι ἐν τῷ τέλει τῆς ἱστορίας του βιογραφίαι πάντων τῶν ἐν Φιλιππουπόλει δρασάντων ἀκραιφνῶν Βουλγάρων ὑπὲρ τῆς ἐκκλησιαστικῆς τῶν χειραφετήσεως καὶ τῆς πολιτικῆς τῶν ἀναγεννήσεως ἐπιβεβαιούσι τοῦτο. Ἐκ τῶν ἐβδομήκοντα ὀκτῶ (ἀριθ. 78), οὓς μνημονεύει, *οὐδεὶς εἶναι Φιλιππουπολίτης*. Διότι οἱ μὲν τῆς πρώτης γενεᾶς, οἵτινες ἀπέθανον πρὸ τῆς ὑπὸ τῶν Ρώσων ἀπελευθερώσεως τῆς Βουλγαρίας (1878) ἢ ὀλίγω βραδύτερον, πάντες ἀνεξαιρέτως εἶναι ἔποικοι εἰς τὴν πόλιν ἐκ τῶν ἐπὶ τοῦ Αἴμου κωμοπόλεων καὶ ἄλλοθεν, οἱ δὲ τῆς δευτέρας γενεᾶς, οἵτινες ἀπέθανον ἢ ζῶσιν ἀκόμη, ἐὰν μὴ εἶναι ἔποικοι, ἀλλ' ἐγεννήθησαν ἐν τῇ Φιλιππουπόλει, ἔχουσι πατέρα ἔποικον, μητέρα δ' Ἑλληνίδα, ⁴⁾ πάντες δὲ πλὴν εὐαρίθμων ἐγραίκιζον

ἀνωτέρω αὐτόφθι, κεφ. XVI § 4.

3) Αὐτόφθι, σελ. 350 καὶ ἐξῆς. Ἴδε τοῦ αὐτοῦ, τὰ ἀρχεῖα τοῦ ἐν Φιλιππουπόλει ἐσναφίου τῶν ἀμπατζήδων, κλπ. σελ. 150 § 4 καὶ ἐξῆς.

4) Ἀναγράφω τοὺς κυριωτέρους αὐτῶν ἔχων ὑπ' ὄψιν αὐτὰς τὰς ὑπὸ τοῦ ἱστοριογράφου παρατιθεμένας βιογραφίας (Chichof, αὐτόφθι. σελ. 435 καὶ ἐξῆς). Ἐκ τῆς πρώτης γενεᾶς: 1) ὁ μητροπολίτης Παῖσιος, Ἕλλην, γεννηθεὶς τῷ 1805 περὶ τὰ Ἰωάννινα· 2) ὁ μητροπολίτης Πανάρετος, Ἕλλην, γεν. ἐν Μακεδονίᾳ περὶ τὸ Μοναστήριον τῷ 1805· 3) ὁ μητροπολίτης Γερβάσιος γεν. τῷ 1838 ἐν Γαβρόβω· 4) ὁ μητροπολίτης Μάξιμος γεν. τῷ 1850 περὶ τὸ Τροϊάν· 5) ὁ ἀρχιμανδρίτης Δαμασκηνός. γεν. τῷ 1810 ἐν Παναγιούριστε· 6) ὁ ἱερεὺς Κύριλλος Νεκτάριεφ, γεν. τῷ 1795 ἐν Σόποτ· 7—8) οἱ ἱερεῖς Ζλατάν καὶ Γάντσος γεν. ἐν Βουλγαρικαῖς περὶ τὴν Φιλιππούπολιν κώμαις· 9—10—11) οἱ ἀδελφοὶ μέγας Βοῦλκος καὶ μέγας Στογιάν Θεοδώροβιτς (Τσαλίκοφ) καὶ ὁ Νεντέλτσιος, τζορπατζήδες, γεν. ἐν Κοπριφτίτση (Ἀβράδαλα), ὁ μὲν πρῶτος τῷ 1765, ὁ δὲ δεῦτερος τῷ 1768 καὶ ὁ τρίτος υἱὸς τοῦ πρώτου· 12—13) οἱ ἀδελφοὶ μέγας Βοῦλκος καὶ Στογιάν Κούρτοβιτς (Τσαλόγλου), ζήσαντες κατὰ τὸ πρῶτον ἡμισυ τοῦ 19ου αἰῶνος, ἐκ Κοπριφτίτσης, συγγενεῖς τῶν Θεοδώροβιτς· 14—15—16—17) οἱ ἀδελφοὶ Χρηστός, Εὐστράτιος, Δημήτριος καὶ Στέφανος Γκέσωφ, σχεδὸν σύγχρονοι, ἐκ Καρλόβου· 18) ὁ Σάλτσος Τσομάκοφ, γεν. ἐν Κοπριφτίτση κατὰ τὰ τέλη τοῦ 18ου αἰῶνος· 19) ὁ ἀδελφός

πρὸ τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ἀγῶνος (1861) ἔχοντες οἰκογενειακὴν γλῶσσαν τὴν Ἑλληνικὴν, πολλοὶ δὲ καὶ βραδύτερον μέχρι τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ σχίσματος (1872) ἢ καὶ μέχρι τῆς ἀπελευθερώσεως τῆς Βουλγαρίας (1878). Μεταξὺ τούτων συγκαταριθμητέος καὶ ὁ Κωστάκης Μουραβένωφ, οὗ ὁ μὲν πατὴρ Βούλγαρος ἐποικὸς ἐκ Κοπριφσιτίσης ἀρχομένου τοῦ 19ου αἰῶνος, ἡ δὲ μήτηρ Ἑλληνὶς Φιλιππουπολίτις, ἑλληνιστὶ ἐκπαιδευθεὶς καὶ συγγραφεὺς ἐν ἀποκρῦφῳ τέως χειρογράφῳ ἱστορίας τοῦ χριστιανικοῦ τῆς Φιλιππουπόλεως πληθυσμοῦ, ἐκδοθείσης μετὰ ἐξήκοντα ἔτη ὡς παράρτημα τῆς ἐπισήμου ἡμερηίδος τοῦ δήμου τῆς πόλεως ὑπὸ τοῦ δικηγόρου Ἀλεξ. Πέεφ μετὰ προσθηκῶν καὶ ἐπεξηγήσεων. 5) Ὁ ὄψιγενὴς οὗτος Βούλγαρος, ὅστις,

του ἱατρὸς Στοιγιάν Τσομάκωφ, γεν. τῷ 1817 ἐν Κοπριφσιτίσῃ 20) ὁ Νάϊδεν Γέρωφ, γεν. τῷ 1823 ἐν Κοπριφσιτίσῃ 21) ὁ Ἰωακείμ Γροῦεφ, γεν. τῷ 1828 ἐν Κοπριφσιτίσῃ 22) ὁ Χρῆστος Δάνωφ, γεν. τῷ 1828 ἐν Κλεισούρᾳ 23) ὁ Ἀθανάσιος Σαμακόβετς, (Σαμακοβλῆς) γεν. τῷ 1831 ἐν Σαμακοβίῳ 24) ὁ Κωνσταντῖνος Γέρωφ, ἀδελφὸς νεώτερος τοῦ Νάϊδεν, γεν. ἐν Κοπριφσιτίσῃ 25) ὁ Δημήτριος Μάντσωφ γεν. ἐν Βατάκ 26) ὁ Δημήτρ. Καρατοπλακλῆεφ (Καρατοπρακλῆς) ἐκ Καρατοπράκ 27) ὁ Λουκάς Παύλωφ γεν. τῷ 1828 ἐν Περδόπ 28) ὁ Ἡλίας Κάλεφ, γεν. τῷ 1844 ἐν Παναγιούριστε 29) ὁ Στέφαν Σαλκιντζῆεφ, γεν. τῷ 1848 ἐν Στάρα Ζαγόρα 30) ὁ Στέφαν Δρένσκη γεν. τῷ 1845 ἐν Τροϊάν 31) ὁ Θεόδωρ Μίλκωφ γεν. τῷ 1841 ἐν Χασκόβω 32) ὁ Δοῦσος Χατζῆ Δέκωφ, γεν. τῷ 1835 ἐν Τσιρπάν 33) ὁ Ἰάκωβ Τροῦτσεφ γεν. τῷ 1832 ἐν Κλεισούρᾳ 34) ὁ Χατζῆ-Γιόκας Πάβλωφ, γεν. ἐν Σόποτ 35—36—37—38—39—40) ὁ Τσόκος Κάπλισκοφ, ὁ Ἀθαν. Μαλέεφ, ὁ Πέτρος Κοζοσχάρωφ, ὁ Ἰσκρος Κεσιάκωφ, ὁ Ἰβάν Δούσκωφ, ὁ Γεώργ. Βαλιτζῆεφ καὶ λοιποὶ σύγχρονοι γεννηθέντες ἐν Κοπριφσιτίσῃ ἢ ἐν Καρλόβω ἢ ἄλλοχοῦ. Οὗτοι λοιπὸν εἶναι οἱ γνήσιοι ἀπ' αἰῶνων ἔλκοντες τὸ γένος Βούλγαροι Φιλιππουπολίται; Σημειωτέον δὲ ὅτι τὰ ἐπωνύμια αὐτῶν πάντων σχεδὸν εἰς ὡφ εἶναι μεταγενέστερα, διότι ἐπὶ τουρκοκρατίας ἔληγον ἢ εἰς ογλου, οἷον Γκέσογλου, Τσαλίκογλου, Μαλέογλου, Γρούογλου κτλ. ἢ εἶχον ἑλληνικὰς καταλήξεις, οἷον Σαμακοβλῆς, Καρατοπραλῆς. Βαλιτζῆς, Τροβτσῆς κτλ. Ἐκ δὲ τῆς δευτέρας γενεᾶς, τ. ἔ. γεννηθέντες ἐν τῇ Φιλιππουπόλει ἐκ πατέρων ἐποίκων καὶ μητέρων Ἑλληνίδων Φιλιππουπολιτίδων μνημονευτέοι: ὁ Κωνσταντῖνος Χατζῆ-Κάλτσεφ, (Χατζῆ-Κάλτσεφ, (Χατζῆ-Κάλτσιος), τραπεζίτης καὶ πολιτευόμενος, ὁ Κωνσταντ. Στόϊλωφ (Στοϊλόγλου) πρωθυπουργός, ὁ Κωνσταντῆς Πέεφ (Πέογλου) δήμαρχος, ὁ Ἰβάν Εὔστρ. Γέσωφ, πρωθυπουργός, ὁ Ἰβάν Στέφ. Γέσωφ, διπλωματικὸς πράκτωρ καὶ πάντες οἱ υἱοὶ τοῦ Γέσωφ, ὁ Γεώργιος Στάντσεφ (Σταντσιδῆς) κτηματίας καὶ ἄλλοι.—Ὡσαύτως ἐκ τῶν ὀνομαζομένων 35 Βουλγάρων συνδρομητῶν ἐν Φιλιππουπόλει τῆς Βουλγαρικῆς ἱστορίας Γ. Κρέστοβιτς (istoria Bulgarska, τόμ. I, ἔτ. 1871, Tsarigrad) ἐν τῷ προσηρητημένῳ τῷ βιβλίῳ συνδρομητῶν πίνακι (σελ. 605) οὐδεὶς εἶναι Φιλιππουπολίτης, τ. ἔ. ἐγεννήθη ἐν Φιλιππουπόλει, ἀλλὰ πάντες ἐποικοί.

5) Τὸ χειρόγραφον τῆς ἱστορίας ταύτης, ὅπερ περιεφέρετο ἐσχάτως ἀπὸ χειρὸς εἰς χεῖρα ἐν Φιλιππουπόλει πρὸς ἀνάγνωσιν καὶ ἀντεγράφη ὑπὸ τοῦ ἐπισκόπου Δραγοβιτίας κ. Χαρίτωνος, ἐξ οὗ ἀντιγράφου ἐγένετο ἡ ὑπὸ τοῦ Ἀλ. Πέεφ ἔκδοσις, κατετέθη εἰς τὴν ἐθνικὴν βιβλιοθήκην Σοφίας. Ἴδε ἀνωτέρω, αὐτόθι, κεφ. I § 6 σημ. 8ί.

ὡς αὐτὸς ὁμολογεῖ ἐν τῷ προλόγῳ τῆς συγγραφῆς του, ἔμαθε τὴν μητρικὴν του (!) γλῶσσαν, τὴν Βουλγαρικὴν δηλ. μόλις κατὰ τὸ 45ον τῆς ἡλικίας του ἔτος, συνέταξεν, ὡς αὐτὸς λέγει, τὴν ἱστορίαν του ἐν ἔτει 1869, ὁπότε ἐν ὀξυτάτῳ σημείῳ διετέλουν αἱ μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ Βουλγάρων Φιλιππουπολιτῶν σχέσεις ἔνεκα τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ζητήματος. Ἐν τῷ ἔργῳ του ὁ ἀνεκδοτολόγος κὺρ Κωστάκις, ὅστις διὰ τὴν ἀναγνώρισιν τοῦ βουλγαρισμοῦ του ἐτιμήθη μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν διὰ τῆς δημοσίας θέσεως τοῦ συμβολαιογράφου τῆς πόλεως (notarius), διΐσχυρίζεται, καθ' ἃ ἔχει παρ' ἄλλων Βουλγάρων συγχομένων καὶ πρεσβυτέρων του ἀκούσας καὶ αὐτὸς γνωρίζει, ὅτι πάντες οἱ γνήσιοι ὀρθόδοξοι Φιλιππουπολίται εἶναι Βούλγαροι, οἱ δ' Ἑλληνες Φιλιππουπολίται εἶναι ἢ ἔποικοι ἄλλοθεν ὅθεν καὶ πολλοὶ αὐτῶν Ἑλληνες ἢ ἄλλων κρατῶν ὑπήκοοι, οἱ μὲν ἐξ Ἑλλάδος, οἱ δὲ ἐκ διαφόρων τῆς Τουρκίας μερῶν, οἱ δὲ τῆς Στενιμάχου, οὓς περιφρονητικῶς καλεῖ διὰ τῆς Ἑλληνικῆς λέξεως *λαγκυράδες* *) ἢ Βούλγαροι ἐγκραικισθέντες (ὡς αὐτός), οὓς σκωπτικῶς καλεῖ *γκουντυλάδες*. †) Ἄλλὰ διατὶ τοὺς μὲν ἀπὸ ἡμίσεος αἰῶνος Βουλγάρους ἔποίκους εἰς τὴν πόλιν ὑπολαμβάνει ὡς γνησίους Φιλιππουπολίτας, τοὺς δ' Ἑλλήνας προγενεστέρους τῶν Βουλγάρων

6) Ἐκ τοῦ *λάγκυρο* (τὸ ἢ *λάγκυρη* (ἦ), ὅπερ πιθανῶς εἶναι τὸ ἀρχαῖον *λάκυρος* (=στυμφελίας οἶνος) σημαῖνον τὸ οἰνόπνευμα (ρακί) ὅπερ ἐξάγεται διὰ τῆς βράσεως τῶν ἀποθλιμμάτων τῶν στεμφύλων (=στυπούρων) τῶν σταφυλῶν. *Λαγκυράς* δὲ ὁ περὶ τὴν κατασκευὴν τοῦ ποτοῦ τούτου ἀσχολούμενος. Οἱ Φιλιππουπολίται ὡς ἔμποροι προσωνόμαζον χλευαστικῶς τοὺς Στενιμαχίτας *λαγκυράδες* ὡς οἰνοπνευματοποιούς καὶ ἀμπελοουργούς, οἱ δὲ Στενιμαχίται ἀποδίδοντες τὰ ἴσα ἐκάλουν τοὺς Φιλιππουπολίτας *ματσάκιδες*, ἢ *μαλθακούς*, ἐκδεδιητημένους (*ματσάκις* ἐκ τοῦ *μαλθακός*—*μαλθάκις*—*μαθάκις*—*ματάκις*—*ματσάκις*).

7) *Γκούντυλας* δ, πληθ—*άδες*, *γκουντυλοῦ* ἢ *γκουντυλαριὸ* τὸ (ἢ ἰδιότης τοῦ γκούντυλα) καὶ ρῆμα *γκουντυλῶ* ἀβέβαιος ἢ ἔτυμολογία του· πρβλ. τὸ ἀρχαῖον *κοτύλων* (=ὁ τῆ κοτύλη πίνων συμπότης), ἐπίθετον τοῦ πολυπότου Βαρίου, συμπότου τοῦ Μάρκου Ἀντωνίου κατὰ Πλούταρχον (βίος Ἀντωνίου 18). Ἐπειδὴ *γκούντυλας* παρὰ τοῖς Φιλιππουπολίταις ἐκαλεῖτο ὁ ἀπρεπῶς καὶ ἀσέμνως βαδίζων συνεχδορικῶς ὁ στερούμενος ἀγωγῆς καὶ συμπεριφορᾶς καὶ συνήθως ὑπὸ τῶν ἐν τῇ ἀκροπόλει οἰκούντων ἀριστοκρατικῶν (πατρικίων) ὁ ἄνθρωπος τοῦ λαοῦ ἀνεξαρτήτως τοῦ ἐθνισμοῦ του, πιθανῶς ἔτυμολογεῖται καθ' ἡμᾶς ἐκ τοῦ μεσαιωνικοῦ *κουντυλάς* (ἦ), εἶδος πλοιαρίων ὡς αἱ Βενετικαὶ γόνδολαι, λαβόντων τὴν προσωνυμίαν ἐκ τοῦ κονταὶ ἐλάδες (*breves naves*) κατὰ Δουκάγγιον· πρβλ. καὶ *Ἀρμενοπούλου* II, 2, 9 «καὶ τὴν ἐν πλοίῳ σκάφην, ἣν οὖν τὴν κοινῶς λεγομένην βάλκαν καὶ *κουντελάδα*», οἰοῦντι ὡς λέμβος ὑπὸ κυμάτων κινούμενος, μὴ βαδίζων εὐπρεπῶς, στερούμενος ἀγωγῆς, ὅχ' ἦττον πρβλ. καὶ τὸ μεσαιωνικὸν *κουτούλοι* παρὰ Βαρθολομαίῳ μοναχῷ Ἐδεσσηνῷ ἐν τῷ ἐλέγχῳ Ἀγαρηνῶν: «καὶ οἱ μὲν μουσικοὶ κρούουσι μουσικάς, αἱ δὲ φορακίδες ὀρχοῦνται *κουτούλοί τε* καὶ οἱ κοσμικοὶ καὶ οἱ λαϊκοὶ μετὰ τῶν παίδων αὐτῶν κρούουσι τὰς ἑαυτῶν χεῖρας καὶ ἀναιδῶς φωνάζουσι καὶ οἱ *κουτούλοι* ὀρχοῦνται καὶ οὕτως καταπίπτουσι» (παρὰ Δουκαγγίῳ ἐν τῇ λ.) Πρβλ. καὶ *κουζουλὸς* =ἄφρων, ἀνόητος.

ἐποίκους ἀπὸ δύο καὶ τριῶν αἰῶνων, παραλειπομένων τῶν λειψάνων τῶν ἀπὸ τῶν Βυζαντιακῶν χρόνων Ἑλλήνων, ἀπαξιοῖ νὰ θεωρήσῃ ὡς γνησίους Φιλιππουπολίτας, ὡς καὶ τοὺς μειγάδας Βουλγάρους, ἀλλὰ γραικίζοντας, ὡς ἐὰν ἡ μήτηρ μὴ συμβάλλῃ εἰς τὸν ἔθνισμὸν τῶν τέκνων της, δὲν ἐπιχειρεῖ νὰ δικαιολογήσῃ ἡμῖν ὁ ἀφελῆς συμβολαιογράφος, (οὗ ἡ ὑψηλὴ ὑπηρεσία, εἰρήσθω ἐν παρόδῳ ἦτο τὸ νὰ ὑπογράψῃ καὶ νὰ σφραγίσῃ μόνον τὰ ὑποβαλλόμενα αὐτῷ ὑπὸ τοῦ γραμματέως του ἔγγραφα) ἅτε ὑπερβαίνοντα τὴν διανοητικὴν του ἱκανότητα καὶ τὰς ἱστορικὰς γνώσεις καὶ τὴν ἀμεροληψίαν. ⁸⁾

§ 8).—Ἀναγκαῖον δὲ κρίνεται νὰ ρηθῶσιν ἐνταῦθα παρεκβατικῶς καὶ τινα εἰς ἀπάντησιν τῶν καθ' ὄλον τὸ βιβλίον τῆς ἱστορίας τῆς Πλόβδηφ τοῦ κ. Chichcof κατεσπαρμένων ἔρεσχειῶν, συκοφαντιῶν καὶ μομφῶν κατὰ τοῦ Βυζαντίου, τοῦ Οἴκουμενικοῦ Πατριαρχείου, τοῦ Ἑλληνικοῦ κλήρου καὶ τῶν Ἑλλήνων ἐν γένει. Διότι ταῦτα πιθανῶς καὶ σήμερον εὐαρεστοῦσιν εἰς τὸν ἀφελῆ καὶ ἀνιστόρητον Βούλγαρον ἀναγνώστην, τὸν ἀπὸ τῶν βάρθρων τοῦ δημοτικοῦ σχολείου διαποτιζόμενον διὰ τῆς στρεβλώσεως ἀναμφηρίστων ἀληθειῶν μῖσος καὶ ἀπέχθειαν κατὰ τοῦ Ἑλληνισμοῦ, ὡς κωλύματος δῆθεν τῆς πολιτικῆς καὶ τῆς ἐθνικῆς τῶν Βουλγάρων προόδου, ἀλλ' οὐδαμῶς συμβάλλουσιν εἰς τὴν προαγωγὴν τῆς ἱστορικῆς ἐν Βουλγαρίᾳ ἐπιστήμης καὶ γεννῶσιν εἰς τὸν ἀμερόληπτον κριτὴν καὶ τὰ πράγματα βαθύτερον ἐξετάζοντα καὶ βασανίζοντα ναυτίαν καὶ βδελυγμίαν. Ταῦτα εἶναι τὰ συνήθη ἀναμασσήματα τῶν ἀπὸ αἰῶνος περίπου φληναφουμένων κατὰ τοῦ Ἑλληνισμοῦ, εἰλημμένα ἐξ ὠξειδωμένων ἤδη χυτρῶν, τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει κατὰ τοὺς ἐκκλησιαστικὸς τῶν Βουλγάρων ἀγῶνας κατὰ τοῦ Πατριαρχείου ἐκδιδομένων Βουλγαρικῶν ἐφημερίδων, ἦτοι τῆς *Βουλγαρίας* τοῦ Τσαγκῶφ, ὄργάνου τῶν μισορθοδόξων Οὐνιτῶν, τῆς σατυρικῆς *Γκαΐδας* τῶν ἀποσκιρτησάντων τοῦ Πατριαρχείου ἐπισκόπων Ἰλαρίωνος, Αὐξεντίου καὶ τοῦ Φιλιππουπόλεως Παϊσίου, διακωμωδούντων τὰ κατὰ τὴν τότε (1857

8) Ποιούμεθα μνειάν τοῦ ψευδολόγου καὶ παλιμβούλου τούτου ἱστοριογράφου ἢ ὀρθότερον εἰπεῖν λιβελλογράφου τῶν Ἑλλήνων Φιλιππουπολιτῶν καὶ τῆς Ἑλλην. Κοινότητος, διότι εἰς τὸ ἔργον αὐτοῦ ὡς οὐρανόθεν καταπεμφθεῖσαν σωτήριον σανίδα ἐστήριξαν τὰς διεκδικήσεις των ἐπὶ τῆς Ἑλληνικῆς κοινοτικῆς περιουσίας Φιλιππουπόλεως οἱ ἀντιπρόσωποι τῆς Βουλγαρ. κυβερνήσεως καὶ τοῦ δήμου τῆς Πλόβδηφ πρὸ τῆς μικτῆς ἐπιτροπείας, τῆς ὀρισθείσης κατὰ τὴν συνθήκην τῆς Λωζάνης πρὸς ἐκκαθάρισιν τῶν κτηματικῶν περιουσιῶν ἰδίων τε καὶ τῶν κοινοτήτων τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν Βουλγάρων, τῶν δηλωσάντων ἐκουσίαν μετανάστευσιν ἐξ ἑκατέρως τῶν χωρῶν ἀμοιβαίως. Ὁ ἀνεκτίμητος οὗτος θησαυρὸς διὰ τὸν βουλγαρισμὸν τῆς Φιλιππουπόλεως ἐδημοσιεύθη τῷ 1930 ὡς πρῶτον βιβλίον τῆς δημοτικῆς βιβλιοθήκης ἱστορικῆς ὕλης περὶ τῆς Φιλιππουπόλεως, ὅπως χρησιμεύσῃ ὡς αὐθεντικὴ πηγὴ (!) εἰς τοὺς μέλλοντας ἱστοριογράφους τῆς πόλεως. Ἴδε καὶ ἀνωτέρω κεφ. I § 6, σημ. ιδ, ιγ.

—1858) συγκροτηθεῖσαν ἔθνοσυνέλευσιν καὶ τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον, τῆς *Πράβο, Μακεδονίας καὶ Τουρκίας ὀργάνων* τῆς Πανσλαβιστικῆς ἑταιρείας.

Τότε ἐν ταύταις ταῖς ἡμερῶσι διὰ διαφόρων ἄρθρων ἐμπνεομένων ἢ συνταττομένων ὑπὸ νοῦ καὶ καλάμου Ἰησουϊτικοῦ ἐξήπτοντο τὰ πάθη τῶν Βουλγάρων κατὰ τῆς μεγάλης Ἐκκλησίας, κατεκρίνετο ἡ σπουδὴ τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης ὡς κακοήθους, διδασκούσης μόνον μύθους, ἀσελγείας καὶ ἀπιστίας, συνιστάτο δὲ ἡ ἐκμάθησις τῆς Γαλλικῆς, ὡς πηγῆς πάσης τελείας ἀναπτύξεως καὶ ἀγωγῆς, διεσύρετο ὁ κλῆρος καὶ ἡ ἐκκλησία ὡς ὄργανα πάσης κακοηθείας, ἀπειλούσης νὰ δηλητηριάσῃ τὰ ἀγνὰ καὶ χρηστὰ τῶν Βουλγάρων ἦθη, ἀπεδίδοτο ἡ ἀμάθεια καὶ ἡ τελεία τοῦ Βουλγαρικοῦ ἔθνους ἀποκτίνωσις κυρίως εἰς τὰ ὄργανα τῆς μεγάλης Ἐκκλησίας ἀποκαλούμενα *καρὰ καζάνια* (=μαῦροι λέβητες) καὶ ἡ ὀρθοδοξία ἐχαρακτηρίζετο ὡς ἐπίβουλος πλάνη ὑπαγορευθεῖσα ὑπὸ τοῦ Φωτίου, ὅπως τὰ πρεσβεύοντα ταύτην ἔθνη συγχωνευθῶσιν εἰς τὴν μεγάλην Ἰδέαν, τὴν κοσμοκρατορίαν τῶν Ἑλλήνων, ὅπερ δῆθεν ἐν τῇ προσωνυμίᾳ τῆς μεγάλης Ἐκκλησίας ἐξεφράζετο. Πρὸς δὲ ταύτοις δι' ἄρθρων πραγματευομένων περὶ τῆς ἀρχαίας τῶν Βουλγάρων ἱστορίας διηγείρετο ἡ ἐθνικὴ τούτων μνησικακία κατὰ τῶν Ἑλλήνων, τῆς ἐκκλησίας καὶ τοῦ κλήρου, παριστανομένων ὡς παραιτίων τῆς πολιτικῆς καὶ τῆς ἐθνικῆς τῶν Βουλγάρων ἐκμηδενίσεως καὶ δι' ἀνταποκρίσεων, προερχομένων δῆθεν ἐκ διαφόρων τῆς Βουλγαρίας, πόλεων, παρακελεύοντο οἱ Βούλγαροι εἰς θρησκευτικὰς καινοτομίας κατὰ τὸ παράδειγμα τῶν Ἀρμενοκαθολικῶν, οἷον τὴν ἀπόρριψιν παντὸς ὄζοντος Ἑλληνικῆς ἐμπνεύσεως καὶ τὴν προσθήκην ἠθῶν καὶ ἐθίμων φέροντος, ὅπως οὕτως ἡ ὑπὸ παντὸς Βουλγάρου ποθουμένη Βουλγαρικὴ αὐθύπαρκτος ἐθνότης ἀποτελεσθῆ.

Καὶ ταῦτα μὲν διεκήρυττεν ἡ Τσαγκοφικὴ ἡμερὶς *Βουλγαρία*, αἱ δ' ἄλλαι ὑπερασπίζουσαι τὸν κατὰ τῆς μεγάλης Ἐκκλησίας ἀγῶνα τῶν Βουλγάρων προσέτρεπον ὁμοφώνως τὴν ἐκ τῶν ἐπαρχιῶν ἀποπομπὴν τῶν Ἑλλήνων ἀρχιερέων καὶ διδασκάλων, τὴν πυρπόλησιν τῶν Ἑλληνικῶν βιβλίων, τὴν ἄρνησιν ἀποτίσεως ἀρχιερατικῶν δικαιωμάτων, τὴν ἀρπαγὴν Ἑλληνικῶν σχολείων καὶ ἐκκλησιῶν, τὴν σύστασιν ἐθνικῶν ἐκκλησιῶν οὐδεμίαν σχέσιν ἔχουσῶν πρὸς τε τὴν Ρώμην καὶ τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ τέλος τὴν ἴδρυσιν αὐτοκεφάλου ἐκκλησίας διὰ τῆς Ὑψηλῆς Πύλης, ἥτις, ἐπειδὴ ἄλλοτε ὑπὸ τοῦ Πατριαρχείου παραπιεσθεῖσα δῆθεν κατήργησε τὸ ἐν Τυρνόβω Βουλγαρικὸν Πατριαρχεῖον καὶ τὴν ἐν Ἀχρίδι Βουλγαρικὴν ἀνεξάρτητον ἀρχιεπισκοπὴν, ἠδύνατο αὐτοδικαίως ἀποσπῶσα τοὺς Βουλγάρους τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, εἰς ὃ συνεχωνεύθησαν, καὶ αὕθις νάνιδρῦση τὰς εἰρημένας ἀνεξαρτήτους ἐκκλησίας καὶ ἄνευ τῆς συγκαταθέσεως τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας.

Ταῦτα ἐγράφοντο καὶ διεκηρύσσοντο τότε *urbe et orbi* πρὸς τὸν σκοπὸν τῆς παντὶ μέσῃ ἀποσπάσεως τῶν Βουλγάρων ἀπὸ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου καὶ δημιουργίας ἰδίας αὐτοκεφάλου Ἐθνικῆς ἐκκλησίας, συμβολιζούσης τὴν Βουλγαρικὴν ἐθνότητα, κινδυνεύουσαν ὑπὸ τὸ Πατριαρχεῖον νὰ ἐγκραικισθῇ κατὰ τὴν γνώμην τῶν διευθυνόντων τὴν ἐθνικὴν τῶν ἀναγέννησιν. Ὁ διὰ τοιούτων ἄρα μέσων ἀγὼν ἀπέβλεπεν οὐχὶ κυρίως εἰς αὐθύπαρκτον ἐκκλησίαν, ἀλλὰ μᾶλλον εἰς τὴν διὰ τοιαύτης ἀναγνώρισιν τῶν Βουλγάρων ὑπὸ τῆς Ὑψηλῆς Πύλης ὡς ἰδίας ἐθνότητος, σκοπούσης ἐν ἀπωτέρῳ χρόνῳ τὴν πολιτικὴν της χειραφέτησιν, ὡς λίαν ὀρθῆς ἀπὸ ταύτης τῆς ἀπόψεως κρίνει τὸ ζήτημα νῦν ὁ Π. Νίκωφ λέγων. «Αὐθύπαρκτος Βουλγαρικὴ ἐκκλησία ἰσοδυναμεῖ πρὸς αὐτοτελῆ Βουλγαρικὴν ἐθνότητα, διότι ἐν τῇ Τουρκικῇ ἐπικρατείᾳ ἡ ἐθνότης ἐξεδηλοῦτο καὶ ἀνεγνωρίζετο ἐν τῷ προσώπῳ τῆς ἐκκλησίας καὶ τοῦ ἀρχηγοῦ αὐτῆς. Ἐνεκα τούτου ἡ μεγάλη σπουδαιότης τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ἀγῶνος ἐγκρατεῖται εἰς τὸ ὅτι τὸ Βουλγαρικὸν ἔθνος ἠγωνίσθη μᾶλλον, ὅπως ἀναλάβῃ τὸ δικαίωμα τοῦ νὰ διαζήσῃ ὡς κεχωρισμένον καὶ ἀνεγνωρισμένον ἔθνος διὰ τῆς συστάσεως ἰδίας ἐκκλησίας ἢ ὅπως κτήσῃται ἰδίαν ἐκκλησίαν», καὶ κατωτέρω: «Διὰ τοῦ σουλτανικοῦ φερμανίου ἀνεγνωρίσθη τὸ πρῶτον ἀναφανδὸν καὶ σαφῶς ὑπὸ τῆς τουρκικῆς πολιτικῆς ἀρχῆς ἐπισήμως οὐ μόνον κεχωρισμένη καὶ αὐθύπαρκτος Βουλγαρικὴ ἐκκλησία, ἀλλὰ καὶ αὐτούσιος πρὸ παντὸς καὶ ἰδία Βουλγαρικὴ ἐθνότης καὶ δὴ ἐν τοῖς ἐθνογραφικοῖς της ὁρίοις». (¹) Τούτου ἔνεκα ἀποβλέποντες εἰς τὴν ἐθνικὴν σκοπιμότητα τοῦ ὀξέως διεξαχθέντος τότε ἀγῶνος, δυνάμεθα νὰ φανῶμεν ἐπιεικεῖς διὰ τὰ γραφέντα τότε κατὰ τὸ ἐν τῇ πολιτικῇ ἰσχύον Ἰησουϊτικὸν δόγμα «ὁ σκοπὸς ἀγιάζει τὰ μέσα»· σήμερον ὅμως, ὅποτε τὸ Βουλγαρικὸν ἔθνος ἀπληλαγμένον τοῦ τυραννικοῦ τῶν κατακτητῶν ζυγοῦ καὶ ἔκτοτε ἀποτελοῦν ἀπὸ ἑξηκονταετίας ἤδη ἀνεξάρτητον κράτος εἰσῆλθε πλησίστιον εἰς τὴν ὁδὸν τοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῆς προόδου, δὲν εἶναι λυπηρὸν καὶ ἀδικαιολόγητον νὰ ἐπαναλαμβωνται ἀκρίτως καὶ ἀνεξελέγκτως ψευδολογίαι ἄσκοποι πλέον καὶ μειοῦσαι τὸ κῦρος τῆς Βουλγαρικῆς ἱστορικῆς ἐπιστήμης καὶ δὴ ὑπ' ἀνθρώπων ἀξιούντων ἱστορικὰς δάφνας;

Τὶ ὀφείλουσιν οἱ Βούλγαροι εἰς τὸν Ἑλληνισμόν, τὸ Βυζάντιον καὶ τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον κατὰ τε τὸ πρῶτον καὶ δεῦτερον βασιλείων των καὶ ὕστερον ἐπὶ τουρκοκρατίας, εἶναι γνωστὸν ἐκ τῆς ἱστορίας μέχρι κεραίας εἰς σύμπαντα τὸν πεπολιτισμένον κόσμον. Ὅθεν ὁ ἑξακοντιζόμενος ἐκάστοτε κατὰ τῶν εὐεργετῶν των ἰὸς εἶναι ἀκίνδυνος. Οἱ Εὐρωπαῖοι σοφοὶ διερωτῶσι πολλάκις ἑαυτοὺς «τί θὰ ἦτο σήμερον ἡ Εὐρώπη, ἐὰν μὴ ὑπῆρ-

§ 8 1) *P. Nicow Vyzrazdaneto na bulgarskia narod* (=ἡ ἀναγέννησις τοῦ Βουλγαρικοῦ ἔθνους), Sophia, ἔτ. 1727, σελ. 117 (Ἐκκλησιαστικοὶ καὶ ἐθνικοὶ ἀγῶνες).

χεν ἡ Ρώμη καὶ τί θὰ ἦτο ἡ Ρώμη, εἰ μὴ ὑπῆρχεν ὁ Ἑλληνισμός». (2) Δὲν εἶναι πλέον καιρὸς καὶ οἱ Βούλγαροι λόγιοι, πρὶν ἢ ἐπιχειρήσωσι νὰ διαπραγματευθῶσιν οἰανδήποτε τῆς ἱστορίας των σελίδα, νὰ διερωτῶσιν ἑαυτούς, «ὅποιοι ἦσαν, ὅτε ἦλθον καὶ ἐγκατέστησαν ἐν τῇ χερσονήσῳ τοῦ Αἴμου, ἦν ἐπὶ αἰῶνας πρότερον ἠρθευσεν ἀφθόνως ὁ Ἑλληνικός, ὁ Ἑλληνορωμαϊκὸς καὶ ὁ Βυζαντιακὸς πολιτισμὸς καὶ τί θὰ ἦσαν σήμερον ἄνευ τοῦ προϋπάρξαντος ἐν τῇ νῦν χώρα των πολιτισμοῦ, ἄνευ τῶν πρὸς τὸ Βυζάντιον σχέσεων των καὶ ἄνευ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου»; Εἰς δὲ τοὺς φαντασιοπληξίαν πάσχοντας καὶ ἀσυστόλως φληναφοῦντας ὅτι οἱ Βούλγαροι τὸν ὄν συναπεκόμισαν μεθ' ἑαυτῶν ἐκ τῶν στεππῶν τῆς Ρωσίας ἴδιον πολιτισμὸν ἀνέπτυξαν θαυμασίως ἐν τῇ Βουλγαρίᾳ κινήσαντες τὸν φθόνον τῶν Ἑλλήνων, οἵτινες ἔνεκα τούτου κατέστρεψαν τὰ μεγαλειώδη μνημεῖα αὐτοῦ καὶ ἐξηφάνισαν τὰ χειρόγραφα τῶν φιλοσόφων καὶ λογοτεχνῶν αὐτῶν, ὧν τινων τὰ ἔργα μεταφράσαντες ἐσφτετερίσθησαν, προσήκει τὸ παλαιὸν «ἔξεστι Κλαζομενίοις ἀσχημονεῖν».

Ἄλλ' ὁ κ. Chichcof καὶ ἡ σχολή του κατάμεμφόμενος πολλάκις τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον καλεῖ ἀφόρητον τὸν πνευματικὸν αὐτοῦ ἐπὶ τοὺς Βουλγάρους ζυγὸν καὶ χεῖρονα ἔτι καὶ αὐτοῦ τοῦ πολιτικοῦ τῶν Τούρκων ἔνεκα τῆς δεσποτικῆς συμπεριφορᾶς καὶ τῆς ἀδρᾶς φορολογίας τοῦ Ἑλληνικοῦ κλήρου. Τί ἦτο ὅμως αὕτη ἡ φορολογία ἀπέναντι τῶν ἀδροτάτων φόρων, οὓς αἱ κατὰ τόπους ἔθνικαί των Βουλγάρων συνελύσεις εἰσέπραττον πρὸς ἐξοικονόμησιν δῆθεν σμικρῶν ἀναγκῶν τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐδρευούσης ἔθνικῆς αὐτῶν ἀντιπροσωπείας πρὸς λύσιν τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ των ζητήματος; Ὁ Ἑλληνικὸς κληρὸς ἐν γένει οὐδέποτε τοιαύτας ἐγκληματικὰς φορολογίας, οἷας διεκέρυττον τότε πρὸς ἐξερεθισμὸν τῶν Βουλγάρων μετῆλθεν· εἰ δὲ τινες ἐν μέρει ἀληθεύωσιν, αὗται ἀποδοτέαι εἰς τοὺς ἀναμιχθέντας εἰς τὰ τῆς ἐκκλησίας καὶ ἀναγκάσαντας τοὺς θηρευτὰς τῶν ἐπισκοπικῶν θέσεων νὰ ἐφαρμόζωσιν ἐκάστοτε τὸ σύστημα τῶν δώρων, ὅπως ἐπιτύχωσι τῶν ἐπιζητουμένων θέσεων καὶ διατηρήσωσι ταύτας κατὰ

2) *Friedrich von Dühn*, Pompeji, Leipzig, ἔτ. 1906 σελ. 1. Εὐτυχῶς οἱ ἄριστοι τῶν Σλαύων ἐπιστημόνων δὲν ἀρνοῦνται τὴν ἀγαθοποιὸν καὶ ἐκπολιτιστικὴν τοῦ Βυζαντίου ἐπίδρασιν ἐπὶ τοὺς Σλαύους καὶ τοὺς Βουλγάρους. Οὕτω π. χ. ὁ Σέρβος ἱστορικὸς καὶ γεωγράφος *Cvijic*, *la Péninsule Balcanique*, σελ. 15, ἔτ. 1918, γράφει: «Byzance fut au moyen âge une puissance politique et civilisatrice de premier ordre, représentante à la fois Paris et Londres d'aujourd'hui et exerçant sur toute l'Europe occidentale, moins civilisée, une influence considérable. Pendant longtemps, tout ce qui répondait à un degré de vie supérieure, tout ce qui éveillait une idée de raffinement intellectuel et matériel, continua à émaner de Byzance» Ἴδε καὶ Ἄμάντου Κ. Ἡ ἐπίδρασις τοῦ πολιτισμοῦ τοῦ Βυζαντίου, Μακεδονικά, ἔτ. 1920 Ἀθήναι, σελ. 74—79.

μυριῶν ραδιουργιῶν. Οὐδαμῶς πρέπει νὰ λησμονῆται ὅτι ὑπὸ τὸν βαρὺν τῆς δουλείας ζυγόν, ὅστις παρέλυσε πάντας τοὺς κοινωνικοὺς θεσμοὺς καὶ ἐπήνεγκε τὴν συστηματικὴν τῶν πάντων ἐξαχρείωσιν, ἦτο ἀνθρωπίνως ἀδύνατον νὰ μείνῃ ἀμόλυντος πάντῃ καὶ ἡ ἐκκλησία. Αἱ μερικαὶ δὲ αὐταὶ ἐνίων ἀρχιερέων καταχρήσεις καὶ παρεκτροπαὶ ἐγένοντο οὐ μόνον ἐν Βουλγαρικαῖς, ἀλλὰ καὶ ἐν Ἑλληνικαῖς ἐπαρχίαις, διότι οἱ αὐτοὶ ἀρχιερεῖς μετετίθεντο ἀπὸ τῶν μὲν εἰς τὰς δέ. Αἱ καθ' ὅλου ὅμως τοῦ Ἑλληνικοῦ κλήρου μομφαὶ πρὸς δυσφήμησιν αὐτοῦ ἐν τοῖς χωνευτηρίοις τῶν πανσλαυστικῶν συμβουλίων ἐκχαλκευθεῖσαι, αἵτινες καὶ εἰς τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος ἀντανακλῶνται, ἦσαν ψευδεῖς καὶ ἄδικοι καὶ τὴν φύσιν αὐτῶν προσεμαρτύρησεν ὁ χρόνος διὰ τῆς ἐξελίξεως τῶν ἐπακολουθησάντων ἱστορικῶν γεγονότων.

Τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον διετήρησεν ἄσβεστον καὶ ἀκμαῖον καθ' ὅλους τοὺς χρόνους τῆς τουρκοκρατίας τὸ θρησκευτικὸν τῶν Βουλγάρων συναίσθημα, ὅπερ ἀπὸ τῆς ἀπελευθερώσεως αὐτῶν ἤρξατο καταπίπτον καὶ νῦν κατὰ τοὺς ἔχοντας ὀφθαλμοὺς, ὅπως βλέπωσι καὶ νοῦν, ὅπως κρίνωσιν, ἐν οὐχὶ ἐπιζήλω καταστάσει διατελεῖ. Τότε οἱ ναοὶ κατὰ τὰς Κυριακὰς ἦσαν κατάμεστοι εὐλαβοῦς ἐκκλησιάσματος καὶ οἱ ἱερεῖς ἦσαν οἱ πνευματικοὶ σεβάσμιοι πατέρες καὶ σύμβουλοι ἐν παντὶ τοῦ λαοῦ, νῦν δὲ οἱ μὲν ναοὶ ἐξαίρεσει μεγάλων τινῶν καὶ ἐπισήμων ἑορτῶν εἶναι ἔρημοι καὶ κενοί, οἱ δὲ ἱερεῖς μεθ' ὅλην τὴν θεολογικὴν των κατάρτισιν οὐδενὸς σεβασμοῦ τυγχάνουσι νομιζόμενοι καὶ οὗτοι συνήθως ἐπαγγελματῆται. Τότε οἱ Βούλγαροι διεφύλαττον πάντας τοὺς τύπους τῆς ἐξωτερικῆς λατρείας, ἧτις εἶναι ἡ ἐκδήλωσις τῆς ἐνδομύχου πρὸς τὸν Θεὸν πίστεως, νῦν δὲ καὶ αὐτὸ τὸ τοῦ σταυροῦ σημεῖον ἀποφεύγουσι νὰ ποιῶνται, ὅπως μὴ ὑποληφθῶσιν ὀπισθοδρομικοὶ καὶ τῶν καινῶν ἰδεῶν ἄμοιροι. Τότε ἠκμαζεν ἡ πρὸς ἀλλήλους ἀγάπη, πίστις καὶ βοήθεια, ὁ τῶν νεωτέρων πρὸς τοὺς πρεσβυτέρους σεβασμός, ἡ πίστις ἐν ταῖς καθ' ἑκάστην συναλλαγαῖς καὶ ληψοδοσίαις, ἅπερ σήμερον μεθ' ὅλην τὴν ἐθνικὴν των ἐκκλησίαν, τὴν ἐλευθερίαν, τὴν πνευματικὴν μόρφωσιν μάτην τις παρὰ τοῖς πολλοῖς ἀναζητεῖ. Τί λοιπὸν περισσότερον ἢδύνατο νὰ πράξῃ τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον ὑπὲρ τοῦ Βουλγαρικοῦ λαοῦ ὑφ' ὃς διετέλει τότε χαλεπὰς περιστάσεις; ⁹⁾

Ἄλλ' ὁ ἱστοριογράφος δι' ἰσχυρίζεται προσέτι ὅτι «ἡ ἐπελθοῦσα πολι-

3) Τί πράττει σήμερον ἡ Βουλγαρικὴ ὀρθόδοξος ἐκκλησία ὑπὲρ τοῦ κληδωνιζομένου Βουλγαρικοῦ ἔθνους; Ἡ ἀπάντησις δίδεται ὑπὸ τοῦ ἐν Σοφίᾳ ἐκδομένου περιοδικοῦ «Ἱερωσύνη» (Pastirsko delo), ἀριθ. 38, ὀργάνου τοῦ συνδέσμου τῶν ἐν Βουλγαρίᾳ ἱερατικῶν σωματείων. Ἀναγράφομεν αὐτὴν παραλαμβάνοντες ἐκ τῆς ἐφημερίδος «Μίρ», ἀριθ. 9695, 9βρίου 3, ἔτ. 1932. «Σήμερον τὸ ἔθνος μας ἴσταται πρὸ τοῦ φοβεροῦ περὶ τῆς ἀνθυπαρξίας του διλήμματος. Σήμερον τὸ Βουλγαρικὸν ἔθνος πάλιν κάμπτεται ὑπὸ τὸ βαρὺ βιοτικὸν ἄχθος. Ἡ Βουλγαρικὴ ὀρθόδοξος ἐκκλησία ὑφίσταται. Αὕτη θέλει ν' ἀναλάβῃ τὴν χειραφέ-

τική τῶν Τούρκων κυριαρχία παρέσχε τῷ Οἰκουμενικῷ Πατριαρχείῳ τὰς εὐνοϊκωτάτας τῶν περιστάσεων πρὸς ἐξελληνισμόν τῶν μὴ Ἑλληνικῶν χριστιανικῶν λαῶν ἐν τῇ Τουρκικῇ ἐπικρατείᾳ διὰ τῆς διηνεκοῦς ἐπ' αὐτοὺς ἐπιδράσεως καὶ πρὸς ἐξασφάλισιν τῆς μελλούσης μεγάλης Ἑλλάδος» ⁴⁾ καὶ «ἡ ἐκκλησία καὶ θρησκεία ἦσαν μέσα πρὸς ἔκφυλον ζωὴν καὶ πραγμάτων τῶν Ἑλληνικῶν σκοπῶν». ⁵⁾ Ἀναντιρρήτως αἱ περιστάσεις ἦσαν εὐνοϊκωτάται πρὸς ἐξελληνισμόν τῶν Βουλγάρων, ἐὰν μάλιστα οὗτοι ὑπὸ τοὺς Τούρκους ἦσαν τοιοῦτοι, οἷοι ὑπὸ τοῦ ἱστοριογράφου χαρακτηρίζονται. τ. ἔ. ἔστεροῦντο ἐθνικῆς συνειδήσεως, ἐπέιθοντο τυφλοῖς ὄμμασιν εἰς τὸν Ἑλληνικὸν κληρον, ἀπέφευγον νὰ λαλῶσι τὴν ἰδίαν τῶν γλῶσσαν προτιμῶντες τὴν Ἑλληνικὴν καὶ ἠσχύνοντο νὰ καλῶσιν ἑαυτοὺς Βουλγάρους.

Ἄλλὰ τὸ Πατριαρχεῖον ἀτυχῶς διὰ τὸν Ἑλληνισμόν, δὲν ἐξεμεταλλεύθη τὴν δύναμίν του πρὸς ἐξελληνισμόν τῶν Βουλγάρων, ὡς ἐξ αὐτῶν τῶν πραγμάτων καταδείκνυται, διότι ἤθελε νὰ εἶναι Οἰκουμενικὸν καὶ οὐχὶ Ἑλληνικόν, καίπερ τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν ὡς ὄργανον ἔχον καὶ ἐν ταῖς χερσὶ τῶν Ἑλλήνων διατελοῦν. Ὅθεν ἐμόχθησε μόνον ὑπὲρ τῆς διατηρή-

τησιν τῶν τυχῶν τοῦ ἔθνους μας. Ἄλλὰ διατὶ τὸ ἔθνος μας, ἀγνοοῦν τὸ ἐγγὺς ἱστορικόν μας παρελθὸν δυσπίστως ἔχει πρὸς ταύτην τὴν προσπάθειαν; Διατὶ σήμερον ἡ ἐκκλησία δὲν διαθερμαίνει τὴν καρδίαν τοῦ Βουλγάρου καὶ δὲν κεντρίζει αὐτὴν πρὸς αὐτοθυσίας ἐν τῷ ἀγῶνί του, τῷ ἐπὶ τῶν χριστιανικῶν ἀρχῶν ἐρειδομένῳ; Διατὶ; Ἡ ἐκκλησία ἀπώλεσεν ἐν τῷ παρόντι τὴν ἐπὶ τὸ ἔθνος εὐεργεσίαν της, διότι μέγας ἀριθμὸς τῶν ἀντιπροσώπων της παρημέλησε τὰ ἐθνικὰ ἔνεκα τῶν προσωπικῶν του συμφέροντα· διότι πολλοὶ τούτων ὄντες ἀνήθικοι, κυλινδούμενοι ἐν τῷ βιοτικῷ βορβόρῳ παρεξετέραψαν· διότι πολλοὶ ἀνέλαβον τὸν βαρὺν τῆς ἱερωσύνης σταυρὸν μόνον πρὸς ὕλικάς τῶν ὠφελείας καὶ μὴ ἐμπνεόμενοι ὑπὸ τῆς εἰς τὸν Χριστὸν—τὸν Θεὸν πίστεως χρηματίζονται διὰ τῶν πανεθνῶν ἱερῶν. Σήμερον ἡ ἐκκλησία ἀπώλεσε τὴν ἐπίδρασίν της, διότι σχεδὸν οὐδεὶς ἀκολουθεῖ τὰς μνημειώδεις ἐντολὰς τοῦ Μακαριοπόλεως Ἰλαρίωνος, τοῦ Νεοφύτου Βοσβέλη καὶ λοιπῶν, ἐντολὰς ὑπηγορευμένας ὑπὸ ὑψίστων χριστιανικῶν ἐλατηρίων. Ναί, τοιαύτη εἶναι ἡ κατάστασις διότι ἐλλείπουσι παραδείγματα προσώπων. Καὶ τώρα ἐν ταύτῃ τῇ βαρείᾳ διὰ τὸ ἔθνος μας στιγμῇ, ἡ ἐκκλησία δέον νὰ καθαρθῇ. Οἱ ἡγέται αὐτῆς, ἐὰν ἀκόμη κρατῶσι τὸ πηδάλιον της, δέον ν' ἀναλάβωσι τὸ βαρὺ ἀλλ' ἀναγκαῖον ἔργον τοῦ χειροῦργου πρὸς ἐκκαθάρισιν τῆς γαργαίνης ἀπὸ τῶν ἐπικειμένων βακκιλίων, τῶν ἀναξίων ἱερέων, ν' ἀντικαταστήσωσιν αὐτοὺς μὲ νέους, ἰδιώτας, πιστοὺς, ἑναρέτους καὶ δίδοντες τὸ παράδειγμα νὰ τεθῶσιν ἐπὶ κεφαλῆς τῆς νέας ἐθνικῆς ἀναγεννήσεως».

Αὕτη εἶναι νῦν ἡ κατάστασις τῆς Βουλγαρικῆς αὐτοκεφάλου ἐκκλησίας μετὰ ἐξήκοντα ἔτη ἀπὸ τῆς χειραφετήσεώς της ἀπὸ τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριαρχείου καὶ ἡ τοῦ θρησκευτικοῦ συναισθήματος τοῦ ἐλευθέρου ἀπὸ ἐξηκονταετίας Βουλγαρικοῦ ἔθνους. Ὅθεν οἱ λίαν αὐστηρῶς κρίνοντες τὴν πολιτείαν τοῦ πατριαρχείου κατὰ τὰς χαλεπὰς ἐπὶ τουρκοκρατίας περιστάσεις δέον νὰ εἶναι ἐπιεικεῖς.

4) *Chichcof*, αὐτόθι, σελ. 110.

5) Αὐτόθι, σελ. 125.

σεως τῆς ἀγνῆς καὶ ἀγίας ἡμῶν θρησκείας ἐπιτρέπον τὴν χρῆσιν τῆς Σλαβικῆς γλώσσης οὐ μόνον ἐν τῇ Βουλγαρίᾳ, ἀλλὰ καὶ ἐν αὐτῇ τῇ Θράκῃ καὶ τῇ Μακεδονίᾳ ὅπου ἂν ὑπῆρχον καθαροὶ Βουλγαρικοὶ πληθυσμοὶ καὶ φροντίζον νὰ παρέχῃ οὐ μόνον Βουλγάρους ἱερεῖς, ἀλλὰ καὶ ἀρχιερεῖς ἐκπαιδευθέντας ὑπ' αὐτοῦ πρὸς τοῦτο, οὐδεμίαν διάκρισιν ἐθνότητος ποιούμενον ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, ἀποκλείον τὸν φυλετισμὸν καὶ τὴν διαίρεσιν κατὰ τὰς διατάξεις τοῦ ἱεροῦ Εὐαγγελίου. Παρέμεινεν ἀπαρασάλευτον εἰς τὰ δόγματα τῆς ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, ἣτις ἀρχῆθεν ἠγάπησε, περιέθαλψε καὶ εὐηργέτησε πάντα ὡς τέκνα τῆς ἰσάξια καὶ ἰσότημα μετὰ τῆς αὐτῆς φιλοστοργίας. Δὲν μαρτυρεῖ τοῦτο καὶ ἡ πληθὺς τῶν Βουλγάρων ἱερέων καὶ τῶν Βουλγάρων καὶ βουλγαριζόντων πρὸ τοῦ σχίσματος ἀρχιερέων; Οὐδ' εἶναι ἀληθές ὅτι ἐκώλυσε τὴν διδασκαλίαν τῆς Βουλγαρικῆς γλώσσης εἰς τοὺς βουλγαρόπαιδας τοὺς ἐφιεμένους παιδείας, διότι αὕτη ἐγένετο κατ' ἀρχὰς μὲν ἐν ταῖς μοναῖς καὶ ἐν τοῖς ναοῖς ὑπὸ τῶν ἱερωμένων, ὡς ἐγένετο καὶ ἐν τοῖς Ἑλληνικοῖς τόποις διὰ τὸν φόβον τῶν τυράννων, κατὰ δὲ τὸν τελευταῖον αἰῶνα ἐν τοῖς ἰδρυομένοις ὑπὸ τῶν Βουλγαρικῶν κοινοτήτων δημοσίοις σχολείοις. Διότι καὶ τὰ ἑλληνικὰ σχολεῖα ἴδρουν ἀπὸ τοῦ δεκάτου ὀγδόου αἰῶνος αἰ κοινότητες καὶ οὐχὶ τὸ Πατριαρχεῖον, ὅπερ γενομένης ὑπὸ τῆς κοινότητος διὰ τοῦ μητροπολίτου αἰτήσεως πρὸς ἴδρυσιν σχολείου ἐξέδιδε τὴν πρὸς τοῦτο ἄδειαν διὰ πατριαρχικοῦ καὶ συνοδικοῦ συγγιλίου καὶ ἐλάμβανεν αὐτὸ ὑπὸ τὴν σκέπην του ἀπέναντι τῶν διοικητικῶν ἀρχῶν. Ἄλλ' ἐὰν ὁ μὲν Βουλγαρικὸς λαὸς ἐν τῷ ὑπαίθρῳ ὡς ἀγροτικὸς καὶ ποιμενικὸς ἀπέφευγε τὴν παιδείαν, ὁ δὲ ἀστικὸς καὶ εὐπορὸς ἐν τισὶ πόλεσι προετίμα τὰ ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ὑπὲρ ἑαυτῶν ἰδρυσόμενα σχολεῖα διὰ τε τὴν γλῶσσαν καὶ τὴν παιδείαν ἢ ἰδρύων ἐν Βουλγαρικοῖς κέντροις Βουλγαρικὰ σχολεῖα εἰσηγεν εἰς αὐτὰ καὶ τὴν Ἑλληνικὴν ὡς γλῶσσαν τῆς ἐμπορίας καὶ τοῦ πολιτισμοῦ, ἔπρεπε τὸ Πατριαρχεῖον νὰ κωλύσῃ τοῦτο, ἀφορίζον τοὺς Βουλγάρους τοὺς ἐκμανθάνοντας τὴν Ἑλληνικὴν ἢ τοὺς προτιμῶντας τὰ Ἑλληνικὰ τῶν Βουλγαρικῶν σχολείων; Καὶ διατὶ σήμερον τὸ Βουλγαρικὸν κράτος δὲν κωλύει κατὰ τὴν αὐτὴν λογικὴν τοὺς πολίτας του ἀπὸ τοῦ νῦν νὰ ἐκπαιδεύωσι τοὺς παῖδάς των εἰς ξένα ἐν τῇ χώρᾳ των λειτουργοῦντα σχολεῖα ἐφ' ἀδροῖς διδάκτορις ὑπαρχόντων τῶν ἐθνικῶν σχολείων καὶ τελειότερον μάλιστα διωργανωμένων καὶ μεθοδικώτερον λειτουργούντων;

Ἐὰν δὲ ἡ ἀνατολικὴ ἐκκλησία ἀνεγνώρισεν ἀνέκαθεν ὡς ἐπίσημον ὄργανον τὴν θείαν τοῦ Πλάτωνος γλῶσσαν, τοῦτο ἐποίησεν ἐξ ἀναποδράστου ἀνάγκης. Αὕτη, ὅπως τὰ ὑψηλά της καὶ ἅγια δόγματα εἰς τὸν κόσμον γνωρίσῃ καὶ εὐκατάληπτα καταστήσῃ, ἔχρηξε καταλλήλου, ἐκφραστικοῦ καὶ μεγαλοπρεποῦς ὄργανου· τοιοῦτον δὲ ἦτο μόνη ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα, δυναμένη νὰ ανταποκριθῇ εἰς τὸν σκοπὸν τοῦτον πληρέστατα. Διὰ τοῦτο καὶ εἰς αὐτὴν καὶ ἡ καινὴ Διαθήκη καὶ τὰ ἱερά τῶν ἐκκλησιαστικῶν πατέρων συγ-

γράμματα ἐγράφησαν καὶ αὐτὴν αἱ ἱεραὶ σύνοδοι πρὸς ἔκφρασιν τῶν διὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ὑπαγορευθέντων αὐταῖς θείων δογμάτων μετεχειρίσθησαν. Ἐπειδὴ λοιπὸν διὰ τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης καταλλήλως ἐξηγγέλθη εἰς τὸν κόσμον ὁ Χριστιανισμὸς καὶ ἐπειδὴ τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος πλεῖον τῶν ἄλλων τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ ἐδόξασεν, «ἦσαν δέ τινες Ἕλληνες ἐκ τῶν ἀναβαινόντων... καὶ ἠρώτων αὐτὸν (τὸν Φίλιππον) λέγοντες, Κύριε, θέλομεν τὸν Ἰησοῦν ἰδεῖν... Ὁ δὲ Ἰησοῦς ἀπεκρίνατο αὐτοῖς λέγων, ἐλήλυθεν ἡ ὥρα, ἵνα δοξασθῇ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου», ⁶⁾ καὶ ἐπειδὴ τοῦτο τὸ ἔθνος προπαρασκευασμένον διὰ τῆς φιλοσοφίας ἐδέξατο πρῶτον τὸν χριστιανισμόν καὶ εἶτα ἐναντίον τῶν πολυειδῶν καὶ πολυπληθῶν τῆς ἐκκλησίας ἐχθρῶν μόνον αὐτὸ ἐπεξεληθὸν διὰ συγγραφῶν καὶ ἐν συνόδοις καὶ καρτερικῶς καὶ νικηφόρως ὑπερασπίσαν τὸν χριστιανισμόν διὰ τε τῆς γλώσσης του καὶ τῆς φιλοσοφίας ἀνέπτυξεν αὐτὸν ὑπὸ τύπον ὅλως Ἑλληνικόν, διὰ ταῦτα καὶ ἄλλα ἡ Ἐκκλησία μετεχειρίσθη τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν ὡς ὄργανόν της ἐπίσημον. Ἐὰν δὲ ἠγάπησεν αὕτη πλεῖον τῶν ἄλλων τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος, τοῦτο ἔπραξε, διότι οἱ Ἕλληνες καὶ πλεῖον τῶν ἄλλων ὑπερεμόχθησαν διαχύσαντες καὶ στηριζάντες λόγοις τε καὶ ἔργοις πανταχοῦ τὰ καθολικὰ καὶ αὐτὰ τοῦ χριστιανισμοῦ δόγματα. ⁷⁾

§ 9)—Πρῶτος διευθυντὴς τοῦ λειτουργήσαντος Βουλγαρικοῦ ἐπαρχιακοῦ κεντρικοῦ σχολείου ἐν Φιλιππουπόλει, φέροντος τὸ ὄνομα τῶν ἁγίων Κυρίλλου καὶ Μεθοδίου ὑπῆρξεν ὁ προμνημονευθεὶς ἐνθουσιώδης ἐθναπόστολος τῶν Βουλγάρων Νάϊδεν Γέρωφ, ἐκ Κοπριφσιτίσης μὲν καταγόμενος, ἐν Ρωσίᾳ δ' ἐκπαιδευθεὶς καὶ ὄργανον τῆς Πανσλαβιστικῆς ἐταιρείας ὄν. Οὗτος προσκληθεὶς ἀπὸ τῆς γενετείρας του, ἧς τὸ σχολεῖον διηύθυνεν, ἦλθεν εἰς τὴν Φιλιππούπολιν τῷ 1848 ἄγων μεθ' ἑαυτοῦ μαθητὰς του τινὰς ἐκ Κοπριφσιτίσης, καὶ ἐγκαταστάς εἰς τὸ σχολεῖον τῆς ἁγίας Τριάδος διωργάνωσε δι' αὐτῶν τετρατάξιον τῆς μέσης ἐκπαιδεύσεως ἐν αὐτῷ σχολεῖον, ἐν ᾧ δύο μόνον μαθητὰς ἐκ Φιλιππουπόλεως κατ' ἀρχὰς εἶχεν. ¹⁾ Ἄμα τῇ ἐνάροξί τῆς διὰ τῶν μαθητῶν του λειτουργίας τοῦ κεντρικοῦ σχολείου (1850) ἐν τῷ κτιρίῳ τοῦ Παρθεναγωγείου συνέδραμεν ἀναγκαστικῶς πρὸς διατήρησίν του ἅπασα ἡ ἐπαρχία· διότι τῇ ἐνεργείᾳ τῶν τότε ἰσχυρῶν Βουλγά-

6) *Εὐαγγ. Ἰωάννου* IB', 20.

7) Ἴδε καὶ Θ. Ἀσκληπιάδου, αὐτόφθι, σελ. 16—19. Περὶ τοῦ Βουλγαρικοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ζητήματος ἴδε: Φιλ. Βαφείδου, Ἐκκλησιαστ. Ἱστορία, τόμ. III, σελ. 156 καὶ ἐξ. Ἀλεξάνδρεια, 1928. Περὶ τῆς ἐπιδράσεως τοῦ πολιτισμοῦ τοῦ Βυζαντίου ἐπὶ τὰ ὄμορα βάρβαρα ἔθνη καὶ τοὺς Σλαύους καὶ τοὺς Βουλγάρους, ἴδε καὶ Ἀμάντου Κ. Μακεδονικά, σελ. 74 καὶ ἐξῆς, Ἀθῆναι, 1930.

§ 9 1) Κ. Μουραβενωφ. *Al. Peev*, Pamiatnikza Plovdiskoto christiansko macelenie vif grada (=ὑπόμνημα περὶ τοῦ χριστιανικοῦ πληθυσμοῦ τῆς Φιλιππουπόλεως), ἔτ. 1930, σελ. 169 σημ. 150.

ρων βεγλικτζήδων ἐξεδόθη ὑπὸ τῆς Ὑψηλῆς Πύλης φιορμάνιον, καθ' ὃ ἐξ ἐκάστου νουφουζίου Βουλγάρου κατοίκου τοῦ καζᾶ Φιλιππουπόλεως εἰσεπράττετο κατ' ἔτος σχολικὸς φόρος πενήκοντα δύο παράδων, ἦτοι περὶ τὰς 680 λίρας ἑτησίως. Ὁ Γέρωφ διηύθυνε τὸ κεντρικὸν σχολεῖον ἐπὶ τρία ἔτη 1850—1853, εὐδοκιμώτατα, ²⁾ ἀλλὰ καταστάς ὑποπτος εἰς τὰς ἐπιτοπίας ἀρχὰς καὶ ἐπικειμένης τῆς κηρύξεως τοῦ Κριμαϊκοῦ πολέμου ἠναγκάσθη ὡς Ρῶσος ὑπήκοος νάποδράση παραδοῦν τὸ σχολεῖον εἰς τὸν νεώτερόν του ἀδελφὸν Κωνσταντῖνον καὶ τὸν βοηθὸν αὐτοῦ Χρηστον Δάνωφ, τὸν μετέπειτα τυπογράφον καὶ ἐκδότην ἐν τῇ πόλει. Τούτους διεδέξαντο τῷ 1856 οἱ δύο ἀδελφοὶ Βέσελιν καὶ Ἰωακείμ Γρουῖφ, ὧν ὁ δεῦτερος ἀποθανόντος ἐν τῷ μεταξὺ τοῦ πρώτου εἰργάσθη ἐνθέρμως μέχρι τοῦ 1868. Τῇ πρωτοβουλίᾳ τούτου τῇ 11ῃ Μαΐου ἐworτάσθη τὸ πρῶτον ἡ σχολικὴ καὶ ἐθνικὴ τῶν Βουλγάρων ἑορτὴ τῶν ἐθναποστόλων τοῦ Σλαυισμοῦ ἁγίων Κυρίλλου καὶ Μεθοδίου, ἣτις ἔκτοτε παραμένει ὡς ἡ ἐπισημοτάτη τῶν ἐθνικῶν των ἑορτῶν. Τὸ σχολεῖον προήχθη εἰς ἐξατάξιον ἐκτελοῦν ἐξόχως τὸν ἐθνικὸν του σκοπὸν διδασκομένης ἅμα ἐν αὐτῷ τῆς Τουρκικῆς καὶ τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης. Διδάσκαλος τῶν Ἑλληνικῶν καὶ τῶν μαθηματικῶν διετέλεσεν ἐπὶ ἔτη ὁ Ἑλλην Δημήτριος Σλαυίδης, ³⁾ σύγγαμβρος τοῦ μεγάλου εὐεργέτου τῆς

2) Τὸ πρόγραμμα τῆς ὕλης τῶν μαθημάτων ἐδημοσιεύθη ἐν τῷ tscherkoven vestnik (ἐκκλησιαστικὴ ἐφημερίς) τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἀρ. 52, 15 Σεπτεμβρίου 1851, ὁ δὲ ἐπὶ τοῖς ἐνιαυσίοις ἐξετάσει τοῦ δευτέρου ἔτους λόγος τοῦ διευθυντοῦ ἐν τῷ tsarigradski vestnik (ἐφημερίς Κωνστ)λεως), ἀρ. 97. 27 Αὐγούστου 1852. Εἰς τὰς ἐξετάσεις παρέστησαν ὁ μητροπολίτης καὶ οἱ πρόκριτοι τῶν Ἑλλήνων, οἵτινες ἐξετίμησαν τὴν γενομένην ἐργασίαν καὶ τὰς προόδους τῶν μαθητῶν. Τὴν ἐπιτυχίαν του ταύτην ὁ Γέρωφ αὐταρέσκως ἀείποτε ἐμνημόνευσε προσθέτων ὅτι ἡ ἡμέρα ἐκείνη τῶν ἐξετάσεών του ἦτο ἡ εὐτυχεστέρα τῆς ζωῆς του, διότι ἔργω ἀπέδειξεν εἰς τοὺς γραικομανεῖς συμπατριώτας του ὅτι καὶ διὰ τῆς Βουλγαρικῆς γλώσσης, τῆς ὑπολαμβανομένης ὡς ἀκατεργάστου καὶ ἀκαταλλήλου πρὸς παιδευτικούς σκοπούς, ἦτο δυνατόν νὰ ἐκπαιδευθῶσι καὶ διδαχθῶσι τελείως οἱ παῖδες των. Πρὸβλ. καὶ T. Pantschew, προεισαγωγή εἰς τὸ λεξικὸν τῆς Βουλγαρικῆς γλώσσης τοῦ Ν. Γέρωφ, σελ. IV, τόμ. V.

3) Ὁ Δ. Σλαυίδης, πιθανῶς ἀπόγονος ἐκγραικισθέντος Βουλγάρου ἀμπατζῆ, ἐπανελθὼν μετὰ τὰς σπουδὰς του εἰς τὴν γενέτειραν διωρίσθη διδάσκαλος ἐν τῇ Ἑλληνικῇ κεντρικῇ σχολῇ. Ἠγαπᾶτο ὑπὸ πάντων διὰ τὸν εὐθὺν χαρακτήρα του καὶ ἐτιμᾶτο διὰ τὴν παιδείαν του ἀλλ' ἔκδοτος ὢν εἰς τὴν χαρτοπαιξίαν καὶ τὴν μέθην ὀλιγώρει κῶν σχολικῶν καθηκόντων του καὶ ἔνεκα τούτου ἐλθὼν εἰς διάστασιν πρὸς τὴν ἐφορείαν παρητήθη. Προσληφθεὶς εἰς τὸ Βουλγαρικὸν σχολεῖον οὔτε τὸ ὄνομά του μετέτρεψεν εἰς-ωφ οὔτε ἐθνισμὸν μετέβαλε. Ἀπέθανεν ἐν τῇ Βουλγαρικῇ ὑπηρεσίᾳ Ἑλλην. Ἡ τελευταία του ἐντολὴ ἦτο ἡ νεκρώσιμός του ἀκολουθία νὰ ψαλῆ ἐν τῇ Ἑλληνικῇ τῆς ἐνορίας του ἐκκλησίᾳ τοῦ ἁγίου Δημητρίου καὶ τὰ δύο τέκνα του νὰ ἐκπαιδευθῶσιν ἑλληνοπρεπῶς καὶ νὰ παραμείνωσιν Ἑλλήνες. Τούτου ἔνεκα οὐδεὶς Βούλγαρος παρηκολούθησε τὴν κηδεῖαν του. Ὁ υἱὸς τοῦ Σλαυίδης Δ. Σλαυίδης καὶ ὁ ἐκ θυγατρὸς ἔγγονός του Ἀγγελος Ἀθα-

Ἑλληνικῆς κοινότητος Σαρῆ Σταύρου Κοσμᾶ, οὗ δαπάνη ἐξεπαιδεύθη ἐν Ἀθήναις καὶ ἐν Γαλλίᾳ. Τὸ πρόγραμμα τῆς διδασκαλίας ὕλης ἐν τῷ σχολείῳ κατὰ τὸ ἔτος 1856—1857 ἦτο τὸ ἀκόλουθον: 1) Θρησκευτικά: Παλαιὰ καὶ νέα διαθήκη, κατήχησις καὶ ἐκκλησιαστικὴ ἱστορία· 2) Γλωσσικά: Βουλγαρικὴ γραμματικὴ, ἐκκλησιαστικὴ Σλαυικὴ γραμματικὴ, λογικὴ, ρητορικὴ καὶ συγγραφεῖς· 3) Μαθηματικά: ἀριθμητικὴ, ἀλγεβρα καὶ γεωμετρία· 4) Ἱστορία: ἀρχαία, μέση, νέα καὶ Βουλγαρικὴ ἱστορία· 5) Γεωγραφία: μαθηματικὴ, φυσικὴ, πολιτικὴ καὶ τοῦ Ὀθωμανικοῦ κράτους· 6) Φυσικά: φυσικὴ ἱστορία καὶ πειραματικὴ· 7) Τουρκικά: Τουρκικὴ γραμματικὴ, μετάφρασις ἀπὸ τῆς Τουρκικῆς εἰς τὴν Βουλγαρικὴν καὶ ἀπὸ τῆς Βουλγαρικῆς εἰς τὴν Τουρκικὴν, καὶ συγγραφεῖς· 8) Ἑλληνικά: Γραμματικὴ, μετάφρασις ἀπὸ τῆς Ἑλληνικῆς εἰς τὴν Βουλγαρικὴν καὶ ἀπὸ τῆς Βουλγαρικῆς εἰς

νασίῳ μετὰ τὴν ἐν τοῖς Ζαριφείοις ἐκπαίδευσίν των ἐσπούδασαν τὴν ὀδοντοιατρικὴν καὶ ἐγκατέστησαν ἐν Αἰγύπτῳ· καὶ ὁ μὲν υἱὸς του ἀπέθανεν ἐν Τάντα, ὁ δὲ ἐκ θυγατρὸς ἔγγονός του ἐξασκεῖ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ τὴν ὀδοντοιατρικὴν λίαν εὐδοκίμως καταρτίσας τὴν τελειοτέραν κλινικὴν κατὰ τὸ σύστημα τῶν Ἀμερικανῶν, παρ' οἷς ἐσπούδασε. Δεῖγμα δὲ τῆς φιλοπατρίας τῶν τέκνων τοῦ Σλαυίδου εἶναι καὶ τοῦτο· κληρονομήσαντες παρὰ τῆς ἀτέκνου θείας των κυρίας Σαρῆ Σταύρου τὸ ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ λόφου τῶν Σχοινοβατῶν ὑψηροφές μέγαρόν της, ἐπώλησαν αὐτὸ εἰς τὴν Ἑλληνικὴν κοινότητα, ὅπως στεγασθῆ τὸ Ζαριφεῖον οἰκοτροφεῖον τῶν ἀρρένων, ἀντὶ εὐτελοῦς τιμῆς, ἀπορρίψαντες μεγαλυτέραν προσφερομένην ὑπὸ Βουλγάρων, διότι δὲν ἠνείχοντο ἡ οἰκία τῶν εὐεργετῶν τῆς Κοινότητος θείων των νὰ περιέλθῃ εἰς χεῖρας ἀλλοφύλων. Πάντα δὲ τὰ ὑπὸ τοῦ Βλαΐκωφ ἐν ἐν τῇ ἔφημερίδι τῆς Σοφίας «Μίρ» ὑπὸ ἡμερομηνίαν 23 Μαΐου 1931 γραφέντα περὶ τοῦ Σλαυίδου ὡς βουλγαρίζοντος καὶ ἔνεκα τούτου οἰκογενειακὸν βίον ἀβίωτον διάγοντος διὰ τῆς πρὸς αὐτὸν συμπεριφορᾶς τῆς μισοβουλγάρου Ἑλληνίδος συζύγου του καὶ τῆς οἰκογενείας της, ὅθεν καὶ ὁ ἀκατάστατος βίος του, εἶναι μυθοπλαστίαι πρὸς πλαστοουργίαν τραγικοῦ ἀγνώστου ἥρωος τῆς Βουλγαρικῆς ἰδέας, θύματος καὶ τούτου τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Ἐὰν δὲ κατὰ τινα ἑορτὴν τοῦ Κυρίλλου καὶ Μεθοδίου ἐνθουσιῶν ἠγεῖτο χοροῦ τῶν Βουλγάρων μαθητῶν του ἀνά τὰς ὁδοὺς τῆς πόλεως καὶ μεταβαίνων εἰς τὰς οἰκίας τῶν προκρίτων ἐχαιρέτιζεν αὐτοὺς διὰ λογυδρίου καὶ ἐπολυχρόνιζε, τοῦτο ἀποδοτέον εἰς τὸν καταλαβόντα αὐτὸν οἶστρον ἐκ τῶν ἀφθόνων ἔωθεν εἰς τὸν Βάκχον διὰ τὸ ἐπίσημον τῆς ἡμέρας σπονδῶν, αἵτινες ἐπολλαπλασιάζοντο μεθ' ἕκαστον πολυχρονισμόν καὶ συνεπληρώθησαν περὶ τὴν ἐσπέραν ἐν τῷ ποτοπωλείῳ τοῦ Σιαμλῆ (οὐχὶ Καραμάνου, ὡς γράφει ὁ Βλαΐκωφ, διότι τὸ καφενεῖον τοῦ Καραμάνου ἰδρύθη ἐπὶ Ρωμυλίας), ὅπου ἀνεμένετο ἀνυπομόνως ὑπὸ τῶν φίλων του Ψάλτογλου καὶ τοῦ πατρὸς τοῦ χαράσσοντος τὰς γραμμὰς ταύτας, ὅπως ἐξακολουθήσῃ τὸ ἀπὸ τῆς προτεραίας διακοπὴν ἔνεκα τῆς προκεχωρηθείας ὥρας domino. Περὶ τοῦ Ἑλληνισμοῦ τοῦ Σλαυίδου μαρτυρεῖ καὶ ἡ αὐτόγραφος ὑπογραφή του ἐν τῇ ἀπὸ 28 Ἰουνίου 1857 ἀναφορᾷ τῶν Ἑλλήνων Φιλιππουπολιτῶν πρὸς τὸν Πατριάρχην κατὰ τοῦ βουλγαρίζοντος μητροπολίτου των Παναρέτου, ἣτις φυλάσσεται ἐν τοῖς ἀρχείοις τῆς οἰκογενείας Γκιουμουσγερδάνη. Εἶναι ὑπογεγραμμένος ἐνδέκατος ἐν τῇ στήλῃ τῶν προκρίτων.

τὴν Ἑλληνικὴν. 4) Οἱ τροφίμοι τοῦ σχολείου κατὰ τὴν πρώτην αὐτοῦ περίοδον ἦσαν ὀλίγοι· ἐν ἔτει λ. χ. 1860 ἦσαν 67 μόνον, ὧν 50 ἐκ τῶν περιχώρων καὶ τῶν προαστείων καὶ 17 τέκνα Φιλιππουπολιτῶν ἢ ἐν Φιλιππουπόλει οἰκούντων Βουλγάρων, 5) σὺν τῷ χρόνῳ ὅμως προϊόντι ὁ ἀριθμὸς αὐτῶν ηὐξάνετο μετὰ τῆς φήμης τοῦ σχολείου, διὰ τῆς προσελεύσεως πλειόνων ἐκ τῶν περιχώρων καὶ τῆς ὁλονὲν ἐγκαταστάσεως καὶ ἄλλων Βουλγάρων εἰς τὴν πόλιν.

Τῷ 1864 ἐκτίσθη νέον σχολικὸν κτίριον μετὰ ὀκτὼ δωματίων διδασκαλίας καὶ δύο αἴθουσῶν, διώροφον, νοτίως καὶ ἀπέναντι τοῦ ναοῦ τοῦ ἁγίου Δημητρίου ἐπὶ οἰκοπέδων τῶν καταρριφθεισῶν οἰκιῶν Ρωξάνδρας Βοζατζόγλου καὶ τοῦ μητροπολίτου Νικηφόρου, ἀγορασθεισῶν ἀπὸ τῶν κληρονόμων τῶν ὑπὸ τῶν Βουλγάρων. Μέχρι σήμερον ἐν τῇ αὐτῇ τοῦ σχολείου, χρησιμεύοντος νῦν ὡς ὄρφανοτροφείου, διασώζεται τὸ μαρμαρίνον στηθαῖον τοῦ φρέατος τῆς οἰκίας τοῦ μητροπολίτου μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς «18—ΦΝ—50» τ. ἔ. «ἔτος 1850 ὁ Φιλιππουπόλεως Νικηφόρος». Τῷ 1868 ἀνεγνωρίσθη καὶ ἐπροικίσθη διὰ σουλτανικοῦ φιρμανίου ὅθεν τότε ἐτέθη ἢ καὶ νῦν σωζομένη ἐπὶ μαρμαρίνης πλακὸς ἐπὶ τῆς βορειοανατολικῆς γωνίας τοῦ κτιρίου Βουλγαρικὴ ἐπιγραφή: «Υπὸ τὴν ὑψηλοτάτην ἄδειαν τῆς Αὐτῆς αὐτοκρατορικῆς μεγαλειότητος τοῦ σουλτάνου Ἀβδουλ Ἀσίς Χὰν ἰδρύθη τοῦτο τὸ ἐθνικὸν μέσης ἐκπαιδεύσεως σχολεῖον τῇ ἀρωγῇ τῶν φιλοπατριδῶν Βουλγάρων τῆς ἐπαρχίας Φιλιππουπόλεως 1868 Μαρτίου 17». Παραπλεύρως ταύτῃ ὑπάρχει μετὰ τοῦ αὐτοκρατορικοῦ *τουρά* (σήματος) τουρκικὴ ἐπιγραφή, τοῦ αὐτοῦ περιεχομένου, συνταχθεῖσα ὑπὸ τοῦ Βαλῆ τῆς Ἀδριανουπόλεως Χουρσὴδ πασᾶ ἐμμέτρως». 6) Τῷ 1867 τὸ σχολεῖον ἐκλήθη ἱερατικὸν (σεμινάριον) πρὸς ἀποφυγὴν ἐλέγχου τῆς Τουρκικῆς κυβερνήσεως καὶ ἀναμείξεως αὐτῆς εἰς τὸ πρόγραμμα τῆς διδασκομένης ὕλης κατὰ τὸ ὑπὸ τοῦ Μιτδᾶχ πασᾶ συνταχθὲν νομοσχέδιον. Τὸ ὄνομα ὅμως οὐδαμῶς μετέβαλε τὸν ἀρχικὸν σκοπὸν του, ἔκτοτε δὲ ἀνεπτύχθη εἰς ἑξατάξιον πραγματικὸν γυμνάσιον, εἰς τὴν ἀνωτάτην τάξιν οὗτινος παρεδίδοντο καὶ παιδαγωγικά (δευτέρα περίοδος αὐτοῦ). Ὡς τοιοῦτον ἀπὸ τοῦ 1872 μέχρι τοῦ 1876, ὅποτε ἐκλείσθη προσκαιρῶς ἔνεκα τῆς Βουλγαρικῆς ἐπαναστάσεως, προσεῖλκυσε πλείστους τροφίμους ἐκ διαφόρων Βουλγαρικῶν πόλεων καὶ ἀπέλυσε τέσσαρας σειρὰς τελειοφοίτων. 7) Τῷ 1869—70 διευ-

4) *Tsarigraska vestnik*, ἀρ. 296, 19 Σεπτεμβρίου, 1856.

5) Ἄμερολήπιου, αὐτόθι, σελ. 10.

6) *Barouttschiiski*, *Sbornik Danow*, σελ. 34, σημ.

7) *Dorociew Naschite outschilische i narodnoto ni vyzrazhdanie* (τὰ ἡμέτερα σχολεῖα καὶ ἐθνικὴ ἀναγέννησις) ἐν τῇ ἱστορικῇ Βουλγαρικῇ βιβλιοθήκῃ *Sophia*, τόμ. I, ἔτ. 1929, σελ. 95 καὶ *Grouew Sparhiiskoto vif Plovdiv outschilische* κ.τ.λ. (τὸ ἐπαρχιακὸν ἐν τῇ Φιλιππουπόλει σχολεῖον), ἐν τῇ Βουλγα-

θυνητῆς τοῦ σχολείου διετέλεσεν ὁ Χρῆστος Στογιάννωφ σπουδάσας τὰ νομικὰ ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ τῆς Μόσχας, ὅστις κατὰ τὴν Κυριακὴν τῆς Ὁρθοδοξίας (1870) συνεκάλεσεν εἰς διδασκαλικὸν συνέδριον ἐν Φιλιππουπόλει τοὺς τῆς ἐπαρχίας διδασκάλους πρὸς σύσκεψιν περὶ τοῦ συστήματος, τῆς διδασκαλίας καὶ διαφορῶν ἄλλων σχολικῶν προβλημάτων. Ὁ ὑπ' αὐτοῦ ἐκφωνηθεὶς ἐναρκτήριος λόγος ἦτο ἔμπλεως διδακτικῶν καὶ ἐθνικῶν ὑποθηκῶν.

Κατὰ τὴν πρώτην περίοδον τοῦ σχολείου ἔλαβον ἐν αὐτῷ τὰ πρῶτα στοιχεῖα τῆς παιδείας καὶ τῆς ἐθνικῆς τῶν ἀγωγῆς ἄνδρες βραδύτερον διαπρέψαντες ἐν τῷ Βουλγαρικῷ ἔθνει, ἐν οἷς μνημονευτέοι ὁ Ἰβάν Εὐστρατίου Γκέσωφ, πολιτευτῆς καὶ πρωθυπουργός, ὁ Κωνσταντῖνος Στοίλωφ νομομαθῆς, πολιτευτῆς καὶ πρωθυπουργός, ὁ Μιχαὴλ Ματζάροφ, πολιτευτῆς, ὑπουργός καὶ δημοσιογράφος, ὁ Πέτκος Καραβέλωφ, πολιτευτῆς καὶ πρωθυπουργός, ὁ Ἰβάν Βάζωφ, ὁ ἐθνικὸς ποιητῆς καὶ συγγραφεύς, ὁ Ἰβάν Στεφάνου Γκέσωφ, διπλωματικὸς πράκτωρ καὶ δημοσιογράφος, ὁ Νικόλαος Μάρκωφ, ἐκδότης, ὁ Γεώργιος Κάβλεσκωφ καὶ ὁ Γεώργιος Βεγκόφσκη, ἐπαναστάται κατὰ τοῦ Τουρκικοῦ ζυγοῦ τῷ 1876, ⁸⁾ ὧν ἄλλοι συμπλήρωσαν τὰς σπουδὰς τῶν ἐν Εὐρώπῃ καὶ ἐν Ρωσίᾳ καὶ ἄλλοι ἐν τῇ Ροβερτεῖᾳ τῆς Κωνσταντινουπόλεως σχολῆ. Κατὰ τὴν δευτέραν περίοδον τὸ σχολεῖον διέπλεσεν ἱκανοὺς διδασκάλους διασπαρέντας εἰς διάφορα τῆς Βουλγαρίας μέρη, ἔδωκε δέ, καὶ τοὺς καταλλήλους ἀπὸ ἐθνικῆς πνευματικῆς ἀπόψεως τροφίμους τῆς πρώτης στρατιωτικῆς σχολῆς, τῆς ἰδρυθείσης ὑπὸ τῶν Ρώσων (1879) ἐν τῷ κτιρίῳ τῆς σχολῆς τῆς ἁγίας Τριάδος, ἐξ ἧς μετὰ ἑξάμηνον φοίτησιν ἀπεφοίτησαν οἱ πρῶτοι ἀξιωματικοὶ τοῦ μέλλοντος Βουλγαρικοῦ στρατοῦ, ὧν τινες μετεκπαιδευθέντες ἐν στρατιωτικαῖς τῆς Ρωσίας σχολαῖς ἔφθασαν μέχρι τοῦ βαθμοῦ συνταγματάρχου ἢ στρατηγοῦ. Μεταξὺ τούτων ἦσαν ὁ Μιχαὴλ Σάββωφ, υἱὸς πατριαρχικοῦ ἱερέως ἐν Χασκόβω ἀρχιστράτηγος ἐν τοῖς Βαλκανικοῖς πολέμοις, ὁ Πειρουνωφ, ὁ Πέεφ, ὁ Κλάτνωφ, ὁ Ἀντικάρωφ, ὁ Τσιλιγκίρωφ, ὁ Στέφωφ καὶ ἄλλοι. ⁹⁾

Τὸ παλαιὸν σχολικὸν κτίριον ἐλειτούργησεν ἀπὸ τοῦ 1865 ὡς Παρθεναγωγεῖον, ὅπερ κατὰ πρῶτον ἰδρύθη τῷ 1861 ἐν τῷ μετοχίῳ τοῦ παναγίου τάφου ¹⁰⁾ καὶ τοιοῦτον διατελεῖ μέχρι σήμερον ἀναπτυχθὲν εἰς γυμνάσιον καὶ ἀνακτισθὲν ἐκ βάθρων ἐπὶ τοῦ αὐτονομιακοῦ καθεστῶτος. Πρῶτη ἐν τῷ Παρθεναγωγείῳ ἐδίδαξεν ἡ ἑλληνίζουσα Θεοπέμπτῃ Μάνου καὶ ταύ-

ρικῆ Ἐπιθεωρήσει (Bulgarski pregled), τόμ. III, τεύχ. 7—8, σελ. 119—139.

8) *Christophorow*, Περὶ τῆς ἱστορίας τοῦ ἐν Φιλ]πόλει μέσου σχολείου κατὰ τὸ ἔτος 1869—70, βουλγαριστὶ ἐν τῇ ἐφημ. *Mir*, ἀρ. 11.290, Μαρτ. 12 τοῦ 1938.

9) Ἄνωνύμου, Plovdiv Kato koulouren tschentre (ἡ Φιλιπούπολις ὡς πνευματικὸν κέντρον).

10) *B. Dimitrow*, Spomeni ot 1876 (ἀναμνήσεις ἀπὸ τοῦ ἔτους 1876), ἐφημ. Σοφίας «Mir» 23 Μαΐου 1930, ἀριθ. 8564.

την συζευχθεῖσαν μετὰ τοῦ μεγαλεμπόρου Ἑλληνοῦ Χατζῆ Κοσμόγλου διεδέξατο τῷ 1866 ἢ ἐκ Κοπριφαστίτης Ράδα Κύρκοβιτς, ἐκπαιδευθεῖσα ἐν Ρωσία, ἔχουσα βοηθὸν τὴν ἀδελφὴν τῆς Θεοπέμπτης Ἑλισάβετ, γνωρίζουσαν ὀλίγα Βουλγαρικά. Ἐν τῷ παρθεναγωγείῳ ἐλαλεῖτο καὶ ἐδιδάσκετο καὶ ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα, διότι αἱ τροφίμοί του περὶ τὰς 50 ἦσαν πᾶσαι Ἑλληνόφωνοι. Ἡ Ράδα μετὰ πολλοὺς κόπους ἐξώρισε τὴν Ἑλληνικὴν ἐπιβαλλοῦσα μόνον τὴν Βουλγαρικὴν ἐν τῷ σχολείῳ, ἀλλ' ἔξω αὐτοῦ ἡ γλῶσσα τῶν μαθητριῶν τῆς ἦτο ἡ Ἑλληνικὴ ὡς ὁμολογεῖ ἡ ἰδία, ¹¹⁾ διότι αὕτη ἦτο τῶν οἰκογενειῶν των. «Ἡ Φιλιππούπολις ἦτο ἀκόμη καθ' ὄλοκληρίαν ἐξηλληνισμένη. Ἡ Βουλγαρικὴ γλῶσσα ἐλαλεῖτο μόνον ἐν τοῖς δυσὶ προαστείοις καὶ ὑπὸ τῶν ὑπηρετριῶν σπανίως ἀπῆντα οἰκογένεια ἔχουσα οἰκογενειακὴν γλῶσσαν τὴν μητρικὴν τῆς Βουλγαρικῆς. Ἐν τῇ πόλει ἐλάλουν τότε βουλγαριστὶ πρὸς ἀλλήλους μόνον οἱ ἄνδρες, αἱ δὲ γυναῖκες των σχεδὸν ἅπασαι ὠμίλουν τὴν Ἑλληνικὴν, μὴ ἐξαιρουμένων μηδὲ τῶν οἰκογενειῶν τῶν ἐπισημοτέρων φιλοπατρίδων Βουλγάρων καὶ αὐτῶν τῶν ἐκ Κοπριφαστίτης». ¹²⁾

Σημειωτέον ὅτι κατὰ τὸν καθηγητὴν Ivan Schischmanow πρῶτος ὅστις διενεοήθη, ἀλλὰ δὲν ἐπραγμάτωσε τὴν ἴδρυσιν Βουλγαρικοῦ σχολείου ἐν Φιλιππουπόλει ἦτο ὁ τζορμπατζῆς Βούλκος, προφανῶς ὁ μέγας. Οὗτος δημογέρον τῆς ὀρθοδόξου κοινότητος ὧν καὶ χορηγήσας εἰς τὴν ἀνοικοδόμησιν τῆς μικρᾶς ἐκκλησίας τῆς ἁγίας Παρασκευῆς ¹³⁾ ἀπεφάσισε νὰ ἰδρῦσῃ παρ' αὐτῇ τῷ 1836 Βουλγαρικὸν σχολεῖον, ὅπερ τιθέμενον ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ τότε παρὰ τοῖς Βουλγάροις ἀπολαύοντος ἐξαιρέτου φήμης ὡς διδασκάλου ἱερομονάχου κυρ Νεοφύτου τοῦ ἐκ Ρήλας κατὰ τὰ πρὸς τὸν ἱερομόναχον γραφόμενα ὑπὸ τοῦ Ζαχαρίου Ζωγράφου ἐκ Φιλιππουπόλεως, ἠδύνατο νὰ ποβῆ κέντρον ἐθνικῆς ἀγωγῆς καὶ παιδείας τοῦ ὑπνώττοντος Βουλγαρικοῦ λαοῦ· διότι ὁ ἰδρυτὴς προὔτιθετο νὰ περισυλλέξῃ ἀνὰ δύο ἢ ἀνὰ τρεῖς μαθητὰς ἐκ τῶν κυριωτέρων Βουλγαρικῶν πόλεων, οἷον Σαμακοβίου, Σοφίας, Παζαρτζικίου καὶ ἄλλων, ὅπως δαπάνῃ αὐτοῦ ἐκπαιδεύωνται. ¹⁴⁾

Μετὰ ἑκατὸν περίπου ἔτη ὁ Mathcew ἐπικοινωνήσας, ὡς φαίνεται, πρὸς τοὺς ὑπερπέραν ἐφεῦρε τὴν αἰτίαν τῆς ματαιώσεως τοῦ εὐγενοῦς σκοποῦ τοῦ προὔχοντος Βούλκου καὶ ἔγραψε τάδε: «Ἐν ἔτει 1834 Βούλγρος τις Φιλιππουπολίτης πλούσιος καὶ πρόκριτος, ἰσχύων ὡσαύτως παρὰ

11) *Maravenow-Peev*, αὐτόθι, σελ. 163, σημ. 144.

12) *Obschtinski vestnik* (ἑφημερὶς τοῦ δήμου Φιλίπλεως), ἔτ. 1930, ἀρ. 28—30, σελ. 5.

13) *Rada Kirkovitch*, *Spomeni* (ἀναμνήσεις), ἔτ. 1927, σελ. 62 καὶ ἐξ.

14) Ἴδε ἀνωτέρω αὐτόθι, κεφ. XIX, § 3, α'.

τοῖς Τούρκοις, προέθετο νὰ ιδρύσῃ Βουλγαρικὸν σχολεῖον. Ἐνεκοίνωσε τὸν σκοπὸν του εἰς τὸν φίλον του Ἑλληνα μητροπολίτην. Οὗτος ἀκούσας αὐτὰς ἀπήντησε: Ἰζορμπατζῆ (τίτλος χριστιανῶν περιωπῆς τινος), γνωρίζεις πολὺ καλῶς ὅτι ἐγὼ οὐδὲν κώλυμα θὰ προβάλω εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ σκοποῦ σου, ἀλλὰ καθ' ὅς ἔχω ὀδηγίας ὀφείλω νὰ νακοινώσω εἰς τὸ Πατριαρχεῖον ὅτι Βούλγαρός τις ἵδρυσε Βουλγαρικὸν σχολεῖον. Τὸ Πατριαρχεῖον κατ' ἀρχὰς οὐδὲν θὰντιτάξῃ βραδύτερον ὅμως θὰ εὔρη εὐκαιρίαν νὰ σε συκοφαντήσῃ πρὸς τὰς ἀρχὰς καὶ θὰ ἐξορισθῆς. Σὲ συμβουλεύω ὡς φίλος νὰ παραιτηθῆς τοῦ σκοποῦ σου». ¹⁵⁾

Κατὰ τὸν G. Dimitrow ὅμως ἐπρόκειτο οὐχὶ περὶ ιδρύσεως Βουλγαρικοῦ σχολείου, ἀλλ' ἀπλῶς περὶ εἰσαγωγῆς εἰς τὴν Ἑλληνικὴν σχολὴν καὶ τῆς Βουλγαρικῆς γλώσσης, ὅπερ ἐματαιώθη. «Ὁ ἐν Φιλιππουπόλει ἐκ Κοπριφιστίτης μέτοικος Βούλκος Θ. Τσαλίκωφ, ὅστις ἦτο ἐκ τῶν μᾶλλον ἰσχυρότων Βουλγάρων, ἀκούσας περὶ τῆς ἐπιτυχίας τοῦ ἐν Γαβρόβω σχολείου, ὅπερ τότε ἐφημίζετο καθ' ὅλην τὴν Βουλγαρίαν, προσεκάλεσε τὸν ἱερομόναχον Νεόφυτον (1837), ὅπως διορίσῃ αὐτὸν εἰς τὸ Ἑλληνικὸν σχολεῖον, ἵνα παραδίδῃ καὶ Βουλγαρικά. Τοῦτο ἀνεκοίνωσε καὶ εἰς τὸν ἀρχιερέα Νικηφόρον. Ὁ πανοῦργος Νικηφόρος ἀκούσας τὸν Τσαλίκωφ κατελήφθη ὅλως ὑπ' ὀργῆς, ἀλλὰ προσποιούμενος ὅτι οὐδαμῶς ἐναντιοῦται κατ' ἀρχὴν εἰς τὴν ἐνέργειαν τοῦ προὔχοντος προέβαλεν ὅτι πρῶτιστα πάντων ἔπρεπεν ὁ Νεόφυτος νὰ λάβῃ τὴν ἄδειαν παρὰ τῆς ἐν Ρήλα μονῆς, ὅπως ἔλθῃ εἰς ταύτην τὴν πόλιν, εἶτα ν' ἀνακοινωθῆ τοῦτο εἰς τὸ Πατριαρχεῖον καὶ τελευταῖον νὰ γνωρισθῆ καὶ εἰς τοὺς προκρίτους Ἑλληνας, ἄλλως ἢ ἄφιξις τοῦ Νεοφύτου εἰς τὴν Φιλιππούπολιν θὰ προεκάλει μεγάλην ζημίαν οὐχὶ μόνον εἰς τὸν Τσαλίκωφ καὶ τοὺς ἄλλους προκρίτους Βουλγάρους, ἀλλὰ καὶ εἰς αὐτὸν τὸν ἴδιον». ¹⁶⁾ Ἄλλ' ὁ μέγας Βούλκος Θεοδώροβιτς ἢ Θεοδώρου κατὰ τὰ πρὸς αὐτὸν πατριαρχικά γράμματα δὲν ἦτο ἀγνωστός τις εἰς τὸ Πατριαρχεῖον, ἔχων μεγάλην ἐπιβολὴν εἰς αὐτὸ ἕνεκα τῆς ἦν ἐκέκμητο δυνάμει παρὰ τῇ Ὑψηλῇ Πύλῃ καὶ παρ' αὐτῷ τῷ Σουλτάνῳ, ἐξ οὗ ὁ μὲν μητροπολίτης Νικηφόρος ἦτο πειθῆνιον ὄργανόν του, οἱ δὲ ἐκάστοτε Τούρκοι διοικηταὶ τῆς ἐπαρχίας ἐφοβοῦντο αὐτόν. Ἐν τὰ ἐν τῇ ἐπιστολῇ τοῦ Ζωγράφου πρὸς τὸν Νεόφυτον γραφόμενα διηρομήνευον ὄντως τὴν πρόθεσιν τοῦ Βούλκου καὶ δὲν ἦσαν ὑποβολαὶ τοῦ ἐπιστέλλοντος, ἡδύνατο ὁ εὐγενὴς ἐκεῖνος ἀνῆρ εὐκολώτατα καὶ ἄδειαν πατριαρχικὴν νὰ ἐκδώσῃ καὶ τὴν ἰσχυρὰν προστασίαν τῶν ἐπιτοπίων Τουρκικῶν ἀρχῶν νὰ ἔχῃ ὅπως ιδρύσῃ Βουλγαρικὸν σχολεῖον ἐν Φιλιππουπόλει. κέντρῳ ἐπαρχίας οἰκουμένης κατὰ

15) *Ivan Schischmanow*, K. Photinow, Sbornik. τόμ. XI, ἔτ. 1894, σελ. 721.

16) *P. M. Matheew*, La Bulgarie et son peuple. Ἐφημ. Σοφίας Bulgarie, ἀρ. 1967, 14 Φεβρ. 1930.

τὸ πλεῖστον ὑπὸ Βουλγάρων, ὡς ἐγένετο βραδύτερον. Ἡ μὴ πραγμάτωσις δὲ τῆς προθέσεώς του, ἀναμφιβόλως θὰ προῆλθεν οὐχὶ ἐκ φόβου μὴ κινδυνεύσῃ συκοφαντούμενος, ὥς φανιάζεται κακοβούλως ὁ Mathcew, ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων, οἵτινες ἀγαπῶντες καὶ σέβοντες τὸν μεγάλθυμον ἄνδρα, φανέντα πολλαπλῶς προστάτην αὐτῶν κατὰ τοὺς χαλεποὺς ἐκείνους εἰς τὸν Ἑλληνισμὸν χρόνους (1821—1830), ἐξέλεγον μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ του Στογιάννου δημογέροντα καὶ ἔφορον ταμίαν τῶν σχολείων των, ἀλλ' ἐξ ἄλλης πραγματικῆς αἰτίας· αὕτη δὲ ἦτο πιθανῶς τὸ προβλεπόμενον ἄμεσον ναυάγιον τοῦ ἰδρυθησομένου ἐν Ἑλληνικῇ κοινότητι Βουλγαρικοῦ σχολείου ἐλλείψει μαθητῶν, ἅτε εὐαρίθμων ὄντων τῶν τότε ἐν τῇ πόλει Βουλγάρων καὶ τούτων πάντων σχεδὸν ἑλληνιζόντων ἢ τὸ πολυδάπανον τῆς διατηρήσεως αὐτοῦ δι' ὑποτρόφων λαμβανομένων ἐξ ἄλλων πόλεων. Πιθανώτερα ὁμως φαίνονται τὰ ὑπὸ τοῦ Dimitrow λεγόμενα· διότι μετὰ τὰς δικαίας καὶ λογικὰς ἀντιρρήσεις τοῦ μητροπολίτου εἰς τὴν ἄτοπον ἐνέργειάν του δὲν ἦτο δυνατόν ὁ συνετὸς ἐκεῖνος ἀνὴρ νὰ μὴ ἐβασάνισε βαρύτερον τὴν προᾶξίν του· συναισθανόμενος δὲ ὅτι ἔκαμε κατάχρησιν τῆς πρὸς αὐτὸν ἐμπιστοσύνης τῶν Ἑλλήνων προβάς εἰς διορισμὸν διδασκάλου τῆς Βουλγαρικῆς ἐν τῇ κεντρικῇ Ἑλληνικῇ σχολῇ ἄνευ τῆς γνώμης τοῦτε μητροπολίτου ὡς προέδρου τῆς κοινότητος καὶ τῶν Ἑλλήνων προκρίτων, οἵτινες θὰ ἀνθίσταντο εἰς τοῦτο, ὡς καταδείχθη μετὰ δεκαετίαν καὶ προλαμβάνων τὰ δυσάρεστα τῆς πρωτοβουλίας του ἐπακόλουθα εἰς τὴν σύμπνοιαν τῆς κοινότητος οὐδαμῶς ἐπέμεινεν εἰς τὸν σκοπὸν του, ἀλλὰ διὰ ταχυδρομοῦ πρὸς τὸν Νεόφυτον ὄντα καθ' ὁδὸν ἐκώλυσεν αὐτὸν νὰ ἔλθῃ εἰς τὴν Φιλιππούπολιν, ἀπέστειλε δὲ εἰς τὴν γενέτειράν του Κοπρίφστιτσαν, ὅπου κατὰ Νοέμβριον τοῦ 1837 συνέστησε τὸ Βουλγαρικὸν ἐπαρχιακὸν σχολεῖον ἐν αὐτῇ.

§ 10) Ἐπακολούθημα τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ τῶν Βουλγάρων ἀγῶνος καὶ τῆς Ρωσικῆς ἐν τῷ Αἴμῳ δι' ἰδιοτελεῖς σκοποὺς πολιτικῆς ἦτο ἡ δι' αὐτοκρατορικοῦ φερμανίου τῷ 1870 ἀναγνώρισις ἰδίας αὐτῶν αὐτοκεφάλου, ὡς γνωστὸν, ἐκκλησίας ὑπὸ ἀνώτατον Βούλγαρον θρησκευτικὸν ἀρχηγὸν τιτλοφορηθέντα ἔξαρχον, ἐδρεύοντα ἐν Κωνσταντινουπόλει, καὶ ἡ ὀριστικὴ ἀπόσχισις αὐτῶν ἀπὸ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, κηρυχθέντων διὰ συνόδου σχισματικῶν (1872). Πρῶτος ἔξαρχος ἐξελέγη ὁ Βιδινίου μητροπολίτης Ἀνθιμος, 1) ὁ δαπάνη τῆς Ἑλληνικῆς κοινότητος Σαράντα Ἐκκλησιῶν ἐκπαιδευθεῖς. Ἐκτοτε διεκρίθησαν ὀριστικῶς πλέον οἱ ὀρθόδοξοι χριστιανοὶ τῆς Φιλιππουπόλεως καὶ τῶν περιχώρων αὐτῆς εἰς τοὺς Ἑλληνας ὀρθόδοξους ὑπὸ τὸν Ἑλληνα μητροπολίτην ἅγιον Φιλιππουπόλεως, ἔξαρχωμένους ἐκ τοῦ πατριαρχείου καὶ διατηροῦντας τὰς ἀπ' αἰώνων ἐκκλησίας,

§ 10 1) Πρβλ. καὶ *Songeon*, *histoire de la Bulgarie*, Paris, ἔτ. 1913, σελ 323 καὶ ἐξ.

τὰς μονὰς καὶ τὰ σχολεῖά των, καὶ εἰς τοὺς Βουλγάρους ὀρθοδόξους, σχισματικούς ὅμως κατὰ τὸ πατριαρχεῖον, ὑπὸ ἴδιον Βούλγαρον μητροπολίτην ἐξαρτώμενον ἐκ τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐξάρχου. Κατὰ τὸ δέκατον δὲ ἄρθρον τοῦ αὐτοκρατορικοῦ φερμανίου ἐπεδικάσθησαν εἰς αὐτοὺς ὀριστικῶς ἡ ἐκκλησία τῆς Παναγίας μετὰ τοῦ παρακειμένου αὐτῇ ναΐσκου τοῦ ἁγίου Νικολάου ἐν τῇ πόλει καὶ αἱ τοῦ ἁγίου Γεωργίου καὶ τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τῆς Ρήλας ἐν τοῖς δυσὶ προαστείοις. Καὶ οὕτω πρὸς τῇ Ἑλληνικῇ ἐσχηματίσθη καὶ Βουλγαρικῇ ἐν τῇ Φιλιππουπόλει θρησκευτικῇ Κοινότης, ἀνεγνωρισμένη πλέον ἐπισήμως ὑπὸ τῶν Τουρκικῶν ἀρχῶν καὶ ἀντιπροσωπευμένη παρ' αὐταῖς διὰ τοῦ Βουλγάρου μητροπολίτου. Πρῶτος δὲ αὐτῆς ἀρχιερεὺς ἐγένετο ὁ ἀποσκιρτήσας τοῦ πατριαρχείου τέως Φιλιππουπόλεως Πανάρετος, ὅστις ἐλθὼν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως εἰς τὴν νέαν του ἐπαρχίαν ἐγένετο πανηγυρικῶς δεκτὸς ὑπὸ τοῦ ποιμνίου του. Ἡ Βουλγαρικῇ τότε θρησκευτικῇ κοινότης, ἣτις ἐπληθύνετο ὁλονὲν διὰ τῆς ἐγκαταστάσεως εἰς τὴν πόλιν καὶ ἄλλων μετοίκων ἐκ τῶν περιχώρων καὶ διὰ τῆς ἐπιστροφῆς εἰς τὸν ἐθνισμόν των ἱκανῶν τῶν τέως ἑλληνιζόντων Βουλγάρων εἶχε πέντε σχολεῖα, ἦτοι τὸ ἐπαρχιακὸν κεντρικὸν τῶν ἀρρένων (γυμνάσιον), τὸ παρθεναγωγεῖον καὶ τὰ μεικτὰ ἀλληλοδιδασκτικὰ τῆς ἁγίας Τριάδος ἐν τῇ πόλει, τοῦ ἁγίου Γεωργίου ἐν Μαρασίῳ καὶ τοῦ ἁγίου Ἰωάννου ἐν Πέραν.

Ἐκτοτε μεγάλη καὶ σύντονος ἐργασία ἐθνικῇ ἤρξατο γινομένη ὑφ' ἐκατέρας τῶν κοινοτήτων, τῆς μὲν ὑπὲρ τῆς ἐμμοιῆς εἰς τὴν πάτριον γλῶσσαν καὶ τὸν ἐθνισμόν, τῆς δὲ ὑπὲρ τῆς προσηλυτίσεως τῶν ἑλληνιζόντων εἰς τὸν Βουλγαρισμόν καὶ ὑπὲρ τῆς ἐθνικῆς ἐν γένει ἀφυπνίσεως τῶν Βουλγάρων δι' ἀμειλίχτου καὶ ἀπεριορίστου κατὰ τε τοῦ Ἑλληνισμοῦ καὶ τοῦ Πατριαρχείου πολέμου. Ὁ Ἑλληνισμὸς ὅμως ὑπερίσχυεν ἐν τῇ Φιλιππουπόλει ἔχων τὰ πρωτεῖα ἐν τῇ ἀγορᾷ, ἐν τῇ παιδείᾳ, ἐν τῷ πολιτισμῷ μετὰ τῶν λαμπρῶν του σχολείων ἀρρένων καὶ θηλέων, ἀριθμούντων ὑπὲρ τοὺς χιλίους μαθητάς, μετὰ τῶν ἑπτὰ ἐκκλησιῶν του καὶ τῆς μητροπόλεως καὶ τῶν λοιπῶν εὐαγῶν ἰδρυμάτων του καὶ προσδίδων εἰς τὴν πόλιν Ἑλληνικὴν ὄψιν λαλουμένης πανταχοῦ τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης μετὰ τὴν Τουρκικὴν καὶ ἐν αὐταῖς εἰσέτι ταῖς Βουλγαρικαῖς οἰκογενεαῖς. Πρὸς πίστωσιν δὲ τούτου ἀναγράφω τὴν μαρτυρίαν τοῦ ἀσπόνδου ἐχθροῦ τοῦ Ἑλληνισμοῦ Ἰωακείμ Γροῦεφ, τοῦ ἐργασθέντος καθ' ὅλον τὸν βίον του ὑπὲρ τῆς Βουλγαρικῆς ιδέας καὶ ἐκκλησίας: «Ἐξαιρέσει τῶν οἰκογενειῶν Γροῦεφ, ἱατροῦ Τσομάκωφ, Γ. Τσαλίκωφ, ἀδελφῶν Γκέσωφ, Ἰ. Κεσιάκωφ, Π. Κούρτοβιτς, Ν. Τσαλίκωφ, Τσομάκωφ, Λ. Γκάτσωφ, Τσόκου Κάπλισκωφ, Στ. Γεωργίεφ καὶ Ζαχάριεφ καὶ τινων ἄλλων οἵτινες ἐδεικνυον ἐνδιαφέρον ὑπὲρ τοῦ Βουλγαρικοῦ σχολείου, ὅ) ἦτο δύσκολον ν' ἀνεύρη τις ἄλλους ἐμφαινομένους ὡς

2) Κατὰ τὰ ἔτη τῆς ὑπ' αὐτοῦ διευθύνσεως τοῦ σχολείου 1856—1868.

Βουλγάρους» καὶ κατωτέρω· «Ἐξω ἀνὰ τὰς ὁδοὺς τῆς πόλεως καὶ ἐν ταῖς οἰκογενεαῖς πάντες ἐλάλουν τὴν Ἑλληνικὴν. Ἐξαιρετικῶς μόνον τῆς Βουλγαρικῆς ἐγένετο χρῆσις ἐν τισὶ Βουλγαρικαῖς οἰκογενεαῖς τῶν προμνημονευθέντων πατριωτῶν· μόνον ἐν τοῖς προαστείοις καὶ τῇ νέᾳ συνοικίᾳ ἠδύνατό τις νᾶκούσῃ τὴν Βουλγαρικὴν λαλουμένην». ³⁾

Οὐχ ἦτιον σπουδαία εἶναι καὶ ἡ μαρτυρία τοῦ Αὐστριακοῦ ἀντιπροσώπου ἐν τῇ διεθνεῖ ἐπιτροπείᾳ, τῇ ὁρισθείσῃ μετὰ τὴν Βερολίνοιον συνθήκην (1878) νὰ συντάξῃ τὸν ὀργανικὸν χάρτην τῆς αὐτονόμου ἐπαρχίας Ἀνατολικῆς Ρωμυλίας (βορείου Θράκης). Συζητουμένου παρὰ τῇ προειρημένη ἐπιτροπείᾳ, συνεδριαζούσῃ ἐν Φιλιππούλει, τοῦ ἄρθρου περὶ τῆς ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ ἐπίσημου γλώσσης ὁ ἀντιπρόσωπος τῆς Ρωσίας ἐπέμεινεν ὑπὲρ τῆς Βουλγαρικῆς, ὡς γλώσσης τῆς ἐν τῇ χώρᾳ πλειονοψηφίας, ὁ δὲ τῆς Τουρκίας ὑπὲρ τῆς Τουρκικῆς ἔνεκα τῆς αὐτῆς αἰτίας. Τὸ ζήτημα ἐλύθη τῇ ἐλεμβάσει τοῦ ἀντιπροσώπου τῆς Αὐστροουγγαρίας, ὅστις προέτεινε τρεῖς ἐπίσημους γλώσσας, τὴν Βουλγαρικὴν, τὴν Τουρκικὴν καὶ τὴν Ἑλληνικὴν εἰπὼν ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων αὐτολεξεῖ σχεδὸν τὰ ἑξῆς: «Ἐπιμένω νὰ δοθῶσι τὰ αὐτὰ δικαιώματα καὶ εἰς τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν, οὐ μόνον διὰ τὰ ἐκτεθέντα αἴτια ὑπὸ τοῦ συναδέλφου μου Ἄγγλου, δηλαδὴ, διότι ἡ Ἑλληνικὴ ἐκκλησία ἐπὶ μακρὸν χρόνον ἐκυριάρχησεν ἐν ταύτῃ τῇ χώρᾳ, ἀλλὰ καὶ διότι οἱ Ἕλληνες ἐνταῦθα προώδευσαν πνευματικῶς πολλῶ πλεῖον τῶν Βουλγάρων καὶ τῶν Τούρκων. Διὰ τί; Δὲν ἐπιθυμῶ νὰ ἐξετάσω τὰς αἰτίας. Ἀναντίρρητον εἶναι ὅτι οἱ Ἕλληνες ἀποτελοῦσι στοιχεῖον πεπολιτισμένον καὶ ἐκπολιτιστικόν, ὅπερ οὐδαμῶς δυνάμεθα νᾶγνοήσωμεν. Ὡσαύτως οὐδαμῶς δέον νὰ λησμονῶμεν ὅτι ἡ ἐμπορία εὐρίσκεται ἐν ταῖς χερσὶ των. Ἐὰν ἀποφασίσωμεν νᾶποκλείσωμεν τὴν γλῶσσάν των, θὰ διαπράξωμεν ἀδίκημα οὐ μόνον κατ' αὐτῶν, ἀλλὰ καὶ καθ' ὅλοκλήρου τῆς χώρας ὡσαύτως». ⁴⁾ Οὕτω παμψηφεί ὑπὸ τῆς ἐπιτροπείας καθωρίσθη καὶ ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα πρὸς τῇ Βουλγαρικῇ, τῇ Τουρκικῇ καὶ τῇ Γαλλικῇ ὡς διεθνεῖ ὡς ἐπίσημος τῆς αὐτονόμου ἐπαρχίας Ἀνατολικῆς Ρωμυλίας. Τὰ ἐπακολουθήσαντα ὁμῶς ἐντὸς εἰκοσιπενταετίας πολιτικὰ συμβάντα μετέτρεψαν τὰ πάντα οὐ μόνον ἀπὸ πολιτικῆς, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ ἐθνικῆς ἀπόψεως καὶ σήμερον, ὁπότε γράφονται ταῦτα, ἡ Φιλιππούπολις εἶναι καθαρῶς πόλις Βουλγαρικὴ ἐκλιπόντος τοῦ Ἑλληνισμοῦ. ⁵⁾

3) *J. Grouzew*, *Moite Spomeni* (αἱ ἀναμνήσεις μου) *Plovdiv*, ἔτ. 1900, σελ. 15—16.

4) *Iv. Madjarow*, *Istotschna Roumelia* (Ἀνατολικὴ Ρωμυλία), *Sophia*, ἔτ. 1925, σελ. 95 καὶ ἑξ.

5) Περὶ τῆς παρὰ Βουλγάρους χρήσεως τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης ἐν Φιλιππούλει ὡς οἰκογενειακῆς καὶ μετὰ τὴν ἐθνικὴν των ἀφύπνισιν καὶ αὐτὸ τὸ σχίσμα καὶ ἔτι βραδύτερον ἴδε: *Μυρτ. Ἀποστολίδου*. Τὰ ἀρχεῖα τοῦ ἐν Φιλ[ι]π[ο]ύλει ἐσναφίου τῶν Ἀμπατζήδων ἔνθα ἀνωτέρω. σελ. 152—157.

ΕΛΛΗΝΙΚΕΣ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΕΣ ΚΟΙΝΟΤΗΤΕΣ
ΣΤΗΝ ΤΟΥΡΚΙΑ, ΒΟΥΛΓΑΡΙΑ, ΑΝΑΤΟΛΙΚΗ ΡΩΜΥΛΙΑ

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Σ Τ'.

Βουλγαρία και Ἀνατ. Ρωμυλία. Ἱστορικὲς σημειώσεις.—Οἱ Ἕλληνες τῆς Ἀνατ. Ρωμυλίας καὶ οἱ θρησκευτικὲς τοὺς Κοινοτήτες.—Χαρακτηριστικοὶ λόγοι ξένου διπλωμάτου.—Ἡ Βόρ. Βουλγαρία καὶ ὁ Συνταγματικὸς τῆς χάρις.—Ἦσαν ἢ δὲν ἦσαν νομικὰ πρόσωπα οἱ Ἑλλ. Θρησκευτικὲς Κοινοτήτες στὶς τρεῖς χῶρες ποὺ ἐξετάζουμε;—Τὸ ζήτημα ἐνώπιον τῆς Ἑλληνοβουλγαρικῆς Ἐπιτροπῆς καὶ τοῦ Δικαστηρίου τῆς Χάγης. Ἀπόφασις τοῦ τελευταίου.—Διάλυσις τῶν Ἑλληνικῶν Θρησκ. Κοινοτήτων στὴν Βουλγαρία καὶ τῶν Βουλγαρικῶν στὶς νέες χῶρες.—Ἡ Ἑλληνικὴ κοινότητα τῆς Σόφιας. Στατιστικὴ.

Σύμφωνα μὲ τὰ ἄρθρα 13—22 τῆς Συνθήκης τοῦ Βερολίνου μιὰ ἐπιτροπὴ ἀποτελουμένη ἀπὸ ἀντιπροσώπους τῶν Μεγάλων Δυνάμεων ἄρχισε τὶς ἐργασίες τῆς στὴν Κωνσταντινούπολη τέλη Σεπτεμβρίου τοῦ 1878. Ἄλλὰ ἡ ἴδια Ἐπιτροπὴ κατόπιν ἀπὸ μερικὲς συνεδριάσεις ἀποφάσισε νὰ μεταφέρει τὴν ἔδρα τῆς στὴ Φιλιππούπολη γιὰ ν'ἄνε κοντύτερα σὲ πρόσωπα καὶ πράγματα καὶ νὰ μπορέσει ἐπιτοπίως νὰ ἐξετάσει τὰ ζητήματα ποὺ τὴν ἐνδιέφεραν. Ἔτσι καὶ ἔγινε. Στὴ Φιλιππούπολη ἐξακολούθησε τὶς ἐργασίες τῆς ἕνα χρόνον περίπου, ἔτερομάτισε τὴ σύνταξιν καὶ τὴν ὀριστικὴν διατύπωσιν τοῦ «*Ὄργανικοῦ Νόμου τῆς Ἀνατολικῆς Ρωμυλίας*» ὁ ὁποῖος ἀφοῦ θεωρήθηκε καὶ ἐπῆρε τὴν ἔγκρισιν τοῦ Σουλτάνου καὶ τῶν ἄλλων Μ. Δυνάμεων ἔγινε νόμος τοῦ Κράτους μὲ τὴ Δημοσίευσιν τοῦ σχετικοῦ Φιρμανιοῦ, τῆς 20ῆς Μαΐου τοῦ 1870.

Τὰ κατοπινὰ γεγονότα εἶναι γνωστά. Πρῶτος Γενικὸς Διοικητὴς τῆς

Σημείωσις τῆς Δ. Ἡ δημοσιευομένη μελέτη ποὺ ἀποτελεῖ μέρος μιᾶς ἱστορικῆς ἐργασίας, μᾶς ἐστάλη ἀπὸ τὸν κ. Δ. Βογαζλῆ ἐκ Φιλλεως. Ὁ Δημ. Βογαζλῆς μετέσχε τοῦ διαιτητικοῦ δικαστηρίου τῆς Χάγης κατὰ τὴν ἐκδίκασιν τῶν περιουσιῶν τῶν Ἑλλ. Κοινοτήτων ὡς μέλος τῆς Ἑλλ. ἀντιπροσωπίας καὶ τεχνικὸς σύμβουλος καὶ γνωρίζει τὰ πράγματα. Τὴν δημοσιεύουμε ὡς συμπλήρωμα τῆς δημοσιευθείσης στὸν Θ' τόμον ἄλλης μελέτης «*Περὶ τῶν δικαίων τοῦ ἐν Βορείῳ Θράκῃ Ἑλληνισμοῦ*» τοῦ κ. Β. Ἐμμ. Παπαδοπούλου γιὰ ν' ἀποτελέσῃ πηγὴ στὴν ἱστορίαν τῆς Θράκης ἐπὶ Βουλγαροκρατίας.

Ἀνατολικῆς Ρωμυλίας διορίστηκε ὁ Ἀλέκος Βουγορίδης (1) κι' ὑστερώτερα (στὰ 1884) ὁ Γαβριήλ Κρέστοβιτς. (2) Μὰ ὁ τελευταῖος, τὸν Σεπτέμβριο τοῦ 1885, κατόπιν ἀπὸ μιὰν ἐπανάστασι διώχτηκε κι' οἱ ἐπαναστάτες ἐκήρυξαν τὴν ἔνωση τῆς Ἀνατολικῆς Ρωμυλίας μετὰ τὴ Βόρ. Βουλγαρία. Ἐννοεῖται, ὅτι οὔτε ὁ Σουλτάνος οὔτε οἱ ἄλλες Δυνάμεις ἀνεγνώρισαν αὐτὴν τὴν ἔνωση, ἀλλὰ μετὰ τὸν Σερβοβουλγαρικὸ πόλεμο καὶ τὴ νίκη τῶν Βουλγάρων, τὰ πράγματα ἐξοικονομήθηκαν μ' ἓνα συμβιβαστικὸ τρόπο, δηλ. νὰ θεωρηθοῦν ὁ ἡγεμὼν τῆς Βουλγαρίας Ἀλέξ. Βάτεμπεργ κι' ὑστερώτερα ὁ διάδοχός του Φερδινάνδος τοῦ Σάξ-Κοβούργου ταυτόχρονα ἡγεμόνες τῆς Βουλγαρίας καὶ Γενικοὶ Διοικηταὶ τῆς Ἀνατολ. Ρωμυλίας. Ἡ κατάστασις αὐτὴ πῆρε τέλος στὰ 1908 ὅποτε οἱ Βούλγαροι ἐκήρυξαν τὴν ἀνεξαρτησία τους ἀπὸ τὴ Τουρκία καὶ μετέτρεψαν τὴν ἡγεμονία σ' ἓνα νέο βασίλειο.

Χαρακτηριστικὰ γιὰ τὴ ζωτικότητα τοῦ ἑλληνισμοῦ τῆς Ἀνατολικῆς Ρωμυλίας τὴν ἐποχὴν ἐκείνη, εἶναι ὅσα γράφει ὁ γνωστὸς βούλγαρος πολιτικὸς καὶ δημοσιογράφος Ἰβάν Ματζάρωφ στὸ βιβλίον του «Ἱστορικὰ Ρουμέλια». (3) Λέγει λοιπὸν ὅτι, ὅταν ἡ Συντακτικὴ Ἐπιτροπὴ τοῦ Καταστατικοῦ Χάρτου τῆς Ἀνατολ. Ρωμυλίας συνεδρίαζε στὴ Φιλιππούπολη, ἦλθεν ἡ σειρά, μετὰ τῶν ἄλλων θεμάτων νὰ αποφασισθῇ: ποιά γλῶσσα θὰ ὀριζότανε γιὰ ἐπίσημη γλῶσσα τοῦ τόπου. Ὁ Ρῶσος ἀντιπρόσωπος ἐπρότεινε νὰ ὀρισθῇ ἡ βουλγαρικὴ, σὰν γλῶσσα τῆς πλειονοψηφίας τοῦ λαοῦ τῆς ἐπαρχίας, ὁ Τούρκος εἶχεν ἀνάλογες ἀξιώσεις. Τὸ ζήτημα ἐλύθη κατόπιν ἀπὸ τὴν πρότασι τοῦ ἀντιπροσώπου τῆς Αὐστρο Οὐγγαρίας ὁ ὁποῖος ἐπρότεινε τὶς τρεῖς γλῶσσες: τουρκικὴ, βουλγαρικὴ καὶ ἑλληνικὴ γιὰ ἐπίσημες. Ὁμιλῶντας γιὰ τοὺς Ἕλληνας τῆς Ἀνατολ. Ρωμυλίας εἶπε ἐπὶ λέξει τὰ ἐπόμενα: «Ἐπιμένω, εἶπε, νὰ δοθοῦν τὰ ἴδια δικαιώματα στὴν ἑλληνικὴ γλῶσσα ὄχι μόνον γιὰ τοὺς λόγους, πὺ ἀνάφερε ὁ συνάδελφός μου, ὁ Ἄγγλος, δηλ. ὅτι ἡ ἑλληνικὴ Ἐκκλησία ἐκυριάρχησε σ' αὐτὸν τὸν τόπο χρόνια καὶ χρόνια, ἀλλ' ἐπίσης γιὰ τὸ ὅτι οἱ ἐδῶ Ἕλληνες κατέχουν πολὺ μεγαλύτερον πνευματικὸ πολιτισμὸ ἀπὸ τοὺς Τούρκους καὶ τοὺς Βουλγάρους. Τὰ σχολεῖα τους εἶναι πολὺ περισσότερα ἀπὸ τὰ σχολεῖα τῶν δύο ἄλλων

1) Ἑλληνομαθὴς Βούλγαρος. 2) Ἐπίσης.

3) Ὁ Ἰβάν Ματζάρωφ ἦταν τὴν ἐποχὴν ἐκείνη γραμματεὺς στὴν Ἐπιτροπὴ τῶν ἀντιπροσώπων τῶν Μεγάλων Δυνάμεων πὺ κατάρτισε τὸν ὀργανικὸ νόμον τῆς Ἀνατολ. Ρωμυλίας. Τὸ βιβλίον του «Ἱστορικὰ Ρουμέλια» Σόφια 1925 δηλαδὴ Ἀνατολ. Ρωμυλία, στηρίζεται πρὸ πάντων στὰ ἐπίσημα κείμενα καὶ στὰ στενογραφημένα πρακτικὰ τῆς Ἐπιτροπῆς. Ὑστερώτερα ὁ Ματζάρωφ ὑπῆρξε κατ' ἐπανάληψιν ὑπουργὸς ἐπὶ Στοίλωφ καὶ Γκέσσωφ κι' ἀρχισυντάκτης τῆς Σοφιανῆς Ἐφημερίδος τῶν Ἐθνικοφρόνων «Μίρ» = «Εἰρήνη». Παραβ. Ὀρ. Cit, σελ. 95.— Ἐπίσης: Dr Wogasli, Membre Hellène à la I Sous-Commission d'Emigration Greco-Bulgare: Memoire sur l'Hellenisme de la Bulgarie du Sud. Sofia 1929, I chapitre p. 1-27.

ἔθνων, Ποῦ νὰ τ' ἀποδώσουμε τοῦτο; δὲν θέλω νὰ ἐξετάσω τὶς αἰτίες. Ἄλλὰ εἶναι γεγονός, ὅτι οἱ Ἕλληνες ἀποτελοῦν ὄχι μόνον ἓνα στοιχεῖο πολιτισμένο, ἀλλὰ καὶ κατάλληλο νὰ μεταδώσει τὸν πολιτισμὸ τοῦ στοὺς ἄλλους. (4) Γι' αὐτὸν τὸν λόγο δὲν εἶναι πρέπον ν' ἀγνοηθοῦν. Ἄν λοιπὸν ἀποφασίσουμε ν' ἀποκλείσουμε τὴν ἑλληνικὴ γλῶσσα θὰ πράξουμε μιὰ διπλὴν ἀδικία: Πρῶτα ἀπέναντί τους καὶ δεύτερο ἀπέναντι ὁλόκληρης τῆς χώρας αὐτῆς».

Κι' ἔτσι μὲ τὸ ἄρθρο 22 τοῦ Ὁργανικοῦ Νόμου ἡ Ἑλληνικὴ μαζὶ μὲ τὴν Τουρκικὴ καὶ Βουλγαρικὴ καθιερώθηκαν «ὡς πρωτεύουσαι γλῶσσαι τοῦ τόπου».

Σύμφωνα μὲ τὰ ἄρθρα 335 καὶ 336 τοῦ ἰδίου Νόμου «αἱ θρησκευτικαὶ κοινότητες αἱ κεκτημένα νόμιμον ὑπαρξίν ἐν τῇ Ἀνατολικῇ Ρωμυλία διατηροῦσι τὰ δικαιώματα, τὰς ἀσυδοσίας, τὰ προνόμια καὶ τὰς ἐξαιρέσεις ὧν ἀπῆλανον πρὸ τοῦ πολέμου». Καὶ παρακάτω. «Οὐδὲν κώλυμα παρεμβάλλεται εἴτε εἰς τὴν ἱεραρχικὴν διοργάνωσιν τῶν διαφόρων κοινοτήτων, εἴτε εἰς τὰς σχέσεις αὐτῶν μετὰ τῶν πνευματικῶν αὐτῶν ἀρχηγῶν». (5)

Κατὰ δὲ τὰ ἄρθρα 347 καὶ 359 «ἡ ἐσωτερικὴ καὶ εἰδικὴ διοικήσεις τῶν σχολείων, περιλαμβανομένου καὶ τοῦ διορισμοῦ τῶν διδασκάλων, ἀνήκει εἰς τὴν θρησκευτικὴν Κοινότητα» καὶ «οὐδεμίαν θρησκευτικὴ κοινότης δύναται νὰ ὑποχρεωθῇ ὅπως εἰσαγάγῃ εἰς τὰ σχολεῖα τῆς ἄλλης παρὰ τὴν ἰδίαν αὐτῆς γλῶσσαν».

Τέλος τὸ ἄρθρο 343 προβλέπει τὰ «φιλανθρωπικὰ ἔργα» τῶν θρησκευτ. κοινοτήτων, καὶ τὴν «ἀσυδοσίαν τῶν κτημάτων τῶν ἀφιερωμένων εἰς τὴν λατρείαν, ἐκπαίδευσιν καὶ τῶν κτημάτων αὐτῶν».

Ἀπὸ ὅσα λοιπὸν ἀναφέραμε πιὸ ἐπάνω εἶναι φῶς φανερό, ὅτι οἱ Ἑλληνικὲς Θρησκευτικὲς Κοινότητες στὴν Ἀνατολ. Ρωμυλία κι' οἱ προϋστάμενές τους θρησκευτικὲς ἀρχές ὄχι μόνον διετήρησαν τὰ προνόμια, τὰ δικαιώματα καὶ τὶς ἀσυδοσίας ποὺ εἶχαν ἀποκτήσει ὡς στὰ 1870 στὴν Τουρκία, ἀλλ' ἀκόμα ὅτι τὰ δικαιώματά τους αὐτὰ κατοχυρώθηκαν μὲ μιὰ πράξι διεθνοῦς κύρους, ὅπως ἦταν ὁ Ὁργανικὸς Νόμος τῆς Ἀνατολικῆς Ρωμυλίας.

II

Στις 16 Ἀπριλίου τοῦ 1879, στὸν Τύρναβο, τὴν παλαιὰ πρωτεύουσα τῆς Βουλγαρίας ἡ πρώτη Συνταγματικὴ Βουλὴ ἐψήφισε τὸν καταστατικὸ χάρτη τῆς Χώρας στὴν τελειοτικὴ του μορφή κι' ὁ στρατηγὸς Πρίγκιπας

4) Στὸ γαλλικὸ κείμενο ἀναφέρεται «C'est un fait que les Grecs forment un élément civilisé et civilisation qu'on ne peut pas ignorer».

5) Αὐτὲς οἱ παραθέσεις καὶ τὰ ἀποσπάσματα παρακάτω εἶναι παρμένα ἀπὸ τὴν ἑλληνικὴ μετάφραση τοῦ Α. Νικολαΐδου, διευθυντοῦ τῆς ἡμερηίδος «Ἡ Φιλιππούπολις».

Δοντουκώφ—Κορσακώφ, ὡς ἐπίτροπος τοῦ Τσάρου τῆς Ρωσίας, συνοδευόμενος ἀπὸ τοὺς ἄλλους ἀντιπροσώπους τῶν Μεγάλων Δυνάμεων ἐκήρυξε τὴν λήξι τῶν ἐργασιῶν τῆς Βουλῆς. (6) Σὲ λίγο ἡ Μεγάλη Σοβράνιε μὲ τὴν ἔγκριση τοῦ Κορσακώφ ἔφερεν στὸν Θρόνον τῆς ἐλεύθερης πιά Βουλγαρίας τὸν πρίγκιπα Ἀλέξανδρον Βάτεμπεργ. (7)

Ὁ Ἕλλην Δεσπότης τῆς Βάρνας, ὁ Κύριλλος, ἀντιπρόσωπος τῆς μόνης Ἑλληνικῆς Μητροπόλεως ποὺ περιλαμβονόταν, σύμφωνα μὲ τὸ Φιρμάνι τοῦ 1870 στὰ ὅρια τῆς Ἡγεμονίας, ἔλαβε μέρος στὶς συζητήσεις τοῦ Συντάγματος τοῦ 1879, ἀντιπροσωπεύοντας ταυτόχρονα καὶ τὴν Ἑλληνικὴ μειονότητα τοῦ τόπου.

Ὡς βάση τοῦ Βουλγαρικῦ συντάγματος χρησιμοποιήθηκε τὸ Βελγικὸ Σύνταγμα ἀλλὰ οἱ συζητήσεις ἔγιναν ἐπάνω σ' ἓνα προσχέδιο καταρτισμένο ἀπὸ τὸν νομικὸ σύμβουλο τοῦ Κορσακώφ, τὸν Γ. Λουκιάνωφ, ὅπως τὸ ἐπεξεργάσθηκε μετὰ ταῦτα μιὰ δεκαπενταμελὴς ἐπιτροπή, ἀπὸ τοὺς πιὸ ἐπιφανεῖς βουλγάρους διανοουμένους τῆς ἐποχῆς, μέλη τῆς Βουλῆς.

Δυὸ ἄρθρα ἀπ' αὐτὸ τὸ Σύνταγμα, ποὺ ἔμειναν ἄθικτα κι' ὡς σήμερα, (8) ἦτοι τὰ ἄρθρα 39 καὶ 42, ἀναφερόμενα στὸ θρησκευμα, ἔδωσαν λαβὴ σὲ μερικὸς πολιτικοὺς καὶ νομικοὺς τῆς Βουλγαρίας, δίνοντας σ' αὐτὰ μιὰ στενὴ καὶ ἀντιεπιστημονικὴ ἐρμηνεία, ποὺ οὔτε εἶχαν οὔτε μπορούσαν νάχουν νὰ βγάλουν τὸ συμπέρασμα, ὅτι οἱ Ἑλληνικὲς θρησκευτικὲς κοινότητες στὴ Βουλγαρία δὲν εἶχαν νομικὴ ὑπόσταση κι' ἐπομένως δὲν μπορούσαν νὰ κατέχουν κινητὴ ἢ ἀκίνητο περιουσία, ν' ἀντιπροσωπεύονται στὶς ἀρχὲς τοῦ τόπου ἀπὸ τὸν Μητροπολίτη, τὴν Δημογεροντία ἢ τὶς σχολικὲς τοὺς ἐπιτροπές, ὅπως λ. χ. κι' ἄλλες μὴ ὀρθόδοξες θρησκευτικὲς κοινότητες.

Ἐπειδὴ γύρω σ' αὐτὰ τὰ δυὸ ἄρθρα ἔγιναν πολλὲς συζητήσεις, πρῶτα στὰ 1890—1891 ἐπὶ τῆς δικτατορίας τοῦ Σταμπουλῶφ, ὅταν ἡ κυβερνησίς του ἐπιχείρησε νὰ κλείσει τὰ ἑλληνικὰ δημοτικὰ σχολεῖα (9) ἔπειτα

6) Ἡ Συνταγματικὴ αὐτὴ Βουλὴ ἄρχισε τὶς συνεδριάσεις της στὶς 10 Φεβρουαρίου καὶ τὶς τελείωσε στὶς 15 Ἀπριλίου τοῦ 1879.

7) Οἱ ὑποψήφιοι γιὰ τὸν ἡγεμονικὸ θρόνον τῆς Βουλγαρίας ἦσαν τρεῖς: Ὁ πρίγκιψ τῆς Δανιμαρκίας, Βάλντιμαρ, ἀδελφὸς τοῦ βασιλέως τῆς Ἑλλάδος Γεωργίου τοῦ Α', ὁ πρίγκιψ Ρώυς Αὐστριακὸς καὶ ὁ Ἀλέξανδρος Βάτεμπεργ ἀνεψιὸς τῆς Τσαρίνας.

8) Μὲ μιὰ ἀντικατάστασι τῆς λέξεως «ἡγεμονία» μὲ τὴ λέξι «Βασίλειο».

9) Τὸ δικαίωμα τῶν ἑλλήνων θρησκευτικῶν κοινοτήτων νὰ διατηροῦν δικὰ τοὺς κοινοτικὰ σχολεῖα, ἀνώτερα καὶ κατώτερα, τὸ ἐπίσημο βουλγαρικὸ κράτος δὲν τὶς τὸ ἀμφισβήτησε μέχρι τὸ 1891. Ἐπὶ Σταμπουλῶφ ὅμως, ὁ τότε ὑπουργὸς τῆς δημοσίας ἐκπαιδεύσεως Ν. Ζίφκωφ, μὲ μιὰ τροποποίηση ποὺ ἔκανε στὸ ἄρθρο 10 τοῦ παλαιότερου ἐκπαιδευτικοῦ νόμου τῆς 9-II-1885, τὴν ὁποίαν καὶ ἀποδέχθηκε ἡ Σοβράνιε παρὰ τὶς διαμαρτυρίες τῶν ἐλλήνων βουλευτῶν καὶ τοῦ Μη-

ὅταν στὰ 1906 οἱ Βούλγαροι ἄρπαξαν τὶς ἑλληνικὲς ἐκκλησίες, σχολεῖα καὶ τὰ κοινοτικά τους κτήματα καὶ μερικὲς ἑλληνικὲς κοινότητες ἀπετάθησαν στὰ δικαστήρια, καὶ τέλος στὰ 1928—30 ὅταν τὸ ζήτημα τῶν ἑλληνικῶν θρησκευτικῶν κοινοτήτων συζητήθηκε στὴν Ἑλληνοβουλγαρικὴ τῆς Μεταναστεύσεως Ἐπιτροπὴ, γιὰ νὰ καταλήξει στὸ Δικαστήριον τῆς Χάγης.—γι' αὐτὰ παραθέτω σὲ μετάφραση τὶς διατάξεις τῶν ἄρθρων τούτων τοῦ βουλγ. Συντάγματος. Τὸ ἄρθρον 39 διαλαμβάνει:

«Ἡ Ἡγεμονία (μετὰ τὸ 1908 τὸ Βασίλειον) (10) τῆς Βουλγαρίας ὅσον ἀφορᾷ τὴν Ἐκκλησίαν, ἀποτελεῖ ἓνα ἀδιάσπαστον τμῆμα τῆς Βουλγαρικῆς Ἐκκλησιαστικῆς περιοχῆς, ὑπόκειται στὴν Ἱερὰ Σύνοδον (11) ἢ ὅποια θεωρεῖται ὡς ἀνωτάτη Ἐκκλησιαστικὴ Ἀρχὴ ὅπου δὴποτε κι' ἂν ἔχη τὴν ἔδραν τῆς ἡ τελευταία αὕτη. Μέσον τῆς (Ἱερᾶς Συνόδου) ἢ Ἡγεμονίας (μετὰ τὸ 1908 τὸ Βασίλειον) διατηρεῖ τὴν Ἐνότητα μετὰ τὴν Οἰκουμενικὴν Ὁρθόδοξον Ἐκκλησίαν διὰ κάθε ζήτημα, πού σχετίζεται μετὰ τὰ δόγματα τῆς Θρησκείας».

Τὸ ἄρθρον 42 λέγει:

«Αἱ ἐκκλησιαστικαὶ ὑποθέσεις τῶν μὴ Ὁρθοδόξων Χριστιανῶν καὶ τῶν Ἀλλοδόξων διευθύνονται ἀπὸ τὰς πνευματικὰς τῶν Ἀρχάς, ἀλλὰ πάντοτε ὑπὸ τὴν ἀνωτάτην ἐπίβλεψιν τοῦ ἀρμοδίου ὑπουργοῦ, σύμφωνα μετὰ τοὺς νόμους πού πρόκειται νὰ ψηφισθοῦν ὑστερώτερα ἐπάνω σ' αὐτὸ τὸ θέμα».

III

Λοιπόν, ὅταν συζητοῦνταν στὴ Σόφια ὁ φάκελλος τῆς Ἑλληνικῆς θρησκευτικῆς κοινότητος τῆς Φιλιππουπόλεως κι' ὑστερώτερα τῆς Βάρνας,

τροπολίτου Φιλιππουπόλεως,— τὸ δικαίωμα αὐτὸ τῶν ἑλλήν. θρησκ. κοινοτήτων ἀνατρεπότανε. Σύμφωνα μετὰ τὸν νόμον τοῦ Ζίφκωφ ἦταν ὑποχρεωμένοι οἱ Ἕλληνες γονεῖς, ἂν ἦσαν βούλγαροι ὑπήκοοι νὰ στέλλουν τὰ παιδιὰ τους στὰ βουλγαρικὰ δημοτικὰ σχολεῖα. Ἀλλιῶς τοὺς φοβέριζε ὁ νόμος μετὰ πρόστιμον καὶ φυλακὴν. Ὁ νόμος ὁμοῦς αὐτὸς ἂν καὶ ψηφίστηκε κι' ἐδημοσιεύτηκε στὴν Ἐφημ. τῆς Κυβερνήσεως, ἔμεινε γράμμα νεκρὸ ἀπέναντι τῶν Ἑλλήνων τῆς Βουλγαρίας, κατόπιν τῆς ἐπεμβάσεως τῶν Μ. Δυνάμεων.

Πρβ. Dr Wogasli. Membre Hellène de la première Sous Commission d'Emigration Greco-Bulgare. Memoire sur l'Hellenisme de la Bulgarie du Sud et plus spécialement de Philippopoli. Sofia 1929 σελ. 54—55. Τοῦ ἰδίου Memoire sur la communauté religieuse grecque à Varna. Sofia 1929 σελ. 47—57, καὶ 130—134. Τοῦ ἰδίου: Νομικὰ πρόσωπα καὶ ἰδιαιτέρως οἱ θρησκ. κοινότητες ἐν Τουρκίᾳ καὶ Βουλγαρίᾳ μετὰ γενικοῦ φακέλλου ἐγγράφων ἀποδείξεων (Dossier General de Documentation) σελ. 62—73. Ὅλες μου αὐτὲς οἱ μελέτες καὶ τὰ ὑπομνήματα, μαζί μ' ἄλλες σχετικὲς γιὰ τὶς Ἑλληνικὲς θρησκευτικὲς κοινότητες στὴ Βουλγαρίαν, ὅλες δακτυλογραφημέναι, εἶνε κατατεθειμέναι στὸ Ἀρχεῖον τοῦ Ὑπουργείου τῶν Ἐξωτερικῶν.

10) Τότε ἀνακηρύχθηκε ἡ Βουλγαρία μετὰ τὴν Ἀνατ. Ρωμυλίαν σὲ ἀνεξάρτητον Βασίλειον.

11) Ἐννοεῖ τὴν Ἱερὰ Σύνοδον τῆς Ἐξαρχίας στὴν Κωνσταντινούπολη.

τοῦ Πύργου, τῆς Ἀγχιάλου κτλ. οἱ δικηγόροι τῶν ἀντιδίκων κι' ὁ βούλγαρος ἀντιπρόσωπος στήν Α' μικτή ὑποεπιτροπή, ὅπου ἐκδικάζονταν αὐτὲς οἱ ὑποθέσεις (12) μεταξύ τῶν ἄλλων ἔφεραν καὶ τὸ ἐπόμενο ἐπιχείρημα, στηριζόμενοι στὰ δυὸ ἄρθρα τοῦ Βουλγαρικοῦ Συντάγματος, τὰ ἄρθρα 39 καὶ 42. Ἄς ὑποθέσωμεν, εἶπαν, ὅτι ὅλα ὅσα εἶπεν ὁ Ἕλλην ἀντιπρόσωπος σχετικὰ μὲ τὰ προνόμια τοῦ Πατριαρχείου καὶ τῶν θρησκευτικῶν κοινοτήτων στήν Τουρκία, εἶναι ὅλα σωστὰ καὶ βάσιμα. Ἄλλ' αὐτὸ τὸ καθεστῶς δὲ διήρκησε πέρα ἀπὸ τὸ 1878, διότι μὲ τὴν δημιουργία τῆς Ἡγεμονίας καὶ τὴν ψήφιση τοῦ Βουλγ. Συντάγματος, ὁ Βουλγαρικὸς λαὸς ἐδημιούργησε μιὰ νέα, ἐντελῶς δική του κρατική, πολιτική, θρησκευτική καὶ κοινοτική ζωὴ κι' ἐπομένως ὄλ' αὐτὰ τὰ ζητήματα στὴ Βουλγαρία πρέπει νὰ ἐξετάζονται μὲ βάση καὶ μὲ μέτρο τὸ κείμενο τοῦ Συντάγματός μας. Λοιπὸν ἀπὸ τὴν ἀντιπαραβολὴ τῶν δύο ἄρθρων τοῦ 39 μὲ τὸ 42 γίνεται φανερό, ὅτι ὁ νομοθέτης ἀναγνωρίζει δυὸ μονάχα κατηγορίες θρησκευτικῶν κοινοτήτων στὸν τόπο μας: Τὶς ὀρθόδοξες, πού ὑπάγονται στήν Ἱερὰ Σύνοδο τῆς Σόφιας καὶ πού διοικοῦνται σύμφωνα μὲ τὸ «Ἐξαρχίισκι Οὔσταβ» (13) καὶ τὶς «μὴ ὀρθόδοξες Κοινότητες» γιὰ τὶς ὁποῖες ἰσχύει τὸ ἄρθρο 42. Ἐπομένως, μιὰ πού σεῖς οἱ ντόπιοι Ἕλληνες καὶ Βούλγαροι ὑπήκοοι εἶστε καὶ τιτλοφορεῖστε Ὀρθόδοξοι δὲν μπορεῖτε ν'ἄχετε ξεχωριστὴ θρησκευτικὴ κοινότητα, χωριστὲς ἐκκλησίες καὶ κλῆρο ἀπὸ τὴ βουλγαρικὴ θρησκευτικὴ κοινότητα πού ὑπάρχει σὲ κάθε πόλι καὶ σὲ κάθε χωριό».

Ἄλλὰ μονάχα μιὰ ἐπιπόλαιη κρίσι μπορεῖ νὰ δώσει σ' αὐτὰ τὰ δυὸ ἄρθρα μιὰ τέτοια ἐρμηνεία καὶ μιὰ σημασία ἀνάλογη, πού οὔτε τὴν εἶχαν, οὔτε πάλι μπορούσαν νὰ τὴν ἔχουν, καὶ νὰ γιὰτί: (14)

α') Πρῶτ' ἀπ' ὅλα τόσο ἡ Βόρ. Βουλγαρία ὅσο κι' ἡ Ἀνατολικὴ Ρωμυλία, ὡς στὰ 1908 πού ὁ Φερδινάνδος ἐκήρυξε τὴν ἀνεξαρτησίαν τους, ἔστω κι' ἂν ἐνώθησαν ντὲ φάκτο στὰ 1875 σὲ μιὰ κρατικὴ ὄντοτητα γιὰτι νομικῶς καὶ πραγματικῶς, ἔμειναν κάτω ἀπὸ τὴν ἐπικυριαρχία τῆς Τουρκίας καὶ τοῦ Σουλτάνου. Δὲν δικαιούντανε λοιπὸν, προνόμια, στερεωμένα ἀπὸ αἰῶνες καὶ σεβαστὰ ἀπὸ τὸ Κυρίαρχο Κράτος νὰ τὰ ἀγνοήσουν καὶ νὰ

12) Δηλαδή στὰ 1928—1929.

13) Οἱ Βούλγαροι εἶχαν δυὸ «Ἐξαρχίισκι Οὔσταβ» δηλ. Κανονισμοὺς τῆς Ἐξαρχίας, πού στὸ διοικητικὸ μέρος εἶχαν οὐσιώδεις διαφορές. Ὁ ἓνας κανονισμὸς ἰσχυσε γιὰ τὴν Πόλη καὶ τὴν Τουρκία κι' ὁ ἄλλος γιὰ τὴν Βουλγαρία καὶ μετὰ τὴν ἔνωση, καὶ γιὰ τὴν Ἀνατ. Ρωμυλία. Καὶ στοὺς δυὸ κανονισμοὺς εἶναι φανερὴ ἡ ἐπίδρασι τῶν Ἐθνικῶν Κανονισμῶν τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου.

14) Παράβαλε: La communauté rél. Grecque de Varna Memoire du Dr D. Wogasli au Président de la I Sous-commission d'Emigration Greco-Bulgare 1929. Ἰδίου κεφ. VIII σελ. 47. Ἐπίσης Dossier de documentation τοῦ ἰδίου. Ἐπίσης Dr Wogasli. L'Hellenisme de la Bulgarie du Sud et plus spécialement de Philippopoli. Memoir etc. 1929, p. 46 point 23.

τὰ καταργήσουν μὲ τὸ ἔτσι—τὸ—θέλω. Μὰ κι' ἂν ἐπιχειροῦσαν νὰ τὸ κάμουν θὰ ἔπρεπε ἡ Βουλγαρικὴ Κυβέρνησις νὰ εἰσαγάγει στὴ Σοβράνιε, νὰ ψηφίσει καὶ νὰ δημοσιεύσει ξεχωριστὸ νόμο γι' αὐτὸν τὸν σκοπὸ, διότι εἶναι νομικὸ ἀξίωμα ἀναμφισβήτητο, ὅτι ἓνα προνόμιο μόνον μὲ εἰδικὸ νόμον καταργεῖται. (15) Ἄλλὰ τέτοιος νόμος δὲν ὑπάρχει. Κι' ὄχι μόνον τοῦτο, ἀλλὰ σὲ διάφορες ἐποχὰς ἀπὸ τὰ 1878 ὡς στὰ 1908 ἡγεμόνων, κρατικὲς ἀρχές, συμβολαιογράφοι κτλ. ρητῶς ἀναγνώριζαν τὶς ἑλληνικὲς θρησκευτικὲς κοινότητες, μὲ τὸ νὰ ἐκδίδουν στὸ ὄνομά τους τίτλους ἰδιοκτησίας καὶ νὰ τὶς ἐπιτρέπουν νὰ μεταβιβάξουν ἀκίνητά τους, ὅπως λ. χ. εἶναι ἡ περίπτωσι μὲ τὴ μεταβίβασι τῆς περιοχῆς κάποιου παλαιοῦ μοναστηριοῦ κοντὰ στὴ Βάρνα, ἀπὸ τὴν Ἑλληνικὴ θρησκευτικὴ κοινότητα τῆς πόλεως ταύτης στὸν Πρίγκιπα Βάτεμπεργ γιὰ νὰ χτίσει τὸ ἐξοχικὸ του ἀνάκτορον «Εὐξεινογράτι». (16)

β') Ἀπὸ τὰ πρακτικὰ τῶν συνεδριάσεων τῆς Συνταγματικῆς Σοβράνης ποὺ ἐψήφισε τὸ Σύνταγμα, φαίνεται ὅτι ἂν καὶ ἔγιναν ἀρκετὲς συζητήσεις πάνω σ' αὐτὰ τὰ δύο ἄρθρα, ὄχι μόνον κανένα ἐρώτημα δὲν ἔγινε ἀλλ' οὔτε νῆξις κἂν ἐδόθηκε ὅτι αὐτὰ τὰ ἄρθρα ἢ καὶ ἄλλα καταγοῦσαν ἢ μπορούσαν νὰ καταργήσουν τὶς Ἑλληνικὲς θρησκευτικὲς κοινότητες. Τὸ ἀντίθετον: μιὰ τέτοια στενὴ ἐρμηνεία θὰ ἐρχόταν σὲ ἀντίθεση μὲ τὰ ἄρθρα 57, 67, 68, 73 καὶ 83 τοῦ ἰδίου Συντάγματος. Ἐπομένως ἡ ἱστορικὴ καὶ δογματικὴ ἔρευνα τοῦ ζητήματος ἀπορρίπτει τὴν ἐξήγησι τούτη τῶν Βουργάρων. (17)

15) Παράβαλε πρὸ ἐπάνω Κεφ. Δ' Γ.

16) Παρβ. σημ. 14.

17) Τὸ ἄρθρον 57 τοῦ βουλγαρικοῦ Συντάγματος.—ἀντίστοιχο στὸ ἄρθ. 7 τοῦ Ἑλλ. Συντάγματος τοῦ 1864.—ὁρίζει, ὅτι ὅλοι οἱ βούλγαροι ὑπήκοοι εἶναι ἴσοι ἐνώπιον τοῦ Νόμου.—Τὰ ἄρθρα 67 καὶ 68, ἀναφέρονται στὸ ἀπαρῆστο τῆς ἰδιοκτησίας, κι' ὅτι ἡ ἀναγκαστικὴ ἀπαλλοτριώσις ἐπιτρέπεται μονάχα γιὰ δημοσία καὶ κοινωνικὴ ὠφέλεια καὶ κατόπιν προκαταβολικῆς ἀποζημιώσεως τοῦ δικαιοῦχου. Περιλαμβάνουν δηλ. ἀνάλογες διατάξεις τοῦ ἄρθρου 8 τοῦ Ἑλλ. Συντάγματος τοῦ 1927. Τὰ δύο αὐτὰ ἄρθρα συνδιαζόμενα μὲ τὸ ἄρθρον 311—312 τοῦ περὶ κυριότητος βουλγαρικοῦ νόμου τοῦ 1904 προστατεύουν τὸν κάτοχον ἑνὸς κινήτου ἢ ἀκινήτου, ποὺ μὲ βία τοῦ τὸ ἐστέρησαν, καὶ διατάσσει ὁ νομοθέτης τὸν δικαστὴ ἅμα πιστοποιήσει τὸ γεγονός τῆς βίας νὰ τὸ ἐπιστρέψει στὸν πρῶτον κάτοχόν του ὅποιονδήποτε καὶ νᾶνε τοῦτος. Εἶναι τὸ *Interdictum de vi*, τὸ ὅποιον πολλὰς θρησκευτικὲς κοινότητες τῆς Βουλγαρίας, μεταξὺ τῶν ὁποίων τῆς Φιλιππουπόλεως, Βάρνας, Στενιμάχου κ. ἄ. ἐπικαλέσθησαν τὸ φθινόπωρον τοῦ 1901 γιὰ νὰ πάρουν πίσω τὰ κοινοτικά τους κτήματα ποὺ τὰ διήρπασαν οἱ βουλγαρομακεδόνες—ἀλλὰ χωρὶς ἀποτέλεσμα.—Τὸ ἄρθρον 73 τοῦ βουλγ. Συντάγματος περιλαμβάνει τὸ ἀξίωμα ὅτι καμμιά ποινὴ δὲν ἐπιβάλλεται χωρὶς νὰ ὑπάρχει καταδικαστικὴ ἀπόφασις ἀπὸ τὸ ἀρμόδιον δικαστήριον καὶ τὸ ἄρθρον 73,—ἀνάλογο μὲ τὸ ἄρθρον 14 τοῦ ἑλλ. Συντάγματος τοῦ 1864 καὶ 11 τοῦ 1927,—λέγει, ὅτι οἱ Βούλγαροι πολῖται μπορούν ἐλεύθεροι νὰ κάνουν συνεταιρισμοὺς καὶ σωματεῖα χωρὶς νάχουν ἀνάγκη

γ') Ἄν ἐξετάσουμε ἐξάλλου τὴν συνθήκη τοῦ Βερολίνου τοῦ 1878 ἀπὸ τὴν ἄποψι τοῦ Διεθνoῦς καὶ τοῦ Διοικητικοῦ Δικαίου δὲν μποροῦμε παρὰ νὰ τὴν χαρακτηρίσουμε σὰν μιὰ ἐπίσημη νομικὴ πράξι διεθνoῦς κύρους πὸν κοντὰ σὲ ἄλλα χάρισε ζωὴ καὶ ὑπόστασι, σὲ δύο νεογέννητες κρατικές ὀργανώσεις, ἐννοῶ, τὴν Ἀνατολικὴν Ρωμυλία καὶ τὸ Πριγκιπάτο τῆς Βουλγαρίας.

Ἄλλὰ μὲ τούτη τὴν ἴδια νομικὴ πράξι, μέσα στοὺς ὅρους, τὶς προϋποθέσεις καὶ τὸν τρόπο κατὰ τὸν ὁποῖο θὰ διοικοῦνται καὶ θὰ ἐνεργοῦν τὰ δύο αὐτὰ νεοσύστατα κράτη περιλαμβάνεται καὶ τὸ ἄρθρο 62, πὸν διατάσσει νὰ μένουν σεβαστὰ καὶ ἄθικτα ὅλα τὰ δικαιώματα πὸν ὡς τὴν ἐποχὴν ἐκείνη εἶχαν ἀποκτήσει στὴν Τουρκία οἱ ἐκεῖ Ἑλληνικὲς θρησκευτικὲς κοινότητες, καὶ τόσο στὴ Β. Βουλγαρία ὅσο καὶ στὴν Ἀνατολικὴν Ρωμυλία οἱ νόμοι τοὺς καὶ οἱ ἀρχές τοὺς, ὅτι δὲν δικαιοῦνται νὰ ἐπιφέρουν μὲ τὶς ἐνέργειές τοὺς ἀπολύτως κανένα ἐμπόδιο «εἴτε στὴν ἱεραρχικὴ ὀργάνωσι εἴτε στὴν διοίκησι τῶν θρησκευτικῶν Κοινοτήτων, κι' οὔτε στίς σχέσεις τοὺς μὲ τὸν πνευματικὸς τοὺς Ἀρχηγούς».

Ἡ Βερολίνεια λοιπὸν Συνθήκη ἦταν ὑποχρεωτικὴ γιὰ τὰ δύο αὐτὰ κράτη καὶ γιὰ τὲς ἀρχές τοὺς πὸν τὰ ἀντιπροσώπευαν ἐσωτερικὰ καὶ ἐξωτερικὰ, τοῦλάχιστον ὡς στὰ 1908 ὅταν ἡ Βουλγαρία ἀνακηρύχθηκε γιὰ ἀνεξάρτητο ἀπὸ τὴν Τουρκία Κράτος, κι' ἐπομένως δικαιοῦνταν νὰ καταργήσῃ τὴν μνημονευόμενὴ συνθήκη.

IV

Ὅλ' αὐτὰ τὰ ζητήματα τῶν Ἑλληνικῶν θρησκευτικῶν κοινοτήτων στὴν Ἀνατολικὴν Ρωμυλία καὶ στὴ Βόρ. Βουλγαρία ἔπρεπε σύμφωνα μὲ τὴν συνθήκη τοῦ Νεῖγνὺ καὶ τὴν εἰδικὴ σύμβασι μεταξὺ Ἑλλάδος καὶ Βουλγαρίας «περὶ ἐκουσίας μεταναστεύσεως κτλ.», νὰ τὰ λύσει ὀριστικὰ ἢ μικτὴ Ἑλληνοβουλγαρικὴ ἐπιτροπὴ πὸν τὴν ἀποτελοῦσαν: δυὸ οὐδέτεροι, διορισμένοι ἀπ' τὴν Κοινωνία τῶν Ἐθνῶν, ἀπὸ τοὺς ὁποῖους ὁ ἓνας ἔπαιρνε κάθε φορὰ τὴ θέση τοῦ Προέδρου τῆς Μικτῆς, ἔπειτα ἀπὸ ἓναν Ἑλληνα ἀντιπρόσωπον κι' ἓναν Βούλγαρο διορισμένους ἀπὸ τὴν Ἑλληνικὴ καὶ τὴ Βουλγαρικὴ κυβέρνησι. Ἐπομένως τὴν τελευταία λέξι σὲ κάθε ζήτημα εἶχαν οἱ οὐδέτεροι γιὰτὶ συγκέντρωναν τρεῖς ψήφους (ὁ Πρόεδρος εἶχε διπλὴ ψῆφο), ἀπέναντι τοῦ Ἑλλήνου καὶ τοῦ Βουλγάρου ἀντιπροσώπου, πὸν βέβαια κι' αὐτοὶ οἱ δύο μὲ τ' ἀντίθετα συμφέροντα πὸν ἐξυπηρετοῦσαν σπάνια τύχαινε νὰ συμφωνήσουν ἀναμεταξύ τοὺς. Ἔτσι, στὰ 1928—29 τὰ οὐδέτερα μέλη τῆς ἐπιτροπῆς, πὸν δὲν ἦταν νομικοί, ἀναγκάσθηκαν γιὰ νὰ λύσουν τὸ πολὺ-

γι' αὐτὸ νὰ ζητήσουν τὴν προηγούμενὴ ἔγκρισι τῆς κυβερνήσεως, ἀρκεῖ ὁ σκοπὸς καὶ τὰ μέσα πὸν θὰ μεταχειριστοῦν νὰ μὴ βλάπτουν τὸ κράτος, τὴ δημοσίαι τάξι, τὴ θρησκεία καὶ τὰ χρηστὰ ἥθη.

πλοκο ζήτημα τῶν Ἑλληνοβουλγαρικῶν θρησκευτικῶν κοινοτήτων ν' ἀποτανωθῶν στὸ Διαιτητικὸ Δικαστήριον τῆς Χάγης καὶ νὰ ζητήσουν τὴ γνωμάτευσίν του στὰ ἐρωτήματα: ἂν οἱ Ἑλληνικὲς θρησκευτικὲς κοινότητες στὴ Βουλγαρία καὶ οἱ Βουλγαρικὲς στὴ Μακεδονία καὶ τὴ Θράκη ἦταν ἢ ὄχι νομικὰ πρόσωπα, ἂν ἡ σύμβαση τῆς ἐκουσίας Ἑλληνοβουλγαρικῆς μεταναστεύσεως ἀφοροῦσε καὶ αὐτὲς κοντὰ στὰ φυσικὰ πρόσωπα ποὺ μετανάστευσαν στὸ χρονικὸν ὄριο 1900—1929 (18), ἂν ἔπρεπε νὰ θεωρηθῶν ὅτι καὶ αὐτὲς ἔχουν διαλυθῆ, τότε ἀκριβῶς, ἂν ἡ μικτὴ ἐπιτροπὴ ἦταν ἀρμοδίᾳ νὰ διατάξει τὴ διάλυσιν καὶ τὴν ἐκκαθάρισιν τῆς περιουσίας των καὶ ἄλλα σχετικὰ ἐρωτήματα. Ἡ θέσις, ποὺ στήριξαν οἱ Βούλγαροι στὴ Χάγη καὶ οἱ δυνὸ καθηγητὲς συνήγοροί τους ἦταν ἡ ἴδια ὅπως καὶ στὴν I ὑποεπιτροπὴ δηλαδὴ ἀρνητικοῦ χαρακτῆρος πέρα γιὰ πέρα. Ἡ θέσις ἡ δική μας ἦταν θετικὴ. Οἱ θρησκευτικὲς κοινότητες, κατὰ τὴ γνώμη τῆ δικῆ μας, ἦσαν ἀναγνωρισμένα νομικὰ πρόσωπα Δημοσίου Δικαίου τόσο στὴ Τουρκία ὅσο καὶ στὴ βόρειον καὶ νότιον Βουλγαρίαν (πρότερα Ἀνατολικὴ Ρωμανία). Οἱ Ἑλληνικὲς θρησκευτικὲς κοινότητες διαλύθησαν de facto στα 1906 ὅταν οἱ Βούλγαροι μᾶς ἄρπαξαν ἐκκλησίαι καὶ σχολεῖα καὶ ἔδιωξαν ἢ ἀνάγκασαν τὸν Ἑλληνικὸν κληρὸν νὰ φύγει καὶ ἐπομένως δὲν μποροῦσαν αἱ κοινότητές μας νὰ ἐκτελέσουν τὸν προορισμὸν τους. Ἐπρεπεν ἐπομένως ἡ Μικτὴ Ἑλληνοβουλγαρικὴ Ἐπιτροπὴ σύμφωνα μὲ τὴν ἀποστολὴν της καὶ τὴν σύμβασιν νὰ τὴς θεωρήσει καὶ de jure διαλυμέναι καὶ νὰ διατάξει τὴν ἐκκαθάρισιν τῆς περιουσίας των. Τὰ συμφέροντά μας τὰ ὑποστήριξαν στὸ Δικαστήριον τῆς Χάγης ὁ κ. Ν. Πολίτης, πρεσβευτὴς τῆς Ἑλλάδος στὸ Παρίσι, ὁ κ. Γ. Ἐξηντάρης, Ἑλλήν ἀντιπρόσωπος στὴ Μικτὴ Ἐπιτροπὴ καὶ ὁ συγγραφέας αὐτῆς τῆς μελέτης, ὡς τεχνικὸς σύμβουλος. Τὸ Δικαστήριον τῆς Χάγης μετὰ συζητήσεις ποῦχαν διαρκέσει δεκαπέντε μέρες περίπου, ἔβγαλε τὴν ἀπόφασίν του παραδεχόμενον τὴν Ἑλληνικὴν θέσιν. Ἡ Μικτὴ Ἑλληνοβουλγαρικὴ Ἐπιτροπὴ βασιζόμενη σὲ τούτη τὴ γνωμάτευσιν, θεώρησε ὅλες τὴς Ἑλληνικὲς κοινότητες στὴ Βουλγαρίαν καὶ ὅλες τὴς Βουλγαρικὲς κοινότητες στὴ Θράκην καὶ Μακεδονίαν γιὰ διαλυμέναι. Τέτοιαι ἀποδείχτηκαν 82 δικές μας στὴ Βουλγαρίαν καὶ 299 δικές τους στὴν Ἑλλάδα. Κατόπι ἀπὸ τὴ γενομένη ἐκτίμησιν καὶ τὸν συμψηφισμὸν τὸ Βουλγαρικὸν Δημόσιον μέσον τῆς ἴδιας ἐπιτροπῆς κατέβαλε στὸ Ἑλληνικὸν Δημόσιον διακόσια περίπου ἑκατομμύρια δραχμαὶς (τετρακόσια ἑκατ. λέβα), γιὰτὶ ἂν καὶ οἱ Βουλγαρικὲς κοινότητες ἦταν τετραπλάσιαι καὶ πέρα ἀπὸ τὴς δικές μας ἦταν φτωχέαι, σχεδὸν ὅλες ἀγροτικέαι, ποὺ γιὰ μόνην περιουσίαν τους εἶχαν μιὰ ἐκκλησίαν, ἓνα σχολεῖον μ' ἓνα κοιμητήριον

18) Εἶναι τὸ χρονικὸν ὄριον, ποὺ ὄρισε ἡ Μικτὴ Ἐπιτροπὴ γιὰ τὴν ἐκκαθάρισιν τῶν περιουσιακῶν, τῶν φυσικῶν καὶ νομικῶν προσώπων ποὺ θ' ἀποτείνονταν σ' αὐτὴ μὲ τὴς σχετικὲς αἰτήσεις μεταναστεύσεως καὶ ἐκκαθαρίσεως.

καὶ λίγα προσοδοφόρα κτήματα, (μερικὰ στρέμματα χωράφια) ἐνῶ οἱ δικές μας ἦταν πλουσιώτατες μὲ κάμποσα ἐπίσης πλούσια μοναστήρια καὶ ἀστικά κτήματα.

Σήμερα δὲν ὑπάρχουν οὔτε στὴ Βουλγαρία Ἑλληνικὲς θρησκευτικὲς κοινότητες, οὔτε στὴν Ἑλλάδα Βουλγαρικὲς. Μόνον στὴ Σόφια οἱ Ἕλληνες ὑπήκοοι χάρις στὸν ἀκούραστο πρεσβευτὴ τῆς Ἑλλάδος ἐπὶ Στοῦλῶφ τὸν κ. Ἀργυρόπουλο συγκροτήθηκαν σὲ μιὰ νέα Ἑλληνικὴ θρησκευτικὴ κοινότητα, πού τὴν προικοδότησαν μὲ μιὰ ἐκκλησία καὶ ἕνα δημοτικὸ στὸ ὁποῖο φοιτοῦν τὰ παιδιὰ τῶν Ἑλλήνων ὑπηκόων. Ἐκκλησία καὶ σχολεῖο, πού βρίσκονται στὸν ἴδιον αὐλόγυρο εἶναι παράρτημα τῆς Ἑλληνικῆς Πρεσβείας τῆς Σόφιας. Ὁ παπᾶς διορίζεται ἀπὸ τὴν Ἱερὰ Σύνοδο τῶν Ἀθηνῶν καὶ ὁ δάσκαλος ἀπὸ τὸ Ὑπουργεῖο τῆς Παιδείας τῆς Ἑλλάδος. Οἱ Ἕλληνες βούλγαροι ὑπήκοοι, ἐκεῖνοι πού δὲν μετανάστευσαν εἶναι ὑποχρεωμένοι νὰ στέλνουν τὰ παιδιὰ τους στὰ Βουλγαρικὰ δημοτικὰ σχολεῖα καὶ αὐτοὶ δὲν εἶναι δυνατὸν παρὰ ἀργὰ ἢ γρήγορα νὰ ἐκβουλγαριστοῦν. Ἀνάλογα μέτρα ἐπῆρε καὶ ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις μὲ τοὺς Βουλγάρους στὶς Νέες Χῶρες πού δὲν ἔχουν μεταναστεύσει. (19)

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Ζ'.

Ἀνακεφαλαίωσι—Ἐπίλογος

Ἐξετάσαμε στὰ προηγούμενα κεφάλαια αὐτῆς μας τῆς μελέτης, πῶς οἱ Ἑλληνικὲς θρησκευτικὲς κοινότητες γεννήθηκαν στὴν Ὀθωμανικὴ Αὐτοκρατορία μετὰ τὴν ὑποδούλωση τῆς Πόλης στοὺς Τούρκους, πῶς ὁργανώθηκαν, πῶς ἔδρασαν καὶ τέλος πῶς καὶ γιατί διαλύθηκαν καὶ ἔσβυσαν στὴν Τουρκία καὶ στὰ δυὸ πρὸ τοῦ 1878 τμήματά της δηλ. στὴν Ἀνατολικὴ Ρωμυλία καὶ στὴ Βόρειο Βουλγαρία.

Ὅριζοντας γιὰ χρονολογία τῆς γεννήσεως τῶν Ἑλληνικῶν θρησκευτικῶν κοινοτήτων τὸ ἔτος 1453 δὲ θελήσαμε μ' αὐτὸ νὰ ποῦμε, ὅτι στὸ Βυζαντινὸ Κράτος ἢ Ὀρθόδοξη Ἐκκλησία δὲν εἶχε τὰ προνόμια καὶ τὰ δικαιώματά της. Κάθε ἄλλο. Ἀλλ' αὐτὰ διέφεραν καὶ ποιοτικὰ καὶ ποσοτικὰ

19) Ἄν κρίνει κανεὶς ἀπὸ τοὺς φακέλους τῆς Μικτῆς Ἑλληνοβουλγαρικῆς Ἐπιτροπῆς καὶ τὴ στατιστικὴ τῆς ἔχουν μεταναστεύσει μέσον τῆς Ἐπιτροπῆς δεκαῆξη χιλιάδες Ἕλληνες ἀπὸ τὴ Βουλγαρία καὶ τριανταπέντε χιλιάδες Βούλγαροι ἀπὸ τὴν Θράκη καὶ Μακεδονία. Ἀλλ' ἐπειδὴ μετὰ τὰ γεγονότα τοῦ 1906 πολλοὶ Ἕλληνες ξέκαναν μόνοι τους τὴν περιουσίαν τους καὶ ἦλθαν στὴν Ἑλλάδα, ἐπίσης δὲ κάμποσοι Βούλγαροι μετὰ τὸν β' βαλκανικὸ πόλεμον μετανάστευσαν στὴ Βουλγαρία χωρὶς ν' ἀφήσουν κτηματικὴν περιουσίαν καὶ ἐπομένως ν' ἔχουν ἀνάγκη προσφυγῆς στὴ Μικτὴ Ἐπιτροπὴ—γιαὐτὸ μπορούμε νὰ ὑπολογίσουμε τοὺς μετανάστες ἀπὸ τίς δυὸ χῶρες σὲ 100—150 χιλ. ἄτομα.

ἀπὸ τὰ προνόμια ποὺ δόθηκαν ἀπὸ τοὺς Σουλτάνους στὸν Οἰκουμενικὸ Πατριάρχη καὶ στοὺς Μητροπολίτες. Ἀπὸ τὰ λόγια μάλιστα τοῦ κατακτητή, ποὺ εἶπε στὸν πρῶτο Πατριάρχη, τὸν Γεννάδιο ξεπροβοδώντας τον ἀπὸ τὸ Παλάτι του: «Πήγαινε καὶ νᾶχεις ὅλα τὰ προνόμια ποῦχαν οἱ προκάτοχοί σου κτλ.» καταφαίνεται ὅτι ἡ προνομιακὴ αὐτὴ κατάσταση ὄχι μόνον προϋπῆρξε ἀλλὰ κι' ὅτι ὀλωσθήποτε καὶ γενικὰ ἦτανε γνωστὴ στὸν Μωάμεθ τὸν Δεύτερο. Κι' ἔτσι ἡ προηγούμενη κατάσταση χρησιμοποιήθηκε σὰν ἀπαρχὴ καὶ σὰ ζυμάρη γιὰ νὰ διαμορφωθοῦν οἱ σχέσεις τοῦ Πατριάρχη πρὸς τὸ Ὄθωμανικὸ Κράτος καὶ κοντὰ σ' αὐτές, νὰ διαμορφωθοῦν καὶ νὰ ὀργανωθοῦν οἱ θρησκευτικὲς ὀρθόδοξες κοινότητες στὴν Ὄθωμανικὴ Αὐτοκρατορία. Ἐνῶ ὅμως στὰ χρόνια τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας ὁ Πατριάρχης θεωροῦνταν μονάχα σὰν *πνευματικὸς ἀρχηγὸς* τῶν Ὄρθοδόξων, ὑστερώτερα, ἐπὶ Τουρκοκρατίας, ὁ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης θεωροῦνταν ἐπίσης ὁ *ἐθνάρχης* ὅλων τῶν ραγιαδῶν, ὁ ἐπίσημος *ἐκπρόσωπος* καὶ ὁ *ἐγγυητής* τους στὸν Σουλτάνο καὶ στὴν Κυβέρνησί του. Συνέπεια ἐξάλλου τῆς προνομιακῆς θέσης τοῦ Ἐθνάρχη ἦτανε νὰ θεωρεῖται αὐτὸς κι' οἱ Μητροπολίτες γιὰ φυσικοὶ κι' ἀναντικατάστατοι προϊστάμενοι τῶν τοπικῶν θρησκευτικῶν κοινοτήτων στὶς πόλεις καὶ στὰ χωριά. Γι' αὐτές, τὶς τελευταῖες, οἱ πυρῆνες, γύρω στοὺς ὁποίους ἐσχηματίσθησαν, στὸν πρῶτον καὶ δεῦτερον αἰῶνα μετὰ τὴν κατάκτησι τῆς Ἑλληνικῆς χερσονήσου καὶ τῆς Μικρασίας καὶ τῶν νησιῶν ἀπὸ τοὺς Τούρκους, ἦταν βέβαια οἱ Ἐκκλησιές, — ὅσες ἔμειναν στοὺς χριστιανοὺς καὶ δὲν τὶς κάνανε τζαμιά οἱ Μουσουλμάνοι, — ἀλλὰ μὲ τὸ πέρασμα τοῦ χρόνου ἡ δράση τῶν θρησκευτικῶν κοινοτήτων ἀπλώθηκε σ' ὀλόκληρη τὴ πνευματικὴ μόρφωση τοῦ γένους, δηλ. στὴν θρησκευτικὴ, στὴν ἐθνικὴν ἀγωγή τῆς νεολαίας, καὶ στὴν ὀργάνωσι τῆς φιλανθρωπίας.

Ἔτσι ἀλληλένδετα: *Ἐκκλησία*, *Σχολεῖο* καὶ *Φιλανθρωπία* ἦταν δοσμένα στὸν Πατριάρχη καὶ στοὺς Μητροπολίτες μαζῆ μὲ τοὺς προύχοντες ποὺ σχηματίζαν τὶς Δημογεροντίες στὶς πόλεις καὶ στὰ χωριά, νὰ τὰ διαχειρισθοῦν αἰῶνες ὀλόκληρους. Κι' ἡ δικαιοσύνη τ' ἀπαιτεῖ ν' ἀναγνωρίσουμε, ὅτι Πατριάρχης καὶ Μητροπολίτες, κατὰ γενικὸν κανόνα, — δὲν ἀποκλείουμε βέβαια τὶς ἐξαιρέσεις — διαχειρίσθησαν τὰ συμφέροντα τῶν κοινοτήτων ὄχι μόνον εὐσυνείδητα, ἀλλὰ συχνὰ μ' ἓνα θάρρος μ' αὐταπάρνησι καὶ μὲ μιὰν ἀκατάλυτη πίστιν σι' ἀνώτερα ἰδανικὰ τῆς Ὄρθοδοξίας καὶ τῆς Πατρίδας, ποὺ μᾶς προξενοῦν κατάπληξι σήμερα.

Ἐνας ἀπ' αὐτοὺς τοὺς ἥρωες · καλογήρους ἦταν κι' ὁ πραγματικὰ μεγάλος Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης *Κύριλλος Λούκαρης* (1572—1638) ἀπὸ τὴν Κρήτη, ποὺ δυστυχῶς λίγο τὸν γνωρίσαμε ὡς σήμερα καὶ λιγότερο τὸν ἐκτιμήσαμε. Θεολόγος καὶ φιλόσοφος, μὲ μόρφωση καὶ γλωσσομάθεια σπάνια, ὑπῆρξε ὁ πρῶτος ποὺ ὡς Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης (προτίτερα σὰν

Πατριάρχης Ἀλεξάνδρειας), ἀναγνώρισε τὴ δύναμι καὶ τὴ ζωτικότητα τῆς δημοτικῆς γλῶσσας γιὰ νὰ φέρει κοντήτερα τὸν ἀπλὸ λαὸ πρὸς τὴν ἐκκλησία καὶ τὴν ἐκπαίδευσι. Πρῶτος αὐτὸς ἴδρυσε ἑλληνικὸ τυπογραφεῖο στὰ Πατριαρχεῖα, ἀνώτερη Θεολογικὴ Σχολή, ἕνα σωρὸ ἄλλα σχολεῖα κι' ἔδωσε τὴν συγκατάθεσί του νὰ μεταφραστῇ ἡ Ἀγία Γραφή στὴν ὁμιλούμενη γλῶσσα γιὰ νὰ τὴν ἐννοεῖ ὁ λαός. Περιστοιχισμένος ἀπὸ φοβεροὺς κρυφοὺς καὶ φανεροὺς ἐχθροὺς, ἀπὸ ὑπουλοὺς φίλους κι' ἕνα ποίμνιο τρομοκρατημένο ἀπὸ τὴν ἀγριὰδα τῶν Τούρκων δὲν ἐδειλίασε οὔτε μιὰ στιγμή νὰ κάνει τριμέτωπον ἀγῶνα ἐνάντια στοὺς Καθολικοὺς, πού μὲ τὸν πανίσχυρο Πάππα τῆς Ρώμης τὸν Γρηγόριο ΙΕ' καὶ τὸ πρῶτο σῶμα τῶν Ἰσουϊτῶν, τὸ ὁποῖον κατώρθωσε νὰ ἐγκατασταθῇ στὴν Πόλη, ἐννοοῦσαν σώνει καὶ καλὰ νὰ μᾶς κάνουν καθολικοὺς ἢ τοῦλάχιστον Οὐνίτες, — μὲ τοὺς Προτεστάντες, ὅταν ἀπὸ φίλοι καὶ σύμμαχοι τῆς Ὁρθοδοξίας, ἐσκέφθησαν κάποτε μὲ διάφορα μέσα, θεμιτὰ κι' ἀθέμιτα νὰ προσηλυτίσουν τοὺς Ρώσους, τοὺς Βλάχους καὶ τοὺς ὁμογενεῖς τῆς Ἀνατολῆς, καὶ τέλος μὲ τοὺς φοβεροὺς Γενιτσαροὺς, τοὺς ὁποῖους οἱ προσωπικοὶ του κι' οἱ ἐθνικοὶ ἐχθροὶ του, πότε τοὺς ἐξαγόραζαν καὶ πότε τοὺς ἐκφανάτιζαν, παριστάνοντάς τον γιὰ ἀρχιεπαναστάτη ἢ γιὰ διώκτη τῆς μουσουλμανικῆς θρησκείας. Πέντε φορὲς οἱ ἐχθροὶ του τὸν κατέβασαν ἀπὸ τὸν Πατριαρχικὸ θρόνο καὶ πέντε φορὲς κατώρθωσε νὰ ξαναγυρίσει πιὸ δυνατὸς καὶ πιὸ λαογαπημένος ἀπὸ προτιήτερα. Δυὸ φορὲς ἐπιχείρησαν νὰ τὸν δολοφονήσουν καὶ τὶς δυὸ ἐγλύτωσε «ὡς ἐκ θαύματος» καὶ τέλος στὶς 27 τοῦ Ἰουνίου τοῦ 1638 οἱ Γενιτσαροὶ ξαγορασμένοι ἀπὸ τοὺς Ἰσουϊτας τὸν ἐστραγγάλισαν κι' ἔρριξαν τὸ σῶμα του στὴ θάλασσα, (1) τὴν ἴδια θάλασσα, πού δυὸ αἰῶνες ὑστερότερα δέχθηκε στὴν ἀγκαλιά της ἄλλον ἐθνομάρτυρα Πατριάρχη, τὸν Γρηγόριο Ε'.

Τέτοιους ἄντρες ἀπὸ τὸν ἀνώτερο ὡς τὸν κατώτερο κληρικὸ κόσμο, τὸν καιρὸ τῆς τουρκοκρατίας, πού ἐργάσθηκαν μ' ὄλην τους τὴν καρδιά καὶ συχνὰ μὲ κίνδυνο τῆς ζωῆς τους ὑπερασπίσθηκαν, προτάσσοντας τὰ στήθια τους, τὴν ὀρθοδοξία καὶ τὸ ἔθνος, θὰ μπορούσαμε ν' ἀναφέρουμε πολλοὺς, πάρα πολλοὺς μάλιστα, ἀλλὰ μ' αὐτὸ θὰ φεύγαμε ἀπὸ τὸ κύριο θέμα, ὅσο κι' ἂν ἦταν ἡ ὑπαρξί, ἡ πρόοδος κι' ἡ προκοπὴ τῶν Ἑλληνικῶν θρησκευτικῶν κοινοτήτων ἀπὸ τὰ 1453 ὡς στὰ 1923 ἀξεδιάλυτα συνυφασμένη μὲ τὴ δράσι τοῦ Ἑλληνικοῦ κλήρου.

Ἦταν ὅμως φαίνεται γραπτὸ στὴν ἀρχὴ τοῦ εἰκοστοῦ αἰῶνα νὰ ξε-

1) Σύμφωνα μ' ἄλλη μιὰν ἐκδοχὴ πού ὑποστηρίζουν ἀρκετοὶ βιογράφοι τοῦ ὁ Κύριλλος Λούκαρις θανατώθηκε κατὰ διαταγὴ τοῦ Σουλτάνου Μουράτ τοῦ Δ', πού βρισκότανε τότε μακριὰ ἀπὸ τὴν Πόλη σ' ἐκστρατεία κατὰ τῶν Περσῶν γιὰτὶ οἱ ἐχθροὶ τοῦ Ἑλληνος Πατριάρχου τὸν κατασυκοφάντησαν ὅτι συνεργάζεταν μὲ τοὺς ἐχθροὺς τῆς Τουρκίας, Περβ. Κύριλλος Λούκαρις Ἀθήνα 1939 Γ. Ἀρβανιτίδη. Τὰ κατὰ θάνατον τοῦ Κ. Λ. σελ. 83—88.

γραφῶν, νὰ διαλυθῶν καὶ νὰ σβύσουν 1.500 Ἑλληνικὲς θρησκευτικὲς κοινότητες στὴν Τουρκία καὶ ὑπερεκατὸ στὴν Βουλγαρία. Γεγονὸς θλιβερὸ βέβαια, ἀλλὰ κι' ἀνεξήγητο, ὅταν σκεφθῆ κανεὶς ὅτι κάθε ἀνθρώπινος θεσμὸς ἔχει μοιραία τὴν ἀκμὴ του καὶ τὴν παρακμὴ του, πὺ συχνὰ τὴν ἀκολουθεῖ ὁ θάνατος κι' ὁ ἔξαφανισμὸς του. Ὁ ἱστορικὸς ὅμως καὶ ὁ κοινωνιολόγος δὲν μποροῦν παρὰ νὰ σταθοῦν μὲ σεβασμὸ καὶ νὰ συγκεντρώσουν τὴν προσοχὴ καὶ τὴν ἐκτίμησίν τους στοὺς θεσμοὺς ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι ἂν κι' ἔξαφανίστηκαν, ὥσπὸσο στὸ καιρὸ τους ἔπαιξαν τὸν ρόλο τους, ἕναν ρόλο σωστικὸ ἢ ἐκπολιτιστικὸ ἢ καὶ τὰ δυὸ μαζὶ στὶς κρίσιμες στιγμὲς τῆς ὑπαρξῆς ἐνὸς ἔθνους ἢ μιᾶς κοινωνίας. Τέτοιος θεσμὸς ἦτανε κι' αὐτὸς πὺ μᾶς ἀπασχόλησε σ' αὐτὴ μας τῆ μελέτη.

Χάρις στὶς Ἑλληνικὲς θρησκευτικὲς κοινότητες ἢ ἔθνικὴ συνείδησι τῶν Ἑλλήνων στὶς τρεῖς χῶρες, —καὶ στὰ τμήματά των ἀκόμα κεῖνα, πὺ ὁ κόσμος ξέχασε κι' αὐτὴ τῆ μητρικὴ του γλῶσσα, —ἔμεινε γερὴ κι' ἀμείαντη. Λιῶνες ὀλόκληρους, σὲ καλὲς μέρες καὶ σὲ μέρες δυσπραγίας καὶ τρόμου, οἱ θρησκευτικὲς κοινότητες χρησίμευαν σὰν καταφύγια καὶ κυψέλες γιὰ τὰ μέλη των, καὶ ταυτόχρονα γιὰ ἑνωτικοὶ κρικοὶ, πὺ δένανε τὸ παρελθὸν μὲ τὸ παρὸν, τὸ παρὸν μὲ τὸ μέλλον, τῆ γνώσι μὲ τὴν ἐλπίδα, τὴν ἐκκλησία μὲ τὸ σχολεῖο ἀπ' τὴ μιὰ μεριά καὶ τὴν ὀργανωμένη φιλανθρωπία ἀπὸ τὴν ἄλλη κι' ὅλα μαζὴ μ' ἐπιστέγασμα τὴν ἔθνικὴ συναίσθησι καὶ τὴν ἔθνικὴ ἀλληλεγγύη. Ἡ δράση τους αὐτὴ, καθὼς εἶδαμε, διήρκεσε χρόνια καὶ χρόνια, διήρκεσε στὶς τρεῖς χῶρες ὡς στὴ στιγμὴ, πὺ ἐκεῖνα ἀπὸ τὰ μέλη των τὰ ὁποῖα δὲν ἔχασαν τὴν ἔθνικὴ τους αὐτὴ συνείδησι (καὶ τοῦτα ἀπετέλεσαν τὴ μεγίστη πλειονότητα) θυσιάζοντας συχνὰ μπρὸς σ' αὐτὴ κι' αὐτὰ τὰ ζωτικώτερά τους ὕλικὰ συμφέροντα, —μετανάστευσαν στὴ μεγάλη τους γενέτειρα, τὴν ἐλεύθερη πατρίδα.

Ἄλλὰ τί κι' ἂν ἔσβυσαν καὶ χάθηκαν αὐτὲς αἱ 1500—1600 θρησκευτικὲς κοινότητες στὴν Τουρκία, τὴ Βουλγαρία καὶ στὴν Ἀνατολικὴ Ρωμυλία, ἀφοῦ μάλιστα ἐκπλήρωσαν τὸν κυριώτερο σκοπὸ τῆς ἀποστολῆς των; Τί κι' ἂν ἔξαφανίστηκαν κοντὰ σ' αὐτὲς, γι' ἄλλους λόγους γι' ἄλλες αἰτίες 200—300 ἀκόμα θρησκευτικὲς μας κοινότητες στὴ Ρωσία, στὴν Οὐγγαρία καὶ στὴ Γιουγκοσλαβία; —Γεννιοῦνται κι' ἔξακολουθοῦν νὰ γεννιοῦνται, νὰ ὀργανώνωνται καὶ νὰ προκόβουν πολὺ περισσότερες, ἑκατοντάδες ὀλάκερες Ἑλληνικὲς θρησκευτικὲς κοινότητες στὴν Ἀμερικὴ, στὴν Ἀφρικὴ καὶ στὴν Αὐστραλία ἀκόμα. Σὺμβολὸ τους παραμένει τὸ ἴδιο μ' ἐκεῖνο ποῦχαν οἱ παλιὲς θρησκευτικὲς μας κοινότητες στὴ Τουρκικὴ Αὐτοκρατορία: Ἐκκλησία, σχολεῖο, ὀργανωμένη φιλανθρωπία. Ὁ Ρωμιός, πὺ τόσο ἀτομιστῆς δείχνεται ὅταν βρῖσκεται στὴν ἐλεύθερη πατρίδα, ἀλλάζει, θαρρεῖς, ψυχρὸσύνθησι ὅταν βρεθῆ στὴν ξενιτειά. Ἴσως νᾶνε προτέρημα τῆς ράτσας μας, ἴσως νὰ χρεωσιτᾶται στὴν ἱστορία μας, ἴσως νᾶνε τ' ἀποτέλεσμα κά-

ποιας κληρονομικότητας, ἀλλ' εἶναι ἀναμφισβήτητο γεγονός ὅτι μακρὰ στή ξενιτεία, βαθειὰ αἰσθάνεται τὴν ἀνάγκη τῆς κοινοτικῆς ζωῆς. Ἄμα συγκεντρωθοῦν τριανταριὰ Ἑλληνικὲς οἰκογένειες σὲ κάποια μακρυνὴ πολιτεία, σὲ μιὰ ἀπόμερη ἄκρη τῆς Ἀφρικῆς, τῆς Αὐστραλίας ἢ τῆς Ἀμερικῆς, ἡ πρώτη τους δουλειὰ εἶναι νὰ χτίσουν τὴν ἐκκλησίαν τους καὶ νὰ φέρουν ἕναν παπᾶ μαζεύοντας δραχμὴ μὲ δραχμὴ τὸ ἀπαιτούμενο ποσὸ καὶ συχνὰ στερούμενοι ἀπὸ πράγματα ἀναγκαῖα γιὰ τὴν ἀτομικὴ τους χρῆσι. Κι' ἄμα δοῦν μαζεμένα εἰκοσαριὰ Ἑλληνόπουλα, νὰ νοικιάσουν ἢ νὰ χτίσουν ἕνα διαμέρισμα γιὰ νὰ στεγάζουν τὸ σχολεῖο τους. Ἔτσι ἡ Ἑλληνικὴ θρησκευτικὴ κοινότητα θεμελιώνεται.

Ἰερὸ χρέος τῶν προβευτῶν μας καὶ τῶν προξένων μας εἶναι αὐτὲς τὶς μικροῦλες κοινότητες νὰ τὶς περιβάλλουν μ' ὅλη τους τὴν ἀγάπη καὶ μ' ὅλη τους τὴν ἐκτίμησι. Νὰ τὶς καθοδηγοῦν μὲ τὶς συμβουλές τους, συμβουλές πατρικῆς, κι' ὄχι νὰ θέλουν νὰ τὶς διευθύνουν αὐταρχικά, ἐπιβάλλοντας σώνει καὶ καλὰ τὴ θέλησὶ τους. Νὰ δέχονται τὰ μέλη τους μ' εὐγένεια, ν' ἀκοῦν ὑπομονητικὰ τὶς γνώμες καὶ τὰ παράπονά τους κι' ὄχι νὰ κλείνονται στὴν πρεσβείαν ἢ τὸ προξενεῖο, σὰ μεσαιωνικοὶ μεγιστάνες στὸ κάστρο τους, ὀρίζοντας ὥρες ἀκροάσεως καὶ τότε ἀκόμα νὰ βλέπουν τὰ μέλη τῆς Ἑλληνικῆς παροικίας ἢ τῆς μικρῆς κοινότητος «ἀφ' ὑψηλοῦ», ὡσὰν αὐτοὶ νᾶνε κυανόαιμοι κι' οἱ ἄλλοι περιφρονημένοι ραγιαδες. Καὶ τότε τὸ ἔθνος, ὅ,τι ἔχασε ἀπὸ τὸν ἀπόδημο ἑλληνισμό σ' ἕνα, θὰ τὸ κερδίσει μὲ τὸ παραπάνω σ' ἄλλα μέρη τοῦ κόσμου.

Θεσσαλονίκη 1939

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΑ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΣΚΟΠΟΥ ΘΡΑΚΗΣ

Προτιθέμενοι νὰ δώσωμεν εἰκόνα τῶν ἐκπαιδευτικῶν κυρίως πραγμάτων τῆς μέχρι τοῦ 1922 ὑφισταμένης παλαιᾶς Ἑλληνικῆς Κοινότητος Σκοποῦ τῆς Ἀνατολ. Θράκης (περιφέρεια Σαρ. Ἐκκλησιῶν), ἀπαραιτήτως καὶ κατ' ἀνάγκην θὰ ἐπεκταθῶμεν καὶ ἐπὶ τῆς τότε κοινωνικῆς καταστάσεως τοῦ τε Σκοποῦ καὶ σημαντικοῦ μέρους τῆς ἐπαρχίας Σαρ. Ἐκκλησιῶν, ὡς ἀναποσπάστως μεταξύ των συνδεδεμένων τῶν δύο τούτων μορφῶν κοινωνικοῦ πολιτισμοῦ, κατόπτρων ἅμα συνολικῆς προόδου καὶ ἐξελίξεως. Ὡς ἀφετηρίαν τῆς ἐρεῦνης μας ταύτης θὰ λάβωμεν τὸ ἔτος 1810, καθ' ὃ ἰδρύθη ἡ «Ἑλληνικὴ Σχολή» Σκοποῦ, τέρμα δὲ αὐτῆς κυρίως μὲν τὸ ἔτος 1915, ὅτε ἐξετοπίσθη καὶ ἀπεδεκατίσθη ὁ Ἕλληνας πληθυσμὸς ἐπὶ μίαν τετραετίαν (1915—1919), δευτερευόντως δὲ καὶ ἐν συνεχείᾳ τὸ ἔτος 1922, ὅτε ἐπῆλθεν ἡ κατ' ἐπιβολὴν *ἐπ' ἀνταλλαγῇ μετανάστευσις* καὶ ἡ ἐγκατάστασις τοῦ μεγαλειτέρου μέρους, τοῦ γεωργικοῦ ἰδιώως, τῶν ἐναπομεινάντων *Σκοπητῶν* ἢ *Σκοπιανῶν* εἰς τὸν ἰδρυθέντα *Νέον Σκοπὸν* τῆς Ἐπαρχίας Σερρῶν, ἐν τῇ Ἑλλην. Μακεδονίᾳ.

Τὴν ὅλην διαδρομὴν τοῦ μεταξύ τῶν δύο τούτων χρονολογιῶν διαστήματος, ἀπαρτίζοντας χρονικὸν πλαίσιον ἑνὸς καὶ πλέον αἰῶνος, θὰ διαιρέσωμεν εἰς τέσσαρα μέρη ἢ περιόδους, οὐχὶ αὐθαιρέτως ἢ χάριν ἀπλῶς τῆς εὐχερεστεῆρας παρακολουθήσεως, ἀλλὰ λόγῳ τῶν μεγάλων γεγονότων ἅτινα ἐπισυμβάντα κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ ΙΘ' αἰῶνος ἀπετέλεσαν ἱστορικοὺς σταθμοὺς ἐπιθέσαντας ἀνεξιτήλωσ τὴν σφραγιδα τῶν ἐπὶ τῆς μετέπειτα ἐξελίξεως ὀλοκλήρου τοῦ ἐν Τουρκίᾳ Ἑλληνισμοῦ. Εἶναι δὲ τὰ γεγονότα ταῦτα ἢ σταθμοί: ὁ *Κριμαϊκὸς πόλεμος* (1854—1856), ὁ *Ρωσσοτουρκικὸς* (1877—1878), καὶ *τὸ ἔτος 1900*, καθ' ὃ ὁ ὑπόδουλος Ἑλληνισμὸς φθάσας εἰς τὸ κορύφωμα τῆς ἀκμῆς του βαδίζει κατ' εὐθείαν πρὸς τὴν ἠθικὴν καὶ οἰκονομικὴν κατάκτησιν ὀλοκλήρου τῆς Ἀνατολῆς. Τὴν ἔναρξιν τῆς θριαμβευτικῆς ταύτης πορείας τοῦ ἔξω τῶν συνόρων τῆς κρατικῆς Ἑλλάδος Ἑλληνισμοῦ ἐγκαινιάζει ἡ ἐπὶ τὸν Πατριαρχικὸν θρόνον Κωνσταντινουπόλεως περιφανῆς ἀνάρρησις (τὸ δεύτερον) τοῦ μεγάλου Πατριάρχου *Ἰωακείμ τοῦ Γ'* (1901—1912). Ἐντὸς τῶν χρονικῶν τούτων πλαισίων, ὡς ἦν ἐπόμενον, ἐκτυλίσσεται καὶ ἡ κοινωνικὴ καὶ ἐκπαιδευτικὴ κατάστασις τοῦ ἑλληνικωτάτου Σκοποῦ, περὶ ἧς ὁ λόγος.

Ἄλλὰ τὸ ἐσώτερον κίνητρον ὅπερ ὤθησεν ἡμᾶς εἰς τὴν τοιαύτην περὶ Σκοποῦ καὶ τῶν θρακικῶν ἐν γένει πραγμάτων ἐρευναν, ἐκτὸς τοῦ ὅτι δὲν εἶναι ξένον, τούναντίον μάλιστα, πρὸς τοὺς ὑπὸ τοῦ Θρακικοῦ Ἀρχείου

ἐπιδιωκομένους σκοπούς (ἐφ' ὅσον εἶναι ἀνεγνωρισμένη πλέον ἀλήθεια ὅτι ἡ ἱστορία τῆς Θράκης εἶναι ἡ ἱστορία τῶν ἐπὶ μέρους θρακικῶν πόλεων), πηγάζει—διατὶ νὰ τὸ κρύψωμεν—καὶ ἀπὸ ἓναν ἄλλον βαθύτερον καὶ ἱερώτερον στοχασμόν. Ἴσως ποτὲ τὰ τέκνα μας ἢ τὰ τέκνα τῶν τέκνων μας, ἐν τῇ περιστροφῇ τῶν ἐνιαυτῶν, θὰ θελήσουν νὰ μάθουν ποῖοι ὑπῆρξαν οἱ πατέρες των καὶ τί ἔπραξαν οὗτοι ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος. Τοῦτο ἐν τινι μέτρῳ εἶναι καὶ φυσικόν, καὶ δι' αὐτὸ πρέπει νὰ τοὺς διευκολύνωμεν. Ἄλλ' ἴσως, καὶ τοῦτο εἶναι τὸ σημαντικώτερον, προώριστα εἰς αὐτὰ—τὰ παιδιὰ μας ἢ τὰ παιδιὰ τῶν παιδιῶν μας—κατὰ πολὺ εὐτυχέστερα ἡμῶν, νὰ ἐπανέλθουν μίαν ἡμέραν εἰς τὴν πεφλημένην καὶ τρισευλογημένην προγονικὴν γῆν. Εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν ἔχομεν ὑποχρέωσιν, ἡμεῖς, καὶ πρέπει νὰ θέσωμεν πρὸς χάριν αὐτῶν μερικὰ εὐδιάκριτα ὁρόσημα, φωτεινοὺς δείκτας, διὰ νὰ δυνηθοῦν, ὅταν ἐπιστῇ ἡ μεγάλη ὥρα, νὰ ἐπανεύρουν τοὺς δρόμους τῶν πατέρων των.

Τοῦτο ὑπῆρξε τὸ βαθύτερον ἐλατήριον τῆς παρουσίας μελέτης.

Περὶ τῆς τοπογραφικῆς ἢ γλωσσικῆς καὶ λαογραφικῆς συνθέσεως τοῦ παλαιοῦ Σκοποῦ δὲν θὰ ἀσχοληθῶμεν ἐπὶ τοῦ παρόντος· ἐγράφησαν ἄλλως τε ἀρκετὰ καὶ ὑπὸ ἄλλων καὶ ὑφ' ἡμῶν (βλ. Ἀρχ. Θράκ, Τόμ. Ε', ἔτ. 1938—39, σελ. 265—270· καὶ Τόμ. Στ', 1939—40, σελ. 209—224). Μικρόν τινα μόνον λόγον θὰ κάμωμεν, κατ' ἀνάγκην, περὶ τινων ἱστορικῶν γεγονότων προηγηθέντων τῆς ἡμετέρας ἀφετηρίας ἤτοι τοῦ 1810, διὰ τὴν κατανόησιν τοῦ ἀρχικοῦ κοινωνικοῦ πλαισίου, ἐντὸς τοῦ ὁποίου ἐκτυλίσσονται τὰ ἱστορούμενα γεγονότα.

Δὲν εἶναι πλήρως καθωρισμένον ἂν ἐπὶ τῆς θέσεως ἀκριβῶς τοῦ Σκοποῦ ἔκειτο ἡ ἀρχαία πόλις **Σκόποι**, περὶ τῆς ὁποίας Στέφανος ὁ Βυζάντιος (Στ' αἰ. μ. Χ.) ἐν τῷ Γεωγραφικῷ αὐτοῦ λεξικῷ λέγει: «Σκόποι πόλις Θράκης, ... τὸ ἐθνικὸν Σκοπηνοί»· πάντως ὅμως ἐκεῖ που πλησίον πρέπει νὰ εὐρίσκητο. Ἄλλ' ἐκεῖνο ποὺ θεωρεῖται ἀπολύτως βέβαιον, εἶναι ὅτι ὁ Σκοπὸς τῶν ἀρχῶν τοῦ παρελθόντος αἰῶνος ὡς καὶ τοῦ β' ἡμίσεος τοῦ προ-παραελθόντος (1750—1800) προῆλθεν ἐκ τῆς μετὰ τοῦ ἀρχικοῦ πυρῆνος συμπτώξεως τῶν πέριξ ἑλλην. συνοικισμῶν, ἤτοι τοῦ **Κάστρου** (εἰς ἀπόστασιν ὥρας βορείως τοῦ Σκοποῦ, ἐξ οὗ καὶ οἱ **Καστρινοὶ** τῶν ἡμερῶν μας), τοῦ **Λαρνακίου** (τὸ «Λαρνάκι» περὶ ὥραν ἀνατολικῶς) καὶ τοῦ πιθανῆς ὀνομασίας **Νεοχωρίου** (περὶ ὥραν δυτικῶς) καὶ ἴσως καὶ ἀτόμων ἢ ομάδων ἐξ ἄλλων ἀπομεμακρυσμένων τοπων, ὡς ἐκ Χίου, ἐξ οὗ πιθανῶς καὶ τὸ ὄνομα τῆς συνοικίας Σακιζλῆ. Προῆλθε δὲ ἡ σύμπυξις αὕτη λόγῳ τῶν τότε ἐπιδρομῶν ὑπὸ τῶν λυμαινομένων σύμπασαν τὴν Θράκην διαβοήτων ληστρικῶν ὁρδῶν τῶν Κιρτζαλήδων, τῶν Ντελημπάσηδων καὶ ἄλλων τουρκικῶν συμμοριῶν, τὴν φρικτὴν τῶν ὁποίων ἐδοκίμασε καὶ ὁ Σκοπὸς μετὰ τῶν πέριξ ἑλλην. συνοικισμῶν, ὡς καὶ αἱ πλεῖστα τῶν θρακικῶν πόλεων καὶ χωριῶν

τῆς ὑπαίθρου πρὸ παντός. Τότε κατὰ τὴν ἐπιδρομὴν τῶν Ντελημπάσηδων τοῦ θηριώδους Καρὰ Φεϊζῆ ἐληλατήθη καὶ ἠρημώθη ὁ Σκοπός, πυρποληθείσης καὶ τῆς παλαιότερας ἐκκλησίας του, τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς ἤτοι τῆς ἀνατολικῆς ὄχθης τοῦ διαρρέοντος τὴν πόλιν ποταμοῦ. Ταῦτα συνέβαιναν πιθανῶς περὶ τὸ 1750, διότι εἰς τὸν διασωθέντα χῶρον καὶ περίβολον τοῦ Ἁγ. Γεωργίου, τὸν περιτειχισμένον διὰ πελεκητῶν λίθων μὲ πλίνθινα διαζώματα καὶ χρησιμεύοντα ὡς νεκροταφεῖον, δὲν εὐρέθη ἐπιτυμβία πλᾶξ ἢ σταυρὸς φέρων παλαιότεραν χρονολογίαν· ἐξ οὗ εἰκάζεται ὅτι ἔκτοτε μόνον ἤρχισεν ἡ χρησιμοποίησις τοῦ χώρου τούτου ὡς νεκροταφεῖου. Τότε κυρίως συνωκίσθησαν ἐπὶ τὸ αὐτὸ καὶ τὰ ἀνωτέρω μνημονευθέντα τρία χωρία ἢ συνοικισμοί, διὰ ν' ἀποτελέσουν τὸν μετέπειτα **Σκοπόν**, ὁ ὁποῖος ὅμως ὑπέστη καὶ δευτέραν καταστροφὴν (κατὰ τινὰς καὶ τρίτην) μεταξὺ τοῦ 1780 καὶ 1790 (ἐπὶ Σουλτάνου Σελῆμ τοῦ Γ'), ἐκ τῆς ἐπιδρομῆς τῶν αἰμοχαρῶν Κιριζαλήδων τοῦ Ντελῆ-Καδίου, οἵτινες πολλὰ βασάνισαντες καὶ ἀπογυμνώσαντες τοὺς κατοίκους ἐπυρπόλησαν καὶ πολλὰς οἰκίας, ὧν ἐνιαχοῦ τὰ εἰρηλίκια ἐσώζοντο καὶ μέχρι τῶν ἡμερῶν μας. ¹⁾

Ἄδηλον παραμένει ἂν ἐκὰν καὶ ἡ παλαιότερα ἐκκλησία τοῦ Ἁγίου Δημητρίου (ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ἤτοι τῆς δυτικῆς ὄχθης τοῦ ποταμοῦ), καθ' ὅσον ἡ ἐπὶ τῆς εἰσόδου τοῦ νάρθηκος ἐπὶ μαρμαρίνης πλακὸς ἐπιγραφὴ ὠμίλει περὶ ἀνακαινίσεως καὶ οὐχὶ ἐκ βάρθρων ἀνεγέρσεως πρωτοκτίστου ἐκκλησίας: «Ἀνεκαινίσθη ὁ θεῖος καὶ πάνσεπτος οὗτος ναὸς τοῦ μεγαλομάρτυρος Δημητρίου, φιλοτίμῳ δαπάνῃ κ.τ.λ., ἐν ἔτει 1832».

Ἐκ τούτου δυνάμεθα ἴσως νὰ συμπεράνωμεν ὅτι μεταξὺ τῶν δύο ἐπιδρομῶν, καὶ ἀκριβῶς δι' αὐτάς, αὐξηθέντος τοῦ πληθυσμοῦ τοῦ πρῶην μικροῦ Σκοποῦ, ἐθεωρήθη ἀνεπαρκῆς πλέον ἡ προτέρα ἐκκλησία, καὶ ἐδέησε καταλλήλως αὕτη νὰ εὐρυνθῆ. Ἴσως ἡ τοιαύτη ἀνεπάρκεια νὰ προήρχετο καὶ ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι ἐκὰν προηγουμένως ἡ ἑτέρα τῶν δύο ἐκκλησιῶν, τῶν ὁποίων ἀκριβῶς τὸ διπλοῦν, ὡς καὶ ἡ πλησίον ἀλλήλων θέσις των (ἐντεῦθεν καὶ ἐκεῖθεν τοῦ ποταμοῦ εἰς ἀπόστασιν 200 περίπου μέτρων) ἐλέγχει καὶ διπλὴν κατ' ἀνισόχρονα διαστήματα προέλευσιν καὶ ἐγκαθίδρυσιν τῶν ἐκατέρωθεν τοῦ ποταμοῦ συνοικιῶν. Τὴν πιθανὴν ταύτην διπλότητα ἐμαρτύρουν καὶ ποικίλαι ἄλλαι διαφοραί, ὁμιλίας, ἐθίμων, περιβολῆς κλπ., ἵχνη τῶν ὁποίων παρέμειναν καὶ μέχρι τῶν τελευταίων ἐτῶν, ὡς καὶ ποιά τις λανθάνουσα κατὰ παράδοσιν ἀντιζηλία καὶ ἀντίδρασις τῶν μὲν κατὰ τῶν

1) Τότε πιθανῶς καὶ πολλοὶ τῶν κατοίκων Σκοποῦ, καὶ ἰδίως οἱ ἐπαγγελλόμενοι τὸν *βαφέα*, μετὰ πλείστων τοῦ γειτονικοῦ *Εὐκαρύου* καὶ ὀλοκλήρου τοῦ *Ἀζαρά* (τοῦ κατόπιν τουρκικοῦ *Σάζαρα*) μετηνάστευσαν εἰς Κων)πολιν, ὅπου συνώκισαν τὸ γνωστὸν *Βαφεοχώριον* τοῦ Βοσπόρου, τουρκ. *Μπογιατζῆ-Κιοῖ*. Ἐκ τούτων κατήγετο καὶ ὁ μέγας Πατριάρχης τῶν κάτω χρόνων *Ἰωακείμ ὁ Γ'* (1834—1912), μὲ τὸ οἰκογενειακὸν ὄνομα *Ντεβετζῆς*.

δέ. Ἦτο δὲ τότε ὁ πληθυσμὸς τοῦ Σκοποῦ, κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ παρελθόντος αἰῶνος, ὀλιγώτερος τῶν 3.000 ψυχῶν (μετὰ καὶ τῶν Τούρκων) ὡς ἀφηγοῦντο οἱ γεροντότεροι, καὶ ὡς ἐκ τούτου ἐθεωρήθη ἐπαρκὴς ἐπὶ 50 περίπου ἔτη ἢ ἀρκετὰ εὐρεῖα ἄλλως τε ἐκκλησία τοῦ 1832. Ἀπὸ τοῦ 1880 ὅμως λόγῳ τῆς ἐν τῷ μεταξὺ γενομένης φυσικῆς ἀυξήσεως τοῦ πληθυσμοῦ (4.000 Ἑλληνες) ἤρχισε νὰ γίνεται καταφανὴς ἡ ἀνεπάρκεια αὐτῆς, δι' ἣ καὶ ἔκτοτε ἐξεδηλώθη ὁ πόθος καὶ κατεβλήθη προσπάθεια πρὸς ἀνεγέρσιν νέας ἐκκλησίας, ἧς ὅμως τὴν πραγματοποίησιν παρεκώλυσαν ἐπὶ μίαν 20ετίαν διάφορα αἴτια, ὡς οἰκονομικὴ κρίσις μετὰ τὴν ἀπόσπασιν τῆς Βορείου Θράκης (Ἀνατολ. Ρωμυλίας), δυσκολίαι περὶ τὴν ἔκδοσιν φριμανίου εἰς οἷας διαστάσεις ἐπεθύμει τοῦτο ἡ Κοινότης, καὶ ἄλλα τινά, ὡς θὰ ἴδωμεν ἐν τῇ πορείᾳ τῆς διηγήσεως. Χαρακτηριστικὸν ὅμως εἶναι ὅτι, παρὰ τὴν διώκωσιν τῆς Κοινότητος, οὐδέποτε ἐγίνε σκέψις περὶ ἀνεγέρσεως καὶ δευτέρας ἐκκλησίας, ὡς θὰ ἀνεμένε τις, ἐκ φόβου λίαν δικαιολογημένου διασπάσεως τῆς Κοινότητος καὶ ἐνδεχομένων ἐμφυλίων συγκρούσεων ἐξ αὐτῆς, λαμβανομένου ὑπ' ὄψιν τοῦ φύσει φιλέριδος καὶ ἐντόνως φατριαστικοῦ χαρακτῆρος τῶν Ἑλλήνων Σκοποῦ, καὶ ἰδίως τῶν παλαιότερων.

Ἐντὸς λοιπὸν τοιοῦτου κοινωνικοῦ περιβάλλοντος, ὑπὸ τοιαύτας συνθήκας ψυχικῶς καὶ συνοικιστικῶς ἀφομοιωθέντος, εἴκοσιν ἢ τριάντα ἔτη ἀπὸ τῆς τελευταίας ἐπιδρομῆς τῶν Κιρτζαλήδων, μᾶς εὐρίσκει ἡ ἴδρυσις τῆς Ἑλληνικῆς Σχολῆς τῷ 1810, ὡς ἀφετηρία ἐρεῦνης περὶ τῆς ἐκπαιδευτικῆς καὶ κοινωνικῆς καταστάσεως τοῦ Θρακικοῦ Σκοποῦ, διὰ τὴν παροῦσαν μελέτην.

*
* *

Α' Περίοδος (1810—1860). Εἶναι ἡ ἐποχὴ τοῦ παλαιοῦ *ἀρχοντισμοῦ* ὑπὸ τὴν μορφήν τῶν *Προεσιῶν* καὶ *Τσορμπατζήδων* (τῶν Κοτζαμπάσηδων τῆς κάτω Ἑλλάδος) διευθυνόντων ἀπολυταρχικῶς, ἀλλὰ καὶ τιμίως καὶ ἐν πολιτικωτάτῃ ἀρμονίᾳ μετὰ τῶν Τούρκων τὰ κοινοτικὰ πράγματα. Αὐτοί, οἱ τσορμπατζήδες ἢ προεστοί, εἶναι οἱ ὑπόλογοι ἔναντι τῶν κρατούντων διὰ πᾶσαν ἐκ τῆς νομιμότητος ἐκτροπὴν τοῦ ἑλλην. πληθυσμοῦ, ἀλλὰ καὶ ὑπεύθυνοι ἔναντι τοῦ ἰδίου πληθυσμοῦ διὰ τὴν καλὴν διεξαγωγὴν παντὸς ὅ,τι ἀφορᾷ εἰς τὴν κοινὴν εὐημερίαν καὶ τὴν πρόοδον τοῦ κοινοτικοῦ συνόλου. Ἡ ἐμπιστοσύνη πρὸς τοὺς ἀρχηγοὺς εἶναι ἀπόλυτος· ἀλλὰ καὶ ἡ ἐκ μέρους τῶν ἐπιβολή, τῇ ὑποστηρίξει καὶ τῶν κρατούντων, ἄνευ περιορισμοῦ ἢ ἐπιφυλάξεων.

Τοιοῦτος ἀπόλυτος σχεδὸν ἀρχων δια τὸν Σκοπὸν μέχρι καὶ πέραν τοῦ Κριμαϊκοῦ πολέμου (ἀκριβῶς μέχρι τοῦ 1858) ὑπῆρξεν ὁ πολὺς *Γιαννάκο-τσορμπατζῆς*, ἀπλοῦς μὲν καθ' ἑαυτὸν καὶ τελείως ἴσως ἀγράμματος ἄνθρωπος, ἀλλ' ἐξαιρετικῆς εὐφυΐας καὶ πολιτικότητος, κατορθώσας νὰ

ἐπιβληθῆ εἰς Ἕλληνας καὶ Τούρκους ἐπὶ μίαν ὁλόκληρον 40ετίαν (1820—1860), ἰδίως μετὰ τὴν ἔκλειψιν τῶν δύο κορυφαίων προσυχόντων καὶ ἡγετῶν τοῦ παλαιοτέρου Σκοποῦ, τοῦ *Σίμου-τσορμπατζῆ* καὶ τοῦ *Παπανδρέα*, ἀμφοτέρων ἀπαγχονισθέντων ἅμα τῇ ἐκρήξει τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπανάστασεως (1821).

Σημ.—Ἐὶς τὸν *Παπανδρέα* ἐκρεμάσθη ἐκ τοῦ πελωρίου δένδρου «καργάτσι» (ἀγρία πελέα), τὸ ὁποῖον ὑψοῦτο ἐν τῷ περιβάλλῳ τῆς ἐκκλησίας τοῦ Ἀγ. Δημητρίου, ἐκ τοῦ ἰδίου κλώνου τοῦ ὁποῖου ἐκτύπα ἐπὶ 70 ἔτη, μέχρι τοῦ 1890, τὸ «μεγάλον σιδερένιον σήμαντρο» τῆς ἐκκλησίας κατὰ τὰς ἑορτὰς τῶν Χριστουγέννων καὶ τοῦ Πάσχα. Ὁ δὲ *Σίμο-τσορμπατζῆς* ἐθανατώθη ἐπὶ ἀγχόνης στηθείσης πρὸ τῆς οἰκίας του, παρὰ τὴν διαχωριστικὴν ὁδὸν τῶν δύο συνοικιῶν Σακιζλῆ καὶ Ἀλεμόνι, ἢ κατ' ἄλλους ἐν τῇ συνοικίᾳ Κυριακοῦ. ¹⁾ Ὁ δισέγγονός του, Σίμος καὶ αὐτός, *Σίμος Σιμόπουλος*, διευθυντῆς τῶν Ἐκπαιδευτηρίων Σκοποῦ, μετὰ ἑκατὸν ἔτη ὑπέστη τὴν αὐτὴν τύχην καὶ διὰ τὸν αὐτὸν ἱερὸν σκοπὸν, σφαγείς ὑπὸ τῶν Τούρκων κατὰ τὸν διωγμὸν τοῦ 1915.

Ὁ Γιαννάκο-τσορμπατζῆς, ὁ ὁποῖος ὑπῆρξε καὶ πλουσιώτατος (ἐσφάζοντο μέχρι σχεδὸν τοῦ 1915 τὰ τελευταῖα λείψανα τῆς ἀρχοντικῆς διωροφου οἰκίας του, ἐν τῇ συνοικίᾳ Κυριακοῦ, μετὰ τὰ τεράστια δωμάτιά της, τὰς γεγλυμμένας ὀροφὰς της, τοὺς ἐξώστους, τὰς ἀποθήκας, παραορτήματα κλπ. καὶ τοὺς δύο πελωρίους ζωγραφιστοὺς λέοντας δίκεν φρουρῶν ἐκατέρωθεν τῆς εἰσόδου τῆς οἰκίας) ἀφῆκε μνήμην ἀγαθὴν εἰς τοὺς μεταγενεστέρους συμπολίτας του, Ἕλληνας καὶ Τούρκους (διότι μέχρι τοῦ Ρωσοτουρκικοῦ πολέμου τοῦ 1878 ὑπῆρχαν καὶ τουρκικαὶ οἰκογένειαι, περὶ τὰς 100, ἐπὶ συνόλου 800 περίπου τότε οἰκογενειῶν)· ἐξαίρεται δὲ κυρίως ὁ σημαντικὸς ρόλος του κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ Κριμαϊκοῦ πολέμου (1854—1856), ὅτε οἱ Ἀγγλογάλλοι «μετὰ τὰ κόκκινα παντελόνια» ἐπλημμύρισαν τοὺς κάμπους τῆς Ἀνατολ. Θράκης, διασκορπισθέντες εἰς ὅλας τὰς πόλεις καὶ τὰ χωρία της, πρὸς προφύλαξιν ἕως τῆς Κων)πόλεως ἀπὸ ἐνδεχομένης Ρωσικῆς εἰσβολῆς. Εἰς τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἀναφέρεται καὶ τὸ γαλατικοὺς ἔρωτας ἐνθυμίζον τοπικὸν λαϊκὸν τραγοῦδι, ὅσον καὶ ὅπως διεσώθη:

*Καὶ σιτῆς Καστρινῆς τὴν πόρτα
μὴ πορτιό-πορτοκαλιά,
Φράγκος μετὰ τὰ ρεπανιά...*

*Κάνει τὰ πορτοκαλιάκια
καὶ μυρὶ-μυρίζουνε,
τῆ Φραγκιά ζαλίζουνε...*

1) Ἴσως πιθανωτέρως νὰ εἶναι ἡ φερομένη παράδοσις, ὅτι ὁ Σίμο-Τσορμπατζῆς ἀπήχθη εἰς Μπουνάρ-Χισσάρ (ὅπου δικαστικῶς ὑπήγετο τότε ὁ Σκοπός), διὰ νὰ δικασθῆ δὴθεν ὡς μεμνημένος τὰ τῆς *Φιλικῆς Ἐταιρείας*, καὶ ἐκεῖ ἐθανατώθη ἀποκεφαλισθείς.

Τάζει της χρυσῆ ρολόγι
 κι' ἀργυρᾶ-ργυρᾶ κλειδιά,
 Φράγκος μὲ τὰ ρεπαντιά... ¹⁾

Οὕτω διὰ τῆς πολιτικῆς συνέσεως τοῦ Γιαννάκου - τσορμπατζῆ ὁ Σκοπὸς διήλθεν ἀλώβητος τὴν περιπέτειαν τοῦ Κριμ. πολέμου, ἐκ τῆς ὁποίας ἐκινδύνευσαν οὐκ ὀλίγον τὰ συμφέροντα τοῦ ὑποδούλου Ἑλληνισμοῦ, λόγῳ τῆς ἐντόνως φιλορρωσικῆς τότε πολιτικῆς τοῦ ἐλευθέρου Ἑλληνικοῦ Βασιλείου καὶ τῶν ἐπαναστατικῶν κινήματων ἐν τῇ ὑποδούλῳ ἀκόμη Θεσσαλίᾳ (Θεοδ. Ζάκας καὶ Χρ. Χατζηπέτρος, μάχη Καλαμπάκας, Γρεβενὰ κλπ.). Εἰς ἀντάλλαγμα τῆς περιπετείας ταύτης ἐπλούτησεν ἀρκούντως ὁ Ἑλληνισμὸς τῆς Θράκης ἐκ τῆς ἐν αὐτῇ μακρᾶς παραμονῆς τῶν Ἀγγλογάλλων, καὶ ἀνεθάρρησεν ἔκτοτε ὀριστικῶς. Τότε διὰ πρώτην φορὰν ἐπετράπη καὶ ἡ κροῦσις κωδῶνων (καμπάνες) εἰς τὰς χριστιαν. ἐκκλησίας.

Σημ.—Περὶ τοῦ Γιαννάκου-τσορμπατζῆ ἐλέγετο ὅτι ἐκ τοῦ καφενεῖου ὅπου αὐτὸς μετὰ τῶν ἄλλων προυχόντων ἔπινε τὸν ναργκιλέ του, οὐδεὶς νέος ἡλικίας κάτω τῶν 20 ἐτῶν ἐτόλμα νὰ περάσῃ. Ἀνεζωντάνευε δηλαδή ἡ ἀρχαία Σπάρτη.

Ἐντὸς τοιοῦτου κοινωνικοῦ καὶ πολιτικοῦ περιβάλλοντος ἰδρύθη καὶ ἐλειτούργησεν ἡ πρώτη «Ἑλληνικὴ Σχολή» Σκοποῦ (τὸ Ἑλληνικὸ Σχολεῖο, ὅπως ἐλέγετο μέχρι τῶν μαθητικῶν ἡμερῶν μας). Κατὰ τὸν κώδικα τῆς ἐκκλησίας Σκοποῦ, σωζόμενον μέχρι τοῦ 1915, ἡ ἴδρυσις τῆς Σχολῆς ἔγινε κατὰ τὸ ἔτος 1810, καὶ πρῶτος διδάξας ἐν αὐτῇ ἀναφέρεται ὁ **Συμεὼν Ἰμβριος**, τὸν ὁποῖον διεδέχθη ὁ **Κωνσταντῖνος** καὶ τοῦτον ὁ **Ἰωάννης**, ἀμφοτέρω ἀγνώστου ἐπωνύμου, ἀναφερόμενοι ἀπλῶς: ὁ κύρ Κωνσταντῖνος, ὁ κύρ Ἰωάννης· μεθ' οὓς ἔρχεται, κατὰ τὸ 1818, ὁ κατόπιν ἐθνομάρτυς **Παπανδρέας**. Τοῦτον διαδέχεται, πιθανῶς μετὰ τὴν τρικυμίαν τῆς Ἑλλην. Ἐπαναστάσεως, **Βασίλειος ἐξ Ἀθηνῶν**, καὶ τοῦτον ὁ **Ἀργυράκης Κοντίδης**, εἶτα δὲ (μετὰ χάσμα προφανῶς) κατὰ χρονολογικὴν σειρὰν οἱ ἑξῆς:

Κωνσταντῖνος Ἰ. Κόκκινος ἐκ Σαρ. Ἐκκλησιῶν 1856—1857 (ὁ κατόπιν ἱατρὸς καὶ πρῶτος Ἑλλην Δῆμαρχος Σαρ. Ἐκκλησιῶν).

Ἰεροδιάκονος Σωφρόνιος ἐξ Ἑλιουπόλεως τῆς Μικρᾶς Ἀσίας 1857—1858.

Γεώργιος Μπαλᾶνος ἐξ Ἀθηνῶν 1858—1862. ²⁾

1) **Ρεπαντιά** εἶναι τὰ παρδαλόχρωμα εἶδη τῆς τότε στρατιωτικῆς στολῆς τῶν Εὐρωπαίων, ὡς λ. χ. κόκκινο πανταλόνι (περισκελῖς) καὶ βαθυκύανον ἀμπέχονον ἢ ἐπενδύτης τῶν Γάλλων στρατιωτῶν.

2) Εἰς λάθος εὐδιάκριτον περιέπεσεν ὁ Τρύφων Εὐαγγελίδης ἐν **Παραρτ. Θρακικῶν** Τόμ. Γ' σελ. 75 «Σχολὴ Σκοποῦ» γράφας ὅτι ἡ Ἑλλην. Σχολὴ Σκοποῦ ἰδρύθη τῷ 1833, παρεννοήσας προφανῶς τὴν ἐν τῷ βιβλίῳ τοῦ Μελισσ. Χριστο-

Ἐνταῦθα λήγει ἡ πρώτη περίοδος τοῦ κοινωνικοῦ καὶ ἐκπαιδευτικοῦ καθεστῶτος τοῦ παλαιοῦ Σκοποῦ. Παραλλήλως ὁμως πρὸς τὴν Ἑλλην. Σχολὴν, εἰς ἣν ἐφοίτησαν πλείστοι ἐκ τῶν πέριξ χωρίων καὶ δὴ καὶ ἐκ τῆς γείτονος πόλεως τῶν Σαρ. Ἐκκλησιῶν, ὅπου μόλις τῷ 1833 ἰδρύθη ἡ πρώτη Ἑλληνικὴ Σχολή, ἐλειτούργει καὶ τὸ «*Κοινὸν Σχολεῖον*» ἐν ἰσογειῷ μεγάλῳ δωματίῳ τῷ λεγομένῳ «μιλλέτ-ὄντασῆ» ἥτοι ἐθνικὴ αἴθουσα, ὅπου κατὰ τὰς Κυριακὰς συνεδρίαζε καὶ τὸ Κοινοτικὸν ἢ Ἐθνικὸν Συμβούλιον, ὁπόθεν καὶ τὸ ὄνομα τῆς αἰθούσης (μιλλέτ : λέξ. τουρκ. = φυλή), ἐν τῷ χώρῳ ὅπου βραδύτερον (1878) ἀνηγέρθη τὸ λαμπρὸν Παρθεναγωγεῖον (ἐπαυξηθὲν καὶ πλουτισθὲν μετὰ τὸ 1900) μετὰ ἰδίας κατοικίας καὶ πλήρους ἐγκαταστάσεως διὰ τὴν ἐκάστοτε ξένην διευθύντριαν τοῦ Σχολείου. Τὰ δὲ θήλεα, μόνα ἢ μετ' ἀρρένων, ἐφοίτων τότε εἰς οἰκιακὰ σχολεῖα (σχολεῖα - σπίτια), τῶν ὁποίων τὸ κυριώτερον καὶ ἴσως καὶ τὸ μοναδικὸν μέχρι τοῦ 1860, ἦτο τοῦ *Γερο-Χατζηκώστα*, ὁ ὁποῖος καὶ ἀπηθανατίσθη εἰς τὴν μνήμην τῶν μεταγενεστέρων διὰ τὸν ἰδιάζοντα τρόπον ἀπαγγελίας του κατὰ τὴν διδασκαλίαν τοῦ Ψαλτηρίου καὶ τῆς Ὀκτωήχου (τὸ Φτωῆχι). Τυφλὸς ὢν ὁ ἴδιος καὶ φορῶν ῥάσον ἔψαλλε σχεδὸν ὡς ἄλλος Ὅμηρος τὰ πρῶτα Καθίσματα τῶν ψαλμῶν τοῦ Δαυὶδ, ὁξέως μὲν καί... ἀπειλητικῶς ἀπαγγέλλον τὸ ἀ' ἐδάφιον τοῦ Β' ψαλμοῦ : Ἰνα τί ἐφρούραξαν ἔθνη καὶ λαοὶ ἐμελέτησαν κενά ; — ἀποτόμως δ' ἔπειτα μεταπίπτων εἰς βιβλικὴν σοβαρότητα, καὶ ἐν εἴδει ἀποκρίσεως πρὸς τὸ ἀπειλητικὸν ἐρώτημα, ἀπήγγελλε βαθυφώνως καὶ δραματικῶς τὸ ἀμέσως ἐπόμενον ἐδάφιον : Παρέστησαν οἱ βασιλεῖς τῆς γῆς καὶ οἱ ἄρχοντες συνήχθησαν ἐπὶ τὸ αὐτὸ κτλ. Ἐννοεῖται ὅτι, ὅποιος δὲν κατώρθωνε πρεπόντως νὰ ἀποδώσῃ τὸ ὕφος τοῦ διδασκάλου... ἐραβδίζετο. 1)

Ἀργότερον, μετὰ τὸ 1870, ἐλειτούργησαν περισσότερα τοῦ ἐνὸς οἰκιακὰ σχολεῖα, εἶδος ἰδιωτικῶν Νηπιαγωγείων, ὡς θὰ ἴδωμεν ἐν τῷ οἰκειῷ τόπῳ.

Ἐνταῦθα, ἐξ ἀφορμῆς τῆς λήξεως τῆς πρώτης περιόδου τοῦ ἐξεταζομένου θέματος, πρέπει νὰ σημειωθῆ ὅτι δὲν εἶναι ἀκριβὲς τὸ γραφέν που ὅτι κατὰ τοὺς χρόνους τούτους μετέσχεν ἐνεργῶς ἢ ὅπωςδήποτε ἐπέδρασεν ἐπὶ τῶν ἐκπαιδευτικῶν πραγμάτων Σκοποῦ ὁ ὑπὸ τοῦ Ματθ. Παρανίκια

δούλου «Ἡ Θράκη καὶ αἱ Σαρ. Ἐκκλησίαι» (σελ. 43 ὑποσημ.) παρενθετικὴν φράσιν, ὅπου τὸ ἔτος 1833 ὀρθῶς ἀναφέρεται εἰς τὴν Ἑλλην. Σχολὴν Σαρ. Ἐκκλησιῶν καὶ οὐχὶ τὴν τοῦ Σκοποῦ. Ἐπίσης καὶ ἄλλαι τινὲς ἀνακρίβειαι περὶ τοὺς χρόνους καὶ τὰ πρόσωπα ἐν τῷ Κεφαλαίῳ τούτῳ διέφυγαν τὴν προσοχὴν τοῦ μακαρίτου συγγραφέως τοῦ Θρακικοῦ Παραρτήματος.

1) Ταῦτα διηγείτο μετὰ πολλὰ ἔτη καὶ ἐν προβεβηκυῖα ἡλικίᾳ ἡ μακαρίτισσα μητέρα μου, γεννηθεῖσα περὶ τὸ 1845, καὶ μέχρι τοῦ θανάτου της ἀποδίδουσα πιστῶς πλὴν τῆς εὐγνωμοσύνης της καὶ τὸν τρόπον ἀπαγγελίας τοῦ ραψοῦ διδασκάλου της.

καὶ ἄλλων μνημονευόμενος *Γεώργιος Ἰωαννίδης ἢ Χρυσοχόος* ἐκ Σκοποῦ. Ἡ παρατιθεμένη κατωτέρω ἐπιστολὴ δὲν ἀφήνει, ὡς θὰ ἴδωμεν, περιθώριον πρὸς τοιαύτας ὑποθέσεις. Ὁ Ἡλίας Γανταλίδης ἐν τῷ ἔργῳ του «*Βίος Στεφάνου Καραθεοδωρῆ ἱατροῦ*», (ἐν Κων]πόλει 1868) σελ. 28, ἀναφέρον περὶ τῆς ὑπὸ τοῦ Στεφ. Καραθεοδωρῆ ἀναλήψεως τῆς διευθύνσεως τῆς ἐν Ἀδριανουπόλει Ἑλλην. Σχολῆς καὶ «τῆς ὑψώσεως αὐτῆς εἰς βαθμὸν Γυμνασίου» (1819—1823) λέγει αὐτολεξεί: «καὶ ἀνέδειξεν (ὁ Στέφ. Καραθ.) ἐν ὀλίγῳ καιρῷ γενναῖα παιδεύματα, .. ἐν οἷς διεκρίθησαν οἱ ἐν Κων]πόλει ἱατροὶ Κωνστ. Καραθεοδωρῆ, ἀνεπιὸς αὐτοῦ, καὶ Βλάσιος Καρηνός, ὁ πρό τινων ἐτῶν ἐνταῦθα ἀποβιώσας, καὶ *Γεώργιος Χρυσοχόος* τάνυν καθηγητῆς τῆς ἑλλην. Φιλολογίας ἐν τῷ Λυκείῳ τῆς Ὀδησοῦ, καὶ ἄλλοι ἄλλαχοῦ». Ὁ δὲ Σπυρίδων Μαυρογένης (Μαυρογένη-πασσᾶς) ἐν «*Βίῳ Κωνσταντίνου τοῦ Καραθεοδωρῆ*» (Ἐκδ. β' ἐν Παρισίοις (1885) σελ. 9, λέγει: «Τοῦ δὲ Στεφάνου, τοῦ τῇ βουλῇ Κυρίλλου τοῦ Πατριάρχου καὶ τοῦ σοφοῦ Ἀδριανουπόλεως Μητροπολίτου Δωροθέου τοῦ Πρωτοῦ ἰδρυθέντος ἐκεῖσε Γυμνασίου ἰθύντορος ἀναγορευθέντος, ἐδίδαξεν ἐν τῇ Σχολῇ καὶ ὁ Κωνσταντῖνος (Καραθεοδωρῆς) σὺν Βλασίῳ τῷ Καρηνῷ, *Γεωργίῳ τῷ Χρυσοχόῳ*, καὶ αὐτῷ τῷ τῆς Σχολῆς διευθυντῇ, τῷ αὐτοῦ θείῳ (δηλ. τῷ Στεφ. Καραθ.), τὰ τε ἑλληνικὰ καὶ ἄλλα μαθήματα, μέχρι τοῦ 1823» (λόγος ἐκφωνηθεὶς ἐν τῇ ΦΟΓ' τακτικῇ Συνεδριάσει τοῦ ἐν Κων]πόλει Φιλολογ. Συλλόγου τῇ 7 Ἰανουαρ. 1880).

Τὰ τῆς προιούσης ἐξελίξεως τοῦ *Γεωργίου Ἰωαννίδου ἢ Χρυσοχόου*, ὅπως συνήθως ὑπεγράφετο, κάλλιον παντὸς ἄλλου ἀρμόζει νὰ γνωρίζωμεν ἡμεῖς, καθ' ὅσον οὗτος ὑπῆρξε νεώτερος ἀδελφὸς τοῦ ἐκ μητρὸς προπάλλπου μας, τοῦ *Θεοδωράκη Ἰ. Κουγιουμτζόγλου*, ὅπερ ἐπωνύμιον ἐξελληνίσθη ὑπὸ τοῦ ἀρχαιομαθοῦς ἀδελφοῦ εἰς *Χρυσοχόον*. Οὗτος ἀπὸ τοῦ 1819 διδαχθεὶς καὶ συνδιδάξας μετὰ τῶν Καραθεοδωρῆδων, θείου καὶ ἀνεπιοῦ, ἐν Ἀδρ]πόλει μέχρι τοῦ 1823, παρέμεινεν ἐν τῇ πόλει ταύτῃ καὶ μετὰ τὴν ἐκεῖθεν ἀναχώρησιν αὐτῶν, μέχρι τοῦ 1829, ὅτε συναπῆλθε καὶ ὁ ἴδιος μετὰ τῶν Ρώσων (ὧν τὴν γλῶσσαν ἐξέμαθεν ἐν τῷ μεταξὺ) ἀμέσως μετὰ τὴν ὑπ' αὐτῶν ἐκκένωσιν τῆς Θράκης καὶ τὴν σύναψιν τῆς γνωστῆς ὑπὸ τὸ ὄνομα «*Συνθήκη τῆς Ἀδριανουπόλεως*» (2]14 Σεπτ. 1829) εἰρήνης, διὰ τῆς ὁποίας ἐτεροματίζετο ὁ Ρωσοτουρκικὸς πόλεμος (1828—1829), ἡ *πρῶτη Ρουσία*, ὅπως συνηθίζετο νὰ λέγεται ἐν Θράκῃ, κατ' ἀντιδιαστολὴν πρὸς τὴν δευτέραν ρωσικὴν κάθοδον τοῦ 1878 (ἡ *δεύτερη Ρουσία*).

Πῶς δὲ διεβίωσεν ὁ Γ. Χρυσοχόος ἐν Ρωσίᾳ καὶ ποῖα ὑπῆρξεν ἡ ἐκεῖ ἐξέλιξις του, γνωρίζομεν καὶ ἐκ προφορικῆς οἰκογενειακῆς παραδόσεως, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν σημαντικῶν ὑπολειμμάτων τῆς σπουδαίας βιβλιοθήκης του, πωληθείσης ἐν Ὀδησοῦ μετὰ τὸν θάνατον του ἀντὶ 500 χρυσῶν λιρῶν

ἀγγλικῶν ὑπὸ τοῦ ἐπὶ τούτῳ μεταβάντος ἐκεῖσε ἢ ἀντιπροσωπευθέντος ἀνεψιοῦ του Νικολάου Θ. Χρυσοχόου ἢ Κουτσονικολῆ (πρὸς μητρὸς μεγάλου θείου μας). Οὗτος ἀπέσπασε τμήμα τῆς πωληθείσης βιβλιοθήκης, τούτου δὲ λείψανα σφζόμενα μέχρι τοῦ 1915 ἐν τῇ πατρικῇ μας οἰκίᾳ (τὰ πλεῖστα δωρηθέντα εἰς τὴν Βιβλιοθήκην τοῦ Ἀναγνωστηρίου Σκοποῦ) ἦσαν τὰ ἑξῆς:

1. Τρεῖς τόμοι λεξικοῦ εἰς σχῆμα μεγάλου 40 πολυτελοῦς ἐκδόσεως:

«Λεξικὸν τρίγλωσσον τῆς Γαλλικῆς, Ἰταλικῆς καὶ Ρωμαϊκῆς διαλέκτου—εἰς τόμους τρεῖς διηρημένον—συνεραμισθὲν παρὰ Γεωργίου Βενδότη—ἐπιταγῇ μὲν καὶ φιλοτίμῳ δαπάνῃ τοῦ Ὑψηλοτάτου καὶ Γαληνοτάτου πρίγκιπος Μολδοβλαχίας Κυρίου Κυρίου Ἀλεξάνδρου Ἰωάννου τοῦ Μαυροκορδάτου—συνδρομῇ δὲ καὶ φιλοπνῶν σπουδῇ τοῦ τιμιωτάτου ἐν πραγματευταῖς Κυρίου Δημητρίου Παύλου, Εὐπατρίδου τῆς ἐν Ἠπείρῳ πρωτευούσης πόλεως Ἰωαννίνων.—Τόμος Α΄ Γαλλο-ρωμαϊκο-ἰταλικός. Τομ. Β΄ Ἰταλο-ρωμαϊκο-γαλλικός. Τόμ. Γ΄ Ρωμαϊκο-γαλλικο-ἰταλικός. Ἐν Βιέννῃ τῆς Αὐστρίας 1790»—Ἐν τῇ πρώτῃ δὲ καὶ κατέναντι πρὸς τὰ ἀριστερὰ σελίδι ἡ εἰκὼν τοῦ Ἀλ. Μαυροκορδάτου ἐν ἐπισήμῳ ἡγεμονικῇ περιβολῇ, καὶ κύκλῳ τῆς εἰκόνης: Ἀλέξανδρος Ἰωάννου Μαυροκορδάτου βοεβόδα, πρίγκιψ καὶ ἡγεμὼν Μολδαβίας. Κάτω δὲ τὸ ἡγεμονικὸν ἔμβλημα καὶ κύκλῳ αὐτοῦ ἠρωελεγειακὸν ἐπίγραμμα, ἐγκωμιάζον τὴν φιλομουσίαν τοῦ ἡγεμόνος:

Ἀλέξανδρος τὴν Ἑλλήνων λάμπρυνεν ἀρχὴν
καίγε τάνῦν ἄλλος λάμπρυνεν εὐμαθίην.

2. Ὀλόκληρος ἡ σειρὰ τῶν δραματικῶν καὶ ἄλλων ποιητικῶν ἔργων τοῦ Βολταίρου, εἰς πολυτελῆ ἐκδοσιν καὶ παλαιότεραν γαλλικὴν γραφὴν.

3. Θεοφυλάκτου Ἀρχιεπισκόπου Βουλγαρίας (ΙΑ΄ αἰ.) τὰ εὐρισκόμενα.

4. Ἡ Παλαιὰ Διαθήκη εἰς 4 τόμους πολυτελεῖς (κατὰ τὴν ἐκδοσιν Μόσχας) ἐν Ἀθήναις αὐμγ΄ (1843).

5. Ὁ Ἀγαθάγγελος ἐπὶ μεμβράνης καὶ τινὰ ἄλλα δευτερεύοντα, ὡς καὶ ἀρκετὰ ρωσικὰ βιβλία, θρησκευτικὰ τὸ πλεῖστον· ἐπίσης δὲ καὶ Θεωρητικὰ τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Μουσικῆς.

Τὸν Χρυσοχόον συμπαρέλαβαν οἱ Ρῶσοι στρατιωτικοὶ διὰ νὰ διδάξῃ ἀρχαίαν ἑλλην. φιλολογίαν ἐν τῇ Στρατιωτ. Ἀκαδημίᾳ τῆς Ὀδησοῦ, ὅπου φαίνεται νὰ εἰργάσθη ἐπὶ 30ετίαν περίπου, διδάσκων συγχρόνως ἢ ἀργότερον καὶ ἐν τῇ Ἑλλην. Ἐμπορικῇ Σχολῇ Ὀδησοῦ, ὡς καὶ εἰς ἄλλα ρωσικὰ Γυμνάσια καὶ Λύκεια, μέχρι σχεδὸν τοῦ θανάτου του, μετὰ τὸ 1870. Ἡ Ρωσ. Κυβέρνησις ἐκτὸς τῆς χορηγηθείσης συντάξεως (πρὸ τοῦ 1870 ἦτο ἤδη συνταξιούχος) τὸν εἶχε τιμήσει καὶ μὲ χρυσοῦν παράσημον καὶ ἐπίχρυσον ξίφος, ἅτινα μετὰ τῆς βιβλιοθήκης του καὶ τινῶν ἄλλων πολυτίμων πραγμάτων (δύο χρυσὰ ὠρολόγια, δακτυλίδια κλπ., ὅσα εὐρέθησαν μετὰ τὸν θάνατόν του) ἐπωλήθησαν ἀντὶ 1000 περίπου χρ. λιρῶν, ἐκ τῶν

ὁποίων αἱ 500, ὡς ἐλέχθη, διὰ τὴν Βιβλιοθήκην.

Ὁ Χρ. διεκρίνετο κυρίως διὰ τὴν γλωσσομάθειάν του (ἀντάξιος κατὰ τοῦτο μαθητὴς τοῦ μεγάλου Στεφ. Καραθεοδωρῆ, γνωρίζοντος ὅλας σχεδὸν τὰς εὐρωπ. γλώσσας καὶ πολλὰς τῶν ἀσιατικῶν), ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν ἄκραν οἰκονομίαν του, διὰ τῆς ὁποίας κατώρθωσεν, ἄγαμος ὢν, νὰ σχηματίσῃ ἀξιοσέβαστον περιουσίαν, εἰ καὶ παραπονούμενος διαρκῶς διὰ τὴν κατάστασίν του. Ἡ παρατιθεμένη ἐπιστολή, διασωθὲν οἰκογενειακὸν κειμήλιον, δίδει ὁπσοῦν εἰκόνα τοῦ ἀνδρὸς ἐν τῇ ἡλικίᾳ του τῶν 60 χρόνων. Ἡ «νύμφη "Ἄννα» τῆς ἐπιστολῆς εἶναι ἡ χήρα τοῦ ἀποθανόντος ἐν τῷ μεταξὺ ἀδελφοῦ του Θεοδωράκη, ἐκ μητρὸς προμάμη μας (παραγιαγιά), ἡ ἐπιλεγομένη καὶ **Θοδωράκαινα**. Ἴδου ἡ ἱστορικὴ ἐπιστολή¹⁾

Τῆ 2 Φεβρουαρίου, 1861.

Ἐν Ὀδησσῷ.

Παμπόθητοι, παμφίλτατοι, Ἀδελφὴ Ἀρχοντοῦ, νύμφη Ἄννα, ἀδελφὴ Κωνσταντίνα, ἀνεπιὲ Π. Ἀντώνιε, Νικολάκη, καὶ ἀνεψιαί, Λουλουδὴ, Δέσποινα, ὅσους εἶδον καὶ ἐγνώρισά ποτε προσωπικῶς, καὶ πάντας καὶ πάσας ὀνομασί, ὅσους ἔχω ἐξ ἀκοῆς συγγενεῖς πλησιεστέρους τε καὶ ἀπωτέρω, ἀδελφικῶς ἐκ ψυχῆς καὶ καρδίας ἀσπάζομαι καὶ καταφιλῶ μυριάκις, καὶ ὀλοφύχως εὐχόμαι ὑγίειαν, εὐτυχίαν καὶ πᾶσαν ἄλλην καλοκαγαθίαν καὶ εὐδαιμονίαν νῦν τε καὶ αἰεὶ, ἐν τε τῷ παρόντι καὶ ἐν τῷ μέλλοντι, εἰς κοινὴν εὐφροσύνην καὶ χαρᾶν.

Τεσσαράκοντα ἤδη ἔτη ἀποδημῶν, δέκα μὲν ἐν Ἀδριανουπόλει διδασκόμενός τε καὶ διδασκαλεύων, πλεον δὲ τῶν τριάκοντα ἤδη ζῶν ἐνταῦθα καὶ διδασκαλεύων καὶ διὰ κόπου πολλοῦ καὶ μόχθου ποριζόμενος μόνον τὰ πρὸς τὸ μειρωτάτα ζῆν ἀναγκαῖα καὶ ἀπαραίτητα, ἀπειράκις μὲν ἐνθυμούμαι τὴν φίλην πατρίδα καὶ τοὺς παμφιλτάτους μοι συγγενεῖς καὶ λυποῦμαι καὶ πικραίνομαι, ἀλλὰ διὰ τὸ ἀμετάθετον τῆς εἰμαρμένης μου τύχης ὑπομένω, ὑποφέρω καὶ προσδοκῶ ἴσως εὐτυχέστερον καιρὸν, ἴσως καί, Θεοῦ εὐδοκοῦντος, κατὰ τὴν ἄπειρον ἐπιθυμίαν μου, τακτοποιηθῶσι τὰ πράγματα καὶ εὐκολυνθῶ καὶ ἐγώ, καὶ μεταβᾶς εἰς Κωνσταντινούπολιν, δυνηθῶ νὰ ἔλθω καὶ ἕως αὐτοῦ καὶ σᾶς ἀπολαύσω ἐν ὑγείᾳ καὶ χαρᾷ καὶ εὐφρανθῶ εὐφροσύνην πνευματικὴν πρὶν ἢ ἔλθῃ τὸ χρεῶν. Εἶθε καὶ τρισεῖθε!!!

Ὁ ἐνταῦθα ἐρχομὸς καὶ γνωρισμὸς κατὰ πρῶτον τοῦ καλοῦ καὶ ἀγαθοῦ Ἰωάννου Θεοδοσίου γαμβροῦ ἐξ ἀνεψιᾶς μὲ ἐχαροποίησε τὰ μέγιστα,

1) Ἡ ἐπιστολὴ εἶναι γραμμένη εἰς μονόφυλλον (0,26×0,205) καὶ ἐξ ἀμφοτέρων τῶν πλευρῶν κοινοῦ χάρτου, κιτρινοφαίου, φέροντος εἰς τὸ ἄνω μέρος τῆς προσθίας σελίδος εἰκόνα (στάμπα) ρωσικοῦ τοπίου καταλαμβάνοντος τὸ ἐν τρίτον κατὰ πλάτος τῆς σελίδος, κάτωθεν δὲ τῆς εἰκόνης καὶ ἀκριβῶς ἐν τῷ μέσῳ ὑπάρχει ἐντυπος ἡ λέξις Odessa.—Ἡ ὀρθογραφία καὶ ἡ στίξις, ὡς καὶ ἡ ἐν γένει διάταξις τῆς ἐπιστολῆς, ἐτηρήθησαν ἀπαράλλακτα.

πληροφορήσας με περὶ τῶν ὅσα ἐλησμόνησα καὶ ἐπεθύμουν νὰ μάθω, περὶ τε ὑμῶν ἰδίως καὶ περὶ τῆς πατρίδος ὅλης. Νῦν δὲ ἀποχαιρετηθεὶς καὶ ἀναχωρῶν πάλιν εἰς τὴν πατρίδα καὶ τοὺς οἰκείους, ἐκτελέσας εὐτυχῶς τὸν σκοπὸν του, δι' ὃν ἀνέλαβε τόσους μόχθους καὶ δαπάνας, θέλει σᾶς γνωστοποιήσει τὰ κατ' ἐμὲ πάντα ἀκριβῶς. Ἐπιθυμῶν τὴν ὁπωσοῦν παιδείαν καὶ καλὴν ἀνατροφὴν τῶν ἀνεπιῶν μου, ὡσαύτως δὲ καὶ τὴν ἀθῶαν ἐν ταυτῷ καὶ ἐπωφελῇ διασκέδασιν τῶν ἀγαπητῶν μοι ἀνεπιῶν ὄλων, στέλλω βιβλιοθήκην τινὰ ἐκκλησιαστικὰ καὶ ἠθικὰ εἰς ἀνάγνωσιν καὶ ἐνθύμησιν ἐμοῦ τοῦ ἀγαπῶντος ἅπαντας ὑμᾶς, πλείονα τούτων νὰ στείλω πρὸς τὸ παρὸν διὰ τὸν ὄγκον δὲν ἦν εὐκόλον νὰ τὰ παραλάβῃ. Εὐχόμεαι καὶ πάλιν νὰ ζήσωμεν ὅλοι καὶ νὰ ἐνταμωθῶμεν. Προσέχετε ὅλοι καλῶς εἰς τὰ περὶ τῆς ὑγείας σας. Δουλουδὴ, καλὴ καὶ γλυκεῖα ἀνεψιά μου, σοὶ ἠγόρασα τὸ διωρισμένον ὑπὸ τοῦ διδασκάλου μου Ἱατροφιλοσόφου καὶ Βασιλικοῦ Ἱατροῦ Στεφάνου Καραθεοδωρῆ Ἱατρικόν, καὶ μεταχειρίζου το ἐν ὑγείᾳ. Ἐμαθον δὲ ὅτι ἠξιώθη νὰ ἔχη ἡ πατρίς μου Ἱατρόν, τὸν Ἱεροδιάκονον Κύριον Σωφρόνιον, ἄνδρα ποικίλην παιδείᾳ καὶ ἀρετῇ καὶ φιλανθρωπίᾳ κεκοσμημένον, φίλον δὲ ὑμῶν καὶ πολλὰ σχετικόν, καὶ λίαν ἐχάρην, ὃν καὶ νοερῶς κατασπασζόμενος προσκυνῶ, καὶ τῷ εὐχαριστῶ δι' ἣν ἀεννάως ἐνδείκνυται προσπάθειαν καὶ κηδεμονίαν. Τὸν Πανσέβαστόν μοι καὶ παμφίλτατον ἐκ νέων. Ἄγιον Οἰκονόμον Παππᾶ Σταυρῆν ὀλοφύχως ὡς συγγενῆ κατασπασζόμενος τὴν ἀγίαν αὐτοῦ δεξιάν ταπεινῶς προσκυνῶ, ὃν καὶ ἀκαταπαύστως ἐνθυμοῦμαι. Τὸν ἐκ παίδων ὡσαύτως φίλον μοι Κύριον Χ' Δημήτριον ἀδελφικῶς ἀπὸ ψυχῆς κατασπάζομαι καὶ χαίρω τὰ μέγιστα ὅτι ὑγιαίνει καλῶς, τῶν πολλῶν μοι ἄλλων φίλων καὶ γνωστῶν πάλαι ἤδη ἀποδεδημηκότων εἰς τὰς αἰωνίους μονάς. Ἴνα δὲ μὴ παραλίπω τινὰ τῶν συγγενῶν καὶ φίλων ἀκατονόμαστον καὶ ἀπροσαγόρευτον, κατασπάζομαι ἅπαντας γνωστούς τε καὶ μὴ, ἐρωτιῶντας καὶ μόνον τὰ μερὶ ἐμοῦ, καὶ φίλα φρονούοντας ἐκ φύσει ἀγαθῆς προαιρέσεως.

Ὡς δὲ νῦν ταῦτα γράφων τὰ ὀλίγα ἐν σπουδῇ φανιάζομαι ὅτι αὐτοπροσώπως παρὼν σᾶς βλέπω νοερῶς, νὰ δώσῃ ὁ ἅγιος Θεὸς νὰ σᾶς ἰδῶ τῇ ὄψει καὶ μὲ τοὺς σωματικὸν ὀφθαλμοὺς καὶ νὰ σᾶς κατασπάζωμαι ἀκορέστως ὡς ἀδελφὸς καὶ θεῖος ὑμῶν

ὁ Γεώργιος Ἰ. Χρυσόχοος,

(διδάσκαλος τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης ἐν τῷ δευτέρῳ Γυμνασίῳ τῆς Ὀδησοῦ)

* *

Β'. Περίοδος (1860—1880).—Τὴν δευτέραν περίοδον ἀπὸ τοῦ 1860 ἢ ἀκριβέστερον ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ Κριμ. πολέμου (1856), μέχρι τῆς ὀριστικῆς ἐκκαθαρίσεως τῶν συνεπειῶν τοῦ δευτέρου Ρωσοτουρκικοῦ πολέμου (1878) ἦτοι μέχρι τοῦ 1880, ὁπότε ἀρχεται καὶ ἡ νέα ἐποχὴ δι' ὀλόκληρον τὴν Θράκην, ἐκπροσωποῦσιν ἐν Σκοπῷ αἱ οἰκογένειαι Σταυράκογλου ἢ

Σακαληδες, οί Σγουρηδες, οί Κόκκινοι, οί Κουτσοθεοδόσσογλου ή Χατζηγιωργηδες, οί Χατζανέστηδες, οί Χατζηχριστόδουλοι και Χατζητριαντάφυλλοι, οί Θεοφίλογλου (κατόπιν Θεοφιλίδαι), οί Κοτσόγλου (κατόπιν Κωνσταντόπουλοι), οί Χατζηδημήτρηδες, οί Χατζαλέξογλου, ό Κωνσταντινάκης Βαλιούλης, ό Ν. Χρυσοχός ή Κουτσονικολής, ό Χριστ. Ἰ. Χρησιτίδης, ό Κυριαζής Πετμεζάς και τινες άλλοι. Ἦδη κατά τὰ τελευταία ἔτη τῆς παντοδυναμίας τοῦ Γιαννάκου τσορμπατζή (μετά τόν Κριμ. πόλεμον) ἐστάθη ἀντίπαλος ἐκείνου και ἀντίζηλος ό **κὺρ Σταυράκης**, ό πατήρ τῶν κατόπιν λίαν ἰσχυρῶν προυχόντων ἀδελφῶν Σταυράκογλου, τοῦ Παντελή και Δημ. Σταυροπούλου ή Σακαλή, ἀνδρῶν ἰσχυρᾶς διανοίας, ἀλλὰ και φατριαστικῆς ἐμπαθείας ἀπεριορίστου, λόγω τῆς ὁποίας και ἐπροκάλεσαν τόν συνασπισμὸν τῶν ἄλλων προκρίτων ἐναντίον των, ὥστε νὰ ματαιωθοῦν αἱ αὐταρχικαὶ φιλοδοξίαι των.

Ἄλλὰ τὴν γοργὴν ἐξέλιξίν του κατά τὴν περίοδον ταύτην (1860—1880) ό Σκοπὸς ὀφείλει κυρίως εἰς δύο ἀνδρας (ἀναφερομένους και ἐν τῇ ἐπιστολῇ τοῦ Χρυσοχόου), ἐξ ὧν ό εἰς γέννημα και θρέμμα τοῦ Σκοποῦ, ό **Οἰκονόμος Παπασταυρῆς**, ό δὲ ἕτερος, ό ἐξ Ἡλιουπόλεως τῆς Μ. Ἀσίας (Ἀϊδίνιον) **Ἱεροδιάκονος Σωφρόνιος**, τὸν ὁποῖον ἐγνωρίσαμεν ἤδη ὡς διευθυντὴν τῆς Ἑλλην. Σχολῆς Σκοποῦ ἐπὶ ἐν ἔτος (1857—58), ὁπότε φαίνεται και νὰ ἐγκατεστάθη ὀριστικῶς ἐν Σκοπῷ, τριακονταετῆς περίπου, ἀφοῦ προηγουμένως εἶχε διευθύνει και τὴν ἀπὸ τοῦ 1833 ἰδρυθεῖσαν Ἑλλην. Σχολὴν Σαρ. Ἐκκλησιῶν ἐπὶ μίαν τριετίαν (1850—1853). Ὁ Σωφρόνιος ἦτο ἀνὴρ ἀρκούντως σοβαρᾶς μορφώσεως, ἐπαγγελλόμενος συγχρόνως και τὸν ἡμιπρακτικὸν ἱατρόν, προοδευτικὸς ὑπὲρ τὴν ἐποχὴν του και τοῦτ' αὐτὸ δημιουργὸς πολιτισμοῦ. Ἀντίθετος και ἀντίζηλος πρὸς αὐτὸν ὑπῆρξεν ό Οἰκονόμος Παπασταυρῆς, ἀνὴρ παλαιῶν ἀρχῶν και μετρίας σχετικῶς μορφώσεως, ἀλλὰ συνετὸς εἰς τὸ ἔπακρον και ἠθικῶν ἀρχῶν ἀπιστεῦτων διὰ τὴν σημερινὴν μας ἐποχὴν. Πρὸς τοῖς ἄλλοις δὲ ἦτο και ὠραῖος εἰς ἐμφάνισιν ἀνὴρ, μουσικώτατος δὲ και καλλιφωνώτατος, ὅσον ὀλίγοι τῆς ἐποχῆς του, διδαχθεὶς τὰ γράμματα και τὴν ἐκκλησιαστικὴν μουσικὴν ἐν Κων)πόλει, ἐκ τῶν πρώτων μαθητῶν τῆς Σχολῆς τοῦ νέου μουσικοῦ συστήματος Χρυσάνθου τοῦ ἐκ Μαδύτου. Ἐπὶ μίαν σχεδὸν γενεάν οἱ δύο οὔτοι ἀνδρες κατώρθωσαν νὰ κυριαρχήσουν ἐπὶ ἐνὸς πληθυσμοῦ 4.000 περίπου τότε ψυχῶν (μετά και τῶν Τούρκων) και νὰ διευθύνουν και κατευθύνουν σχεδὸν ἀνεξέλεγκτως, ἀλλὰ και τιμίως και ἐπ' ἀγαθῷ τοῦ συνόλου, **τὰ κοινά**. Τότε ἀνηγέρθησαν τὰ δύο Σχολεῖα Ἀρρένων, ἡ **Ἑλληνικὴ Σχολὴ** και τὸ **Ἀλληλοδιδασκικὸν** (τὸ δεύτερον εἶναι ἔργον ἀποκλειστικὸν τοῦ Σωφρονίου), τότε τὸ **Παρθεναγωγεῖον** (1878), τότε ἰδρύθη ό παλαιὸς **Σύλλογος «Ὁρφεὺς»** (1872), τότε ἡ **Βιβλιοθήκη** τῆς Ἑλλην. Σχολῆς, τότε μετεφέρθησαν ἢ συνεπληρώθησαν τὰ πολλὰ νερὰ και ἐγένισεν ό Σκοπὸς ἀπὸ κρή-

νας (τσεσμέδες, ὡς ἐλέγοντο, δύο καὶ τρεῖς ἀνὰ ἐκάστην συνοικίαν), τότε, περὶ τὸ τέλος τῆς περιόδου, ἀνωρύχθη ὡς συμπληρωματικὸν τὸ περιλάλητον φρέαρ τὸ γνωστὸν ὑπὸ τὸ ὄνομα «**τοῦ Σωφρόνιου τὸ πηγάδι**» ἐκ τοῦ ποίου ὑδρεύετο κατὰ τοὺς θερινοὺς ἰδίως μῆνας τὸ ἡμῖσι καὶ πλέον τῆς πόλεως μέχρι καὶ τοῦ 1922, καὶ τότε ἔλαβεν ἐν γένει ὁ Σκοπὸς τὴν συγκεκριμένην καὶ ἰδιάζουσαν κοινωνικὴν μορφήν πού παρουσίασεν ἀποτόμως κατὰ τὴν ἀμέσως ἐπομένην τριακονταετίαν.

Ὁ Σωφρόνιος καὶ ὁ Παπασταυρῆς ἀπέθαναν σχεδὸν συγχρόνως, περὶ τὸ 1880.

Ἀλλὰ θὰ ἔμεναν ἴσως ἀνεξήγητα πολλὰ σημεῖα τῆς κατόπιν κοινωνικῆς ζωῆς καὶ ἐξελίξεως τοῦ Σκοποῦ ἢ καὶ δὲν θὰ ἦσαν οἷα ἐνεφανίσθησαν ἀργότερον, ἐὰν δὲν παρενέλιπτε κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν ἀκριβῶς ἢ ἐμφάνισις τοῦ πολλοῦ **Μιχαὴλ Κωνσταντινίδου**, τοῦ γνωστοῦ κατόπιν ἀνὰ τὸ Πανελλήνιον Καθηγητοῦ τῶν Ἑλλην. γραμμάτων ἐν τῷ Βασιλικῷ Κολλεγίῳ τοῦ Δονδίνου (King's College) καὶ ἔτι γνωστοτέρου εἰς τὸν διανοούμενον κόσμον τῆς Ἑλλάδος ὡς μεταφραστοῦ καὶ διασκευαστοῦ τοῦ Μεγάλου Λεξικοῦ τῆς Ἑλλην. γλώσσης Liddel καὶ Scott. Πῶς εὐρέθη ὁ ἀνθρωπος αὐτὸς εἰς τὰ μέρη ἐκεῖνα, δὲν γνωρίζομεν. Ἴσως νὰ ἔφθασεν ἐκεῖ πρὸς ἀνεύρεσιν θέσεως ἢ τύχης, ἴσως καὶ ν' ἀπεστάλη ὑπὸ ἀνωτέρας Ἑλλην. Ἐκπαιδευτ. Ἀρχῆς ἐπὶ ταῦτοῦ ἐκ Κων)πόλεως ἢ Ἀθηνῶν, ἀν καὶ τὸ τελευταῖον τοῦτο δι' ἡμᾶς εἶναι κάπως ἀπίθανον, δεδομένου ὅτι ὁ Κωνσταντινίδης ἐκ Πανόρμου τῆς Κυζίκου καταγόμενος ἐμορφώθη κυρίως εἰς τὰ προπαγανδιστικὰ σχολεῖα τῆς Μάλτας ὑπὸ Ἀγγλῶν ἱεραποστόλων καὶ δι' ἄλλους σκοπούς.

Σημ.—Ὁ ἀρχιμανδρίτης Μελισσηγὸς Χριστοδοῦλου ἐν τῷ ἐξαιρέτῳ βιβλίῳ του «**Ἡ Θράκη καὶ αἱ Σαράντια Ἐκκλησίαι**» (ἐν Κων)πόλει 1897) σελ. 43, ἀναφέρει ἐν ὑποσημειώσει ὅτι «ὁ Κωνσταντινίδης ἐποίησε τὰς σπουδὰς αὐτοῦ κατὰ διαφόρους ἐποχὰς ἐν Φαναρίῳ, Μελίτῃ, Ἀθήναις καὶ Λονδίνῳ». Διὰ τὴν ἐποχὴν ὅμως τῆς ἀφίξεώς του εἰς Σκοπὸν, 1862, μόνον τὰ δύο πρῶτα μετέχουν πραγματικότητος, ἦτοι τὸ Φανάριον καὶ ἡ Μελίτη ἢ Μάλτα.

Ὅπως καὶ ἂν ἔχη, τὸ βέβαιον εἶναι ὅτι τοιοῦτος ὢν ὁ Κων)τινίδης ἔπεσεν ὡς εὐλογητὴ δροσὸς ἐξ οὐρανοῦ ἐπὶ διψώσης γῆς ἐτοίμης νὰ δεχθῆ τὴν ἀπροσδόκητον προσφορὰν. Ἡ ἐκεῖθεν διέλευσίς του ἐπηρέασεν ὅσον οὐδὲν ἄλλο τὴν ἐξέλιξιν ὅχι μόνον τοῦ Σκοποῦ, ἀλλὰ καὶ σημαντικοῦ μέρους τῆς ὅλης περιοχῆς Σαρ. Ἐκκλησιῶν, ἐκ τῶν χωρίων καὶ πόλεων τῆς ὁποίας ἔσπευδαν πολυπληθεῖς οἱ μαθηταὶ ν' ἀκροασθῶσι τὸν νεοφανῆ διδάσκαλον, τὸν ἀφηγητὴν περιέργων ἱστοριῶν, τὸν θαυματοποιὸν τῆς χημείας, τὸν εἰσηγητὴν καινῶν δαιμονιῶν καὶ συνηθειῶν. Ἀξίζει ν' ἀσχοληθῶμεν περὶ αὐτοῦ.

Ὁ Κωνσταντινίδης ἔμεινε καὶ ἐδίδαξεν ὡς διευθυντῆς τῆς Ἑλλην. Σχολῆς Σκοποῦ ἐπὶ μίαν ἑπταετίαν. Μέχρι τοῦ 1915 ἐσφύζετο ἡ ἰδιόχειρος σημειώσεις μετὰ τῆς ὑπογραφῆς του ὀπισθεν τῆς θύρας τοῦ Διευθυντηρίου τῆς Σχολῆς: *Ἦλθον τῷ 1862, ἀπῆλθον τῷ 1869*. Ἐπὶ τῆς ἰδίας θύρας καὶ εἰς τὸ ἄνωθεν αὐτῆς μέρος τοῦ τοίχου (ἐξωτερικὸν ὑπέρθυρον) ὁ ἴδιος εἶχε ζωγραφῆσει (διότι ἦτο καὶ ἄριστος ζωγράφος) τὴν εἰκόνα τοῦ Πλάτωνος ἐν προτομῇ (en buste) μὲ τὸ γνωστὸν κύκλω γνωμικὸν «μηδεὶς ἀγεωμέτρητος εἰσὶτω». Ἐπίσης ἐν τῷ προθαλάμῳ τῆς Σχολῆς ἐξωγράφησε καὶ τρεῖς ἐκ τῶν ἐπτὰ σοφῶν τῆς ἀρχ. Ἑλλάδος, κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον ἄνωθεν τῶν θυρῶν τῶν ἰσαρίθμων αἰθουσῶν, μετὰ τῶν ἀντιστοίχων γνωμικῶν «μηδὲν ἄγαν», «χρόνου φείδου», «τὰ σπουδαῖα μελέτα». Εἰς δὲ τὴν δίφυλλον ἐξώθυραν τῆς εἰσόδου καὶ ἐπὶ τοῦ κυκλικοῦ ἀετώματος αὐτῆς, ἐν μέσῳ ἀρχαιοπρεπῶν διακοσμῆσεων, τὸ τοῦ Ἰσοκράτους «τὰς μὲν πόλεις ἀναθήμασι, τὰς δὲ ψυχὰς μαθήμασι δεῖ κοσμεῖν». Δείγματα ἐπίσης τῆς ζωγραφικῆς του ἱκανότητος ἔχομεν καὶ ἄλλα ἔργα του παρὰ φιλικαῖς οἰκογενεαῖς, ὡς θαυμασίαν γλάστραν μὲ γαρύφαλλα ἐν νωπογραφίᾳ μέσα εἰς λευκὸν πλαίσιον μεγάλης ἀχηβάδας (κόγχης ἢ ἐσοχῆς τοίχου) ἐν τῇ αἰθούσῃ ὑποδοχῆς ἢ «μεγάλου σοφᾶ» ὡς ἐλέγετο, τῆς νεοκτίστου οἰκίας τοῦ ἐκ τῶν προκρίτων τῆς ἐποχῆς ἐκείνης Κωνσταντῆ Κωτσόγλου (κατόπιν Κωνσταντοπούλου, πατρός μου) μετὰ μικροσκοπικῆς παραστάσεως (κατὰ τὴν βάσιν τοῦ λαιμοῦ τῆς γλάστρας) τῶν κατὰ τὰ ἔτη ἐκεῖνα ἐξωσθέντων βασιλέων τῆς Ἑλλάδος Ὁθωνος καὶ Ἀμαλίας (1862) μὲ τὴν ἐθνικὴν ἐνδυμασίαν των. Παρομοίαν γλάστραν ἀλλὰ μικροτέρων διαστάσεων καὶ ἄνευ τοῦ βασιλικοῦ ζεύγους, ἐξωγράφησε καὶ ἐντὸς τοῦ σοφᾶ τῆς οἰκίας τοῦ παλαιοῦ καὶ πλουσιωτάτου προύχοντος *Ἀναστασίου Κοκκίνου*, περιελθούσης μετὰ πολλὰ ἔτη εἰς ἰδιοκτησίαν τοῦ προκρίτου Μαλαμῆ Βασιλείου. ¹⁾

Ἐπίσης ἀπηθανάτισεν ὁ Κωνσταντινίδης καὶ διάφορα ἐπεισόδια τοῦ Σκοποῦ καὶ πρὸ παντὸς εἰδυλλιακᾶς σκηνᾶς οἰκογενειακοῦ βίου τῆς τότε ἐποχῆς, καθὼς καὶ σκηνὰς ἐρωτικῶν του περιπετειῶν, ἅτινα πάντα ἐνεπιστεύθη μετὰ πάροδον τεσσαράκοντα ἐτῶν, τῷ 1906, ἐν προβεβηκυῖᾳ πλέον ἡλικίᾳ, ἐν Ἀθήναις, εἰς τὸν τότε νεαρὸν φοιτητὴν τῆς Φιλολογίας Νικόλαον Κ. Κωνσταντιόπουλον, πρὸς κατάθεσιν αὐτῶν εἰς τὸ Ἀρχεῖον τῆς Κοινότητος Σκοποῦ, ὅπου καὶ πράγματι κατατεθέντα ἐφυλάσσοντο ὡς κειμήλια μέχρι τοῦ ἐκτοπισμοῦ τοῦ 1915, ὅτε συναπωλέσθησαν καὶ αὐτὰ μετὰ τῶν ἄλλων πολυτίμων πραγμάτων τῆς Κοινότητος.

1) Πατρός τοῦ παρὰ τὸ Μπιζάνι τῆς Ἠπείρου πεσόντος κατὰ Ἰαν. τοῦ 1913 νεαροῦ Εὐέλπιδος ἀνθυπασπιστοῦ *Συμεῶν Μαλαμῆ*, εἰς ὄνομα καὶ τιμὴν τοῦ ὁποίου καθωσιώθη ἔκτοτε μία τῶν αἰθουσῶν τῆς ἐν Ἀθήναις Σχολῆς Εὐελπίδων: «*Ἀἴθουσα Μαλαμῆ*».

Ἄλλ' ὁ τόσον εὐεργετικῶς δράσας καὶ ἐπιδράσας ἐν Θράκῃ Μιχ. Κωνσταντινίδης, εἶχε καὶ τὴν ἀντίθετον ὄψιν τοῦ νομίσματος. Δὲν ἦτο μόνον ὁ λαμπρὸς καὶ ἑξαιρετὸς διδάσκαλος, ὁ λατρευόμενος ὑπὸ τῶν μαθητῶν του, ὁ πολιτισμένος ἄνθρωπος, ὁ σαγηνεύων ὁμιλητὴς, ὁ ἐνθουσιώδης κήρυξ καὶ ὑπέρμαχος τῶν νέων κοινωνικῶν ἀρχῶν καὶ ὁ φορεὺς τῆς πρώτης καὶ πραγματικῆς ἐπιστήμης διὰ τὰ μέρη ἐκεῖνα. Δυστυχῶς ἐκήρυσσε καὶ ἐδίδασκε μετὰ φανατισμοῦ, ἔξω ἐννοεῖται τῆς σχολῆς, *τὴν ἀθεΐαν*, ἐκπλήσων καὶ κατακτῶν, κυρίως τοὺς νέους τῶν πλουσίων οἰκογενειῶν, διὰ τῶν θαυμάτων τῆς χημείας καὶ μὲ διαλεκτικὴν πειθῶ, εἰς τὴν ὁποίαν δὲν ἦτο εὐκόλον ν' ἀντιστῆ ὁ πρῶτος τυχὼν καὶ μάλιστα κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην. Θύματα ἔσχεν οὐκ ὀλίγα, μεταξὺ τῶν ὁποίων τὰ κυριώτερα ἦσαν ὁ πρῶτος Κυριαζῆς Γ. Πετμεζᾶς, ἐκ τῶν φανατικωτέρων θαυμαστῶν καὶ ὑποστηρικτῶν τοῦ Διδασκάλου, καὶ οἱ νεαροὶ τότε πλουσιόπαιδες Δημήτρ. Ἄ. Κόκκινος (υἱὸς τοῦ προμνησθέντος πρῶτοντος Ἄν. Κοκκίνου), ἐγκαίρως ὅμως μετὰ τινα ἔτη μεταστραφεὶς, καὶ ὁ πάντων ἀπροκαλυπτότερος καὶ φανατικώτερος, μέχρι σχεδὸν τοῦ θανάτου του, Γεώργ. Κουτσοθεοδόσουλους ἢ Θεοδοσιάδης.

Σημ.—Περὶ τοῦ Δημ. Κοκκίνου ἐλέγετο διὰ τὴν ἀθεϊστικὴν του μανίαν ἐφθασε μέχρι τοῦ ν' ἀποπειραθῆ νὰ θραύσῃ διὰ σφυρίου τὰ εἰκονίσματα τῆς πατρικῆς του οἰκίας, καὶ μόνον πρὸ τῶν θρήνων τῆς ἀπηλιτισμένης μητρὸς του ὑπεχώρησεν. Ὁ δὲ ἕτερος τῶν εἰκονομάχων δισκούρων, ὁ ἀμετανόητος *Γιωργῆς τοῦ Κουτσοθεοδόσουλου*, λόγῳ τῆς ὑβριστικῆς κατὰ τῶν θείων γλώσσης του, καὶ δὴ καὶ ἐν προχωρημένῃ ἡλικίᾳ, δι' ἀρχιερατικῆς ἀποφάσεως ἐκηρύχθη ἐκκλησιαστικῶς *ἀποσυνάγωγος*.

Πρὸς τὴν κατάστασιν αὐτὴν ἐστάθησαν τότε ἀντιμέτωποι ὁ Οἰκονόμος Παπασταυρῆς καὶ ὁ Ἱεροδ. Ἱατροὺς Σωφρόνιος (ὁ δεύτερος κατόπιν πολλῶν ἐνδοιασμῶν) ἐπωφεληθέντες τὴν ἀπερίσκεπτον συμπεριφορὰν τοῦ διδασκάλου, ὁ ὁποῖος πρὸς τοῖς ἄλλοις ἐφωράθη καὶ ψήνων κρέας εἰς τὸν πλησίον τῆς ἐκκλησίας φοῦρονον κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς Μεγ. Παρασκευῆς, πρᾶγμα ποὺ ἔσκανδάλισεν εἰς ἀφάνταστον βαθμὸν τὸ φιλόθρησκον ἐκκλησίασμα (αὐτὰ γίνονται ἐν ἔτει σωτηρίῳ 1865 ἢ 1866). Καὶ τότε μὲν ἀπεσοβήθη ἡ ρῆξις, χάρις εἰς τὴν ἐνθερμον ὑποστήριξιν τῶν μᾶλλον εὐπαιδευτῶν ἐκ τῶν προκρίτων τῆς πόλεως, μεθ' ἑνὸς τῶν ὁποίων (τοῦ Ν. Χρυσοχόου ἢ Κουτσονικολῆ) εἶχε συνδεθῆ καὶ οἰκογενειακῶς διὰ μνηστείας μετὰ τῆς δεκαεξαετοῦς ὠραίας ὄρφανῆς ἀνεψιάς του, ἐν ἀγνοίᾳ τῆς γηραιᾶς μάμμης τῆς κόρης, τῆς *Θοδωράκαινας*, ἡ ὁποία ὡς γραῖα παλαιῶν ἀρχῶν καὶ λόγῳ θρησκοληψίας ἀπετροπιάζετο τὸν νεωτεριστὴν, θεωροῦσα καὶ ἀποκαλοῦσα αὐτὸν «γέννημα τοῦ Σατανᾶ»!...

Ἄλλὰ τὴν μνηστὴν ἀπώλεσε μετ' ὀλίγον ὁ Κωνσταντινίδης ἀνεπιστρέφει, καὶ δι' ἄλλους λόγους καὶ διὰ τὸ προκαλέσαν τὴν γενικὴν ἀγανά-

κτησιν ἐπεισόδιον τῆς Μ. Παρασκευῆς, διαλυθέντος τοῦ συνοικεσίου, πρὸς μεγίστην θλίψιν τοῦ ὠρίμου πλέον μεταρρυθμιστοῦ, ὃ ὁποῖος οὐδέποτε ἠμπόρεσεν ἔκτοτε νὰ λησμονήσῃ τὴν ὠραίαν μνηστὴν του, μέχρι γεροντικῆς ἡλικίας διαφυλάσσων τὰς εἰς φυσικὸν μέγεθος εἰκόνας της, τὰς ὁποίας αὐτὸς ἰδιοχείρως ἐφιλοτέχνησε, μὴ ἀρκεσθεῖς εἰς μόνα τὰ πλήρη πάθους καὶ εἰς ἄμεμπτον καθαρεύουσαν ἐρωτικὰ στιχουργήματα πὺν ἀφειδῶς καὶ πρὸ τῆς μνηστείας του τῆς εἶχεν ἀφιερῶσει, καὶ τινὰ τῶν ὁποίων κατώρθωνεν ἐντέχνως νὰ διαβιβάσῃ εἰς τὸν πρὸς ὄν ὄρον, διὰ τινος ἀνεψιοῦ του Σάββα ὀνομαζομένου, ἔκτελοῦντος δὲ καὶ χρέη μαγείρου, καὶ πῶς ἀγαθοῦ... τῷ πνεύματι.

Ἴδου καὶ ἓν δεῖγμα τῶν περιπαθῶν ἐμπνεύσεων τοῦ Κωνσταντινίδου· εἶναι τὸ πρῶτον ἀποσταλὲν ἐρωτικὸν στιχουργήμα :

*Εἰς τοῦτον, φῶς μου, τὸν πλάνον κόσμον
ἐνῶ διέβαινα ταπεινά,
πόνον καὶ θλίψιν δὲν ἤσθανόμην,
κ' εὐδαιμονίαν παντοεινά...*

*Νέον πλὴν τῶρα ἔλαβον δρόμον
ὄλα τὰ πράγματα εἰς ἐμέ,
εὐδαιμονία καὶ ἡσυχία
ἀπῆλθον ὄλα ἀπὸ ἐμὲ κτλ...*

Σημ.—Ἡ ὠραία μνηστὴ ἦτο ἡ *Εὐάνθη* ἢ *Εὐανθία* Κυριάκη Κοκκίνου (κατόπιν σύζυγος τοῦ Ἀγγελᾶκη Ἀθανκσιάδου ἢ Σακκαῆ, πρὸχροντος τῆς Γέννας) ἀνεψιά ἐξ ἀδελφῆς τοῦ προμνησθέντος Νικολάου Θ. Χρυσοχόου ἢ Κουτσοδικολῆ, ὑπὸ τὴν κηδεμονίαν τοῦ ὁποίου καὶ διατέλει, ὡς ὀρφανῆ γονέων, μετὰ καὶ τῆς μεγαλειτέρας ἀδελφῆς της Ἑλένης ἢ Ἑλεγκάκης, τῆς ἀπὸ τοῦ 1865 κυρίας Κωνσταντῆς Μ. Κωτσόγλου ἢ Κωνσταντοπούλου, μητρὸς μου. ¹⁾

Μετὰ τινὰ καιρὸν ὅμως ὃ πρὸς στιγμὴν κατευνασθεῖς σάλος ἐφοῦν-
τωσε καὶ πάλιν, διότι κατηγγέλθη τῶρα ὃ ἀδιόρθωτος διδάσκαλος ὅτι ἐν
κραιπάλῃ διατελῶν μετ' ἄλλων φίλων συμφρονούντων καὶ συνευθυμούντων
ἐν ὦρα νυκτὸς ὤφθη οὐρῶν ἐπὶ τοῦ τάφου τοῦ Παπανδρέα, ἐν τῷ περι-
βόλῳ τῆς ἐκκλησίας εὐρισκομένου, ὅπου καὶ ἡ Ἑλλην. Σχολή, καὶ δὴ καὶ

1) Ἡ ἀείμνηστος *Εὐάνθη Ἀγγελᾶκη*, μετὰ τὴν πρώτην ἀτυχῆ μνηστείαν της, εὐτυχήσασα ν' ἀποκτήσῃ μετ' οὐ πολὺ σύζυγον ἐχεφρονέστατον καὶ πλουσιώ-
τατον, κατεσπατάλησε κυριολεκτικῶς τοὺς πολυτίμους θησαυροὺς τῆς ψυχῆς της
καὶ τὰ ὕλικά πλούτη τοῦ προῶρος ἐκλιπόντος συζύγου της εἰς ἀγαθοεργούς πρά-
ξεις καὶ ἀγίως αὐτόχρημα ἐπιτελέσεις, χωρὶς διὰ τοῦτο νὰ παραμελήσῃ καὶ τὴν
ἀγαθὴν ἀποκατάστασιν τῶν ἀνταξίων θυγατέρων της. Ἡδὴ ἀπὸ τοῦ 1912 λογίζε-
ται ἐν τοῖς μακαριστοῖς. Ἡ μνήμη της, εἶπερ τι καὶ ἄλλο σεβαστὴ διὰ τὸν γρά-
φοντα ἀνεψιόν, ἔστω αἰώνια.

ὑποβάλλων ἀσεβῶς κατὰ τὴν ἀνίερων προᾶξιν του τὸ τοῦ Δαυὶδ (ψαλμ. 50) «ραντιεῖς με ὑσσώπω καὶ καθαρισθήσομαι, πλυνεῖς με κτλ.». Καὶ ὡς νὰ μὴ ἤρκουν αὐτά, ἦλθεν ὡς κατακλείς τῆς κωμικοτραγικῆς ταύτης ἱστορίας καὶ τὸ γεγονὸς τῶν ὑπόπτων σχέσεών του μετὰ τῆς νεαρᾶς καὶ εὐτραφοῦς κόρης τῆς ἐπιμελητριᾶς ἢ καθαριστριᾶς τῆς σχολῆς (τῆς «παραμάννας» τοῦ σχολείου, ὡς ἐλέγετο τότε) Σοφίας, εἰς τὰ δροσερὰ θέλγητρα τῆς ὁποίας ἤλπισε, φαίνεται, νὰ εὕρη παρηγορίαν ὁ ἀτυχήσας μνηστήρ καὶ ἔραστής. Διότι συνελήφθη, ὡς διεδόθη τότε, ἐπ' αὐτοφῶρα κρατῶν κεκλεισμένην τὴν... Σοφίαν του ἐντὸς τῆς μεγάλης «ντουλάπας» τοῦ διευθυντηρίου τῆς σχολῆς!.. Ἀληθῆς ἢ ψευδῆς ἢ διάδοσις περιῆλθε πάραυτα εἰς τὴν ἀρπάγην τῆς λαϊκῆς θυμοσοφίας, διὰ νὰ κυκλοφορήσῃ μετ' ὀλίγον ὑπὸ μορφὴν χαριστάτου σατυρικοῦ στιχορρήματος, τοῦ ὁποίου τοὺς πρώτους στίχους διέσωσε μέχρις ἡμῶν ἡ μνήμη τῶν παλαιότερων :

*Ὁ δάσκαλος καὶ τὸ Σοφιῶ
παίζουν κρυφτὸ μέσ' τὸ σκολεῖο...
παίζουνε καὶ κυνηγιοῦνται
κι' ὄξω μέσα ὄλο φιλιοῦνται.
Μαῦρος γάτος κι' ἄσπρη γάτα,
χώνονται μέσ' τὴ ντουλάπα....¹⁾*

Κατόπιν ὅλων τούτων ἐπόμενον ἦτο ν' ἀποβῆ ἀδύνατος πλέον ἡ περαιτέρω ἐν Σκοπῷ παραμονὴ τοῦ Κωνσταντινίδου. Καὶ πράγματι μίαν ὥραϊαν πρωΐαν ἐξηφανίσθη, χωρὶς νὰ γνωρίζῃ κανεὶς πρὸς ποῦ κατηυθύνθη, καὶ μόνον μετὰ πάροδον εἴκοσιν ἔτων τὸν ἐπανευρίσκομεν, ἐξέχοντα τώρα καὶ διαπρεπῆ, ὡς καθηγητὴν τῶν Ἑλλην. Γραμμάτων ἐν τῷ Βασιλικῷ

1) Ἡ Σοφιῶ αὐτὴ ἢ Σοφία, κόρη τῆς Σουλτανιώς τῆς μαρῆς, ὑπῆρξε φαίνεται σκανδαλωδέστατον θῆλυ, διότι ἀργότερον περιεπλέχθη εἰς τὰ δίκτυά της καὶ ὁ ἐκ τῶν διαδόχων τοῦ Κωνσταντινίδου διευθυντῆς τῆς Ἑλλην. Σχολῆς Ἀδ. Ψελλιᾶδης, ὅστις καὶ ἀπήγαγεν αὐτὴν ἐν τέλει μετὰ τῆς μητρὸς της εἰς Κων/πολιν. Ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ διεσκευάσθη καταλλήλως τὸ ἄνω στιχορρήμα, προσαρμοσθὲν πρεπόντως εἰς τὴν περίστασιν. Τὸ Σοφιῶ ἄλλως τε ἔχει μεγαλώσει τώρα καὶ ἔγινεν ἡ Σοφιῶ ἐπὶ πλέον δὲ καὶ χαρτοπαικτεῖ:

Ὁ δάσκαλός μας κι' ἡ Σοφιῶ | παίζουν χαρτιά μέσ' τὸ σκολεῖο...

ποιὸς τὸν ἄλλο νὰ νικήσῃ, | νὰ φιλήσ' καὶ νὰ τσιμπήσῃ.

Κλειοῦνται μέσα στῆς ντουλάπες | κι' ὄλο γρατσουνοῦν σὰν γάτες... κτλ.

Καὶ ὁ ἐπίλογος τῆς ἐσπευσμένης φυγῆς,

πάει ἡ μάνα, πάει ἡ κόρη,

τὸ παιδόπλο... εἰν' ἀγῶρι!...

Τεχνουργὸς ἢ δράστης τῆς τελευταίας ταύτης διασκευῆς ἦτο πιθανῶς ὁ νεαρὸς τότε Κωστάκης Πυπανδρεάδης (γνωστὸς καὶ ἐξ ἄλλων σατυρικῶν στιχορρημάτων του) πρῶην μαθητῆς τοῦ Κωνσταντινίδου καὶ μετὰ εἰκοσαετίαν ἱερεὺς Παπακωστάκης.

Κολλεγίω τοῦ Λονδίνου (ἐπὶ 22 ἔτη)· ὁπόθεν καὶ ὑπεδείχθη ὡς ὁ καταλληλότερος διὰ νὰ διδάξῃ τὴν ἑλλην. γλῶσσαν εἰς τὴν νεαρὰν τότε πριγκίπισσαν τῆς Πρωσσίας Σοφίαν (διαμένουσαν ἐν Λονδίῳ πλησίον τῆς ἐκ μητρὸς μάμμης τῆς βασιλίσσης Βικτωρίας), τὴν κατόπιν βασίλισσαν τῆς Ἑλλάδος, ἅμα τῇ μνηστεύσει αὐτῆς μετὰ τοῦ τότε διαδόχου τοῦ Ἑλλ. θρόνου Κωνσταντίνου (1889). Ἦδη ὁ Μιχαὴλ Κωνσταντινίδης εἶχε γίνοι μέγας καὶ πολὺς ¹⁾).

Μετὰ τριάκοντα ἔτη ἀπὸ τῆς φυγῆς τοῦ ἐκ Σκοποῦ, τῷ 1898, περιπαθῆς προσκυνητῆς καὶ ἐξιλεωμένος νοσταλγός, ὁ Κωνσταντινίδης ἐπεσκέφθη καὶ πάλιν τὸν Σκοπὸν, γέρον σχεδὸν τῶρα καὶ ἐξαιρετικῶς σεβάσμιος ἀνὴρ. Ἡ ἠθικὴ του ἱκανοποίησις διὰ τοὺς μόχθους ποὺ κατέβαλε καὶ τὰς πικρίας ποὺ ἐποτίσθη, ὑπῆρξε τὸ γεγονὸς ὅτι εἰς τὸν ἐρχομὸν του ἐκτύπησαν οἱ καμπάνες τοῦ Ἁγίου Δημητρίου καὶ σύσσωμος ὁ Σκοπὸς ἐξῆλθεν εἰς προϋπάντησίν του. Δὲν ἠμπόρεσεν ὁμοίως ὁ δύσμοιρος νὰ συγκρατηθῇ καὶ ἐκλαυσεν ὡς παιδίον, ὅταν εἶδε νὰ καταφιλοῦν τὰ χέρια του ὅλοι οἱ πρόκριτοι τῆς μεγεθυθείσης τῶρα κωμοπόλεως, οἱ Ἐφοροὶ τῶν σχολείων, οἱ ἱερεῖς, οἱ Ἐπίτροποι τῆς ἐκκλησίας, οἱ ἐπιστήμονες καὶ ὅ,τι ἐκλεκτὸν εἶχε νὰ παρουσιάσῃ ὁ ἤδη προκεχωρημένος πλέον Σκοπός. Ἦσαν ὅλοι μαθηταὶ του ²⁾).

Τοιοῦτος ὑπῆρξεν ὁ Μιχ. Κωνσταντινίδης καὶ τοιαύτη ἡ ἐπίδρασις του, ἀληθινοῦ πρωτοπόρου, ἐπὶ τῆς κοινωνικῆς ἐξελίξεως σημαντικοῦ μέρους τῆς Ἀνατολ. Θράκης. Ἐπὶ τῶν ἡμερῶν του καὶ διὰ τῆς πρωτοβουλίας του ἰδρύθη ἡ Βιβλιοθήκη Σκοποῦ καὶ ἤρχισαν ἀργότερον, περὶ τὸ 1875, αἱ θεατρικαὶ παραστάσεις (διὰ τὰς ὁποίας εἶχεν αὐτὸς τόσον προπαγανδίσει διὰ τῆς δημιουργίας μαθητικῶν παραστάσεων καὶ δὴ εἰς τὴν ἀρχαίαν γλῶσσαν κατὰ τὸ ὑπόδειγμα τῶν Ἀγγλ. Κολλεγίων (Λουκιανοῦ «Νεκρικοὶ διάλογοι» κλπ.) πρωτοστατοῦντος τῶρα εἰς τὴν ἐκτέλεσιν αὐτῶν τοῦ πολλοῦ **Χατζη-**

1) Τὸν Μάρτιον τοῦ 1913, τὴν μεθεπομένην τῆς ἀνακηρύξεως τοῦ Κωνσταντίνου καὶ Σοφίας ὡς βασιλέων τῆς Ἑλλάδος (ὀρκωμοσία ἐνώπιον τῆς Βουλῆς 8 Μαρτ.) ἀνακτορικὴ ἄμαξα παρέλαβε τὸν γηραιὸν Κωνσταντινίδην ἐκ τῆς ἐν Κυψέλῃ Ἀθηνῶν ἰδιοκτητοῦ οἰκίας του (γωνία Πάρνηθος καὶ Χανίων) διὰ νὰ παρακαθήσῃ εἰς τὴν βασιλικὴν τράπεζαν (ἐκ δεξιῶν τῆς βασιλίσσης). Περὶ τὸ τέλος δὲ τοῦ γεύματος καὶ κατὰ τὴν ὥραν ἀκριβῶς τοῦ καφέ (ὡς μᾶς τὸ διηγήθη ὁ ἴδιος) ἡ Σοφία ἐπεκόλλησεν ἐπὶ τοῦ στήθους «τοῦ ἀγαπητοῦ διδασκάλου τῆς» τὸν χρυσοῦν σταυρὸν τοῦ Ταξιάρχου τῶν Ἰπποτῶν τοῦ Σωτῆρος.

2) Ὁ Μ. Κωνσταντινίδης ἀπέθανεν ἐν Ἀθήναις, τὸν Νοέμβριον τοῦ 1916 (ἀριθ. ληξιαρχ. πράξ. θανάτου 460, Τμ. Δ', ἐνορία Ἀγ. Γεωργίου Κυψέλης, 27|11|1916), ἐν ἡλικίᾳ 80 ἐτῶν. Περὶ τὸ 1875 εἶχε προσχωρήσει εἰς τὸν *μασονισμόν*, ἐγγραφεὶς ἐπισήμως εἰς τὴν τεκτονικὴν στοάν τοῦ *Ἐδιμβούργου* τῆς Σκωτίας· μετὰ δεκαετίαν δὲ περίπου ἀπέκτησε καὶ κόρην *Ἐδανθίαν* (ἐξ ἐλευθέρως συμβιώσεως μετὰ Γαλλίδος) κληρονόμον τῆς σημαντικῆς περιουσίας του.

σταυρῆ Γ. Χαντρᾶ ἢ Χανδρίδη, διαμείναντος ἐπὶ ἔτη ἐν Ἀθήναις. (στρατιώτης κατὰ τὴν ἔξωσιν τοῦ Ὀθωνος, ὡς καὶ ὁ Κῶτσος Γούναρης τοῦ ἱππικοῦ) καὶ ὀργῶντος πρὸς ἑλλήν. πρόοδον καὶ δρᾶσιν.

Σημ.—Ὁ Χατζησταυρῆς ἦτο ὁ κλασσικὸς τύπος τοῦ ἐξάλλου **ραγιᾶ πατριώτου**, ὁ ὁποῖος ἐδιέζετο καὶ ἀνυπομονοῦσε νὰ φέρῃ ἐντὸς 24, εἰ δυνατόν, ὠρῶν τὴν Ἑλλάδα εἰς τὴν Θράκην!.. Καὶ ὄντως ηὐτύχησε, ἔστω καὶ μετὰ μίαν πεντηκονταετίαν, νὰ δικαιωθῇ εἰς τοὺς πατριωτικοὺς δραματισμοὺς του καὶ νὰ περιπτυχθῇ τὴν Ἑλλάδα ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ τότε ἀρχιστρατήγου της ἐν Θράκῃ ἀειμνήστου Ἐμμ. Ζυμβρακάκη, κατὰ τὴν ἀλησμόνητον ἱστορικὴν ἡμέραν τῆς εἰσόδου τοῦ Ἑλλήν. στρατοῦ εἰς Ἀδριανούπολιν (12 Ἰουλίου 1920), ὅπου ἀπὸ ἐτῶν ἐν γερωντικῇ ἡλικίᾳ παρέμενε μετὰ τῆς οἰκογενείας του. Εἶπε τότε τὸ τῆς Γραφῆς «Νῦν ἀπολύεις τὸν δούλον σου» καὶ μετὰ δύο μῆνας ἀπέθανεν, ... ἐν ἡλικίᾳ 80 ἐτῶν καὶ πλέον. ¹⁾

Περὶ τοὺς χρόνους τούτους, καὶ ἀκριβῶς τῷ 1872, ἰδρύθη ἐν Σκοπῷ ὁ **Σύλλογος** «Ὀρφεὺς» ὡς ἐξάρτημα καὶ οἶονεὶ κατ' ἀνταπόκρισιν τοῦ Συλλόγου τοῦ ἐν Ἀθήναις δύο ἔτη πρότερον ἰδρυθέντος ὑπὸ τῶν ἐκεῖ σπουδαστῶν Θρακῶν ὑπὸ τὴν ἐπωνυμίαν «**Σύλλογος Θρακικὸς Ὀρφεὺς**», εὐθύς ἅμα τῇ ἐκδόσει τοῦ Σουλταν. φιρμανίου (27 Φεβρ. 1870), δι' οὗ ἀνεγνωρίζετο ὑπὸ τῆς Τουρκικῆς Κυβερνήσεως ἡ σύστασις Βουλγαρικῆς Ἀὐτοκεφάλου Ἐκκλησίας ὑπ' ἀνώτατον θρησκευτικὸν ἀρχηγόν, τὸν **Ἐξαρχον**, ἐδρεύοντα ἐν Κωνσταντινουπόλει. Εἰς δὲ τῶν σκοπῶν τοῦ ἐν Ἀθήναις Θρακικοῦ Συλλόγου τούτου ἦτο καὶ ἡ ἴδρυσις πολλαχοῦ παρομοίων ἐπὶ μέρους Συλλόγων πρὸς ἀντιμετώπισιν τοῦ ἤδη σαφῶς διαγνωσμένου κινδύνου διὰ τὸν ἐν Θράκῃ καὶ Μακεδονίᾳ Ἑλληνισμὸν ἐκ τῆς ἀποσχίσεως τῶν Βουλγάρων, κηρυχθέντων καὶ ἐπισήμως καὶ ὀριστικῶς διὰ Συνόδου τῆς Μεγ. τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας τῆς Κων)πόλεως **σχισματικῶν**, τῷ 1872 ²⁾). Πρῶτος λοιπὸν τοιοῦτος μερικὸς Θρακικὸς Σύλλογος ὑπῆρξεν ὁ «Ὀρφεὺς» τοῦ Σκοποῦ, ἔργον κυρίως τοῦ Σκοπηνοῦ ἱατροῦ Θεοδώρου Ἀσκληπιάδου (πρωτοστατήσαντος καὶ εἰς τὴν ἴδρυσιν τοῦ ἐν Ἀθήναις Θρακ. Συλλόγου) καὶ τοῦ μνημονευθέντος Χατζησταυρῆ Χαντρᾶ, συνεργάτου καὶ μετ' οὐ πολὺ καὶ γαμβροῦ ἐπ' ἀνεψιᾷ τοῦ Ἀσκληπιάδου. Ἡ ὄθησις τὴν ὁποίαν ἔδωσεν ὁ Σύλλογος οὗτος εἰς τὴν πρὸς τὰ πρόσω ἐξέλιξιν τοῦ Σκοποῦ εἶναι ἀφάνταστος, καὶ

1) Παρόμοιος τύπος ἐξάλλου πατριώτου, ἀλλ' ὀλιγώτερον ἐμβριθοῦς, ἦτο καὶ ὁ ἐν Σαρ. Ἐκκλησίαις **Ἀναστάσιος Χατζηγιάννης**, δεινοπαθήσας ὅσον ὀλίγοι διὰ τὴν πραγματοποιήσιν τῆς Ἑλληνικῆς ἰδέας ἐν Θράκῃ.

2) Ἡ μεγάλη **τοπικὴ Σύνοδος** συνήλθεν ἐν Κων)πόλει ἐπὶ Οἴκουμ. Πατριάρχου **Ἀνθίμου τοῦ ΣΤ'** καὶ ἐκήρυξε τὸ **σχίσμα** 16 Σεβρίου 1872. Ὁ ὅρος τῆς ἀποκηρύξεως ἀνεγνώσθη ἐν ταῖς ἐκκλησίαις τῆς Ἑλλάδος τὴν 15 Δ)βρίου 1872, ἡμέραν Κυριακὴν.

ἔκτοτε χρονολογεῖται κυρίως ἡ προέχουσα θέσις τὴν ὁποίαν κατέλαβεν ὁ Σκοπὸς μεταξύ τῶν ἄλλων Κοινοτήτων τῆς περιφερείας Σαρ. Ἐκκλησιῶν.

Τότε ἀνηγέρθη τὸ μέγα *Ἀλληλοδιδασκικὸν Σχολεῖον* ἐπὶ τῆς πλατείας τοῦ Ἁγ. Δημητρίου (πελώριον κτίριον μήκους ὑπὲρ τὰ 20 μέτρα καὶ πλάτους περὶ τὰ 15), εἰς τὸ ἔσωτερικὸν τοῦ ὁποίου καὶ ἀνωθεν τῶν ὑπερψήλων παραθύρων του, δίκην ζωφόρου ἐξετυλίσσετο σειρὰ ζωγραφικῶν διακοσμήσεων μὲ πελώρια τὰ 24 κεφαλαῖα γράμματα τοῦ Ἀλφαβήτου (ἔργον τοῦ ἀρίστου καλλιγράφου διδασκάλου Γιωργακῆ Ἀναστασιάδου), ὑπεράνω δὲ τῆς κτιστῆς ξυλίνης ἔδρας (διαστάσεων δωματίου) ἐπικοινωνούσης διὰ διπλῆς κλίμακος μετὰ τῶν κάτω, ἐφάνταζε καλλιτεχνικῶς εἰκονίζομένη ἢ γνωστὴ βυζαντινὴ καθρινικὴ ἐπιγραφή

Νῆπον ἀνομήματα μὴ μόναν ὄψιν

κάτωθεν δὲ ἐκάστου παραθύρου καὶ εἰς ὕψος 1 1/2 περίπου μέτρου ἀπὸ τοῦ δαπέδου, ὡς ἀνάμνησις πλέον, κολλημένη ἐπὶ τοῦ τοίχου καὶ ἀνὰ μία ἔντυπος *πινακίς*, μετὰ τοῦ σχετικοῦ ἀναγνώσματος, διὰ τὰ μαθητικὰ *ἡμικύκλια* τῆς ἀλληλοδιδ. μεθόδου (πρωτόσκολος, εὐταξίας κλπ.). Τὸ τρίτον περίπου τοῦ κτιρίου τούτου πρὸς τὴν δυτικὴν πλευρὰν κατεσκευάσθη ὑψηλότερον, ἐπὶ ταυτοῦ, διὰ νὰ χρησιμεύῃ συγχρόνως καὶ ὡς θεατρικὴ σκηνή, διὰ τὴν ὁποίαν ἠγοράσθησαν ἐκ Κων. πόλεως δαπάναις τοῦ Συλλόγου ὅλα τὰ ἀπαιτούμενα, σκηναί, στολαί, ἀδλαῖαι, παρασκήνια, τροχαλαί κ.λ.π., οὕτως ὥστε νὰ καθίσταται δυνατὴ ἡ ἐκτέλεσις οἰουδήποτε θεατρικοῦ ἔργου. Ἡ πρώτη παράστασις ἐδόθη περὶ τὸ 1875 μὲ τὴν «Μερόπην» τὸ Βερναρδάκη, ὅπου τὸν πρωτεύοντα ρόλον τοῦ Πολυφόντου ὑπεδύθη ὁ Χατζησταυρῆς Χαντρῶς, ἀφήσας ἐποχὴν μὲ τὴν στομφώδη ἀπαγγελίαν του καὶ ἰδίως τοῦ πρώτου στίχου «εἰς σκέψεις εἶσαι βυθισμένη ἀνασσα», ποῦ ὁ ἀντίλαλός της ἔφθασε καὶ μέχρι τῶν ἡμερῶν μας. Τοὺς γυναικείους ρόλους ὑπεδύοντο ἄνδρες ἀκόμη μέχρι σχεδὸν τοῦ 1900, διεκρίθη δὲ εἰς αὐτοὺς κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη ὁ νεαρὸς τότε διδάσκαλος Μιχ. Ἐμμ. Κανελλίδης ἢ Κανελλόπουλος. Δεύτερον δράμα παρεστάθη ἡ *Κασσιανή*, κατόπιν δὲ ἡ *Γαλάτεια* τοῦ Βασιλειάδου ἐπανελημμένως, οἱ *Ἀρματωλοὶ καὶ Κλέφται*, ἡ *Νύμφη τῆς Μεσσηνίας* τοῦ Σίλλερ, ὁ *Ἀρχιλησιτῆς Φλώρος* καὶ πολλὰ ἄλλα. ἐν οἷς διεκρίθησαν ἀργότερον ὁ *Σταῦρος Ἀμπατζίδης* ἢ *Κατοίκης*, ὁ *Ἰω. Μ. Ζαφειρόπουλος*, ὁ *Κων. Δ. Βαβατζανίδης*, ὁ *Μηνᾶς Κομνηνός*, ὁ *Συμ. Ε. Σεργιάδης* (εἰς τὰς κωμωδίας ἰδίως), ὁ *Θ. Τουλουτιάδης* καὶ ἄλλοι. Μετ' ὀλίγα ἔτη δὲν ὑπῆρχεν ἑλληνικὴ Κοινότης ἐν Θράκῃ (τοῦλάχιστον ἐν τῇ περιφερείᾳ Σαράντα Ἐκκλησιῶν) ἢ ὁποία νὰ μὴν εἶχε καὶ αὐτὴ τὴν θεατρικὴν σκηνὴν της καὶ τὰς παραστάσεις της. Τὸ σύνθημα τὸ εἶχε δώσει διὰ τοῦ Ὀρφέως ὁ Σκοπός. ¹⁾

1) Θεατρικὰς παραστάσεις ἐγνώρισεν ἀκόμη καὶ τὸ *Ἀληπλῆ* (τὸ κατόπιν

Τώρα ἡμιλλῶντο τὰ δύο σχολεῖα, τὸ *Ἑλληνικὸν* καὶ τὸ *Ἀλληλοδιδασκικόν*, ποῖον νὰ ὑπερβῆ τὸ ἄλλο, εἰς ἐγκαταστάσεις, εἰς προσωπικὸν, εἰς πρόοδον. Δὲν κατέχομεν τὰ ὀνόματα ὄλων τῶν διδασκάλων τοῦ Ἀλληλοδιδασκικοῦ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ἦτοι τῆς μέχρι τοῦ 1880, ἐκτὸς μόνου τοῦ διακεκριμένου συνεργάτου τοῦ Μ. Κωνσταντινίδου, τουτέστι τοῦ *Χατζηπαναγιώτου* (διδάσκοντας εἰς ἀμφοτέρα τὰ σχολεῖα) ἐκ τοῦ γειτονικοῦ Εὐκαρούου καταγομένου καὶ ἐν Σαρ. Ἐκκλησίαις εἶτα ἐγκατασταθέντος ὡς διδασκάλου καὶ κατόπιν ἱερέως, γνωστοτέρου δὲ ὑπὸ τὸ ὄνομα *Χατζήπας*· ἐπίσης καὶ τὸ ὄν. τοῦ *Ζ. Συμεωνίδου* κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς νεότητός του (1871—1873), κατὰ μέρος δὲ καὶ τοῦ *Γ. Ἀναστυσιάδου*. Ὁ κώδιξ ὅμως τῆς ἐκκλησίας περιέσωσε τὰ ὀνόματα τῶν διευθυνάντων τὴν Ἑλλην. Σχολήν, ἐν συνεχείᾳ τοῦ Μιχ. Κωνσταντινίδου, εἶναι δὲ οὗτοι οἱ ἑξῆς:

Μιχ. Κωνσταντινίδης (1862—1869).

Γεώργ. Πετριδης Ἡπειρώτης (1769—1871).

Ἰ. Ἰωαννίδης ἐκ Σάμου (1871—1872) καὶ συνεργάτης αὐτοῦ ὁ ἐκ τῶν ἀρίστων μαθητῶν τοῦ Κων)νίδου *Ζαφ. Συμεωνίδης* (ἡ σημαντικώτερα φυσιογνωμία τοῦ Σκοποῦ διὰ τὴν κατόπιν 20)τίαν τοῦ 1880—1900).

Ἰ. Βοτοσιάδης ἐκ Βυζαντίου (1872—1873).

Γεώργ. Ἰορδανίδης ἐκ Καισαρείας (1873—1874).

Ἀθαν. Χ. Χρησιδης ἐκ Σκοποῦ (1874—1875), ὁ κατόπιν ἰατρός.

Ἀδαμάντιος Ψελλιάδης Βυζάντιος (1875—1876).

Ἰωάννης Ἀγακίδης ἐκ Σιατίστης (1876—1877) τὸ πρῶτον, καὶ (1879—1881) τὸ δεύτερον.

Ἀλέξανδρος Σ. Ἀλεξιάδης ἐκ Σκοποῦ (1877—1879) καὶ (1883—1884) ὁ ἐν συνεχείᾳ σχεδὸν ἔπειτα ἐπὶ μίαν 15ετίαν σχολικὸς Διευθυντῆς καὶ πνευματικὸς ἡγέτης τῆς νεολαίας Σκοποῦ μέχρι σχεδὸν τοῦ 1900.

Τὰ δὲ τῆς ἐκπαιδεύσεως τῶν Θηλέων, ἀπὸ τοῦ 1870 κυρίως καὶ ἑξῆς, ἔχουσιν οὕτω:

Πρῶτη ἐξ ἐπαγγέλματος διδασκάλισσα Σκοποῦ ἀναφέρεται ἡ *Σοφία Χηνοπούλου* ἢ *Χήνατζη*, ἀνεψιὰ ἐξ ἀδελφῆς τοῦ προύχοντος Κυριαζῆ Πετιμεζᾶ, σπουδάσασα ἐν Κων)πόλει δαπάναις τοῦ θείου της περὶ τὸ 1870 καὶ διδάξασα κατ' οἶκον πιθανῶς. Ταχέως ὅμως ἐγκατέλειψε τὸ ἐπάγγελμα συζευχθεῖσα τὸν συμπολίτην Δημ. Τζιλβελῆν, τὸν κατόπιν ἱερέα *Παπαδημήτριον*. Ἡ ἀείμνηστος Σοφία ἀπέθανεν ἐν Σμύρνῃ τῷ 1920.

Δευτέρα ἔρχεται ἡ *Ἀσπασία Θωμόγλου*, ἐκ Σκοποῦ καὶ αὐτή, ἀνεψιὰ τοῦ ἱατροῦ Θεοδ. Ἀσκληπιάδου (τὸ γένος Θωμόγλου), δαπάναις καὶ προστασίᾳ

¹ Ἀλπουλοῦ ἢ Ἀνάπλι τῆς Ὑποδιοικ. Βαβᾶ· Ἐσκή ἢ Ἀρτισκοῦ) χωρίον ἑλληνικὸν μὲ 250 οἰκογενεῖας. Τὸν σκηρικὸν κόθορον μετέφερον ἐκεῖ ὁ ἐκ Σκοποῦ διδάσκαλος τότε τοῦ χωρίου Ἀναστάσιος Παπασεργ. Οἰνονομίδης, περὶ τὸ 1895.

τοῦ ὁποίου ἐσπούδασεν ἐν Ἀθήναις. Αὐτὴ πρώτη ἴδρυσε συστηματικὸν οἰκιακὸν σχολεῖον (περὶ τὸ 1873 ἢ 1874) ἐνθα ἐφοίτων ἄρρενα καὶ θήλεα ἀναμίξ, καὶ ἐδίδαξεν εὐδοκίμως, ἀλλ' ὄχι καὶ ἐπὶ πολὺ, διότι συντόμως (ἴσως μετὰ διαιτίαν ἢ τριαιτίαν) ἔγινε σύζυγος τοῦ ἐνθουσιώδους ἐν πατριωτικοῖς σχεδίοις συνεργάτου τοῦ ἱατροῦ θείου της, τοῦ Χατζησταυροῦ Χαντροῦ ἢ Χανδροῖδου (ὃν εἶδαμεν) τρωθέντος πιθανῶς ἐκ τῶν ψυχικῶν καὶ σωματικῶν θελημάτων της. Ἐδίδαξεν ὡς φαίνεται καὶ μετὰ τὴν σύζευξίν της.

Τρίτη ἐν τῇ σειρᾷ εἶναι ἡ ἐξ Ἀδριανουπόλεως **Βασιλικὴ Χατζαν. Χρησιδου**, τὸ γένος Ἀπ. Ἀρβανίτου (περισσότερον γνωστὴ ὑπὸ τὸ ὄνομα «Ντουντοῦ») σύζυγος τοῦ ἐκ τῶν προκρίτων Σκοποῦ Ἀνέστη ἢ Χατζανέστη Χρησιδου, καὶ μήτηρ τοῦ ἐπ' αἰσίοις ἐν θαλαρῶ γήρατι ἐπιζῶντος Ἀριστοβούλου Ἀ. Χρησιδου (διακεκριμένου καθηγητοῦ καὶ ἐμοῦ πολυσεβάστου διδασκάλου). Ἡ κυρία Ντουντοῦ, ὡς συνήθως προσωνημεῖτο, κατ' ἀρχὰς συνέστησεν οἰκιακὸν σχολεῖον θηλέων (1875) λειτουργήσαν ἐπωφελέστατα δι' ὃ καὶ ἡ Κοινότης Σκοποῦ παρεχώρησεν εἰς αὐτὴν τὸ κοινοτικὸν σχολεῖον ἢ κοινοτ. αἴθουσαν, ὅπου καὶ ἐδίδαξεν ὡς κοινοτικὴ πλέον διδασκάλισσα, λίαν εὐδοκίμως, μέχρι τῆς ἀνεγέρσεως τοῦ νέου ἢ μᾶλλον τοῦ πρώτου πραγματικοῦ **Παρθεναγωγείου** (1878), ἐν συνεχείᾳ δὲ μέχρι σχεδὸν τοῦ 1880. Ἀπὸ τοῦ ἔτους τούτου συστηματοποιοῦνται πλέον, ὡς θὰ ἴδωμεν, καὶ τὰ τῆς θηλείας ἐκπαιδεύσεως Σκοποῦ. Ἡ ἀείμνηστος Βασιλικὴ Χατζανέστη Χρησιδου ἀπέθανεν ἐν Ἀδριανουπόλει τῷ 1916, ἐν ἡλικίᾳ 72 ἐτῶν.

* *

Γ' Περίοδος (1880—1900). Τὴν περίοδον ταύτην χαρακτηρίζουν ἀπότομοι μεταβολαί, λόγῳ τῶν μεγάλων καὶ κοσμοϊστορικῶν διὰ τὴν Ἀνατολὴν καὶ τὸν Ἑλληνισμὸν ἰδίως γεγονότων, τὰ ὁποῖα ραγδαίως καὶ ὡς ἐν κινηματογραφικῇ ταινίᾳ ἐξειλίχθησαν κατὰ τὴν προηγηθεῖσαν δεκαετίαν: τὸ Βουλγαρικὸν σχίσμα ἐν πρώτοις, ὅπερ ἀρξάμενον ἀπὸ πολλοῦ, 1850 ἢ 1854, χάρις εἰς τὰς πανσλαβιστικὰς ραδιουργίας τῆς Αὐτοκρατ. Ρωσσίας, κατέληξεν εἰς τελειωτικὴν ρῆξιν πρὸς τὴν Μεγάλην τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίαν τῆς Κων)πόλεως καὶ ἀπέβη ὀριστικὸν τῷ 1872· ἡ Σερβικὴ καὶ Μαυροβουνιωτικὴ κατόπιν ἐπανάστασις (1876)· ἡ κήρυξις τοῦ Ρωσοτουρκικοῦ πολέμου (1877), ἡ κάθοδος τῶν Ρώσων μέχρι τοῦ Ἀγ. Στεφάνου Κων)πόλεως (1878) καὶ ἡ ἐπὶ ἔτος παραμονὴ αὐτῶν ἐν Θράκῃ· ἡ ἴδρυσις κατόπιν, διὰ τῆς Βερολινείου συνθήκης, τῆς Βουλγαρικῆς Ἡγεμονίας (1879) συμπεριλαμβανούσης κατ' οὐσίαν καὶ ὀλόκληρον τὴν Βόρειον Θράκην (τὴν δῆθεν αὐτόνομον Ἀνατολικὴν Ρωμυλίαν, προσαρτηθεῖσαν μετὰ 6 ἔτη καὶ τυπικῶς καὶ ἐνσωματωθεῖσαν μετὰ τῆς Βουλγαρίας, τῷ 1885), ταῦτα πάντα ἐδημιούργησαν μίαν νέαν ὄσον καὶ δυσχερῆ κατάστασιν πραγμάτων, καὶ δι' ὅλον μὲν τὸν ὑπόδουλον Ἑλληνισμὸν, ἰδιαιτέρως δὲ διὰ τὴν σμικρυνθεῖσαν τῶρα Θράκην. Ἐκ τοῦ ἄλλου μέρους ἢ μετὰ τῶν ξένων ἐπαφῆ, ὁ πλοῦτος

τὸν ὁποῖον ἀφῆκαν οὗτοι ἀπερχόμενοι, ὡς καὶ ἡ ἄμεσος πλέον ἀντίληψις περὶ τοῦ ἐπικραταμένου σλαυικοῦ κινδύνου, ἔγιναν αἰτία νὰ δοθῇ νέα κατεύθυνσις καὶ διαφορετικὸς ρυθμὸς εἰς τὴν ὄλην παράστασιν τοῦ ἐθνικοῦ καὶ καινῶν βίου τῶν Ἑλλήνων τῆς Θράκης, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἡ ἑλληνικὴ περιοχὴ τῶν Σαρ. Ἐκκλησιῶν κατεῖχεν ἀναντιρροήτως τὴν μᾶλλον ἐπίλεκτον θέσιν. Εἶναι ἡ περίοδος τῆς συγκεντρώσεως καὶ ἀνασυντάξεως τῶν ἐθνικῶν δυνάμεων.

Ἐντὸς τοῦ νέου τούτου πλαισίου τῆς ἐθν. κινήσεως ἐκ τῶν πρώτων ἔλαβε θέσιν συμβάλλον τὸ καθ' ἑαυτὸν καὶ ὁ Σκοπός, ὅστις εἶχε τώρα νὰ ἐπιδείξῃ, ὡς πρόσθετον τεκμήριον τῆς ἑλληνικῆς του ζωτικότητος, τὸν πρόσφατον ἄθλον ὅτι μόνος αὐτὸς ἐξ ὄλων τῶν περιοίκων δὲν ὑπέκυψεν εἰς τὰς ἀγρίας ὀρέξεις τῶν ὀρδῶν τοῦ ὑποχωροῦντος τουρκικοῦ στρατοῦ, ἀντισταθεὶς ἐνόπλως καὶ κρατήσας σθεναρὰν ἀμυναν ἐπὶ τρεῖς μῆνας (Ν)βίος 1877—Ἰαν. 1878) περιζώσας τὴν πόλιν δι' ὄλων τῶν ὑπαρχόντων μέσων, ἰδίως διὰ τῆς στοιχηδὸν παρατάξεως τῶν πελωρίων δοχείων καὶ σκευῶν οἰνοποιίας (βαρέλια, τῆνες—εἶδος κινητῆς λότζας σταφυλιῶν—ληνοὶ κινούμενοι ἐπὶ ἀμαξῶν κλπ.), διὰ κατασκευῆς ὁδοφραγμάτων μὲ ἐναλλασσομένας φρουρὰς καὶ ὄργανωμένην πειθαρχίαν, ὥστε νὰ δυνηθῇ νὰ κατισχύσῃ τῶν λυσσαλέων ἐφόδων τῶν ἀτάκτων τουρκικῶν στιφῶν, διψώντων λεηλασίαν. Ἐπομένως τὸν εὐρίσκει πανέτοιμον ἢ ἀρχομένη, ὡς εἶπαμεν, περίοδος τῆς ἀνασυντάξεως, γενικὴ δι' ὄλους τοὺς ἑλληνικοὺς πληθυσμοὺς τῆς Θράκης, καθοδηγουμένους ἀπὸ τοῦδε συστηματικῶς πλέον ἐκ τοῦ φρωτεινοῦ Ἐθνικοῦ Κέντρου τῆς Κων)πόλεως, δεχομένου τὴν ἀνταύγειαν τῶν Ἀθηνῶν. Εἶναι ἡ κατ' ἔξοχὴν περίοδος τῆς δημιουργίας (1880—1900), τῆς ὁποίας τοὺς λαμπροτάτους καρποὺς ἔδραψε πλουσίως ἡ ἀμέσως ἐπομένη γενεὰ τῆς περιόδου 1900—1915, ἡ γενεὰ τῆς ἐποχῆς τῆς λάμπσεως καὶ τῆς ὑπερτάτης ἀκμῆς τοῦ ἐν Τουρκίᾳ Ἑλληνισμοῦ, τὴν ὁποίαν ὅμως τόσο συντόμως ἐπέλρωτο νὰ χαρῶμεν.

Διὰ τὴν περίοδον ταύτην ὁ Σκοπὸς ἀποτελεῖ μικρογραφίαν τῆς ὄλης ἐν Θράκῃ καταστάσεως. Ὁ παλαιὸς ἀρχοντισμὸς ἢ γεροντισμὸς πλησιάζει τώρα καὶ διὰ τὸν Σκοπὸν εἰς τὴν δύσιν του. Παρὰ τὴν σοβαρότητα τῶν προσώπων τὰ ὁποῖα τὸν ἀποτελοῦν, ὡς εἶναι: ὁ Στυλ. Χατζαλέξογλους, ὁ Κωσταντινάκης Βαλιούλης, ὁ Νικ. Χρυσοχόος, ὁ Γ. Χατζηγιώργης (μὲ τοὺς 6 υἱοὺς του διεσκορπισμένους εἰς τὰ πέρατα τῆς οἰκουμένης), ὁ Ἀναστ. Γανίτογλους, ὁ Κωστάκης Χατζανέστης, ὁ Μιχαλὸς Ζαφειράκογλους, ὁ Κυριαζῆς Πετμεζᾶς, ὁ Πουλημένος Θεοφίλου ἢ Θεοφιλίδης, ὁ Γιωργάκης Σιμωνίδης ἢ Σίσκος (ὁ ἔγγονος τοῦ Σίμου-τσορμπατζῆ), ὁ Δημ. Δουναβόγλου, ὁ Σταυρῆς Κ. Κόκκινος, ὁ Δημ. Βαβατζάνης, ὁ Ἀνεστὸς Μητᾶκος, ὁ Δημ. Κοῦντρος, ὁ Μιχαλάκης Βασιλείου καὶ ἄλλοι (ἄνδρες τετιμημένοι καὶ σεβάσμιοι, δυνάμενοι καὶ σήμερον ἀξίως νὰ παρακαθήσουν εἰς οἶανδῆ-

ποτε Ἐθνοσυνέλευσιν), παρὰ τὴν ἐντιμότητα, λέγομεν, καὶ τὴν σοβαρότητα τῶν προσώπων τούτων, οἱ μαθηταὶ τοῦ Κωνσταντινίδου ἀρχίζουν τώρα νὰ προβάλλουν ὡς τὸ ροδοχάραγμα ἑαρινῆς ἡμέρας, ὡς τὸ προάγγελμα μιᾶς νέας ἐποχῆς. Μετὰ τὸν Ρωσσοτουρκικὸν πόλεμον καὶ τὴν ἀναστάωσιν τῆς Ἀνατολῆς, τὰ παλαιὰ εἰδῶλα ὅσονδῆποτε σεπτὰ καὶ ἂν ἦσαν, ἔπρεπε νὰ συμπτυχθοῦν καὶ συνεπτύχθησαν. Ἄλλοι καιροί, ἄλλα ἦθη, ἄλλοι ἄνδρες.

Προβάλλει τώρα ὑψηλὸς καὶ ὑπὲρ τοὺς ἄλλους ἐξέχων ἐν πᾶσιν, **ὁ Ζαφείριος Συμεωνίδης** — **ὁ Δάσκαλος ὁ Ζαφειράκης** (ὅπως ἐλέγετο μέχρι τοῦ θανάτου του), ὁ ἄριστος μαθητὴς τοῦ Μιχ. Κωνσταντινίδου, ὁ ἡμιαπόφοιτος τῆς Μεγ. τοῦ Γένους Σχολῆς, ὁ βοηθὸς διδάσκαλος κατὰ τὴν πρώτην του νεότητα, ὁ γλυκύφθογγος ψάλτης ὁ κατὰ καιροὺς προσφέρων ἀμισθὶ τὰς ὑπηρεσίας του εἰς τὴν ἐκκλησίαν, ὁ ἄριστος τουρκομαθὴς, ὁ δραστήριος καὶ λαοφίλητος ἀνὴρ, ὁ ἐπὶ μίαν 25)τίαν διαρκῶς δρῶν καὶ διαρκῶς ἐξυπηρετῶν τὰ κοινά, ὡς Γραμματεὺς τῶν Κοινοτ. Σωματείων, ὡς Ἐφορος, ὡς Δημογέρων, ὡς μέλος καὶ πρόεδρος τοῦ Δημοτικοῦ Συμβουλίου (Ναχιέ), ὡς Μουδίσσης ἦτοι Δήμαρχος (ὁ πρῶτος Ἑλλήν δήμαρχος τῆς περιφερείας Σκοποῦ), αὐτὸς ὁ νοῦς, αὐτὸς ἡ ψυχὴ, αὐτὸς τὸ ἴνδαλμα τῆς Κοινότητος!... Καὶ περὶ αὐτὸν ἡ γενεὰ τῶν μαθητῶν τοῦ 1860—70, ἦτοι ὀλόκληρος σχεδὸν ὁ κύκλος τῆς σχολῆς Κωνσταντινίδου: ὁ Ἄνεστὸς καὶ Εὐριπίδης Κ. Χατζανέστη· ὁ Ἐμμανουὴλ καὶ Βασίλειος Ἄ. Ἀνδρεάδης· ὁ Ἀλέξανδρος Σ. Ἀλεξιάδης· οἱ τρεῖς ἀδελφοὶ Κ. Βαλιούλη: Ἀπόστολος καὶ Δημήτριος (ὁ ἐπιλεγόμενος καὶ Καμόντος, προῶρος ἀποθανὼν) καὶ Χριστόδουλος Βαλιούλης· ὁ Στέφανος Παπασεργίου Οἰκονομίδης· ὁ Γεώργιος (Χαρτᾶς) καὶ ὁ Εὐστάθιος, ἀδελφοὶ Ἀθ. Κροκιδᾶ· ὁ Εὐδόξιος Συμεωνίδης, ὁ Ἀπόστολος Δ. Δουναβίδης, ὁ Ἀναστ. Ἐ. Ελευθεριάδης, ὁ Μιχ. Σ. Σιμόπουλος, ὁ Βασιλ. Μ. Μιχαλακίδης, ὁ Δημ. Μ. Μιχαηλίδης, ὁ Ἀναστ. Ἄ. Ἀλεξόπουλος, ὁ Ἰωσήφ Κομνηνὸς καὶ ἄλλοι μετ' αὐτῶν δὲ καὶ οἱ κατὰ τι ἀρχαιότεροι, Βασιλάκης Ἰ. Βαλιούλης, ὁ κατόπιν ἄρχων καὶ Δήμαρχος Σκοποῦ, καὶ ὁ προῦχων Μαλαμῆς Βασιλείου. Ἀναμφισβητήτως εἶναι ἀνώτεροι τῶν προγενεστέρων των καὶ γράμματα ξεύρουν περισσότερα ἢ οἱ παλαιοὶ (οἷτινες καὶ θ' ἀποσυρθοῦν βραδέως καὶ τιμητικῶς πρὸς τὴν Δημογεροντίαν) καὶ ὁ πατριωτισμὸς των, φωτεινότερος, δὲν ὑπολείπεται κατὰ τίποτε τοῦ πατριωτισμοῦ τῶν πατέρων των. Ἐπὶ πλέον δὲ τὸ ἑλληνικὸν ἰδεῶδες μετὰ τὰ συντριπτικὰ κτυπήματα ποὺ ἐδέχθη ἐκ μέρους τοῦ Σλαυισμοῦ λαμβάνει τώρα περισσότερον συγκεκριμένην μορφήν καὶ ὁ ἐνσυνείδητος πόθος τῆς Ἑλλάδος ἀρχίζει νὰ ἀναμοχλεύη τὰ στήθη των. Ἀρχίζει ἡ νέα ἐποχὴ. Ὁ **Ζαφείριος Συμεωνίδης** προπορεύεται καὶ οἱ ἄλλοι ἀκολουθοῦν. Εἶναι ὁ σιωπηρῶς ἀνεγνωρισμένος καὶ παραδεδεγμένος ἀρχηγὸς των. Τὰ προσόντα του εἶναι πολλὰ· θάρρος, εὐγλωττία, πολιτικὴ περί-

νοια καὶ σύνεσις· καὶ ἀκόμη, ἀντιθέτως πρὸς τὸν χαρακτηρισμὸν ποὺ ἔδω-
σεν ὁ ἀρχαῖος Εὐριπίδης διὰ τὸν Σωκράτην πιθανῶς (Ὅρεστ. στιχ. 918)

μορφῇ μὲν οὐκ εὐωπός, ἀνδρεῖος δ' ἀνῆρ,

ὁ Ζαφ. Συμεωνίδης εἶναι καὶ *εὐωπότατος* τὴν μορφήν, ἦτοι ὠραιότατος,
ἀνδρεῖος δὲ πράγματι ἀνῆρ, σωματικῶς καὶ ψυχικῶς· κατὰ δὲ τὰ ἄλλα,
ὅπως καὶ ἐκεῖνος,

ἀκέραιος, ἀνεπίληπτον ἠσκηκῶς βίον.

Ὅταν ἀπέθανε (καὶ ἀπέθανε κατάχρεως) ἐπὶ δύο ἡμέρας ἐκτυποῦσαν
οἱ καμπάνες τοῦ Ἀγ. Δημητρίου, καὶ αἱ τρεῖς, διὰ τὰ πληροφορηθῆναι ὁ
κόσμος τῶν περιχώρων, Ἕλληνες καὶ Βούλγαροι καὶ Τοῦρκοι, ὅτι ὁ Δάσκα-
λος ὁ Ζαφειράκης, ὁ Μουδίου... δὲν ὑπῆρχε πλέον ¹⁾.

Ἄλλὰ τὸ κύριον χαρακτηριστικὸν τῆς δράσεως τῶν ἀνδρῶν τῆς πε-
ριόδου ταύτης εἶναι ἢ πρὸς τὴν παιδείαν ῥοπή καὶ ἢ προσπάθεια τονώ-
σεως τῶν σχολικῶν ἰδίως πραγμάτων συμφώνως πρὸς τὰς ἀπαιτήσεις τῆς
παιδαγωγικῆς καὶ τὰς ἐθνικὰς ἀνάγκας. Τὰ ἐκπαιδευτικά κυρίως ἀπασχο-
λοῦν τοὺς ἰθύνοντας, καὶ περὶ αὐτὰ διεξάγεται μετὰ πατριωτικῆς ἀλλὰ καὶ
πεῖσμονος ἀμίλλης ὁ κομματικὸς ἀγὼν, λαμβάνων ἐνίοτε σκληρὰς διαστά-
σεις: ποῖος θὰ γίνῃ πρόεδρος τῆς Ἐφορείας διὰ τὰ ὠθήσῃ πρὸς τὸ τελειό-
τερον τὴν ἐκπαίδευσιν. Ἐπισκευάζεται καὶ ἐπεκτείνεται τὸ παλαιὸν Παρθε-
ναγωγεῖον, ἐπιδιορθοῦται τὸ κτίριον τῆς Ἑλλην. Σχολῆς, ἀνεγείρονται
καταστήματα εἰς τὸν περίβολον τῆς ἐκκλησίας πρὸς τὴν πλευρὰν τῆς Ἀγο-
ρᾶς, πρὸς τόνωσιν τῶν οικονομικῶν τῆς Κοινότητος, γίνεται καλλιτέρα
διαρρύθμισις τῶν κοινοτικῶν βαρῶν, καὶ ἢ ἐν γένει διαχειρίσις τῆς ἐκκλησ.
περιουσίας ὑποβάλλεται εἰς ἔλεγχον καὶ σύστημα λογιστικόν. Ἰδρύεται ἔμμι-
σθος γραμματεία τῆς Κοινότητος, καὶ εἰς τὴν διοίκησιν τῶν κοινῶν καλοῦν-
ται τῶρα τὰ μετὰσχουν καὶ πολῖται ἐξ ὅλων τῶν τάξεων, καὶ ἰδίως τῆς
γεωργικῆς, ξένης σχεδὸν μέχρι τοῦδε, παρὰ τὴν πολλαπλασίαν ὑπεροχὴν τῆς
(τοῦλάχιστον 4 πρὸς 1), εἰς τὴν ἄσκησιν δικαιωμάτων καὶ εὐθυνῶν. Συντάσ-
σονται νέοι κανονισμοὶ (μετὰ τὸ 1890), τὰ Σωματεῖα ἐκλέγονται τῶρα ὑπὸ
ὅλων τῶν φορολογουμένων πολιτῶν, ἐν συνελεύσει, καὶ οὐχὶ ὑπὸ τῆς Ἀστι-
κῆς μόνον τάξεως, ὡς μέχρι τοῦδε, καὶ τὰ νέα λαϊκὰ στοιχεῖα οἱ Λίμποδες,
οἱ Γκιουγκῆδες, οἱ Κώστογλοι, οἱ Σοφίτσογλοι, οἱ Λαμπῆδες ἢ Λάμπο-
γλοι, οἱ Δούκογλοι, οἱ Γκλαβάδες, οἱ Μελισσηνάδες, οἱ Φόρογλοι, οἱ Μιτζι-
ρίκηδες καὶ λοιποὶ, εἰσορμοῦν εἰς τὸν κοινοτικὸν στίβον, γεμᾶτοι ζῆλον καὶ
ὄρεξιν τὰ ἐξυπηρετήσουν τὰ κοινά. Δημοκρατικὸν πνεῦμα πνέει παντοῦ καὶ
διαποτίζει τὰ πάντα. Ὁ Ρωσσοτουρκικὸς πόλεμος δὲν ἔγινεν ἐπὶ ματαίῳ. Ἀρ-
χίζει τὸ ρεῦμα τῆς ἀποστολῆς παιδιῶν τῆς ἰθυνοῦσης τάξεως εἰς ἀνώτερα
σχολεῖα, καὶ ἐντὸς ὀλίγου, περὶ τὸ 1890, κατακλύζεται ἀπὸ παιδιὰ Σκοπια-

1) Ἀπέθανε πρόωρος ἐκ συγκοπῆς, τὸν Σεπτ. τοῦ 1903, ἐν ἡλικίᾳ 53 ἐτῶν.

νῶν καὶ ἄλλων κοινοτήτων τὸ Ἑλλ. Γυμνάσιον Ἀδριανουπόλεως (τὸ μόνον ἐν Θράκῃ τότε) ὅπου ὁ γεραρὸς **Ματθαῖος Παρανίκας**, πανελλήνιος πλέον ἀνὴρ, καὶ κατόπιν ὁ ρηξικέλευθος **Δημ. Σάρρος** συνεχίζουσαν τὴν μεγάλην παράδοσιν τοῦ Στεφάνου καὶ Κωνσταντίνου Καραθεωρήδων, ἀνδρῶν τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἐκ τῶν ἐξοχωτάτων τοῦ ΙΘ' αἰῶνος. Ἡ φιλοτιμία ἀνάγλυφος παντοῦ.

Καὶ διευθύνει τώρα τὰ τῆς Ἐκπαιδεύσεως Σκοποῦ, συνεχιστῆς ἀντάξιος τοῦ Μιχ. Κωνσταντινίδου, ὁ συμπολίτης **Ἀλέξανδρος Σ. Ἀλεξιάδης**, ὁ υἱὸς τοῦ προκρίτου καὶ δημογέροντος Στυλιανοῦ Χατζαλέξογλου, τοῦ ἔχοντος τὸ ἀποκλειστικὸν προνόμιον, οἶονεὶ ὡς Μέγας λογοθέτης, νὰ λέγη αὐτὸς μόνος τὸ «Πιστεύω» ἐπ' ἐκκλησίας ἀπὸ τὸ στασίδιόν του, παρασύνθρονον τοῦ δεσποτικοῦ θρόνου. Ὁ Ἀλ. Ἀλεξιάδης λοιπόν, μαθητῆς τοῦ Κωνσταντινίδου, ἀπόφοιτος ἐκ τῶν ἀρίστων τῆς Μεγάλης τοῦ Γένους Σχολῆς (1877), μὲ συγκεκριτημένην φιλολογικὴν καὶ παιδαγωγικὴν μόρφωσιν, ἔχων δὲ τώρα καὶ πείραν ἀποχωρῶσαν—εἶχεν ἤδη διδάξει ἅμα τῇ ἀποφοιτήσει του, ὡς εἶπαμεν, ἐπὶ δύο ἔτη ὡς διευθυντῆς τῆς Ἑλλ. Σχολῆς Σκοποῦ (1877—1879), ὡς ἐπίσης διηύθυνε καὶ τὰ Ἐκπαιδευτήρια τῆς γειτονικῆς Βιζύης ἐπὶ μίαν διετίαν καὶ κατόπιν τὰ τοῦ Σαμακοβίου καὶ τῆς Ἀρκαδιουπόλεως (Λουλὲ-μπουργάζ), πάλιν δὲ τὸ δεύτερον τὰ τοῦ Σκοποῦ (1883-1884)—πάνοπλος ἔρχεται τώρα ν' ἀφοσιωθῇ εἰς τὴν διαπαιδαγώγησιν τῆς νεολαίας τῆς πατρίδος του, ἐπὶ 15 σχεδὸν¹⁾ συναπτά ἔτη (1883—1898) διατελέσας ὁ κεντρικὸς ἄξων τῆς διανοητικῆς κινήσεως τοῦ τε Σκοποῦ καὶ τῶν γειτονικῶν Ἑλλ. Κοινοτήτων Γέννας, Βρύσεως (Μπουναρ-χισσάρ), Ἀρκαδιουπόλεως, Εὐκαρύου κλπ., πνευματικὸς κυρίαρχος τῆς περιόδου ταύτης. Αὐτοῦ ὑπήρξαμεν ὅλοι μαθηταὶ (1896-1898). Τῷ προσήκει ὁ τίτλος τοῦ **Ἐθνικοῦ διδασκάλου**, τὸν ὁποῖον καὶ εὐγνωμόνως οἱ μαθηταὶ του ἐνταῦθα τοῦ ἀπονέμομεν. Οἱ τρεῖς ἄνδρες πού θὰ ἀναλάβουν κατὰ τὴν ἐπομένην περιόδον (1900—1915) τὴν διαχείρισιν τῶν κοινῶν γενικῶς, ὁ Δημ. Τζοῦρος, ὁ Ἀριστόδ. Κωνσταντόπουλος καὶ ὁ Σῖμ. Σιμόπουλος, καὶ οἱ τρεῖς εἶναι δημιουργήματα ἐκείνου τοῦ Ἀλεξιάδου. Οἱ παρεμπεσόντες μεταξὺ τῆς πρώτης καὶ τρίτης διευθύνσεώς του δύο ἄλλοι διδάσκαλοι καὶ διευθυνταί, **Βασίλειος Δ. Σιαυρόπουλος** ἢ **Σαναλῆς** (1881-1883), ἐκ Σκοποῦ (υἱὸς τοῦ

1) Κατὰ τὸ ὀλιγοετές διάστημα τῆς ἐν τῷ μέσῳ τοῦ φιλοπόλιδος σταδίου του ἀποχωρήσεως, τῷ 1891, εἰς ἣν ὁ ἀείμνηστος Ἀλεξιάδης προέβη οἰκειοθελῶς καὶ διὰ νὰ μὴ ἐκτραχυνθῇ ἔτι περισσότερο ἢ τότε ἀποτόμως ἐνσκήψασα εἰς τὴν Κοινότητα, ἐξ αἰτίας του δῆθεν, ὄξυτάτη κομματικὴ διαπάλη, τὴν Ἀστικὴν Σχολὴν Σκοποῦ πλὴν τοῦ Εὐστρ. Παλλίδου διηύθυνεν ἐπὶ ἓν ἔτος καὶ ὁ ἐκ Σαρ. Ἐκκλ. Ἀθ. **Χηρόπουλος**, ἱκανὸς καὶ καλῶς συγκεκριτημένος διδάσκαλος, πτυχιούχος τῆς Μ. τοῦ Γ. Σχολῆς.

ἰσχυροῦ προὔχοντος Δημ. Σταυροπούλου ἢ Σακαλῆ), ρέκτης καὶ φιλότιμος ἀνὴρ, καὶ ὁ φιλοπονώτατος ἀλλὰ καὶ φιλοπότης, ὡς λέγουν, **Ἀπόστολος Πλακίδης** (1884-1885), ὁ ρασοφόρος προλύτης τῆς Θεολογ. Σχολῆς Κων]πόλεως (ὀπόθεν καὶ κατήγετο), ὡς καὶ ὁ πρὸ αὐτῶν **Ἰωάννης Ἀγακίδης** (1879-1881), λόγῳ καὶ τοῦ ὀλιγοχρονίου τῆς παραμονῆς των δὲν ἀφῆκαν ἕχνη σημαντικῆς ἐπιδράσεως ἐπὶ τῶν μαθητῶν των καὶ τοῦ κοινωνικοῦ των ἐν γένει περιβάλλοντος. Καὶ ἔπρεπε νὰ ἐπανέλθῃ καὶ πάλιν ὁ Ἄλ. Ἀλεξιάδης, ὁ ὁποῖος ἀναλαμβάνων ἐκ νέου τὸ δις ἀπὸ τοῦ 1877 λόγῳ κομματικῶν διαιρέσεων καὶ ἀντιζηλιῶν διακοπὴν νῆμα τῆς δρασεώς του, ρίπτεται τῶρα (1885) ὀλοψύχως εἰς τὸν πολῦπονον ἀγῶνα, ἐν πλήρει συναισθησὶ καὶ τῆς σημασίας τοῦ ἔργου του καὶ τῆς σοβαρότητος τῶν εὐθυνῶν του. Αὐτὸς θὰ γίνῃ τοῦ λοιποῦ ὁ ἔμφρων καὶ μειλίχιος ὀδηγητῆς καὶ καθοδηγητῆς εἰς ὅλα, μέχρι καὶ τῶν ἐλαχίστων· θὰ κανονίξῃ ἀκόμη καὶ τὸ δραματολόγιον ἐκάστης χειμερινῆς περιόδου, καὶ θὰ προβῆ μέχρι τοῦ νὰ φορέσῃ καὶ ὁ ἴδιος ἐν τῇ ἡλικίᾳ τῶν 40 ἐτῶν (τῷ 1897) τὸ στέμμα τοῦ κόμητος **Σιτσεφρίδου**, διὰ νὰ ἐπιτευχθῇ ὀπωσδήποτε ἢ ἀπὸ σκηνῆς παρῶστας τῆς «**Γενοβέφας**».

Σημ.—Τὴν Γενοβέφαν διεσκεύασεν ἐκ τοῦ γνωστοῦ εὐρωπ. μυθιστορήματος καὶ ἐξέδωκεν εἰς δράμα λίαν ἐπιτυχῶς τῷ 1893 ὁ δαιμόνιος εἰς θεατρικὰς δημιουργίας Δημ. Χατζηπαρασκευᾶς (ὁ ἐπιλεγόμενος καὶ «ὁ Δημητρὸς ὁ Κουτσός»), νεώτερος ἀδελφὸς τοῦ ἐκλεκτοῦ προὔχοντος καὶ δημογέροντος Σαρ. Ἐκκλησιῶν Ἀθην. Χατζηπαρασκευᾶ, ἐμποροβιομηχάνου, ἐκ μητρὸς Σκοπιανῆς, τὸ γένος Χατζζανέστη.—Ἡ Γενοβέφα τοῦ Δ. Χατζηπαρ. ἐπαίχθη εἰς ὅλας σχεδὸν τὰς Ἑλλην. κοινότητας τῆς Θράκης (τὴν εἶχαν μάθη ἀκόμη καὶ οἱ Τοῦρκοι) ἀρχῆς γενομένης ἐκ τῆς παραστάσεώς της ἐν Σαρ. Ἐκκλησίαις, καθ' ἣν τὸν πρωτεύοντα ρόλον τοῦ Γόλου ἀπηθανάτισεν ὁ πολὺς Δημ. Χατζηπαναγιώτης ἢ Χατζήπαπας (υἱὸς τοῦ ποτὲ Χατζηπαναγιώτου, ὃν εἶδαμεν διδάσκαλον ἐν Σκοπῶ ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τοῦ Μιχ. Κωνσταντινίδου), δημιουργὸς μετέπειτα καὶ ὁ ἴδιος δραματικῶν σκηνῶν ποῦ συντάραξαν τὴν κοινωνίαν Σαρ. Ἐκκλησιῶν. Εἶναι ὁ ἴδιος Χατζηπαναγιώτης (ὁ συνταξιούχος καθηγητῆς τῆς γαλλικῆς) ποῦ μόλις πρὸ ἐνὸς ἔτους οἰκτρῶς ἐξεμέτρησε τὸ ζῆν (Νοέμβρ. 1942) εἰς τὸ **Ἄσυλον Ἀνιάτων** Κυψέλης Ἀθηνῶν. «Ὁ ἀποθανὼν δεδικαίωται ἀπὸ τῆς ἀμαρτίας»—λέγει ἡ Γραφή· ἀλλ' ἡ ἀμαρτία... μένει.

Ἄλλὰ τὸ σύστημα τῆς διπλῆς διευθύνσεως τῶν σχολείων Ἑλληνικοῦ καὶ Ἀλληλοδιδασκτικοῦ, μὲ τὴν προϊοῦσαν αὔξησιν τῶν ἀναγκῶν, προσέκρουεν ἤδη εἰς ὀλονὲν ἀὔξανομένης δυσχερείας, τόσον ὑπὸ τὴν ἔποψιν τὴν καθαρῶς διδακτικὴν (διάσπασις ὀργανικῆς ἐνότητος ἐκπαιδ. προγράμματος), ὅσον καὶ τὴν παιδαγωγικὴν, θίγουσαν ἐμμέσως καὶ τὸ ζήτημα τῶν εὐθυνῶν. Δι' ὃ καὶ ἀπὸ τοῦ 1892 ἔτους αἱ δύο Σχολαὶ συγχωνεύονται ὀριστι-

κῶς εἰς μίαν **Ἐπιτάκτων Ἀστικὴν** (καὶ μετὰ τῆς Προκαταρκτικῆς ἢ νηπιακῆς *ὀκτώ*).

Τῆς **Ἀλληλοδιδασκαλικῆς Σχολῆς** προέστησαν ὡς *διευθυνταὶ* κατὰ τὴν ἐν λόγῳ περίοδον (ἐπ' ἀκριβείας μέχρι τοῦ 1890) οἱ ἑξῆς :

Ἄθαν. Μιγκάρδος ἐκ Κων|πόλεως (1880-1881).

Ἰ. Ἀνθόπουλος ἐκ Μαδύτου (1881-1884) ἀπόφοιτος τῶν Ζαριφείων Διδασκαλείων Φιλιπ|λεως.

Εὐθύμιος Ζωγράφος ἐκ Θεσ|νίκης (1884-1886).

Ἰ. Γεωργιάδης ἐκ Κων|πόλεως (1886-1888), ὁ ἐπιλεγόμενος *χαμχοῦμης* λόγῳ τῆς ρινώδους προφορᾶς του.

Χρῆστος Ἄθ. Κροκιδᾶς ἐκ Σκοποῦ (1888-1890) ἀριστοῦχος ἀπόφοιτος τῶν Ζαριφείων Διδασκαλείων (ἀδελφὸς τοῦ Γ. Κροκιδᾶ ἢ Χαριτᾶ καὶ τοῦ Εὐσταθ. Κρ. καὶ γαμβρὸς ἐπὶ θυγατρὶ τοῦ γέροντος ἱατροῦ Παναγ. Μιχαλακοπούλου, περὶ οὗ μετ' ὀλίγον ὁ λόγος)· ἐξαίρετος διδάσκαλος, ἐργασθεὶς κυρίως εἰς τὰ σχολεῖα τῆς γειτονικῆς **Γέννας** ¹⁾ καὶ προώρως ἀποθανὼν κατὰ τὸ φθινόπωρον τοῦ 1890, ἐν Χαρμανλῆ τῆς Ἀνατολ. Ρωμυλίας, παρὰ τῷ γυναικαδέλφῳ του Ἰπποκρ. Π. Μιχαλακοπούλῳ ἱατρῷ.

Τῷ 1890 κατ' οὐσίαν ἔπαυσεν ὑφισταμένη ἡ Ἀλλ|κτικὴ Σχολὴ ὡς αὐτοτελὴς σχολ. ὄργανισμός, ὑπαχθέντων σιωπηρῶς ἀμφοτέρων τῶν σχολείων ὑπὸ ἐνιαίαν διεύθυνσιν, τὴν τοῦ Ἄλ. Ἀλεξιάδου, καὶ μόνον σκιώδης ἢ κατὰ τύπους ἀπλῶς παρέμεινεν ἡ διάκρισις αὐτῆς ἀπὸ τῆς ὅλης Σχολῆς· μετὰ δ' ἐν ἔτος καὶ ἐντὸς τῆς σχολ. περιόδου τοῦ 1891-1892 ἐπῆλθε καὶ ἡ τυπικὴ συγχώνευσις τῶν δύο Σχολῶν, ἐπὶ τῆς διευθύνσεως τοῦ Εὐστρατίου Ραλλίδου (1891-1895) ἕξ Ἀδρ|πόλεως.

Σημ.—Τοῦ ἀειμνήστου **Εὐστρ. Ραλλίδου** διοικητικὴ μόνον ὑπῆρξεν ἡ τριετὴς σχολικὴ διεύθυνσις τῆς Ἀστ. Σχολῆς (1891-1894) οὐχὶ δὲ καὶ προγραμματικὴ, καθ' ὅσον τὰ μαθήματα τῆς ἀνωτέρας τάξεως, Ζ', ἐδίδασκον ὁ **Ἄρ. Κωνσταντιόπουλος** καὶ ὁ **Σ. Σιμόπουλος** ἐπὶ μίαν τριετίαν μέχρι τοῦ 1894, ὅτε ἀναλαβόντες τὴν διεύθυνσιν τῆς Σχολῆς τοῦ ἐκ Σαρ. Ἐκκλησιῶν **Ἄθαν. Χηνοπούλου** (1894-1895) καὶ ἀπομακρυνθέντος ἐπὶ ἐν ἔτος τοῦ Ἄρ. Κωνσταντοπούλου, ὁ Εὐστρ. Ραλλίδης παρέμεινεν ἐπὶ ἑξάμηνον περίπου καὶ αἰονεὶ τιμητικῶς ὡς ἀπλοῦς διδάσκαλος τῆς Ἀστ. Σχολῆς, ἐπιμένων παρὰ τὸν κλονισμὸν τῆς υἱείας του νὰ διδάσκη (τόσον ἦτο ἀφωσιωμένος εἰς τὴν ἰδέαν τοῦ καθήκοντος) μέχρι σχεδὸν τοῦ θανάτου του, ἐπισυμβάντος τὴν Ἀνοιξιν τοῦ 1895 ἐν τῇ ἡλικίᾳ τῶν 50 περίπου ἐτῶν. Ἡ γῆ τοῦ Σκοποῦ ἐκάλυφεν εὐγνωμόνως τὰ τίμια ὀστᾶ του, καὶ μνημῶν ἢ σκέψις τῶν μαθητῶν του δέν ἔπαυσε νὰ τὸν περιβάλλῃ μετὰ τὴν ἱερότητα τοῦ δικαίου σεβασμοῦ.

Συνεδίδαξαν δὲ, καθ' ὅσον γνωρίζομεν, ὡς δευτερεύοντες διδάσκαλοι ἢ βοηθοὶ (μὴ κεκτημένοι πτυχίον ἀνωτέρας σχολῆς) τοῦ Ἀλληλοδ|κοῦ καὶ τῶν κατωτέρων τάξεων τοῦ κατόπιν Ἀστικοῦ καὶ οἱ ἑξῆς, ἅπαντες πλὴν

ένος ἢ δύο ἐκ Σκοποῦ καταγόμενοι:

Γεώργιος ἢ Γιωργακῆς Ἄ. Ἀναστασιάδης (1870-1891), διδάξας ἐπὶ εἴκοσι καὶ ἓν συναπτὰ ἔτη ἐν Σκοπῶ, ὁ κατόπιν **Παπαγεώργιος** Σκευοφύλαξ καὶ τελευταῖος πρωθιερεὺς Σκοποῦ κατὰ τὸ 1920-1922, λαμπρότατος δὲ μουσικός· ¹⁾—**Ἰωαννὴν Παπανδρεάδης** (1882-1883), ὁ κατόπιν **Ἀρχιμανδρ. Παπαῖωαννὴν**, ἐξαιρέτος γνώστης τῆς ἐκκλησ. μουσικῆς.—**Ἰ. Μπογιαρίδης** (1883-1885) ἐκ Σαμακοβίου τῆς Θράκης (γενν. ἐν Σκεπαστῶ) καλὸς ἐπίσης ψάλτης καὶ μουσικός.—**Μιχ. Μ. Κανελλίδης ἢ Κανελλόπουλος** (πρὸ τοῦ 1885), πρωτεύσας μετέπειτα ὡς πρωτοψάλτης τοῦ μητροπολ. ναοῦ Ἀδ]πόλεως.—**Βασίλ. Ἀπ. Κωνσταντινίδης ἢ Βαλιούλης** (1889-1890), προώρως ἀποθανών.—**Ἀνέστης Σ. Σταματιάδης** (ἀπὸ τοῦ 1888 μέχρι καὶ πέραν τοῦ 1893), ὁ ἀριστος ψάλτης καὶ κατόπιν ἱερεὺς **Παπανέστης** (ὁ μόνος ἐπιζῶν σήμερον ἐν Θεσ|νίκῃ), καὶ τινες ἄλλοι, ὡς ἀργότερον περὶ τὸ 1900, ὁ **Δημ. Ἐ. Ἐλευθεριάδης**, ὁ **Κωνστ. Χρ. Βαλιούλης**, ὁ **Μιχ. Συναδινός** (ὁ κατόπιν ἱερεὺς **Παπαμιχαῆλος**), καὶ οἱ τρεῖς ἐκ Σκοποῦ. Ἐπίσης καὶ ὁ **Ἀλέξ. Ἀφεντιούλης** ἐξ Ἀδ]πόλεως, Σκοπηνὸς τὴν καταγωγὴν, καὶ εἴ τις ἄλλος.

Παραλλήλως δὲ εἰς τὸ νεωστὶ ἀνεγερθὲν «**Ἑλληνικὸν Παρθεναγωγεῖον**» τοῦ 1878 (ἡ ἐπιγραφὴ καὶ ἡ χρονολογία ἦσαν χαραγμένα ἐκτύπως ἐπὶ λίθου λαξευμένου ὑπεράνω τοῦ ἀνωφλίου τῆς ἐξωτερικῆς—κυρίας ἢ ἀνατολικῆς—εἰσόδου), ἐδίδαξαν αἱ ἐξῆς διδασκάλισσαι, περὶ ὧν ἴσως νὰ εἶναι διὰ τινὰς ἑλλιπῆ τὰ στοιχεῖα ὀνομάτων ἢ χρονολογιῶν.

Μαριώρα (1879-1880) ἐκ Μαρμαρᾶ τῆς Προποντίδος, σπουδάσασα ἐν Κων]πόλει. Ἐδίδαξε πιθανῶς μέχρι τοῦ 1880.

Ἐθανθία Ζυγομαλᾶ (1880-1881).

Ἀθηνοδώρα ἐκ Μαδύτου (1881-1883), ἀπόφοιτος τῶν Ζαριφ. Διδ]λείων Φιλίπ]λεως, συζευχθεῖσα κατὰ τὸ δεύτερον ἔτος τῆς διδασκαλίας της τὸν διευθυντὴν τῆς Ἑλλ. Σχολῆς Σκοποῦ Βασίλ. Δ. Σταυρόπουλον.

Ἀρτεμισία ἐκ Κων]πόλεως (1881-1884). Νηπιαγωγὸς, σταλεῖσα ὑπὸ τοῦ Ἑλλην. Φιλεκαιδ. Συλλόγου Κων]πόλεως καὶ διευθύνασα τὸ ἐπὶ τῶν ἡμερῶν της συσταθὲν Νηπιαγωγεῖον (ἐντὸς τοῦ Παρθεναγωγείου στεγαζόμενον) καθ' ὃν χρόνον διηύθυνε τὸ Παρθεναγ. ἢ Ἀθηνοδώρα Σταυ

1) Ὁ ἀοίδιμος **Παπαγεώργιος Ἀναστασιάδης** (ἐμὸς σεπτὸς ἀνάδοχος καὶ πρῶτος διδάσκαλος) ἀπέθανεν ὑπερογδοχοντούτης ἐν Ἀλεξ]πόλει τῷ 1928, πλησίον τῆς καλῆς οἰκογενείας τοῦ υἱοῦ του **Ἀναστ. Γ. Ἀναστασιάδου**, καλλίστου ἐπίσης διδασκάλου καὶ μουσικοῦ. Δύο ἔτη βραδύτερον, ἤτοι τῷ 1930, ἀπέθνησκεν ἐν Δράμῃ (μετὰ διδασκαλίαν 40 καὶ πλέον ἐτῶν) καὶ ὁ γυναικάδελφός του ἀείμνηστος **Ἀλέξ. Ἀλεξιάδης**, ἐν μέσῳ τῆς στοργῆς καὶ τῶν περιποιήσεων τῆς τετιμημένης οἰκογενείας του, ἐν ἡλικίᾳ 73 ἐτῶν, Ἀμφοτέρων αἰωνία καὶ ἄληστος ἄς εἶναι ἡ γεραρὰ μνήμη.

ροπούλου, συζευχθεῖσα δὲ καὶ αὐτὴ μετὰ διειτίαν τὸν διευθυντὴν τοῦ Ἑλλη-
κτικῆς σχολείου Ἰω. Ἀνθόπουλον. Ἀπέθανε τυφλὴ ἐν Μαδύτῳ πρὸ τοῦ 1920.

Χρυσάνθη Γεωργίου (1883-1885) ἐκ Κων]πόλεως (Ταυρᾶ-μπαση
τοῦ Πέραν), Νηπιαγωγός, σταλεῖσα ἐπίσης ὑπὸ τοῦ Φιλεκπαιδ. Συλλόγου
Κων]πόλεως. Εἶχε καὶ ἀδελφὴν **Ἀσπασίαν** σταλεῖσαν συγχρόνως ὑπὸ τοῦ
Συλλόγου εἰς **Βρύσιν** (Μπουναρ-χισσάρ), σύζυγον κατόπιν Σ. Πετρίδου σι-
τεμπόρου ἀπὸ τὸν Ἰσογγαῶν ἢ τὰ Ἰσόγγαρα.

Ἀνδρομάχη (1884-1886) σύζυγος Εὐθυμίου Ζωγράφου (διδάξαν-
τος ἐπὶ δύο ἔτη ἐν τῷ Ἑλληκτικῷ τῶν ἀρρένων) ἐκ Θεσ]νίκης.

Ἀθηνᾶ,... ἐξ Ἀδρ]πόλεως καὶ **Σοφία Ἀχιλλέως** ἐκ Κων]πόλεως
(1886-1889).

Σουλτάνα Ἀστεριάδου ἐκ Σαρ. Ἐκκλησιῶν (1889-1891), ἀπόφ.
τῶν Ζαριφείων Φιλ]πόλεως (τῶν Θηλέων), μετέπειτα σύζυγος Γ. Θωμίδου
καὶ κατόπιν Κ. Λιθοξόου, διδασκάλου ἐκ Σαρ. Ἐκκλησιῶν.

Ἐλένη Μαυρουδῆ (1891-1898) ἐξ Ἀδρ]πόλεως (προάστειον Ἰλ-
ντιρίμ, ἀπόφοιτος τοῦ **Ζαππείου** Παρθεναγωγείου Ἀδρ]πόλεως (ἢ κατόπιν
κυρία Περ. Κ. Χατζανέστη). Ἐδίδαξεν ἐπὶ ἑπταετίαν ἢ ὀκταετίαν, μετὰ
τῶν βοηθῶν **Βάσως Ἀρχοντιῆ** καὶ **Ἀφροδίτης Δ. Βαλιούλη**, ἀμφοτέρων
ἐκ Σκοποῦ.

Ἐν τῇ οὕτω λοιπὸν συγχωνευθείσῃ, ὡς εἶδαμεν, **Ἐπιτακτικῷ Ἀ-
στικῆς Σχολῆς** τῶν ἀρρένων Σκοποῦ διδάσκει τώρα ὡς διευθυντὴς ὁ Ἄλ.
Ἀλεξιάδης μετὰ τῶν πρῶν μαθητῶν του καὶ ἤδη ἀπὸ τοῦ 1891 τελειο-
φοίτων τοῦ Γυμνασίου Ἀδρ]πόλεως (ἀρίστων παιδευμάτων τοῦ Παρανίκα)
Ἀριστοδήμου Κ. Κωνσταντοπούλου, Σίμου Σ. Σιμοπούλου καὶ **Θωμᾶ
Γ. Τουλουτιάδου**, ἀπάντων Σκοπητῶν¹⁾.

Οἱ φοιτῶντες ἐν ὄλῳ μαθηταὶ (1895) δὲν ὑπερβαίνουν τοὺς 400·
πρέπει ν' αὐξηθοῦν ὀλωσδήποτε, καὶ δι' αὐτὸ ρίπτονται ἐπὶ τὸ ἔργον οἱ
πρὸς τοῦτο ἐντεταλμένοι: ὁ ἀπὸ τοῦδε ἀρχίζων ν' ἀναμιγνύεται εἰς τὰ **κοινὰ**
νεαρὸς ἰατρὸς **Δημ. Ἀ. Τζοῦρος** (ὁ πρῶτος ἐπίλεκτος καρπὸς τῆς διδα-
σκαλίας τοῦ Ἀλεξιάδου), ἤδη πρῶτος Ἐφορος τῶν σχολῶν, μετὰ τοῦ Ἐμμ.

1) Τούτων ἀχώριστος καὶ ἄριστος ἐπίσης παιδεύμα τοῦ Παρανίκα ὑπῆρξεν
ὁ μετ' αὐτῶν ἐπὶ ἑξαετίαν ἐν Σκοπῷ καὶ Ἀδριανουπόλει συμφοιτήσας **Ἰωάννης
Μαγκριώτης**, ἐκ τοῦ γειτονικοῦ **Ἐδναρῶν** καὶ Σκοπητῶν ἐκ μητρὸς (ἀνεψιὸς τοῦ
Οἰκονόμου Παπαγιάννη καὶ τοῦ προὔχοντος Μαλαμῆ Βασιλείου), κατελθὼν ἅμα τῇ
ἀποφοιτήσει του εἰς Ἀθήνας πρὸς παιδαγωγικὴν τελειοποίησιν, διὰ ν' ἀποβῆ κα-
τόπιν εἰς τῶν κρατίστων ὄντως **παιδαγωγῶν διδασκάλων** τῆς Θράκης, διδάξας
ἐθνωφελέστατα ἐπὶ μίαν 40ετίαν εἰς πλείστα μέρη τοῦ Ἑλληνισμοῦ (ἐν Σαρ. Ἐκ-
κλησίαις, Σουφλίῳ, Συνασῷ, Θεραπείοις, Εἰάνθη, Σμύρνῃ, Ἀθήναις). Δικαιωματι-
κῶς τοῦ ἀνήκει ὁ τίτλος τοῦ **Ἐθνικοῦ διδασκάλου**, ὡς καὶ ἀκεραία ἢ ἐθνικὴ εὐ-
γνωμοσύνη.

Ἀνδρεάδου, Χριστοδ. Κ. Βαλιούλη καὶ Περ. Κ. Χατζανέστη (μαθητῶν κατὰ πλειονότητα τοῦ Κωνσταντινίδου) καὶ πρὶν ἢ λήξη πενταετία, οἱ μαθηταὶ ὑπερβαίνουν τοὺς 500.

Εἰς τὸ *Παρθεναγωγεῖον*, ὅπου ἡ διευθύντρια *Ἑλένη Μαυρουδῆ*, ἐξ Ἀδριπόλεως, ἀόκνως ἐργαζομένη ἐπὶ μίαν σχεδὸν δεκαετίαν μετὰ τῶν ἀπαραιτήτων ἐκ Σκοποῦ βοηθῶν της, τῆς *Ἀφροδίτης Δ. Βολιούλη* καὶ (ὀλίγον προγενέστερον) τῆς *Βάσως Ἀρχοντιῆ*, δημιουργεῖ φάλαγγα ὀλόκληρον φιλοτίμων καὶ καλαισθητῶν Ἑλληνίδων, τοῦτέστιν οἰκοκυρευμένων γυναικῶν, τὰ κοράσια ἐπίσης ἀπὸ 150 πὺν εἶναι πρέπει νὰ γίνον μετ' οὐ πολὺ καὶ γίνονται πράγματι 200. Ποία λαμπροτέρα φιλοδοξία διὰ τοὺς ἰθύνοντας τὰ τῶν σχολῶν Ἐφόρους καὶ τὸν ὀπισθεν αὐτῶν ἰστάμενον Ἀλεξιάδην!...

Τὸ δαπανώμενον χρῆμα ὑπὲρ τῶν ἐκπαιδευτικῶν ἀναγκῶν, ἐκ τῶν ἐσόδων τῆς ἐκκλησίας τοῦ Ἀγ. Δημητρίου καὶ ἐκ θεατρικῶν παραστάσεων, ὡς καὶ μικρῶν διδάκτρων, κατὰ τὸ 1895 μόλις ἀνέρχεται εἰς 300 χρυσῆς λίρας τουρκικῆς. Εἶναι πολὺ πενιχρὸν διὰ μίαν τόσον μεγάλην Κοινότητα, ἀριθμοῦσαν ἤδη περὶ τὰς 5 000 ψυχῶν, καὶ πολὺ γλίσχος ὁ μισθὸς τῶν διδασκόντων, εἰς τὰ ὄμματα τῶν φιλοδόξων καὶ φιλοπροόδων Ἐφόρων καὶ διευθυντοῦ. Προτοῦ παρέλθη πενταετία, ἦτοι περὶ τὸ 1900, ὁ κοινοτικὸς προϋπολογισμὸς θὰ φθάσῃ τὰς 500 λίρας, ἐκ τῶν ὁποίων αἱ 400 διὰ τὴν ἐκπαίδευσιν, τὸ δὲ προσωπικὸν τῶν διδασκόντων ἀπὸ 4 θὰ γίνῃ 5, καὶ κατόπιν (ἀμέσως μετὰ τὸ 1900) ἔξ (6), προστιθεμένων δύο βοηθῶν τοῦ Ἀλ. Ἀφεντούλη ἐξ Ἀδριπόλεως, πρῶτον, καὶ τοῦ Δημ. Ἐλευθεριάδου ἢ Κεραμέως ἔπειτα, ἐκ Σκοποῦ, ὡς καὶ τρίτης διδασκαλίσσης ἐν τῷ Παρθεναγωγείῳ. Ἦτοι διδάσκοντες ἀρρένων καὶ θηλέων κατὰ τὸ 1900 ἐν συνόλῳ ὀκτώ (8).

Τότε διὰ πρώτην φοράν ἐθεσπίσθη καὶ ὁ θεσμὸς τῶν *παιδονόμων* (περὶ τὸ 1890), διορισθέντος πρώτου παιδονόμου τοῦ Ἰωάννου Παπαλεξάνδρου «ὁ *Γιάννης τοῦ Παπαλέξανδρου*», ὁ ὁποῖος ἀφῆκεν ἐποχὴν. Ὑψηλός, σπανός, ἐλαφρῶς μελαμπός, ὅμοιος μὲ εὐνοῦχον σουλτανικοῦ χαρμεῖου, ἦτο ὁ φόβος καὶ ὁ τρόμος τῶν μαθητῶν. Θὰ ἀντηχῆ ἴσως ἀκόμη εἰς τὰς ἀκοὰς τῶν μαθητῶν τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἡ στεντορεία του κραυγῆ «ὄξω», διὰ τῆς ὁποίας ἔδιδε τὸ πρόσταγμα τῆς ὀλοκληρωτικῆς ἐκκενώσεως τῶν παραδόσεων κατὰ τὰ διαλείμματα, πρὸς ἀνανέωσιν τοῦ ἀερισμοῦ. Ἀλλὰ καὶ κατέθελγε τοὺς διδασκάλους μὲ τὰς τερπνὰς καὶ ἀπερῶντους διηγήσεις του (εἶχε γυρίσει Ἀνατολὴν καὶ Δύσιν), καὶ δὴ μὲ τὴν περὶ βομβαρδισμοῦ τῆς Ἀλεξανδρείας, εἰς ὃν παρευρέθη, ὑπὸ τῶν Ἄγγλων τῷ 1882 διήγησιν, ἡ ὁποία οὐδέποτε, λέγουσιν, ἤχηθῃ εἰς πέρας... διότι μὲ τὴν κοῦσιν τοῦ κώδωνος διεκόπτετο ἀποτόμως, διὰ νὰ ἐπαναληφθῇ καὶ πάλιν... ἔξ ἀρχῆς. Τοῦτον ἀπο

θανόντα διεδέχθη ὁ νεώτερός του ἀδελφὸς Δημήτριος «ὁ **Δημητρός τοῦ Παπαλέξαντρου**, κατὰ πολὺ ἠπιώτερος ἀλλὰ καὶ ὀλιγώτερος ἐκείνου εἰς ἱκανότητα καὶ ἐπιβολήν· καὶ τοῦτον κάποιος υἱὸς του ἢ ἀνεψιὸς (ἐπρόκειτο φαίνεται περὶ κληρονομικῆς δυναστείας... παιδονόμων) διὰ νὰ καταλήξῃ τελευταῖον τὸ πρᾶγμα, μετὰ τὸν καλὸν κάγαθὸν **Καρυοφύλλην**, εἰς τὸν μικρόσωμον καὶ βροακοφόρον «**Γιάννην τῆς Πλουμοῦς**», τοῦ ὁποῖου ἀνάγλυφος παραμένει εἰς τὴν μνήμην τῶν ἐπιζώντων Σκοπιανῶν ἢ εἰκῶν, νὰ μεταφέρει αἰωνίως μὲ τὸ γαῖδουράκι του νερὸ ἀπὸ τοῦ «Σωφρόνιου τὸ πηγάδι» μέσα εἰς προγάστορα βαρελάκια, διὰ νὰ γεμίζῃ τὰ στοιχηθὸν παρατεταγμένα εἰς τὸν προθάλαμον τῆς Σχολῆς πελώρια πιθάκια, μὲ τοὺς ὑπερθευ αὐτῶν ἀνηρημένους «τενεκέδες» (δοχεῖα ἐκ ψευδαργύρου), πρὸς κορεσμόν τῆς ἀτελευτήτου δίψης μαθητῶν καὶ μαθητριῶν.

Ἄργότερον, περὶ τὸ 1910, ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τοῦ Σίμου Σιμοπούλου, διεορυσμίσθη καὶ ὁ θεσμὸς οὗτος καὶ ἀπέβη συμφωνότερος πρὸς τὸν παιδαγωγικόν του προορισμόν, χωρισθέντος τοῦ καθαρῶς παιδονομικοῦ ἔργου—διὰ τῆς καθιερώσεως τῶν βοηθῶν διδασκάλων ἢ ἐπιμελητῶν—ἀπὸ τοῦ ὑπηρετοῦ καὶ καθαριστοῦ τῆς σχολῆς. Ἐπίσης πρὸ πολλοῦ εἶχε παύσει ὑφίσταμενον καὶ τὸ σύστημα τῆς προσλήψεως γυναικῶν ἐν τῷ Παρθεναγωγείῳ (ὑπὸ τὸ ὄνομα «Παραμάννα τοῦ σχολείου») —αἱ ὁποῖαι ἐτέλουν καὶ χρῆμα μαγειρίσσης ἐφ' ὅσον ἦτο ξένη ἢ διευθύντρια τῆς σχολῆς. Τοιαῦται παραμάνναι ἢ μαγειρίσσαι ἀναφέρονται (πλὴν τῆς μνημονευθείσης ἱστορικῆς πλέον Σουλτανίως τοῦ ἀρρεναγωγείου) πρώτη ἡ **Σουλτανίτσα ἢ Μπαγουροῦδα**, κατὰ τὴν περίοδον 1880 1885, καὶ διάδοχος αὐτῆς ἢ κόρη τῆς **Κερατιῶ** (ἢ μάννα τοῦ Μπαντέμη, ὡς ἐλέγετο), τρίτη δὲ ἡ **Πουλίνα**, ἢ βουργάρα ἐπιλεγομένη, καὶ εἴ τις ἄλλη. Καὶ τούτων τὴν ἐπὶ μίαν 30τίαν περίπου σκανδαλώδη πως κυριαρχίαν ἐξετόπισεν ὁ νέος τώρα θεσμὸς τῆς παιδονομίας.

Ἡ ἐξέλιξις ἤδη βαίνει γοργῶς· ἡ πρόοδος πλησιάζει πρὸ τὸ κορύφωμά της· εἰσερχόμεθα πλησίστιοι εἰς τὴν τετάρτην καὶ τελευταίαν περίοδον.

*
* *

Ἄλλὰ πρὶν ἢ ἐξιστορήσωμεν τὰ κατ' αὐτήν, ἐπιβάλλεται, νομίζω νὰ εἴπωμεν ὀλίγας λέξεις καὶ περὶ προσώπων τινῶν, ξένων μὲν ἐκ καταγωγῆς πρὸς τὸν Σκοπὸν, προσενεγκόντων ὅμως σημαντικὰς ὑπηρεσίας διὰ τὴν ἐξέλιξιν του καὶ ἰδίως τῶν τελευταίων ἐτῶν τῆς τερματιζομένης περιόδου. Ὁ λόγος ἀφορᾷ τοὺς δύο ἰατροὺς **Μιχαλακοπούλους**, πατέρα καὶ υἱόν, ἐκ Πελοποννήσου. Προηγῆθη ὁ ἐν Σμύρνῃ ἀνατραφεὶς καὶ ἐκπαιδευθεὶς υἱὸς Μιχαλακόπουλος, ἅμα τῇ ἀποφοιτήσει του ἐκ τοῦ Πανεπιστ. Ἀθηνῶν τῷ 1883, διαμείνας ἐν Σκοπῷ μέχρι τοῦ 1888· καὶ εἶναι οὗτος ὁ κατόπιν, μετὰ λαμπρὰς σπουδὰς ἐν Βιέννῃ, Λονδίῳ καὶ Παρισίοις, διαπρεπὴς νευρολόγος καὶ ἐπὶ σειρὰν ἐτῶν διευθυντὴς τῶν ἐθνικῶν Φιλανθρωπ. Καταστημά-

των Κων|πόλεως, πολλαπλῶς δὲ καὶ ἔθνικώτατα δράσας ἐν αὐτῇ, **Ἰπποκράτης Π. Μιχαλακόπουλος**, ὁ ἀπὸ τοῦ 1922 λόγῳ τῶν τότε περιστάσεων μετοικήσας καὶ ζῶν ἔκτοτε ἐν Ἀθήναις πολὺπειρος καὶ βαθυγνώμων καὶ σεβαστότατος γέρον.

Ὁ δὲ ἀπὸ τοῦ 1885 κληθεὶς εἰς Σκοπὸν ἀείμνηστος **Παναγιώτης Ἰ. Μιχαλακόπουλος**, πατήρ, ὑπῆρξε μία ἐξέχουσα φυσιογνωμία εἰς πατριωτισμὸν, εἰς ἀρετὴν, εἰς μόρφωσιν. Ἐγεννήθη περὶ τὸ 1808 εἰς τὸ Ζυγοβίσι τῆς Γορτυνίας (2 χιλίοι. Ἀ. τῆς Δημητσάνης, νῦν Κοινότης Ζυγοῦ) καὶ κατετάχθη νεαρῶτατος εἰς τὴν προσωπικὴν ἔφιππον φρουρὰν τοῦ **Θεοδώρου Κολοκοιζώνη** (ὅπου ὑπηρετεῖ ἀριστεύων καὶ ὁ πατήρ του) κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς Ἐπανάστασεως περὶ τὸ 1825, μετὰ δὲ τὸ τέλος τοῦ Ἀγῶνος μετέβη περὶ τὸ 1835 εἰς Ἰταλίαν καὶ ἐσπούδασεν ἰατρικὴν εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τῆς Πίζης (Pisa). Μετὰ πολυκύμαντον βίον, ἐν Πύργῳ (τῆς Ἡλείας) Σμύρῃ, Μαδύτῳ καὶ ἀλλαχοῦ (εἶχε καταδιωχθῆ καὶ ὡς ἀντιοθωνικός) ἐγκατεστάθη οἰκογενειακῶς ἐν Σκοπῷ, ὅπου εἶχε προσηγηθῆ ὁ υἱός, καὶ παρέμεινεν ἐκεῖ μέχρι τοῦ θανάτου του (1890). Ἐπὶ μίαν πενταετίαν ὑπῆρξεν ὁ πολῦτιμος καὶ βαθυστόχαστος σύμβουλος τῆς Κοινότητος Σκοποῦ, κατευνάζων τὰς ἐκάστοτε ἀναφυομένας ἔριδας, οἰκογενειακὰς καὶ κομματικὰς, καὶ ὑποδεικνύων εἰς πᾶσαν περίστασιν τὰ ὀρθὰ καὶ τὰ πρέποντα. Τὴν ἰατρικὴν ἤσκει φιλανθρωπῶς καὶ ἀφιλοκερδῶς, λατρευόμενος κυριολεκτικῶς ὑπὸ πάντων ἀνεξαιρέτως τῶν κατοίκων Σκοποῦ καὶ περιχώρων, «ὁ παλποῦς ὁ γιατρός» στοργικῶς ὑπὸ πάντων ἀποκαλούμενος. Πελώριος τὸ ἀνάστημα καὶ μὲ τὴν πυκνὴν κόμην ὡς λευκὸν κῦμα μέχρι τῶν ὤμων του κατερχομένην, ἀπετέλει τι τὸ ἀρχαιοπρεπὲς καὶ ἐξόχως γεράσιμον. Κατεῖχε τὴν ἱστορίαν ὁ **ἱατροφιλόσοφος** αὐτὸς (ἄκρος Ἀριστοτελικὸς) ὅσον ὀλίγοι τοῦ καιροῦ του, καὶ ὁ Μάρκος ὁ Ἐφέσου ἢ Εὐγενικός, ὁ κρατερὸς πρόμαχος τῆς ἰδέας τῶν τελευταίων ἡμερῶν τοῦ Βυζαντίου, ἦτο τὸ πάθος του καὶ τὸ ἴνδαλμά του· αὐτὸς ἀπετέλει τὸ προσφιλὲς καὶ διαρκὲς θέμα τῶν συζητήσεών του, οἱ δὲ στίχοι τοῦ Ὀμήρου ἐπήνθιζαν πάντοτε εἰς τὰ χεῖλη του. Ἄνῃκεν εἰς ἄλλον κόσμον καὶ ἦτο τὸ ἀνάθρεμμα ἄλλων γενεῶν. Ὅταν ἀπέθανεν, ἐκηδεύθη δημοσίᾳ δαπάνῃ καὶ ἐτάφη τιμῆς ἕνεκεν ἐντὸς τοῦ περιβόλου τῆς παλαιᾶς ἐκκλησίας καὶ πλησίον τῆς Ἑλλην. Σχολῆς· μαρμάρινος δὲ σταυρὸς ἐπὶ μαρμαρίνου ἐπίσης βᾶθρου, μετ' ἐπιγραφῆς, διαιώνιζε τὴν εὐγνωμοσύνην τῆς Κοινότητος :

**«Ἐνθάδε κεῖται ὁ δοῦλος τοῦ Θεοῦ—Παναγιώτης Ἰ. Μιχαλακόπουλος
—ἐκ Δημητσάνης τῆς Γορτυνίας—ἐτῶν 82.**

Αἰωνία ἡ μνήμη του».

Ἄλλὰ τοῦ λόγου προκειμένου περὶ τῶν ἱατρῶν Σκοποῦ, πρέπει νὰ σημειώσωμεν ἐνταῦθα ὅτι ξένοι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ὑπῆρξαν οὗτοι κατ' ἀρχὰς καὶ ὄχι Σκοπηνοί, μόλις δὲ ἀπὸ τοῦ 1890 καὶ ἐντεῦθεν ἀρχίζουσιν οἱ ἐν-

τόπιοι, ὡς ὁ Δημ. Τζουῦρος καὶ πληθὺς ἄλλων ἔπειτα μετὰ τὸ 1900. Οἱ δύο παλαιότεροι ἐκ Σκοποῦ ἰατροί, διδάκτορες τοῦ Πανεπιστ. Ἀθηνῶν, δὲν παρέμειναν ἐπὶ πολὺ ἐν τῇ γενετείᾳ των ἢ καὶ δὲν ἤσκησαν κἂν ἐν αὐτῇ τὸ ἐπάγγελμα. Διότι ἔξ αὐτῶν ὁ μὲν Ἀθαν. Χρ. Χρησιίδης (ἐκ μητρὸς Χατζανέστης), ὃν εἶδαμεν καὶ ὡς διευθυντὴν τῆς Ἑλλ. Σχολῆς (1874-75), λαμπρὸς ἐπιστήμων καὶ κάλλιστος πατριώτης, ἐνωρὶς μετώκησεν εἰς Σαρ. Ἐκκλησίας, ὅπου καὶ δημιουργήσας οἰκογένειαν παρέμεινεν ἐκεῖ καρποφόρος ἀσκῶν τὸ ἐπάγγελμα μέχρι σχεδὸν τοῦ θανάτου του (1911). Ὁ δὲ ἕτερος ἐκ Σκοποῦ ἰατρός, ὁ πολὺς Θεόδ. Ἀσκληπιάδης (τὸ γένος Θωμόγλου), ὁ συγγραφεὺς τοῦ πατριωτικοῦ βιβλίου «Τὰ διὰ τῶν Βουλγάρων ἐν τῇ Ἀνατολῇ τεκταινόμενα» (ἐν Ἀθήναις 1872), ὁ «χωλὸς διάβολος» ἐπικαλούμενος, διότι ἦτο καὶ χωλός, λόγῳ τῆς οὐδύτητος τοῦ χαρακτῆρός του καὶ τῶν τάσεών του τῶν ἀθεϊστικῶν (ὡς ἐλέγετο, διότι ἐκ τοῦ βιβλίου του πᾶν ἄλλο ἢ τοιοῦτόν τι συνάγεται), περιελθὼν εἰς ρῆξιν πρὸς τὸ σύνολον σχεδὸν τῆς ἀρχούσης ἐν Σκοπῶ τότε τάξεως, ἀπεμακρύνθη ἐνωρίτατα εἰς Κομοτηνὴν, τὴν τότε Γκιουμουλτζίναν, ὅπου καὶ ἀπέθανε τῷ 1898¹⁾. Πνεῦμα οὖν καὶ διαυγές, ἐμπεποτισμένον ἀπὸ τὴν ἀλήθειαν τῆς ἐπιστήμης, καὶ μὲ φλέγοντα πατριωτισμόν, διέβλεπεν ἀπὸ τότε (1872) τὴν μελλοντικὴν λόγῳ τοῦ βουλγαρικοῦ σχίσματος ἐξέλιξιν τῶν τυχῶν τῆς Ἀνατολῆς, καὶ προσεπάθησεν ἔκτοτε νὰ ἐπισημάνῃ τὸν κίνδυνον διαφωτίζων τοὺς ἰθύνοντας ἐν Ἀθήναις καὶ Κων)πόλει περὶ τῶν δεόντων γενέσθαι πρὸς σωτηρίαν τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Ὁμολογουμένως ἡ διάγνωσις του ὑπῆρξε τὰ μάλιστ' ἀκριβής, ἡ δ' εὐστοχία τῶν ὑπ' αὐτοῦ τότε προταθέντων, προκαλεῖ καὶ σήμερον τὸν θαυμασμόν. Αὐτὸς εἶναι ὁ ἰδρύσας τὸν Σύλλογον Ὁρφέα τοῦ Σκοποῦ (1872), ὡς καὶ ὁ πρωτοστατήσας εἰς τὴν σύμπληξιν τοῦ Θρακικοῦ Συλλόγου Ἀθηνῶν τῷ 1870²⁾.

Σημ.—Πρακτικὸς ἢ ἐμπειρικὸς ἰατρός καὶ σημαίνων φιλόφρωνος ὑπῆρξε παλαιότερον καὶ ὁ ἀείμνηστος Δημ. Μικρόπουλος ἢ Χατζηκώστας ἐκ Σκοποῦ, υἱὸς τοῦ γέροντος διδασκάλου Χατζηκώστα, φαρμακοποιὸς κυ-

1) Ἡμεῖς πιστεύομεν ὅτι τὸ καθαυτὸ αἷτιον τῆς ρήξεως ὀφείλεται μᾶλλον εἰς τὰ ἐντόνως ἀντιρωσσικά φρονήματα τοῦ Ἀσκληπιάδου, ὅπερ προσέκρουε κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους εἰς τὸ φιλορθόδοξον γενικῶς αἶσθημα τῶν Ἑλλήνων καὶ δὴ τοῦ ὑποδούλου Ἑθνους.

2) Χαρακτηριστικὸν τῆς βαθυτέρας του πατριωτικῆς νοοτροπίας εἶναι καὶ τὸ ἀρχ. ποιητ. ἀπόσπασμα πού ἔθεσεν ὡς ἔμβλημα ἐπὶ τῆς προμετωπίδος τοῦ βιβλίου του (Ἀριστοφ. Βάτραχ. 1427, ὡς ἀπὸ στόματος τοῦ Εὐριπίδου) :

Μισῶ πολίτην ὅστις ὠφελεῖν πάτραν
βραδύς πέφυκε...

ὡς καὶ ἡ ἐν εἴδει προλόγου προσφώνησις του πρὸς τοὺς Θρακίους : Τοῖς ἀδελφοῖς.
Ἐν Θράκῃ καὶ διὰ τὴν Θράκην γεννηθεῖς... κτλ.

ρίως τὸ ἐπάγγελμα, λεγόμενος ὅμως ἀμφοτέρω : καὶ *γιατρός* καὶ *σπεισάρης* (τὸ κατάστημά του ἐλέγετο *σπεισαρία*, ἀλλ' ἢ σύζυγός του μέχρι τοῦ θανάτου της «*ἡ Δουκαινιῶ ἡ Γιατρέσσα*). Ἄξιός υἱός τοῦ πατρὸς του, ἐνδιεφέρθη κυρίως διὰ τὰ σχολεῖα καὶ ἰδιαιτέρως διὰ τὴν πρόβον τοῦ Παρθεναγωγείου. Ἐφορὸς ἐπὶ σειρὰν ἐτῶν (μεταξὺ τοῦ 1870 καὶ 1885), πολλάκις διδάσκων καὶ ὁ ἴδιος ἐν τῷ Παρθεναγ., ἐνίοτε δὲ καὶ ἐπιπλήττων καὶ τιμωρῶν. Ἀπέθανε πρόωρος, πρὸ τοῦ 1890, καταλιπὼν μνήμην χρηστοῦ καὶ φιλοπάτριδος ἀνδρός ¹⁾.

Περὶ τοὺς χρόνους τούτους, πρὸ τοῦ 1895, διέμεινεν ἐπὶ ἔτη ἐν Σκοπῷ ὑπὸ τὴν ἰδιότητα διευθυντοῦ τοῦ περιφερειακοῦ Γραφείου τῶν ὑπεγγύων προσόδων τοῦ Δημοσ. Ὀθωμαν. Χρέους καὶ τῶν καπνῶν τῆς Regie, λίαν ἐπωφελῶς δρῶν, καὶ ὁ ἀείμνηστος **Δημ. Ν. Χατζηγιαννάκογλου**, ὁ ἐπιλεγόμενος **Δημητρό-Ἐφέντης**, ἐκ Σαρ. Ἐκκλησιῶν, πρεσβύτερος ἀδελφὸς τοῦ μετέπειτα πολιτοῦ βουλευτοῦ Σαρ. Ἐκκλ. ἐν τῇ Ἑλλην. Βουλῇ (1920-22) ἀειμνήστου **Κωνστ. Ν. Χατζηγιαννάκη**, ἱατροῦ († 1936) καὶ πατὴρ τοῦ πρὸ 40ετίας περίπου σθυναρῶς καὶ ἐπὶ μακρὸν ἀγωνισθέντος ἐν Ἀθήναις ὑπὲρ τῆς Ἑλληνο Ἀλβανικῆς ἐνώσεως **Γεωργίου Δ. Χατζηγιαννάκογλου**, τοῦ ἐκδώσαντος καὶ ἰδίαν ἐπὶ τούτῳ ἐφημερίδα «*ὁ Πύρρος*», πεσόντος δὲ κατόπιν ὡς ἐθέλοντοῦ κατὰ τὸν Α' Βαλκαν. πόλεμον πρὸ τῆς Σιατίστης (Νοέμβρ. 1912). Χάριν τῆς ἰδέας ταύτης τῆς Ἑλληνοαλβαν. ἐνώσεως, ὁ μέγας ἐκεῖνος πατριώτης ἀείμνηστος Γ. Χατζηγιαν. κατηνάλωσεν ὅλην σχεδὸν τὴν οὐχὶ εὐκαταφρόνητον περιουσίαν τῆς μητρὸς του, τὴν ὁποίαν αὐτὴ ἐκληρονόμησεν ἀπὸ τὸν ἀδελφόν της **Κωνστ. Ἀνθόπουλον πασσᾶν**, τὸν γνωστὸν ἀνὰ τὸ Πανελλήνιον ὡς **Γεν. Διοικητὴν Κρήτης** (1887-1888) καὶ μέλος ἅμα τῆς **Τουρκ. Γερουσίας**, εἶτα δὲ **Πρεσβευτὴν** τῆς Τουρκίας ἐν Λονδίῳ μέχρι τοῦ θανάτου του (1902) ἐπισυμβάντος αἰφνιδίως ἐν Κων)πόλει (ἅμα τῇ καθόδῳ του ἐκ τῶν ἀνακτόρων τοῦ Γιλδιζ) διὰ τῆς γνωστῆς μεθόδου τοῦ *κεράσματος καφὲ* ὑπὸ τοῦ **Σουλτάν-Χαμίτ** !...

Σημ.—Τὸν Δημ. Γ. Χατζηγιαννάκογλου διεδέχθη ἐν τῇ διευθύνσει τοῦ εἰρημένου Γραφείου Σκοποῦ, μετὰ τὸ 1895, ὠφελίμως ἐπίσης δράσας καὶ ἀγχι)ὴν μνήμην καταλιπὼν, ὁ **Γεώργ. Ἰ. Γιαννόπουλος**, ἐκ Διδυμοτείχου,

1) Ἄλλοι ξένοι ἐν Σκοπῷ ἱατροὶ ὑπῆρξαν, πρὸ τοῦ 1880 μὲν, ὁ **Κωνστ. Ἰ. Κόκκινος** ἐκ Σαρ. Ἐκκλ. (ὁ παλαιὸς διευθυντὴς τῆς Ἑλλην. Σχολῆς) καὶ ὁ **Ν. Σ. Τσάμης** Ἡπειρώτης, ζήσας μετέπειτα καὶ ἀποθανὼν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ. Ἀπὸ δὲ τοῦ 1890 καὶ ἐντεῦθεν, ὁ **Ν. Σαλαμπάντας** ἐκ Κων)πόλεως, ὁ **Θεοφύλακτος Πολυζωΐδης** ἐκ Σαμακοβίου τῆς Θράκης, (πατὴρ τοῦ ἐν Ἀμερικῇ διαπρέποντος δημοσιογράφου Ἀδαμ. Θ. Πολυζωΐδου), ὁ **Ἰω. Ἀλεξανδρίδης** καὶ ὁ **Γ. Ἐξαρχόπουλος**, Ἡπειρώτης, ἴσως δὲ καὶ ἄλλοι τις. *Ξένοι* δὲ *φαρμακαποιοί*, περὶ τὸ 1900, ὁ **Δημ. Κολοζῶφ**, ἐκ Δεδέαγατς (Ἀλεξ)πολεις) καὶ ὁ **Ἀλ. Θεοχαρίδης** ἐκ Κων)πόλεως, (συζευχθεῖς ἐν Σκοπῷ), πάντες οὗτοι σήμερον ἀπὸ πολλοῦ τεθνεῶτες.

πατήρ τῆς διακεκριμένης μετέπειτα παιδαγωγοῦ καὶ διευθυντρίκς τοῦ Ἀρσακείου Διδασκαλείου Ἀθηνῶν δεσποιν. *Ἄννας Γιαννοπούλου*, καὶ τοῦ ἀρίστου ἀξιωματικοῦ καὶ ἐπιστήμονος *Γιάννη Γ. Γιαννοπούλου*.

Ἄλλ' ἐπίσης ἀφορίζει νὰ γίνῃ ἐνταῦθα μνεῖα καὶ τῶν ἀφορώντων τὰ τῆς Ἐκκλησιαστικῆς καταστάσεως Σκοποῦ, ἀπὸ τοῦ 1880 καὶ ἐντεῦθεν. Μετὰ τὸν Οἰκονόμον *Παπασταυρῆν*, τειμημένον καὶ διὰ τοῦ τίτλου ἢ ὀφφικίου τοῦ *Ἐξάρχου*, ἦτοι Ἀρχιερατ. Ἐπιτρόπου μετ' εὐρυτέρας δικαιοδοσίας, καὶ τὸν λαοφιλῆ *Παπαλέξανδρον*, ἐπρώτευσεν ὁ εἰς Οἰκονόμον προαχθεὶς τέως Σακελλάριος *Παπασέργιος* ἢ *Παπαστέργιος* (τὸ γένος Καραγκιόζης ἦτοι Μαυρομάτης), με τοὺς πέντε λαμπροὺς υἱοὺς του, ἱερεῖς, ψάλτας, καθηγητάς· τοῦτον δὲ ἀποθανόντα περὶ τὸ 1892, διεδέχθη ἐν τῷ ἐκκλησιαστικῷ βαθμῷ ὁ ἐπὶ 15ετίαν ἔπειτα διατελέσας *Οἰκονόμος Παπαϊωάννης*, κοινωφελῶς δράσας καὶ γενόμενος ὁ κύριος συντελεστὴς τῆς ἀνεγέρσεως τῆς νέας ἐκκλησίας τοῦ Ἁγ. Δημητρίου (1902 1905) κατεδαφισθείσης τῆς παλαιᾶς ¹⁾, ἡ ὁποία κατὰ τὴν μαρμαρίνην, ὡς εἶδαμεν, ἐπιγρα-

1) Λόγῳ τῆς ἐπεκτάσεως τοῦ σχεδίου τῆς νέας ἐκκλησίας, κατηδαφίσθη μοιραίως καὶ τὸ λαμπρὸν κωδωνοστάσιον τοῦ 1889 (δωρεά, ὡς θὰ ἴδωμεν, τοῦ Σκοπιανοῦ *Ἰωσήφ Γεννάδη*), τοῦ ὁποίου πάλιν ἡ ἀνέγερσις εἶχε καταστήσει ἀναπόφευκτον ἀτυχῶς, τότε, τὴν κατεδάφισιν τῆς πρὸ τοῦ νάρθηκος τῆς παλαιᾶς ἐκκλησίας *κρήνης* (ὁ τσεσμές τῆς ἐκκλησιᾶς) καὶ τὴν συνεπεῖα ταύτης παραμέλησιν ἔκτοτε τῆς διοχετευτικῆς συντηρήσεως τῶν κοινοτικῶν ὑδάτων, βαθμιαίως ἐλαττωθέντων καὶ διὰ τὴν παραμέλησιν ταύτην, ἀλλὰ καὶ λόγῳ καταφανοῦς πτώσεως τῆς ἀρχικῆς στάθμης τῆς πηγῆς (εἰς ὠριαίαν περίπου ἀπόστασιν βορειοδυτ. τῆς πόλεως, ἐν τῇ θέσει «*Τσαγίρια*» ἢ «*τὰ Κεραμιδαριά*»), ἀποδειχθείσης ἄλλως τε καὶ ἀρχῆθεν ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν ἐν τῷ μεταξύ ραγδαίαν αὐξήσιν τοῦ πληθυσμοῦ, ἀνεπαρκοῦς. Ἐκτοτε, ἀπὸ τοῦ 1890, χρονολογεῖται ἡ προσπάθεια περὶ μεταφορᾶς νέων ὑδάτων ἐπαρκῶν καὶ νέας ὑδραυλικῆς ἐγκαταστάσεως δι' ὅλας τὰς συνοικίας τοῦ Σκοποῦ, ἦτοι καὶ διὰ τὰς ὑψηλότερον καὶ κατέναντι κειμένας συνοικίας *Κυριακὸ* καὶ *Παλατίνι*, καὶ οὐχὶ μόνον διὰ τὰς ἐντεῦθεν τοῦ ποταμοῦ (δεξιὰ ἢ δυτικὴ πλευρὰ) *Σακιζλή* καὶ *Ἀλεμόνι*, τὰς ὁποίας μόνας (ἴσως καὶ διὰ τὸ τότε δυσχερὲς τῆς ὑπὸ τὸν ποταμὸν σωληνώσεως) ἐτροφοδοτεῖ τὸ πρὸ τοῦ 1870 παλαιὸν ὑδραγωγεῖον διὰ τῶν τεσσάρων ἐν εἴδει κομψῶν αὐτοτελῶν οἰκίσκων ἐκτισμένων κρηνῶν ἢ *τσεσμέδων* (ῦψους ὑπὲρ τὰ 2 μέτρα, πλάτους δὲ καὶ πάχους 2 μ. περίπου, ἦτοι χωρητικότητος ἐκάστου 6—8 κυβ. μέτρων): τῆς *Ἐκκλησίας*, τῆς *Ἀγορᾶς* ἢ τοῦ *Τσαραιοῦ*, τοῦ τουρκικοῦ *Τζαμιου*, ἐν τῇ συνοικίᾳ *Σακιζλή*, καὶ τοῦ *Τσεσμέ* ἢ *Τσεσμαρου* τῆς μεγάλης πλατείας ἐν τῇ συνοικίᾳ *Ἀλεμόνι*, ἐκεῖ ὅπου καὶ τὸ κέντρον τῶν λεγομένων *Ἀλεπάδων*. Καὶ αἱ τέσσαρες αὐταὶ κρηναὶ ἦσαν ἤδη πρὸ τοῦ 1900 ἐν τελείᾳ ἀχρηστία.

Ἐκτὸς τῶν τεσσάρων τούτων *τσεσμέδων* ὑπῆρχαν καὶ ἄλλοι παλαιότεροι, δύο ἢ τρεῖς (ἄγνωστον πόθεν τροφοδοτούμενοι), ἐντοιχισμένοι μᾶλλον καὶ πολὺ μικροτέρων διαστάσεων, ὡς ὁ ἐν τῇ συνοικίᾳ *Ἀλεμόνι* πρὸ τῆς οἰκίας τοῦ Δημ. Κοσμόγλου καὶ τῆς Θεολογίνης (ἢ Θεολογίνης) ἐπίσης καὶ ὁ ἐν τῇ συνοικίᾳ *Κυριακοῦ*

φὴν τῆς τοῦ 1832 ἤτο ἀνακαίνισις ἄλλης παλαιότερας.

Τὸν **Οἰκονόμον Παπαγιάννην** περιστοιχίζουσι τώρα τέσσαρες ἄλλοι ἱερεῖς, ἅπαντες ἐκ Σκοποῦ: ὁ **Σακελλάριος Παπαναστάσιος** (γαμβρὸς ἐπὶ ἀνεπιῶ τοῦ ποτὲ Παπασταυρῆ Οἰκονόμου, θετοῦ πατρός του, καὶ ἐπὶ σειρᾶν ἐτῶν Ἄρχιερατ. Ἐπίτροπος): ὁ καλὸς κἀγαθὸς **Παπαχαράλαμπος Δοξόγλους** (θεῖος ἐκ μητρὸς τοῦ Ζαφ. Συμεωνίδου): ὁ μουσικώτατος καὶ καλλιφωνώτατος **Παπαδημήτριος Τζιλβελῆς** (ἀπελθὼν καὶ ἐγκατασταθεὶς ἀργότερον οἰκογενειακῶς εἰς Φιλιππούπολιν τῷ 1901, ἐκεῖθεν δὲ μετὰ τὸν βουλγαρικὸν διωγμὸν τοῦ 1906 εἰς Σμύρνην, ὅπου καὶ ἀπέθανε τῷ 1912): ὁ τοῦτον διαδεχθεὶς ἐν τῇ ἱερατικῇ σειρᾷ πρόφην διδάσκαλος **Παπακωστάκης Παπανδρεάδης** (ἀδελφὸς τοῦ κατόπιν Ἄρχιμανδρ. Ἰωακείμ Παπανδρεάδου) καλὸς ἐπίσης μουσικὸς, καὶ ὁ **Παπαῖωακείμ Ἰωακειμίδης**, ὁ παλαιὸς ἐθελοντὴς τῆς τελευταίας Κρητικῆς Ἐπαναστάσεως (1896—1897) καὶ κατόπιν ἀγρίως λογχισθεὶς ὑπὸ τῶν Βουλγάρων ἐν Ἀνατολ. Μακεδονίᾳ τῷ 1915. Εἰς τούτους προσετίθητο κατὰ καιροὺς καὶ δὴ κατὰ τὰς μεγάλας ἐορτὰς καὶ ὁ **Προηγούμενος** τοῦ ἐν Σκοπῷ **Μετοχίου** τοῦ Ἁγ. Ὁρους (ἐξαρτήματος τῆς Μονῆς Ἰβήρων) ἀρχιμανδριτῆς **Γεννάδιος**.

Τῶν δὲ ἐκκλησιαστικῶν χορῶν προέστησαν ἐκ περιτροπῆς ἐπὶ μίαν θοετίαν καὶ πλεόν (μέχρι καὶ πέραν τοῦ 1900), τοῦ μὲν δεξιοῦ χοροῦ ὁ λαμπρόφωνος **Γ. Ἀναστασιάδης**, ὁ κατόπιν **Παπαγιωργακῆς**, μαθητὴς ἐν μουσικῇ τοῦ Οἰκονόμου Παπασταυρῆ: ὁ ἠδυσφωνώτατος καὶ τεχνικώτατος **Ζαφ. Συμεωνίδης**, καὶ ὁ **Στέφ. Παπαστεργ. Οἰκονομίδης**, βαθύς γνώστης τῆς θεωρίας καὶ τοῦ ὕφους τῆς ἐκκλησιαστ. μουσικῆς (μαθητεύσας παρὰ Στεφάνῳ Λαμπαδαρίῳ τῆς Μεγ. Ἐκκλησίας ἐν Κων]πόλει κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς φοιτήσεώς του, ὡς καὶ ὁ Ζ. Συμεωνίδης, εἰς τὴν Μεγ. τοῦ Γέν.

πρὸ τῆς οἰκίας τοῦ Παντελῆ Σταυράκογλου, καὶ τις ἄλλος παρὰ τὴν **Φανερωμένην** (κατὰ τὴν ἀνατολικὴν τῆς ἔξοδον), τοῦ ὁποίου ἡ ροὴ ἐτροφοδοτεῖ πιθανῶς τὸ ἐκεῖ που πλησίον, ὡς λέγουσι, εὐρισκόμενον ἄλλοτε τουρκικὸν λουτρόν. Τῶν τσεσμέδων ὅμως τούτων, λειψάνων παλαιότερας καταστάσεως, οὐδεὶς τῶν γεροντοτέρων τῆς παρελθούσης γενεᾶς ἐνθυμήθη ποτὲ τὴν λειτουργίαν, καὶ ὡς φαίνεται ἀνήκουσι μᾶλλον εἰς τὴν πρὸ τοῦ Κριμαϊκοῦ πολέμου ἐποχὴν, ὅτε ἴσχυεν ἀκόμη καὶ ἐφημέριετο αὐστηρῶς ὁ θεσμὸς τῶν **βακουφίων**, εἰς ὃν ὑπήγοντο πάντα τ' ἀφορῶντα τὴν χρῆσιν καὶ συντήρησιν τῶν ἐκ κληροδοτημάτων προερχομένων ἱερῶν ἢ κοινωφελῶν ἔργων. Μὲ τὴν βαθμιαίαν ὅμως παρακμὴν τοῦ θεσμοῦ τούτου (τοῦλάχιστον διὰ τοὺς ἀμιγῶς ἑλληνικοὺς οἰκισμοὺς τῆς Τουρκίας), παρήκμασαν καὶ ἠχρηστεύθησαν βαθμηδὸν καὶ τὰ δι' αὐτοῦ λειτουργοῦντα καὶ συντηρούμενα κοινῆς ὠφελείας ἔργα.—Εἰδικῶς ὁ **τσεσμέδ τῆς Ἐκκλησίας** ἐκτίσθη ἢ ἀνενεώθη περὶ τὸ 1870 πρωτοβουλίᾳ καὶ φροντίδι τοῦ **Ἱεροδιακ. Σωφρονίου**, μὲ ὑλικὸν παραχωρηθὲν ὑπὸ τοῦ **Κωνσταντῆ Μ. Κωτσόγλου** (Κωνσταντοπούλου), ὡς ἠθικὸν ἀντιπληρωμῆς ἀντάλλαγμα τῆς γενομένης αὐτῷ κατὰ τινα σοβαρὰν ἀσθένειάν του θεραπείας ὑπὸ τοῦ εὐφυστάτου ρασοφόρου ἱατροῦ.

Σχολήν, περί τὸ 1860), λαμπροὶ καὶ οἱ τρεῖς ἐκτελεσταὶ τῶν προγονικῶν ἐκκλησιαστικῶν μελῶν. Εἰς δὲ τὸν ἀριστερὸν χορὸν ἰσοβίως καὶ οὕτως εἶπειν *προνομιακῶς*, μέχρι καὶ τοῦ 1910, ἔψαλλεν ὁ ἀείμνηστος **Ἰω. Οἰκονομίδης** (ὁ Γιάγκος τοῦ Παπαστεργίου), ἰσχνὸς τὴν φωνὴν ὅπως καὶ τὸ σῶμα, ἀλλὰ καλὸς ἐπίσης μουσικὸς καὶ αὐτός, ὅπως καὶ ὁ ἄλλος ἀδελφός των **Βασίλειος** (ὁ μεγαλείτερος τῶν 5 ἀδελφῶν Παπαστεργίου), ὁ ἔνωρὸς ἀποκαταθεὶς εἰς τὴν γειτονικὴν **Γένναν** (γαμβρὸς ἐπὶ θυγατρὶ τοῦ ἐκεῖ γέροντος Οἰκονόμου Παπανικολάκη), ὅπου καὶ ἐχειροτονήθη ἱερεὺς περί τὸ 1900, ἐπιλεγόμενος καὶ **Νυμφίος** ἢ **Νύμφος**, λόγῳ τῆς σιωπηλῆς καὶ ἀδιαταράκτου ἰδιοσυγκρασίας του ¹⁾.

Ὡς ἐλέχθη, μέχρι τοῦ 1889 κώδιονες ἐκκλησιῶν ἦτοι *καμπάνες* δὲν ὑπῆρχαν ἐν Σκοπῶ· ὑφίσταντο εἰσέτι τὰ παλαιὰ *σήμαντρα*: τὸ ξύλινον ἢ *ξύλενιο σήμαντρο* διὰ τὰς Καθημερινὰς καὶ τοὺς Ἑσπερινοὺς ἐν γένει, καὶ τὸ σιδηροῦν ἢ *σιδερένιο σήμαντρο* διὰ τὰς Κυριακὰς καὶ τὰς ἑορτάς, ὅμοιον εἰς σχῆμα πρὸς τὸ ξύλινον· ἦτοι στενόμακρον τεμάχιον σιδήρου, μήκους ἑνὸς καὶ πλέον μέτρου, πλάτους 10—15 ἑκατοστομέτρων, καὶ πάχους δύο περιπού ἐκ]μ. (τὸ ξύλινον ἦτο κατὰ τι μακρύτερον, πλατύτερον, καὶ ὑπὲρ τὰ πέντε ἐκ]μ. πάχους). Καὶ τὸ μὲν ξύλινον ἐκρούετο δι' ἑνὸς σφυρίου ξυλίνοιο, τοῦ λεγομένου *τοκμάκι*· τὸ δὲ σιδηροῦν διὰ δύο σφυρίων σιδηρῶν. Ἐκρούε δὲ αὐτὰ ὁ ἐπὶ 40 περιπού ἔτη διατελέσας *κανδηλανάπτης* τῆς ἐκκλησίας Σκοποῦ *Χατζῆ-Δαμασκηνός* ἢ ἀπλῶς «ὁ *Χατζῆς*» (παλαιὸς καλόγηρος τοῦ Ἁγ. Ὁρους καὶ ρασοφόρος προσκυνητῆς τοῦ Παναγ. Τάφου) μὲ ἀξιοθαύμαστον ὄντως δεξιότεχνίαν καὶ εἰδικὸν ρυθμόν, ὥστε ἀκουστικῶς νὰ δημιουργῆται τὸ ἐξῆς ρυθμικὸν καὶ ἠχητικὸν σχῆμα:

τὸν—᾿Α—δάμ· τὸν—᾿Α—δάμ· τὸν—᾿Α—μῆν—᾿Α—μῆν—᾿Α—δάμ.

ἦτοι: υ υ — | υ υ — | υ υ υ υ υ υ —

Ὅταν δὲ ἡ κροῦσις ἐπλησίαζε πρὸς τὸ τέρμα, ἐπεταχύνετο ὁ ρυθμὸς μέχρι τοῦ μὴ περαιτέρω, καὶ τότε διὰ τριῶν ἰσχυρῶν καὶ ἀραιῶν κτύπων, διὰ μόνου τοῦ σφυρίου τῆς δεξιᾶς χειρὸς ἔτερματίζετο ἡ κροῦσις. Φαίνεται ὅτι τὸ σύστημα τοῦτο ρυθμικῆς κρούσεως καὶ παρηχητικῆς ὀνομασίας (διότι ἐλέγετο «τὸν ᾿Αδάμ» ἢ «ταναδάμ») προήρχετο ἐξ Ἁγίου Ὁρους καὶ εἶναι πιθανώτατα *βυζαντινόν*.

Καὶ τὸ ξύλινον ἐπίσης σήμαντρον ποὺ παρηχητικῶς ἐλέγετο καὶ «Τάγκος» (ὁ), εἶχεν ἴδιον ρυθμὸν κρούσεως, ὁ ὁποῖος θὰ ἠδύνατο ν' ἀποτυπωθῆ εἰς τὸ ἐξῆς ρυθμ. σχῆμα:

1) Καλλιφωνότατος βοηθὸς καὶ οἶονεὶ *δομέστικος* ὅλων τῶν ψαλτῶν τῆς τελευταίας εἰκοσαετίας Σκοποῦ, μέχρι καὶ πέραν τοῦ 1915, ὑπῆρξεν ὁ ἀπαράμιλλος Εὐστρ. ἢ *Στρατῆς Καντριδῆς*, ἀφιλοκερδῶς προσφέρων τὰς μελωδικωτάτας ὑπηρεσίας του εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Ἁγ. Δημητρίου.

ύ υ ύ υ | ύ υ ύ υ || ύ υ ύ υ | ύ υ ύ υ
 ύ υ ύ υ | ύ υ ύ υ

ἠκούετο δηλαδὴ ὡς νὰ ἔλεγε :

Τά-γκο-Τά-γκο, *τί-τα-γκώ-νεις*, Τά-γκο-Τά-γκο, *τί-τα-γκώ-νεις*,
τί-τα-γκώ-νεις, *τί-τα-γκώ-νεις*.

Ἐγίνετο δὲ καὶ τούτου ἡ ἔναρξις κρούσεως διὰ δύο ἢ τριῶν πρώτων κτύπων ἀραιῶν, μεθ' οὓς ἠκολούθει πιστῶς ἡ ρυθμικὴ κατὰ τὸ ἄνω σχῆμα ἐκτέλεσις (ἐκρούοντο τὰ δύο ἄκρα τοῦ ξύλου ἐναλλάξ) ἐπιταχυνομένου περὶ τὸ τέλος τοῦ ρυθμοῦ κτλ. ὅπως καὶ εἰς τὸ σιδηροῦν ¹⁾).

Κατὰ δὲ τὰς μεγάλας ἑορτὰς Χριστουγέννων, Πάσχα κλπ., ἐκρούετο καὶ τὸ *βαρὺ σήμαντρον*, τὸ ἀνηρητημένον, ὡς ἐλέχθη, ἐκ τοῦ δένδρου τῆς ἀπαγχονίσεως τοῦ ἐθνομάρτυρος Παπανδρέα. Ἦτο δὲ τοῦτο παχὺ κατασκευάσμα ἐκ σιδήρου, σχήματος γεωμετρικοῦ τραπεζίου, μὲ καμπυλώδεις πῶς τὰς πλαγίας του πλευράς, βάσεως ἢ μήκους ἡμίσεος περίπου μέτρου (ὄριζοντίως), ὕψους δὲ ἢ καθέτου πλάτους μικροτέρου κατὰ τι, καὶ πάχους 5 ἐκ|μ. οὐχὶ ὅμως συμπαγοῦς, ἀλλὰ μὲ διάκενα ἐν τῷ μεταξὺ καὶ πολλὰς ὀπὰς, πιθανῶς διὰ τὴν ἀντήχησιν. Ἐκρούετο δὲ καὶ τοῦτο διὰ δύο σιδηρῶν σφυριῶν καὶ κατὰ τὸν ἴδιον ρυθμικὸν τρόπον, ὡς καὶ τὸ ἄλλο σιδηροῦν, ὃ δὲ ἦχος του ἦτο βομβώδης καὶ βαρὺς ²⁾).

Μὲ καμπάνες συγχρόνου ἐποχῆς καὶ μεγαλοπρεπὲς *κωδωνοστάσιον* ἐπροίκισε τὴν Κοινότητα Σκοποῦ, τῷ 1889, ἐκλεκτὸν τέκνον της, ὁ *Ἰωσήφ Δ. Γεννάδης*, ἐγκατεστημένος ἐν Βακοῦ τῆς Ρωσσίας, ὅπου καὶ παρέμεινε καθ' ὅλην του τὴν ζωὴν. Εἶχε φύγει μικρὸς καὶ πτωχὸς ἐκ τῆς γενετείρας του, τῆς ὁποίας τὸ μαγικὸν ὄραμα κατηύγαξε διαρκῶς τὴν ψυχὴν του, καὶ ὅταν μετὰ πολυετῆ ἐργασίαν καὶ μόχθους περισσοῦς ἀπέκτησε πλοῦτον σημαντικόν, ἐξεδήλωσε τὴν στοργὴν του διὰ γενναίων δωρεῶν : μεγαλοπρεπὲς κωδωνοστάσιον, δύο καμπάνες «*ἡ μεγάλη*» καὶ «*ἡ μικρὴ*»—ποῦ ὅταν ἐκτύπησαν διὰ πρώτην φορὰν κατὰ τὸν ἑσπερινὸν τῆς ἑορτῆς τοῦ Ἁγ. Δημη-

1) Ὑπὸ τοιαύτην ἀκουστικὴν καὶ ψυχολογικὴν ἀντίληψιν ἢ ἐκδοχὴν τὰ σήμαντρα διὰ τὴν λαϊκὴν φαντασίαν ἀπέκτων ὑποβλητικῶς ἔμψυχον ὄντοτητα, ἰδίαν ἔχοντα αἴσθησιν καὶ φωνὴν (προσωποποιήσις), ὅπερ δὲν συμβαίνει διὰ τοὺς σημερινοὺς κώδωνας τῶν ἐκκλησιῶν, ἧτοι τῆς *καμπάνες*, πηγὴν μὲν ἠχητικῆς πληθωρικότητος, ἀλλ' ἄμορφα καὶ ἄψυχα πλάσματα, καθ' ἑαυτάς.

2) Ὁ ἀείμνηστος *Χατζηθαμασκηνὸς* ἐπέπρωτο νὰ τερατίσῃ τὸν θεάρεστον βίον του ἐξ ἀφορμῆς ὑπερμέτρου ζήλου καὶ ὑστάτης ὑπηρεσίας του πρὸς τὸν πατέρα του Ἁγίου Δημήτριον. Φιλοτιμούμενος παρὰ τὸ γῆρας του νὰ ἐργασθῆ καὶ αὐτὸς διὰ τὴν ἀνάγευσιν τῆς ἐκκλησίας (1902), ὀλισθήσας ἔπεσεν ἐντὸς τῶν ὀρχθέντων θεμελίων καὶ μετ' ὀλίγας ἡμέρας ἐξέπνευσεν. Οὕτω καθωσίωσεν ἑαυτὸν εἰς τὸ θεοφιλὲς ἔργον, ἢ—κατὰ τὴν ἐρμηνείαν ποῦ ἔδωσε τότε ὁ λαὸς—«*ἔστοίχειωσε τὴν καινούργιαν ἐκκλησιά !*» Αἰωνία του ἢ μνήμη.

τρίου, ἠλάλαξεν ὁ κόσμος ἐκ χαρᾶς—καὶ σημαντικὴ χρηματικὴ προσφορὰ διὰ τὴν ἀνέγερσιν τῆς νέας ἐκκλησίας. Εἶχεν ἀνακηρυχθῆ *Μέγας εὐεργέτης* τῆς Κοινότητος καὶ πολλαπλῶς ἐξεδηλώθη ἢ πρὸς αὐτὸν εὐγνωμοσύνη τῶν συμπατριωτῶν του. Ἐλάτρευε κυριολεκτικῶς τὴν γενέτειράν του, τὴν δὲ λατρείαν του αὐτὴν συνεμερίσθη ἐξ ὀλοκλήρου μετέπειτα καὶ ἡ ἀνταξία σύζυγός του Κυρία *Δόμνα Γεννάδη*, κόρη τοῦ παλαιοῦ προὔχοντος Σαρ. Ἐκκλησιῶν *Ἀθαν. Γ. Ἀμπατζόγλου* 1).

Σημ.—Τὸ κωδωνοστάσιον τοῦ *Ἰωσήφ Γεννάδη* ἦτο τριώροφον αὐτοτελὲς οἰκοδόμημα, τετραγώνου δάσεως (4×4 μ.) ὕψους 15 περίπου μέτρων ἀπὸ τοῦ ἐδάφους μέχρι τοῦ σταυροῦ τῆς κορυφῆς, καὶ εἰς ἀπόστασιν περὶ τὰ 10 μ. ἀπὸ τῆς κεντρικῆς εἰσόδου τοῦ νάρθηκος τῆς παλαιᾶς ἐκκλησίας, μὲ δίδωλα ἀψιδωτὰ παράθυρα, ἀνά ἓν εἰς ἐκάστην τῶν τεσσάρων πλευρῶν ἐκάστου ὀρόφου, ἦτοι τέσσαρα παράθυρα κατὰ ὄροφον, πλὴν τοῦ ἰσογείου, ὅπου εὐρεῖα καμαρωτὴ δίοδος ἐξ ἀνατολῶν πρὸς δυσμᾶς (ἐκ τῆς ἐκκλησίας πρὸς τὴν πλατεῖαν) ἐχώριζεν ἐσωτερικῶς τὸ κάτω μέρος τοῦ κωδωνοστασίου εἰς δεξιὸν καὶ ἀριστερὸν κλίτος ἢ βορείαν καὶ νοτίαν πτέρυγα· μὲ στέγην δὲ ἐπὶ τῆς κορυφῆς θολωτὴν (τὸ κουδούκλιον ἢ κουκουῦλλι τοῦ καμπαναρίου). Ἡ ἀνάβασις ἐκ τοῦ ἰσογείου πρὸς τὸν πρῶτον ὄροφον ἐγένετο διὰ λιθίνης κλίμακας, κτιστῆς ἐντὸς τοῦ ἐσωτερικοῦ τοίχου τῆς νοτίας πλευρᾶς, ἐκεῖθεν δέ, διὰ κοινῶν στανιδωτῶν κλιμάκων, πρὸς τοὺς ἄλλους ὀρόφους. Ἦτο κτίσμα βαρὺ καὶ μεγαλοπρεπές, ἂν ὄχι καὶ τέλειον αἰσθητικῶς (ἔργον τοῦ ἐκ Σαρ. Ἐκκλ. πρακτικοῦ ἀρχιτέκτονος *Θοδωράκη Κάλφα*). Κατηδαφίσθη λόγῳ στενότητος χώρου κατὰ τὴν ἀνέγερσιν τῆς νέας ἐκκλησίας τῷ 1902.

Ἄλλος δὲ συμπολίτης, θρέμμα καὶ αὐτὸς γνήσιον τοῦ Σκοποῦ, ὁ αἰμίμηστος *Ἰωάννης Χρήστου*, γεννηθεὶς περὶ τὸ 1838 (τὸ οἰκογενειακόν του ἐπίθετον *Τσεπέλης*, ἦτοι ἀθυρόστομος), μετὰ σιγὴν σαράντα περίπου ἐτῶν ἀπὸ τῆς ἀποδημήσεώς του εἰς Ἀμερικὴν, ἐπροίκισε τὴν γενέτειράν του μὲ καμπάναν (*κουδοῦναν*, ὅπως ἔγραφεν εἰς τὸ γράμμα του) πρωτοφανῶν διαστάσεων : ἐξύγιζε μετὰ τῆς συσκευῆς καὶ τῶν ἐξαρτημάτων της περὶ τὰ 1000 κιλά !.. καὶ ἠκούετο ἐξ ἀποστάσεως δύο ὥρῶν, τὴν νύκτα, Αὐτὸς ἔφυγε νεαρῶτατος ἐκ τῆς πατρίδος ἀμέσως μετὰ τὸν Κριμαϊκὸν πόλεμον (1854-56), ὁ πρῶτος ἴσως ἐκ Θράκης μετανάστης εἰς Ἀμερικὴν, ἀφοῦ προηγουμένως ὡς μαθητευόμενος τεχνίτης ἐκέντησεν ἐπὶ βυσινοχρόου βελούδου διὰ χρυσοῦ καὶ ἀργυροῦ σύρματος τὸν Ἄγ. Δημήτριον ἔφιππον, ὅπερ χειροτέχνημα, ἀναρτηθὲν ἐπὶ σταυροφόρου κοντοῦ, ἐχρησίμευσεν ἔκτοτε, ἐπὶ ἓνα σχεδὸν

1) Ὁ αἰμίμηστος *Ἰωσήφ Γεννάδης* ἐπέπρωτο νὰ ὑποστῇ μεγάλα ἀτυχήματα περὶ τὰ τέλη τῆς ζωῆς του, γενόμενος καὶ αὐτὸς θῦμα τῆς ρωσικῆς μετὰ τὸν Παγκόσμιον πόλεμον ἀναστατώσεως. Ἀπέθανεν ἐν Βακοῦ, τὸν Μάϊον τοῦ 1932, ἐν ἡλικίᾳ 72 ἐτῶν.

αἰῶνα, ὡς τὸ *ιερόν λάβαρον* τῆς Κοινότητος, διαφυλασσόμενον ὡς κόρη ὀφθαλμοῦ καὶ μέχρι σήμερον ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ Νέου Σκοποῦ τῶν Σεροῶν (τοῦλάχιστον μέχρι τοῦ Ἀπριλίου τοῦ 1941) παρ' ὅλας τὰς περιπετείας τῶν τριῶν τελευταίων δεκαετηρίδων, σφαγὰς, διωγμούς, ἐκτοπισμούς κλπ. Ὁ Ἰω. Χρήστου ἢ John Christ, ὡς ἐλέγετο, ἐγκατασταθεὶς εἰς τὸ Dayton Kentucky (*Νταϊύτον* τῆς Πολιτείας Κεντοῦκι ἢ Κεντῶκι) τῶν Ἡνωμ. Πολιτειῶν τῆς Βορ. Ἀμερικῆς, ὡς σιδηρουργὸς τὸ ἐπάγγελμα, ἔλαβε μέρος εἰς τὸν ἐμφύλιον χωριστικὸν πόλεμον τῶν Ἡνωμ. Πολιτειῶν (1861-1865), πολεμήσας ὑπὲρ τῶν Βορείων καὶ διακριθεὶς κυρίως κατὰ τὴν πολιορκίαν τῆς πόλεως *Τσάρλεστον* (Charleston) ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Τζίλμαρ (1865). Δι' ὃ καὶ ἐτιμήθη διὰ μεταλλίου ἀνδρείας καὶ ἰσοβίου συντάξεως, πρᾶγμα ποῦ συνετέλεσεν εἰς τὸ νὰ ἐξελιχθῇ κατόπιν καὶ νὰ πλουτήσῃ ἀροκετά, καρπούμενος συγχρόνως καὶ τὸ ἐφ' ὅρου ζωῆς παραχωρηθὲν εἰς αὐτὸν *προνόμιον εὐρεσιτεχνίας*—ἰδικῆς του μηχανικῆς ἐφευρέσεως, σχετικῆς μὲ τὴν σύμπυξιν τῶν καπνοδόχων τῶν πλοίων διερχομένων κάτωθεν γεφυρῶν. Κατόπιν λοιπὸν ἀπουσίας καὶ σιγῆς δεκάδων ἐτῶν ἔστειλεν ὡς δῶρον πρὸς τὴν γενέτειράν του τὴν περὶ ἧς ὁ λόγος πελωρίαν καμπάναν (ὕψους 1.25 μέτρ. περιπίου, καὶ διαμέτρου κατὰ τὴν στεφάνην ὑπὲρ τὸ 1 μέτρον). Εἶναι δὲ ἐξόχως συγκινητικὴ ἢ ἀφιέρωσις τὴν ὁποίαν ὁ ἴδιος ὑπηγόρευσε καὶ ἐχαράχθη ἐπὶ τῆς καμπάνας, ἀνορθογράφως καὶ μὲ κεφαλαῖα γράμματα (ἔκτυπα, κατὰ τὸ χύσιμον τοῦ μετάλλου) εἰς δύο σειρὰς κυκλικῶς καὶ εἰς γλῶσσαν ποῦ ὑπενθύμιζε τὸν ἄνθρωπον τῆς ἐποχῆς τοῦ Κριμ. πολέμου. Ἔλεγε περίπου :

«Τὴν καμπάνα τὴν στέλνω δῶρο στὸ χωριό μου τὸ Σκοπὸ ποῦ εἶναι κοντὰ στὶς Σχραντακκλησίαις, κεικᾶτω στὴν Τουρκιά, ἐγὼ ὁ Γιάννης Χρήστου ποῦ ἔφυγα μικρὸς καὶ δὲν ξαναγύρισα. χάρισμα στὴν ἐκκλησίᾳ στὸν Ἀγιδημήτηρ, γιὰ τὴ ψυχὴ τοῦ μακαρίτη τοῦ πατέρα μου καὶ τῆς μάνας μου τῆς σχωρεμένης, ἐγὼ ποῦ δωπέρα ὀνομάζομαι John Christ. Dayton Kentucky 1894».

Ὅταν δὲ μετὰ 20 ἔτη, γέρον ἤδη καὶ καχεκτικός, ἐπεχείρησε νὰ κάμῃ τὸν γῦρον τοῦ κόσμου (1913) συνοδευόμενος καὶ ὑπὸ τοῦ ἐκ Σαρ. Ἐκκλησιῶν προσωπικοῦ φίλου του *Καλλικλῆ Δ. Ζωναρᾶ* (τοῦ γνωστοῦ κατόπιν καὶ σήμερον ρηξικελεύθου ἐπιχειρηματίου ζαχαροπλαστικῆς Jonars τῶν Ἀθηνῶν), ἐπεσκέφθη καὶ τὴν γενέτειράν του, κατ' Ἀπρίλιον τοῦ 1914, κατόπιν ἀπουσίας 60 περίπου ἐτῶν !... Ὅταν ἐπλησίαζεν εἰς Σκοπὸν, παρ' ὀλίγαν νὰ πάθῃ ἐκ συγκοπῆς ἀπὸ τὴν συγκίνησιν ποῦ ἤσθάνθη ἀκούων τὴν καμπάναν του νὰ κτυπᾷ ἐπὶ ταῦτοῦ διὰ τὸν ἐρχομὸν του. Τὸν ὑπεδέχθησαν ἐν συναγερωῶ καὶ μὲ βαθύτατον σεβασμὸν ὅλοι οἱ συμπολιταὶ του, ἀλλ' αὐτὸς δὲν ἐγνώριζε κανένα ἐκλαίει μόνον διαρκῶς, καὶ τὰ μόνα ποῦ ἀνεγνώρισεν ἦσαν τὸ πατρικὸ του σπίτι, παρηλλαγμένον τῶρα καὶ αὐτὸ (ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ ποταμοῦ καὶ πλησίον τῆς κάτω γεφύρας—οἰκία Γεωργίου

καὶ Φωτεινῆς Ταλιαδουρίδου, ὅπου καὶ ἐφιλοξενήθη), καὶ τὸ λάβαρον τοῦ Ἁγ. Δημ., τὸ ὁποῖον ἀνηρτημένον μεγαλοπρεπέστατα ἐπὶ ὑψηλοῦ κοντοῦ, κατέναντι τοῦ δεσποτικοῦ θρόνου, ἐστόλιξε τὴν κατάλευκον νεόδμητον ἐκκλησίαν. Ὁ Ἱ. Χρήστου μετὰ βραχεῖαν διαμονὴν ἐπὶ τινὰς ἐβδομάδας ἐν Σκοπῶ καὶ Σαρ. Ἐκκλησίαις (ὅπου ἔζη ἐπίσης ὁ ἐξ ἀδελφῆς ἀνεψιὸς του, μεταβάς καὶ αὐτὸς ἄλλοτε εἰς Ἀμερικὴν, **Φλῶρος Γουνναρίδης**, φαρμακοποιός), ἐπέστρεψε καὶ πάλιν εἰς Ἀμερικὴν, ὅπου καὶ ἀπέθανε μετὰ 4 ἔτη (Μάρτ. 1918) καὶ ἐτάφη ἐν Dayton-Kentucky¹⁾.

Καὶ τώρα ἐπανερχόμεθα καὶ πάλιν εἰς τὸ κύριον θέμα μας.

* *

Τετάρτη περίοδος (1900—1915). Ἡ περίοδος αὕτη εἶναι ἡ τελευταία τοῦ τουρκοκρατουμένου Σκοποῦ, συγχρόνως ὅμως καὶ ἡ λαμπροτέρα καὶ περιφανεστέρα ὄλων τῶν προηγουμένων· εἶναι ἡ περίοδος καθ' ἣν ἐψάλλη οὕτως εἶπεῖν τὸ κύκνειον ᾄσμα τῆς φωτεινῆς ταύτης Κοινότητος, ἡ ὁποία ἐπὶ ἓνα καὶ πλέον αἰῶνα ὑπῆρξεν ἐστία προόδου καὶ ἑλληνικῆς ἀκτινοβολίας δι' ἐν ἀρχετὰ σημαντικὸν τμήμα τοῦ βορείου Ἑλληνισμοῦ.

Τρεῖς κυρίως ἄνδρες ἐκπροσωποῦν τὴν περίοδον αὐτὴν εἰς ὅλας τῆς σχεδὸν τὰς ἐκδηλώσεις, κοινωνικάς, ἐκπαιδευτικάς, πατριωτικάς. Καὶ εἶναι οὗτοι ὁ ἰατρὸς **Δημ. Ἀ. Τζοῦρος**, ὁ **Ἀριστόδ. Κ. Κωνσταντόπουλος**, καὶ ὁ **Σίμ. Σ. Σιμόπουλος**, ὁ δισέγγονος τοῦ ἐθνομάρτυρος τοῦ Εἰκοσιένα Σίμου τσορμπατζῆ, τοῦ ὁποίου φέρει καὶ τὸ ὄνομα.

Τὸν ἰατρὸν Δ. Τζοῦρον συνητητήσαμεν ἤδη πρόεδρον τῆς Ἐφορείας τῶν Ἐκπαιδευτηρίων Σκοποῦ ἐπὶ κεφαλῆς ἐκλεκτῆς πλειάδος παλαιῶν μαθητῶν τοῦ Κωνσταντινίδου. Τώρα θὰ τὸν περιστοιχίσουν εἰς τὸν ἔργον του τὰ μᾶλλον προοδευτικὰ στοιχεῖα τῆς νεωτέρας γενεᾶς, τὰ ὁποῖα ἀναμιξ μετὰ τῶν παλαιότερων θὰ φιλοδοξήσουν μετὰ τὸν ζῆλον καὶ τὴν φιλότιμον ὁρμὴν τῆς ἡλικίας των νὰ ὑπηρετήσουν τὰς ποικίλας ἀνάγκας τῆς πατρίδος των καὶ δὴ καὶ νὰ ὑπερβάλουν τοὺς προκατόχους των. Εἶναι κατὰ πλειονότητα οἱ μαθηταὶ τοῦ Ἀλεξιάδου, καὶ αὐτοὶ θὰ ἐπιθέσουν ἀπὸ τοῦδε τὴν σφρα-

1) Τὴν καμπάναν ἐγκατέστησεν ἐπὶ τοῦ κωδωναστασίου ὁ πολυμήχανος **Γεορ. Γιώργης Ντογραματζῆς** (τῇ βοηθείᾳ καὶ τῶν δύο υἱῶν του Δημητροῦ καὶ Γιάγκου, ἀμφοτέρων *ντογραματζῆδων* ἤτοι λεπτουργῶν ἢ μαραγκῶν), Σκοπιανὸς γνωστὸς διὰ τὰς πολυδαίδαλους ἐπινοήσεις του, ὁ ὁποῖος καὶ ἔδραξε τὴν εὐκαιρίαν νὰ ἐφαρμόσῃ ἐπάνω εἰς αὐτὴν *ὠρολόγιον* ἰδικῆς του ἐμπνεύσεως καὶ κατασκευῆς (ὡς εἶχε κατασκευάσει προηγουμένως καὶ τὸ ὠρολόγιον τοῦ Λουλέ-μπουργάζ ἐπὶ τοῦ παλαιοῦ βυζαντινοῦ πύργου τῆς πόλεως). ὠρολόγιον ποῦ μετ' ὀλίγον ἤρχισε νὰ λειτουργῇ καὶ ν' ἀναγγέλλῃ νυχθημερὸν τὰς ὥρας εἰς τοὺς ἐκπλήκτους συμπατριώτας του, διὰ τοὺς ὁποίους ἔλεγε θυμοσόφως καὶ παραστατικώτατα ὅτι «τό 'καμε τ' ὠρολόγι... γιὰ νὰ μετροῦν οἱ Σκοπιανοὶ τῆς ὄρας ποῦ περνοῦν καὶ νὰ μὴ χάνουν τὸν καιρὸ τους !...»

γῖδά των ἐπὶ τῆς μελλούσης ἐξελίξεως τοῦ Σκοποῦ. Εἶναι ὁ **Νικ Π. Θεοφιλίδης**, ὁ υἱὸς τοῦ παλαιοῦ προὔχοντος καὶ δημογέροντος Πουλ. Θεοφιλίδου (ὁ κατόπιν ἀνακαινιστῆς πρόεδρος τῆς Ἐκκλησιαστ. Ἐπιτροπῆς καὶ εἶτα καὶ Μουδίου ἦτοι Δήμαρχος Σκοποῦ). Εἶναι ὁ **Γ. Βεργῆς Δαδάκης**, ὁ διαρκῆς σχεδὸν ἐκπρόσωπος τῆς μεγάλης συνοικίας τοῦ Κυριακοῦ ἐναντι τῆς κρατικῆς ἐξουσίας (μουχτάρης καὶ εἰσπράκτωρ τῶν δημοσίων φόρων καὶ Ἐπίτροπος τῆς ἐκκλησίας), ὁ **Μιχ. Κ. Κωνσταντόπουλος**, ὁ **Μιλτ. Ι. Οικονομίδης**, ὁ **Ἰω.** καὶ **Ἀπόστ. Β. Βαλιούλης**, υἱοὶ τοῦ προὔχοντος **Βασιλάκη Ἰ. Βαλιούλη**, ὁ ὁποῖος παρὰ τὰς συντηρητικὰς του ἀρχὰς καὶ τὸ πολιτικὸν ἀξίωμα τοῦ Δημάρχου, ἐκπροσώπου τῆς Τουρκ. Κυβερνήσεως, θὰ δεχθῆ ἔν τούτοις ἀργότερον—παρασυρόμενος καὶ αὐτὸς ὡς ἄλλος Ρωμαῖος Κάτων ἀπὸ τὸ ρεῦμα τῆς ἐποχῆς του—νὰ προεδρεύσῃ τῶν Συνελεύσεων τοῦ Ἀναγνωστηρίου πρὸς ἀνάδειξιν Ἐκλεκτῶρων διὰ τὰς βουλευτ. ἐκλογὰς τοῦ Τουρκ. Συντάγματος (1908). Εἶναι ὁ Δημοσθ. Ἰωαννίδης, ὁ Ἰ. Ἀναδολῆς, ὁ Γ. Χατζανδρεάδης, καὶ τόσοι ἄλλοι. Οἱ παλαιότεροι (κατὰ πλειονότητα μέλη τῶρα τῆς Δημογεροντίας) θὰ προσηλωθοῦν κυρίως εἰς τὸ ἔργον τῆς ἀνεγέρσεως τῆς νέας ἐκκλησίας, διὰ τῆς ὁποίας ἐγκαινιάζεται ἡ εἴσοδος εἰς τὴν νέαν περίοδον. Ὁ Θεοφιλέστ. Ἅγιος **Ροδοστόλου** (Ἐπίσκοπος Σ. Ἐκκλ.) καὶ κατόπιν ἀπὸ τοῦ 1906 Μητροπολίτης Σαρ. Ἐκκλησιῶν **Ἀνθιμος Σαγρίδης** (εἶτα Βιζύης καὶ τελευτ. Μαρωνείας † 1938) θὰ καταθέσῃ ἔν παλαιαῖς συναγεραμῶ τὸν θεμέλιον λίθον τῆς νέας ἐκκλησίας τοῦ Ἀγ. Δημητρίου (8 Μαΐου 1902), καὶ αἱ γυναῖκες τῶν εὐπορωτέρων οἰκογενειῶν θὰ φιλοτιμηθοῦν ποία πρώτη νὰ προσφέρῃ τὰ κοσμήματά της διὰ τὴν ταχύτεραν ἐπίτευξιν τοῦ ἔργου¹⁾).

1) Ἡδη ἀπὸ τοῦ 1901 εἶχεν ἐκδοθῆ τὸ σχετικὸν σουλταν. **φιρμάνιον** καὶ ἐλήφθησαν αἱ πρῶται ἀποφάσεις. Τὸ σχέδιον ἐξεπόνησεν ὁ ἐκ Κων. πόλεως ἀρχιτέκτων **Σταθρος Ἐμμανουηλίδης** (τοῦ Πολυτεχν. Ἀθηνῶν), ἡ δὲ ἀνωτέρα ἐπιστάσις τῆς ἀνεγέρσεως, ἅμα τῇ ἐνάρξει τοῦ ἔργου, κατόπιν γενικῆς συνελεύσεως τοῦ λαοῦ, ἀνετέθη εἰς τετραμελῆ **Ἐπιτροπὴν**, ἣν ἀπῆρτιζαν οἱ ἐξῆς : **Ἐμμ. Ἀ. Ἀνδρεάδης**, **Βασίλ. Ἀ. Ἀνδρεάδης**, **Ἐδριπ. Κ. Χατζανέστης** καὶ **Πολυχρ. Γκιουγκῆς** (ὁ τελευταῖος εἰς ἀνικατάστασιν τοῦ παραιτηθέντος λόγῳ γήρατος ἄθ. **Λίμπου**), ἐκπροσωποῦντες τὰς 4 συνοικίας τῆς Κοινότητος, καὶ ὧν τὰ ὀνόματα ἐχαράχθησαν καὶ ἐπὶ τοῦ κατατεθέντος θεμελίου λίθου τῆς νέας ἐκκλησίας. Ἐκτελεστῆς δὲ τῶν ἀποφάσεων τῆς Ἐπιτροπῆς καὶ πραγματικὸς **ἐπιστάτης** διωρίσθη ὁ **Μιχ. Κ. Κωνσταντόπουλος**.

Καθ' ὃ χρονικὸν διάστημα ἐκτίζετο ἡ νέα ἐκκλησία, ἦτοι ἐπὶ τριετίαν περίπου (1902-1905), ὡς ναὸς ἐχρησίμευσε τὸ κτίριον τῆς **Ἀλλ)κῆς Σχολῆς**, ἰσοπεδωθὲν ἐσωτερικῶς διὰ τῆς κατεδαφίσεως τῆς σκηνῆς καὶ τοῦ χωρισμοῦ μέρους τῆς ἀνατολ. του πλευρᾶς εἰς **Ἱερὸν Βῆμα**. Ἀντιστοιχῶς διεργουθίσθη καταλλήλως τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ ἦδη ἀνακαινισθέντος κτιρίου τοῦ **Παρθενωγαγείου**, διὰ τῆς δημιουργίας ἰδιαιτέρας **αἰθούσης-σκηνῆς** (κατὰ τὴν δυτικὴν πλευράν), διὰ νὰ μὴ διακοποῦν αἱ **θεατρικαὶ παραστάσεις**, πολύτιμον στοιχείον καὶ δι' ἄλλα καὶ διὰ τὴν ἀντιμετώπισιν μέρους τῶν ἐκπαιδευτικῶν δαπανῶν.

Πρωτοστατοῦν ὁ αἰμίνηστος *Οἰκονόμος Παπαγιάννης* μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ του Μαλαμῆ, ὁ Ζαφ. καὶ Εὐδόξ. οἱ Συμεωνίδαι, ὁ Ἄν. Ἰ. Βαλιούλης, οἱ ἀδελφοὶ Ἀνδρεάδαι Ἐμμ. καὶ Βασίλ., οἱ Χατζανέστηδες Ἀνεστ. καὶ Εὐριπ. καὶ Περικλῆς, ὁ σεβάσμιος γέρον Ἀθαν. Λίμπος μετὰ τῶν ἀνεψιῶν του Εὐσταθ. καὶ Δημ. Λίμπου, ὁ Ἄπ. Δουναβίδης, ὁ Γ. Νικολαΐδης ἢ Μαλλοπόδης, οἱ ἀδελφοὶ Παπασεργίου Στέφ. καὶ Γεώργιος, οἱ Ταλιαδουρίδαι Γεώργ. καὶ Χαράλ., οἱ Χηνόπουλοι Κυριάκος καὶ Θεόδ., ὁ Γ. Χαροτάς καὶ Εὐστ. Κροκιδᾶς, ὁ Δημ. Γανίτης, ὁ Δ. Σοφίτης, ὁ Παναγ. Ἀναστασιάδης, ὁ Γιαννᾶκος Ἡλιογλους, ὁ Κ. Ταυρίδης, ὁ Στ. Π. Σταυρόπουλος, ὁ Ἀναστ. Ἐ. Ἐλευθεριάδης, ὁ Κωνστ. Β. Μιχαλάκογλους, ὁ Ζαφ. Τζιλβελῆς, ὁ Ν. Κώστογλους ἢ Μαργαριτόπουλος, ὁ Δ. Βαχτσεβάνογλους ἢ Μπλικάτσης, οἱ Γκιουγκῆδες Δημ. καὶ Πολυχρόνης, οἱ Τζαχίληδες, ὁ Π. Παύλογλους, ὁ Ἄν. Γκλαβᾶς, ὁ Ἀθαν. Ἀστρεινίδης, ὁ Ν. Ἀναδολῆς, ὁ Δημ. Δούκογλους, ὁ Κ. Γούναρης, ὁ Λαμπῆς Ἀλμπάνης, ὁ Χρ. Μόσκογλους, ὡς καὶ ἡ περὶ τὸν Δ. Τζοῦρον προμνημονευθεῖσα ὁμάς, Ν. Θεοφιλίδης, Γ. Δαδάκης κλπ. καὶ πολλοὶ ἄλλοι. Οἱ πλεῖστοι ἐξ αὐτῶν εἶναι συνάμα καὶ οἱ πρωτοστατοῦντες εἰς τὸ ἐμπόριον Σκοποῦ καὶ περιχώρων (ιδίως οἱ Χατζανέστηδες, καὶ ἐξ αὐτῶν πάλιν ὁ Περ. Χατζαν. μετὰ τοῦ Ν. Θεοφιλίδου, οἱ υἱοὶ Βαλιούλη, οἱ Ἀνδρεάδαι, οἱ Χηνόπουλοι, ὁ Δ. Ἰωαννίδης μετὰ τοῦ Ἰ. Ἀναδολῆ, ὁ υἱὸς Μαλαμῆς Β. κ. ᾠ), εἰς τὸ ὁποῖον ρίπτονται τώρα ἀκάθεκτοι μετὰ τὴν εἰκοσαετῆ περίπου ἀδράνειαν καὶ τὸν μαρασμὸν ποῦ ἐδημιούργησε δι' ὅλην τὴν περιφέρειαν Σαρ. Ἐκκλ. ἢ βουλγαρικὴ ἀπόσπασις τῆς Ἀνατολ. Ρωμυλίας. Ἐντὸς δεκαετίας θὰ δημιουργηθῆ νέος πλοῦτος ἐκ τοῦ ἐμπορίου καὶ θὰ εἰσκομισθῆ δαψιλῆς ὁ χρυσὸς ἔξωθεν, ἐκ τῆς Ρωμανίας ἰδίως, ὅπου κατὰ πυκνὰς ὁμάδας ἀπὸ τοῦ Ἀπριλίου κατ' ἔτος ἀποδημοῦν ἐπὶ ἑξάμηνον οἱ «*νέοι κεραμιδάρηδες*» τοῦ Σκοποῦ, διὰ νὰ φέρουν τὰ «*χρυσᾶ ναπολεόνια*», καὶ μαζὶ μὲ αὐτὰ τὴν χαρὰν καὶ τὴν εὐτυχίαν τῶν οἰκογενειῶν διὰ τοὺς ἄλλους ἕξ μῆνας. Εἶναι τώρα καὶ αὐτοὶ καλλίτερον καὶ συστηματικώτερον ὀργανωμένοι, μὲ τὰς Συντεχνίας των ἢ τὰ *ἐσνάτσια* των, ὡς ἔλέγοντο παλαιότερον, μὲ τὸν προστάτην των Ἀγ. Σπυριδῶνα καὶ τὸ πανηγυρικὸν «*συλλεΐτουργον*» τῆς ἐπετείου ἑορτῆς (12 Δεκ.), καθὼς ἐπίσης καὶ οἱ *γεωργοὶ* μὲ τὸν Ἀγ. Μόδεστον (18 Δεκ.), οἱ *παντοπῶλαι* μὲ τὸν ἐξαιρέτως μεγαλοπρεπῆ ἑορτασμὸν των, τὴν Κυριακὴν τῆς Ὁρθοδοξίας, οἱ *ἀμαξοποιοὶ* (ἀραμπατζῆδες), οἱ *κίςται*, οἱ *ράπται* κλπ. ¹⁾, φιλοτιμούμενοι πάντες ποῖος ἐκ τῶν Συνεταιρισμῶν θὰ προσφέρῃ περισσότερα διὰ

1) Ὡς καὶ διὰ τοὺς *βαφεῖς* ἀκόμη, τοὺς ἄλλοτε πολυπληθεῖς *μπογιατζῆδες*, ἐκρατεῖτο κάποια συνέχεια τοῦ παλαιοῦ ἐσναφικοῦ ἐθίμου, τῆς ἐκ περιτροπῆς δηλαδὴ μεταβάσεως τῶν εἰς τὴν αὐτὴν οἰκογένειαν ἀνηκόντων εἰς Κων(πολιν, πρὸς ἐνάσκησιν τοῦ ἐπαγγέλματος, ἐν τῷ προσώπῳ τῶν ἀδελφῶν *Φλώρου* καὶ *Γεώργη Ζαφειριάδου*, καὶ *Γεωργάκη*, *Γιάγκου* καὶ *Ἀγγελῆ Βαφειάδου*.

τὴν ἀποτελείωσιν τῆς νέας ἐκκλησίας καὶ διὰ τὴν ἐνίσχυσιν καὶ ἐξασφάλισιν τῶν μαθητῶν τῶν ἀπόρων λαϊκῶν τάξεων.

Τῶν μαθητῶν· διότι ὑπεράνω ὅλων προέχει διὰ τὸν Σκοπὸν τὸ ζήτημα τῶν σχολείων. Ἡ ἐκπαίδευσις εἶναι ἡ μεγάλη παράδοσις δι' αὐτόν, ἡ ἀδυναμία του, τὸ εὐπλαθὲς σημεῖον, τὸ πάθος του!.. Αὐτὴ δίδει καὶ τὸ μέτρον τῆς ὅλης καταστάσεως. Ὁ γεραρὸς Ἄλ. Ἀλεξιάδης παραδίδει τώρα, ἐν τιμητικῇ προσωρινῇ ἀποστρατείᾳ, τὴν διεύθυνσιν τῆς Σχολῆς εἰς τὸν ἀριστον τῶν μαθητῶν του καὶ τέως συνεργάτην του, τὸν **Ἀριστιόδ. Κ. Κωνσταντόπουλον**, ὁ ὁποῖος ἀφοῦ ἐπὶ μίαν πενταετίαν, μέχρι σχεδὸν τοῦ 1905, κατευθύνῃ συνεχῶς ¹⁾ καὶ πρωτοβούλως τὰ τῆς ἐκπαιδεύσεως Σκοποῦ, θ' ἀποσυρθῇ κατόπιν ἐκ τοῦ ἐπαγγέλματος διὰ ν' ἀφοσιωθῇ ὀλοκληρωτικῶς καὶ μέχρι τοῦ τραγικοῦ θανάτου του (1915) εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῶν **κοινῶν**. Ἐκαμεν ἤδη τὴν θητείαν του καὶ αὐτός, ὅπως ἔκαμαν αὐτὴν οἱ προγενέστεροί του Χρησιτίδης καὶ Συμεωνίδης καὶ Ἀλεξιάδης καὶ Σταυρόπουλος, υἱοὶ τῶν μᾶλλον ἐξεχόντων προκρίτων τοῦ Σκοποῦ, καὶ ὅπως θὰ τὴν κάμουν ἀργότερα μέχρι καὶ πέραν τοῦ 1915 ὅλοι οἱ μορφωμένοι νέοι τῆς πατρίδος, διὰ νὰ μὴ διακοπῇ ἡ ὡς χρυσῇ ἄλυσις μακρὰ καὶ φωτεινὴ λειτουργικὴ σειρὰ τῆς ἀρχοντικῆς **λογιωσύνης**, τῆς ὁποίας οἱ ἱεροὶ κρῖκοι διὰ τῶν Καραθεοδωρῆδων φθάνουν σχεδὸν μέχρι τοῦ Βυζαντίου.

Ἰδρῦει τὸ **Ἀναγνωστήριον**. Ὅποιος δὲν ἔζησεν ἐν Τουρκίᾳ καὶ δὲν ἐγνώρισεν ἐκ τοῦ πλησίον τὸν ὑπόδουλον Ἑλληνισμόν, δὲν θὰ ἠμπορέσῃ ποτὲ νὰ ἐννοήσῃ τί κρύπτεται κάτω ἀπὸ τὴν ἀπλὴν αὐτὴν λέξιν, καὶ τί κόσμους ιδέας, καὶ ἰδανικότητας σκοπῶν, ἐμπερικλείει ἡ κατ' ἐπίφρασιν μετριόφρων αὐτὴ ὀνομασία. Περιέκλειε τὸ πᾶν. Ὅ,τι ἐπεδίωξεν ἄλλοτε, ἀπὸ τοῦ 1870, ἡ ἐν Ἀθήναις ἰδρυσις τοῦ Θρακικοῦ Συλλόγου μετὰ τῶν ἑξαορημάτων του διὰ τὴν Θράκην, χωρὶς καὶ νὰ τὸ ἐπιτύχῃ ἐπαρκῶς· ὅ,τι πρὸ αὐτοῦ στερωῶς ἐφιλοδόξησε δι' ὅλον τὸν ἐν Τουρκίᾳ Ἑλληνισμόν, ἀπὸ τοῦ 1861, καὶ ἐν μεγάλῳ μέρει καὶ τὸ ἐπραγματοποίησεν ὁ Ἑλλην. Φιλολογικὸς Σύλλογος **Κων/πόλεως** (ἡ μεγάλη αὐτὴ καὶ περικλεῆς Ἀκαδημία τοῦ ὑποδοῦλου Γενους), τὸ ἐπετύγχαναν τώρα, τηρουμένων τῶν ἀναλογιῶν, τὰ ἰδρῶμενα πανταχοῦ Ἀναγνωστήρια, ἐνσάρκωσις τῶν νέων παλμῶν καὶ τῶν νέων προσδοκιῶν καὶ κατευθύνσεων τοῦ ὑπὸ ζυγὸν Ἔθνους. Ὁ Σκοπὸς θὰ καυχᾶται ὅτι πρῶτος αὐτός, διὰ τὴν περιφέρειαν τοῦλάχιστον Σαρ. Ἐκκλησιῶν, ἔκαμε τὴν εὐοίωνον ἀρχὴν καὶ ἔδωκε τὸ φωτεινὸν παράδειγμα, τὸ ὁποῖον ἐντὸς ὀλίγου ἐμιμήθησαν ὅλοι σχεδὸν αἱ πλησιόχωροι Ἑλλην. Κοινότητες. Ἡ ψυχὴ τοῦ Σκοπιανοῦ **Θεοδ. Ἀσκληπιάδου**, ὅστις πρῶτος αὐτὸς εἰσηγήθη διὰ τοῦ βιβλίου του (σελ. 90) τῷ 1872 τὴν ἰδρυσιν

1) Πλὴν μικρᾶς διακοπῆς ἐνὸς ἔτους, (1900—1001), καθ' ὃ τὴν Σχολὴν διηθ' ἔθυσεν ὁ **Χρῆστος Δ. Καρατζᾶς**, φοιτητῆς ἀκόμη τῆς Φιλολογίας.

Ἐναγνωστηρίων ἀπανταχοῦ τῆς Θράκης καὶ Μακεδονίας, πρέπει τώρα νὰ ἐσκήρτισεν ἐκ χαρᾶς καὶ ὑπερηφάνου ἱκανοποιήσεως!...

Καὶ ἰδρῦθη τὸ Ἐναγνωστήριον (Νοέμβρ. 1906). Ὁ γράφων τὰς γραμμὰς ταύτας δὲν ἠτύχησε νὰ εἶναι παρὼν κατὰ τὴν ἀξιομνημόνευτον ἐκείνην διὰ τὸν Σκοπὸν ἡμέραν, τῆς ἰδρύσεως τοῦ Ἐναγν. διανύων ἐν Ἀθήναις τότε τὰς πανεπιστημιακὰς του σπουδὰς· οὔτε ὑπῆρξεν ἐκ τῶν κυρίων συντελεστῶν τῆς ἰδρύσεως ταύτης, τῆς ὁποίας ἡ φαινή καὶ τολμηρὰ πρωτοβουλία ἀνήκεν ἐξ ὀλοκλήρου εἰς τὸν κατὰ δεκαετίαν μεγαλείτερόν του ἀδελφόν. Ἄλλ' ἐκ τῶν ὑστέρων ἀντελήφθημεν καὶ ἡμεῖς τὸ ἱερὸν ῥίγος ποῦ διέδραμε τότε σύνολον τὴν Κοινότητα καὶ τὸν λαὸν τοῦ Σκοποῦ, ἐνοραματικῶς διαβλέψαντα τὰς ἐξαισίας γραμμὰς ποῦ ἐχαράσσοντο δι' ἐνὸς τοιούτου γεγονότος, ἀλλὰ καὶ τοὺς βαρεῖς κινδύνους τοὺς ὁποίους τὸ γεγονός τοῦτο περιέκλειεν. Εἰς καμμίαν ἐκ τῶν δύο τούτων προβλέψεων δὲν ἐσφάλη, ὡς θὰ ἴδωμεν, ἢ ἀντίληψις τοῦ διαισθανομένου πλήθους.

Καὶ τὸ ὄνομα τοῦ Ἰδρυμάτος; Δὲν ὑπῆρξεν ἀνάγκη σκέψεως ἢ ἐπιλογῆς. Εἰς τὴν μνήμην ὄλων ἀνέζησεν αὐτομάτως καὶ ὡς διὰ μαγείας ἢ προσφιλεῖς λέξεις Ὀρφεύς, ἡ συμβολικὴ ὀνομασία τοῦ παλαιότερου καὶ πρώτου Συλλόγου τοῦ Σκοποῦ, τὸν ὁποῖον κατ' ἀντανάκλασιν τοῦ ἐν Ἀθήναις τῷ 1870 ἰδρυθέντος μεγάλου Θρακ. Συλλόγου «Ὀρφέως» ἴδρουν, ὡς εἶδαμεν, ἐν Σκοπῷ ἡ πρωτοβουλία τοῦ νεαροῦ τότε ἱατροῦ Θ. Ἀσκληπιάδου καὶ τοῦ Χατζησταυροῦ Χαντροῦ, ἐν ἔτει 1872. Ὀρφεύς λοιπὸν ἔπρεπεν αὐτοδικαίως νὰ βαπτισθῇ καὶ τὸ τωρινὸν Ἰδρυμα, ὡς ἐκείνου συνέχεια. Καὶ πράγματι μετ' ὀλίγον συγκεκινημένοι ἐδιάβαζαν οἱ πολῖται Σκοποῦ μεγαλωστὶ γεγραμμένον ἐπὶ τῆς προσόψεως τοῦ οἰκήματος τοῦ Συλλόγου :

Ἐναγνωστήριον Σκοποῦ Θράκης «Ὀρφεύς».

Καὶ ἀρχίζει τώρα ἡ λειτουργία τῆς κυνέλης—διότι μόνον ἡ λέξις αὕτη θὰ ἠδύνατο νὰ χαρακτηρίσῃ τὴν πραγματικότητα. Ἀπὸ παντοῦ, ὅπου ὑπῆρχε ξενιτευμένος Σκοπιανός, καὶ ὁ πτωχότερος, καταφθάνουν ἀθρόοι αἱ συνδρομαὶ καὶ αἱ προσφοραὶ καὶ οἱ ἔρανοι : ἀπὸ τὴν Ρωμανίαν, ἀπὸ τὴν Ρωσσίαν, ἀπὸ τὴν Αἴγυπτον· ὡς καὶ ἀπὸ τὴν Ἀβησσυνίαν ἀκόμη (ὁ Βασιλάκης τοῦ Χατζηγιώργη). Ἀπὸ τὴν Ἀντιζάνην τοῦ ρωσικοῦ Τουρκεστάν οἱ μεγαλοβιομήχανοι ἀδελφοὶ Κωνστ. καὶ Στυλ. Δ. Βαλιούλη, ἐκλεκτὰ τέκνα τοῦ Σκοποῦ, δίδουν ἐντολὴν ν' ἀγορασθοῦν ὅλα τὰ βιβλία τὰ ἀναγκασιῶντα διὰ τὴν πρώτην λειτουργίαν τῆς Βιβλιοθήκης τοῦ Ἐναγνωστηρίου. Ὁ Ἰωσήφ Γεννάδης ἀπὸ τὸν Καύκασον ἀγάλλεται καὶ χειροκροτεῖ καὶ προσφέρει. Ἡ ἀπαράμιλλος Λεμονίτσα Δημ. Κούντρον, σύζυγος τοῦ ἐκ Λυδῶν μεγαλεμπόρου καὶ βιομηχάνου Luis Ize, συναρπάζεται κυριολεκτικῶς, καὶ ἀπὸ τὸ μακρινὸν Tulancingo Hgo τοῦ Μεξικοῦ ἀποστέλλει κλαίουσα γενναιοδωρὺς προσφοράς. Ἀπὸ τὸ Καζάν τῆς Ρωσσίας ὁ Ἀναστ. Τριανταφυλλίδης μετὰ

τοῦ Ἰω. Δ. Βαβαϊζανίδου καὶ ἄλλων ἐκλεκτῶν συμπατριωτῶν ἐνισχύουν πλουσίως τὸ ταμεῖον τοῦ Ἀναγνωστηρίου. Τὰ παιδιά τῆς Ἀμερικῆς (ὀλιγάριθμα τότε) ἠλεκτρίζονται καὶ αὐτὰ ἐκ τοῦ εὐφροσύνου ἀγγέλματος, καὶ μαζὶ μὲ τὰς χρηματικὰς τῶν ἀποστολὰς ζητοῦν ὁδηγίαις πῶς νὰ ὀργανωθοῦν καὶ αὐτοὶ εἰς Σωματεῖα καὶ Ἀναγνωστήρια κατὰ τὸ παράδειγμα τῆς γενετείρας μητροπόλεως· καὶ ὄντως ἰδρύνουν μετ' ὀλίγον, τῇ πρωτοβουλίᾳ τοῦ καλλίστου πατριώτου Ἰ. Ἀλμπάνη, τὸν «**Ὁρφέα**» τῆς Νέας Ὑόρκης καὶ κατόπιν εἰς τὸ Σικάγον τὸν «**Νέον Σκοπόν**». Ὁ μεγάλτιμος ὁμογενῆς καὶ Ἑθν. εὐεργέτης **Γρηγόριος Μαρασλῆς** (Θραξ καὶ αὐτὸς) δίδει ἐντολὴν ἐξ Ὀδησοῦ καὶ ἀποστέλλουν ἐξ Ἀθηνῶν τὴν πολύτομον καὶ πολύτιμον σειρὰν τῆς «**Μαρασλείου Βιβλιοθήκης**» του, καὶ ἡ παλαιὰ βιβλιοθήκη τῆς Ἑλλην. Σχολῆς, μὲ τοὺς τόμους τοῦ Παπαρηγοπούλου τῆς α' ἐκδόσεως (1860) καὶ τοὺς «**Παραλλήλους**» τοῦ Πλουτάρχου, μεταφέρεται τώρα καὶ αὐτὴ καὶ ἐνσωματοῦται μὲ τ' ἄλλα ἀποκτήματα πού προθυμοποιοῦνται πάντες νὰ προσφέρουν, καὶ μεταξὺ τῶν ὁποίων οὐχὶ ἀσήμαντος προσφορά εἶναι τὰ παρὰ τῇ οἰκογενεῖᾳ τῶν ἀδελφῶν Κωνσταντοπούλου τότε διασωζόμενα πολύτιμα λείψανα τῆς βιβλιοθήκης τοῦ Γ. Χρυσοχόου. Οὕτω χίλιοι (1000) καὶ πλέον τόμοι παντὸς εἴδους βιβλίων τίθενται εἰς τὴν διάθεσιν τοῦ ἀναγνωστικοῦ κοινοῦ καὶ ἰδίως τῆς νεολαίας Σκοποῦ, ἡ ὁποία μετὰ πάθους ἀφοσιώνεται εἰς τὴν πραγματοποίησιν τῶν σκοπῶν τοῦ Ἀναγνωστηρίου.

Καὶ ψυχὴ ὅλης αὐτῆς τῆς ἐξαισίας κινήσεως εἶναι ὁ Πρόεδρος τοῦ Ἀναγνωστηρίου, ὁ **Ἀριστόδ. Κωνσταντόπουλος**. Ἀκαταπόνητος, πασχίζει ν' ἀνταποκριθῆ εἰς τὰς ἀφαντάστως μεγάλας δυσκολίας τοῦ ἐγχειρήματος, τῶν ὁποίων ἡ μικροτέρα βεβαίως δὲν ἦτο καὶ ἡ ἐκάστοτε ἐξουδετέρωσις τῶν τουρκικῶν ὑποψιῶν, καὶ ἐργάζεται νυχθημερόν, ἔχων ἀνεκτίμητον συνεργάτην του καὶ συναθλητὴν (καὶ συνεθνομάρτυρά του κατόπιν) τὸν πρωτεξάδελφόν του καὶ Ἀντιπρόεδρον τοῦ Ὁρφέως, τὸν αἰμίμηστον καὶ ἀλησμόνητον **Σίμων Σιμόπουλον**, ὁ ὁποῖος καὶ θ' ἀναλάβῃ μετ' ὀλίγον, ὡς θὰ ἴδωμεν, (μετὰ τὴν τριετῆ παρέμπτωσιν τῆς ἐπιτυχοῦς διευθύνσεως τοῦ καλλίστου καὶ φιλοτιμοτάτου **Θωμᾶ Τουλουτιάδου** καὶ εἶτα τὴν διετῆ τοῦ Ν. Κωνσταντοπούλου) τὴν διεύθυνσιν γενικῶς καὶ ἀνωτέραν ἐποπτεῖαν ὅλων τῶν Ἐκπαιδευτηρίων Σκοποῦ ἀρρένων καὶ θηλέων (1909) μέχρι τῆς ἡμέρας τοῦ τραγικοῦ θανάτου του (6 Σεπτ. 1915) ¹⁾.

1) Οἱ ἀπὸ τοῦ 1881 μέχρι τοῦ 1915 διευθύναντες τὴν Ἑλληνικὴν ἢ Ἐπιταξίον Ἀστικὴν Σχολὴν Σκοποῦ (ἐν συνεχείᾳ δὲ καὶ μέχρι τοῦ 1922).

Βασίλ. Δ. Σταυρόπουλος	(ἐκ Σκοποῦ)	1881—1883
Ἀλ. Σ. Ἀλεξιάδης, τὸ β'	»	1883—1884
Ἀπόστ. Πλακίδης	(ἐκ Κων)πόλεως)	1884—1885
Ἀλ. Σ. Ἀλεξιάδης, τὸ γ'		1885—1891
Εὐστρ. Ραλλίδης	(ἐξ Ἀδρ)πόλεως)	1891—1894

Καὶ τοὺς περιεστοίχιζαν τότε, ἐν τῇ νέα των ἀγωνιστικῇ πορείᾳ, τοὺς δύο τούτους ἐκλεκτοὺς τῆς δεκαετίας, ἐκεῖνοι ποὺ ὑπῆρξαν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον μαθηταὶ των : ὁ Πελοπ. Δ. Βαβατζανίδης, διδάσκαλος ἐν ἀρχῇ, ὁ κατόπιν καθαγιασθεὶς διὰ τοῦ ἔθνικοῦ μαρτυρίου καὶ αὐτός, ὡς καὶ ὁ συνόμιλός του ἐν μαρτυρίᾳ Ζαφ. Φλ. Ζαφειριάδης, φαρμακοποιός, ὁ Συμ. Φλ. Ζαφειριάδης, ὁ Βασίλ. Ἰ. Οἰκονομίδης, ὁ Τηλ. Β. Βαλιούλης, ὁ Βασίλ. Μαλαμῆς, ὁ Γ. Ἀστρεινίδης, ὁ Ἀρχιμ. Ἰ. Οἰκονομίδης, ὁ Ἡρ. Α. Βαλιούλης, βραδύτερον ὁ Σωκρ. Ἀ. Βαλιούλης καὶ Συμ. Ζ. Συμεωνίδης (οἱ δύο καλοὶ διδάσκαλοι), οἱ ἀδελφοὶ Μαργαρ. καὶ Βασίλ. Μαργαριτόπουλοι, ὁ Εὐδ. Χ. Παπαδόπουλος, ὁ Παντελ. Χατζανδρεάδης, ὁ Μαυρ. Δ. Μιχαηλίδης, ὁ Ἄν. Ἰ. Γενεκετζῆς καὶ πλεῖστοι ἄλλοι, τῶν ὁποίων μακρὸς θὰ ἦτο τῆς ὀνομαστικῆς μνείας ὁ κατάλογος. Τοῦτο μόνον πρέπει νὰ λεχθῆ, ὅτι πάντες ἠμιλλῶντο τότε εἰς τὸ κεφάλαιον τῶν πατριωτικῶν ἐκδουλεύσεων, καὶ περὶ τὸ Ἀναγνωστήριον συνεκεντρώθη πᾶσα πατριωτικὴ καὶ κοινωνικὴ δρᾶσις, τόσον ἢ τοπικὴ, ὅσον καὶ ἢ πανελληνιωτέρα.

Ἐκεῖ, παρὰ τὴν ἀριστερὰν ὄχθην τοῦ διαρρέοντος τὴν πόλιν ποταμοῦ, ἐν τῷ καλαισθητῷ διωρόφῳ οἰκίματι, ὅπου τὸ Ἀναγν. ἐστεγάζετο καὶ τὸ ὁποῖον ἐχάρισεν ἔπειτα εἰς τὸν Σύλλογον ἢ γενναιοδωρία καὶ ὁ πατριωτισμὸς τοῦ προὔχοντος Μαλαμῆ, ἐκεῖ ἐφιλοξενήθη κατὰ Μάϊον τοῦ 1908, δύο μῆνας πρὸ τῆς ἀνακηρύξεως τοῦ τουρκ. Συντάγματος, ὁ μετὰ ταῦτα Πρωθυπουργὸς τῆς Ἑλλάδος (1922-1923) *Στυλιανὸς Γονατᾶς* καὶ ἐκεῖ ὁ αὐτός, λοχαγὸς ἔτι ὄν, ὑπὸ τὸ πλαστὸν ὄνομα Στέργιος *Γρηγορίου* καὶ ιδιότητα, δῆθεν, Ἐπιθεωρητοῦ τῶν Ἑλλην. Προξενείων Θράκης (ἐν Ἀδρ]πόλει) ὥρπισεν ἐπὶ τοῦ ἱεροῦ Εὐαγγελίου τὴν ἐπίλεκτον πατριωτ. τριάδα τοῦ Σκοποῦ, Δ. Τζοῦρον, Ἀρ. Κωνσταντόπουλον καὶ Σ. Σιμόπουλον, διὰ νὰ μύησουν κατόπιν καὶ αὐτοὶ μὲ τὴν σειράν των ἡμᾶς τοὺς ἄλλους, νεωτέρους των. Διεξήγετο τότε καὶ εὗρισκετο εἰς τὴν ὑπερτάτην του ἔντασιν ὁ *Μακε-*

<i>Ἀθ. Χηρόπουλος</i>	(ἐκ Σαρ. Ἐκκλ.)	1894—1895
<i>Ἀλ. Σ. Ἀλεξιάδης, τὸ δ'</i>		1895—1898
<i>Ἀριστόδ. Κ. Κωνσταντόπουλος</i>	(ἐκ Σκοποῦ)	1898—1900
<i>Χρ. Δ. Καρατζᾶς</i>	(ἐκ Γέννας)	1900—1901
<i>Ἀρ. Κ. Κωνσταντόπουλος, τὸ β'</i>		1901—1904
<i>Θωμᾶς Γ. Τουλουτιάδης</i>	(ἐκ Σκοποῦ)	1904—1907
<i>Νικ. Κ. Κωνσταντόπουλος</i>	> >	1907—1909
<i>Σίμ. Σ. Σιμόπουλος</i>	> >	1909—1915

Μετὰ τὴν ἐπάνοδον (1919—1922)

<i>Ἀλ. Σ. Ἀλεξιάδης, τὸ ε'</i>		1919—1921
<i>Χρ. Δ. Καρατζᾶς. Καθηγητὴς καὶ διευθυν-</i>		
<i>τῆς τοῦ Ἡμιγυμνασίου</i>		1921—1922.

(Κατὰ τὸ τελευταῖον τοῦτο ἔτος ὁ Ἀλ. Ἀλεξιάδης περιορίσθη εἰς μόνην τὴν διεύθυνσιν τοῦ μικτοῦ ἑξαταξίου Δημοτικοῦ Σχολείου).

δονικὸς ἀγὼν (1904—1908) καὶ προπαρασκευάζετο συντόμως καὶ ὁ μέλλον **Θρακικὸς** (ὑπὸ τὴν ἀνωτάτην διεύθυνσιν τοῦ Στυλ. Γονατᾶ), καταρτισθέντος ἤδη, ἐντὸς τοῦ αὐτοῦ ἔτους, τοῦ πρώτου ἀνταρτικοῦ σώματος τῆς περιφερείας Σαρ. Ἐκκλησιῶν ὑπὸ τὸν μετὰ ταῦτα Πρωθυπουργὸν τῆς Ἑλλάδος (1926 καὶ 1935) στρατηγὸν **Γεώργιον Κονδύλην** (λοχίαν ὄντα τότε), διδάσκαλον μὲν τῶν χωρίων **Γιάτρος** καὶ **Σοργᾶς** τῆς Ἐπαρχ. Βιζύης, τὴν ἡμέραν (ὑπὸ τὸ ὄνομα **Νικ. Ζάγνας** ἐκ Ταταύλων τῆς Κων)πόλεως), ὄπλαρχηγὸν δὲ ἐνόπλου σώματος ἐναντίον τῶν Βουλγάρων, τὴν νύκτα. Διῆλθε καὶ αὐτὸς ἐκ τοῦ Ἐναγν. τοῦ Σκοποῦ, ὑπὸ τὸ φῶς μὲν τῆς ἡμέρας ὡς ἡσυχος διδάσκαλος, ὑπὸ τὸν πέπλον δὲ τῆς νυκτὸς ὡς σκληρὸς πολεμιστὴς¹⁾).

Ἐκεῖ διεξήχθησαν αἱ πολυήμεροι καὶ ἀγωνιώδεις συζητήσεις τῶν Ἑλλήνων ἀντιπροσώπων τῆς περιφερείας Σκοποῦ πρὸς ὑπόδειξιν τῶν τριῶν Ἐκλεκτόρων τοῦ δήμου Σκοποῦ διὰ τὰς βουλευτ. ἐκλογὰς τοῦ Νομοῦ Σαρ. Ἐκκλ. ἐπὶ τῇ προσφάτῳ ἀνακηρύξει τοῦ Συντάγματος 8 Ἰουλ. 1908 (τὴν ὁποίαν συνώδευσαν ἄστοχοι ἐνθουσιασμοὶ καὶ πανηγύρεις²⁾), διὰ νὰ ἀναδειχθῶσιν ὁμοψήφως καὶ ὁμογενῶς οἱ τρεῖς μνημονευθέντες ἐκλεκτοὶ τοῦ Σκοποῦ, τῶν ὁποίων τὴν προτίμησιν ἐπεκύρωσε καὶ ἡ κατόπιν γενομένη ἐπίσημος ψηφοφορία τοῦ λαοῦ (πρωτοβάθμιοι ἐκλογαί), παρὰ τὴν ἀντίθετον ψῆφον μεγάλου μέρους τοῦ τουρκ. πληθυσμοῦ τῆς περιοχῆς, ἄλλοθεν καθοδηγούμενου. Τὴν νίκην ἐώρτασε τότε διὰ παντοίων ἐκδηλώσεων ὁ λαὸς τοῦ Σκοποῦ, τῶν πρώτων ἐλευθέρων ἑλλήν. ἐκδηλώσεων ἀπὸ τῆς ὑποδουλώσεώς του εἰς τοὺς Τούρκους· ἀλλὰ διὰ νὰ ἴδῃ τὴν ἀμέσως ἐπομένην νύκτα νὰ παραδίδεται εἰς τὰς φλόγας τὸ Ἐναγν., τὸ ὁποῖον μόλις μετὰ ὀλονυκτίους ἀγῶνας κατωρθώθη ὀπωσδήποτε νὰ περισωθῇ. Διότι αὐτό, τὸ Ἐναγνωστήριον, ἦτο διὰ τοὺς λεγομένους **Νεοτούρκους** τὸ κάρφος τῶν ὀφθαλμῶν των, ἡ ἐστία καὶ τὸ κέντρον τῆς ἀντιστάσεως κατὰ τῶν τοπικῶν ἐκτουρκιστικῶν σχεδίων των, καὶ τὸ ἀντίβαρον τῆς σατανικῆς προσπαθείας των, ὅπως ἐμφανίσουν τὴν κατ' ἐξοχὴν ἑλληνικὴν περιοχὴν Σκοποῦ καὶ Σαρ. Ἐκκλ. ὡς δῆθεν κατὰ πλειονότητα τουρκικὴν. Τὸ Ἐναγν. Σκοποῦ (ὁ **κι-**

1) Ὑπαρχηγοὶ τῆς ἀνταρτ. ομάδος καὶ οὕτως εἰπεῖν **πρωτοπαλλήκαροι** τοῦ Γ. Κονδύλη, ἦσαν ὁ **Δημ. Γ. Μανωλόπουλος**, ἐκ μητρὸς Σκοπιανῆς καὶ πατρὸς Πατρινοῦ, ἐγκατεστημένου ἀπὸ νεαρᾶς ἡλικίας εἰς τὸ γειτονικὸν **Ξηροχώρι** ἢ **Ξηροπόταμον** (Κουροῦ ντερέ)· ὁ καπετὰν **Θεόδ. Ἀμπατζόπουλος** ἐκ Βιζύης, καὶ ὁ **Ἀριστείδης Κωνσταντίνου** ἀπὸ τὸ **Κρυόνερον** τῆς Βιζύης, ὁ κατόπιν γενναίως πεσὼν εἰς τὴν μάχην τοῦ **Σιμιελῆ** (15 Ἰουλίου 1913).

2) Τῶν παρακαίρων τούτων ἐνθουσιασμῶν θῦμα κατ' οὐσίαν ὑπῆρξε καὶ ὁ **Μιχ. Κ. Κωνσταντόπουλος** (δεύτερος ἀδελφός), ἀντιπροσωπεύσας καλῇ τῇ πίστει τὴν Κοινότητα Σκοποῦ εἰς τοὺς ἑλληνοτουρκικοὺς ἐορτασμοὺς τῶν Σαρ. Ἐκκλ. (15 Ἰουλ. 1908), διὰ ν' ἀποθάνῃ μετ' ὀλίγας ἡμέρας (27 Ἰουλ.) ἐκ τύφου προφανῶς, ἐν ἡλικίᾳ 33 ἐτῶν, συντετριμμένος ἐκ τῶν προσβολῶν καὶ τῶν ταπεινώσεων τὰς ὁποίας ἀδοκίητος ὑπέστη.

ραάτ-χανές, ὅπως τ' ὀνόμαζαν αὐτοί), ἐξακροτηρίσθη ὡς κέντρον Ἑλλαδικῶν ἐνεργειῶν καὶ συνωμοσιῶν, καὶ αὐτὴ ὑπῆρξε καὶ ἡ ἐπίσημος ἐναντίον τοῦ ἰδρύματος καὶ τοῦ ἰδρυτοῦ του ὡς προέδρου κατηγορία (ἡ ὁποία καὶ ἐπέφερεν ἀργότερον τὸν θάνατόν του) ὅτι «**Γιουνάν ἐφκιαρινὰ χισμέτ ἐντίλορ**» ἦτοι ὅτι ἐξυληρετεῖ Ἑλλαδικούς σκοπούς.

Ἀπὸ κοινωνικῆς δὲ καὶ ἐξελικτικῆς ἐν γένει ἀπόψεως, ἡ ἴδρυσις καὶ ἡ καθ' ὄλου δρασίς τοῦ Ἀναγν. διὰ τὸν Σκοπὸν ἀπετέλεσε σταθμὸν ἰσάξιον, λόγῳ δὲ τῶν νέων συνθηκῶν καὶ κατὰ πολὺ ὑπέρτερον τοῦ σταθμοῦ ἢ τοῦ ἐξελικτικοῦ ὁροσήμου τὸ ὁποῖον 40 ἔτη προηγουμένως ἔστηνεν ἡ ἐκεῖθεν διάβασις τοῦ Μιχ. Κωνσταντινίδου. Τότε, τῷ 1865, οἱ ὀπωσδήποτε εὐπαίδευτοι ἐμετροῦντο ἐπὶ τῶν δακτύλων τῶν χειρῶν· τῶρα φάλαγξ ὀλόκληρος ἐπιστημόνων καὶ μορφωμένων ἐν γένει ἀνδρῶν ἀπετέλει τὴν πρωτοπορείαν εἰς πᾶσαν θετικὴν ἐκδήλωσιν σκοποῦσαν τὸ καλὸν ἢ τὴν πρόοδον τῆς Κοινοῦτητος καὶ γενικώτερον τὴν εὐδόωσιν τῶν ἐθνικῶν πραγμάτων. Καὶ εἶναι οὗτοι κατὰ σειρὰν καὶ κατ' ἐπιστήμην οἱ ἑξῆς :

Ἴατροί : Ἐντὸς μιᾶς καὶ μόνης δεκαετίας (1900—1910) πέντε ἱατροὶ διὰ μιᾶς ἐξεπῆδησαν, γνήσια τέχνα τοῦ Σκοποῦ : ὁ **Δημ. Ἀπ. Βαλιούλης**, ὁ **Βασίλ. Ἰ. Οἰκονομίδης**, ὁ **Τηλέμ. Β. Βαλιούλης**, ὁ **Συμ. Φλ. Ζαφειριάδης**, τοῦ Ἑλλην. Πανεπιστ. Ἀθηνῶν (οἱ τρεῖς πρῶτοι καὶ μὲ εὐρωπ. ἐν Γαλλίᾳ συμπλήρωσιν) καὶ ὁ **Ἀνδρ. Ἰ. Παπανδρεάδης**, τοῦ ἐν Κων)πόλει τουρκικοῦ· βραδύτερον δὲ ὁ **Ἀθαν. Δ. Βαξεβάνης**, ἱατρὸς χειροπράκτωρ ἐν Σικάγῳ (προώρως ἀποθανών), καὶ ὁ ὀδοντοῖατρὸς **Στ. Γ. Νικολαΐδης** ἢ **Μαλλοπόδης** ἐν Νέα Ὑόρκῃ.

Φαρμακοποιοί : ἐκτὸς τῶν παλαιότερων **Ἰ. Ἀναστασιάδου** καὶ **Φλ. Γουναρίδου** (μᾶλλον ἐμπειρικοῦ), οἵτινες ἀμφότεροι τὴν ἐπιστήμην τῶν ἤσκησαν ἐν Σαρ. Ἐκκλ. (ὁ δεύτερος ἐπὶ τι διάστημα καὶ ἐν Σκοπῷ) καὶ τῶν ἐν αὐτῷ τῷ Σκοπῷ διαρκῶς ἐργασθέντων ἡμιπρακτικῶν **Δ. Μικροπούλου** καὶ **Δ. Σπεισάρη** ἢ **Γρηγοροπούλου**, ἤρχοντο τῶρα οἱ νεώτεροι : **Χρ. Τ. Τριανταφυλλίδης**, **Κωνστ. Ἐμμ. Κομνηνός**, **Ζαφ. Φλ. Ζαφειριάδης**, **Γρ. Δ. Γρηγοριάδης**, ὅλοι τοῦ τουρκ. Παν)μίου, καὶ βραδύτερον ὁ **Ἐμμ. Ἀ. Ἀστρεινίδης**, τῶν Ἀθηνῶν.

Νομικοὶ ἢ δικηγόροι : **Γ. Ζαφειρόπουλος** καὶ **Δ. Χρ. Μοσχόπουλος** ἢ **Μόσκογλους** τῆς ἐν Κων)πόλει Νομ. Σχολῆς, ὧν ὁ πρῶτος ἐν τῇ τουρκ. ὑπηρεσίᾳ διατελῶν ἐφθασε μέχρι τοῦ βαθμοῦ βοηθοῦ Διοικητοῦ ἦτοι **μουαβλίνη** τῷ 1919, καὶ εἶτα τοῦ Ἐπάρχου ἢ **Καϊμακάμη**· ὁ δὲ ἕτερος ἐξηκολούθησε δικηγορῶν εὐδοκίμως ἐν Κων)πόλει. Ἐπίσης καὶ ὁ ἡμιπρακτ. δικηγόρος (δικολάβος) **Ἀν. Ἀ. Ἀστρεινίδης** 1), ὡς ἐν μέρει καὶ οἱ ἄριστοι τουρ-

1) Παρόμοιοι δικολάβοι διὰ κοινὰς ὑποθέσεις εἰς τὰ τουρκ. δικαστήρια καὶ ἰδίως τὰ τοῦ Μπουναρ Χισάρ, ὅπου δικαστικῶς ὑπήγετο μέχρι τοῦ 1880 ὁ

κομαθεῖς **Ἀναστ. Δ. Κόκκινος** καὶ **Ἀντ. Π. Παυλίδης**, ἀμφότεροι ἐν τῇ ἀνωτέρᾳ ὑπηρεσίᾳ τοῦ Δημ. Ὀθωμαν. Χρέους (Dette publique Ottomane).

Θεολόγοι (τῆς ἐν Κων)πόλει Θεολογ. Σχολῆς Χάλκης) ὁ **Βασίλ. Μαγκριώτης**, ἀπὸ Εὐκαρύου, ἀνάθρεμμα τοῦ Σκοποῦ καὶ ἐκ μητρὸς Σκοπηνῆς (ὁ νῦν πολυπαθὴς καὶ πολὺπειρος ἐν ἔθνικαῖς δοκιμασίαις Σεβασμιώτ. μητροπολίτης Σιδηροκάστρου) καὶ ὁ **Παντ. Χρ. Βαλιούλης**, διατελέσας καὶ καθηγητῆς· προγενέστερον δὲ (1890) ὁ **Κωνστ. Ἀπ. Βαλιούλης**, μητροπολίτης Γάνου καὶ Χώρας ἐν ἀρχῇ, εἶτα δὲ μέχρι τοῦ θανάτου του (1911) Πισιδείας.

Καὶ τέλος **Φιλολόγοι** : ὁ Νικ. Κ. Κωνσταντιόπουλος, πτυχ. τοῦ Πανεπιστ. Ἀθηνῶν, καὶ ἡμιφιλόλογος ὁ **Ἀναστ. Παπασεργ. Οἰκονομίδης**, καθηγητῆς τῆς Γαλλικῆς.

Μεταγενέστεροι δὲ ἐπιστήμονες (μετὰ τὸ 1915) καὶ ἀπ' εὐθείας ἐκ τῶν Εὐρωπ. Πανεπιστημίων : ὁ ἔξοχος ἰατρὸς **Πολυμένης Ν. Θεοφιλίδης**, σπουδίας ἐν Montpellier καὶ Παρισίοις, ὅπου καὶ ἀσκεῖ σήμερον εὐδοκίμως τὸ ἐπάγγελμα· ὁ χημικὸς-γεωπόνος **Θαλῆς Β. Ἀνδρεάδης**, εἰδικευθεὶς ἐν Γαλλίᾳ καὶ Γερμανίᾳ εἰς τὴν οἴνοποιάν καὶ τὴν ἐπιστήμην τοῦ **καπνοῦ** (ἐκ τῶν πρώτων παραγόντων τῆς ἰδρύσεως καὶ διευθύνσεως τοῦ **Ἑλλην. Ἰνστιτούτου Καπνοῦ**)· οἱ δύο ἀδελφοὶ **Ἀ. Χατζανέστη : Καλλίας** καὶ **Μιλτιάδης**, ἀμφότεροι σπουδάσαντες εἰς Βελγικὰ Παν)μια, ὁ πρῶτος ἐν Λιέγη ὡς μηχανικὸς ἠλεκτρολόγος (προσῶρος καὶ πολυκλαύστως ἐν Ἀθήναις πρὸ διετίας ἀποθανόν), ὁ δὲ δεύτερος ἐν Γάνδη ὡς πολιτικὸς μηχανικός, διαπρέφας εἰς τὰ μηχανικὰ ἔργα τοῦ Ἀξιοῦ ('Ἐταιρ. Φαουντέσσιον)' καὶ ὁ **Ἀριστοκλῆς Ἐμ. Ἀνδρεάδης**, διδάκτωρ τῆς Νομικῆς τοῦ περιφήμου Παν)μίου Columbia τῆς Ν. Ὑόρκης, ἔνθα καὶ ἀσκεῖ τὸ ἐπάγγελμα δικηγορῶν εὐδοκίμως παρὰ τοῖς Ἐφετείοις τῆς πόλεως ταύτης, ἐν Ἀμερικῇ. Ἦτοι ἐντὸς τῆς ἀπὸ τοῦ 1900 τελευταίας 15|ετίας ἢ 20|ετίας, εἴκοσι καὶ πλέον (23) **ἐπιστήμονες**, ὅλων τῶν κλάδων, ἐξετοξεύθησαν ὡς φωτεινὰ βέλη ἐκ τῆς εὐρυνθείσης τῶρα σκοπιᾶς τῶν βλέψεων τοῦ τέως ἀπομεμονωμένου Σκοποῦ.

Ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ στρατιωτ. στάδιον, ἂν καὶ ὑπόδουλος, δὲν ὑπελείφθη ὁ Σκοπός. Πρὸ τοῦ πρώτου ἐκτοπισμοῦ τοῦ 1915 εἶχεν ἤδη φοιτῶντας εἰς τὴν Στρατ. Σχολὴν Εὐελπίδων τῶν Ἀθηνῶν, ἐκτὸς τοῦ μνημονευθέντος **Συμ. Μαλαμῆ**, πεσόντος ἐν Ἠλείῳ τῷ 1913, τὸν **Κωνστ. Ἐμ. Ἀνδρεάδην** (τὸν νῦν ἐν ἐνεργείᾳ λαμπρὸν καὶ λαμπρῶς ἀθλήσαντα ἐν Ἀλβανίᾳ Συνταγ)χην τοῦ Πεζικοῦ) καὶ τὸν ἀλησμόνητον **Θεόδ. Σ. Δημητριάδην**, τὸν πρὸ ἑξαετίας ἐπώδυνον τέλος λαβόντα ἐν τῷ κόλπῳ τοῦ Θερμαϊκοῦ

Σκοπός, ὑπῆρξαν παλαιότερον (πρὸ καὶ περὶ τὸ 1880) ὁ πολὺς **Δ. Σταυρόπουλος** ἢ **Σακαλῆς** καὶ ὁ **Χατζησταυρῆς Χ. Χρησιδῆς** (ἐκ μητρὸς Χατζανέστης), ἀμφότεροι ἄριστοι τουρκομαθεῖς.

Ἐνταῦθα ἡ ἀεροπορία καὶ καθηγ. τῆς Ἀεροπορ. Σχολῆς Θεσ|νίκης. Ἐπίσης τὸν ἐξ Ἐφεδρῶν μονιμοποιηθέντα Ἄν. Κ. Πολυμενόπουλον, Ταγμαρχὴν τοῦ Πεζ. ἤδη ἐν ἀποστρατεία, καὶ τὸν λοχαγὸν τοῦ Πεζ. Στ. Ἄ. Ἀστρεϊνίδην (ἐκ μετατάξεως), πρῶην ἀπόφοιτον τῆς τουρκ. Στρατιωτ. Σχολῆς Ἀδρ|πόλεως ¹⁾).

Καὶ συμπεριέλαβε τώρα ἐν τῷ κύκλῳ τῆς ἐνεργείας του ὁ Σύλλογος τοῦ Ἀναγν. πᾶσαν δρᾶσιν καὶ πᾶσαν ἐκδήλωσιν, δυναμένην νὰ τιμήσῃ μίαν ἀξίαν τοῦ ὀνόματος πολιτισμένην κοινωνίαν. Πρὸ παντὸς ἐροήθη ἀκράτη-

1) Καὶ μετὰ τὴν διασποράν του (1922) ὁ Σκοπὸς δὲν ἔπαυσε φιλοτίμως νὰ θεραπεύῃ τὴν ἐπιστήμην, τούτου δὲ ἐξαίρετα δείγματα ἀπὸ τοῦ 1930 καὶ ἐξῆς εἶναι: Ὁ διαπρεπὴς ἐν Ξάνθῃ ἰατρός *Θαλῆς Δ. Τζούρος* (υἱὸς τοῦ ἀειμνήστου ἰατροῦ Δ. Τζούρου † 1938) τοῦ Πανεπιστ. Ἀθηνῶν, εἰδικευθεὶς ἐν Παρισίοις εἰς τὴν Παιδιατρικὴν (1930). Ὁ κάλλιστος δικηγόρος ἐν Δράμῃ *Δημ. Α. Μελισσηνός*, τοῦ Πανεπιστ. Ἀθηνῶν (1932). Οἱ τρεῖς ἀδελφοὶ *Χηνόπουλοι*, τοῦ Θεοδ., *Νικ. Χηνόπουλος*, ἄριστος πολιτ. μηχανικός, τοῦ Πολυτεχν. Ἀθηνῶν (1931), *Δημ. Χηνόπουλος*, ἐξαίρετος ἰατρός ἐν Ἀλεξ|πόλει (1933) καὶ *Κωνστ. Χηνόπουλος*, φέρελ-πιδ ἀρχιτέκτων (1936). Οἱ τρεῖς ἐπίσης ἀδελφοὶ *Μαλαμῆ*, τοῦ Βασιλ. (ἔγγονοι ἐκ μητρὸς τοῦ ἀειμνήστου ἔθν. διδασκάλου Ἄλ. Ἀλεξιάδου) *Συμ. Μαλαμῆς*, λαμπρὸς μηχανικός ἀγρονόμος, τοῦ Πολυτεχν. Ἀθηνῶν (1935), *Μενέλ. Μαλαμῆς*, δοκιμώτατος καὶ φιλοτιμώτατος ἰατρός, τοῦ Πανεπιστ. Ἀθηνῶν (1938) καὶ *Βασ. Μαλαμῆς*, ὁ νεαρὸς πτυχ. τῆς Φαρμακευτικῆς (1940). Ὁ *Θρασ. Δ. Σοφίτσης*, πτυχ. τῆς Νομικῆς καὶ τῶν Πολιτ. ἐπιστημῶν τοῦ Πανεπ. Θεσ|νίκης (1933), εὐδοκίμως δικηγορῶν καὶ πατριωτικώτατα δρῶν ἐν Σέρραις. Οἱ δύο καλοὶ γεωπόνοι *Χρ. Κ. Τζαχίλης* καὶ *Γ. Χ. Ταλιαδουρίδης* (παρὰ τῇ Ἄγροτ. Τραπέζῃ), ἀμφότεροι τῆς Ἀνωτ. Γεωπον. Σχολῆς, καὶ ὁ ἐν Βόλῳ ἐπιτυχῶς ἀπὸ τοῦ 1941 ἀσκῶν τὴν ἰατρικὴν *Νικ. Ἄλ. Μουμιτζῆς*. Ἐπίσης ὁ νεαρὸς Ἀνθυπολοχαγὸς τοῦ Πεζικοῦ Ἐλευθ. Ε. Βαλιούλης, τῆς Σχολῆς τῶν Εὐελπίδων (ἐκ τῶν ἀριστέων τοῦ τελευταίου πολέμου) καὶ ὁ φέρελπιδ *Χρ. Γ. Φλώρος*, τῆς αὐτῆς Σχολῆς· πιθανῶς δὲ καὶ ἄλλοι τῶν ὁποίων δὲν εἶναι εὐχερῆς σήμερον ἢ παρακολούθησις.

Ἄλλ' εἰς τὴν ἀξιόζηλον ταύτην ἔφειν πρὸς τὴν ἐπιστήμην συμμετέχει τώρα καὶ ὁ γυναικεῖος κόσμος τοῦ ἐν διασπορᾷ Σκοποῦ, τοῦ ὁποίου πρῶται καὶ κάλλισται μέχρι τῆς στιγμῆς ἀντιπρόσωποι εἶναι: Ἡ πρῶην δεσπ. *Σαφῶ Ε. Οἰκονομίδου* (ἤδη κυρία Λεων. Μαγκριώτη), διδάκτωρ τῆς Ἰατρικῆς τοῦ Πανεπιστ. Ἀθηνῶν (1937), εἰδικευμένη φυματολόγος, καὶ ἡ δεσπ. *Κερασοῦλα ἢ Σωσοῦλα Ἀριστοδ. Κωνσταντοπούλου*, διδάκτωρ τῆς Νομικῆς τοῦ αὐτοῦ Παν|μίου (1942), εὐδοκίμως ἤδη ἐργαζομένη ὡς δικηγόρος παρὰ τῷ δικαστικῷ τμήματι τῆς Ἐθν. Τραπέζης (Κεντρ. Κατάστημα Ἀθηνῶν).

Εἰς τὸν Σκοπὸν ἐπίσης ἀνήκουσιν, ἂν καὶ μὴ γεννηθεῖσαι ἐν Σκοπῷ, καὶ αἱ κάτωθι: ἡ πρῶην δεσπ. *Βασιλικὴ Ἄρ. Χρησιτίδου* (νῦν κυρία Θαλῆ Τζούρου), καλλίστη φιλόλογος, πτυχ. τοῦ Πανεπιστ. Θεσ|νίκης (1937), ἤδη καθηγήτρια τοῦ Α' Γυμν. Θηλέων ἐν Θεσ|νίκῃ, καὶ ἡ νεαρὴ δεσπ. *Μαρία ἢ Μαίρη Κ. Κομνηνοῦ*, πτυχ. τῆς Φαρμακευτικῆς τοῦ Ἐθν. Παν|μίου (1943), ἐν μέρει δὲ καὶ ἡ δεσπ. *Ἄννα Δ. Μήτσανα*, ἀρίστη πτυχ. ὀδοντοίατρος (1942), ἐκ πατρὸς Ἀδρ|πολίτου καὶ μητρὸς Σκοπηνῆς, τῆς ἀειμνήστου διδουκαλίσεως *Ἀφροδίτης Δ. Βαλιούλη*.

τος εἰς τὴν ἄσκησιν τῆς φιλανθρωπίας, ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τοῦ μορφωμένου γυναικείου κόσμου τοῦ Σκοποῦ, τὸν ὁποῖον ἀπὸ τοῦ 1908 συνέληξεν εἰς ἴδιον Σωματεῖον ἢ πρωτοβουλία τοῦ Νικ. Κ. Κωνσταντοπούλου, ὡς διευθυντοῦ τῆς Σχολῆς, διὰ τῆς ἰδρύσεως τοῦ *Συλλόγου Κυριῶν καὶ Δεσποινίδων «Ἐλπίς»*, μὲ πρόεδρον τὴν ἐκάστοτε διευθύντριαν τοῦ Παρθ] γείου. Θὰ παραμείνη ἀλησμόνητον τὸ θέαμα τῶν ἀμαξιῶν ποὺ κατάφορτα ἀπὸ σάκκους ἐστάθμευαν ἔξω τοῦ Ἐναγν. κατὰ τὰς παραμονὰς τῶν Χριστουγέννων καὶ τοῦ Πάσχα, πρὸς διανομὴν ἀλεύρων καὶ ἄλλων εἰδῶν τροφίμων εἰς τὰς στερουμένας λαϊκὰς οἰκογενείας, ὡς καὶ ἡ παροχὴ δωρεὰν φαρμάκων καὶ ἰατρικῆς κατ' οἶκον ἐπισκέψεως εἰς τοὺς ἀπόρους καὶ ἢ ἐν γένει περίθαλψις καὶ ἀρωγὴ πρὸς ὅλους ἀνεξαιρέτως τοὺς πάσχοντας. Τὸ Ἐναγν. τοῦ Σκοποῦ εἶχε μεταβληθῆ εἰς εὐρύτατον ἐργαστήριον ἐκχειλιζούσης θετικῆς φιλοπατρίας, ἀνδρικῆς ἀρετῆς, καὶ ὑπερόχου κοινωνικῆς φιλαλληλίας.

Ἐργάνωσε καὶ ἐσυστηματοποίησε τὰς παρημελημένας λαϊκὰς ἐορτὰς καὶ τὰς θρησκευτ. τελετὰς καὶ πανηγύρεις (παλαῖστρες, καρναβάλια, κάλανδα κ. ἄ.) διὰ τῆς ἐνισχύσεως παντὸς ὅπερ θὰ συνετέλει εἰς τόνωσιν τοῦ πατριωτ. φρονήματος καὶ πλουσιωτέραν ἄσκησιν τῆς κοινων. φιλανθρωπίας.

Καθιέρωσε τὰ νυκτερινὰ μαθήματα διὰ τοὺς ἀναλφαβήτους καὶ τοὺς ἔχοντας ἑλλιπῆ τὴν στοιχειώδη μόρφωσιν, ὑποχρεωθέντων τῶν διδασκάλων καὶ ὅλων τῶν εὐπαιδευτῶν μελῶν τοῦ Συλλόγου νὰ διδάξουν καθ' ὠρισμένας ὥρας τῆς ἐβδομάδος καὶ ἐναλλάξ, χάριν τῆς ἀριωτέρας καταρτίσεως τῶν συμπολιτῶν των. Τὸ ἴδιον ἐγένετο καὶ ὑπὸ τῶν μελῶν τοῦ Συλλόγου τῆς «Ἐλπίδος» καὶ τῶν διδασκαλισσῶν, διὰ τὸ γυναικεῖον μέρος τῆς Κοινότητος.

Ἀνύψωσεν εἰς τὸ μὴ περαιτέρω τὸν θεσμόν (διότι θεσμὸς πλέον ἀπέβη διὰ τὸν Σκοπὸν ἀπὸ τοῦ 1875) τῶν θεατρικῶν παραστάσεων, εἰς τὰς ὁποίας ἔτρεχαν τῶρα ἀπὸ τὰ περίχωρα διὰ νὰ παρακολουθήσουν τὴν ὀργανωμένην ἐμφάνισιν τῆς νεολαίας Σκοποῦ, ἀρρένων καὶ θηλέων, νὰ διδάχθουν, νὰ μιμηθῶν, νὰ χειροκροτήσουν. Ἡ εὐλογία τοῦ Θεοῦ καὶ αἱ γενναῖαι παροχαὶ τῶν ἀπανταχοῦ τῆς γῆς φιλοτίμων τέκνων τοῦ Σκοποῦ κατέκλυζαν τὸ Ἐναγν., οἱ δὲ δύο διαχειρισταὶ τῆς ὅλης δράσεως, οἱ λειτουργοὶ μᾶλλον τῆς ἱερᾶς καὶ ἐθνικῆς ταύτης διακονίας, ὁ Ἄρ. Κωνσταντόπουλος καὶ ὁ Σῖμ. Σιμόπουλος, ἀπετέλουν καὶ ἦσαν ὁμολογουμένως τὸ διπλοῦν ἵνδαγμα τῆς λαϊκῆς Κοινότητος Σκοποῦ.

Τότε τῇ πρωτοβουλίᾳ τοῦ Ἐναγν. ἀνεκαινίσθη ἐπὶ τὸ συγχρονιστικώτερον καὶ τὸ πρόγραμμα τῆς Σχολῆς (ἐν ἀρμονίᾳ πάντοτε πρὸς τὸ ἐπίσημον πρόγραμμα τῶν Πατριαρχείων), ἢ δὲ *Γυμναστικὴ* διὰ πρώτην φορὰν ἐπεβλήθη ὡς μάθημα ἰσοτίμον πρὸς τὰ ἄλλα, μὲ ἀπαράμιλλον πρῶτον διδάσκαλόν της τὸν ἀγαλατωδὴ τὴν μορφήν καὶ τὸ παράστημα Πελοπ. Βαβατσανίδην, τὸν τόσον μαρτυρικῶς ἔπειτα σφραγισθέντα. Ἡ φοίτησις ἀπέβη

κατ' οὐσίαν, παρὰ τὸ ἀνεπίσημον τοῦ πράγματος, ὑποχρεωτική, ἀπηλλάγησαν παντὸς βάρους οἱ ἄποροι μαθηταί, καὶ τὸ σύστημα τῶν διδάκτρων σχεδὸν ἐξέλιπεν. Ἀποτέλεσμα τούτου ὑπῆρξεν ὅτι οἱ μαθηταὶ καὶ μαθήτριάς ὑπερέβησαν τώρα (τῷ 1910) τοὺς 800 καὶ προσήγγιζαν πρὸς τοὺς 900 (μετὰ καὶ τῶν νηπίων τῆς Προκαταρκτ. τάξεως) ἐπὶ συνολικοῦ πληθυσμοῦ 6.500 ψυχῶν (ἐξ ὧν 20 μόνον οἰκογένειαι τουρκικαὶ καὶ περὶ τὰς 40—50 βουλγαρικάς, ὀρθόδοξοι ὅμως καὶ αὐταὶ καὶ τὴν ἑλλην. γλῶσσαν λαλοῦσαι καὶ σπουδάζουσαι) ἤτοι ἀναλογία φοιτήσεως σχεδὸν 14 ο]ο (1). Τὸ διδάσκον προσωπικὸν εἶναι τώρα (μετὰ τὴν διαίρεσιν τῶν κατωτέρων τάξεων εἰς τμήματα) φυσικῶς ἀνεπαρκές, καὶ ὡς ἐκ τούτου ἐνισχύεται διὰ τῆς προσλήψεως ἐτέρων δύο διδασκάλων καὶ ἀργότερον τριῶν (ὡς καὶ μιᾶς ἀκόμη διδασκαλίσεως) ἐκ τῶν ἀποφοιτώντων ἐκάστοτε τοῦ Γυμνασίου Ἀδ]πόλεως, κυρίως, ἀλλὰ καὶ τῆς Μ. τοῦ Γένους Σχολῆς, ὡς ἦσαν ὁ Συμ. Θ. Ζαφειριάδης, ὁ Κ. Δ. Βαλιούλης, ὁ Β. Ἰ. Οἰκονομίδης, ὁ Ν. Κ. Κωνσταντόπουλος, καὶ ὡς θὰ εἶναι ἀργότερον οἱ νεαροὶ Σωκρ. Ἀ. Βαλιούλης καὶ Συμ. Ζ. Συμεωνίδης, καὶ ἔτι ἀργότερον (μετὰ τὸ 1910) ὁ Ἐμμ. Ἀ. Ἀστρεϊνίδης καὶ Ἀθ. Δ. Βαξεβάνης, μαθηταὶ πάντες τοῦ Ἀρ. Κωνσταντοπούλου καὶ Σ. Σιμπούλου, διὰ νὰ συνεχίζεται ἡ παράδοσις, ἡ ἀρραγῆς αὐτῆ βάσις πάσης ὑγιοῦς καὶ σταθερῶς προοιούσης ἐξελίξεως (2).

1) Κατὰ τὸ 1915, ἔτος τοῦ ἐκτοπισμοῦ, τὸ σύνολον μαθητῶν καὶ μαθητριῶν ἔφθασε καὶ δὴ καὶ ὑπερέβη τοὺς 900 ἤτοι ἀναλογία προσεγγίζουσα τὸ 15 ο]ο. Ἐν τῷ μεταξύ καὶ οἱ ὀλίγοι Βούλγαροι τοῦ Σκοποῦ, ποιμένες ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον καὶ τινες γεωργοί, ζῶντες συγκεντρωμένοι καὶ σχεδὸν ἴδιον ἀποτελοῦντες συνοικισμὸν (βουργαρομαχαλάς) ἐν τῇ ἀκραίᾳ καὶ βορειοτάτῃ περιοχῇ τῆς συνοικ. Ἀλεμόνι. καὶ τοὺς ὁποίους μετὰ τὸν τελευτ. Ρωσσοτουρκ. πόλεμον τοῦ 1878 καίτοι ἑλληνίζοντας δὲν ἔπαυσε κατὰ συχνὰ διαλείμματα νὰ ὑποδαυλίξῃ πρὸς ἀπόσχισιν ὁ ὄψιμος ἀλλὰ καὶ κάπως δραστήριος ἡγέτης τῶν Παναγ. Πατάκης (ὃν διεδέχθη περὶ τὸ 1900 ὁ μεγαλειότερος τῶν δύο υἱῶν του Κοσμᾶς Πατακόπουλος, τελείως σχεδὸν ἐξελληνισθεὶς), ἐξετοπίσθησαν καὶ αὐτοὶ ὁμαδικῶς εἰς Βουλγαρίαν, ὅπως καὶ ὅλοι οἱ βούλγαροι τὴν καταγωγὴν ἢ βουλγαρόφωνοι τῆς Ἀνατολ. Θράκης, δυνάμει συμφωνίας ἐπὶ τούτῳ μεταξύ Τουρκίας καὶ Βουλγαρίας συναφθείσης τῷ 1913. Οὕτω μετὰ τοὺς Βαλκαν. πολέμους, ἀπελθόντων καὶ τῶν ὀλίγων Τούρκων ἐν τῷ μεταξύ, ὁ Σκοπὸς παρέμεινε ἀμιγῶς καὶ ἀκεραίως Ἑλληνικός.

2) Κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο (1900—1915) ἐδίδαξαν ἐπίσης καὶ τινες μὴ Σκοπηνοί, ὡς οἱ ἐκ Σαρ. Ἐκκλ. Θεολ. Βαφείδης (1901—1903), ὁ κατόπιν φιλόλ. καθηγητῆς καὶ Γυμνασιάρχης (εἰσέτι ἐν ἀκμῇ τῷ 1940 ἐν Ἀθήναις ἀποθανών), ὁ Ἀθ. Χ. Θεοδορίδης, ὁ μετέπειτα διαπρεπῆς δικηγόρος τῆς Κομοτηνῆς, ὁ Δημ. Π. Μιχαηλίδης, εὐδοκιμήσας ἀργότερον εἰς τὸ ἐμπόριον, καὶ ὁ Μόσχος Ἀ. Καλογιαννίδης, διακριθεὶς ἐν τῇ ἀνωτέρᾳ ὑπαλληλικῇ ὑπηρεσίᾳ τοῦ Ἑλλην. Κράτους ἐπίσης ὁ Ἀριστείδης... ἐκ Γανοχώρων. Ἀργότερον δέ, μετὰ τὸ 1910, ὁ Σταμ. Σταματίου ἐκ Σάμου (1912—13), ὁ Ἀγγ. Πετρηγὸς ἐκ Σ. Ἐκκλ. (1913—14), ὁ Εὐκλ. Ν. Εὐκλείδης ἐκ Σκεπαστοῦ (1914—15) καὶ πιθανῶς καὶ ἄλλοι τις.

Τὰ αὐτὰ περίπου καὶ εἰς τὸ Παρθεναγωγεῖον. Μετὰ τὴν *Χρυσὴν* καὶ Εἰρήνην *Τριανταφυλλίδου* ἐξ Ἐδρ(πόλεως, ὧν ἡ πρώτη καὶ διευθύντρια (1898-1902), τὴν *Θελξιόπην Ἰ. Κωφοπούλου* ἢ Γεσίη-Γιαννάκη (διευθ.) ἐκ Σαρ. Ἐκκλ. (1902—1907), τὴν *Ἀγλαΐαν Παπαγεωργίου* ἢ Ἀναστασιάδου (διευθ.) ἐκ Σκοποῦ (1907—1908), τὴν *Χρυσὴν Χαραλάμπους* (διευθ.) ἐξ Ἐδρ(πόλεως (1908—1911), καὶ τὰς ἐξαιρέτους ἀδελφὰς *Χρυσὴν* καὶ *Μαριάνθην Ἰ. Παπανδρεάδου*, ἐκ Σκοποῦ, ὧν ἡ πρώτη καὶ συνδιευθύντρια ἀργότερον (1914—1915), κάλλιστα καὶ φιλοτιμώτατα πάσας ἀνεξαιρέτως ἐργασθείσας, σενεπικουρούμενας δὲ ἐπὶ μίαν ἑταίριαν (1900—1906) ὑπὸ ἀρίστων βοηθῶν (μετὰ τὴν Ἀφροδ. Δ. Βαλιούλη), ὡς ἡ Καλλιόπη Φ. Φανίδου, ἡ Οὐρανία Γ. Χαροῦ, ἡ Πουλίνα Ἀλμπάνη (υἱοθετημένη κόρη Εὐδ. Συμεωνίδου), ἀπόφοιτοι καὶ αἱ τρεῖς τοῦ Σχολαρχείου Σκοποῦ, ἔρχονται τῶρα, ἀπὸ τοῦ 1906 καὶ ἐντεῦθεν, χορεία δλόκληρος Σκοπηνῶν δεσποινίδων μετὰ καὶ τῶν ἀδελφῶν Παπανδρεάδου, (ἀπόφοιτοι πᾶσαι τοῦ Ἀνωτ. Ζαπλείου Παρθ(γείου Ἐδρ(πόλεως), καύχημα καὶ χαρὰ τοῦ γυναικείου κόσμου τῆς Κοινότητος: Ἀλεξάνδρα Φ. Φανίδου, Ἀλεξάνδρα Φιλ. Βαλιούλη (προσώπως ἐκλιποῦσα), *Ἑλπινίκη Ἀ. Ἀλεξιάδου*, διευθύντρια (1912—1914), Ἑλπινίκη Κ. Ταυρίδου, Ὀλγα καὶ Ἑλλη Χρ. Χαντζερῆ, Ἑλένη Ἰ. Ἡλιογλου, Κλειῶ καὶ Ἑλένη Μιλτ. Οἰκονομίδου, Εὐανθία Γ. Δαδάκη, Ἀντιγόνη Κ. Καραγιαννίδου, Βαρσαμέλλη Γ. Κωνσταντινίδου, Φερηνίκη Ζ. Συμεωνίδου, Θεόκλεια Ἀ. Ἀστρεϊνίδου, Μερόπη Παπανδρεοῦ καὶ ἄλλαι, τῶν ὁποίων μᾶς διαφεύγει ἴσως ἡ σειρά ἢ τὸ ἐπώνυμον.

Σημ.—Ταυτοχρόνως ἐδίδαξαν καὶ τινες μὴ Σκοπηναί, ὡς ἡ Ἀναστασία Μουσαλίδου, κατόπιν σύζυγος τοῦ ἐντοπίου Ἀχιλλ. Καρακώστα (ἀπαχθεῖσα ὑπ' αὐτοῦ), ἡ Ἄννα... ἢ ἐπιλεγομένη καὶ *δασκαλοῦδα*, λόγῳ τοῦ μικροῦ ἀναστήματός της, καὶ τελευταῖαι (1911—1912) αἱ ἀδελφαὶ *Χατζημυχαήλ*, *Εὐανθία* (διευθ.) καὶ Βικτωρία, πᾶσαι ἐξ Ἐδρ(πόλεως.

Περὶ τοὺς χρόνους τούτους ἐλειτούργησεν, ἐκ διαλειμμάτων, καὶ *ἰδιωτικὸν* σχολεῖον *νηπίων*, τῆς ἐκ Σκοποῦ Πελαγίας Πουλημένου (τῆς ἐπιλεγομένης Τουρλούδας), ἐν τῇ συνοικίᾳ Κυριακοῦ¹⁾.

Ἦδη ὁ προϋπολογισμὸς τῆς ὅλης ἐκκλήσ. Κοινότητος Σκοποῦ ὑπέβη κατὰ πολὺ τὰς 600 λίρας χρ., ἐκ τῶν ὁποίων 500 καὶ πλέον (540) διατίθενται ἀποκλειστικῶς διὰ τὴν ἐκπαίδευσιν. Ὁ κατωτέρω πίναξ δεικνύει λίαν εὐγλώττως τὴν προϊούσαν ἐξέλιξιν τῶν ἐκπαιδευτ. πραγμάτων Σκοποῦ ἐντὸς μιᾶς 30ετίας (1880—1910).

1) Καὶ πολλοὶ ἀπόφοιτοι τῆς Ἑλλ. Σχολῆς Σκοποῦ μετῆλθαν τὸν διδάσκαλον εἰς χωρία τῆς Θράκης, ὡς (παλαιότερον) ὁ *Κωστ. Παπανδρεάδης*, ὁ *Μιχ. Κ. Κωνσταντινίδης* (Κωτσόγλου), ἐσχάτως ἐν Ἀθῆν. ὑπέργητος ἀποθανὼν (1943), ὁ *Δημ. Σ. Ἀλεξιάδης* ἢ *Μαῦρος κ. ἄ.*, βραδύτερον δὲ (μετὰ τὸ 1900), ὁ *Ἀναστ. Κ. Βαλιούλης*, ὁ *Σγουρῆς Ζ. Συμεωνίδης κ. ἄ.* Ἐπίσης καὶ τινὰ κοράσια ἐκ Σκοποῦ.

Τῷ 1880 (1)

	<i>Μαθηταὶ</i>	<i>Διδάσκαλοι</i>	<i>Δαπάναι</i>
Ἑλλην. Σχολή	20	1	55
Ἀλληλῳδικτικὴ	200	2	90
Παρθεναγωγεῖον	80	1	50
	<u>300</u>	<u>4</u>	<u>195</u> (λίγ. τουρκ. χρ.)

Ἐπὶ ἑλλην. πληθυσμῷ 3.800. Ἦτοι ἀναλογία 8%.

Τῷ 1895 (2)

Ἀστικὴ Σχολή	400	4	160
Νηπιοπαρθεναγ.	150	2	70
	<u>550</u>	<u>6</u>	<u>230</u> (260 μετὰ τῶν παιδονόμων, καυσίμου ὕλης κλπ.).

Ἑλλην. πληθυσμ. 5.000, ἀναλογ. 11%.

Τῷ 1900 (3)

Ἀστ. Σχολή (μετὰ τῆς Νηπ. τάξ.)	480	5	200
Νηπιοπαρθεναγ.	210	3	100
	<u>690</u>	<u>8</u>	<u>300</u> (ἐν ὄλφ 350)

Ἑλλ. πληθυσμ. 5.500, ἀναλ. 12.5%.

Τῷ 1910 (4)

Ἀστ. Σχολή	560	8	
Νηπιοπαρθ. (5)τάξ.)	300	4	λ. χρ. 500 (μετὰ παιδον. κλπ. 540).
	<u>860</u>	<u>12</u>	(ὄν οἱ δύο βοηθοί).

Ἑλλην. πληθυσμ. 6.200, ἀναλογ. 14%.

Ἦτοι μαθηταί, μαθητρίαι, διδάσκαλοι, δαπάναι κλπ. τὰ πάντα ἑτριπλασιάσθησαν.

Τὸ ἔτος 1910 εἶναι τὸ χρυσοῦν ἔτος τοῦ Σκοποῦ. Τῆς ἐκκλησίας τοῦ Ἀγ. Δημητρίου περατωθείσης κτιριακῶς, με δαπάνην 5.000 περίπου χρυσῶν λιρῶν καὶ ἀπροσμέτρητον προσωπικὴν ἐργασίαν, ἐτοιμάζονται ἤδη

1) Ἐκ τῆς στατιστ. *Μελισσ. Χριστοδοῦλου* «Ἱστοριογεωγρ. περιγραφή τῆς Ἐπαρχ. Σαρ. Ἐκκλησιῶν» (σελ. 69) Ἀθῆναι 1881.

2) Ἀρχιμανδρ. *Μελισσ. Χριστοδ.* «Ἡ Θράκη καὶ αἱ Σαρ. Ἐκκλησίαι» (σελ. 44) Κων/πολις 1897.

3) Ἐκ στατιστ. τῆς τότε Ἐπισκοπῆς Σαρ. Ἐκκλησιῶν.

4) Ἐκ στατιστ. τῆς ἀπὸ τοῦ 1906 *Μητροπόλεως Σ. Ἐκκλ.* καὶ ἐξ ἀτομικῶν σημειώσεων (1909). Βλ. καὶ *Σταμ. Β. Ψάλτων* «Ἡ Θράκη καὶ ἡ δύναμις τοῦ ἐν αὐτῇ ἑλλην. στοιχείου» (Ἀθῆναι 1919).

τὰ τῶν ἐγκαινίων της. Ὁ ἑορτασμός των πρέπει νὰ εἶναι ἀνάλογος πρὸς τὴν σημασίαν τοῦ ἔργου (εἶναι ἢ λαμπρότερα ἐκκλησία τῆς Θράκης) καὶ ἰσάξιος πρὸς τὴν γενομένην πρόοδον τῆς τελευταίας 30ετίας. Τὸ γεγονός θὰ ἔχη σημασίαν φιλοτίμου κοινοτικῆς ἐπιδείξεως. Πρέπει τὰ πάντα νὰ εἶναι ἀνάλογα, καὶ τὰ Σχολεῖα ἔχουν ἤδη παλαιωθῆ. Μία ἐκκλησις πρὸς τὰ ἐν Ἀμερικῇ φιλοπάτριδα τέκνα τοῦ Σκοποῦ καὶ καταφθάνουν ἀμέσως τὰ σχέδια καὶ ζητοῦνται γινῶμαι περὶ τῶν διαστάσεων τῶν μελλοντικῶν κτιρίων καὶ τοῦ προορισμοῦ των. Ἡ Νέα Ὑόρκη καὶ τὸ Σικάγον θ' ἀναλάβουν τὴν δαπάνην ὁλόκληρον.

Ἱερατικῶς προϊστάται τώρα τῆς Κοινότητος, ὢν καὶ Ἀρχιερατ. Ἐπίτροπος συνάμα, εὐπαίδευτος καὶ λίαν σεβάσμιος ἀνὴρ, ὁ ἀείμνηστος Ἀρχιμανδρ. **Παπαῖωανεῖμ Παπανδρεάδης** († Ἰούν. 1915) ἐκ τῶν ἀρίστων μαθητῶν τοῦ Κωνσταντινίδου καὶ ἀπ' εὐθείας ἕγγονος τοῦ μεγάλου ἐθνομάρτυρος Παπανδρέα, περιστοιχούμενος ὑπὸ νέων κληρικῶν στελεχῶν, ὡς εἶναι ὁ σεμνὸς Ἱερομόναχος **Παπακυριάκος Κ. Κωνσταντόπουλος**, τὸν ὁποῖον ἀναμένει μετ' ὀλίγον ὁ στέφανος τοῦ μαρτυρίου... καὶ αὐτόν. Ἀλλ' ἄς προχωρήσωμεν, προτοῦ βάσκανος δαίμων εἰσορμήσῃ καὶ μεταβάλλῃ τὰ πάντα εἰς ἑρείπια!...

Ὁ **Σῖμ. Σιμόπουλος** (ὁ ἀπαράμιλλος διδάσκαλος τῆς Γεωγραφίας καὶ τῶν φυσικῶν μαθημάτων) ἀναλαμβάνει τώρα τὴν γενικὴν διεύθυνσιν τῶν Ἐκπαιδευτηρίων Σκοποῦ, ἐξουσιοδοτημένος νὰ κατευθύνῃ κυριάρχως καὶ ὡς αὐτὸς νομίζει καλλίτερον, τὰ τῆς ἐκπαιδεύσεως τῆς πατρίδος του. Ὁ **Δημ. Τζοῦρος**, ὡς πρῶτος τῆς Δημογεροντίας, προεδρεύει ἐμφρόνως τῆς Κοινότητος, ἀπολαύων τοῦ γενικοῦ σεβασμοῦ, καὶ ὁ **Ἀρ. Κωνσταντόπουλος**, πρόεδρος τῆς σχολ. Ἐφορείας καὶ τοῦ Ἀναγνωστηρίου, θὰ ὑποδειχθῆ μετ' ὀλίγον δημοφώνως, ἅμα τῇ ἐνσκήψει τῶν Βαλκαν. πολέμων καὶ τῇ βουλγαρικῇ εἰσβολῇ, ὡς ὁ ἐνδεδειγμένος **Δήμαρχος Σκοποῦ**, διὰ νὰ παρακάμψῃ, ὡς καὶ παρέκαμψεν ὄντως, τοὺς πικνοὺς καὶ πολυειδεῖς σκοπέλους τῶν θολωμένων ἐκείνων καιρῶν.

Διανύομεν τώρα τὴν κρίσιμον ἐποχὴν τῶν Βαλκαν. πολέμων (1912-1913). Καὶ ἐγκαινιασμός ἐκκλησίας καὶ ἀνέγερσις σχολ. κτιρίων καὶ τόσα ἄλλα σχέδια εὐγενῶν πραγματοποιήσεων, ἀναβάλλονται προσωρινῶς μέχρι τῆς ἐλπυζομένης παρόδου τῆς θυέλλης πού ἐνέσκηψε. Φεύγουν οἱ Βούλγαροι (7 Ἰουλ. 1913)· ἀλλὰ τὴν χαρὰν τῆς ἐξ αὐτῶν ἀπαλλαγῆς διαδέχεται φόβος καὶ ἀγωνία ἔναντι τῆς νέας καταστάσεως, Οἱ ἐπανελθόντες Τοῦρκοι δὲν εἶναι πλέον οἱ ἴδιοι· κἄτι τὸ νέον πρέπει νὰ ἐδημιουργήθῃ μεταξὺ ἐκείνων καὶ ἡμῶν· τὸ ἐπελθὸν χάσμα θὰ εἶναι τοῦ λοιποῦ ἀγεφύρωτον!... Καὶ ἐνσκήπτει μετ' ὀλίγον ἀπροόπτως ἢ κατὰ πολὺ σφοδρότερα καταγίς τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ πολέμου (1914—1918).

Τὰ περαιτέρω εἶναι γνωστά, ἡ δὲ ἐκθεσις αὐτῶν, ὡς ἐν μέρει μόνον

υπαγομένη εἰς τοὺς σκοποὺς τῆς παρουσίας μελέτης, δὲν δικαιούται ἴσως ἢ ὀλίγων μόνον γραμμῶν, ἀπλῶς διὰ τὴν ἱστορικὴν συνέχειαν. Ὁ Σκοπός, σύνολος ὁ Σκοπός, ἀφοῦ ἐπὶ ἓν ὀλόκληρον ἔτος (ἀπὸ τῆς ἐνάρξεως τοῦ εὐρωπ. πολέμου) ἐπιέσθη, ἐληστεύθη, κατετυραννήθη καὶ ὑπέστη παντοίους ἐξευτελισμοὺς ὑπὸ τῶν Τούρκων, τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 1915 (10 Σεπτεμβρ. ἡμέρα Πέμπτη) ἐξεδιώχθη ἐκ τῶν ἐστιῶν του καὶ ἐστάλη νὰ ἀποθάνῃ ἐν μέσῳ ἀνηκούστων ταλαιπωριῶν μιᾶς τριετίας καὶ πλέον εἰς τοὺς ἀναπεπταμένους κάμπους τῆς παραλιακῆς Θράκης περὶ τὴν *Τυρολόην* καὶ *Ραιδεσιὸν* κατὰ τὸ πλεῖστον μέρος (1000 καὶ πλέον οἰκογένειαι) καὶ εἰς τὰ τραχέα καὶ ἄξυνα χῶματα τοῦ κατέναντι Μικρασιατικοῦ *Ἀντᾶ-Παζάρ*, ἐν μικροτέρῳ μέρει (200 περίπου οἰκογ.). Πολλαὶ οἰκογένειαι διὰ διαφόρων μέσων ὑπεκφεύγουσαι ἔφθασαν καὶ μέχρι Καυκάσου (Αἰκατερινοντὰρ) μέσῳ Βουλγαρίας καὶ Ρουμανίας, δι' ἀλεπαλλήλων σταθμῶν, ἐχθρικῶν ἐπαλλήλως ἀποβαινόντων. Καὶ καθ' ἣν στιγμὴν ἀπεχωρίζοντο τῆς περιλημμένης γενετήρας των οἱ ὑπερέλληνες τοῦ Σκοποῦ, ἐξ ἐκ τῶν ἐκλεκτοτέρων τέκνων του, ἀποσπασθέντες τῶν οἰκογενειῶν των ἐσφάγησαν τὴν ἐπομένην (11 Σ]βρ. 1915, ἡμέρα Παρασκευή), ἐξίλασθήρια θύματα μιᾶς προαιωνίου φυλετικῆς συγκρούσεως καὶ ἀνεπιδέκτων γεφυρώσεως ἀντιθέσεων ἱστορικῶν!... Ὁ Σκοπὸς εἶχεν ἤδη καὶ τοὺς νέους ἐθνομάρτυράς του. Ἡ συμπλήρωσις ἑκατονταετίας ἀπὸ τοῦ μεγάλου κινήματος τοῦ *Εἰκοσιένα* ἔχρηζε, φαίνεται, κάποιας θετικώτερας προσφορᾶς, καὶ ἡ ψυχὴ τοῦ μεγάλου Παπανδρέα καὶ τοῦ Σίμου-τροομπατζίῃ ἐζήτει ἀπιοτέραν καὶ καυστικώτεραν πιστοποίησιν τῆς ἱστορικῆς συνεχείας τοῦ θρακικοῦ ἑλληνισμοῦ καὶ τῆς ἀνταξιοτήτος τῆς διαδοχῆς τῶν ἐκάστοτε ἐπιγενεστέρων. Ἴσως τοῦτο καὶ νὰ καθίσταται ἀπαραίτητον διὰ τὴν συνεχῆ τροφοδότησιν καὶ τὴν διαιώνισιν τῶν ἰδανικῶν τῆς Ἑλλην. φυλῆς, τῆς ὁποίας ἡ εὐγενὴς μοῖρα εἶναι διαρκῶς νὰ δημιουργῆ, νὰ προσφέρει, καὶ νὰ θυσιάζεται. Νὰ θνήσκῃ ὑπὲρ τῆς ἀρετῆς, ὡς εἶπεν ὁ Ἀριστοτέλης :

...σᾶς πέρι, παρθένε, μορφᾶς
καὶ θανεῖν ζηλωτὸς ἐν Ἑλλάδι πότμος.

Καὶ εἰς τὴν μεγάλην αὐτὴν καὶ τιμητικὴν κλησιν, τὴν κλησιν τῆς ἱστορικῆς διὰ τὴν ἐθνικὴν ταυτότητα καὶ διαδοχὴν ἐπιβεβαιώσεως, δὲν ὑπέστησαν οὔτε παρήκουσαν οἱ ἐξ *μοιρογράπτοι* τοῦ Σκοποῦ. Ἦσαν ἀπὸ πολλοῦ ἔτοιμοι : ὁ *Ἀριστόδημος Κωνσταντόπουλος*, ὁ *Σίμος Σιμόπουλος*, ὁ *Πελοπίδας Βαβατζανίδης*, ὁ *Ζαφείριος Ζαφειριάδης*, ὁ *Θεόδωρος Κοκκάλας* ¹⁾ καὶ (ὡς ἀμνὸς ἄκακος) ὁ *Παπανυριάκος Κωνσταντόπουλος*. Αἰωνία των ἡ μνήμη!... «Αἱ ψυχαὶ αὐτῶν ἐν ἀγαθοῖς ἀβλισθήσονται...»

1) Ὁ *Θεόδ. Κοκκάλας*, παλαιὸς τρόφιμος τῆς Ἑλλην. Σχολῆς Σκοποῦ, ἐγεννήθη καὶ ἠνδρώθη εἰς τὴν *Γένναν*, ἀλλ' ἀπὸ πολλοῦ μετοικήσας ἔζη καὶ ἐμπο-

Ἐδῶ κατ' οὐσίαν τερματίζεται τὸ θέμα τῆς παρούσης μελέτης. Τὰ περαιτέρω, ἦτοι τὰ μετὰ τὴν ἐπάνοδον τῶν Σκοπιανῶν ἐκ τῆς ἔξορίας καὶ τὰ τῆς ἐλευθέρως πλέον διαβιώσεως αὐτῶν ἐπὶ μίαν τριετίαν (1919—1922), ὡς καὶ ἡ συνέχισις ὑπὸ τὰς νέας συνθήκας τῆς προτέρας των ζωῆς, ἀνήκουσι μᾶλλον εἰς τὴν μετὰ τὸ 1922 ἱστορίαν τοῦ Σκοποῦ, καθ' ὃ ἔτος ἐπῆλθεν ὁ ὀριστικὸς ἐκτοπισμὸς καὶ ἡ ἐπ' ἀνταλλαγῇ μετανάστευσις. Ἀπὸ τοῦ 1919 δηλονότι ἀρχίζει κατ' οὐσίαν ἡ ἱστορία τοῦ **Νέου Σκοποῦ**. Διότι παρὰ τὴν ἐν τῷ αὐτῷ τόπῳ καὶ ὑπὸ τῶν αὐτῶν ἀνθρώπων, ὅσοι διεσώθησαν, καταβληθεῖσαν προσπάθειαν πρὸς συνέχισιν τῆς παλαιᾶς δράσεως καὶ τὴν πρῶτην ἀντιμετώπισιν τοῦ ἔργου τῆς περισυλλογῆς, ἔλειψε φυσικῶς τὸ κύριον στοιχεῖον τῆς παλαιότερας δημιουργίας, ὅπερ ἐχαρακτήριζε τὴν δρᾶσιν καὶ πάσης ὑποδούλου ἔλλην. Κοινότητος (πηγὴ καὶ ἀφειτηρία ἀπροσμετρούτου ἠθικῆς δυνάμεως) ἦτοι ὁ πόθος πρὸς ἀπελευθέρωσιν καὶ ἡ **λαχτάρα τῆς Ἑλλάδος**. Ἐπομένως τὸ κύριον πλαίσιον τῆς μελέτης μας ἔχει ἐξαντληθῆ. Θὰ συνεχίσωμεν ἐν τούτοις τὸν λόγον, ὁπωσδήποτε, ἐκθέτοντες ἐν πίσῃ δυνατῇ συντομίᾳ τὰ γεγονότα τοῦ τε **παλαιοῦ**, πρὸς στιγμὴν, καὶ τοῦ **Νέου Σκοποῦ**, μέχρι καὶ τοῦ 1940, πρὸς ὀλοκλήρωσιν τοῦ θέματος, προσθέτοντες ὡς ἐν ἐπιμέτρῳ καὶ μίαν ἀκόμη χρονολογικὴν περίοδον, οἶονεὶ **πέμπτην**, τὴν τοῦ 1919—1940.

* * *

Ἡ νέα περίοδος (1919—1940). Εὐθύς ὡς ἀνηγγέλθη ἡ συναφθεῖσα **ἀνακωχὴ** τοῦ Μεγάλου πολέμου (11 Νοεμβρ. 1918) ἤρχισαν νὰ ἐπανέρχονται οἱ ἐκτοπισθέντες Σκοπιανοί, οἰκτραὶ συνοδεῖαι, ράκη ἀνθρώπων οἱ πλεῖστοι ἐξ αὐτῶν, ἀλλὰ χαίροντες καὶ ἀγαλλόμενοι. Ἡ ἐπάνοδος δὲ αὐτὴ ἐσυνεχίσθη καὶ καθ' ὅλον τὸ 1919, οὕτως ὥστε περὶ τὰ τέλη τοῦ ἔτους τούτου, 800 περίπου οἰκογένειαι, (περὶ τὰς 3.000 ψυχῶν!) εὐρέθησαν συγκεντρωμένοι καὶ πάλιν ἐπὶ τοῦ ἱεροῦ ἐδάφους τῆς γεννήσεώς των, ὅπου ὁμως ἠναγκάσθησαν πολλοὶ νὰ συγκατοικήσουν ἐπὶ τινα χρόνον μετὰ τῶν Τούρκων κατεχόντων ἀπὸ τετραετίας τὰς οἰκίας των. Ἀποχωρησάντων τούτων ὀλοκληρωτικῶς, ἤρχισε πάραυτα ἡ περισυλλογὴ καὶ τὸ ἔργον γενικῶς τῆς ἀνασυγκροτήσεως, χάρις εἰς τὴν ἀφθαστον ἐργατικότητά των ἀνθρώπων, ἀλλὰ καὶ τὰς γενναίας χορηγήσεις τῆς Ἑλλην. Κυβερνήσεως, διὰ τῶν Πατριαρχικῶν Ἐπιτροπῶν, εἰς χρῆμα καὶ εἰς εἶδη (ἀροτριῶντα ζῶα, γεωργ.

ρεύετο εἰς τὸν Σκοπόν, γαμβρὸς ἐπ' ἀδελφῇ τοῦ ἱατροῦ **Δημ. Τζούρου**, ἀντὶ τοῦ ὁποίου πιθανῶς καὶ ἐθανατώθη. Ἡ δὲ σφαγὴ καὶ εἰς κοινὸν αὐτόσκαπτον λάκκον ταφῇ τῶν 5 (πλὴν τοῦ Σιμοπούλου) ἐγίνε πλησίον τῆς δυτικῆς ὄχθης τῆς **Γούρας** (ποταμῶδους ρύακος) ἐπὶ τῆς βορειοτέρας βατῆς ὁδοῦ τῆς ἀγούσης εἰς Σαρ. Ἐκκλησίας καὶ εἰς ἀπόστασιν ἡμισείας ὥρας δυτικῶς τοῦ Σκοποῦ. Ὁ δὲ **Σιμόπουλος** ἐσφάγη τὴν προσηγηθεῖσαν Κυριακὴν (6 Σεπτ.) παρὰ τὴν θέσιν **Λυκορυάκι** 4 περίπου χιλιόμε. νοτιοανατολικῶς τοῦ Σκοποῦ, ἐπὶ τῆς ὁδοῦ πρὸς Γένναν καὶ Μπουνάρ-Χισσάρ,

ἐργαλεία κλπ.). Οὕτω κατὰ Ἰούλιον τοῦ 1920, ὅτε ἔγινε καὶ ἡ πραγματικὴ ἀπελευθέρωσις καὶ ἡ κατ' οὐσίαν προσάρτησις τῆς Ἀνατολ. Θράκης εἰς τὴν Ἑλλάδα, ὁ Σκοπὸς ἐνεφάνισεν ἐν τῷ συνόλω του ὄψιν κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἦττον παρεμφερῆ πρὸς τὴν τοῦ Παλαιοῦ Σκοποῦ, παρ' ὅλα τὰ χαίνοντα (λόγω τῶν πολλῶν ἐκ μέρους τῶν Τούρκων κατεδαφίσεων) οἰκοδομικὰ κενά, καὶ τὰ ἔτι ἐμφανέστερα εἰς ἀνθρωπίνας ὑπάρξεις.

Ἐκ τῶν πρώτων ἀνασυγκροτεῖται ὁ κοινοτικὸς μηχανισμὸς, καὶ ὁ ἱατρὸς Δημ. Τζοῦρος, εὐσταλῆς καὶ αἰσιόδοξος πάντοτε, παρὰ τὴν κάμψιν τῶν ἑτῶν, τίθεται ἐπὶ κεφαλῆς τῆς Κοινότητος ὡς Πρόεδρος, καὶ πολλὰ ἐκ τῶν ἐναπομεινάντων παλαιῶν ἐπιλέκτων στελεχῶν τοῦ προτέρου Σκοποῦ, ὡς ὁ Ν. Θεοφιλίδης, Ἑμμ. Ἀνδρεάδης, Β. Ἀνδρεάδης, Γ. Λαδάκης, οἱ ἐναπολειφθέντες ἀδελφοὶ Χατζανέστη Εὐριπ. καὶ Περ. ὁ Ἰ. Θεοδωρίδης Κοῦντρος, Εὐδόξ. Β. Βαλιούλης, Κ. Χρ. Βαλιούλης, Θ. Χηνόπουλος, Σγουρῆς Ζ. Συμεωνίδης, Γ. Φλῶρος, ὁ Δ. Μπλίκατζης καὶ ἄλλοι, περιστοιχίζουσι τὸν νέον πρόεδρον, διὰ τὴν ἀρξαμένην ἀναβίωσιν. Προβάλλει τώρα ἡ μέριμνα τῆς ἐκπαιδείσεως. Τὰ παιδιὰ τῆς μαθητικῆς ἡλικίας στερηθέντα ἐπὶ μίαν σχεδὸν τετραετίαν σχολικῆς ἀγωγῆς ἔπρεπεν ὅπωςδήποτε νὰ περισυλλεγοῦν καὶ ν' ἀνακτήσουσι τὸν ἀπολεσθέντα χρόνον. Δι' ὃ ἀνακαλεῖται παρακλητικῶς ἐκ τῆς τιμητικῆς ἐφεδρείας ὁ γηραιὸς Ἀλ. Ἀλεξιάδης, καὶ ἐν συνεργασίᾳ μετ' ἄλλων συμπολιτῶν διδασκάλων καὶ διδασκαλισσῶν, τοῦ Συμ. Ζ. Συμεωνίδου καὶ Ἀριστοκλ. Γ. Λαδάκη, τῆς Φερηνίκης Ζ. Συμεωνίδου, Θεοκλ. Ἀ. Ἀστρεϊνίδου, Μερόπης Παπανδρέου, Ἑλ. Ἰ. Ἡλιογλου, Ἑλ. Μ. Οἰκονομίδου καὶ Εὐανθ. Γ. Λαδάκη, ἐπανιδρύει τὸ Σχολεῖον Σκοποῦ, τὸ ὁποῖον ἐν ἀρχῇ λειτουργεῖ καὶ στεγάζεται εἰς τὸ παλαιὸν Παρθεναγωγεῖον (μαθηταὶ καὶ μαθήτριάς μόνις 400), εὐθὺς δὲ μετὰ τὴν ὀριστικὴν κατάλυσιν τοῦ τουρκ. καθεστώτος, εἰς τὸ πρόην Διοικητήριον, ἐπὶ τούτῳ ἀνακαινισθέν, τὸ γνωστὸν «Κονάκι». Ἦλθεν ἤδη ἡ Ἑλλὰς καὶ ἐνεθρονίσθη ἐπὶ τῶν ἔρειπίων λάμπουσα (12 Ἰουλ. 1920). Ἡ χαρὰ τῶν ἀνθρώπων εἶναι ἀπερίγραπτος· ὁ πόθος τῶν αἰῶνων ἦτο πλέον πραγματικότης.

Ἐγκαθιδρύεται ἡ ἑλλην. διοίκησις καὶ ἀνασυνιστᾶται ἡ πρόην Δημαρχία τῆς περιφερείας Σκοποῦ, ἐν τῇ ἧκοῖα ἐναλλάσσονται ἐκ περιτροπῆς ὁ **Ἰω. Δ. Θεοδωρίδης** καὶ ὁ **Κων. Χρ. Βαλιούλης** ἐν εὐγενεῖ ἀμίλλῃ περὶ τοῦ τίς θὰ ἐξυπηρετήσῃ καλλίτερον τὸν ὡς ὁ φοῖνιξ ἐκ τῆς τέφρας ἀναγεννώμενον Σκοπόν, καὶ ποῖος θὰ ἐπουλώσῃ γοργότερον τὰ πολλαπλᾶ τραύματά του. Σφριγῶν καὶ ἀκαταπόνητος ἐργάζεται νυχθημερὸν ὁ Γραμματεὺς Δημαρχίας καὶ Κοινότητος (διατελέσας καὶ διδάσκαλος) **Ἀναστ. Κ. Βαλιούλης**, ἐνθαρρύνων καὶ ἐμψυχώνων τοὺς πάντας. Τὸν τόνον τῆς ἐμπορικῆς κινήσεως δίδει τώρα ὁ **Εὐδ. Β. Βαλιούλης**, ἀκολουθούμενος ἀπὸ τοὺς νεωτέρους του, Ἀρχιμ. Ἰ. Οἰκονομίδην, Ἡρ. καὶ Ζαχ. Ἀ. Βαλιούλη, Ἀνδρ. Β. Ἀνδρεάδην, Γ. Ἀστρεϊνίδην, Δ. Κυρατζόπουλον καὶ ἄλλους. Ὁ Σκοπὸς

ἤρχισεν ἤδη τὴν νέαν ἀνοδὸν του. Μετ' ὀλίγον γίνονται αἱ βουλευτικαὶ ἐκλογαὶ (1 Νοεμβρ. 1920) καὶ ἀναπληρῶν ἐκ τῶν σπλάγγνων του ὡς βουλευτῆς ὁ Νικ. Κ. Κωνσταντόπουλος ¹⁾. Αὐτὸς τώρα θὰ σηκώσῃ τὸ τιμητικὸν βῆρος τῆς περαιτέρω θεραπείας τῶν ἀναγκῶν. Καὶ θὰ ἀρχίσῃ ἀπὸ τὴν ἐκπαίδευσιν. Προτοῦ συμπληρωθῆ ἔτος ἀπὸ τῆς ἐκλογῆς του, τὸ Ἐξατάξιον Σχολεῖον Σκοποῦ προάγεται εἰς **Ἡμιγυμνάσιον**, καὶ ἐπὶ κεφαλῆς αὐτοῦ τίθεται ὁ λαμπρὸς φιλόλογος καὶ ἄριστος παιδαγωγὸς καθηγητῆς **Χρῆστος Δ. Καρατζᾶς** (γέννημα καὶ θρόμμα τῆς ἐρατεινῆς **Γέννας** *, καὶ ἐκ μητρὸς Σκοπηνῆς),

1) Μετὰ τὴν ἀποχώρησίν του, ἓνα μῆνα πρὸ τῶν ἐκλογῶν, ἐκ τῆς ὑπ' αὐτοῦ διευθύνσεως τοῦ ἰδιαιτέρου πολιτικοῦ Γραφείου τοῦ πρώτου Ἑλλήνου Ὑπάτου Ἀρμοστοῦ καὶ εἶτα Γεν. Διοικητοῦ Θράκης Ἀντ. Σαχτούρη, ἐν Ἀδρ]πόλει.

*) (Βλ. καὶ σελ. 92). Τὴν ἀνέκαθεν ἀκμάζουσαν **Ἀστικὴν Σχολὴν Γέννας** (πρῶην Ἀλληλοδιδασκτικὴν) διηύθυναν κατὰ τὴν τελευταίαν ἀπὸ τοῦ 1880 40ετίαν (1880—1922) ἐκλεκτοὶ διδάσκαλοι, ἐκ τῶν ὁποίων οἱ μᾶλλον ἀξιωματιμώμενοι—μετὰ τὸν γηραιὸν καὶ ἀείμνηστον ἐθν. διδάσκαλον **Ἀλέξ. Κ. Ταβουλαρίου** ἢ **Ταβουλάρειον**, ὅστις ἐκ Γανοχώρων καταγόμενος καὶ εἰς Γένναν ἐκ νεότητος ἐγκατασταθεὶς ἐδίδαξε συνεχῶς καὶ ἐγαλούχησε δύο περίπου γενεάς (1866—1897), εἶναι οἱ ἑξῆς : **Ἀλέξ. Κ. Ταβουλάρειος** (1880—1883) ἐν συνεχείᾳ διευθυντῆς τῆς Ἀλληλοδιδασκτικῆς Σχολῆς, μετὰ τῶν ἐντοπίων **Κοσμᾶ Γ. Κοσμίδου** καὶ **Μιχ. Ἀ. Ἀλεξοπούλου**, ὡς βοηθῶν.

Χρ. Ἀ. Κροκιδᾶς ἐκ Σκοποῦ (1883—1888), ὁ συγκροτήσας τὴν Σχολὴν εἰς πλήρη Ἐξάτακτον Ἀστικὴν.

Χρυσόστ. Μαξουτόπουλος (1888—1889) ἐκ Βογατσικοῦ τῆς μακεδ. Ἐπαρχ. Καστορίας. **Βασίλ. Δ. Σταυρόπουλος** ἐκ Σκοποῦ (1889—1890), μετὰ τῆς συζύγου του **Ἀθηνόδωρας** ἐν τῷ Παρθεναγωγείῳ Γέννας.

Ἰ. Γαλάτης ἢ **Γαλατόγλου** ἐκ Βιζύης (1890—1891).

Θωμ. Γ. Τουλουντιάδης ἐκ Σκοποῦ (1891—1892).

Ἀθ. Γ. Πουσκούρης ἐκ Γέννας (1892—1894) καὶ (1899—1900).

Ἀριστόδ. Κ. Κωνσταντόπουλος ἐκ Σκοποῦ (1894—1895) καὶ (1900—1901).

Ἀριστόβ. Ἀ. Χρησιίδης ἐκ Σκοποῦ (1895—1898), προαγαθὸν τὴν Σχολὴν εἰς 7]τάκτον ἐπὶ τῶν ἡμερῶν του (ὁ κατόπιν ἐξαιρετος καθηγητῆς τοῦ ἐν Ἀδρ]πόλει Ἀνωτ. Ζαπτείου Παρθ]γείου, ἰδίᾳ κατὰ τὰ ἔτη τοῦ μεγ. πολέμου, μέχρι καὶ πέραν τοῦ 1920).

Στ. Πυρίλης (1898—1899) ἐκ τοῦ γειτονικοῦ Ρουμπειλλῆ (καταγ. Γένν.).

Ἀθ. Χ. Θεοδορίδης ἐκ Σαρ. Ἐκκλησιῶν (1901—1906).

Λεων. Ζαχαριάδης ἐξ Ἀρκαδ]πόλεως (1906—1907).

Παναγ. Πετρηνὸς ἐκ Σαρ. Ἐκκλ. (1907—1909) μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ του **Ἀγγ. Πετρηνοῦ**.

Κωνστ. Ἰ. Κουκκίδης ἐκ Γέννας (1909—1910).

Κωνστ. Πιπαχρήστου ἐκ Σαρ. Ἐκκλησιῶν (1910—1911) καὶ (1921—1922).

Λεων. Ἀ. Πεγιάδης ἐκ Γέννας (1911—1913 ;).

Χρ. Δ. Καρατζᾶς, φιλόλ. ἐκ Γέννας (1913—14).

Ἰωσήφ. Παπαπαρασκευᾶς ἐκ Σκεπαστοῦ (1919—1921).

Ἄλλὰ καὶ εἰς τὸ κατώτερον τμήμα τῆς αὐτῆς Ἀστ. Σχολῆς ἐδίδαξαν ἰκανώτατοι καὶ φιλοτιμώτατοι διδάσκαλοι, ὡς οἱ ἐντόπιοι **Κωνστ. Δ. Καρατζᾶς** (περὶ τὸ 1890 καὶ 1915) καὶ **Λεων. Ἀ. Πεγιάδης** (1894—1896) (ὁ κατόπιν μετὰ φιλοπόνους γυμνασιακᾶς

διευθύνας προηγουμένως καὶ τὸ Ἡμιγυμνάσιον Σαρ. Ἐκκλησιῶν. Ὁ κατάλληλος ἄνθρωπος εἰς τὴν κατάλληλον θέσιν καὶ δεξιὸς του βραχίων ὁ νεαρὸς καθηγητὴς τῶν Φυσικομαθημ. Ραπτᾶκης Ἰωαννίδης ἐκ Σκιάθου. Οὕτω ἐντὸς ἔτους ἐλευθέρας ζωῆς ὁ Σκοπὸς γίνεται καὶ πάλιν τὸ φυτώριον λαϊκῆς μορφώσεως διὰ τὴν νεολαίαν τῆς τοπικῆς περιοχῆς (μαθηταὶ καὶ μαθήτριάι ὑπερβαίνουν ἤδη τοὺς 600), παραλλήλως καὶ ἐναμίλλως πρὸς τὸ περίλαμπρον τὴν ἄρτι Γυμνάσιον τῆς γειτονικῆς πόλεως τῶν Σαρ. Ἐκκλησιῶν.

Σημ.—Τὸ Γυμνάσιον τοῦτο προῆλθεν ἐκ τῆς φυσικῆς ἐξελίξεως τῆς παλαιᾶς Ἑλλην. Σχολῆς Σαρ. Ἐκκλ., ἣν ἰδρυθεῖσα τῷ 1833 εἶδε νὰ προῖστανται αὐτῆς, ὡς διευθύνται, καὶ ἄνδρες πανελληνίως γενόμενοι κατόπιν γνωστοί, ὡς ὁ Δημ. Χαριτωνίδης ἐξ Ἀδρ(λεως) (1838—1845), ὁ μετὰ ταῦτα Οἰκουμ. Πατριάρχης (ὡς ἱερωμένος μετονομασθεὶς) Διονύσιος ὁ Ε' (1887—1891). Ὁ Ἱεροδ. Ἀνθιμος ἐκ Σ. Ἐκκλ. (1846-1848), βούλγαρος τὸ γένος, ὅστις ἐκπαιδευθεὶς ἐν τῇ κατὰ Χάλκην Θεολογ. Σχολῇ προστάσις τῆς Ἑλλην. Κοινοῦτος Σ. Ἐκκλ. ἐγένε κατόπιν μητροπολίτης Πρεσλάβης καὶ εἶτα Βιζύνης, ὅφ' ἦν ἰδιότητα καὶ ἀποσκιρτήσας ὁ ἀγνώμων ἐκήρυξε τὴν σχισματικὴν ἀνταρσίαν κατὰ τῆς μητρὸς Μεγ. τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας, γενόμενος καὶ ἄ' Ἐξάρχος τῶν Βουλγάρων. Ὁ Μελισσηνὸς Χριστοδούλου ἐκ Σαρ. Ἐκκλ. (1878—1880), ὁ κατόπιν ἀρχιμανδρίτης καὶ εἶτα Ἐπίσκοπος Παμφίλου (χωρεπίσκοπος Ἰατρικούων Κω) πόλεως, τελευταῖον δὲ μητροπολίτης Μαρωσείας († 1920), ὁ νομικὸς συγγραφεὺς τῶν «Κωλυμάτων τοῦ γάμου» καὶ πολλῶν ἄλλων ἀξιολόγων συγγραμῶν, ἰδίᾳ περὶ Θράκης καὶ Σαρ. Ἐκκλ. Ὁ Σταμ. Β. Ψάλτης ἐκ Σαρ. Ἐκκλ. († 1926), ὁ πανελληνίως γνωστὸς γλωσσολόγος καὶ συγγραφεὺς Καθηγητῆς, εἰς ὃν ὀφείλεται καὶ ἡ εἰς πραγματικὸν Ἡμιγυμνάσιον ἀνάδειξις καὶ προαγωγή τῆς Ἑλλην. Σχολῆς (1900), διὰ νὰ ἀποδῆ τοῦτο κατόπιν καὶ τέλειον Γυμνάσιον, ὑπὸ Γυμνασιάρχην τὸν λαμπρὸν ἐκ Κρήτης φιλόλογον Γ. Ζομπανάκη (τὸν μετέπειτα Γεν. διευθυντὴν τῆς Παιδαγωγ. Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν) ἅμα τῇ ἑλληνικῇ ἀπελευθερώσει τῆς Ἀνατολ. Θράκης (1920) 1).

Τὸ Ἡμιγυμνάσιον Σκοποῦ κατακλύζεται τὴν ἄρτι ἀπὸ μαθητᾶς καὶ μαθητριάς ἐκ τῶν γειτονικῶν χωρίων καὶ κοινοτήτων. Ἄλλ' εἶναι ἀνάγκη νὰ στεγασθῆ εἰς καταλληλότερον οἶκημα καὶ τίθενται εἰς ἐνέργειαν τὰ παλαιὰ

σπουδᾶς καὶ ἄλλας μελέτας, διημερηθὴς διδάσκαλος καὶ ψάλτης ἐκ τῶν μουσικωτάτων) καὶ ὁ Ἰ. Γ. Πέτρογλου (1892—1894) ἐκ Βιζύης (ὁ αὐτὸς καὶ μετὰ τὸ 1900). Ἐπίσης ὁ Κωνστ. Παναγιωτάκης ἐκ Σαρ. Ἐκκλ. καὶ οἱ ἐντόπιοι Θεόδ. Ν. Πυρίλης, Δημ. Θ. Θωμαΐδης, Νικήτας Ἀ. Ἀγγελίδης καὶ ἄλλοι.

1) Ἐν τῇ Ἑλλην. Σχολῇ Σαρ. Ἐκκλ. ἐδίδαξεν ὡς ἀπλοῦς διδάσκαλος τῷ 1891 καὶ ὁ τότε ἀποφοιτήσας ἐκ τῶν Ζαριφ. Διδασκαλείων Κ. Μυρτίλος Ἀποστολίδης, Φιλιππουπολίτης, ὁ κατόπιν ἐξοχος φιλόλογος καὶ ἱστορικὸς τοῦ θρακικοῦ ἑλληνισμοῦ, ὁ συγγραφεὺς τῆς (ἀνεκδότου ἔτι) ἱστορίας τῆς Φιλιππουπόλεως.

περὶ ἀνεγέρσεως σχολ. κτιρίων σχέδια τῶν παιδιῶν τῆς Ἀμερικῆς, πολλὰ τῶν ὁποίων καὶ σπεύδουν ἤδη νὰ κατέλθουν εἰς τὴν ἐλευθέρην πατρίδα, με πρόθεσιν διαθέσεως κεφαλαίων πρὸς ἀναζωπύρησιν τῆς παλαιᾶς ἐπιχειρηματικῆς δράσεως τοῦ Σκοποῦ. Ἐκ τῶν πρώτων οἱ ἀδελφοὶ Μερτζιμέκη Δημόσθ. καὶ Γεώργ. ρίπτουν τὰ ἐντίμως ἐν Ἀμερικῇ κτηθέντα κεφάλαιά των διὰ τὴν προαγωγὴν τῆς κτηνοτροφίας, τόσον ἀκμαίας ἄλλοτε ἐν Σκοπῷ λόγῳ τῆς εὐρυτάτης δασικῆς περιοχῆς του ¹⁾, διὰ νὰ τοὺς μιμηθοῦν ἔπειτα καὶ ἄλλοι, ὡς οἱ ἀδελφοὶ Φόρογλου καὶ ἀργότερον ὁ Νικ. Δούμας, ὁ Τηλέμ. Λίμπος, ὁ Ἀναστ. Τζαχίλης, ὁ Χρ. Ἀλμπάνης, οἱ ἀδελφοὶ Στρατόπουλοι, Οὐσιτάμπαση καὶ πολλοὶ ἄλλοι. Οἱ πρῶτοι καὶ καλλίτεροι τῶν γεωργῶν τοῦ Σκοποῦ ἰδρύνουν τώρα Γεωργ. Συνεταιρισμὸν—τὸν χρονολογικῶς καὶ πραγματικῶς πρῶτον τῆς περιφερείας—τοῦ ὁποίου ἡγεῖται δραστηρίως ὁ Γ. Ἄ. Ἀστρεινίδης, διὰ νὰ τὸν μιμηθοῦν ἐντὸς ὀλίγου καὶ ἄλλαι γειτον. Κοινότητες. Ἀνασυγκροτοῦνται αἱ Συντεχνίαι. Ὁ σεβάσμιος πρωθιερεὺς καὶ Σκευοφύλαξ **Παπαγ. Ἀναστασιάδης**, ὁ παλαιὸς ἀπὸ τὸ 1870 διδάσκαλος τοῦ Σκοποῦ, ὡς ἐκκλησ. προϊστάμενος ἐπευλογεῖ καὶ συντρέχει τὰ τελούμενα, ἔχων ὡς συμβοηθὸν ἐν τῷ ἱερῷ ἔργῳ του τὸν μόνον ὑπολειφθέντα ἐκ τῶν πέντε ἄλλοτε ἱερέων Σκοποῦ αἰδεσιμ. **Παπαγ. Μαγκριώτην**, καὶ οἱ καμπάνες τοῦ Ἀγ. Δημητρίου, διασωθεῖσαι ὡς ἐκ θαύματος καὶ αἱ τρεῖς, κτυποῦν καὶ διαλαλοῦν τώρα χαρμοσύνως τὴν ἀνάστασιν τῆς Πατρίδος. Τὸ **λάβαρρον** τοῦ Ἀγ. Δημητρίου κυματίζει καὶ πάλιν ἀλώβητον καὶ ὑπερήφανον ἐντὸς τῆς ἀλωβήτου παραμεινάσης ἐκκλησίας.

Τὸ πνεῦμα τῆς προόδου ἐμψυχώνει τώρα τοὺς πάντας. Πρέπει νὰ γίνῃ ἐναρξίς ἔργων ἐκπολιτιστικῶν ἀνταξίων τῆς δωρηθείσης ἐλευθερίας. Καταρτίζονται αἱ μηχανικαὶ μελέται τῆς νέας ὑδρούσεως τοῦ Σκοποῦ με τὰ ἀφθονα καὶ γλυκύτατα νερά τοῦ «Ἀρκουλά» (2' ὄρ. βορείως τῆς πόλεως καὶ πλησίον τῆς Ἀγ. Τριάδος), καὶ χιρᾶσεται ὁ πρῶτος τεχνικὸς δρόμος ποῦ θὰ συνδέσῃ (διὰ τὸν χειμῶνα κυρίως) καὶ δι' αὐτοκινήτου τὸν Σκοπὸν με τὰς Σαρ. Ἐκκλησίας, τὴν πρωτεύουσαν τοῦ Νομοῦ (ἀπόστ. 15 χιλ. μέτρων). Ἐπανιδρύεται ἢ μᾶλλον ἐπαναρχίζει τὴν διακοπεῖσαν δροσίν του ὁ

1) Ὁ Σκοπὸς πρὸ τοῦ διωγμοῦ τοῦ 1915 εἶχεν ἐκτὸς τῆς θαυμαστῆς ἀμειλοργίας του, ἕξ ἧς τὰ περίφημα κρασιά του, τὰ ρακιά, οἱ πελῖνοι, τὰ πετμέζια καὶ ἄλλα παράγωγα τοῦ γλεύκους (μούστου) ἀνερχομένου ἐτησίως εἰς 3.000.000 ὀκάθ. καὶ πλέον (40.000 ἑκατόλιτρα), τῆς σημαντικῆς σιροτροφίας του (ἐκλεκτὰ κουκούλια), καὶ τῆς ἐν γένει γεωργικῆς του παραγωγῆς (δημητριακὰ καὶ ἰδίως σίκαλις), εἶχε καὶ 15.000 αἰγοπροβάτων (1912)—πλὴν τῶν μεγάλων ἢ ἀροτριώντων ζώων ἤτοι βοῶν, ἀγελάδων, βουβάλων, ἵππων κλπ. συμποσομένων καὶ αὐτῶν εἰς 3-4000 κεφαλῶν. Ἐντεῦθεν τὰ πλούσια γαλακτοκομικὰ εἶδη τοῦ Σκοποῦ, ὡς τὰ περίφημα τυριά του, τὰ κασέρια ἢ κασκαβάλια (καταναλωταὶ ἢ Κων)πολις καὶ ἡ Ἀλεξάνδρεια), οἱ μυζήθρες, τὰ βούτυρα κλπ. ὀνομαστά εἰς ὅλην τὴν περιφέρειαν. Διὰ ὄντ αὐτὸν λόγον καὶ τὸ ἐμπόριον τῶν μαλλιῶν καὶ τῶν δερμάτων ἦτο ἐν ἀκμῇ.

Σύλλογος κυριῶν καὶ δεσποινίδων «ἡ Ἐλπίς» ἐγκαθιστάμενος εἰς ἴδιον οἶκημα καὶ προάγων τὰ κατ' αὐτόν, Ἡ ἐμφάνισίς του ἐμπνέει νέας ἐλπίδας καὶ δημιουργεῖ προσδοκίαν αἰσιωτικῆς μέλλοντος. Καθυστερεῖ ἀκόμη ὁ «Ὁρφεὺς» (ἐκ τῆς περιουσίας τοῦ ὁποίου δὲν ἔμεινεν οὔτε ἴχνος), διότι ἡ νεολαία τῶν ἀνδρῶν ἐκλήθη τώρα εἰς τὰ ὄπλα καὶ μάχεται φιλοτίμως εἰς τὰ Μικρασιατικὰ πεδία τῶν μαχῶν, ὡς ἐπολέμησαν καὶ προηγουμένως ἐπίλεκτα τέκνα τοῦ τότε ὑποδούλου ἀκόμη Σκοποῦ κατὰ τοὺς Βαλκαν. πολέμους (1912—1913) κατελθόντα ἐξ Ἀμερικῆς διὰ ν' ἀποθάνουν ὑπὲρ πατρίδος· καὶ ἀπέθαναν ὄντως ἐκτὸς τοῦ Συμ. Μαλαμῆ, ὁ Ἀλ. Χρ. Βαλιούλης, ὁ Ἀλ. Ἰ. Τζιγέρας καὶ ἄλλοι, ὧν τὰ ὄνόματα μετὰ τῶν μετέπειτα φονευθέντων ἐν πολέμῳ καὶ τῶν σφαγιασθέντων ἐθνομαρτύρων εὐγνωμόνως καὶ ὑπερηφάνως μνημονεῦει ἡ ἐν **Νέῳ Σκοπῶ** στηθεῖσα μεταγενέστερον στήλη ἢ «**μνημεῖον τῶν πεσόγων**».

Τὸν Σκοπὸν ἐπισκέπτονται τώρα διαδοχικῶς διὰ νὰ τὸν ἴδουν ἐκ τοῦ πλησίον καὶ θαυμάσουν τὸν ἀδάμαστον πατριωτισμὸν του, οἱ στρατηγοὶ **Κωνστ. Μαζαράκης** (1920) καὶ **Τιμολ. Μομφερράτος** (1921), μέραρχοι Σαρ. Ἐκκλησιῶν, ὁ Ἀντιστρατήγος **Ἀντών. Μομφερράτος**, Ἀρχηγὸς τῆς Στρατιᾶς Θράκης, καὶ ἄλλοι, πρὸς τοὺς ὁποίους γίνεται μεγαλειώδης ὑποδοχὴ καὶ ἐκτυλίσσονται πατριωτικαὶ σκηναὶ ποὺ δὲν εἶναι εὐκόλον νὰ λησμονηθῶσιν.

Ἄλλ' αἱ βουλαὶ τῆς μοίρας εἶναι ἀμετάκλητοι. Ἐπέρχεται ἡ Μικρασιατικὴ καταστροφὴ (Σεπτ. 1922) καὶ ὁ Σκοπός, ὅπως καὶ ὅλος ὁ θρακικὸς καὶ μικρασιατικὸς ἑλληνισμὸς, ἀναγκάζεται τώρα νὰ μεταναστεύσῃ εἰς τὴν ἐναπομείναν ἐλευθέραν Ἑλλάδα. Ἐκπατρίζεται διὰ δευτέραν φορὰν.

Καὶ κατεστάλαξεν ὁ Σκοπὸς εἰς τὴν πεδιάδα τῶν Σερωῶν (τέλη Ὀκτωβρ. 1922). Ἐκεῖ που πλησίον καὶ εἰς ἀπόστασιν 10 περίπου χιλιομ. νοτιοανατολικῶς τῆς πόλεως Σερωῶν, παρὰ τὴν σιδηροδρ. γραμμὴν καὶ ἀκριβῶς ἐν τῇ θέσει «**Τουμπίτσα**» (μικρὸς τύμβος), ὅπου ἄλλοτε τὸ πλούσιον μοναστηριακὸν ἀγρόκτημα «**Κεσσιόλις**» ἦτοι **Καλογηρικὸν**, ἐκεῖ ἀπέξευξε τὰς ἀπυσταμένας ἀμάξας του ὁ Σκοπός—ὁ γεωργικὸς κυρίως κόσμος τοῦ παλαιοῦ Σκοποῦ—καὶ ἐκεῖ ἀπεφάσισε νὰ συμπήξῃ τὴν νέαν πατρίδα του. Καὶ ἡ ἐκλογὴ καὶ ἡ πραγματοποίησις τῆς ἀποφάσεως ὀφείλονται ἀκεραίως καὶ ἀποκλειστικῶς εἰς τὸν πολὺν ἤδη **Νικ. Π. Θεοφιλίδην**, τὸν παλαιὸν Δήμαρχον καὶ ἀνακαινιστὴν πρόεδρον τῆς Ἐκκλησ. Ἐπιτροπῆς τοῦ παλ. Σκοποῦ. Αὐτὸς εἶναι τώρα ἡ προσέχουσα φυσιογνωμία τῆς περιόδου ταύτης τοῦ νέου πλέον Σκοποῦ, καὶ αὐτὸς θ' ἀναλάβῃ νὰ σηκώσῃ τώρα (1923) ἐπὶ τῶν ὤμων του τὴν βαρυτάτην εὐθύνην τῆς μελλοντικῆς ἀποκαταστάσεως καὶ ὑπάρξεως τῶν συμπολιτῶν του. Εἰς τὸ ὄντως μέγα τοῦτο ἔργον τὸν συνέδραμαν πολυτίμως καὶ οἱ ὀλίγοι ἐκ τῆς ἀστικῆς τάξεως ποὺ κατε

σκήνωσαν ἐκεῖ, ὁ Μιλτ. Οἰκονομίδης, ὁ Ἰ. Θεοδορίδης, ὁ Δ. Ἀναδολῆς, ὁ Ἡρ. Χ. Παπαδόπουλος, ὁ Γ. Ἀστρεϊνίδης, ὁ Δ. Δουναβίδης, ὁ Ἰ. Ἀ. Βαλιούλης, ὁ Σ. Συμεωνίδης (διδ.), ὁ Κυρ. Νικόπουλος, ὁ Γ. Χηνόπουλος καὶ Ν. Μερτζιμέκης κλπ. οὔτινες καὶ ἀπετέλεσαν μετὰ καί τινων ἐκ τῶν ἐπιλέκτων τῆς γεωργικῆς τάξεως (ἐνταχθέντων εἰς διαφόρους ἐπιτροπὰς, σχολικὴν, ἐκκλησιῶν, ἐποικιστικὴν κλπ.) τὸ πρῶτον Διοικ. Συμβούλιον τῆς μετ' ὀλίγον συμπληθείσης Κοινότητος, ὑπὸ τὴν προεδρείαν τοῦ Ν. Θεοφιλίδου.

Ἦρχισεν ἤδη ἡ νέα ζωὴ. Τὸν Σεβριον τοῦ 1926 κατετίθετο ἐπίσημος ὑπὸ τοῦ βουλευτοῦ Σερρῶν Ν. Κωνσταντοπούλου (πρῶην βουλ. Σαρ. Ἐκκλ.) ὁ θεμέλιος λίθος τοῦ νέου μεγάλου Σχολείου, τὸ ὁποῖον ἐχάριζεν εἰς τὸν Ν. Σκοπὸν ἡ φιλοτιμία καὶ ἡ γενναιοδωρία τῶν ἐν Ἀμερικῇ τέκνων τοῦ Σκοποῦ. Ὁ «Ὁρφεὺς» τῆς Ν. Ὑόρκης καὶ ὁ «*Νέος Σκοπὸς*» τοῦ Σικάγου, συνεργοῦντος καὶ τοῦ Φιλανθρωπ. Συνδέσμου Κυριῶν καὶ δεσποινίδων «ὁ Σκοπὸς» τῆς Ν. Ὑόρκης (ἠθικῶς δ' ἐκ παραλλήλου καὶ τῆς Ἀγαθοεργοῦ Ἀδελφότητος τῶν Κυριῶν τοῦ Σικάγου «ἡ Ἐλπίς») κατέθεταν διὰ τοῦ ἄνω βουλευτοῦ καὶ εἰς τὴν διάθεσιν τῆς Κοινότητος τὸ ποσὸν τῶν 5.000 δολλ. ἤτοι 500.000 σταθερ. δραχμῶν. Εἰς ταῦτα προσετέθησαν κατὰ τὴν πρόοδον τῶν ἐργασιῶν καὶ ἐκ διαλειμμάτων περὶ τὰς 200.000 ὑπὸ τοῦ Κράτους (Ἐπιτροπ. Παιδείας καὶ Ἐποικισμῶς), ἡ δὲ προσωπικὴ ἐργασία τῶν κατοίκων καὶ αἱ παροχαὶ τοῦ κοινοτ. ταμείου ὑπερέβησαν τὰς 200.000 δραχ. Οὕτω ὑπολογιζομένων καὶ τῶν κατόπιν δαπανηθέντων πρὸς συμπλήρωσιν, ὡς καὶ τῶν κατὰ καιροὺς γενομένων δωρεῶν, ἴδια τῶν ἐν Ἀμερ. Σκοπινηῶν (Συλλογὴ ὀργάνων Φυσιολογίας, κινηματογραφ. μηχανὴ καὶ ἐξαρτήματα, γεωγραφικοὶ χάρται, βιβλιοθήκη κλπ.) ἡ ὅλη δαπάνη ὑπερέβη κατὰ πολὺ τὸ 1.000.000 σταθεροποιημ. δραχ. ἤτοι 3.000 λίρ. ἀγγλικὰς ¹⁾.

Ἦδη ἡ Κοινότης Ν. Σκοποῦ κατὰ τὴν ἐπίσημον ἀπογραφὴν τοῦ 1928 (15—16 Μαΐου) ἠρίθμει 2044 ψυχάς, αὐξηθείσας ὁμοῦ ἐν τῷ μεταξῦ καὶ φυσιολογικῶς καὶ διὰ τῆς προσελεύσεως καὶ ἄλλων Σκοπιανῶν, ὥστε τῷ 1935 κατὰ τὴν ὀριστικὴν διανομὴν τῶν γαιῶν (μετὰ τὸν τερματισμὸν τῶν ἔργων τοῦ Στρομόνος) νὰ καταγραφοῦν ὑπὸ τῆς Γεωργ. ὑπηρεσίας Σερρῶν 720 γεωργ. κληροί, ἀντιπροσωπεύοντες ἰσαρίθμους οἰκογενείας, παλαιὰς καὶ νέας (ἐκ προσφάτων δηλ. γάμων σχηματισθείσας), ἤτοι σύνολον ψυχῶν 3.000 περίπου ²⁾. Τόσους ἐνεφάνισε καὶ ἡ τελευταία γενομένη, ἀλλὰ μὴ δημο-

1) Τὸ σχέδιον τοῦ κτιρίου ἐξεπόνησε καὶ ἐπέβλεψεν ὁ πρόσφυξ μηχανικὸς τοῦ Ἐποικισμοῦ Ν. Σταυρίδης, τὴν δὲ πρῶτην Διδακτηριακὴν Ἐπιτροπὴν ἀπέτελεσαν οἱ ἐξῆς: Ἡρ. Χ. Παπαδόπουλος, Δ. Ἀ. Δουναβίδης, Γ. Ἀλεξανδρόπουλος, Ἀν. Δαγτζῆς καὶ Σ. Συμεωνίδης, ὡς γραμματεῦς.—2) Ἡ ἀπογραφὴ τοῦ 1920 (18—19 Δεκ.) εὔρε τούτους Σκοπιανούς ἐν τῇ παλαιᾷ πατρίδι, ἐν ἔτος μετὰ τὴν ἐπάνοδόν των ἐκ τῆς πρώτης ἐξορίας, συμποσομένους εἰς 3045 ψυχ., ἐναντι τῶν 1300 ἑλλ. οἰκογενειῶν τοῦ 1915, ἤτοι τῶν 6500 περίπου ψυχῶν!...

σιευθείσα λόγω τοῦ παρεμπροσθέντος πολέμου επίσημος ἀπογραφή τῆς 15—16 Ὀκτ. 1940 (ψυχ. 2850). Λόγω τῆς ἀυξήσεως ταύτης τοῦ πληθυσμοῦ καὶ τῆς ἀντιστοίχου τῶν μαθητῶν καὶ μαθητριῶν (σχολ. ἔτ. 1939—40 μαθηταὶ ἐν ὄλῳ 520), εἰς τὸ οὕτω συντελεσθὲν σχολ. κτίριον προσετέθησαν κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη καὶ δύο ἄλλαι πτέρυγες, προβλεπόμεναι καὶ ὑπὸ τοῦ ἀρχικοῦ σχεδίου, καὶ οὕτω τὸ διώροφον σχολεῖον τοῦ Ν. Σκοποῦ, ἀληθινὸν μέγαρον, ἀπέβη τὸ πρῶτον ἴσως τῆς ὅλης μακεδον. ὑπαίθρου. (Κατὰ προσφάτους πληροφορίας τὸ σχολεῖον Ν. Σκοποῦ ἐγίνε πρό τινος χρόνου παρανάλωμα... ἐμπρηστικοῦ πυρός).

Σημ.—Ὁργανικῶς τὸ σχολεῖον Ν. Σκοποῦ ἀπὸ διταξίου ἐν ἀρχῇ ἐξελίχθη βαθμηδὲν εἰς θιάξιον, μὲ τὸν ἀπώτερον σκοπὸν ν' ἀποβῆ πλήρες **Πρακτ. Θιάξ. Σχολεῖον**, γεωργικῆς ἰδίᾳ μορφώσεως (ὑπερ καὶ θὰ εἶχεν ἤδη πραγματοποιηθῆ, ἐὰν μὴ πκρενέπιπτεν ὁ πόλεμος). Εἰς τὴν ἀλματικὴν ταύτην πρόδον συνετέλεσαν κατὰ πολὺ καὶ οἱ συμπολίται διδάσκαλοι καὶ δ)λισσαι, συνεχίζοντες τὴν παλαιὰν ἐκπαιδευτ. παράδοσιν τοῦ Σκοποῦ, Ἰωσ. Παπαπαρασκευᾶς (διευθύνας ἄριστα ἐπὶ μίαν θείαν), Συμ. Ζ. Συμεωνίδης, Ἐλ. Σ. Σιμόπουλος, Ἀν. Ἰ. Βαλιούλης, καὶ αἱ δεσποιν. Ξανθίλλη Μ. Οἰκονομίδου, Ἐλένη Ἀρ. Κωνσταντοπούλου, Λευκὴ Μ. Ἀγγελίδου καὶ Τασοῦλα Ἰωσ. Ἀποστολίδου, ὡς καὶ ἡ πρώτη δ)λισσα τῶν 300 προσφυγοπαίδων τοῦ Ν. Σκοποῦ (κατ' Ἀπριλ. τοῦ 1924) συμπολίτις Μαρία Ἰωσ. Κομνηνοῦ. Εἰς πάντας καὶ πάσας προσήκει θερμὸς καὶ ἀνεπιφύλακτος ἔπαινος ¹⁾).

Συγχρόνως μὲ τὴν συμπλήρωσιν τοῦ σχολ. μεγάρου, χάρις εἰς τὰς φιλοτίμους προσπάθειας καὶ τῶν ἄλλων κατὰ τὴν τελευτ. 15τίαν προέδρων τῆς Κοινοῖτητος, Ἰ. Θεοδωρίδου Κούντρον, Ἰ. Ἀ. Βαλιούλη, Μιχ. Ἀν. Βιλδιρεῖ, Φιλ. Νανιοπούλου καὶ Ἰ. Καπίστρα, ἱατροῦ, ἐπερατώθη καὶ ἡ νέα ἐκκλησία τοῦ Ἀγ. Δημητρίου, τοῦ πολιούχου καὶ προστάτου τῆς παλαιᾶς καὶ νέας πατρίδος, καὶ τὸ λάβαρόν του ἀνεπετάσθη καὶ πάλιν ἐνθαρρυντικὸν καὶ παρήγορον διὰ τὴν νέαν ὑπὸ τὰς νέας συνθήκας σταδιοδρομίαν τοῦ Σκοποῦ, ἐντὸς τῶν κόλπων τῆς μεγάλης καὶ ἐλευθέρας Ἑλλην. Πατρίδος. Ταῦτα ἐν συνόψει καὶ περὶ τοῦ **Νέου Σκοποῦ** μέχρι τέλους Ὀκτ. 1940 ἢ ἀκριβέστερον μέχρι τῶν ἀρχῶν Ἀπριλίου τοῦ 1941.

Ἐν Ἀθήναις, ἀρχομένου Σ]βρίου, 1943

1) Ἐκ τῶν πρώτων ιδρύθη ἐν Ν. Σ. καὶ Γεωργ. Πιστωτ. Συνετισμός, σημαντικώτατος (πρόεδρος ἐν ἀρχῇ Γ. Ἀστρεϊνίδης καὶ κατοπιν Ἰ. Γεμενετζῆς). Ἐπίσης καὶ «Ποδοσφαιρ. Ὅμιλος», οὗ ἰδρυταὶ καὶ μέλη, ἐκ τῆς νεολαίας: Ἐλ. Σιμόπουλος, Στ. Βαλιούλης, Δ. Οἰκονομίδης καὶ Θ. Πασχαλίδης' πρόεδρος δὲ ὁ Θεολ. Ἀνδρωνίδης, μετὰ τῶν Φλ. Παυλίδου, Φ. Φωτιάδου κ. ἄ. Ὁ Ν. Σ. ἔχει προσέτι Γραφεῖον τῶν Τριῶν Τ., Ἀγροτ. Ἱατροῖον, Σιδηροδρ. Σταθμόν. πετρελαιοκιν. ἀλευρομύλους κλπ. Ἱερεῖς Ν. Σκ.: Παπαστυλ. Φυτιάνος καὶ Παπαλέξ. Χρίστου.

ΤΑ ΟΡΙΑ ΤΩΝ ΒΟΡΕΙΩΝ ΗΜΙΒΟΡΕΙΩΝ ΚΑΙ ΝΟΤΙΩΝ
ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΙΔΙΩΜΑΤΩΝ ΤΗΣ ΘΡΑΚΗΣ ¹⁾

Ἡ διαίρεση τῶν νεοελληνικῶν ἰδιωμάτων τῆς ἠπειρωτικῆς καὶ νησιωτικῆς Ἑλλάδας, (ἐκείνων δηλαδὴ ποὺ μένουσιν μετὰ τὴν ἀφαίρεση τῶν τεσσάρων νεοελληνικῶν διαλέκτων, Ποντικῆς, Καππαδοικῆς, Ἰσακωνικῆς καὶ Κατωϊταλικῆς) σὲ βόρεια καὶ νότια, ποὺ ἔγινε ἀπὸ τὸ Γ. Ν. Χατζιδάκη ²⁾, περιλαμβάνει τὶς ἐξῆς δύο μεγάλες ομάδες ἰδιωμάτων: 1) Ἐκεῖνα ποὺ τρέπουσιν τὸ ἄτονο *e* σὲ *i* καὶ τὸ ἄτονο *o* σὲ *ou* καὶ ἀποβάλλουσιν τὰ ἄτονα γνήσια ³⁾ *i* καὶ *ou*, καὶ ὀνομάζονται βόρεια, γιὰτὶ ἐπικρατοῦσιν στὴ βόρεια Ἑλλάδα ⁴⁾. 2) Ἐκεῖνα ποὺ δὲν παρουσιάζουσιν τὶς ἀλλοιώσεις αὐτές, καὶ εἶναι ἄρα συντηρητικώτερα καὶ ἀρχαιώτερα ἀπὸ τὴν ἀποψη τοῦ ἀρχαίου φωνηεντισμοῦ, καὶ ὀνομάζονται νότια, γιὰτὶ ἐπικρατοῦσιν στὶς νότιες ἑλληνικὰς χώρας.

Ἡ διαίρεση αὕτη ἰσχύει καὶ σήμερον στὴ μελέτη τῶν νεοελληνικῶν ἰδιωμάτων καὶ τὴ θεωροῦμε βασικὴ ἀφετηρία, ἀπὸ τὴν ὁποία ξεκίνοῦμε γιὰ κάθε λεπτομερέστερον ἀνάλυση τῶν ἰδιορρυθμιῶν κάθε ἰδιώματος.

Ὁ Γ. Ν. Χατζιδάκης ἔκαμε ἀργότερον ἀναλυτικώτερον κατανομὴν τῶν νεοελληνικῶν ἰδιωμάτων στὸ βιβλίον του «Σύντομος ἱστορία τῆς ἑλλην. γλώσσης», σ. 115, δὲν ἀνατρέπει ὅμως ἐκεῖ τὴν παλιὰ βασικὴν διαίρεσίν του, παρὰ ὑποδιαίρει τὰ νότια μόνον ἰδιώματα σὲ 4 μικρότερες ομάδες: 1) Μεγάρων,

1) Στὸν ὄρον *Θράκη* συμπεριλαμβάνω καὶ τὸ βόρειον τμήμα της, τὸ γνωστὸ στὴ γεωγραφία καὶ μὲ τ' ὄνομα *Ἀνατολικὴ Ρουμελία*, καθὼς καὶ τὰ νησιὰ τοῦ θρακικοῦ πελάγους τὴν Ἰμβρο καὶ τὴ Σαμοθράκη. Γιὰ τὸ περιεχόμενον τοῦ ὄρου *Θράκη* βλ. πρόχειρα Ἀ. Ἀδαμαντίου, Αἱ γεωγραφικαὶ περιπέτειαι τοῦ ὀνόματος *Θράκη*. *Θρακικά* 1 (1928), σ. 374 κέξ. καὶ Β. Μυστακίδου, *Θρακικά ὄρια*: *Θρακικά* 2 (1929), σ. 43 κέξ.

2) G. N. Hatzidakis, *Einleitung in die neugriechische Grammatik*, σ. 343 κέξ., *Μεσαιωνικά καὶ νέα Ἑλληνικά* 1, 251 κέξ. Πβ. Α. Παπαδοπούλου, *Γραμματικὴ τῶν βορείων ἰδιωμάτων τῆς νέας Ἑλληνικῆς γλώσσης* (Ἀθῆναι 1926).

3) Μετὰ τὴ φωνητικὴ ὅμως ἐξίσωση τῶν νόθων *i* καὶ *ou* (ἐκείνων δηλαδὴ ποὺ προῆλθαν ἀπὸ ἀλλοίωση τῶν ἰτόνων *e* καὶ *o*) μὲ τὰ γνήσια, ἄρχισαν καὶ τὰ νόθα ν' ἀποβάλλωνται, ἀλλὰ σποραδικὰ καὶ μὲ ἄνιση κατὰ τόπους συχνότητα. Βλ. Ν. Π. Ἀνδριώτη, *Περὶ τῆς ἀποβολῆς τῶν νόθων i καὶ u ἐν τῇ νέᾳ Ἑλληνικῇ* Ἀθῆνᾶ 43 (1931), σ. 171 κέξ.

4) Γιὰ τὴν ἐποχὴν ποὺ ἀρχίζουσιν νὰ μαρτυροῦνται σὲ γραφτὰ μνημεῖα τὰ πρῶτα ἴχνη τοῦ βόρειου φωνηεντισμοῦ, βλ. Ν. Π. Ἀνδριώτη, *Περὶ τῆς ἀρχῆς τῶν βορείων γλωσσικῶν ἰδιωμάτων τῆς νέας Ἑλληνικῆς*: *Ἐπετηρὶς Ἑταιρ. Βυζαντ. Σπουδ.* 10 (1933), σ. 340 κέξ.

Αἴγινας, παλιᾶς Ἀθήνας, Κύμης καὶ Μάνης. 2) Κύπρου καὶ Νοτ. Σποριάδων. 3) Μικρᾶς Ἀσίας. 4) Πελοποννήσου (χωρὶς τὴ Μάνη), Κυκλάδων καὶ Κρήτης.

Ἡ συμπληρωματικὴ αὐτὴ ὑποδιαίρεση ἦταν χρήσιμο νὰ γίνῃ, γιατί ὁ ὅρος νότια ἰδιώματα βασίζεται σὲ γνωρίσματα ἀρνητικά, στὴν ἀπουσία δηλ. τῶν γνωρισμάτων τοῦ βορείου φωνηεντισμοῦ καὶ ἀγκαλιάζει ἰδιώματα μὲ πολλὰ καὶ σημαντικὰ ἀνάμεσά τους διαφορὰς. Δὲν πρέπει ὅμως νὰ θεωρῆται διαίρεση μὲ νέα διαφορετικὴ βάση, ὅπως φαίνεται ὅτι τὴ θεωρεῖ ὁ E. Schwyzer ¹⁾. Γιατὶ καὶ τὰ βόρεια ἰδιώματα σὰ μελετηθῶν καλύτερα θὰ χρειαστῆ νὰ ὑποδιαιεθῶν σὲ διαφορὰς μικρότερες ομάδες, ὅπως ἔκανε κιόλας πρόχειρα ὁ Μ. Τριανταφυλλίδης, χωρίζοντάς τα: 1) σὲ Ρουμελιώτικα καὶ Ἡπειρώτικα, καὶ 2) σὲ Θεσσαλικά, Μακεδονικά καὶ Θρακικά ²⁾.

Τὴ βασικότητα τῆς διαίρεσης τοῦ Χατζιδάκη σὲ βόρεια καὶ νότια τὴν ἀμφισβήτησε ὁ Ψυχάρης ³⁾, ἐπειδὴ ὑπάρχουν ἀνάμεσα στὶς δύο αὐτὲς ομάδες καὶ μεταβατικοὶ σταθμοὶ καὶ ἐπειδὴ σποραδικὴ ἀποβολὴ ἀτόνου ἰ παρουσιάζεται καὶ σὲ νότια ἰδιώματα. Οἱ λόγοι ὅμως αὐτοὶ δὲν μποροῦν νὰ κλονίσουν καθόλου τὴ διαίρεση τοῦ Χατζιδάκη, γιατί τὸ νὰ ὑπάρχουν μεταβατικοὶ σταθμοὶ δὲν ἐξουδετερώνει τὶς οὐσιώδεις διαφορὰς ἀνάμεσα στὶς δύο αὐτὲς γλωσσικὰς ομάδες τῆς βόρειας καὶ νότιας Ἑλλάδας. Ὅσο γιὰ τὴ σποραδικὴ ἀποβολὴ τοῦ ἀτόνου ἰ σὲ νότια ἰδιώματα, εἶναι τόσο σπάνια, ὥστε μπορεῖ νὰ θεωρηθῆ φαινόμενο ποὺ προσδιορίζεται ἀπὸ εἰδικὰ αἴτια, ἄρα ξένο πρὸς τὴν κανονικὴν τοῦ ἀποβολῆ στα βόρεια ἰδιώματα.

Ἐπίσης ὁ Μ. Τριανταφυλλίδης ⁴⁾ χωρὶς ν' ἀπορρίπτῃ τὴ διαίρεση τοῦ Γ. Χατζιδάκη, δὲ φαίνεται νὰ τῆς δίνῃ τὴ βασικὴ σημασία ποὺ ἔχει, καὶ προτιμᾷ τὴν ποικίλη κατανομὴ τῶν ἰδιωμάτων μὲ βάση ἄλλα ἰσόγλωσσα, φωνητικά, μορφολογικά καὶ συντακτικά, καθὼς ἡ διατήρηση τοῦ τελικοῦ ν στα ὀνόματα, ἡ ἄρρηνη προφορά τῶν μπ, νι, γκ, ἡ τροπὴ τοῦ χ σὲ σ, ἡ διατήρηση τῆς συλλαβικῆς ἢ χρονικῆς ἀΐξεως, ἡ σύνταξη μ' αἰτιατικὴ τῶν ρημάτων δίνω, φέρνω, ἀρέσκω, λέγω κτλ., ἡ ἐπίταξη τῆς ἄτονης προσωπικῆς ἀντωνυμίας (φέρνει μου). Βασικώτερη ἀπ' ὅλες θεωρεῖ τὴ διαίρεση τῶν ἰδιωμάτων σὲ ἀνατολικά καὶ δυτικά μὲ βάση τὴ διατήρηση τοῦ τελικοῦ ν τῶν ὀνομάτων, π. χ. τυρὶν (ἀνατολικά) ἢ τὴν ἀποβολὴν τοῦ (δυτικά) ⁵⁾.

Ἡ ἔκτασις τῶν ἰσόγλωσσων εἶναι βέβαια πολὺ ἐνδιαφέρουσα καὶ διδακτικὴ, ἀλλὰ κάθε ἰσόγλωσσο δὲν ἔχει τὴν ἴδια σπουδαιότητα στὴν ἐξέλιξη

1) E. Schwyzer, Griechische Grammatik, σ. 125.

2) Μ. Τριανταφυλλίδης, Νεοελληνικὴ Γραμματικὴ. Α' Ἱστορικὴ εἰσαγωγή. (Ἀθήνα 1938), σ. 243 κέξ.

3) Ψυχάρης, Μεγάλῃ ρωμαίικῃ ἐπιστημονικῇ γραμματικῇ. (Ἀθήνα 1929—37) 3, 185. Πβ. στὸ ἴδιο ἔργο 1, 41.

4) Μ. Α. Τριανταφυλλίδης, ὅπου παραπ. σ. 66.

5) Στὸ ἴδιο, σ. 68, § 69.

τῆς γλώσσας. Ἡ γλωσσικὴ ἔρευνα φιλοδοξεῖ πάνω ἀπὸ τὰ ἀμέτρητα ἰσόγλωσσα πού τὸ καθένα ἔχει διαφορετικὴ γεωγραφικὴ ἔκταση νὰ ξεχωρίσῃ τὰ σπουδαιότερα καὶ ἐκεῖνα πού παρουσιάζουν ἀναμεταξύ τους μιὰ γεωγραφικὴ συνοχή, ὥστε νὰ ἐπιτρέπουν ἀνάμεσα ἀπὸ τὸ ἰσογλωσσικὸ κομμάτιασμα νὰ ξεχωρίσουμε κάποιες ἐνότητες μὲ ἰδιαίτερους ἀναμεταξύ τους δεσμούς. Καὶ τέτοια συνοχή, τοῦλάχιστο στὰ ἰδιώματα τῆς μητροπολιτικῆς Ἑλλάδας, δὲν παρουσιάζουν ἀναμεταξύ τους ἄλλα ἰσόγλωσσα ἐκτὸς ἀπὸ τὰ δυὸ φωνητικὰ γνωρίσματα τῶν βόρειων ἰδιωμάτων.

Ἡ διαίρεση τῶν σημερινῶν ἰδιωμάτων τῆς μητροπολιτικῆς Ἑλλάδας σὲ βόρεια καὶ νότια εἶναι ἡ βασικώτερη ἀπ' ὅλες γιὰ τοὺς ἑξῆς λόγους :

1) Γιατὶ τὰ βασικὰ γνωρίσματα τοῦ βόρειου φωνηεντισμοῦ εἶναι ὑπερδιαλεκτικά, ἀπλώνονται δηλ. καὶ σὲ διαλέκτους, ἄλλοῦ τὸ ἓνα κι' ἄλλοῦ τὸ ἄλλο, ὅπως στὴν Ποντικὴ, Καππαδοκικὴ, καὶ Κατωῖταλική. Στὴ μητροπολιτικὴ Ἑλλάδα παρουσιάζουν γεωγραφικὴ συνοχή, πού ἄλλα ἰσόγλωσσα δὲν ἔχουν.

2) Γιατὶ οἱ ἀλλοιώσεις πού τὰ γνωρίσματα αὐτὰ προκαλοῦν ἀφοροῦν ὅλα τὰ φωνήεντα ἐκτὸς ἀπὸ τὸ α καὶ δίνουν στὰ βόρεια ἰδιώματα, τόσο στὴ φωνητικὴ ὅσο καὶ στὴ μορφολογικὴ τους ὑφή, μορφὴ ἐντελῶς διαφορετικὴ ἀπὸ τὰ νότια. Γιὰ τὴ διαφορὰ αὐτὴ λέγει ὁ P. Kretschmer ¹⁾ τὰ ἑξῆς: «Es ist ohne weiteres klar, dass die nordgriechischen Alterationen des Vokalismus diesen Dialekten ein sehr eigentümliches, von südgriechischen stark abweichendes Gepräge verleihen müssen: fast jedes Wort, fast jede Flexionsform erhält durch jene Vokalreduktionen eine andere Gestalt... So darf man sagen, diese Einteilung der ngr. Dialekte stützt sich auf eine ganz bedeutende Verschiedenheit des lautlichen Habitus beider Dialektgruppen und verdient jedenfalls den Vorzug vor allen Einteilungen... Sie hat ungefähr dieselbe Berechtigung, wie die auf konsonantischen Unterschieden beruhende Einteilung des Deutschen in Hoch- und Niederdeutsch».

Μὲ τὸ ἴδιο πνεῦμα συνηγορεῖ γιὰ τὴ βασικότητα αὐτῆς τῆς διαίρεσης καὶ ὁ C. Höeg ²⁾: «Cette évolution, γράφει, est de la plus grande importance, non seulement parce qu'elle a été cause—directement ou indirectement—que les mots ont changé profondément d'aspect, de sorte qu'il est assez difficile pour un Athénien de comprendre un Saracatsan qui n'a pas adouci son dialecte par le contact avec les citadins, mais aussi parce qu'elle nous permet de distinguer entre deux périodes dans l'histoire de notre dialecte: une plus ancienne pen-

1) P. Kretschmer, Der heutige lesbische Dialekt, σ. 5.

2) C. Höeg, Les Saracatsans, une nomade tribu grecque, 1, 97.

dant la quelle se sont accomplis de developpements qui se retrouvent, à des degrés divers dans les dialectes septentrionaux aussi bien que dans ceux de la Grèce du Sud, une autre plus récente à laquelle il faut attribuer les évolutions qui caractérisent le groupe septentrional, et les innovations secondaires qui en dépendent».

3) Γιατί ὁ βόρειος φωνηεντισμὸς ἔχει ὡς ἀποτέλεσμα μιὰ σειρὰ δλόκληρη ἀπὸ νέα φωνητικά φαινόμενα, ποὺ ἐπηρεάζουν βαθεῖα δλόκληρο τὸ φωνητικὸ σύστημα τῶν βόρειων ἰδιωμάτων. Ἀπὸ τὰ νέα αὐτὰ φαινόμενα ἀροκοῦμαι ν' ἀναφέρω τὰ ἑξῆς :

Μὲ τὴν ἀποβολὴ τῶν ἀτόνων *i* καὶ *ou* καὶ τῆ δημιουργία νέων συμφωνικῶν συμπλεγμάτων ποὺ προκύπτουν ἀπ' αὐτὴ γεννιοῦνται α) διάφορες νέες ἀλλοιώσεις στὰ σύμφωνα, καθὼς εἶναι οἱ συμμορφώσεις τῶν νέων αὐτῶν συμφωνικῶν συμπλεγμάτων στοὺς βασικοὺς φωνητικοὺς νόμους τῆς νέας Ἑλληνικῆς, ποὺ δὲν ἀνέχονται κοντὰ κοντὰ δυὸ σύμφωνα ἑξακολουθητικά ἢ δυὸ στιγμικά, καὶ ἀλλοιώνουν τὸ ἓνα, π.χ. κ(ου)τι > χ'τί, κ(ου)τάβι > χ'τάβ' (ὅπως τὸ κοινὸ κίενι > χίενι), δ(ι)χάλι > τ'χάλ', Γιάνν(η)ς > Γιάνν'ις, βοιάν(ι)σμα > βουιάν'ιζμα, ἔλ(ου)ζα > ἔλ'ιζα, μέθ(υ)σα > μέτσα κτλ. ¹⁾ ἢ ἀφομοιώσεις ἡχερῶν συμφώνων πρὸς ἄηχα, π.χ. δ(ι)κός > θ'κός, πέρδ(ι)κα > πέρθ'κα, γ(ει)τόνισσα > χ'τόν'σσα, τ(οῦ)λόγ(ου)σου > τ'λόχ' σ', β(ου)τσι > φ'τσι, Ἄγ(ου)στος > Ἄχ'στους, ἔφ(υ)γε > ἔφ'χι, κτλ. ²⁾ ἢ ἄηχων πρὸς ἡχερά, π.χ. π(η)γάδι > β'γάδ', π(η)δῶ > ἀβ'δῶ, μ(ε)τά > μ'τά, προίκ(ι)ζα > προίγ'ζα κτλ. ³⁾.

β) Διάφορες νέες ἀποβολές συμφώνων ἀπὸ νέα δυσκολοπρόφερα συμφωνικά συμπλέγματα, π.χ. σκ(οι)νι > σ'νί, δαμάσκ(η)νο > δαμάσ'νου, κάρβ(ου)να > κάρ'να, κουράσι(η)κα > κουράσ'κα, βιασι(ι)κός > βιασ'κός, κρύφ(η)κα > κρύφ'κα, φυλάχι(η)κα > φ'λάχ'κα, χο(υ)σός > χ'σός, Χρ(ι)στός > Χ'στός, σεργ(ι)κός > σιρ'κός κτλ. ⁴⁾.

γ) Ἀπλοποιήσεις ὅμοιων συμφώνων, π.χ. β(ου)βός > βός, β(ου)βάλι > βάλ', δώσ(η)ς > δώσ', ἔψ(η)σα > ἔψα, δέν(ου)ν > δέν', δέρον(ου)ν > δέρον' κτλ. ⁵⁾.

δ) Διάφορες ἀναπτύξεις νέων φωνηέντων ἀνάμεσα σὲ δυσκολοπρόφερα νέα συμφωνικά συμπλέγματα, ἰδίως στὸ τέλος τῶν λέξεων, π.χ. ἀλεύρ(ι) > ἀλεύρι, ἄσπρ(η) > ἄσπρι, Σμύρ(η) > Σμύριν, κάμ(ου)ν > κάμιν, φέρον(ου)ν > φέριν, τοῦ κόσμ(ου) > τ'κόζιμ, τοῦ Παύλ(ου) > τ' Παύιλ κτλ. ⁶⁾.

1) Α. Παπαδοπούλου, ὅπου παραπ. σ. 47.

2) Ν. Ρ. Andriotis, Zur vermeintlichen Nasalentwicklung im Neugriechischen. Byzant. Neugr. Jahrb. 17 (1943) σ. 117, σημ. 1.

3) Στὸ ἴδιο, σ. 116 κέξ. 4) Α. Παπαδοπούλου, ὅπου παραπ. σ. 43 κέξ.

5) Στὸ ἴδιο, σ. 18.

6) Ν. Π. Ἀνδριώτη, Περὶ τοῦ γλωσσικοῦ ἰδιώματος τῆς Ἰμβρου. Ἀθηνᾶ 42 (1930), σ. 149 κέξ.

ε) Τὴν ἐμφάνιση φαινομένων φωνολογικῶν στὴ μορφολογία: Ἐπειδὴ τὰ τελικὰ σύμφωνα ρηματικῶν καταλήξεων διατηροῦν τὴν οὐρανικὴ προφορά τους, ἂν τὸ ἀκόλουθο φωνήεντο ποὺ χάθηκε ἦταν *ι*, καὶ τὴν ὑπερωικὴ προφορά τους, ἂν τὸ ἀκόλουθο φωνήεντο ποὺ χάθηκε ἦταν *ου*, καταντιᾶ ἡ ἐναλλαγὴ οὐρανικοῦ καὶ ὑπερωϊκοῦ συμφώνου στὶς καταλήξεις νὰ εἶναι στοιχεῖο μορφολογικό, νὰ ἐκφράζη δηλ. ἡ φωνητικὴ τοῦ ἀπόχρωση γραμματικὴ ἔννοια, π. χ. ἔχ'(ει)—ἔχ(ουν), θέλ'(ει)—θέλ(ουν), φ(υ)λάγ'(ει)—φ(υ)λάγ(ουν), γράφ'(ει)—γράφ(ουν), μπαίν'(ει)—μπαίν(ουν) κτλ. ¹⁾.

4) Μὲ τὴ σταθερὴ ἀντιστοιχία τονομένου *e* πρὸς ἄτονο *ι* καὶ τονομένου *ο* πρὸς ἄτονο *ου* δημιουργοῦνται φαινόμενα ἀναλογικῆς τροπῆς τῶν γνησίων ἀτόνων *ι* καὶ *ου* σὲ τονούμενα *e* καὶ *ο*, π. χ. κυδῶνι—κουμπουκέδουνου, τσιγάρου—πισέγαρου, θυμιάζου—θέμισσα, κουράζου—κόρασα, καβουρντίζου—καβόρτσα κτλ. ²⁾.

Ἀπὸ τὰ λίγα αὐτὰ παραδείγματα φαίνεται καθαρὰ πὼς ἡ διαφορὴς ἀνάμεσα σὲ βόρεια καὶ νότια ἰδιώματα, δὲν περιορίζονται στὴν προφορὰ ὠρισμένων φωνηέντων, ἀλλὰ ἀπλώνονται σ' ὀλόκληρο τὸ φωνητικὸ σύστημα καὶ ἀνοίγουν χάσμα βαθὺ ἀνάμεσά τους, ποὺ κανένα γραμματικὸ ἢ λεξιλογικὸ ἰσόγλωσσο κοινὸ καὶ στὶς δυὸ δμάδες δὲν μπορεῖ νὰ ἐξουδετερώσῃ.

Ἀντὶ λοιπὸν νὰ καταλυθῇ ἡ διαίρεση αὐτὴ τῶν νεοελληνικῶν ἰδιωμάτων σὲ βόρεια καὶ νότια, θὰ ἔπρεπε νὰ ὀλοκληρωθῇ καὶ νὰ γίνῃ συμπλήρωση τῶν πολλῶν καὶ μεγάλων κενῶν ποὺ παρουσιάζει μὲ ὅ,τι νέο ἢ ἐπιστημονικὴ ἔρευνα συγκέντρωσε στὸ ἀναμεταξύ. Γιατὶ ὅταν ἡ διαίρεση αὐτὴ ἔγινε ἀπὸ τὸν Γ. Χατζιδάκη, ἡ ἔρευνα τῶν νεοελληνικῶν ἰδιωμάτων βρῖσκονταν στὰ πρῶτα τῆς βήματα, οἱ ἐξακριβωμένες γνώσεις γιὰ τὰ νεοελληνικὰ ἰδιώματα ἦταν πολὺ λιγώτερες παρὰ σήμερα καὶ ἦταν φυσικὸ ἡ διαίρεση νὰ γίνῃ ἀδρομερῆς καὶ ἀτελής. Ὁ Γ. Χατζιδάκης δὲν εἶχε προσέξει ἀκόμα μιὰ κατηγορία ἰδιωμάτων χωρὶς γεωγραφικὴ συνοχή, ποὺ τὰ συναντοῦμε στὰ γεωγραφικὰ κρᾶσπεδα τῶν βόρειων, καὶ ποὺ παρουσιάζουν μόνον τὸ ἓνα ἀπὸ τὰ δυὸ γνωρίσματα τοῦ βόρειου φωνηεντισμοῦ, δηλ. τὴν ἀποβολὴ τῶν ἄτονων *ι* καὶ *ου* ὄχι ὅμως καὶ τὴν τροπὴ τῶν ἄτονων *e* καὶ *ο* σὲ *ι* καὶ *ου*, καὶ γι' αὐτὸ τὰ λέμε ἡμιβόρεια. Τὰ ἰδιώματα τοῦτα ὁ Χατζιδάκης τὰ γνωρίζει πολὺ λίγο καὶ τὰ ἀνακατεύει μὲ τὰ βόρεια. Χρέος τῆς σημερινῆς πιὸ προοδευμένης ἔρευνας εἶναι νὰ τὰ ἐξακριβώσῃ καὶ νὰ τὰ καθορίσῃ κι αὐτὰ μὲ ἀκρίβεια.

Ἐπειτα ὁ Γ. Χατζιδάκης ὅταν μὲ ἀδρῆς γραμμὲς ἐχάραξε τὰ σύνορα τῶν βόρειων καὶ νότιων ἰδιωμάτων κατὰ μῆκος τοῦ Κορινθιακοῦ, πάνω

1) Ν. Π. Ἀνδριώτη, ὅπου παραπ. σ. 174.

2) Ν. Π. Ἀνδριώτη, Φωνητικὰ τῶν βορείων ἰδιωμάτων. Ἀθηνᾶ 45 (1943), σ. 252 κέξ.

ἀπὸ τὴν Ἀττικὴ καὶ τὴν κεντρικὴ Εὐβοία ὡς πέρα στὴ Χίο, δὲν εἶχε στὰ χέρια του στοιχεῖα γιὰ νὰ καθορίσῃ τί γίνεται μὲ τὴ διαίρεση αὐτὴ πρὸς πέρα, ἐπάνω στὶς ἀχανεῖς ἐκτάσεις ποὺ ἦταν σκορπισμένους ὁ μικρασιατικὸς Ἑλληνισμὸς, καὶ ποιά εἶναι τὰ σύνορα τοῦ βόρειου φωνηεντισμοῦ πρὸς τὰ βορειοανατολικά, δηλ. στὴν Ἀ. Ρουμελία καὶ στὴ Θράκη. Γι' αὐτὸ τὴ Θράκη ὀλόκληρη, χωρὶς πολλὰ λόγια τὴν περιλαμβάνει στὴν περιοχὴ τῶν βόρειων ιδιωμάτων. Ἀπὸ νεώτερες ὁμως ἐργασίες φάνηκε πὼς τὰ γνωρίσματα τοῦ βόρειου φωνηεντισμοῦ παρουσιάζονται σὲ μεγαλύτερη ἔκταση, ἀλλὰ καὶ μὲ ποικιλώτερες μορφές παρὰ στὴ μητροπολιτικὴ Ἑλλάδα.

Χρέος μας λοιπόν, σήμερα ποὺ χάρη σ' ἓνα μεγάλο ἀριθμὸ νέων πραγματειῶν καὶ γλωσσικῶν συλλογῶν χειρογράφων εἴμαστε πρὸς ἐνήμεροι σ' αὐτὰ τὰ ζητήματα, νὰ προσπαθήσουμε νὰ διαφωτίσουμε τὰ πράγματα καλύτερα καὶ νὰ συμπληρώσουμε τὰ κενά, ὅσο οἱ σημερινὲς γνώσεις μας τὸ ἐπιτρέπουν.

Τὰ γεωγραφικὰ σύνορα τῶν βόρειων ιδιωμάτων κατὰ τὰ σημερινὰ πορίσματα τῶν γλωσσικῶν ἐρευνῶν, ἀρχίζοντας ἀπὸ τὰ ΒΔ ξεκινοῦν ἀπὸ τὰ παράλια τῆς Β. Ἠπείρου, ἀφίροντας ἔξω τὴν περιοχὴ τῆς Χιμάρας, ¹⁾ Δρυινοῦπολης, Δελβίνου, Παραμυθιάς καὶ Πωγωνίου, ²⁾ ὅπου μιλιοῦνται νότια ιδιώματα. Παρακολουθοῦν τὰ παράλια τῆς Ἠπείρου καὶ τῆς Αἰτωλοακαρνανίας ἐπάνω στὸ Ἰόνιο πέλαγο καὶ τὸν Κορινθιακὸ κόλπο ὡς τὸ μυχὸ του, ὕστερα προχωροῦν ἐπάνω στὰ βόρεια σύνορα τῆς Ἀττικῆς, διασχίζουσι τὴν κεντρικὴ Εὐβοία πάνω ἀπὸ τὴ Χαλκίδα, περιλαμβάνοντας τὰ χωριά Κούτουρλο, Μειόχι, Μανίκια, Κρεμαστός, Παρθένι, Μάμουλα ³⁾ καὶ τὶς Βόρειες Σποράδες μαζί μὲ τὰ νησιά τοῦ Αἰγαίου ποὺ βρίσκονται στὰ Β. τῆς Χίου. Ἐξω ἀπὸ τὴ γεωγραφικὰ συνεχόμενη αὐτὴ περιοχὴ μιλιοῦνται ἀπομονωμένα βόρεια ιδιώματα στὴ Σάμο ὀλόκληρη, στὴν Πισωμεριά τῆς Ἄνδρου, στὸ νοτιώτατο χωριὸ τῆς Εὐβοίας Ἀντιά, ⁴⁾ καθὼς καὶ στὰ χωριά τῆς Ὀχθωνείας ⁵⁾ καὶ Καλέντζι ⁶⁾, στὴ Β. Τήνο ⁷⁾ καὶ σὲ μερικὰ σημεῖα τῆς Β. Ἀχαΐας.

Γιὰ τὰ ιδιώματα τῶν δυτικῶν παραλίων τῆς Μ. Ἀσίας, ἐπειδὴ δὲν ἔχω στοιχεῖα ἐπαρκῆ, περιορίζομαι ν' ἀναφέρω ὅτι στὴν περιοχὴ τοῦ βό-

1) C. Höeg, Ἀθηνᾶ 36 (1925), σ. 289 κέξ., Μ. Δένδια, Ἀπουλία καὶ Χιμάρια. Ἀθηνᾶ 38 (1926) σ. 72 κέξ.

2) Γ. Ἀναγνωστοπούλου, Περὶ τοῦ ρήματος ἐν τῇ ἐν Ἠπείρῳ λαλουμένῃ. Ἀθηνᾶ 36 (1925), σ. 62.

3) Σ. Κ. Καρατζᾶ, Συμβολὴ εἰς τὴν Εὐβοϊκὴν διαλεκτολογίαν. Ἀφιέρωμα εἰς Κ. Ἄμαντον, σ. 253.

4) Στὸ ἴδιο, σ. 253. 5) Β. Φάβη, Γλωσσικαὶ ἐπισκέψεις. σ. 91. 6) Σ. Κ. Καρατζᾶ, ὅπου παραπάνω. 7) Ἀ. Ἀδαμαντίου, Τηνιακά. Δελτ. Ἱστορ. Ἐθνολ. Ἑταιρ. 5 (1897), σ. 308 κέξ.

ρειου φωνηεντισμοῦ ἀνήκουν μόνο οἱ περιοχές πού βρίσκονται ἀπέναντι στὰ νησιά Λέσβο, Λήμνο καί Τένεδο καί στήν τρωαδική ἐνδοχώρα μέ τὰ παραλία τοῦ Ἑλλησπόντου ὡς τή Λάμψακο.

Στήν Θράκη τὰ σύνορα τοῦ βόρειου φωνηεντισμοῦ, ὅπως θά καθορίσω ἀκριβέστερα πιό κάτω, ἀρχίζουν ἀπό τή Ραιδεστό, περνοῦν ἀνατολικά τοῦ Λουλέ Βουργάζ καί δυτικά τῶν Σαράντα Ἐκκλησιῶν.

Στά κράσπεδα τοῦ γεωγραφικοῦ συγκροτήματος τῶν βόρειων ἰδιωμάτων καί χωρίς γεωγραφική συνοχή βρίσκεται μιὰ τρίτη κατηγορία ἰδιωμάτων, τὰ λεγόμενα ἡμιβόρεια, ἐκεῖνα δηλ. πού παρουσιάζουν μόνο τήν ἀποβολή τῶν ἀτόνων *ι* καί *ου*. Τὰ ἰδιώματα αὐτά μιλιοῦνται στὰ ἑξῆς μέρη :

1) Στά «Μαστοροχώρια» τῆς Ἡπείρου Βούρμπιανη, Καστάνιανη, Πυρσόγιανη, Μόλιστα κ. ἄ. ¹⁾.

2) Στή Δεσφίνα στά νότια τῆς Φωκίδας ²⁾.

3) Στή Σκύρο ³⁾.

4) Στήν περιοχή τῆς Α. Θράκης ⁴⁾, πού βρίσκεται ἀνατολικά τῆς γραμμῆς πού ἀνάφερα πιό πάνω, ἐκτός ἀπό τήν Πόλη καί τὰ περὶχωρά της, ὅπου μιλιοῦνται νότια ἰδιώματα.

Ἐξω ἀπό τίς τέσσερις αὐτές περιοχές ἡμιβόρεια ἰδιώματα μιλιοῦνται 5) στή Μύκονο ⁵⁾. Ἐπίσης φαινόμενα τῶν ἡμιβορείων, δηλ. ἀποβολή τῶν ἀτόνων *ι* καί *ου* παρουσιάζονται 6) σέ μερικές περιοχές τοῦ Πόντου (Ἀργυρούπολη, Κοτύωρα, Ματζούκα, Ὀφρις, Τραπεζοῦντα) ⁶⁾ καί στά Φάρασα τῆς Καππαδοκίας ⁷⁾, ἀλλά μόνο σέ ἐπίτονη συλλαβή, ὄχι παντοῦ, καί ὁ ὅρος αὐτός ἐπιβάλλει νά μὴν ταυτίζονται ἐντελῶς μέ τὰ συνηθισμένα ἡμιβόρεια.

Χαρακτηριστικό γνώρισμα τῶν ἡμιβορείων ἰδιωμάτων εἶναι ἡ ἀνιση

1) Γ. Ἀγαγνωστοπούλου, Περί τοῦ ἰδιώματος τῆς Βουρμπιάνης καί τῶν περὶ αὐτήν κομῶν. Byzant.-Neogr. Jahrbücher 8 (1930), σ. 448 κέξ. Ἡ μελέτη αὐτή ἔχει δυστυχῶς τὸ ἐλάττωμα ὅτι στηρίζεται, ὅπως φανερώνει ὁ συγγραφέας, σ. 448 σημ. 3, ὄχι σέ αὐτοψία, παρά σέ χειρόγραφη συλλογή τοῦ Χ. Ρεμπέλη.

2) Σύμφωνα μέ στοιχεῖα πού ἔχει προσκομίσει ὁ κ. Δ. Γεωργακάς στά ἀρχεῖα τοῦ Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, σὺν χειρόγραφο 568.

3) Β. Φάβη, Γλωσσικαὶ ἐπιστάσεις ἀναφερόμεναι εἰς τὸ Σκύριον ἰδίωμα. Τεσσαρακονταετ. Κ. Κόντου, σ. 242 κέξ. Πβ. Ν. Πέριδικα, Σκύρος.

4) Σ. Ψάλτη, Θρακικά, σ. 12. Γ. Ἀγαγνωστοπούλου, Θρακικὴ διάλεκτος. Μεγ. Ἑλλην. Ἐγκυκλοπαιδεία. (Ὁ συγγρ. ἀναφέρει ἀόριστα πῶς τὰ ἰδιώματα τῆς Θράκης, ἐκτός ἀπό μερικά, ἀνήκουν στήν ομάδα τῶν βορείων).

5) L. Roussel, Contes de Mycono. (Léopol 1929), σ. 153 κέξ.

6) Ἀ. Παπαδοπούλου, Νόμοι τῆς ἀποβολῆς καί διατηρήσεως τῶν ἀτόνων φωνηέντων εἰς τὸ ἰδίωμα Πόντου. Ἀθηνᾶ 47 (1937), σ. 63 κέξ.

7) H. Dawkins, Modern Greek in Asia Minor. (Cambridge 1916), 1, 149 κέξ. Πβ. σὺν ἴδιον σ. 62 κέξ.

κατὰ τόπους συνέπεια καὶ ἀυστηρότητα στὴν ἐφαρμογὴ τοῦ νόμου τῆς ἀποβολῆς τῶν ἀτόνων *ι* καὶ *ου*. Ἄλλὰ καὶ σ' ἓνα καὶ τὸ αὐτὸ ἰδίωμα ἢ ἀποβολὴ παρουσιάζει ἀντιφάσεις. Γενικὰ θὰ μπορούσε κανεὶς νὰ πῆ γιὰ τὰ ἡμιβόρεια ἰδιώματα ὅτι ἢ ἀποβολὴ τῶν ἀτόνων *ι* καὶ *ου* σ' αὐτὰ εἶναι πάντοτε δυνατὴ, ἀλλὰ ποτὲ ἀναγκαία.

Ἐκτὸς τὴν ἀποψη τοῦ βόρειου φωνηεντισμοῦ ὑπάρχει καὶ μιὰ τέταρτη κατηγορία ἰδιωμάτων πρὸ περιορισμένη καὶ ποὺ δὲν τῆς ἔχει δοθῆ ἀκόμα ὄνομα ξεχωριστό, ἐκείνων δηλ. ποὺ παρουσιάζουν κι αὐτὰ μόνο ἓνα ἀπὸ τὰ δυὸ γνωρίσματα τῶν βόρειων, ὅχι τὴν ἀποβολὴ τῶν ἀτόνων *ι* καὶ *ου*, ὅπως αὐτὰ ποὺ ὀνομάζουμε ἡμιβόρεια, παρὰ τὴν τροπὴ τῶν ἀτόνων *ε* καὶ *ο* σὲ *ι* καὶ *ου*. Τὸ φαινόμενο αὐτὸ παρουσιάζεται : 1) Στὸ Λιβύσσι τῆς Λυκίας ¹⁾ καὶ στὸ ἐπίνειό του Μάκρη, ἀντίκρου στὴ Ρόδο. Τὸ ἰδίωμα τοῦτο τὸ κατατάσσουσιν στὰ βόρεια ²⁾ καὶ ὑποθέτουν ὅτι οἱ Λιβυσσιανοὶ μετανάστεψαν ἀπὸ κάποιο μέρος τῆς βόρειας Ἑλλάδας ³⁾, ὅταν πιά εἶχε φανερωθῆ ἐκεῖ ἡ τροπὴ τῶν ἀτόνων *ε* καὶ *ο* σὲ *ι* καὶ *ου*, καὶ πρὶν φανερωθῆ ἢ ἀποβολὴ τῶν ἀτόνων *ι* καὶ *ου*. Ἐπειδὴ ἔχω καὶ ἄμεση προσωπικὴ πείρα τοῦ ἰδιώματος αὐτοῦ, γιὰ τὸ μελέτησα στὸ στόμα τῶν Λιβυσσιανῶν προσφύγων ποὺ ἔχουν ἐγκατασταθῆ στὴ Νέα Μάκρη τῆς Ἀττικῆς, κοντὰ στὸν Μαραθῶνα ⁴⁾, ἔχω σχηματίσει τὴν πεποίθησιν πὼς τὸ ἰδίωμα αὐτό, τόσο συγγενικὸ κατὰ τὰ ἄλλα τοῦ στοιχεῖα μὲ τὰ ἰδιώματα τῶν γειτονικῶν Δωδεκάνησων καὶ τῆς Κύπρου, καμμιὰ σχέση δὲν ἔχει μὲ τὰ βόρεια, καὶ πὼς τὸ φαινόμενο τῆς τροπῆς τῶν ἀτόνων *ε* καὶ *ο*, ποὺ ἔχει κοινὸ μὲ τὰ βόρεια, δὲν μπορεῖ νὰ ἐξηγηθῆ παρὰ γιὰ αὐτοτελὴς ἀνάπτυξη. Τὸ ἴδιο ἄλλωστε φαινόμενο παρουσιάζεται, ὅπως θὰ δοῦμε ἄμέσως, καὶ στὴν Καππαδοκικὴ διάλεκτο, ποὺ εἶναι ἀκόμα πρὸ ἄσχετη καὶ ἀπομακρυσμένη ἀπὸ τὰ βόρεια.

2) Στὰ ἰδιώματα τῆς Μαλακοπῆς καὶ τοῦ Μιστιοῦ τῆς Καππαδοκίας ⁵⁾ καὶ στὸ ἰδίωμα τῆς Σίλλης ΒΔ τοῦ Ἰκονίου ⁶⁾, ὅχι ὅμως κανονικά, καὶ συ-

1) Ἰ. Χαριτωνίδου, Περὶ τῆς Λιβυσιανῆς διαλέκτου. (Τραπεζοῦς 1911), σ. 7 κέξ. Μ. Μουσαίου, Βατταρισμοὶ κτλ. (Ἀθῆναι 1884), σ. 1 κέξ.

2) P. Kretschmer, Der heutige lesbische Dialekt, σ. 19.

3) Γ. Ν. Χατζιδάκη, ΜΝΕ 1, 258.

4) Ἡ μελέτη αὐτὴ ἐγένετο μὲ ἐντολὴ τοῦ Μουσικοῦ Λαογραφικοῦ Ἀρχείου, τὸ καλοκαίρι τοῦ 1937.

5) R. Dawkins, ὅπου παραπ. σ. 64, § 64.

6) Στὸ ἴδιο σ. 42 καὶ 43. Τὰ φαινόμενα αὐτὰ τῆς Καππαδοκικῆς δὲν ἦταν ἀκόμα γνωστὰ ὅταν ἔκαμε ὁ Γ. Χατζιδάκης τὴ διαίρεσίν του. Γι' αὐτὸ ἔγραφε στὰ ΜΝΕ 1, 251 : «Ἡ ἐν τῷ ἐσωτερικῷ τῆς Μ. Ἀσίας λαλουμένη Ἑλληνικὴ παρέχει πολλὰς διαφορὰς ἰδίᾳ ἐν Καππαδοκίᾳ, φαίνεται ὅτι συγκοπὰς μὲν ἀτόνων φωνηέντων πολλὰς ἐμφανίζει, κωφώσεις δὲ τοῦ *ε* καὶ *ο* οὐχί. Ἀτυχῶς τὰ πολλὰ καὶ ποικίλα ἰδιώματα τῆς μεγάλης ταύτης χώρας δὲν εἶναι ἀκόμη τοσοῦτον ἐξητασμένα, ὥστε νὰ εἶναι δυνατὴ ἢ ἀκριβὴς διαίρεσις αὐτῶν».

χνότερα σὲ καταλήξεις (π. χ. *ἄλουγον, ἔρχουμι, τοῦ μύλου, τόπους, ἄριτου-
πους, ποίκιν, ἔμασι, γίγνι* (=γίνεται). Καὶ στὰ ἰδιώματα αὐτὰ ἡ τροπὴ
δὲν μπορεῖ παρὰ νὰ θεωρηθῇ ἀνεξάρτητη ἀπὸ τ' ἄλλα βόρεια ἰδιώματα,
ἀλλὰ σχετικὴ μὲ τὴν ἴδια τροπὴ πού παρουσιάζεται στὸ ἰδίωμα τοῦ Λιβυσ-
σιοῦ, γιὰ τὴν τὰ μικρασιατικὰ ἰδιώματα ἦταν σὲ παλαιότερη ἐποχὴ πολὺ πυ-
κνότερα καὶ πιθανὸ εἶναι νὰ ὑπῆρχε γεωγραφικὴ συνοχὴ τοῦ ἰδιώματος τῆς
Σίλλης, πού εἶναι τὸ δυτικώτερο τῆς κεντρικῆς Μ. Ἀσίας μὲ τὸ ἰδίωμα τοῦ
Λιβυσσιοῦ καὶ τῆς Μάκρης.

Μετὰ τὴν ἐπισκόπηση αὐτὴ τῆς γεωγραφικῆς κατανομῆς τῶν φαινο-
μένων τοῦ βόρειου καὶ ἡμιβόρειου φωνηεντισμοῦ στὶς ἑλληνόφωνες χῶρες,
πού τὴν ἔκρινα σὰν χρήσιμη εἰσαγωγή, ἔρχομαι στὸ κύριον θέμα μου, πού
εἶναι ὁ καθορισμὸς τῶν ὁρίων τῶν βόρειων ἰδιωμάτων τῆς Θράκης πρὸς τὰ
ἡμιβόρεια καὶ τὰ νότια τῆς ἴδιας χώρας.

Γιὰ μιὰ τέτοια ἐργασία ὁ καλύτερος τρόπος θὰ ἦταν νὰ διατρέξῃ ὁ
ἐρευνητὴς ἐπὶ τόπου τὰ χωριὰ τῆς Θράκης τὸ ἓνα μετὰ τὸ ἄλλο καὶ ν' ἀ-
κούσῃ ὁ ἴδιος τὴν προφορὰ τους, ὅπως ἔγινε ἄλλοῦ γιὰ τὸν καταρτισμὸ τῶν
γλωσσογεωγραφικῶν χαρτῶν. Αὐτὸ δυστυχῶς εἶναι πιά ἀδύνατον μετὰ τὴν
Ἀνταλλαγὴ, τὸ ξερορίζωμα τῶν Ἑλλήνων τῆς Α. Θράκης ἀπὸ τὶς ἐστίες τους
καὶ τὸ σκόρπισμά τους σ' ὀλόκληρη τὴν Ἑλλάδα. Μειρημένες εἶναι οἱ πε-
ριπτώσεις πού ἡ ἐγκατάσταση τῶν προσφύγων στὴ νέα πατρίδα τους ἔγινε
ὁμαδικά, πού ἓνα χωριὸ δηλαδὴ ἐγκαταστάθηκε ὀλόκληρο σ' ἓνα νέο τῆς
ἐλεύθερης πατρίδας, στὴ Δ. Θράκη ἢ στὴ Μακεδονία. Καὶ στὶς λίγες ἀλλὰ
εὐτυχεῖς αὐτὲς περιπτώσεις χρωστοῦμε τὸ ὅτι ἔγινε δυνατόν νὰ μελετηθοῦν
μετὰ τὴν Ἀνταλλαγὴ ἀρκετὰ θρακικὰ ἰδιώματα πού μᾶς ἦταν ἐντελῶς ἄγνω-
στα, κ' ἔτσι νὰ μποροῦμε σήμερον, παρ' ὅλες τὶς ἀτέλειες τοῦ τρόπου μὲ τὸν
ὁποῖον ἔγινε ἡ μελέτη τους, νὰ καταπιανόμαστε μὲ ἐργασίαι συγκεντρωτικῆς,
ὅπως ἡ παροῦσα.

Ὁ μόνος δυνατός τρόπος λοιπὸν γιὰ τὸν καθορισμὸ τῶν ὁρίων τοῦ
βόρειου φωνηεντισμοῦ στὶς περιοχὰς αὐτὲς ἦταν : 1) Ἡ μελέτη τῶν δημο-
σιευμένων γλωσσικῶν καὶ λαογραφικῶν συλλογῶν καὶ γραμματικῶν πού εἶχαν
γίνει κατὰ καιροῦς, καὶ ἰδίως μετὰ τὴν ἴδρυση τῶν δυὸ θρακικῶν περιοδι-
κῶν στὴν Ἀθήνα, τῶν *Θρακικῶν* τοῦ Θρακικοῦ Κέντρου τῶν Ἀθηνῶν (1928
κῆξ). καὶ τοῦ *Ἀρχείου τοῦ θρακικοῦ λαογραφικοῦ καὶ γλωσσικοῦ θησαυροῦ*
τοῦ κ. Π. Παπαχριστοδούλου (1933 κῆξ.). 2) Ἡ μελέτη τῶν χειρογράφων
συλλογῶν πού βρίσκονται στὰ ἀρχεῖα τοῦ Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ τῆς Ἀκαδημίας
Ἀθηνῶν καὶ ἄλλοῦ καὶ 3) Προφορικῆς ἢ γραφτῆς πληροφορίαι πού ζήτησα
ὁ ἴδιος ἀπὸ Θράκες πρόσφυγες στὴν Ἀθήνα ἢ στὶς ἐπαρχίαι.

Ὡς πρὸς τὰ ἑλληνικὰ ἰδιώματα τῆς Δυτικῆς Θράκης (δυτικὰ τοῦ
Ἑβρου) πού ὑπάγεται στὴν ἑλληνικὴ ἐπικράτεια, γνωρίζουμε ἀπὸ μιὰ

σειρά καλῆς κι' ἀξιόπιστες ἐργασίες πὼς εἶναι ὅλα βόρεια ¹⁾. Ἡμιβόρειο ἢ νότιο ἰδιώμα, ντόπιο δὲ μαρτυρεῖ κανέννας σ' αὐτὴ τὴν περιοχὴ, ἐκτὸς φυσικὰ ἀπὸ τὴν ὑστερογενῆ ἐπίδραση τῆς κοινῆς Νεοελληνικῆς ποὺ γίνεται καὶ στὴ Δ. Θράκη, ὅπως κι' ἄλλου, ὅλο καὶ πιὸ αἰσθητῆ, προπάντων στὶς πόλεις καθὼς ἢ Ἀλεξανδρούπολη, ἢ Κομοτινῆ, ἢ Ξάνθη ²⁾.

Ἀντίθετα στὴν Ἀνατολικὴ Θράκη (ἀνατολικά τοῦ Ἑβρου) μαρτυροῦνται σήμερα καὶ οἱ τρεῖς κατηγορίες τῶν νεοελληνικῶν ἰδιωμάτων, δηλ. βόρεια, ἡμιβόρεια καὶ νότια, γι' αὐτὸ μᾶς ἐπιβάλλεται νὰ γνωρίσουμε τὴ γεωγραφικὴ θέση καὶ τὴν ἔκταση καθεμιᾶς ομάδας.

Ὁ Γ. Χατζιδάκης μᾶς ἄφησε μὲ τὴν ἀόριστη ἐντύπωση πὼς στὴν Α. Θράκη μιλοῦν βόρεια ἰδιώματα ³⁾, ἐπειδὴ δὲν εἶχε τότε στὴ διάθεσή του ἄλλα στοιχεῖα ἐκτὸς ἀπὸ τὶς ἐργασίες τοῦ Σ. Μανασσείδη γιὰ τὴν Αἴνο ⁴⁾ καὶ τοῦ L. Ronzevalle γιὰ τὴν Ἀδριανούπολη ⁵⁾. Πρῶτος ὁ Σ. Ψάλτης ⁶⁾ παρατήρησε ἀργότερα πὼς αὐτὸ δὲν ἀληθεύει γιὰ ὁλόκληρη τὴν Δ. Θράκη, καὶ μᾶς ἔδειξε πὼς τὸ ἰδιώμα τῶν Σαράντα Ἐκκλησιῶν εἶναι ἡμιβόρειο καὶ πὼς οἱ κάτοικοι τῆς περιοχῆς αὐτῆς ἔχουν ζωνρὴ ἐπίγνωση τῆς διαφορᾶς

1) Βλ. Σ. Κυριακίδου, Γλωσσικαὶ τινες παρατηρήσεις ἐκ Γκιουμουλτζίνας Θράκης. Λαογραφία 2 (1910), σ. 427 κέξ., Τοῦ ἴδιου, Γλωσσογεωγραφικὰ σημειώματα ἐκ Δ. Θράκης. Λεξικογρ. Ἀρχ. 6 (1923), σ. 362 κέξ. (Πβ. Ἀθῆναι 33, 200), Γ. Μέγα, Παραδόσεις περὶ ἀσθενειῶν. Λαογρ. 7 (1923), σ. 465 κέξ.

Οἱ περιοχὲς Σουφλίου καὶ Διδυμοτείχου ἔχουν μελετηθῆ ἀπὸ γλωσσικὴ ἄποψη καὶ ἀπὸ μένα, μὲ εἰδικὴ ἀποστολὴ τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν τὸ θέρος τοῦ 1932. Τὸ ἴδιο καὶ ἡ Μαρώνεια τὸ θέρος τοῦ 1938. Τὰ πορίσματα τῶν μελετῶν μου βρίσκονται ἀνέκδοτα στὸ ἀρχεῖο τοῦ Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ τῆς Ἀκαδημίας. Γιὰ τὴ Σαμοθράκη βλέπε τὴ σχετικὴ βιβλιογραφία καὶ τὴν πραγματεία μου De quelques faits phonétiques du parler moderne de Samothrace. Ἀρχ. Θρακ. Φησαυρ. 6 (1939)40, σ. 153 κέξ.

2) Τὰ βόρεια ἰδιώματα ἔχουν πολλὰ καὶ σημαντικὰ διαφορὰς ἀναμεταξύ τους, ποὺ κάποτε πρέπει νὰ μελετηθοῦν συστηματικώτερα, κοντὰ στὴ διαίρεση τοῦ Μ. Τριανταφυλλίδη, Νεοελληνικὴ γραμματικὴ, σ. 243 κέξ. σὲ δυὸ ομάδες: 1) Ρουμελιώτικα καὶ Ἡπειρώτικα καὶ 2) Θεσσαλικά, Μακεδονικά καὶ Θρακικά. Ἐξάλλου ὑπάρχουν ἰσόγλωσσα κοινὰ σὲ βόρεια καὶ νότια ἰδιώματα, καθὼς ἢ ἀποβολὴ τῶν ἐρρίνων πρὶν ἀπὸ τὰ b, d, g, ὁ τσιτακισμὸς καὶ ἄλλα μορφολογικά. Γύρω ἀπὸ μεγὰλα κέντρα ἐπικοινωνίας πάει νὰ σχηματιστῆ καὶ κοινὴ βορειοελληνικὴ μετριώτερη (πβ. Σ. Κυριακίδη στὸ Λεξικογρ. Ἀρχ. 6, 471) μὲ περισσότερα ἢ λιγώτερα στοιχεῖα τῆς κοινῆς Νεοελληνικῆς.

3) Γ. Ν. Λατζιδάκη, ΜΝΕ 1, 251. Πβ. Σύντομος ἱστορία τῆς ἑλλ. γλώσσης, σ. 115.

4) Σ. Μανασσείδου, Διάλεκτος Αἴνου, Ἰμβρου καὶ Τενέδου. Σύλλογος Κων/πόλ. 8 (1874), σ. 536 κέξ. Τοῦ ἴδιου, Ποικίλη ὕλη γλωσσικὴ καὶ λαογραφικὴ συλλεχθεῖσα ἐξ Αἴνου, Ἰμβρου καὶ τῶν περιχώρων. Στὸ ἴδιο 9—10 (1835), σ. 335 κέξ.

5) L. Ronzevalle, Les emprunts turcs dans le grec vulgaire de Roumélie et spécialement dans le dialecte d'Adrianople (Paris 1912).

6) Σ. Ψάλτης, Θρακικά. (Ἀθῆναι 1905), σ. 12.

ΧΕΙΡΟ

ποῦ χωρίζει τὸ γλωσσικὸν τοὺς ἰδιώματα καὶ τὸ ντύσιμόν τοὺς ἀπὸ κείνους ποῦ μιλοῦν βόρεια ἰδιώματα δυτικώτερα στὴν περιοχὴ τῆς Ἀδριανούπολης.

Καὶ ὁ Γ. Ἀναγνωστόπουλος, σὲ μιὰ σύντομη ἐπισκόπηση τῶν σημερινῶν γλωσσικῶν ἰδιωμάτων τῆς Θράκης ¹⁾, παρατήρησε ἀπλῶς ὅτι ἐκτὸς ἀπὸ μερικά, ἀνήκουν στὴν οἰκία τῶν βόρειων.

Οἱ γλωσσικὲς ἔρευνες γιὰ τὴ νεώτερη Θράκη ἦταν παλαιότερα πολὺ λίγες. Ὄταν ὁ G. Meyer στὰ 1894 ἐξέδωσε στὸ πρῶτο τεῦχος τῶν *Neugriechische Studien* τὴν ὡς τότε γνωστὴ νεοελληνικὴ γλωσσικὴ βιβλιογραφία, δὲ βρῆκε νὰ περιλάβῃ γιὰ τὴ Θράκη ὀλίγη περισσότερες ἀπὸ ὅχι ἐργασίες, καὶ αὐτὲς ἀσήμαντες.

Μετὰ τὴν Ἀνταλλαγὴ ὅμως καὶ τὴν ἴδρυσή τῶν δύο ἐπιστημονικῶν περιοδικῶν ποῦ ἀναφέραμε γιὰ τὴ Θράκη, τὰ ὁποῖα ἐξακολουθοῦν νὰ ἐκδίδονται στὴν Ἀθήνα κάθε χρόνον, πυκνώθηκαν σὲ ἀνέλπιστο βαθμὸν οἱ πραγματεῖαι οἱ σχετικὲς μὲ τὰ γλωσσικὰ ἰδιώματα τῆς Θράκης, ἔτσι ποῦ, παρ' ὅλες τοὺς τίς ἀτέλειες, μᾶς ἐπιτρέπουν νὰ δοκιμάσουμε σήμερον ἕνα ἔστω κατὰ προσέγγισιν καθορισμὸν τῶν ὁρίων στὴν ἔκτασιν τῶν βόρειων ἰδιωμάτων στὴν περιοχὴ τῆς Θράκης.

Τὸ λυπηρὸν εἶναι πὼς οἱ ἐργασίες αὐτὲς, ἔντυπες καὶ χειρόγραφες, ἔχουν γίνῃ σχεδὸν ὅλες ἀπὸ μὴ εἰδικούς, δηλ. ὄχι ἀπὸ γλωσσολόγους, παρὰ ἀπὸ ἐρασιτέχνες λόγιους καὶ δασκάλους, ποῦ δὲν ἐνδιαφέρθηκαν ἢ δὲν ἤθεσαν ν' ἀποδώσουν μὲ μεγάλη φωνητικὴ ἀκρίβεια τὸ ἰδιώμα ποῦ μελετοῦσαν, καὶ ἔτσι οἱ συλλογὲς τοὺς εἶναι γιὰ φωνητικὲς ἔρευνες ἄλλοτε ἐπικίνδυνες καὶ ἄλλοτε ἄχρηστες ²⁾. Δυστυχῶς ὅμως, παρ' ὅλες αὐτὲς τίς ἐλλείψεις τοὺς, εἶναι οἱ μόνες στὶς ὁποῖες μποροῦμε σήμερον νὰ στηριχτοῦμε, ἔχοντας γιὰ βοήθειαν καὶ τίς ζωντανὰς μαρτυρίας τῶν Θρακῶν, ὅσο ἐξακολουθοῦν τὰ θρακικὰ ἰδιώματα νὰ μιλοῦνται στὴν Ἑλλάδα. Ὄταν σιγάσουν καὶ αὐτὰ, πρᾶγμα ποῦ ὅσο πάει καὶ πλησιάζει, οἱ συλλογὲς αὐτὲς θὰ εἶναι τὸ ἀποκλειστικὸν βοήθημα καὶ μέσον γιὰ νὰ γνωρίσουν οἱ μεταγενέστεροι τὴν ζωὴν καὶ τὴν γλῶσσαν τοῦ ξεριζωμένου αὐτοῦ Ἑλληνισμοῦ. Τότε ἡ εὐγνωμοσύνη τῶν ἐρευνητῶν θὰ εἶναι μεγαλύτερη ἀπ' ὅ,τι εἶναι σήμερον πρὸς τοὺς φιλόπουνους συλλογεῖς, ποῦ μὲ φτωχὰ ἐφόδια καὶ μὲ πλούσιον ζῆλον φιλοτιμήθηκαν νὰ περισώσουν ὅ,τι μποροῦσαν ἀπὸ τοὺς χαμένους κόσμους τοῦ ὑπόδουλου Ἑλληνισμοῦ, σὲ καιρὸν ποῦ ἡ ἐπίσημη, ἡ ἀρμοδιώτερη, καὶ ἱκανὴ γιὰ τὸ ἔργον αὐτὸ ἐπιστῆμη στὴν Ἑλλάδα, δηλ. τὸ Πανεπιστήμιον, ἢ Ἀκαδημία, δὲν ἔδειξαν καμμιὰ πρωτοβουλία.

1) Γ. Ἀναγνωστοπούλου, Θρακικὴ διάλεκτος. Μεγάλῃ Ἑλλην. Ἐγκυκλοπαίδεια, στή λ. Θράκη.

2) Γιὰ τίς μεθοδικὰς ἐλλείψεις ποῦ παρουσιάζουν ἀπὸ λαογραφικῆς ἀποψῆς οἱ συλλογὲς τῆς Θράκης βλ. Μ. Ἰωαννίδου, Τὸ δημοτικὸν τραγούδι καὶ οἱ σύγχρονες Θρακικὲς συλλογὲς. Ἀρχ. θρακ. θησαυρ. (1940) 1) 134 κέξ.

Θὰ ἦταν ὅμως ἀδικία νὰ παραλείψω πὼς ὑπάρχουν εὐτυχῶς ἀνάμεσα σ' αὐτὲς καὶ ἐργασίες πολὺ προσεχτικὰ κ' εὐσυνείδητα γραμμένες, ἀπὸ συλλογεῖς ποὺ ξέρουν τὶ περιμένουν ἀπ' αὐτοὺς δυὸ ὁλόκληρες ἐπιστῆμες, ἡ γλωσσολογία καὶ ἡ λαογραφία.

Γιὰ μερικὰ ἀπὸ τὰ ἰδιώματα τῆς Α. Θράκης ἔχουμε ὑλικὸ ἀπὸ δυὸ ἢ περισσότερους συλλογεῖς καὶ τυχαίνει νὰ εἶναι ὁ ἓνας προσεχτικώτερος ἀπὸ τὸν ἄλλο στὴν φωνητικὴ ἀπόδοση, κι' ἔτσι τὸ πρόβλημα λύνεται, τουλάχιστο γιὰ τὸ σκοπὸ τῆς δικῆς μου ἐργασίας ἐδῶ, ποὺ εἶναι ἡ διαπίστωση ὠρισμένων βασικῶν φωνητικῶν φαινομένων. Κάποτε πάλι ὁ μοναδικὸς συλλογέας καὶ μάρτυρας γιὰ τὸ ἰδίωμα ἀπὸ ἀπροσεξία καταγράφει τὸ κείμενο ἄλλοτε μὲ τροπὴ τῶν ἀτόνων *e* σὲ *i* καὶ *o* σὲ *ou* καὶ ἄλλοτε χωρὶς τὴν τροπὴ αὐτή. Σὲ τέτοιες περιπτώσεις ἔθεσα ὡς βάση τῆς ἐργασίας μου νὰ θεωρήσω ὅτι τὸ ἰδίωμα ὅπου παρουσιάζεται αὐτὸς ὁ σάλος ἀνήκει στὰ βόρεια καὶ νὰ δεχθῶ ὅτι ὁ ἐρασιτέχνης συλλογέας τὸ καταγράφει μὲ ἀσυνέπεια στὴν ἐφαρμογὴ τῶν φωνητικῶν του κανόνων ἀπὸ ἀπροσεξία καὶ ἀπὸ ἐπίδραση τῆς κοινῆς στὸ γλωσσικὸ του αἴσθημα, νομίζοντας ὅτι ἀρκεῖ μιὰ κατὰ προσέγγιση καὶ μέσες ἄκρες φωνητικὴ παράστασή του ¹⁾, ἢ ἐπειδὴ δὲν ἐδιάλεξε καλὰ τὰ πρόσωπα ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἔχει καταγράψει τὸ ὑλικὸ του. Εἶναι γνωστὸ πὼς ὅλοι οἱ πρόσφυγες δὲ μιλοῦν πιά τόσο καθαρὸ τὸ ἰδίωμά τους, ὕστερα ἀπὸ τόσων χρόνων διπλῆ ἐπίδραση τῆς κοινῆς καὶ τῶν ἑλλαδικῶν ἰδιωμάτων.

Γιὰ μερικὰ ἰδιώματα ποὺ οἱ γραφτὲς μαρτυρίες τους δὲν εἶναι σαφεῖς ἀναγκάστηκε νὰ προστρέξω καὶ σὲ προφορικὲς ἢ γραφτὲς πληροφορίες ἀπὸ Θρακιῶτες πρόσφυγες.

Ἡ μέθοδος αὐτή, ὅσο κι' ἂν δὲν εἶναι ἄψογη, δικαιολογεῖται ὄχι μονάχα σὰν μέτρο ἀνάγκης ἐκεῖ ὅπου ἀκριβέστερα κείμενα λείπουν, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ὅτι δὲν εἶναι πιθανὸ νὰ παρουσιάζεται σ' ἓνα ἰδίωμα γειτονικὸ μὲ βόρεια μιὰ τόσο βασικὴ φωνητικὴ ἀλλοίωση σποραδικὰ καὶ χωρὶς συνέπεια.

Τὰ δημοτικὰ τραγούδια δὲν ὑπακούουν, ὅπως εἶναι γνωστὸ, στοὺς νόμους τῶν βόρειων ἰδιωμάτων. Γι' αὐτὸ ὅσα θρακικὰ ἰδιώματα τυχαίνει νὰ μαρτυροῦνται μόνο μὲ τραγούδια, ὅπως λ. χ. στὴ μεγάλη συλλογὴ δημοτικῶν τραγουδιῶν τοῦ Γ. Παχτίκου, ²⁾ ὅταν βρίσκονται πάνω σὲ μιὰ γλωσσικὴ μεθόριο, ἐπροτίμησα νὰ τὰ θεωρήσω ἄγνωστα ὡς πρὸς τὰ φωνητικὰ φαινόμενα ποὺ μᾶς ἀπασχολοῦν.

Γιὰ τὶς μετακινήσεις πληθυσμῶν μέσα στὴν περιοχὴ τῆς Θράκης

1) Τέτοιες ἀσυνέπειες παρουσιάζουν πολὺ συχνὰ διάφορες γλωσσικὲς συλλογὲς καὶ ἀπὸ ἄλλες περιοχὲς βόρειων ἰδιωμάτων στὴν Ἑλλάδα.

2) Γ. Παχτίκου, 260 δημῶδη ἑλληνικὰ ἔσματα, τόμ. 1. (Ἀθῆναι 1905).

καὶ τὶς ἐπιμειξίεις τοὺς μὲ ἄλλες ἐλληνικὰς χώρας δὲ γνωρίζουμε σχεδὸν τίποτα πὺν θὰ μπορούσε νὰ μᾶς βοηθήσῃ νὰ βγάλουμε συμπεράσματα σχετικά μὲ τὴν καταγωγὴ τῶν σημερινῶν γλωσσικῶν ἰδιωμάτων τῆς Θράκης. Γιὰ τὸ ζήτημα τοῦτο ἐνδιαφέροντα ἀλλὰ καὶ ἀβέβαια εἶναι ὅσα γράφει ὁ Σ. Ψάλτης ¹⁾ γιὰ τοὺς κατοίκους τῶν Σαράντα Ἐκκλησιῶν, πὺν ὑποθέτει πὺς εἶναι ἄποικοι ἀπὸ τὰ νησιὰ τοῦ Αἰγαίου, καθὼς καὶ τὸ σημεῖωμα τοῦ Γ. Λαμπουσιάδη ²⁾, «Καταγωγὴ τῶν πέριξ τοῦ Διδυμοτείχου χωρίων», ὅπου μᾶς βεβαιώνει ὅτι 12 ἀπ' αὐτὰ συνοικίστηκαν ἀπὸ Πελοποννησίους, 11 ἀπὸ Ἡπειρώτες καὶ 7 ἀπὸ Μακεδόνες. Ἐπίσης γιὰ τὴν Ἀλεξανδρούπολη (Δεδαγατς) παραδίδεται ὅτι συνοικίστηκε τὸν περασμένο αἰῶνα ἀπὸ κατοίκους τῆς γειτονικῆς Αἴνου, καθὼς καὶ ἀπὸ Μακεδόνες καὶ Ἡπειρώτες ³⁾. Καὶ ἡ μητέρα μου ἄκουε ἀπὸ τὸν παπποῦ τῆς ὅτι οἱ κάτοικοι τῆς πατρίδας μας Ἰμβρου ἦρθαν ἀπὸ τοὺς Ἀνεφάρτες, χωρὶ τῆς ἀπέναντι θρακικῆς χερσονήσου τῆς Ἑλλης, πρᾶγμα πὺν δὲν μπορεῖ ν' ἀληθεύῃ γιὰ ὅλους τοὺς κατοίκους τοῦ νησιοῦ. Ἀπὸ προσωπικὴ μου πείρα γνωρίζω ὅτι τέτοιες παραδόσεις τῶν κατοίκων ἐνὸς τόπου γιὰ τὴν καταγωγὴν τοὺς κάποτε ἔχουν κάποια βάση, συχνότερα ὅμως ἀληθεύουν γιὰ ὀρισμένες μόνο οἰκογένειες πὺν ἦρθαν ἀπ' ἄλλοῦ κι ἀνακατεύτηκαν μὲ τὸν παλαιότερο ντόπιον πληθυσμό, καὶ ὄχι σπάνια προέρχονται ἀπὸ παρανοήσεις καὶ δὲν εἶναι ἀληθινές.

Ὁ ἐλληνικὸς πληθυσμὸς τῆς Θράκης, ἐκτὸς ἀπὸ ἐνδεχόμενες ἀλλὰ ἄγνωστες περιπτώσεις μετακινήσεων καὶ μεταναστεύσεων περιορισμένης σημασίας, εἶναι ὁ ἀπόγονος τοῦ βυζαντινοῦ ἐλληνισμοῦ τῆς Θράκης, ὅ,τι ἀπομεινε ἀπὸ τοὺς ἐκτουρκισμούς, ἀφότου ἐπάτησαν τὸ πόδι τοὺς οἱ Τοῦρκοι στὴ Θράκη, καὶ ἀπὸ τοὺς ἐκβουλγαρισμούς, ἀφότου ἡ βόρεια Θράκη παραχωρήθηκε στὸ βουλγαρικὸ κράτος.

Ἡ γεωγραφικὴ ἔκταση τῶν βόρειων καὶ ἡμιβόρειων ἰδιωμάτων τῆς Θράκης θὰ ἦταν ἐπολιτικώτερη πᾶνω σ' ἓνα γλωσσικὸ χάρι τῆς Θράκης πὺν ἔχω καταρτίσει ὁ ἴδιος, καὶ πὺν δυστυχῶς οἱ μεγάλες τυπωτικὲς δυσκολίες τῆς ἐποχῆς πὺν περνοῦμε κάνουν τὸ τύπωμά του ἀδύνατο. Ἐλπίζω νὰ μπορέσω νὰ τὸν τυπώσω συμπληρωματικὰ μετὰ τὸν πόλεμο. Οἱ πίνακες πὺν ἀκολουθοῦν καὶ πὺν περιλαμβάνουν μόνον τὰ χωριά καὶ τὶς πόλεις ἐκεῖνες πὺν κάτι ξέρουμε γιὰ τὴ γλῶσσα τοὺς, ἔρχονται νὰ δώσουν μὲ πολὺ ἀτελέστερο τρόπο μιὰ ἰδέα τῆς ἔκτασης τῶν γλωσσικῶν περιοχῶν.

1) Σ. Ψάλτης, Τὰ Θρακικά, σ. 13.

2) Γ. Λαμπουσιάδη, Ὀδοιπορικὸν ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τῆς ἐλληνικῆς κατοχῆς τῆς Ἀν. Θράκης. Θρακικά 2 (1929) 91.

3) Σαρπηδῶν, Θρακικαὶ ἀναμνήσεις. Τὸ Δεδαγατς. Θρακ. Ἐπετ. 1 (1897) σ. 314. Πβ. Α. Α. Πάλλη, Στατιστικὴ μελέτη περὶ τῶν φυλετικῶν μεταναστεύσεων Μακεδονίας καὶ Θράκης κατὰ τὴν περίοδον 1912—1924. Ἀθῆναι 1923. Α. Α. Κονδύλη, Περὶ τῆς γλώσσης καὶ καταγωγῆς τῶν Θρακῶν, ἀρχαίων τε καὶ νεωτέρων. Ἀθῆναι, 1905.

ΒΟΡΕΙΑ ΙΔΙΩΜΑΤΑ ΤΗΣ ΘΡΑΚΗΣ

Ἐβδήμι, Ἀγίασμα (Αἴνου), Ἀδριανούπολη, Αἴνος, Ἀκαλάν (Ἀδριανούπολης), Ἀκαλάν (Δέρκων), Ἀλεξανδρούπολη, Ἀλμαλή (Μαλγάρων), Ἀμυγδαλιὰ (Αἴνου), Ἀρναοῦτ κιοῖ (Ἀδριανούπολης), Βαβᾶ Ἐσκῆ (Ἀδριανούπολης), Γανόχωρα, Δαδιὰ (Σουφλίου), Διδυμότειχο, Δογάν κιοῖ (Μαλγάρων), Δογάντζαλη (Ἀδριανούπολης), Ἐξαμίλλι (Καλλίπολης), Ἰλντιριμ (Ἀδριανούπολης), Ἰμβρος, Καβακλή, Καβατζίκι, Καλλίπολη, Καραγάτς, Καράμπουνάο, Καρυές, Κεσσάνη¹⁾, Κιουπλή, Κομοτηνή, Κορνοφωλιὰ (Σουφλίου), Κούκλενα, Κουρουτζῆ, Κριθιά²⁾, Λουλέ Βουργάζ, Μάδυτος, Μαῖστρος (Αἴνου), Μάλγαρα, Μάκη, Μάντρα, Μαρώνεια, Μέγα Μπογιαλίκι, Μουσταφᾶ πασᾶ (Ἀδριανούπολης), Μπαγίρι (Καλλίπολης), Μυριόφυτο, Ξάνθη, Ὀρτᾶ κιοῖ (Ἀδριανούπολης), Παλιούρι, Πασμακτση, Περιστερά, Ρέμπιτς (Μαλγάρων), Ροδόπη, Σαλτίκι, Σαμοθράκη, Σουφλί, Στενήμαχος³⁾, Σχολάριο (Ραιδεστοῦ⁴⁾), Ταῖφιρι (Καλλίπολης), Τσαουσλή, Τσεκιρδέλλι (Ἀδριανούπολης), Φέρες, Φιλιππούπολη, Χιρκᾶ, Χατζηγύρι (Κεσσάνης).

ΗΜΙΒΟΡΕΙΑ ΙΔΙΩΜΑΤΑ ΤΗΣ ΘΡΑΚΗΣ

Ἀγιασματάκι (Δέρκων), Ἀγκιάλος, Ἀρετσου (Σηλυβρίας), Ἀρμενοχώρι (Δέρκων), Ἀσκός (Τυρολόης), Ἄσπρος, Βασιλικό, Βελιγράδι (Τυρολόης), Βιζύη, Γενῆ κιοῖ ἢ Νεοχώρι (Μετροῶν), Γέννα, Γιαλοῖ (Σηλυβρίας), Δελειῶνες (Σηλυβρίας), Δέρκοι, Δημοκράνεια (Μετροῶν), Δογαντζῆ (Ἡρακλείας), Ἐξάστερο (Σηλυβρίας), Ἐπιβάτες (Σκλυβρίας), Εὐκάρυο (Σαρ. Ἐκκλ.), Ἡράκλεια, Ἰμβροχώρι (Δέρκων), Καδῆ κιοῖ (Σηλυβρίας), Καλλικράτεια (Μετροῶν), Καλλιὸ (Δέρκων), Καρατζᾶ κιοῖ (Τυρολόης), Καστανιές (Δέρκων), Κερμινόπολη (Τυρολόης), Κονομειὸ (Σκλυβρίας), Κουονέρι (Βιζύης), Κωστῆ, Λαγοθῆρες (Μετροῶν), Μεγαλοχώρι ἢ Γκερτιλή (Σαρ. Ἐκκλ.), Μεσημβρία, Μέτρος, Μήδεια, Μπάνα, Μπαζέ κιοῖ (Δέρκων), Μπο-

1) Ὁ Μ. Φιλήντας, Γλωσσον. 2, 102 βεβαιώνει ρητὰ πὺς τὸ ἰδίωμα τῆς Κεσσάνης δὲν εἶναι βόρειο. Τὸ δημοσιευμένο ὅμως γλωσσικὸ ὕλικὸ ἀπ' ἐκεῖ παρουσιάζει, ἔστω καὶ μὲ κάποια ἀσυνέπεια, τὰ γνωρίσματα τοῦ βόρειου φωνηεντισμοῦ.

2) Ἀπὸ δικές μου πληροφορίες καὶ ἐντυπώσεις.

3) Ὁ P. Kretschmer, Zum Dialekt von Stenimachos. Ἀφιέρ. εἰς Γ. Χατζιδ. σ. 135 θεωρεῖ τὸ ἰδίωμα τῆς Στενημάχου ἡμιβόρειο, μαρτυρεῖ ὅμως καὶ τύπους καθὼς *i filuzim*, *i paterazim*, *i pouλής*, *τ' πολήτ'*, πού μόνο σὲ βόρειο ἰδίωμα εἶναι δυνατοί, πράγμα πού μὲ κάνει νὰ πιστεύω πὺς τὸ ἰδίωμα εἶναι βόρειο, καὶ πὺς ὁ Στενημαχίτης ἀπὸ τὸν ὁποῖον πῆρε ὁ Kretschmer τὸ λίγο ὕλικὸ πού δημοσιεύει, δὲν ἐπρόφερε τὸ καθαρὸ ἰδίωμα τῆς πατρίδας του. Μεθοδολογικὰ εἶναι βέβαιο πὺς τὰ λάθη πρὸς τὴν κοινὴ Νεοελληνικὴ δὲν ἀποδείχνουν τίποτα γιὰ ἓνα ἰδίωμα, ἐνῶ οἱ διαλεκτισμοὶ δὲν μποροῦν ποτὲ νὰ θεωρηθοῦν λάθη.

4) Στηρίζομαι σὲ γραφτὲς πληροφορίες τοῦ φίλου καθηγητῆ Κ. Μπότσογλου πού κατάγεται ἀπ' ἐκεῖ.

γάζ κιοϊ (Δέρκων), Ναίμονας, Νιχωράκι (Δέρκων), Ντομούζ-ντερέ (Δέρκων), Εάστρο (Σηλυβρίας), Ὀκλαλή (Δέρκων), Πέτρα (Σαρ. Ἐκκλησ.), Πλάγια (Μετρῶν), Πύργος (Δέρκων), Ραιδεστός, Σαμακόβι, Σαρακίνα, Σαράντα Ἐκκλησίαι, Σηλυβρία, Σιμιτλή (Ραιδεστοῦ), Σκεπαστό (Βιζύης), Σκόπελος (Σαρ. Ἐκκλησ.), Σκοπός, Σουλτάν τσιφλίκι (Σηλυβρίας), Σοφίδες (Σαρ. Ἐκκλησ.), Σταχτοχώρι (Ἀγχιάλου), Σιράντζα, Σωζόπολη, Τζεβετζή (Δέρκων), Τσακίλι ἢ Πετροχώρι, Τσεντώ, Τσιφλικ κιοϊ (Δέρκων), Τυρολόη ἢ Τσόρλου, Φανάρι (Σηλυβρίας).

ΝΟΤΙΑ ΙΔΙΩΜΑΤΑ ΤΗΣ ΘΡΑΚΗΣ

Καθαρὰ νότια ἰδιώματα στὴ Θράκη εἶναι ἡ γλῶσσα τῆς Πόλης μὲ ὅλα τὰ προάστειά της στὴν εὐρωπαϊκὴ παραλία τοῦ Βόσπορου.

Ἀπὸ γλωσσογεωγραφικὴ ἄποψη τὰ βόρεια ἰδιώματα τῆς Θράκης παρουσιάζουν ἀπέναντι στὰ ἡμιβόρεια μιὰ γεωγραφικὴ ἐνότητα συμπαγῆ. Ἐξαιρέση κάνει τὸ ἰδιῶμα τοῦ Ἀκαλάν, πού, ἂν καὶ βόρειο, βρίσκεται ἀπομονωμένο πολὺ ἀνατολικώτερα, ἀνάμεσα σὲ ἰδιώματα ἡμιβόρεια τῆς περιοχῆς Μετρῶν. Δὲν ἀποκλείεται μελλοντικὲς ἔρευνες νὰ παρουσιάσουν κι' ἄλλες τέτοιες ἐξαιρέσεις βόρειων ἢ ἡμιβόρειων ἰδιωμάτων ἀπομονωμένων ἔξω ἀπὸ τὰ σύνορα τῆς ομάδας τους. Αὐτὸ τὸ θεωρῶ πιθανὸ καὶ γιὰ τὰ μεταβατικὰ σημεῖα τῶν βόρειων ἰδιωμάτων πρὸς τὰ ἡμιβόρεια, ἀλλὰ πολὺ πιὸ πιθανώτερο γιὰ τὰ ἡμιβόρεια ἰδιώματα πρὸς τὴν κατεύθυνση τῶν νότιων τῆς περιοχῆς τῆς Πόλης, γιατί, ὅπως ἐτόνισα, τὸ χαρακτηριστικὸ τῶν ἡμιβόρειων ἰδιωμάτων, δηλ. ἡ ἀποβολὴ τῶν ἀτόνων *i* καὶ *ou*, δὲν παρουσιάζεται παντοῦ μὲ τὴν ἴδια συνέλεια, κι' ἔτσι δημιουργοῦνται ἡμιβόρεια ἰδιώματα πού ἀποτελοῦν μεταβατικοὺς σταθμοὺς πρὸς τὰ νότια, κι' ἄλλα πάλι ὅπου τόσο ἀραιὰ καὶ σποραδικὴ εἶναι ἡ ἀποβολή, ὥστε δὲν μπορεῖ κανεὶς ν' ἀποφασίσῃ ἂν πρέπη νὰ τὰ κατατάξῃ στὰ ἡμιβόρεια ἢ στὰ νότια. Ἄς ἀφήσουμε πού καὶ οἱ πληροφορίες πού ἔχουμε γιὰ τὰ ἰδιώματα τῆς ζώνης αὐτῆς εἶναι ἀραιὲς καὶ φτωχῆς, ὥστε δὲν ἀποκλείεται νεώτερες ἔρευνες νὰ μᾶς ἀναγκάσουν νὰ τροποποιήσουμε σημαντικὰ τὶς σημερινὲς ἐντυπώσεις μας ὡς πρὸς τὰ σύνορα τῶν δύο αὐτῶν γλωσσικῶν περιοχῶν.

Ἡ γεωγραφία μᾶς διδάσκει πὼς τὰ ὄρια τῶν βόρειων ἰδιωμάτων στὴ Θράκη δὲν εἶναι τυχαῖα, παρὰ συμπύκνουν καὶ μὲ ἄλλα σύνορα φυσικὰ καὶ ἐθνογραφικὰ. Ἔτσι βλέπουμε πὼς ἀνάμεσα στὰ βόρεια καὶ τὰ ἡμιβόρεια ἰδιώματα τῆς Β. Θράκης ἀπλώνεται συμπαγῆς βουλγαρῶφωνη περιοχή, πού ἀπομονώνει ἀπὸ τὰ βόρεια ἰδιώματα τῆς περιοχῆς τῶν Καρυῶν, Καβακλή, Μπογιαλικοῦ τὰ ἰδιώματα τῶν παραλίων πόλεων τοῦ Εὐξείνου¹⁾.

1) Βλ. *J. I. Kettler, Völkerkarte der Balkanhalbinsel.* (Berlin 1919).

Ἀνάμεσα πάλι στὰ βόρεια καὶ ἡμιβόρεια ἰδιώματα τῆς ΝΑ. Θράκης ἐκτείνονται 1) ἡ ὄροσειρὰ τῆς Στρανίτσας (Μικροῦ Αἴμου), ποὺ ἀρχίζοντας ΒΔ. ἀπὸ τὰ παλιὰ σύνορα τῆς Α. Ρουμελίας τραβᾷ ΝΑ. καὶ καταλήγει στὴ λίμνη τῶν Δέρκων καὶ 2) οἱ συμπαγεῖς τουρκόφωνες περιοχὲς 1) τῆς κεντρικῆς πεδινῆς Α. Θράκης ποὺ διασχίζει ὁ ποταμὸς Ἐργίνης.

Ἐκτὸς ἀπὸ τὴ χοντρικὴ διαίρεση τῶν ἰδιωμάτων τῆς Θράκης σὲ βόρεια, ἡμιβόρεια καὶ νότια, λεπτομερέστερη ὑποδιαίρεση τῆς καθεμιᾶς ἀπὸ τὶς τρεῖς αὐτὲς ομάδες μὲ βάση ἄλλα γλωσσικὰ στοιχεῖα δὲν ἔγινε ἀκόμα. Μόνο γιὰ τὰ ἰδιώματα τῆς Δ. Θράκης εἶχε προτείνει ὁ Σ. Κυριακίδης τὴν ὑποδιαίρεση σὲ τρεῖς περιοχὲς: 1) Κομοτινῆς—Ξάνθης, 2) Μαρώνας—Χιοκᾶ καὶ 3) Σουφλίου 2).

Ἐπειδὴ πολλὰ ἀπὸ τὰ ἰδιώματα τῆς Θράκης παραδίνονται τὸ καθένα ἀπὸ περισσότερους συλλογεῖς καὶ δυστυχῶς, ὅπως ἀνάφερα, ὅχι μὲ τὴν ἴδια ἀκρίβεια, σὲ τρόπο ποὺ γιὰ πολλὰ ἰδιώματα νὰ ὑπάρχουν πολὺ ἀντιφατικὲς μαρτυρίαι, θεώρησα χρήσιμο νὰ δώσω στὸ τέλος τῆς πραγματείας μου μιὰ πλήρη κατὰ τὸ δυνατὸ βιβλιογραφία τῶν ἐργασιῶν ποὺ ἀφοροῦν τὰ γλωσσικὰ ἰδιώματα τῆς Θράκης.

Τὴ βιβλιογραφία αὐτὴ τὴν ἀποσπῶ ἀπὸ τὴ γενικὴ νεοελληνικὴ γλωσσικὴ βιβλιογραφία ποὺ ἔχω ἔτοιμη καὶ ὀλοένα συμπληρῶνω κάθε χρόνο. Πιστεύω πὼς μ' αὐτὸ τὸν τρόπο συμβάλλω στὴ συγκέντρωση καὶ ἐποπτικώτερη γνώση τῶν διαλεκτολογικῶν προβλημάτων τῶν περιοχῶν αὐτῶν καὶ στὴ μελλοντικὴ συμπλήρωση τῶν κενῶν καὶ ἐλλείψεων ποὺ παρουσιάζει ἡ ἔρευνά τους.

Στὴν ἔντυπη βιβλιογραφία θεώρησα χρήσιμο νὰ προσθέσω καὶ τὰ πολυάριθμα χειρόγραφα μὲ γλωσσικὸ καὶ λαογραφικὸ ὕλικὸ ἀπὸ τὴ Θράκη, δηλ. 1) τὰ χειρόγραφα τοῦ «Φιλολογικοῦ Συλλόγου Κωνσταντινουπόλεως» ὅσα φυλάγονται σὲ πρωτότυπο ἢ σὲ ἀντίγραφο στὰ ἀρχεῖα τοῦ Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ, 2) τὰ χειρόγραφα τοῦ Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, ποὺ ὡς συνεργάτης τοῦ ἔχω στὴ διάθεσή μου καὶ 3) τὰ χειρόγραφα τοῦ Λαογραφικοῦ Ἀρχείου τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, ποὺ ὁ διευθυντής του κ. Γ. Μέγας πρόθυμα μοῦ ἐπέτρεψε νὰ χρησιμοποιήσω. Τὰ χειρόγραφα αὐτὰ ἔχουν τὴ θέση τους σὲ μιὰ βιβλιογραφία, ἀφοῦ ἀνήκουν σὲ δημόσια ἰδρύματα καὶ εἶναι προσιτὰ στοὺς ἐρευνητές.

Ἡ βιβλιογραφικὴ ὕλη ἔχει καταταχθῆ μὲ βάση τὴν ἀλφαβητικὴν σειρὰ τῶν πόλεων καὶ χωριῶν τῆς Θράκης, στὰ ὁποῖα ἀναφέρεται. Ἡ βιβλιογραφία κάθε πόλης ἢ χωριοῦ ἀκολουθεῖ σὲ χρονολογικὴν σειρὰ. Ὅταν πρόκει-

1) *J. J. Kettler*, ὅπου παραπ. Πβ. *J. Cvijic*, *Ethnographische Karte der Balkanhalbinsel* τοῦ Σ. Κυριακίδη, Ἡ Θράκη καὶ οἱ Βούλγαροι. (Ἐν Ἀθήναις 1919), σ. 64.

2) Ἀθηνᾶ 33 (1922) σ. 200.

ται γιὰ χωριὰ μικρὰ καὶ ἄγνωστα, ἔχει προστεθῆ μέσα σὲ παρένθεση καὶ τὸ ὄνομα τῆς πόλης στὴν ὁποίαν ὑπάγονταν διοικητικὰ ἢ ἐκκλησιαστικὰ τὸ καθένα.

Τὰ ὀνόματα τῶν συγγραφέων προτίμησα νὰ τὰ βάλω σὲ ὀνομαστική, γιὰ νὰ διακρίνεται εὐκολώτερα τὸ γένος.

Ἐπειδὴ ἡ πεῖρα μου δίδαξε πὼς στὴν περίπτωσι σειρᾶς ἔργων τοῦ ἴδιου συγγραφέα ἢ ἐπανάληψη τῆς φρ. τοῦ αὐτοῦ στὴ θέση τοῦ ὀνόματος εἶναι γιὰ τὸν ἀναγνώστη πολὺ λίγο πρακτικὴ, καὶ καμμιά φορὰ ὀδηγεῖ σὲ λάθη στὴν ἀναζήτηση τοῦ ὀνόματος, προτίμησα νὰ ἐπαναλάβω παντοῦ τὸ ὄνομα τοῦ συγγραφέα. Τὸ ἴδιο σύστημα καὶ γιὰ τοὺς ἴδιους λόγους ἀκολούθησα σὲ σειρὲς ἐργασιῶν δημοσιευμένες στὸ ἴδιο περιοδικό, ὅπου ἀντὶ τοῦ συνηθισμένου αὐτόθι προτίμησα νὰ ἐπαναλάβω τὸ ὄνομα τοῦ περιοδικοῦ.

Ἀπὸ τῆ γλωσσικῆ βιβλιογραφία τῆς Θράκης, ὅπως θὰ δῆ ὁ ἀναγνώστης, ἔξαιρῶ τὴν Πόλη. Ὅχι γιὰτὶ ἡ Θράκη τελειώνει μπροστὰ στὰ τεῖχη τῆς Βασιλεύουσας—κι αὐτὸ θὰ μποροῦσε νὰ ὑποστηρικτῆ, ἀφοῦ ἡ γεωγραφικὴ τῆς θέση εἶναι καὶ στίς δυὸ ὄχθες τοῦ Βόσπορου, ἀνάμεσα στίς δυὸ ἡπείρους, σ' ἔδαφος παγκόσμιον—ἀλλὰ κυρίως γιὰτὶ ἡ Πόλη μὲ τὸ νὰ εἶναι αἰῶνες ὀλόκληρους ἢ μητρόπολις τοῦ ὑπόδουλου Ἑλληνισμοῦ καὶ νὰ συγκεντρῶνῃ κατοίκους, μόνιμους καὶ περαστικούς, ἀπ' ὀλόκληρον τὸν ἑλληνικὸν κόσμον, στάθηκε ἓνα πανελλήνιον γλωσσικὸν χωνευτήριον, ὅπου διαμορφώθηκε μιὰ νέα Κοινὴ, πολὺ ὅμοια μ' αὐτὴν ποὺ διαμορφώθηκε καὶ στὴν Ἀθήνα ὡς σήμερον καὶ ποὺ εἶναι ἄσχετη μὲ τὰ γύρω ἑλληνικὰ ἰδιώματα τῆς Ἀττικῆς. Γι' αὐτὸ καὶ δὲν παρουσιάζει ἡ Κοινὴ τῆς Πόλης κανένα ἀπὸ τὰ φωνητικὰ γνωρίσματα τῆς Ἀνατολικῆς καὶ Δυτικῆς Θράκης, ποὺ εἶναι βόρεια καὶ ἡμιβόρεια.

Βέβαια ὀρισμένες ἀπόκεντρος ἑλληνικὲς συνοικίαι τῆς Πόλης, ἀκόμα κι αὐτὸ τὸ Φανάρι, εἶχαν καὶ διατηροῦν κάποιες χαρακτηριστικὲς γλωσσικὲς ἰδιορρυθμίας, στίς λέξεις καὶ τοὺς γραμματικούς τύπους. Γι' αὐτὸ ἀπὸ τὸ Φανάρι τῆς Πόλης βάζω στὴ βιβλιογραφία, χωρὶς ἀξιώσεις πληρότητας, δυὸ τρεῖς γλωσσικὲς μαρτυρίαι, ποὺ μποροῦσαν καὶ νὰ λείψουν ἐντελῶς. Ἀπὸ τὴν ὑπόλοιπὴ ὅμως πανελλήνια Πόλις τοῦ Πέραν, δὲ βλέπω τί θὰ μποροῦσε νὰ συνδεθῆ ὀργανικὰ μὲ τὴ συνέχεια τῶν θρακικῶν ἰδιωμάτων. Ἡ γλωσσικὴ βιβλιογραφία τῆς Πόλης ἀξίζει νὰ γίνῃ θέμα εἰδικῆς μελέτης, τελείως ἄσχετης πρὸς τὴ γλωσσικὴ διαίρεσι τῆς θρακικῆς ἐνδοχώρας.

Στὴ βιβλιογραφία δὲν ἦταν δυνατὸ νὰ περιλάβω δημοσιεύματα γλωσσικοῦ ἢ λαογραφικοῦ περιεχομένου ἀπὸ τὴ Θράκη ποὺ δημοσιεύτηκαν σὲ καθημερινὲς ἐφημερίδες τῆς Πόλης, γιὰτὶ οἱ ἐφημερίδες αὐτὲς δὲ βρίσκονται σὲ βιβλιοθήκας τῆς Ἑλλάδας. Ἡ ζημία ὅμως ἀπὸ τὴν ἔλλειψιν αὐτὴν εἶναι μικρὴ, γιὰτὶ τέτοια δημοσιεύματα δημοσιογραφικὰ δὲ γράφτηκαν γιὰ τοὺς ἐπιστήμονες καὶ περιέχουν, ὅπως συμβαίνει παντοῦ σὲ τέτοια ἄρθρα

ἐφημερίδων, ὕλη φτωχὴ καὶ ἀνακριβῆ. Ἐξάλλου, καὶ ἂν ἀκόμα ἦταν δυνατὸ στὸ βιβλιογράφο νὰ τὰ βρῆ καὶ νὰ τὰ καταχωρήσῃ στὴ βιβλιογραφία, θὰ ἦταν ἀπρόσιτα γιὰ τοὺς ἐρευνητὲς στὸ μέλλον ποὺ θὰ ἤθελαν νὰ τὰ συμβουλευτοῦν.

Γενικὰ πιστεύω πὼς μελλοντικὲς ἐρευνες θὰ φέρουν στὸ φῶς πολλὰ καὶ σημαντικὰ συμπληρώματα τῆς βιβλιογραφίας μου, ποὺ τῇ θεωρῶ μιὰ ἀπλὴ συμβολὴ καὶ μιὰ καλὴ ἀρχή.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ἄβδημι

- Μελπ. *Ε. Ζήση*, Λαογραφικὰ σημειώματα. Συζήτ. 1 (1930]1) ἀριθ. 6 σ. 4—5, 7 σ. 5, 8 σ. 4—5, 9 σ. 3—4, 6—7, 10 σ. 10—11, 11 σ. 7—8, 9—11, 13 σ. 8—10, 14 σ. 6—8, 15 σ. 8—9, 16 σ. 8—9, 19 σ. 8—9, 20 σ. 11.
- Ι. Σγουρῆς*, Αὐδημιώτικα ἀνέκδοτα. Συζήτ. 2 (1932) ἀριθ. 26 σ. 10—11, 27 σ. 8—9.
- Α. Ε. Πλιάτσικας*, Αὐδημιώτικη ζωή. Συζήτ. 1 (1931) ἀριθ. 20, σ. 10—11.
- Ε. Ζήσης*, Αὐδημιώτικες ἀναμνήσεις. Συζήτ. (ἔκτ. ἔκδ). 1933, ἀριθ. 16 σ. 14.
- Ε. Πλιάτσικας*, Σύμμεικτα λαογραφικὰ Ἄβδημιοῦ Θράκης. Θρακικά 4 (1933) 240—266.
- Φ. Σ. Κυριακίδου*, Θρακικαὶ δοξασίαι περὶ καλλικανιζάρων. Λαογρ. 11 (1934]7) 652—653.
- Ε. Ζήσης*, Διάφορα Αὐδημίου. Θρακικά 5 (1934) 347—358, 5 (1935) 369—382, 7 (1936) 319—331.
- Ε. Ζήσης*, Παροιμίαι καὶ παροιμιώδεις φράσεις Αὐδημίου. Θρακικά 7 (1936) 340—350, 8 (1937) 392—411, 10 (1938) 295—323, 12 (1939) 333—355, 15 (1941) 297—305.
- Μ. Ε. Ζήση*, Ἄρραβῶνες καὶ γάμοι στὸ Αὐδήμι. Θρακικά 9 (1938]287—309.
- Ε. Ζήσης*, Ἦθη καὶ ἔθιμα εἰς τὴν Θράκην. Συζήτ. (περίοδ. Β') 3 (1938) 58—60.
- Ε. Ζήσης*, Ἀποκριάτικα τραγούδια εἰς τὴν Θράκην. Συζήτ. (περίοδ. Β') 3 (1938) 81—83.
- Ε. Ζήσης*, Μερικαὶ ἐξηγήσεις. Συζήτ. (περίοδ. Β'). 3 (1938) 77—81, 93—96.
- Π. Π[απαχριστοδούλου]*, Παροιμίαι καὶ παροιμιώδεις φράσεις Ἄν. Θράκης. Β' Ἄβδημιοῦ Θράκης. Ἄρχ. Θρακ. 4 (1937]8) 75—84.
- Μ. Ε. Ζήση*, Ὁ θῆρος στὸ Αὐδήμι. Θρακικά 12 (1939) 356—362.
- Ε. Ζήσης*, Προλήψεις ἐγκυμοσύνης Αὐδημίου. Θρακικά 13 (1940) 333—334.

- E. Ζήσης*, Παιχνίδια Αΰδημίου. *Θρακικά* 15 (1941) 306-317.
E. Ζήσης, Τοπωνυμικά καὶ διάφορα Αΰδημίου. *Θρακικά* 15 (1941) 392—393.
E. Ζήσης, Γλωσσάριον Αΰδημίου. *Θρακικά* 16 (1941) 325—334, 18 (1943) 291—302.
E. Ζήσης, Προλήψεις Αΰδημίου. *Θρακικά* 17 (1942) 229—231.

Ἁγίασμα (Αἴνου)

- Χειρόγραφη συλλογὴ *E. Δ. Μέλίου* στὰ ἀρχεῖα τοῦ Φιλ. Συλλ. Κων]πόλεως με ἀριθ. 86.

Ἁγιασματάκι

- Γ. Παχίκος*, 260 δημώδη ἄσματα, σ. 207—209, 227—229.

Ἁγχιάλος

- M. X. Ἰωάννου*, Θεομαΐς, ἦτοι περὶ Θεσσαλονίκης, σ. 29 κέξ. (περιέχει καὶ λίγα στοιχεῖα ἀπὸ τὸ ἰδίωμα τῆς Ἁγχιάλου).
K. Παπαϊωαννίδης, Δημῶδες ἱστορικὸν ἄσμα ἐξ Ἁγχιάλου τοῦ Εὐξείνου : Νεολόγος (Ἐφημ. Θεσ]νίκης) ἀριθ. 404.
A. Ἄργης (=Ἄργης Κόρακας), Ἀναμνήσεις ἀπὸ τὴν Παληὰν Ἁγχιάλο. Ἀθῆναι 1930.
Δρ. K. Μαυρομμάτης, Ἡ Ἁγχιάλος μέσ' ἀπὸ τὶς φλόγες. Ἀθῆναι 1930.

Ἁδριανούπολη

- A. Passow*, Τραγούδια Ρωμαίικα. (Lipsiae 1860) ἀριθ. 164, 571, 575, 577, 598, 639.
 Ἐκθεση γλωσσικοῦ διαγωνισμοῦ συλλογῆς Σ. Μανασσεῖδη. Σύλλογος Κων]πλ. 20 (1885]7) 81.
 Ἐκθεση γλωσσικοῦ διαγωνισμοῦ συλλογῆς *K. Κουρτίδη* καὶ *Γ. Κωνσταντινίδη*. Σύλλογος Κων]πλ. 22 (1889) 54.
 Ἐκθεση γλωσσικοῦ διαγωνισμοῦ συλλογῆς *Π. Κουρτίδη*. Σύλλογος Κων]πλ. 23 (1891]2) 82.
 Ἐκθεση γλωσσικοῦ διαγωνισμοῦ συλλογῆς *Γ. Κωνσταντινίδη*. Σύλλογος Κων]πλ. 23 (1891]2) 81—82.
 Ἐκθεση γλωσσικοῦ διαγωνισμοῦ συλλογῆς Ἀστερίου Ζήκου. Σύλλογος Κων]πλ. 24 (1892]3) 88.
A. Σκιας, Ἡ γένεσις τῆς νεοελληνικῆς γλώσσης. Εἰκονογρ. Ἐστία 1893 Β', σ. 20.
 Ἐκθεση γλωσσικοῦ διαγωνισμοῦ συλλογῆς *Γ. Κωνσταντινίδη*. Σύλλογος Κων]πλ. 25 (1895) 104—105.

- Ἐκθεση γλωσσικοῦ διαγωνισμοῦ συλλογῆς Α. Χρηστίδη. Σύλλογος Κων)πλ. 25 (1895) 405.
- Κ. Γ. Κουρτίδης, Ὁ κλήδονας ἐν Ἀδριανουπόλει. Θρακ. Ἐπετ. 1 (1897) 169—172.
- Λ. Rouzevalle, Les emprunts turcs dans le grec vulgaire de Roumélie et spécialement d'Adrianople. (Paris 1912).
- Δ. Χατζηπαναγιώτης, Δημῶδεις δοξασίαι καὶ δεισιδαίμονες συνήθειες ἀπὸ τὴν Ἀδριανούπολη. Θρακικά 1 (1928) 189—198.
- Ε. Σταμούλη Σαρανῆ, Σύμμικτα λαογραφικά. Θρακικά 1 (1928) 438—442.
- Κ. Κουρτίδης, Γλωσσοδέτες Ἀδριανουπόλεως. Θρακικά 1 (1928) 460—461.
- Γ. Λαμπουσιάδης, Γλωσσάριο Ἀδριανουπόλεως. Θρακικά 2 (1929) 226—242, 474—480, 3 (1933) 335—339, 4 (1933) 310—318.
- Π. Παπαχριστοδοῦλου, Λιανοτράγουδα. Θρακικά 2 (1929) 183—198.
- Γ. Λαμπουσιάδης, Δημοτικὰ τραγούδια Ἀδριανουπόλεως. Θρακικά 2 (1929) 414—427.
- Π. Παπαχριστοδοῦλου, Σύμμικτα λαογραφικά Ἀδριανουπόλεως, Θρακικά 2 (1929) 428—439.
- Ἀνώνυμος, Δύο προικοσύμφωνα ἐξ Ἀδριανουπόλεως. Θρακικά 2 (1929) 385—386.
- Π. Παπαχριστοδοῦλου, Παροιμίαι Ἀδριανουπόλεως. Θρακικά 3 (1932) 301—332.
- Μ. Παπαχριστοδοῦλου, Λαογραφικά. Θρακιώτικα τραγούδια. Θρακικά 3 (1932) 236.
- Κ. Κουρτίδης, Δημῶδεις δοξασίαι καὶ δεισιδαίμονες συνήθειαι τῆς Ἀδριανουπόλεως καὶ τῶν πέριξ. Ἄρχ. Θρακ. 1 (1934]5) 5—31.
- Π. Παπαχριστοδοῦλου, Παροιμιώδεις φράσεις διαφόρων μερῶν τῆς Θράκης. Ἀδριανουπόλεως. Ἄρχ. Θρακ. 1 (1934]5) 68—69.
- Π. Παπαχριστοδοῦλου, Λιανοτράγουδα Ἀδριανουπολίτικα. Ἄρχ. Θρακ. 1 (1934]5) 73—79.
- Μ. Παπαχριστοδοῦλου, Τραγούδια θρακικά. Ἄρχ. Θρακ. 1 (1934]5) 82 κ. ἄ., 2 (1935]6) 204 κ. ἄ., 3 (1936]7) 121 κ. ἄ.
- Σ. Μανασσιδῆς, Συλλογὴ κυρίων ὀνομάτων τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων Θράκης. Γ' Ἀδριανουπόλεως καὶ Σουφλίου. Ἄρχ. Θρακ. 1 (1934]5) 221—223.
- Κ. Κουρτίδης, Ἐορτολόγιο καὶ ὀνόματα μηνῶν Σουφλίου καὶ Ἀδριανουπόλεως. Ἄρχ. Θρακ. 1 (1934]5) 223—224.
- Π. Παπαχριστοδοῦλου, Βαλλίσματα θρακικά. Ἄρχ. Θρακ. 2 (1935]6) 153 κ. ἄ.
- Π. Παπαχριστοδοῦλου, Ἡθῆ καὶ ἔθιμα. Δεισιδαιμονίαι, προλήψεις καὶ διά-

- φορες συνήθειες Ἀδριανουπόλεως καὶ γύρω. Ἄρχ. Θρακ. 2 (1935]6) 159—162.
- Π. Παπαχριστοδούλου, Παροιμίες καὶ παροιμιώδεις φράσεις Ἀδριανουπόλεως. Ἄρχ. Θρακ. 2 (1935]6) 162—173.
- Π. Παπαχριστοδούλου, Παραμύθια Ἀδριανουπόλεως. Ἄρχ. Θρακ. 2 (1935]6) 173—177.
- Ἄνωνυμος, Μῦθος Ἀδριανουπολίτικος. Ἄρχ. Θρακ. 2 (1935]6) 201—202.
- Π. Π[απαχριστοδούλου], Παροιμίες καὶ παροιμιώδεις φράσεις Ἀν. Θράκης. Α' Ἀδριανουπόλεως Ἀν. Θράκης. Ἄρχ. Θρακ. 4 (1937]8) 72—75.
- Κ. Κουρτίδης, Τραγούδια Θράκης. Δ' Ἀδριανουπόλεως. Ἄρχ. Θρακ. 4 (1937]8) 143—147.
- Κ. Κουρτίδης, Παραμύθια Θράκης. Α' Ἀδριανουπόλεως. Ἄρχ. Θρακ. 4 (1937]8) 154—161.
- Γ. Κωνσταντινίδης, Ὀλίγα περὶ Ἀδριανουπόλεως. Θρακικά 17 (1942) 292—307.
- Γ. Κωνσταντινίδης, Παραμύθι τῆς Ἀδριανουπόλεως. Θρακικά 18 (1943) 308—323.
- Χειρόγραφες συλλογές τοῦ Γ. Κωνσταντινίδη στὰ ἀρχεῖα Φιλ. Συλλόγου Κων]πόλεως μὲ ἀριθ. 299, 7188, 227.
- Χειρόγραφη συλλογὴ τοῦ Ζήκου Ἀστερίου στὰ ἀρχεῖα τοῦ Φιλ. Συλλόγου Κων]πόλεως μὲ ἀριθ. 7146.
- Χειρόγραφη συλλογὴ τοῦ Π. Κουρτίδη στὰ ἀρχεῖα τοῦ Φιλ. Συλλόγου Κων]πόλεως μὲ ἀριθ. 6671.
- Χειρόγραφες συλλογές τῶν Κ. Γ. Κουρτίδη καὶ Γ. Κωνσταντινίδη στὰ ἀρχεῖα τοῦ Φιλ. Συλλόγου Κων]πόλεως μὲ ἀριθ. 5676 καὶ στὰ ἀρχεῖα τοῦ Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ μὲ ἀριθ. 1.
- Χειρόγραφη συλλογὴ ἄνωνύμου στὰ ἀρχεῖα τοῦ Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ μὲ ἀριθ. 25.
- Χειρόγραφη συλλογὴ Κ. Γ. Κουρτίδη στὰ ἀρχεῖα τοῦ Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ μὲ ἀριθ. 281.
- Χειρόγραφη συλλογὴ τοῦ Π. Γ. Κουρτίδη στὰ ἀρχεῖα τοῦ Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ μὲ ἀριθ. 259.

Αἶνος

- Σ. Μανασσείδης, Διάλεκτος Αἴνου, Ἰμβρου καὶ Τενέδου. Λεξιλόγια, ᾄσματα, ἔθιμα καὶ μαγγανεῖαι, παιδιαί. Σύλλογος Κων]πλ. 8 (1874) 526—579.
- Σ. Μανασσείδης, Ποικίλη ὕλη (γλωσσικὴ καὶ λαογραφικὴ) συλλεχθεῖσα ἐξ Αἴνου, Ἰμβρου καὶ τῶν περιχώρων. Σύλλογος Κων]πλ. 9—10 (1885) 335—372.
- Ἐκθέσεις γλωσσικοῦ διαγωνισμοῦ συλλογῶν Σ. Μανασσεΐδη. Σύλλογος

- Κων)πλ. 17 (1882]3) 125—126, 19 (1884]5) 144, 21 (1887]9) 269—270, 26 (1896) 119—120).
- Γ. Ν. Χατζιδάκης, Ἐκθεσις τοῦ ὑπὸ τῆς Γλωσσικῆς Ἑταιρείας προκληθέντος γλωσσικοῦ διαγωνισμοῦ τοῦ 1912. (Ζῶντα μνημεῖα τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἐν τῇ γλώσσει τοῦ λαοῦ. Ἡ ἐν Αἴνῳ λαλουμένη δημώδης διάλεκτος). Ἀθηνᾶ 25 (1913) 282—283.
- Ἀνώνυμος, Γνωρίσματα τῶν Αἰνίων γυναικῶν. Ἀρχ. Θρακ. 1 (1894]5) 32.
- Ε. Σταμούλη Σαραντῆ, Σύμμικτα λαογραφικά. Θρακικά 1 (1928) 438.
- Β. Μυστακίδης, Ἐνια Αἴνια. Θρακικά 2 (1929) 47—64.
- Ε. Σταμούλη Σαραντῆ, Δημοτικά τραγούδια τῆς Αἴνου. Συζήτ. 1 (1931) ἀριθ. 16 σ. 10.
- Π. Παπαχριστοδούλου, Παροιμιώδεις φράσεις διαφόρων μερῶν τῆς Θράκης. Αἴνου: Ἀρχ. Θρακ. 1 (1934]5) 68—69.
- Σ. Μανασσείδης, Συλλογὴ κυρίων ὀνομάτων τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων Θράκης. Α' τῆς Αἴνου. Ἀρχ. Θρακ. 1 (1934]5) 218—220.
- Ἀνώνυμος, Συνθηματικαὶ λέξεις Αἴνου-Κεσσάνης. Ἀρχ. Θρακ. 2 (1935]6) 96.
- Π. Παπαχριστοδούλου, Βαλλίσματα Θρακικά. Ἀρχ. Θρακ. 2 (1935]6) 151 κ. ἀ.
- Μ. Παπαχριστοδούλου, Θρακικά τραγούδια. Ἀρχ. Θρακ. 2 (1935]6) 202 κ. ἀ. 3 (1936]7) 122 κ. ἀ.
- Σ. Μανασσείδης, Δημῶδη ἄσματα Αἴνου. Ἀρχ. Θρακ. 3 (1936]7) 31—73.
- Σ. Μανασσείδης, Λαογραφικά Αἴνου. Ἀρχ. Θρακ. 3 (1936]7) 74—84.
- Χειρόγραφες συλλογές τοῦ Σ. Μανασσεΐδη στὰ ἀρχεῖα τοῦ Ἱστορ. Λεξικοῦ με ἀριθ. 4, 262.
- Χειρόγραφες συλλογές τοῦ Σαμίδη στὰ ἀρχεῖα τοῦ Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ με ἀριθ. 91, 95.
- Χειρόγραφη συλλογὴ τοῦ Σ. Παπακυριακοῦ στὰ ἀρχεῖα τοῦ Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ με ἀριθ. 3.
- Χειρόγραφες συλλογές τοῦ Σ. Μανασσεΐδη στὰ ἀρχεῖα τοῦ Φιλ. Συλλ. Κων)πόλεως με ἀριθ. 372, 770, 1309, 3058, 3078, 3796, 4381, 5248.
- Χειρόγραφη συλλογὴ τοῦ Θ. Μήρτσου στὰ ἀρχεῖα τοῦ Λαογραφικοῦ Ἀρχείου με ἀριθ. 604, 1077.
- Χειρόγραφη συλλογὴ τοῦ Β. Α. Μυστακίδη στὰ ἀρχεῖα τοῦ Λαογραφικοῦ Ἀρχείου με ἀριθ. 786.

Ἀκαλὰν (Δέρκων)

Ε. Σταμούλη Σαραντῆ, Σύμμικτα λαογραφικά. Θρακικά 1 (1928) 438.

Ἀλεξανδρούπολη ἢ Δεδεαγάτς

Σαρπηδῶν, Θρακικαὶ ἀναμνήσεις. Τὸ Δεδεαγάτς. Θρακ. Ἐπετ. 1 (1897) 311—317.

Ε. Φελούκη, Νεκρικά ἔθιμα ἀπὸ τὴν Ἀλεξανδρούπολη. Λαογρ. 10 (1932) 459—463.

Ἀλμαλῆ (Μαλγάρων)

Ἐκθέσεις γλωσσικοῦ διαγωνισμοῦ συλλογῶν Ν. Κ. Κωνσταντινίδη. Σύλλογος Κων]πλ. 23 (1891]2) 81, 24 (1892]3) 87.

Χειρόγραφη συλλογὴ τοῦ Ν. Κ. Κωνσταντινίδη στὰ ἀρχεῖα τοῦ Φιλ. Συλλ. Κων]πόλεως μὲ ἀριθ. 6634, 7051.

Ἀμυδαλιὰ (Αἴνου)

Ε. Σταμούλη Σαραντιῆ, Σύμμικτα λαογραφικά. Θρακικά 1 (1928) 434—436, 445.

Ε. Σταμούλη Σαραντιῆ, Παραδόσεις τῆς Θράκης. Θρακικά 7 (1936) 262 κξ., ἀριθ. 85, 121, 160, 195.

Ε. Σταμούλη Σαραντιῆ, Πῶς γιάτρευαν στὴ Θράκη. Θρακικά 9 (1938) 198 κξ.

Ε. Σταμούλη Σαραντιῆ, Δημοτικὰ τραγούδια τῆς Θράκης. Θρακικά 11 (1939) 8 κξ., ἀριθ. 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 31, 45, 79, 80, 190, 197, 228.

Ε. Σταμούλη Σαραντιῆ, Αἰνίγματα. Θρακικά 13 (1940) 354 κ. ἄ.

Ε. Σταμούλη Σαραντιῆ, Παραμύθια τῆς Θράκης. Θρακικά 16 (1941) 177 κ. ἄ. Χειρόγραφη συλλογὴ τοῦ Σ. Παπακυριακοῦ στὰ ἀρχεῖα τοῦ Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ μὲ ἀριθ. 3.

Ἄρετσοῦ (Σηλυβρίας)

Γ. Παχτίκος, 260 δημῶδη ἑλληνικὰ ἄσματα, σ. 234—236.

Ἄρμενοχώρι (Δέρκων)

Ε. Σταμούλη Σαραντιῆ, Δημοτικὰ τραγούδια Θράκης. Θρακικά 11 (1939) 75 κξ., ἀριθ. 206, 238, 252.

Ἄρναοῦτ κιοῖ

Γ. Παχτίκος, 260 δημῶδη ἑλληνικὰ ἄσματα, σ. 207—209, 227—229.

Ἄσκος (Τυρολόης)

Ε. Σταμούλη Σαραντιῆ, Παραδόσεις τῆς Θράκης. Θρακικά 7 (1936) 264 κξ., ἀριθ. 92, 178.

Ε. Σταμούλη Σαραντιῆ, Πῶς γιάτρευαν στὴ Θράκη. Θρακικά 9 (1938) 249.

Ε. Σταμούλη Σαραντιῆ, Δημοτικὰ τραγούδια τῆς Θράκης. Θρακικά 11 (1939) 53 κξ., ἀριθ. 134, 243, 341, 403.

Δ. Πουλάκης, Σκόρπια λόγια ἀπὸ τὰ γύρω τῆς Θράκης. Ἄρχ. Θρακ. 1 (1934]5) 150.

Ἄσπρος

Γ. Α. Μέγας, Θυσίαι ταύρων καὶ κριῶν ἐν τῇ ΒΑ. Θράκη. Λαογρ. 3 (1911) 158.

Βαβᾶ Ἐσκῆ

Μ. Παπαχριστιοδούλου, Λαογραφικά. Θρακιώτικα τραγούδια. Θρακικά 3 (1932) 238.

Μ. Παπαχριστιοδούλου, Θρακικά τραγούδια. Ἄρχ. Θρακ. 3 (1936]7) 121.

Βάρνα

Α. Βάλληνας, Μελέται ἐπὶ τοῦ Κυθνιακοῦ καὶ Βαρναϊκοῦ γλωσσαρίου. Ἐφημ. Φιλομαθ. 7 (1859) 959 κῆξ.

Κ. Ι. Μακρῆς, Ἑλληνικά Χριστούγεννα. Ἐν Βάρνῃ. Εἰκονογρ. Ἐστία 1891 Β' σ. 396—397.

Paraspondylos Zotikos, La bataille de Varna. (E. Legrand, Collection de monuments 2, ἀριθ. 5, σ. 51—85).

Βασιλικὸ

Μ. Παπαχριστιοδούλου, Τραγούδια θρακικά. Ἄρχ. Θρακ. 1 (1934]5) 89, 2 (1935]6) 203 κῆξ.

Βελιγράδι (Τυρολόης)

Γ. Παχίτικος, 260 δημοτικὰ ἑλληνικά ἄσματα (Ἀθῆναι 1905) σ. 227—229.

Ε. Σταμούλη Σαραντιῆ, Παραδόσεις τῆς Θράκης. Θρακικά 7 (1936) 295 ἀριθ. 167.

Ε. Σταμούλη Σαραντιῆ, Δημοτικὰ τραγούδια τῆς Θράκης. Θρακικά 11 (1939) 35 κῆξ., ἀριθ. 76, 410.

Βιζύη

Γ. Α. Μέγας, Παραδόσεις περὶ θησαυρῶν. Λαογρ. 4 (1912]3) 25—26.

Γ. Α. Μέγας, Δίοδος διὰ τεχνικῆς σχισμάδος κτλ. Λαογρ. 6 (1917) 658.

* Ζ. Μελανδινού, Παιδικαὶ ἀναμνήσεις ἀπὸ ἓνα ταξεῖδι μου εἰς Βιζύην. Ἄπ' ὄλα (Κων]πολης) 8 (1918).

Μ. Παπαχριστιοδούλου, Τραγούδια θρακικά. Ἄρχ. Θρακ. 1 (1934]5) 82, 2 (1935]6) 214.

Α. Πολυμένος, Ἐθιμα. Κουφοσάββατο, Λαζαροσάββατο καὶ Μέγα Σάββατο στὴ Βίζα. Κούνιες στὴ Βίζα. Κλήδωνες ἢ Πρωτογόνατο. Λαογρ. 10 (1929) 266-269).

Χειρόγραφη συλλογὴ τοῦ Σ. Ἰωαννίδη στὰ ἀρχεῖα τοῦ Φιλ. Συλλ. Κων]πόλεως μὲ ἀριθ. 302.

Γανόχωρα

- Η Γ. Δημάκης*, Ἑλληνικά Χριστούγεννα. Ἐν Γανοχώροις τῆς Θράκης. Εἰκονογρ. Ἔστια 1891 Β' σ. 397.
- Ε. Ι. Δράκος*, Τὰ Θρακικά, (Ἀθήνησι 1892) σ. 46 καὶ 56.
- * *Ζ. Μελανδινού*, Τὰ Γανόχωρα. Ἀπ' ὅλα (Κων]πολης) 2 (1912).
- Ε. Ζήσης*, Τὰ Γανόχωρα. Συζήτ. (περίοδ. Β') 1 (1936) σ. 4, 14—15, 20—21, 28, 34—35, 44—45, 53—54, 61—62, 70—71, 74—75, 84—86, 94, 2 (1937) σ. 5, 14, 29—30, 39, 52—53, 70—71, 82—83, 97—98, 114—115, 133—134, 163—164.
- Ε. Ζήσης*, Γρία ἔγγραφα τῆς ἐπαρχίας Γάνου καὶ Χώρας. Θρακικά 13 (1940) 251—257.
- Ε. Σταμούλη Σαραντῆ*, Δημοτικά τραγούδια τῆς Θράκης. Θρακικά 11 (1939) 216 ἀριθ. 369.

Γενῆ κοιὶ ἢ Νεοχώρι

- Γ. Παχτίκος*, 260 δημῶδη ἑλληνικά ᾄσματα, σ. 210—220.

Γέννα

- Ἔκθεσις γλωσσικοῦ διαγωνισμοῦ συλλογῆς Α. Χρησιτίδη. Σύλλογος Κων]πλ. 26 (1896) 116.
- Μ. Παπαχριστοδοῦλου*, Λαογραφικά τραγούδια τῆς Γέννας. Θρακικά 4 (1933) 217—221.
- Μ. Παπαχριστοδοῦλου*, Τραγούδια θρακικά. Ἀρχ. Θρακ. 1 (1934]5) 88.
- Α. Α. Χρησιτίδης*, Γέννα. Ἀρχ. Θρακ. 2 (1935]6) 119—147.
- Π. Παπαχριστοδοῦλου*, Βαλλίσματα θρακικά. Ἀρχ. Θρακ. 2 (1935]6) 156 κέξ. Χειρόγραφη συλλογὴ τοῦ Α. Α. Ἀριστοβούλου στὰ ἀρχεῖα τοῦ Φιλ. Συλλ. Κων]πόλεως (Λαογρ. Ἀρχ. 149).

Γιαλοὶ (Σηλυβρίας)

- Ε. Σταμούλη Σαραντῆ*, Δημοτικά τραγούδια τῆς Θράκης. Θρακικά 11 (1939) 81, ἀριθ. 224.
- Α. Α. Σταμούλης*, Τοπωνύμια ἐπαρχίας Σηλυβρίας. Θρακικά 16 (1941) 307.

Δαδιά (Σουφλίου)

- Χειρόγραφη συλλογὴ Ν. Π. Ἀνδριώτη στὰ ἀρχεῖα τοῦ Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ μὲ ἀριθ. 605.
- Ἀρχιμ. *Κ. Βαφειδῆς*, Συμβολὴ εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς μονῆς Δαδιάς. Θρακικά 17 (1942) 284—291.

Δελειῶνες (Σηλυβρίας)

- Γ. Παχτίκος*, 250 δημῶδη ἑλληνικά ᾄσματα, σ. 239—241.

- Ε. Σταμούλη Σαραντιῆ*, Παραδόσεις τῆς Θράκης. Θρακικά 7 (1936) 270, ἀριθ. 107.
- Ε. Σταμούλη Σαραντιῆ*, Πῶς γιάτρευαν στὴ Θράκη. Θρακικά 9 (1938) 219 κ.ἀ.
- Ε. Σταμούλη Σαραντιῆ*, Δημοτικὰ τραγούδια τῆς Θράκης. Θρακικά 11 (1939) 63 κξ. ἀριθ. 46, 175, 233, 366.
- [*Μ. Σταμούλης*], Κῶδιξ τῆς κοινότητος Δελειωνῶν. Θρακικά 14 (1940) 278—285.
- Α. Α. Σταμούλης*, Τοπωνυμικὰ ἐπαρχίας Σηλυβρίας. Θρακικά 16 (1941) 307.

Δέρκων ἐπαρχία

- Α. Γαϊτάγου Γιαννιοῦ*, Ἀπὸ τὴν Ἀνατολικὴν Θράκην. Ἡ ἐπαρχία Δέρκων. Θρακικά 12 (1939) 161—209, 13 (1940) 108—156.

Δημοκράνεια (Μειρῶν)

- Ε. Σταμούλη Σαραντιῆ*, Παραδόσεις Θράκης. Θρακικά 7 (1936) 236 κξ. ἀριθ. 16, 40, 77.
- Ε. Σταμούλη Σαραντιῆ*, Πῶς γιάτρευαν στὴ Θράκη. Θρακικά 9 (1938) 216.
- Ε. Σταμούλη Σαραντιῆ*, Δημοτικὰ τραγούδια τῆς Θράκης. Θρακικά 11 (1939) 77, ἀριθ. 212.

Διδυμότειχο

- Ἀρχιμ. Ν. Βαφείδης*, Μερικαὶ συνήθειαι Διδυμοτείου. Θρακικά 13 (1940) 335—342.
- Ἀρχιμ. Ν. Βαφείδης*, Τὸ «Σκουλοδόντι» καὶ ἡ «Παπᾶ Πέτρα» τοῦ Διδυμοτείου. Θρακικά 17 (1942) 276—283.
- Ἀρχιμ. Ν. Βαφείδης*, Λαογραφικὰ περιφερείας Διδυμοτείου καὶ δημοτικὰ ἄσματα Σουφλίου. Θρακικά 18 (1943) 303—307.
- Χειρόγραφη συλλογὴ Ν. Π. Ἀνδριώτη στὰ ἀρχεῖα τοῦ Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ μὲ ἀριθ. 605.

Δογὰν κιοῖ (Μαλγάρων)

- Β. Δεληγιάννης*, Μερικὰ ἔθιμα καὶ τραγούδια τῶν χωρίων Δογάνκιοι καὶ Ρέμπιτις τῆς περιφερείας Μαλγάρων. Θρακικά 6 (1935) 353—368.
- Β. Δεληγιάννης*, Σύμμεικτα λαογραφικὰ τοῦ χωρίου Δογάνκιοι Μαλγάρων, Ἀρχ. Θρακ. 1 (1934]5) 33—37, 4 (1937]8) 53—71.
- Β. Δεληγιάννης*, Γλωσσάριο τοῦ Δογάνκιοι Μαλγάρων. Ἀρχ. Θρακ. 1 (1934]5) 143—146, 3 (1936]7) 210—213.
- Β. Δεληγιάννης*, Α' Τὸ ἀμπατζήλικι στὴ Θράκη. Β' Ἀμπατζήδικα ἀνέκδοτα. Γ' Ἀμπατζήδικες δεισιδαιμονίες. Ἀρχ. Θρακ. 2 (1935]6) 56—68.
- Β. Δεληγιάννης*, Ἱστορικὰ σημειώματα καὶ παραδόσεις. Ἀρχ. Θρακ. 2 (1935]6) 104—118.

B. Δεληγιάννης, Παράδοσις. Πόσο θὰ διαρκέσῃ ἡ κατοχὴ τῆς Πόλης ἀπὸ τοὺς Τούρκους. Ἄρχ. Θρακ. 3 (1936]7) 209.

Δογαντζή

Γ. Α. Μέγας, Παραδόσεις περὶ ἀσθενειῶν. Λαογρ. 7 (1923) 469 κέξ.

Ἐξαμίλλι (Καλλίπολης)

Χ. Δ. Παρασκευόπουλος, Σύμμικτα λαογραφικὰ ἐξ Ἀψάλου Ἐδέσσης (προσφύγων Ἐξαμιλλίου). Ἄρχ. Θρακ. 1 (1934]5) 38—56.

Ἐξάστερον

Α. Α. Σταμούλης, Τοπωνύμια ἐπαρχίας Σηλυβρίας. Θρακικά 16 (1941) 307—308.

Μ. Α. Σ[ταμούλη], Κῶδιξ Ἐξαστέρου (Σηλυβρίας). Θρακικά 18 (1943) 161—175.

Ἐπιβάτες

Μ. Χ. Ἰωάννου, Θεσμαῖς ἦτοι περὶ Θεσσαλονίκης, σ. 29 κέξ. (περιέχει καὶ λίγα στοιχεῖα ἀπὸ τὸ ἰδίωμα τῶν Ἐπιβατῶν).

Γ. Παχτίκος, 260 δημῶδη ἑλληνικὰ ἄσματα, σ. 237—238.

Ε. Σταμούλη Σαραντῆ, Παραδόσεις τῆς Θράκης. Θρακικά 7 (1936) 258, κέξ. ἀριθ. 72, 156.

Ε. Σταμούλη Σαραντῆ, Πῶς γιάτρευαν στὴ Θράκη. Θρακικά 8 (1937) 361 κ. ἄ., 9 (1938) 223 κ. ἄ.

Ε. Σταμούλη Σαραντῆ, Δημοτικὰ τραγούδια τῆς Θράκης. Θρακικά 11 (1939) 32 κέξ. ἀριθ. 72, 237, 242, 385, 429.

Ἀνώνυμος, Πρωτομαγιά στὶς Ἐπιβάτες. Θρακικά 12 (1939) 332.

Μ. Σταμούλης, Κῶδιξ Ἐπιβατῶν. Θρακικά 14 (1940) 260—277.

Ἀνώνυμος, Φλογάρα. Θρακικά 15 (1941) 321.

Ι. Ἰωαννίδης, Δημοτικὸ τραγούδι τῆς Θράκης. Θρακικά 15 (1941) 331.

Α. Α. Σταμούλης, Τοπωνύμια ἐπαρχίας Σηλυβρίας. Θρακικά 16 (1941) 308—309.

Ε. Σταμούλη Σαραντῆ, Ἀπὸ τὰ παραμύθια τῆς Θράκης. Θρακικά 17 (1942) 119, 113, 121, 124, 127.

Μ. Σαραντῆ, Τὸ Δέλτα τοῦ Βυζαντίου. Θρακικά 19 (1944) 233 κέξ.

Εὐκάρουον

Δ. Χαϊζηπαναγιώτης, Τραγούδι τοῦ Τσιγανοῦ (Εὐκαριανό). Θρακικά 1 (1928) 205—206.

Ι. Μαγκριώτης, Ἦθη καὶ ἔθιμα Εὐκαρούου. Θρακικά 1 (1928) 454—457.

Ι. Μαγκριώτης, Ἦθη, ἔθιμα καὶ προλήψεις τοῦ χωρίου Εὐκαρούου. Θρακικά 8 (1937) 384—391.

I. Μαγκριώτης, Ἡθῆ καὶ ἔθιμα τοῦ χωρίου Εὐκαρίου. *Θρακικά* 12 (1939) 323—327.

Ἀνώνυμος, Αὐκιριοῦ (Εὐκάριον). *Ἀρχ. Θρακ.* 9 (1942]3) 180.

Ἡράκλεια

Π. Παπαχριστοδούλου, Παραδόσεις. Α' Ἡ Ἁρακλειὰ (Ἡράκλεια) Προποντίδος. *Ἀρχ. Θρακ.* 1 (1934]5) 60—62.

Ε. Σταμούλη Σαρανιῆ, Παραδόσεις τῆς Θράκης. *Θρακικά* 7 (1936) 231 κέξ., ἀριθ. 2, 57, 59, 147, 64, 87, 93, 141, 146, 147, 188, 192.

Ε. Σταμούλη Σαρανιῆ, Πῶς γιάτρευαν στὴ Θράκη. *Θρακικά* 8 (1937) 354 κ. ἄ., 9 (1938) 196 κ. ἄ.

Ε. Σταμούλη Σαρανιῆ, Δημοτικὰ τραγούδια τῆς Θράκης. *Θρακικά* 11 (1939) 32 κέξ., ἀριθ. 42, 70, 84, 85, 86, 129, 146, 176, 196, 201, 216, 218, 267, 268, 269, 271, 286, 312, 332, 353, 367, 368, 396, 397, 400, 404, 405, 424, 425, 433, 438.

Ε. Σταμούλη Σαρανιῆ, Αἰνίγματα θρακικά. *Θρακικά* 13 (1940) 354 κ. ἄ.

Ε. Σταμούλη Σαρανιῆ, Παραμύθια τῆς Θράκης. *Θρακικά* 16 (1941) 95 κ. ἄ., 17 (1942) 107, 128, 131, 142, 145, 149, 150, 183, 184, 185.

Ἰλδιριμ (Ἀδριανούπολης)

Ἐκθεση γλωσσικοῦ διαγωνισμοῦ συλλογῆς Σ. Μανασσεΐδη. Σύλλογος Κων]πλ. 21 (1887]9) 269—270.

A. Ζήκος, Δεισιδαιμονίες καὶ βασκανίες τοῦ Ἰλδιριμ Ἀδριανουπόλεως. *Θρακικά* 1 (1928) 452—453.

Ἰμβρος

Σ. Μανασσεΐδης, Διάλεκτος Αἴνου, Ἰμβρου καὶ Τενέδου. Σύλλογος Κων]πλ. 8 (1873]4) 526—536.

Σ. Μανασσεΐδης, Τραγῶδια ἐθιζόμενα ἐν Ἰμβρω. Σύλλογος Κων]πλ. 8 (1873]4) 536—547.

Σ. Μανασσεΐδης, Ποικίλη ὕλη συλλεχθεῖσα ἐξ Αἴνου, Ἰμβρου καὶ τῶν περιχώρων. Σύλλογος Κων]πλ. 9 (1874]5) 335—372.

Νικηφόρος Γλυκᾶς (μητροπολίτης), Λεξιλόγιον Ἰμβρου. *Ζωγράφειος Ἀγών* 1 (1896) 15—16.

P. Kretschmer, Der heutige lesbische Dialekt, verglichen mit den übrigen nordgriechischen Mundarten (Wien 1905). (Σποραδικὰ καὶ γιὰ τὸ ἰδίωμα τῆς Ἰμβρου).

A. A. Παπαδόπουλος, Κρίσις τοῦ διαγωνισμοῦ τῆς Γλωσσικῆς Ἑταιρείας κατὰ τὸ 1926. Ἀθηνᾶ 39 (1927) 215—217.

B. Φάβης, Ἐκθεσις τοῦ διαγωνισμοῦ τῆς Γλωσσικῆς Ἑταιρείας κατὰ τὸ 1930. Ἀθηνᾶ 43 (1931) 89—92.

- N. P. Ἀνδριώτης*, Περὶ τοῦ γλωσσικοῦ ἰδιώματος τῆς Ἰμβροῦ. Ἀθηνᾶ 42 (1930) 146—187.
- N. P. Andriotis*, Etymologische Erklärungen, neugriechischer Dialektwörter aus den Inseln des Aegäischen Meeres. Glotta 25 (1936) 11—20.
- N. P. Andriotis*, Beiträge zur neugriechischen Wortforschung. Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung 65 (1938) 163—176.
- M. Ἀνδρόνικος*, Μελέτη δημοτικῶν τινῶν ᾄσμάτων τῆς Ἰμβροῦ. Λεύκωμα Ἰμβροῦ (ἐν Ἀθήναις 1938) σ. 95—116. (Στὸ Λεύκωμα τοῦτο περιέχεται σποραδικὰ καὶ ἄλλο γλωσσικὸ ὕλικό, καθὼς καὶ τὰ ὀνόματα τῶν Ἰμβριῶν τοῦ ἔξωτερικοῦ σ. 252—267).
- N. P. Ἀνδριώτης*, Ἐτυμολογικά. Λεξ. Δελτ. Ἀκαδ. Ἀθην. 2 (1940) 156 κέξ.
- N. P. Ἀνδριώτης*, Ἐτυμολογικά καὶ σημασιολογικά. Λεξ. Δελτ. Ἀκαδ. Ἀθην. 3 (1942) 60, 61, 65, 66, 69, 82.
- Χειρόγραφη συλλογὴ τοῦ *N. P. Ἀνδριώτη* στὰ ἀρχεῖα τοῦ Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ μὲ ἀριθ. 442.
- Χειρόγραφη συλλογὴ τῆς Ἑλ. Π. Ἀνδριώτη στὰ ἀρχεῖα τοῦ Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ μὲ ἀριθ. 497.

Ἰμβροχώρι

- Γ. Παχτικός*, 260 δημῶδη ἑλληνικὰ ᾄσματα, σ. 207—209, 227—229.

Καβακλή

- Γ. Α. Μέγας*, Θυσίαι τῶν ταύρων καὶ κριῶν ἐν τῇ ΒΑ. Θράκη. Λαογρ. 3 (1911) 158 κέξ. 163 κέξ.
- Γ. Α. Μέγας*, Παραδόσεις περὶ θησαυρῶν. Λαογρ. 4 (1912|3) 27.

Καβατζίκι

- Γ. Α. Μέγας*, Παραδόσεις περὶ ἀσθενειῶν. Λαογρ. 7 (1923) 469.

Καδῆ κιοῖ (Σηλυβρίας)

- Ε. Σταμούλη Σαρανιῆ*, Παραδόσεις τῆς Θράκης. Θρακικά 7 (1936) 282 κέξ., ἀριθ. 142, 205, 282.
- Ε. Σταμούλη Σαρανιῆ*, Πῶς γιάτρειναν στὴ Θράκη. Θρακικά 9 (1938) 218 κ.ἀ.
- Ε. Σταμούλη Σαρανιῆ*, Δημοτικὰ τραγούδια τῆς Θράκης. Θρακικά 11 (1939) ἀριθ. 357.
- Α. Α. Σταμούλης*, Τοπωνύμια ἐπαρχίας Σηλυβρίας. Θρακικά 19 (1941) 309.

Καλλικράτεια

- Ε. Σταμούλη Σαρανιῆ*, Παραδόσεις τῆς Θράκης. Θρακικά 7 (1936) 264 κέξ., ἀριθ. 34, 91, 173, 204.

- Ε. Σταμούλη Σαραντιῆ*, Πῶς γιάτρευαν στή Θράκη. *Θρακικά* 8 (1937) 366 κ. ἄ., 9 (1938) 214, 236 κ. ἄ.
- Ε. Σταμούλη Σαραντιῆ*, Δημοτικά τραγούδια Θράκης. *Θρακικά* 11 (1939) 23 κέξ., ἀριθ. 53, 127, 311.
- Ε. Σταμούλη Σαραντιῆ*, Ἀπὸ τὰ παραμύθια τῆς Θράκης. *Θρακικά* 17 (1942) 105, 152, 183.

Καλλιὸ (Δέρκων)

- Ε. Σταμούλη Σαραντιῆ*, Δημοτικά τραγούδια τῆς Θράκης. *Θρακικά* 11 (1939) 101, ἀριθ. 278.

Καλλιπόλη

- Θ. Ι. Ἀθανασόπουλος*, Παραδόσεις Καλλιπόλεως περὶ καλικαντζάρων. *Λαογρ.* 10 (1929) 575—577.
- Μ. Παπαχριστοδούλου*, Λαογραφικά. Θρακιώτικα τραγούδια. *Θρακικά* 3 (1932) 237.
- Α. Β. Οἰκονομίδης*, Παραμύθι Καλλιπόλεως. *Θρακικά* 5 (1933) 334—336.
- Ἀνώνυμος*, Παροιμίες Καλλιπόλεως καὶ τῶν περιχώρων. *Ἀρχ. Θρακ.* 2 (1935]6) 196—201.
- Α. Β. Οἰκονομίδης*, Οἰωνοί, δεισιδαιμονίες, μαγγανείες τῆς χερσονήσου Καλλιπόλεως καὶ τῶν πέριξ. *Ἀρχ. Θρακ.* 3 (1936]7) 85—95.
- Α. Β. Οἰκονομίδης*, Παραμύθια Θράκης. Β' Καλλιπόλεως. *Ἀρχ. Θρακ.* 4 (1937]8) 162—169.
- Σ. Δ. Βαφειδῆς*, Λαογραφικά Καλλιπόλεως. *Θρακικά* 4 (1938) 324—333.

Καρὰ Μπουνάο

- Γ. Α. Μέγας*, Παραδόσεις περὶ ἀσθενειῶν. *Λαογρ.* 7 (1923) 470.

Καραγάτς

- Ἐκθέσεις γλωσσικοῦ διαγωνισμοῦ συλλογῶν Γ. Κωνσταντινίδη. Σύλλογος Κων]πλ. 24 (1892]3) 89, 26 (1896) 118—119.

Καρατζᾶ κιοῖ (Τυρολόης)

- Ε. Σταμούλη Σαραντιῆ*, Πῶς γιάτρευαν στή Θράκη. *Θρακικά* 8 (1937) 360 κ. ἄ., 9 (1938) 207 κ. ἄ.
- Ε. Σταμούλη Σαραντιῆ*, Δημοτικά τραγούδια τῆς Θράκης. *Θρακικά* 11 (1939) 83 κέξ., ἀριθ. 231, 318, 350.

Καρυές

- Μ. Λουλουδόπουλος*, Ἀνέκδοτος συλλογὴ ἠθῶν, ἐθίμων, δημοτικῶν ἀσμάτων, προλήψεων, δεισιδαιμονιῶν, παροιμιῶν, ἀλνιγμάτων κλπ. *Καρυῶν* (ἐπαρχίας Καβακλῆ). Ἐν Βάρνη 1903.

- N. Γ. Πολίτης*, Ἀκριτικά ἄσματα. Λαογρ. 1 (1909) 236—238, 272—273.
E. Σταμούλη Σαραντιῆ, Σύμμικτα λαογραφικά. Θρακικά 1 (1928) 421—425.
K. Μυρι. Ἀποστολίδης, Βούλγαροι ἢ Ἑλληνες ἦσαν οἱ Καρυῶται ; Θρακικά 13 (1940) 157—216. Πβ. καὶ **Δ. Ποπώφ*, Ἑλληνες οἱ Καρυῶται ; Σόφια 1941 (βουλγαρικά).

Καστανιές (Δέρκων)

- E. Σταμούλη Σαραντιῆ*, Σύμμικτα λαογραφικά. Θρακικά 1 (1928) 412—419.
 » » » Προγνωστικά. Θρακικά 4 (1933) 234—239.
 » » » Ἀπὸ τὰ ἔθιμα τῆς Θράκης. Θρακικά 5 (1934) 312—343.
E. Σταμούλη Σαραντιῆ, Παραδόσεις τῆς Θράκης. Θρακικά 7 (1936) 235 κέξ. ἀριθ. 1, 2, 13, 17, 19, 24, 30, 37, 43, 44, 46, 47, 55, 68, 70, 76, 89, 97, 110, 113, 114, 116, 118, 123, 125, 126, 129, 134, 136, 137, 139, 143, 146, 165, 166, 169, 182, 183, 189, 191, 194, 196, 202.
E. Σταμούλη Σαραντιῆ, Πῶς γιάτρευαν στὴ Θράκη. Θρακικά 8 (1937) 351 κέξ. 9 (1930) 195 κέξ.
M. Σαραντιῆ, Ἀπὸ τὰ παναγύρια τῆς Θράκης. Θρακικά 8 (1937) 412—413.
E. Σταμούλη Σαραντιῆ, Δημοτικά τραγούδια τῆς Θράκης. Θρακικά 11 (1939) 27 κέξ. ἀριθ. 26, 39, 57, 63, 68, 71, 78, 88, 97, 108, 109, 110, 111, 113, 117, 124, 141, 142, 144, 145, 151, 156, 160, 161, 165, 188, 194, 204, 205, 213, 214, 215, 221, 246, 259, 262, 263, 270, 279, 287, 292, 293, 294, 295, 296, 297, 303, 304, 305, 309, 319, 322, 324, 325, 334, 335, 336, 347, 359, 373, 386, 387, 391, 394, 406, 407, 417, 421, 434, 435.
E. Σταμούλη Σαραντιῆ, Αἰνίγματα. Θρακικά 13 (1940) 354 κέξ.
 » » » Παραμύθια τῆς Θράκης. Θρακικά 15 (1941) 337 κέξ. 16 (1941) 89 κέξ., 17 (1942) ἀριθ. 108, 115, 184, 164, 166, 178.

Κερμινόπολη (Τυρολόης)

- Ἐκδόση γλωσσικοῦ διαγωνισμοῦ συλλογῆς *K. Κοκκολάτου*. Σύλλογος Κων]πλ. 11 (1887]9) 268—269.
E. Σταμούλη Σαραντιῆ, Πῶς γιάτρευαν στὴ Θράκη. Θρακικά 8 (1937) 380, 9 (1638) 224 κ. ἀ.
E. Σταμούλη Σαραντιῆ, Δημοτικά τραγούδια τῆς Θράκης. Θρακικά 11 (1939) ἀριθ. 132, 288, 409.
 Χειρόγραφη συλλογὴ *K. Κοκκολάτου* στὰ ἀρχεῖα τοῦ Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ μὲ ἀριθ. 273.

Κεσσάνη

- Σ. Μανασσείδης, Ποικίλη ὕλη (γλωσσική καὶ λαογραφική) συλλεχθεῖσα ἐξ Αἴνου, Ἰμβρου καὶ περιχώρων. Σύλλογος Κων]πλ. 9—10 (1885) 342 κέξ.
- Ἐκθεσις διαγωνισμοῦ συλλογῆς Σ. Μανασσείδου. Σύλλογος Κων]πλ. 17 (1882|3) 125—126.
- Μ. Φιλήγτας, Γλωσσογνωσία, 2, 102.
- Ε. Σταμούλη Σαραντῆ, Σύμμικτα λαογραφικά. Θρακικά 1 (1928) 444.
- Ἀγώνυμος, Συνθηματικά καὶ λέξεις Αἴνου, Κεσσάνης. Ἄρχ. Θρακ. 2 (1935|6) 96.
- Ν. Β. Παπαδόπουλος, Ἀπὸ τὸ παρελθὸν τῆς Κεσσάνης. Ἀθῆναι 1929.
- Ε. Σταμούλη Σαραντῆ, Σύμμικτα λαογραφικά. Θρακικά 1 (1928) 444.
- » » » Παραδόσεις τῆς Θράκης. Θρακικά 7 (1936) 253, κέξ. ἀριθ. 60.
- Ε. Σταμούλη Σαραντῆ, Δημοτικὰ τραγούδια τῆς Θράκης. Θρακικά 11 (1939) 12 κέξ. ἀριθ. 30, 41, 67, 68, 122, 123, 426.
- Σ. Μανασσείδης, Συλλογὴ κυρίων ὀνομάτων τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων Θράκης. Β'. Κεσσάνης. Ἄρχ. Θρακ. 1 (1934|5) 220—221.
- Ε. Τσομάκα, Διάφορα ἐκ Κεσσάνης. Θρακικά 12 (1939) 363—373, 15 (1941) 318—321.
- Χειρόγραφη συλλογὴ Σ. Δημοσθενοπούλου στὰ ἀρχεῖα τοῦ Φιλ. Συλλ. Κων] πόλεως μὲ ἀριθ. 5675.

Κιουπλί

- Γ. Α. Μέγας, Παραδόσεις περὶ ἀσθενειῶν. Λαογρ. 7 (1923) 467 κέξ., 475.

Κομοτινὴ ἢ Γκιουμουλτζίνα

- Ἐκθεση γλωσσικοῦ διαγωνισμοῦ συλλογῆς Σ. Μανασσείδου. Σύλλογος Κων] πλ. 27 (1900) 153.
- Σ. Κυριακίδης, Θρακικὴ παράδοσις περὶ ἁγίου Κωνσταντίνου. Λαογρ. 1 (1909) 201.
- Σ. Κυριακίδης, Τὰ κατὰ τὸν γάμον ἔθιμα ἐν Γκιουμουλτζίνῃ. Λαογρ. 2 (1912) 48—59.
- Σ. Κυριακίδης, Ἄσματα δημοτικὰ Γκιουμουλτζίνας τῆς Θράκης. Λαογρ. 2 (1910) 81—88.
- Σ. Κυριακίδης, Δεισιδαιμονίαι καὶ δεισιδαίμονες συνήθειαι ἐκ Γκιουμουλτζίνας τῆς Θράκης. Λαογρ. 2 (1910) 405—432.
- Σ. Κυριακίδης, Γλωσσικαὶ τινες παρατηρήσεις ἐκ Γκιουμουλτζίνας Θράκης. Λαογρ. 2 (1910) 427—432.
- Σ. Κυριακίδης, Θρακικαὶ παραδόσεις. Ἡμερολ. Μ. Ἑλλάδος 1922, σ. 241—252.

- Σ. Κυριακίδης, Ἕσματα καὶ αἰνίγματα. Λαογρ. 8 (1921]5) 109—152.
 Σ. Κυριακίδης, Γλωσσογεωγραφικὰ σημειώματα ἐκ Δ. Θράκης. Λεξικογρ.
 Ἐργ. 6 (1923) 362—387.
 Α. Στάλιου, Ἕθιμα καὶ ἐνδυμασίαι Κομοτινῆς. Θρακικά 13 (1940) 321—332.
 Ε. Ζήσης, Ἡθογραφικὴ ἐορτὴ εἰς Κομοτινὴν. Θρακικά 15 (1941) 389—392.

Κονομεῖο (Σηλυβρίας)

- Ε. Σταμούλη Σαραντιῆ, Παραδόσεις τῆς Θράκης. Θρακικά 7 (1936) 233
 κἄξ. ἀριθ. 6, 7, 8, 27, 35, 83, 95, 174, 175.
 Ε. Σταμούλη Σαραντιῆ, Πῶς γιάτρειαν στὴ Θράκη. Θρακικά 8 (1937) 364,
 9 (1938) 215 κ. ἄ.
 Ε. Σταμούλη Σαραντιῆ, Δημοτικὰ τραγούδια Θράκης. Θρακικά 11 (1939)
 68 κἄξ. ἀριθ. 139, 191, 217, 245, 348.
 Ε. Σταμούλη Σαραντιῆ, Παραμύθια τῆς Θράκης. Θρακικά 15 (1941) 347
 κἄξ. 109, 17 (1942) 182.
 Α. Α. Σταμούλης, Τοπωνύμια ἐπαρχίας Σηλυβρίας. Θρακικά 16 (1941)
 309—310.

Κορουτζὶ

- Γ. Α. Μέγας, Παραδόσεις περὶ ἀσθενειῶν. Λαογρ. 7 (1923) 466 κἄξ., 471
 κἄξ. 501, 516.
 G. Megas, Das χειρόγραφον Adams. Zeitschr. für neutestam. Wissensch.
 27 (1928) 305—320.

Κορωνοφωλιά

- Ἄρχιμ. Ν. Σταματιάδης, Πῶς ἐορτάζονται τὰ Χριστούγεννα εἰς τὴν Κορω-
 νοφωλεὰν Δ. Θράκης. Θρακικά 11 (1939) 345—346.

Κούκλενα

- Κ. Μυρτ. Ἀποστολίδης, Περὶ Κουκλένης καὶ τῆς φερωνύμου αὐτῆς ἐπὶ τῆς
 Ροδόπης μονῆς τῶν Ἁγίων Ἀναργύρων. Ἐργ. Θρακ. 2 (1935]6)
 3—40. Πβ. καὶ στὸ ἴδιο. 3 (1936]7) 200.

Κρουνέρι (Βιζύης)

- Μ. Παπαχριστοδούλου, Λαογραφικά. Θρακιώτικα τραγούδια. Θρακικά 3
 (1932) 236.
 Δ. Πουλάκης, Σκόρπια λόγια ἀπὸ τὰ γύρω τῆς Θράκης. Ἐργ. Θρακ. 1
 (1934]5) 147 κ. ἄ.
 Ε. Σταμούλη Σαραντιῆ, Δημοτικὰ τραγούδια τῆς Θράκης. Θρακικά 11 (1939)
 70, ἀριθ. 195, 222.

Ε. Τσομάκα, Κρουνερίτικα τραγούδια. *Θρακικά* 12 (1939) 374—377.

Κωσιῆ

- Γ. Α. Μέγας*, Παραδόσεις περὶ ἀσθενειῶν. *Λαογρ.* 7 (1923) 476.
Μ. Παπαχριστοδούλου, Λαογραφικά. *Θρακιώτικα τραγούδια*. *Θρακικά* 3 (1932) 238.
Π. Π. Χ. Πῶς καίγουν τοὺς νεκροὺς των στὸ Κωσιῆ, χωριὸ τῆς Ἄν. Θράκης, καὶ τὰ γύρω. Ἄρχ. *Θρακ.* 4 (1937[8]) 71.
Β. Ν. Δεληγιάννης, Τὰ ἀναστενάρια στὸ χωριὸ Κωσιῆ τῆς περιφερείας Ἀγαθουπόλεως Ἄν. Θράκης. Ἄρχ. *Θρακ.* 5 (1938[9]) 129—132.
Β. Ν. Δεληγιάννης, Τραγούδια τοῦ χωριοῦ Κωσιῆ. Ἄρχ. *Θρακ.* 5 (1938[9]) 133—136.
Δ. Α. Πειρόπουλος, Τὰ ἀναστενάρια. Ἄρχ. *Θρακ.* 5 (1938[9]) 136—142.
Δ. Α. Πειρόπουλος, Λαογραφικά Κωσιῆ Ἀνατολικῆς Θράκης. Ἄρχ. *Θρακ.* 6 (1939[40]) 225—298.

Λαγοθῆρες (Μετρῶν)

- Ε. Σταμούλη Σαραντῆ*, Παραδόσεις τῆς Θράκης. *Θρακικά* 7 (1936) 269, ἀριθ. 105.
Ε. Σταμούλη Σαραντῆ, Δημοτικά τραγούδια τῆς Θράκης. *Θρακικά* 11 (1939) 93 κέξ. ἀριθ. 253, 254.

Λαζὰρ κιοῖ

- Ε. Σταμούλη Σαραντῆ*, Δημοτικά τραγούδια τῆς Θράκης. *Θρακικά* 11 (1939) 251, ἀριθ. 418.

Λουλὲ Βουργὰς

- † *Ἐ(λαίας) Ἀ(γαθάγγελος)*, Γλωσσάριο Λουλὲ Βουργὰς. *Θρακικά* 6 (1935) 383—391, 7 (1936) 332—339.

Μάδυτος

- Ἐκθεση γλωσσικοῦ διαγωνισμοῦ συλλογῆς Α Β. Οἰκονομίδη. Σύλλογος Κων)πλ. 23 (1891[1]), 82—83, 24 (1892[3]) 88 καὶ 25 (1895) 105—106.
Χ. Παπαδόπουλος, Ἡ Μάδυτος, ἡ πόλις τῆς Χερρονήσου. (Ἐν Ἀθήναις 1890).
Ν. Βασιλειάδης, Τὸ πανηγύρι τῆς Παναγίας εἰς Μάδυτον. Ἡμερολ. ἔθν. καταστ. Κων)πόλεως, 3, 231—240.
Γ. Παχίκος, 200 δημῶδη ἑλληνικὰ ὄσματα, σ. 260.
Α. Β. Οἰκονομίδης, Ἡθῆ καὶ ἔθιμα Μαδύτου. Ἄρχ. *Θρακ.* 3 (1986[7]) 95—118.

- Ε. Σταμούλη Σαραντιῆ*, Πῶς γιάτρευαν στὴ Θράκη. *Θρακικά* 8 (1937) 379, 9 (1938) 215 κ. ἄ.
- Α. Β. Οἰκονομίδης*, Γραμματικαὶ τινες παρατηρήσεις ἐπὶ τοῦ γλωσσικοῦ ἰδιώματος Μαδύτου. *Ἄρχ. Θρακ.* 4 (1937|8) 194—204.
- Α. Β. Οἰκονομίδης*, Λαογραφικὰ Μαδύτου. *Ἄρχ. Θρακ.* 5 (1938|9) 112—128.
- Ε. Σταμούλη Σαραντιῆ*, Δημοτικὰ τραγοῦδια τῆς Θράκης. *Θρακικά* 11 (1939) 45 κέξ. ἀριθ. 54, 103, 104, 105, 128, 257, 258, 277, 427, 440.
- Χειρόγραφη συλλογὴ τοῦ Γ. Ι. Ἀρνελλᾶ στὰ ἀρχεῖα τοῦ Λαογραφικοῦ Ἀρχείου με ἀριθ. 97.
- Χειρόγραφες συλλογές τοῦ Α. Β. Οἰκονομίδη στὰ ἀρχεῖα τοῦ Φιλ. Συλλ. Κων]πόλεως με ἀριθ. 249, 6514, 7072 καὶ στὰ ἀρχεῖα τοῦ Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ με ἀριθ. 279, 280.

Μαῖστρος ἢ Ἰτζέκιοι (Αἴνου)

- Δ. Πετρόπουλος*, Λαογραφικὰ Μαῖστρου Ἀν. Θράκης. *Ἄρχ. Θρακ.* 9 (1942|3) 181—205.
- Δ. Πετρόπουλος*, Γλωσσάριο Μαῖστρου. *Ἄρχ. Θρακ.* 9 (1942|3) 206—220.
- Χειρόγραφη συλλογὴ Δ. Πετροπούλου στὰ ἀρχεῖα τοῦ Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ με ἀριθ. 632.

Μάκρη

- Χειρόγραφη συλλογὴ Α. Δημητριάδη στὰ ἀρχεῖα τοῦ Φιλ. Συλλ. Κων]πόλεως με ἀριθ. 399.

Μάλαρα

- Σ. Μανασσίδης*, Ποικίλη ὕλη. (Γλωσσικὴ καὶ λαογραφικὴ συλλεχθεῖσα ἐξ Αἴνου, Ἰμβρου καὶ τῶν περιχώρων. Σύλλογος Κων]πλ. 9—10 (1885) 342 κέξ.
- Ε. Σταμούλη Σαραντιῆ*, Σύμμικτα λαογραφικά. *Θρακικά* 1 (1928) 430.
- Β. Δεληγιάννη*, Ἐποικισμὸς τῶν Ἀρμενίων στὰ Μάλαρα. *Ἄρχ. Θρακ.* 2 (1935|6) 105.
- Ε. Σταμούλη Σαραντιῆ*, Δημοτικὰ τραγοῦδια τῆς Θράκης. *Θρακικά* 11 (1939) 3 κέξ. ἀριθ. 6, 354,
- Χειρόγραφη συλλογὴ τοῦ Ν. Κωνσταντινίδη στὰ ἀρχεῖα τοῦ Φιλ. Συλλ. Κων]πόλεως με ἀριθ. 6227.

Μάντρα

- Γ. Α. Μέγας*, Παραδόσεις περὶ ἀσθενειῶν. *Λαογρ.* 7 (1923) 468 κέξ., 474.

Μαρώνεια

- Μ. Κ. Φιλιππίδου*, Τὰ παραμῦθια τῆς μάννας μου [Δημοτικὰ Μαρωνείας] (Ἀθῆναι, 1926).

Χειρόγραφη συλλογή τοῦ Ν. Π. Ἀνδριώτη στὰ ἀρχεῖα τοῦ Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ μὲ ἀριθ. 605.

Μέγα Μπογιαλίκι

Γ. Α. Μέγας, Παραδόσεις περὶ ἀσθενειῶν, Λαογρ. 7 (1923) 466.

Μεγαλοχώρι ἢ Γκεριλι (Σαράντα Ἐκκλησιῶν)

Δ. Α. Πετρόπουλος, Λαογραφικά Σκοπέλου—Πέτρας (Ἀνατολικῆς Θράκης). Ἄρχ. Θρακ. 8 (1941]2) 135—192.

Μεσημβρία

Χειρόγραφη συλλογή τοῦ Γ. Α. Μέγα στὰ ἀρχεῖα τοῦ Ἱστορ. Λεξικοῦ μὲ ἀριθ. 61.

Μέτρες

Α. Δ. Μειρηγός, Τὸ ἄσμα τῆς χελιδόνας. Θρακ. Ἐπετ. 1 (1897) 166—168.

Μ. Σαραντιῆ, Κώδικες τῆς ἐπισκοπῆς Μετρῶν καὶ Ἀθύρα. Θρακικά 5 (1934) 163—178.

Ε. Σταμούλη Σαραντιῆ, Παραδόσεις τῆς Θράκης. Θρακικά 7 (1936) 287 ἀριθ. 150.

Ε. Σταμούλη Σαραντιῆ, Πῶς γιάτρευαν στὴ Θράκη. Θρακικά 8 (1937) 382 κ. ἄ., 9 (1938) 261.

Ε. Σταμούλη Σαραντιῆ, Δημοτικὰ τραγούδια τῆς Θράκης. Θρακικά 11 (1939) 77 ἀριθ. 211.

Π. Παπαχριστοδοῦλου, Λαογραφικά. Α' τροφές καὶ δίαιτα τῶν Θρακῶν. Ἄρχ. Θρακ. 9 (1942]3) 173—175.

Χειρόγραφες συλλογές τοῦ Κ. Χουρμουζιάδη στὰ ἀρχεῖα τοῦ Λαογραφικοῦ Ἀρχείου μὲ ἀριθ. 1366, 1431.

Μήδεια

Δ. Γ. Πουλάκης, Σκόρπια λόγια ἀπὸ τὰ γύρω τῆς Θράκης. Ἄρχ. Θρακ. 1 (1934]5) 151.

Μουσταφᾶ Πασᾶ

Ἐκθεση γλωσσικοῦ διαγωνισμοῦ συλλογῆς Σ. Μανασσείδη. Σύλλογος Κων] πλ. 21 (1887]9) 269—270.

Ε. Σταμούλη Σαραντιῆ, Σύμμικτα λαογραφικά. Θρακικά 1 (1928) 436—438.

Μπαγιρ

Μ. Παπαχριστοδοῦλου, Λαογραφικά. Θρακιώτικα τραγούδια. Θρακικά 3 (1932) 237.

Μπάννα

Γ. Α. Μέγας, Θυσία ταύρων καὶ κριῶν ἐν τῇ ΒΑ Θράκη. Λαογρ. 3 (1911) 156, 170 κέξ.

Μπαξὲ νιοῖ (Δέρκων)

Γ. Παχτίκος, 260 δημῶδη ἑλληνικὰ ἄσματα, σ. 229—234.

Ε. Σταμούλη Σαραντιῆ, Πῶς γιάτρευαν στὴ Θράκη. Θρακικά 8 (1937) 381.

» » » Δημοτικὰ τραγούδια τῆς Θράκης. Θρακικά 11 (1939) 77, ἀριθ. 210.

Μπογάζ νιοῖ

Γ. Παχτίκος, 260 δημῶδη ἑλληνικὰ ἄσματα, σ. 207—209, 227—229.

Μυριόφυτο

Ἄρσ. Παπαδοπούλου, Οἱ Ἕλληνες τῆς Θράκης. Τὸ Μυριόφυτον. (Ἄπὸ παντοῦ τῆς ἑλλην. γῆς. Διηγ.) σ. 20—42.

Ἀνώνυμος, Μία ἔκθεσις ἐκ Μυριοφύτου. Συζήτ. (περίοδ. Β') 4 (1939) 18—20.

Ναίμονας

Γ. Α. Μέγας, Θυσία ταύρων καὶ κριῶν ἐν τῇ ΒΑ Θράκη. Λαογρ. 3 (1911) 157 κέξ.

Γ. Α. Μέγας, Παραδόσεις περὶ θησαυρῶν. Λαογρ. 4 (1912]3) 25—26, 34.

Γ. Α. Μέγας, Δίοδος διὰ τεχνικῆς σχισμάδος δένδρου πρὸς ἐπίτευξιν γονιμότητος ἢ πρὸς εὐτοκίαν. Λαογρ. 6 (1917) 658.

Γ. Α. Μέγας, Παραδόσεις περὶ ἀσθενειῶν. Λαογρ. 7 (1923) 473 κέξ.

Νιχωράκι (Δέρκων)

Ε. Σταμούλη Σαραντιῆ, Δημοτικὰ τραγούδια τῆς Θράκης. Θρακικά 11 (1939) 86, ἀριθ. 235, 315.

Ντομούζ ντερε (Δέρκων)

Ε. Σταμούλη Σαραντιῆ, Δημοτικὰ τραγούδια τῆς Θράκης. Θρακικά 11 (1939) 188, ἀριθ. 314.

Ξάνθη

Ε. Σταμούλη Σαραντιῆ, Παραδόσεις τῆς Θράκης. Θρακικά 7 (1936) 288, ἀριθ. 153.

Ξάστιρο (Σηλυβρίας)

Ε. Σταμούλη Σαραντιῆ, Παραδόσεις τῆς Θράκης. Θρακικά 7 (1936) 268 κέξ. ἀριθ. 100, 177, 206.

Ε. Σταμούλη Σαραντιῆ, Πῶς γιάτρευαν στὴ Θράκη. Θρακικά 8 (1937) 357, 9 (1938) 219 κέξ.

Ε. Σταμούλη Σαραντιῆ, Δημοτικὰ τραγούδια τῆς Θράκης. 11 (1939) 91, ἀριθ. 248, 255, 326, 370, 377, 278, 416.

Ὀδησσὸς (= Βάρνα)

Ι. Νικολάου, Ἡ Ὀδησσὸς (Βάρνα). (Ἐν Βάρνη 1894).

Ν. Γ. Πολίτης, Ἀκριτικὰ ἄσματα. Λαογρ. 1 (1909) 273—274. Βλ. καὶ Βάρνα.

Ὀκλαλῆ (Δέρκων)

Ε. Σταμούλη Σαραντιῆ, Παραδόσεις τῆς Θράκης. Θρακικά 7 (1936) 262 ἀριθ. 84.

Ε. Σταμούλη Σαραντιῆ, Δημοτικὰ τραγούδια τῆς Θράκης. Θρακικά 11 (1939) 103 ἀριθ. 289, 290, 291.

Ὀρτὰ κιοῖ (Ἀδριανούπολης)

Ν. Ροδόινος, Κουλπανάδικα, ἦτοι συνθηματικὸν γλωσσικὸν ἰδίωμα Ὀρτὰ κιοῖ Ἀδριανουπόλεως. Θρακικά 4 (1933) 295—301.

Π. Παπαχριστοδούλου, Ἔθιμα τοῦ γάμου στὸ Ὀρτὰ κιοῖ Λιτίτσης. Ἀρχ. Θρακ. 4 (1937]8) 152—153.

Ν. Ροδόινος, Ἀπὸ τὰ ἔθιμα τῆς πατρίδος μου Ὀρτὰ κιοῖ (Ἀδριανουπόλεως). Θρακικά 13 (1940) 311—320.

Χειρόγραφη συλλογὴ τῶν Κ. Κουριτίδη καὶ Γ. Κωνσταντινίδη στὰ ἀρχεῖα τοῦ Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ μὲ ἀριθ. 1.

Παλιούρι

Γ. Α. Μέγας, Παραδόσεις περὶ ἀσθενειῶν. Λαογρ. 7 (1923) 465 κέξ.

Πετροχώρι βλ. Τσακίλι

Πασμακτσι

Γ. Α. Μέγας, Παραδόσεις περὶ ἀσθενειῶν. Λαογρ. 7 (1923) 475.

Περιστερὰ

Χειρόγραφη συλλογὴ τοῦ Α. Γ. Καλλία στὰ ἀρχεῖα τοῦ Φιλ. Συλλ. Κων]πόλεως μὲ ἀριθ. 424.

Πέτρα (Σαράντα Ἐκκλησιῶν)

Γ. Παχτικός, 260 δημῶδη ἑλληνικὰ ἄσματα, σ. 252.

Μ. Παπαχριστοδούλου, Τραγούδια θρακικά. Ἀρχ. Θρακ. 1 (1934]5) 95.

[Π. Παπαχριστιοδούλου], Ἡ Πέτρα τῆς Ἀν. Θράκης, Ἄρχ. Θρακ. 4 (1937] 8) 148—151.

Δ. Α. Πειρόπουλος, Λαογραφικά Σκοπέλου—Πέτρας (Ἀνατολικῆς Θράκης). Ἄρχ. Θρακ. 8 (1941]2) 135—192.

Π. Παπαχριστιοδούλου, Λαογραφικά. Α'. Τροφές καὶ δίαιτα τῶν Θρακῶν. Ἄρχ. Θρακ. 9 (1942]3) 170—193.

Πλάγια (Μετρῶν)

Ε. Σταμούλη Σαραντιῆ, Πῶς γιάτρευαν στὴ Θράκη. Θρακικά 8 (1937) 380.

Ε. Σταμούλη Σαραντιῆ, Δημοτικὰ τραγούδια τῆς Θράκης. Θρακικά 11 (1939) 63 κέξ. ἀριθ. 81, 174, 225, 340.

Πύργος (Δέρκων)

Γ. Παχτικός, 260 δημῶδη ἑλληνικὰ ἄσματα, σ. 199—224, 227—229.

Ραιδεστός

Ε. Ζ[ήσης], Θρακικά ἀναγνώσματα. Συζήτ. (περίοδ. Β') 2 (1938) σ. 30—31, 47—48.

Ε. Σταμούλη Σαραντιῆ, Δημοτικὰ τραγούδια τῆς Θράκης. Θρακικά 11 (1939) 98 ἀριθ. 273.

Ρέμπιτς (Μαλγάρων)

Β. Ν. Ντεληγιάννης, Σύμμεικτα λαογραφικά. Θρακικά 4 (1933) 222—233.

Β. Δελιγιάννης, Μερικὰ ἔθιμα καὶ τραγούδια τῶν χωρίων Δογὰν κιοϊ καὶ Ρέμπιτς τῆς περιφερείας Μαλγάρων. Θρακικά 6 (1935) 353—368.

Π. Παπαχριστιοδούλου, Τροφές καὶ δίαιτα τῶν Θρακῶν. Ἄρχ. Θρακ. 9 (1942]3) 175—177.

Ροδόπη

Β. Σκορδέλης, Ἑλληνικὸν λεξιλόγιον ἐκ τῆς Ροδόπης. Βύρων 1 (1874) 884—887.

Ἐκθέσεις γλωσσικῶν διαγωνισμῶν συλλογῶν Κ. Γ. Κουρτίδη. Σύλλογος Κων]πλ. 24 (1892]3) 89, 26 (1896) 114, 27 (1900) 142.

Κ. Γ. Κουρτίδης, Δημῶδης ἐν Ροδόπη ποίησις. Θρακ. Ἐπετ. 1 (1897) 92—101.

Σαλίκι

Γ. Α. Μέγας, Παραδόσεις περὶ ἀσθενειῶν. Λαογρ. 7 (1923) 515 κέξ.

Σαμακόβι ἢ Σαμοκόβι

Γ. Α. Μέγας, Παραδόσεις περὶ θησαυρῶν. Λαογρ. 4 (1912]3) 27.

- Μ. Παπαχριστοδούλου*, Τραγούδια Θρακικά. Ἄρχ. Θρακ. 1 (1934|5) 83 κ. ἄ., 2 (1935|6) 212, 3 (1936|7) 125 κ. ἄ.
- Π. Παπαχριστοδούλου*, Τραγούδια Θράκης. Α' Σαμακοβίου Ἄν. Θράκης. Ἄρχ. Θρακ. 4 (1937|8) 111—134.
- Δ. Α. Πειρόπουλος*, Λαογραφικά Σαμοκοβίου Ἀνατολικῆς Θράκης. Ἄρχ. Θρακ. 7 (1940|1) 145—211.
- Δ. Α. Πειρόπουλος*, Γλωσσάριο Σαμοκοβίου. Ἄρχ. Θρακ. 7 (1940|1) 212—223.
- Ζ(ήσης)*, Ἔθιμα Σαμακοβίου. Θρακικά 13 (1940) 386—393.
- Ζ(ήσης)*, Διάφορα λαογραφικά Σαμακοβίου. Θρακικά 15 (1941) 322—331, 16, (1941) 311—324.
- Ἄνωνυμος, Ἐξηγήσεις μερικῶν λέξεων Σαμακοβίου. Θρακικά 15 (1941) 394.
- Ζ. Θ. Κιακίδης*, Διάφορα λαογραφικά Σαμακοβίου. Θρακικά 17 (1942) 188—221).
- Ἄνωνυμος, Τὸ Σαμμακόβι καὶ τὰ μεταλλεῖα του. Θρακικά 19 (1944) 178—188.

Σαμοθράκη

- A. Conze*, Reise in den Inseln des thrakischen Meeres. (Hannover 1860) σ. 52—54.
- G. Deville*, Rapport sur une mission dans l'île de Samothrace. (Archives des Missions Scientifiques, σειρά II, 4 (1867) 256.
- N. Φαρδύς*, Περὶ τοῦ γλωσσικοῦ ἰδιώματος τῶν Σαμοθράκων καὶ τῆς προφορᾶς αὐτῶν. Ἀνατολή 1 (1880) 149—150.
- N. Φαρδύς*, Περὶ τῶν ἐν Σαμοθράκῃ μοιρολογίων. Ἀνέκδοτα μοιρολογία τῆς νήσου Σαμοθράκης. Ἀνατολή 1 (1889) 179—183.
- A. Παπαδόπουλος-Κεραμεύς*, (Κρίση τῆς γλωσσικῆς συλλογῆς ἀπὸ τῆ Σαμοθράκῃ τοῦ Ν. Βενέτη). Σύλλογος Κων|πόλεως 19 (1889|90) 144—147.
- H. E. Tozer*, The islands of the Aegean. (Oxford 1890) σ. 334.
- A. Heisemberg*, Dialekte und Umgangssprache im Neugriechischen. (Festrede gehalten in der öffentlichen Sitzung der K. Akademie der Wissenschaften zur Feier des 159. Stiftungstages am 29 Mai 1918) σ. 39—41.
- A. Heisemberg*, Die liquida ρ im Dialekt von Samothrake. Ἀφιέρωμα εἰς Γ. Χατζιδάκιν. (Ἀθήναι 1921) σ. 87—99.
- F. Schwyzer*, I. *Kalitsunakis*, Neugriechische Dialekttexte. (Berlin 1934), σ. 57—59, 60—68.
- B. Φάβης*, Ἐκθεσις τῶν διαγωνισμῶν τῆς Γλωσσικῆς Ἑταιρείας κατὰ τὰ

- ἔτη 1927, 1928 καὶ 1929. Ἀθηνᾶ 42 (1930) 235—237.
- B. Φάβης*, Ἐκθεσις τοῦ διαγωνισμοῦ τῆς Γλωσσικῆς Ἑταιρείας κατὰ τὸ ἔτος 1930. Ἀθηνᾶ 43 (1931) 89—92.
- N. P. Andriotis*, Etymologische Erklärungen neugriechischer Dialektwörter aus den Inseln des Aegäischen Meeres. Glotta 25 (1936) 11—20.
- N. P. Andriotis*, Beiträge zur neugriechischen Wortforschung. Zeitschrift für vergl. Sprachforschung 64 (1937) 163—176.
- N. P. Andriotis*, De quelques faits phonétiques du dialecte moderne de Samothrace. Ἀρχ. Θρακ. 6 (1939|40) 153—208.
- Χειρόγραφεσ συλλογῆσ Ν. Π. Ἀνδριώτῃ στὰ ἀρχεῖα τοῦ Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ με ἀριθ. 449, 454.
- Χειρόγραφῃ συλλογῇ Ἑλ. Π. Ἀνδριώτῃ στὰ ἀρχεῖα τοῦ Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ με ἀριθ. 497.

Σαρακίνα

- Π. Παπαχριστοδοῦλου*, Τραγοῦδια Θράκησ. Γ' Τραγοῦδια τοῦ χοροῦ Σαρακίνασ τῆσ Α. Θράκησ. Ἀρχ. Θρακ. 4 (1937|8) 138—142.

Σαράντα Ἐκκλησίεσ

- Μ. Χριστοδοῦλου*, Περιγραφῇ ἱστοριογραφικῇ τῆσ ἐπαρχίασ Σαράντα Ἐκκλησιῶν. (Ἐν Ἀθήναισ 1881).
- [*Κ. Ν. Χατζόπουλοσ*], Ἡ ἐπαρχία τῶν 40 Ἐκκλησιῶν. (Πληθυσμὸσ, ἤθη, ἔθιμα καὶ γλωσσικὰ ἰδιώματα). Θρακ. Ἐπετ. 1 (1897) 181—183.
- Τριπτόλεμοσ Ὀρφικὸσ*, Περί τῆσ καταγωγῆσ τῶν Ἑλλήνων τῆσ Ἀνατολικῆσ Θράκησ. Θρακ. Ἐπετ. 1 (1897) 220—232.
- Σ. Ψάλτῆσ*, Θρακικὰ ἢ μελέτῃ περί τοῦ γλωσσικοῦ ἰδιώματοσ τῆσ πόλεωσ Σαράντα Ἐκκλησιῶν. (Ἐν Ἀθήναισ 1905).
- Γ. Παχίκοσ*, 260 δημῶδη ἑλληνικὰ ἄσματα, σ. 241—247.
- Ν. Γ. Πολίτῆσ*, Λαογραφικῇ ἐπιθεώρησισ. Λαογρ. 1 (1909) 357.
- Π. Παπαχριστοδοῦλου*, Αἰνίγματα Θρακικὰ. Λαογρ. 2 (1910) 193—194.
- Π. Π[απαχριστοδοῦλου]*, Λαογραφικὰ Σύμμικτα Σαράντα Ἐκκλησιῶν (συνήθειαι, μαντικῇ, μαγεία κλπ.). Ἐρανιστῆσ (Σμύρνησ) 3 (1912) 1004—1009.
- Π. Παπαχριστοδοῦλου*, Κάτα, Λεοντάρ' καὶ ἄθροποσ (Σαράντα Ἐκκλησίεσ Θράκησ). Λαογρ. 5 (1915) 395.
- Π. Παπαχριστοδοῦλου*, Τραγοῦδια ἐκ Σαράντα Ἐκκλησιῶν (Θράκησ). Λαογρ. 5 (1915) 605—607.
- Π. Παπαχριστοδοῦλου*, Θρακικῆσ ἠθογραφίεσ. Μέροσ Α'. Ἐν Ἀθήναισ 1924, Μέροσ Β' 1925, Μέροσ Γ' 1925 καὶ Μέροσ Δ' 1927.

- Π. Παπαχριστοδούλου, Παροιμίες καὶ παροιμιώδεις φράσεις Σαράντα Ἐκκλησιῶν καὶ Ἄν. Θράκης. *Θρακικά* 1 (1928) 141—188.
- Π. Παπαχριστοδούλου, Χριστουγεννιάτικα καὶ πρωτοχρονιάτικα διηγήματα. (Ἐν Ἀθήναις 1929).
- » » Παραμύθια. *Θρακικά* 1 (1928) 216—217.
- » » Δεισιδαιμονίες Σαράντα Ἐκκλησιῶν. *Θρακικά* 1 (1928) 447—452.
- Π. Παπαχριστοδούλου, Γλωσσάριο ἀπὸ τῆ Σαρανταεκκλησιώτικη γλῶσσα. *Θρακικά* 1 (1928) 223—237, 2 (1929) 212—226, 457—474, 3 (1932) 340—354. 4 (1933) 302—309. Ἄρχ. *Θρακ.* 1 (1934]5) 133—142, 2 (1935]6) 178—193.
- Π. Παπαχριστοδούλου, Λιανοτράγουδα τῆς Ἄν. Θράκης. *Θρακικά* 2 (1929) 183—198.
- Κ. Χαιζόπουλος, Σαράντα Ἐκκλησιῶν σύμμικτα λαογραφικά. *Θρακικά* 2 (1929) 440—456, 3 (1932) 288—300.
- Μ. Παπαχριστοδούλου, Θρακιώτικα τραγούδια. *Θρακικά* 2 (1929) 199—206, 389—395, 3 (1932) 236—238.
- Π. Παπαχριστοδούλου, Γλωσσάριο τῶν Σαράντα Ἐκκλησιῶν Ἄν. Θράκης. *Θρακικά* 4 (1933) 302—309. Ἄρχ. *Θρακ.* 1 (1934]5) 133—142, 2 (1935]6) 178—193, 3 (1936]7) 214—225, 4 (1937]8) 205—225.
- Π. Παπαχριστοδούλου, Κατάλογος ἀπὸ ὀνόματα καὶ προσηγορικά ποὺ βρίσκονται στὶς «Θρακικὲς Ἠθιογραφίαις» μου καὶ μερικὰ γλωσσικὰ συμπεράσματα. *Θρακικά* 4 (1933) 319—323.
- Π. Παπαχριστοδούλου, Γλωσσάριο ἐρμηνευτικὸ λέξεων ἰδιωματικῶν ἀπὸ τὰ σαρανταεκκλησιώτικα παραμύθια. *Θρακικά* 4 (1933) 324—333.
- Μ. Φιλήτας, Ἐτυμολογίαις σὲ ἄλλο γλωσσάριο ἀπὸ λέξεις Σαρανταεκκλησιῶν τοῦ κ. Πολυδ. Παπαχριστοδούλου. *Θρακικά* 4 (1933) 324—333. 5 (1934) 274—280.
- Π. Παπαχριστοδούλου, Παροιμιώδεις φράσεις διαφόρων μερῶν τῆς Θράκης. α) Σαράντα Ἐκκλησιῶν. Ἄρχ. *Θρακ.* 1 (1934]5) 63—67.
- Π. Παπαχριστοδούλου, Εὐχές, ὄροι, κατάρες τῶν Σαράντα Ἐκκλησιῶν Θράκης. Ἄρχ. *Θρακ.* 1 (1934]5) 71—72.
- Μ. Παπαχριστοδούλου, Τραγούδια Θρακικά. Ἄρχ. *Θρακ.* 1 (1934]5) 81 κέξ. 2 (1935]6) 205 κ. ἄ., 3 (1936]7) 122 κ. ἄ.
- Μ. Φιλήτας, Ἐτυμολογίαις. Ἄρχ. *Θρακ.* 1 (1934]5) 131—132.
- Π. Παπαχριστοδούλου, Βαλλίσματα Θρακικά. Ἄρχ. *Θρακ.* 2 (1934]6) 154 κέξ.
- » » Ἡ κλέφτρα. Ἄρχ. *Θρακ.* 3 (1936]7) 118—120.
- » » Χριστούγεννα στὴ Θράκη. (Ἀθῆναι 1936]7).
- Α. Α. Χαιζηπαρασκευᾶς, Ἡ ἀμπελουργία εἰς τὰς Σαράντα Ἐκκλησίας. Ἄρχ. *Θρακ.* 4 (1937]8) 35—100.

- Δ. Χατζηπαναγιώτης*, Τὸ θέατρον ἐν Σαράντα Ἐκκλησίαις. Ἄρχ. Θρακ. 4 (1937]8) 101—105.
- Κ. Ν. Χατζόπουλος*, Παραμύθια Θράκης. Γ' Σαράντα Ἐκκλησιῶν. Ἄρχ. Θρακ. 4 (1937]8) 170—188.
- Η. Παπαχριστοδούλου*, Πασχαλιὰ στὴ Θράκη. (Ἀθήνα 1937]8).
- » » Οἱ ὀνομασίαι στὴ Σαράντα Ἐκκλησίαις. Ἄρχ. Θρακ. 5 (1938]9) 142—144.
- Π. Παπαχριστοδούλου*, Τὰ περασμένα στὴ Θράκη. (Ἀθήνα 1938]9).
- » » Χαμένοι κόσμοι. (Ἀθήνα 1939)
- » » Λαογραφικά. Α' Τροφῆς καὶ δίαιτα Θρακῶν. Ἄρχ. Θρακ. 9 (1943]3) 157—170. Β' Ἐπαγγέλματα στὴ Θράκη 177—180.
- Η. Παπαχριστοδούλου*, Ἐνα ἔγγραφο τῶν Σαράντα Ἐκκλησιῶν Ἄν. Θράκης τοῦ 1857. Ἄρχ. Θρακ. (1942]3) 220—222.
- Χειρόγραφη συλλογὴ τοῦ Θ. Ι. Βαφεΐδη στὰ ἀρχεῖα τοῦ Λαογραφικοῦ Ἀρχείου μὲ ἀριθ. 42.
- Χειρόγραφη συλλογὴ τοῦ Ν. Κ. Κωσταντοπούλου στὰ ἀρχεῖα τοῦ Λαογραφικοῦ Ἀρχείου μὲ ἀριθ. 65.
- Χειρόγραφες συλλογῆς τοῦ Κ. Ν. Χατζοπούλου στὰ ἀρχεῖα τοῦ Φιλ. Συλλ. Κων]πόλεως μὲ ἀριθ. 415 καὶ στὰ ἀρχεῖα τοῦ Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ μὲ ἀριθ. 257.

Σηλυβρία

- Ἐκθεση γλωσσικοῦ διαγωνισμοῦ συλλογῆς Σ. Δημοσθενοπούλου. Σύλλογος Κων]πλ. 22 (1889]90) 53—54.
- Πρόδικος*, Ἡ πανήγυρις τῆς Σηλυβρίας. Θρακ. Ἐπετ. 1 (1897) 55—69.
- Ε. Σταμούλη Σαραντῆ*, Σύμμικτα λαογραφικά. Θρακικά 1 (1928) 419—421, 428, 443—444, 445.
- Η. Παπαχριστοδούλου*, Λιανοτράγουδα. Θρακικά 2 (1929) 183—198.
- Ε. Σταμούλη Σαραντῆ*, Προγνωστικά. (Περιοχὴ Σηλυβρίας). Θρακικά 4 (1933) 234—239.
- Γ. Μ. Βιζυηρός*, Οἱ καλόγεροι καὶ ἡ λατρεία τοῦ Διονύσου ἐν Θράκη. Θρακ. Ἐπετ. 1 (1897) 102—127.
- Φ. Γ. Ἀποστολίδης*, Γλωσσικὰ σημειώματα. Θρακικά 6 (1935) 350—352.
- Ε. Σταμούλη Σαραντῆ*, Παραδόσεις τῆς Θράκης. Θρακικά 7 (1936) 231 ἀριθ. 1, 3, 4, 11, 18, 20, 22, 26, 28, 32, 48, 61, 67, 82, 86, 98, 108, 112, 124, 131, 132, 133, 135, 138.
- Ε. Σταμούλη Σαραντῆ*, Πῶς γιάτρευαν στὴ Θράκη. Θρακικά 8 (1937) 358, 9 (1938) 201 κ. ἀ.
- Ε. Σταμούλη Σαραντῆ*, Εὐχές. Ἄρχ. Θρακ. 5 (1938]9) 97—104.

Ε. Σταμούλη Σαραντιῆ, Δημοτικά τραγούδια τῆς Θράκης. Θρακικά 11 (1939) 1 κέξ. ἀριθ. 1, 2, 3, 4, 5, 28, 32, 34, 35, 38, 44, 48, 61, 62, 65, 69, 73, 74, 82, 87, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 98, 99, 100, 101, 102, 106, 107, 112, 115, 120, 125, 126, 135, 136, 140, 143, 147, 149, 152, 153, 154, 155, 157, 158, 159, 162, 163, 164, 167, 169, 172, 177, 178, 180, 181, 182, 183, 184, 186, 189, 193, 198, 200, 202, 203, 207, 209, 226, 234, 236, 240, 250, 251, 256, 260, 261, 265, 274, 276, 281, 283, 285, 306, 307, 313, 333, 344, 345, 346, 351, 352, 355, 356, 361, 364, 372, 383, 388, 390, 392, 395, 399, 408, 411, 412, 419, 420, 423, 473.

Ε. Σταμούλη Σαραντιῆ, Αἰνίγματα. Θρακικά 14 (1940) 354 κ. ἀ.

[*Μ. Σταμούλης*], Κώδιξ Σηλυβρίας. Θρακικά 14 (1940) 231—259.

Ε. Σταμούλη Σαραντιῆ, Παραμύθια τῆς Θράκης. Θρακικά 15 (1941). 341, 16 (1941) 92, 17 (1942) 100, 106, 111, 130, 134, 137, 141, 143, 158, 160, 173, 174.

Α. Α. Σταμούλης, Τοπωνύμια ἐπαρχίας Σηλυβρίας. Θρακικά 16 (1941) 306—310.

Χειρόγραφη συλλογὴ τοῦ Σ. Δημοσθενοπούλου στὰ ἀρχεῖα τοῦ Φιλ. Συλλ. Κων]πόλεως με ἀριθ. 5675.

Χειρόγραφη συλλογὴ τοῦ Ν. Γεωργιάδη στὰ ἀρχεῖα τοῦ Φιλ. Συλλ. Κων]πόλεως με ἀριθ. 6269.

Σιμιτλή

Ε. Σταμούλη Σαραντιῆ, Δημοτικά τραγούδια τῆς Θράκης. Θρακικά 11 (1939) 194 ἀριθ. 320—321.

Σκεπαστό (Βιζύης)

Μ. Παπαχριστοδούλου, Τραγούδια θρακικά. Ἐρχ. Θρακ. 1 (1934]5) 95, 2 (1935]6) 206.

Ε. Σταμούλη Σαραντιῆ, Δημοτικά τραγούδια τῆς Θράκης. Θρακικά 11 (1939) 35 κέξ. ἀριθ. 77, 192, 428.

Δ. Πετρόπουλος, Λαογραφικά Σκεπαστοῦ Ἐν. Θράκης. Ἐρχ. Θρακ. 10 (1943]4).

Χειρόγραφη συλλογὴ τοῦ Δ. Πετροπούλου στὰ ἀρχεῖα τοῦ Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ με ἀριθ. 632.

Σκόπελος (Σαράντα Ἐκκλησιῶν)

Δ. Α. Πετρόπουλος, Λαογραφικά Σκοπέλου—Πέτρας (Ἐνατολικῆς Θράκης). Ἐρχ. Θρακ. 8 (1941]2) 135—192.

Π. Παπαχριστοδούλου, Λαογραφικά. Α' Τροφές καὶ δίαιτα τῶν Θρακῶν.

Ἄρχ. Θρακ. 9 (1942]3) 170—173.

Χειρόγραφη συλλογή τοῦ Κ. Δογάνη στὰ ἀρχεῖα τοῦ Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ με ἀριθ. 76.

Σκοπὸς

Ἐκθεσις γλωσσικοῦ διαγωνισμοῦ συλλογῆς Α. Χρησιτίδη. Σύλλογος Κων]πλ. 25 (1895) 105.

Γ. Παχτίκος, 260 δημῶδη ἑλληνικὰ ἄσματα, σ. 247—248.

Ε. Σταμούλη Σαραντῆ, Σύμμικτα λαογραφικά. Θρακικά 1 (1928) 442—443.

Ε. Σταμούλη Σαραντῆ, Παραδόσεις τῆς Θράκης. Θρακικά 7 (1936) 240 κέξ. ἀριθ. 29, 111, 117, 148, 149, 151, 152.

Μ. Παπαχριστοδούλου, Θρακικά τραγούδια. Ἄρχ. Θρακ. 3 (1936]7) 136.

Ε. Σταμούλη Σαραντῆ, Πῶς γιάτρευαν στὴ Θράκη. Θρακικά 9 (1938) 217.

Δ. Α. Πετρόπουλος, Λαογραφικά Σκοποῦ Ἄνατ. Θράκης. Ἄρχ. Θρακ. 5 (1938]9) 145—229.

Δ. Α. Πετρόπουλος, Γραμματικὲς παρατηρήσεις στὸ γλωσσικὸ ἰδίωμα τοῦ Σκοποῦ. Ἄρχ. Θρακ. 5 (1938]9) 229—239.

Δ. Α. Πετρόπουλος, Γλωσσάριο Σκοποῦ. Ἄρχ. Θρακ. 5 (1938]9) 240—264.

Ἄνωνυμος, Προσθῆκαι καὶ διορθώσεις εἰς τὰ Λαογραφικά Σκοποῦ Ἄνατ. Θράκης. Ἄρχ. Θρακ. 4 (1938]9) 265—270.

Ν. Κωνσταντόπουλος, Ἑρμηνευτικαὶ παρατηρήσεις καὶ συμπληρώσεις ἐπὶ τῶν τοπωνυμικῶν Σκοποῦ. Ἄρχ. Θρακ. 6 (1939]40) 209—224.

Ε. Σταμούλη Σαραντῆ, Δημοτικὰ τραγούδια τῆς Θράκης. Θρακικά 11 (1939) 14 ἀριθ. 33, 89, 168, 185, 187, 310, 323, 342, 343, 432.

Χειρόγραφη συλλογή τοῦ Α. Χρησιτίδη στὰ ἀρχεῖα τοῦ Φιλ. Συλλ. Κων]πλόλεως με ἀριθ. 274.

Χειρόγραφη συλλογή τοῦ Π. Παπαχριστοδούλου στὰ ἀρχεῖα τοῦ Λαογραφικοῦ Ἀρχείου με ἀριθ. 345.

Σουλτὰν τσιφλικ (Σηλυβρίας)

Ε. Σταμούλη Σαραντῆ, Τοῦ Χριστοῦ. Λαογρ. 11 (1934) 249—253.

Σουφλί

Ἐκθεση γλωσσικοῦ διαγωνισμοῦ συλλογῆς Κ. Κουρτίδη. Σύλλογος Κων]πλ. 23 (1891]2) 82.

Ἐκθεση γλωσσικοῦ διαγωνισμοῦ συλλογῆς Α. Χρησιτίδη. Σύλλογος Κων]πλ. 25 (1895) 105.

Π. Παπαχριστοδούλου, Παραδόσεις. Β' Σουφλίου. Ἄρχ. Θρακ. 1 (1934]5) 62—63.

Σ. Μανασσείδης, Συλλογὴ κυρίων ὀνομάτων τῶν νεοιέρων Ἑλλήνων Θρά.

- κης. Γ' Ἀδριανουπόλεως καὶ Σουφλίου. Ἀρχ. Θρακ. 1 (1934]5) 221—223.
- Κ. Κουρτίδης, Ἐορτολόγιο καὶ ὀνόματα μηνῶν Σουφλίου καὶ Ἀδριανουπόλεως. Ἀρχ. Θρακ. 1 (1934]5) 223—224.
- Δ. Γεωργακάς, Σουφλί. Περὶ τῆς ἀρχῆς τοῦ τοπωνυμίου. Ἀρχ. Θρακ. 2 (1935]6) 97—104.
- Κ. Κουρτίδης, Ἡ Γκίμπερνα. Ἀρχ. Θρακ. 4 (1937]8) 49—51.
- Κ. Γ. Κουρτίδης, Τὰ ἀνεστενάγια καὶ ἡ Σκυλουδηυτέρα ἢ Διονυσιακαὶ παραδόσεις εἰς τὴν Θράκην. Ἀρχ. Θρακ. 5 (1938]9) 90—95.
- Ἀρχιμ. Ν. Βαφειδῆς, Λαογραφικὰ περιφερείας Διδυμοτείχου καὶ δημοτικὰ ἄσματα Σουφλίου. Θρακικά 18 (1943) 303—307.
- Χειρόγραφες συλλογές τοῦ Κ. Γ. Κουρτίδη στὰ ἀρχεῖα τοῦ Φιλ. Συλλ. Κωνπόλεως με ἀριθ. 197, 6671, 7180.
- Χειρόγραφη συλλογὴ Κ. Γ. Κουρτίδη στὰ ἀρχεῖα τοῦ Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ με ἀριθ. 281.
- Χειρόγραφη συλλογὴ ἀνωνύμου στὰ ἀρχεῖα τοῦ Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ με ἀρ. 25.
- Χειρόγραφη συλλογὴ Ν. Π. Ἀνδριώτη στὰ ἀρχεῖα τοῦ Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ με ἀριθ. 605.

Σοφίδες

- Δ. Μ. Σάρορος, Περὶ τῶν ἐν Ἡπείρῳ, Μακεδονία καὶ Θράκη συνθηματικῶν γλωσσῶν. Λαογρ. 7 (1923) 541—542.
- Ε. Σταμούλη Σαραντῆ, Σύμμικτα λαογραφικά. Θρακικά 1 (1928). 432—434.
- Δ. Λυκοπούλου, Ὁ διωγμὸς τοῦ χωρίου Σοφίδες (τῆ 5 Σεπτεμβρίου 1915). Θρακικά 2 (1929) 207—211.
- Ε. Σταμούλη Σαραντῆ, Πῶς γιάτρευαν στὴ Θράκη. Θρακικά 9 (1938) 268.
- Ε. Σταμούλη Σαραντῆ, Δημοτικὰ τραγούδια τῆς Θράκης. Θρακικά 11 (1939) 5 κῆξ. ἀριθ. 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 360.

Σταχιοχώρι (Ἀγχιάλου)

- Γ. Α. Μέγας, Θυσία ταύρων καὶ κριῶν ἐν τῇ ΒΑ Θράκη. Λαογρ. 3 (1911) 156.
- Β. Δεληγιάννης, Τε μπάμπως ἡ μέρα. Ἀρχ. Θρακ. 3 (1936]7) 196—200.

Στενήμαχος

- Μ. Χ. Ἰωάννου, Θεομαῖς ἦτοι περὶ Θεσσαλονίκης, σ. 29 κῆξ. (περιέχει καὶ λίγα γλωσσικά τοῦ Στενημάχου).
- Β. Σκορδέλης, Περίεργον ἔθιμον ἐν Στενημάχῳ. Ἐβδομάς 8 (1891) φ. 8, σ. 6.
- Β. Σκορδέλης, Γλωσσάριον Στενημάχου. Ἐφημ. Φιλολ. 5 (1857) ἀριθ.

- 236, 237, 9 (1861) ἀριθ. 324.
- B. Σκορδέλης*, Ἡ σίκαλη. (Μυθολογία ἐκ τῆς δημόδου παραγωγῆς τῆς λέξεως. Ἐν Στενημάχῳ τῆς Θράκης). Εἰκονογρ. Ἔστ. 24 (1887) 743 κἑξ.
- B. Σκορδέλης*, Ὁ Κληδονισμὸς ἐν Στενημάχῳ. Δελτ. Ἱστορ. Ἐθνολ. Ἐταιρ. 4 (1892) 722—722α.
- B. Σκορδέλης*, Τοῦρκος εἶμαι, βούλλα κόφτω. Δελτ. Ἱστορ. Ἐθνολ. Ἐταιρ. 4 (1892) 285—287.
- P. Kretschmer*, Zum Dialekt von Stenimachos. Ἀφιέρ. εἰς Γ. Ν. Χατζιδ. 1921, σ. 135—137.
- K. Ἀμαντιος*, Τοπωνυμικά. Στενήμαχος. Λεξικογρ. Ἄρχ. 6 (1923) 63—64.
- **P. Tchilef*, Ras Stenimachos mais Stenimachos. Ann. Bibl. Plovdiv. 1924.
- B. Σκορδέλης*, Πρακτικὰ τῆς Σχολῆς Στενημάχου. Θρακικά 1 (1928) 350—364.
- B. Σκορδέλης*, Ἀπομνημονεύματα. Θρακικά 2 (1929) 121—128.
- B. Σκορδέλης*, Λαογραφικὰ Στενημάχου. Ἄρχ. Θρακ. 1 (1934]5) 57—59.
- B. Σκορδέλης*, Στενημάχου κύρια ὀνόματα, ἐπίθετα, παρανόμια. Ἄρχ. Θρακ. 1 (1934]5) 153.
- B. Σκορδέλης*, Τοπωνύμια περὶ τὴν Στενίμαχον. Ἄρχ. Θρακ. 1 (1934]5) 79—80.
- K. Μυρι.* Ἀποστολίδης, Στενίμαχος ἢ Στενήμαχος ; Ἄρχ. Θρακ. 3 (1936]7) 1—16, 142—144.
- Π. Παπαχριστοδούλου*, Τραγούδια Θράκης. Β' Στενημάχου. Ἄρχ. Θρακ. 4 (1937]8) 135—137.
- Δ. Βοραζλῆς*, Δημοτικὰ Φιλιππουπολίτικα καὶ Στενιμαχίτικα τραγούδια. Θρακικά 11 (1939) 279—306.
- Π. Παπαχριστοδούλου*, Ὁ δεῦτερος κώδικας τῶν σχολείων τῆς Στενημάχου Α. Ρωμυλίας. Ἄρχ. Θρακ. 9 (1942]3) 5—27.
- Χειρόγραφη συλλογὴ *B. Σκορδέλη* στὰ ἀρχεῖα τοῦ Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ με ἀριθ. 264.

Σωζόπολη

- K. Δ. Παπαϊωαννίδης*, Ἄσματα δημοτικὰ Σωζοπόλεως. Λαογρ. 1 (1909) 585—650. Πβ. καὶ σ. 679—80, 693, 702—703.
- Π. Γ. Πέτρου*, Εὐχαὶ καὶ κατάραι ἐπιχωριάζουσαι ἐν Σωζοπόλει (Θράκης). Λαογρ. 4 (1912]3) 287—291.
- Γ. Α. Μέγα*, Παραδόσεις περὶ θησαυρῶν. Λαογρ. 4 (1912]3) 22—24, 28.
- Π. Γ. Πέτρου*, Ἄσματα κωμαστικά ἐν Σωζοπόλεως. Λαογρ. 4 (1912]3) 703—705.
- K. Δ. Παπαϊωαννίδης*, Παραδόσεις Σωζοπόλεως. Λαογρ. 4 (1912]3) 727—728.

- Π. Γ. Πέτρου, Τραγούδια καὶ πατινάδες ἢ μανέδες (ἐκ Σωζοπόλεως). Λαογρ. 5 (1915) 378—380.
- Θ. Προδρόμου, Σωζοπολίτικα παραμύθια. Λαογρ. 5 (1915) 449—459.
- Κ. Παπαϊωαννίδης, Ἔθιμα Σωζοπόλεως. Θρακικά 1 (1928) 457—460.
- Ν. Γ. Πολίτης, Παρατηρήσεις εἰς τὰ Σωζοπολίτικα παραμύθια. Λαογρ. 5 (1915) 459—488.
- Α. Παρασκευόπουλος, Τραγούδια Σωζοπολίτικα. Θρακικά 3 (1932) 247—287.
- Π. Παπαϊωαννίδης, Δημοτικά ἄσματα Σωζοπόλεως. Μακεδ. Ἡμερολ. 1930, σ. 135—138.
- Α. Παρασκευόπουλος, Ἡ ψαρκὴ στὴ Σωζόπολη. Ἄρχ. Θρακ. 2 (1935]6) 69—95.
- Κ. Παπαϊωαννίδης, Λαογραφικὰ Σωζοπόλεως. [Βιολογικὰ ἦθη καὶ ἔθιμα, παροιμίαι, γλωσσάριον]. Θρακικά 19 (1944) 268—298.

Σιράντζα

- Ἐκθεση γλωσσικοῦ διαγωνισμοῦ συλλογῆς Κ. Κοκκολάτου. Σύλλογος Κων] πλ. 21 (1887]9) 268—269.
- Ε. Σταμούλη Σαραντῆ, Παραδόσεις τῆς Θράκης. Θρακικά 7 (1936) 232 κἑξ. ἀριθ. 5, 162.
- Ε. Σταμούλη Σαραντῆ, Πῶς γιάτρευαν στὴ Θράκη. Θρακικά 9 (1938) 204 κ. ἀ.
- Ε. Σταμούλη Σαραντῆ, Δημοτικά τραγούδια τῆς Θράκης. Θρακικά 11 (1939) 47 κἑξ. ἀριθ. 116, 131, 138, 173, 264, 376, 439.
- Χειρόγραφη συλλογὴ τοῦ Κ. Κοκκολάτου στὰ ἀρχεῖα τοῦ Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ μὲ ἀριθ. 273.

Ταϊφύρι (Καλλιπόλης)

- Ι. Ε. Δράκος, Τὰ Θρακικά. (Ἀθήνησι 1892), σ. 114.
- Κ. Οἰκονόμος Λουῆζος, Παρατηρήσεις εἰς τὴν φθογγολογίαν Καλλιπόλεως. Θρακικά 5 (1934) 344—346.
- Κ. Οἰκονόμος Λουῆζος, Λαογραφικὰ σύμμικτα Ταϊφυρίου Καλλιπόλεως. Θρακικά 6 (1935) 319—449.

Τζεβετζὶ (Δερκων)

- Γ. Παχτικός, 260 δημῶδη ἑλληνικὰ ἄσματα, σ. 224—227.

Τσακίλι ἢ Πετροχώρι

- Κ. Χουρμουζιάδης, Τὸ Τσακίλι (Πετροχώρι) τῆς ἐπαρχίας Μετροῶν. Θρακικά 8 (1937) 330—350, 9 (1938) 310—362.
- Κ. Χουρμουζιάδης, Ἐπαρχία Μετροῶν καὶ Ἀθύρων. Τὸ Πετροχώρι (Τσακίλι). Ἄρχ. Θρακ. 4 (1937]8) 106—110.

- Κ. Χουρμουζιάδης*, Τὸ Ἰσακίλι (Πετροχώρι) τῶν Μετρῶν. *Θρακικά* 10 (1938) 334—363.
- Κ. Χουρμουζιάδης*, Δημοτικά τραγούδια Τσακηλίου τῆς ἐπαρχίας Μετρῶν καὶ Ἀθύρων. *Θρακικά* 11 (1939) 307—314.
- Κ. Χουρμουζιάδης*, Παραδόσεις Πετροχωρίου καὶ ἄλλων χωρίων τῆς ἐπαρχίας Μετρῶν καὶ Ἀθύρων. *Θρακικά* 11 (1939) 315—344.
- Κ. Χουρμουζιάδης*, Τὸ Ἰσακίλι τῶν Μετρῶν. *Θρακικά* 11 (1939) 347—413.
- Κ. Χουρμουζιάδης*, Τὸ γλωσσικὸν ἰδίωμα Τσακηλίου. *Θρακικά* 12 (1939) 265—322.
- Κ. Χουρμουζιάδης*, Ἀπόσπασμα κωδίκων Πετροχωρίου (Τσακηλίου) τῆς ἐπαρχίας Μετρῶν καὶ Ἀθύρων. *Ἀρχ. Θρακ.* 3 (1936]7) 17—23.
- Κ. Χουρμουζιάδης*, Ἐπαρχία Μετρῶν καὶ Ἀθύρων. *Ἀρχ. Θρακ.* 5 (1938]9) 105—111.
- Ε. Σταμούλη Σαραντιῆ*, Δημοτικά τραγούδια τῆς Θράκης. *Θρακικά* 11 (1939) ἀριθ. 272.
- Κ. Χουρμουζιάδης*, Γλωσσάριον Τσακηλίου. *Θρακικά* 13 (1940) 366—385, 15 (1941) 181—296.
- Κ. Χουρμουζιάδης*, Τὸ παιδίον εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἐπαρχίαν Μετρῶν καὶ Ἀθύρων τῆς Ἀνατολικῆς Θράκης. *Ἀρχ. Θρακ.* 7 (1940]1) 66—133.
- Κ. Χουρμουζιάδης*, Παροιμίαι καὶ παροιμιώδεις φράσεις Πετροχωρίου (Τσακηλίου) Μετρῶν. *Θρακικά* 16 (1941) 191—266.
- Ε. Ζήσης*, Παρατηρήσεις εἰς παροιμίαις Πετροχωρίου. *Θρακικά* 17 (1942) 232—239.

Τσαουσλι

- Γ. Α. Μέγας*, Παραδόσεις περὶ ἀσθενειῶν. *Λαογρ.* 7 (1923) 471.

Τσειροδέλι (Ἀδριανούπολης)

- Χειρόγραφη συλλογὴ *Κ. Κουρτίδη* καὶ *Γ. Κωνσταντινίδη* στὰ Ἀρχεῖα τοῦ Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ μὲ ἀριθ. 1.

Τσεντώ

- Ε. Σταμούλη Σαραντιῆ*, Πῶς κατεργάζονται τὸ λινάρι εἰς τὴν Τζετώ, χωρίον τῆς Σηλυβρίας. 2. Τὸ λεύκασμα τῶν πανιῶν. *Λαογρ.* 8 (1921) 561—563.
- Ε. Σταμούλη Σαραντιῆ*, Σύμμικτα λαογραφικά, *Θρακικά* 1 (1928) 404 κξ.
- Φ. Γ. Ἀποστολίδης*, Ἐορτασμοὶ τῶν γάμων εἰς τὴν Τσεντώ. *Θρακικά* 4 (1933), 267—276.
- Ε. Σταμούλη Σαραντιῆ*, Προγνωστικά. *Θρακικά* 4 (1933) 234—239.
- Ε. Σταμούλη Σαραντιῆ*, Παραδόσεις τῆς Θράκης. *Θρακικά* 7 (1936) 236

κῆξ. ἀριθ. 14, 36, 42, 49, 52, 53, 54, 62, 71, 73, 80, 88, 90, 102, 109, 120, 144, 154, 155, 159, 164, 170, 179, 193, 195, 199, 201, 203.

Ε. Σταμούλη Σαραντιῆ, Πῶς γιάτρευαν στή Θράκη. *Θρακικά* 8 (1937) 370 κ. ἄ. 9 (1938) 197 κ. ἄ.

Ε. Σταμούλη Σαραντιῆ, Δημοτικά τραγούδια τῆς Θράκης. *Θρακικά* 11 (1939) 29, ἀριθ. 27, 40, 47, 50, 52, 58, 59, 118, 150, 230, 244, 280, 328, 330, 374, 380, 401, 413, 431.

Φ. Γ. Ἀποστολίδης, Κύρια ὀνόματα κ' ἐπίθετα τῆς Τσαντῶς. *Θρακικά* 13 (1940) 343—353.

Ε. Σταμούλη Σαραντιῆ, Αἰνίγματα. *Θρακικά* 13 (1940), 354 κ. ἄ.

Ε. Σταμούλη Σαραντιῆ, Παραμύθια τῆς Θράκης. *Θρακικά* 15 (1941) 345 κ. ἄ. 16 (1941) 122 κ. ἄ., 17 (1942) 103, 117, 126, 146, 157, 161, 168, 170, 171, 172.

Φ. Γ. Ἀποστολίδης, Θρακική γλωσσογραφία. Ἀπὸ τῆ γλῶσσα τῆς Τσεντῶς. *Θρακικά* 16 (1941) 267—305, 17 (1942) 5—96.

Τσιφλικ κιοῖ (Δέρκων)

Ε. Σταμούλη Σαραντιῆ, Δημοτικά τραγούδια τῆς Θράκης. *Θρακικά* 11 (1939) 79 κῆξ. ἀριθ. 199, 402.

Τυρολόη ἢ Τσόρλου

Ἐκθεση γλωσσικοῦ διαγωνισμοῦ συλλογῆς Κ. Κοκκολάτου. Σύλλογος Κων] πλ. 21 (1887]9) 268—269.

Ε. Σταμούλη Σαραντιῆ, Σύμμικτα λαογραφικά. *Θρακικά* 1 (1928) 431—432.

Ε. Σταμούλη Σαραντιῆ, Παραδόσεις τῆς Θράκης. *Θρακικά* 7 (1936), 237 κῆξ., ἀριθ. 21, 38, 41, 50, 51, 58, 63, 75, 94, 101, 103, 119, 122, 161, 180, 184, 185, 186, 190.

Ε. Σταμούλη Σαραντιῆ, Πῶς γιάτρευαν στή Θράκη. *Θρακικά* 8 (1937) 359 κ. ἄ. 9 (1938) 204 κ. ἄ.

Ε. Σταμούλη Σαραντιῆ, Δημοτικά τραγούδια τῆς Θράκης. *Θρακικά* 11 (1939) 5 κῆξ. ἀριθ. 11, 60, 282, 316, 317, 337, 338, 339.

Ε. Σταμούλη Σαραντιῆ, Αἰνίγματα. *Θρακικά* 13 (1940) 354 κ. ἄ.

Ε. Σταμούλη Σαραντιῆ, Παραμύθια τῆς Θράκης. *Θρακικά* 15 (1941) 362 κ. ἄ. 16 (1941) 133, 17 (1942) 129, 132, 135.

Χειρόγραφη συλλογὴ Κ. Κοκκολάτου στὰ ἄρχεῖα τοῦ Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ μὲ ἀριθ. 273.

Φανάρι (Σηλυβρίας)

Ε. Σταμούλη Σαραντιῆ, Σύμμικτα λαογραφικά. *Θρακικά* 1 (1929) 404, 430, 444, 446.

- Ε. Σταμούλη Σαραντιῆ*, Προγνωστικά. Θρακικά 4 (1933) 234—239.
- Ε. Σταμούλη Σαραντιῆ*, Παραδόσεις τῆς Θράκης. Θρακικά 7 (1936) 241 κἄξ. ἀριθ. 31, 33, 39, 45, 56, 65, 66, 69, 74, 78, 79, 81, 96, 99, 115, 127, 128, 140, 145, 157, 158, 163, 168, 171, 172, 176, 181, 187, 197, 198, 200.
- Ε. Σταμούλη Σαραντιῆ*, Πῶς γιάτρευαν στὴ Θράκη. Θρακικά 8 (1937) 256 κἄξ., 9 (1938) 196 κἄξ.
- Ε. Σταμούλη Σαραντιῆ*, Δημοτικὰ τραγούδια τῆς Θράκης. Θρακικά 11 (1930) 3 κἄξ. ἀριθ. 7, 8, 9, 10, 29, 36, 37, 43, 49, 55, 56, 83, 114, 121, 133, 137, 171, 179, 208, 219, 220, 227, 232, 239, 241, 247, 249, 266, 275, 284, 298, 299, 300, 301, 308, 327, 331, 349, 358, 362, 363, 365, 371, 375, 379, 381, 382, 384, 389, 393, 398, 414, 415, 422, 436.
- Ε. Σταμούλη Σαραντιῆ*, Αἰνίγματα. Θρακικά 13 (1940) 354 κ. ἄ.
- Ε. Σταμούλη Σαραντιῆ*, Παραμύθια τῆς Θράκης. Θρακικά 16 (1941) 99, 17 (1942) 97, 139, 154, 173, 178, 180.
- Α. Α. Σταμούλης*, Τοπωνύμια ἐπαρχίας Σηλυβρίας. Θρακικά 16 (1941) 310.

Φανάρι (Πόλης)

- Ν. Βασιλειάδης*, Τὸ στασίδι τοῦ Πατριαρχείου. Φαναριώτικη ἠθογραφία. Ἡμερολόγιον Κ. Σκόκου 1915, σ. 81—86.
- Ν. Jorga*, Un testament grec de grande dame Moldave. Académie Roumaine. Bull. section histor. 18 (1930) 96—101. (Διαθήκη γραμμένη κατὰ τὸν ἐκδότῃ σὲ φαναριώτικο ἰδίωμα).
- Ε. Σταμούλη Σαραντιῆ*, Παραδόσεις τῆς Θράκης. Θρακικά 7 (1936) 234 κἄξ. ἀριθ. 9, 15, 25.

Φέρες

- Σ. Μανασσείδης*, Διάλεκτος Αἴνου, Ἰμβρου καὶ Τενέδου. (Λεξιλόγια, ᾠσματα, ἔθιμα καὶ μαγγανεῖαι, παιδιαί). Σύλλογος Κων]πλ. 8 (1874) 547 κἄξ.
- Ἐκθεση γλωσσικοῦ διαγωνισμοῦ συλλογῆς Σ. Μανασσείδη. Σύλλογος Κων]πλ. 27 (1900) 153.

Φιλιππούπολη

- Ἄνωνόμου*, Ἐθιμον πρωτοχρονιάς. Εἰκονογρ. Ἔστ. 1890 σ. 62.
- Φ. Κουκουλές*, Ἐκθεσις περὶ τοῦ κατὰ τὸ ἔτος 1919 τελεσθέντος διαγωνισμοῦ τῆς ἐν Ἀθήναις Γλωσσικῆς Ἑταιρείας (Λεξιλόγιον τοῦ ἑλληνικοῦ ἰδιομάτου Φιλιππουπόλεως). Ἀθηνᾶ 36 (1924) 258—260.
- Α. Α. Παπαδόπουλος*, Ἐκθεσις περὶ τῶν διαγωνισμῶν τῆς Γλωσσικῆς Ἑ-

- ταιρείας κατὰ τὰ ἔτη 1923 καὶ 1925. (Λεξιλόγιον τῆς ἐν Φιλιππουπό-
λει ἑλληνικῆς διαλέκτου). Ἀθηνᾶ 37 (1925) 225—228.
- Κ. Μυρτ. Ἀποστολίδης, Δύο ἔγγραφα ἐκ Φιλιππουπόλεως ἀπὸ τῶν ἀρχῶν
τοῦ 19ου αἰῶνος. Θρακικά 2 (1929) 325—368.
- Μ. Παπαχριστιοδούλου, Τραγούδια Θρακικά. Ἀρχ. Θρακ. 1 (1934]5) 89.
- Β. Γ. Σκορδέλης, Χρονογραφικὰ γεγονότα Φιλιππουπόλεως ἐκ βιβλίων καὶ
χειρογράφων. Ἀρχ. Θρακ. 1 (1934]5) 98—99.
- Κ. Μυρτ. Ἀποστολίδης, Τὰ ἀρχεῖα τοῦ ἐν Φιλιππουπόλει ἑσναφίου τῶν τε-
κτόνων (δουλεγέρηδων). Ἀρχ. Θρακ. 1 (1934]5) 102—130.
- Κ. Μυρτ. Ἀποστολίδης, Τραγούδια τῶν Φιλιππουπολιτῶν (Ἀν. Ρωμ.) κατὰ
τὸν 19ον αἰῶνα. Ἀρχ. Θρακ. 1 (1934]5) 225—270.
- Δ. Κ. Βογαζλῆς, Δύο ποιήματα ἀπὸ τῆ Φιλιππούπολη. Ἀρχ. Θρακ. 2
(1935]6) 194—197.
- Κ. Μυρτ. Ἀποστολίδης, Λαογραφικὰ Φιλιππουπόλεως καὶ οὐχὶ Στενιμά-
χου. Ἀρχ. Θρακ. 2 (1935]6) 238—242.
- Κ. Μυρτ. Ἀποστολίδης, Τὰ ἀρχεῖα τοῦ ἐν Φιλιππουπόλει ἑσναφίου τῶν
ἀμπατζήδων. Ἀρχ. Θρακ. 3 (1936]7) 145—195, 7 (1940]1) 9—65.
- Κ. Μυρτ. Ἀποστολίδης, Κῶδιξ τοῦ Νικηφόρου τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως
Φιλιππουπόλεως (1850—1861). Θρακικά 12 (1939) 103—160, 13
(1940) 277—310, 16 (1941) 26—64.
- Δ. Κ. Βογαζλῆς, Δημοτικὰ Φιλιππουπολίτικα καὶ Στενιμαχίτικα τραγούδια.
Θρακικά 11 (1939) 279—306.
- Κ. Μυρτ. Ἀποστολίδης, Οἱ τάφοι λαλοῦσιν. Ἀρχ. Θρακ. 9 (1942]3) 28—74.
Χειρόγραφη συλλογὴ Β. Σκορδέλη στὰ ἀρχεῖα τοῦ Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ με
ἀριθ. 264.

Χατζηγύρι (Κεσσάνης)

- Χειρόγραφες συλλογές Σ. Μανασσεΐδη στὰ ἀρχεῖα τοῦ Φιλ. Συλλ. Κων]πό-
λεως με ἀριθ. 198, 371, 2190, 6241.
- Ἐκθεση γλωσσικοῦ διαγωνισμοῦ συλλογῆς Σ. Μανασσεΐδη. Σύλλογος
Κων]πλ. 17 (1882]3) 125—126.

Χιλῆ

- Ἐκθεση γλωσσικοῦ διαγωνισμοῦ συλλογῆς Σ. Δ. Βλάχου. Σύλλογος Κων]πλ.
26 (1896) 118.

Χιρκᾶ

- Ἐκθεση γλωσσικοῦ διαγωνισμοῦ συλλογῆς Σ. Μανασσεΐδη. Σύλλογος
Κων]πλ. 27 (1900) 153.

Γ Ε Ν Ι Κ Α

Ἐδῶ περιλαμβάνονται μὲ κάποια ἐπιλογή σὲ χρονολογικὴ σειρὰ οἱ γλωσσικὲς πραγματεῖες, ἢ ἄλλου περιεχομένου ποὺ περιέχουν καὶ γλωσσικὸ ὕλικό, ἀπὸ τῆ Θράκη γενικά ἢ ἀπὸ πολλοὺς ἢ ἀγνώστους θρακικοὺς τόπους.

A. Χουρμουζιάδης, Περὶ ἀναστεναρίων καὶ ἄλλων τινῶν παραδόξων ἐθίμων καὶ προλήψεων. (Κων]πολις 1873).

Ἐκθεση γλωσσικοῦ διαγωνισμοῦ συλλογῆς Σ. Μανασσεΐδη. Σύλλογος Κωνπλ. 16 (1881]2) 316—318.

Γ. Μ., Δημῶδη ἄσματα Θράκης. Ἐν Ἀθήναις 1887.

Ἐκθεση γλωσσικοῦ διαγωνισμοῦ συλλογῆς Ν. Χρήστου. Σύλλογος Κων]πλ. 22 (1889]91) 53.

Ἐκθεση γλωσσικοῦ διαγωνισμοῦ συλλογῆς Κ. Κοκκολάτου. Σύλλογος Κων]πλ. 22 (1889]91) 54.

Γ. Μ. Βιζυηρός, Οἱ καλόγεροι καὶ ἡ λατρεία τοῦ Διονύσου ἐν Θράκη. Θρακ. Ἐπετ. 1 (1897) 102—127.

Τ. Ὀρφικός, Παραμῦθια ἀπὸ τῆ Θράκη. Θρακ. Ἐπετ. 1 (1887) 224—232.

Γ. Δαμπουσιάδης, Θρακικῶν μελετῶν τόμ. Α' (Ἐν Ἀδριανουπόλει 1911).

Γ. Α. Μέγας, Θυσία ταύρων καὶ κριῶν ἐν τῇ ΒΑ Θράκη. Λαογρ. 3 (1911) 148—171.

Γ. Α. Μέγας, Παραδόσεις περὶ θησαυρῶν. Λαογρ. 4 (1912]3) 22—34.

Σ. Β. Ψάλτης, Ἡ Θράκη καὶ ἡ δύναμις τοῦ ἐν αὐτῇ ἑλληνικοῦ στοιχείου. (Ἐν Ἀθήναις 1919).

Ἀν. Κ. Σ. Σταμούλης, Λαογραφικὰ καὶ χορογραφικὰ Θράκης. Πυρσ. 1. 13—16.

Σ. Κυριακίδης, Γλωσσογεωγραφικὰ σημειώματα ἐκ Δυτικῆς Θράκης. Λεξικογρ. Ἀρχ. 6 (1923) 362—387.

Σ. Κυριακίδης, Ἡ λαιδορία, λαϊκὴ παράδοσις περὶ τοῦ ξύλου τοῦ σταυροῦ. Λαογρ. 7 (1923) 266—274.

Σ. Κυριακίδης, Περὶ τῆς λέξεως *κυρκατης*. Byz. Neugr. Jahrb. 4 (1923) 341—344.

Γ. Α. Μέγας, Παραδόσεις περὶ ἀσθενειῶν. Λαογρ. 7 (1923) 465—520.

Ε. Μ. Σαραντιῆ, Τὰ δωδεκάμερα εἰς τὴν Θράκην. Ἑλληνίς 3 (1923) 16—22.

Ε. Μ. Σαραντιῆ, Κάλαντα τῶν Χριστουγέννων. Ἑλληνίς 4 (1924) 249.

Ε. Σταμούλη Σαραντιῆ, Γυναικειᾶ ἔργα. Λαογρ. 8 (1925) 561—563.

Ε. Μ. Σαραντιῆ, Παναγία ἡ Χελιδονοῦ. Ἑλληνίς 7 (1927) 37.

Ε. Σταμούλη Σαραντιῆ, Τὰ ἔθιμα τῆς Θράκης. Τί γίνεται πρὸ τοῦ γάμου. Κυρ. Βῆμ. 1 (1927) ἀριθ. 24, σ. 7.

Ε. Σταμούλη Σαραντιῆ, Τὰ ἔθιμα τῆς Θράκης. Πῶς γίνεται ὁ γάμος. Κυρ. Βῆμ. 1 (1927) ἀριθ. 25, σ. 7.

- Ε. Σταμούλη Σαραντιῆ*, Ἀπὸ τὰ θρακικὰ ἔθιμα. Θρακικά 1 (1928) 127—140.
- Δ. Χατζηπαναγιώτης*, Τὸ Χαλβασάββατο. Θρακικά 1 (1928) 197—198.
- Ζ. Ἀσιτέριος*, Θρακιώτικα ἄσματα καὶ τραγούδια. Θρακικά 1 (1928) 199—213.
- Ε. Σταμούλη Σαραντιῆ*, Παραμύθια. Θρακικά 1 (1928) 214—216.
- Διὸς Γιαννακούλια*, Παραμύθια. Θρακικά 1 (1928) 218—220.
- Μ. Φιλήντας*, Ἀπὸ τὴ γλῶσσα τῆς Θράκης. Θρακικά 1 (1928) 221—223.
- Α. Ἀδαμαντίου*, Αἱ γεωγραφικαὶ περιπέτειαι τοῦ ὀνόματος Θράκη. Θρακικά 1 (1928) 374—392.
- Α. Κ. Σ. Σταμούλης*, Τοπωνύμια Θράκης. Θρακικά 1 (1928) 395—402.
- Ε. Σταμούλη Σαραντιῆ*, Σύμμικτα λαογραφικά. Θρακικά 1 (1928) 403—446.
- Ε. Σταμούλη Σαραντιῆ*, Ἡ ταγαροβαρεμένη. Ἀπὸ τὰ δημ. παραμύθια τῆς Θράκης. Σύγχρ. σκέψ. 2 (1928) 302—3.
- Ἀνώνυμος*, Θρακικά ἀναγνώσματα. Συζήτ. 1938 σ. 8—9, 30—31, 47—48.
- Γ. Παπαϊωάννου*, Ἡθογραφία. Τὸ παιδί πὸν θὰ πιάση τόπο. Ἡμερολ. Θεσσαλ. 1929 σ. 192—202.
- Ε. Σταμούλη Σαραντιῆ*, Τὸ τραγούδι τῆς Ἀρετῆς. Ἑλληνίς 9 (1929) 206—208.
- Β. Μυστακίδης*, Θρακικά ὄρια. Θρακικά 2 (1929) 43—47.
- Γ. Λαμπουσιάδης*, Ὀδοιπορικὸν κτλ. Θρακικά 2 (1929) 87—93.
- Ε. Σταμούλη Σαραντιῆ*, Ἀπὸ τὰ ἔθιμα τῆς Θράκης. Θρακικά 2 (1929) 131—151.
- Κ. Παπαϊωαννίδης*, Σύμμικτα λαογραφικά. Θρακικά 2 (1929) 154—182.
- Ε. Σταμούλη Σαραντιῆ*, Τὸ τραγούδι τῆς Ἀρετῆς. Θρακικά 2 (1929) 398—399.
- Σ. Δημοσθενόπουλος*, Τῆς Ἀρετῆς τὸ τραγούδι. Θρακικά 2 (1929) 399—400.
- Σ. Κυριακίδης*, Θρακικά ταξίδια, Ἡμερολ. Μ. Ἑλλάδ. 1931, σ. 195—220.
- Ε. Σταμούλη Σαραντιῆ*, Τραγούδια τῆς Θράκης. Ἑλληνίς 11 (1931) 135, 166.
- Ε. Σταμούλη Σαραντιῆ*, Δημοτικὰ τραγούδια τῆς Θράκης. Συζήτ. 2 (1931) ἀριθ. 7 σ. 4, 18, σ. 8, 19 σ. 11.
- Ι. Πέτσης*, Συλλογὴ ἀνεκδότων ἁσμάτων Μακεδονίας—Χαλκιδικῆς—Θράκης. (Θεσσαλονίκη 1931).
- Δ. Ἀ[θανασιάδης]*, Λαογραφικὰ σημειώματα. Ἡ ντουντούλα. Ἡμερολ. Θράκ. 1931, σ. 82—83.
- Ε. Φελοῦκη*, Δημοτικὰ τραγούδια ἀπὸ τὴ συλλογὴ τοῦ κ. Π. Παπαχριστοδούλου. Συζήτ. 2 (1932) ἀριθ. 22, σ. 5.
- Μ. Γ.*, Θρακικὰ ἀκριτικὰ τραβούδια. Θρακικά 3 (1932) 239—245.
- Δ. Ἀμπατζόγλου*, Λεξιλόγια Θράκης. Ντουλγκέρικα. Θρακικά 3 (1932) 333—334.
- Μ. Φιλήντας*, Ἑτυμολογίαι σὲ θρακικὰς λέξεις. Θρακικά 3 (1932) 356—360, 4 (1933) 277—294, 5 (1934) 259—280.

- Π. Παπαχριστοδούλου, Τὸ θρακικὸ παραμῦθι. Συζήτ. 3 (1933) ἀριθ. 36, 37, 38, 39.
- Κ. Δ. Οἰκονόμου, Τὰ δημόδη ἄσματα Θράκης. Θρακικά 5 (1934) 281—309.
- Κ. Χουρμουζιάδης, Παρατηρήσεις εἰς τὸν Β' τόμον τοῦ Ἄρχείου (ἄμπα-τζίλικι). Ἄρχ. Θρακ. 3 (1936]7) 137—142.
- Α. Κ. Σταμούλη, Τοπωνυμικά Θράκης. Ἄρχ. Θρακ. 3 (1936]7) 226—229.
- Ε. Σταμούλη Σαραντιῆ, Δημοτικὰ τραγούδια τῆς Θράκης. Θρακικά 11 (1939) 104—170, 224—232.
- Μ. Α. Σταμούλης, Ἀναμνήσεις ἀπὸ τὴν Α. Θράκην. Θρακικά 18 (1943) 193—217.
- Ε. Σταμούλη Σαραντιῆ, Ἀπὸ τὰ ἁγιάσματα τῆς Θράκης. Θρακικά 18 (1943) 219—290.
- Κ. Μυρτίλος Ἀποστολίδης, Κώδικες Α. Θράκης. Θρακικά 18 (1943) 93—160.
- Μ. Σαραντιῆς, Τὸ Δέλτα τοῦ Βυζαντίου. Θρακικά 19 (1944) 189—267.

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ

ΤΩΝ ΠΕΡΙΟΔΙΚΩΝ ΤΗΣ ΓΛΩΣΣΙΚΗΣ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑΣ

- Annuaire de la bibl(iothèque nationale de) Plovd(ifi).
- Ἄρχ(εῖον τοῦ) Θρακ(ικοῦ λαογραφικοῦ καὶ γλωσσικοῦ θησαυροῦ).
- Δελτ(ίον τῆς) Ἱστορ(ικῆς καὶ) Ἐθνολ(ογικῆς) Ἐταιρ(είας).
- Byz(antinisch)-Neugr(iechische) Jahrb(ücher).
- Εἰκονογρ(αφημένη) Ἐστ(ία).
- Ἐφημ(ερίς τῶν) Φιλομ(αθῶν).
- Ἡμερολ(όγιον Ἀνατολικῆς Μακεδονίας καὶ) Θράκ(ης).
- Ἡμερολ(όγιον) Θεσσαλ(ονίκης).
- Ἡμερολ(όγιον) ἔθν(ικῶν φιλανθρωπικῶν) κατιστ(ημάτων) Κων(σταντινου)-πόλεως.
- Ἡμερολ(όγιον τῆς) Μ(εγάλης) Ἑλλάδ(ος).
- Zeitschr(ift) für neutestam(entliche) Wissensch(aft).
- Θρακ(ικὴ) Ἐπετ(ηρίς).
- Κυρ(ιακὴ τοῦ) Ἐλευθέρου) Βήμ(ατος).
- Λαογρ(αφία).
- Λεξι(κογραφικόν) Δελτ(ίον τῆς) Ἀκαδ(ημίας) Ἀθην(ῶν).
- Μακεδ(ονικόν) Ἡμερολ(όγιον).
- Πυρσ(ὸς τῶν νέων χωρῶν).
- Σύγχρ(ονη) σκέψ(η Σικάγου).
- Συζήτ(ηση).
- Σύλλογος Κων]πλ.=Περιοδικὸν τοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου Κωνσταντινου-πόλεως.

ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΑ ΣΚΕΠΑΣΤΟΥ ΑΝ. ΘΡΑΚΗΣ

Τὸ Σκεπαστό

Ἐρεινὸ χωριὸ στὶς ὑπώρειες τοῦ Μικροῦ Αἵμου καὶ ἀγονώτερο σχετικὰ μὲ τὰ ἄλλα γύρω του χωριά, τὸ Σκεπαστό, ἀνήκε στὴν περιφέρεια τῶν Σαράντα Ἐκκλησιῶν. Ἡ ζωὴ τῶν Σκεπαστιανῶν καὶ ἡ ὄλη τους ψυχροσύνθεση διαφορετικὴ κάπως ἀπὸ τὴ ζωὴ καὶ τὴν ψυχροσύνθεση τῶν κοντοχωριανῶν τους. Ἡ γεωργία, ἡ κερματοποιΐα καὶ κατὰ δεύτερο λόγο ἡ κτηνοτροφία, ἦσαν οἱ κυριώτερες ἀσχολίες τους. Ἀπὸ τὶς πιὸ συνηθισμένες γεωργικὲς δουλειῆς ἡ λινοκαλλιέργεια, χωρὶς ἀξιόλογη ἀπόδοση. Παιδεμένη ἡ ζωὴ τοῦ χωριοῦ μὲ τὰ φτωχὰ κέρδη ¹⁾. Ἔτσι βρισκότανε συχνὰ στὴν ἀνάγκη νὰ κάνουν μακρινὰ ταξίδια σὲ κέντρα μεγαλύτερα, κοντινὰ κι' ἀλαργινὰ. Στὸν ξένο τόπο ἐμόρφωναν καὶ νοοτροπία διαφορετικὴ καὶ μὲ τὸ χρόνο καλλιέργηθηκε μέσα τους τάση ἀστυφιλικὴ, πὺ τὴν βλέπει κανεὶς σήμερα στοὺς Σκεπαστιανούς, σκορπισμένους σὲ διάφορες πόλεις—πρὸ πάντων σὲ πόλεις—καὶ κυρίως στὴν Κομοτινὴ καὶ στὸ προάστειό της τὴν Καρυά. Δὲν ἔχουν τὴν ἀπλότητα τῆς ζωῆς πὺ ἔχουν ἄλλοι ἀνατολικοθρακιῶτες οἱ Σκεπαστιανοί, οὔτε ἔχουν δυνατὲς νοσταλγικὲς ἀναμνήσεις γιὰ τὸ χωριὸ τους, τὰ ἦθη καὶ ἔθιμά τους, τὶς παλιές τους λύπες καὶ χαρές. Γιὰ τὴν ἱστορία τους καὶ γιὰ ὅ,τι ἀφορᾷ τὴν ἔρευνα τὴ λαογραφικὴ λίγα καὶ ἀνακατεμένα πράγματα γνωρίζουν. Οἱ ἱστορίες καὶ τὰ παραμῦθια συγκινοῦν ἀκόμη τὴν ψυχὴ τοῦ ἀγρότη, τοῦ χωριάτη, πὺ δὲν τοῦ ἔχει ἀναταραχθεῖ ἡ ἡσυχία καὶ ἀργόρουθμη ζωὴ τοῦ χωριοῦ του.

Οἱ Σκεπαστιανοὶ εἶναι ἐπαγγελματίες, πρὸ παντὸς ἄνθρωποι τῆς δουλειᾶς τοῦ ποδαριοῦ, πὺ κινοῦνται καὶ φροντίζουν νὰ πλουτίσουν μὲ τὸ ἐπάγγελμά τους. Εἶναι οἱ ἄνθρωποι πὺ δοκίμασαν τοὺς πειρασμοὺς τῆς ἀστικῆς ζωῆς, χωρὶς νὰ μποροῦν ἀκόμη ἄνετα καὶ πολιτισμένα νὰ τὴ ζήσουν οἱ περισσότεροί τους, ἀλλὰ καὶ χωρὶς πλέον νὰ μποροῦν νὰ ἀγαποῦν τὴ ζωὴ τοῦ χωριοῦ τους πὺ βρίσκεται σὲ στάδιο ξεπερασμένο πλὴν γι' αὐτούς. Ἡ ζωὴ τοῦ ταξιδιώτη τοὺς ἔκαμε νὰ γνωρίσουν πολλὰ νέα πράγματα καὶ νὰ χάσουν τὴν αἴσθησιν καὶ τὴν ἀγάπην γιὰ κάθε τι παλιό. Μαζὶ μὲ

1) Χαρακτηριστικοὶ εἶναι οἱ στίχοι πὺ ἀκούει κανεὶς συχνὰ ἀπὸ Σκεπαστιανούς :

Σκεπαστιανὲς περήφανες λιναροπαιδεμένες
Σοφιδιώτισσες ὄμορφες, ὄκνές καὶ χαϊδεμένες...

τάλλα ἔχουν χάσει καὶ τὴ γνωριμία μὲ τὸ ἀγνὸ καὶ ἀνεπιτήδευτο δημοτικὸ τραγούδι, πὺν πλημμυρίζει τὴν αἰσθαντικὴ ψυχὴ ἀπὸ συγκίνηση καὶ πάθος. Πιὸ γνωστὲς καὶ πιὸ προσφιλεῖς τοὺς εἶναι οἱ ρίμες ποιημάτων τῆς ρομαντικῆς ἐποχῆς καὶ τῆς μελαγχολίας, πὺν μᾶς ἐκληροδότησε τὸ Φανάρι καὶ ἡ σχολὴ του. Ὅ,τι ἔμαθαν ἀπὸ διαβάσματα σὲ παλιὲς φυλλάδες τοῦ σχολειοῦ κι' ὅ,τι ἄκουσαν στὰ «ἀργαστήρια» τῆς πόλης πὺν δούλευαν, κεῖνα ξέρουν, κεῖνα μετέφερναν κάθε φορὰ καὶ στοὺς ἀταξίδευτους συγχωριανούς τους.

Σκεπαστιανούς καὶ Σκεπαστιανὲς προχωρημένης ἡλικίας ἀκούει κανεῖς νὰ ἀπαγγέλλουν στίχους τῶν Παράσχων καὶ τοῦ Παπαρρηγοπούλου, μὲ τὴν ἰδέα ὅτι αὐτὰ εἶναι τὰ δημοτικὰ τους τραγούδια, τὰ τραγούδια τοῦ χωριοῦ τους. Τὰ ἄλλα τραγούδια λένε—ἐννοοῦν τὰ γνήσια δημοτικὰ τραγούδια—τὰ τραγουδοῦσαν «τὰ τσαλγκιά» στὸ χωριό μας. Ἐνα ἐνενηντάρη παλιὸ δάσκαλο τοῦ χωριοῦ πὺν ἔτυχε νὰ συναντήσουμε, δὲν εἶχε καθαρώτερη καὶ ὀρθώτερη ἀντίληψη γιὰ τὰ δημοτικὰ μας τραγούδια ¹⁾).

Πολὺ λιγοστὰ εἶναι τὰ προϊόντα τῆς ἀγνῆς λαϊκῆς μούσας πὺν δὲν τὰ σκότωσε ἡ ἐπίδραση τοῦ λογιωτατισμοῦ στοὺς Σκεπαστιανούς.

Γιὰ τὴν ἱστορία τοῦ χωριοῦ τους οἱ γνώσεις τους εἶναι πολὺ φτωχῆς. Οἱ πρόσφατες περιπέτειες, ἀπὸ τὸν Εὐρωπαϊκὸ πόλεμο καὶ δῶθε, οἱ σηκωμοί, οἱ προσφυγές, τὰ βάσανα, τοὺς ἔχουν πληγωμένη τὴν ψυχὴ βαθειὰ καὶ σὲ κάθε συζήτηση τὶς συφορές τους ἀναφέρουν. Τραγικὰ θύματα καὶ αὐτοὶ ἀπὸ τὰ πολλὰ πὺν εἶχε ὁ φοβερός πόλεμος. Οἱ τελευταῖες τους περιπέτειες εἶναι κοινὲς μὲ τὶς περιπέτειες τῶν γειτονικῶν χωριῶν, πὺν ἔχουν γραφεῖ σὲ προηγούμενους τόμους τοῦ Ἄρχείου ²⁾ καὶ γι' αὐτὸ δὲν τὶς ἀναφέρουμε στὸ εἰσαγωγικὸ αὐτὸ σημείωμά μας.

Σήμερα οἱ Σκεπαστιανοὶ εἶναι σκορπισμένοι σὲ διάφορες πόλεις, ὅπως καὶ πάρα πάνω ἀναφέραμε, καὶ πρὸ παντὸς στὸ Κιλκίς, στὴν Ξάνθη, στὴν Κομοτινὴ, ὅπου συνεχίζουν τὴν παράδοση τοῦ μικροεπαγγελματία, τοῦ καρροποιοῦ. Μερικοὶ ἀπὸ αὐτοὺς εἶναι οἰκονομικὰ σημαντικὰ προοδευμένοι, χωρὶς νὰ τοὺς διακρίνει κανένα ἐνδιαφέρον γιὰ τοὺς ἄλλους συγχωριανούς τους, πὺν παρ' ὅλες τὶς βελτιώσεις τῶν συνθηκῶν τῆς ζωῆς γεύονται ἀκόμη τὸ πικρὸ ψωμί τῆς προσφυγιᾶς. Πολὺ χαλαρωμένο ἔχουν τὸ συναίσθημα τῆς ἀγάπης πρὸς τὴν παλιά τους γενέτειρα. Οἱ Σκεπαστιανοὶ μι-

1) Ἀκούσαμε πολλοὺς Σκεπαστιανούς νὰ μιᾶνε γιὰ κάποιον πατριώτη τους ποιητὴ, τὸν Ἰωσήφ Ραφτόπουλο (Λατῖνο Σαμπάνη). Ἄν ὀπῆξε τέτοιος ἀξιόλογος ποιητὴς δὲν ξέρουμε. Ἴσως βρεθεῖ λόγιος Σκεπαστιανὸς πὺν νὰ μπορεῖ νὰ δώσει σχετικὲς πληροφορίες. (Σ. Δ. εἶναι ὁ ἴδιος πὺν λένε).

2) Βλ. Ε', ΣΤ', Ζ' καὶ Η' τόμους τοῦ Ἄρχείου. Ἀρκετὲς πληροφορίες γιὰ τὶς πιέσεις καὶ τὰ βασανιστήρια τῶν τελευταίων διωγμῶν δίδει ἕνα βιβλιαράκι γραμμένο ἀπὸ τὸ Σαμοκοβιανὸ Σάββα Λακίδη μὲ ἀρκετὸ πατριωτικὸ παλμό, ἀλλὰ χωρὶς γενικώτερη ἱστορικὴ ἀξία καὶ ἐνδιαφέρον.

λοῦν τὸ γλωσσικὸ ἰδίωμα τῶν Σκοπιανῶν, γιὰ τὸ ὁποῖο γράψαμε ἀρκετὰ στὸν Ε΄ τόμον τοῦ Ἀρχείου (σελ. 229 κξ.).

Γιὰ νὰ γνωρίσουμε καλύτερα τὶς σκέψεις τους καὶ τὶς ψυχικὲς τους ἐκδηλώσεις, ἀφίνομε πρῶτα τοὺς ἴδιους νὰ μιλήσουν στὰ πάρα κάτω σημειώματα.

Ἡ πρώτη ἀρχὴ καὶ ζωὴ τοῦ Σκεπαστοῦ

(Ὅπως ἀφηγήθηκε ὁ Σκεπαστιανὸς Δημήτρης Σοφιδιώτης)

«Κεῖνα τὰ χρόνια ἄκουγαμ¹ πὸν τὸ χωριό μας ἦδανα κάτ² στὸ Ἀκτεπέ. Καὶ γεῖχε μνιὰ βρύσ³ πὸν ὀνομαζόδανα Σουφλάρ⁴. Πὲ κεῖ πῆγε κάποιος κι⁵ ἔκανε μνιὰ κολύβα καὶ τὴ γήλεγανα «Σκεπαστή». Πὲ λίγο λίγο μαζώνδανα κεῖ ἕνας-ἕνας κι⁶ ἔγινε τὸ Σκεπαστό. Μέσα στὸ Ρουβεηγλίτικο τὸ μοιρῶ τὰ πλειότερα καὶ τὰ καλύτερα τὰ χωράφια γήδανα Σκεπαστιανά. Τὸ Ρουμπηηγλί ἦδανα τσιφλίκ⁷ πὲ κάποιο βέη. Οἱ Τοῦρκ⁸ τὸ ἤλεγανα Ἴντζέκιοι⁹ τὸ χωριό μας, δηλαδὴ λεπτὸ χωριό. Μπορεῖ νὰ τὸ ἤλεγανα ἔτσ¹⁰ πὲ τὶς ἀνθρῶπ¹¹ πὸν γήδανα καλοὶ καὶ φιλόξεν¹². Γήδανα καλὸ τὸ κλίμα. Θέρμ¹³ δὲ γήδανα κεῖ. Πὲ τὸ Σκεπαστὸ ὄξω πὸν γύριζαμ¹⁴ λογιῶ δῶ λογιῶ ὀμιλίγες ἄκουγαμ¹⁵. Τῆ Σκεπαστοῦ ἡ ὀμιλίγια ἦδανα ἑλληνική, καποτνή τῆ βιβλίου, δὲ γεῖχε ξενοῦρα μέσα. Ναὶ Βούργαρ¹⁶ καὶ Τοῦρκ¹⁷ γεῖχε τὸ χωριό μας. Δυότερεῖς Βούργαρ¹⁸ πὸν γείχαμ¹⁹ ἀντίκρ²⁰ στὸ ρεματάκ²¹ ἄλλαζ²² ἡ ὀμιλίγια δους. Ἐμεῖς τοὺς γήλεγαμ²³ λαφτσιῆδες (λογάδες). Στὸ χωριό μας γεῖχε πολλοὺς παράδες. Ζούσαμ²⁴ πὲ τὰ ξύλα καὶ τ²⁵ ἀμάξια πὸν ἔφκιαναμ²⁶. Ὁ κόσμος γήδανα ἄξιοι, δούλευανα κι²⁷ ἔβγανανα λεφτά. Ἐφτὰ μύλους καταποδιανούς γεῖχε τὸ χωριό μας. Γείχαμ²⁸ πὲ γοῦλα τὰ ζῶα, ἀγελάδια, ἀλόγατα, γαδούρια. Κρῦο πολὺ γείχαμ²⁹, Γήρκουνδαν ὁ Ἀϊ-Δημήτρης μὲ τ³⁰ ἄσπρα γένεια. Δούκιαζε³¹ τὸ χιόν³² μέσ³³ τὶς αὐλές. Ἐκλειγε τὶς πόρτες καὶ γοῦλο τὸ σπῖτ³⁴. Γιὰ νὰ ξέβουμ³⁵ φκνάριζαμ³⁶ πὲ κάτ³⁷ πὲ τὸ χιόν³⁸ καὶ περνούσαμ³⁹ σὰ λιοφύρ⁴⁰. Γείχαμ⁴¹ πολλὰ ξύλα πὲ τὸ μπαλκάν⁴² πὲ παντγιού γεῖχε κουρὶ τὸ χωριό μας. Ἐτρωγαμ⁴³ τυριά, φασούλια, πράσα, κουκιά, καβουρμάδες, λουκάνικα, παστοουρμάδες, σκόρδα, κρομμύδια, ρεπάνια, σταφλοτουρσί, μῆλα, καρύδια, ἀβράμλα, τσαρτζαλοῦδες, κουσκούσια, γιοφκάδες, ψειρούκ⁴⁴, φλασκόπτες, μιλίνες πὲ τὴ λίγδα, βοῦτρο, ἀβγά, ροβύθια, τραχανά καὶ ἄλλα. Πολλοὶ διάβαινανα στὰ ξένα καὶ πῆγαινανα στὴν Πόλ⁴⁵, στὴν Ἀμερική, στὴ Ρουμανία, στὴν Ἑλλάδα καὶ παντγιού.

Πὲ τὶς Βουργάρ⁴⁶ ὅπου δὲ γήδανα τὰ κομιτάτα, γείμαστε σὰν ἀδέρφια. Βουργάρ⁴⁷ γεῖχε σὲ χωριά ἄλλα. Γεῖσαι Βούργαρ⁴⁸, γεῖμαι Ἑλληνας. Δὲ γεῖχε λόγο. Γύστερα μὲ τὰ κομιτάτα ἄρκεψαμ⁴⁹ τὴ φαγουριά. Μᾶς ὄχ-

1) Δίπλωνε. Φιλήντας Μ. ἀπὸ τὸ διοικίζω=δουκιάζω=βάζω διπλωμένα τὸ ἕνα πὰ σιῶλλο.

τρούκανα καὶ μεῖς τοὺς ὀχτρούκαμ'. Πολύ τις τυράγνισαμ' ἀλλὰ καὶ τις συνδρομέσαμ'. Ἡ φαγουριά δὲν ἔν' καλὸ πρᾶμα οὔτε γιὰ κείνους, οὔτε γιὰ μᾶς».

Ἐκ τοῦ ἠρώτησαν οἱ Σκεπαστιανοὶ (μῦθος)

(Ἀφηγήθηκε ὁ Γιάννης Χρυσοχοϊδῆς)

«Τὸ χωριὸ μας δὲ γήδανα Θρακιῶτ', παρὰ ὅδε καταστράφηκε μινιά φορὰ κι' ἓνα γαιρὸ ἢ Χίτο, γείδανα ζόρ' οἱ ἀθροῶπ' πὲ τις Τοῦρκ' καὶ ὅσοι πρόφτασανα σέβκανα στὰ καίκια γιὰ νὰ γλυτώσανα. Ποῦ νὰ ξέβνα; Ξεβαίνουνα στῆς Καλλιπόλης τὰ μέρ'. Πὲ κεῖ ἔπιασανα τὸν ἀνήφορο νύχτα πὲ νύχτα ποῦ τὸ μέρος κόμα ἦδανα ἀγριοκατοικημένο κι' ἔφτασανα στὸ βουνὸ στὸν Καραμάν' (μικρὸς Αἴμος) πὲ κάτ' κι' ἔκανανα χωριὸ ὄχ' κεῖ ποῦ γήδανα τὸ Σκεπαστό, ἀλλὰ στὸ Γαδιανὸ ποταμὸ κοντά, σ' ἓνα μέρος ποῦ τὸ γήλε-γανὰ Φουντουκλί. Κεῖ πὲ τὰ πολλὰ τὰ φεΐδια ποῦ γεῖχε σὲ κεῖνο τὸν τόπο τὸν φήκανα καὶ διάβκανα καὶ πήγανα στὴ Σκεπαστὴ καλύβα. Κεῖ πελεκουσανα κι' ἔκανανα τὸ χωριὸ καὶ τὸ βαφτίσανα Σκεπαστό».

Ἐκ τοῦ σηκωμὸς

Καὶ σ' ἄλλους τόμους τοῦ Ἀρχείου ἐγράψαμε γιὰ τὸ μεγάλο καημὸ τοῦ Θρακιώτη: Ἐκ τοῦ σηκωμὸς, οἱ φόνοι, τὸ 1914, τὸ 1922. Ἡ ἐποχὴ τῆς βαρβαρότητος καὶ τῆς ἀπανθρωπίας, ποῦ δὲν ἔπερασε χωρὶς ν' ἀφήσει βαθεῖα ψυχικὰ τραύματα. Ἐκ τοῦ Σκεπαστιανὸς Δημήτρης Σοφιδιώτης διηγεῖται:

«Στὸ σεφρέρβελικ' πρώτη φορὰ γήδανα γοῖ Τοῦρκ' γιὰ νὰ σηκώσανα τὰ χωριά. Τοὺς κυνήγησανα καὶ διάβκανα. Μετὰ γήδανα πάλ' τὰ γίδια. Σκότωσανα τὸ Δημητρὸ τὸ Λογοθεΐδ'. Κατὰ πόδ' πήσανα τὸ μάλαμα πὲ τὸ χωριὸ, πὲ τὸ ζόρ' καὶ πὲ τὸ ξύλο. Πέρασε καμπόσος καιρὸς, μᾶς πήσανα τὰ ζῶα καὶ ὅ,τι γεῖχαμ'. Γύστερα μᾶς σήκωσανα. Ἐπιασανα τὰ παιδιά, τὰ βγάσανε ἔξω στὸν Ἀβιδιώτικο τὸ μοιρᾶ καὶ τὰ σκότωνανα. Ἐνα χτύπησανα στὸ σκεπὸ τῆ σπιτιοῦ μέσ' τὸ χωριὸ. Ἐνα ἄλλο χτύπησανα πὰ στὸ «Βαλκανιά» ἀντικρὸ στὸ χωριὸ. Ἐνα ἄλλο χτύπησανα στὴ «Σαρακινιώτικη τὴν Τούμπα», στὸ Σαρακινιώτικο μοιρᾶ (περιφέρεια). Ἐνα ἄλλο χτύπησανα στὸ «Σαρακινιώτικο τὸ ρέμα». Κι' ἄλλα πολλὰ ἔκανανα, μὰ δὲ νουνίζω. Γύστερα, κατὰ πόδ' μᾶς πήσανα καὶ μᾶς ἔκλεισανα στὴν Ἀρακλειά¹. Ἐπιασανα ἔφτακόσιες ψυχὲς πέθανανα στὴν Ἀρακλειά. Ἐκ τοῦ παπᾶς πήγαινε διάβαζε τὸνα λείψανο καὶ διάβαινε γιὰ τὸν ἄλλονα. Σ' ἓνα μύλο ἓνα βράδ' ἔφτα ἔκοψανα ἄνδρ' καὶ γυναῖκες. Στὸ «Σαρακινιώτικο τὸ βουνὸ» σκότωσανα τὸν Ἰωακείμ Χρυσοχοϊδῆ, τὸ Δημητρὸ τὸ Σοφιδιώτ' κι' ἄλλοὺς. Ἐνας ἄλλος γόρασε πρόβατα καὶ γήρουνδου στὸ χωριὸ. Σκότωσανα κι'»

1) Ἀρακλειά (ἦ)=ἦ Ἐράκλεια (ἦ παλαιὰ Πέρινθος. Τουρκ. Βουγιούκ Ἐρεγλι).

αυτόνα. Ἔλλα δυὸ ἀδέρφια πήγαινανα γιὰ τὴ Γέννα· σκότωσανα καὶ κεῖνα. Ποῦ νὰ θυμῶ γοῦλα! Μπροστὲ πὲ τὸ σκωμὸ περνούσαμ' καλὰ πὲ τὶς Τοῦρκ'. Μεῖς γήμασαν ἀγάδες. Ἔδεοναμ' τὶς Τοῦρκ'. Πολλὴ ὑπόληψη μᾶς ἔφκειανανα».

Ὁ καπετὰν Ἀναστάσης

Τὸν καπετὰν Ἀναστάσ', τὸν περίφημο γιὰ τὴν Ἀνατολικὴ Θράκη λήσταρχο καὶ ἀντάρτη, τὸν κλέφτη καὶ πατριώτη, τὸν ἄνθρωπο ποὺ εἶχε ὡς ἑλατήρια στὶς πράξεις του ἀνάμιχτα ἰδανικὰ πατριωτισμοῦ καὶ ληστείας, ποὺ ἡ ἄστατη μοῖρα τοῦ ἐχάρισε δόξα ἀνέλπιστη, τὸν ἀκοῦμε συχνὰ καὶ ἀπὸ τοὺς Σκεπαστιανούς, ὅπως καὶ ἀπὸ ἄλλους ἀνατολικοθρακιῶτες, καθὼς ἐγράψαμε σὲ ἄλλα σημειώματα. Ἀναγράφουμε καὶ τὶς νέες εἰδήσεις: «Στὸ Τσερκέζκιοῖ ὁ καπετὰν Ἀναστάσ' ξεκλείδωσε τὰ σίδηρα, σταμάτησε τὸ ποταμὸ ποὺ πήγαινε στὴν Πόλ', κατέβασε τὸ Φράγκο ποὺ εἶχε μέσα, τὸν πῆρε καὶ τὸν ζήτησε 12 χιλιάδες λίρες. Πῆρε τὶς παράδες, καὶ ξανάφερε τὸν ξένο στὸν τόπο ποὺ τὸν πῆρε μὲ δημένα τὰ μάτια, Μέσ' τὸ χωριὸ μας τὸ Σκεπαστὸ γῆρετε κάποτε καὶ πῆρε τὸν Κωστῆ Πολυχρόν'. Γύρεψε λεφτά, κασέρια, ψωμιά, οὔζα, τσαρούχια νὰ τὸν πελύσ'. Ὁ κουνιάδος του δὲν ἔστειλε ναὶ λεφτά, ναὶ τίποτα, ἀλλὰ στρατὸ κατὰ πόδ' του. Θύμωσε καὶ σκότωσε τὸν Κωστῆ Πολυχρόν'. Γείδαμὲ του στὴ Βουργαρία. Ἡ γυναῖκα του ἦδανα στὴν Ἀχελῷ (Ἀγχίαλο) καὶ τὸ παιδί του στὸν Πύργο. Εἶχε μεγάλ' φτώχεια. Παράδες εἶχε κρυμμέν' μέσ' τὰ βουνά. Γύρσε πάλ' στὴ Θράκ' γιὰ τὶς παράδες καὶ λένα πῶς τὸν χτύπησε ὁ Σαρακινιώτης Εὐλάμπιος».

Ἡ ζωὴ τῆς Σκεπαστιανῆς

(Ὅπως τὴν ἀφηγεῖται ὁ Γιάννης Χρυσοῖδης, Σκεπαστιανὸς)

«Τῆ Σκεπαστιανοῦ τῆ πελεκάν' ἡ γυναῖκα σκόνδανα πρῶτ' νὰ ταγίσ' τ' ἄλλογο, τὸ γαδούρ' ἢ τὸ μλάρ', νὰ τὰ τιμαρέψ' (ξυστρίσει), νὰ τὰ σαμαρώσ' καὶ νὰ τοιμάσ' τὸ φαγὶ ποὺ θάτρωγ' ὁ ἄνδρας κείν' τὴν ὥρα, τὸ πουρνισκὸ (πρωινὸ φαγητό), τὸ καφαλδὶ (κολατσιό), τὸ μεσημεριάτκο, τὸ βραδινό. Σὰ γεῖχ' ἀγελάδες θὰ τὶς ἄρμεγε καὶ ἂ τὶς στείλ' στὴν ἀγέλ' καὶ τὸ μουσκάρ' στὸ μουσκαροβοσκό. Γύστερα θὰ συνδρόμιζε τὰ παιδιὰ της καὶ μετὰ σὰ γεῖχε λάκκο (ἀργαλειό), ἦλα κάτ' νὰ φάν' σαγιάκια, χειμωνιάτκο μαλλίτκο, φανέλλες, στρωσίδια τῆ σπιτιοῦ, λινά, κροκιδάδες (ἀπὸ χονδρὸ λινάρι γιὰ σακκιά), τρεπετσιῆς γιὰ νὰ σκεπάζνα τ' ἄλώνια καὶ τὶς τσέρρες (σκέπες) τ' ἀμαξιοῦ, πουκάμσα, βαμβακερά, ἄλλα πολυτά, δίμτα, ψηφωτά, κρεμαστά, λουριαστά, μὲ κενάργια (λουρίδες στὰ ἄκρα). Τ' ἄσπρα πανιά τὰ ἔβανανα στὴν κουρργιὰ καὶ στέκουδανα δυὸ τρεῖς μέρες καὶ γύστερα τὰ λεύκαινανα· στὶς ποταμοί, στὴ Μπιρμπιλή, στὸν Ἀγιασμό, στὸ Καμαρί καὶ στὸ Ζατίν' ἔκανανε καὶ ξόμπλια πὲ τὸ χτέν'».

Γιορτὲς τοῦ Σκεπαστοῦ

Μὲ ἐξαιρετικὴ εὐλάβεια καὶ πάθος γιόρταζαν οἱ Σκεπαστιανοί, ὅπως ὅλοι οἱ Ἀνατολικοθρακιῶτες, σὰ λαὸς μὲ πολὺ μυστήριον στὴν ψυχὴ καὶ πλούσιον ἐσωτερικὸν κόσμον. Ἀπὸ τῆς γιορτῆς τῶν Σκεπαστιανῶν περιγράφουμε μερικὰς μὲ τὴ διάλεκτόν τους, ὅπως συχνὰ τῆς ἀφηγοῦνται.

1. **Ἡ Ἀγία Παρασκευή.**—«Γεῖχαμ' μοναστήρ' μεγάλο στὴν Ἀγία Παρασκευὴ καὶ γιόρταζαμ'. Γεῖχε καὶ καλογέρο', χαβούζ', μῦλο, σπίτια, βόδια, σκαμιές, πουγάδ', ἅγιασμα στὸ δεσποτικὸν κατεβαίνοντας, βρούσ' πόξω πὲ τὴν ἐκκλησιά. Τὰ καποτνὰ τὰ χρόνια πήγανα νὰ πατήσῃα τὸ μοναστήρ'. Ὁ καλόγερος πήδηξε πὲ τὸ παρεθύρ' στὸ χαβούζ' νὰ γλυτώσ' καὶ σκοτώθηκε. Πὲ τότε καὶ γύστερα δὲν πήγανα καλόγερο'. Ὁδε γιόρταζαμ' πήγαινε πλῆθος πολὺ. Ὁ καθανείνας ἤπαιρνε κασκαβάλ', τυρί, ἄβγά, κουλήκια. Πήγαιναμ' πὲ τ' ἁμάξ' καὶ πὲ τὰ πόδια. Τὸ πουρνὸ πού πήγαιναμ' ἔλα κάτσα ὁ κόσμος νὰ φάννα, νὰ πιοῦνα, νὰ χορέψῃα. Γύστερα κατέβαινάνα στὰ σπίτια δους καὶ γειτόνευγανα. Ἐφκίαναμ' πολλὰ κουρβάνια. Τὸ μοναστήρ' ἀνοιγε τὴ Δευτέρα τῆς πασκαλιῶς, τ' Ἀγι-Ἀποστόλ' καὶ τὴν Ἀγία Παρασκευή. Γήδανα πὲ τὸν Ἅγιο Ντάφο καὶ πὲ κεῖ γήροκουνάνα καὶ γήπαιρνανα παράδες. Γεῖχε σύναξη πὲ τρακόσια ἐξήντα χωριά ὡς τὴ Δούνα (Δούναβη). Πήγαινε πρωτοσύγγελος ἐκεῖ καὶ μάζωνε παράδες».

2. **Ὁ Ἅγιος Κωνσταντῖνος.**—«Καὶ τ' Ἅγιου Κωνσταντῖν' γιόρταζαμ' γιορτὴ μεγάλ'. Πὲ βραδὺς καὶ τὸ πουρνὸ μαζώνάνα πὲ γούλα τὰ χωριά καὶ γίνάνα χοροί. Ἄλλ' ἔτρωγανα, ἄλλ' ἤπινανα, ἄλλ' χόρευανα. Γούλ' πήγαιναμ' καὶ καθάροζαμ' ὅσα μικρὰ δεινρόπλα γεῖχε τὸ κουρί. Πήγαιναμ' κι' ἀντίκου στὸ Μπαλουκλί καὶ καθάροζαμ' καὶ κεῖνα τὰ δένδρα».

3. **Ὁ τρύγος.**—«Γιόρταζαμ' καὶ στὸν τρύγο. Στῆς ληνοὶ προστέ ἔλα νέχουμ' τὸ γάϊδατση καὶ τὰ βουβάλια πὲ τῆς φουδες στῆς ζέβλες γιὰ πρέπος. Ὁ γάϊδατσης τραγουδοῦσε πὲ τὴ γάϊδα. Τὸ κρασὶ τῶφκίαναμ' πελῖνο. Ἐφρῖναμ' τὸ βελῖνο μέσ' τὸ βαρέλ' καὶ γεῖχε μνιὰ νοστιμάδα μεγάλ'. Στὸ Σκοπὸ πού γήδανα λειψὰ τὰ νερὰ πὲ τὸ καταποδνὸ τὸ νερὸ ἔφκίανανα λάσπ'. Πὰ στὸ νύχ' στέκανδαι τὰ κρασιά στὸ χωριὸ μας. Γήδανα καλά».

Ἦθη καὶ ἔθιμα

1. **Ἀποκριάτικα ἔθιμα.**—Οἱ ἀποκριάτικες γιορτῆς στὴ Θράκη, ὅπως ἐγράφη καὶ σὲ ἄλλα λαογραφικά μας δημοσιεύματα, παίρνουν ἐξαιρετικὰ διονυσιακὸν χαρακτῆρα. Ἄνθρωπος μὲ πολλὴ ἐσωτερικότητα ὁ ἀνατολικοθρακιώτης, ὁ ἀνεπηρέαστος ἀκόμα ἀπὸ τὴν ἀστικὴν ζωὴν, ὁ ἄβγαλτος καὶ ἀταξίδευτος, γνήσιον γέννημα τοῦ τόπου πού τὸν ἔθρεψε, παθαίνεται βαθειὰ καὶ ἐκδηλώνεται ὀργιαστικά. Τὰ ἀποκριάτικὰ του γλέντια, μικρὸν δεῖγμα τῆς ψυχικῆς του μέθης, εἶναι δύσκολον νὰ περιγραφοῦν μὲ λόγια καὶ μάλι-

στα ἀπὸ ἀνθρώπο πού δὲν τὰ ἔζησε καὶ δὲν τὰ χάρηκε στὴ φυσικὴ τους, τὴν ἀνεπιτήδευτη ἐκδήλωση. Περιγραφῆς πού ἀκούστηκαν ἀπὸ τὸ στόμα τῶν ἀνθρώπων τοῦ τόπου ἐκείνου, μὲ τὸ δικό τους τόνο καὶ τὴ δική τους γλῶσσα, πιστεύουμε ὅτι ἀποδίδουν τὰ πράγματα καλύτερα ἀπὸ ἄψυχες λογοτεχνικὲς προσπάθειες καὶ γι' αὐτὸ τὶς φέρνουμε στὴ δημοσιότητα :

«Γήδανα ἓνας Γκαγκλὰς καὶ γεῖχε τὴ γυναῖκα του τὴν Πιτεροῦ. Γεῖχε στὰ χέρια του ἓνα τοπούζ' κι' ἓνα κουδούν'. Γῆ Πιτεροῦ γεῖχ' ἓνα τσουφτάρ' κι' ἀντὶ σαγιττες ἔβανε μέσα στάχτ' καὶ τσουφτοῦσε τὸν γόσμο. Γήδανα καὶ βασιλῆς καὶ βασίλισσα, εὔζων' καὶ τᾶλλο τ' ἀσκέρ' καὶ πολλὰ ζευγάρια μὲ λογιῶ δῶ λογιῶ φορεσιές. Γούλ' τὴ Δευτέρα τῆς ἀποκριᾶς λογύζανα τὸ χωριὸ κι' ἔδρεχανα στὰ σπίτια καὶ μάζωνανα ὅ,τι τὶς ἔδινανα. Ὁ ἓνας γεῖχε τὸ ταμεῖο γιὰ τὴν ἐκκλησιά. Μπροστὲ πὲ τὸ φαῖ τὸ βράδ' ἔλα κατέβνα στὴ γάτ' τὴν ἄκρα τῆ χωριοῦ πού γεῖχε ἓν' ἁλάν'. Ἐλα πάρνα ἓνα βλοῦγχο (ἄλετρι) καὶ μιὰ τρεχούλα. Στεφάνωνανα τὸ Γκαγκλὰ καὶ τὴν Πιτεροῦ. Ὁ Γκογκὸς ὁ Πυραλαίμς ἔλα πάρ' μιὰ νεροκολοκῦθα, κάνα δυὸ σκορδορομαθιῆς γιὰ τέλια, μιὰ κεραμίδα γιὰ θυμνιατό, ἔβανε μέσα φωτιὰ καὶ κόκκινες τσοῦσκες (πιπεριές) γιὰ θυμνιαμά καὶ τὶς στεφάνωνε. Κεῖ μαζώνδανα γούλο τὸ χωριὸ καὶ συργιάνιζε. Γύστερα ἔδηνανα τὸ Γκαγκλὰ καὶ τὴν Πιτεροῦ πὲ τὰ ποδάρια πίσ' πὲ τ' ἄλετρ', ζεύγδανα γούλ' οἱ Γκαγκλάδες, ἔξὸν πὲ τὸ βασιλὲ καὶ τὴ βασίλισσα κι' ἀνοιγανα τρεῖς ἀλετριγιές. Ὁ Γκαγκλὰς καὶ ἡ Πιτεροῦ σούρνουδανα πὲ πίσ' πὲ τ' ἄλετρ'. Γύστερα ὁ Γκαγκλὰς ἤπαιρν' ἓνα σνιακό πού γεῖχε μέσα πὲ γούλα τὰ κ'κιά, ἔσπερνε καὶ γήλεγε : «Ἡ χρονιὰ φέτο νὰ ἔν' μπερεκετλίδκ', τόσο τὸ σιάρ', τόσ' ἡ κουκ'νάρα. Τέτοια καὶ ἄλλα πολλὰ γίνδανα τὴ Δευτέρα».

«Τὴν ἀποκριὰ γεῖχαμ' τὰ γκαγκλόπλα. Τὰ παιδιὰ νδύνδανα σὰν τὶς γκαγκλάδες καὶ τραγουδούσανα :

Τσίμπιο τσίμπιο τὸ λεφτὸ	—Θέλω Μάρτ', θέλω ψάρ' 1)
τὸ λεφτὸ τὸ σιγανό.	θέλω κόκκινη σαίττα
Παίρν' ὁ διάκος τὸ κοντιά'	νὰ χτυπήσω τὸ πουλί μ'
καὶ χτυπᾶ τὸν καβαλάρ'	ποῦφαγε τὸ μᾶστορή μ'
—Τί νὰ θέλς καβαλάρ' ;	κι' ἤπιε τὸ γλυκὸ κρασί μ'.

Γεῖχαμε κι' ἄλλα καποινὰ τραγούδια καὶ γελούσαμ'. Γούλ' τὴ μέρα γεῖχαμ' γλέντια καὶ χαρές. Τὰ παιδιὰ μαζώντανα παρέες παρέες, ἔβαζανα ἄβγα στὴ φωτιὰ καὶ πὲ κείνα βούλωνανα τὸ στόμα τους, γιὰ νὰ νησιέψνα».

2. **Ἐθιμα τοῦ γάμου.**—Ἀπὸ τὰ ἔθιμα τοῦ γάμου, ὅπως καὶ ἀπὸ τὰ Χριστουγεννιάτικα καὶ πασχαλινὰ, σημειώνουμε μόνο χαρακτηριστικὲς

1) Θέλω Μάρτ', θέλω ψάρ' =θέλω ἀνοιξη καὶ τὶς γιορτὲς τῶν Βαίτων καὶ τοῦ Ἐθαγγελισμοῦ πού συνηθίζεται ἡ ψαροφαγία.

λεπτομέρειες, γιατί στὰ περισσότερα σημεῖα δὲν διαφέρουν ἀπὸ τὰ γαμήλια ἔθιμα ἄλλων χωριῶν τῆς Ἐνατολ. Θράκης, Σκοποῦ, Σαμοκόβου κ.λ.π., δημοσιευμένα σὲ ἄλλους τόμους τοῦ Ἐρχείου.

1) Ὅταν ἐπῆγαινε ὁ προξενήτης στὸ σπίτι τῆς νύφης μὲ τὸ φανάρι του κατὰ τὴ συνήθεια καὶ ἐτύχαινε νὰ ἔχει τὸ σπίτι εἴσοδο καὶ ἔξοδο χωριστή, δὲν ἔβγαινε πάλι ἀπὸ τὴν ἔξοδο, ἀλλὰ ἀπὸ τὸ μέρος ποὺ ἔμπαινε, γιὰ νὰ μὴ χαλάσει ἡ προξενιά.

2) Τὰ πρῶτα δαχτυλίδια ποὺ ἀλλάζουν οἱ μνηστευόμενοι λέγονται «λογοσοῦμαδα». Τὰ δεύτερα, τὰ ἐπίσημα, «συνιβάσματα».

3) Τὰ προσκλητήρια γιὰ τὸ γάμο, «καλέσματα», γίνονται ὡς ἐξῆς : Ἐνα παλληκάρι μὲ τὴ γκαῖντα του καὶ μὲ μιὰ βαρέλα μικρὴ γεμάτη κρασί γυρίζει ἀπὸ σπίτι σὲ σπίτι, παίζει τὴν γκαῖντα του, κερνάει καὶ λέγει : «Νᾶρτετε στὰ κνιάσματα καὶ στὴ χαρά».

4) Τὸ ἄλλαγμα τοῦ γαμβροῦ γίνεται ἀπὸ τρία παλληκάρια ποὺ ἔχουν μάννα καὶ πατέρα, γιὰ νὰ μὴ χηρέψει ὁ γαμβρός.

5) Τὴν ἡμέρα τοῦ γάμου ὁ ἴδιος ὁ γαμβρός φορεῖ τὰ παπούτσια τῆς νύφης καὶ βάζει μέσα ἀσημένια νομίσματα ποὺ τὰ παίρνουν τὰ κορίτσια ποὺ «τελιάζουν» τὴ νύφη.

3. Κάλαντα τῶν Χριστουγέννων.

Πόψα Χριστὸς, πόψα Χριστὸς γεννιέται κι' ἀνασταίνεται
πόψα Χριστὸς γεννιέται κι' ὁ κόσμος δὲν τὸ ξέρει

4. Κάλαντα ἀγιοβασιλιάτικα.

Ἄϊ-Βασίλης ἔρχεται, Γενάρης ξημερώνει,
σύρνει μουλάρια δώδεκα, καμήλια δέκα πέντε.

Ἡ μούλα ἢ κανακαριά ποὺ σκῶνει τὸν ἀφέντη
σκῶνει δου καὶ πορπατεῖ, σκῶνει δου καὶ ἀρέχει.

5 Τὸ δουκανίκι κούμπησε νὰ εἶπεϊ τὴν ἀλφαβῆτα
τὸ δουκανίκι ἦδου σκληρὸ καὶ πόλυκε βλαστάρια,
πὲ κάτου στὴ ριζίτσα δου λειβάδια καὶ πουγάδια,
πὲ πάνου στὴν κορφίτσα δου περιστεριοῦ φωλιά δου.
τὸ περιστέρι ἔβγηκε φωτίζει τὸν ἀγά δου

10 καὶ πάλι ξαναέβγηκε φωτίζει τὴν κυρά δου
καὶ πάλι ξαναέβγηκε φωτίζ' τὸν γόσμο γούλο.

5. Τὸ Σάββατο τοῦ Λαζάρου. — Τὸ Λαζαροσάββατο τὰ παιδιά, φοροῦν παλιὰ γουναρικά μαῦρα, ἕνα τσεμπέρι μαῦρο στὸ πρόσωπο γιὰ νὰ μὴ φαίνωνται καὶ ὀνομάζονται «καλογερόλλια». Γυρίζουν στὰ σπίτια καὶ τραγουδοῦν :

Τσίμπι-τσίμπι τὸ λεφτὸ	πὲ κάτου στὰ πετρέλλια
τὸ λεφτὸ τὸ σιγανὸ	ράμπα, ράμπα
καὶ τὸ καμαρωτὸ	καλὴ βδομάδα
ράμπα-ράμπα-ρέλλια	ράμπα ράμπα-ρέλλια
χορεύνα τὰ καλογερέλλια	δώσετε ἄβγά καὶ μένα.
καὶ τσακώνουν τσαγανέλλια ¹⁾	

6. **Τῆ Μεγάλῃ Τετάρτῃ.**—Τῆ Μεγάλῃ Τετάρτῃ τὰ παιδιὰ γυρίζουν στὰ σπίτια, ὅπου τοὺς δωρίζουν ἄβγά καὶ τραγουδοῦν :

Σήμι, σήμι δάσκαλε, δῶσ' καὶ μένα πέντ' ἄβγά
σήμι καὶ μπρουδάσκαλε, τὰ παιδιὰ π' ἓναν παρὰ.

7. **Σταυρολογία.**—Παλαιὰ συνήθεια τοῦ Σκεπαστοῦ ἦταν ν' ἀρεβωνιάζον τὰ παιδιὰ τους σὲ πολὺ μικρὴ ἡλικία τριῶν τεσσάρων ἐτῶν περίπου. Αὐτὸ ὠνομαζόταν «σταυρολογία» καὶ γινόταν μεταξὺ φίλων καὶ γειτόνων σὲ φιλικὲς συγκεντρώσεις «παρακάθια». Συνήθως μὲ τὴν ἐνηλικίωση τῶν παιδιῶν ἐπισημοποιοῦντο οἱ γάμοι αὐτοί.

Ἀνέκδοτα

Ἰδιαίτερο γνῶρισμα γιὰ τὸ χαρακτῆρα τῶν κατοίκων τῆς Ἀνατολ. Θράκης εἶναι τὰ ἄστεϊα καὶ πειράγματά του. Ἀρέσκονται πολὺ νὰ σοφίζωνται διάφορα ἀνέκδοτα, γιὰ νὰ πειράζον καὶ σατυρίζον τοὺς κοντοχωριανούς τους ἢ καὶ τὸν ἴδιο τὸν ἑαυτὸ τους πολλὰς φορές.

Ἀπὸ τὰ Σκεπαστιανὰ ἀνέκδοτα δημοσιεύουμε τὰ παρακάτω :

1.—Ἐνας Σκεπαστιανὸς εἶχ' ἓν ἄλογο. Κεῖ ποὺ πήγαινε νὰ φορτώσ' ἀφίδες ἔπεσε τ' ἄλογο κι' ἔσπασε τὸ ποδάρ' του. Ἐσφαξέ το ὁ Σκεπαστιανὸς πὲ τ' ἄξινάρ' του καὶ τὸ κεφάλ' ἔροξέ το μέσα στὸ λάκκο, φόρτωσε τ' ἄλλο πὲ τ' ἄμάξ' καὶ πῆγε το στὸ σπὶτ' του. Ρώτσέ του τὸ παιδί του : —Τ' ἔναι, μπαμπᾶ αὐτό ; —Λάφνος. —Μπαμπά, λάφνος ἔναι ; —Λάφνος. —Μπαμπά, τὸ λάφ' ἔχ' καὶ πέταλα ; —Μπαίρια ἄνεβαίν', μπαίρια κατεβαίν' καὶ πέταλα νὰ μὴν ἔχ' γίνονται ; —Κόψε με καὶ μένα κριάς νὰ ψήσω. Ἐκοψε κι' ἔψησέ το. Ἄμα ἔτρωγε λέγει τὸ μπαμπά του : —Γιατὶ ξυνίξ' μπαμπά ; —Ἐβαλ' ἢ μάννα σ' ξύδ' λέγει το. —Δὲν ἔβαλα ξύδ', λέγ' ἢ μάννα. —Σώπα, μωρ' ἄγροικη, ἔτσι γεῖπα το, λέγει δὴν ὁ ἄδρας δὴς.

2.—Ἐνας Σκεπαστιανὸς ταξίδευε πὲ τ' ἄμάξ'. Στὸ δρόμο ἔκατσε, τσάκισε ψωμί κι' ἔτρωγε. Νούνισε γιὰ μνιὰ στιγμὴ καὶ γεῖπε : —Ἡρέ, τὸ μααίρ' μέσ' τὸ δισάκ' κι' ἐγὼ σὰ χαῦτος σαδέδκο ²⁾ ψωμί τρώγω !

1) Τσαγανέλλι (τὸ)=μικρὸς κάβουρας (ὑποκορ. τοῦ τσαγανός).

2) *σαδέ*=σκέτο· λ. Τ. *σαδέδκος* *καβές*=σκέτος *καφές*.

Προλήψεις καὶ δεισιδαιμονίες

Χαρακτηριστικὸ φανέρωμα τῆς λαϊκῆς ψυχῆς, τῆς πολυπονεμένης καὶ ἀνεπιτήδευτης, ποὺ τροφοδοτεῖται μὲ τὸ παρελθὸν καὶ πάντα εἶναι ἀνήσυχη γιὰ τὸ μέλλον, εἶναι οἱ προλήψεις καὶ οἱ δεισιδαιμονίες. Σημειώνουμε ἐδῶ λίγες ἀπὸ τὶς πολλὰς τῶν Σκεπαστιανῶν.

1) Ὅποιος σκοτῶνει πολλὰ λάφια, χάνει τὸ φῶς του καὶ στραβώνει ὁ λαιμὸς του, γιὰτὶ τὸ λάφι τὸ προστατεύει ὁ Ἅγιο-Λιάς. Τὰ δέρματα τῶν ἔλαφιῶν ποὺ σκότωναν συνήθως τὰ ἀφιέρωναν σὲ ἔκκλησιά.

2) Τοῦ Ἀρχαγγέλου Μιχαὴλ σχεδὸν ὅλα τὰ σπίτια τοῦ χωριοῦ συνηθίζουν νὰ σφάζουν πετεινό, γιὰτὶ ἔτσι βοηθοῦν τὸν Ἀρχάγγελο στὸ ἔργο του, νὰ παίρνει τὶς ψυχές.

3) Τὴν πρώτη μπουκιὰ (βούκα) ἀπὸ τὴν Ἁγιοβασιλιάτικη πῆττα τὴ βάζουν κάτω ἀπὸ τὸ προσκέφαλο, ὅταν κοιμοῦνται, γιὰ νὰ ἰδοῦν τὴν τύχη τους στὰ ὄνειρα.

4) Τῶν ἁγίων Θεοδώρων οἱ ἐλεύθεροι βάζουν κόλλυβα κάτω ἀπὸ τὸ προσκέφαλο ποὺ κοιμοῦνται γιὰ νὰ ἰδοῦν τὴν τύχη τους.

5) Τὶς ἡμέρες τῶν Χριστουγέννων μέχρι τὰ Θεοφάνεια (μέχρι νὰ φωτιστοῦνα τὰ νερά) δὲ γυρίζουν τὴ νύχτα ἔξω, γιὰτὶ φοβοῦνται τοὺς καλικατζάρους.

6) Στὶς 9 Μαρτίου, γιορτὴ τῶν 40 μαρτύρων, συνηθίζουν νὰ φυτεύουν δέντρα.

7) Ἄμα λαλοῦν (κρούγνα) οἱ κουκουβάγιες εἶναι κακό.

8) Μετὰ τὸ ἡλιοβασίλεμα δὲ δανείζουν.

9) Ἄμα ὁ σκύλος οὐρλιάζει εἶναι κακό.

10) Ἄμα σοῦ διασταυρώνει (περικόφτ³) γυναῖκα τὸ δρόμο εἶναι κακό.

11) Ἐὰν ἐπάνω ἀπὸ τὸ μνήμα τοῦ νεκροῦ περάσει γάτα ἢ σκύλος βρουκολακιάζει ὁ νεκρός.

12) Τὴν Μεγάλῃ Πέμπτῃ βγάζουν κόκκινο πανὶ στὸ παράθυρο.

13) Ὅταν βγάζουν τὸ νέο ψωμὶ φκειάνουν μιὰ μικρὴ πῆττα (ἓνα κουλκόπλο), τὸ ἀφήνουν στὰ ντουλάπια στὶς βρύσες γιὰ νὰ τρῶνε οἱ διαβάτες (πρβ. τὰ Ἑκάτης δεῖπνα τῶν ἀρχ. ἐλλήνων).

14) Ὅταν εἶναι χάση φρεγγαριοῦ δὲν βγάζουν σπόρο, δὲν πλένουν μαλλιά, δὲν κλαδεύουν.

15) Τὸ νερὸ μὲ τὸ ὅποιο πρωτολούζουν τὸ νεογέννητο τρεῖς ἡμέρες μετὰ τὴ γέννησή του, τὸ σταυρώνουν μὲ τρία κάρβουνα ἀναμμένα ποὺ τὰ σβύνουν μέσα. Ρίχνουν ἓνα νόμισμα (ἓνα μεταλλικὸ) μέσα στὸ νερὸ, ποὺ τὸ παίρνει ἢ μαμή.

16) Στὸ κοντινὸ χωριὸ Ἀβτζῆ ὑπῆρχε μεγάλη πέτρα τρούπια ποὺ

τὴν ἔλεγαν «Ζουλόπετρα». Ὅποιος εἶχε προσβληθῆ ἀπὸ πυρετὸ (νιάτσο) τὴν ἡμέρα τῆς γιορτῆς τῶν γενεθλίων τοῦ Προδρόμου (24 Ἰουνίου) πῆγαινε ἐκεῖ, ἔταζε κάτι, περνοῦσε μέσα ἀπὸ τὴν πέτρα καὶ θεραπευόταν.

17) Στὴν τοποθεσία «τζάβλα» στὰ γενέθλια τοῦ Προδρόμου πῆγαινε πολὺς κόσμος καὶ γιόρταζε. Ἐκεῖ ἀνοιγαν λάγκους, ἔκαιγαν μέσα κλαδιά ξερὰ καὶ ὕστερα ἔμπαιναν στοὺς λάγκους καὶ ἴδρωναν. Μὲ τὸ ἴδρωμα αὐτὸ τοὺς περνοῦσε ἡ ἀρρώστια (ζούρα).

18) Ὁ Γρούστελος. Γενικὴ εἶναι ἡ πίστη ὅτι ἓνα μικρὸ ζῶο σὰν ποντικὸς πηδαίει μὲ δορμή, χώνεται στὸν προκτὸ τοῦ βοδιοῦ, μπαίνει μέσα στὰ σπλάχνα καὶ τὰ κατατρῶγει. Αὐτὸ τὸ λένε «γρούστελο». Γιὰ νὰ προφυλάσσωνται τὰ βόδια ἀπὸ τὸ κακὸ αὐτό, χαράζουν μὲ χυμὸ ἀπὸ βατόμουρα τὸ σημεῖο τοῦ σταυροῦ στὸν προκτό τους.

19) Γιὰ νὰ ἀπαλλαγοῦν ἀπὸ ὄρισμένες ἀρρώστιες πηγαίνουν στὴν ἐκκλησία ἓνα τάμα, λαμπάδα, κερί κλπ. Σχίζουν ἓνα κομμάτι (τσάβελο) ἀπὸ τὸ ροῦχο τους καὶ τὸ κρεμοῦν σ' ἓνα δέντρο ἢ χαμόκλαδο τῆς ἐκκλησιάς, ὅπου ἀφίνουν καὶ τὸ τάμα. Αὐτὸ ἔχει τὴ σημασία ὅτι ἀφήνουν ὅ,τι ἔχουν στὸν ἅγιο ἀπὸ τὸν ὁποῖο ζητοῦν τὴ θεραπεία.

20) Τὴν πρώτη ἡμέρα τοῦ Μάρτη μιὰ διπλῆ κλωστή ἄσπρη καὶ κόκκινη στριμμένη τὴ δένουν γύρω στὸ χέρι γιὰ νὰ μὴ τοὺς μαυρίσει ὁ ἥλιος. Ἡ συνήθεια αὕτη εἶναι σχεδὸν πανελλήνια.

21) Τὸ λάφι ὅταν πληγωθεῖ καὶ δὲν ψοφίσει ἀμέσως μπορεῖ καὶ θεραπεύεται, γιατί βγάζει ἀπὸ τὴ μύτη του ἓνα φάρμακο ὑγρὸ ποὺ εἶναι γιὰ ὅλες τὶς ἀρρώστιες, τὸ «παντζεχίρ». Τὸ φάρμακο αὐτὸ ἔχουν στὸ σῶμα τους καὶ τὰ γαδούρια.

22) Ὁ σκατζόχοιρος ἔχει δικό του τρόπο προστασίας τῶν παιδιῶν του. Ὅταν τὰ πιάσουν καὶ ἀνακαλύψει ποῦ βρίσκονται, τρέχει καὶ βρῖσκει τὸ δυνατὸ χόρτο ποὺ τὸ λένε δεμιρ μπουζάν, ποὺ εἶναι ἓνα εἶδος τετράφυλλον τριφυλλιοῦ. Τὸ χόρτο αὐτὸ τὸ ἀφήνει κοντὰ στὸ δοχεῖο ποὺ εἶναι κλεισμένα τὰ παιδιά του. Σπάζει τὸ δοχεῖο ἀπὸ τὴ δύναμη τοῦ χόρτου καὶ τὰ παιδιά του ἀπελευθερώνονται.

23) Ὅταν γεννιέται παιδί στὶς χριστουγεννιάτικες γιορτὲς (τὰ δωδεκάμερα), τὸ βαφτίζουν ἀμέσως, γιατί φοβοῦνται μήπως πεθάνει ἀπὸ τὴν ἐπίδραση τῶν καλικάτζάρων.

24) Πρωὶ-πρωὶ τὴν πρωτομαγιά δαγκώνουν σκόρδο, προτοῦ γκαρίζει ὁ γάιδαρος, γιατί ἂν δὲν προλάβουν νὰ δαγκάσουν σκόρδο πιάνονται τὰ πόδια τους καὶ δὲν μποροῦν νὰ περπατήσουν.

25) Ὁ Ἅϊ Λιάς ἀνήμερα στὴ μνήμη του πετᾶ καὶ πάει στὸ Ἅϊ-Λιόπλο, τοποθεσία, ὅπου ἦταν ἅγιασμα καὶ δέντρα.

26) Στὸ δάσος τῆς Ἀγίας Ἄννας πιστεύουν ὅτι ὑπῆρχαν καζάνια λίρες ποὺ τὶς ἐφύλασσε ἓνα μικρὸ βουβάλι (βουδέκ'). Μόνον ἐκεῖνος ποὺ

παντρεύεται καὶ δὲ μετανοιώνει μπορεῖ νὰ πάρει ἀπὸ ἐκεῖ παραδες.

27) Ὅταν βγάξουν δόντι τὸ πετοῦν ἐπάνω στὴ στέγη τοῦ σπιτιοῦ καὶ λένε τρεῖς φορές :

Νὰ κουρούνα, κόκκαλο νὰ τσακιῶ τὰ μάρμαρα,
νὰ μὲ δώσεις σιδερένιο, νὰ τρώγω παξιμάδια.

Ὅμοιο γίνεται στὴν Πελοπόννησο.

28) Στὸ Σκεπαστὸ εἶχαν μιὰ βρύση καὶ τὴν ἔλεγαν Καμαρί. Ἐπάνω ἀπὸ τὴ βρύση «τὸ Καμαρί» ἦταν φυτωμένη φτελιά (καραγάτς). Ἐπίστευαν ὅτι ὅταν πέσει ἡ φτελιά θὰ γίνει μεγάλη καταστροφή στὸν κόσμον (στὴ ντου-νια). Τὸ 1911 ἀπὸ μεγάλη φουρτούνα ἐξερριζώθηκε ἡ φτελιά. Γι' αὐτὸ ἀπὸ τότε κι' ἔπειτα, πιστεύουν οἱ Σκεπαστιανοί, τὸ χωριό τους δὲν εἶδε προκοπή.

29) Στὰ χρόνια τῆς πανούκλας—ἴσως ἐννοοῦν τὴν πανώλη τοῦ 1853—γύριζε, λένε οἱ Σκεπαστιανοί, ἡ ἀρρώστεια μέσα στὸ χωριό τους καὶ φώναζε σὰν κορίτσι.

Μάγισσες.—Ὅπως καὶ σὲ πολλὰ ἄλλα χωριά τῆς Ἀνατολικῆς Θράκης, ἔτσι καὶ στὸ Σκεπαστὸ οἱ μάγισσες ἦταν ὁ φόβος καὶ ὁ τρόμος τῶν κατοίκων. Μὲ τὰ μάγια τους κατορθώνουν νὰ παίρνουν τὶς ἐσοδεῖες τῶν νοικοκυραίων, νὰ βασκαίνουν, νὰ ρίχνουν στὸ κρεβάτι ἀνθρώπους, νὰ κάνουν ἀνίκανους τοὺς νέους, μ' ἓνα λόγο νὰ σπαίρνουν τὴ δυστυχία καὶ τὴ συφορά. Λεπτομέρειες περισσότερες γράφηκαν σὲ περασμένους τόμους τοῦ Ἀρχείου¹.

Στὸ Σκεπαστὸ ποὺ εἶναι κοινὴ ἡ πίστη στὶς μάγισσες καὶ στὴ δύναμή τους βεβαιώνουν πὼς μιὰ μάγισσα συγχωριανὴ τους τὰ παλαιὰ χρόνια κατέβασε τὸ φεγγάρι μὲ τὰ μάγια της καὶ τὸ ξανασήκωσε. Ὅταν τὸ ξανασήκωνε ἔτρεμε ὁ τόπος ὅλος. Προκοπὴ ὅμως ἡ μάγισσα αὐτὴ δὲν εἶδε ποτὲ. Ἀφελῆς πίστη ποὺ μόνον σὲ παιδικὰ παραμῦθια μπορεῖ νὰ τὴν συναντήσῃ κανεὶς.

Οἱ Νεράιδες.—Κοινὲς σ' ὅλη σχεδὸν τὴν Ἑλλάδα εἶναι οἱ παραδόσεις καὶ οἱ μῦθοι γιὰ τὶς νεράιδες. Ἀπὸ πολλοὺς ἀνατολικοθρακιῶτες ἀκούσαμε τὸ μῦθο γιὰ τὴν ἀρπαγὴ τῆς νεράιδας. Ἡ παρακάτω διήγηση ἔγινε ἀπὸ Σκεπαστιανό :

«Στὴ Μπιρμπιλὴ στὸν ποταμό, στὴν ἄκρη τῆ Σκεπαστοῦ γήλεγανα ποὺ γεῖχε νεράϊσες. Μνια νύχτα πέρασ' ἓνας χωριανὸς πὲ κεῖ. Οἱ νεράϊσες χόρευαν μέσα στὸν ποταμό. Ὁ χωριανὸς θαροῦσε ποὺ γήδανα χωριανὸς δου καὶ πῆγε νὰ δγεῖ ποιά κορίτσια ἔναι. Τσάκωσε μνιανα πὲ τὸ τσεμπέρ² καὶ πόμκε τὸ τσεμπέρ³ στὰ χέρια δου. Ἡ νεράϊσσα δὲ μποροῦσε νὰ πηγαίν'

1) Λεπτομέρειες γιὰ τὰ μάγια καὶ τὶς μάγισσες μπορεῖ κανεὶς νὰ ἰδεῖ στὸν Ε' καὶ ΣΤ' τόμο τοῦ Ἀρχείου.

μὲ τις ἄλλες. Εἶδε, παραεἶδε, κλούθσέ δονα κι' ἔγινε γυναῖκα δου." Ἐκανανα παιδιά. Ὁ χωριανὸς τὸ τσεμπέρ' ἔβαλὲ δο μέσα σὲ μνιὰ ταμπακέρα καὶ γεῖχε δο πὲ κα' στὰ κεραμίδια. Μνιὰ φορὰ πῆγ' ὁ δουλγέρος (ὁ χτίστης) γιὰ νὰ ξανασκεπάσ' τὸ σπίτ'. Κεῖ ποὺ ξανασκεποῦσε ἤυρε τὴν ταμπακέρα κι' ἔρριξέ δῆνα κάτ' στὸ πάτωμα. "Ἐτσ' πῶπεσ' ἡ ταμπακέρα, ἄνοιξε. Εἶδε δῆνά ἡ νεράισσα ποὺ γεῖχε τὸ τσεμπέρ' μέσα, κλέφτ' δο καὶ διάβκε. Πόμκε τὸ παιδί στὸ χωριανό' ».

Ἀρρώστιες καὶ θεραπεία πραχτικῆ

Γιαράδες.—Γιὰ τὴν θεραπεία τῶν πληγῶν (γιαράδες) τῶν ζώων, κάνουν διάφορες ἀλειψές: μείγμα ἀπὸ λάδι, κερί, μαστίχα ἢ μέσα σὲ ζεστὸ λάδι ρίχνουν κερί καὶ ὕστερα τὸ ἀφήνουν καὶ παγώνει. Ἄλλος τρόπος θεραπείας εἶναι τὸ πλύσιμο μὲ ἔννιὰ νερά. Στὸ τελευταῖο νερὸ λυώνουν μέσα κερί, τὸ ἀφίνουν παγώνει, κάνουν κατάπλασμα καὶ τὸ βάζουν στὴν πληγή. Κατάπλασμα ἐπίσης φκειάνουν μὲ σουσαμόλαδο καὶ κερί.

Πυρετός.—Γιὰ τὴν θεραπεία τῆς ἐλονοσίας (γιὰ νὰ κόψῃνα τὴν θέρμη) βράζουν τὸ χόρτο «πελῖνος» καὶ πίνουν τὸ ζωμό.

Κρύωμα.—Γιὰ νὰ περάσει τὸ κρυολόγημα κόβουν κλαδιὰ ἀπὸ λυγιά καὶ τὰ βράζουν μὲ ζεστὴ στάχτη (θερμοσπουδιά). Τὸ ζεστὸ κλαδί κατόπιν ἀκουμποῦν ἐπάνω στὸ κρυωμένο μέρος τοῦ σώματος.

Σκυλοδάγμα.—Φκειάνουν κατάπλασμα ἀπὸ κουκιά καὶ βάζουν στὴν πληγή ἢ δένουν ἓνα μεταλλικὸ νόμισμα.

Κοῦρβες.—Ἐτσι ὀνομάζουν παιδικὲς ἀρρώστιες. Πιθανὸν νὰ πρόκειται γιὰ τὸ σκορβοῦτον. Ὅταν ἐκδηλώνεται μὲ φαγοῦρες στὴ μύτη παίρνουν σκουλήκια, τὰ γητεύουν καὶ τὰ βάζουν στὴ μύτη τοῦ παιδιοῦ, πρᾶγμα ποὺ προκαλεῖ φτέρνισμα.

Κριτσάνι.—Ἀρρώστια τῶν βοδιῶν ποὺ ἐκδηλώνεται μὲ αἱματουρία καὶ ἀδυνατίσμα.

Παροιμίες καὶ παροιμιακὲς ἐκφράσεις

Ἀπὸ τίς παροιμίες καὶ τὰ αἰνίγματα τοῦ Σκεπαστοῦ δημοσιεύουμε μόνο λίγα, γιὰ τὸ περισσότερα εἶναι κοινὰ σὲ πολλὰ χωριά καὶ ἔχουν δημοσιευθεῖ σὲ ἄλλους τόμους τοῦ Ἀρχείου.

Ἀβγά.—Ἐχασε τ' ἀβγά καὶ τὰ καλάθια=Ἐχασε τὸ πᾶν.

Βούκα.—Γούλ' μέρα δρούκα-δρούκα καὶ τὸ βράδ' ψωμί καὶ βούκα=

1) Ὁ μῦθος ἔχει πολὺ παλιὰ τὴν καταγωγή καὶ μὲ μικρὲς παραλλαγὰς εἶναι γνωστὲς σὲ πολλὰ μέρη τῆς Ἑλλάδας. Βλέπε καὶ διηγήματα Παπαχριστοδοῦλου Π., Χριστούγεννα στὴ Θράκη.

Λέγεται γιὰ κείνους πού πάντοτε κινουῦνται, χωρίς νά μπορούν νά εξασφαλίσουν τὰ πρὸς τὸ ζεῖν.

Γαδούρι.—1) Τὸ γαδούρ³ ὄδε κατουράει μέσ³ τὸ νερό, κατουράει νά πνίξ³ τὸ σαμαρᾶ=Λέγεται γιὰ κείνους πού μετέρχονται πολλὰ μέσα νά ἐκδικηθοῦν κάποιο πού τοὺς ἔκανε κακό, χωρίς νά τὸ ἐπιτυχάνουν. 2) Γυρεύ³ ψόφιο γάδαρο νά βγάλ³ τὰ πέταλά τ³=Προσπαθεῖ μὲ κάθε τρόπο νά ὠφεληθεῖ.

Δοῦλος.—Τρωῶγε λίγο καὶ πιάσε ἓνα δοῦλο=Εἶναι προτιμότερο νά εἶσαι φτωχότερος καὶ νάχεις κάποιον νά σέ βοηθεῖ.

Καμήλα.—Ἡ καμήλα πῆγε νά γυρεύ³ κέρατα καὶ τῆς ἔκοψαν τ³ ἀφτιά=Ζημιωμένος πάντα βγαίνει ὅποιος ζητάει τ³ ἀδύνατα.

Κέρατο.—Μέσ³ τὸ κέρατο τῆ βοδιοῦ νά κρουφεῖς, ἐγὼ πάλ³ ἂ σ³ εὔρω=Πολὺ δύσκολο νά κρουφεῖ κανεῖς.

Λαρδόμοιρες.—Μᾶς ἔκοψε λαρδόμοιρες=Λέγεται γιὰ τοὺς φλύαρους καὶ καυχησιάρηδες.

Μικρός.—Μικρὸς δουλεύ³ μέγας πεινᾶ=Δὲν πρέπει νά περιμένει κανεῖς καλὴ ἐργασία ἀπὸ μικρούς.

Μούκια.—Ρίξε τῆ μούκια σ³ καὶ χτύπα με=Λέγεται ὅταν κανεῖς ἀπειλεῖται ἀπὸ ἀδυνατότερό του πού δὲν τὸν λογαριάζει.

Ντέρτι.—Γοῦλα-γοῦλα ντέρτ³ καὶ τ³ ἀνδροῦ μ³ ὁ θάνατος=Δὲν πρόκειται γιὰ ἀξιόλογο κακό, ὅπως γιὰ τὴν κακὴ σύζυγο δὲν ἔχει σημασία ὁ θάνατος τοῦ συζύγου.

Ντουμάνι.—Ἀψηλὰ χτυπᾶ τὸ ντουμάν³ (ἀψηλὰ πῆρε τὸν ἀμανέ)=Τὸ πῆρε ἀπάνω του, πολὺ ἀλαζωνεύεται,

Ὁρνιθα.—Γῆ ὄρνιθα σκαλίζοντας ἔβγαλε τὰ μάτια της=Λέγεται γιὰ κείνους πού ἀνακατεύονται πολὺ σὲ μιὰ δουλειὰ καὶ βγαίνουν ζημιωμένοι.

Ποντικός.—Κι³ ὁ ποντικός στη θάλασσα νά κατουρήσ³ κέρδος ἔναι=Καὶ ἡ μικρὴ συμβολὴ σὲ ἓνα ἔργο ἔχει τὴν ἀξία της.

Σπίτι.—Στὸ σπίτι μ³ νά φᾶμε καὶ νά πιοῦμε καὶ στὸ δικό σ³ νά εἰποῦμε παραμύθια=Λέγεται στίς περιπτώσεις πού θέλει κανεῖς τὴ συναναστροφὴ μὲ τὸ ἀζημίωτο.

Τρεχός.—Ἐπιμέν³ σάν πισινὸς τρεχός=Λέγεται γιὰ κείνους πού ἐνοχλητικὰ κι³ ἀνώφελα ἐπιμένουν.

Φάδι.—Ἔναι πλειότερο στὸ φάδ³ παρὰ στὸ στημόν³=Εἶναι κοντόχονδρος.

Αἰνίγματα

Ἀδέρφια.—Τρία ἀδέρφια κάδανα τῶνα γήπαιρνε καὶ διάβαινε,

τάλλο ἔτρωγε καὶ δὲ χόρταινε, τάλλο κοιμούδανε καὶ δὲν ξύπνησε. = Φωτιά, καπνός, στάχτη.

Γιανιτσαριά.—Κόκκινη γιανιτσαριά οὐλο μαυροκέφαλη. = Ἀγοριοτριάνταφυλλιά.

Δαμαλίδα.—Κόκκινη δαμαλίδα σκεῖ τὸ βουνὸ κι' ἔρχεται. = Φωτιά.

Θυγατέρα.—1) Ἡ ἀψηλή μ' ἢ θυγατέρα λάζ-τραζ τὸ κορμί της = Πινακωτή 2) Ἡ ἀψηλή μ' ἢ θυγατέρα στήν κορφὴ τὸ ἔχ' τὸ δόντ'. = Βουκέντρα.

Καλόγερος.—Ἐνας μακρὺς καλόγερος σαράντα ζνάρια φόργιε καὶ πάλ' ἢ κοιλιά δου φαίνδανα. = Βαρέλι.

Κουμαρόπλο.—Ἐνα κουμαρόπλο ἔχ' δυὸ λογιῶν νερό. = Ἀβγό.

Μπάλωμα.—Πὰ στὸ τσάνκο μπάλωμα. = Νύχι.

Σεδούκι.—Ἐχω ἓνα σεντουκάκ' κι' ἔχ' μέσα κάτι-κάτι. Σὰν παγαίν' τὸ κάτι-κάτι τί τὸ θέλω τὸ σεντουκάκ'. = Ὁ ἄνθρωπος καὶ ἡ ψυχὴ.

Τίρι-τίρι.—Στὸ τίρι-τίρι κρέμεται, στὸ τίρι τυραννιέται μὰ τὸ θεγό, μὰ τὸ φωμί, φοβοῦμαι νὰ τὸ πιάσω. = Ἡ καντήλα.

Φουσκωτό.—Πὲ πὰν' φουσκωτό, πὲ κάτ' φουσκωτὸ ἢ κοιλιά δου φουσκών'. = Ἀδράχτι.

Λαϊκὸ δίκαιο

Σημειώνουμε ἔδῳ μερικὲς ἀπὸ τῆς μορφῆς τῆς κοινωνικῆς ζωῆς τῶν Σκεπαστιανῶν ποὺ ρυθμίζονται ἀπὸ τὶς λαϊκὲς ἀντιλήψεις τους γιὰ τὸ δίκαιο.

Ἀποκλήρωση.—Σὲ περιπτώσεις διαφωνίας γονέων πρὸς τὰ παιδιά γίνεται ἀποκλήρωση. Ὅρος εἰδικὸς ποὺ μεταχειρίζονται στήν περίπτωσι αὐτὴ εἶναι «ἀδικῶ» «βγάνω ἄδικο».

Διανομὴ περιουσίας.—Γίνεται ἔξ ἴσου σὲ ὅλα τὰ παιδιά. Τὸ κάθε μερίδιο ὀνομάζεται «μοιράσ'».

Συμβόλαια.—Τὰ συμβόλαια ὀνομάζονται «ὀμόλογα». Ὁ ἐγγυητὴς εἶναι ἀπόλυτα ὑπεύθυνος. Πολλὰ ὀμόλογα ἔγραφαν τὴ φράσι «ἐγγυητὴς καὶ πληρωτὴς». Ὁ ἀγράμματος συμβαλλόμενος γιὰ τὴν ἐπιβεβαίωσι τῶν συμφωνουμένων βουτοῦσε τὸ χέρι του στὸ μελάνι καὶ τὸ πατοῦσε κατόπιν ἐπάνω σὲ σταυρὸ χαραγμένο μὲ μελάνι ἐπάνω στὸ «ὀμόλογο» στὴ θέσι τῆς ὑπογραφῆς.

Φόροι.—Οἱ φόροι εἶναι γνωστοὶ μὲ ὀρολογίες τουρκικὲς:

ὄσουρ παρασί εἶναι ὁ φόρος τῆς δεκάτης γιὰ τὰ σταφύλια
γιουμπρούκ-παρασί » » » » γιὰ τὸ κρασί.

βεγλίκ' εἶναι ὁ φόρος 4—5 γρόσια γιὰ κάθε πρόβατο.

γιμλάκ' » » γιὰ τὰ σπίτια.

νδάγκακ' » » ποὺ πλήρωναν οἱ ξυλουργοί.

*ονδαλίκ** εἶναι ὁ φόρος πού ἐπλήρωναν οἱ καρροποιοί.

Τιμωρίες.—Μεγάλο κακὸ θεωρεῖται ἡ μοιχεία. Γιὰ τιμωρία τοῦ μοιχοῦ ἔπαιρναν πίσσα καὶ μὲ ἓνα πανὶ μουτζούρωναν τὴν πόρτα τοῦ σπιτιοῦ του. Αὐτὸ ἐθεωρεῖτο πολὺ ἐξευτελιστικό.

Ἔργασια.—Διάφορες ἐργασίες δίδονται στοὺς ἐργαζομένους ὄχι μὲ τὸ μεροδούλι, ἀλλὰ «ξεκομμὴ» δηλ. ἀποκοπὴ ὅπως ἄλλοῦ λέγεται. Πολλὲς φορὲς συγκεντρώνονται καὶ ἐργάζονται μαζὶ οἱ γυναῖκες ἢ καθε μιὰ τὴ δική της δουλειά. Οἱ συνεργασίες αὐτὲς ὀνομάζονται «ἀργατιές».

Ὀρτακιά.—Ὀνομάζεται ἔτσι ἡ σχέση τοῦ καλλιεργητῆ ἐνὸς χωραφιοῦ πρὸς τὸν ἰδιοκτήτη. Ὁ πρῶτος καταβάλλει τὴν ἐργασία, ὁ δεῦτερος τὸ χωράφι καὶ τὸ σπόρο. Τὸ εἰσόδημα μοιράζεται.

Κληρονομία.—Ἄν πέθαιναν οἱ γονεῖς καὶ ἄφηναν ἀνήλικα παιδιὰ χωρὶς προστασία, τὴν περιουσία τὴν ἀνελάμβανε ἓνας συγγενὴς ἢ ἄλλος χωριανὸς γιὰ νὰ τὴν διαχειριστεῖ μέχρι τὴν ἐνηλικίωση τῶν παιδιῶν. Αὐτὸς ὀνομάζεται «κριτής».

Ἄν κάποιος πέθαινε καὶ ἄφηνε μόνον κορίτσια, δὲν κληρονομοῦσαν μόνον τὰ κορίτσια ἀλλὰ καὶ ἀρσενικοὶ συγγενεῖς, ἓνας ἢ περισσότεροι τοῦ πεθαμένου, γιὰτὶ «χωρὶς ἀρσενικὸ μοιρασιὰ δὲ γίνεται».

Μῦθοι

Τοὺς παρακάτω μύθους, μερικοὶ ἀπὸ τοὺς ὁποίους εἶναι παραποίηση καὶ μακρινὴ ἀπήχηση παλαιῶν μύθων, διηγήθηκε στὴ Σκεπαστιανὴ διάλεκτο ἡ Ἄννα Στοῖδη, 80 περίπου ἐτῶν.

1. Ἡ ψευτιά τῆς μαμμῆς

«Πόνεσε μνιὰ νεράϊσσα καὶ πῆγε ὁ ἄδρας δῆς καὶ πῆρε τὴ μαμμή. Πῆγε ἡ μαμμὴ στὸ σπὶτ'. Λέγει δῆνα κρυφὰ ἡ νεράϊσσα: Νὰ μὴν πῆς πῶν' κορίτσ', νὰ πῆς πῶν' ἀγῶρ, γιὰτὶ ἂν πῆς πῶν' κορίτσ' ἂ σὲ φάγω. Ἔγινε τὸ παιδί.—Τοῦλγο παιδί ἐν' μαμμῆ;—Ἀγῶρ! Χαρὰ ὁ ἄδρας! ἔβαλε τραπέζ'. Γιόμισε τὸ τραπέζ' καὶ γήλεγε:—Φέρε καὶ πὲ κεῖνο πού δὲν ἔχ'. Γήρ-κουνδανα τὰ φαγιά. Φέρε πὲ κεῖνο πού δὲν ἔχ'. Γήρ-κουνδανα τὰ φαγιά. Καὶ μεῖς δὲν πρέπ' νὰ λέμε πού δὲν ἔχουμ', ὅδε μᾶς γυρεῦνα κάτ'. Γῆρτε ἡ ὥρα χαρσέ δῆνα τὴ μαμμὴ, καὶ πῆγε δῆνα στὸν τόπο δῆς. Γεῖπε τὴ γυναῖκα δου νὰ ξετιλίξνα τὸ παιδί νὰ δγιοῦνα τί ἔναι. Ἡ μαμμὴ γεῖχε βάλ' κερὶ, κεῖ στὸ μέρος. Πῆρε ὁ ἄδρας καὶ πῆγε στὴ μαμμὴ, βροδοῦσε καὶ φῶναζε:—Κυρὰ μαμμὴ, κυρὰ μαμμὴ, κερένιο γήδαν τὸ μπιμπί. Ἡ μαμμὴ θύμνιαζε γούλ' νύχτα καὶ δὲν ξέβαινε πόξω. Πὲ τότε καὶ γύστερα οἱ μαμμές πρέπ' νὰ καταλάβνα τὸ παιδί γιὰ νὰ βγαίνα ὄξω».

2. Πῶς ἔγινε ὁ λόγος

«Μνιὰ γυναῖκα γήθελε νὰ κάν' τὸν ἄδρα δῆς πελτὲ πὲ τὸ μουστο νὰ

φάγ' καὶ δὲ γήξερε, Δὲ γήθελε καὶ νὰ ρωτήσ' νὰ μὴ ντροπιαστεῖ. Πῆγε στὸ χωρατῆ κι' ἄκουγε. Λέγ' μνιὰ κεῖ πού χωράτευε «σὺν ἀνάλατος πελτές». —Δὲν βάννα ἄλας στὸν πελτέ; λέγ' κείνη. Τῆς εἶπανα ὅτι δὲ βάννα ἄλας. Πῆγε κι' ἔποισε' πελτέ κι' ἔφαγανα. Πὲ τότε κι' ὕστερα πῶμνε σὲ γουλνοῦς τὶς ἀνθρῶπ' ὁ λόγος : «σὺν ἀνάλατος πελτές».

3. *Μάθημα ὑπακοῆς*

«Ἐνας ἄθροπος πανδρεύτικε καὶ γήθελε νὰ κἀν' τὴ γυναῖκα του νὰ τὸν κούγ'. Στεφανώθηκε δηνα, γυρίζ' διαβαίν' στὰ ψέματα. Γυρίζ' τὰ ξοπίσω, πάει καὶ βρίσκ' μνιὰ γάτα καὶ νεβαίνοντας τὴ σκάλα σκίζ' τὴ γάτα στὴ μέσ'. Γεῖδε δονα ἢ γυναῖκα καὶ λέγει δονα:—Τί ἔκανες ἄθρο;—Κεῖν' πού δὲ μὲ κοῦνα λέγ' ἔτσ' ἂ τοὺς κἀνω, καὶ σὺ ἅμα δὲ μὲ κοῦς ἔτσ' ἂ σὲ κἀνω. Πὲ τότε καὶ γύστερα ἤκουε δονα ἢ γυναῖκα του κι' ἔζησανα καλὰ στὴ Θράκη».

4. *Ἡ ἀκριτομύθεια τῆς γυναίκας*

«Ἐνας ἄθροας γήθελε νὰ ξετάσ' τὴ γυναῖκα του ἂν βαστῆ μυστικὸ καὶ γεῖπε δην:—Σκότωσα ἓνα ἄνθρωπο καὶ τὸν παράχωσα πὲ κἀτ' τὴ σκάλα, ἀλλὰ σὺ νὰ μὴν πῆς τίποτα. Σκότωσε τὴν κατσῖκα καὶ ἔβαλέ δην στὸν τόπο πού γεῖπε δην. Ξέβκε ἢ γυναῖκα ὅξω στὸ χωρατῆ καὶ γεῖπε πού ὁ ἄθροας δης σκότωσε ἓναν ἄθροπο. Πήγανα, ἔπιασανα τὸν ἄθροπο κείνο καὶ γείπαδονά. —Γιατὶ σκότωσες τὸν ἄνθρωπο; --Ἐγὼ λέγ' δὲ σκότωσα ἄνθρωπο. Πήγανα πὲ κἀτ' στὴ σκάλα καὶ γηύρανα τὴ γατσῖκα. Κατάλαβέ δην τότε τὴ γυναῖκα του πού δὲ γήξερε κρυφὸ νὰ κἀν'».

5. *Ὁ παποῦς π' ἀγάπησε*

«Ἐνας παποῦς γήδανα ἑκατὸ δέκα χρονῶ. Γάπσε ἓνα κορίτσ'. Τὸ κορίτσ' σὺν τ' ἄκουσε πῆγε κι' ἀνέβκε πὰ σὲ μνιὰ μηλιά. Πήγανα τὸ γείπανα τὸν παποῦ:—Τὸ κορίτσ' ἔφυγε καὶ πῆγε πὰ στὴ μηλιά. Ὁ παποῦς λέγ':—Ἐγὼ τὸ δένδρο κόφτω δο καὶ τὸ κορίτσι παίρνω. Πήγαινε χῶμα στὴ μηλιά καὶ γήλεγε:

Νὰ μηλιά τὸ χῶμα σου
καὶ δῶσε με τὰ ἄνθη σου
τὰ ἄνθη σου καὶ τ' ἀπάνθη σου
καὶ τὴν κοκκινάδα σου.

Τὸ κορίτσ' δὲ γατέβαινε πὲ τὴ μηλιά. Ὁ παποῦς φώναξε ξεφώναξε ὡς τὰ πού πέθανε κεῖ».

1) ἔποισε=ἐποίησε, ἔκαμε.

6. Ὁ τυχερὸς σώζει τὸν ἀτυχο

«Ἐνα γαιρὸ γεννήθηκε ἕνα κατσιβελί. Πῆγε ὁ μπαμπᾶς του καὶ τῷ γραψε τὴ τύχη του : Νὰ μὴ δγεῖ πίκρα. "Ἀκουσ' ὁ βασιλὲς καὶ πῆγε καὶ κείνος καὶ τὸν ἔγραψε ἡ τύχ' τὸ παιδί του: Νὰ γέν' εἴκοσι χρονῶ, νὰ τὸ παντρέψ', νὰ πάγ' τὸ βράδ' τὸ φεῖδ' τὰ τὸ φάγ'. Φύλαγ' ὁ βασιλὲς, ἔγινε τὸ παλληκάρ' του εἴκοσι χρονῶ καὶ γεῖπε νὰ τὸ παντρέψῃ νὰ πάρῃ ἕνα κατσιβελου, ἐπειδὴ ἄκουσε τὴ γουβέντα ποὺ εἶπανα οἱ τύχες στὸ κατσιβελί.

Ἡ γυναῖκα του δὲν τὸ ἔστρεξε. — Ἐγώ, λέγ' ὁ βασιλὲς, ἄκουσα τὴν τύχ'. Δὲ θὰ δγεῖ πίκρα. Ἐστρεξε ἡ βασίλισσα. Γύστερα πήρανα τὸ κορίτσ'. Λέγ' ὁ βασιλὲς: — ἂ δοκιμάσουμε τὴν δύχ'. Ἐκανα ἕνα σαράγ' ἔκλεισανα γοῦλα τὰ παραθύρια νὰ μὴ νέβ' τὸ φεῖδ'. Ἐβαλανα πόξω φύλακ' νὰ φυλάγῃ πε τὰ σπαθιά. Γύστερα πλάγιασανα τὰ παιδιὰ καὶ ποκοιμήθκανα.

Τὸ φεῖδ' νέβκε νὰ φάγ' τὸ παλληκάρ'. Τὸ κορίτσ' ἔπιασε τὸ φεῖδ' καὶ βάστα δο. Ἄνοιξανα, πηγαίν' ὁ μπαμπᾶς, γλέπ' τὸ φεῖδ' ποὺ βαστᾷ δο τὸ κορίτσ' καὶ δὲν ἤξερε τί ἔναι. Πῆρε τὸ φεῖδ' ὁ βασιλὲς, ἔκλεισε τὴ θύρα καὶ διάβκε. Τὸ πουρνὸ κοιμούδανα τὰ παιδιὰ. Σκώθκανα καμνιὰ φορὰ καὶ πήγανα στὸ βασιλέ.

— Τί καλαργησάτε; λέγ' ὁ βασιλὲς. — Νά, κοιμούμαστε λέγ' τὸ παιδί.

Λέγ' ὁ βασιλὲς τὴ βασίλισσα τότε: — Ἐγὼ τὸ γήλεγα ποὺ τὸ κορίτσ' ἔχ' τύχ'. Ἐσωσε τὸ παιδί μας. Ἄν δὲ γήδου τοῦτο ἔλα φάγ' τὸ παιδί μας τὸ φεῖδ'».

7. Ὁ τσομπάνος καὶ τὸ φίδ'

«Ἐνα γαιρὸ χωρατεύανα τὰ ζῶγα. Γήδανα ἕνας τσομπάνος καὶ φύλαγε τὰ πρόβατα. Γεῖδε ἕνα δένδρο καίγανδαν καὶ καίγανδαν κι' ἕνα φίδ' καὶ δὲν μπορούσε νὰ κατέβ'. Γεῖδε τὸν τσομπάνο καὶ φώναξέ του. — Ἐλα τσομπάνε, νὰ μὲ γλυτώσς. — Πῶς ἂ νέρω, λέγ' ὁ τσομπάνος, φοβοῦμαι νὰ νέρω, ἂ μὲ τσιμπήσς. — Σὰ φοβᾶσαι, λέγ' τὸ φίδ', κόψε μνιὰ βέργα, βάλ' τη μακριὰ πὰ στὸ δένδρο καὶ γὰ ἂ κατέβω.

Ἐκοψε βέργα. ἔρριξε, κατέβκε τὸ φίδ'. Γύστερα ρώτσε τὸ φίδ': — Τί θέλ'ς νὰ σὲ δώσω; γρόσια θέλς, τί θέλς; — Δὲ θέλω τίποτα λέγει ὁ τσομπάνος. Θέλω μονάχα. νὰ μὲ δώσς νὰ καταλαβαίνω τὴ γλωσσὴ πὲ γοῦλα τὰ ζῶγα, ὅσα ἔναι στὴ ντουνια καὶ πὲ γοῦλα τὰ πετούμενα. — Νοῖξ' τὸν στόμα σου, νὰ φτύσω μέσα, λέγ' τὸ φίδ' νὰ καταλαβαίνς. — Φοβοῦμαι, λέγ' ὁ τσομπάνος. — Ρίξ' τὴ γουκουλέκα ¹⁾ σου, λέγ' τὸ φίδ' νὰ φτύσω πάνω. Ἐρριξε τὴ γουκουλέκα του, ἔφτυσε τὸ φίδ' καὶ τὴν ἔγλειψε. Ἐμαθε τις γλώσσες γοῦλες.

Μνιὰ φορὰ γήθελε νὰ πὰ νὰ γειτονέψ'. Νέβκε τὴν φοράδα του καὶ πάγανανα. Στὸ δρόμο ποὺ πάγανανα χλιμίδριξε ἡ φοράδα. Κατάλαβε κείνος καὶ γέλασε. — Ὡχ, πεστάθκα ²⁾ γεῖπε ἡ φοράδα, γιὰτ' ἤδου βαρεμέν'. Τί γελᾶς λέγ' τὸ δζομπάνο. Αὐτὸς δὲν τὸ γεῖπε. Στὸ δρόμο γύστερα γηύρανα

ένα κεφάλ' ἄθροπίτικο, γυναικίτικο γιά ἀδρίτικο. "Ἐγραφε πὲ πάν' στή γο-
ροφή: Κεῖνα πῶπαθα τὰ ξέρω, κεῖνα πού θὰ πάθω δὲ δὴ ξέρω.

Πῆρε τὸ κεφάλ' μαζί του στὸ δισάκκ' καὶ πῆγε στὸ σπít'. Γῆυρε
τῆ γυναῖκα του. Ζούλεψε κεῖν' καὶ λέγ'. — Γιατατὶ τὸ πῆρες τὸ κεφάλι;.
Θάρεψε πού γήδανα παραδερφή του, φιλενάδα του. Κεῖνος γήθελε νὰ δγει
τὰ πάθ' ὁ τὸ πεθαμένο κεφάλ'. Δὲ γήλεγε δὸ τῆ γυναῖκα του. Κεῖν' πὲ τὸ
θυμό της, ἀναψε τὸ φοῦρο, ἔρριξέ δὸ μέσα, ἔκαψέ δὸ. — Νά, λέγ' κεῖνος, τὸ
κακὸ πού ἔλα πάθ'. Δὲ γήλεγε τῆ γυναῖκα του. Κεῖν' ἔκανε τὴν ἄρρωστία
ψέματα. "Ἐκανε κόλλυβα. "Ἡ ἄ μὲ τὸ πῆς, λέγ, ἢ ἄ πεθάνω. Συλλογιόν-
δανα κεῖνος καὶ βγῆκε καὶ κάνδανα. Γήδανα κεῖ κι' ὁ πετνὸς πὲ τὶς ὄρι-
θες καὶ γεῖπε. — Αὐτὸς ἔναι ἄγροικος.⁴ "Ἐγὼ σαράνδα ὄριθες ἔχω καὶ ὀρίζω
δες καὶ κεῖνος μνιὰ γυναῖκα καὶ δὲν μπορεῖ νὰ τὴν ὀρίξ'. Νὰ πάει νὰ πάο'
ἔνα ξύλο καὶ νὰ τῆς πεῖ: Νά σε, νά σε πεθαμὸ καὶ ἄ σηκωθεῖ, ψέματα τὸ
φκιάν'. "Ἀκουσε κεῖνος καὶ κατάλαβε τῆ γλωσσὴ τῆ πετεινοῦ, γιὰτὶ γήξερε
γοῦλες τὶς γλωσσες. Πῆγε, πῆρε τὸ ξύλο δῶκε δην. Νά σε πεθαμὸ, νά σε
πεθαμὸ, ψέματα τὸ φκιάνς. Σκώθηκε κεῖν' καὶ δὲ γήδαν ἄρρωστη γύστερα.
"Ἐτ' τὸ φίδ' ἔκαμέ δὸν τὸ καλό».

8. Γιατὶ κουφάθηκε ὁ Ἅγιο-Λιᾶς

«Ἐνας πλούσιος φόρτωσ' ἔνα ἀμάξ' στάρ' καὶ πῆγε νὰ τ' ἀλέσ' στὸ
μύλο. Στὸ δρόμο πού πήγαινε βρέθηκε ἕνας φτωχὸς καὶ γεῖχε ἕνα κιλὸ στάρ'.
Γεῖπε κεῖνος ὁ φτωχὸς: — Βάλε τὸ σακκούλι πάνω στ' ἀμάξ' νὰ μὴ κουρά-
ζουμαι. Ὁ πλούσιος ἔβαλε κακὸ στὸ νοῦ του. — Βάλτο, λέγει, τὸ σακούλ'. Γή-
θελε νὰ κλέψ' πὲ τῆ φτωχοῦ τὸ σακούλ'. "Ἀνοιξε τὸ σακούλ' κι' ἔκλεψε.

Ἐὸ Ἅϊ-Λιᾶς ἔτυχε κεῖ καὶ γεῖδε. Δὲν τὸ παραδέχτηκε. "Ἐκανε μνιὰ
βροχὴ καὶ τὰ πράματα καὶ τὸ στάρ' χάθηκαν. Γεῖδε δὸν ὁ Θεγὸς καὶ τοῦ
λέγ': — Τί ἔκανες; — Νά, λέγ', τόσο στάρ' γεῖχε κι' ἔκλεψε. — "Ἐγὼ γήθελα,
λέγ' ὁ Θεγὸς, νὰ τὸν κάνω νὰ γέν' σάν ἐκεῖνο φτωχὸς, δὲν ἔκανες καλά.
Κόφτ' δὸν ἕνα μπάτσο καὶ πὲ τότε καὶ γύστερα ὁ Ἅγιο Λιᾶς πῶμνε κουφὸς
καὶ δὲν ἀκούγ'».

9. Γιατὶ ἀψήλωσε ὁ Θεὸς

"Ἡδανα ἕνα γαιρὸ ὁ Θεγὸς πολὺ χαμλὰ καὶ περνούσανα τὰ πράματα
καὶ τὸν ἔγλειφανα. Μιὰ γυναῖκα ζύμωνε, λερώθηκε τῆ παιδί της καὶ φύλαγε
νὰ βγάλ' τὴν πῆττα νὰ σφουγγίσ' τὸ παιδί της. "Ἄμα γεῖδ' ὁ Θεγὸς δὲν τὸ
δέχτηκε κι' ἔρριξε τσεβρὲ νὰ σφουγγίσ'. Ἡ γυναῖκα κράτισε τὸ τσεβρὲ νὰ τὸν
φορεῖ. Ξέβκε ἢ πῆττα καὶ πὲ τὸ καύκαλο σκούπσε τὸ παιδί. "Ἄμα γεῖδε ὁ

1) γουγουλέκα (ἦ)—τὸ ποιμενικὸ ραβδί, ἢ ἀγκλίτσα. 2) πεστάκα=ἀπό-
στασα. 3) τὰ πάθ'(ει) τί θάπάθει. 4) ἄγροικος=ἀνόητος.

Θεγὸς παρακάλεσε τὴ θάλασσα : — Δῶσε μ' θάλασσα ἀψηλὸς καὶ γὼ νὰ σὲ δώσω βάρη, γιὰ νὰ μὴ λογιᾶζω τέτοια πράματα. Πὲ τότε καὶ γύστερα ὁ Θεγὸς πῆγε ψηλὰ κι' ἡ θάλασσα ἔγινε βαθειὰ πολὺ».

10. Ἡ τύχη τοῦ τεμπέλη

«—Ἐνα καλὸ κι' ἔμορφο κορίτσι' πὲ ἄλλα κορίτσια πῆγανα στὸ θέρος νὰ θερίσῃ. Γύστερα δυὸ παλληκάρια κἀνάνα πὲ κάτ' στὸ δένδρο. Τῶνα παλλικάρ' γεῖχε τῶνα ποδάρ' πὰ στ' ἄλλο. Πέρασανα γοῖ τύχες καὶ γεΐδανα τὰ παλληκάρια.—Δγὲ λέγ' τὰ κορίτσια θερίζῃνα καὶ δὲν παγαίνα τὰ παλληκάρια νὰ βοηθήσῃ. Αὐτὸς ὁ χαῖνς λέγ' ἡ τύχ' ἀ πὰρ' αὐτὸ τὸ κορίτσι'. "Ὅπως γεῖπε κι' ἔγινε. δὴλίξε-δὴλίξε!) καὶ κείνος ὁ χαῖνς πῆρε τὸ κορίτσι' ποὺ δούλευε».

11. Ἐθγνώμονες καὶ ἀχάριστοι

«—Ἐνα γαιρὸ δὲν ἤξερανα ὁ κόσμος. Ξέβκε ὁ Θεγὸς νὰ ξετάζ' τὸ γόσμο. Γεῖδε ἓνα ποὺ καμάτευε λούρα-λούρα. Λέγει δου ὁ Θεγὸς:—Νὰ πηγαῖνς πὰν' κάτ'.—Καλό, λέγ' παπποῦ. Διάβκε ὁ Θεγὸς.

Βοῆκε μνιὰ γυναῖκα πῶφαινε. Νέβαζε τὴ σαγίττα πὲ τὴ μνιὰ τὴ μεριά, ἔκοφτε τὴ γλωστή, γύριζε πὲ κεῖ, ἔκοφτε τὴ γλωστή.—"Ὁχι, ἔτσ' λέγ' ὁ Θεγὸς, νὰ μὴ γόφτς τὴ γλωστή. Διάβκε ὁ Θεγὸς, πῆγε βοῆκε μνιὰ παρῆα καὶ κἀνάνα, δὲν χόρευανα. Λέγει δους ὁ Θεγὸς.—Σφρίξτε μνιὰ βίτσα στὴ γῆ, θὰ ξέβ' κρασί νὰ πίντε καὶ νὰ μεθύστε. Διάβκε ὁ Θεγὸς.

Γύστερα πῆγε σὲ ἄλλο σπὶτ' καὶ γύρεψε καβέ. Δὲ γεῖχε ἡ νοικοκυρά γάλα νὰ ποίσ' καβὲ πὲ τὸ γάλα. Μέσ' τὴν αὐλὴ ἤσανα κάργες. Αὐτὲς οἱ κάργες γοῦλες βουβάλια νὰ γέννα γεῖπ' ὁ Θεγὸς. Ἐγινανα βουβάλια, ἔδινανα γάλα, γεῖχε ἡ νοικοκυρά, ἤπινε καὶ πουλιοῦσε. Γύρσε ξανὰ ὁ Θεγὸς καὶ γηῦρε τὸ ρετσπέρ' ποὺ καμάτευε. —Ποιὸς σὲ γεῖπε, λέγ', νὰ κἀνς ἔτσ'; —Πέρασ' ἓνας παπποῦς, λέγ', καὶ μὲ γεῖπε : —Βλόγησέ δον τὸ ρετσπέρ' νὰ δουλεύ', νὰ γιομῶζ' τὸ σπὶτι δου νὰ τρώγ' γοῦλος ὁ κόσμος.

Γηῦρε πάλε τὴ γυναῖκα πῶφαινε. —Ποιὸς σὲ γεῖπε, λέγ', καὶ φαῖνς ἔτσ'; —Ἀλί μου κι' ἀπατή μου, λέγ' κείν', καταρίστηκε δην ὁ Θεγὸς : —Νὰ φαῖνς γοῦλο τὸ χρονο καὶ νὰ παίρνς πὲ κάτ' στὴν ἀμασκάλη σ' τὸ πανί. Προκοπὴ νὰ μὴ γλέπς. Γηῦρε γύστερα τὶς ἀνθρῶπ' ποὺ γλέδιζανα μεθυσμέν' πὲ τὸ κρασί. Γεῖπε δους ὁ Θεγὸς : —Ποιὸς σὰς γεῖπε καὶ γηύρατε τὸ κρασί ; —Νά, λέγ', πέρασε ἓνας παπποῦς καὶ μᾶς γεῖπε : —Βλόγησέ δους. Καὶ γεῖπε δους : —Βλογημένο τὸ κρασί σας, νὰ πίντε, νὰ χαιρόσστε. Γηῦρε γύστερα τὴ γυναῖκα μὲ τὰ βουβάλια καὶ γύρεψέ δην καβέ. Κεῖν' γεῖπε : —Δὲν ἔχω γάλα νὰ κἀνω καβέ. Εἶχα καὶ πούλησά δο. —Κάρ-

1) δὴλίξε δὴλίξε=ἐπέρασε ὁ χρόνος, τῶφεραν τὰ πράγματα, ἐγύρισ' ὁ τροχός.

γες γήδανα, λέγ' ὁ Θεγός, καὶ κάργες γίννα.

Τόση προκοπὴ ἔχνα οἱ γυναῖκες».

12. Ἀράχνη—Χελώνα—Μέλισσα

«Ἐνα γαιρὸ μνιὰ μάννα γεῖχε τρεῖς θυγατέρες. Ρώστησε κι' ἔστειλε φώναξε τὴ μεγάλ' τὴ θυγατέρα νὰ νῆρτ' νὰ τὴν γειτονέψ'. Διάζανδανα πανὶ καὶ γεῖπε : —Διάζομαι, λέγ', θέλω νὰ σκώσω τὸ πανὶ μου. —Νὰ διάζται, λέγ', καὶ στὸ κεφάλ' δης νὰ μὴν ἔχ' πανί. Ἔγινε ρόγα ¹⁾ καὶ διάζεται-διάζεται καὶ πανὶ δὲν ἔχει. Φώναξε τὴ μεσιάνα νὰ νῆρτ'. Γεῖπε κείν' : —Ἐγὼ πλύνω καὶ δὲ μπορῶ νὰ τν δγιῶ. —Τὴ σκάφ', λέγ' ἡ μάννα, νὰ τήνε πάρ' στὴ ράχη δης νὰ δρεχ' στὰ βουνά. Ἔγινε χελώνα. Φώναξε καὶ τὴν ὀλόμικρη. Κείν' γεῖπε : —Ζυμώνω καὶ ἄ ζυμώσω καὶ ἄ νέρωτω. Γεῖπε κείν' : —Τὸ ψωμί δης νὰ γέν' κερὶ καὶ τὸ λυάμα ²⁾ μέλ'. Ἔγινε μέλισσα».

Παραμύθια

1. Ἡ τίμια γυναῖκα

(Ἀφηγήθηκε ὁ ἑβδομηντάρης Δημ. Σοφιδιώτης)

Ἐνα γαιρὸ ἦδανα δυὸ ἀδέρφια, ἀδερφὸς καὶ ἀδερφή. Γ' ἡ ἀδερφή ἦδανα παδρεμέν', ὁ ἀδερφὸς ἐλεύθερος. Λέγ' ὁ ἄδρας τῆς ἀδερφῆς : —Μᾶς πάτσε ἡ φαμίλια, νὰ βροῦμε καμνιάνα νὰ παδρέψουμε τὸν ἀδερφό σ'. Φωνάζνα καὶ τὸν ἀδερφό καὶ τὸν λένα : —Γῆρτε καιρὸς νὰ βροῦμε καμνιάνα νὰ σὲ παντρέψωμε, γιατί μᾶς πάτσε ἡ φαμίλια. —Ναί, λέγ' κείνος, ἀλλὰ νὰ μὲ δώστε τὸ σπὶτ' ἐμένα. Περιμέντε κάνα χρόνο νὰ κερδίσω λίγους παράδες κόμα, νὰ κάνω σπὶτ' νὰ παδρευτῶ. Π' ἓνα χρόνο κ' ὕστερα, κέρδσε παράδες, πῆρε μέρος, ἔκανε σπὶτ'. ἠῦρανα κι' ἓνα κορίτσ'. Πάδρεψά δον. Συλλογιέται τώρα : —Λίγα λεφτὰ ἔχω, τί ἄ κάνω ! —Γυναῖκα, λέγ', ἐγὼ ἄ πάω ξενιτειὰ νὰ φέρω παράδες γιὰ νὰ ζήσουμ'. —Καλά, λέγ' ἡ γυναῖκα. Ἔβαλε τὴ γυναῖκα δον θροφή γιὰ τρία χρόνια καὶ γοῦλα τὰ χρειαζούμενα. —Αὔρι, λέγ', γυναῖκα, θὰ διαβαίνω. Τρία χρόνια κι' ἔξι μέρες θὰ μὲ φυλάξς. Πέρασσανα οἱ ἔξι μέρες πὲ τὰ τρία χρόνια κι' ὕστερα παδρέψου. Ἄ ξέρος θὰ γεῖμαι πεθαμένος.

Σκώθηκε, πάει. Γηῦρε ἓνα μέρος, δούλεψε ἓνα χρόνο. Πῆρε χίλια γρόσια. Τὸν ἄλλονα τὸ χρόνο δουλεύ' ἔξι μῆνες κι' ἔξι μῆνες ἄρρωστος. Τρώγ' χίλια πεντακόσια γρόσια. Τὰ χρόνια δυὸ καὶ πεντακόσια γρόσια χρέος. Τὸν ἄλλονα τὸ χρόνο πῆγε γηῦρε ἓνα μέρος δουλεύ'. Ὁ Χατζῆς πὺν χρώσταγέ δην γύρευε τὶς παράδες πὲ τὸ ἀφενδικό δου. —Ἐλα, λέγ' τ' ἀφενδικό, νὰ

1) ρόγα (ἡ)=ἡ ἀράχνη.

2) λυάμα (τὸ)=τὸ νερὸ πὺν ἀναλύουν τὸ ἀλεύρι.

σὲ δώσω γὰρ τὸ χρῆμα. Πῆγε, παίρν᾽ πεντακόσια γρόσια. Στὸ παιδί πῶ-
 μονα πεντακόσια γρόσια κόμα. —Θὰ πᾶς στὴν πατρίδα; λέγει δὸν τ᾽ ἄ-
 φενδικό δου. —Θὰ πάγω, λέγ᾽. —Ἐφέτο μὴν παγαίνς, νὰ δουλέψς καὶ τῆ
 χρόνου νὰ πάρς κι᾽ ἄλλους παραδες καὶ νὰ πᾶς. Δὲν εἶχε ὅμως διορία. Ἐξ
 μέρες μονάχα εἶχε. Παραδες, πεντακόσια γρόσια μονάχα. —Θὰ πάω, λέγ᾽
 τ᾽ ἄφενδικό δου. Δῶκε δὸνὰ τις παραδες καὶ διάβκε. Γῆρτε στὸ μέρος δου
 καὶ τὸ βράδ᾽ πὺ ἔφτασε συογιάνιζε. Ἡ γυναῖκα δου τρία χρόνια δὲν ξέβκε
 πὲ τὴν πόρτα. Κεῖν᾽ τὴν ἡμέρα πὺ ἔλα νέρτ᾽ ὁ ἄδρας τῆς σειγίζδανα.
 Ἐνας Ὀβραῖγος πὺ ἔδρεχε τὰ χωριά, ρώτσε γιατί δὲν ξεβαίν᾽ πὲ τὸ σπῖτ᾽.
 Εἶπα δὸνὰ πὺ λείπ᾽ ὁ ἄδρας δῆς στὴν ξενιτειά. Κεῖν᾽ τὴν ἡμέρα ὁ Ὀβραῖ-
 γος ξεβκε νὰ πὰ νὰ πουλήσ᾽ τῶνα τᾷλλο στὸ χωριά. Γῆρτε δὸνὰ τὸν ἄδρα τς
 νὰ κάται. Ρωτᾶ δὸν : —Ποῦ ἦσουν, πατριώτ᾽; τί ἔκανες; κέρδσες; λέγει
 δου ὁ Ὀβραῖγος. —Κέρδσα, λέγ᾽, πεντακόσια γρόσια. —Γιὰ πεντακόσια
 γρόσια, λέγ᾽, φῆκες τῆ γυναῖκα σου, πὺ πάγαινε κι᾽ ἔφκειανε παρακατὰ
 πράματα; —Μὲ δίνς, λέγ᾽, τὰ πεντακόσια γρόσια νὰ πάω κι᾽ ἐγὼ στὴ γυ-
 ναῖκα σ᾽; —Στὰ δίνω, λέγ᾽ ὁ ξενιτεμένος.

Δῶκε δὸνὰ τὰ γρόσια. Πάει στὸ σπῖτ᾽ ὁ Ὀβραῖγος. Ἡ γυναῖκα
 κλειδωμέν᾽. Πάει μνιὰ γοιά. Λέγ᾽ τὴ γοιά: —Νὰ πεντακόσια γρόσια καὶ
 πάρε κάτ᾽ πὲ τῆ γυναῖκα αὐτή. Ἡ γοιά δὲ γήθελε. —Πάρε χίλια γρόσια,
 λέγ᾽. Σκῶνται ἡ γοιά, νεβαίν᾽ πὲ πᾶν᾽ τὸ σκεπό, τραβίζ᾽ ἕνα μαντήλ᾽ πὲ τῆ
 γυναῖκα. Κεῖν᾽ δὲν εἶχε χαμπέρ᾽. Πῆρε ὁ Ὀβραῖγος πάει στὸν ἄδρα δῆς.
 Πῶκε ὁ ἄδρας τῆς χωρὶς γρόσια, γιατί πῆρε δα ὁ Ὀβραῖγος. —Νὰ πάγω
 νύχτα, λέγ᾽, νὰ μὴ μὲ δγιούνα ὁ κόσμος. Ἡ γυναῖκα φύλαγε πὲ πίσω τὴν
 πόρτα. Χτυπᾶ τὴν πόρτα. Νοίγ᾽ ἡ γυναῖκα. Ἄμα σέβκε ἕνα βάτσο τῆ γυ-
 ναῖκα. —Αὐτὴ ἦδανα ἡ καλησπέρα; λέγ᾽ ἡ γυναῖκα. Τράβξε τὴν θύρα,
 ξέβκε καὶ διάβκε. Ξέβκε σὲ κείνο τὸ μέρος πὺ ἦδανα ὁ ἄδρας δῆς τὴν
 ἡμέρα. Νέβκε πὰ σ᾽ ἕνα δένδρο. Κούγ᾽ τσαλγιά, νδαούλια, ζουρνάδες. Αὐτὴ
 λέγ᾽ πάννα πὲ κάνα χωριὸ νὰ πάρνα τὴ νύφ᾽. Μαζώχκανα πὲ κάτ᾽ τὸ δέν-
 δρο. —Μετρήστε, λέγ᾽ ὁ μεγάλος, γούλ᾽ δῶ πέρα εἶστε; —Τρεῖς κτσοί, λέγ᾽,
 δὲν ἔχουμε δῶ. —Ποῦ πάννα; λέγ᾽ ὁ μεγάλος. Γῆρτε τότε ἕνας. —Τί δου-
 λειὰ ἔκανες; λέγει δου. Δῶ πὲ κείθε, λέγ᾽, φκειάνα μιὰ κάμαρα κατὸν εἴ-
 κοσι μαστόρ. Τὴν ἡμέρα δουλεύουνα, ἐγὼ τὸ βράδ᾽ γρεμίζω. Κόμα αὔρι
 τὸ πρωὶ καὶ σκοτῶν᾽ δους γουλνοὺς ὁ βασιλῆς, ἄμα δὲν βιτίσ᾽ ἡ κάμαρα πὲ
 τὸ γεφύρ᾽. Ἐναι ἀγιάσματα κεῖ πέρα, λέγ᾽, ἄμα πάρνα πὲ κανεῖνα κουβὰ
 καὶ χύσνα τῆς γωνίες, τὸ θεμέλιό πῖαν᾽. Κεῖν᾽ ὅμως δὲν τὸ ξέρνα. —Δυὸ
 καβέδες μεγάλ᾽, λέγ᾽ ὁ μεγάλος, ἔκανε μεγάλ᾽ δουλειά. Γῆρτε κι᾽ ὁ ἄλλος
 κτσός. —Τί δουλειὰ ἔκανες σὺ; —Σήμερα πῆγα πὲ κάτ᾽ σὲ μνιὰ κερασιά
 καὶ κοιμήθηκα. Γῆρτ᾽ ἀράδα, ξύπνησα. Πὲ τὰ πολλὰ κεράσια πὺ ἔφαγα,
 θέλσα νὰ φάγω ψωμί. Κεῖ πὺ ἔβανα τὸ ψωμί, γῆρτε ἕνας πὺ ἔχ᾽ τρία
 κιούπια φλουργιά παραχωμένα, ναὶ τρώει, ναὶ καὶ δίν᾽ ἕνα φτωχόνα. Πά-

τσε στὸ πιάτο, δῶκα δὸν μνιὰ καὶ ξέβκανα τὰ μάτια δὸν. Λέγ' ὁ μεγάλος : — Πῶς θ' ἀνοίξῃς τὰ μάτια δὸν ; — Κεῖνος λέγ', θέλ' νὰ δώσ' τὰ φλουργιὰ γιὰ τὰ μάτια δὸν, ἀλλὰ δὲν ξέρ'. Ἔναι ἓνα ἀγίασμα. Ἄμα πάρ' πὲ κεῖνο τὸ νερὸ καὶ τὰ πλύν' θὰ γίῃνα καλά. Ἦκουε ἡ γυναίκα πὲ τὸ δένδρο. Γῆρτε ὁ ἄλλος. — Τί δουλειὰ ἔκανες σύ ; — Ἐγώ, λέγ', πλάγιασα σήμερον σ' ἓνα γίσκιο καὶ κοιμούμουν. Γύστερα ξύπνησα κι' ἔβανα νὰ φάω ψωμί. Γῆρτε τῇ βασιλῇ ἡ θυγατέρα, πάτσε στὸ πιάτο καὶ χύθηκε τὸ φαγί. Μάνισα καὶ δῶκα δὴν μνιὰ κι' ἔπεσε. Μέσ' τὰ γαίματα τὰ μούτρα δὴς, τὰ χέρια δὴς. Πὲ τὸ κεῖνο τὸ φόβο τρία γατιὰ ζωνδανὰ γήρδανα μέσ' τῇ γαρδιά δὴς καὶ τὴν τρῶνα. — Τρεῖς καβέδες αὐτόνα, λέγ' ὁ μεγάλος. Ἐκανε μεγάλ' δουλειὰ. Γιὰ νὰ γέν' καλὰ τὸ κορίτσ'. λέγ', τί χρειάζεται ; — Τὰ λουλούδια ποὺ ξεβαίνουννα πὲ τὴν ἄκρα τὸ βοταμό, ἄμα τὰ κάννα γιατρικὸ θὰ γιάν'. Τὰ γατιὰ πρέπ' νὰ σίσινα τῇ κοιλιὰ δὴς.

Ἦκουε ἡ γυναίκα πὲ πάν' πὲ τὸ δένδρο. Ξημέρωσε. Κατεβαίν' ἡ γυναίκα, παίρν' τὸ δρόμο, πάει. Βρίσκ' ἓνα τσομβάνο στὸ δρόμο. Ρωτᾷ δὸν : — Ἔνα λιοφύρ' πὲ δῶ ποῦ ἔναι ; λέγ'. — Δῶ λέγ' ὁ τσομβάνος. Πῆγε κεῖ. Ὁ πρωτομάστορας τρεῖς μέρες βορόμυτα ἔκλαιγε, οἱ ἄλλ' δούλευα. — Σήκω, μάστορ', νὰ κουβεντιάσουμε, λέγει δὸνα. — Διάβαινε πὲ δῶ, λέγ' ὁ μάστορας. Πάλε, λέγει δὸνα : — Σήκω νὰ κουβεντιάσομε. — Διάβαινε, λέγ' ὁ μάστορας. Ἔλα, κάλφα, καὶ πάρε δηνά. Πηγαίν' ὁ κάλφας καὶ ρωτᾷ δὸνα τί ἔχ' ὁ μάστορας. — Κόμα αὔρι, λέγ' ὁ κάλφας, καὶ γοῦλ' κάτ' πὲ τὸ μαχαῖρ' εἴμαστε. — Μὴ φοβοῦστε, λέγ' ἡ γυναίκα. Στείλε δυὸ μαστορόπλα καὶ π' ἓνα γουβὰ στὰ χέρια δὸν. Παίρν' δυὸ γουβάδες νερὸ πὲ τ' ἀγίασμα, ρίχν' στὰ θεμέλια. — Ἄνδε τώρα, λέγ', μὴν ἔχετε ἀνάγκ'. Ξημέρωσε ἡ ἄλλη μέρα. Λένα τὸ μάστορ. — Ἡ κάμαρ' πὲ τὸ λιοφύρ' στέργιωσε. Φωνάζ' τῇ γυναίκα καὶ λέγει δὴνα : — Τί καλὸ θέλς νὰ σὲ κάνουμε ; — Τῇ γεροσύνη σου θέλω, λέγ'. — Ἔλα, λέγ' ὁ μάστορας, τί θέλς ; — Τὰ ροῦχα ποὺ φορεῖς, λέγ'. Πῆρε τὰ ροῦχα τῇ μάστορ' καὶ λέγει δὸνα νὰ τὴν πάγ' στ' ἄλλο τὸ χωριό. Πῆγε δὴνα. Κεῖ γήρδανα ὁ στραβὸς ποὺ γεῖχε τὰ φλουργιὰ. Ρώτσέ δὸνα ἡ γυναίκα γιὰ τὰ μάτια δὸν. — Ἄ μὲ δώσς, λέγ', τὰ φλουργιὰ νὰ σὲ γιάνω ; — Ἄ σὲ τὰ δώκω, λέγ'. Γῆρτε τ' ἀγίασμα, πῆρε νερὸ, δῶκε δὸνα κι' ἔγινε καλά. Ἔνοιξανα τὰ μάτια δὸν. Πῆρε τὰ φλουργιὰ ἡ γυναίκα. Γύστερα χάρσε δὸνα γοῦλα τὰ φλουργιὰ καὶ γεῖπε δὸνα νὰ τὴν πάγ' στὴν πόλη, στὴν κόρ' τῇ βασιλῇ. Πενδακόσιοι σεβαίννα, πενδακόσιοι ξεβαίννα, δὲν μπορούσαν νὰ γιατρέψῃνα τῇ γόρη τῇ βασιλῇ. Πῆγε ἡ γυναίκα πῶξω καὶ λέγ' : — Πὸ μέσα τὴν Προῦσα γῆρτε καινούργιος γιατρός. Τ' ἄκσανα οἱ ἀνθρῶπ' τῇ βασιλῇ καὶ εἶπα δὸνα. Φώναξά δὴνα, πῆγε μέσα. Λογιάζ' τὸ κορίτσ'. — Μνιὰ βδομάδα, λέγ' τὸ βασιλῇ, ἐγὼ πὲ τὸ κορίτσ' μαζὶ σ' ἓνα νοδὰ καὶ τὸ κορίτσ' ἂ γέν' καλὰ. Ὁ βασιλῆς φῆκε δὴνα. Πήγανα πολλὲς γυναῖκες. Ἔστειλε μνιὰ βάβω νὰ πάρ' γιατρικὰ καὶ νὰ νῆρτ'. Πῆγε, γῆρτε

ἡ βάβω. Δίν' τό κορίτσ' ἓνα γιαιτρικό. Σὲ εἴκοσ' τέσσερες ὥρες τὸ κορίτσ' πεθαμένο. Τραβᾶει τὸ μαχαίρ'. "Ἐβγανε τὰ γατιά πὲ μέσα τῆ γοιλιά δου. "Ἐρραψε γύστερα τῆ γοιλιά δου. Λέγει τῆ βάβω : — Πάρε τὰ γατιά καὶ πάγαινε στὸ βασιλέ. Ἐύπνησε τὸ κορίτσ'. Δῶκε δο καὶ ἄλοιφῆ ἔγινε καλά. Σὲ τρεῖς ἡμέρες γοῦλα καλό. Φώναξε τὶς ἄλλνοὺς γιαιτροὶ ὁ βασιλὲς καὶ ἔκοψέ τους. Ἡ γυναῖκα ἔκατσε τρία χρόνια στῆ βασιλὲ τὸ παλάτ'. Πὲ τρία χρόνια κ' ὕστερα ζήτησε νὰ διαβαίν'. — Τί θέλς ; λέγ' ὁ βασιλὲς. Γύρραψε νὰ τῆ χαρίσ' τὸ μέρος ποὺ γήδανα τὸ σπὶτ' της, νὰ ἔναι κεῖ ἄρχοντας. Πηγαίν' κείν', ἀρέχ' στὶς φούρν', στὰ μαγαζιά καὶ φτήνηνε τὰ πράματα. Πῆγε γύστερα στῆ γουνιάδα της. Ρωτᾶ δηνα : — Φτωχοὶ εἶστε ; — Φτωχοί, λέγει κείν'. "Ἐνα ἀδερφὸ ἔχω καὶ κείνος ναὶ καὶ παδρεμένος ναὶ καὶ λεύτερος ἔναι. Γεῖπε δηνα γούλ' τὴν ἱστορία τ' ἀδερφοῦ της. — Αὔρι, λέγει, ὁ ἄδρας σου κ' ὁ ἀδερφός σου νὰ νέρτνα στὸ χοκιμάτ' 1). Δῶκε τὰ παιδιὰ τῆς κουνιάδας της πένδε δέκα λίρες καὶ τὴν ποδιάβασάννα. Τὸ βράδ' γῆστε ὁ ἄδρας της κ' ὁ ἀδερφός της καὶ τὶς εἶπε νὰ πάννα στὸ χοκιμάτ'. Πήγανα κείν'. — Πὲ τὰ σᾶς, ρωτᾶ ἡ γυναῖκα, ποιὸς ἔναι π' ἔχασε τῆ γυναῖκα δου ; — Αὐτὸς ἔναι, λέγ' ὁ ἀδερφός τῆς κουνιάδας. — Πῶς γίνκε ; λέγ' κείν'. Γεῖπε δηνα γοῦλα καὶ γιὰ τὸν Ὀβραῖγο. — Φέρτε δῶ τὸν Ὀβραῖγο, λέγ'. "Ἐφερα δονὰ καὶ ρώτσέ δονα. Ὁ Ὀβραῖγος λέγ' : — Ἐγὼ δὲν ἔκανα τίποτα πὲ τῆ γυναῖκα δου, μνιὰ βάβω φταιγ'. "Ἐφερενα καὶ τῆ βάβω καὶ γεῖπε γοῦλα. — Τώρα Ὀβραῖγο, λέγ', τί θέλς ; — Σαράνδα κιλίτσια 2). — Πάνε δώστε, λέγ' ἡ γυναῖκα. Πήρα δονε οἱ στρατιῶτες καὶ ἔχασά δονα. — Σὺ βάβω, τί θέλς ; — Σαράντα ἄτια, λέγ'. "Ἐδησανα τῆ βάβω πὲ δυὸ ἄλογα καὶ τῆ σκότσασανα. Κράτσε γύστερα τὸν ἄδρα της. Ρωτᾶ δου γιὰ τῆ γυναῖκα δου. Τὸ βράδ' ἔκατσана μαζί νὰ φάννα. Γεῖπε δονα ποὺ ἔναι γυναῖκα δου καὶ τὴν ἄλλ' τὴν ἡμέρα δῶκε δονα τὰ ροῦχα της καὶ φόρεσε κείν' τὰ γυναικίτκα ροῦχα της.

2. Τὸ φτωχόπαιδο καὶ ἡ βασιλοπούλα

(Ἀφήγηση Γιάννη Χαλβατζίδη)

"Ἐνα γαιρὸ γήδανα ἓνας καὶ φύλαγε τὰ γουρούνια. Γεῖχε ἓνα παιδί καὶ πῆρε δο καταπόδ' δου. Κεῖ ποὺ ἔδρεχανα ὁ βαβᾶς λέγ' τὸ παιδί. Φύλαγε τὰ γουρούνια καὶ γὼ νὰ πάγω νὰ κυνηγήσω ψάρια. Κυνήγησε ψάρια καὶ παίρν' δα τὸ παιδί νὰ πὰ στὴν πολιτεία μέσα νὰ τὰ πουλήσ'. Κεῖ ποὺ ἔδρεχε τὸ παιδί νὰ τὰ πουλήσ', τὸ κοίταξε μνιὰ πὲ τὸ παράθυρο, κατιβαίν' κάτ' καὶ παίρν' τὸ παιδί μέσα. Γήδανα πολὺ ὄμορφο. Κράτσε τὰ ψάρια γοῦλα καὶ δῶκε δο κάνα δυὸ λίρες. Φίλησέ δο πὲ δῶ καὶ πὲ κεῖ καὶ δῶκε δο δρόμο καὶ πάει στὸ βαβὰ δου. Παγαίν' στὸ βαβὰ δου καὶ λέγ' :

1) χοκιμάτ' = δικαστήριον. 2) Κιλίτσια (τὰ) = ξίφη.

—Ἔτοσ' ἔτοσ' μινὰ μὲ πῆρε μέσα, γόρασε τὰ ψάρια καὶ μὲ δῶκε τὶς λίρες. Τὴν ἄλλη τὴν ἡμέρα πάλε τὸ γίδιο, ὁ babās πῆγε γιὰ ψάρια, ἔβγαλε ψάρια, δῶκε τὸ παιδὶ καὶ πῆγε δα στὴ γυναῖκα.

Γύστερα γάπσε τὸ παιδὶ καὶ τὸ στεφανώθηκε. Ἄμα πλάγιασανα, λέγ' κείν' : —Δγὲς τῇ γουρνοβοσκοῦ τὸ παιδὶ νὰ πάω' μένα τῇ βασιλοπούλα. Τὸ παιδὶ θύμωσε καὶ διάβκε μακριά. Τί νὰ κάν' αὐτὴ νὰ τῶβρ' ! Ἔκανε ἓνα καρὰβ' πὲ μάλαμα καὶ πάγ'. Τὸ παιδὶ ὅμως κεῖ ποὺ πῆγε ἔκανε τὸ βουβὸ κι' ἔπαιζε τὸ βιολί δου. Ὁ κάπελας ποὺ γεῖχε τὸ παιδί, ἡ δουλειὰ δου πήγαινε βροστέ. Ἡ βασιλοπούλα ἔκανε χάν' δικό της κι' ἔβαλε τῇ παιδιοῦ τῇ φωτογραφία. Πήγανα μινὰ φορὰ δυὸ νομάτοι νὰ πιούνα νερὸ καὶ γέλασανα. Γεῖδε δους ἡ βασιλοπούλα καὶ κάλεσέ τους. Ρώτηξέ τους τί γέλασανα καὶ τῇ γείπανα, ὅτι τὸ παιδὶ αὐτὸ ἔν' βουβό. Παίρν' αὐτὴ, πάει καὶ βρίσκ' τὸ παιδί. Ὁ κάπελας λέγει ἀйна : —Μὴ χωρατεύεις, τὸ παιδὶ ἔναι βουβό. Ἔβανανα στοίχημα μὲ τὸ γάπελα ὅτι θὰ χωρατέψ' τὸ παιδί. Ἡ βασιλοπούλα ἔβαλε τὸ καίκ' κι' ὁ κάπελας τὸ μαγαζί. Πὲ τὸ πολὺ γῆρε ἡ διορία γιὰ τὸ στοίχημα. Τὸ παιδὶ δὲ χωράτευε. Λέγ' ὁ κάπελας. Θὰ σοῦ πάρω τὸ καίκ'. Γυρίζ' τότε καὶ λέγ' τὸ παιδὶ ποὺ χωράτεψε τότε. —Καὶ τὸ καίκ' δικό μας καὶ τὰ μαγαζιά δικά μας. Ἡ βασιλοπούλα λέγ' τὸ γάπελα : —Ἐγὼ τὸν ἄθροπο θέλω, γοῦλα τᾶλλα δικά σ'. Πῆρε τὸν ἄθρα της καὶ διάβκε.

Ἦμνα καὶ γὼ κεῖ, κι' ἔφαγα μινὰ σούγλα φακὴ
 τόσο νὰ πιστέψς καὶ σὺ ὅσο φαγα τῇ σούγλα τῇ φακὴ
 ποῦμνα καὶ γὼ κεῖ.

Σημ.—Τὸ παραμῦθι αὐτὸ μὲ μικρὲς παραλλαγὲς εἶναι γνωστὸ σὲ πολλὰ χωριά τῆς Ἀνατολ. Θράκης. Μὲ ἔκτενέστερη διήγηση τὸ δημοσιεύουμε στὰ λαογραφικὰ τοῦ Σαμοκοβίου.

Δίστιχα (κοτήματα)

Ὅπως στὰ τραγούδια τους, ἔτσι καὶ στὰ δίστιχά τους παρουσιάζονται πολὺ φτωχότεροι ἀπὸ τοὺς ἄλλους ἀνατολικοθρακιῶτες οἱ φιλοαστοὶ Σκεπαστιανοί.

- 1 Διαβαίνω καὶ σὲ φήνω γειά, μηλιά μου, πὲ τὶς κλώνους,
 πάω καὶ γὼ νὰ κοιμηθῶ, μὲ βάσανα καὶ πόνους.
- 2 Τὸ κυπαρίσσι τ' ἀψηλό, χαμήλωσ' τὰ κλωνιά σου
 νὰ κοιμηθῶ καὶ γὼ . . . νὰ πάρω τῇ δροσιά σου.
- 3 Διαβαίνω καλονύχτησε, στρωῶσε πλατεία κοιμήσου
 στὸ ὄνειρό σου νὰ μὲ δγεῖς, σκλάβο καὶ δουλευτή σου.
- 4 Τραγούδια ἔναι καὶ τραγουδῶ, λόγια ναι καὶ τὰ λέγω
 τὶς πικραμένες τὶς καρδιές, μὲ τοῦτα τὶς μαραίνω.
- 5 Τραγούδησε, τραγούδησε, πόνεσ' ἡ κεφαλή μου,

- δὲν ἔναι δῶ ἡ ἀγάπη μου, νῶ ἀκούσει τὴ φωνή μου.
 6—Γήθηλα ναρτῶ τὸ βράδῳ, κιῶ ἔπιασε ψιλὴ βροχή.
 —Ἄς γήγκουσα καημένος καὶ ἄς γήδου καὶ βροχή,
 γεῖχα ροῦχα νὰ σὲ ἴλάξω, πάπλωμα νὰ σκεπαστεῖς
 καὶ κορμάκι νὰ ἴγκαλιάσεις, ὅσο νὰ τὸ βαρεθεῖς ¹⁾.
 7 Ἄγρια δαμάσκηνα καὶ πικρὸς ἑλιές
 τραῖβα τὴ Φροσύνη πὲ πίσῶ τὶς θημονιές ²⁾.
 8 Φύσα κύμα, φύσῶ ἀέρα, φύσα θάλασσα πλατειὰ
 νὰ μᾶς πᾶς στὰ ξένα μέρη, νὰ μᾶς πᾶς στὴν ξενιτιά.
 9 Πόξω τὴν πόρτα σου περνῶ καὶ σὺ πὲ μέσα φαίνεις
 μὲ ἀσημένιο ἀργαλειὸ μὲ φιλντισένιο χτένι.
 10 Διαβαίνα τὰ Ρουσόπουλα καὶ πάνα στὴ Ρουσία
 καὶ τοὺς καημένους χριστιανοὺς ἀφήνουν στὴν Τουρκία ³⁾.

Τραγοῦδια

1. Ἡ μητριὰ

(Ἀπαγγελία Μαργῆς Σβιντρηῆ)

- Τὸν ἀγαποῦνα οἱ ἔμορφες ἄδρα γιὰ νὰ τὸν πάρνα,
 τὸν ἀγαπᾶ καὶ ἡ μητριὰ μὰ δὲν τὸ φανερώνει.
 Μνιαῖ μέρη ξεντροπιάστηκε ⁴⁾ καὶ τὸν ὑγιὸ δῆς λέγει :
 —Ἐγὼ ν ὑγιέ μου σῶ ἀγαπῶ ἄδρα γιὰ νὰ σὲ πάρω.
 5— Μανά μῶ, τὸ γεῖπες μνιαῖ φορὰ καὶ μὴν τὸ δευτερώνεις,
 τί θὰ τὸ κούσει ἡ μαύρη γῆ χορτάρι νὰ μὴ φυτρώνει,
 τί θὰ τὸ κούσουν τὰ βουνὰ τρεῖς χρόνους δὲν πελιοῦνα ⁵⁾,
 τί θὰ τὸ κούσει ἡ θάλασσα καρᾶβι νὰ μὴ στεριώσει.
 Γυρίζει βλέπει πίσω δου τὸν κεσιτζῆ ⁶⁾ κοιτάζει,
 10 Ἡ μητριὰ σου μῶ ἔστειλε νὰ σὲ ἴποκεφαλίσω.
 Ἡ σκύλα κείνη ἡ μητριὰ κανὰ καλὸ δὲ γεῖδε
 —Ἐ νὰ κυρά, τὸ δῶρο σου καὶ δῶσε μῶ τὸ βαγέτι μῶ ⁷⁾.

2. Ὁ φυλακισμένος

Τέσσερα χρόνια φυλακὴ καὶ πέντε μέσῶ τὴ πράγκα ⁸⁾
 καὶ πέντε μέσῶ τὴ πράγκα, βάστα καρδιὰ δαγιάνδα.

1) Οἱ στίχοι αὐτοὶ εἶναι γνωστοὶ σὲ πολλὰ μέρη τῆς Ἑλλάδας.

2) Οἱ στίχοι ἔχουν γίνει ἀπὸ ἀφορμὴ κάποιου ἐπεισόδιου τοπικοῦ.

3) Τραγουδιόταν στὰ Ρωσοτουρκικὰ τοῦ 1878.

4) ξεντροπιάστηκε=ἔχασε τὴν ἐντροπή, ἀπέβαλε τὴν ἐντροπή.

5) πελιοῦνα ἀπὸ τὸ ρῆμα πελιῶ=ἀφίνω, βγάζω χορτάρι, φύλλα, ἄνθη.

6) κεσιτζῆς (δ)=ὁ δήμιος. 7) βαγέτι (τὸ)=τὸ δῶρο, ἡ ἀνταπόδοση.

8) πράγκα (ἡ)=άλυσίδα χονδρή.

— Γιωργάκη μ', τὸ μαντήλι σου στείλε μ' νὰ σὲ τὸ πλύνω
κάμα τὰ δάκρυα νερὸ τὸ φτύσμα μου σαπύνη.

5—Κανείς δὲ μὲ θυμήθηκε, κανείς πὲ τοὺς δικούς μου,
κανείς πὲ τοὺς δικούς μου συγγενεῖς καὶ ξάδερφούς μου
μόν' ἢ ἀγάπη μου μὲ νούνισε μὲ ἔκαμε σουργούνη.

3. Τὰ δυὸ ἀδέρφια

Μνια μάννα εἶχε δυὸ παιδιὰ στὴν ξενιτιὰ στελμένα,
πέστε της νὰ μὴ τὰ καρτερεῖ νὰ μὴν τὰ περιμένει.

Κεῖνα ψάρια ψάρευαν στῆς Ἀρμενιάς τὸ ρέμα,
ἢ Ἀρμενιὰ κατέβασε δένδρα ξερριζωμένα,

5 κατέβασε καὶ μνια μηλιὰ τὰ μῆλα φορτωμένα
κι' ἀπάνω στὰ κλωνάρια δῆς δυ' ἀδέρφια γκαλιασμένα
κι' ἀκάτω στὴ ριζίτσα δῆς κλημά' χει φυτεμένο,
κάνει σταφύλι κόκκινο καὶ τὸ κρασί μωσκᾶτο,
πίνου δο γοῖ ἄδρες καὶ μεθοῦ, κοράσια κι' ὁμορφαίνουν.

10 Πίνουν δο καὶ γοῦλες οἱ νειῆς καὶ ροδοκοκκινίζουν
κι' ἄς τῶπινα καὶ γώ, καλέ, νὰ ροδοκοκκινίσω.

4. Ὁ Γιαννέρης

(Ἀπαγγελία Γιάννη Χρυσοχοῖδη)

Ἔνα Σαββάτο τὸ βραδὺ
σκόλασάνα οἱ γραμματικοὶ
σκόλασάνα οἱ παπάδες
καὶ οἱ μητροπολιτάδες,

5 σκόλασε ὁ Γιαννέρης μας
ὁ πρῶτος ὁ λεβέντης μας
ἀπ' τὸ μπεξεστένη
καὶ στὴν ἐκκλησιὰ πηγαίνει

φόργε σαλβάρι καναρι
10 ὅποιος τότε βλέπει ν' ἀπορεῖ,
ζουνάρι λαχουρένιο
καὶ κορμὶ κυπαρισσένιο

φόργιε καὶ στὰ ποδάρια δου
—νὰ τὸν ἀγαπᾷ ἢ μάννα δου—

15 κουνδούρια βιδελάτα
σύρμα ἡδου τὰ καπάκια.

5. Ὁ Παπαμανώλης

— Καλημέρα τὸν Παπαμανώλη

— Τί τὸ θέλεις τὸ Παπαμανώλη ;

— Γῆρτε μιὰ γριούλα

νὰ ξεμολογηθεῖ.

5 — Ὅξω πὲ τὸ κελλί μου ὄξω
σκάνταλο μεγάλο τῆς ψυχῆς μου
ἐγὼ τὶς γριούλες δὲν τὶς ξεμολογῶ.

— Καλημέρα τοῦ Παπαμανώλη

— Τί τὸ θέλεις τὸν Παπαμανώλη ;

10— Γῆρτε μνια μικρούλα

νὰ ξεμολογηθεῖ.

— Ἐμπα στὸ κελλί μου ἔμπα

ἐγὼ γοῦλες τὶς μικροῦλες

τὶς ἔξομολογῶ.

15— Ἄγιε πνευματικέ μου,

μὲ ἐφίλησ' ἔνα νιὸς

στενή (ἦ), τὸ μέσο σταύρωμα (τό).

ἀσπριβόλ' (τό)=ὁ πυριτόλιθος.—Πὲ τ' ἀσπριβόλ' ἔναφτάμε τὴ γήσκα.—

Τσακμακιούσαμ' πὲ τ' ἀσπριβόλ'.

ἀχαμνός-ἦ-ὸ=νευρικός.—Αὐτὸς ἔναι πολὺ ἀχαμνός.

B

βαθολογῶ=ἐμβαθύνω.—Ἔρκεται καμπόσες φορὲς καὶ βαθολογᾷ ὁ νοῦς μ'.

βαρδαλαγᾶς (ὸ)=ὁ ἀστράγαλος.—Χτύπησε στὸ βαρδαλαγά.

βίγνα (ἦ)=πηγή, φλέβα νεροῦ.—Ἔχ' βίγνες καὶ βγαίν' νερό.—Πέρασαμ' τὴ βίγνα.

βίρβιλος (ὸ)=τὸ πέος. (βιλλί, βίλλος, βίλλα, βιλλάρα, βίλλαρος).

βλατιὰ (τὰ)=κουρέλια μικρὰ μὲ τὰ ὁποῖα φκειάνουν στρώματα (κουρελλοῦ-

δες), πλαγγόνες κ.λ.π. (πρβ. τὸ Βυζ. βλατιόν).—Ράφτης γήμου κι'

ἔροραφτα ροῦχα γιανιτσάρικα καὶ βλατιὰ σπιτιάνικα (δημοτ. τραγ.).

βρόχινος-ἦ-ο=βροχερός, τῆς βροχῆς.—Γήδαν' ὁ καιρὸς βρόχινος τότε.

Γ

γεμισκός-ἦ-ὸ=Κυριολεκτεῖται στὰ δένδρα : γεμισκὸ δένδρο=καρποφόρο δένδρο.

γκάγκα (ἦ)=τὸ ράμφος.—Τῆς ὄρνιθας ἦ γκάγκα.—Τῆ πετεινοῦ ἦ γκάγκα.

γκλαγκλᾶς (ὸ)=ὁ καρνάβαλος, ὁ μετεμφιεσμένος.—Ὁ γκλαγκλᾶς καὶ ἡ Πιτερού. (Βλέπε σελ. 192)

γκαγκλοβασίλσσα (ἦ)=προσων. κοριτσιοῦ μετημφιεσμένου τὶς ἀποκριές, πολὺ βαμμένου.—Ἔναι σὰ γκαγκλοβασίλσσα (τὸ ρόλο τῆς γκαγκλοβασίλισσας τὶς ἀποκριές παίζουν συνήθως ἄορνες).

Δ

δεμίρκιρι (τό) (λ. τουρκ.)=σιδερόψαρο (χρῶμα ἀλόγου).

δίφτος (ὸ)=τέτζερης.

Ε

ἔτερος-ἦ-ο=ἄλλος.—Π' αὐτόνα ἔτερο δὲν ἔχουμ'.

Ζ

ζάβα (ἦ)=κρίκος μεγάλος σὲ σχῆμα 8.

ζαλίζω=κομματιάζω.—Ἔλα ζαλίσ' τὸ γουρούν' καὶ ἂ τὸ κὰν' λουκάνκα.

ζούβελ' (ἦ)=ἡ αἰώρα, ἡ τραμπάλα.—Θὰ παίξουμ' ζούβελ'.

ζουρῶ=εἶμαι ἀδιάθετος.

ζούρα (ἦ)=ἡ ἀδιαθεσία.

ζουτλεύω=ζητιανεύω—Πέρασ' ἕνας ζούτλας καὶ ζούτλενε.

ζούτλας (ὸ)=ὁ ζητιάνος, τὸ θηλ. ζουλιάρα.

ζουφάνω=κρίβω, σκεπάζω—Σκέπα με καὶ ζούφω με.

ζουχόν' (τό)=τὸ ἄσθμα.

ζουχουνιὰς α ρκο=ὁ ἀσθηματικός.

Κ

καβάκ² (τὸ)=ἀνακυβίστιση.—Γύρζε καβάκια.

κακίζω=θυμῶνω, ὀργίζομαι.—Κάκισε τὸ Γιαβανί, τράβηξε καὶ σκότωσ² τὸ παιδί.

καμισουρίζω=μισοκλείνω τὰ μάτια ἐρωτικά, καμμύω.

καμισούρς²-ρσσα-ρκο=μύωπας.—Αὐτὸς ἔναι καμισούρς.

καρδολόγος (ὁ)=μικρὸ ὄργανο παιχνιδιοῦ ποὺ ἀποτελεῖται ἀπὸ δύο καρύδια κούφια, διαπερασμένα καὶ συνδεδεμένα μὲ μιὰ κλωστή. Ὅταν παίζουν τὰ στριφογυρίζουν.

καῦκος (ὁ)=ὁ ἐρωμένος, ὁ ἀγαπητικός.—Πὲ τὸν καῦκο λόγια καὶ τὸν ἄνδρα μοιρολόγια (παροιμ.).

κηδεύω=περιποιοῦμαι, ἀνατρέφω τὸ παιδί.—Τὸ κήδεψε, τὸ τράνεψε καὶ δὲν τηνε γνωρίζ²—Οἱ καλὲς μάννες καλὰ κηδεύνα τὰ παιδιὰ τς.

κίνησ² (ἦ)=μαγιά γιαουρτιοῦ.

κλωστρός-ἦ-ὁ=στριμμένος.—Κλωστρὸ μαλλί—κλωστρὸ φάδ².

κουδρομάν² (τὸ)=κοντὸ μανίκι.

κουδρός-ἦ-ὁ=κοντὸς (πρβ. λατ. cudo=κόβω καὶ κούντουρος).

κουκνάρα (ἦ)=τὸ καλαμπόκι. Συνών. φλάσκα (ἦ).

κουταλίδ² (τὸ)=κόπανος.

κούτλας (ὁ)=λαγήνι μὲ κομμένο τὸ στόμιο,

κουμάρ² (τὸ)=ἡ στάμνα ὑποκορ. κουμαρέλλ² (τὸ).—Πάρ² τὰ κουμαρέλλια σ² κι² ἔλα κάτσε νὰ συντύχουμ².

κούρα (ἦ)=ἡ κόπωση, ἡ κούραση.

κρισανιάζω=κάνω κάποιο νὰ στενοχωρηθεῖ πολὺ, νὰ κουρασθεῖ.—Θὰ σὲ κρισανιάσω.

κρισάν² (τὸ)=ἄρρωστια τῶν βοδιῶν ποὺ ἐκδηλώνεται μὲ αἱματουρία.

κρουσινός-ἦ-ὁ=κρύος, ὑπόψυχρος.—Γύδανα κρουσινὸ τὸ χωριό.

κρουσινίζ² (ει)=κάνει κρύο, δροσιά.—Νοῖξε τὴ θύρα νὰ κρουσινίσ².

Λ

λαρδόμοιρα (ἦ)=κομμάτι ἀπὸ ῥχοιρινὸ πασιτὸ (λαρδί).—Μᾶς ἔκοψε λαρδόμοιρες (παροιμ.).

λυάμα (τὸ)=τὸ νερὸ ποὺ ρίχνουν στὸ ἀλεύρι γιὰ νὰ τὸ ἀναλύσουν.

Μ

μαγιασίλ² (τὸ)=τὸ ἔκζεμα.—Τὸ πρόσωπό τ² γεῖχε πολλὰ μαγιασίλια.

μακάρι² (τὸ)=τὸ γιαούρτι. Συνών. Μακαρτιασμένο γάλα—κηνιασμένο γάλα.

μπαολίκ² (τὸ)=ἄξονας τροχοῦ. Συνών. κεφαλάρ² (τό).

μπολιάζω=συμπληρώνω, ἀξάνω.—Μπολιάζω τὸ πανί, τὸ ξύλο κ.ο.κ.

μπροσλιν² (τὸ)=λουρίδα ποὺ περνᾷ κάτω ἀπὸ τὸ λαιμὸ τοῦ ζώου γιὰ νὰ συγκρατεῖ τὸ σάγμα.

N

νεροκαμένος-η-ο=ἐκεῖνος ποῦ πάσχει ἀπὸ ἔλλειψη νεροῦ.—Σκοπιανοὶ νεροκαμέν'.

Ξ

ξεγύν' (τὸ)=κεντημένο μακρομάνικο.

ξεδιαντρέπουμε=γίνομαι ἀδιάντροπος, ἀδιάκριτος.—'Ο κόσμος ξεδιαντρέπικα πολὺ τώρα.

ξεφλοιαρίδα (ἦ)=ξεφλουδισμένος, καθαρὸς καρπός.—Τέσσερα πένδε σοινιάκα ξεφλοιαρίδα καρύδια.

O

ὀλάκ' (τὸ)=τὸ ἐρίφιο.

ὄνομασία (ἦ)=ἡ ὀνομαστικὴ γιορτή.—Κεῖνο τὸ βράδ' γῆρε στὴν ὄνομασία μ'. —Χτὲς γεῖχε τὴν ὄνομασία τ'.

Π

παῖτόν' (τὸ)=ἄμάξι.

παρακάθια (τὰ)=συγκεντρώσεις οἰκογενειακές, γλέντια κ λ.π.—Στὰ παρακάθια ἔφρκειανανα τὰ καποινὰ τὰ χρόνια σταυρολογιές.

παισοκός (ὄ)=τὸ ἀρσενικὸ ζαρκάδι.—Τὸ θηλ. ζόγκα (ἦ).

πελεκανιά (ἦ)=πάγκος ἐπάνω στὸν ὁποῖο πελεκοῦν.—Κόφτ' τὰ ξύλα πὰ στὴν πελεκανιά.

πειροζουλισμάδα (ἦ)=ὄ λιθοπάτης, πρήξιμο τῆς φτέρνας.

πλατσακός-ἦ-ὄ=πλακοειδής, σιμός.—Τὸ κουταλίδ' εἶναι πλατσακό.—Πλατσακὴ μύτ'.

πλουθαίνω=πληθύνω, αὐξάνω.—Πλουθαίν' ὁ κόσμος.—Πλουθαίνα τὰ εἰσοδήματα.—'Ο Θεγὸς νὰ τὰ πλουθαίν' (εὐχή).

πολυτὸ (τὸ)=ὄν. ὑφαντοῦ. "Άλλες ὀνομασίες πανιῶν εἶναι : τὰ ψηφωτὰ (μὲ κεντήματα), σκουλωτὰ, φακωτὰ, μαρμαροδίμτα.

πούποτε=σὲ κἀποιο μέρος.—"Άμα χτυπήσς πούποτε χαλαβρώνς.

πρέπος (τὸ)=τὸ στόλισμα, ἡ ὁμορφιά.—Γοῦλα γήδανα γιὰ τὸ πρέπος τῆ σπιτιοῦ.—"Εβαναμ' φοῦντες στὶς βῶκ' γιὰ τὸ πρέπος.

πρεπὸς ἦ-ὄ=ὄπως πρέπει, καλός, ὠραῖος.—Καλὸς καὶ πρεπὸς (σὲ ὄλα καλός).

προμαζώνω=συμμαζεύω, σωφρονίζω.—Τὸ ξύλο τὸν προμάζειψε,

P

ρόγκα (ἦ)=ἡ ἀράχνη.

Σ

σαβανίδα (ἦ)=ὄν. μεγάλου δηλητηριώδους φειδιοῦ.

σελεβὸς-ἦ-ὄ=ἀσημοκαμωμένος.—Σελεβὸς ἄθρωπος.—Αὐτὸς εἶναι σελεβός.

σιουγκουρίζω=κόβω τὸ ξύλο καὶ τὸ κάρνω ἴσο, τὸ εὐθυγραμμίζω.
 σιουγκούρισμα (τὸ)=τὸ κόψιμο τοῦ ξύλου γιὰ νὰ εὐθυγραμμίσει.
 σκληρὸ (τὸ)=κυριολεκτεῖται στὰ καρύδια.—Σκληρὸ καρύδ'=κοκκαλιάρικο.
 σουραχί (τὸ)=πήλινο ἄγγειο ποὺ χρησιμοποιεῖται κυρίως γιὰ οἶνοπνευμα-
 τώδη.—Μέσ' τὸ σουραχί ἔβαναμ' κρασί, ρακί.
 σπίσα (ἡ)=ἡ σφήνα.—Πολλὲς σπίτσες βάνουμ' στὸ μπασλίκ' τ' ἀμαξιοῦ.
 σταυρολογία (ἡ)=ἡ μνηστεία παιδιῶν πολὺ μικρῆς ἡλικίας, ποὺ ἀργότερα
 μὲ τὴν ἐνηλικίωση κατέληγε πολλὲς φορὲς σὲ γάμο (ἴδε ἔθιμα).
 στρεπάν' (τὸ)=ἡ σβούρα (σιστριπάν').
 συνδρομίζω=συντρέχω, βοηθῶ.—Πολὺ τὶς τυράγνισαμ' τὶς Βουργάρ', ἀλλὰ
 καὶ πολὺ τὶς συνδρομίσαμ'.

Τ

ταγίν' (τὸ)=ἡ τροφή.—Τὸ ταγίν' τῆ βοδιοῦ.
 τάμα (τὸ)=ἡ ὑπόσχεση, ἡ προῖκα.—Δῶκε τὴ θυγατέρα τ' τὸ τάμα.
 ταχειὰ-ταχειὰ=πρωὶ-πρωί.—Ταχειὰ-ταχειὰ λογιάζω τὸ παιδί μ' πόρκεται.
 τόγια (τὰ)=ῥογνια, γῦπες, ἀνόητοι ἄνθρωποι.—Ἔχ' ἄνδρ' στὸ χωριὸ πό-
 ναι ντίπ τόγια, οἱ γυναῖκες ἔναι ἔξυπνες.
 τοπόρα (ἡ)=τσεκούρι μὲ μιὰ κόψη στενή.
 τούλιος η-ο=τί λογιῆς.—Τούλιος ἄθροπος ἔν' αὐτός.—Τούλια δουλειά.—
 τούλιο παιδί.
 τσαβουραδαῶ=σπαράζω. Κυριολεκτεῖται στὸ ψάρι.—Τὰ ψάρια τσαβουρ-
 ταλοῦνα.
 τσαπτσάκα (ἡ)=ἡ σέσουλα τοῦ μυλωνᾶ.—Πὲ τὴν τσαπτσάκα παίρν' τὸ δί-
 κιο τ' ὁ μυλωνᾶς. Συνών. χουλιάρ' (τό).
 τσίγκλ' (τὸ)=μικρὸ μυτερὸ ξύλο μὲ τὸ ὅποιο τὰ παιδιά χτυποῦν ἄλλο ξύλο
 μεγαλύτερο ὅταν παίζουν τὸ παιχνίδι «νταλιά».
 τσουφτιῶ=σημαδεύω.—Καλὰ τσουφτεῖς.—Τσουφουτσέ τον.
 τσουφούτ' (τὸ)=τὸ τόξο, τὸ δοξάρι.

Φ

φελιάζω=ἐμβολιάζω.—Φελιάζω τὴ μουδρουνιά, τὴ μηλιά. Συνών. ἀποσκεν-
 τρώνω.—Ἔχς μαῦρα φρύδια καὶ γαλάζια μάτια σὰν ἀποσκεντω-
 μένο δένδρο.—Φελιασμένα δένδρα.
 φλάσκα (ἡ)=ἀραβόσιτος.
 φτέρν' (ἡ)=τὸ φτερένισμα.—Ἐπιασέ don φτέρν'.
 φτερονῶ=φτερνίζομαι.—Τί ἔχς καὶ φτέρνς ἔτσ' ;

Χ

χαμκουμίζω=ἀναπνέω θορυβωδῶς μὲ τὴ μύτη (λέξη ὀνοματοποιημένη).
 χαμκούμς=ἐκεῖνος ποὺ ἀναπνέει θορυβωδῶς μὲ τὴ μύτη.

ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΤΗΣ ΒΟΡ. ΘΡΑΚΗΣ

Φίλε κ. Παπαχριστοδούλου,

Ὁ συνάδελφος καὶ συμπολίτης μου κ. Νικόλαος Τζουγανᾶτος, τὸ 1934 ποὺ ὑπηρετοῦσε, φιλόλογος, στὸ γυμνάσιο Κομοτινῆς, πῆρε σὲ χειρόγραφο ἀπὸ μαθητᾶς του τὰ παρακάτω πέντε τραγούδια, ποὺ σὰ στέλνω γιὰ δημοσίευση. Ἐνδιαφέρει πῶς πολὺ ὁ τόπος τῆς προέλευσῆς τους. Οἱ μαθηταὶ τοῦ κ. Τζουγανᾶτου, Βασ. Κατερινάκης καὶ Διογ. Τζαννίδης, κατάγονταν ἀπὸ τὸν Πύργο (Burgas) τῆς Βορ. Θράκης τὰ τραγούδια δὲ αὐτὰ τὰ ἔγραψαν, καθὼς ἰσχυρίζονται, ὅπως ἀκριβῶς τὰ τραγουδοῦσαν καὶ τὰ χόρευαν ἐκεῖ οἱ δικοί τους, πρὶν ἔρθουν πρόσφυγες στὴ νότια Θράκη.

Μὲ τιμὴ καὶ εὐχαριστίες
ΔΗΜ. Σ. ΛΟΥΚΑΤΟΣ

I ')

- Νά 'μαν πουλι νὰ πέταγα, νά 'μαν χελιδονάκι,
νὰ πῆγαινα στῆς Βουργαριᾶς τὰ μαῦρα κουρφοβούνια,
νὰ κάθομαν νὰ ἔβλεπα τῆς Πόλης τὸ λιμάνι,
ποὺ ἀρμενίζουσι τ' ἀρμενα καὶ βάζουσι τὰ καράβια.
- 5 Ἐήντα καράβια Τούρκικα καὶ ἑκοσιδύο Ρουμαί'κα
ἀρχίσανε τὸν πόλεμο ἀπ' τὸ πρωὶ ὡς τὸ βράδυ
καὶ νίκησαν τὰ Τούρκικα τὰ λίγα τὰ Ρουμαί'κα.
Μιά Ρουμιοπούλα φώναξε ἀπὸ γυαλένιο πύργο :
- Γιὰ ἔβγα ἔξω, βασιλιὰ κι' ἀφέντη Κωνσταντῖνε,
10 νὰ ἰδῆς τὴν Πόλη ποὺ ἄναψε, πῶς καὶν τὰ μαναστήρια,
νὰ ἰδῆς τίς Τούρκ(ους) πῶς σφάζουσι τίς Χριστιανοὶ σὰ γίδια.
—Τὸ πῶς νὰ βγῆ ὁ βασιλιὰς κι' ἀφέντης Κωνσταντῖνος ;
ἔχθες πρωὶ λαβώθηκε, πρωὶ μὲ τὴν αὐγούλα.

II ')

- Σαράντα κλέφτες εἴμασαν, σαράντα παλληκάρια,
ὅλοι ἓνα ὄρκο δώσαμε στὸ ἅγιο αἰβαγγέλι ²),
μὴν ἀρρωστήσῃ ὁ κανεὶς, γι' ἄλλοι νὰ τὸν φυλάγουν.
Ἦλθὲ καιρὸς κι' ἀρρώστησε ὁ πρωτὸς καπετάνιος,
- 5 δὲν ἔχ' μαννὰ νὰ τὸν ἰδῆ, κανεὶς νὰ τὸν λυπᾶται,
τὸν ἔκλαιε ὁ ναύκληρος, πρωτὸς καρaboκύρης :
- Γιὰ σήκω πάνω, Κώστα μου, σήκω βρὲ Κωνσταντῖνε,
νὰ δῆς ποῦ σέρνει ὁ καιρὸς καὶ ποῦ τραβᾷ ἄερας,

1) Ἀπὸ τὰ ἱστορικὰ τραγούδια ποὺ μιλοῦν γιὰ τὴν ἄλωση τῆς Πόλης. Ἡ παραλλαγή αὐτὴ δὲν φαίνεται ἀπ' ἄλλοῦ γνωστῆ.

2) Συμφυρμὸς κλέφτικου καὶ ναυτικοῦ τραγουδιοῦ. 3) Στὸ Ἅγιο Εὐαγγέλιο.

- ἐκεῖ θὰ πά' ν' ἀράξουμε, ἐκεῖ θὰ πά' σταθοῦμε,
 10 νὰ βγοῦν οἱ βάρκες γιὰ νερὸ καὶ βάρκες γιὰ τὰ ξύλα,
 νὰ βγοῦν τὰ γεμετσόπουλα ⁴⁾ νὰ σκάψουνε τὸ μνη̃μα,
 φαρδιὰ πλατιὰ κι' ἀριστερὰ ν' ἀφίκουν παραθύρι,
 νὰ μπαινοβγαίνουν τὰ πουλιά, νὰ κελαιδοῦν τ' ἀηδόνια.

III ⁵⁾

- Ἐσεῖς πουλιά τοῦ κάμπου—πουλιά μου—καὶ τῆς Ρουμελιᾶς ⁶⁾
 χαμήλωσ' τὰ φτερά σας—πουλιά μου—νὰ γράψω μιὰ γραφή,
 νὰ στείλω στὴν καλή μου, νὰ μὴ μὲ καρτερῆ.
 Ἐμένα μὲ πανδρέψαν πέρα στὴ Φραγγιά,
 5 μὲ δώσανε γυναίκα τῆς μάγισσας παιδί.
 Μαγεύει τὰ χορτάρια, μαγεύει τὸν καιρό,
 μὲ μάγεψε καὶ μένα καὶ μ' ἔκανε γαμπρό.

IV ⁷⁾

- Τώρα τὸ βράδυ τὸ βραδύ, π' ἀνθίζει τὸ λουλούδι,
 ἀκούσατε τί θὰ σᾶς πῶ, τῆς Σούδας ⁸⁾ τὸ τραγούδι :
 Ἡ Σούδα ἦταν ὁμορφη, τῆς Κρήτης τὸ καμάρι,
 τὸ Τσιρίπαχη ⁹⁾ ἀγάπησε χρόνια δεκατεσσάρι.
 5 Μιὰ Κυριακὴ καὶ μιὰ Λαμπρὴ, μιὰ γλυκοχαραγμένη,
 βγαίνει ἢ νιὰ ἀπ' τὸ λουτρὸ καὶ νιὸς ἀπ' τὸ μελπέρη ¹⁰⁾.
 Μικροὶ μεγάλοι θάμαζαν ἀπὸ τὴν ὁμορφιά της,
 μόν' ἦταν τὸ κουσούρι ¹¹⁾ της, Τοῦρκο πού 'χε κοντά της.
 Ἐνα πρωὶ σηκώθηκε, στὴν κλίνη της καθίζει,
 10 τὸ μαντηλάκι σ' γύριζε, τὰ δάκρυα της σκουπίζει.
 Κι' ἡ μάννα της τὴν ἐρωτᾷ καὶ ἡ κυρὰ τὴν λέει :
 — Τὸ τί ἔχει ἡ Σούδα μας καὶ κάθεται καὶ κλαίει ;
 — Ὅνειρο εἶδα, μάννα μου, ὄνειρο τρομαγμένο,
 πὼς ἦλθε τ' ἀδερφάκι μου μαῦρο κι' ἀγριεμένο.
 15— Ὅνειρο εἶναι, Σούδα μου, ἄστο καὶ θὰ περᾶση,
 καὶ σὺ τὸ ἀδερφάκι σου στὰ ξένα θὰ γεράση.

4) γεμετσόπουλα, γεμιτζήδες, ναυτόπουλα.

5) Παραλλαγή γνωστοῦ τραγουδιοῦ τῆς ξενιτιᾶς.

6) Εἶναι συζητήσιμο, ἂν ἐδῶ ἔχει μῆ ἢ λέξη σὰν παραλλαγή τῆς γνωστῆς Ρούμελης, ἢ ἂν θέλει νὰ δηλώσῃ τὴ Θρακικὴ Ρωμυλία.

7) Μιὰ ἀπὸ τίς πολλὰ παραλλαγές τῆς γνωστῆς ρίμας τῆς Σούδας (ἐπύλλια).

8) Ἀντί : Σούδας. Ἴσως ἀπὸ ἐπικράτηση τοῦ γνωστοῦ γεωγραφικοῦ ὀνόματος τῆς Κρήτης.

9) ἢ : Τσιρίμπαση. Στὶς παραλλαγές τῆς ἄλλης Ἑλλάδας τὸ ὄνομα αὐτὸ εἶναι Σαρήπαυλη, Σαρήμπετη, Σελήπασα, Σαρήμπαχλη κ. ἄ.

10) =μπαρμπέρη, κουρέα. 11) =ἐλάττωμα, ἀτέλεια.

- Ἔνα πρωὶ σηκώθηκε, εἶδε τὸν ἀδερφό της,
 μὲ τὸ καλὸ τὸν μίλησε, μὲ τὸ καλὸ τὸν λέει :
- Καλῶς το τ' ἀδερφάκι μου, τὸ πολυδοξασμένο,
 20 πού τό 'χει ἡ μαννούλα του ἕνα καὶ χαϊδεμένο.
 —Δός μου, Σουδά, λίγο νερό, νὰ πιῶ νὰ ξεδεψάσω,
 ἀπὸ τὸ δρόμο τὸν πολὺ δὲ μπόρω νὰ προφθάσω.
 Ἄμέσ' ἡ Σούδα ἄρπαξε τὸ φιοφερι κομάρι ¹²⁾,
 στὸν κιούλαχτσε ¹³⁾ κατέβηκε, κρύο νερὸ νὰ πάρη.
 25 Αὐτὸς νερὸ δὲν ἤθελε, τὸ μαστραπὰ ¹⁴⁾ δὲν πιάνει,
 ἀλύπητα τὴν χτύπησε, σὲ τόπο νὰ μὴ γιάνη.
 —Τρέξε, Σουδά μου, στὸ γιατρὸ καὶ κεῖνος νὰ σὲ γιάνη
 ἄς πᾶν τὰ χίλια ἑκατό, ἴγὼ Σούδα κάνω κι' ἄλλη. (;)
 Σούδα μου, εἰς τὸν τάφο σου θ' ἀνοίξω μία βρύση,
 νὰ πίνη ἡ μάνα σου νερὸ κι' ὁ νιὸς πού σ' ἀγαποῦσε.

V ¹⁵⁾

- Γώ, κορὴ μ', θὰ σὲ παντρέψω, θὰ σοῦ δώσω ρινσπεράκη ¹⁶⁾,
 θὰ σοῦ δώσω ρινσπεράκη, ἔμορφο παλληκαράκι.
 —Πέφτω, μάμμα μ', καὶ πεθαίνω, ἴγὼ ρινσπέρ' ἀντρά δὲν παίρνω
 ὅλη μέρα μέσ' στ' ἄλώνι καὶ ψωμί δὲν ντριλικώνει ¹⁷⁾.
 5—Γώ, κορὴ μ', θὰ σὲ παντρέψω, θὰ σοῦ δώσω τσομπανάκι,
 θὰ σοῦ δώσω τσομπανάκι, ἔμορφο παλληκαράκι.
 —Πέφτω, μάμμα μ', καὶ πεθαίνω, ἴγὼ τσομπάν' ἀντρά δὲν παίρνω,
 νὰ ψοφᾶν τὰ πρόβατά του, νὰ κτυπάη τὰ γόνατά του.
 —Γώ, κορὴ μ', θὰ σὲ παντρέψω, θὰ σὲ δώσ' μπαχταβανάκι ¹⁸⁾,
 10 θὰ σὲ δώσ' μπαχταβανάκι, ἔμορφο παλληκαράκι.
 —Πέφτω, μάμμα μ', καὶ πεθαίνω, μπαχταβάν' ἀντρά δὲν παίρνω,
 ὅλη μέρα ράσα ράσα, σκόρδα, λάχανα καὶ πράσα.
 —Γώ, κορὴ μ', θὰ σὲ παντρέψω, θὰ σὲ δώσω μπερπεράκι ¹⁹⁾
 θὰ σὲ δώσω μπερπεράκι, ἔμορφο παλληκαράκι.
 15—Πέφτω, μάμμα μ', καὶ πεθαίνω, ἴγὼ μπερπέρ' ἀντρά δὲν παίρνω.
 ὅλη μέρα μπερπερίζει καὶ τὸ βράδυ μουρμουρίζει.
 —Γώ, κορὴ μ', θὰ σὲ παντρέψω, θὰ σὲ δώσω ντουλκεράκι ²⁰⁾,
 θὰ σὲ δώσω ντουλκεράκι, ἔμορφο παλληκαράκι.

12)=φιοφιερίνιο κουμάρι, φουρφουρένιο κανάτι τοῦ νεροῦ, σταμνὶ ἀπὸ πορσελάνα. (Ἡ παραποίηση γίνεται μὲ τὸ πιὸ πολύτιμο δοχεῖο). 13) Γκιουλ-μαξές = ὠραῖος κῆπος, τριανταφυλλόκηπος. 14) = κύπελο (πήλινο ἢ μετάλλιο). 15) Παραλλαγή γνωστοῦ ἐρωτικοῦ τραγουδιοῦ. 16) ρινσπέρης ἢ ρεσπέρης = γεωργός. 17) = χορταίνει. 18) μπαχταβάνης ἢ μπαξεβάνης = περιβολάρης. 19) = μπαρμπέρη, κουρέα. 20) ντουλγκέρης = κτίστης.

- Πέφτω, μάννα μ', καὶ πεθαίνω, ἄντρον δὲν παίρνω.
 20 ὅλη μέρα τράκα τράκα, μὲ τὴ μπαλωμένη βράκα.
 — Γώ, κορή μ', θὰ σὲ παντρέψω, θὰ σὲ δώσω μπακαλάκι,
 θὰ σὲ δώσω μπακαλάκι, ἔμορφο παλληκαράκι.
 — Πέφτω, μάννα μ', καὶ πεθαίνω, ἄντρον δὲν παίρνω,
 ὅλη μέρα ζυγιάζει ζυγιάζει ²¹⁾ καὶ τὸ βράδου λογαριάζει.
 25 — Γώ, κορή μ', θὰ σὲ παντρέψω, θὰ σὲ δώσω καϊκτάκι ²²⁾,
 θὰ σὲ δώσω καϊκτάκι, ἔμορφο παλληκαράκι.
 — Ἄχ, μαννούλα μ', ποῦ τὸν βροῆκες ; Μέσα στὴν καρδούλα μ' μπῆκες
 ν' ἀνεβαίνω στὸ καϊκί
 νὰ πηγαίνω στὸ Κεσσάνι ²³⁾, νὰ ἴν τὸ σπίτι μ' σὰ σεργιάνι
 νὰ πηγαίνω καὶ στὴν Πόλη, νὰ ἴν τὸ σπίτι μ' σὰν περβόλι.

ΚΩΝΣΤ. Γ. ΚΟΥΡΤΙΔΟΥ

ΠΕΡΙ ΚΑΤΑΓΩΓΗΣ ΤΩΝ ΣΟΥΦΛΙΩΤΩΝ

Εἶνε ἐξηκριβωμένον καὶ βέβαιον, ὅτι εἰς τὴν κεντρικὴν Θράκην γενικῶς ἐγκατεστάθησαν, καὶ πρὸ πάντων εἰς τὴν ἀριστερὰν τοῦ Ἐβρου πλευρὰν, κατὰ τὸν δέκατον ἕκτον καὶ δέκατον ἔβδομον (1600—1700) αἰῶνα ἀρκετοὶ Ἀλβανικοὶ χριστιανικοὶ πληθυσμοί. Πολλοὶ ἐξ αὐτῶν, μὲ τὴν διαρροὴν τῶν χρόνων τελείως ἐξελληνίσθησαν, ἄλλοι ὅμως ἔμειναν μέχρι ἐσχάτων ἀλβανόφωνοι, διατηρήσαντες μὲν τὴν γλῶσσαν, τὰ ἥθη καὶ ἔθιμά των, ἀλλὰ ἔχοντες ἑλληνικὴν συνείδησιν, ὀρθόδοξοι καὶ σπουδάζοντες μόνον εἰς τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν. Ἐκ τῶν χωρίων τούτων μέχρι σήμερον μένουσιν ἀκμαῖα ἡ Μανδρίτσα, τὸ Σουλτάνκιοϊ, Ἰβρίκτεπε, τὸ Ζαλοῦφι καὶ τρεῖς μικραὶ πλησιόχωροι ἀποικίαι αὐτῶν.

Ὅτι τὸ Σουφλί ἀπετέλει μίαν τῶν ἀλβανικῶν τούτων εἰς τὴν Θράκην ἀποικιῶν, τοῦτο ὑπῆρξε πάντοτε ἡ ἐμὴ σταθερὰ γνώμη καὶ πεποίθησις, μὲ τὴν διαφορὰν ὅτι, ὡς ἐκ τῆς θέσεώς του ἐπὶ τῆς ἐπισήμου ὁδοῦ τοῦ Φιλίππου, τῆς ἀγούσης ἀπὸ τὴν Φιλιππούπολιν μέχρι τῆς Γρατιανουπόλεως κατόπιν ἐγίναν ἐκεῖ καὶ ἑλληνικαὶ ἐγκαταστάσεις ἀπὸ τὴν νότιον Θεσσαλίαν καὶ Χαλκιδικὴν, κατὰ πᾶσαν πιθανότητα (ὡς τεκμαίρεται ἀπὸ τὴν διαλεκτικὴν, τὰ ἥθη καὶ ἔθιμα, τὰ ἐπίθετα (οὔδης, ας) καὶ τὴν ἐνδυμασίαν καὶ τοιοῦτοτρόπως εἰς τὸν μικτὸν τοῦτον συνοικισμὸν ἐπεκράτησε μὲν ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα, ἀλλὰ καὶ ὁ ἀλβανικὸς χαρακτήρ.

Τὸ κατὰ κόρον ἐπιπολαίως ἐπαναλαμβανόμενον ὅτι οἱ **Σουφλιῶται** εἶναι **Σουλιῶται**, εἶναι ἄνευ ἱστορικῆς βάσεως, καθόσον ἐὰν οἱ Σουλιῶται

21)=ζυγιάζει. 22)=καϊκτση, ναυτικό, καρραβοκύρη. 23)=ἡ Κεσσάνη, πόλις τῆς Α. Θράκης.

εἶρχοντο εἰς τὸ Σουφλίον ἐπὶ Ἀλῆ Πασιᾶ, κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ δεκάτου ἐνάτου αἰῶνος, πρόσφατος θὰ ἦτο ἡ ἀπόδοσί του καὶ γνωστοτάτη ἀπὸ τὰ τέκνα των καὶ εἰς αἰωνοβίους γέροντας, οἱ ὅποιοι ἦσαν πάρα πολλοὶ καὶ μέχρι τῶν ἡμερῶν μας κατὰ τὰ ἔτη 1850—1880. Τὸ ἐπιχείρημα ὅτι εἰς τὴν παλαιὰν συνοικίαν ὑπάρχει, μέχρι σήμερον, ἡ ὁδὸς **Δέκα** καὶ ἡ μικρὰ συνοικία **Κακουσοῦλι**, εἶνε κατ' ἐμὲ μία ἀπλῆ ἔνδειξις, ὅτι ταῦτα εἶνε μὲν Ἀλβανικῆς προελεύσεως, ὄχι ὅμως κατ' ἀνάγκην καὶ **Σουλιώτικης**.

Ἡ Ἀλβανικὴ καταγωγὴ τοῦ Σουφλίου τεκμαίρεται ἀπὸ τὴν φυσιογνωμίαν, τὸν χαρακτῆρα, τὰς ιδιότητας (ἀρετὰς καὶ ἐλαττώματα), τὰ ἦθη καὶ ἔθιμα καὶ τὰ ἐπώνυμα τῶν κατοίκων. Ἀπὸ τὰ ἦθη καὶ ἔθιμα πρόπει νὰ ἐξάρωμεν τὴν ἑορτὴν τοῦ Λαζάρου, κατὰ τὸ Σάββατον πρὸ τῶν Βαΐων. **Οἱ Λαζαροῦδες** τὸ πρῶτὸ μετὰ τὴν θείαν λειτουργίαν ἦσαν κοράσια 12—15 ἐτῶν, δηλαδὴ μὴ ἀρραβωνιασμένα, τὰ ὅποια ἐνεδύοντο ἀπαράλλακτα ὡς τὰ μεγάλα κοράσια καὶ αἱ γυναῖκες καὶ ἐχόρευον εἰς τὴν πλατείαν Ἀγελαδαριᾶ ἐπὶ 2—3 ὥρας. Ἐν τῷ μεταξὺ εἶρχοντο αἱ συγγενεῖς καὶ γνωσταί των καὶ προσέφερον εἰς αὐτὰ χρήματα καὶ ἄλλα φιλοδωρήματα. Εἶναι γνωστόν, ὑποθέτω, ὅτι ἡ ἑορτὴ τοῦ Λαζάρου εἶναι κατ' ἐξοχὴν Ἀλβανικὴ ἑορτή. Δεύτερον, τὴν τρίτην ἡμέραν τοῦ Πάσχα, (ἡ ὁποία κακῶς μέχρι τῆς σήμερον λέγεται τῆς Ἀγίας Τριάδος), νέαι γυναῖκες καὶ μεγάλα κοράσια ἐχόρευον εἰς τὴν Ἀγελαδαριᾶ, ἐνδεδυμένοι πολλαὶ ἐξ αὐτῶν φουστανέλλας καὶ ὄπλα τὴν **Τρόατα**, ἀπαράλλακτα καθὼς εἰς τὰ Μέγαρα. Οἱ Σουφλιῶται ὠνόμαζον τὸν χορὸν τοῦτον, κατὰ τὸν ὅποιον ἀνάλογα ἦσαν καὶ τὰ τραγούδια, **Ταπεινόν**, διότι τὰ βήματα εἶναι κοντὰ καὶ πυκνά.

Ἄλλ' ἡ σπουδαιότερα ἀπόδειξις εἶναι τὰ ἐπώνυμα, τὰ ὅποια παραθέτομεν, περιλαμβάνοντα πολλὰ Ἀλβανικῆς καταγωγῆς καὶ σημασίας.

Τὸ ὄνομα **Σουφλί**, κατὰ τὴν γνώμην μου, προέρχεται ἀπὸ τὴν ἐν χρήσει εἰς τοὺς Τούρκους λέξιν **σοφοῦ**, σημαίνουσαν : λόγιος, ἱερωμένος, διαβασμένος. Καὶ τοῦτο, διότι πρὸ τῆς ἐγκαταστάσεως τοῦ ἄλβανοελληνικοῦ πληθυσμοῦ ὑπῆρχε ἓνα μοναστήρι (Τεκές) Τουρκικόν, παρὰ τὴν σημερινὴν οἰκίαν τῆς οἰκογενείας **Ντιούλια** (Γοιανταφύλλου, ἄλβ.), τοῦ ὁποίου τὰ εἰρησώματα σώζονται ἀκόμη, καθὼς καὶ ἡ ξηροκρήνη. Οἱ ἱερωμένοι τοῦ τεκέ ἀνεχώρησαν καὶ ἔκτισαν, κατὰ τὴν παράδοσιν, τὸ Σοφουλάρ, χωρίον μουσουλμανικὸν ἀπέναντι τοῦ Ἐβρου καὶ τῆς σημερινῆς Ὀρεστιάδος. Ὅτι δὲ τὸ Σουφλί παράγεται ἀπὸ τὸ Σοφοῦ, ἀπόδειξις σαφῆς εἶναι ὅτι οἱ Τούρκοι, ἄριστοι θεματοφύλακες τῶν ἑλληνικῶν ὀνομασιῶν, γράφουν ἐπισήμως ὄχι Σουφλί, ἀλλὰ Σοφιλοῦ, ὅπερ διεσώθη καὶ εἰς τὴν ἐπιγραφὴν τοῦ ἱεροῦ ναοῦ Ἀγίου Γεωργίου.

Τὸ Σουφλί μέχρι τοῦ 1870, ὅποτε ἐγένετο σταθμὸς ἐπὶ τῆς σιδηροδρομικῆς γραμμῆς Ἀδρ]πόλεως — Ἀλεξ]πόλεως, ἦτο μικρὰ κωμόπολις, ἔλαβε δὲ ἔκτοτε μεγάλην ἀνάπτυξιν καὶ κατέστη πόλις ἀκμαία μὲ ἀκρατον ἑλληνισμόν.

II

Ἐπώνυμα Σουφλιωτῶν, εἰς τὰ ὅποια πολλὰ εἶναι Ἀλβανικά.

Μερξές, Κατσές, Μούτλιας, Σμυρλής, Λόλας, Μώκαλης, Καναλῆς, Κίκιλης, Σρίκας, Μουρίκας, Μουτρίκας, Γκιρζής, Κίτσιος, Τσίτσιος, Ρέντας, Τσιαμίτας, Τσιλίνας, Τόλκας, Νιέλκας, Γκότσικας, Γκότσιας, Κουλιάτσικας, Γκαζέμπας, Οὔτσιος, Γσουτσουμπέκας, Τσουτσογιάννης, Πουγιούτας, Μπουχούνας, Σνιακός, Μαρθάρης, Σέντερεις, Τσιαντής, Ἐτσιουλπᾶς, Τσουλουβής, Γκαγκούλιας, Μπένδιας, Ἄκατες, Ἀντζίκας, Βήτσικας, Μήτσικας, Μαδίκας, Ντιούλιας, Ντίνας, Ντιώνας, Γκαγιαφύλιας, Ντιάκαλης, Ντιούκας, Τσιαντούκας, Μπιστινᾶς, Καλιτσάρης, Μουζίκας, Μουσίκας, Τιαβλιάνκας, Γκουβέτας, Γκιούρδας, Σιτζίρικας, Πιστιάλκας, Γκιόργκας, Μουτιάνκας, Μπάμνιος, Μανιάνκας, Τζιντζής, Τζιτζιλής, Τζιβελέκας, Ντουργούτης, Λιαλιάρης, Τσικρικόνης, Γκούτλης, Τιάμαρος, Σιρκέλης, Τζιάντζιος, Τσιάντας, Σιόζιλης, Κουκόλης, Γκουτζέλας, Γκαμπζάλας, Γκάζος, Μπέσιλης, Γκουδιάκας, Κουτσιούνης, Σουμάκας, Μουτσούδης, Παλαβούξης, Μπαμπάρας, Μπορμπάλας, Φίλιας, Τσιαντούκας, Τσιαλιάφας, Χοῦχος, Τσιώτας, Τσίμας, Τσιαμπάνης, Καλδαδάς, Μιτσιάρης, Δημισκῆς, Μπράτσας, Χύτος, Μενίτης, Σιαρταφέρης, Νασιλούδης, Σιούης, Χανιάρης, Σεϊδάρης, Μπαδιάνης, Μπανώτας, Παντίρης, Μαρσιάνης, Γιαμάγας, Κοτρότσιος, Σιοῦρδος, Μαούλας, Χαραμπάρας, Μουτσάρας, Γιαλαμπούρας, Τζούφας, Καζάκος, Καραβαριώτης, Λάζος, Μπλίτσας, Κουρμαλίτης, Μπαρδιάκας, Μπρίκας, Ντούμπας, Ντούμας, Καντζιάρης, Γκουτές, Καμπέρης, Βρανιας, Μούτας, Μπόζιος, Ματζιάρης, Κιλτσιάνκας, Βινισόδης, Κατσιάφας, Σωρέτης, Φάκος, Τσιαπούτσικας, Μάγγος, Μπαδιάνης, Βαρσάμης, Μαμούγγας, Μούχλιας, Ζαγκότσης, Πάντας, Νταβρανίκας, Τάτσιλης.

Ἐπώνυμα Σουφλιωτῶν Ἑλληνικά.

Πήτας, Φυλλάρης, Θεοφανούδης, Μιχαηλούδης, Γαβριηλούδης, Γιαννές, Κουτσουδάνας, Πύργαρης, Γράφος, Ευπόλυτος, Γιαλιένιος, Στεφανῆς, Ἀξούριστος, Χλιαρομάλαθος, Μισόπαπας, Καλδούδης, Μαλουσάρης, Ρίζος, Πούλιος, Φούσκας, Πατρώνας, Πατηρίτσας, Μιχούδης, Μαργαζής, Παρθένης, Στρατιούδης, Ζγῆκος, Καψαλισμένος, Κουτσόλας, Κτσούδης, Παίδαρας, Μοσχούδης, Ζώης, Ζέοβας, Στραβοδούλης, Δούλης, Λόξας, Ζούμας, Σβῦνος, Σαράντης, Στασινός, Σκαρλάτος, Σταυρινός, Ἀγοραστός, Νάνος, Μακρῆς, Ἀνεμούδης, Ἀριστιές, Κοντογιάννης, Σβώλας, Γλύστρας, Ἀλεξούδης, Παναζής, Στεργιούδης, Πολυμερούδης, Κλαδαράς, Μουστακᾶς, Λουγαράς, Ἀλεξανδρούδης, Χρηστούδης, Λαμασκηνούδης, Ἀνδρούδης, Ἀναστασούδης, Τισφορούδης, Μαλιακ(ου)βάρης, Μαλιαχούστιας, Κυρανούδης,

Στρατιούδης, Πρεπούδης, Σταυρακούδης, Βασιλεούδης, Βασιλακούδης, Νικολτσιούδης, Σαμαράς, Κρασογιάννης, Τυρῆς, Σχοινᾶς, Χιενᾶς, Σκαμνᾶς, Καραμάρης.

Ἑπειρωτικῆς καὶ Θεσσαλικῆς καταγωγῆς κύρια ὀνόματα γυναικῶν.

Ἄφέντρα, Σταμούλου (ῆ), Θεοποία, Θαλάσσου, Σταμάτα, Βέργου, Βασίλου, Ἄγγελο, Δέσπου, Μαλίτω, Μαλάμω, Μηλιά, Μαλούσα, Κυράνω, Καλούδα (Κάλιου), Κουρτέσα, Ἄγανῆ, Γραμματάω, Μόρφω, Ροῖδω, Μενεξιά, Λεμονιά, Νεραντζιά, Γαροφαλλιά, Τριανταφυλλιά, Σεφτελιά (ροδοκηνιά, μία μόνον ἐκ Σουφλίου), Δάφνη, Θανάσω, Δημήτρω, Λάμπω, Λουλούδω, Παναγιώτω, Γιάννου, Γεωργοῦ, Συμιούδα. Βαγγελούδα, Κωνσταντινιά, Ἀποστολιά, Σταυρούδα, Ἀντωνιά, Ἀρχόντω, Φωτιώ, Σουλτάνα, Σωτηρία, Ζουμπουλιά, Τριάδω, Παγούνω, Ἀηδόνου, Πέτρω (ῆ), Διαλεχτή, Ἀννέζου, Ἀγοραστή, Βάγια, Πασχαλιά, Δοξούλου, Περιστέρα, Τρυγόνα, Μαλάμω, Μαλαματένια.

Διὰ τὸ ὄνομα **Σύρμα** (Σύρμου), παρατηροῦμεν, ὅτι εὐρίσκεται μόνον τὸ θηλυκόν, ἐνῶ εἰς τὴν Ἀδριανούπολιν καὶ Σαράντα Ἐκκλησίας σώζονται τὸ ἀρχαῖον ἄρσεν. **Σύρμος** ἢ Σύρμας, ὡς ἐπίσης καὶ τὰ Βυζαντινὰ **Δούκας, Κομνηνός.**

Ἡ **Κυράνω** ἐλέγετο εἰς τινα καθαρῶς Θρακικὰ (μὴ ἄποικα) χωρία καὶ **Γκύνου** ἢ **Γκύνα** (πρβλ. τὸ ἀρχαῖον ὄνομα **Κύνα**, ἀδελφὴ τοῦ Μεγ. Ἀλεξάνδρου, τὴν ὁποίαν ἔδωκεν ὡς σύζυγον εἰς τὸν ἡρωϊκὸν βασιλέα τῶν Τριβαλλῶν Θρακῶν **Σύρμον**).

Εἰς τὴν Ἀδριανούπολιν εὐρίσκοντο πρὸ 40—50 ἐτῶν τὰ σπάνια θηλυκὰ ὀνόματα **Πιρζούδα** καὶ **Μιρσούδα.**

Ἐπώνυμα Τουρκικὰ ἢ σύνθετα

Ζαλίμης, Σεϊτάνης, Καραμπάτσας, Μπογιαδιτζῆς, Ταρζῆς, Μπεζάσης, Δεμερτζῆς, Ἀραμπατζῆς, Σαπουντζῆς, Μπακαλούδης, Μπαλτζῆς, Σερέτης, Ἀβτζῆς, Οὔτσαβλης, Καραμάνης, Καραγεώργης, Καρακώστας, Καραθανάσης, Καραπαναγιώτης, Κουρούς, Κελέσης, Μανάβης, Τσολάκης, Τοπάλης.

Οἱ *ἱερεῖς* ὠνομάζοντο ἀπλῶς μὲ τὰ ὀνόματά τους χῶρις ἐπώνυμα, ἐλάχιστοι μὲ τὰ ἐπώνυμά των: Παπαντίνους (Μόσχος), Παπατσαρούχας, Παπαζαπαρτίδης (Παναγιώτης), Παπασιλέκας (Πασχάλης), Παπαφαραῶς (Ἰωάννης), Παπαϊωάννης (Ζούμας), Παπαχαράλαμπος (Πρεπούδης), Παπαμιχαῆλ (Σουμούνας), Παπαγιάννης (Μπουδαλές).

Ἐπώνυμα ἐκ ζώων, πτηνῶν κλπ.

Μέρομηγγας, Γάτος, Τσιάκαλος, Λελεκούδης, Κουρτίδης, Τσιροπούλας, Τουρτούρας, Λαγόγερος, Κανάργιας, Κάβουρας, Κιοκινέζης, Μπόμπουλας, (Κάνθαρος), Κοῦκκος, Μαϊμούδα (ῆ).

σημερινὸς ὄρμος Γκυελγκράδ (Gulgrad), πρὸς νότον τοῦ ἀκρωτηρίου Σιαμπλέ.

* ΚΑΡΩΣΣΟΣ.—Ὄνομα κύριον Θρακο-Ἑλληνικὸν κατ' ἐπιγραφὰς εὑρεθείσας ἐν τῇ Βορείῳ Θράκῃ. («Θρακικά» 1936, σελ. 198).

ΚΑΣΕΗΡΑ.—Ἐν τῶν πολλῶν φρουρίων τὰ ὁποῖα ἔκτισεν ἐκ θεμελίων ὁ αὐτοκράτωρ Ἰουστινιανὸς (527—565) ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Ροδόπης τῆς Θράκης, ἀναφερόμενον ὑπὸ τοῦ Προκοπίου (Περὶ Κτισμ. IV, 11).

* ΚΑΣ(Ε)ΠΗΟΡΙΣ.—Θρακικὸν ὄνομα γνωστὸν ἐξ ἐπιγραφῆς τοῦ δευτέρου μ. Χ. αἰῶνος, εὑρεθείσης ἐν τῇ περιφερείᾳ Χαρμυλῆ τῆς Βουλγαρίας (Πρὸς. Κασίγναϊς).

ΚΑΣΙΒΟΝΩΝ (Φρούριον).—Ἐν τῶν πολλῶν φρουρίων τῆς Θράκης ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Αἰμιμόντου, τὰ ὁποῖα ἔκτισεν ἢ ἐπεσκεύασεν ὁ αὐτοκράτωρ Ἰουστινιανὸς (527—565), ἀναφερόμενον ὑπὸ τοῦ Προκοπίου (Περὶ Κτισμ. IV, 11).

ΚΑΣΜΙΛΟΣ ἢ ΚΑΔΜΙΛΟΣ.—Εἰς τῶν τεσσάρων Καβείρων τῆς Σαμοθράκης (βλ. λέξ.).

ΚΑΣΣΑΜΕΝΟΣ.—Κατ' ἀπόσπασμα τοῦ Ἀνδρίσκου θεωρεῖται μετὰ τοῦ Σκέλλιος ὡς μυθικὸς οἰκῆτωρ τῆς Θράκης: «...Σκέλλιος τε καὶ Κασσαμένος οἰκῆτορες Θράκης, ὁρμήσαντες ἀπὸ νήσου τῆς πρότερον μὲν Στρογγύλης, ὕστερον δὲ Νάξου κληθείσης». (*Αποσπ. 2, βιβλ. 5).

ΚΑΣΣΑΝΔΡΑΣ (Χερσονήσος).—Ἡ δυτικωτέρα τῶν τριῶν τῆς Χαλκιδικῆς Χερσονήσου, γνωστὴ κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ὑπὸ τὸ ὄνομα Χερσονήσος τῆς Παλλήνης (βλ. λέξ.) Πόλεις αὐτῆς ἦσαν: ἡ Ἄφυτος, ἡ Μένδη, ἡ Σάνη, ἡ Σκιώνη καὶ ἡ Ποτίδαια ἢ μετὰ ταῦτα Κασσάνδρεια.

ΚΑΣΣΑΝΔΡΑΣ (Κόλπος).—Ὁ μεταξὺ τῆς Χερσονήσου Κασσάνδρας (τῆς Παλλήνης τῶν ἀρχαίων) πρὸς Δ. καὶ Λόγγου (Σιθωνίας τῶν ἀρχαίων) πρὸς Α. σχηματιζόμενος κόλπος, ὁ Τορωναῖος κόλπος τῶν ἀρχαίων. Τὸ σχῆμά του εἶναι ἑλλειψοειδές, τοῦ ὁποῦ τοῦ πλάτους μεταξὺ τῶν ἀκρωτηρίων Ἄμπελος καὶ Καναστράου εἶναι 9 μιλίων, τὸ δὲ βάθος 27 μιλίων.

Ἐπὶ τῆς ἀνατολικῆς παραλίας αὐτοῦ εὐρί-

σκεται ὁ ἄριστος λιμὴν Κωφός (νῦν Πόρτο Κουφό).

ΚΑΣΣΑΝΔΡΕΙΑ.—Πόλις τῆς χερσονήσου Παλλήνης (νῦν Κασσάνδρας) ἢ αὐτὴ μὲ τὴν Ποτίδαιαν (βλ. λέξ.) περὶ τῆς ὁπίας Στ. ὁ Βυζάντιος λέγει: «Ποτίδαια πόλις Θράκης. Ἡ δ' αὐτὴ ἐκλήθη καὶ Κασσάνδρεια».

ΚΑΣΣΑΝΔΡΟΣ.—Μυθικὸς βασιλεὺς τῆς Θράκης, πατὴρ τοῦ Ἐβρου ἀπὸ τοῦ ὁποῦ ἐπωνομάσθη ὁ ὁμώνυμος ποταμὸς (βλ. λέξ. Ἐβρος).

ΚΑΣΤΕΛΛΙΟΝ καὶ ΚΑΣΤΕΛΛΟΝ.—Καστέλλιον ἢ κάστελλος ὠνομάζοντο ὑπὸ τῶν Βυζαντινῶν τὸ μικρὸν κάστρον, καθὼς καὶ οἱ ἐπὶ τῶν τειχῶν αὐτοῦ προμαχῶνες ἢ πύργοι. Οὕτως ἐπίσης ἐκαλοῦντο καὶ οἱ πύργοι τῶν πολεμικῶν πλοίων, τὰ ὁποῖα ἐλέγοντο «καστελλωμένα πλοῖα» ἢ «καστελλᾶτοι κάραβοι». Τὰ δὲ ἐπὶ τῶν τειχῶν τῶν κάστρων, καθὼς καὶ οἱ ὑπὸ τῶν πολιορκητῶν ἐγχειρόμενοι πύργοι ἐκαλοῦντο «πυργοκάστελλα».

Τοιαῦτα μικρὰ φρούρια ἢ κάστρα, δηλαδὴ καστέλλια οἱ Βυζαντινοὶ εἶχον ἰδρύσει πλείστα καὶ εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς αὐτοκρατορίας καὶ εἰς τὰ σύνορα αὐτῆς πρὸς ὑπεράσπισιν στρατηγικῶν σημείων ἢ ὁλοκληρῶν γραμμῶν.

Ὁ φρούραρχος τοῦ καστελλίου ἢ καστέλλου ὠνομάζετο «καστελλᾶνος», οἱ δὲ ὑπ' αὐτῶν στρατιῶται «καστελλιανοί».

Τοιαῦτα καστέλλια πλείστα ὅσα ἀνηγέρθησαν καθ' ἅπασαν τὴν Ἑλλάδα ὑπὸ τῶν Βυζαντινῶν καὶ τῶν μετέπειτα Φράγκων κατακτητῶν, τῶν ὁποίων ἄλλα μὲν σώζονται μέχρι σήμερον, ἄλλων δὲ διετηρήθησαν τὰ ὀνόματα μόνον ὡς τοπωνύμια, εἰς ὀνομασίας χωρίου κ.τ.λ.

ΚΑΣΤΕΛΛΙΟΝ.—Ἐν τῶν πολλῶν φρουρίων τῆς Δαρδανίας, τὰ ὁποῖα ἔκτισεν ἢ ἐπεσκεύασεν ὁ αὐτοκράτωρ Ἰουστινιανὸς (Προκ. Περὶ Κτισμ. IV, 45).

ΚΑΣΤΕΛΛΙΟΝ.—Κοινὴ ὀνομασία παρὰ τοῖς Βυζαντινοῖς τοῦ Ἑπταπυργίου (βλ. λέξ.).

ΚΑΣΤΕΛΛΙΟΝ ΤΩΝ ΘΕΟΔΟΣΙΑΝΩΝ.—Οὕτως ἐκαλεῖτο φρούριόν τι ἐν Βυζαντίῳ, κτισθὲν κατὰ τινα παράδοσιν ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Τιβερίου, πενθεροῦ τοῦ διαδεχθέντος αὐτὸν Μαυρικίου, περὶ τὰ τέλη τοῦ VI μ. Χ.

Συνέχεια ἀπὸ τὸν Θ' τόμον

αἰῶνος, πρὸς ἐξασφάλισιν τοῦ στρατοπέδου αὐτοῦ, κινδυνεύοντος νὰ πυρποληθῆ ὑπὸ τῶν ἐπιδραμόντων Βουλγάρων. Ἐν τῷ φρουρίῳ τούτῳ κατὰ διαταγὴν τοῦ αὐτοκράτορος Φωκά, διαδεχθέντος τὸν Μαυρίκιον τὸ 602, ἐκρεμάσθη καὶ ἐτοξεύθη ὁ κατ' αὐτοῦ συνωμοτήσας Σηρίβων Μαυρίκιος.

Ἰχνη τῶν ἐρειπίων αὐτοῦ σώζονται εἰς σημερινὸν Μακροχῶρι ἢ Μαυρίκιοι.

ΚΑΣΤΕΛΛΟΒΡΕΤΑΡΑ.—Ἐν τῶν πολλῶν φρουρίων τὰ ὁποῖα ἔκτισεν ἢ ἐπεσεύασεν ὁ αὐτοκράτωρ Ἰουστινιανὸς (517—565) ἐν Δαρδανίᾳ (Προκ. Περὶ Κτισμ. IV, 4).

ΚΑΣΤΕΛΛΟΝΟΒΟ (τό).—Μεσόγειον φρούριον τῆς Κάτω Μοισίας ἐν Θράκῃ ἀνακαινισθὲν, κατὰ τὸν Προκόπιον (Περὶ Κτισμ. IV, 11) ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Ἰουστινιανοῦ (527—565).

ΚΑΣΤΕΛΩΝΑ (ἡ).—Φρούριον τῆς Δαρδανίας, ἐπισκευασθὲν ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Ἰουστινιανοῦ (Προκ. Περὶ Κτισμ. IV, 4).

* **ΚΑΣΤΙΑΝΕΙΡΑ.**—Μία τῶν συζύγων τοῦ Πριάμου «καλὴ Καστιάνειρα, δέμας εἰκυῖα θεοῖσιν» καταγομένη ἐξ Αἰσύμης τῆς Θράκης καὶ μητὴρ τοῦ Γοργυθίωνος, φονευθέντος ὑπὸ τοῦ Τεύκρου (Ὅμηρ. Ἰλιάδ. Θ, 305).

ΚΑΣΤΙΜΟΝ (τό).—Ἐν τῶν πολλῶν φρουρίων τῆς Δαρδανίας, ἀναφερόμενον ὑπὸ τοῦ Προκόπιου (Περὶ Κτισμ. IV, 4), τὰ ὁποῖα ἔκτισεν ἢ ἐπεσεύασεν ὁ αὐτοκράτωρ Ἰουστινιανὸς (527—565) πρὸς προστασίαν τῆς χώρας ἀπὸ τῶν ἀπὸ βορρᾶ ἐπιδρομέων.

ΚΑΣΤΟΖΟΡΒΑ.—Πόλις τῆς Θράκης ἐν τῇ χώρᾳ τῶν Ὀδρουσῶν (βλ. λέξ. Καστράζαρβα).

ΚΑΣΤΡΑΖΑΡΒΑ.—Πόλις τῆς Θράκης ἐν τῇ χώρᾳ τῶν Ὀδρουσῶν, ἡ αὐτὴ μὲ τὴν Σουβζουπάραν (Subzura) τῶν Ὀδοιπορικῶν, κειμένη ἐπὶ τῆς ἀπὸ Φιλιππουπόλεως εἰς Ἀδριανούπολιν ὁδοῦ, ἀριστερὰ τοῦ ποταμοῦ Ἐβρου. Καλεῖται καὶ Καστόζορβα ἢ *Castra Rubra*, ὑπὸ δὲ τοῦ Προκόπιου (Περὶ Κτισμ. IV, 11) ἀναφέρεται ὡς φρούριον ἀνακαινισθὲν ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Ἰουστινιανοῦ (527—565). Ταυτίζεται μὲ τὸ σημερινὸν βουλγαρικὸν χωρίον Glavan.

* **ΚΑΣΤΡΑ—ΜΑΡΤΙΣ.**—Πόλις τῆς Κάτω Μοισίας ἐν τῇ χώρᾳ τῶν Τριβαλλῶν, κειμένη παρά τὴν δεξιὰν ὄχθην τοῦ Δουνάβεως.

Ἐπὶ τοῦ Ἱεροκλέους (Συνέκδ. 655) ὀνομάζεται Καστραμάρτης καὶ ἀναφέρεται ὡς μία τῶν 5 πόλεων τῆς παρὰ τὸν Δούναβιν ἐπαρχίας ὑπὸ κονσουλάριον.

Ταύτην μετὰ τῆς γείτονος Ἰσκού ὠχύρωσεν ὁ αὐτοκράτωρ Ἰουστινιανὸς (Προκ. Περὶ Κτισμ. IV, 6, 33).

* **ΚΑΣΤΡΙΤΣΗ.**—Κωμόπολις τῆς Ἀνατ. Θράκης, καταληφθεῖσα μετὰ τῆς Ἀγαθουπόλεως καὶ ἄλλων γειτονικῶν φρουρίων, κατὰ τὴν ἐπὶ Μιχαήλ τοῦ Παλαιολόγου ἐπιδρομὴν τῶν Βουλγάρων καὶ Σκυθῶν ἐν Θράκῃ. Ἀνεκατελήφθη ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος τὸ 1261.

Ποῖα ἢ ἀκριβὴς τοποθεσία αὐτῆς εἶναι ἄγνωστον. Ἐπὶ τῆς παραδόσεως ἀναφέρονται διάφορα φρούρια εἰς τὰ πέριξ τοῦ Σαμμακοβίου καὶ Μηθείας.

ΚΑΣΤΕΛΛΑ.—Ἐν τῶν πολλῶν φρουρίων τῆς Δαρδανίας, ἀναφερόμενον ὑπὸ τοῦ Προκόπιου (Περὶ Κτισμ. IV, 4) τὰ ὁποῖα ἔκτισεν ἢ ἐπεσεύασεν ὁ αὐτοκράτωρ Ἰουστινιανὸς (527—565) πρὸς προστασίαν τῆς χώρας ἀπὸ τῶν ἀπὸ βορρᾶ ἐπιδρομέων.

ΚΑΤΑΘΕΣΙΑ (τὰ) ἢ **ΚΑΤΑΘΗΣΙΑ.**—Ἐορτὴ τελουμένη τὴν 2 Ἰουνίου εἰς τὸν ναὸν τῶν Βλαχερνῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει, εἰς μνήμην τῆς καταθέσεως ἐν τῷ ναῷ τούτῳ, ἐντὸς χρυσοῦ κιβωτίου, τῆς ἐσθῆτος τῆς Παναγίας ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Λέοντος τοῦ Α'.

ΚΑΤΑΣΣΟΥ.—Ἐν τῶν πολλῶν φρουρίων, τὰ ὁποῖα ἔκτισεν ὁ αὐτοκράτωρ Ἰουστινιανὸς (527—565) ἐν τῇ Κάτω Μοισίᾳ τῆς Θράκης, παρὰ τοὺς Τόμους (νῦν Κωνσταντζαν) ἀναφερόμενον ὑπὸ τοῦ Προκόπιου (Περὶ Κτισμ. IV, 11).

ΚΑΤΑΣΥΡΓΑΙ.—Βυζαντινὸν χωρίον εἰς τὰ περὶχωρα τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

Περὶ τὸ 918, ὁ βυζαντινὸς στρατὸς ἐκστρατεύσας κατὰ τῶν ἐπιδραμόντων εἰς Θράκην Βουλγάρων, ἐστρατοπέδευσεν εἰς Κατασύρτας ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Λέοντα Φωκᾶν, ἀλλ' ὑποστὰς αἰφνιδιαστικὴν ἐν καιρῷ νυκτὸς ἐπίθεσιν, δισκορπίσθη καὶ ἐν ἀταξίᾳ ὑπεχώρησεν εἰς Κωνσταντινούπολιν.

* **ΚΑΤΕΡΓΟΝ** (τό).—Βυζαντινὴ ὀνομασία χερσονησιζούσης τινὸς ἄκρας τοῦ ἐπὶ τῆς Εὐρωπαϊκῆς παραλίας τοῦ Βοσπόρου Φαρμακίου κόλπου (νῦν Θεραπειά), μὴ ὑπάρχουσα

σήμερον, ὡς συγχωνευθεῖσα μὲ τὴν κατασκευασθεῖσαν ἐκεῖ πρὸ ἐτῶν προκυμαίαν.

ΚΑΤΡΑΣΕΜΑ.—Ἐν τῶν πολλῶν φρουρίων τὰ ὁποῖα ἐπεσκεύασεν ὁ αὐτοκράτωρ Ἰουστινιανὸς (527—565), ἀναφερόμενον ὑπὸ τοῦ Προκοπίου (Περὶ Κτισμ. IV, 4), πρὸς προστασίαν τῆς χώρας ἀπὸ τῶν ἀπὸ βορρᾶ ἐπιδρομέων.

ΚΑΤΡΕΛΑΤΕΣ.—Ἐν τῶν πολλῶν φρουρίων τῆς Δαρδανίας, τὰ ὁποῖα ἐπεσκεύασεν ὁ αὐτοκράτωρ Ἰουστινιανὸς (527—565) ἀναφερόμενον ὑπὸ τοῦ Προκοπίου (Περὶ Κτισμ. IV, 4).

ΚΑΤΤΑΡΗΚΟΣ.—Ἐν τῶν πολλῶν φρουρίων τῆς Δαρδανίας, ἀναφερόμενον ὑπὸ τοῦ Προκοπίου (Περὶ Κτισμ. IV, 4), τὰ ὁποῖα ἐπεσκεύασεν ὁ αὐτοκράτωρ Ἰουστινιανὸς (527—565) πρὸς προστασίαν τῆς χώρας ἀπὸ τῶν ἀπὸ βορρᾶ ἐπιδρομέων.

ΚΑΤΤΑΡΟΣ.—Ἐν τῶν πολλῶν φρουρίων τῆς Δαρδανίας, τὰ ὁποῖα ἐπεσκεύασεν ὁ αὐτοκράτωρ Ἰουστινιανὸς (527—565), ἀναφερόμενον ὑπὸ τοῦ Προκοπίου (Περὶ Κτισμ. IV, 4).

ΚΑΤΤΑΦΕΤΕΡΟΣ.—Ὄνομα φρουρίου ἐν Δαρδανίᾳ, ἐπισκευασθέντος ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Ἰουστινιανοῦ (Προκ. Περὶ Κτισμ. IV, 4).

* **ΚΑΤΤΟΥΖΑ** (ή).—Πόλις τῆς Θράκης, κατὰ Στ. τὸν Βυζάντιον, «ἐν ἣ ᾤκουν οἱ Πυγμαῖοι. Οἱ οἰκῆτορες Κάττουζοι. Ὄθεν τὰς γεράνους ὀρμᾶν, τὸ χωρίον Ρακώλην προσαγορεύεσθαι. Ὑπὸ δὲ τῶν Καρῶν Τουσσύλοι ἐκαλοῦντο».

* **ΚΑΓΑΡΟΣ.**—Ὁ τελευταῖος βασιλεὺς τῶν ἐπιδραμόντων τὴν Θράκην Γαλατῶν, περὶ τὰ 219—200 π. Χ. ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἐπαναστατήσαντες οἱ Θράκες καὶ καταλύσαντες τὴν κυριαρχίαν τῶν Γαλατῶν, ἐπανέκτησαν τὴν ἐλευθερίαν των (Πολύβ. IV, 46).

ΚΕΒΡΗΝΙΟΙ (Θράκες).—Ἀρχαῖος θρακικὸς λαὸς κατοικῶν πκρᾶ τὸν Ἄρισθον (νῦν Τούντζαν) ἀριστερόν παραπόταμον τοῦ Ἐβρου. (Στραβ. XIII, 590).

* **ΚΕΒΡΗΝΙΟΣ** (Διόνυσος).—Τοπωνυμικὸν ἐπίθετον τοῦ Διονύσου, λατρευομένου ὑπὸ τῶν Κεβρηνίων Θρακῶν (βλ. λέξ.), κατ' ἐπιγραφὰς εὑρεθείσας ἐν Θράκῃ, («Θρακικά», 1934, σελ. 51).

ΚΕΒΡΟΝ.—Φρούριον τῆς Κάτω Μοισίας ἐν Θράκῃ, ἐπὶ τῆς ὄχθης τοῦ Δουνάβεως ποταμοῦ, παρὰ τὴν συμβολὴν τοῦ παραποτάμου αὐτοῦ Κιάμβρου (νῦν Ζιβρίτς). Τὰ τείχη αὐτοῦ ἀπὸ καιροῦ καταπεπονηκότα ἐπεσκεύασεν ὁ αὐτοκράτωρ Ἰουστινιανὸς (Προκ. Περὶ Κτισμ. IV, 6, 28).

ΚΕΔΡΕΙΠΟΛΙΣ ἢ ΚΕΔΡΙΟΠΟΛΙΣ.—Ἀρχαία πόλις τῆς Θράκης, μεταξὺ Μαρωνείας καὶ Μάκρης ἄγνωστον ὅμως ποῦ ἀκριθῶς κειμένη (Θεοφράστου, Περὶ Ὑσμῶν 2, 4).

* **ΚΕΚΡΟΠΙΣ.**—Χώρα τῆς Θράκης, κατὰ Στέφ. τὸν Βυζάντιον. Ἄγνωστος ἄλλοθεν καὶ ἀκαθόριστος.

ΚΕΚΩΛΑ (τά).—Ἐν τῶν πολλῶν φρουρίων τῆς Δαρδανίας τὰ ὁποῖα ἔκτισεν ὁ αὐτοκράτωρ Ἰουστινιανὸς (527—565), ἀναφερόμενον ὑπὸ τοῦ Προκοπίου (Περὶ Κτισμ. IV, 4), πρὸς προστασίαν τῆς χώρας ἀπὸ τῶν ἀπὸ βορρᾶ ἐπιδρομέων.

* **ΚΕΛΕΣΟΣ.**—Ὄνομα Θρακικὸν κύριον κατ' ἀναθηματικὴν ἐπιγραφὴν τοῦ πρώτου π. Χ. αἰῶνος εὑρεθεῖσαν εἰς τὰ λουτρά Χισάρ τῆς Βουλγαρίας. («Θρακικά», Τόμ. (1935), σελ. 159 καὶ VIII (1937) σελ. 81).

ΚΕΛΛΙΡΙΑΝΑ (τά).—Ἐν τῶν πολλῶν φρουρίων τῆς Δαρδανίας τὰ ὁποῖα ἐπεσκεύασεν ὁ αὐτοκράτωρ Ἰουστινιανὸς (527—565), ἀναφερόμενον ὑπὸ τοῦ Προκοπίου (Περὶ Κτισμ. IV, 4).

* **ΚΕΝΔΡΕΙΣΗΝΟΣ** καὶ **ΚΕΝΔΡΙΣΗΝΟΣ.**—Τοπωνυμικὸν ἐπίθετον τοῦ Ἀπόλλωνος, λατρευομένου ἐν Θράκῃ, κατ' ἐπιγραφὰς εὑρεθείσας ἐν τῇ Βορείῃ Θράκῃ καὶ Μοισίᾳ («Θρακικά», 1929, σελ. 12).

ΚΕΝΔΡΙΣΕΙΑ.—Πολεμικοὶ ἀγῶνες τελούμενοι ἐν Φιλιππουπόλει ὑπὸ τῆς φυλῆς τῶν Κενδρισεῶν πρὸς τιμὴν τοῦ Κενδρισεῶς Ἀπόλλωνος. Οἱ ἀγῶνες οὗτοι ἀπὸ τοπικῶν μετεδλήθησαν εἰς πανθρακικούς, συναντῶμεν δὲ τὰ Κενδρισεῖα τελούμενα καὶ ἐπὶ τῆς ἀκμῆς τῆς Φιλιππουπόλεως, ἥτις ἐπὶ ρωμαϊκῆς ἡτο μητρόπολις τῆς Θράκης.

ΚΕΝΔΡΕΙΣΕΙΣ (οἱ).—Θρακικὸν φύλον, μνημονευόμενον εἰς ἐπιγραφὰς τῶν Ρωμαϊκῶν χρόνων, εὑρεθείσας ἐν Φιλιππουπόλει (βλ. λέξ. Κενδρισεῖς).

* **ΚΕΝΔΡΙΣΗ·Ι·Σ** ἢ **ΚΕΝΔΡΙΣΕΩΝ** (φυλῆ).—

Μία τῶν ὀκτώ φυλῶν τῶν ἀρχαίων Φιλιππουπολιτῶν, γνωστὴ ἐξ ἐπιγραφῶν τῶν Ρωμαϊκῶν χρόνων («Θρακικά», 1929 σελ. 19).

ΚΕΝΔΡΙΣΟΣ.—Ἀρχαία τοπωνυμία ἐν Φιλιππουπόλει, λαβοῦσα τὸ ὄνομα ἴσως ἐνεκα τῶν πολλῶν περὶ αὐτὴν φυομένων κέδρων. Πιθανῶς νὰ εἶναι ὁ Νυμφαῖος λόφος (Τσεντέν—ταπέ), ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ ὁποίου κατὰ τὰς γενομένας ἀνασκαφὰς ἀνεκαλύφθησαν ἐρείπια ναοῦ τοῦ Ἀπόλλωνος, πρὸς τιμὴν τοῦ ὁποίου ἐτελοῦντο τὰ Κενδρίσια (βλ. λέξ.). Ἐκ τῆς τοπωνυμίας ταύτης ἔλαβον τὸ ὄνομα καὶ οἱ κάτοικοι, ὀνομασθέντες Κενδρισεῖς. Πολὺ δὲ πιθανὸν τὸ ὄνομα Κενδρισὸς νὰ εἶναι τὸ ἀρχαιότερον ὄνομα τῆς Φιλιππουπόλεως, τὸ ὁποῖον διεδέχθη ἡ Εὐμολπία.

* **ΚΕΡΑΣ** (τὸ).—Τοποθεσία τις τῆς νήσου Λήμνου, τὴν ὁποίαν, ἀναφέρων ὁ Φιλόστρατος περιγράφει ὡς ἐξῆς: «...τὸ δὲ χωρίον τοῦτο λιμὴν ἐστὶν ἐς κεραίας ἐπιστέφων λεπτάς».

Κατὰ τὸν Ἀ. Μοσχίδην (Ἡ Λήμνος, σελ. 22), εἶναι ὁ κατὰ τὴν ἀνατολικὴν πλευρὰν τῆς νήσου λιμὴν, ὀνομαζόμενος ὑπὸ τῶν κατοίκων «Κέρος».

ΚΕΡΑΣ ἢ ΧΡΥΣΟΥΝ ΚΕΡΑΣ.—Παλαιότερα ὀνομασία τοῦ Κερατίου κόλπου (βλ. λέξ.) σπανίως ἀπαντῶσα μόνη, συνηθέστερον δὲ «Χρυσοῦν Κέρας» ἀπὸ τοῦ ἐν χρήσει λατινικοῦ *Chrysokeras* (Χρυσόκερας).

ΚΕΡΑΤΙΟΣ ΚΟΛΠΟΣ.—Κόλπος τῆς Θρακικῆς παραλίας τοῦ Βοσπόρου, εἰσδύων βαθύτατα εἰς τὴν ξηρὰν καὶ χωρίζων τὴν Κωνσταντινούπολιν, τὴν κυρίως δηλαδὴ πόλιν, τὸ Βυζάντιον ἀπὸ τῶν Γαλατῶν καὶ τὸ Πέριαν. Τὸ μῆκος του εἶναι 3 1/2 μίλια περιπου, τὸ δὲ πλάτος κατὰ τὴν εἰσοδὸν του περὶ τὰ ἑξ ἑκάτα τοῦ μιλίου. Εἰς τὸν μυχὸν του ἐκβάλλουν δύο μικροὶ ποταμοί: ὁ Κύδαρις (νῦν Ἀλῆ—μπέη—Σοῦ) καὶ ὁ Βαρβύσης (νῦν Κεάτ—Χανέ), οἱ ὁποῖοι διὰ τῶν διαρκῶν προσχώσεων των, ἀποτελοῦν τὴν λεγομένην «Σαπρὰν θάλασσαν», ἀβαθῆ καὶ πλήρη σφύρων, τελμάτων καὶ νησιδίων, χωριζομένων δι' ἀδιαπλεύστων σχεδὸν στενῶν.

Ὁ Κεράτιος κόλπος εἶναι κατ' ἐξοχὴν ἰχθυοτρόφος παρέχων ἐξαίρετον ἔδαφος πρὸς ἀλιεῖαν, ἰδίως δὲ τῆς παλαμύδας.

ὑπὸ τῶν ἀρχαίων ἐκαλεῖτο »Κέρας Χρυσοῦν» ἢ καὶ ἀπλῶς «Κέρας», λαβὼν τὸ ὄνομα, ὡς λέγεται, ἐκ τῆς μητρὸς τοῦ Βυζαντος Κεροέσσης, θυγατρὸς τῆς Ἰοῦς.

Ὁ Στράβων (VII, 320) περιγράφει αὐτὸν ὡς ἐξῆς: «Ἔστι δὲ τὸ Κέρας προσεχῆς τῶν Βυζαντιῶν τείχει κόλπος ἀνέχων ὡς πρὸς δύοσιν σταδίου ἐξήκοντα, εἰκόσ ἐλάφου κέρατι· εἰς γὰρ πλείστους σχίζεται κόλπου: ὡς ἂν κλάδους τινὰς, εἰς οὓς ἐμπίπτουσα ἡ πηλαμύς ἀλλίσκεται ραδίως διὰ τε τὸ πλῆθος αὐτῆς καὶ τὴν βίαν τοῦ συνελαύνοντος ροῦ καὶ τὴν στενότητα τῶν κόλπων. ὥστε καὶ χερσὶν ἀλλίσκεσθαι».

Ἡ περιγραφή αὕτη τοῦ Στράβωνος εἶναι ἀληθεστάτη. Καὶ αἱ μὲν διακλαδώσεις τοῦ κόλπου, δίκην κέρατος ἐλάφου ἐξηφανίσθησαν ἀπὸ τῶν χρόνων ἤδη τοῦ Ἀρκαδίου (383—403) ἐνεκα τῶν ἐπιχωματώσεων καὶ τῶν ἐποικοδομηθέντων τόπων, ἀλλ' ἡ ὑπαρξίς τοιούτων κολπίσκων ἐπιβεβαιοῦται ἐκ τῆς περιγραφῆς τοῦ Διονυσίου ἐν τῷ «Ἀνάπλω Βοσπόρου», ὅπως οἱ λιμένες: Πέτραι, Κύκλα, Αὔλων, Βόλος, κατὰ δὲ τὸ στόμιόν του οἱ λιμένες: τῶν Συκῶν, τοῦ Θεοδοσίου, ὁ Προσφόριος, τὸ Νεώριον καὶ ὁ τῶν Βλαχερνῶν.

Κατὰ τοὺς Βυζαντινοὺς χρόνους ὁ Κεράτιος κόλπος ἐκλείετο χάριν ἀσφαλείας διὰ σιδηρᾶς ἀλύσεως, ἡ ὁποία ἐδένετο ἀπὸ τοῦ πύργου τῶν Μαγγάνων καὶ ἐφθανε μέχρι τοῦ Γαλατᾶ. Ἡ χρῆσις τῆς ἀλύσεως ταύτης ἐγένετο πολλάκις, ὅπως μ. Χ. κατὰ τὴν ἀπό θαλάσσης ἐπιδρομὴν τῶν Σαρακηνῶν τὸ 739 ἐπὶ Λέοντος τοῦ Ἰσαύρου. Κατὰ τὴν τελευταίαν ὑπὸ τῶν Τούρκων πολιορκίαν ἐχρησιμοποιήθη καὶ πάλιν ἡ ἀλυσὶς αὕτη ἐκτεινομένη ἀπὸ τῆς καλουμένης Ὠραίας Πύλης μέχρι τοῦ ἀπέναντι Γαλατᾶ. Ἀλλὰ τὸν φραγμὸν τοῦτον ὅστις τοσάκις ἔσωσε τὴν πόλιν, ἐξουδετέρωσεν ὁ Μωάμεθ διὰ τῆς θρυλλομένης ὑπερνωλκίσεως τῶν πλοίων του. (Σκαρλάτου Βυζαντίου, Κωνσταντινούπολις, Τόμ. Α', σελ. 21).

Ἐπὶ τῆς αὐτοκρατορίας ἡ δούρωσις τοῦ Κερατίου ἦτο τελεία. Ἐὰ τείχη του ἐξείοντο ἀπὸ τοῦ λεγομένου Τόπ—καπού, μέχρι τῆς Πύλης τῶν Βλαχερνῶν, ὡς καταφαίνει.

ται ἐκ τῶν σωζομένων λειψάνων αὐτῶν. Ἄναφρόνται δὲ 17 πύλαι τῶν τειχῶν τούτων τῶν ὁποίων ἄλλα μὲν κατέπεσαν παραμεληθέντα ὑπὸ τῶν Τούρκων κατὰ τοὺς μετὰ τὴν ἄλωσιν χρόνους, ἄλλα δὲ κατηδαφίσθησαν ὑπὸ αὐτῶν.

Περὶ τὸν Κεράτιον κόλπον ἔκκεντο κατὰ τὴν ἀρχαιότητα πολλὰ ἱερά, ὅπως λ. γ. ὁ ναὸς τῆς Δήμητρος καὶ τῆς Κόρης, ὁ ναὸς τῆς Γῆς Ὀνησιδώρας, ὁ βωμὸς Ἀθηνᾶς τῆς Σκεδασίας, τὸ ἄλλος τοῦ Ἀπόλλωνος, ὁ βωμὸς τῆς Σημύστρας εἰς τὸν μυχὸν τοῦ κόλπου καὶ ἄλλα.

ὑπὸ τῶν Βυζαντινῶν ἔκαλεῖτο «Χρυσόκερως» «Χρυσὸν κέρα» καὶ ἀπλῶς «Κέρα» πρὸς δῆλωσιν ὅχι μόνον τοῦ κόλπου, ἀλλὰ καὶ τῆς Χερσονήσου ἐπὶ τῆς ὁποίας κεῖται ἢ κυρίως Κωνσταντινούπολις. ὑπὸ τῶν Λατίνων ἔκαλεῖτο Chrysoceras, ἐξ οὗ καὶ ἡ νεωτέρα ὑπὸ τῶν ξένων κατὰ μετάφρασιν ὀνομασία Corne d' Or. ὑπὸ τῶν Τούρκων καλεῖται «Κιλίτζ» (=ξίφος).

Σήμερον ἐπ' αὐτοῦ ὑπάρχουν δύο γέφυραι, ἐξυψηρετοῦσαι τὰς δύο ἀντικειμένας ἀκτὰς τοῦ Κερατίου. Ἡ μὲν ἐσωτερικὴ ἢ παλαιὰ καλεῖται Ἀζάπ—καπού, Οὔν—Καπάν, ἡ δὲ ἐξωτερικὴ ἢ νέα γέφυρα Γαλατᾶ—Ἐρὶν—Ὀνοῦ. Καὶ αἱ δύο εἶναι λιθόδομητοι καὶ ἐδράζονται ἐπὶ μεγίστων σιδηρῶν πλωτήρων, χρησιμεύουσαι καὶ ὡς ἀποβάθραι, κατὰ τακτὰς δὲ ὥρας ἀνοίγουν ἐπὶ μήκους 38 μέτρων διὰ τὴν διάβασιν τῶν πλοίων.

Ὁ Κεράτιος ἐπὶ μακρὰ ἔτη ἐχρησίμωσεν ὡς ναύσταθμος πολεμικός. εἰς αὐτὸν δὲ πάντοτε ἦσαν ἠγκυροβολημένα τὰ πολεμικὰ πλοῖα τῶν Τούρκων. μέχρι τῆς εἰς Νικομήδειαν μεταφορᾶς αὐτοῦ.

* ΚΕΡΒΕΡΟΣ.—Φρούριον τῆς Θράκης, ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Αἰμιμόντου, ἀνακαινισθὲν ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Ἰουστινιανοῦ (Προκ. Περὶ Κτισμ. IV, 11).

ΚΕΡΔΥΛΛΙΟΝ.—Πόλις τῶν Ἀργιλίων ἐν Βισαλίᾳ τῆς Θράκης, κείμενον παρὰ τὴν Ἀμφίπολιν (νῦν Νεοχώριον), ἐπὶ ὑψηλῆς τοποθεσίας, 20 περίπου στάδια δεξιὰ τοῦ Στρυμόνος ποταμοῦ. Τοῦτο κατέλαβε τὸ 424 π. Χ. κατὰ τὸν Πελοποννησιακὸν πόλεμον, ὁ Βρασιδάς, στρατηγὸς τῶν Σπαρτιατῶν, ἵνα

παρακολουθῇ τὰς ὑπὸ τὸν Κλέωνα κινήσεις τῶν Ἀθηναίων (Θουκ. IV, 6).

Κατὰ πᾶσαν πιθανότητα, ἔκειτο ὅπου τὸ νῦν χωρίον Μπουγιούκ—Ὀρσοβα (Μ. Δήμιτσα, Ἡ Μακεδονία, σελ. 600 καὶ 716).

* ΚΕΡΕΘΡΙΟΣ.—Εἰς τῶν ἀρχηγῶν τῶν ὑπὸ τὸν Βρέννον ἐπιδραμόντων τὴν Θράκην Γαλατῶν, ὅστις μετὰ τὴν ἐκ τῶν Δελφῶν ὑποχώρησιν των καὶ τὴν ἐν Θράκῃ ἐγκατάστασιν των περὶ τὸ 279 π. Χ. ἀπεστάλη κατὰ τῶν Ὀδρυσῶν καὶ Τριβαλλῶν (Παυσαν. X, 19, 7).

* ΚΕΡΕΘΠΥΡΓΟΣ ἢ ΚΕΡΑΙΟΠΥΡΓΟΣ.—

Μία τῶν 7 πόλεων τῆς ἐπαρχίας Θράκης τοῦ ὁμωνύμου θέματος, μνημονευομένη κατὰ τὸν ἕκτον αἰῶνα ὑπὸ τοῦ Ἱεροκλέους (Συνέδ. 634), κατὰ δὲ τὸν δέκατον ὑπὸ τοῦ Κωνσταντίνου Πορφυρογεννήτου ὡς μία τῶν 32 πόλεων τοῦ θέματος Θεσσαλονίκης, ἀλλ' ἄγνωστον ποῦ ἀκριβῶς κειμένη.

ΚΕΡΚΙΝΗ.—Ὀροσειρὰ τῆς Μακεδονίας μήκους 70 περίπου χλμ. καὶ πλάτους ποικιλλοῦτος μεταξὺ 10—15 χλμ. Ἡ ὑψηλότερα κορυφὴ αὐτῆς φθάνει τὰ 2.030 μ.

Ταῦτιζεται μὲ τὴν σημερινὴν ὄροσειρὰν Μπέλες ἢ Μπέλεσι, ἐκτεινομένην ἀπὸ τοῦ παραποταμίου στενοῦ τοῦ Στρυμόνος Κλειδίου παρὰ τὸ ὄχυρόν Ροῦπελ μέχρι τῆς Δοῦράνης—Στρωμνίτσας.

Ἐπὶ τῆς Κερκίνης ἔχει χαραχθῆ ἢ χωρίζουσα τὰ τρία ὄμορα κράτη ὀροθετικὴ γραμμὴ: Ἑλλάδος, Γιουγκοσλαβίας καὶ Βουλγαρίας.

ΚΕΡΚΙΝΙΤΙΣ ἢ ΚΕΡΚΟΓΡΟΣ.—Λίμνη ἐπιμήκης τῆς Μακεδονίας κειμένη Ν. Δ. τῶν Σερρῶν, δεχομένη τὰ ὕδατα τῶν ποταμῶν Στρυμόνος καὶ Ἀγγίτου, τὰ ὁποῖα δι' αὐτῆς ἐκβάλλουν εἰς τὸν κόλπον τοῦ Ὀρφανοῦ.

Εἶναι ἰχθυοβριθής, σήμερον δὲ ὀνομάζεται λίμνη Ἀχينوῦ.

* ΚΕΡΜΑΤΙΣΤΗ (ἡ).—Σταθμὸς (statio) τῆς Ἐγνατίας ὁδοῦ ἐπὶ τῆς θέσεως τῆς ἀρχαίας Πιστύρου (βλ. λέξ.) καὶ παρὰ τὴν ὁμώνυμον λίμνην, περὶ τὰ 4 μίλλια πρὸς δυσμὰς τῶν ἐκβολῶν τοῦ Νέστου ποταμοῦ, ὅπου ἐπὶ τῶν Ρωμαϊκῶν καὶ Βυζαντινῶν χρόνων ὑπῆρχε διαρκὴς φρουρὰ καὶ ἐγένετο μεταλλαγὴ ἵππων.

Τὴν θέσιν αὐτοῦ ἐπέχει ἡ σημερινὴ πολίχνη Κεραμωτὴ ἀπέναντι τῆς Θάσου.

* ΚΕΡΜΙΑΛΗΝΟΣ ἢ ΚΥΡΜΙΑΛΗΝΟΣ.—Τοπική προσωνομμία τοῦ Ἀπόλλωνος, λατρευομένου ἐν Θράκῃ, κατ' ἐπιγραφὰς εὐρεθείσας ἐν τῇ Βορείῳ Θράκῃ καὶ Μοισίᾳ («Θρακικά» 1929, σελ. 12).

ΚΕΡΟΕΣΣΑ.—Θυγάτηρ τῆς Ἰοῦς καὶ σύζυγος τοῦ Βύζαντος, ἐκ τῆς ὁποίας, ὡς λέγεται, ἔλαβε τὸ ὄνομα ὁ Κεράτιος κόλπος (βλ. λέξ.).

ΚΕΡΣΙΒΑΓΛΟΣ.—Βασιλεὺς τῶν Ὀδρουσῶν ἐν Θράκῃ, ζήσας περὶ τὰ 300 π. Χ. γνωστὸς μόνον ἐκ τῶν τετραβράχμων αὐτοῦ, φερόντων τύπους τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου μετ' ἐπιγραφῆς (Head-Σβορώνου, Ἱστορ. τῶν Νομισμ. Τόμ. Α', σελ. 357).

ΚΕΡΣΟΒΛΕΠΤΗΣ.—Βασιλεὺς τῶν Ὀδρουσῶν Θρακῶν, διαδεχθεὶς νεώτατος τὸν πατέρα του Κότυν Α', ἀποθνήσκων τὸ 359 π. Χ. Μετὰ τοῦ πατρὸς του ἐπολέμησαν κατὰ τῶν Ἀθηναίων, ἀπὸ τῶν ὁποίων ἀφῆρσαν τὴν Θρακικὴν Χερσονήσον, καταλαβόντες καὶ αὐτὴν τὴν Σηστόν, ἣ ὁποία ἦτο τότε ὁ κυριώτατος σταθμὸς τοῦ Ἀθηναϊκοῦ στόλου παρὰ τὸν Ἑλλάσποντον.

Κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς βασιλείας του, ἐπαγίωσε τὸν θρόνον του καὶ ἐνίκησε διὰ τοῦ Χαριδήμου γαμβροῦ του ἐπὶ ἀδελφοῦ τὸν στρατηγὸν τοῦ Ἀθηναϊκοῦ στόλου Κηφισόδοτον παρὰ τὴν Πέρινθον καὶ ἠνάγκασε τοὺς Ἀθηναίους νὰ ἀναγνωρίσουν διὰ συνθήκης τὴν ἀρχὴν του τὸ 359 π. Χ.

Τὸ ἐπόμενον ὅμως ἔτος οἱ Ἀθηναῖοι βοηθοῦντες τοὺς ἀδελφούς του Ἀμάδοκον καὶ Βηρισάδην, ἐξῆνάγκασαν αὐτὸν νὰ ἀποχωρήσῃ τῆς Θρακικῆς Χερσονήσου καὶ νὰ διαμοιράσῃ τὸ βασιλεῖόν του μεταξὺ τῶν ἀδελφῶν του, περιοριζόμενος μόνον εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ Ἑβρου. Μετὰ δύο ὅμως ἔτη ὁ Κερσοβλέπτης ἀνεκατέλαβε τὴν Θρακικὴν Χερσονήσον, ὃ δὲ Φίλιππος τὴν Ἀμφίπολιν. Οἱ Ἀθηναῖοι τότε, θεωρήσαντες πλέον ἐπικίνδυνον τὸν Φίλιππον, παρὰ τὸν Κερσοβλέπτην, ἤλθον εἰς φιλικὰς διαπραγματεύσεις πρὸς τὸν Κερσοβλέπτην διὰ τοῦ γαμβροῦ του Χαριδήμου, τὸν ὁποῖον ἐτίμησαν διὰ χρυσοῦ στεφάνου καὶ ἄλλων τιμῶν. Ἐν τούτοις αἱ φιλοφρονήσεις αὗται τῶν Ἀθηναίων δὲν ἤμποδίζον αὐτὸν νὰ κατέχῃ τὴν ἐπὶ τῆς Θρακικῆς

Χερσονήσου Καρδίαν καὶ νὰ ἀπειλῇ οὕτω τὰς ἐν αὐτῇ κτήσεις των. Ἐπὶ πλέον οἱ Ἀθηναῖοι ἀπεξενώθησαν τῆς πρὸς τὸν ἀδελφόν του Ἀμάδοκον φιλίας των, ὅστις, ὅταν ὁ Φίλιππος ἐνεφανίσθη εἰς τὴν Θράκην τὸ 359 π. Χ. ὁ Ἀμάδοκος ὄχι μόνον δὲν ἀντέστη κατὰ τοῦ Φιλίππου, ἀλλὰ καὶ συνεμάχησε μετὰ τοῦ Φιλίππου κατὰ τοῦ Κερσοβλέπτου, ὅστις μετὰ μικρὰν ἀντίστασιν ἠναγκάσθη νὰ ὑποταγῇ, δώσας ὡς ὄμηρον τῆς πρὸς τὸν Φίλιππον πίστεώς του τὸν υἱόν του. Ἐπειδὴ ὅμως καὶ μετὰ τὴν ὑποταγὴν του ἐξηκολούθει νὰ εὐρίσκεται εἰς συνεννόησιν μετὰ τῶν Ἀθηναίων, ἀπέστειλε δὲ στρατὸν ὑπὸ τὸν Χαριδήμον εἰς τὴν Ὀλυθον φίλην καὶ σύμμαχον τῶν Ἀθηναίων, ἐπελθὼν κατ' αὐτοῦ ὁ Φίλιππος τὸ 347 π. Χ. τὸν ἐξῆνάγκασε τέλος μετὰ κρατερόν ἀγῶνα νὰ ἀναγνωρίσῃ τὴν κυριαρχίαν του, πράγμα τὸ ὁποῖον μετὰ δυσφορίας ἠναγκάσθησαν νὰ ἀναγνωρίσουν οἱ Ἀθηναῖοι κατὰ τὴν πρὸς αὐτὸν γενομένην συνθήκην τὸ 346 π. Χ. Τέλος, ἐπῆλθε καὶ πάλιν κατὰ τοῦ Κερσοβλέπτου ὁ Φίλιππος τὸ 352 π. Χ. ὁπότε καὶ ἐπέτυχε τὴν ὀλοχερῆ ὑποταγὴν του.

Ἡ ἐπιτυχία αὕτη τοῦ Φιλίππου προεκάλεσε τὴν ἐναντίον αὐτοῦ ἀποστολὴν τοῦ Διοπέθους καὶ τὴν ἐκφώνησιν τῶν φλογερῶν κατ' αὐτοῦ λόγων τοῦ Δημοσθένους «Περὶ τῶν ἐν Χερρονήσῳ», καὶ τοῦ τρίτου «Φιλίππικοῦ».

Ὁ Κερσοβλέπτης ἀπέθανε τὸ 340 π. Χ. μετὰ βασιλείαν 20 περίπου ἐτῶν.

Τοῦ Κερσοβλέπτου ἐκόπησαν νομίσματα μεταξὺ τῶν ἐτῶν 357—341 π. Χ. ἐν τῇ πόλει Κύπελα, ἣτις ἦτο πρωτεύουσα τῶν Ὀδρουσῶν, φέρουν δὲ ἐπὶ τῆς μιᾶς ὀψείδος τὴν ἐπιγραφὴν ΚΕΡ(ΣΟΒΛΕΠΤΟΥ) καὶ δίωτον ἀγγεῖον, ἐπὶ δὲ τῆς ἄλλης κεφαλῆν γυναικὸς ἔχουσαν τὴν κόμην ἐν σφενδόνῃ (Head-Σβορώνου, Ἱστορ. τῶν Νομισμ. Τόμ. Α').

ΚΕΣΙΑΝΑ (τά).—Ἐν τῶν πολλῶν φρουρῶν τῆς Δαρδανίας τὰ ὁποία ἐπεσκεύασεν ὁ αὐτοκράτωρ Ἰουστινιανὸς (527—565), ἀναφερόμενον ὑπὸ τοῦ Προκοπίου (Περὶ Κτισμ. IV, 4), πρὸς προστασίαν τῆς χώρας ἀπὸ τῶν ἀπὸ Βορρᾶ ἐπιδρομῶν.

ΚΕΣΟΓΝΑ.—Ἐν τῶν πολλῶν φρουρῶν

τῆς Δαρδανίας. τὰ ὅποια ἐπεσεύασεν ὁ αὐτοκράτωρ Ἰουστινιανὸς (Προκ. Περί Κτισμ. IV, 4).

* ΚΕΤΡΕΖΕΡΙΣ.—Ὄνομα κύριον καθαρῶς Θρακικόν, κατ' ἐπιγραφὰς εὑρεθείσας ἐν Θράκῃ («Θρακικά» 1928, σελ. 317).

ΚΕΤΡΙΠΟΡΙΣ.—Ὄνομα κύριον καθαρῶς Θρακικόν, ἀπαντῶν πολλάκις εἰς ἐπιγραφὰς τῆς Θράκης.

ΚΕΤΡΙΠΟΡΙΣ.—Βασιλεὺς τῆς Θράκης, πρωτότοκος υἱὸς τοῦ Βηρισάδου καὶ ἔγγονος Κότυος τοῦ Α', διαδεχθεὶς μετὰ τῶν ἀδελφῶν του τὸν πατέρα του τὸ 357 π. Χ.

Τὸ βασιλείον του ἐξετείνετο ἀπὸ τῆς Μακρονείας μέχρι τῶν ὄριων τῆς Μακεδονίας, συμπεριλαμβανομένων καὶ τῶν χρυσοφόρων μεταλλείων τοῦ Παγγαίου.

Ἐκ τινος ἐπιγραφῆς ἀνακαλυφθείσης τὸ 1874 ἐν τῇ Ἀκροπόλει τῶν Ἀθηνῶν, γίνεται γνωστὸν ὅτι συνεμάχησε μετὰ τῶν Ἀθηναίων κατὰ Φιλίππου τοῦ Μακεδόνος ἐποφθαλμιῶντος τὴν χώραν αὐτοῦ, ἔχων συμμάχους τὸν Βασιλέα τῶν Παιόνων Λύππειον ἢ Λύκκειον καὶ τὸν βασιλέα τῶν Ἰλλυριῶν Γράβον. Ἐπελθὼν ὁμοῦ, ὁ Φίλιππος καὶ «ἀσυντάκτοις καταπληξάμενος», ἐξηνάγκασεν αὐτοὺς νὰ ἀναγνωρίσουν τὴν μακεδονικὴν κυριαρχίαν τὸ 356 π. Χ. (Διοδ. Σικελ. XVI, 22).

Τοῦ Κετριπόριος σώζονται χαλκᾶ νομίσματα φέροντα ἔμπροσθεν κεφαλὴν Διονύσου πωγωνοφόρου, ὀπισθεν δὲ τὴν ἐπιγραφὴν ΚΕΤΡΙΠΟΡΙΟΣ μετὰ κανθάρου (Head-Σβορώνου, Ἱστορ. τῶν Νομισμ. Τόμ. Α', σελ. 355).

(Πλεϊότερα: Α. Θ. Σαμοθράκη, Κετριπόριος βασιλεὺς τῶν Θρακῶν 356 π. Χ. εἰς «Θρακικὸν Ἀρχεῖον, τόμ. Δ', σελ. 43—48).

ΚΗΔΟΚΤΟΥ (ΠΕΔΙΑ).—Πεδιάς τῆς Ἀνατολικῆς Θράκης πρὸς δυσμὰς τοῦ ποιταμοῦ Ἀλμυροῦ (νῦν Καληβρή) ὀνομασθεῖσα σήμερον ἐκ παραφθορᾶς ἀπὸ τῶν λευφάνων ἀρχαίου ρωμαϊκοῦ ὑδραγωγείου (Aquaductus)

Ἐν τῇ πεδιάδι ταύτῃ ἐστρατοπέδευσεν ὁ Νικηφόρος Βρυέννιος, ὅστις ἐπαναστατήσας κατὰ τοῦ αὐτοκράτορος Νικηφόρου Γ' τοῦ Βοτανειάτου καὶ ἀναγορευθεὶς αὐτοκράτωρ ἐν Δυρραχίῳ τὸ 1078, ἐβιάζετο κατὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως. (Ἄννα Κομν. Α', 4).

ΚΗΡΗΙΑΡΩΝ (φρούριον).—Ἐν τῶν πολ-

λῶν φρουρίων τῆς Θράκης ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Αἰμυμόντου, τὰ ὅποια ἀνεκαίνισεν ὁ αὐτοκράτωρ Ἰουστινιανὸς (527—565), ἀναφερόμενον ὑπὸ τοῦ Προκοπίου (Περί Κτισμ. IV, 11).

ΚΗΡΥΚΟΣ (Ἅγιος).—Ὅσιος ἐν Ἀφρῇ τῆς μεσημβρινῆς Θράκης, τῆς μετὰ ταῦτα Θεοδοσοπούλεως, ἄγνωστον πότε ἀκημάσας. Ἡ μνήμη του ἐορτάζεται τὴν 27 Μαρτίου.

ΚΗΡΥΞ.—Κατὰ τινα παράδοσιν νεώτερος υἱὸς τοῦ Εὐμόλπου, ἀπὸ τὸν ὁποῖον κατέγεται ἡ οἰκογένεια τῶν Κηρύκων ἐν Ἐλευσίῃ (βλ. Εὐμόλπος). Οἱ Κήρυκες ὁμοῦ δὲν παρέδχοντο τὴν γενεαλογίαν ταύτην, ἰσχυρίζόμενοι ὅτι γενάρχης αὐτῶν δὲν ἦτο υἱὸς τοῦ Εὐμόλπου, ἀλλὰ τοῦ Ἑρμοῦ καὶ μιᾶς τῶν θυγατέρων τοῦ Κέκροπος. Φαίνεται δὲ ὅτι εἶχον δίκαιον διὰ τὸν ἰσχυρισμὸν τῶν τοῦτον, καθόσον κατὰ τινα ἐπιγραφὴν ἐπὶ μνημείου ἀνεγερθέντος ὑπὸ Ἡρώδου τοῦ Ἀττικοῦ, ἐξέχοντος μέλους τοῦ ἱερατικοῦ γένους τῶν Κηρύκων εἰς μνήμην τῆς συζύγου του Ρηγίλλης, οἱ γονεῖς τοῦ Κήρυκος ἦσαν, κατὰ τὴν παράδοσιν, ὁ Ἑρμῆς καὶ ἡ Ἑρση, θυγάτηρ τοῦ Κέκροπος ἐρωμένη τοῦ Ἑρμοῦ.

ΚΙΑΜΒΡΟΣ ἢ ΚΙΜΒΡΟΣ.—Μικρὸς ποταμὸς τῆς Θράκης χωρίζων τὴν Ἄνω ἀπὸ τῆς Κάτω Μοισίας, καὶ ἐκβάλλων εἰς τὴν δεξιὰν ὄχθην τοῦ Δουνάδεως παρὰ τὴν ὁμώνυμον πόλιν. Παρ' ἄλλων ἐνομάζεται Κίμβρος ἢ Κέβρος, ἢ δὲ παρ' αὐτὸν ὁμώνυμος πόλις ἀναφέρεται ὑπὸ τοῦ Προκοπίου (Περί Κτισμ. IV, 6' 28), ὡς Κεβρόν, τῆς ὁποίας τὸ φρούριον ἀπὸ πολλοῦ κατεστραμμένον ἐπεσεύασεν ὁ αὐτοκράτωρ Ἰουστινιανὸς (527—565). Σήμερον καλεῖται Ζιθρίτσα ἢ Κίθρα.

* ΚΙΒΕΡΙΣ ἢ ΚΙΒΗΡΙΣ.—Ἀρχαία πόλις τῆς Θρακικῆς Χερσονήσου, παρὰ τὴν Ἀφροδισιάδα, τὴν ὅποιαν «τευχῆρη πεποιημένος ξυνώκισεν» ὁ αὐτοκράτωρ Ἰουστινιανὸς, «καὶ βαλανεῖα καὶ ξενῶνας ὠμοδομήσατο, οἰκία τε παμπληθῆ καὶ ὅσα ἄλλα πέφυκεν ἐπιφανῆ ἐνδείκνυσθαι.» (Προκ. Περί Κτισμ. IV, 10, 20). Ὑπὸ τοῦ Ἀγαθίου (V, 11, 12) καλεῖται Κίθρις.

ΚΙΔΑΡΙΣ (ὁ).—Ποταμίσκος τῆς Ν. Α. Θράκης, ὅστις ἐνούμενος μετὰ τοῦ Βερβύσου ἢ Βορβύσου, (Κιαγέτ — Χανέ ἢ Κεατ — Χανέ) ἐκβάλλει εἰς τὸν μυχὸν τοῦ Κερατίου κόλπου

(βλ. Κύδαρις).

ΚΙΚΟΝΕΣ.—Ἀρχαιότατος θρακικὸς λαὸς κατοικῶν πρὸς ἀνατολὰς τῶν Βιστόνων τὰ θρακικὰ παράλια, μεταξύ τῆς Βιστονίδος λίμνης καὶ τῶν ἐκβολῶν τοῦ Ἐβρου ποταμοῦ (Ἡροδ. VII, 59—Πομπ. Μέλα, Β', 28).

Κατὰ τὴν μυθολογίαν, οἱ Κίκονες ἦσαν ἀπόγονοι τοῦ Κίκονος, υἱοῦ τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ τῆς νύμφης Ροδόπης, καὶ ἀδελφοῦ τοῦ Βίστονος, ἢ κατ' ἄλλην παράδοσιν τοῦ Κίκονος υἱοῦ τοῦ Ἀμυθάνου. Ἐφημίζοντο δὲ ὡς ἀριστοὶ πεζοὶ καὶ ἵππεις καὶ ἐθεωροῦντο ὡς οἱ μᾶλλον πεπολιτισμένοι τῶν θρακικῶν λαῶν, γνωρίζοντες κατὰ τὸν Ὀμηρον:

ἔφ' ἵππων
ἀνδράσι: μάρνασθαι, καὶ ὄθι χρῆ πεζόν ἐόντα
(Ὀδυσσ. 149—50)

ὑπὸ τὸν ἀρχηγόν αὐτῶν Εὐφῆμον, υἱὸν τοῦ Τροϊζήνου, ἤλθον εἰς βοήθειαν τοῦ Πριάμου κατὰ τὸν Τρωϊκὸν πόλεμον. (Ἰλιάδ. Β', 846).

Μετὰ τὴν καταστροφὴν τῆς Τροίας, ὁ Ὀδυσσεὺς ἠναγκάσθη νὰ προσορμιθῆ εἰς τὴν πόλιν τῶν Ἰσμαρον, τὴν ὁποίαν καὶ ἐκυρίευσεν. Ἐκεῖ ἐφιλοξενήθη ὑπὸ τοῦ Μάρωνος, ἱερέως τοῦ Ἀπόλλωνος (Ὀδυσσ. I, 198), ἀλλ' οἱ Κίκονες ἐκδικούμενοι τοὺς Ἕλληνας, ἐπετέθησαν κατὰ τοῦ Ὀδυσσεὺς καὶ τῶν συντρόφων του, καὶ πολλοὺς μὲν ἐφόνευσαν ἐξ αὐτῶν, τοὺς δὲ λοιποὺς ἠνάγκασαν νὰ ἐγκαταλείψουν τὴν χώραν των. Φεύγων ὁ Ὀδυσσεὺς ἔλαβε παρὰ τοῦ Μάρωνος πλεῖστα δῶρα, μεταξύ τῶν ὁποίων καὶ 12 ἀμφορεῖς πλήρεις κικονικοῦ οἴνου, ἐπὶ πλέον δὲ καὶ ἄσκον παλαιοῦ οἴνου, διὰ τοῦ ὁποίου, ὡς γνωστὸν, ἐμέθυσεν ἀργότερον τὸν Κύκλωπα Πολύφημον.

Ὡς παράλια πόλεις αὐτῶν ἀναφέρονται ὑπὸ τοῦ Ἡροδότου (VII, 59) ἡ Σάλη καὶ ἡ Ζώνη, ἀπέναντι τῆς νήσου Σαμοθράκης, ὅπου προσωρμίσθη ὁ Περσικὸς στόλος, ὅταν ὁ Ξέρξης ἀπηρτίθμει τὸν στρατὸν του εἰς τὸν Δορίσκον. Οἱ Κίκονες, ὑποταχθέντες ὑπὸ τῶν Περσῶν, συνεξεστράτευσαν μετ' αὐτῶν κατὰ τῆς Ἑλλάδος.

ὑπὸ δὲ τοῦ Στράβωνος (VII, 331. 14) ἀναφέρονται ὡς πόλεις τῶν Κικόνων ἡ Εἰάνθαια, ἡ Μαρώνεια καὶ ἡ Ἰσμαρος, καλουμένη τότε Ἰσμάρα, πλησίον τῆς Μαρωνείας

καὶ τῆς Ἰσμαρίδος λίμνης (νῦν Ἀνά·Γκιόλ), περίφημος διὰ τοὺς οἴνους τῆς:

* ΚΙΚΩΝ.—Υἱὸς τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ τῆς νύμφης Ροδόπης, γενάρχης τῶν Κικόνων (βλ. λέξ.).

ΚΙΛΛΑΙ.—Μεσόγειος πόλις τῆς Θράκης, ἀριστερὰ τοῦ Ἐβρου ποταμοῦ ἐπὶ τῆς ἀπὸ Φιλιππουπόλεως εἰς Ἀδριανούπολιν ὁδοῦ, ἀναφερομένη μόνον ὑπὸ τῶν «Ὀδοιπορικῶν», ὑπὸ τὸ ὄνομα Cillae ἢ Cillio. Ἀπεῖχε δὲ 30 περίπου μίλλια πρὸς Ἀ. τῆς Φιλιππουπόλεως. Ἐπὶ τῆς θέσεως αὐτῆς κεῖται σήμερον τὸ βουλγαρικὸν χωρίον Τσιρμπάν.

ΚΙΜΒΑ—ΛΟΓΓΟΓ.—Ὀρεινὴ στενωπὸς τῶν Β. Α. ὑπωρείων τοῦ ὄρους Κερκίνης (Μπέλες), παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ Στρυμόνος ποταμοῦ, ἣτις μετὰ τῆς παρακειμένης στενωποῦ τοῦ Κλειθίου (βλ. λέξ.) ἀποτελεῖ τὴν ἀνατολικὴν εἴσοδον τοῦ μακροῦ λεκανοπεδίου Περτριτσίου—Στρωμνίτζης.

* ΚΙΝΔΡΑΙ (Θράκες).—Θρακικὸν ἔθνος, μνημονευόμενον ὑπὸ τοῦ Ἡρωδιανοῦ, οἱ ἄλλως Γόνδραι (βλ. λέξ.) καλούμενοι ὑπὸ τοῦ Στεφάνου Βυζαντίου.

ΚΙΝΣΤΕΡΝΑΙ.—Λέξις λατινικὴ (cisterna) πολιτογραφηθεῖσα εἰς τὴν ἑλληνικὴν ὑπὸ τῶν Βυζαντινῶν. Σημαίνει δὲ τὴν θεξαμενὴν, ἰδίως δὲ τὴν θολωτὴν ὑπόγειον, χρησιμεύουσαν πρὸς ἐναποθήκευσιν καὶ διαφύλαξιν τῶν ὀμβρίων ὑδάτων, ἢ τῶν δι' ὕδραγωγείων μεταφερομένων μακρόθεν ὑδάτων, εἰς μέρη ὅπου δὲν ὑπάρχουν πηγαῖα ἢ ποτάμια ὕδατα, ἢ εἶναι ἀνεπαρκῆ καὶ μὴ πόσιμα.

Τοιαῦται κινστέρναι κατασκευάσθησαν ὑπὸ τῶν βυζαντινῶν αὐτοκρατόρων, θαυμαζόμεναι διὰ τὸ μέγεθος καὶ τὴν ἀρχιτεκτονικὴν. Μία τῶν μεγαλυτέρων καὶ μεγαλοπρεπεστέρων εἶναι ἡ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, κατασκευασθεῖσα, κατὰ τὸν ἱστορικὸν τῆς Ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας Hammer ἐπὶ Κωνσταντίνου τοῦ Μεγάλου (306—337), ἢ ὑπὸ τῶν Ταύρκων καλουμένη Μπίνμπιρ—Ντιρέκ (=1001 κίονες). Ἀποτελεῖται δὲ ἀπὸ τρία ἐπάλληλα πατώματα στηριζόμενα ἐπὶ 210 κίωνων. Τὸ ὕψος τῆς εἶναι 9 μ. 10 ἢ δὲ χωρητικότης αὐτῆς 325.400 κυβικὰ μέτρα.

ΚΙΟΣΤΕΝΤΗΛΙΟΝ ἢ ΚΙΟΣΤΕΝΤΗΛΙΟΝ (τό).—Πόλις τῆς βορείου Θράκης, παρὰ τὸν

Στρυμόνα ποταμὸν περὶ τὰ 85 χλμ. Ν. Δ. τῆς Σόφιας ἢ Πανταλία τῶν Βυζαντινῶν. Ἐπὶ τῶν Βουλγάρων βασιλέων ἐμφανίζεται ὑπὸ τὸ σλαβικὸν ὄνομα Βελοβούσιον (βλ. λέξ.), ὄνομα σωζόμενον καὶ μέχρι σήμερον ὡς ὄνομα συνοικίας τινος τῆς πόλεως.

Μετὰ τὴν ὑπὸ τῶν Τούρκων κατάληψιν τῆς πόλεως μετωνομάσθη «Κιουστεντήλ» ἐκ τοῦ ὀνόματος τῶν ἐν αὐτῇ θερμῶν πηγῶν «ὡς πηγαὶ τοῦ Κωνσταντίνου». Ἐντὸς τῆς πόλεως σώζεται πύργος ἕψηλός, πρὸς νότον δ' αὐτοῦ ἐρείπια βυζαντινῶν φρουρῶν, μεγάλου ἐνδιαφέροντος.

Ἀπὸ ἐκκλησιαστικῆς ἀπόψεως ἀπετέλει μίαν τῶν ἐπισκοπῶν τῆς ἀρχιεπισκοπῆς Ἀχρίδος, ἀπὸ δὲ τοῦ XIII αἰῶνος, μέχρι τοῦ 1766, ὅπότε διὰ τῆς προσαρτήσεως τῆς τελευταίας ταύτης εἰς τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον, ὑπῆχθη καὶ ἡ ἐπαρχία αὕτη, μητρόπολις ἤδη οὖσα ὑπὸ τὸν Οἰκουμενικὸν Πατριάρχην. Ἐμφανιζομένη μετ' οὗ πολὺ ὡς μητρόπολις «Κιονστενδηλίου καὶ Στηπίων» διὰ τῆς προσαρτήσεως τῆς πόλεως Ἰστιπίου εἰς τὴν μητρόπολιν ταύτην, ἔπαυσεν ὑφιστάμενη διὰ τὸ Πατριαρχεῖον μετὰ τὸ βουλγαρικὸν σχίσμα. (Ράλλη καὶ Ποτλῆ, Τόμ. Ε', σελ. 520. Σάρδεων Γερμανοῦ, Ἐπισκοπικοὶ κατάλογοι τῆς Βορ. Θράκης εἰς «Θρακικά» Τόμ. VIII σελ. 141—144).

ΚΙΣΣΑ (ἡ).—Μία τῶν Πιερίδων, τῶν ἐννέα θυγατέρων τοῦ Πιέρου.

ΚΙΣΣΑ (ἡ).—Ἀρχαία πόλις τῆς Θρακικῆς Χερσονήσου ἀναφερομένη ὑπὸ τοῦ Πλινίου (Φυσ. Ἱστορ. IV, 18, 10) παρὰ τοὺς Αἰγυῶς ποταμοὺς: «Aluminis Aegios adposita», ἡ αὕτη πιθανῶς μετὰ τὴν ὑπὸ τοῦ Σκύλακος (Περὶ πλ. 67) ἀναφερομένην Κρήσσαν (βλ. λέξ.). Ἄγνωστος ἄλλοθεν καὶ ἀκαθόριστος

ΚΙΣΣΕΥΣ.—Βασιλεὺς τῆς Θράκης γνωστὸς ὡς πατὴρ τῆς Ἐκάθης, συζύγου τοῦ Πριάμου καὶ τῆς Θεανῶς συζύγου τοῦ Ἀντήνορος, ἱερείας τοῦ ἐν Τροίᾳ ναοῦ τῆς Ἀθηνᾶς. Σύζυγος αὐτοῦ ἀναφέρεται ἡ Τηλέκλεια. Κατὰ τὸ δρᾶμα τοῦ Εὐριπίδου «Ἀρχέλαος», ἐκ τοῦ ὁποῦ ἠρύσθη ὁ Λατίνος ποιητῆς Ἐννιος, ὁ Κισσεὺς πιεζόμενος ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν του, ἐζήτησε τὴν βοήθειαν τοῦ Ἀρχελάου, ὑποχρεθεὶς εἰς αὐτὸν τὴν βασιλείαν καὶ τὴν θυ-

γατέρα του ὡς σύζυγον. Ἐπειδὴ ὁμοῦ μετὰ τὴν παρασχεθεῖσαν βοήθειαν δὲν ἐξετέλεσε τὴν ὑπόσχεσίν του ἐτιμωρήθη ὑπὸ τοῦ Ἀρχελάου. Κατὰ τὸν Βιργίλιον ὁ Κισσεὺς ἦτο φίλος τοῦ Ἀγχίσου, πατρὸς τοῦ Αἰνείου.

ΚΙΣΣΗΪΣ.—Οὕτως ἐκαλοῦντο ἀπὸ τοῦ πατρὸς τῶν Κισσέως, βασιλέως τῆς Θράκης (βλ. λέξ.) αἱ δύο θυγατέρες αὐτοῦ: ἡ Ἐκάθη σύζυγος τοῦ Πριάμου, καὶ ἡ Θεανῶ, σύζυγος τοῦ Τρωῶς Ἀντήνορος, ἱερεία τῆς Παλλάδος.

Κισσηῖς ἐκαλεῖτο ἐπίσης καὶ μίᾳ τῶν Νυμφῶν, βοηθήσασα τὸν θεὸν Διόνυσον, διωκόμενον ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῶν Ἡδωνῶν Λυκούργου, υἱοῦ τοῦ Δρύαντος.

ΚΙΣΣΗΣ.—Βασιλεὺς τῆς Θράκης (βλ. Κισσεύς).

ΚΙΣΣΟΣ.—Ὄρος τῆς Χαλκιδικῆς Χερσονήσου ἢ ἐπὶ Θράκης, παρὰ τὰ μεθόρια τῆς Μυθονίας καὶ τῆς Χαλκιδικῆς, πρὸς Ἀν. τῆς Θεσσαλονίκης, ὑψόμενον κωνοειδῶς εἰς ὕψος 1.200 μέτρων. Ἡ ὑψηλότερα αὐτοῦ κορυφή σχηματίζει 50 περίπου μέτρων μήκος. Κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ἦτο πλήρες θασῶν καὶ ἀγρίων θηρίων, παρὰ τοὺς πρόποδας δ' αὐτοῦ ὑπῆρχεν ἡ δμώνυμος πόλις (βλ. λέξ.) καταστραφεῖσα τὸ 315 π. Χ. ὑπὸ τοῦ Κασσάνδρου. Ἐπὶ τῶν Βυζαντινῶν χρόνων ἐκαλεῖτο Χορταίτης ἢ Χορταίτης, ἀπὸ τῆς ἐπ' αὐτοῦ δμώνυμου μονῆς, σήμερον δὲ Χορτιάτης.

ΚΙΣΣΟΣ.—Ἀρχαιοτάτη θρακικὴ πόλις ἐν τῇ Ἀνθεμονίᾳ (Καλαμαριά) τῆς Χαλκιδικῆς Χερσονήσου, ἰδρυθεῖσα ὑπὸ τοῦ μυθικοῦ βασιλέως τῆς Θράκης Κισσέως (βλ. λέξ.) πατρὸς τῆς Ἐκάθης. Ἐκείτο δὲ ἐπὶ τῶν ὑπωρειῶν τοῦ δμώνυμου ὄρους (νῦν Χορτιάτου) καὶ ἀπέχετο Β. Α. τῆς Θεσσαλονίκης περὶ τὰς τρεῖς ὥρας.

Ἐπὶ τῶν μακεδονικῶν χρόνων κατεστράφη τὸ 315 π. Χ. ὑπὸ τοῦ Κασσάνδρου, μετ' ἄλλων γειτονικῶν πόλεων, διὰ τὸν ἐποικισμὸν τῆς Θεσσαλονίκης, πρὸς τιμὴν τῆς συζύγου αὐτοῦ καὶ ἀδελφῆς τοῦ Ἀλεξάνδρου (Στράβ. VII, 330. 21).

ΚΙΣΣΟΣ.—Φρούριον τῶν βυζαντινῶν χρόνων ἐν Θράκῃ ἀναφερόμενον ὑπὸ τοῦ Γεωργίου Ἀκροπολίτου, ἀλλ' ἄγνωστος ἢ ἀκριβῆς τοποθεσία αὐτοῦ. Πολὺ πιθανὸν γὰρ εἶναι,

ἡ σημερινή κωμόπολις τῆς Ἀνατ. Θράκης Κεσάνη.

ΚΙΣΤΙΑΙΖΟΣ.—Ἀρχαῖον φρούριον τῆς Κάτω Μοισίας ἐν Θράκη, ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ Δουνάβεως ποταμοῦ, τὸ ὅποιον κατὰ τὸν Προκόπιον (Περὶ Κτισμ. IV, 11), ἐπεσκεύασεν ὁ αὐτοκράτωρ Ἰουστινιανὸς (527—565).

* **ΚΛΑΖΟΜΕΝΗ** (ἦ).—Παλαιὸν ὄνομα τῆς Θρακικῆς πόλεως Μαρωνείας (βλ. λέξ.).

* **ΚΛΑΥΔΙΟΥΠΟΛΙΣ.**—ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦτο μνημονεύεται ὑπὸ τοῦ Γ. Ἀκροπολίτου (Ἔκδ. Heisenberg, σελ. 63) πόλις τῆς Θράκης, καταστραφείσα τὸ 1206 κατὰ τὴν ἐπιδρομὴν τῶν Βουλγάρων ὑπὸ τὸν βασιλέα αὐτῶν Σκυλογιάννην. Ἄγνωστος ἄλλοθεν καὶ ἀκαθόριστος.

* **ΚΛΕΙΔΕΣ ΠΟΝΤΟΥ.**—Ὄνομασία τοῦ Θρακικοῦ Βοσπόρου παρὰ τῆ Εὐριπίδι (βλ. λέξ. Κλειθρα).

* **ΚΛΕΙΔΙΟΝ.**—Ὅρεινὴ στενωπὸς τῶν Β. Α. ὑπωρειῶν τοῦ ὄρους Κερκίνης (Μπέλες), ἡ ὁποία μετὰ τῆς παρακειμένης στενωποῦ τοῦ Κίμβρα-Λόγγου (βλ. λέξ.) ἀποτελεῖ τὴν κλειδα τῆς ἀνατολικῆς εἰσόδου εἰς τὸ μακρὸν λεκανοπέδιον Πετριτοῦ—Στρωμνίτζης.

Διὰ τῶν στενωπῶν τούτων εἰσέβαλλεν ἐπὶ ἔνδεκα ἔτη Βασίλειος Β' ὁ Βουλγαροκτόνος εἰς τὴν Βουλγαρίαν, ἀλλ' ἀτελεσφόρως, διότι ὁ μὲν βασιλεὺς τῶν Βουλγάρων Σαμουήλ ζὲν ἐτόλμα νὰ πολεμήσῃ ἐκ παρατάξεως, ὁ δὲ Βασίλειος περιωρίζετο εἰς ἀπλᾶς ἐπιδρομὰς καὶ δηλώσεις. Ὅταν ὅμως ὁ Σαμουήλ περιέφραξε τὰς ἀνωτέρω στενωποὺς δι' ὄχυροῦ τείχους καὶ τάφρου καὶ ἐγκατέστησεν ἐκεῖ ἰσχυρὰς φρουράς, ὁ Βασίλειος δὲν ἠδυνήθη νὰ παραβιάσῃ αὐτὰς κατὰ τὴν διαβάσιν του ἀρχομένου τοῦ θέρους τοῦ 1014. Ἀπεφάσισε λοιπὸν τότε νὰ ὑπερφαλαγγίσῃ αὐτόν, ἀναθέσας τὸν ἐλιγμὸν τοῦτον εἰς τὸν στρατηγὸν Νικηφόρον Ξιφίαν. Εὐρεθεῖς οὕτω ὁ βυζαντινὸς στρατὸς ὄλωσ ἀπρόοπτος εἰς τὰ νῶτα τῶν Βουλγάρων, ἐξηνάγκασεν αὐτοὺς νὰ ἐγκαταλείψουν τὰς θέσεις των καὶ νὰ τραποῦν εἰς ἄτακτον φυγὴν. Τὴν ἡμέραν ἐκείνην, (29 Ἰουλίου 1014) ἐφρονεῖσθησαν πολλοὶ ἐκ τῶν Βουλγάρων καὶ πολλοὶ ἠχμαλωτίσθησαν, μάλιστα δὲ ἐσώθη καὶ αὐτὸς ὁ Σαμουήλ εἰς τὸ φρούριον Πρίλαπον (τὸν σημερινὸν Περλεπὲν πρὸς δυσμὰς τοῦ Βαρδαρίου). Ὁ Βασίλειος

τότε προέβη, ὡς λέγεται, εἰς φοβερὰν ἐκδίκησιν κατὰ τῶν Βουλγάρων: Παρατάξας τοὺς αἰχμαλώτους, ἀνερχομένους εἰς 15000, κατὰ λόχον ἀνδρῶν 100, διέταξε νὰ τυφλωθοῦν οἱ 99 ἄνδρες ἐξ ἐκάστου λόχου, τοῦ δὲ ἑκατοστοῦ νὰ ἐξορυχθῇ ὁ ἕτερος μόνον ὀφθαλμὸς διὰ νὰ χρησιμεύσῃ ὡς ὀδηγὸς τῶν λοιπῶν. Εἰς τοιαύτην κατάστασιν τοὺς ἔστειλεν εἰς Πρίλαπον πρὸς τὸν Σαμουήλ, ὅστις ἄμα εἶδεν τὸ οἰκτρὸν ἐκεῖνο θέαμα ἐλιποθύμησε, ἀπέθανε δὲ μετὰ δύο ἡμέρας (15 Σεπτεμβρίου 1014). (Κ. Παπαρρηγοπούλου, Ἱστορία τοῦ Ἑλλην. Ἔθνους, Ἔκδ. Ἐλευθερουδάκη, τόμ. Δ', σελ. 193 καὶ ἐξῆς).

* **ΚΛΕΙΘΡΑ ἢ ΚΛΕΙΔΕΣ ΠΟΝΤΟΥ.**—Ὄνομασία τοῦ πρὸς τὰ Β. Δ. τοῦ Φαρμακίου κόλπου (νῦν Θεραπειὰ) ἀκρωτηρίου, ἀπὸ τοῦ ὁποῦ τοῦ πρώτου διακρίνει ὁ ἀναπλέων τὸ πρὸς τὸν Εὐξείνιον Πόντον ἀνοιγμὰ τοῦ Βοσπόρου. Εἶναι τὸ σημερινὸν Κιλίτς-μπουργοῦ.

ΚΛΕΙΣΟΥΡΑ.—Παρὰ τοῖς Βυζαντινοῖς ἡ λέξις κλεισοῦρα ἐσήμαινε τὰ ὄχυράματα τῶν στενωπῶν ἢ διαβάσεων. Ἐπίσης ἐκαλεῖτο μικρὰ διοικητικὴ περιφέρεια, περιλαμβάνουσα 5—8 μικροτέρας διοικητικὰς περιφερείας, αἱ ὁποῖαι ἐκαλοῦντο «τοποτηρησάαι» ἢ «βάνδα». Ὁ δὲ διοικητὴς τῆς κλεισοῦρας ἐλέγετο «κλεισοῦράρχης». Τρεῖς κλεισοῦραι ἀπετέλουν ἓν «τουρμᾶχον», τρία δὲ τουρμᾶχα ἓν «θέμα».

Γενικῶς ἀπὸ κάθε κλεισοῦραν ἐστρατολογεῖτο μία μοῖρα ἢ «δροῦγγον», τὸ ὅποιον ἀπετελεῖτο ἀπὸ 5-8 τάγματα.

ΚΛΕΙΣΟΥΡΑ.—Ἐν τῶν πολλῶν φρουρῶν τῆς Θράκης ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Αἰμιμόντου, τὰ ὁποῖα ἐκτίσεν ὁ αὐτοκράτωρ Ἰουστινιανὸς (527—565), ἀναφερόμενον ὑπὸ τοῦ Προκόπιου (Περὶ Κτισμ. IV, 11).

ΚΛΕΙΣΟΥΡΑΡΧΗΣ ἢ ΚΛΕΙΣΟΥΡΙΑΡΧΗΣ.—Οὕτως ὠνομάζετο ὑπὸ τῶν Βυζαντινῶν ὁ διοικητὴς μικρᾶς διοικητικῆς περιφερείας τῆς κλεισοῦρας (βλ. λέξ.).

ΚΛΕΙΤΟΣ.—Μνηστὴρ τῆς Παλλήνης, θυγατὴρ τοῦ Σίθωνος, βασιλέως τῶν Ὀδομάντων, λαοῦ Θρακικοῦ (βλ. λέξ.). Ἐπιχειρήσαντος νὰ ἀπαγάγῃ αὐτὴν τοῦ Δρύαντος, ἀντραστοῦ τοῦ Κλείτου, αὐτὴ συνέννοηθεῖσα μετὰ τοῦ Κλείτου ἐφόνευσεν αὐτόν θραδύτερον.

ΚΛΕΙΤΟΣ.—Βασιλεὺς τῶν ἐν Θράκῃ Σι

θωνῶν, «σώφρων καὶ δίκαιος Σιθωνῶν Θρακίου ἔθνους» κατὰ τὸν Κόνωνα παρὰ Φωτίφ.

ΚΛΕΙΩ.—Μήτηρ τοῦ Ῥήσου, κατὰ Μαρσύαν τὸν νεώτερον, τῆς ὁποίας ὑπῆρχεν ἐν Ἀμφιπόλει ναὸς πρὸς τιμὴν αὐτῆς ἐπὶ τινος λόφου ὑψηλοῦ παρὰ τὸν τάφον τοῦ υἱοῦ τῆς. «Ἔστιν ἱερὸν Κλειοῦς ἐν Ἀμφιπόλει, ἰδρυθὲν ἀπέναντι τοῦ Ῥήσου λόφου μνημείου ἐπὶ τινος λόφου».

ΚΛΕΟΠΑΤΡΑ.—Θυγάτηρ τοῦ Βορέου καὶ τῆς Ὁρειθυίας. καὶ σύζυγος τοῦ μυθικοῦ βασιλέως τῆς ἐν Θράκῃ Σαλμυδησοῦ Φινέως, ἀπὸ τοῦ ὁποίου ἀπέκτησε δύο υἱοὺς τὸν Πλήξιππον καὶ Πανδίωνα. Ἀργότερον ὁ Φινεὺς ἀποπέμφας τὴν Κλεοπάτραν, ἐνυμφεύθη τὴν Ἰδαίαν, θυγατέρα τοῦ βασιλέως τῶν Σκυθῶν Δαρδάνου, ἣτις συλλαβοῦσα τὴν Κλεοπάτραν ἐφυλάκισεν εἰς τι σπήλαιον μὲ τοὺς υἱοὺς τῆς, τοὺς ὁποίους καὶ ἐτύφλωσε. Διερχόμενοι ὁμῶς ἐκεῖθεν οἱ Ἀργοναῦται, ἠλευθέρωσαν τὴν Κλεοπάτραν καὶ τοὺς υἱοὺς τῆς, τοὺς ὁποίους ἀπεκατέστησαν εἰς τὸν πατρικὸν θρόνον. (Ἀπολλοδ. Γ, 15, 2).

Τὸ τραγικὸν τοῦτο ἐπεισόδιον εἰς θαυμασίους λυρικοὺς στίχους φάλλει ὁ χορὸς τῶν γερόντων Θηβαίων πρὸς παρηγορίαν διὰ τὴν ἀδίκως ἀπαγομένην Ἀντιγόνην (Σοφοκλ. Ἀντιγόνη).

ΚΛΕΠΤΑ.—Βυζαντινὴ κόμη τῆς Ν. Α. Θράκης πρὸς δυσμὰς τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἀναφερομένη μόνον ὑπὸ τοῦ Καντακουζηνοῦ (τόμ. Α, σελ. 300), ὅστις λέγει ὅτι ὁ Κάμαρις μετὰ τῶν ἀνθρώπων του ἀναχωρήσαντες ἐκ Κωνσταντινουπόλεως μετὰ τοὺς ἐσπερινοὺς ὕμνους καὶ «τὸ ἐπίλοιπον θαδίσαντες τῆς ἡμέρας καὶ τὸ πλεόν τῆς νυκτός, γενόμενοι ἐν χωρίῳ Κλέπτα ἐγχωρίως προσαγορευομένων τὸ τε ἐπίλοιπον τῆς νυκτός καὶ ἄχρι δειλῆς ἡμέρας ἠύλισαντο ἐκεῖ».

Κατὰ ταῦτα ἐφθασαν εἰς Κλέατα μετὰ δουροφάν ἐξ ὥρων. Πράγματι δὲ εἰς τὴν ἀπόστασιν ταύτην ἀπὸ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὑπάρχει λαγκὰς τις, καλουμένη ὑπὸ τῶν Τούρκων μέχρι σήμερον: Χαραμῆ-ντερεσῆ, ἣτοι λαγκὰς ληστῶν, ἐπίφοδος εἰς τοὺς διαβάτας, μέχρις οὗ ἠγόρασε τὴν περιοχὴν αὐτὴν ὁ Ὁμέρ πασῆς καὶ ἀπῆλλαξεν αὐτὴν ἀπὸ τῆς παρουσίας των. (Πρβλ. Ἀλ. Πα-

σπάτη, Τὰ Θρακικὰ προάστεια τοῦ Βυζαντίου, εἰς Ἑλλ. Φιλολ. Σύλλ. Κων)πόλεως, ἔτος XII, σελ. 37 καὶ ἐξῆς).

ΚΛΕΩΝΑΙ.—Μία τῶν πέντε θρακικῶν πόλεων τῆς χερσονήσου Ἀκτῆς (Ἄγιον Ὄρος), τὰς ὁποίας κατὰ τὸν Στράβωνα (VII, 331, 35) ἔκτισαν οἱ Πελασγοὶ τῆς Λήμνου.

Κατὰ τὸν Θουκυδίδην (IV, 109) αἱ Κλεωναί, καθὼς καὶ ἄλλαι πόλεις: Ὀλόφυξος, Ἀκρόθωοι, Δίον καὶ Θύσσοι, κατοικοῦντο ὑπὸ θαρβάρων διγλώσσων, ὠμίλου δὲ Πελασγικὴν καὶ Θρακικὴν γλῶσσαν.

Ἡ θέσις αὐτῆς δὲν ἔχει ἐξακριβωθῆ. Κατὰ τινὰς ἔκειτο παρὰ τὴν μονὴν τῶν Ἰθῆρων, ἐπὶ τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς τοῦ Ἄθω, ὅπου ἐλθὼν κατὰ τὸν τρίτον αἰῶνα ὁ ἐπίσκοπος Κλήμης, ἐκήρυξε τὸν χριστιανισμόν. Καὶ ἄλλοι δὲ ἐπὶ τῆς ἀντιθέτου πλευρᾶς, ἤτοι ἐπὶ τοῦ Σιγγιτικοῦ κόλπου, παρὰ τὴν μονὴν τοῦ Ξηροποτάμου, ὅπου ὑπάρχουν ἀρχαῖα ἐρείπια. (Μ. Δήμιτσα, Ἡ Μακεδονία, τόμ. Β', σελ. 619).

ΚΛΗΜΕΝΤΟΣ (Μονή).—Παλαιὰ μονὴ τοῦ Ἁγίου Ὁρους, παρὰ τὸν λιμένα τῶν Κλεωνῶν (βλ. λέξ.) καὶ τῆς μονῆς τῶν Ἰθῆρων, ἀναφερομένη ὡς ὑπάρχουσα ἤδη ἀπὸ τῶν πρώτων χρόνων τοῦ μοναστικοῦ βίου ἐν Ἀγίῳ Ὄρει. Κατὰ τὴν παράδοσιν, τὸ ὄνομά τῆς ὀφείλεται εἰς τὸν ἐπίσκοπον Ἱεροσολύμων Κλήμεντα, ὅστις ἦλθεν εἰς τὸν Ἄθωνα κατὰ τὸν τρίτον αἰῶνα καὶ διέδωκε μεταξὺ τῶν κατοίκων τῆς χερσονήσου, οἱ ὁποιοὶ ἦσαν ἀκόμη εἰδωλολάτραι, τὸν χριστιανισμόν.

Ἐρειπωθεῖσα ἡ Μονὴ κατὰ τὸν ὄγδοον αἰῶνα, λέγεται ὅτι ἀνιδρύθη ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Κωνσταντίνου Παγωνάτου. Περιελθούσα βραδύτερον εἰς τοὺς Ἰθῆρας, μοναχοὺς, μετωνομάσθη Μονὴ τῶν Ἰθῆρων.

* **ΚΛΗΜΗΣ.**—Διάσημος ἐκ Βυζαντίου ὑποκριτῆς τραγωδίας, «οἶος οὐπω τὴν τέχνην», παρὰ Φιλοστράτῳ (Βίαι Σοφιστῶν, Β, 27).

ΚΛΗΜΗΣ Ο ΒΟΥΛΓΑΡΙΑΣ.—Ἀρχιεπίσκοπος Βουλγαρίας περὶ τὰ τέλη τοῦ ἐνάτου καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ δεκάτου αἰῶνος. Γεννηθεὶς περὶ τὰ μέσα τοῦ ἐνάτου αἰῶνος, πιθανῶς εἰς χωρίον τι τῆς Κάτω Μοισίας (Βουλγαρίας), ἐγένετο μαθητῆς τῶν ἀποστόλων τῶν Σλαβῶν Μεθοδίου καὶ Κυρίλλου, τοὺς ὁ-

ποίους ἠκολούθησεν εἰς Μοραυίαν, ἀποσταλέντας ὑπὸ τοῦ πατριάρχου Φωτίου πρὸς κήρυξιν τοῦ εὐαγγελίου. Ὅταν ἐξεδιώχθησαν ἐκ Μοραυίας ἐπὶ τὰ ἐκ τῶν μαθητῶν αὐτῶν, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ ὁ Κλήμης οὗτος, κατέφυγεν εἰς τὴν Βουλγαρίαν καὶ ἐγένετο ἀρχιεπίσκοπος τῆς πρὸς βορρᾶν τῆς Ἀχρίδος Βελίτσας. Ἐν Ἀχρίδι ἵδρυσεν τὸ μέγα μοναστήριον τοῦ Ἁγίου Παντελεήμονος, τὸ ὁποῖον σὺν τῷ χρόνῳ ἀπέβη τὸ κέντρον σπουδαιότητος πνευματικῆς κινήσεως καθ' ὅλην τὴν Βουλγαρίαν, καθὼς καὶ πολλὰ σχολεῖα, εἰς τὰ ὁποῖα καὶ αὐτὸς ὁ ἴδιος ἐδίδασκεν εἰς τοὺς μικροὺς τὰ πρῶτα γράμματα. Ὀλίγον δὲ πρὸ τοῦ θανάτου του μετέφρασεν ἐκ τῆς Ἑλληνικῆς εἰς τὴν Βουλγαρικὴν τὸ «Πεντηκόστειον» καὶ συνεπλήρωσεν τὸ «Τριψίδιον», μαθηταὶ δὲ αὐτοῦ μετέφρασαν ἄλλα λειτουργικὰ βιβλία. Διὰ τοῦτο οἱ Βούλγαροι τιμῶσι τὸν Κλήμεντα ὡς πρῶτον αὐτῶν ἱεράρχην καὶ παιδαγωγόν, κτίσαντες πολλοὺς ναοὺς ἐπ' ὀνόματι αὐτοῦ, κατὰ δὲ τὸ 1916 καθ' ὅλην τὴν Βουλγαρίαν ἐωρτάσθη μεγαλοπρεπῶς ἡ χηλιετηρὶς ἀπὸ τοῦ θανάτου αὐτοῦ. Ἡ δ' Ἐκκλησία τιμῶσα τὸν ἄνδρα, ἐορτάζει τὴν μνήμην αὐτοῦ τὴν 22 Νοεμβρίου καὶ 27 Ἰουλίου.

Τὰ ἔργα αὐτοῦ ἄγνωστα ὄντα, κατέστησεν γνωστὰ πρῶτος ὁ Undolsky, ἀνακαλύψας πρὸ 100 περίπου ἐτῶν (1840) καὶ δημοσιεύσας τρεῖς λόγους του, κατόπιν δὲ ἄλλοι δημοσιεύσαντες ἐκ χειρογράφων ἄλλα ἔργα του.

Τὸν βίον τοῦ Κλήμεντος, γραφέντα ὑπὸ τοῦ Θεοφυλάκτου Βουλγαρίας, ἢ ὑπ' ἄλλου τινὸς συγχρόνου τοῦ Κλήμεντος, ἐξέδωκεν ὁ Miklosich ἐν Βιέννῃ τὸ 1847 καὶ ὁ Migne εἰς τὴν Πατρολογίαν του (τόμ. Ε, 126, σελ. 1194 καὶ ἐξῆς).

ΚΛΟΚΟΤΙΝΙΤΣΑ.—Τοπωνυμία τῆς Θράκης, μεταξὺ Φιλιππουπόλεως καὶ Ἀδριανουπόλεως δεξιὰ τοῦ ποταμοῦ Ἐβρου, ὅπου κατ' Ἀπρίλιον τοῦ 1230 ὁ ἡγεμὼν τῶν Βουλγάρων Ἰωάννης Ἀσάν ἐνίκησε τὸν δεσπότην τῆς Ἠπείρου Θεόδωρον Ἄγγελον Κομνηνόν καὶ ἠχμαλύτισεν αὐτὸν μετὰ μεγάλου μέρους τοῦ στρατοῦ του (Γ. Ἀκροπ. 44-46, 69).

Κατὰ τὸν Jirecek, τὴν θέσιν αὐτῆς ἐπέχει τὸ ἐν Βουλγαρίᾳ χωρίον Σέμιτζε ἢ Σεμιστσά.

ΚΛΩΔΩΝΕΣ (αἰ). — Γυναῖκες μετέχουσα τῶν Ὀρφικῶν καὶ Διονυσιακῶν ὄργων ἐν Θράκῃ καὶ Μακεδονίᾳ, ἄλλως καλούμεναι καὶ Μιμαλλόνες. (Πλουτάρχ. Βίος Ἀλεξάνδρου, κεφ. Β).

Ἐπὶ ἀναγλύφου εὐρεθέντος εἰς τὸ χωρίον Παλατίστα τῆς ἐπαρχίας Βερροίας, ἀπεικονίζεται μία ἐξ αὐτῶν κρατοῦσα ὄφιν. Ἡ ἀπεικόνισις αὕτη ἀποδεικνύει ἀρχαιοτάτην λατρείαν, ἂν λάθωμεν ὑπ' ὄψει ὅτι εἰς τὰ ἀρχαιολογικὰ εὑρήματα τῆς Κνωσοῦ ἀπεικονίζονται γυναῖκες τῶν Μινωϊκῶν χρόνων κρατοῦσαι ὄφεις.

* **ΚΝΗΣΑΙΟΠΗΝΗ** ἢ **ΚΝΗΣΑΙΣΗΝΗ** (ΗΡΑ).—Τοπωνυμικὸν ἐπιθετὸν τῆς Ἡρας, λατρευομένης ἐν τῇ Β. Θράκῃ, κατ' ἐπιγραφὰς εὐρεθείσας ἐν αὐτῇ (Θρακικὰ 1934, σελ. 47).

* **ΚΝΗΣΑΙΟΠΗΝΟΣ** ἢ **ΚΝΗΣΑΙΣΗΝΟΣ** (ΖΕΥΣ).—Τοπωνυμικὸν ἐπιθετὸν τοῦ Διός, λατρευομένου ἐν τῇ Βορείῃ Θράκῃ κατ' ἐπιγραφὰς εὐρεθείσας ἐν αὐτῇ («Θρακικὰ» 1934, σελ. 47).

* **ΚΟΒΕΓΚΙΑΕΣ**.—Φρούριον τῆς Δαρδανίας, ἐπισκευασθὲν ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Ἰουστινιανοῦ (527—565), (παρὰ Προκοπίω, Περὶ Κτισμ. IV, 4).

ΚΟΗΣ ἢ **ΚΟΙΗΣ** (ὁ).—Οὕτως ἐκαλεῖτο ὁ ἱερεὺς τῶν Καθειρίων μυστηρίων ἐν Σαμοθράκῃ. Κατὰ τὸν Ἡσύχιον, ἡ λέξις ἐσήμαινε τὸν ἱερέα, τὸν καθαίροντα τοὺς φονεῖς, προσερχομένους εἰς μετάνοιαν, ἀπαντᾶται δὲ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις γραμματικοῖς ὁ τύπος «κοιᾶται» ἀντὶ «ιεράται», κατὰ πληθυντικὸν ἀριθμὸν, καθὼς δὲ καὶ «κοιῶσατο», ἀντὶ «ἀφιερῶσατο». Ἐκ τῆς λέξεως ταύτης παράγονται καὶ τὰ ἀρχαῖα ὀνόματα ἀνδρῶν: Κοίης καὶ Εὐκοίης.

* **ΚΟΘΗΛΑΣ**.—Βασιλεὺς τῆς Θράκης, ὁστις, ὅταν ὁ βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας Φίλιππος ὁ Β' κατέκτησε τὴν χώραν του, προσῆλθε πρὸς αὐτὸν ὀδηγῶν τὴν θυγατέρα του Μήδαν μετὰ πολλῶν δώρων, τὴν ὁποίαν καὶ ἐνυμφεύθη ὁ Φίλιππος (Ἀπόσπασμα τοῦ Σατύρου παρ' Ἀθηναίω).

ΚΟΙΛΑ ἢ **ΚΟΙΛΟΥΣ**.—Πόλις τῆς Θρακικῆς χερσονήσου ἐπὶ τοῦ Ἑλλησπόντου, κειμένη πρὸς νότον τῆς Σηστοῦ. Ὑπὸ τοῦ Πομπωνίου Μέγα (Β, 26) ὀνομάζεται portus Coelus,

ὑπὸ τοῦ Πλινίου (IV, 49) *Coela oppidum*, ὑπὸ δὲ τῶν βυζαντινῶν συγγραφέων Κοίλα καὶ Κοιλία.

Ἐνωρίτατα διεδόθη ἐν αὐτῇ ὁ χριστιανισμός, ἀναφέρονται δὲ καὶ ἐπίσκοποι αὐτῆς κατὰ τὰς ἐν Νικαίᾳ τὸ 325 καὶ ἐν Ἐφέσῳ τὸ 431 Οἰκουμενικὰς Συνόδους.

Τῶν Κοιλῶν οὐδὲν ἴχνος σώζεται. Σήμερον ὀνομάζεται λιμὴν τις Κιλία ἢ Κούλιαν-λιμάν πρὸς Ν. τῆς Σηστοῦ (Μποβάλι-Καλεσοί) καὶ ἀπέναντι τοῦ Ναγαρᾶ-Καλεσοί (ἀρχ. Ἀβύδου).

ΚΟΙΑΗΤΑΙ ἢ ΚΟΙΛΑΛΗΤΑΙ.—Ἀνδρείος καὶ πολεμικὸς λαὸς τῆς Θράκης, πολεμήσας μετὰ τῶν Ὀδρυσῶν καὶ Δίων κατὰ τῶν Ῥωμαίων ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος Τιβερίου (14—37 μ. Χ.). Ὑπὸ τοῦ Πλινίου (IV, 18, 2), διακρίνονται εἰς Μεγάλους Κοιλήτας, κατοικοῦντας περὶ τὸν Αἶμον, καὶ Μικροὺς Κοιλήτας, ἢ δὲ χώρα αὐτῶν ἐπὶ τῶν Ῥωμαϊκῶν χρόνων ἀπετέλεσε μίαν τῶν 14 στρατηγιῶν τῆς Θράκης (Πτολεμ. Γ, 11, 6).

ΚΟΙΑΗΤΙΚΗ.—Ἡ περὶ τὸν Αἶμον καὶ Ῥοδόπην χώρα τῆς Θράκης, κατοικουμένη ὑπὸ τῶν Κοιλητῶν ἢ Κοιλαλητῶν (βλ. λέξ.).

ΚΟΙΛΙΑ (ἦ).—Βυζαντινὸν ὄνομα τῆς ἐπὶ τῆς Θρακικῆς χερσονήσου πόλεως: Κοίλα ἢ Κοιλοῦς (βλ. λέξ.).

ΚΟΙΛΟΣ ΛΙΜΗΝ (*Coelus portus*).—Λιμὴν τῆς Θρακικῆς Χερσονήσου ἐπὶ τοῦ Ἑλλησπόντου ὁ *Coelus portus* τοῦ Πομπωνίου Μέλα (B, 26). Εἶναι ὁ αὐτὸς μὲ τὰ Κοίλα, Κοιλοῦντα, Κοιλίαν ἢ Κύλα (βλ. λέξ.).

* **ΚΟΙΝΟΝ ΤΩΝ ΘΡΑΚΩΝ.**—Εἶδος ἀμφικτυονίας τῶν πόλεων τῆς Βορείου Θράκης, συνερχομένων κατ' ἔτος εἰς τὸ ἐν Φιλιππουπόλει Σεβαστεῖον (ναὸν τοῦ Αὐγούστου) ἀπὸ τῶν χρόνων ἡδὴ τοῦ Καρακάλλα (211—217 μ. Χ.).

Ὁ πρόεδρος τοῦ κοινοῦ τούτου ὀνομάζετο Θρακάρχης (βλ. λέξ.). Ἐπὶ νομισμάτων τῆς Φιλιππουπόλεως ἀπεικονίζεται ἢ προσωποποιήσις τοῦ ὄρου Ροδόπης, καθημένης ἐπὶ βράχου μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς: **ΚΟΙΝΩΝ ΘΡΑΚΩΝ**, ἐπὶ ἐπιγραφῆς δὲ τῆς Φιλιππουπόλεως φέρεται ἢ ἐπιγραφή: **ΤΟ ΚΟΙΝΟΝ ΤΩΝ ΕΠΙ ΘΡΑΚΗΣ ΕΛΛΗΝΩΝ**. (Head-Σβορώνου, τόμ. Α', σελ. 262. Dumont-Homolle, σελ. 335—336, ὑπ' ἀριθμ. 42).

Ἀναφέρεται ἐπίσης καὶ «Κυνηγῶν κοινόν», ἦτοι κυνηγετικοῦ συλλόγου, τοῦ ὁποίου τὰ μέλη ἐνησχολοῦντο μὲ τὸ κυνήγιον, ἐπικερδῆς καὶ ἄφθονον κατὰ μέρη ἐκεῖνα.

* **ΚΟΙΝΟΝ ΤΩΝ ΚΥΝΗΓΩΝ** (Φιλιππουπόλεως).—Ἐταιρία ἢ Σύλλογος τῶν κυνηγῶν τῆς Φιλιππουπόλεως, ὅστις κατ' ἐπιγραφὴν τοῦ δευτέρου ἢ τρίτου μ. Χ. αἰῶνος, εὑρεθεῖσαν ἐν Φιλιππουπόλει, ἐτίμησε τὸν πολιτάρχην αὐτῆς («Θρακικά», τόμ. X, (1938), σελ. 279· πρβλ. καὶ VI, σελ. 155).

ΚΟΙΝΟΝ ΤΩΝ ΧΑΛΚΙΔΕΩΝ—Ὀμοσπονδία τῶν Ἑλληνικῶν πόλεων τῆς Χαλκιδικῆς Χερσονήσου, ἰδρυθεῖσα περὶ τὰ τέλη τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου, ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τῆς Ὀλύμπου. Ἀπετελεῖτο ἐκ 32 πόλεων, καὶ διελύθη τὸ 348 π. Χ.

ΚΟΙΝΥΡΑ (τά).—Πόλις τῆς ἀνατολικῆς παραλίας τῆς νήσου Θάσου, ἀπέναντι τῆς Σαμοθράκης, ἀναφερομένη ὑπὸ τοῦ Ἡροδότου (VI, 47). Τῶν ἀρχαίων χρόνων οὐδὲν ἴχνος σώζεται. Φαίνεται ὅμως ὅτι περὶ τὰ τέλη τῆς Ῥωμαϊκῆς κυριαρχίας, ἕνεκα τῆς πειρατείας καὶ τῶν ἐχθρικῶν ἐπιδρομῶν, οἱ κάτοικοι τῶν Κοινύρων ἀπεσύρθησαν, χάριν ἀσφαλείας, εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς νήσου, ὡς ἀποδεικνύεται ἐκ τῶν λειψάνων πολλῶν οἰκιῶν καὶ δύο βυζαντινῶν ἐκκλησιῶν, μαρτυρούντων ὅτι ὁ τόπος ἐκεῖνος κατφεῖτο μέχρι τῶν νεωτέρων χρόνων. Σήμερον «Κοίνυρα» καλεῖται μικρὰ ἔρημος κοιλάς δύο ὥρας περίπου πρὸς ἀνατολὰς τοῦ χωρίου Θεολόγος, ὅπου ἡμίσειαν ὥραν ἀπὸ τῆς παραλίας σώζονται τὰ εἱλεῖπια τοῦ ἐγκραταλειφθέντος χωρίου καὶ τῶν Βυζαντινῶν ἐκκλησιῶν.

ΚΟΙΝΥΡΑ (τά) ἢ **ΚΟΙΝΥΡΩΝ** (χῶρος).—Τοποθεσία τῆς ἀνατολικῆς παραλίας τῆς νήσου Θάσου, ἀπέναντι τῆς ὁμωνύμου νησίδος (βλ. λέξ.) διατηρήσασα μέχρι σήμερον τὸ παλαιὸν τῆς ὀνομα. Μεταξὺ τῆς θέσεως αὐτῶν καὶ τῶν Αἰνύρων (βλ. λέξ.), δύο ὥρας περίπου ἀνατολικῶς τῆς κοιλάδος Θεολόγου, ὑπῆρχον τὰ περίφημα χρυσοφόρα μεταλλεῖα τὰ ὁποῖα πρῶτοι ἀνεκάλυψαν οἱ Φοίνικες ἐξεμεταλλεύοντο δὲ ἐπὶ τῶν ἱστορικῶν χρόνων οἱ Θάσιοι. (Ἡροδ. VI, 47).

ΚΟΙΝΥΡΩΝ (νήσος).—Μικρὰ ἀκατοίκητος

νήσος τοῦ Θρακικοῦ πελάγους, κειμένη 1852 μέτρα πρὸς ἀνατολὰς τῆς νήσου Θάσου, ἀπέ-
ναντι τῶν ἀρχαίων Κοινύρων (βλ. λέξ.) ἀπὸ
τῶν ὁποίων ἔλαβε τὸ ὄνομα. Ἡ ἀνατολικὴ
αὐτῆς πλευρὰ εἶναι βραχύδης καὶ ἄδενδρος,
ἡ δὲ δυτικὴ κατάφυτος ἀπὸ ἀγριελείας, πρί-
νους, κομάρους κτλ. Ἡ ἔκτασις τῆς εἶναι
διπλασία περίπου τῆς Θασοπούλας, τὸ δὲ
ὕψος αὐτῆς 55—167 μέτρα.

ΚΟΚΚΟΣ ΙΣΙΔΟΣ.—Βυζαντινὴ ὀνομασία τῆς
ἐπὶ τῆς εὐρωπαϊκῆς παραλλῆλας τοῦ Βοσπό-
ρου ἐπὶ μίλλιον περίπου ἐκτεινομένης βρα-
χύδους ὄφρυος μεταξὺ τοῦ ἀκρωτηρίου Δεφ-
δερδάρ-μπουρνοῦ (Κλειθρον τῶν ἀρχαίων)
καὶ τοῦ Ἀρναούτσιοι ἢ Μεγάλου Ρεύματος
(αἱ ἑστίαι τῶν ἀρχαίων ἢ τὸ Μιχαήλιον τῶν
Βυζαντινῶν). Σήμερον καλεῖται Κουροῦ Τσε-
ομέ (Ἐηροκρήνη).

ΚΟΛΛΥΡΙΑΔΙΑΝΟΙ (ΟΙ).—Αἱρεσις χριστιαν-
ῶν ἐν Θράκῃ περὶ τὰ τέλη τοῦ τετάρτου
μ. Χ. αἰῶνος, ὀνομασθέντες οὕτω ἐκ τῶν
κολλυρίων (κοινῶς κουλουριῶν) τὰ ὁποῖα ἐνα-
πέθετον εἰς τὰς ὁδοὺς διὰ νὰ τὰ φάγη ἡ
Παναγία. Τὸ ἔθιμον τοῦτο δισώθη, φαίνε-
ται, ἐκ τῶν εἰδωλολατρικῶν χρόνων, ὑπεν-
θυμίζον τὸ δεῖπνον τῆς Ἑκάτης. Τὴν δευ-
τέραν ἡμέραν τῶν Χριστουγέννων, ἡμέραν
τῶν λοχείων τῆς Παναγίας, κατεσκευάζον
λαλάγγας (λαλαγγίτες).

Αἱ περὶ τῆς Μαρίας Παρθένου δοξασαί των,
διεδόθησαν μέχρι καὶ αὐτῆς τῆς Ἀραβίας.

* **ΚΟΛΠΗΔΟΙ (ΟΙ).**—Λαὸς Θρακικὸς μνη-
μονεύμενος ὑπὸ Στεφ. τοῦ Βυζαντίου, ὁ αὐ-
τὸς μὲ τοὺς Κορπίλους (βλ. λέξ.)

* **ΚΟΜΝΕΩΝ ΚΩΜΗ.**—Κώμη τῆς Ν. Α.
Θράκης, γνωσθεῖσα ἐκ τινος ἐπιγραφῆς χρι-
στιανικῶν χρόνων, πιθανῶς ἡ Κόμνη τοῦ
Ψελλοῦ. Μίαν ὥραν βορείως τοῦ Πανίου (νῦν
Πάνιδος) ὑπάρχει τοποθεσία τις λεγομένη
«Κομιανὰ», ἡ ὁποία δύναται νὰ σχετισθῇ μὲ
τὴν Κόμνην, ὁπότε ἡ φράσις τοῦ Ψελλοῦ: «ὁ
Ἰσαάκιος ἦν ἐκ Κόμνης τῆς κώμης προε-
ληλυθώς», καθορίζει τὴν πατρίδα τῶν Κο-
μνηνῶν, οἱ ὁποῖοι ἐνομίζετο ὅτι κατήγοντο,
κατὰ τὸν Κεδρηνόν, ἐκ τῆς Κασταμῶνος τῆς
Παφλαγονίας.

(Πρὸς, Κ. Ἀμάντου, Ἡ καταγωγὴ τῶν
Κομνηνῶν, εἰς «Θρακικά» τόμ. Χ, σελ. 232

καὶ ἐξῆς).

* **ΚΟΜΝΗ.**—Κωμόπολις τῆς Ν. Α. Θρά-
κης ἀναφερομένη ὑπὸ τοῦ Ψελλοῦ (βλ. Κο-
μνέων κώμη).

ΚΟΜΟΝΤΟΡΙΟΣ.—Εἰς τῶν ἀρχηγῶν τῶν
ἐπὶ τῶν διαδόχων τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου
εἰσβαλόντων εἰς τὴν Ἑλλάδα Γαλατῶν. Μετὰ
τὸν θάνατον τοῦ ἡγεμόνος αὐτῶν Βρέννου καὶ
τὴν ὑποχώρησιν των ἐκ τῶν Δελφῶν, ἀνέ-
λαβεν οὕτως τὴν ἡγεμονίαν αὐτῶν, κατορθώ-
σας, κατόπιν μεγάλων ἀπωλειῶν νὰ ὀδηγήσῃ
τὰ στίφη ταῦτα διὰ μέσου Θεσσαλίας καὶ Μα-
κεδονίας εἰς τὴν Θράκην, ὅπου ἔδρυσεν τὸ
273 π. χ. τὸ Γαλατικὸν βασιλεῖον τῆς Θύλης
ἢ Τύλης (περὶ τὴν πόλιν Καζανλίκ κατὰ τι-
νας), τὸ ὁποῖον μετὰ διάρκειαν 60 περίπου
ἔτων κατελύθη ἐπὶ τοῦ τελευταίου αὐτῶν
βασιλέως Καυάρου (219—200 π. Χ.) ὑπὸ
τῶν ἐπαναστατησάντων Θρακῶν (Πολυβ. IV
46),

ΚΟΜΟΤΙΝΗ ἢ ΚΟΜΟΤΗΝΗ.—Πόλις τῆς
Δυτικῆς Θράκης, κειμένη ἐν μέσῳ καταφύ-
του πεδιάδος ἐπὶ μικροῦ χειμάρρου καλου-
μένου Μπουκλουτζᾶ.

Ἐπὶ τουρκοκρατίας ἐκκαλεῖτο Γκιουμουλ-
τζίνα ἢ Γκιουμουρτζίνα, μετὰ δὲ τὴν ἀπελευ-
θέρωσιν τῆς ἐκλήθη Κομοτινὴ ἢ Κομοτηνὴ.

Ἐπὶ τῶν βυζαντινῶν χρόνων ὑπήγετο εἰς
τὸ θέμα τῆς Μακεδονίας, ἀλλ' ὁ ἀκριβὴς
χρόνος τῆς κτίσεώς της δὲν εἶναι γνωστός.

Ἐπὶ τοῦ μέχρις ἐσχάτων σωζομένου τοί-
χους αὐτῆς ἀνεγινώσκετο ἡ ἐπιγραφὴ «Θε-
οδοσίου κτίσμα».

Τὸ ὄνομα ἀναφέρεται ὑπὸ τοῦ Νικηφόρου
Γρηγοῦρα, (B, 705), ἐνῶ ὁ περίπου σύγχρο-
νος αὐτοῦ Καντακουζηνὸς τὴν ὀνομάζει Κου-
μούτζινα (B, 415 καὶ 430). Ὁ κατὰ τὸ
1433 περιηγηθεὶς τὴν Θράκην σύμβουλος τοῦ
δουκὸς τῆς Βουργουδίας Bertrandon ὀνομά-
ζει αὐτὴν Caumussin, ἀναφέρει δὲ ὅτι πε-
ριβάλλετο ὑπὸ ἰσχυροῦ τείχους «... une
ville que l'en nomme Caumussin, qui
est asses bonne petite ville et bien fer-
mée de murs est assise sur une petite
rivière en très beau pays et bon et plain
et près des montaignes de vers ponant»
(βλ. Θρακικά, 1928, σελ. 120-121). Ὁ δὲ
καπουκῖνος Robert de Dreux ἐπισκεφθεὶς

καὶ αὐτὸς τὴν Θράκην κατὰ τὸ 1666, ὀνομάζει αὐτὴν Γκιουμουρτζίνα (Kymargina). Τέλος ὁ Γάλλος περιηγητὴς καὶ φυσιοδίφης Πέτρος Belon (1517-1564), ὀνομάζει αὐτὴν Commercium) Αὐτόθι, σελ. 114).

Σήμερον εἶναι ἔδρα τῆς Γενικῆς Διοικήσεως Θράκης, ἀριθμεῖ δὲ κατὰ τὴν ἀπογραφὴν τοῦ 1928 κατοίκους 30.136, τῶν ὁποίων τὸ τρίτον περίπου εἶναι Μουσουλμᾶνοι.

ΚΟΜΨΑΤΟΣ.—Ποταμίσκος τῆς Μεσημβρινῆς Θράκης, ἐκβάλλων κατὰ τὸν Ἡρόδοτον (VII 109) εἰς τὴν λίμνην Βιστονίδα. Ταυτίζεται πρὸς τὸν σημερινὸν ποταμίσκον τῆς Ἐάνθης, τουρκιστὶ Κουρού-τσάϊ (=Ἐηροπόταμος).

* **ΚΟΝΟΖΟΣ.**—Παλαιὸν ὄνομα τοῦ ποταμοῦ Παλαιστίνου, μετὰ ταῦτα Στρυμόνος, εἰς τὸν ὁποῖον ἐπέβη ὁ Παλαιστίνος, μυθικὸς βασιὺς τῆς Θράκης, μαθὼν τὸν θάνατον τοῦ υἱοῦ του. (βλ. λεξ.).

* **ΚΟΝΤΑΔΕΣΔΟΣ.**—Μικρὸς ποταμὸς τῆς Ἀνατολικῆς Θράκης, ὅστις δεχόμενος τὰ ὕδατα τοῦ Τεάρου ποταμοῦ (βλ. λεξ.) ἐκβάλλει εἰς τὸν Ἀγριάνην, παραπόταμον τοῦ Ἐβρου (Ἡροδ. IV, 89—90). Ταυτίζεται μετὰ τὸν σημερινὸν Καραγάτς-ντερέ.

ΚΟΝΤΟΣΚΑΛΙΟΝ.—Συνοικία τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐπὶ τῆς Προποντιδος, λαβοῦσα τὸ ὄνομα, κατὰ Κωδινόν, ἀπὸ τοῦ ἀποστατήσαντος κατὰ τὴν κατασκευὴν τοῦ ἐκεῖ λιμένος τουρμάχου Γαληνοῦ ἢ Ἀγαλλιανοῦ τοῦ ἐπιλεγμένου Κοντοσκέλη ἢ Κοντοσκέλου.

Τὸ τουρκικὸν ὄνομα τῆς συνοικίας Κούμκαπου (=πύλη τῆς ἄμμου), ἐδόθη ὑπὸ τῶν Τούρκων, ἐκ τῆς ἐπὶ τοῦ παραλλοῦ τείχους πύλης, ὀνομαθείσης οὕτως ἐκ τῆς ἐπὶ τῆς παραλίας σωρευομένης ἄμμου. Τὸ ὄνομα Κοντοσκάλιον ὑπενθυμίζει τὸ παρὰ τὰ Βλάχικα Κοντόσκαλον τῶν Βυζαντινῶν, ἀποδόθησαν δηλαδὴ, μὴ προεξέχουσαν πρὸς τὴν θάλασσαν ἕσον καὶ ἢ πρὸ αὐτῆς βασιλικὴ ἀποδόθηρα τοῦ Βουκολέοντος.

* **ΚΟΠΟΥΣΤΟΡΟΣ.**—Μεσόγειον φρούριον τῆς Κάτω Μοισίας ἐν Θράκῃ, ἀνακαινισθὲν ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Ἰουστινιανοῦ (Προκοπ. Περὶ Κτισμ. IV, 11)..

ΚΟΡΑΛΛΟΙ.—Ἀρχαῖος Θρακικὸς λαὸς, κατοικῶν περὶ τὸν Αἴμον καὶ ὑπὲρ αὐτόν,

μέχρι τοῦ Εὐξείνου Πόντου, χαρακτηριζόμενος ὑπὸ τοῦ Στράβωνος (VII, 318) ὡς ληστρικώτατος.

ΚΟΡΠΙΛΙΚΗ.—Χώρα τῆς μεσημβρινῆς Θράκης, ἢ παλαιότερον Ἀφυνθίς καλουμένη (βλ. λεξ.).

ΚΟΡΠΙΛΟΙ.—Ἀρχαῖος λαὸς τῆς Θράκης, κατοικῶν ἐπὶ τῶν μεσημβρινῶν ὑπωρειῶν τῆς Ῥοδόπης, μεταξὺ τοῦ Ἐβρου πρὸς ἀνατολὰς καὶ τῶν Κικόνων πρὸς δυσμὰς (Στράβ. VII, 331, 48).

Ἐπὶ τῶν χρόνων τοῦ Στράβωνος Κορπιλικὴ ἔκαλετο καὶ ἢ παλαιὰ Ἀφυνθίς χώρα περὶ τὴν Αἴνον, ἐκτεινομένη μεταξὺ Ἐβρου καὶ Μέλανος κόλπου καὶ καταλήγουσα εἰς τὸ Σαρπηδόσιον ἀκρωτήριον (νῦν Γκρέμια). Ἐπὶ τῆς Ῥωμαϊκῆς κυριαρχίας, κατὰ τὸν Β' μ. Χ. αἰῶνα, ἢ Κορπιλικὴ ἀπετέλεσε μίαν τῶν 14 στρατηγιῶν τῆς Θράκης (Πτολεμ. Γεωργ. 5, 11, 6).

ΚΟΡΠΙΛΩΝ (Στενά).—Δύο ὥρας περίπου πρὸς βορρᾶν τῆς Καβάλλας ἐκτείνονται τὰ περίφημα «Στενά τῶν Κορπιλίων», σχηματιζομένων ὑπὸ τοῦ Συμβόλου ὄρους (Βουνά τῆς Καβάλλας) ἢ Στενά τῆς Χριστουπόλεως, κατὰ τοὺς Βυζαντινοὺς χρόνους πολλάκις ἀναφερόμενα ἐν τῇ ἀρχαῖα καὶ τῇ βυζαντινῇ ἱστορίᾳ, γνωστὰ διὰ τὴν διάβασιν τοῦ Κασοίου, προερχομένου ἐκ Θράκης τὸ 42 π. Χ. πρὸ τῆς μάχης τῶν Φιλίππων (Ἀππιαν. Ἐμφύλ. πόλ. IV, 87).

* **ΚΟΣΙΓΓΑΣ.**—Ἱερεὺς καὶ ἡγεμῶν τῶν Κεβρηνίων καὶ Σκαιθῶν Θρακῶν, περὶ τῶν ὁποίων διηγεῖται ὁ Πολύαινος ὅτι ἦσαν τόσοι μωροὶ καὶ ἀνόητοι, ὥστε ἐπίστευον ὅτι ὁ Ἱερεὺς αὐτῶν, ἠδύνατο νὰ ἀνέλθῃ διὰ ξυλλίνης κλίμακος εἰς τὸν οὐρανὸν διὰ νὰ καταγγείλῃ αὐτοὺς ἐπὶ ἀπειθείᾳ εἰς τὴν θεᾶν Ἥραν. «Παρὰ τοῖς Κεβρηνοῖς καὶ Σκαιθόαις νόμος τῆς Ἥρας τοὺς Ἱερεῖς ἡγεμόνας ἔχειν. Ἦν αὐτοῖς ἡγεμῶν καὶ Ἱερεὺς Κόσιγγας. Οἱ Θρακῆς οὐκ ἐπειθάρχουν. Ὁ Κόσιγγας κλίμακος πολλὰς καὶ μεγάλας ξυλλίνας ἡγεῖρε συνθείς ἄλλας ἐπ' ἄλλαις καὶ λόγος ἦν ὡς εἰς τὸν οὐρανὸν ἀναβήσεται κατερῶν πρὸς τὴν Ἥραν τῶν Θρακῶν ὡς ἀπειθῶντων. Οἱ δὲ οἷα δὴ Θρακῆς καὶ ἄλλοι δεῖσαντες τὴν εἰς οὐρανὸν τοῦ ἡγεμόνος ἀνάβασιν ἐπέτευσαν καὶ

ῶμοσαν ἢ μὴν ὑπακούουσαι πᾶσιν αὐτοῦ τοῖς προστάγμασιν».

ΚΟΣΙΝΤΟΣ.—Πόλις τῆς Μεσημβρινῆς Θράκης πρὸς βορρᾶν τῶν Ἀβδήρων παρὰ τὴν Ἐάνθη. (Πρβλ. Κοσινίτης ποταμός).

ΚΟΣΜΙΔΙΟΝ (τὸ).—Παλαιὰ συνοικία κειμένη ἔξω τῶν τειχῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἐξετείνατο εἰς τὸ βάθος τοῦ Κερατίου κόλπου, καὶ πρὸς βορρᾶν τῶν Βλαχερνῶν, ἀπὸ τῶν ὁποίων ἐχωρίζετο διὰ τείχους καλουμένου Βραχιόνιον ἢ Ἰπερὸν τῶν Βλαχερνῶν, κτισθέντος κατὰ τὸν ἕβδομον αἰῶνα.

Ἐλαβε δὲ τὸ ὄνομα Κοσμίδιον, ἐκ τῆς ἐν αὐτῇ ἀρχαιοτάτης μονῆς τῶν Ἁγίων Ἀναργύρων Κοσμᾶ καὶ Δαμιανοῦ κτισθείσης κατὰ τὸν Ε' αἰῶνα.

Εἰς τὸ Κοσμίδιον διενυκτέρευσε τὴν 14 Ἀυγούστου 1261 μετὰ τὴν ὑπὸ τῶν Λατίνων ἀνάκτησιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὁ αὐτοκράτωρ Μιχαὴλ VIII ὁ Παλαιολόγος, καὶ τὴν ἐπομένην εἰσῆλθε πανηγυρικῶς εἰς τὴν πόλιν.

Εἶναι ἡ σημερινὴ συνοικία Ἐγιοῦπ, ὀνομασθεῖσα οὕτω μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Τούρκων, ἀπὸ τοῦ ὀνόματος ἐνὸς τῶν πρώτων ὀπαδῶν τοῦ ἱδρυτοῦ τῆς μωαμεθανικῆς θρησκείας. (Σκαρλ. Βυζαντίου, Ἡ Κωνσταντινούπολις, τόμ. Α σ. 606).

* **ΚΟΣΝΙΚΟΣ.**—Ὁχυρωτάτη βυζαντινὴ πόλις κειμένη εἰς τὰ πρὸς τὴν Βουλγαρίαν μεθόρια τῆς Θράκης, παραχωρηθεῖσα τὸ 1344 μετ' ἄλλων ὀκτὼ πόλεων εἰς τὸν βασιλέα τῶν Βουλγάρων Ἀλέξανδρον, ὑπὸ τῆς βασιλείας τοῦ Βυζαντίου Ἀννης τῆς Σαβοῦανῆς, ἐκπροσωπευσῆς τὸν ἀνήλικον υἱὸν τῆς Ἰωάννης τὸν Παλαιολόγον, ὑπὸ τὸν ὄρον νὰ τύχη στρατιωτικῆς βοήθειας παρ' αὐτοῦ κατὰ τοῦ Καντακουζηνοῦ, ὅστις ἐκῆρυξεν ἑαυτὸν βασιλέα τῆ βοήθεια τῶν Τούρκων.

Καὶ βοήθεια μὲν οὐδεμία παρεσχέθη ὑπὸ διαφόρους προφάσεις, αἱ πόλεις ὅμως αὐταὶ περιήλθον εἰς τοὺς Βουλγάρους μετὰ τῶν ἐν αὐταῖς στρατιωτῶν, οἱ ὅποιοι, ὅπως ἀναφέρει ὁ Καντακουζηνός (III, 66), «ὀλίγω πλείους χιλίων ἦσαν πάντες μαχητικώτατοι καὶ οὐδένων ἄλλων παρὰ Ῥωμαίους στρατευομένων λειπόμενοι εἰς εὐφυλίαν».

* **ΚΟΣΣΑΙΑ** (ἡ).—Πολίχνη τῆς Θράκης

κατὰ Στέφανον τὸν Βυζαντινόν. Ἀγνωστος ἄλλοθεν.

* **ΚΟΣΣΙΝΙΤΗΣ** (ποταμός).—Ποταμὸς τῆς μεσημβρινῆς Θράκης, ὅστις διαρρέων τὴν χώραν τῶν Ἀβδηριτῶν ἐκβάλλει εἰς τὴν Βιστονίδα λίμνην. Σχετίζεται πρὸς τὸν ἄθλον τοῦ Ἡρακλέους, ἀρπάσαντος τοὺς ἀνθρωποφάγους ἵππους τοῦ Διομήδους καὶ πρὸς τὴν πόλιν Κόσιντον, κειμένην πρὸς βορρᾶν τῶν Ἀβδήρων παρὰ τὴν Ἐάνθη. Ταῦτιζεται πρὸς τὸν σημερινὸν Κουγιούκ-Ντερέ. Ἐκ τῶν ὑδάτων του πίνοντες οἱ ἵπποι τοῦ Διομήδους, ἐμυθολογεῖτο ὅτι ἀπεθνήσκοντο. (Λιλιανοῦ, περὶ ζῴων ιδιότητος XV, 35.—Πλινίου Nat. Hist. XXV, 48, 8).

ΚΟΣΩΝ.—Βασιλεὺς τῆς ἀρχαίας Θράκης. περὶ τὸ 42 π. Χ. σύγχρονος τοῦ ὑπάτου Βρούτου. Τοῦ Κόσωνος σώζονται χρυσοὶ στατήρες, φέροντες τὴν ἐπιγραφήν ΚΟΣΩΝ καὶ τὸν ὑπάτον Βρούτον μετὰ δύο ραβδούχων μετὰ τοῦ μονογράμματος BR. (Head. Σβορώνου, Ἱστορ. τῶν Νομισμ. Τόμ. Α 550).

* **ΚΟΤΡΑΓΙΟΙ.**—Βαρβαρικός λαὸς ὁ αὐτὸς μὲ τοὺς Κουτρηγούρους (βλ. λέξ.).

ΚΟΤΖΙΝΟΣ ἢ **ΚΟΤΖΙΝΟΝ.**—Διμῆν καὶ φρούριον τῆς Λήμνου ἐπὶ τῆς βορείας παραλίας αὐτῆς, παρὰ τὴν Ἡφαιστίαν (βλ. λέξ.) τὴν ὅποیان καὶ ὑποκατέστησε, ἀναφερόμενος ἀπὸ τοῦ 1136 ἐν λατινικῷ ἐγγράφῳ τοῦ ἀρχιεπισκόπου τῆς Λήμνου Μιχαήλ.

Εἰς τὸ φρούριον τοῦτο κατέφυγον ὁ Κωνσταντῖνος Παλαιολόγος, ὅταν ἐπιστρέφων ἐκ Πελοποννήσου εἰς Κωνσταντινούπολιν τὸ 1442 συνήντησε ἰσχυρότατον τουρκικὸν στόλον παρακλύοντα τὴν ἐξακολουθήσιν τοῦ ταξειδίου του. Ὁ τουρκικὸς στόλος τότε ὑπὸ τὸν ναύαρχον Ἀχμέτ πασᾶν, ἐπολιόρησε ἐπὶ μῆνα περίπου τὸ φρούριον, τοῦ ὁποῦοι κατὰ μέγα μέρος κατέρριψε τὸ τουρκικὸν πυροβολικόν. Ἡ γενναία ὁμως ἀμυνα τῶν πολιορκουμένων ὑπὸ τὸν Κωνσταντῖνον Παλαιολόγον, ἐξηνάγκασε τέλος τοὺς Τούρκους νὰ λύσουν τὴν πολιορκίαν καὶ νὰ ἀπέλθουν ἀπρακτοί.

Μετὰ τοῦ Κωνσταντῖνου εὗρισκετο καὶ ἡ σύζυγός του Αἰκατερίνη καθὼς καὶ ἡ θυγάτηρ τοῦ ἀρχόντος τῆς Λέσβου Δορίνου Α' τοῦ Κατελούζου. Ἀλλ' ἡ Αἰκατερίνη, ἧτις εὗρισκετο ἐν ἀρχῇ ἐγκυμοσύνῃς ἀσθενήσασα συ-

νεπεία τῶν ἐκ τῆς πολιορκίας συγκινήσεων, καὶ παθοῦσα ἔκτρωσιν, ἀπέθανε μετ' οὐ πολὺ, κατ' Αὐγουστον τοῦ 1442, καὶ ἐτάφη εἰς Παλαιόκαστρον τῆς Λήμνου. (Βιβλιογρ. Ἀ. Μοσχίτου, Ἡ Λήμνος, Τεύχ. Α' σελ. 1907).

ΚΟΤΥΣ ἢ **ΚΟΤΥΤΤΩ** (ἦ).—Ἐπὶ τὸ ὄνομα τοῦτο ἐλατρεῦετο θρακικὴ θεότης, τῆς ὁποίας ἡ ὀργιαστικὴ λατρεία εἰσῆχθη ἐκ τῆς Θράκης εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἰδίως δὲ εἰς τὴν Κόρινθον, Ἀθήνας καὶ Χίον, ὅπου πρὸς τιμὴν τῆς ἐπανηγυρίζοντο τὰ λεγόμενα Κοτύτια, οἱ δὲ τελοῦντες αὐτὰ ἱερεῖς ἐκαλοῦντο Βάπται (βλ. λέξ.), ἐνεκα τῶν καθαρμῶν τοὺς ὁποίους μετήρχοντο. Κατὰ τὰ Κοτύτια οἱ ἄνδρες ἐχώρευον ἐνδεδυμένοι γυναικεῖα ἐνδύματα, ὑπὸ τοὺς ἦχους ὀργιαστικῆς μουσικῆς. Ἀπ' αὐτῶν δέ, ὡς ἀναφέρει ὁ Στράβων (X, 470), φαίνεται ὅτι εἶχον τὴν καταγωγὴν καὶ τὰ ὄρφικα. Μνεῖαν τῆς Κότυος ἢ Κοιυττοῦς ποιεῖται ὁ Αἰσχύλος εἰς ἀπολεισθὲν ἔργον τοῦ «οἱ Ἡδωνοί», ὅπου ὀνομάζεται «σεμνὰ Κότυς», καὶ ὁ Εὐπολις εἰς τὴν κωμῳδίαν τοῦ «Βάπται».

ΚΟΤΥΣ.—Τὸ ὄνομα Κότυς φέρουν πέντε βασιλεῖς τῶν ἀρχαίων Θρακῶν, τῶν ὁποίων ἡ καταγωγὴ ἀνάγεται εἰς τὸν Εὐμολπον (βλ. λέξ.), τὸν μυθικὸν ἥρωα τῆς ἀρχαίας Θράκης.

ΚΟΤΥΣ ὁ Α' (381—351 π. X).—Κότυς ὁ Α', βασιλεὺς τῶν Ὀδρουσῶν διεδέχθη τὸν πατέρα του Σκύθην περὶ τὸ 382 π. X. Ἦτο γνωστότατος εἰς τὸν ἀρχαῖον ἑλληνικὸν κόσμον. Μάλιστα οἱ Ἀθηναῖοι ἐτίμησαν αὐτὸν διὰ χρυσοῦ στεφάνου καὶ παρέσχον εἰς αὐτὸν τὸ δικαίωμα τοῦ Ἀθηναίου πολίτου. Ἐν τούτοις πολλάκις ἦλθεν εἰς ρῆξιν πρὸς τοὺς Ἀθηναίους, διότι οὗτοι ὑπεστήριξαν τοὺς ἀντιπάλους του ἐν Θράκῃ. Κατ' αὐτοῦ οἱ Ἀθηναῖοι ἀπέστειλαν τὸν στρατηγὸν Ἴφικράτην, ὅστις ἐπανειλημμένως ἐπολέμησε πρὸς αὐτόν. Τέλος ὁμως συνεμάχησε μετὰ τοῦ Κότυος, καὶ τὸ 382 π. X. ἐνυμφεῦθη τὴν θυγατέρα του, ἐκ τῆς ὁποίας ἀπέκτησεν υἱόν, τὸν Μενευθέα.

Καθ' ἣν ἐποχὴν Ἀλέξανδρος ὁ Φεραῖος κατώρθωσε νὰ δηώσῃ τὸ Δεῖγμα τοῦ Πειραιῶς, οἱ δὲ Ἀθηναῖοι ἐκινδύνεον νὰ χάσουν τὰς σπουδαιότερας τῶν κτήσεών των, ὁ Κότυς ἐπωφελήθη τῆς περιστάσεως ταύτης ὅπως

παγιωθῆ ἐπὶ τοῦ θρόνου, βοηθούμενος ὑπὸ τοῦ γαμβροῦ του Ἴφικράτους. Οἱ Ἀθηναῖοι τότε χάριν τῆς ἐξυψώσεως τοῦ γοήτρου αὐτῶν καὶ τῆς ἐπανορθώσεως τῶν ἐν Θράκῃ ἀποτυχιῶν, αἱ ὁποῖαι προεκάλεσαν τὴν κατάλυσιν τοῦ Καλλιστράτου, στρατηγοῦ τῶν Ἀθηναίων, ἀπεφάσισαν νὰ ἐνεργήσουν κατ' αὐτοῦ. Πρὸς τοῦτο ἀπέστειλαν τὸν Ἀντοκλή, ὅστις δὲν ἠδυνήθη νὰ κατορθώσῃ γενναῖόν τι κατὰ τοῦ Κότυος. Οἱ στρατηγοὶ διεδέχοντο ὁ εἰς τὸν ἄλλον, ἀλλὰ καὶ οὗτοι δὲν ὑπῆρξαν εὐτυχεστεροὶ τῶν προκατόχων των. Ὁ Τιμόμαχος, γυναικᾶδελφος τοῦ Καλλιστράτου, ἠναγκάσθη καὶ αὐτὸς νὰ καταλίπῃ ἅπασαν τὴν θρακικὴν Χερσόνησον. Οὕτω δὲ καὶ αὐτὴ ἡ Σηστός, ὁ κυριώτερος σταθμὸς τῶν Ἀθηναίων ἐπὶ τοῦ Ἑλλησπόντου, ἐκυριεύθη ὑπὸ τοῦ Κότυος τὸ 360 π. X. Τὸ δὲ ἐπόμενον ἔτος, ὅποτε οἱ Ἀθηναῖοι εὗρισκοντο εἰς προστριβὰς μετὰ τοῦ Ἀλεξάνδρου τοῦ Φεραίου, κατέλαβεν ὁλόκληρον τὴν Χερσόνησον.

Διὰ τοῦτο, ὅταν ὁ Κότυς ἐδολοφονήθη ἀρχομένου τοῦ 359 π. X. (Ὀλυμπ. 105, 1) ὑπὸ τοῦ Πείθωνος καὶ Ἡρακλείδου, ἀδελφῶν ἐξ Αἴνου, ὁ θάνατός του ἐχαροποίησε τοὺς Ἀθηναίους, οἱ δὲ φονεῖς του ἐξυμνήθησαν ὡς ἥρωες τῆς ἐλευθερίας καὶ εὐεργέται τῶν Ἀθηνηνῶν. Πρὶν ἢ ὁμως οἱ Ἀθηναῖοι ἐπωφελήθησαν ἐκ τῆς μεταβολῆς ταύτης, ὁ υἱὸς καὶ διάδοχος τοῦ Κότυος Κερσοβλέπτης (βλ. λέξ.), κατώρθωσε βοηθούμενος ὑπὸ τοῦ τολμηροτάτου στρατηγοῦ Χαριδήμου νὰ ἐδραιωθῆ ἐπὶ τοῦ θρόνου. Καὶ κατὰ τὸ παράδειγμα τοῦ Ἴφικράτους, συνεδέθη καὶ οὗτος διὰ κηδεστείας μετὰ τοῦ βασιλικοῦ οἴκου τῆς Θράκης. Κατ' αὐτοῦ ἀπέστειλαν οἱ Ἀθηναῖοι τὸν Κηφισσόδοτον μετὰ στρατὸν καὶ στόλον, ἀλλ' ἠναγκάσθη νὰ υποχωρήσῃ, ἀναγνωρίσας τὴν ἀρχὴν τοῦ Κερσοβλέπτου.

Ὅταν μετὰ τὸν θάνατον τοῦ βασιλέως τῆς Μακεδονίας Περδίκκα τοῦ Γ' (365—359 π. X.) διεδέχθη αὐτὸν ὁ ἀνήλικος υἱὸς του Ἀμύντας καὶ ἐνεφανίσθησαν οἱ διάφοροι μνηστῆρες τοῦ μακεδονικοῦ θρόνου, μετὰ τῶν ὁποίων καὶ ὁ Πausανίας, ὁ βασιλεὺς τῶν Λυγκηστῶν, ὁ Κότυς, φίλα φρονῶν πρὸς αὐτόν, ἔστειλεν ἀρκετὴν βοήθειαν. Περὶ τῆς ἐνεργείας ταύτης τοῦ Κότυος δὲν ἔχομεν λε-

πομερείας. Τὸ θέβαιον ὁμως εἶναι ὅτι ὁ Φίλιππος κατώρθωσε νὰ καταβάλῃ ὄλους τοὺς ἀντιπάλους του καὶ νὰ ἀνέλθῃ ἐπὶ τοῦ Μακεδονικοῦ θρόνου.

.

Ἐὸ Κότυς ἦτο διαβόητος εἰς τὸν Ἑλληνικὸν κόσμον διὰ τὰ πλούτη του, τὴν ὠμότητα καὶ τὴν οἰνοποσίαν. Πρὸς τοὺς ὑπηκόους του ἐφέρετο σκαιότατα. Ὅταν δὲ τις τῶν φίλων του παρετήρησεν εἰς αὐτόν, ὅτι ἡ τοιαύτη συμπεριφορά του δὲν ἦτο βασιλική, ἀλλὰ παραφροσύνη, ἐκεῖνος ἀπήντησε: «Ἄλλ' ἀκριβῶς ἡ συμπεριφορά μου αὕτη καθιστᾷ τοὺς ὑπηκόους μου σῶφρονας καὶ λογικούς». Ὁ Ἀρσασκράτιων λέγει περὶ αὐτοῦ τὰ ἑξῆς: «Διῆγε τὰ μὲν πρῶτα ἐν τρυφαῖς καὶ ἡδυπαθείαις, ἔπειτα αὖθις λαμβανούσης αὐτῷ τῆς εὐπραγίας, εἰς ὠμότητα καὶ ἔργῃν ἐξηνέχθη ὡς καὶ τὴν γυναῖκα, ἐξ ἧς ἦν αὐτῷ τέκνα, διέκοψε μέσῃν ταῖς αὐταῖς χερσίν, ἀπὸ τῶν αἰδοίων ἀρξάμενος».

Παρ' Ἀθηναίῳ σώζεται ἀστειὰ καὶ τερατώδης ἀφήγησις τοῦ κατὰ τοὺς γάμους τοῦ Ἰφικράτους δοθέντος συμποσίου, ὅπου φέρεται ὁ Κότυς ὑπηρετῶν καὶ περιποιοῦμενος τοὺς συνδαιτημόνας.

Κατὰ τὴν ἀγορὰν μὲν ὑπεστρώσθαι στρώμαθ' ἀλουργῆ μέχρι τῆς ἄρκτου. δειπνεῖν δ' ἄνδρας βουτυροφάγους, αὐχμηροκόμας μυριοπληθεῖς· τοὺς δὲ λέβητας χαλκοῦς εἶναι μεζίζους λάκκων δωδεκακλίνων· αὐτόν δὲ Κότυν περιεζῶσθαι ζωμόν τε φέρειν ἐν τῇ χρυσῇ καὶ γευόμενον ἀπὸ τῶν κρατήρων πότερον μεθύειν τῶν πινόντων.

Κότυς τοῦ Α' σώζεται ἡ κάτωθι ἐπιγραφή ἀνακαλυφθεῖσα παρὰ τοὺς Φιλίππους:

ΚΟΤΥΣ ΔΙΟΝΥ
ΣΩ ΚΑΙ ΗΡΑ.

Ὀυδῶλως ἀπίθανον, ὁ Κότυς διερχόμενος διὰ τῶν Φιλίππων πρὸς ἐπίσκεψιν τοῦ ἐπὶ τοῦ Παγγαίου Μαντείου τοῦ Διονύσου καὶ ἀφιέρωσε πρὸς τιμὴν τοῦ Διονύσου καὶ τῆς Ἥρας ἀνάγλυφόν τι ἢ ἱερόν.

Κότυς τοῦ Α' σώζονται ἀργυρᾶ καὶ χαλκᾶ νομίσματα. Ἐὰ μὲν ἀργυρᾶ ἐπὶ τῆς μιᾶς πλευρᾶς φέρουν κεφαλήν πωγωνοφόρον, ἐπὶ δὲ

τῆς ἄλλης ἀγγεῖον τοῦ αὐτοῦ σχήματος πρὸς τὸ ἐπὶ τῶν νομισμάτων τῶν Κυφέλων εἰκονιζόμενον μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς: ΚΟΤΥΟΣ ἢ ΚΟΤΥ ἢ ΚΟΤΟ. Τὰ δὲ χαλκᾶ ἐπὶ τῆς μιᾶς πλευρᾶς ἰπέα, ἐπὶ δὲ τῆς ἄλλης ὅπως καὶ τὰ ἀργυρᾶ.

Ἐὸ Κότυς ἀποθανὼν κατέλιπε τρεῖς υἱούς: τὸν Κερσοβλέπτην, τὸν Ἀμάδοκον καὶ Βηρισάδην, οἱ ὅποιοι διενεμήθησαν τὸ πατρικὸν βασίλειον. Ἐὸ Κερσοβλέπτης ἔλαβε τὸ κυρίως λεγόμενον βασίλειον τῶν Ὀδρουσῶν ἐν τῇ κοιλάδι τοῦ Ἐβρου, ὁ Ἀμάδοκος τὴν πρὸς δυσμὰς ἐκτεινομένην χώραν μέχρι Μαρωνείας καὶ τέλος ὁ Βηρισάδης τὴν ἀπὸ τῆς Μαρωνείας μέχρι τῶν ἑρίων τῆς Μακεδονίας περιλαμβάνουσαν τὰ περὶ τὸ Παγγαῖον χρυσωρυχεῖα. Τούτου ἀποθανόντος μετ' ὀλίγον (τὸ 357 π. χ.) ὁ Κερσοβλέπτης ἀπεξένωσε τοὺς υἱούς του τοῦ πατρικοῦ βασιλείου, καθὼς καὶ αὐτόν τὸν Ἀμάδοκον, καὶ οὕτως ἐγένετο κύριος ὀλοκλήρου τῆς Θράκης.

ΚΟΤΥΣ ὁ Β' (168—162 π. Χ.).—Κότυς ὁ Β' ἦτο υἱὸς καὶ διάδοχος τοῦ Σεύθου. Ἐπῆρξεν ὁ ἰσχυρότατος τῶν Θρακῶν ἡγεμόνων καὶ βασιλεὺς τῶν Ὀδρουσῶν, ἄρχων πάσης τῆς Ἀνατολικῆς Θράκης ἀπὸ τοῦ ποταμοῦ Ἐβρου μέχρι τῶν παραλίων τοῦ Εὐξείνου καὶ τῆς Προποντίδος. Ἀντιθέτως πρὸς Κότυν τὸν Α' ὑπῆρξε συνετὸς καὶ ἀνδρείος βασιλεὺς καὶ ἀπηλλαγμένος τῶν ἐλαττωμάτων τῶν ὑπηκόων του. «Κότυς ὁ τῶν Θρακῶν βασιλεὺς, ὡς ἀναφέρει Διόδωρος ὁ Σικελιώτης, ἦν ἐν πολέμοις ἀνὴρ ἐμπράκτως ἐμφερόμενος καὶ τῇ γνώμῃ διαφέρων, ἐν τε τοῖς ἄλλοις σπουδαῖος καὶ φιλίας ἄξιος. Ἦν δὲ νῆπιτος καὶ σῶφρων καθ' ὑπερβολήν, ἔτι δὲ τὸ μέγιστον πάντων τοῖς Θραξὶ παρακολουθούντων κακῶν ἀλλοτριότατος».

Ὅταν ὁ βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας Περσεὺς ὁ Β' (179—168 π. Χ.), ἐκήρυξε τὸν πόλεμον κατὰ τῶν Ρωμαίων τὸ 172 π. Χ. ὁ Κότυς συνεμάχησεν εἰλικρινῶς μετ' αὐτοῦ ἀποστείλας μεγάλην δύναμιν ἰππικοῦ. Ἡ πρώτη μάχη δοθεῖσα παρὰ τὸ Συκούριον ὄρος (παρὰ τὴν Ὀσσαν) ὑπῆρξεν ὑπὲρ τοῦ Περσεῶς. Ἐὸ Κότυς ἡγούμενος τοῦ Θρακικοῦ ἰππικοῦ ἀπέκρουσε καὶ διεσκόρπισε τὸ Ρωμαϊκὸν ἰππικόν. Τοιαύτη δὲ ἦτο ἡ ἤττα τῶν Ρωμαίων,

ὥστε οὗτοι ἀπώλεσαν 2.000 ἵππεῖς νεκροὺς καὶ 600 αἰχμαλώτους. Αἱ ἐμπειροπόλεμοι Μακεδονικαὶ φάλαγγες καὶ τὸ θαυμάσιον θρακικὸν ἱππικὸν ἐνίκησαν τὰς ἀπειροπολέμους ἔτι ρωμαϊκὰς λεγεῶνας.

Ὁ Περσεὺς ἐπωφεληθεὶς τῆς νίκης ταύτης ἐζήτησεν εἰρήνην παρὰ τῶν Ρωμαίων, διατεθειμένος μάλιστα νὰ καταβάλῃ καὶ χρηματικὴν ἀποζημίωσιν. Ἄλλ' οἱ Ρωμαῖοι, ἂν καὶ ἠττημένοι, ἀπέρριψαν τὴν πρότασιν τοῦ Περσεῶς, διότι ἐθεώρουν ὅτι τοιαύτη εἰρήνη θὰ ἐσήμκινε τὴν ἀπώλειαν ὀλοκλήρου τῆς Ἑλλάδος.

Ὁ Περσεὺς θὰ ἠδύνατο νὰ ἔχῃ λαμπρὰ ἀποτελέσματα ἐκ τῆς νίκης ταύτης, ἀλλ' ἦτο μόνον καλὸς στρατιώτης, οὐχὶ δὲ καὶ καλὸς στρατηγὸς ὅπως ὁ πατήρ του Φίλιππος ὁ Γ'. Ἐνῶ ὁ Κότυς ἐξεδίωκεν ἐκ τῆς Θράκης πάντας τοὺς ρωμαϊζοντας Θράκας, καθὼς καὶ τὰ στρατεύματα τοῦ βασιλέως τῆς Περγᾶμου Εὐμένους, τὰ ὁποῖα συνέπραττον μετὰ τῶν Ρωμαίων, ὁ Περσεὺς ἀπεσῦρθη εἰς τὰ ἀνάκτορά του διερχόμενος τὸν καιρὸν του ἐν μέσῳ χλιδῆς καὶ ἀκολασίας. Ἐπὶ πλέον ἔνεκα τῆς φιλαργυρίας του δὲν ἠθέλησε νὰ δεχθῆ τὴν ὑπὸ τοῦ ἀρχηγοῦ τῶν Γαλατῶν Κλωνδίου προσφερομένην στρατιάν ἀνερχομένην εἰς 10.000 πεζοὺς καὶ 10.000 ἵππεῖς, μὴ συμφωνήσας ἐπὶ τοῦ ζητουμένου ποσοῦ. Ἐν τῷ μεταξὺ ἐτοιμασθέντες οἱ Ρωμαῖοι, ἀπέστειλαν τὸ 168 π. Χ. κατ' αὐτοῦ τὸν Λεύκιον Αἰμίλιον Παῦλον, ἄνδρα ἐμπειροπόλεμον, ὅπως ἀπήτουν αἱ περιστάσεις.

Ἡ σύγκρουσις τῶν ἀντιπάλων στρατοπέδων ἐγένετο παρὰ τὴν Πύδναν τὴν 4 Σεπτεμβρίου τοῦ 168 π. Χ. κατὰ τὸ ρωμαϊκὸν ἡμερολόγιον (22 Ἰουνίου). Ἡ μάχη ὑπῆρξε φονικωτάτη. Εἴκοσι χιλιάδες Μακεδόνων ἔπεσαν ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς μάχης καὶ 11.000 ἠχμαλωτίσθησαν, καὶ οὕτως ἔληξεν ὁ πόλεμος 15 ἡμέρας ἄφ' ὅτου ἀνέλαβε τὴν ἀρχιστρατηγίαν ὁ Αἰμίλιος Παῦλος, ἡ δὲ Μακεδονία ὀλόκληρος ὑπετάγη ἐντὸς 2 ἡμερῶν.

Ὁ Περσεὺς φεύγων μετὰ τῶν θησαυρῶν του, τῆς οἰκογενείας του καὶ τῶν ἐμπόστων του, διεσώθη εἰς τὴν νῆσον Σαμοθράκην, ὅπου ἠναγκάσθη τέλος νὰ παραδοθῆ εἰς τὸν νικητὴν ἄνευ δρῶν καὶ νὰ ἀκολουθήσῃ εἰς

Ρώμην τὸν θρίαμβον τοῦ στρατηγοῦ, ὅπου καὶ ἀπέθανε τὸ 166 π. Χ. Ὅσον ἀφορᾷ τὸν Κότυν, οἱ Ρωμαῖοι δὲν ἠθέλησαν νὰ τὸν τιμωρήσουν. Ἄπ' ἐναντίας τοῦ ἐδόθη συγγνώμη καὶ τὰς κυριουθείας πόλεις ἀφήκαν ἐλευθέρως καθὼς καὶ τὸν ἐν Ρώμῃ ὡς ἄμνηρον κρατούμενον υἱὸν τοῦ Βίθου. Ἡ τοιαύτη πρὸς τὸν Κότυν ἐπιείκεια τῶν Ρωμαίων ἦτο πολιτικωτάτη, διότι, ὡς ὀρθῶς ἐσκέπτοντο, θὰ ἠδύναντο νὰ μεταχειρισθοῦν αὐτὸν κατὰ τοῦ Εὐμένους, βασιλέως τῆς Περγᾶμου.

Ὁλίγον μετὰ τὴν ἦτταν τῆς Πύδνας, ὁ Κότυς ἀπήτησε τὴν κατοχὴν τῶν Ἀβδήρων, καθ' ἣν ἐποχὴν ὁ Εὐμένης, ὡς σύμμαχος ἀκόμη τῶν Ρωμαίων, ἐπετύγγανε τὴν κατοχὴν τῆς Αἴνου καὶ Μαρωνείας. Κατὰ τῆς ἐνεργείας ταύτης τοῦ Κότυος, οἱ Ἀβδηρίται ἐπεμφαν διὰ μέσου τῆς μητροπόλεως αὐτῶν Τέω πρεσβεῖαν εἰς Ρώμην, ἵνα ὑπερασπίσῃ αὐτοὺς κατὰ τῆς φιλοδοξίας τοῦ Κότυος. Οἱ Τητοὶ ἐμεσολάβησαν πράγματι ὑπὲρ τῶν Ἀβδήρων ὡς μητρόπολις αὐτῶν εἰς ψήφισμα δὲ τῆς ἐπιτυχοῦς ἐπεμβάσεως αὐτῶν οἱ Ἀβδηρίται ἐξέδωκαν ψήφισμα, τὸ ὁποῖον σώζεται ἀνακαλυφθὲν εἰς *Senri-Hissar* παρὰ τὴν Τέων. Κότυς ὁ Β' ἀπέθανε τὸ 162 π. Χ. ἄγνωστον τίνα καταλιπὼν διάδοχον.

ΚΟΤΥΣ ὁ Γ' (57—48 π. Χ.).—Περὶ Κότυος τοῦ Γ' ἐλάχιστα διέσσωσαν ἡμῖν οἱ ἀρχαῖοι συγγραφεῖς. Τοῦτο μόνον γνωρίζομεν ὅτι ἐπεισε τὸν ἀνθύπατον Πείσονα νὰ δολοφονήσῃ τοὺς πρέσβεις πολλῶν Θρακικῶν φύλων καὶ ὅτι συνετάχθη ἀκολούθως μετὰ τοῦ Πομπηίου εἰς τὸν κατὰ τοῦ Καίσαρος μὲ 5.000 ἄνδρας. Καθ' ἣν ἐποχὴν ὁ Λεύκιος Κάσιος Λογγίνος, στρατηγὸς τοῦ Καίσαρος, ἤρχισε νὰ ὀχυρώνῃ τὰς πύλας τῶν Τεμπῶν, αἰφνιδίως ἐνεφάνη πρὸ αὐτοῦ μοῖρᾶ τις ἱππέων Θρακῶν ὑπὸ τὸν Κότυν. Νομίσας ὁ Λογγίνος ὅτι βλέπει τὴν πρωτοπορίαν τοῦ στρατοῦ τοῦ Μετέλλου Σκηπίωνος, πενθεροῦ τοῦ Πομπηίου, ἐξεκένωσε τὴν Θεσσαλίαν καὶ ὑπεχώρησε μέχρις Ἀμβρακίας. Ταῦτα ἐγένοντο τὸ 48 π. Χ. Κότυς τοῦ Γ' σώζονται ὠραιότατα ἀργυρᾶ τετράδραχμα φέροντα ἐπὶ τῆς μιᾶς πλευρᾶς τὴν κεφαλὴν τοῦ Κότυος, ἐστραμμένην πρὸς τὰ δεξιὰ μετὰ διαδήματος, ἐπὶ δὲ τῆς ἄλλης τὴν ἐπιγραφὴν: ΚΟΤΥΟΣ

ἡ ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΚΟΤΥΟΣ μετ' αὐτοῦ ἐπὶ κεραινοῦ.

ΚΟΤΥΣ δ' Δ' (11 π. Χ.—6 μ. Χ.).—Κότυς δ' Δ' ἦτο ἐξάδελφος τοῦ Ραισκουπόριδος. Θέλων μόνος νὰ καταλάβῃ τὸ κράτος, τὸ δόποιον ὁ Αὔγουστος εἶχε διανείμει μεταξὺ τοῦ πατρὸς του καὶ τοῦ θείου του, συνέλαβεν αὐτὸν δολίως καὶ παρὰ τὰς ἀπειλὰς τοῦ Τιβερίου ἐθανάτωσεν αὐτόν.

ΚΟΤΥΣ δ' Ε' (12—17 μ. Χ.).—Μετὰ τὸν θάνατον Ροιμητάλικου τοῦ Α' (Ραισκουπόριδος κατ' ἄλλους), ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον Κότυς δ' Ε', ὁ ἐπικληθεὶς Σαππαῖος, υἱὸς τοῦ βασιλέως Σαδάλα καὶ τῆς Πολεμοκρατείας, ὅστις θεωρεῖται εἰς τῶν καλλιτέρων Ἑλλήνων ποιητῶν καὶ ὁ μόνος ἐστεμμένος ποιητῆς τῆς ἀρχαιότητος. Κατὰ τὰς πληροφορίας τοῦ Ὀβιδίου καὶ τοῦ Τακίτου ἔγραψεν ἀρκετὰ ἔμμετρα συγγράμματα, τῶν ὁποίων οὐδὲν ἐσώθη μέχρις ἡμῶν.

Κατὰ τὸν Τάκτιον, μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ροιμητάλικου τοῦ Β', βασιλέως τῆς Θράκης καὶ συμμάχου τῶν Ρωμαίων, ὁ Αὔγουστος ἐνεκα πολιτικῶν λόγων διένειμε τὸ βασίλειον τῆς Θράκης μεταξὺ τοῦ Ραισκουπόριδος τοῦ Γ' ἀδελφοῦ του, καὶ τοῦ υἱοῦ του Κότυος τοῦ Ε'. Κατὰ τὴν διανομὴν ταύτην αἱ παραλιακαὶ πόλεις καὶ χῶραι, αἱ γεινιάζουσαι μὲ τὸ ἑλληνικὸν ἐμπόριον καὶ κείμεναι ἐπὶ τῆς παραλλῆλης τῆς Θράκης ἀπὸ τοῦ Στρυμόνος μέχρι τῶν ἐκβολῶν τοῦ Ἰστρου (Δουνάβεως), ἐδόθησαν εἰς τὸν Κότυν, αἱ δὲ ἄγροισι καὶ βραχὼδες εἰς τὸν Ραισκουπόριν. Καὶ ὅπως ὀρθῶς παρατηρεῖ ὁ Τάκτιος, ὁ χαρακτήρ τῶν δύο τούτων βασιλείων διέφερον ὅσον καὶ ἡ φύσις τῶν χωρῶν τὰς ὁποίας ἐξουσίαζεν ἕκαστος. Καὶ τοῦ μὲν Κότυος ὁ χαρακτήρ ἦτο γλυκὺς καὶ πρᾶος (juvenum mitissimus, κατὰ τὸν Ὀβιδίου), τοῦ δὲ Ραισκουπόριδος ὑπεροπτικὸς, σκληρὸς καὶ φθονερός.

Ὁ Κότυς ἐνυμφεύθη τὴν Ἀντωνίαν Τρύφαιναν, Ἑλληνίδα τὸ γένος, θυγατέρα τοῦ βασιλέως τοῦ Πόντου Πολέμωνος καὶ τῆς Πυθοδωρίδος, ἐγγονῆς τοῦ πρώτου ὑπάτου τῆς Ρώμης Μάρκου Ἀντωνίου. Οὕτως ἐπὶ Κότυος τοῦ Ε' ἡ βασιλικὴ οἰκογένεια τῆς Θράκης συνεδέετο μετὰ συγγενικῶν δεσμῶν ἀγχιστείας ὄχι μόνον μετὰ τῆς αὐτοκρατορικῆς οἰκο-

γενείας τῆς Ρώμης, ἀλλὰ καὶ μετὰ τῶν βασιλικῶν οἰκογενειῶν τοῦ Πόντου καὶ τῆς Ἀρμενίας, τῆς ὁποίας ἐβασίλευεν ὁ ἀδελφὸς τῆς Ἀντωνίας Ζήνων ὑπὸ τὸ ὄνομα Ἀρταξίας δ' Γ'.

Ἐκ τῆς Ἀντωνίας ὁ Κότυς ἀπέκτησε τρεῖς υἱούς : τὸν Ροιμητάλικον, Πολέμωνα καὶ Κότυν. Τούτων τὸν Ροιμητάλικον ἀπέστειλεν εἰς Ρώμην πρὸς ἐκπαίδευσιν, ὅπου συνεδέθη στενότερα ὡς φίλος καὶ συμπαίκτηρ μετὰ τοῦ Γαίου Καίσαρος, ὅστις ἀργότερον ἐγένετο αὐτοκράτωρ τῆς Ρώμης, γνωστὸς ὑπὸ τὸ ὄνομα Καλλιγούλας.

Κότυος τοῦ Ε' ἀνεκαλύφθησαν ἐσχάτως παρὰ τὴν Βιζύην καὶ τὰ περιχώρα αὐτῆς πλείστα νομίσματα φέροντα τὴν προτομὴν τοῦ Κότυος ἐστεμμένου διὰ διαδήματος μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΚΟΤΥΣ, ἐπὶ δὲ τῆς ἄλλης πλευρᾶς τὴν νίκην κρατοῦσαν στέφανον μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΡΑΙΣΚΟΥΠΟΡΙΔΟΣ.

Τὰ ἀνάκτορα τοῦ Κότυος εἶχον μεταβληθῆ εἰς ἐντευκτήριον πάντων τῶν διασῆμων Ἑλλήνων καὶ Λατίνων ποιητῶν τῆς ἐποχῆς του, οἱ ὁποῖοι πλείστα ὅσα ἐπιγράμματα καὶ ἐλεγεία ἀφιέρωναν πρὸς τιμὴν του. Ἀντίπατρος ὁ Θεσσαλονικεὺς μεταξὺ ἄλλων ἔγραψε καὶ τὸ ἐξῆς ἐλεγείον εἰς τὸ ὁποῖον ἐκθειάζει τὰς ἀρετὰς τοῦ Κότυος :

Ζηνὶ καὶ Ἀπόλλωνι καὶ Ἄρει τέκνων ἀνά-
[κτων
εἴκελον, εὐκταίη μητέρος εὐτοκίη
πάντα τοι ἐκ Μοιραίων βασιλήϊα, πάντα τέ-
[λεια
ἦλθεν· ἐποιήθη δ' ἔργον αἰοδοπόλων·
Ζεὺς σκῆπτρον βασίλειον, Ἄρης δόρυ, καλ-
[λοσύνην δὲ
Φοῖβος ἔχει· παρά σοι δ' ἄθροα πάντα, Κότυ.

* *

Ἐφ' ὅσον ἐξῆ ὁ Αὔγουστος, οἱ δύο βασιλεῖς, ἂν καὶ ἀντιθέτων χαρακτήρων καὶ ἰδεῶν, ὡς ἱστορεῖ ὁ Τάκτιος, ἐζων ἐν ἁρμονίᾳ, τοῦ Ραισκουπόριδος φοβουμένου τὴν ὀργὴν τοῦ αὐτοκράτορος καὶ ἐπιμελῶς κρύπτοντος τὰ κατὰ τοῦ ἀνεψιοῦ του ἐχθρικὰ σχέδια. Μετὰ τὸν θάνατον ὁμως τοῦ Αὔγουστου τὸ 14 μ. Χ. καὶ τὴν ἀνοδὸν τοῦ Τιβερίου εἰς τὸν θρόνον,

ὁ Ραισκούπορις ἀπέρριψε τὸ προσωπεῖον καὶ εἰσέβαλεν εἰς τὴν χώραν τοῦ Κότους.

Ὁ Τιβέριος μαθὼν τοῦτο συνεβούλευσε τοὺς δύο βασιλεῖς νὰ παύσουν τὰς ἐχθροπραξίας καὶ νὰ συμφιλιωθοῦν. Καὶ ὁ μὲν Κότους ἀπέλυσε τὰ στρατεύματά του, ὁ Ραισκούπορις δὲ, ὁλοκῶς φερόμενος, προεκάλεσε συνέντευξιν καὶ συνδιαλλαγὴν μετὰ τοῦ Κότους, ὅστις, μὴ ὑποπτευόμενός τι, ἐδέχθη τὴν πρόσκλησιν, ἀλλὰ κατὰ τὸ παρατεθὲν πρὸς τιμὴν του συμπόσιον, συνέλαβεν αὐτὸν αἰχμάλωτον. Εἰς μάτην ὁ Κότους διεμαρτύρετο ἐπικαλούμενος τοὺς νόμους τῆς φιλοξενίας. Ὁ Ραισκούπορις τὸν ἐκράτησε σιδηροδέσιμον, ἐνῶ τὰ στρατεύματά του κατελάμβανον τὴν χώραν τοῦ ἀνεψιοῦ του. Πρὸς δικαιολογίαν δὲ τῆς τοιαύτης ἀτίμου συμπεριφορᾶς του, ἀνήγγειλεν εἰς τὸν αὐτοκράτορα, ὅτι ἀνεκαλύφθη συνωμοσία κατὰ τῆς ζωῆς τοῦ αὐτοκράτορος, τὴν ὁποῖαν κατέβαλε διὰ τῆς συλλήψεως τοῦ Κότους. Ὁ Τιβέριος μαθὼν τοῦτο καὶ θέλων νὰ ἀποφύγῃ κάθε ρῆξιν μετὰ τὸν Ραισκούποριδα, συνεβούλευσε αὐτὸν νὰ ἀπολύσῃ τὸν Κότυν, αὐτὸς δὲ νὰ προσέλθῃ εἰς Ρώμην διὰ νὰ ἀποδείξῃ τὴν κατὰ τοῦ Κότους κατηγορίαν.

Ἐν τῷ μεταξύ φοβηθεὶς ὁ Ραισκούπορις ἐφόνευσε τὸν Κότυν καὶ διέδωκεν ὅτι ἠτόκτόνησε, συνάμα δὲ προφασίζόμενος ὅτι διεξάγει πόλεμον κατὰ τῶν Σκυθῶν καὶ Βασταρῶν, συνήθροϊζε στρατόν. Ἐπὶ πλέον δὲ ἤλθε καὶ εἰς συνεννόησιν μετὰ τοῦ Ἀνιστίου Βετὺς ἐκ τῶν ἐπιφανῶν Μακεδόνων, ἐξορισθέντος ὑπὸ τῶν Ρωμαίων ὡς ἔνοχος ἐσχάτης προδοσίας. Καὶ οὕτως ἀπέθανε δολοφονηθεὶς ἀγρίως ὁ γλυκὺς καὶ εὐγενὴς ἐκεῖνος βασιλεὺς κατὰ τὸ 17 μ. Χ.

Ἐν τῷ μεταξύ ὁ ἀντιστράτηγος Λατίνιος Πάντος διοικητῆς τῆς Μοισίας ἀπέθανεν, ἀντ' αὐτοῦ δὲ ἀπεστάλη ὁ Πομπώνιος Φλάκκος, ἀρχαῖος συμπολεμιστῆς καὶ στενὸς φίλος τοῦ Ραισκούποριδος, ὅστις κατώρθωσε δι' ἀπατηλῶν ὑποσχέσεων νὰ προσελκύσῃ αὐτὸν μέχρι τῶν Ρωμαϊκῶν προφυλακῶν, ὅπου ὑπὸ τὸ πρόσχημα βασιλικῶν τιμῶν ἔθεσε φρουρὰν πρὸς φύλαξιν του. Ὄταν ὅμως ἠθέλησεν ὁ Ραισκούπορις νὰ ἐπιστρέψῃ, τότε ἀντελήφθη ὅτι ἦτο αἰχμάλωτος τοῦ αὐτοκράτορος.

Ἀργότερον μετεφέρθη εἰς Ρώμην, ὅπου ἡ καταφυγοῦσα σύζυγος τοῦ Κότους Ἀντωνία κατηγορήσεν αὐτὸν δημοσίᾳ ὡς φονεὴ τοῦ συζύγου τῆς. Ἀποδειχθείσης καταφανῶς τῆς ἐνοχῆς του, κατεδικάσθη νὰ διέλθῃ τὸ ὑπόλοιπον τοῦ βίου του ἐν ἐξορίᾳ μακρὰν τῆς Θράκης. Ὡς τόπος δ' ἐξορίας ὤρίσθη ἡ Ἀλεξάνδρεια τῆς Αἰγύπτου, ὅπου κατηγορηθεὶς ὅτι προσεπάθει νὰ δραπετεύσῃ, συνελήφθη καὶ ἐθανατώθη τὸ 19 μ. Χ.

* *

Μετὰ τὴν σύληψιν τοῦ Ραισκούποριδος, ἡ Θράκη διενεμήθη μεταξὺ Ροιμητάλικους τοῦ Β', υἱοῦ τοῦ Ραισκούποριδος, ἀντιφρονούντος πρὸς τὸν πατέρα του διὰ τὴν ἐν γένει διαγωγὴν του, καὶ τῶν τέκνων τοῦ Κότους Ε'. Ἐπειδὴ ὅμως τὰ τέκνα τοῦ Κότους ἦσαν ἀνήλικα, ὁ Τιβέριος ὑπὸ τὸ πρόσχημα τοῦ κηδεμόνος διώρισεν ἑπαρχον ἐν Θράκῃ τὸν Ρωμαῖον Τριβελλῖνον Ροῦφον νὰ διοικῇ προσωρινῶς τὴν χώραν, κατ' ἀρχαῖον ἔθιμον ὅπως ὅταν ἔστειλαν εἰς Αἴγυπτον τὸν Μάρκον Λέπιδον ὡς κηδεμόνα τῶν υἱῶν Πτολεμαίου τοῦ Ἐπιφανοῦς.

Ὁ διαδεχθεὶς ὅμως τὸν Τιβέριον Γάϊος ἀπέδωκε τὸν θρόνον εἰς τὸν παιδικὸν του φίλον Ροιμητάλικον τὸν Β' ὅστις εἶναι καὶ ὁ τελευταῖος βασιλεὺς τῆς Θράκης. Οὗτος ἐβασίλευσε μέχρι τοῦ 46 μ. Χ. ὁπότε ἀπέθανεν εἰς ὄλως τραγικὰς περιστάσεις. Καταληφθεὶς ὑπὸ παραφόρου ἔρωτος πρὸς τὴν ἀνεψιάν του ἐξήγειρε τὴν ζηλοτυπίαν τῆς συζύγου του, ἣτις τὸν ἐθανάτωσεν. Μετὰ δὲ τὸν θάνατον τοῦ Ροιμητάλικου ἡ Θράκη κατέστη Ρωμαϊκὴ ἑπαρχία, προσαρτηθεῖσα ὀριστικῶς τὸ 46 μ. Χ. εἰς τὴν κοσμοκράτειραν Ρώμην.

* *

Ἡ Ἀντωνία Τρύφαινα ἱκανοποιήθη διὰ τῆς τιμωρίας τοῦ Ραισκούποριδος καὶ κατώρθωσε τὴν ἀναγνώρισιν τῶν δικαιωμάτων τῶν τέκνων τῆς ἐπὶ τοῦ θρόνου τοῦ ἀτυχοῦς των πατρὸς. Ἄλλ' ἡ προστασία καὶ ἡ εὐνοια αὕτη διὰ τῆς ὁποίας ἡ Γερουσία τῆς Ρώμης περιέβαλλεν αὐτὴν καὶ τὰ τέκνα τῆς, ἐξήγειραν τὴν γενικὴν κατ' αὐτῆς δυσἀρέσκειαν τῶν ὑπηκόων τῆς, οἱ ὅποιοι διέβλεπον τὴν ἐπικράτησιν τῆς Ρωμαϊκῆς πολιτικῆς καὶ τὴν ἀπώλειαν τῆς ἀνεξαρτησίας των.

Δύο ἔτη μετὰ τὴν ἐγκαθίδρυσιν τοῦ Ροιμητάλκους εἰς τὸν θρόνον τοῦ πατρὸς του, καὶ τὴν τοῦ ἀντιβασιλέως Τριβαλλιανοῦ Ρούφου διὰ τοὺς ἀνηλίκους υἱοὺς τοῦ Κότους, κατὰ τὸ 25 μ. Χ. σπουδαῖαι ταραχαὶ ἐξεργάγησαν καθ' ὅλην τὴν Θράκην συνεπείᾳ κατακραυγῆς κατὰ τῶν νέων διοικητῶν τῆς χώρας, τῶν ὁποίων ἡ ἀνικανότης, ὅπως διετείνοντο, δὲν ἠδύνατο νὰ τιμωρήσῃ τοὺς ταραξίας τῆς δημοσίας τάξεως.

Ὁ Τάκιτος ἀναφέρει ὅτι τρεῖς φοβεραὶ βάρβαροι φυλαὶ οἱ Κοιλαλήται, οἱ Ὀδρύσαι καὶ οἱ Δῖοι, ὑπὸ διαφόρους ἀρχηγούς, ἄλλαι μὲν προέβησαν εἰς λεηλασίας, ἄλλοι δὲ διαβάτες τὸν ΑἼμον, ἐπολιόρκησαν τὴν Φιλιππούπολιν, ὅπου εἶχε καταφύγει ὁ Ροιμητάλκης.

Ὁ Velleius, ὅστις ἐστρατήγει τῶν παρὰ τὴν Θράκην ρωμαϊκῶν στρατευμάτων, μαθὼν τὰς κινήσεις τῶν ἐπιδρομέων, μέρος μὲν ἀπέστειλε κατ' αὐτῶν, λαθῶν δὲ τὸ πλεῖστον μεθ' ἑαυτοῦ, ἐστράφη κατὰ τῶν πολιορκουμένων τὴν Φιλιππούπολιν. Ἡ ταχύτης καὶ ἡ στρατιωτικὴ ἰκανότης τοῦ Velleius διεσκόπισε τοὺς ἐπιδρομεῖς, ὁ δὲ Ροιμητάλκης δι' ἐπιτυχοὺς ἐξόδου, καθ' ἣν στιγμήν ἐνεφάνησαν αἱ ρωμαϊκαὶ λεγεῶνες, κατώρθωσε νὰ σωθῆ. Κατὰ τὴν ἐξοδὸν συνήφθη συμπλοκὴ, καθ' ἣν ἐκ τῶν βαρβάρων πολλοὶ ἐφονεύθησαν, χωρὶς νὰ χυθῆ οὔτε ρανὶς αἵματος ἐκ μέρους τῶν Ρωμαίων.

Παρ' ὅλην ταύτην τὴν ἐπιτυχίαν τῶν Ρωμαίων, αἱ θρακικαὶ φυλαὶ μετὰ μεγαλυτέρας ἐντάσεως ἐξηκολούθησαν τὸν κατὰ τῶν Ρωμαίων ἀγῶνα μέχρι τοῦ 26 μ. Χ. ἐπὶ τέλους ὁμως ἐκάμφθησαν καὶ ἡ νίκη ἔσπεφε τὸν Ποππαῖον Σαβῖνον, ὁδηγοῦντα τὰς ρωμαϊκὰς λεγεῶνας. Οἱ ἀποστάται, χαρακωθέντες ἐπὶ τῶν μᾶλλον ἀποκρήμνων κορυφῶν τοῦ ΑἼμου, ἐπολέμησαν μετὰ λύσεως, ἔχοντες παρὰ τὸ πλευρὸν αὐτῶν τοὺς γονεῖς, συζύγους καὶ τὰ τέκνα των, οἱ ὅποιοι ἐνεθάρρουν αὐτοὺς διὰ τῆς παρουσίας των καὶ πατριωτικῶν ἁσμάτων. Τοιαύτη δὲ ἦτο ἡ λύσσα καὶ ἡ ἐπιμονή των, ὥστε οἱ μὴ φονευόμενοι ἠτύοκτόνουν διὰ τῶν ξιφῶν των, προτιμῶντες τὸν θάνατον τῆς δουλείας.

Τοιοῦτον ὑπῆρξε τὸ τέλος τῆς ἐξεγέρσεως τῶν θρακικῶν ἐκείνων φυλῶν. Εἰς ἀνάμνη-

σιν δὲ τῆς νίκης ἐκείνης ἀνήγειραν μνημεῖον τοῦ ὁποῖου τὰ ἐρείπια σώζονται ἐν Βιζύῃ μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς: ΘΕΩ ΤΩ ΥΨΙΣΤΩ ΩΣ ΕΥΧΑΡΙΣΤΗΡΙΑ ΥΠΕΡ ΣΩΤΗΡΙΑΣ ΡΟΙΜΗΤΑΛΚΟΥΣ ΚΑΙ ΠΥΘΟΔΩΡΙΔΟΣ ΕΚ ΤΟΥ ΚΑΤΑ ΚΟΙΛΑΛΗΤΙΚΟΝ ΠΟΛΕΜΟΝ ΚΙΝΔΥΝΟΥ.

Ὁ Ροιμητάλκης ἐφάνη χρησιμώτατος καὶ πάντοτε πιστὸς φίλος τῶν Ρωμαίων κατορθώσας νὰ ἀποκτήσῃ τὴν εὐνοίαν τοῦ Τιβερίου καὶ τοῦ Καλλιγούλα. Μάλιστα ὁ Καλλιγούλας, κατὰ Δίωνα τὸν Κάσσιον, παρεχώρησεν εἰς αὐτὸν τὸ βασίλειον τοῦ ἐξαδέλφου του, ἐνῶ εἰς αὐτὸν παρεχώρει ὡς ἀντιστάθμισμα τὸ βασίλειον τῆς Μικρᾶς Ἀρμενίας.

Ἐν τούτοις, καθὼς ἀποδεικνύεται ἐκ τινῶν ἐπιγραφῶν τῆς Κυζίκου, χρονολογουμένων ἀπὸ τοῦ 38 μ. Χ., ἐποχῆς τῆς εἰς τὸν θρόνον ἀνόδου τοῦ Καλλιγούλα, μολονότι εἶχον παρέλθει ἔνδεκα ἔτη ἀπὸ τῆς περιλάμπρου ταύτης νίκης, οἱ υἱοὶ τοῦ Κότους δὲν εἶχον λάθει ἀκόμη τὴν ἄδειαν νὰ ἐπιστρέφουν εἰς τὸ βασίλειόν των. Κατὰ τὰ ψηφίσματα ταῦτα, ἡ χήρα τοῦ Κότους Ἀντωνία μετὰ τῶν υἱῶν τῆς ἦλθεν εἰς Κύζικον, ὅπου παρέμεινεν ἐπὶ ἀρκετὰ ἔτη μέχρι τῆς εἰς Θράκην ἐπιστροφῆς των.

Οἱ Κυζικηνοὶ εἰς ἀνάμνησιν τῆς ἐν τῇ πόλει αὐτῶν διαμονῆς τῆς Ἀντωνίας καὶ τῶν υἱῶν τῆς, ἐξέδωκαν δύο ψηφίσματα, περιέχοντα συμπαθητικωτάτας ἐκφράσεις ὑπὲρ αὐτῆς καὶ τῶν τέκνων τῆς, ὡς καὶ τὴν ἐκφρασιν τῆς πρὸς τὸν αὐτοκράτορα Γάϊον εὐγνωμοσύνης των, διὰ τὰς εὐεργεσίας, τῶν ὁποίων ἔτυχε παρ' αὐτοῦ μετὰ τῶν ὄρφανῶν τέκνων τῆς.

Ὁ Ὀβίδιος, ὅστις, ὡς γνωστόν, εἶχε ἐξορισθῆ τὸ 9 μ. Χ. ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Αὐγούστου εἰς τοὺς Τόμους τοῦ Εὐξείνου Πόντου, ἀπηύθυνε τὸ 12 μ. Χ. πρὸς τὸν Κότυν μακρὰν ἔμμετρον ἐπιστολὴν ἐξ 81 στίχων, εἰς τὴν ὁποίαν τὸν ἰκετεύει, ὅπως τοῦ ἐπιτρέψῃ νὰ διέλθῃ τὸ ὑπόλοιπον τοῦ βίου του ἐν Θράκῃ. Ἡ ἐπιστολὴ αὕτη φέρουσα τὴν ἐπιγραφὴν Coty Regi, θεωρεῖται ὡς ἐν τῶν ἀριστουργημάτων τῆς Λατινικῆς ποιήσεως, ἄρχεται δὲ μετὰ τὰς ἐξῆς ἐγκωμιαστικὰς φράσεις:

— «Ὁ Κότυ, ἀπόγονε βασιλέων, τοῦ ὁποῖου

ἢ εὐγενῆς καταγωγῇ φθάνει μέχρι τοῦ ἐνδόξου Εὐμόλπου. Ἐὰν ἐφθασεν ἤδη εἰς τὴν ἀκοήν σου ἢ περὶ ἐξορίας μου εἴδησις, ἐὰν γνωρίζῃς, ὅτι φθίνω εἰς μίαν χώραν γείτονα τῆς ἰδικῆς σου, εἰσάκουσον, ὡ ἄριστε τῶν πριγκήπων, τὴν φωνὴν πού σέ ἰκετεύει καί, ἀφοῦ δύνασαι, γίνε τὸ στήριγμα ἑνὸς ἐξορίστου. Ἡ τύχη—καὶ δὲν παραπονοῦμαι γι' αὐτὸ—μέ παρέδωκεν εἰς χεῖράς σου. Κατὰ τοῦτο τοῦλάχιστον δὲν ἐφάνη ἐχθρὰ πρὸς με. Δέξου μετ' εὐνοίας εἰς τὰ παραλία σου τὰ συντρίμματα τοῦ ναυαγίου μου, καὶ εἶθε ἢ χώρα, τῆς ὁποίας βασιλεύεις, νὰ μὴ μοῦ εἶναι σκληροτέρα τῶν κυμάτων.

—«Πίστευσέ με, εἶναι ἄξιον ἑνὸς βασιλέως νὰ παρηγορῇ τὴν δυστυχίαν. Τοῦτο ἀρμόζει εἰς τὸ ὑψηλὸν ἀξίωμα πού κατέχεις, καὶ ἡ τύχη πού σέ ἀξίζει, ὅσον μεγάλη καὶ ἂν εἶναι, δὲν ἢμπορεῖ νὰ φθάσῃ τὴν μεγαλυτέρα καρδιά σου. Ποτὲ ἢ ἰσχύς δὲν θαυμάζεται περισσότερον παρὰ ὅταν συγκινεῖται ἀπὸ τὴν ἰκεσίαν. Αὐτὸ τὸ ἀπαιτεῖ τὸ μεγαλεῖον τῆς καταγωγῆς σου, αὐτὸ εἶναι τὸ καθήκον μιᾶς εὐγενείας ἐκ Θεῶν καταγομένης, σοῦ τὸ συνιστᾷ ὁ Εὐμόλπος, ὁ ἐνδοξὸς ἰδρυτῆς τῆς δυναστείας σου, καὶ ὁ δίσπαππος αὐτοῦ Ἐριχθόνιος. Αὐτὸ εἶναι τὸ προνόμιον, τοῦ ὁποίου συμμετέχεις μετὰ τῶν Θεῶν. Σοῦ ἀπευθύνουν ἰκεσίας, ὅπως εἰς αὐτούς. Καὶ σὺ, ὅπως ἐκείνοι, ἀνακουφίζεις τοὺς ἰκετεύοντάς σε... Καὶ οὐ ἐπίσης, ὡ Κότῳ, ἄξιε υἱὲ ἐνδόξου πατρός, βοήθησε ἕνα δυστυχῆ ἐξόριστον εἰς τὴν χώραν σου...»

Ἐξακολουθῶν ὁ ποιητὴς παραβάλλει τὴν γενναιοφροσύνην τοῦ Ἀλκινόου καὶ ἄλλων μεγάλων ἀνδρῶν τῆς ἀρχαιότητος, καὶ ἐξάλλει τὸ μείλιχον τοῦ χαρακτῆρος, τὴν πραότητα καὶ τὴν ποιητικὴν φύσιν τοῦ Θρακὸς βασιλέως:

—«Νὰ προσθέσω ἀκόμη, ἐξακολουθεῖ ὁ Ὀβίδιος, ὅτι ἢ σπουδῇ τῶν ὠραίων τεχνῶν πραῖνει τὰ ἦθη καὶ ἀπαλύνει τὴν σκληρότητα! Ἐξ ὅλων τῶν βασιλέων οὐδεὶς πλειότερον σοῦ ἐκαλλιέργησε τὰς γλυκειάς αὐτὰς σπουδὰς, καὶ οὐδεὶς ἀφιέρωσε περισσότερον χρόνον δι' αὐτάς. Οἱ στίχοι σου τὸ ἀποδεικνύουν. Ἀφαίρεσε τὸ ὄνομά σου ἀπὸ τοὺς στίχους αὐτούς, καὶ θὰ ὠρμιζόμενοι ὅτι αὐτοὶ

δὲν ἢμπορεῖ νὰ εἶναι ἔργον ἑνὸς Θρακός. Ὅχι! Ὁ Ὀρφεὺς δὲν εἶναι ὁ μόνος ποιητῆς τῆς χώρας ταύτης καὶ ἢ χώρα τῶν Βιστόνων ὑπερηφανεύεται διὰ τὸ πνεῦμά σου...»

Περαιτέρω ὁ Ὀβίδιος ἐπαινεῖ τὴν ἀνδρείαν καὶ γενναιότητα τοῦ Κότους, καὶ ἐπανέρχεται εἰς τὸ ποιητικὸν του τάλαντον:

—«...Μετὰ τὴν καλλιέργειαν τῶν Πιερίδων διανοίγεις ὁδὸν πρὸς τὰ λάμποντα ἄστρα. Μᾶς συνδέει ἕνας ἐπὶ πλέον δεσμός. Καὶ οἱ δύο μας εἴμεθα μνημένοι εἰς τὰ ἴδια μυστήρια. Ὡς ποιητῆς ἀπλώνω πρὸς ποιητὴν τὰς ἰκέτιδάς μου χεῖρας καὶ ζητῶ εἰς τὴν χώραν σου ἄσυλον καὶ προστασίαν...»

Ἄλλ' ἄραγε ἠξιώθη ἀπαντήσεως ἐκ μέρους τοῦ Κότους; Ἐκ τῶν ὑστέρων κρίνοντες, φρονοῦμεν ὅτι ὁ Κότῳ, παρ' ὄλην τὴν εὐγενῆ ψυχὴν του καὶ τὴν καλὴν θέλησίν του, νὰ ἔλθῃ ἀρωγὸς εἰς ἕνα ἰκετεύοντα ποιητὴν, θὰ ἐδίστασε νὰ ἀπαντήσῃ εἰς τὸν Ὀβίδιον, φοβούμενος τὴν ὀργὴν τοῦ αὐτοκράτορος, τοῦ ὁποίου ἐξετελεῖτο αὐστηρὰ διαταγή.

Εἶναι ἀληθὲς ὅτι ὁ Αὐγουστός ἀπέθανε τὸ 14 μ. Χ. καὶ ὅτι ὁ Κότῳ ἠδύνατο, ἂν ἤθελε, νὰ τὸν βοηθήσῃ. Ἄλλ' ἢ ἀτυχῆς μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Αὐγουστόου, μετὰ τοῦ θείου του συμβασιλείου, τῆς ὁποίας ἀνεφέραμεν τὰς λεπτομερείας, ἠνάγκασαν αὐτὸν νὰ ἀμελήσῃ ἕνα στοιχειῶδες καθήκον, χωρὶς νὰ δυνηθῇ νὰ βοηθήσῃ τὸν ἀτυχῆσαντα ποιητὴν. Καὶ ἔτσι ἀπέθνησκε μετ' ὀλίγον τὸ 17 μ. Χ. εἰς τὴν ἄξενον ἐκείνην παραλίαν τῆς Σκυθίας ὁ γλυκὺς τῶν Μεταμορφώσεων ποιητῆς.

Τὸ ὄνομα Κότῳ, εἶναι καθαρῶς θρακικόν, ὑπὸ τὸ ὄνομα δὲ τοῦτο ἀναφέρονται τρεῖς βασιλεῖς τοῦ Κιμμερίου Βοσπόρου.

ΚΟΤΥΣ ὁ Α' (49—69 μ. Χ.), υἱὸς τοῦ Ἀσπούργου καὶ ἀδελφὸς τοῦ Μιθριδάτου.

ΚΟΤΥΣ ὁ Β' (124—132 μ. Χ.) φέρων καὶ τὰ ρωμαϊκὰ ὀνόματα: Τιβέριος, Ἰούλιος.

ΚΟΤΥΣ ὁ Γ' (229—235 μ. Χ.).

Ἡ βασιλεία τῶν τριῶν τούτων βασιλέων ὑπῆρξεν ἄσημος, εἶναι δὲ μᾶλλον γνωστοὶ ἐκ τῶν διασωθέντων μέχρις ἡμῶν νομισμάτων αὐτῶν, τὰ ὁποία φέρουν ἐπὶ τῆς μιᾶς πλευρᾶς τὸ ὄνομα τοῦ βασιλέως τῆς χώρας, ἐπὶ δὲ τῆς ἄλλης κεφαλὴν τοῦ συγχρόνου αὐτο-

κράτορος τῆς Ρώμης. Τοῦ πρώτου καὶ δευτέρου Κότους εἶναι χρυσᾶ καὶ χαλκᾶ, τοῦ δὲ τρίτου ἀργυρᾶ καὶ χαλκᾶ.

* * *

Πλὴν τῶν ἀνωτέρω μνημονεύονται ὑπὸ τὸ ὄνομα Κότους :

α') Ὁ μυθικός Κότους, υἱὸς τοῦ Μάνητος καὶ πατὴρ τοῦ Ἀσίου, ἀπὸ τοῦ ὁποῦ εἶλαθε τὸ ὄνομα ἢ ἠπειρος Ἀσία (Ἦροδ. IV, 43).
β') Ὁ βασιλεὺς τῆς Παφλαγονίας, ὅστις γενόμενος φίλος καὶ σύμμαχος τοῦ Ἀγησιλάου, ὅτε οὗτος εἶχεν ἐκστρατεύσει εἰς Μικρὰν Ἀσίαν, παρεχώρησεν εἰς αὐτὸν βοήθειαν 1000 ἵππεῖς καὶ 2000 πελταστᾶς. Ὁ Κότους οὗτος εἶναι ὁ ὑπὸ τοῦ Εὐνοφῶντος ἀναφερόμενος ὑπὸ τὸ ὄνομα Ὀτις (Ἑλλην. IV, I, 3 καὶ ἐξῆς), ὅστις τῇ φιλικῇ ἀγῶνι τοῦ Ἀγησιλάου ἐγένετο γαμβρὸς τοῦ Πέρσου Σπιθριδάτου, τῇ ἐπεμβάσει πάλιν τοῦ ὁποῦ ὁ Ὀτις ἐγένετο φίλος καὶ σύμμαχος τοῦ Ἀγησιλάου, διὰ τὴν ἐκδικηθῆναι τὸν ἐχθρὸν τοῦ Φαρνάβαζον, σατράπην τῆς Φρυγίας, τοῦ ὁποῦ ἦτο ὑποτελής. γ') Ὁ βασιλεὺς τῆς Μικρᾶς Ἀρμενίας, ἐπὶ τῆς βασιλείας Κλαυδίου τοῦ Α' (41—54 μ. Χ.) ἀναφερόμενος ὑπὸ τοῦ Τακίτου (Χρονικά, XI, 9). δ') Βασιλικὸς τῆς Μοισίας ἐν Θράκῃ, ἀναφερόμενος ὑπὸ τοῦ Κ. Πορφυρογεννήτου (Περὶ Θεμ. 1, 23) καὶ ἀποστείλας κατὰ τὸν ἕκτον π. Χ. αἰῶνα εἰς τὸν Ἀλυάτιν πατέρα τοῦ Κροίσου, ἀριθμὸν τινα ἐπιλέκτων Μοισῶν ὡς δῶρον. Το ἀνεκδοτὸν τοῦτο, διότι ἀσφαλῶς περὶ ἀνεκδοτοῦ πρόκειται, οὐδένα ἄλλον σκοπὸν εἶχε βεβαίως, παρὰ τὴν προσφέρει μίαν ψευδῆ ἱστορικὴν ἀπόδειξιν τῆς ταυτότητος τῶν Μυσῶν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας πρὸς τοὺς Μοισοὺς τῆς Θράκης, ἰδέαν γεννηθεῖσαν εἰς τοὺς συγγραφεῖς τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, προφανῶς, ἐκ τῆς συνηχίσεως τῶν δύο ὀνομάτων. (Πλεῖότερα βλέπε : Ἀ. Θ. Σαμοθράκη, Βασιλεὺς—ποιητής, Κότους ὁ Ε', εἰσαγωγὴ τῆς Θράκης, εἰς «Θρακικά», 1928, σελ. 89 καὶ ἐξῆς, ὅπου ὑπάρχουν καὶ αἱ παραληφθεῖσαι ἐνταῦθα σχετικαὶ παραπομπαὶ καὶ σημειώσεις).

ΚΟΥΤΥΤΙΑ (τά).—Τὰ μυστήρια τῆς θρακικῆς θεότητος Κότους ἢ Κοτυττοῦς (βλ. λέξ.).

ΚΟΥΤΥΤΟΥΣ (Μυστήρια).—Τὰ μυστήρια ταῦτα, καλούμενα Κοτύττια, ἰδρύθησαν κατ'

ἀρχάς εἰς Θράκην, ἐκ τῆς ὁποίας μετεδόθησαν εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἰδίως δὲ εἰς Κόρινθον καὶ κατόπιν εἰς Ρώμην, ὅπου ἦσαν γνωστὰ ὡς λατρεία τῆς Καλῆς ἢ Ἀγαθῆς Θεᾶς (Bona Dea). Ἐτελοῦντο δὲ ὑπὸ γυναικῶν καὶ μετὰ τῆς μυστικότητος, ὥστε αἱ τελετουργίαι τῶν μᾶς εἶναι ἐντελῶς ἄγνωστοι.

* ΚΟΥΒΙΝΟΣ.—Φρούριον τῆς Δαρδανίας (παρὰ Προκοπίω, Περὶ Κτισμ. IV, 4) ἐπισκευασθὲν ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Ἰουστινιανοῦ (527—565).

ΚΟΥΔΗΤΟΣ.—Ποταμὸς τῆς μεσημβρινῆς Θράκης, ἀναφερόμενος ὑπὸ Σκύλακος τοῦ Καρυανδέως (Περίπλ. 67), μετὰ τῶν Ἀδδῆρων καὶ Δικαίας. Κατὰ πᾶσαν πιθανότητα εἶναι τὸ ποτάμιον Ξάνθης (Ἐσκειζεντερέ), τὸ ὁποῖον, διαρρέον τὴν πεδιάδα αὐτῆς, ἐκβάλλει εἰς τὸ Αἰγαῖον πέλαγος.

ΚΟΥΗΣΤΡΙΣ.—Φρούριον τῆς Κάτω Μοισίας ἐν Θράκῃ, οὐ μακρὰν τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ Δουναβέως ποταμοῦ, παρὰ τὸ Δωρύστολον (τὴν σημερινὴν Σιλίστριαν) ἐπισκευασθὲν ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Ἰουστινιανοῦ (527—565) πρὸς ἀσφάλειαν τῆς χώρας ἀπὸ τῶν ἀπὸ βορρᾶ ἐπιδρομῶν (Προκ. Περὶ Κτισμ. IV, 7, 12).

ΚΟΥΤΙΜΕΛΑΒΑ.—Πολίχνη τῆς Δαρδανίας (Ἄνω Μοισία) παρὰ τὴν Πανταλίαν (νῦν Κιοστενδῆλ ἐν Βουλγαρίᾳ), τὴν ὁποῖαν, ὡς ἀναφέρει ὁ Προκόπιος (Περὶ Κτισμ. IV, 1, 32), περιέβαλλε διὰ τείλους ὁ αὐτοκράτωρ Ἰουστινιανὸς (527—565) μετὰ τῶν γειτονικῶν πολιχνίων : Κρατίσκαρα καὶ Ρουμισάνα.

ΚΟΥΤΙΝΩ.—Φρούριον τῆς Δαρδανίας (παρὰ Προκοπίω, IV, 4) ἐπισκευασθὲν ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Ἰουστινιανοῦ (527—565).

ΚΟΥΛΗ (τοῦ).—Πολίχνη τῆς Ἀνατολικῆς Θράκης κειμένη ἐν τῇ περιφερείᾳ τῆς Χαριουπόλεως, ἐπὶ τῆς ἀπὸ τοῦ Αἵμου εἰς Κωνσταντινούπολιν ἀγούσης ὁδοῦ. Ἐπὶ τῶν Βυζαντινῶν χρόνων ἐκαλεῖτο «πολίχμιον τοῦ Κούλη». Παρ' αὐτὴν προσβληθέντες ὑπὸ τῶν στρατηγῶν Ἀλεξίου Α' τοῦ Κομνηνοῦ, Νικολάου Μυροκαταλῶν καὶ Βερμπετζιώτη οἱ κατὰ τὸ ἔαρ τοῦ 1087 ἐπιδραμόντες τὴν Θράκην ὑπεροχθηκοντακισχιλιοὶ Πατζινάκαι καὶ Κουμάνοι, συμμαχοῦντες καὶ τοῦ ἐκπτώτου βασιλέως τῶν Οὐγγρων Σολομώντος, ὑπέστη.

σαν φοβεράν καταστροφὴν, καθ' ἣν ἐφονεύθη ὁ Τζεγλού, πολλοὶ δὲ τῶν βαρβάρων κατὰ τὴν ὑποχώρησιν των ἐπνίγησαν εἰς τὸν παρ' αὐτὴν ρέοντα ποταμίσκον, ὅστις καλεῖται σήμερον Κοῦλα - Ντερεσῆ. (**Ἄννα Κομνηνή*, VII, 1).

* **ΚΟΥΚΛΑΙΝΑ** (ἦ).—Κωμόπολις τῆς Β. Θράκης, μεταξὺ Στενιμάχου καὶ Φιλιππουπόλεως, ἀπέχουσα ἐξ ἀμφοτέρων περὶ τὰ 12 χλμ. Κεῖται δὲ εἰς τοὺς πρόποδας τῆς Ροδόπης καὶ εἶναι ἀμφιθεατρικῶς ἐκτισμένη, κατοικουμένη μέχρι τῶν τελευταίων Βουλγαρικῶν διωγμῶν ὑπὸ 1.000 περίπου Ἑλλήνων καὶ Ὀθωμανῶν. Διὰ τοῦ διακρῆοντος αὐτὴν ρυακίου, ἡ κωμόπολις διαιρεῖται εἰς δύο συνοικίας, ἐκ τῶν ὁποίων ἡ ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς ὄχθης κατοικεῖται μόνον ὑπὸ Ἑλλήνων, ἡ δὲ ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὑπὸ Ὀθωμανῶν.

Πότε ἀκριβῶς ἐκτίσθη καθὼς καὶ τὸ ἐτυμολογικὸν τοῦ ὀνόματος αὐτῆς δὲν εἶναι γνωστόν. Κρίνοντας ὅμως ἐκ τῆς προφορᾶς τῶν Κουκλαινωτῶν, ἧτις μεγίστην ὁμοιότητα ἔχει πρὸς τὴν τῶν Φιλιππουπολιτῶν, δυνάμεθα νὰ παραδεχθῶμεν τὴν γνώμην ὅτι οὗτοι ἦσαν ἀποικοὶ τῶν Φιλιππουπολιτῶν. Μέχρι τῶν τελευταίων ἐτῶν διετήρουν δημοτικὴν σχολὴν εἰς τὴν ὁποίαν ἐφοίτων περὶ τοὺς 80 μαθηταὶ καὶ μαθήτριά. Οἱ κάτοικοι τῆς Κουκλαινης ἠσυχολοῦντο εἰς τὴν γεωργίαν καὶ τὴν ἀμπελοφυτείαν.

Εἰς ἀπόστασιν ἑνὸς τετάρτου τῆς ὥρας ἀπ' αὐτῆς, εἰς τοὺς πρόποδας τῆς Ροδόπης, ὑπάρχει μονὴ τῶν Βυζαντινῶν χρόνων, τιμημένη ἐπ' ὀνόματι τῶν Ἁγίων Ἀναργύρων, ἧτις, ἔλλειψει φρενοκομείου κατὰ τὴν περιφέρειαν ἐκείνην, ἐχρησίμευσεν ὡς τοιοῦτον εἰς πολλοὺς τῶν φρενοελαθῶν. Ἡ Μονὴ αὕτη, διὰ τὰ ἀφθονα ὕδατά της, τὸ κατάφυτον τῶν πέριξ καὶ τὸ ὑγιεινὸν κλίμα της, ἐχρησίμευεν ὡς τόπος ἐξοχῆς εἰς πόλλας οἰκογενεῖας τῆς Φιλιππουπόλεως καὶ τῶν παρακειμένων γειτονικῶν κωμοπόλεων κατὰ τοὺς θερινοὺς μῆνας. (Πρβλ. Σωτ. Ἀντωνιάδου, *Κούκλαινα*, ἐν «*Θρακικῆ Ἐπετηρίδι*», 1897, σελ. 139 καὶ ἐξῆς).

* **ΚΟΥΛΚΟΥΣΣΗΝΟΣ** (**Ἀσκληπιός*).—Τοπωνυμικὸν ἐπίθετον τοῦ Ἀσκληπιοῦ, λατρουμένου εἰς Κουλκουσσὸν τῆς Βορ. Θράκης (6λ.

λέξ.) ὅπου ὑπῆρχεν ἱερὸν αὐτοῦ, κατ' ἐπιγραφὰς εὑρεθείσας ἐν αὐτῇ. («*Θρακικά*», τόμ. V (1934), σελ. 53, καὶ τόμ. XIII (1940).

* **ΚΟΥΛΚΟΥΣΣΟΣ**.—Τοπωνυμία τῆς Βορ. Θράκης, ἐπὶ τῶν Β. Δ. δασωδῶν κλιτύων τῆς Ροδόπης Ν. Δ. τῆς πόλεως Τατάρ-Παζαρτζίκ καὶ περὶ τὰς 2 1/2 ὥρας δεξιόθεν τοῦ Ἐβρου καὶ ὄχι μακρὰν τῆς Κώμης Βάτικου ὅπου ἄλλοτε ἔκειτο τὸ Βυζαντινὸν Βατικούνιον καὶ τῆς μονῆς των Ἀποστόλων Πέτρου καὶ Παύλου (25 χλμ.), πλησίον τοῦ χώρου τοῦ ἐπωνομαζομένου «*ληστρικὸν πηγάδιον*» (*hai-douschko kladentsche*). («*Θρακικά*», τόμ. XIII, (1940), σελ. 270).

* **ΚΟΥΜΑΝΙΑ**.—Ὄνομασία τῆς Μολδαυίας κατὰ τὸν δέκατον τρίτον αἰῶνα, ἀπὸ τῶν ἐπιδραμόντων αὐτὴν Κουμάνων ἢ Κομάνων.

ΚΟΥΜΑΝΟΙ ἢ **ΚΟΜΑΝΟΙ**.—Βαρβαρικός λαὸς ἀνήκων εἰς μίαν τῶν πέντε ἀρχικῶν φυλῶν τῶν Τούρκων, κατοικοῦντες τὰς πρὸς Β. τοῦ Εὐξείνου Πόντου εὐρείας πεδιάδας τοῦ Καυκάσου καὶ τῆς Κασπίας θαλάσσης.

Τὸ ὄνομα τοῦτο ἀπεδόθη εἰς αὐτοὺς ὑπὸ τῶν Οὐγγῶν καὶ τῶν Βυζαντινῶν, ἀπὸ τοῦ διακρῆοντος τὴν χώραν αὐτῶν Κιπτοσάχ, ποταμοῦ Κουδάν ἢ Κουμάν, ἐκβάλλοντος εἰς τὴν Ἀζοφικὴν θάλασσαν.

Ἐκδιωχθέντες ὑπὸ τῶν Τατάρων ἐκ τῆς ἀρχικῆς κοιτίδος αὐτῶν, κατέφυγον εἰς τὴν Ρωσσίαν, ἐντεῦθεν δὲ μέρος αὐτῶν ἐφθασε μέχρι τοῦ Δουνάβειος, ὅπου συνενωθέντες μετὰ τῶν ὁμοφύλλων καὶ ὁμογλώσσων αὐτῶν Πετζενέγων ἢ Πατζινάκων, διέβησαν τὸν Δούναβιν καὶ ἐπέδραμον τὰς χώρας τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους. Πρώτη ἐπιδρομὴ αὐτῶν ἀναφέρεται κατὰ τὸν ἐνδέκατον αἰῶνα ἐπὶ Νικηφόρου τοῦ Βοτανειάτου (1078—1081), ὅτε ἐξεδιώχθησαν ὑπὸ τοῦ στρατηγοῦ Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ. Ἐκτοτε δὲν ἔπαυσαν παρενοχλοῦντες μετὰ τῶν Πετζενέγων τὰς χώρας τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους, μέχρις ὅτου ἐξεδιώχθησαν ὑπὸ τοῦ Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ περὶ τὸ 1096 πέραν τοῦ Δουνάβειος. Ἐκτοτε δὲν ἐνεφανίσθησαν εἰς τὰς Βυζαντινὰς χώρας, παρὰ μετὰ αἰῶνα περίπου ὡς σύμμαχοι τοῦ ἡγεμόνος τῶν Βουλγάρων Ἰωάννου Ἀσάν ἢ Καλοϊωάννου (1197—1207), τοῦ ὁποίου ἡ σύζυγος ἦτο Κουμανίς.

Ἐν τῷ μεταξύ ἐπέδραμον τὴν χώραν τῶν Οὐγγρων, ἠττηθέντες ὁμῶς τέλος ἀπεσύρθησαν εἰς τὴν Βλαχίαν καὶ Μολδαυίαν, καὶ ἠναγκάσθησαν νὰ παύσουν τὰς ἐπιδρομὰς των. Τότε ἤρχισε νὰ διαδίδεται μεταξύ αὐτῶν ὁ χριστιανισμὸς, περὶ τὰς ἀρχὰς δὲ τοῦ δεκάτου τρίτου αἰῶνος, συνεστήθη καὶ ἐπισκοπὴ ἐν Μολδαυίᾳ. Ἐκ τῶν Κομάνων τούτων ἢ Κομάνων ἐκλήθη καὶ ἡ Μολδαυία κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους Κομανία.

* ΚΟΥΜΟΥΤΖΙΝΑ ἢ ΚΟΥΜΟΥΤΖΗΝΑ (τά). — Ἄλλη ὀνομασία τῆς βυζαντινῆς πόλεως Κομοτινῆς ἢ Κομοτηνῆς ἐν Θράκῃ, ἀναφερομένη ὑπὸ τοῦ Καντακουζηνοῦ (B, σελ. 415 καὶ 430).

ΚΟΥΠΟΥΣ ἢ ΚΟΥΠΠΑΙ. — Πόλις τῆς Ἄνω Μοισίας, κειμένη ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ Δουνάβεως, πρὸς ἀνατολὰς τοῦ Βιμινακίου (νῦν Κοστολάτς), ὅπου ἤδρευεν ἰσχυρὰ ρωμαϊκὴ φρουρά. Ἐπὶ τῶν Βυζαντινῶν χρόνων ἦτο χωρίον μεθ' ἀπλοῦ τινος πύργου, τὸν ὁποῖον ὁ αὐτοκράτωρ Ἰουστινιανὸς (527—565) ὄχι μόνον μετέβαλεν εἰς ἰσχυρώτατον φρούριον, ἀλλὰ καὶ εἰς πόλιν ἀνέδειξε, κτίσας διάφορα οἰκοδομήματα καὶ ἄλλα δημόσια κτίρια. Ἐπὶ τῆς θέσεως αὐτῆς κεῖται σήμερον τὸ χωρίον Γκουμπουλὰτς (Gobulatz) τῆς Β. Α. Γιουκσλαυίας, ὅπου σῶζονται τὰ εἰρηπια αὐτῆς.

* ΚΟΥΡΠΙΑΟΣ. — Ἀρχαία θρακικὴ κώμη, κειμένη μεταξύ Φιλιππουπόλεως καὶ Βερόης — Τραϊανῆς. γνωστὴ ἐξ ἐπιγραφῆς, τοῦ 202 μ. Χ. εὐρεθείσης εἰς τὸ χωρίον Τσακακλάρ τῆς περιφερείας Τσιρπάν, ὅπου τὸ ἐμπόριον Πίζος, ἀριστερὰ τοῦ μέσου ροῦ τοῦ Ἐβρου. (Κ. Μυρτ. Ἀποστολίδου, «Θρακικά» 1935, σελ. 156).

ΚΟΥΡΤΟΥΓΕΟΥΡΑ. — Φρούριον τῆς Θράκης ἀναφερόμενον ὑπὸ τοῦ Προκοπίου (Περὶ Κτίσμ. IV, 11).

ΚΟΥΣΙΝΕΣ. — Φρούριον τῆς Δαρδανίας ἐν Θράκῃ, ἀναφερόμενον ὑπὸ τοῦ Προκοπίου (Περὶ Κτίσμ. IV, 4).

ΚΟΥΣΚΑΒΙΡΙ. — Φρούριον τῆς Θράκης ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Ροδόπης κτισθὲν ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Ἰουστινιανοῦ (527—565), κατὰ τὸν Προκόπιον (Περὶ Κτίσμ. IV 11).

* ΚΟΥΡΠΙΑΟΝ. — Ἀρχαία θρακικὴ κώμη,

κειμένη μεταξύ Φιλιππουπόλεως καὶ Βερόης — Τραϊανῆς, γνωστὴ ἐξ ἐπιγραφῆς τοῦ 202 μ. Χ. εὐρεθείσης εἰς τὸ ἐμπόριον Πίζος, ἀριστερὰ τοῦ μέσου ροῦ τοῦ ποταμοῦ Ἐβρου, ὅπου τὸ χωρίον Τσακακλάρ τῆς περιφερείας Τσιρπάν. («Θρακικά» τόμ. VII, σελ. 197).

Οἱ κάτοικοι ταύτης μετὰ τῶν κατοίκων ἄλλων 9 κωμῶν μετέβησαν εἰς τὸ ἰδρυθὲν ἐμπόριον τῆς Πίζου.

ΚΟΥΣΚΑΥΡΙ. — Ἐν τῶν πολλῶν φρουρίων τῆς Κάτω Μοισίας ἐν Θράκῃ, ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ Δουνάβεως, τὸ ὅποιον ἐπεσκεύασεν ὁ αὐτοκράτωρ Ἰουστινιανὸς (Προκ. Περὶ Κτίσμ. IV, 11).

ΚΟΥΣΚΟΥΑΙ. — Φρούριον τῆς Κάτω Μοισίας ἐν Θράκῃ, ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ Δουνάβεως, ἐπισκευασθὲν κατὰ τὸν Προκόπιον (Περὶ Κτίσμ. IV, 11) ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Ἰουστινιανοῦ (527—565).

ΚΟΥΣΚΟΥΑΙΣ. — Φρούριον τῆς Θράκης ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Ροδόπης, κτισθὲν, κατὰ τὸν Προκόπιον (Περὶ Κτίσμ. IV, 11) ἐκ θεμελίων ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Ἰουστινιανοῦ 527—565).

ΚΟΥΤΡΗΓΟΥΡ. — Εἰς τῶν πρώτων ἡγεμόνων τῶν Βουλγάρων, τοὺς ὁποῖους ἀναφέρει ἡ ἱστορία κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς ἱστορικῆς των ἐμφανίσεως καὶ τῆς ἀπὸ τῶν ἀνατολικῶν Οὐννων ἀποσπάσεώς των κατὰ τὸν τέταρτον μ. Χ. αἰῶνα. Διανεμηθεὶς μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ του Οὐτρηγοῦρ τὸ βασίλειον τοῦ πατρὸς του, τοῦ ὁποῖου τὸ ὄνομα ἔδεν ἀνεφέρει ἡ ἱστορία, ἀπετέλεσεν ἴδιον κράτος τὸ τῶν Κουτρηγοῦρων (βλ. λέξ.).

ΚΟΥΤΡΗΓΟΥΡΟΙ. — Βαρβαρικός λαὸς τουρκικῆς καταγωγῆς ἀπὸ τοῦ ὁποῖου κατάγονται οἱ ἀρχικῶς εἰς τὴν Ἑλληνικὴν χερσονήσον εἰσβαλόντες πρῶτοι Βούλγαροι. Ὄνομάσθησαν δὲ οὕτω ἀπὸ τοῦ Κατρηγοῦρ, ἑνὸς τῶν πρώτων ἡγεμόνων αὐτῶν, ὅστις ἀποσπασθεὶς ἀπὸ τῶν ἀνατολικῶν Οὐννων, ἀπετέλεσεν ἴδιον κράτος. Οἱ λοιποὶ παρέμειναν ὑπὸ τὸν ἀδελφόν του Οὐτρηγοῦρ (βλ. λέξ.).

Ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος τοῦ Βυζαντινοῦ Ζήνωνος (474—491) ἐμφανίζονται ὡς σύμμαχοι αὐτοῦ κατὰ τῶν Γόθων. Νικηθέντες ὁμῶς ὑπὸ τοῦ Θεόδωριχου παρὰ τὸν Δούναβιν ἐπὶ Ἀναστασίου τοῦ Ἀ' (491—518) ἐστράφησαν.

κατὰ τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους καὶ εἰσβαλόν-
τες εἰς τὰς πέραν τοῦ Δουναβέως χώρας ἐ-
ληλάτουν καὶ κατέστρεφον αὐτάς. Ἐπιστρέ-
φοντες ὁμως κατόπιν διὰ τῆς Θράκης, προ-
σεβλήθησαν ὑπὸ τοῦ στρατηγοῦ Ἀρίστου, ὅ-
στις ἤττηθεις ἀπώλεσε 4.000 ἄνδρας καὶ τρεῖς
ἐκ τῶν καλλιτέρων στρατηγῶν του.

* Ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ (527—565) ὁ Ζαβεργὰν
χάνης τῶν Κοτρηγοῦρων (βλ. λέξ.) διαβὰς μὲ
πολυάριθμον ἰππικὸν τὸν παγωμένον Δούναδιν
ἔφθασε μέχρι Θράκης καὶ ἐκείθεν μέχρι τῆς
Ἑλλάδος, ἀπειλῶν καὶ αὐτὴν τὴν πρωτεύου-
σαν. Ἐπιτεθεὶς κατ' αὐτοῦ ὁ Βελισσάριος
τὸν ἠνάγκασε νὰ ἀποχωρήσῃ μετὰ μεγάλων
ἂπωλειῶν. Τέλος οἱ Κοτρηγοῦροι ὑπετάγη-
σαν εἰς τοὺς Ἀράβας μετὰ τῶν ὁποίων συνε-
χωνεύθησαν, ἕκτοτε δὲ δὲν ἀναφέρονται ὡς
ἴδιον κράτος. Ὑπὸ τοῦ ἱστορικοῦ Θεοφάνους
καλοῦνται Κοτράγιοι. Οἱ ἡγεμόνες αὐτῶν ἐ-
καλοῦντο «Χάναι», ὀνομασία μαρτυροῦσα ὑπὲρ
τῆς Τουρκικῆς αὐτῶν καταγωγῆς.

* ΚΡΑΔΕΜΝΑ.—Μία τῶν ἀρχαίων ὀνομα-
σιῶν τῆς Ἀμφιπόλεως παρὰ Στεφ. Βυζαντίου
(βλ. λέξ.).

ΚΡΑΜΒΙΣ.—Υἱὸς τοῦ Φινέως, βασιλέως
τῆς ἐν Θράκῃ Σαλμυδησοῦ καὶ τῆς Κλεοπά-
τρας, θυγατρὸς τοῦ Βορέου, τυφλωθεὶς μετὰ
τοῦ ἀδελφοῦ του ὑπὸ τοῦ πατρὸς των, πι-
στεύσαντος εἰς τὰς διαβολὰς τῆς δευτέρας συ-
ζύγου του Ἰδαίας, θυγατρὸς τοῦ Δαρδάνου.

ΚΡΑΝΟΒΟΥΝΙΟΝ.—Βυζαντινὸν φρούριον,
κεῖμενον εἰς τὰ περίεξ τῶν Κουμουτζινῶν (νῦν
Κομοιτιῆς), προσχωρήσαν τὸ 1343 εἰς τὸν
αὐτοκράτορα τοῦ Βυζαντίου Ἰωάννην Καν-
τακουζηνὸν (1341—1347) μετὰ τριῶν ἄλλων
παρακειμένων φρουρίων : Ἀσωμάτου, Παρα-
δημῆς καὶ Στυλαρίου.

* ΚΡΑΣΑΛΟΠΑΡΑ.—Ἀρχαία Θρακικὴ κώ-
μη, κειμένη μετὰ Φιλιππουπόλεως καὶ Βε-
ρόης—Τραϊανῆς, γνωστὴ ἐξ ἐπιγραφῆς τοῦ
202 μ. Χ. εὐρεθείσης εἰς τὸ χωρίον Τσακαρ-
λάρ τῆς περιφερείας Τσιρπάν, ἀριστερὰ τοῦ
μέσου ροῦ τοῦ Ἐβρου, ὅπου τὸ ἐμπόριον Πί-
ζος («Θρακικά», 1935, σελ. 156). Ταύτης οἱ
κάτοικοι μετὰ τῶν κατοίκων ἄλλων 9 κω-
μῶν μετέβησαν εἰς τὸ ἴδρυθὲν ἐμπόριον τῆς
Πίζου.

ΚΡΑΤΙΣΚΑΡΑ.—Πολίχνη τῆς Ν. Α. Δαρ-

δανίας (Ἄνω Μοισία) παρὰ τὴν Παυταλλαν
τῶν Ρωμαίων (νῦν Κιοστενδῆλ ἐν Βουλγαρίᾳ)
τὴν ὁποίαν, ὡς ἀναφέρει ὁ Προκόπιος (Περὶ
Κτισμ. IV, I, 32) περιέβαλε δι' ὀχυρωτά-
του τείχους ὁ αὐτοκράτωρ Ἰουστινιανὸς (527—
565) μετὰ τῶν γειτονικῶν πολιχνῶν : Κουῦ-
μέδαβα καὶ Ρουμισάνα.

ΚΡΕΑΣ.—Φρούριον τῆς Κάτω Μοισίας
παρὰ τοὺς Τόμους (νῦν Κωνσταντιῆ), ἀνακαι-
νισθὲν κατὰ τὸν Προκόπιον (Περὶ Κτισμ. IV,
11) ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Ἰουστινιανοῦ (527—
565).

ΚΡΗΘΩΤΗ.—Βλ. λέξ. Κριθωτῆ.

ΚΡΗΝΙΔΕΣ.—Πολίχνη τῆς ἀρχαίας Μακε-
δονίας παρὰ τὰ ὄρια τῆς Θράκης καὶ πρὸς
τὰ Β. Α. τοῦ ὄρους Παγγαίου, ὀνομασθεῖσα
οὕτω, ἐκ τῶν ἀφθόνων παρ' αὐτὴν πηγῶν. Τὸ
ἔθνικόν Κρηνίτης. Ἐκτίσθη δὲ ὑπὸ ἀποίκων
Θασιῶν οὐ μακρὰν τῆς Θαλάσσης, ὀδηγηθέν-
των ἐκεῖ ὑπὸ τοῦ Ἀθηναίου Καλλιστράτου
κατὰ τὸ 361 π. Χ. Αἱ Κρηνίδες ὁμως ὀλίγον
ἐχρησίμευσαν εἰς τοὺς Ἀθηναίους, διότι πιε-
σθεῖσαι ὑπὸ τῶν περὶ αὐτοὺς Θρακικῶν φύ-
λων, ἠναγκάσθησαν νὰ ζητήσουν τὴν συν-
δρομὴν τοῦ βασιλέως τῆς Μακεδονίας Φιλίπ-
που τοῦ Β', ὅστις ἐπωφελήθει τῆς εὐκαιρίας
ταύτης, προσῆλθεν ἐκεῖ ὡς φίλος καὶ σύμμα-
χος δῆθεν τῶν ἀγωνιζομένων καὶ καταλαβὼν
τὴν χώραν ἔκτισε τὴν δμώνυμον αὐτοῦ πό-
λιν (βλ. Φίλιπποι).

* ΚΡΗΝΙΣ.—Λόφος τῆς Φιλιππουπόλεως
παρὰ τὸν λόφον Νυμφαίου, ἀπὸ τῆς ἐν τῷ
μέσῳ αὐτοῦ ὑπαρχούσης ἀπὸ ἀμνημονεύτων
χρόνων ἀειρρόου πηγῆς. Εἶναι ὁ σημερινὸς
λόφος Μπουναρτζίκ (Πρβλ. Τσουκαλά, Ἱ-
στορ. τῆς Φιλιππουπόλεως σελ. 11).

ΚΡΗΣΣΑ.—Πόλις τῆς Θρακικῆς χερσονή-
σου ἐπὶ τοῦ Ἑλλησπόντου, ἀναφερομένη ὑπὸ
Σκύλακος τοῦ Καρυανδέως (Περὶ πλ. 67) πρὸς
νότον τῆς Κριθωτῆς. Κατὰ τινὰς εἶναι ἡ
αὐτὴ μετὰ τὴν πολίχνην Αἰγὸς Ποταμοί (βλ. λέξ.),

ΚΡΗΣΤΩΝ.—Ἀρχαιοτάτη θρακικὴ ἢ πε-
λασγικὴ πόλις κατὰ τὸν Ἡρόδοτον (Α. 57),
πρωτεύουσα τῆς Κρηστωνίας (βλ. λέξ.). Ἐ-
ξαφανισθεῖσα ἐνωρίτατα, δὲν ἀναφέρεται ὑπὸ
τῶν μεταγενεστέρων τοῦ Ἡροδοτοῦ συγγρα-
φῶν. Ἐκείτο δέ, κατὰ τὸν Μ. Δήμιτσαν
(Ἡ Μακεδονία, σελ. 529), πρὸς νότον τῆς

Ευλοπόλεως, ἐπὶ τοῦ Σαρὶ-Ντερέ, παραποτάμου τοῦ Λαχανᾶ, ὅπου σώζονται ἐρείπια ἀρχαίας πόλεως.

Κατὰ τὴν μυθολογίαν, ὁ υἱὸς τοῦ Θησεύς Ἀκάμας, ἀποσταλεὶς μετὰ τοῦ Διομήδους, ὡς πρέσβυς εἰς τοὺς Τρῶας, ἐγέννησε κρυφίως ἐκ τῆς Λαοδίκης, θυγατρὸς τοῦ Πριάμου, τὸν Μούχιτον. Μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Τροίας, διερχόμενος ὁ Ἀκάμας μετὰ τῆς Λαοδίκης καὶ τοῦ υἱοῦ του διὰ τῆς Κρηστωνίας, ἐξῆλθεν εἰς κυνήγιον, κατὰ τὸ ὁποῖον ὁ Μούνιτος ἐδήχθη ὑπὸ φαρμακεροῦ ὄφραως καὶ ἀπέθανεν :

Ἵν δὴ ποτ' ἀγρώσσοντα Κρηστώνης ἔχῃς κτενεῖ, πατάξας πτέρναν ἀγρίφ βέλει.

(Λυκόφρ. Ἀλεξάνδρα, στίχ. 499)

ΚΡΗΣΤΩΝΕΣ. — Λαὸς τῆς μεσημβρινῆς Μακεδονίας, πελασγικῆς ἢ θρακικῆς καταγωγῆς, κατοικῶν τὴν ἀπ' αὐτῶν ὀνομασθεῖσαν Κρηστωνίαν (βλ. λέξ.) πρὸς βορρᾶν τῆς λίμνης Βόλδης.

ΚΡΗΣΤΩΝΙΑ. — Ἀρχαία θρακικὴ χώρα τῆς μεσημβρινῆς Μακεδονίας, λαβοῦσα τὸ ὄνομα ἀπὸ τῶν Κρηστωνίων Πελασγῶν, οἱ ὅποιοι προηγουμένως κατέκουν τὴν περὶ τὴν Ὀλυμπον καὶ τὴν χερσόνησον τῆς Ἀκτῆς (Ἄθω) χώραν (Ἡροδ. VII, 124, Θουκυδ. IV, 100). Ὄριζετο δὲ πρὸς νότον ὑπὸ τῆς Μυγδονίας, πρὸς βορρᾶν ὑπὸ τῆς Παιονίας καὶ Μαιδικῆς, πρὸς δυσμὰς ὑπὸ τῆς Ἀμφαξίτιδος Παιονίας καὶ πρὸς ἀνατολὰς ὑπὸ τῆς Βισαλτίας. Εἰς τὸ μέσον αὐτῆς ἐξαπλοῦται τὸ ὄρος Βερτίσκον (κοινῶς Μπεσίκ-Ντάγ) καὶ διαρρέεται ὑπὸ πολλῶν μικρῶν ποταμῶν καὶ παραποτάμων τοῦ Ἐχεδώρου ποταμοῦ (νῦν Γαλλικοῦ).

Κατ' ἀρχὰς ἔφερε δύο ὀνόματα : Κρηστωνία καὶ Βισαλτία, διατελοῦσα ὑπὸ ἓνα αὐτόνομον βασιλέα. Μετὰ τὴν ἐν Πλαταιαῖς ὁμῶς ἦτταν τῶν Περσῶν τὸ 479 π. Χ., ἡ Κρηστωνία μετὰ τῆς Βισαλτίας κατεκτήθησαν ὑπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου τοῦ Α' καὶ ἀπετέλεσαν μέρος τοῦ Μακεδονικοῦ κράτους, ὑπὸ τὸ ὁποῖον παρέμειναν μέχρι τῆς ὑπὸ τῶν Ρωμαίων κατακτῆσεως τῆς Μακεδονίας τὸ 168 π. Χ. Ἐκτοτε ἀναφέρονται πότε μὲ τὰ ἀρχαῖα αὐτῶν ὀνόματα, καὶ πότε μὲ τὸ ὄνομα τῆς Μυγδονίας.

Καθ' ὅλην τὴν Κρηστωνίαν οἱ ἀρχαιότεροι

συγγραφεῖς γνωρίζουν μόνον τὴν πρωτεύουσαν αὐτῆς Κρηστωνία, καὶ ταύτην μόνον ἀναφέρουν. Ὑπὸ τῶν μεταγενεστέρων ἔμως, οἱ ὀποῖοι περιλαμβάνουν αὐτὴν ἐν τῇ Μυγδονίᾳ, ἀναφέρονται αἱ πόλεις : Ἀντιγόχεια, Ευλόπολις, Τέρπολος, Καραβία καὶ Γυναικόκαστρον.

ΚΡΙΘΕΑ. — Μεσόγειος κωμόπολις τῆς νοτίου ἄκρας τῆς Θρακικῆς Χερσονήσου (νῦν χερσόνησος Καλλιπόλεως) ἀπέχουσα περὶ τὰ 6 1/2 μίλλια Β. Α. τοῦ ἀκρωτηρίου τῆς Ἑλλάδος. Σήμερον καλεῖται Κριθιά, ἀριθμοῦσα μέχρι τῆς ἀνταλλαγῆς τῶν πληθυσμῶν 318 κατοίκους.

Κατὰ τὸν Παγκόσμιον Εὐρωπαϊκὸν πόλεμον ἐγένετο ὀνομαστή διὰ τὰς παρ' αὐτὴν γενομένης μάχας (Μάρτιος—Δεκέμβριος 1915) μεταξύ Τούρκων καὶ Ἀγγλων πρὸς κατάληψιν τοῦ παρ' αὐτὴν ὀροπεδίου Ἀτοῆ—Μπαμπᾶ δεσπόζοντος τῆς πρὸς τὰ φρούρια τοῦ Ἑλλησπόντου ἀγούσης ὁδοῦ.

ΚΡΙΘΩΤΗ. — Παράλιος πόλις τῆς Θρακικῆς Χερσονήσου μετὰ τὴν Καλλιπόλεως καὶ Πακτύης, ἰδρυθεῖσα κατὰ τὸν Ἀρποκρατίωνα, ὑπὸ τῶν μετὰ τοῦ Μιλιτιάδου εἰς τὴν χερσόνησον ἐλθόντων Ἀθηναίων. Τὸ ἔθνικόν Κριθώσιος. (Στ. Βυζάντιος). Ἐνεκα τῆς ἐπικαίρου θέσεώς της, δεσποζούσης τοῦ πρὸς τὴν Προποντιδα Ἑλλησπόντου, ἐχρησιμοποιήθη ἀνεκάθεν ὡς στρατηγικὸν σημεῖον. Μνημονεύεται δὲ πολλάκις εἰς τοὺς μεταξὺ Κότους τοῦ Α', βασιλέως τῶν Θρακῶν (382-351 π. Χ.) καὶ Ἀθηναίων ἀγῶνας, γενομένη ἀφορμῇ, κατὰ τὸν Ἰσοκράτην, νὰ ἐφελευσθῆ ἢ προσοχῇ τῶν Ἀθηναίων πρὸς κατάκτησιν δλοκλήρου τῆς χερσονήσου. Κατεστράφη ὁμῶς ἐνωρίτατα, ἐπὶ τῆς θέσεως δ' αὐτῆς ἢ παρ' αὐτὴν, κεῖται, κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἢ νῦν Καλλιπόλις, μετονομασθεῖσα οὕτω περὶ τὸ 209 π. Χ. διτε κατελήφθη ὑπὸ Φιλίππου τοῦ Ε' βασιλέως τῆς Μακεδονίας. Ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ Στράβωνος ἦτο «πολίχνιον κατεσκαμμένον» (VII, 331, 56).

ΚΡΙΣΙΣ. — Τοποθεσία ἐν Κωνσταντινουπόλει παρὰ τὴν περιοχὴν Ψαμμάθια, τῆς ὁποίας τὸ ὄνομα προῆλθεν ἐκ παραδόσεων ἐντελῶς μυθολογικῶν.

Κατὰ τὸν ὄγδοον ἢ ἕνατον αἰῶνα ἡ τοποθεσία ἐκαλεῖτο «Κρίσις», ἰσως ἔνεκα ἐλύσεως

τινος ἦτις περιέβαλλε γηραιάν τινα κυπάρισσον, περὶ τῆς ὁποίας ἐφέρετο παράδοσις, καθ' ἣν, δοσάκις εἰσῆγοντο ὑπὸ τὴν ἄλυσιν οἱ ὀφειλοντες χρήματα, ἐὰν μὲν οἱ οὕτω δοκιμαζόμενοι εἶχον ἐξοφλήσει τὸ χρέος των, τότε ἡ ἄλυσις ἀνυψοῦτο, ἐὰν δὲ ὄχι τότε ἡ ἄλυσις κατέβαινε.

Εἰς τὴν τοποθεσίαν ταύτην ἐτάφη ὁ ὑπὲρ τῶν ἁγίων εἰκόνων ἀθλήσας ἐπὶ Κωνσταντίνου τοῦ Κοπρωνύμου (741—775) Ἅγιος Ἀνδρέας, εἰς μνήμην τοῦ ὁποίου ἀνηγέρθη μετὰ τινα ἔτη ναός. Βραδύτερον δὲ περὶ τὰ τέλη τοῦ XIII αἰῶνος καὶ μονή, ὅπου κατετέθησαν τὰ λείψανα τοῦ πατριάρχου Ἀρσενίου. Κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς Βυζαντινῆς αυτοκρατορίας ἡ Μονὴ τοῦ Ἁγίου Ἀνδρέου ἦτο γυναικεία, μεταβληθεῖσα εἰς τζαμί τὸ 1489 ὑπὸ τοῦ βεζύρη Κοτζῆ Μουσταφᾶ, τοῦ ὁποίου φέρει τὸ ὄνομα. (Πρβλ. Πασπάτη, Βυζαντιναὶ μελέται, σελ. 318).

ΚΡΙΣΠΑΣ.—Ἀρχαῖον φρούριον τῆς Ἄνω Μοισίας, ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ Δουνάβεως ἐν τῇ περιφερείᾳ Βιδινίου. Τοῦτο ἀνακαινίσας ὁ αὐτοκράτωρ Ἰουστινιανὸς (527—565) κατέστησε «ἔργον διαφερόντως ἐξαισιον» (Προκ. Περὶ Κτισμ. IV, 6, 23).

ΚΡΙΤΟΒΟΥΛΟΣ.—Ἕλλην ἱστορικὸς τοῦ δεκάτου πέμπτου αἰῶνος, γεννηθεὶς ἐν Ἰμβρῳ. Ὄταν ὁ σουλτᾶνος Μωάμεθ ὁ Β' ἐξεπόρθησε τὴν Κωνσταντινούπολιν τὸ 1453, ἀπεστάλη πρὸς αὐτὸν εἰς Ἀδριανούπολιν μετὰ τινων ἄλλων συμπολιτῶν του καὶ προκρίτων τῶν νήσων Λήμνου καὶ Θάσου, ἵνα δηλώσωσιν ὑποταγὴν καὶ προλάβωσι τὴν καταστροφὴν των.

Παρουσιασθεὶς τότε ὁ Κριτόβουλος πρὸς τὸν σουλτᾶνον ἐκέρδισε διὰ τοῦ λόγου αὐτοῦ τὴν εὐνοίαν αὐτοῦ καὶ διωρίσθη διοικητῆς τῆς Ἰμβροῦ, ὅπου παρέμεινε μέχρι τοῦ 1466, ὅπότε καταληφθεὶς τῆς νήσου ὑπὸ τῶν Ἐνετιῶν κατέφυγεν εἰς Κωνσταντινούπολιν.

Ὁ Κριτόβουλος θεωρεῖται ὡς ὁ πρῶτος Ἕλλην λόγιος εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ Σουλτάνου. Ἀπολαύων δὲ τῆς εὐνοίας τοῦ Μωάμεθ καὶ σχετισθεὶς μετὰ τῶν περὶ αὐτὸν, συνέλεξε διαφόρους πληροφορίας περὶ τῶν ἐκστρατιῶν αὐτοῦ καὶ ἠδυνήθη νὰ ἐξετάσῃ λεπτομερῶς τὰ κατὰ τὴν πολιτείαν αὐτοῦ. Μὲ τὸ ὄλικόν τοῦτο ὁ Κριτόβουλος συνέγραψεν ἱστο-

ρίαν τοῦ Σουλτάνου Μωάμεθ τοῦ Β' ἀπὸ τῆς εἰς τὸν θρόνον ἀναρρήσεώς του (1451) μέχρι τοῦ 1467, πλήρη ἐγκωμίων διὰ τὸν Μωάμεθ παριστῶν αὐτὸν ὡς ἄνδρα λόγιον καὶ γνώστην τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης.

Ἡ ἱστορία αὕτη, ἂν καὶ ἀνακριδῆς ἐν πολλοῖς, ὅσον ἀφορᾷ τὰς χρονολογίας, τὰ πρόσωπα καὶ τοὺς τύπους, ἐν τούτοις συμπληροῖ τὰς χρονογραφίας τοῦ Δούκα, τοῦ Φραντζῆ καὶ τοῦ Χαλκοκονδύλη.

Περιγράφων ὁ Κριτόβουλος τὸ ὑπὸ τοῦ Μωάμεθ Β' ἐγεγερθὲν ἐπὶ τῆς εὐρωπαϊκῆς παραλίας τοῦ Βοσπόρου φρούριον «Ρούμελι Χισάρ» παρέχει ἐνδιαφερούσας πληροφορίας περὶ τῆς ὀχυρωματικῆς τέχνης τῶν Τούρκων καὶ τῆς διατάξεως τοῦ πυροβολικοῦ παρ' αὐτοῖς. Ἰδιαίτερος ἐνδιαφέρουσαι εἶναι αἱ πληροφορίες αἱ ἀφορῶσαι τὴν ἐπισκεπτικὴν βολὴν τὴν ἐκτελεσθεῖσαν ὑπὸ τοῦ Μωάμεθ κατὰ τὴν πολιορκίαν τοῦ Σταυροδρομίου κατὰ τῶν ἐν τῇ Κερατίῳ κόλπῳ σταθμευόντων βυζαντινῶν πλοίων.

Ἡ ἱστορία τοῦ Κριτοβούλου ἐξεδόθη ἐν Παρισίοις τὸ 1870 ὑπὸ τοῦ C. Müller ἐν τῇ Συλλογῇ: Fragmenta histor. Græcorum, (τόμ. V, σελ. 40—161). Τὸ πλήρες ὄνομα τοῦ Κριτοβούλου ἦτο Ἐρμόδωρος Μιχαὴλ Κριτόβουλος. (Πρβλ. Οὐίλλιαμ Μίλλερ ἐν Νέφ Ἑλληνομνήμονι, τόμ. VII, σελ. 95).

ΚΡΙΤΟΔΗΜΟΣ.—Θράξ ἐκ Φιλίππων, Ἰσραεὺς τοῦ ἐν αὐτοῖς ναοῦ τοῦ Ἀπόλλωνος, πατήρ τοῦ συγγραφέως Μαρσίου τοῦ νεωτέρου (βλ. λέξ.).

* ΚΡΟΒΥΖΙΚΗ (Γῆ).—Ἡ χώρα τῶν Κροβύζων, λαοῦ Θρακικοῦ (βλ. λέξ.).

ΚΡΟΒΥΖΟΙ.—Ἀρχαῖος θρακικὸς λαός, κατοικῶν κατ' ἀρχὰς μετὰ τοῦ Ἰστρου (Δουνάβεως) καὶ τοῦ Βορυσθένου (Δνεῖπερ) ἀκολούθως δὲ, κατὰ τὸν Ἡρόδοτον (IV 49), τὴν ὑπὸ τῶν ποταμῶν Ἄθρουος (Ἰάντρα), Νόη καὶ Ἀρτάνη διαρροεμένην χώραν. Κατὰ δὲ τὸν Στράβωνα (VII, 318) παρὰ τὰ Β. Δ. παράλια τοῦ Εὐξείνου Πόντου, παρὰ τὴν Μικρὰν Σκυθίαν (Scythia Minor), ἀντιστοιχοῦσαν μὲ τὴν σημερινὴν Δοβρουτσᾶν, ἐχώριζε δὲ αὐτοὺς ἀπὸ τῶν νοτίων Θρακῶν ὁ ποταμὸς Ζύρας (νῦν Βάτοσκα), ἐκβάλλων ὀλίγον νοτιώτερον τῆς Διονουσουπόλεως, τῆς ση-

μερινῆς Μπαλτσίκ.

ΚΡΟΣΣΑΙΑ καὶ **ΚΡΟΥΣΙΑΣ** ἢ **ΚΡΟΥΣΙΣ**.—Χώρα τῆς Χαλκιδικῆς Χερσονήσου ἢ ἐπὶ Θράκης, ἐπὶ τοῦ Θερμαϊκοῦ κόλπου, ἐκτεινομένη πρὸς Ν. τοῦ Ἀνθεμουῦντος (Καλαμαριά), ἀπὸ τοῦ Αἰναίου ἀκρωτηρίου (νῦν Μεγάλο Καραμπουρνό), μέχρι τῆς Ἀντιγονείας, ὅπου τὸ μετόχιον τοῦ Ἀγίου Παύλου παρὰ τὸν Χαβρίαν ποταμόν. Ἐλαβε δὲ τὸ ὄνομα ἀπὸ τοῦ Κρουσσέως, υἱοῦ τοῦ Μύγδονος, καὶ κατφκειτο ὑπὸ τῶν Κρουσαίων (βλ. λέξ.) Ἦτο πυκνότητα κατφκημένη, μνημονεύονται δὲ ὑπὸ τοῦ Ἡροδότου (VII 123) αἱ πόλεις αὗται: Αἰπαξος, Κώμβρεια, Αἶσα, Γίγωνος, Κάμψα, Σμίλα καὶ Αἰνελα.

ΚΡΟΣΣΑΙΟΙ.—Λαὸς θρακικὸς, κατοικῶν τὴν ὑπ' αὐτῶν κληθεῖσαν Κρουσσαίαν, Κρουσιάδα ἢ Κρουσιδα γῆν, κειμένην εἰς τὰ δυτικὰ τῆς Χαλκιδικῆς χερσονήσου ἐπὶ τοῦ Θερμαϊκοῦ κόλπου καὶ ἐκτεινομένην μεταξὺ τοῦ Ἀνθεμουῦντος καὶ τῆς Βοττικῆς. Ἐπὶ τῶν περσικῶν πολέμων παρεχώρησε στρατὸν καὶ πλοῖα εἰς τὸν διερχόμενον στόλον τοῦ Εἰέρξου τὸ 480 π. Χ. Κατὰ δὲ τὸ 429 π. Χ. ἐδοήθησαν δι' ὀλίγων πελταστῶν τοὺς Ἀθηναίους εἰς τὸν κατὰ τῶν Χαλκιδέων καὶ Βοττιῶν πόλεμον.

ΚΡΟΥΝΟΙ.—Ἀκρωτήριον τῆς Ἀν. Θράκης ἐπὶ τῶν Β. Α. παραλίων αὐτῆς ἐν τῇ χώρᾳ τῶν Ὀρετῶν ἢ Τορετῶν, οὐ μακρὰν τῆς πόλεως Ἱερὸν.

ΚΡΟΥΝΟΙ (οἱ).—Πόλις τῆς Κάτω Μοισίας ἐν Θράκῃ, ἀποικία Μιλησίων, ἐπὶ τῆς δυτικῆς παραλίας τοῦ Εὐξείνου Πόντου, μεταξὺ Βιζώνης καὶ Ὀδησοῦ, ἀργότερον μετονομασθεῖσα Διονουσόπολις (βλ. λέξ.). Εἶναι τὸ σημερινὸν Μπαλτσίκ, ἐν τῷ κόλπῳ τῆς Καδάρνας.

* **ΚΡΟΥΣΣΕΥΣ**.—Υἱὸς τοῦ Μύγδονος, γενάρχης τῶν Κρουσσέων, κατοικούντων τὴν Κρουσσαίαν ἢ Κρουσιάδα γῆν (βλ. λέξ.).

ΚΡΥΒΟΥΣ (ἡ).—Μεσαιωνικὸν φρούριον τῆς Θράκης πρὸς Β. τῆς Ροδόπης, καταληφθὲν μετὰ τοῦ Στενιμάχου καὶ ἄλλων φρουρίων ὑπὸ τοῦ ἡγεμόνος τῶν Βουλγάρων Μιχαήλ τὸ 1255. Ἀνεκατελήφθη τὸ ἐπόμενον ἔτος μεθ' ὄλης τῆς περὶ αὐτὸ χώρας ὑπὸ Θεοδώρου Β' τοῦ Λασκάρεως (1255—1259). Ἡ θέσις του παραμένει ἀγνωστὸς καὶ ἀκαθόριστος.

ΚΡΥΤΖΙΜΟΣ (ὁ).—Ὀχυρωτάτη βυζαντινὴ πόλις κειμένη εἰς τὰ πρὸς τὴν Βουλγαρίαν μεθόρια τῆς Θράκης, ἐπὶ τῶν βορείων ὑπηρεσιῶν τῆς Ροδόπης, περὶ τὰς πέντε ὥρας ἀπὸ τῆς Φιλιππουπόλεως. Καταληφθεῖσα μετὰ τοῦ Στενιμάχου, Περπεράκου καὶ ἄλλων ὑπὸ τοῦ ἡγεμόνος τῶν Βουλγάρων Μιχαήλ τὸ 1255, ἀνεκατελήφθη τὸ ἐπόμενον ἔτος ὑπὸ τοῦ Θεοδώρου Β' τοῦ Λασκάρεως (1255—1259).

Βραδύτερον παρεχωρήθη τὸ 1344 μετ' ἄλλων ὀκτὼ ὀχυρῶν πόλεων εἰς τὸν βασιλέα τῶν Βουλγάρων Ἀλέξανδρον, ὑπὸ τῆς βασιλείας τοῦ Βυζαντινοῦ Ἀννης τῆς Σαβοιανῆς, ἐπιτροπεύουσης τὸν ἀνήλικον υἱὸν τῆς Ἰωάννην τὸν Παλαιολόγον, ὑπὸ τὸν ὅρον νὰ τύχη στρατιωτικῆς βοήθειας παρ' αὐτοῦ κατὰ τοῦ Καντακουζηνοῦ, ὅστις ἐκήρυξεν ἑαυτὸν βασιλέα τῆ βοήθειας τῶν Τούρκων. Καὶ βοήθεια μὲν οὐδεμία παρεσχέθη ὑπὸ διαφόρους προφάσεις, αἱ πόλεις ὁμῶς αὗται περιῆλθον εἰς τοὺς Βουλγάρους μετὰ τῶν ἐν αὐταῖς στρατιωτῶν, οἱ ὅποιοι, ὅπως ἀναφέρει ὁ Καντακουζηνός (III, 66) «ὀλίγη πλείους χιλίων ἦσαν πάντες μαχιμώτατοι καὶ οὐδένων ἄλλων τῶν παρὰ Ῥωμαίους στρατευομένων λειπόμενοι εἰς εὐψυχίαν».

ΚΡΩΒΥΛΗ.—Χωρίον τῆς Ν. Α. Θράκης, κείμενον κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἐπὶ τῆς Προποντιδος τὴν Τιριστασιν (Περλστασιν). Καταληφθὲν μετὰ τῆς Τιριστάσεως ὑπὸ τοῦ Διοπείθους, στρατηγοῦ τῶν Ἀθηναίων, καθ' ἣν ἐποχὴν Φίλιππος ὁ Μακεδὼν ἠτοιμάζετο κατὰ τῶν ἐλληνικῶν πόλεων τῆς Θρακικῆς χερσονήσου τὸ 343 π. Χ. ἐγένετο ἀφορμὴ τοῦ τελευταίου κατὰ τοῦ Φιλίππου πολέμου τὸ 340 π. Χ. (Δημοσθ. Ἐπιστ. Φιλίππ. 3). Φαίνεται ἐκλιποῦσα ἐνωρίς, καθ' ὅσον δὲν μνημονεύεται εἰς τοὺς μεταγενεστέρους χρόνους.

ΚΥΑΝΕΑΙ (νησιδες) ἢ **ΚΥΛΑΙ**.—Συστάς βραχωδῶν νήσων αἱ ὁποῖαι κλείουν τὴν Β. Δ. ἄκραν τῆς εὐρωπαϊκῆς ἀκτῆς τοῦ Βοσπόρου, ἀριστερᾶ τῷ ἐκπλέοντι πρὸς τὸν Εὐξείνον Πόντον. Ἐκαλοῦντο ἐπίσης καὶ Συμπληγάδες, λαβοῦσαι τὸ ὄνομα τοῦτο ἐκ τοῦ ὅτι, φαινόμενα: ἄλλοτε μὲν πλησίον, ἄλλοτε δὲ ἀφιστάμεναι ἀλλήλων, ἀναλόγως τῆς θέσεως τοῦ παρατηρητοῦ, ἐφαίνοντο ὡς νὰ κινουῦνται καὶ ὡς νὰ θέλουν νὰ συντριφῶν τὰ

πλοῖα, τὰ ὁποῖα θὰ ἀπετόλμων νὰ τὰς διαβοῦν. (Στράβ. Α, 21). Δι' αὐτὸ τὰς ἀπεκάλουν καὶ Πλαγκτάς, περὶ τῶν ὁποίων οἱ ἀρχαῖοι ἐπλασαν τὸν περὶ τῶν Ἀργοναυτῶν θρύλον «καὶ διὰ τούτων πρώτην ναῦν περάσαι τὴν Ἀργώ, ἥτις εἰς Κόλχους Ἰάσονα ἤγαγε» (Ἀωνόμου Περίπλ. Εὔξ. Πόντου, 90).

Αἱ Κυάνεαι νησιδεσ ἐκαλοῦντο καὶ Κύλαι, ἐπὶ τῆς μεγαλυτέρας δ' αὐτῶν, ἡ ὁποία διετήρησε τὸ ἀρχαῖον ὄνομα τῆς Κυανί-ἀντά, ὑπῆρχε καὶ ἀρχαιότατον ἱερόν.

* ΚΥΑΝΗ (Κυάνη).—Θυγάτηρ τοῦ περιφήμου δῦτου καὶ κολυμβητοῦ Σκυλλίου (βλ. λέξ.), ἡ ὁποία μετὰ τὸ τέλος τῶν Περσικῶν πολέμων, διὰ τὰς πρὸς τὴν Ἑλλάδα ὑπηρεσίας της, ἠξιώθη μετὰ τοῦ πατρός της ὑπὸ τῶν Ἀμφικτυόνων ἀνδριάντος εἰς τὸ ἐν Δελφοῖς Ἱερόν τοῦ Ἀπόλλωνος. (Ἡροδ. VIII, 8). Τὸν ἀνδριάντα αὐτῆς μετεκόμισεν ὁ Νέρων εἰς Ρώμην.

ΚΥΑΝΟΙ ἢ ΒΕΝΕΤΟΙ.—Ὄνομα ἀρματηλατῶν καὶ πολιτικῶν φατριῶν ἐν Ρώμῃ καὶ ἔπειτα ἐν Κωνσταντινουπόλει (βλ. λέξ. Βένετοι).

ΚΥΔΑΡΙΣ.—Ποταμίσκος τῆς Ν. Α. Θράκης, ὅστις ἐνούμενος ὀλίγον πρὸ τῶν ἐκβολῶν του μετὰ τοῦ Βορβύση ἢ Βαρβύσου, χύνεται εἰς τὸν μυχὸν τοῦ Κερατίου κόλπου. Ἡμίσειαν ὄραν περὶπου πρὸ τῆς συμβολῆς αὐτῶν, ἐκτίσθη περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ XVIII αἰῶνος ὑπὸ τοῦ μεγάλου βεζύρου Δαμάτ Ἰβραήμ πασᾶ κρηπίδωμα ἐκατέρωθεν τῶν ὄχθων αὐτοῦ μήκους 800 πήχεων, σκιαζόμενον ὑπὸ πυκνοτάτης δειδροστοιχίας, χάριν τοῦ πενθεροῦ του σουλτάνου Ἀχμέτ τοῦ Γ', ὅστις κατ' ἀπομίμησιν τῶν Βερσαλλιῶν καὶ τοῦ Φονταίνεμπλώ, ἀνήγειρε πολυτελέστατον ἀνάκτορον. Ἐπίσης καὶ πολλοὶ μεγαστᾶνες, μιμούμενοι τὸν κύριόν των, ἐκτίσαν παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ ποταμοῦ ὠραιότατα περίπτερα. Πάντα ὁμοῦ ταῦτα κατεστράφησαν κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τῶν γενιτσάρων τὸ 1729—1730. Αἱ ἐκβολαὶ τοῦ ποταμοῦ, κατὰ τι διάστημα εἶναι πλωταὶ εἰς μικρὰ πλοιάρια. Σήμερον καλεῖται Ἀλῆ-μπέη-κιοῦ ἢ Σιλιχτάρ, ἀπὸ τῶν ὁμωνύμων χωρίων, κειμένων παρὰ τὰς ἐκβολὰς αὐτοῦ.

* ΚΥΔΡΑΙ.—Ἀρχαία πόλις τῶν Βρύγων

Θρακῶν, ἀναφερομένη ὑπὸ τοῦ Στράβωνος (VII, 327), βλ. Σκύδρα.

ΚΥΓΙΝΤΟΥ (Φρούριον).—Φρούριον τῆς Δαρδανίας, κτισθὲν ἢ ἐπισκευασθὲν ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Ἰουστινιανοῦ (527—565), κατὰ τὸν Προκόπιον (Περὶ Κτισμ. IV, 4).

ΚΥΚΛΟΒΙΟΝ (τό).—Ἄλλη ὄνομασία τοῦ Ἐπταपुरγίου τῆς Κωνσταντινουπόλεως (βλ. λέξ.).

* ΚΥΚΝΟΣ.—Θράξ, πατήρ τοῦ Τέννου, οἰκιστοῦ τῆς νήσου Τενέδου, ἀναφερόμενος ὑπὸ τοῦ Στράβωνος (XIII, 604).

* ΚΥΛΑΙ (αἰ).—Ἄλλη ὄνομασία τῶν Κυανέων Πετρῶν ἢ Συμπληγάδων (βλ. λέξ.).

* ΚΥΜΨΑΛΑ (τά).—Βυζαντινὸν ὄνομα τῶν ἀρχαίων Κυψέλων (βλ. λέξ.).

ΚΥΝ(Ν)Α (ῆ) καὶ ΚΥΝΑΚΗ.—Ἐτεροθαλῆς ἀδελφή τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου, τὴν ὁποίαν ὑπεσχέθη νὰ δώσῃ ὁ Ἀλέξανδρος εἰς τὸν βασιλέα τῶν Ἀγριάνων Λάγγαρον, (βλ. λέξ.) διὰ τὰς σπουδαιοτάτας ὑπηρεσίας του εἰς τὴν κατὰ τῶν Ἰλλυριῶν ἐκστρατεῖαν του. Ἄλλ' ὁ ἐπεθὼν θάνατος τοῦ Λαγγάρου, ἐματαίωσε τὸ συνοικέσιον τοῦτο (Ἰ. Ἀρρ. Ἀνάβ. Α. 5).

ΚΥΝΗΓΕΣΙΟΝ ἢ ΚΥΝΗΓΙΟΝ.—Τοποθεσία ἔξω τῶν τειχῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐν τῇ περιοχῇ τοῦ Ἐβδόμου παρὰ τὸν σημερινὸν Μπαλατᾶν, ὀνομασθεῖσα οὕτω, διότι ἀρχικῶς ἦτο προωρισμένη διὰ τὰς θηριομαχίας, αἱ ὁποῖαι ὀνομάζοντο «κυνήγια» παύσαντα ἐπὶ Θεοδοσίου τοῦ Μικροῦ. Ἐκ τῆς τοποθεσίας ταύτης ἐπωνομάσθη καὶ ἡ παρακειμένη «πύλη τοῦ Κυνηγοῦ». Ἐκεῖ ἐκτίσε ὁ Μέγας Κωνσταντῖνος (324—337) τὸν λεγόμενον «Ἐυλόκιρκον», ἵππόδρομον περιτειχιόμενον διὰ ξύλων. Εἰς τὴν θέσιν ταύτην ἐξετελοῦντο καὶ αἱ θανατικαὶ ποιναί.

ΚΥΝΟΣ ΣΗΜΑ.—Ἀκρωτήριο τῆς Θρακικῆς Χερσονήσου ἐπὶ τοῦ Ἑλλησπόντου, τὸ ἄλλως λεγόμενον Ἐκάθης μνήμα. Ἐνταῦθα κατὰ τὸν Εὐριπίδην (Ἐκάθη, 1273) ὑπῆρχεν ὁ τάφος τῆς Ἐκάθης.

κυνὸς ταλαίνης σῆμα, ναυτίλοις τέκμαρ, ἡ ὁποία, κατὰ τὴν μυθολογίαν μετεμορφώθη εἰς κύνα. Παρὰ τὸ ἀκρωτήριο τοῦτο κατενίκησαν οἱ Ἀθηναῖοι τὸ 410 π. Χ. τὸν στόλον τῶν Λακεδαιμονίων καὶ ἔστησαν τρόπαιον ἐπ' αὐτοῦ, εἶναι τὸ σημερινὸν Κιλίντ-Μπάχρ τοῦ

Ἑλλησπόντου.

* ΚΥΝΤΟΔΗΜΟΥ (φρούριον).—Φρούριον τῆς Κάτω Μοισίας ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ Δουναβέως, τοῦ ὁποίου τὰ τεῖχη «καταπεπονηκότα ἀνενεώσατο» ὁ αὐτοκράτωρ Ἰουστινιανός (Προκ. Περί Κτισμ. IV, 7, 5).

*ΚΥΝΤΩΝ (Φρούριον).—Φρούριον τῆς Κάτω Μοισίας:παρὰ τὴν Τρασμαρίσκαν, τὸ ὁποῖον. καθὼς ἀναφέρει ὁ Προκόπιος (Περί Κτισμ. IV, 7, 6) «ἐδείματο οὐ πρότερον ὄν» ὁ αὐτοκράτωρ Ἰουστινιανός (527—565).

ΚΥΠΑΡΩΔΗΣ (Κσιλάς). — Βυζαντινὴ ὀνομασία κοιλάδος τινὸς τοῦ Θρακικοῦ Βοσπόρου, ἴσως τοῦ Ἑκατείου τῶν ἀρχαίων (βλ. λέξ.), κειμένη πρὸς βορρᾶν τοῦ Ἑρμαίου (Ρούμελη-Χισσάρ), ὅπου σήμερον τὸ χαριτωμένον προάστειον τῆς Κωνσταντινουπόλεως Ἐμυργκιού, ὀνομασθὲν οὕτως ἀπὸ τοῦ Πέρσου Ἐμίρ-Γκιούν-Ὀγλοῦ, θαλαμηπόλου καὶ φίλου τοῦ Σουλτάνου Μουράτ τοῦ IV (1623—1640).

ΚΥΠΑΣΙΣ. — Ἀρχαιοτάτη πόλις τῆς μεσημβρινῆς Θράκης ἐπὶ τῆς βορείας παραλίας τοῦ Μέλανος κόλπου (νῦν Σάρου ἢ Ξηροῦ) καὶ μεταξὺ τῶν ἐκβολῶν τοῦ Ἑδρου καὶ τοῦ Μέλανος κόλπου, ἀναφερομένη ὑπὸ τοῦ Ἑκαταίου (παρὰ Στεφ. Βυζαντίω) τὸ ἔθνικόν Κυπασίτης.

ΚΥΠΡΙΑΝΟΣ. — Στρατηγὸς Βυζαντινὸς ἐκ Θράκης διακριθεὶς εἰς τὴν κατὰ τῶν Βανδάλων τῆς Καρχηδόνας ἐκστρατείαν τὸ 534 ὑπὸ τὸν Βελισσάριον. Διεκρίθη ἐπίσης εἰς τὴν ἐκστρατείαν κατὰ τῶν ἐν Ἰταλίᾳ Γότθων (536—554). Κατὰ τὸ ἐνδέκατον εἶτος τοῦ κατ' αὐτῶν πολέμου ὑπερασπιζόμενος τὴν πόλιν Περούσιαν (νῦν Perugia ἐν τῇ Κεντρικῇ Ἰταλίᾳ) ἐδολοφονήθη ὑπὸ ἀπεσταλμένων τοῦ ἡγεμόνος τῶν Γότθων Τουτίλα.

* ΚΥΡΑΙΚΝΗΣ. — Ὄνομα Θρακικὸν κύριον ἐπισήμου τινὸς Θρακός, ἡρωοποιηθέντος μετὰ θάνατον ἢ δευτερεύοντός τινος Θρακικοῦ Θεοῦ. («Ἀρχεῖον Θρακικόν» τόμ. VI, σελ. 14).

ΚΥΡΙΑΝΑ (τά). — Φρούριον τῆς Θράκης ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Αἰμιμόντου, ἀναφερόμενον ὑπὸ τοῦ Προκοπίου (Περί Κτισμ. IV, 11).

ΚΥΡΙΑΛΟΣ. — Στρατηγὸς Βυζαντινὸς ἐκ Θράκης ἐπὶ Ἰουστίνου τοῦ Α' (518—517) καὶ Ἰουστινιανοῦ τοῦ Α' (527—565), λαβῶν

μέρος εἰς τὴν κατὰ τῶν Περσῶν ἐκστρατείαν (τὸ 525) ὑπὸ τὸν Βελισσάριον, ἔπειτα δὲ εἰς τὴν κατὰ τῶν Βανδάλων τῆς Καρχηδόνας ἐκστρατείαν. Μετὰ τὴν συντριβὴν τούτων καὶ τὴν αἰχμαλωσίαν τοῦ ἡγεμόνος αὐτῶν Γελιμέρου τὸ 534, ἀπεστάλη ὑπὸ τοῦ Βελισσαρίου μετὰ σώματός τινος στρατοῦ εἰς τὴν Σαρδηνίαν καὶ Κορσικὴν, κατεχομένης ὑπὸ τῶν Βανδάλων. Ἐξασφάλισας τὴν κατοχὴν τῶν ἐπικνηθῆναι εἰς Καρχηδόνα, καθ' ὃν χρόνον ἐξεργάγη στρατιωτικὴ στάσις ὑπὸ τὸν Στότζαν. Τεθεὶς τότε ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ σώματος τῶν «Φοιδεράτων», ἐβάδισεν ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ στρατηγοῦ Μαρκέλλου διοικητοῦ τῆς Νουμιδίας κατὰ τῶν στασιαστῶν. Ἄλλ' εἰς τὴν πρώτην μετ' αὐτῶν συνάντησιν, τὸ πλεῖστον τῶν ἀνδρῶν ἠτομόλησαν πρὸς τοὺς στασιαστὰς. Τότε ὁ Κύριλλος μετὰ τοῦ Μαρκέλλου καὶ ἄλλων στρατηγῶν κατέφυγον εἰς τὸ χωρίον Γαζόφυλλο, ὅπου συλληφθέντες ἐφονεύθησαν ἅπαντες.

ΚΥΡΙΑΛΟΣ (Ἅγιος ὁ ΦΙΛΕΩΤΗΣ. — Γεννηθεὶς ἐν Φιλέᾳ τῆς ἐπαρχίας Δέρκων τῆς Θράκης τὸ 1016, ἀπέθανε τὸ 1110. Γενόμενος μοναχὸς ἱδρυσε μονὴν ἐπ' ὀνόματι τοῦ Σωτήρος, τῆς ὁποίας τὸν ναὸν μεγαλοπρεπέστατον ἐκτίσε Ἀλέξιος Α' ὁ Κομνηνός (1081—1118) δωρήσας συνάμα εἰς τὴν Μονὴν πολλὰ κτήματα. Τὸν βίον αὐτοῦ ἔγραψεν ὁ μοναχὸς Νικόλαος Κατασκεπηνός.

Ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία ἐορτάζει τὴν μνήμην του τὴν 2 Δεκεμβρίου. (Μ. Ἰ. Γεδεών, Βυζαντινὸν Ἐορτολόγιον ἐν Κωνσταντινουπόλει, 1899 σελ. 196).

* ΚΥΤΑΙΑ (ἡ). — Ἀρχαῖον ὄνομα, καθ' Ἡρωδιανόν, τῆς ἐπὶ τῆς εὐρωπαϊκῆς παραλίας τοῦ Εὐξείνου Πόντου πόλεως Μηδείας (βλ. λέξ.), πιθανῶς ἔκ τινος παραδόσεως, περὶ τῆς ἐκεῖ ἀποβιβάσεως τῆς Μηδείας, τὴν ὁποίαν «Κυταῖδα προσαγορεύουσιν».

ΚΥΨΕΛΑ (τά). — Μεσόγειος πόλις τῆς Θράκης, ἐπὶ τῆς Ἐγνατίας ὁδοῦ, παρὰ τὴν συμβολὴν τῶν ποταμῶν Ἑδρου καὶ Ἐργίνου, κτισθεῖσα, κατὰ τινα παράδοσιν ὑπὸ τοῦ Κυψέλου, υἱοῦ τοῦ Ἰξίου. Ὁ κάτοικος Κυψελίνος ἢ Κυψελινός (Στ. Βυζάντιος). Ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Εὐρυτέλμου (περὶ τὰ 386 π.Χ.) τὰ Κύψελα ἦσαν πρωτεύουσα τῆς Θράκης.

βραδύτερον μία δὲ τῶν κυριωτέρων πόλεων τοῦ βασιλείου τῶν Ὀδρουσῶν.

Τὰ Κύφελα δὲν ἀναφέρονται ἐν τῇ ἱστορίᾳ κατὰ τοὺς χρόνους τῆς μακεδονικῆς κυριαρχίας (ἐπὶ Φιλίππου τοῦ Β' καὶ Μ. Ἀλεξάνδρου) καὶ τὴν εἰσβολὴν τῶν Γαλατῶν ἐν Θράκῃ. Τὸ 261 π. Χ. ἐπολιορκήθησαν ὑπὸ τοῦ Σελευκίδου Ἀντιγόνου τοῦ Β'. Ὅταν ὁμοῦς οἱ πολιορκούμενοι ἐπληροφορήθησαν ὅτι εἰς τὸν στρατὸν τοῦ Ἀντιόχου ὑπηρετοῦν καὶ Θρακικαὶ εὐγενεῖς, στολισμένοι μὲ χρυσᾶς ἀλύσεις καὶ ἄργυρᾶ ὄπλα, κατέθεσαν τὰ ὄπλα καὶ παρέδωκαν εἰς αὐτὸν τὴν πόλιν.

Βραδύτερον, περὶ τὰ 200 π. Χ. τὰ Κύφελα περιήλθον εἰς τὸν βασιλέα τῆς Μακεδονίας Φίλιππον τὸν Ε' καὶ ἀπὸ τούτου εἰς τοὺς Ρωμαίους καταλαβόντας τὴν πόλιν διότι οἱ κάτοικοι τῆς ἐπέτεθησαν κατὰ τοῦ ὑπάτου Μανλίου Βούλτωνος. Ἀνακαινισθεῖσα ἡ πόλις ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Ἰουστινιανοῦ (527—565) ἐπεκαλεῖτο ἐπὶ τινὰ χρόνον καὶ Νέα Ἰουστινιανή.

Καταστραφεῖσα ἡ πόλις ἔνεκα τῶν προσχώσεων τοῦ Ἐβρου, ἀνεκτίσθη ἐκ νέου, ἐπὶ δὲ τῶν βυζαντινῶν χρόνων ἀπετέλεσε μέρος τῆς ἐπαρχίας Θράκης, ἔπειτα δὲ τοῦ θέματος Θράκης ὑπὸ τὸ ὄνομα Κύμψαλα. Ἀπὸ ἐκκλησιαστικῆς ἀπόψεως ἦτο ἐδρα ἐπισκόπου. Παρήκμασεν ὁμοῦς ἐπὶ τῆς λατινοκρατίας ἐν Θράκῃ, ἐπὶ δὲ τῶν Παλαεολόγων ἦτο ἄσημος πολίχνη.

Κατὰ τὸν XV αἰῶνα κατελήφθη ὑπὸ τῶν Τούρκων, ὑπὸ τοὺς ὁποίους παρέμεινε μέχρι τοῦ 1919, ὅτε ἀπηλευθερώθη ὑπὸ τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ. Μετὰ τὴν ἀνταλλαγὴν τῶν πληθυσμῶν, ἐπεστράφη πάλιν εἰς τοὺς Τούρκους, κατοικεῖται δὲ ὑπὸ 600 περίπου Τούρκων. Τῶν Κυφέλων σώζονται χαλκᾶ νομίσματα τῶν ἐτῶν 450—400 π. Χ. φέροντα ἔμπροσθεν μὲν κεφαλὴν Ἑρμοῦ μετὰ πετάσου, ὀπίσθεν δὲ ἄγγελιον δίωτον καὶ τὰ γράμματα : ΚΥΨΕ. Παρὰ τὰ εἰρήπια αὐτῆς ἐκτίσθη ἡ κωμόπολις Ὑψαλα, (τουρκιστὶ Χαφιλάρ), μνημονευομένη ἀπὸ τοῦ VII αἰῶνος.

* ΚΥΨΕΛΟΣ.—Υἱὸς τοῦ Ἰξίωνος, ἰδρυτῆς, κατὰ τὴν παράδοσιν, τῆς Θρακικῆς πόλεως Κύφελα βλ. λέξ.

ΚΩΒΡΥΣ.—Ἀρχαιότατος λιμὴν τῆς με-

σημβρινῆς Θράκης, ἐπὶ τῆς βορείας παραλλιατοῦ Μέλανος κόλπου (νῦν Σάρου ἢ Ξηροῦ), παρὰ τὴν δεξιὰν ὄχθην καὶ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Μέλανος ποταμοῦ (νῦν Καβάτς) ἀναφερόμενος ὑπὸ Σκύλακος τοῦ Καρυανδέως (Περίπλ, 67), ὡς «ἐμπόριον Καρδιανῶν». Τὸ ἔθνικόν Κωβρύτης.

ΚΩΓΑΙΟΝΟΝ.—Ἀρχαῖον ὄνομα ὄρους τῆς Δακίας, ἐν τῇ χώρᾳ τῶν Γετῶν, θεωρουμένου ἱεροῦ διότι ἐπιστεύετο ὅτι ἐν τινὶ ἄντρῳ αὐτοῦ κατέκει ο θεὸς αὐτῶν, κατόπιν δὲ ὁ ὑπ' αὐτῶν θεοποιηθεὶς Ζάμολξις ἢ Ζάλμοξις (βλ. λέξ.) πρὸς τὸν ὁποῖον μετέβαιναν ὁ βασιλεὺς τῆς χώρας ἵνα λάβῃ τὰς συμβουλὰς του. Ἐντὸς αὐτοῦ ἔζη ἀκολουθῶς ὁ ἐκάστοτε ἱερεὺς τοῦ Θεοῦ καὶ τοιοῦτος ἀναφέρεται κατὰ τὸ τέλος τοῦ πρώτου π. Χ. αἰῶνος ὁ περιώνυμος γόης καὶ μάγος Δεκαίνεος (βλ. λέξ.) φίλος καὶ σύμβουλος τοῦ βασιλέως Βοιρεβίστα, μετὰ τοῦ ὁποῦοιου συνειργάσθη εἰς τὴν ἀναμόρφωσιν τῶν συμπατριωτῶν του.

* ΚΩΘΩΝ.—Υἱὸς τοῦ Καλλιγείτονος, ἱερομνήμων, ἦτοι ἀνώτερος ἄρχων ἢ καὶ ἐπώνυμος κατὰ τι ψήφισμα τῶν Βυζαντινῶν καὶ Περινηθίων ὑπὲρ τοῦ δήμου τῶν Ἀθηναίων. «Ἐπὶ Κώθωνος τοῦ Καλλιγείτονος ἱερομνημονοῦντος ἐν τῷ Βυζαντίῳ πρὸς μὲν Ροδίους ἄπλαϊ, Βυζαντίους μὲν μηδένα πράττειν τὸ διαγωγίον τῶν ἐκ Πόντου πλεόντων» (Πολυβ. IV, 52, 4).

ΚΩΜΒΡΕΙΑ (ἡ).—Ἀρχαιοτάτη πόλις τῆς Κρουσσαίας ἢ Κρουσίδος, ἐν τῇ Χαλκιδικῇ χερσονήσῳ ἐπὶ τοῦ θερμαϊκοῦ κόλπου, ἀπὸ τῆς ὁποίας παρέλαβεν ὁ Ξέρξης στρατὸν καὶ πλοῖα τὸ 480 π. Χ. ὅτε ἐπήρχετο κατ' αὐτῆς. (Ἡροδ. VII, 123). Ἡ ταυτότης αὐτῆς παραμένει ἄγνωστος.

* ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΑ.—Πόλις τῆς Θράκης καὶ μία τῶν δέκα ἐπισκοπικῶν ἐδρῶν ὑπὸ τὸν Μητροπολίτην Φιλίππουπόλεως, μνημονευομένη εἰς τὸν ὑπὸ Λέοντος τοῦ Σοφοῦ (886—912) συνταχθέντα πίνακα τῆς κλίμακος τοῦ Πατριαρχικοῦ θρόνου. (Ράλλη καὶ Ποτλῆ, Τόμ. V, σελ. 483). Μεταξὺ τοῦ δεκάτου τρίτου αἰῶνος ἀρχομένου καὶ τοῦ δεκάτου τετάρτου φθίνοντος ἡ Ἐπισκοπὴ Κωνσταντίας ἐξέλιπεν ὀριστικῶς διασωζομένη μόνον φιλωνύμως. Ἡ ἀκριβὴς ταυτότης αὐτῆς παραμένει ἄγνωστος. Κατὰ τὸν Moutaftsthiew,

στηριζόμενον ἐπὶ τῆς μαρτυρίας τοῦ Ἀραβος γεωγράφου Ἰρδίοι, ἔκειτο περὶ τὸ σημερινὸν Χάσκοδον καὶ Χαρμανλή. (Ἀρχεῖον Θράκης Τόμ. IV, σελ. 5 καὶ ἐξῆς).

* ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΑΝΑ (τά).—Φρούριον τῆς Κάτω Μοισίας ἐν Θράκῃ, παρὰ τὴν δεξιὰν ὄχθην τοῦ Δουνάθως ποταμοῦ, ἀναφερόμενον ὑπὸ τοῦ Προκοπίου (Περὶ Κτισμ. IV, 11).

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΑΝΑ (τά). — Συνοικία τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐπὶ τῶν Βυζαντινῶν χρόνων, παρὰ τὸν Κεράτιον κόλπον καὶ πρὸς δυσμὰς τῆς μεγάλης γεφύρας τοῦ Γαλατᾶ. Ἐν αὐτῇ ἐκτίσθη ὑπὸ τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου (324—337) ναὸς ἐν τῷ ὁποίῳ ἀπετέθησαν, κατὰ τινα παράδοσιν, τὰ ὀστέα τοῦ Ἀγίου Στεφάνου. Εἰς τὴν ἰδίαν συνοικίαν ἐκτίσθη ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Ἀναστασίου τοῦ Α' (491—518) ὁ ναὸς τῶν ἐν Σεβαστείᾳ τῆς Ἀρμενίας μαρτυρησάντων 40 μαρτύρων.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΑΝΑ καὶ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΑΝΑΙ.—Πόλις τῆς Κάτω Μοισίας ἐπὶ τοῦ Εὐξείνου Πόντου, ἀναφερομένη διὰ πρώτην φοράν ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ τοῦ Α' (527—565), ὁ ὁποῖος ἵδρυσεν ἐπὶ τῆς παραλίας τοῦ Εὐξείνου Πόντου ὄχυρόν ὑπὸ τὸ ὄνομα Κωνσταντινιανά. Οἱ ἐπισημοὶ κατάλογοι εἰς τὴν «ἐπαρχίαν τῆς Σκυθίας» ἀναφέρουν μεταξὺ τῶν ἄλλων ἐπισκόπων καὶ τὸν «Κωνσταντινιανῶν», ὑπὸ τὸν μητροπολίτην Τόμων ἢ Τόμιος, ἡ ὁποία ἕως τότε διετήρησε τὸ ἀρχαῖον ὄνομα τῆς. Εἶναι γνωστὸν ὅτι ἡ ἀρχαία Τόμις ἢ Τόμοι εἶναι ἡ σημερινὴ Κωνσταντία. Πολύ

πιθανὸν ἢ ἀρχαία Τόμις νὰ ὠνομάσθη κατὰ τὸν μεσαιῶνα ὑπὸ τῶν Βυζαντινῶν Κωνσταντινιανά, ὄνομα τὸ ὁποῖον διεσώθη εἰς τὸ σημερινὸν ὄνομα τῆς πόλεως Κωνσταντία.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ.—Βυζαντινὸς στρατηγὸς ἐκ Θράκης ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Ἰουστινιανοῦ (527—565). Λαβῶν μέρος εἰς τοὺς κατὰ τῶν Γότθων πολέμους ἐν Ἰταλίᾳ ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ ἀρχιστρατήγου Βελισσαρίου διεκρίθη διὰ τὴν ἀνδρείαν καὶ στρατηγικὴν ἰκανότητά του, τόσο ἐν τῇ Κεντρικῇ Ἰταλίᾳ ὅσον καὶ κατὰ τὴν πολιορκίαν τῆς Ρώμης (τὸ 536) ὑπὸ τὸν ἡγεμόνα αὐτῶν Οὐττιγίν. Τὸ τέλος του ὅμως ἀπέβη οἰκτρὸν καὶ ἄδοξον, διότι κατασχὼν ποτε τὰ βαρύτερα ὄπλα ἐπισήμου τινὸς αὐτομόλου Γότθου καὶ θελήσας νὰ οἰκαιοποιηθῇ αὐτά, ὄχι μόνον δὲν ὑπήκουσε εἰς τὴν διαταγὴν τοῦ Βελισσαρίου νὰ ἐπιστρέψῃ αὐτὰ εἰς τὸν ἰδιοκτήτην, ἀλλ' ἐπέτεθη κατ' αὐτοῦ διὰ τοῦ ξίφους, θὰ ἐφόνευε δὲ αὐτὸν ἂν δὲν τὸν συνεκράτουσιν οἱ παρευρεθέντες κατὰ τὴν σκηνὴν ἐκείνην ἄλλοι στρατηγοί. Συλληφθεὶς τότε ὑπὸ τῶν δορυφόρων τοῦ ἀρχιστρατήγου ἐφυλακίσθη, μετ' ὀλίγον δὲ ἐφονεύθη κατὰ διαταγὴν τοῦ Βελισσαρίου.

ΚΩΦΟΣ (Λιμὴν).—Ὁ φυσικὸς λιμὴν τῆς πόλεως Τορώνης (βλ. λέξ.) ἐπὶ τῆς Σιθωνίας χερσονήσου (νῦν Λόγγου), ὀνομασθεὶς οὕτω, διότι ἐντὸς αὐτοῦ δὲν ἠκούετο ὁ θόρυβος τῶν κυμάτων, ἐξ οὗ καὶ ἡ παροιμία τῶν ἀρχαίων: «Κωφότερος τοῦ Τορωναίου κόλπου» (Στράβ. VII, 380, καὶ Πομπ. Μέλα, Β, 34).

Λ

ΛΑΒΑΡΟΝ.—«Λάβαρον» καλεῖται ἡ στρατιωτικὴ σημαία τὴν ὁποίαν κατεσκεύασεν ὁ Μέγας Κωνσταντῖνος, κατόπιν τοῦ φωτεινοῦ δράματος τὸ ὁποῖον εἶδεν ἐν τῷ οὐρανῷ ὁ αὐτοκράτωρ, τὴν παραμονὴν τῆς κατὰ τοῦ Μαξεντίου μάχης κατὰ τινα ἡμέραν τοῦ Ὀκτωβρίου τοῦ 312. Τὴν σημαίαν ταύτην φέρουσαν τὸ μονόγραμμα τοῦ Χριστοῦ ΧΡ, παρέδωκεν εἰς 50 ἀνδρας τῆς αὐτοκρατορικῆς φρουρᾶς, καὶ πάντοτε ἔφερεν αὐτὴν εἰς τὰς διαφόρους μάχας. Ἐκ τοῦ στρατοῦ τὸ λάβαρον μετεπήδησε καὶ εἰς ἄλλας διαφόρους χρήσεις, ἐγγραφόμενον π.χ. ἐπὶ νομισμάτων, ἐπιγραφῶν, ἀγαλμάτων κτλ.

Ἐκτοτε ἐκαλοῦντο «Λάβαρα» αἱ σημαῖαι τῶν αὐτοκρατόρων τοῦ Βυζαντίου, αἱ ὁποῖαι καὶ ὠνομάζοντο καὶ «βασιλικά φλάμμουλα». Ἐξ αὐτῶν δὲ προήλθον καὶ τὰ σημερινὰ «ἐξαπτέρυγα» τῶν ἐκκλησιῶν, τὰ ὁποῖα λέγονται καὶ λάβαρα. Μεγάλῃς ἐθνικῆς σημασίας διὰ τὸν ἑλληνισμόν εἶναι τὸ περιφημον λάβαρον τῆς Ἁγίας Λαύρας, τὸ ὁποῖον ἀνύψωσεν ὁ Παλαιῶν Πατρῶν Γερμανὸς τὴν 21 Μαρτίου 1821, ἡμέραν καθ' ἣν ἐσάλπισεν τὸ ἐπίσημον, οὕτως εἶπειν, κήρυγμα τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως.

* ΛΑΒΕΡΙΟΝ.—Φρούριον τῆς Δαρδανίας, κτισθὲν, κατὰ τὸν Προκόπιον (περὶ Κτισμ.

IV, 4), ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Ἰουστινιανοῦ (527—565).

* ΛΑΒΟΥΤΖΑ.—Φρούριον τῆς Δαρδανίης, ἀναφερόμενον ὑπὸ τοῦ Προκοπίου (Περὶ Κτισμ. IV, 4).

ΛΑΓΓΑΡΟΣ.—Βασιλεὺς τῶν Ἀγριάνων, Θρακικοῦ λαοῦ, καὶ φίλος τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου, παρασχὼν εἰς αὐτόν, μόλις ἀνελθόντα εἰς τὸν θρόνον τὸ 336 π. Χ. σπουδαιοτάτας ὑπηρεσίας εἰς τὴν κατὰ τῶν Ἰλλυριῶν ἐκστρατείαν αὐτοῦ. Διὰ τὰς ὑπηρεσίας του ταύτας ὁ Λάγγαρος «τά τε ἄλλα ἐτιμήθη μεγάλως πρὸς Ἀλέξανδρον, καὶ δῶρα ἔλαβε... καὶ τὴν ἀδελφὴν τοῦ Ἀλεξάνδρου Κύναν καὶ ταύτην ὁμολόγησε δῶσειν...» Ἀλλ' ἐπανεληθὼν εἰς τὴν πατρίδα του ἀπέθανε πρὸ τοῦ τέλους τοῦ πολέμου (Ἀρρ. Ἀνάβ., Α, 5).

ΛΑΙΑΙΟΙ (οἱ).—Ἀρχαῖος θρακικὸς λαός, κατοικῶν βορειότερον τῶν Ἀγριάνων. Τοὺς Λαιαίους τούτους μετ' ἄλλων Θρακικῶν φύλων ἐξήγειρεν ὁ Σιτάλης, βασιλεὺς τῶν Ὀδρουσῶν Θρακῶν τὸ 429 π. Χ. κατὰ τοῦ Περδικκα, βασιλέως τῆς Μακεδονίας (Θουκυδ. Β, 96).

ΛΑΙΜΟΚΟΠΙΑ.—Νεοβυζαντινὴ ὀνομασία τοῦ ἐπὶ τῆς Εὐρωπαϊκῆς παραλλῆλης τοῦ Θρακικοῦ Βοσπόρου ἀκρωτηρίου, ὑπὸ μὲν τῶν Βυζαντινῶν καλούμενου: Φονέας ἢ Πυρρά Κύων, ὑπὸ δὲ τῶν ἀρχαίων: Ἐρμαῖον (βλ. λέξ.). Ἐκείτο παρὰ τὸ στενότερον μέρος αὐτοῦ, ὅπου σήμερον τὸ Ροῦμελη-Χισσάρ. Ὦνομάσθη δὲ λαίμοκοπία, κατὰ μετάφρασιν τῆς τουρκικῆς ὀνομασίας τοῦ στενώματος τοῦ Βοσπόρου: Μπογάζ-Κεσσέν, ὅπου τὸ ρεῦμα τοῦ Βοσπόρου εἶναι ὀρμητικώτατον, καλούμενον ὑπὸ μὲν τῶν Τούρκων «Σεϊτάν Ἀκχουδί», ὑπὸ δὲ τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν ξένων ναυτικῶν «Διάβολος», κατὰ μετάφρασιν ἐπίσης τοῦ Τουρκικοῦ ὀνόματος. Ὦνομάζετο ἐπίσης καὶ Νέον Κάστρον.

* ΛΑΓΝΟΙ.—Λαὸς Θρακικὸς, μνημονευόμενος ὑπὸ τοῦ Στεφάνου τοῦ Βυζαντίου, ὁ αὐτὸς μὲ τοὺς Λαιαίους (βλ. λέξ.) τοῦ Θουκυδίδου (Β, 96).

* ΛΑΚΚΟΒΟΥΡΓΟ.—Πόλις τῆς Ἄνω Μοισίας ἐπὶ τοῦ Δουνάβειος ἀναφερομένη ὑπὸ τοῦ Προκοπίου (Περὶ Κτισμ. IV, 6, 21) παρὰ τὸ Δορτικόν.

ΛΑΜΠΟΣ.—Ὀνομα ἐνὸς τῶν 4 ἀνθρωποφάγων ἵππων τοῦ Διομήδους, βασιλέως τῶν ἐν Θράκῃ Βιστόνων, τοὺς ὁποίους, ὡς γνωστόν, διετάχθη ὁ Ἡρακλῆς ὑπὸ τοῦ Εὐρυσθέως νὰ μεταφέρει εἰς τὰς Μυκῆνας.

ΛΑΜΠΟΣ.—Ἴπποτρόφος ἐκ Φιλίππων τῆς Μακεδονίας, τοῦ ὁποίου, ὡς ὀλυμπιονίκου, εἶχεν ἀνεγερθῆ ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ὀλυμπία ὁ ἀνδριάς, καὶ παρ' αὐτὸν ἄρμα, τοῦ ὁποίου ἐπέβαινε παῖς (Παυσαν. VI, 4, 10).

* ΛΑΜΠΟΥΣ (Μονή).—Μονὴ τις κειμένη 50 χλμ. νοτιοδυτικῶς τῆς Ἀδριανουπόλεως, ἐπὶ τινος ὑπωρείας τῆς Ροδόπης, ἐν μέσῳ πυκνοτάτου δάσους δρυῶν, τιμωμένη ἐπ' ὄνοματι τῶν Ἀγίων Ἀποστόλων. Κατὰ τὸν Γεώργιον Λαμπουσιάδην, ἐκτίσθη κατὰ πᾶσαν πιθανότητα, ἐπὶ Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ (1081—1118) ὑπὸ τῶν κατοίκων τῆς Λαμπωνείας, πόλεως τῆς Μ. Ἀσίας παρὰ τὴν Ἄντανδρον, οἱ ὁποιοὶ φεύγοντες τὸν ζυγὸν τῶν Τούρκων, ἐγκατεστάθησαν εἰς τὰ μέρη ταῦτα καὶ ἔδρυσαν τὴν Μονὴν ταύτην, εἰς τὴν ὁποίαν ἔδωκαν τὸ ὄνομα τῆς πατρίδος των Λαμπῶ ἢ Μονῆ τῆς Λαμποῦς, ὄνομα τὸ ὁποῖον φέρει καὶ μέχρι σήμερον. («Θρακικά», 1928 σελ. 290 καὶ ἐξῆς). Ἐκ τῆς ἐπιγραφῆς ὁμως ἐπὶ τῆς ὁποίας ἐδασίσθη ὁ αἰοδιμος Λαμπουσιάδης, φαίνεται ὅτι ἐπλανήθη, λαθῶν ὑπ' ὄψει τὸν ἐν αὐτῇ φερόμενον ἀριθμὸν 1089 ὡς χρονολογίαν τῆς ἰδρύσεώς της. Καθ' ὅσον κατὰ τὸν ἐνδέκατον καὶ δωδέκατον αἰῶνα καὶ πολὺ ἔπειτα μέχρι τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως, αἱ χρονολογίαι ὑπολογίζονται πάντοτε ἀπὸ κτίσεως κόσμου καὶ γράφονται μὲ γράμματα τοῦ ἀλφαβήτου, οὐδέποτε δὲ μὲ ἀραβικοὺς ἀριθμούς. Ἐξ ἄλλου καὶ ἡ ὅλη περιγραφή τῆς Μονῆς τῆς Λαμποῦς ὑπὸ τοῦ Λαμπουσιάδου, ἀποδεικνύει ἔτι ἡ ἔδρυσις τῆς μονῆς εἶναι πολὺ μεταγενεστέρα, ἴσως τῶν ἀρχῶν τοῦ δεκάτου ἐνάτου αἰῶνος. (Πρδλ. Ἀδαμαντίου Ἀδαμαντίου, Αὐτόθι, 1929, σελ. 251 καὶ ἐξῆς). Παρὰ τὴν εἴσοδον τῆς κυρίως μονῆς, ἀριστερᾷ τῷ εἰσερχομένῳ, σώζεται ἐντετειχισμένον ἀνάγλυφον, λαμπρᾶς τέχνης, τοῦ ἥρωος θρακῆος.

* ΛΑΜΠΟΥΣΑ.—Χωρίον τῆς Ἄν. Θράκης, ὅπου τὸ σημερινὸν Τουρκικὸν χωρίον Νακκᾶς φεράνυμον τοῦ ἐπὶ Σουλτάν Μωάμεθ Γ' (1595

—1605) ἀκμάσαντος Ναικῆς Πασᾶ, φονευθέντος τὸ 1607. Ἀπέχει ἀπὸ τὰς Μέτρας περὶ τὰ 7 χλμ., ὅπου κατὰ τινὰ ἐπιγραφὴν ἔδοσκον δόξας πλουσίου τινος κτηνοτρόφου καλουμένου Οὐρβικίου Τζουτζουλακίου. Κατὰ τινὰ τοπικὴν παράδοσιν ὑπῆρχεν ἐκεῖ κάπου κατ' ἀόριστον ἐποχὴν νομισματοκοπεῖον ὀρειχαλκίνων νομισμάτων. (Πρβλ. Κ. Παπαϊωαννίδου, εἰς Νεολόγον Θεσσαλονίκης, 26 Ἰουνίου 1926).

* ΛΑΡΔΑΙΑ (ἡ). — Ὁχυρόν τῆς Βορείου Θράκης ἐπὶ τοῦ Αἴμου ἢ παρ' αὐτόν.

ΛΑΜΠΩΝΕΙΑ (ἡ). — Μία τῶν τεσσάρων νησίδων τοῦ Θρακικοῦ Πελάγους, μεταξὺ Σαμοθράκης καὶ Θρακικῆς Χερσονήσου, αἵτινες κατὰ τὸν Πλίνιον (Φυσ. Ἱστορ. IV, 12, 23) κατεποντίσθησαν πρὸ ἀμνημονεύτων χρόνων, καὶ τῶν ὁποίων ἡ μνήμη διετηρεῖτο ἀκόμῃ ἐπὶ τῆς ἐποχῆς του.

* ΛΑΠΕΠΟΡΙΣ. — Ὄνομα Θρακικὸν κύριον, κατ' ἐπιγραφὰς ἀνευρεθείσας ἐν Θράκῃ.

* ΛΑΡΙΣΑ (ἡ). — Κώμη τῆς ἀνατολικῆς παραλίας τῆς Θράκης ἐπὶ τοῦ Εὐξείνου Πόντου, ἀναφερομένη ὑπὸ τοῦ Στράβωνος (IX, 440), «μεταξὺ Ναυλόχου καὶ Ὀδησοῦ, πλησίον τῶν ἄκρων τοῦ Αἴμου».

ΛΑΣΒΑΡΟΣ. — Ὄνομα φρουρίου τῆς Δαρδανίας, ἐπισκευασθὲν, ὅπως ἀναφέρει ὁ Πρόκπιος (Περὶ Κτισμ. IV, 4), ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Ἰουστινιανοῦ (527—565).

ΛΑΣΘΕΝΕ(Ι)ΟΝ. — Χωρίον τῆς Θρακικῆς παραλίας τοῦ Βοσπόρου, κοινῶς Στένη, ἔχον τὸν καλλίτερον καὶ ἀσφαλέστερον λιμένα τοῦ Βοσπόρου, φέρεται δὲ Λεωσθένε(ιον), κληθὲν οὕτω, κατὰ τινὰς, ἀπὸ τοῦ Λασθένους ἢ Λεωσθένους τοῦ Μεγαρέως, ἰδρύσαντος ἐνταῦθα ἀποικίαν. Ὁρθότερον ὁμῶς: Σωσθένε(ιον) (βλ. λέξ.).

ΛΑΣΘΕΝΗΣ ἢ ΛΕΩΣΘΕΝΗΣ. — Μεγαρεύς, φερόμενος ὡς ἀποικίσας τὸ ὑπ' αὐτοῦ κληθὲν Λασθένε(ιον) ἢ Λεωσθένε(ιον), χωρίον ἐπὶ τῆς Θρακικῆς παραλίας τοῦ Βοσπόρου (βλ. λέξ.).

ΛΑΣΘΕΝΗΣ. — Στρατηγὸς Ὀλύμπιος, ὅστις, δωροδοκηθεὶς ὑπὸ Φιλίππου τοῦ Μακεδόνα, ἐπρόδωκε τὴν πατρίδα του μετὰ τοῦ Ὀλυθίου στρατηγοῦ Εὐθυκράτους τὸ 348 π. Χ. Ἐφρονεῦθη βραδύτερον τὸ 340 π. Χ. κατὰ

διαταγὴν αὐτοῦ τούτου τοῦ Φιλίππου. (Διοδ. Σικελ. XVI, 53).

* ΛΑΤΟΜΗΝΟΣ (Ἄπόλλων). — Τοπωνυμικὸν ἐπιθετὸν τοῦ Ἄπόλλωνος, λατρευομένου ἐν Θράκῃ, κατ' ἐπιγραφὰς εὑρεθείσας ἐν τῇ Βορείῳ Θράκῃ καὶ τῇ Μοισίᾳ. («Θρακικά» 1929 σελ. 12).

* ΛΕΒΕΔΟΥ (Ἐπισκοπή). — Μία τῶν ὀκτῶ ἐπισκεπῶν, αἱ ὁποῖαι ἐπὶ τῶν χρόνων τῶν Εἰκονομάχων (717—787) ὑπήγοντο εἰς τὴν Μητρόπολιν Φιλιππουπόλεως. Ἡ θέσις αὐτῆς παραμένει ἀγνωστος καὶ ἀκαθόριστος («Ἀρχεῖον Θράκης», ἔτος IV, σελ. 4).

ΛΕΒΟΥΝΙΟΝ ἢ ΛΙΒΟΥΝΙΟΝ (τό). — Βυζαντινὴ πόλις τῆς Θράκης, κειμένη παρὰ τὸν Ἐβρον ποταμόν. Παρ' αὐτὴν ὁ αὐτοκράτωρ τοῦ Βυζαντίου Ἀλέξιος ὁ Α' ὁ Κομνηνὸς ἐνίκησε κατὰ κράτος τοὺς Πετσενέγους ἢ Πατζινάκους τὴν 7ην Φεβρουαρίου 1091, ἐκ τῶν ὁποίων ὀλίγοι διασωθέντες ἀπικίσθησαν παρὰ τὰ Μογλενὰ τῆς Μακεδονίας καὶ ἀπετέλεσαν ἴδιον τάγμα τῆς βασιλικῆς φρουρᾶς, γνωστὸν ὑπὸ τὸ ὄνομα: «Πατσινάκαι Μογλενίται». Ἐκτοτε οἱ Πατσινάκαι ἐξηφανίσθησαν ὡς ἔθνος καὶ δὲν ἀναφέρονται πλέον ἐν τῇ ἱστορίᾳ. Ἐπιστρέψας ὁ Ἀλέξιος εἰς Κωνσταντινούπολιν κατὰ μῆνα Μάϊον τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἐτέλεσε μεγαλοπρεπῆ ἐπινίκια.

ΛΕΓΓΙΝΙΟΝ. — Ἐν τῶν εὐφορωτάτων καὶ πλουσιωτάτων κτημάτων τοῦ αὐτοκράτορος Ἰωάννου Καντακουζηνοῦ (1341—1355), κείμενον ἐν τῇ πεδιάδι τῶν Σερρῶν, τοῦ ὁποῦ ἐγένετο κάτοχος, ὅτε διορισθεὶς μέγας δομέστιχος (ἀρχιστράτηγος) ἦλθεν εἰς Σέρρας.

Λ(Ε)ΙΒΑΔΑ (ἡ). — Πεδιάς τῆς Θράκης παρὰ τὴν Ἀδριανούπολιν, ὅπου ἐγένετο τὸ 1050 σύγκρουσις μεταξὺ τῶν Βυζαντινῶν στρατευμάτων ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Κωνσταντῖνον τὸν Ἐταιρειάρχην καὶ τῶν ἐπιδραμόντων τὴν Θράκην Πετσενέγων ἢ Πατζινάκων, καθ' ἣν τέλος ἠναγκάσθησαν οἱ τελευταῖοι νὰ ἀποχωρήσουν.

ΛΕΙΒΑΔΙΟΝ (τό). — Ὄνομασία Βυζαντινῆς τοποθεσίας παρὰ τὴν Εὐρωπαϊκὴν παραλίαν τοῦ Βοσπόρου, μεταξὺ τοῦ Εὐδίου Καλοῦ (νῦν ἀκτὴ Κελενδέρ) καὶ τοῦ Φαρακίου κόλπου (νῦν Θεραπειά). Διεχωρίζετο δὲ ἀπὸ τῆς παρακειμένης κοιλάδος τοῦ Λίνου δι' ἀπο-

κρήμνου ἀκτῆς.

ΛΕΙΒΗΘΡΑ ἢ **ΛΙΒΗΘΡΑ** (τά).— Ἀρχαιοτάτη θρακικὴ πόλις τῆς Πιερίας ἐν Μακεδονίᾳ, κειμένη ἐπὶ τῶν ὑπωρειῶν τοῦ Ὀλύμπου, ὅπου κατὰ τὴν παράδοσιν ἔζησεν ὁ Ὀρφεύς. Ἦτο ἀφιερωμένη εἰς τὰς Μούσας, αἱ ὁποῖαι ἐξ αὐτῆς ὠνομάζοντο Λειδηθρίδες ἢ Λειθηθριάδες, καὶ ἐντεῦθεν οἱ Πιέρεις μετέφερον τὴν λατρείαν τῶν Μουσῶν εἰς Βοιωτίαν, ὅπου καὶ ὄνομα ὄρους «Λειδηθρον» ὑπῆρχεν μετὰ ἀντροῦ καὶ ὁμωνύμου πηγῆς. Εἰς Λειδηθρα ὑπῆρχεν ὁ τάφος τοῦ Ὀρφέως, καὶ ξόανον αὐτοῦ ἐκ κυπαρίσσου, τὰ ὁποῖα κατεστράφησαν μετὰ τῶν ἄλλων ἱερῶν τῆς πόλεως, κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Παυσανίου (Θ, 30, 11), ὑπὸ τοῦ πλημμυρήσαντος ποταμοῦ Συός (νῦν Ζιλιανὰ), ἐκπληρωθέντος χρησμοῦ τινος τοῦ Διονύσου. Οἱ κάτοικοι τῶν Λειδηθρῶν δὲν διακρίνοντο ἐπὶ νοημοσύνη, ἐξ οὗ αἱ φράσεις τῶν ἀρχαίων : «Λειδηθρίων ἀμουςότεροι» καὶ «Λειδηθρίων ἀνοητότεροι». Εἶναι ἡ σημερινὴ Λεπτοκαρυά.

ΛΕΙΒΗΘΡΙΑΣ ἢ **ΛΙΒΗΘΡΙΑΣ**.— Πηγὴ τις ἐπὶ τοῦ Λειδηθρίου ὄρους ἐν Βοιωτίᾳ, ἀναφερομένη ὑπὸ τοῦ Παυσανίου (Θ, 34, 4).

ΛΕΙΒΗΘΡΙΑΔΕΣ ἢ **ΛΕΙΒΗΘΡΙΑΔΕΣ ΝΥΜΦΑΙ**.— Ἐπώνυμον τῶν Μουσῶν καὶ τῶν Νυμφῶν, ἀπὸ τοῦ ἐν Βοιωτίᾳ Λειδηθρίου ὄρους, οὗ μακρὰν τῆς Κορωνείας, ὅπου ὑπῆρχον ἀγάλματα αὐτῶν καὶ ὁμώνυμος πηγὴ. Ἡ λατρεία τῶν μετεδόθη ὑπὸ τῶν Πιέρων Θρακῶν «οἴπερ καὶ τὸ τῶν Λειδηθριάδων νυμφῶν ἄντρον καθιέρωσαν» (Στράβ. ΙΧ, 471).

* **ΛΕΝΤΖΑ** (τοῦ).— Περιοχὴ τις τῆς Θράκης, ὅπου τὸ 1257 συνηντήθη ὁ βασιλεὺς τῆς Νικαίας Θεόδωρος Β' ὁ Λάσκαρις μετὰ τῆς Θεοδώρας συζύγου τοῦ δεσπότη τῆς Ἠπείρου Μιχαὴλ τοῦ Β' καὶ τοῦ υἱοῦ τῆς Νικηφόρου, πρὸς τέλει τῶν γάμων αὐτοῦ μετὰ τῆς θυγατρὸς τοῦ Θεοδώρου Μαρίας, τῶν ὁποίων ἡ μνηστεία εἶχε γίνεαι πρὸ ἑξ ἑτῶν.

Ἀναφέρεται ὑπὸ τοῦ Ἀωνύμου (σελ. 526). Ποῦ ἔκειτο ἀκριβῶς δὲν εἶναι γνωστόν. Πάντως ὁμως ἐκ τῆς περιγραφῆς τοῦ Ἀωνύμου φαίνεται ὅτι ἔκειτο ἐν τῇ περιοχῇ τοῦ Βολερῶ (βλ. λέξ.). (Πρβλ. Στίλπ. Κυριακίδου, Βυζαντινὰ Μελετήματα, σελ. 36).

* **ΛΕΟΝΤΟΠΟΛΕΩΣ** (Ἀρχιεπισκοπῇ).—

Ἔδρα ἀρχιεπισκοπῆς ἐν Θράκῃ, ἀναφερομένη εἰς τὰ Ἐκκλησιαστικὰ χρονικά. (Σταμούλη, Συμβολὴ εἰς τὴν Ἱστορίαν τῶν Ἐκκλησιῶν τῆς Θράκης, σελ. 87 καὶ 88).

* **ΛΕΥΚΑΝΙΑ** (ἡ).— Παλαιότερον ὄνομα τῆς νήσου Σαμοθράκης «διὰ τὸ λευκὴν εἶναι. Ἐσπερον δέ, Θρακῶν κατασχόντων, Θρακία. Τούτων δ' ἐκλιπόντων ὕστερον ἔτεσιν ἑπτακοσίαις, Σάμιοι κατῴκησαν αὐτήν, ἐκπεσόντες τῆς οἰκείας, καὶ Σαμοθράκην ἐκάλεσαν». (Ἡρακλ. ὁ Ποντικός, Περὶ Πολιτειῶν, ἀπόσπ. 21). Κατ' ἄλλο πάλιν ἀπόσπασμα ἐκ τῆς Πολιτείας Σαμοθράκων τοῦ Ἀριστοτέλους (ἀπόσπ. 171) μνημονευόμενον ὑπὸ τοῦ σχολιαστοῦ τοῦ Ἀπολλωνίου Ροδίου (Σχόλια, Ι, 917) μετωνομάσθη ἡ πρότερον Λευκωσία, ἀπὸ τοῦ Σάου, υἱοῦ τοῦ Ἑρμοῦ καὶ τῆς Ρήνης Σάμος κατὰ παρένθεσιν τοῦ μ, καὶ ὅτι κατοικήσασα αὐτήν οἱ Θραῖκες μετωνόμασαν Σαμοθράκην.

* **ΛΕΥΚΗ**.— Πόλις τῆς Θράκης, μία τῶν δέκα ἐπισκοπῶν τῆς Φιλιππουπόλεως, μνημονευομένη εἰς τὸν ὑπὸ Λέοντος τοῦ Σοφοῦ (886—912) συνταχθέντα πίνακα τῆς κλίμακος τοῦ Πατριαρχικοῦ θρόνου (Ράλλη καὶ Ποιτῆ, τόμ. V, σελ. 483). Μεταξὺ τοῦ XIV αἰῶνος ἀρχομένου καὶ τοῦ XIII φθίνοντος, ἡ Ἐπισκοπὴ Λεύκης ἐξέλιπεν ὀριστικῶς, διασωζομένη μόνον φιλωνύμως. Ποῦ ἔκειτο ἀκριβῶς δὲν εἶναι γνωστόν. Κατὰ τὸν Οἰκονόμου εἶναι τὸ νῦν Τοπόλοβο, κείμενον ἐπὶ τῆς Ροδόπης περὶ τὰ 18—20 χιλιόμετρα Ν. Α. τοῦ Στενιμάχου (ἱστοριογεωγρ. περιγρ. τῆς ἐπαρχ. Φιλιππουπόλεως, Βιέννη 1819, σελ. 56), κατὰ δὲ τὸν P. Moutafschiew τὸ νῦν Μπέλοβο ἐπὶ τῆς Ροδόπης Β. Δ. τῆς Φιλιππουπόλεως, ὅπου σώζονται μεσαιωνικὰ εἱρεῖα.

Τὸ σλαβικόν ὄνομα Τοπόλοβο εἶναι πιστὴ μετάφρασις τοῦ Λεύκη—Λευκῶν, διότι τὸ δένδρον λεύκη, τουρκιστὶ καθάκ, ὑπὸ τῶν Βουλγάρων καὶ τῶν βορείων Θρακῶν λέγεται τοπόλα. Ἐπίσης καὶ τὸ σλαβικόν Μπέλοβο, δύναται νὰ θεωρηθῆ πιστὴ μετάφρασις τοῦ ἑλληνικοῦ Λεύκη—Λευκῶς ἐκ τοῦ λευκός (μπέλ=λευκός). (Πρβλ. K. Murτ. Ἀποστολίδου, Ἀρχεῖον Θράκης, τόμ. IV, σελ. 5).

* **ΛΕΥΚΗ ΑΚΤΗ**.— Παράλιον, κωμόπολις τῆς Προποντίδος, κειμένη παρὰ τὸν ἀρχαῖον

τῆς Θρακικῆς χερσονήσου, ὅπου διέταξεν ὁ Ξέρξης νὰ συγκεντρωθοῦν αἱ ζωοτροφαὶ «ἵνα μὴ λιμῆναιε ἢ στρατιῇ μηδὲ τὰ ὑποζύγια ἐλαυνόμενα ἐπὶ τὴν Ἑλλάδα» (Ἡροδ. VII, 25). Τὴν Δευκὴν Ἀκτὴν Σκύλαξ ὁ Καρυανδεὺς (Περίπλ. 67) ἀναφέρει πρώτην μεταξὺ τῶν Θρακίων τειχῶν, μεταξὺ δὲ αὐτῆς καὶ τοῦ Πτελεοῦ ὑπῆρχεν ὁ ναὸς τοῦ ὁρίου Διός, ὅστις ἀπετέλει, ὅπως ἀναφέρει ὁ Δημοσθένης, τὸ ὄριον τῆς χερσονήσου (Περὶ Ἄλωνήσου, VII, 39). Ἡ τοποθεσία αὐτῆς ἀναγνωρίζεται ὑπὸ τινων παρὰ τὸ σημερινὸν Ἰσιφλίκ.

ΛΕΓΚΙΠΠΟΣ.—Φιλόσοφος τοῦ πέμπτου π. Χ. αἰῶνος, ἰδρυτὴς τῆς θεωρίας τῶν ἀτόμων. Κατήγετο ἐξ Ἀβδήρων τῆς Θράκης, κατὰ τινὰς δὲ θεωρεῖται ὡς διδάσκαλος τοῦ Δημοκρίτου (βλ. λέξ.).

ΛΕΩΝ ὁ ΒΥΖΑΝΤΙΟΣ.—Μαθητὴς τοῦ Πλάτωνος ἐκ Βυζαντίου, φίλος τοῦ Φωκίωνος καὶ φρούραρχος τοῦ Βυζαντίου κατὰ τὴν ὑπὸ τοῦ Φιλίππου τοῦ Μακεδόνοιο πολιορκίαν τῆς πόλεως. (Πλουτάρχ. Φωκίων, 24. Φιλοστράτου, βίοι Σοφιστῶν, Α, 2).

Μετὰ τὴν συνθηκολόγησιν τῆς πατρίδος του πρὸς τὸν Φίλιππον διεβλήθη ὑπ' αὐτοῦ ὅτι δῆθεν ἐζήτησε χρήματα. Οἱ συμπατριῶταί του, πιστεύσαντες εἰς τὴν ἐδελυρὰν ταύτην συκοφαντίαν, ἐπετέθησαν κατὰ τῆς οἰκίας του. Ὁ Λέων ὁμῶς, φοβηθεὶς μήπως λιθοβοληθῆ, ἠτύοκτόνησε. Ἐγράφη: «Τὰ κατὰ Φίλιππον καὶ τὸ Βυζάντιον».

ΛΕΩΝ Α΄ ὁ ΘΡΑΞ.—Αὐτοκράτωρ τοῦ Βυζαντίου (457—474). Καταγόμενος ἐξ ἀφανοῦς οἰκογενείας τῆς Θράκης, νεώτατος ἦλθεν εἰς Κωνσταντινούπολιν, ὅπου, κατὰ τινὰς ἐξήσκησε τὸ ἐπάγγελμα τοῦ κρυσπώλου. Προσληφθεὶς κατόπιν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ ἐν Βυζαντίῳ Ἰόθθου στρατηγοῦ Ἄσπαρ, ἐγίνε «κουράτωρ» αὐτοῦ, ἤτοι ἐπιμελητὴς τοῦ οἴκου του, ἔπειτα δὲ καταταχθεὶς εἰς τὸν στρατὸν προήχθη εἰς «τριβοῦνον» (χιλίαρχον) ὁπότε κατὰ Μάϊον τοῦ 457 ἀποθανόντος τοῦ Μαρκιανοῦ ἀνηγορεύθη αὐτοκράτωρ ὑπὸ τοῦ πανισχύρου Ἄσπαρ καὶ ἐστέφη ἐν τῷ ναῷ ὑπὸ τοῦ πατριάρχου Ἀνατολίου.

Παρ' ὅλον τὸ ταπεινὸν παρελθόν του καὶ τὴν παντελεῆ ἀπαιδεύσιν του, ἦτο ἀνὴρ ἀξιοπρεπῆς, συνετὸς καὶ δραστήριος, πρὸ πάν-

των δὲ ἐγνώριζε νὰ συμμερίζεται τὰ αἰσθημάτων τῆς ἐπικρατούσης τότε κοινῆς γνώμης. Διὰ τοῦτο, παρ' ὅλην τὴν πρὸς τὸν Ἄσπαρ εὐγνωμοσύνην του δὲν ἠθέλησε νὰ γίνῃ τυφλὸν ὄργανόν του. Καὶ ἐνεπιστεύθη μὲν εἰς αὐτὸν τὴν ἀνωτάτην ἀρχηγίαν τοῦ στρατοῦ, διὰ τῆς ἀνδρικῆς του ὁμῶς στάσεως περιώρισε τὰ καθήκοντά του, καθὼς καὶ τῶν υἱῶν του, τῶν ὁποίων τὸν μὲν πρεσβύτερον Ἄρδαβούρ κατέστησε ἀρχιστράτηγον τῆς Ἀνατολῆς, τὸν δὲ μικρότερον Πατρίκιον ὕπατον μετ' ὀλίγον δὲ ἀνηγόρευσε Καίσαρα. Συγχρόνως ὁμῶς ἐστρατολόγησε πολυάριθμα τάγματα ἐκ τῆς ὄρεινῆς Ἰσαυρίας, τῶν ὁποίων τὴν διοργάνωσιν ἐνεπιστεύθη εἰς τὸν στρατηγὸν Τρανσακλισαῖον, τὸν ὁποῖον μετονομασθέντα Ζήνωνα, ἀνηγόρευσε Πατρίκιον καὶ ἐνόμφευσε μετὰ τῆς θυγατρὸς του Ἀριάδνης (459). Τὸ 468 τῇ συμπράξει τοῦ Ἀνθεμίου, αὐτοκράτορος τοῦ Δυτικοῦ Ρωμαϊκοῦ Κράτους, ἀπέστειλε ἰσχυρότατον στόλον ἐκ 1.113 πλοίων κατὰ τοῦ Γεζερίχου, βασιλέως τῶν Βανδάλων, οἱ ὁποῖοι ἐγκατασταθέντες εἰς τὴν Βόρειον Ἀφρικὴν, ἐλεηλάτουν τὰ παράλια τῆς αὐτοκρατορίας. Ἄλλ' ἢ ἐκστρατεία αὕτη ἀπέτυχε ὁ δὲ στόλος ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ γυναικαδέλφου του Βασιλίσκου ὑπέστη πανωλεθρίαν.

Μετὰ δύο ἔτη ὀργανώσας νέαν ἐκστρατείαν κατὰ τῶν Βανδάλων, ἠνάγκασε τὸν Γεζερίχον νὰ συνθηκολογήσῃ, συγκεντρώσας δὲ τὰ πιστότερα εἰς αὐτὸν στρατεύματα προέβη εἰς τὴν ἐξόντωσιν τοῦ Ἄσπαρ καὶ τῶν υἱῶν του. Οἱ ἐν Κωνσταντινουπόλει ὁμῶς Ἰόθθοι ἐξαγριωθέντες ἐκ τοῦ φόνου τοῦ ἀρχηγοῦ των, ἐπετέθησαν κατὰ τῶν βασιλικῶν ἀνακτόρων ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Θεουδερῖχου καὶ Ὀστρουοῦ. Ἀποκρουσθέντες μετὰ μεγάλων ἀπωλειῶν, ἐξῆλθον εἰς τὴν ὑπαιθρον, καὶ κατόπιν ματαίων ἀποπειρῶν πρὸς κατάληψιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἠναγκάσθησαν νὰ συνθηκολογήσουν.

Ὁ Λέων ἀπέθανε τὸ 474 εἰς ἡλικίαν 73 ἐτῶν, καταλιπὼν δύο θυγατέρας ἐκ τῆς συζύγου του Βηρίνης, τὴν Λεοντίαν, συζευχθεῖσαν τὸν Μαρκιανόν, υἱὸν τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Ρώμης Ἀνθεμίου, καὶ τὴν Ἀριάδνην, σύζυγον τοῦ Ζήνωνος, τοῦ μετὰ ταῦτα αὐτο-

κράτορος τοῦ Βυζαντίου.

ΛΕΩΣΘΕΝΕΙΟΝ. — Βλ. Λασθένε(ι)ον καὶ Σωσθένε(ι)ον.

* ΛΕΥΚΩΣΙΑ (ή). — Πηλαιότερον ὄνομα τῆς Σαμοθράκης (βλ. λεξ. Λευκανία).

ΛΕΩΔΑΜΑΣ. — Μαθηματικὸς ἐκ Θάσου σύγχρονος καὶ φίλος τοῦ Πλάτωνος, πρῶτος αὐτὸς μεταχειρισθεὶς τὴν ἀνάλυσιν εἰς τὴν γεωμετρίαν. Μία ἐκ τῶν εἰς τὸν Πλάτωνα ἀποδιδομένων ἐπιστολῶν, ἡ ἐνδεκάτη, ἀναφέρεται εἰς τὸν Θάσιον μαθηματικόν.

ΛΕΩΜΑΚΕΛΛΟΝ ἢ ΛΕΩΜΑΚΕΛΛΙΟΝ. — Μεγάλῃ ἀγορᾷ (forum) ἐν Κωνσταντινουπόλει παρὰ τὸν Κωνσταντινιανὸν φόρον, λαβοῦσα τὸ ὄνομα, κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἀπὸ τῶν ἐν αὐτῇ ὑπαρχόντων «μακελλείων» (κρεπωλεῖων) ἢ ἀπὸ τοῦ ἀνδριάντος Λέοντος τοῦ Μακέλλη. Ὡνομάζετο ἐπίσης Διμάκελλον καὶ Διμακέλλιον. Ἐκείτο δέ, κατὰ τὸν Σκαρλᾶτον Βυζάντιον, ὅπου τὸ σημερινὸν Μπιτ-Παζάρ.

* ΛΗΚΥΘΟΣ (ή). — Φρούριον τῆς Σιθωνίας χερσονήσου (νῦν Λόγγου) παρὰ τὴν πόλιν Τορώνην, καταστραφέν τὸ 424 π. Χ. ὑπὸ τοῦ Βρασιδα, εἰς τὸ ὁποῖον, καταφυγόντες οἱ Ἄθηναῖοι, μετὰ τὴν διὰ προδοσίας κατάληψιν τῆς Τορώνης, ἀντέταξαν πείσομα ἀντίστασιν ἐπὶ ἰκανὰς ἡμέρας. (Θουκυδ. IV, 116. Διοδ. Σικελ. XII, 68). Ἐν τῷ φρουρίῳ τῆς Ληκύθου ὑπῆρχεν ἱερόν τῆς Ἄθηνᾶς, εἰς τὸ ταμεῖον τοῦ ὁποῖου ἐχάρισεν ὁ Βρασιδας 30 μνᾶς, τὰς ὁποίας εἶχεν ὑποσχεθῆ εἰς ἐκείνον ὅστις πρῶτος ἤθελεν ἀναβῆ ἐπὶ τοῦ τείχους. Μετὰ τὴν κατάληψιν τοῦ φρουρίου ὁ Βρασιδας ἐπεσκεύασε τὸ τεῖχος καὶ μετερρύθμισε τὸν ναόν.

ΛΗΜΝΟΣ. — Νῆσος τοῦ Θρακικοῦ πελάγους ἀπέναντι τῆς Θρακικῆς παραλίας, ἀπέχουσα ἀπὸ μὲν τοῦ στομίου τοῦ Ἑλλησπόντου 34 μίλλια, ἀπὸ δὲ τοῦ Ἁγίου Ὄρους 57. Ἄνω μάλως τετράπλευρος, χωρίζεται πρὸς νότον εἰς δύο χερσονήσους, μετὰ τῶν ὁποίων παρεμβάλλεται ὁ κόλπος τοῦ Μούδρου θαθῆως εἰσχωρῶν εἰς τὴν ξηράν. Ἐπὶ δὲ τῆς βορείου πλευρᾶς ὑπάρχει ὁ κόλπος Πουρνιας, τὸν ὁποῖον χωρίζει ἀπὸ τοῦ κόλπου τοῦ Μούδρου ἰσθμὸς τριῶν περίπου μιλίων. Ἐκτείνεται δὲ μετὰ τῶν παραλλήλων 39°, 46' καὶ 40°, 01' ὅρ. πλάτ. καὶ τῶν μεσημβρινῶν 25°, 02'

καὶ 25°, 27'. Ἄνω μῆκους ἀπὸ τοῦ μεσημβρινοῦ τοῦ Γκρήνουιτς. Ἐπὶ τῆς βορείας πλευρᾶς τῆς νήσου ὑπάρχουν τὰ ἀκρωτήρια Πλάκα (Β. Α. ἄκρα) καὶ Μούρτζοφλο ἢ Παλαιόκαστρο (Β. Δ. ἄκρα), ἐπὶ δὲ τῆς νοτίας πλευρᾶς τὰ ἀκρωτήρια Τηγάνι (Ν. Δ. ἄκρα) καὶ Ἁγία Εἰρήνη (Ν. Α. ἄκρα). Ἐνεκα δὲ τῶν πολλῶν κολπώσεων, μικρῶν καὶ μεγάλων, ἡ περιφέρεια τῆς νήσου παρουσιάζει δυσανάλογον ἀνάπτυγμα, φθάνουσα τὰ 140 περίπου μίλλια.

Τὸ ἔδαφος τῆς νήσου εἶναι βουνῶδες καὶ ἠφαιστιογενές, ἐν σχέσει δὲ πρὸς τὰς ἄλλας ἑλληνικὰς νήσους παρουσιάζει τὸ χαμηλότερον ὕψος. Τὸ ὑψηλότερον ὄρος αὐτῆς Σκοπιὰ κείμενον εἰς τὰ Β. Δ. ἔχει ὕψος 470 μ. Ἄλλαι κορυφαὶ εἰς τὸ δυτικὸν τμήμα αὐτῆς εἶναι ὁ Ἅγιος Ἡλίας (374 μ.), ὁ Ἅγιος Ἀθανάσιος (365 μ.) καὶ ὁ Ἅγιος Παῦλος (350 μ.). Εἰς δὲ τὸ ἀνατολικὸν τμήμα ὑψηλότεραι κορυφαὶ εἶναι τὸ Παραδεῖσι (286 μ.) καὶ ἡ Παναγία (273 μ.). Εἰς τὸν ἰσθμὸν ὑπάρχει ὀμαλὸν ὕψωμα, ὁ Μόσυχλος τῶν ἀρχαίων, ὅπου ὑπῆρχε ἠφαιστειον ἐνωρὶς δεσθεέν. Ἄλλαι θέσεις ἠφαιστειώδους ἐνεργείας παρατηροῦνται αἰ κατὰ τὸ δυτικὸν τμήμα θερμοπηγαί.

Ὡς ἐκ τοῦ πεδινῶ ἔδαφους τῆς εἶναι καταλληλοτάτη πρὸς καλλιέργειαν, παράγει δὲ σιτηρὰ, ἔλαιον, ὀπώρας, ὀλίγον οἶνον καὶ κωνόν. Ἐχει μικρὰν κτηνοτροφίαν καὶ ἀξίαν λόγου σηροτροφίαν. Βιομηχανικαὶ ἐγκαταστάσεις δὲν ὑπάρχουν οὔτε ὀρυκτολογικὸς πλοῦτος, πλὴν ὀλίγων θερμοπηγῶν, τῶν ὁποίων ἡ ὑπαρξὶς προδίδει τὸ ἠφαιστιογενές τοῦ ἔδαφους τῆς κατὰ τῆς πολλαχοῦ ἐξορυσσομένης «λημνίας γῆς» ἐχοῦσης λαματικὰς ιδιότητας κατὰ τῶν δηγμάτων τῶν ὄψεων καὶ τῶν πυρετῶν, γνωστοτάτης ἀπὸ τῶν ἀρχαίων ἡδη χρόνων.

Αἱ συγκοινωνίαι τῆς νήσου εἶναι χερσαῖαι καὶ θαλάσσιαι. Καὶ αἰ μὲν πρῶται ἐξυπηρετοῦνται δι' ὀλίγων ἀμαξιτῶν ὁδῶν τῶν ὁποίων σπουδαιοτέρα εἶναι ἡ συνδέουσα τὸ Κάστρον μὲ τὸ Μούδρον, αἰ δὲ δευτεραὶ διὰ τῶν ἀτμοπλοίων τῆς Ἑλληνικῆς ἀκτοπλοίας μετὰ τῶν λιμένων τῆς Ἑλλάδος καὶ διὰ βενζινοπλοίων καὶ ἰστιοφόρων τακτικῶς μετὰ τῆς Μυτιλήνης. Μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς

τὸ 1912 ἡ Λήμνος ἀπετέλεσε τμήμα τῆς Γενικῆς Διοικήσεως Λέσβου. Βραδύτερον δὲ μετὰ τὴν κατάργησιν τῶν Γενικῶν Διοικήσεων (24 Δεκεμβρίου 1914) περιελήφθη εἰς τὸν τότε ἰδρυθέντα νομὸν Λέσβου. Κατὰ δὲ τὴν περίσδον τοῦ διχασμοῦ περιελήφθη εἰς τὴν δικαιοδοσίαν τῆς Προσωρινῆς Κυβερνήσεως Θεσσαλονίκης (1916—1917) καὶ ἀπετέλεσεν ὁμώνυμον Ὑποδιοίκησιν, ἡ ὁποία μετωνομάσθη εἰς Ἐπαρχίαν ἀπὸ τοῦ 1926 καὶ ὡς τοιαύτη παραμένει μέχρι σήμερον. Ἡ Ἐπαρχία Λήμνου περιλαμβάνει τὴν ὁμώνυμον νῆσον καὶ τὴν πρὸς τὰ Ν. Ν. Δ. αὐτῆς κειμένην νησιδα Ἅγιος Εὐστράτιος, ἀριθμεῖ δὲ κατὰ τὴν ἀπογραφὴν τοῦ 1928 24.397 κατοίκους, ἐκ τῶν ὁποίων οἱ 786 ἀνήκουν εἰς τὴν νῆσον Ἅγιος Εὐστράτιος.

Πρωτεύουσα τῆς Λήμνου εἶναι τὸ Κάστρον ἐπὶ τῆς Δ. πλευρᾶς τῆς νήσου ἀριθμοῦσα 3.726 κατοίκους. Ἐκτός τοῦ Κάστρου ἄξιον λόγου κέντρον εἶναι ὁ λιμὴν τοῦ Μούδρου (κάτοικοι: 1795) κείμενον ἐντὸς τοῦ ὁμωνύμου εὐρυτάτου καὶ ἀσφαλτοῦς ὄρμου, ὁ ὁποῖος ὡς ἐκ τῆς γεωγραφικῆς θέσεώς του παρὰ τὸν Ἑλλησποντόν, ἐχρησίμευσεν ὡς ναυτικῆς βάσις τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου κατὰ τοὺς πολέμους τοῦ 1912—1913 καὶ τοῦ συμμαχικοῦ κατὰ τὰς διεξαχθείσας, διαρκοῦντος τοῦ παγκοσμίου πολέμου μεγάλας ἐπιχειρήσεις τῶν Δαρδανελλίων. Ἡ πρωτεύουσα τῆς νήσου ἔχει Γυμνάσιον καὶ δημοτικὸν σχολεῖον ἀρρένων καὶ θηλέων. Δημοτικὰ Σχολεῖα ὑπάρχουν ἐπίσης εἰς ὅλας τὰς κοινότητας αὐτῆς ἀνερχομένας ἐν ὄλῳ εἰς 32.

* * *

Τὸ ὄνομα τῆς νήσου εἶναι ἀρχαιότατον, διασωθὲν μέχρις ἡμῶν ἀναλλοίωτον διὰ μέσου τῶν αἰώνων. Ἀρχαιότατα αὐτῆς ὀνόματα ἐπίσης φέρονται καὶ τὰ : Δίπολις, Αἰθαλία καὶ Ὑψηπύλια. Οἱ ἀρχαιότατοι κάτοικοι αὐτῆς, κατὰ τὸν Ὅμηρον, ὀνομάζονται Σίντιες, παρ' ἄλλων δὲ Σίντιοι, Σάιοι καὶ Σάπιοι (βλ. σχετ. λέξεις). Οἱ βραδύτερον κατοικήσαντες τὴν Λήμνον Μινύαι ἐλέγοντο ὅτι ἦσαν ἀπόγονοι τῶν Ἀργοναυτῶν καὶ τῶν γυναικῶν τῆς νήσου, αἱ ὁποῖαι, ἀσεβήσασαι πρὸς τὴν λατρίαν τῆς Ἀφροδίτης, ἐτιμωρήθησαν διὰ βαρείας δυσσομίας, ἐνεκα τῆς, ὁποίας ἐγκατελείφθη-

σαν ὑπὸ τῶν συζύγων των καὶ συνέζων μὲ ἀιχμαλώτους ἐκ Θράκης. Αἱ Λήμνιοι γυναῖκες τότε, ἐκδικούμεναι τὴν προσβολὴν ταύτην, ἐφόνευσαν ἐντὸς μιᾶς νυκτὸς πάντας τοὺς ἐν Λήμνῳ ἄρρενας, μὴ ἐξαιρουμένων οὐδὲ τῶν πατέρων των καὶ ἐξέλεξαν βασίλισσαν τὴν Ὑψηπύλην (βλ. λέξ.), ἡ ὁποία μόνη ἐξ ὄλων ἔσωσε τὸν γέροντα πατέρα τῆς θόαντα. Ἐκ τοῦ γεγονότος τούτου καὶ ἡ παροιμιώδης ἔκφρασις τῶν ἀρχαίων «Λήμνια κακὰ», λεγομένη ἐπὶ ἀνοσοιοργημάτων.

Οἱ Μινύαι ἐξεδιώχθησαν ἐκ τῆς νήσου ὑπὸ τῶν Ὑρρητῶν, ἀνηκόντων εἰς Πελασγικὴν φυλὴν. Ἐπὶ δὲ τῶν ἱστορικῶν χρόνων εἶχε δύο πόλεις, τὴν Μυρίνην καὶ Ἡφαίστειαν (νῦν Παλαιόπολιν, κειμένην παρὰ τὸν ὄρμον Ἐκατόν Κεφαλές). Ἡ νῆσος, κέντρον σπουδαίων ἠφαιστειογενῶν φαινομένων, συνεπέλα τῶν ὁποίων ἔπαθε πολλά, ἦτο ἀφιερωμένη εἰς τὸν Ἡφαιστον, ὅστις ἐκσφενδονισθεὶς, κατὰ τὴν μυθολογίαν, ἐκ τοῦ Οὐρανοῦ ὑπὸ τοῦ Διὸς ἔθεσεν εἰς τὴν Λήμνον. Ἐν Λήμνῳ ἐτελοῦντό ποτε ἀνθρωποθυσίαι πρὸς τιμὴν τοῦ Ἄρεως, κυρίως ὁμως ἐτιμῶντο μετὰ τοῦ Ἡφαιστοῦ οἱ Κάβειροι (βλ. λέξ.), τῶν ὁποίων τὰ ὀνόματα ἐθεωροῦντο μυστικά. Ἐπὶ τῶν νομισμάτων τῆς Λήμνου εἰκονίζονται προτομή τοῦ Ἡφαιστοῦ, κεφαλὴ Ἀθηνᾶς τῆς Λημναίας μὲ κορινθιακὸν κράνος, κεφαλὴ τοῦ Διὸς, κέρας ἀφθονίας, κριός, γλαῦξ καὶ δύο λαμπάδες παρὰ τὰς ὁποίας ὡς σύμβολα οἱ πῖλοι τῶν Καβείρων. Τὰ ἀρχαιότερα νομίσματα αὐτῆς φέρουν τὰς ἐπιγραφάς : ΗΦΑΙΣΤΙΙ καὶ ΗΦΑ ἢ ΗΦ, τῶν δὲ ρωμαϊκῶν χρόνων : ΗΦΑΙΣΤΙΩΝ.

Κατὰ τὴν μυθολογίαν ὁ Φιλοκτήτης ἐγκατελείφθη εἰς τὴν νῆσον ἐπὶ 12 ἔτη, ἐνεκα κακῶςμου τραύματος κατὰ τὸν πόδα αὐτοῦ, τὸ ὁποῖον ἐθεραπεύθη ὑπὸ τῶν ἐκ Τροίας ἐλθόντων ἰατρῶν : Μαχάωνος καὶ Ποδαλειρίου.

* * *

Ἐπὶ τῶν Μηδικῶν πολέμων ἡ Λήμνος ὑπέκυφεν εἰς τὸν Περσικὸν ζυγόν, ἀπληθευρώθη ὁμως μετὰ τὴν ἐν Σαλαμῖνι ναυμαχίαν ὑπὲρ τοῦ Μιλτιάδου καὶ διενεμήθη εἰς Ἀθηναίους κληρούχους. Ὑπὸ τοὺς Ἀθηναίους οἱ Λήμνιοι ἔλαβον μέρος εἰς ὅλας αὐτῶν τὰς ἐκστρατείας, ὅπως κατὰ τῶν Συρακουσῶν, κατὰ τῆς ἀπροστασίας Λέσβου κτλ.

Τὸ 405 π. Χ. ἐκυρίευσεν αὐτὴν ὁ Λύσανδρος, στρατηγὸς τῶν Σπαρτιατῶν, μετὰ 10 δὲ ἔτη περίπου κατελήφθη τὸ 396 π. Χ. ὑπὸ τοῦ στρατηγοῦ τῶν Ἀθηναίων Κόνωνος.

Μετὰ τὸν Λαμιακὸν πόλεμον ἡ Λήμνος ὑπετάγη εἰς τὸν Ἀντίγονον, κατόπιν δὲ εἰς τὴν ἐξουσίαν τοῦ τελευταίου Φιλίππου, βασιλέως τῆς Μακεδονίας, παρὰ τοῦ ὁποίου ἀφηρέθη ἡ νῆσος παρὰ τῶν Ῥωμαίων καὶ τοῦ συμμάχου αὐτῶν Ἀττάλου, βασιλέως τῆς Περγᾶμου, οἱ ὅποιοι παρεχώρησαν αὐτὴν εἰς τοὺς Ἀθηναίους, παρὰ τῶν ὁποίων πάλιν κατέλαβον αὐτὴν οἱ Ῥωμαῖοι. Τὸ 267 μ. Χ. ἐδηώθη ὑπὸ τῶν ἐπιδραμόντων τὴν νῆσον Γόθων.

.

Ἐπὶ τῶν Βυζαντινῶν χρόνων ἡ Λήμνος ὑπήγετο εἰς τὸ θέμα τοῦ Αἰγαίου Πελάγους, καὶ ἀπετέλει ἰδίαν ἐπισκοπήν. Μετὰ τὴν τετάρτην Σταυροφορίαν ἡ Λήμνος κατελήφθη ὑπὸ τῶν Βενετῶν, οἱ ὅποιοι παρεχώρησαν αὐτὴν τὸ 1204 ὡς τιμᾶριον εἰς τὸν εὐγενῆ οἶκον τῶν Navigajiosi ὑπὸ τοὺς ὁποίους παρέμεινε μέχρι τοῦ 1269, ὁπότε ὁ Δικᾶριος ἀρχηγὸς τοῦ Βυζαντινοῦ στόλου ἐκυρίευσεν αὐτὴν καὶ ὑπήγαγεν ὑπὸ τὸν αὐτοκράτορα τῆς Κωνσταντινουπόλεως Μιχαὴλ τὸν Παλαιολόγον. Ἡ Λήμνος τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἦτο ἐξαιρετικῶς ὠχυρωμένη, τὸ δὲ κύριον κάστρον αὐτῆς κατεῖχετο μετὰ 700 ἀνδρῶν ὑπὸ τοῦ Παύλου Navigajiosi, ὁ ὁποῖος ἔφερεν ἀκόμη τὴν υπερήφανον προσωνομίαν τοῦ μεγάλου δουκός, ἥτοι ναυάρχου τῆς πεισοῦσης Λατινικῆς Αὐτοκρατορίας. Τόσον δὲ κρατερά καὶ πείσμων ἦτο ἡ ἀντίστασις αὐτοῦ, ὥστε ὁ Ἑλληὴν αὐτοκράτωρ προσέφερεν εἰς αὐτόν, ἵνα παραδώσῃ τὸ φρούριον, 60.000 ὑπερπύρων (660.000 δραχ. χρυσ.). Ἄλλ' ἐκείνος ἀπέρριψε μετὰ περιφρονήσεως τὴν πρότασιν. Μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ ἐξηκολούθησεν ἀνθισταμένη ἡ χῆρα του, ἀδελφῆ τοῦ δουκός τῆς Νάξου Μάρκου Β' Σανούδου. Μόνον μετὰ τριετῆ πολιορκίαν ἀπῆλθε, συμπεριλαβοῦσα ὄλον τὸν εἰς τὰς ἀποθήκας αἶτον, τὸν μόλυθον τῆς στέγης τοῦ δουκικοῦ μεγάρου καὶ ὄλας τὰς ἐν τῷ φρουρίῳ ἀποσκευὰς καὶ χρήματα.

Κατὰ τὸν δέκατον πέμπτον αἰῶνα ἡ Λή-

μνος ἀπετέλεσε μέρος τῆς ἡγεμονίας τῶν Γενουησιῶν Γατελούζων τῆς Λέσβου μέχρι τοῦ 1462, ὁπότε περιῆλθον εἰς τοὺς Τούρκους ὁ δὲ Μωάμεθ παρεχώρησεν ταύτην μετὰ τῆς Ἰμβρου εἰς τὸν Δημήτριον Παλαιολόγον, ὅστις ἐκράτησε αὐτὴν εἰς βραχὺ τι χρονικὸν διάστημα.

Ἐπὶ τινὰ καιρὸν ἐδέσποσαν αὐτῆς οἱ Βενετοί, ὅτε τὸ 1475, ὁ Τουρκικὸς στόλος συγκείμενος ἐκ 300 πλοίων ἐπεχείρησε τὴν ἄλυσιν τοῦ ὄχυροῦ καὶ γενναίως ὑπερασπιζομένου κάστρου. Κατὰ τὴν πολιορκίαν ταύτην τῆς ὁποίας ἠγεῖτο ὁ Σουλεϊμάν πασᾶς διεκρίθη ἡ ἥρωϊς τῆς Λήμνου Μαροῦλα. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρός της κατὰ τὴν ἄμυναν τοῦ κάστρου, ἀνέλαβεν αὐτὴ κατὰ τὴν κρισιμωτέραν στιγμὴν τὸν ἀγῶνα καὶ ἡ ἥρωϊκὴ Μαροῦλα ἠδυνήθη νὰ ἀναχαιτίσῃ τὴν ὄρμην τῶν Τούρκων, τεθεῖσα δὲ ἐπὶ κεφαλῆς τῆς γενναίας ἐξόδου τῶν πολιορκουμένων κατώρθωσε νὰ τρέψῃ εἰς φυγὴν τοὺς Τούρκους καὶ νὰ ἐξαναγκάσῃ αὐτοὺς νὰ ἐπιβιασθῶσι τῶν πλοίων των καὶ νὰ ἀποπλεύσουν κακῶς ἔχοντες. Ὁ Βενετὸς ναύαρχος θαυμάσας τὸν ἥρωισμόν τῆς παρθένου Μαρούλας ἐπρότεινεν εἰς αὐτὴν ὡς ἀμοιβὴν της τὸν γάμον μετὰ τινος τῶν ἀρίστων Βενετῶν ἀξιωματικῶν καὶ τὴν προικοδότησιν της ὑπὸ τῆς Βενετικῆς πολιτείας. Ἄλλ' ἡ Λημνία ἥρωϊς ἀπέκρουσε εὐσχήμως τὴν πρότασιν ἀπαντήσασα ὅτι πρὸ παντὸς ἐθεώρει καθῆκον νὰ μάθῃ προηγουμένως ποῖος θὰ ἦτο ὁ μέλλων σύζυγός της, εἰς τὸν ὁποῖον θὰ ἐνεπιστεύετο τὴν τιμὴν καὶ τὴν τύχην της.

Ποῖαι ὑπῆρξαν αἱ περαιτέρω τύχαι τῆς Λημνιαίας κόρης μετὰ τὴν ἥρωϊκὴν ἄμυναν τῆς πατρίδος της καὶ τὴν μετ' οὐ πολὺ ἐπεληθούσαν διὰ συνθήκης παραχώρησιν τῆς Λήμνου ὑπὸ τῶν Βενετῶν εἰς τοὺς Τούρκους παραμένον ἄγνωστοι. Πλὴν δὲ ἄλλων ξένων λογίων καὶ ποιητῶν, οἱ ὅποιοι ἠσχολήθησαν περὶ τῆς ἡρωίδος τῆς Λήμνου, καὶ ὁ ἡμέτερος ποιητῆς Ἀριστομένης Προβελέγγιος κατέστησεν αὐτὴν ὑποκείμενον τοῦ ὑπὸ τὸ ὄνομά της γνωστοῦ δράματος ἡ «Κόρη τῆς Λήμνου». Ἀπὸ τοῦ 1478, πλὴν ἐνὸς ἔτους τοῦ 1656, ὁπότε κατέλαβον ἐκ νέου τὴν νῆσον οἱ Βενετοί, αὕτη ὀριστικῶς παρέμεινε εἰς τὴν

Τουρκίαν μέχρι τοῦ 1912, ὅποτε κατελήφθη ὑπὸ τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου καὶ ἀπετέλεσαν ἕκτοτε μέρος τοῦ Ἑλληνικοῦ Βασιλείου.

(Βιβλιογραφία: Σάθα, Τουρκοκρατημένη Ἑλλάς. Ἱστορικὸν δοκίμιον περὶ τῶν πρὸς ἀποτίναξιν τοῦ Ὀθωμανικοῦ ζυγοῦ ἐπαναστάσεων τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους (1453—1821), Ἀθῆναι 1861, σελ. 29 καὶ ἐξῆς.—Α. Μοσχίδου Ἱστορία τῆς Ἀῆμου, Τεύχος Α'. (Ἀλεξάνδρεια 1607.—Μεγάλη Ἑλλην. Ἐγκυκλοπαιδεία ἐν λέξει: Ἀῆμος).

ΛΗΜΝΟΣ.—Ἀρχαιοτάτη πόλις τῆς δμωνύμου νήσου, ἀναφερομένη ἤδη ὑπὸ τοῦ Ὀμήρου ὡς «ἐκτισμένη» πόλις τοῦ (Θόαντος (Ἰλιάδ. Ε, 230, 281 καὶ Φ, 40).

ΛΗΝΑΙ (Αἶ).—Αἱ σύντροφοι τοῦ Διονύσου, λεγόμεναι καὶ Βάκχαι, Μαινάδες, Θυιάδες, Βαρσάραι κτλ. ἔτρεχον ἀνά τὰ ὄρη ὡς μαινόμεναι με λυμένην τὴν κόμην καὶ φέρουσαι εἰς τὰς χεῖρας θύρσους, κύμβαλα, ὄφεις.

ΛΗΝΑΙΩΣ ἢ ΛΗΝΕΙΓΗΣ (Βάκχος).—Ἐπιθετιὸν τοῦ Βάκχου, ἀπαντῶν εἰς ἐπιγραφὰς τῆς Θράκης. Σημειωτέον ὅτι πλείστων πόλεων Θρακικῶν τὰ νομίσματα φέρουν τὴν εἰκόνα αὐτοῦ, πρᾶγμα μαρτυροῦν τὴν δαφιλή τῆς ἀμπέλου ἀνά τὴν χώραν καλλιέργειαν, γνωστοῦ ὄντως ὅτι οἱ Θραῖκες ἐφημίζοντο ὡς οἰνοπόται. (Θεοφράστου I. 104—, Αἰλιανοῦ, Περὶ φύσεως ζώων III, 15—, Πλάτωνος Νόμοι I, 637.—Ἀθηναίου Δειπνοσοφ. X, 447, Πρὸβλ. καὶ «Θρακικά», τόμ. V, σελ.50).

ΛΗΤΗ.—Ἀρχαιοτάτη πόλις τῆς Μυθρονίας παρὰ τὴν Ἐγνατίαν ὁδόν, τρεῖς ὥρας πρὸς Β. τῆς Θεσσαλονίκης, ἀριστερὰ τοῦ Ἐχεζώρου ποταμοῦ (Γαλλικοῦ), ὀνομασθεῖσα οὕτω, κατὰ τὸν Στέφανον Βυζάντιον, ἀπὸ τοῦ παρ' αὐτὴν ἱεροῦ τῆς Λητοῦς. Τὸ ἔθνικόν Ληταῖος. Γράφεται καὶ Λιτή, κατεστράφη δέ, κατὰ πᾶσαν πιθανότητα, ὑπὸ τοῦ Κασσανδρου μετ' ἄλλων 26 πόλισμάτων τὸ 315 π. X. πρὸς ἰδρυσιν τῆς Θεσσαλονίκης.

Κατὰ τὸν ἐκ Θεσσαλονίκης Ἱστορικὸν Ἰωάννην Καμινιάτην, μία τῶν Ν. Δ. πυλῶν τῆς Θεσσαλονίκης ὠνομάζετο «Λιταλα πύλη». Ἡ Ἱστορία αὐτῆς εἶναι ἐλάχιστα γνωστή. Ἐν τούτοις εἶναι πλουσιωτάτη εἰς νομίσματα, οἱ τύποι τῶν ὁποίων γενικῶς ἀναφέρονται εἰς τὰς ὀργιαστικὰς τελετὰς τῆς λατρείας τοῦ

Βάκχου μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς: ΛΕΤΑΙΟΝ.

Κατὰ τινὰς ἦτο ἀρχαιοτάτη Παιονική πόλις ἀνήκουσα εἰς τοὺς Λιμνοβλοῦς, καθ' ὅσον τὰ νομίσματα αὐτῆς παριστάνοντα Σάτυρον ἀρπάζοντα γυναῖκα, ἀνήκουν εἰς τοὺς Λιμνοβλοῦς. Σώζονται δὲ τῆς Λήτης ἀργυρᾶ νομίσματα πρὸ τοῦ 500 π. χ. ἀπεικονίζοντα ἔμπροσθεν γυμνὸν ἰθυφαλλικὸν Σειληνόν, συλλαμβάνοντα ἀπὸ τῆς χειρὸς γυναῖκα, ἢ Σάτυρον ὀκλάζοντα καὶ δεφόμενον, ὀπισθεν δὲ φέρουν τετράγωνον ἔγκοilon, διηρημένον εἰς 4 τριγωνικὰ μέρη. Μετὰ τὴν ὑποταγὴν τῆς χώρας εἰς τὸν Μέγαν Ἀλέξανδρον, ἡ Λήτη ἔπαυσε νὰ κόπῃ νομίσματα, καθ' ὅσον οὐδὲν τῶν νομισμάτων αὐτῆς εἶναι μεταγενέρον τοῦ 480 π. X. (Head—Σβορώνου, τόμ. Α', σελ. 263—264).

Κατὰ τὸν μεσαιῶνα ἦτο σημαντικὴ πόλις ἔνεκα τῆς θέσεως αὐτῆς δεσποζούσης τῆς μεταξὺ Παγγαίου καὶ Μακεδονίας ὁδοῦ, καλουμένη Λιτή ὑπὸ τῶν βυζαντινῶν συγγραφέων καὶ ἔδρα ἐπισκόπου ὑπὸ τὸν μητροπολίτην Θεσσαλονίκης (Ράλλη καὶ Ποτλῆ, τόμ. Ε', σελ. 478).

* *

Ἐκ τινος ἐκτενεστάτης ἐπιγραφῆς (Μ. Δήμιτσα. Ἡ Μακεδονία, Ἐπιγρ Μυθρονίας, ὑπ' ἀριθμ. 675, σελ. 566 καὶ ἐξῆς,) περιεχούσης ὀλόκληρον ψήφισμα καὶ εὐρεθείσης ἐν τῷ χωρίῳ Ἀεβάτι ἢ Αἰδάτι, πληροφοροῦμεθα ὅτι ἐπέδραμον τὴν Λήτην, οἱ Γαλάται, καὶ ὅτι φονευσθέντος τοῦ στρατηγοῦ τῶν Ρωμαίων Σέξτου Πομπηίου, ἐνίκησεν αὐτοὺς καὶ ἔσωσε τὴν πόλιν, ὁ Ρωμαῖος ταμίης Μάρκος Ἄννιος, υἱὸς τοῦ Ποπλίου. Μετὰ τινὰς ἡμέρας, ἐπιδραμόντες οἱ Γαλάται μετὰ τῶν Μαίδων, Θρακικοῦ λαοῦ, ἐνίκηθησαν καὶ πάλιν. Τότε ἡ Βουλὴ καὶ ὁ Δῆμος τῶν Ληταίων, εὐγνωμονοῦντες διὰ τὴν διπλὴν ταύτην νίκην τοῦ Μάρκου Ἄννίου, ἀνεκήρυξαν αὐτὸν ἄνδρα καλὸν καγαθὸν ὡς εὐεργέτην τῆς Μακεδονίας, ἰδιαιτέρως δὲ τῆς πατρίδος αὐτῶν, καὶ πρὸς τιμὴν του ἰδρυσαν ἱππικὸν ἀγῶνα, τελούμενον κατ' ἔτος. Τὸ γεγονός τοῦτο μὴ ἀναφερόμενον παρ' οὐδενὸς τῶν ἀρχαίων συγγραφέων, ἀνάγεται εἰς τὸ 178 π. X.

Ἐπῆρξε πατὴρ τοῦ Νεάρχου. «τῶν Ἀλεξάνδρου τῷ Μεγάλῳ συστρατευσάντων ὁ δια-

σημότατος». (Στ. Βυζάντιος).

* ΛΙΒΑΔΑ (Βασιλική).—Τὸ νῦν Ἑσκή Σαρὰ τῆς Ἀδριανουπόλεως, τὸ ὅποιον ἔκτισεν ὁ κατακτητὴς τῆς Θράκης Σουλτὰν Μουράτ ὁ Α΄ (1359—1389), ἐπὶ τῆς θέσεως, ὅπου ἡ Βασιλικὴ Λιβάδα τῶν Βυζαντινῶν ἢ Ἄλσος τῶν Κομνηνῶν.

ΛΙΒΥΤΡΩΣ.—Λυβικός λαός. ὅστις μεταναστεύσας ἐκ τῆς Λιβύης εἰς τὴν Θράκην ἀνεμίχθη μὲ τοὺς Θράκας.

* ΛΙΖΙΚΟΙ (Ἐπισκοπή).—Βυζαντινὴ πόλις καὶ μία τῶν ὑπὸ τὸν Μητροπολίτην Ἡρακλείας 17 ἐπισκοπῶν, μνημονευομένη εἰς τὸν ὑπὸ Λέοντος τοῦ Σοφοῦ (886—912) καταρτισθέντα πίνακα τῆς κλιμακῆς τοῦ Πατριαρχικοῦ θρόνου (Ράλλη καὶ Ποτλῆ, τόμ. Ε΄ σελ. 476).

* ΛΙΘΟΠΡΟΣΩΠΟΙ (Ἐπισκοπή).—Μία τῶν ὀκτῶ ἐπισκοπῶν, αἱ ὅποιαι ὑπήγοντο ἐπὶ τῶν χρόνων τῶν Εἰκονομάχων (717—787) εἰς τὴν μητρόπολιν Φιλιππουπόλεως.

Ἰπὸ τὸ ὄνομα Ἰωάννης ἀναφέρεται μητροπολίτης αὐτῆς τὸ 787 κατὰ τὴν Ζ΄ Οἰκουμένην Σύνοδον (Σταμούλη Συμβολὴ εἰς τὴν Ἱστορίαν τῶν Ἐκκλησιῶν τῆς Θράκης, «Θρακικά» τόμ. XVI σελ. 390). Ἡ θέσις αὐτῆς παραμένει ἄγνωστος. («Ἀρχεῖον Θράκης» τόμ. IV, σελ. 4).

ΛΙΘΟΣΩΡΙΑ (τά).—Τοποθεσία τῶν μεσημβρινῶν ὑπηρεσιῶν τοῦ Αἴμου.

Τὸ φθινόπωρον τοῦ 773, ἐνῶ οἱ Βούλγαροι πρέσβεις εὗρισκοντο εἰς Κωνσταντινούπολιν διαπραγματευόμενοι τοὺς ὅρους τῆς εἰρήνης, ὁ ἡγεμὼν αὐτῶν Τελέριγος παρεσκευάζετο νὰ εἰσβάλῃ αἰφνιδιαστικῶς εἰς τὸ Βυζαντινὸν κράτος. Πληροφορηθεὶς τοῦτο ὁ αὐτοκράτωρ Κωνσταντῖνος ὁ Ε΄, συνεκέντρωσεν 80.000 ἀνδρῶν καὶ ἐξεστράτευσεν κατὰ τῶν Βουλγάρων, τοὺς ὁποίους συνήντησεν ἐστρατοπεδευμένους εἰς τὴν τοποθεσίαν Λιθοσωρία. Ἐπιπεσὼν κατ' αὐτῶν (Ὀκτώβριος 773) τοὺς διεσκόρπισεν συλλαβῶν μέγαν ἀριθμὸν αἰχμαλώτων καὶ ἄπειρα δῶρα χωρὶς νὰ χάσῃ οὔτε ἓνα ἄνδρα, μεθ' ὃ ἐπέστρεψεν εἰς Κωνσταντινούπολιν, ὅπου ἐτέλεσε μεγαλοπρεπῆ θρίαμβον.

Ἡ λαμπρὰ αὕτη νίκη τῶν Λιθοσωρίων ὀνομάζεται ὅπως ἀναφέρει ὁ ἱστορικὸς Θεο-

φάνης (Α, 447), «εὐγενής» ἐπειδὴ δὲν ἐχύθη πολὺ χριστιανικὸν αἷμα: «μηδὲ σφαγῆς ἢ ἐκχύσεως χριστιανῶν αἵματος γενομένης».

* ΛΙΚΝΙΑΣ (Ἄκρα).—Ἀκρωτήριο τῆς Εὐρωπαϊκῆς παραλίας τοῦ Βοσπόρου, κατὰ τὴν βορείαν ἔξοδον αὐτοῦ, οὗ μακρὰν τοῦ ὄρου Λυκίων (νῦν Κεριμπτζέ—λιμάν), τὸ σύγχρονον Μπεγλέρ—μπουρνού.

* ΛΙΜΙΣΣΟΣ.—Τοπωνυμία τῆς ἀρχαίας Θράκης, ὅπου τὸ δεύτερον συνθετικὸν—ισσός σημαίνει πόλιν ἢ φρούριον, (Ναΐσος, Αἰγισσός, Σαλμυδησσός, Ἀρρησσός, Ὀδησσός καὶ ἄλλα).

ΛΙΜΝΑΙ (Λι).—Πόλις τῆς Θρακικῆς χερσονήσου, ἀποικία Μιλησίων, κατὰ Ἀναξιμένην τὸν Λαμφακηνὸν παρὰ Στράβωνι (XIV 635). Οἱ κάτοικοί της ὠνομάζοντο Λιμναῖοι ἢ Λιμναῖοι ἐν Χερσονήσῳ. Ἐκεῖτο δὲ εἰς τὴν δυτικὴν ἄκρην τῆς Χερσονήσου, ὅπου ὑπάρχει καὶ σήμερον λίμνη παρὰ τὴν παραλίαν.

Οἱ Λιμναῖοι ἦσαν σύμμαχοι τῶν Ἀθηναίων ἀναφέρονται δὲ εἰς φορολογικοὺς πίνακας τῶν Ἑλληνοταμιῶν, μεταξὺ τῶν καταβαλλόντων εἰς αὐτοὺς τὸν λεγόμενον «Θράκιον φόρον».

ΛΙΜΝΟΣ.—Μακεδῶν τις ἐκ τῆς Χαλάστρας Θρακικῆς πόλεως ἐν Μυγδονίᾳ, ἀναφερόμενος ὑπὸ τοῦ Πλουτάρχου, (Βίος Ἀλεξάνδρου, 49), ὅστις ἀναμιχθεὶς εἰς τὴν κατὰ τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου ἐξυφανθεῖσαν ὑπὸ τοῦ Φιλώτα συνωμοσίαν τὸ 330 π. χ. ἤντο κτόνησε τὴν ὄραν τῆς συλλήψεώς του.

ΛΙΜΩ — Φρούριον τῆς Μοισίας παρὰ τὸν Δούναβιν ἐπισκευασθὲν ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Ἰουστινιανοῦ (Προκ. Περί Κτισμ. IV, 11).

* ΛΙΝΟΣ Ὀνομασία κοιλάδος τινὸς τῆς Εὐρωπαϊκῆς παραλίας τοῦ Βοσπόρου παρὰ τὴν κοιλάδα Λειβάδιον (βλ. λέξ.), ἀπὸ τῆς ὁποίας χωρίζεται δι' ἀποκρήμνου ἀκτῆς, καταληγούσης εἰς τὸν Φαρμακίαν κόλπον (νῦν Θεραπειά).

ΛΙΝΟΣ (δ).—Κατὰ τινὰ τῶν παραδόσεων ἦτο υἱὸς τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ τῆς μουσῆς Καλλιόπης, ὑπῆρξε δὲ πατήρ τῆς μουσικῆς τέχνης εἰς τὸν Ὀρφέα καὶ τὸν Ἡρακλέα, ὑπὸ τοῦ ὁποίου καὶ ἐφονεύθη βληθεὶς διὰ τῆς λύρας.

Κατὰ τινὰ ἄλλην παράδοσιν Θηβαϊκὴν ἦτο

υἱὸς τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ τῆς μούσης Οὐρανίας ἐφονεύθη δὲ ὑπὸ τοῦ πατρὸς του, διότι ἐτόλμησε νὰ συναγωνισθῆ με αὐτὸν εἰς τὴν μουσικὴν τέχνην, ἢ διότι ἀντικατέστησε τὰς ἐκ κλωστῆς λίνου χορδὰς τῆς λύρας διὰ χορδῶν ἐξ ἐντέρων.

Κατὰ τοὺς Ἀλεξανδρινούς χρόνους, ἀπεδόθησαν εἰς τὸν Λίνον καὶ πλείεσται ἄλλαι ἰδιότητες, μεταξύ δὲ καὶ ἄλλων ἐθεωρεῖτο ὡς ἐφευρέτης τοῦ ἥρωικοῦ ἑξαμέτρου καὶ συγγραφεὺς διαφόρων ποιητικῶν ἔργων.

(Christ, Ἱστορ. τῆς Ἑλλην. Λογοτεχνίας μετὰφρ. Λυσ. Χ' Κώνστα, τόμ. Α, σελ. 33, 38 καὶ 209).

ΛΙΟΤΙΤΖΑ.—Βλ. Λίτιτσα.

ΛΙΠΑΕΟΣ (ἦ).—Ἀρχαιοτάτη πόλις τῆς Κρυσσαίας ἐν τῇ Χαλκιδικῇ ἢ ἐπὶ Θράκης ἐπὶ τοῦ Ἡροδότου (VII, 123). Κατὰ τὴν εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐκστρατείαν τοῦ ὁ Ξέρξης (τὸ 480 π. χ.) παρέλαθεν ἐξ αὐτῆς στρατὸν καὶ πλοῖα. Κατὰ Στέφανον τὸν Βυζάντιον, «πόλις Θράκης. Τὸ ἔθνικόν Λιπαῖος».

ΛΙΣΑΙ (Αἰ).—Ἀρχαιοτάτη πόλις τῆς Κρυσσαίας ἐν τῇ Χαλκιδικῇ χερσονήσῳ ἢ ἐπὶ Θράκης ἐπὶ τῶν παραλίῶν τοῦ Θερμαϊκοῦ κόλπου ἀναφερομένη ὑπὸ τοῦ Ἡροδότου (VII, 123) ἀπὸ τῆς ὁποίας ὁ παραπλέων τὰ Χαλκιδικὰ παράλια στόλος τοῦ Ξέρξου παρέλαβε στρατὸν καὶ πλοῖα.

ΛΙΣΣΑΙ (Αἰ).—Πόλις τῆς Θράκης, κειμένη ἀριστερὰ τοῦ Ἑβρου ποταμοῦ, Β. Α. τῆς Βηρυπάρας (νῦν Τατάρ Παζαρτζικ) ἐπὶ τῆς ἀπὸ Σαρδικῆς (Σόφιας) εἰς Φιλιππούπολιν ὁδοῦ. Σήμερον καλεῖται Κίτσιοι.

ΛΙΣΣΟΣ.—Ποταμὸς τῆς μεσημβρινῆς Θράκης ἐν τῇ χώρᾳ τῶν Κικόνων, ὅστις διερχόμενος διὰ τῆς πόλεως Στρώμης ἐξέβαλλε πρὸς δυσμὰς τῆς Μεσημβρίας (νῦν Μάκρης) ἀπέναντι τῆς Σαμοθράκης. Περὶ τοῦ ποταμοῦ τούτου διηγείται ὁ Ἡρόδοτος (VII, 108) ὅτι «οὐκ ἀντέσχε τὸ ὕδωρ παρέχων τῷ Ξέρξῳ στρατῷ, ἀλλ' ἐπέλιπε».

ΛΙΣΤΗ.—Ὄνομα φρουρίου τῆς Δαρδανίας ἐπισκευασθέν, κατὰ τὸν Προκόπιον (Περὶ Κτισμ. IV, 4) ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Ἰουστινιανοῦ τοῦ Α' (527—565).

ΛΙΤΙΤΖΑ (ἦ).—Ἀνωθεσσα κωμόπολις τῆς Β. Θράκης, ἀπέχουσα Ν. Δ. τῆς Ἀδριανου-

πόλεως περὶ τὰ 40 χιλιόμετρα καὶ τέταρτον περίπου τῆς ὥρας τοῦ Ὀρτάκιοι.

Ἀπὸ ἐκκλησιαστικῆς ἀπόψεως ἡ Λίτιτσα καὶ Λιοτίτσα ἀπὸ τοῦ δεκάτου ἤδη αἰῶνος μνημονεύεται ὡς μία τῶν δέκα ἐπίσκοπικῶν ἐδρῶν ὑπὸ τὸν Μητροπολίτην Φιλιππουπόλεως εἰς τὸν ὑπὸ Λέοντος τοῦ Σοφοῦ (886—912) συνταχθέντα πίνακα τῆς κλίμακος τοῦ Πατριαρχικοῦ θρόνου. (Ράλλη καὶ Ποτλῆ, τόμ. V, σελ. 483).

Κατὰ τὸν XIV αἰῶνα, μετὰ τὸν θάνατον Ἀνδρονίκου τοῦ Παλαιολόγου (1341) προήχθη εἰς Μητρόπολιν. Ἐρημωθεῖσα κατὰ τὸν αὐτὸν αἰῶνα ἢ τὸν μετέπειτα, ἐμφανίζεται ὡς ἀρχιεπισκοπὴ ἀλλ' ἄγνωστον πότε. Ἄλλ' ἐρημωθεῖσα καὶ ἀφανῆς γενομένη, ἀποκατέστη καὶ πάλιν εἰς Ἀρχιεπισκοπὴν ἐπὶ Ἰωαννικίου τοῦ Β' τὸ 1652, διατελέσασα τοιαύτη μέχρι τοῦ 1855, ὅποτε ἐπὶ τῆς πατριαρχείας τοῦ Κυρίλλου ΣΤ' ἀνυψώθη εἰς Μητρόπολιν κατέχουσα τὴν 66ην θέσιν ἐν τῇ κλίμακι τοῦ Πατριαρχικοῦ θρόνου. Ὁ μητροπολίτης αὐτῆς ἔφερε τὸν τίτλον τοῦ «Υπερτίμου». Ἐπειδὴ ὁμως ἡ Λίτιτσα ὑπέφερεν ἐκ τῶν ἐπιδρομῶν τῶν Κιρτζαλίδων, ἡ ἔδρα αὐτῆς μετεφέρθη εἰς τὴν γείτονα κωμόπολιν Ὀρτάκιοι, ὅπου καὶ παρέμεινε μέχρι τῆς μεταναστεύσεως τῶν κατοίκων αὐτῆς εἰς τὴν Ἑλλάδα (1914—1922). Τελευταῖος μητροπολίτης αὐτῆς ὑπῆρξεν ὁ Νικόδημος, μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ὁποίου ἐπισυμβάντα ἐν Ἀλεξανδρουπόλει (1 Ἰουνίου 1930) ἡ ἐπαρχία παρέμεινε ἀνευ τιτλοῦχοῦ Ἀρχιερέως. (Μητροπολίτου Γερμανοῦ Σάρδεων, Ἐπισκοπικοὶ κατάλογοι Βορείου Θράκης. εἰς «Θρακικά» Τόμ. VIII, σελ. 146 καὶ ἐξῆς).

* * *

Ἐκ τῆς ἱστορίας τῆς Λιτίτσης ἐλάχιστα γνωρίζομεν. Κατὰ τοὺς μεταξὺ Ἰωάννου ΣΤ' Καντακουζηνοῦ καὶ τοῦ αὐτοκράτορος Ἰωάννου τοῦ Ε' ἐμφυλίους πολέμους, συνετάχθη μετὰ τὸ μέρος τοῦ δευτέρου.

Κατὰ δὲ τὴν κατάκτησιν τῆς Θράκης ὑπὸ τῶν Τούρκων μετὰ τὸ 1360 ἡ Λίτιτσα ἠκολούθησε τὴν τύχην τῶν ἄλλων ἐλληνικῶν περιφερειῶν λεηλατηθεῖσα καὶ ἐρημωθεῖσα παντελῶς καὶ κατ' ἐπανάληψιν.

Καταστραφεῖσα τὸ 1790 ὑπὸ τῶν Κιρτζα-

λίθων, ἀνέλαβε καὶ πάλιν ἀποβάσῃ μίᾳ τῶν ἀνθηροτέρων κωμοπόλεων τῆς Β. Θράκης μέχρι τῶν Βαλκανικῶν πολέμων, ὅποτε διὰ τῆς Συνθήκης τοῦ Βουκουρεστίου παρεχωρήθη εἰς Βουλγαρίαν. (Ν. Ροδοῦνου, ὀλίγα περὶ τῆς Μητροπόλεως Λιτίσης, εἰς «Θρακικά», Τόμ. XII, σελ. 94 καὶ ἐξῆς).

* * *

Ἐν Λιτίση ὑπῆρχον εἰς παλαιότερους χρόνους θερμαὶ ἰαματικαὶ πηγαί, ἐξ οὗ καὶ ἡ τουρκικὴ ὀνομασία αὐτῆς Λιτζια.

Κατὰ τινὰ παράδοσιν, συνέρρεον εἰς τὰς θερμοπηγὰς ταύτας ἐκτὸς τῶν ἄλλων καὶ πολλοὶ Τοῦρκοι ἐκ τῶν χωρίων τῆς Ροδόπης οἱ ὅποιοι ἀναχωροῦντες προέβαινον εἰς παντὸς εἶδους βιαιοπραγίας καὶ πιέσεις κατὰ τῶν κατοίκων. Πρὸ τῆς τῆς τῆς καταστάσεως ἀπεφάσισαν οἱ κάτοικοι τῆς κωμοπόλεως νὰ καταχύσουν τὰς πηγὰς ταύτας, τῶν ὁποίων ἔχνη σώζονται μέχρι σήμερον εἰς τὴν θέσιν καλουμένην «Χριστός».

(Βιβλιογραφία : Ν. Ροδοῦνου, ὀλίγα περὶ τῆς Μητροπόλεως Λιτίσης, εἰς «Θρακικά». Τόμ. XII σελ. 94 καὶ ἐξῆς).

ΛΙΤΡΑΙ.—Μικρὸν βυζαντινὸν χωρίον ἐξῆς τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἡμίσειαν ὥραν περίπου ἀπὸ τοῦ χωρίου Τεπτοηλάρ (Πυροβολητῶν). Κατὰ τὴν παράδοσιν, συνωκίσθη ὑπὸ ἄθιγγάνων, οἱ ὅποιοι ἀσπασθέντες τὸν χριστιανισμόν ἐξελληνίσθησαν σὺν τῷ χρόνῳ. (Πρβλ. Μ. Γεδεών, Παλαιὰς εὐρωπ. Θρακῶν κέντρα, εἰς «Θρακικά», 1936, σελ. 28).

ΛΟΓΓΙΝΙΑΝΑ.—Φρούριον τῆς Ἄνω Μοισίας ἐπὶ τοῦ Δουνάβου, τὸ ὅποτον ἐπισκευάσας ὁ αὐτοκράτωρ Ἰουστινιανὸς ὁ Α' (527—565), ἀνέδειξεν «ἔργον διαφερόντως ἐξαισιον». (Προκοπ. Περὶ Κτισμ. IV, 6, 23).

ΛΟΓΓΟΝ.—Φρούριον τῆς Ἄνω Μοισίας ἐν τῇ περιφερείᾳ Τριαδίτσας (νῦν Σόφιας), τὸ ὅποτον ἀφ' οὗ ἐκυρλεύσεν Βασίλειος Β', ὁ Βουλγαροκτόνος (976—1.025) καὶ ἠχημαλώτισεν δλόκληρον τὴν φρουρὰν του, παρέδωκεν εἰς τὰς φλόγας.

ΛΥΓΙΝΟΣ.—Ποταμὸς τῆς Θράκης, ρέων διὰ τῆς χώρας τῶν Τριβαλλῶν, εἰς τὸν ὅποτον ἐφθασεν ὁ Μ. Ἀλέξανδρος, ὅτε ἐξεστράτευσεν κατ' αὐτῶν τὸ ἔαρ τοῦ 335 π. Χ. Κατὰ τὸν Ἀρριανὸν (Ἀνάβ. Α, 2, 1) ἀπει-

χεν οὗτος «ἀπὸ τοῦ Ἰστρου ὡς ἐπὶ τὸν Αἰμον ἰόντι σταθμοὺς τρεῖς». Ἐνεκα ὁμως τῆς ἀοριστίας τοῦ κειμένου καὶ ἐλλείπει ἄλλον πληροφοριῶν, ὅλαι αἱ ἀπόπειραι πρὸς καθορισμὸν τοῦ ποταμοῦ τούτου ἀπέτυχον.

ΛΥΓΚΟΣ.—Μυθικὸς βασιλεὺς τῶν Σκυθῶν, τοῦ ὁποίου τὴν χώραν ἐπεσκέφθη ὁ Τριπτόλεμος, ὅτε περιοδεύων τὸν κόσμον ἐδίδασκεν εἰς τοὺς ἀνθρώπους τὴν καλλιέργειαν τῶν δημητριακῶν καρπῶν καὶ τὰ ἐξ αὐτῆς ἀγαθὰ. Ὁ Λύγκος ὁμως φθονήσας τὴν δόξαν τοῦ Τριπτολέμου καὶ ἐπιθυμῶν αὐτὸς νὰ θεωρηθῆ ὡς κομιστῆς τῶν δώρων τούτων ἀπεπειράθη νὰ τὸν φονεύσῃ κατὰ τὸν χρόνον τῆς φιλοξενίας. Δὲν ἐπρόφθασεν ὁμως, διότι ἡ Δηὼ (Δημήτηρ) ἢ προστάτις τοῦ Τριπτολέμου μετεμόρφωσεν αὐτὸν εἰς λύγκα, τὸ δμώνυμον ἄγριον θηρίον.

ΛΥΓΟΣ.—Ἡ παλαιότερα, κατὰ Διονύσιον τὸν Βυζάντιον, ὀνομασία τοῦ Βοσπορίου (βλ. λέξ.).

ΛΥΚΙΩΝ (Λιμὴν).—Ἀσφαλέςτατος ὄρμος τῆς Εὐρωπαϊκῆς παραλίας τοῦ Βοσπόρου, κατὰ τὴν βορείαν ἐξοδὸν αὐτοῦ, μεταξὺ Μυρλείου καὶ Ἐφεσίων λιμῆνος (βλ. λέξ.). Ἐπὶ τῆς παραλίας αὐτοῦ ὑπῆρχεν ἄλλοτε ἡ Μονὴ τοῦ Ἁγίου Ταρασίου. Εἶναι τὸ σημερινὸν Κεριμπιτζέ-Λιμάν.

ΛΥΚΚΕΙΟΣ.—Βασιλεὺς τῶν Παιόνων (359—340 π. Χ.) τοῦ ὁποίου σώζονται ἀργυρᾶ τετράδραχμα μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς ΛΥΚΚΕΙΟ ἢ ΛΥΚΚΕΙΟΝ. Ἐν τινὶ ἐπιγραφῇ ἀνακαλυφθεῖση ἐν τῇ Ἀκροπόλει τῶν Ἀθηνῶν, ἀναφέρεται ὡς σύμμαχος τοῦ Κετριπόριος (βλ. λέξ.), βασιλέως τῆς Θράκης, καὶ τοῦ Γράβου τῆς Ἰλλυρίας, κατὰ Φιλίππου τοῦ Μακεδόνα.

* ΛΥΚΟΖΕΙΑ (ἡ).—Πόλις τῆς Θράκης ἀναφερομένη ὑπὸ Στεφάνου τοῦ Βυζαντίου, ἀλλ' ἄγνωστον ποῦ κειμένη. Τὸ ἔθνικόν Λυκόζειος.

* ΛΥΚΟΖΟΣ (ἡ).—Πέλις τῆς Φρυγίας «ἣν ᾤκουν Θράκες Λυκόζειοι». Κατὰ Ξάνθον τὸν Λυδόν, παρὰ Στεφάνῳ Βυζαντίῳ, ὅστις γράφει αὐτοὺς διὰ τοῦ ξ καλῶν αὐτοὺς Λυκοξίτας, ἡ πόλις κατεπονίσθη.

ΛΥΚΟΣ.—Ὄνομα ἀρχαιοτάτης θεότητος ἐκ Θράκης προσελθούσης καὶ καθ' ἕπασαν τὴν Ἑλλάδα εἰσαχθείσης. Ταυτίζεται πρὸς τὸν Δία ἢ τὸν Ἀπόλλωνα.

ΛΥΚΟΣ.—Ποτάμιον χειμαρρῶδες τοῦ Βυζαντίου, τὸ ὁποῖον ρέον ὑπὸ τὴν πόλιν, ἐκβάλλει εἰς τὴν Δαρσίαν Πύλιν. Εἰς τὸ ποτάμιον τοῦτο, τὸ ὁποῖον Ἀναγνώστης Θεόδωρος ὀνομάζει Λευκόν, λέγει ὅτι ἀπέθανεν ὁ αὐτοκράτωρ τοῦ Βυζαντίου Θεοδόσιος ὁ Νεώτερος, ἐξεληθὼν εἰς κυνήγιον (Σκαρλ. Βυζαντίου, Κων]πολις, τόμ. Α', σελ. 400). Κατὰ τινὰς εἶναι ὁ εἰς τὸν Κεράτιον κόλπον ἐκβάλλων Κεάτ-χανέ.

* **ΛΥΚΩΝΑΙΟΣ** ἢ **ΛΥΚΩΝΕΥΣ.**—Ὁ κάτοικος τῆς Θρακικῆς πόλεως Λυκῶνης (βλ. λέξ.).

ΛΥΚΩΝΗ.—Πόλις τῆς Θράκης, ἀναφερομένη ὑπὸ Στεφάνου τοῦ Βυζαντίου, ἀλλ' ἄγνωστον ποῦ κειμένη. Ὁ κάτοικος αὐτῆς: Λυκωναῖος ἢ Λυκωνεύς.

ΛΥΣΙΜΑΧΕΙΑ.—Πόλις τῆς Θρακικῆς Χερσονήσου κειμένη ἐπὶ τοῦ ἰσθμοῦ ὅστις ἐνώνει τὴν Χερσόνησον μετὰ τῆς Θράκης. Τὸ ἐθνικὸν Λυσιμαχεύς. Ἰδρύθη δὲ ὑπὸ τοῦ Λυσιμάχου, τὸ 309 π. Χ. ὅστις βασιλεὺς γενόμενος τῆς Θράκης, ἀνέδειξε πρωτεύουσαν τοῦ κράτους του. Ἐν Λυσιμαχείᾳ ἐτάφη ὁ Λυσιμαχος ὑπὸ τοῦ υἱοῦ του Ἀλεξάνδρου, ἀνεγείραντος εἰς αὐτὸν μεγαλοπρεπῆς μνημεῖον, μετὰ τὸν θάνατόν του ἐν τῇ μάχῃ τοῦ Κόρου (Κύρου) πεδίου τὸ 281 π. Χ.

Ταύτην εἶχεν ὡς ἔδραν του κατὰ τὴν ὀλιγοχρόνιον βασιλείαν του καὶ ὁ ἀνακηρυχθεὶς βασιλεὺς τῆς Θράκης καὶ βραδύτερον τῆς Μακεδονίας, μετὰ τὴν δολοφονίαν τοῦ Σελεύκου 280 π. Χ.) Πτολεμαῖος ὁ Κεραυνός.

Κατὰ τὴν ἐπιδρομὴν τῶν Γαλατῶν (280—279 π. Χ.) κατελήφθη ὑπὸ τῶν γαλατικῶν σιφῶν, ἀλλὰ κατὰ τὸ 278—279 περιήλθεν εἰς τὸν βασιλέα τῆς Μακεδονίας Ἀντίγονον τὸν Γονατῆν, μετὰ τὴν παρ' αὐτὴν περιφανῆ νίκην του κατὰ τῶν Γαλατῶν. Βραδύτερον,

κατὰ τὸν λεγόμενον δεῦτερον συριακὸν πόλεμον (258—249 π. Χ.) ἢ Λυσιμάχεια, καθὼς καὶ ὀλόκληρος ἡ μεσημβρινὴ Θράκη, ἀπὸ τῆς Μακεδονίας μέχρι τοῦ Βυζαντίου περιήλθον εἰς τοὺς Σελευκίδας καὶ ἀπὸ τούτων εἰς τοὺς Πτολεμαίους περὶ τὸ 220 π. Χ. περιήλθεν εἰς τοὺς Μακεδόνας ἐπὶ τῆς κυριαρχίας τῶν ὀποίων καὶ κατεστράφη ὑπὸ τῶν Θρακῶν κατὰ τὸν μεταξὺ Φιλίππου τοῦ Ε' καὶ Ρωμαίων πόλεμον. Ἀνακτισθεῖσα κατὰ τὸ 196 π. Χ. ὑπὸ τοῦ βασιλέως Ἀιτάλου τοῦ Γ', περιήλθε μετὰ τὴν ἐν Μαγνησίᾳ ἤττιαν τούτου ὑπὸ τῶν Ρωμαίων εἰς τοὺς Περγαμηνοὺς, συμμάχους τῶν Ρωμαίων, ἀλλὰ μετὰ τινὰ ἔτη (144 π. Χ.) κατεστράφη καὶ πάλιν ὑπὸ τῶν Θρακῶν. Φαίνεται ὅμως ὅτι δὲν ἐξηφανίσθη, ἀλλὰ διετέλει ἐν παρακμῇ, κατὰ τοὺς ρωμαίκοὺς χρόνους, διατηρηθεῖσα καὶ κατὰ τοὺς Βυζαντινοὺς, ὅτε μάλιστα καὶ ὠχυρώθη, διὰ τὸ ἐπικρατεῖν τῆς θέσεώς της ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Ἰουστινιανοῦ (527—565).

Ἡ Λυσιμάχεια εἶχεν ἀποβῆ ἐπὶ Λυσιμάχου τὸ κυριώτερον τῶν εὐρωπαϊκῶν νομισματοκοπιῶν ἔκοψε δὲ καλλιτεχνικώτατα νομίσματα, τῶν ὁποίων σώζονται μόνον χαλκᾶ νομίσματα τῶν ἐτῶν 280—220 π. Χ. Ἐμπροσθεν φέρουν κεφαλὴν Λυσιμάχου ἢ Ἡρακλέους νεαροῦ ἢ Δήμητρος μετὰ καλύπτρας πυργαφόρου ἢ Ἀθηνᾶς ἢ Ἐρμοῦ ἢ λέοντος, ὀπισθεν δὲ λέοντα ἢ κεφαλὴν λέοντος, ἢ Ἄρτεμιν, κρατοῦσαν δᾶδας, ἢ Νίκην κρατοῦσαν στέφανον, ἢ στέφανον σταχῶν ἢ στάχυν μετὰ τὴν ἐπιγραφὴν ΛΥΣΙΜΑΧΕΩΝ.

ΛΥΣΙΣΤΡΑΤΟΣ.—Ὁλόνθιος, προδώσας τὴν πατρίδα του εἰς τὸν στρατηγὸν τῶν Λακεδαιμονίων Βρασίδαν τὸ 424 π. Χ. (Θουκυδ. IV, 116.—Διόδ. Σικελ. XII, 68).

M

ΜΑΓΓΑΛΟΙ (οἱ) — Λαὸς Ταταρικὸς κατοικήσας κατὰ τὸν ἕκτον μ. Χ. αἰῶνα τὴν Μικρὰν Σκυθίαν (Scythia Minor), τὴν σημερινὴν Δοδρουτσᾶν, ἐξ οὗ καὶ τὸ νεώτερον ὄνομα τῆς πόλεως Καλλιπίας Μγγγάλια.

ΜΑΓΓΑΝΑ (τὰ).—Παλάτιον ἐν Κωνσταντινουπόλει, κτισθὲν ἢ ἀνακαινισθὲν ἴσως ὑπὸ

Βασιλείου τοῦ Μακεδόνα (866—886), λαβὼν τὸ ὄνομα ἀπὸ τοῦ παρ' αὐτὸ πύργου καὶ τῆς ἀποθήκης πολεμικῶν μηχανῶν. Ἐκεῖτο δὲ ἐν τῇ πρώτῃ ρεγιῶνι, παρὰ τὴν Μονὴν τῶν Μαγγάνων, πιθανὸν μεταξὺ τοῦ Σερετζῆ Ἰσκελεσί καὶ τοῦ Σεράϊ Μπουρνού, ἢ καὶ ἐπ' αὐτοῦ, καθ' ὅσον εἶναι γνωστὸν ὅτι

ἀπ' αὐτῶν ἐξετίνατο εἰς τινὰ πύργον κατὰ τὴν ἀπέναντι παραλίαν τοῦ Γαλατᾶ, προσδεδεμένη ἄλυσις, διὰ τῆς ὁποίας οἱ Βυζαντινοὶ ἐξησφάλιζον τὸν Κεράτιον κόλπον ἀπὸ τῶν ἀπὸ θαλάσσης ἐχθρικών ἐπιδρομῶν.

ΜΑΓΓΛΑΒΑ.— Κώμη και τοποθεσία τῶν βυζαντινῶν χρόνων παρὰ τὴν Κωνσταντινούπολιν, μέχρι τῆς ὁποίας ἐπέδραμον τὴν Θράκην τὸ 913 αἰ ὑπὸ τὸν Συμεὼν βουλγαρική ὀρδαί, ἀπειλήσασαι καὶ αὐτὴν τὴν πρωτεύουσαν.

* **ΜΑΓΑΗΣ ἢ ΜΑΓΑΙΟΣ (δ).**— Διάσημος Θραξ τὸ γένος ἀπὸ τοῦ ὁποίου, ὡς ἀναφέρει ὁ Δοῦρις εἰς τὸ περὶ τραγωδίας ἔργον του (παρ' Ἀθηναίῳ, XIV, 636) ὠνομάσθη ἢ «μάγαδις». Μάγαδις δὲ ἦτο ἀρχαῖον ἔγχορδον ὄργανον ἔχον τριγωνικὸν σχῆμα καὶ ὅμοιον πρὸς ἄρπαν. Εἶχε δὲ κατὰ τὸν Ἀθηναῖον 20 χορδὰς διηρημένας εἰς 5 δμάδας, καὶ ἐπαίετο διὰ τῶν δύο χειρῶν. Ὁ ἦχος τῆς ἦτο ἀρκετὰ ἰσχυρὸς καὶ ἦτο εἰς μεγάλην χρῆσιν διὰ τὴν συνοδείαν, δι' ἧ καὶ ὁ Πίνδαρος τὴν ἀποκαλεῖ «ὄργανον συνοδείας».

* **ΜΑΓΚΡΙΩΤΙΣΣΑ.**— Βυζαντινὴ κωμόπολις τῆς Ἀν. Θράκης πρὸς νότον τῆς Βιζύης, ὀνομασθεῖσα οὕτω κατὰ τινὰ παράδοσιν ἐκ βυζαντινῆς τινος εἰκότος καλουμένης «Παναγίας Μεγαριωτίσσης», κομισθείσης ἐνταῦθα πρὸ τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως (1453), ὅπου ἐκτίσθη καὶ μονή, περὶ τὴν ὁποίαν μετοικήσαντες πολλοὶ ἐκ τῶν γειτονικῶν χωρίων, ἀπετέλεσαν τὴν σημερινὴν κωμόπολιν. Ἡ ἐκκλησία τῆς μονῆς διατηρεῖται καθὼς καὶ αἱ τοιχογραφίαι αὐτῆς.

ΜΑΓΝΑΥΡΑΣ (Ἀνάκτορα).— Πολυτελέστατον ἀνάκτορον τῆς Κωνσταντινουπόλεως κείμενον ἐντὸς τοῦ περιβόλου τῶν μεγάλων ἀνακτόρων τοῦ Βυζαντίου, ἰδρυθὲν ὑπὸ Κωνσταντίνου τοῦ Μεγάλου (306—337). Εἰς τὸ μέσον τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς αὐτοῦ ὑψοῦτο μεγαλοπρεπῆς ὁ βασιλικὸς θρόνος, ὁ λεγόμενος «Σολομώντειος», ἐπὶ τοῦ ὁποίου καθήμενος ὁ βασιλεὺς ὑπεδέχετο τοὺς πρέσβεις καὶ ἄλλους ἐπισήμους ξένους, ἐξ' οὗ καὶ τὸ ὄνομα «Μαγναύρα», ἐκ τοῦ λατινικοῦ «magna aula» (μεγάλῃ αὐλή).

Βραδύτερον συνεπλήρωσεν αὐτὸ ὁ Μαυρικίος (582—602) προσθέσας περιφερειακὸν

ἠλιακόν, τὸ στρογγύλον, εἰς τὸ μέσον τοῦ ὁποίου ἔστησε καὶ ἕλιον αὐτοῦ ἀνδριάντα. Εἰς τὸ ἀνάκτορον τοῦτο ἀπέθανεν ὁ αὐτοκράτωρ Τιβέριος τὸ 582, εἰς αὐτὸ δὲ ἀνηγορεύθη αὐτοκράτωρ ὁ γαμβρὸς του Μαυρικίος.

ΜΑΓΝΑΥΡΑΣ (Σχολή).— Οὕτως ἐκαλεῖτο ἢ εἰς τὰ ἀνάκτορα τῆς Μαγναύρας (βλ. λ.εξ.) λειτουργοῦσα ἀνωτάτη σχολὴ κατὰ τὸν ἕνατον αἰῶνα, τελειοποιηθεῖσα ἐπὶ Μιχαὴλ τοῦ Γ' (842—867) ὑπὸ τοῦ Καίσαρος Βάρδα, θεῖου του ἐκ μητρὸς. Χάρις εἰς τὴν σχολὴν ταύτην καὶ τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ Βάρδα, ἤρχισαν νὰ καλλιεργοῦνται καὶ πάλιν τὰ γράμματα καὶ αἱ ἐπιστῆμαι, αἱ ὁποῖαι ὅπως λέγει ὁ Κεδρηνὸς εἶχον παραμεληθῆ καὶ παρακμάσει «τῆ τῶν κρατούντων ἀγροικία καὶ ἀμαθειά».

* **ΜΑΔΙΣ.**— Ἄλλη ὀνομασία τῆς Θρακικῆς πόλεως Μαδύτου (βλ. λ.εξ.).

ΜΑΔΥΤΟΣ (ἦ).— Πόλις τῆς Ἀν. Θρακικῆς παραλίας ἐπὶ τοῦ Ἑλλησπόντου, κειμένη δύο περὶπου μίλλια Ν. Δ. τῆς Σηστοῦ, κατέναντι τῆς Ἀδύδου, εἰς βόρ. πλάτ. 410 καὶ ἀνατ. μῆκ. 500, κατὰ τὸν Πτολεμαῖον (Γεωγρ. Γ, 11, 9) ὑπὸ τοῦ ὁποίου καλεῖται Μάδις. Ἀναφέρεται Μαδυτὸς καὶ Μάδυτος, ἀλλ' ἄγνωστος ἢ προέλευσις τοῦ ὀνόματος. Κατὰ τὸν Σκύμνον (Περὶ ἡγ. 709) ἦτο κτίσμα Λεσβίων.

Ἐνεκα τῆς στρατηγικῆς αὐτῆς θέσεως κατελαμβάνετο ἀλληλοδιαδόχως ὑπὸ τοῦ ἰσχυροτέρου, ἡ δὲ ἱστορία αὐτῆς συνδέεται καθόλου μετὰ τὴν ἱστορίαν τῆς Θρακικῆς χερσονήσου. Διετέλεσε σύμμαχος τῶν Ἀθηναίων, ἡ δὲ μεγαλυτέρα ἀκμὴ αὐτῆς συμπίπτει τὸν IV π. Χ. αἰῶνα, εἰς τὸν ὁποῖον ἀνάγονται τὰ σωζόμενα αὐτῆς νομίσματα.

Κατὰ τὴν ἰδρυσιν τοῦ βυζαντινοῦ κράτους, ἡ Μάδυτος ἦτο ἡ ἀκμαιοτέρα πόλις τοῦ Ἑλλησπόντου, συγκεντρώνουσα ὅλον τὸ ἐμπόριον τῆς Θρακικῆς χερσονήσου, πολὺ πρὶν ἢ ἀναφανῆ ἢ Καλλιπόλις. ἦτις ἀπὸ τοῦ X αἰῶνος καὶ ἐντεῦθεν ἐπεσκέασεν ἐντελῶς αὐτήν. Κατὰ τὸν μέσον αἰῶνα διατελεῖ σχεδὸν ἐν ἀφανείᾳ, σπανίως μνημονευομένη ὑπὸ τῶν βυζαντινῶν συγγραφέων. Κατὰ τὸν XI αἰῶνα ἀπετέλει ἰδιαίτερον βασιλικᾶτον, δωρηθὲν ὑπὸ Κωνσταντίνου τοῦ Μονομάχου (1024—

1054) εἰς τὸν Μιχαήλ Φελλόν, κατὰ δὲ τὸν XII αἰῶνα μνημονεύεται ὡς τὸ προσφιλέσθαι θέρπειτρον Ἰωάννου Α' τοῦ Κομνηνοῦ.

Ἐπὶ τῶν σταυροφοριῶν, μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Φράγκων, ἢ Μάδυτος μεθ' ὅλης τῆς παραλλίας τῆς Προποντιδίου περιήλθεν εἰς χεῖρας τῶν Ἑνετῶν. Καὶ ἐπανῆλθε μὲν εἰς τὴν κατοχὴν τῶν Βυζαντινῶν ἐπὶ Ἰωάννου τοῦ Βατάτοη (1222—1254), παραμείνασα ὑπ' αὐτοὺς μέχρι τοῦ 1304 μετὰ τῆς Καλλιπόλεως, ἀλλ' ἐδοκίμασεν ἐκ τῶν πρώτων τὰ δευτέρῃ τῆς ἐπιδρομῆς τῶν Καταλανῶν. Φρούραρχος τῆς πόλεως ἦτο ὁ Μαρούλης, τὸν ὁποῖον ὁ ἱστορικός Γεώργιος Παχυμέρης ὀνομάζει «Μέγαν ἄρχοντα» καὶ ὅστις ἐπὶ ἑννέα μῆνας κατῴρθωσε νὰ ἀντισταθῇ μετὰ τῆς ἐξ 700 ἀνδρῶν φρουρᾶς, ἐπιδείξας μεγάλην ἀνδρείαν καὶ στρατηγικὴν ἱκανότητα. Τέλος ὅμως παρεδόθη εἰς τοὺς πολιορκητάς, οἱ ὁποῖοι κατέστρεψαν καὶ ἐλεηλάτησαν τὴν πόλιν. Μετὰ τὴν καταστροφὴν ταύτην, ἀνέλαβε καὶ πάλιν, ἀλλὰ τὸ 1357 κατελήφθη ὑπὸ τοῦ Σολεῦμάν. υἱοῦ τοῦ Ὁρχάν, μετὰ μικρὰν ἀνάκτησιν αὐτῆς ὑπὸ τῶν Ἑνετῶν, κατὰ τὸ 1416, ἐκυριεύθη καὶ πάλιν ὑπὸ τῶν Τούρκων, ὑπὸ τοὺς ὁποίους παρέμεινεν ἕκτοτε.

Κατὰ τὴν Ἑλληνικὴν κατοχὴν τῆς Ἀνατολικῆς Θράκης, ὑπήγετο εἰς τὴν ὁμώνυμον ὑποδιοίκησιν τοῦ νομοῦ Καλλιπόλεως, ἀριθμοῦσα μέχρι τῆς ἀνταλλαγῆς τῶν πληθυσμῶν (1923) περὶ τὰς 2.500 κατοίκους, ἐπιδιδομένους εὐδοκίμως εἰς τὴν γεωργίαν, ἀμπελοργίαν, ἀλιείαν καὶ ἀγγοπλαστικὴν. Κοινῶς ἐκαλεῖτο Μαῦτο ἢ Μαῦδό, ὑπὸ δὲ τῶν Τούρκων Μαῖτο.

Ἐπὶ ἐκκλησιαστικὴν ἐποψίν, κατὰ τὸν ὑπὸ Λέοντος τοῦ Σοφῶ (286—912) καταρτισθέντα «Πίνακα τοῦ πατριαρχικοῦ θρόνου», ἀναφέρεται ὡς ἐδρα μητροπόλεως κατέχουσα τὴν 69ῃν τάξιν. ὑπὸ τὸ ὄνομα Μάδυτα. Κατὰ δὲ τὸν XIV αἰῶνα ἀναφέρεται ὡς ἀπλῆ ἐπισκοπὴ ὑπὸ τὸν Μητροπολίτην Ἡρακλείας, ἄγνωστον ὅμως πότε ὑποβιβάσθησα.

(Βιβλιογρ. Χρυσόστομου Παπαδοπούλου Πατριδογραφία: Μάδυτος ἢ πόλις τῆς Χερσονήσου).

ΜΑΔΥΤΗΝΟΣ.—Ὁ κάτοικος τῆς θρακικῆς

πόλεως Μαδύτου. (βλ. λέξ.).

ΜΑΖΟΥΣΙΑ (Ἄκρα).—Ἀκρωτήριον τῆς θρακικῆς Χερσονήσου. Ἐκ τῆς περιγραφῆς τοῦ Στράβωνος (VII, 331, 52) ταυτίζεται πρὸς τὴν μετὰ τοῦ ἀκρωτηρίου τῆς Ἑλλης καὶ Σεντούλ-Μπάχρ νοτιῶν ἄκραν τῆς χερσονήσου τῆς Καλλιπόλεως. Ἐπὶ τῶν Λατίνων συγγραφέων (Πλιν. IV, 11, 50 καὶ Πομπ. Μέλα Β, 2) Μαστούσια.

* ΜΑΙΔΑΡΟΙ (οἱ).—Λαὸς θρακικὸς ὁ αὐτὸς μὲ τοὺς Μάδους. (βλ. λέξ.).

ΜΑΙΔΙΚΗ.—Χώρα τῆς ἀρχαίας Θράκης, κειμένη εἰς τὰ Β. Α. τῆς Παιονίας, ἣτις διαρρομένη ὑπὸ τοῦ Στρυμόνος καὶ τῶν παραποτάμων αὐτοῦ καὶ περιβαλλομένη Β. Α. ὑπὸ τῶν μεσημβρινῶν ὑπορειῶν τοῦ ὄρους Σκομίου καὶ Ὀρθήλου ἀντιστοιχεῖ περίπου πρὸς τὴν σημερινὴν περιοχὴν τοῦ Μελενοίκου καὶ Πετριτσίου. Οἱ κάτοικοι αὐτῆς ἐκαλοῦντο Μαῖδοι ἢ Μαιδάροι.

Κατακτηθεῖσα ὑπὸ Ρωμαίων ἢ Μαιδικῆ ἀπετέλεσε κατὰ τὸν δεῦτερον μ. Χ. αἰῶνα μίαν τῶν 14 στρατηγιῶν τῆς Θράκης.

Πόλεις αὐτῆς ἀναφέρονται ὑπὸ τῶν ἀρχαίων: ἡ Ἰαμφορίνα, πρωτεύουσα αὐτῶν, ἡ Πέτρα καὶ ἡ Δεσοῦδαθα.

ΜΑΙΔΟΒΙΘΥΝΟΙ.—Λαὸς τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, μετοικήσας ἐκ Θράκης, καὶ ἀποτελούμενος ἀπὸ Μακεδόνας καὶ Βρύγας.

ΜΑΙΔΟΙ, ΜΑΙΔΟΙ' ἢ ΜΑΙΔΑΡΟΙ.—Ἴσχυρὸς καὶ φιλοπόλεμος θρακικὸς λαὸς, κατοικῶν τὴν ἀπ' αὐτῶν κληθεῖσαν Μαιδικὴν (βλ. λέξ.) Ἀυτόνομοι καὶ ἀνεξάρτητοι κατ' ἀρχὰς ὑπὸ ἰδίους βασιλεῖς, πολλάκις ἐπέδραμον τὴν Μακεδονίαν. μέχρις οὗ κατεβλήθησαν ὑπὸ τοῦ Φιλίππου καὶ τοῦ Ἀλεξάνδρου, ἡ δὲ χώρα τῶν ἀπετέλεσε μέρος τοῦ Μακεδονικοῦ βασιλείου.

Ἐπὶ τῶν διαδόχων ἀποσπασθέντες τῆς Μακεδονίας, ἐπέδραμον καὶ πάλιν τὴν Μακεδονίαν, ἀλλ' ἀπελθὼν κατ' αὐτῶν Φίλιππος ὁ Ε' τὸ 211 π. χ. ἐκυριεύσε τὴν πρωτεύουσαν αὐτῶν Ἰαμφορίαν (βλ. λέξ.) καὶ ἐπανέφερεν αὐτοὺς ὑπὸ τὸν Μακεδονικὸν ζυγόν.

Ἐπὶ τῶν ρωμαϊκῶν χρόνων, κηρυχθέντες κατὰ τῶν Ρωμαίων καὶ ὑπὲρ τοῦ Μιθριδάτου VI τοῦ Μεγάλου (120—63 π. Χ.) ἐπέσυραν

τὴν ὄργην τοῦ Σύλλα, ὅστις εἰσβαλὼν εἰς τὴν χώραν τῶν ἐλεηλάτησε καὶ κατέστρεψεν αὐτήν.

ΜΑΙΣΑΔΗΣ. — Βασιλεὺς τῶν Ὀδρουσῶν λαῶν, πατὴρ Σεύθου τοῦ Β' περὶ τὰ 410—405, Μολονότι ἐπεξέτεινε τὸ κράτος του καὶ ἐπὶ τῶν Θυνῶν, Μελανδιτῶν καὶ Τρανιψῶν, ἐξεθρονίσθη διὰ στάσεως, διεδέχθη δὲ αὐτὸν ὁ Μήδουκος ἢ Μήτυκος (Ξενοφ. Κύρ. Ἀνάβ. VII, 2. 32).

ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΗ ΔΥΝΑΣΤΕΙΑ. — Οὕτω καλεῖται ἡ ἐν Βυζαντίῳ μνηρὰ καὶ ἔνδοξος βασιλεία τοῦ οἴκου, τὸν ὁποῖον ἐθεμελίωσε τὸ 867 Βασίλειον ὁ Α', ὁ ἐπιλεγόμενος Μακεδῶν, διότι ἡ πατρίς αὐτοῦ Θράκη ὑπήγετο τότε εἰς τὸ θέμα Μακεδονίας. Κατὰ τὴν περίοδον τῆς δυναστείας ταύτης, ἡ ὁποία διήρκεσε δύο περίπου δλοκλήρους αἰῶνας, ἀπὸ τοῦ 867 μέχρι τοῦ 1.056, ἀνήλθον εἰς τὸν θρόνον τοῦ Βυζαντίου 14 βασιλεῖς καὶ μία βασίλισσα ἄλλοι μὲν ὡς ἀπόγονοι κατ' εὐθεῖαν γραμμὴν τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς δυναστείας Βασιλείου τοῦ Α', ἄλλοι δὲ ὡς ἐπίτροποι τῶν ἀνηλίκων διαδόχων τοῦ θρόνου καὶ ἄλλοι ὡς σύζυγοι τῶν γυναικῶν τῆς δυναστείας ἐκείνης καὶ τέλος εἰς ὡς θετὸς υἱὸς αὐτῆς. Εἶναι δὲ οἱ ἑξῆς :

α.—Βασίλειος Α' (867—896).

β.—Λέων ΣΤ' ὁ Σοφὸς υἱὸς τοῦ προηγουμένου (886—912).

γ.—Ἀλέξανδρος, ἀδελφὸς τοῦ Λέοντος (912—913).

δ.—Κωνσταντῖνος Ζ' ὁ Πορφυρογέννητος υἱὸς Λέοντος τοῦ ΣΤ' (913—959).

ε.—Ρωμανὸς Α' ὁ Λεκαπηνός, ἀνελθὼν εἰς τὸν θρόνον ὡς τοποτηρητῆς κατὰ τὰ ἔτη τῆς ἀνηλικότητος Κωνσταντίνου τοῦ Ζ' (920—944).

στ.—Ρωμανὸς Β' υἱὸς Κωνσταντίνου τοῦ Ζ' (959—963).

ζ.—Νικηφόρος Β' ὁ Φωκᾶς, ἀνελθὼν εἰς τὸν θρόνον ὡς δεῦτερος σύζυγος τῆς χήρας Ρωμανοῦ τοῦ Β' καὶ ὡς ἐπίτροπος τοῦ ἀνηλίκου διαδόχου Βασιλείου Β' (963—969).

η.—Ἰωάννης Α' Τσιμισκῆς, ὡς ἐπίτροπος τοῦ αὐτοῦ ἀνηλίκου Βασιλείου Β' (969. 976).

θ.—Βασίλειος Β' υἱὸς τοῦ Ρωμανοῦ Β', (976—1.025).

ι.—Κωνσταντῖνος Η', ἀδελφὸς τοῦ προηγουμένου (1.025—1.028).

ια.—Ρωμανὸς Γ' ὁ Ἀργυρὸς, σύζυγος τῆς θυγατρὸς τοῦ προηγουμένου Ζωῆς (1.028—1.034).

ιβ.—Μιχαὴλ Δ' ὁ Παφλαγῶν, δεῦτερος σύζυγος τῆς Ζωῆς (1.034—1.041).

ιγ.—Μιχαὴλ ὁ Καλαφάτης, θετὸς υἱὸς τῆς Ζωῆς (1.041—1.042).

ιδ.—Κωνσταντινομάχος, τρίτος σύζυγος τῆς Ζωῆς (1.042—1.055).

ιε.—Θεοδώρα ἀδελφὴ τῆς Ζωῆς (1.055—1.056).

Ἡ λαμπρότης τῆς Μακεδονικῆς δυναστείας διετηρήθη μέχρι τοῦ θανάτου Βασιλείου Β' τοῦ Βουλγαροκτόνου (1.025). Ἐκτοτε ἀρχίζει νὰ θαμβοῦται, μετ' αὐτῆς δὲ καὶ ἡ ἀκμὴ τῆς αὐτοκρατορίας, ἔνεκα τῆς ἀνικανότητος τῶν κατόπιν βασιλευσάντων.

ΜΑΚΕΣΑΤΟΣ. — Ὑνομα θρακικὸν κύριον, κατ' ἐπιγραφὰς εὐρεθείσας ἐν Θράκῃ («Θρακικά» τόμ. VI (1935, σελ. 139, πρβλ. καὶ 1933, σελ. 100).

ΜΑΚΡΗ (Ἦ). — Παράλιος πόλις τῆς Θράκης κειμένη ἀπέναντι τῆς Σαμοθράκης, περὶ τὰ 10 χλμ. πρὸς δυσμὰς τῆς Ἀλεξανδρουπόλεως. Τὸ παλαιὸν τῆς ὄνομα ἦτο Ὁρθογύρεια ἢ Στάγειρα (βλ. λέξ.).

Ἀπὸ τοῦ δεκάτου ἤδη αἰῶνος μνημονεύεται ὡς ἔδρα ἐπισκόπου, ὑπὸ τὸν Μητροπολίτην Τραϊανουπόλεως (Ράλλη καὶ Ποτλῆ τόμ. 6. σελ. 483). Κατεστράφη τὸ 1205 ὑπὸ τοῦ ἡγεμόνος τῶν Βουλγάρων Ἰωάννου τοῦ Σκυλοῦάννου, ὅσοι δὲ τῶν κατοίκων διέφυγον τὴν σφαγὴν, μετεκομίσθησαν εἰς τὴν παραδουνάβειον Βουλγαρίαν.

Ἀργότερον, ὅταν κατεκτίθη ἡ Θράκη ὑπὸ τῶν Λατίνων, διετέλεσεν ὡς βαρωνία τὴν ὁποίαν ὁ αὐτοκράτωρ Βαλδουῖνος ἐδώρησεν εἰς τὸν δούκα τῆς Βουργουνδίας Οὐγωνα (Huges) μετὰ τοῦ βασιλείου τῆς Θεσσαλονίκης καὶ τῶν δαρωνιῶν Αἰνίου καὶ Μαδύτου. Σήμερον εἶναι μικρὰ κωμόπολις, ἀριθμοῦσα περὶ τοὺς 600 κατοίκους (1928).

ΜΑΚΡΟΛ(Ε)ΙΒΑΔΑ. — Τοποθεσία τις μετὰ τὸ Φιλιππουπόλεως καὶ Ἀδριανουπόλεως πρὸς Β. τοῦ Χάσκιοῦ, καλουμένη οὕτως ἀπὸ τοῦ σχήματός της καὶ δμώνυμος κωμόπολις,

γνωστή ὑπὸ τὸ ὄνομα Οὐζουντζόβα. τὸ ὁποῖον τουρκιστὶ σημαίνει «μακρὸν λειβάδιον» ἀπέχουσα δεξιά ἐξ ἴσου ἀπὸ τῆς Ἀδριανουπόλεως καὶ τοῦ Στενιμάχου. Ἐνταῦθα Θεόδωρος Β' ὁ Λάσκαρις, ἐκστρατεύσας κατὰ τοῦ ἡγεμόνος τῶν Βουλγάρων Μιχαήλ τὸ 1256 κατελήφθη ὑπὸ σφοδροῦ χειμῶνος καὶ χιονοθύελλης, ἣτις ἠνάγκασεν αὐτὸν νὰ καταφύγῃ εἰς Στενιμάχον.

ΜΑΚΡΟΝ ΤΕΙΧΟΣ.—Τοῦτο κατὰ τὸν Πτολεμαῖον (Γεωγρ. Γ. 11, 4) ἔκειτο εἰς δόρ. πλάτ. 410, 50 καὶ ἀνατ. μῆκ. 540, 50'. Φαίνεται ὁμοίως ὅτι τὸ Μακρὸν Τεῖχος, καθὼς καὶ αἱ ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ παραλλήλου τιθέμεναι πόλεις: Ἡράκλεια καὶ Πακτύη, ἐσφαλμένως τοποθετοῦνται ὑπὸ τοῦ Πτολεμαίου, διότι ἐκεῖ ὅπου τοποθετεῖται τὸ Μακρὸν Τεῖχος 10 μίλλια πρὸς Ν. τῆς Βισάνθης (Ραιδεστοῦ), ἔκειτο τὸ Νέον Τεῖχος (6λ. λέξ. (Σκύλακος, 68—Στράβ. VII, 31, 55).

Τὸ Μακρὸν τοῦτο Τεῖχος, ἐχώριζε τὸν ἰσθμὸν τῆς Θρακικῆς Χερσονήσου ἀπὸ τῆς ἡπειρωτικῆς Θράκης, ἠγείρε δὲ αὐτὸ ὁ Μιλτιάδης τὸ 560 π. Χ. ἀπὸ Καρδίας μέχρις Πακτύης, ἐπὶ μῆκους 36 σταδίων, ἕνα, ὅπως ἀναφέρει ὁ Ἡρόδοτος (VII, 36,), προστατεύσῃ τὴν Χερσόνησον ἀπὸ τῶν ἐπιδρομῶν τῶν Θρακικῶν λαῶν, ἰδίως δὲ ἀπὸ τῶν γειτόνων αὐτῆς Ἀφυνθίων.

Τὸ τεῖχος τοῦτο κατεστραφέν ἔκτισεν ἐκ νέου ὁ Περικλῆς τὸ 453 π. Χ. (Πλουτάρχ. Περικλ. 19). Βραδύτερον κατεστράφη ὑπὸ Φιλίππου τοῦ Μακεδόνοσ ἀλλ' ἐπεσκευάσθη ὀλίγον μετὰ ταῦτα. Τέλος καὶ τούτου καταστραφέντος, ἀνήγειρεν νέον τεῖχος ὁ Ἰουστινιανὸς (527—565), τοῦ ὁποῖου ἐλάχιστα λείψανα σώζονται παρὰ τὸ Ἐξαμίλιον (Προκ. Περὶ Κτισμ. IV, 10).

Τὸ Μακρὸν Τεῖχος τὸ ὁποῖον ἐσώζετο ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ Πτολεμαίου (β' μ. Χ. αἰών), καὶ τὸ ὁποῖον ἡ Tabula Peutingeriana παρεφθαρμένως ὀνομάζει Mactonteros ἐξετείνεται ἀπὸ τῆς πόλεως Πτελεοῦ, κειμένης παρὰ τὸ στόμιον τοῦ Μέλανος ποταμοῦ, μέχρι τῆς Λευκῆς ἄκρας. Εἰς τὸ μέσον δὲ τῆς μετὰ τῶν δύο τούτων πόλεων ἀποστάσεως, ὑπῆρχε ὄριον τοῦ ὀρίου Διός, ὅστις ἐθεωρεῖτο καὶ τὸ ὄριον τῆς χερσονή-

σου, καὶ οὐχὶ ἡ Ἀγορὰ ὡς διετείνεται ὁ Φιλίππος. (Δημοσθ. Περὶ Ἀλοννήσου. 19—41).

ΜΑΛΓΑΡΑ (Γά).—Ἀκραισιτάτη κωμόπολις τῆς Ἀν. Θράκης, κειμένη πρὸς Δ. τῆς Ραιδεστοῦ, μετὰ τῆς ὁποίας συνδέεται δι' ἀμαξιτῆς ὁδοῦ, καλουμένη τὸ πάλαι Μεγάλη Ἀγορὰ ἢ Μεγαλαγορὰ, ἐξ οὗ κατὰ παραφθορὰν τὸ νεώτερον αὐτῆς ὄνομα.

Ἐπὶ τῆς Ἑλληνικῆς κατοχῆς τῆς Ἀνατ. Θράκης ἦτο ἔδρα ὁμωνύμου ὑποδιοικήσεως τοῦ νομοῦ Ραιδεστοῦ ἀριθμοῦσα 4.379 κατοίκους (1920), μετὰ τῶν ὁποίων καὶ ὀλίγους Ὀθωμανοὺς καὶ Ἀρμενίους ἀσχολομένους εἰς τὴν βυρσοδεφικὴν καὶ τὴν γεωργίαν. Συνετήρει ἀστικὴν σχολὴν, παρθεναγωγεῖον καὶ νηπιαγωγεῖον.

Μετὰ τὴν ἀνταλλαγὴν τῶν πληθυσμῶν (1923) τὸ πλεῖστον ἐγκατεστάθη εἰς τὰ Νέα Μάλγαρα, ἀποτελοῦντα ἰδίαν κοινότητα ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Θεσσαλονίκης τοῦ ὁμωνύμου νομοῦ. Ἀριθμεῖ 1348 κατοίκους (1928) καὶ ἔχει δημοτικὸν σχολεῖον, ταχυδρομεῖον καὶ τηλεφωνεῖον.

ΜΑΜΑΣ (Ἄγιος).—Ἐκτενεστάτη λαγκαδιὰ παρὰ τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἐκτενομένη μετὰ τῆς Ἀπαμείας καὶ Ἀγίου Στεφάνου, καλουμένη ὑπὸ χριστιανῶν καὶ Μωαμεθανῶν Ἄγιος Μάμας. Ὁ τόπος εἶναι καταλληλότατος δι' ἵπποδρομίας ἐνταῦθα δὲ ὑπῆρχον μεγαλοπρεπῆ ἀνάκτορα τῶν βυζαντινῶν αὐτοκρατόρων, ὅπου, ὁ υἱὸς καὶ διάδοχος τοῦ Θεοφίλου, Μιχαήλ Γ' ὁ μέθυσος (812—867) ἠρέσκετο νὰ ἐνδιατριβῇ διασκεδάζων καὶ κυνηγῶν. Ἐπίσης ὑπῆρχε καὶ μεγαλοπρεπῆς ναὸς τοῦ Ἀγίου Μάμαντος. Ἀνάκτορα καὶ ναὸς κατεστράφησαν κατὰ τὴν ὑπὸ τοῦ Συμεῶν, ἡγεμόνος τῶν Βουλγάρων ἐπιδρομῆν.

Πρὸς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς λαγκαδιᾶς ταύτης σώζεται λιθινὴ γέφυρα, στηριζομένη ἐπὶ τριῶν ἀφίδων τῶν βυζαντινῶν χρόνων, φέρουσα ἀναγλύφους ἀετοῦς, σύμβολα τῶν αὐτοκρατόρων. Διὰ τῆς γεφύρας ταύτης διήρχοντο ἐπὶ τῶν βυζαντινῶν χρόνων οἱ ἐκ Κωνσταντινουπόλεως εἰς Ρήγιον μεταβαίνοντες καὶ τανάπαλιν. (Ἄλεξ. Πασπάτη. Τὰ Θρακικὰ Προάστεια τοῦ Βοσπόρου, ἐν Ἑλλ. Φιλ. Συλλόγῳ, τόμ. XII, σελ. 42—Μ. Γε-

θεῶν, ἔγγραφοι λίθοι καὶ κεράμια, ἐν Ἐκκλ. Ἀληθεία, ἔτος ΙΧ, σελ. 405).

MAMANTOS (Ναὸς τοῦ Ἁγίου).—Ναὸς ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐν Εὐλοκέρκῳ χρηματίσας καὶ ὡς Μονή. Ἐκτίσθη ὑπὸ τοῦ Φαρασμάνου εὐνούχου καὶ κοιτωνίτου ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος Ἰουστινιανοῦ τοῦ Α' (527—565) ἀνεκαινίσθη δὲ βραδύτερον ἐπὶ Ἰσαακίου τοῦ Ἀγγέλου. Ἐν τῷ ναῷ τούτῳ ἐτάφη ἡ Κωνσταντία, χήρα τοῦ αὐτοκράτορος Μαυρικίου καὶ θυγάτηρ τοῦ Τιβερίου, φονευθεῖσα μετὰ τῶν θυγατέρων τῆς τὸ 606 ὑπὸ τοῦ τυράννου Φωκᾶ.

MAMANTOS (MONH).—Μονὴ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐν τῇ συνοικίᾳ Ψωμμαθία, ὅπου σήμερον εὐρίσκεται τὸ Κοτζᾶ Μουσταφᾶ πασᾶ—τζαμσεῖ.

Εὐρῶν τὴν μονὴν παρημελημένην τὸ 1147 Γεώργιος ὁ Καπαδόκης, ἀνήγειρε πλουτίσας αὐτὴν διὰ σκευῶν ἱερῶν πολυτίμων, εἰκόνων, βιβλίων καὶ διαφόρων παραρτημάτων.

Ἐπὶ πόσον καιρὸν διετηρήθη ἡ μονὴ αὕτη δὲν εἶναι γνωστὸν. Μέρος τοῦ τυπικοῦ αὐτῆς ἐξέδωκεν τὸ 1896 ὁ ρώσος βυζαντινολόγος Οὐσπένσκις.

MANIANA.—Φρούριον τῆς Δαρδανίας (*Ἄνω Μοισία) παρὰ Προκοπίῳ (Περὶ Κτισμ. IV, 4).

ΜΑΝΙΚΑΒΑ (ἡ).—Πόλις τῆς Θράκης, καταληφθεῖσα μετ' ἄλλων ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Γερμανίας Φρειδερίκου τοῦ Α' (1152—1190) κατὰ τὴν τρίτην Σταυροφορίαν, ὅτε ἐπέδραμε τὴν Θράκην (Πρβλ. Στ. Χ. Σακελλαριάδου. Πόλεις καὶ Θέσμια Θράκης κτλ. σελ. 174).

ΜΑΝΙΜΑΖΟΣ.—Ὄνομα Θρακικὸν ἐπιστήμου τινὸς Θρακός, ἠρωσοποιηθέντος μετὰ θάνατον ἢ δευτερεύοντος τινὸς τοπικοῦ Θρακικοῦ Θεοῦ («Ἀρχεῖον Θράκης» τόμ. VI, σελ. 14).

ΜΑΝΡΟΒΑΛΛΕ.—Φρούριον τῆς Κάτω Μοισίας παρὰ τὸν Ἰστρὸν ποταμὸν (Δούναβιν) παρὰ Προκοπίῳ (Περὶ Κτισμ. IV, 11).

ΜΑΞΕΝΤΙΟΝ (Φρούριον).—Φρούριον τῆς Θράκης ἐν τῇ Κάτω Μοισίᾳ παρὰ τὴν δεξιὰν ὄχθην τοῦ Δουνάβεως πρὸς Ἄν. τῶν Νοθῶν (νῦν Σίστοβα) τὸ ὁποῖον ἐπισκευάσας κατὰ τὸν Προκόπιον (Περὶ Κτισμ. IV, 7,6)

ὁ αὐτοκράτωρ Ἰουστινιανὸς (527—565) ἀνήγειρε καὶ πύργον ἐπ' αὐτοῦ «ἐπεὶ αὐτοῦ προσδεῖν φέτο».

ΜΑΞΙΜΙΑΝΟΥΠΟΛΙΣ.—Πόλις τῆς Δυτικῆς Θράκης, ἡ Μοσυνόπολις τῶν Ρωμαίων, μνημονευομένη ὑπὸ τοῦ Ἀμμιανοῦ Μαρκελίνου: «Rodopa huic adnexa Maximianopolim habet» (XXVII, 4, 12). Τὰ τεῖχη αὐτῆς «τὰ ἐν προδόλοις σαθρὰ γεγονότα» ἐπεσκεύασεν ὁ αὐτοκράτωρ Ἰουστινιανὸς (527—565) κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Προκοπίου (Περὶ Κτισμ. IV, 11, 10). Ἐκκεῖτο δὲ κατὰ τὸν Jirecek, ἐν τῇ πεδιάδι τῆς Κομοτινῆς παρὰ τὸ χωρίον Μοσινί—Καλεσί, ὅπου σώζονται ἐρείπια αὐτῆς.

Τὸ 1255 κατελήφθη ὑπὸ Θεοδώρου Α' τοῦ Ἀγγέλου μετὰ τῆς Εἰρήνης, Γρατζιανῶν καὶ Ἀδριανουπόλεως.

Κατὰ τὸν ἕκτον αἰῶνα ἀναφέρεται ὑπὸ τοῦ Ἰεροκλέους (Συνέκδ. 634) ὡς μία τῶν 7 πόλεων τῆς ἐπαρχίας Ροδόπης, βραδύτερον δὲ ὡς ἔδρα μητροπόλιτος (Ράλλη καὶ Ποτλῆ, τόμ. V σελ. 456).

Κατὰ τὴν κατάκτησιν τῆς Θράκης ὑπὸ τῶν Τούρκων ἐκυριεύθη ὑπὸ τοῦ Ἐδρενός πασσᾶ ἐπὶ τοῦ Σουλτάνου Μουράτ τοῦ Α' (1360—1389). Περὶ τὰ τέλη ὁμοῦ τοῦ δεκάτου ὀγδοῦ αἰῶνος φαίνεται ὅτι ἦτο κατεστραμμένη, διότι ὁ Μελέτιος (Γεωγρ. Τόμ. Γ' σελ. 103) ἀναφέρων αὐτὴν λέγει: «Ἡ δὲ Μαξιμιανούπολις, οὐ σμακρὰν τῆς Βιστονίδος τίθεται. Τανῦν ἐρείπειον».

ΜΑΞΙΜΙΝΟΣ Α'.—Αὐτοκράτωρ τῆς Ρώμης (235—238 μ. Χ.) γεννηθεὶς ἐν Θράκῃ ἐκ γονέων «τὸ γένος ἐνδοξοτάτων καὶ μισοβαρβάρων, ἀπὸ τινος κώμης, ὡς ἐλέγετο, πρότερον μὲν ἐν παιδί ποιμένων...» (Ἡρωδ. VII, 8).

Ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος Σεπτιμίου Σεβήρου προσελήφθη διὰ τὰ σωματικὰ αὐτοῦ προσόντα εἰς τὴν αὐτοκρατορικὴν Αὐλήν, ἐπὶ δὲ τοῦ Ἀλεξάνδρου Σεβήρου ὑπηρέτει εἰς τὴν δευτέραν Τραϊανὴν Λεγεῶνα. Ἀνακηρυχθεὶς αὐτοκράτωρ τὸ 235, μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀλεξάνδρου Σεβήρου, διεξήγαγεν ἐπιτυχεῖς πολέμους κατὰ τῶν Γερμανῶν, Σαρματῶν καὶ Δακῶν, ἐπονομασθεὶς «Γερμανικός», «Σαρματικός» καὶ «Δακικός».

Παρ' ὅλα ταῦτα δὲν κατώρθωσε νὰ ἐξουδετερώσῃ τὴν πρὸς αὐτὸν δυσμένειαν τῆς Συγκλήτου καὶ τοῦ Δήμου, ἰδίως δὲ μετὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ στρατοῦ ὑπὲρ τῶν Γορδιανῶν εἰς τὴν Ἀφρικὴν, ἐπιδοκιμασθεῖσαν ὑπὸ τῆς Συγκλήτου, ἣ ὁποία ἀνεκήρυξε μάλιστα νέους βασιλεῖς τὸν Μάξιμον καὶ Βαλβίνον. Στσιασίας τέλος ὁ στρατὸς αὐτοῦ, τὸν ἐρόννευσε μετὰ τοῦ υἱοῦ του ἐνῶ ἀνεπαύετο εἰς τὴν σκηνὴν του, τὰς δὲ κεφαλὰς των ἀπέστειλεν εἰς Ρώμην. Ὁ Μαξιμίνος ὑπῆρξεν εἰς τῶν σκληροτέρων Ρωμαίων αὐτοκρατόρων.

* ΜΑΡΑΘΩΝΙ'Α.—Πόλις τῆς μεσημβρινῆς Θράκης, οὐκ ἄπωθεν Ἀβδήρων. Τὸ ἐθνικὸν Μαραθωνιάτης. (Στ. Βυζάντιος).

ΜΑΡΓΟΣ (MARGUS).—Μέγας ποταμὸς τῆς Δαρδανίας καὶ Ἄνω Μοισίας, ὅστις πηγάζων ἐκ τῶν ἀνατολικῶν ὑπωρειῶν τοῦ Σκάρδου καὶ δεχόμενος τὰ ὕδατα πολλῶν παραποτάμων, ἐκβάλλει μετὰ ροὴν 425 χγμ. εἰς τὴν δεξιὰν ὄχθην τοῦ Δουνάβειος, ὀλίγα μίλια πρὸς δυσμὰς τοῦ Βιμινακίου (νῦν Κοστολάτς). Ὑπὸ τοῦ Ἡροδότου (IV, 49) καλεῖται Βρόγγος, δεχόμενος τὰ ὕδατα τοῦ Ἄγγρου (νῦν Ibar), ὑπὸ δὲ τοῦ Πτολεμαίου (Γεωγρ. Γ', 9, 3) Μόσχιος καὶ παρ' ἄλλων Βάρνος. Σήμερον καλεῖται Μοράδας.

ΜΑΡΓΟΣ ἢ ΜΑΡΓΟΝ.—Πόλις τῆς Ἄνω Μοισίας, κειμένη παρὰ τὴν συμβολὴν τοῦ Μάργου ποταμοῦ εἰς τὸν Δούναβιν, 25 χλμ. Ἄν. τῆς Σμενδρίας, ὅπου ὁ Διοκλητιανὸς ἐνίκησε τὸν Καρίνον τὸ 284 μ. Χ. Σήμερον καλεῖται Πασσάροβιτς.

* ΜΑΡΙΤΖΑ ἢ ΜΑΡΙΤΣΑ.—Ὄνομασία τοῦ ποταμοῦ τῆς Θράκης Ἐβρου (βλ. λέξ.) ἀναφερομένη διὰ πρώτην φοράν ὑπὸ Ἰσακίου Κομνηνοῦ, εἰς τὸ ὑπ' αὐτοῦ συνταχθὲν τυπικὸν τῆς Μονῆς Θεοτόκου τῆς Κοσμοσωτείρας, τὴν ὁποίαν ἐκτίσεν ἐν Βήρα (νῦν Φέρραι) περὶ τὰ τέλη τοῦ βίου του (1151—1152).

Μετὰ τὸν Ἰσακίον, Γεώργιος ὁ Ἀκροπολίτης, ἱστορικὸς τοῦ δεκάτου τρίτου αἰῶνος, ἀναφέρων τὸν Ἐβρον ποταμόν, λέγει ὅτι κοινῶς ἐκαλεῖτο «χωριτικῆ διαλέκτῳ Μαρίτσα» (Χρονικόν, 33, 35 καὶ 43). Ἀλλὰ τόσον ὁ Ἰσαάκιος ὅσον καὶ ὁ Ἀκροπολίτης,

ἀπλῶς ἀναφέρουν τὸ ὄνομα, χωρὶς τίποτε νὰ προσθέσουν περὶ τῆς νέας ταύτης ὀνομασίας. Οἱ Σλαῦοι ἐτυμολογοῦν τὸ ὄνομα Μαρίτσα ἐκ τοῦ Moritsi ἢ Moravitsi, ὀνόματος σλαυϊκῆς φυλῆς, ἐκ τοῦ mar—mir, τὸ ὁποῖον σημαίνει εἰρήνην, ἡρεμίαν.

Κατὰ τὸν Κ. Μυρτίλον Ἀποστολίδην, πιθανώτερον ὅτι προῆλθεν ἐκ τοῦ ἀρχαίου Θρακικοῦ ὀνόματος Μάρισσος ἢ Μάρις, διὰ τοῦ ὁποῖου οἱ Θράκες ἐκάλουν τοὺς ποταμούς, ἕνεκα τῆς λαμπηδόνας τῆς ἐπιφανείας αὐτῶν. Τὸ θέμα μαρ—σημαίνει λάμπειν (μαρμαίρω, μάρμαρος, μαρμαρυγή).

Ἄλλοι πάλιν ἐτυμολογοῦν αὐτὸ ἐκ τοῦ Ἰνδο-εὐρωπαϊκοῦ ὀνόματος mar=τέλμα, λιμνη, θάλασσα, ὅθεν καὶ τὸ ἐλληνικὸν μύρω (=ρέω), τὸ λατινικὸν mare (=θάλασσα), τὸ γαλλικὸν marais (=τέλμα), τὸ ἀγγλικὸν marsh κτλ. καὶ ἐρμηνεύουν αὐτὸ διὰ τοῦ ρεῦμα, ποταμὸς.

(Πρβλ. Μ. Γεδεών, τὸ Τυπικὸν τῆς Μονῆς τῆς Θεοτόκου τῆς Κοσμοσωτείρας, ἐν τῇ Ἐκκλησιαστικῇ Ἀληθείᾳ ἔτος 18ον, σελ. 112, 144, 188 καὶ ἐξῆς.—Κ. Μυρτ. Ἀποστολίδου, Περὶ Φιλιππουπόλεως, εἰς «Θρακικά», 1928, σελ. 337.—Ἄ. Θ. Σαμοθράκη, Ἐβρος ποταμὸς, εἰς «Θρακικά», τόμ. XII, σελ. 21 καὶ ἐξῆς).

ΜΑΡΚΕΛΛΑ ἢ ΜΑΡΚΕΛΛΑΙ.—Φρούριον τῆς Θράκης ἐν τῇ Κάτω Μοισίᾳ, πολλάκις ἀναφερόμενον ὑπὸ τῶν Βυζαντινῶν συγγραφέων μεταξὺ Γολόης καὶ Διαμπόλεως. Παρὰ τὸ Φρούριον τοῦτο Κωνσταντῖνος Ε' ὁ Κοπρώνυμος (741—775), κατετρόπως τοὺς Βουλγάρους, ἐξαναγκάσας αὐτοὺς νὰ συνθηκολογήσουν. Ἐνταῦθα στρατοπεδεύσαντες οἱ Σκύθαι, συνῆψαν εἰρήνην μετὰ Ἀλεξίου Α' τοῦ Κομνηνοῦ (1081—1118). (Ἄννα Κομνηνή, VI, 6).

Κατὰ τὸν ὄγδοον αἰῶνα μνημονεύεται ὡς μία τῶν ἐπισκοπῶν τῆς Μητροπόλεως Φιλιππουπόλεως, προστεθεῖσα ἐπὶ τῶν χρόνων τῶν Εἰκονομάχων (717—787) μετ' ἄλλων τεσσάρων ἐπισκοπῶν (Βερόης, Λιθοπροσώπου, Δεκαστέρων καὶ Λεβέδου).

Ἡ τοποθεσία αὐτῆς, καθὼς καὶ τῆς Λεβέδου καὶ Δεκαστέρων παραμένει ἄγνωστος.

* ΜΑΡΚΕΛΛΙΑΝΑ (Τά).—Ὄνομα φρουρίου

ἐν Δαρδανίᾳ, ἐπισκευασθέντος ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Ἰουστινιανοῦ τοῦ Α' (527—565) (Προκοπίου Περὶ Κτισμ. IV, 4).

ΜΑΡΚΕΡΩΤΑ.—Δύο φρούρια ἰδρυθέντα ἢ ἀνακαινισθέντα ἐν Θράκῃ ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Ἰουστινιανοῦ (527—565). τῶν ὁποίων τὸ μὲν ἐν ἐκεῖτο ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Αἰμιμόντου τὸ δὲ ἄλλο παρὰ τὸν Δούναβιν (Προκ. Περὶ Κτισμ. IV, 11).

ΜΑΡΚΙΑΝΟΝ (φρούριον).—Φρούριον τῆς Θράκης ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Αἰμιμόντου, τὸ ὅποιον ἐπεσκεύασεν ὁ αὐτοκράτωρ Ἰουστινιανὸς ὁ Α' (527—565) πρὸς ἐξασφάλισιν τῆς χώρας ὑπὸ τῶν ἀπὸ βορρᾶ ἐπιδρομῶν τῶν βαρβάρων (Προκοπ. Περὶ Κτισμ. IV, 11). Ἐκεῖτο δὲ παρὰ τὴν Ἀγγιᾶλον 18 μίλλια Ν. Δ. τῆς Βάρνης, ὅπου τὸ σημερινὸν βουλγαρικὸν χωρίον: Ποταμὸς Δέβνα (βλ. Μαρκιανούπολις).

ΜΑΡΚΙΑΝΟΣ (450—457).—Βασιλεὺς τοῦ Βυζαντίου (450—457) γεννηθεὶς ἐν Θράκῃ τὸ 392. Τὸ 440 ὑπηρετῶν ἐν Καρχηδόνι ὡς γραμματεὺς τοῦ Ἀσπαρ, Γότθου ἀρχηγοῦ μισθοφόρων, ἠχμαλωτίσθη ὑπὸ τοῦ ἐπιδραμόντος τὴν Βόρειον Ἀφρικὴν ἡγεμόνος τῶν Βανδάλων Γιζερίχου. Ἡμέραν τινὰ ἐνθ' μετ' ἄλλων αἰχμαλώτων εὗρίσκετο εἰς τὸ προαύλιον τοῦ μεγάρου τοῦ Γιζερίχου ὅπου ἦσαν ἐκτεθειμένοι εἰς τὰς καυστικωτάτας ἀκτῖνας τοῦ μεσηθρινοῦ ἡλίου, ἐφάνη αἰτὸς τις πετῶν ὑπεράνω τῶν αἰχμαλώτων καὶ τέλος «τὰ πτερὰ διαπετάσας αἶε τε μένων ἐν τῇ αὐτῇ τοῦ χέρος χώρα μόνον τὸν Μαρκιανὸν ἐπισκίαζεν» (Προκόπιος). Ὁ Γιζερίχος παρατηρήσας τοῦτο ἐκ τοῦ παραθύρου, καλέσας τὸν Μαρκιανὸν ἀφοῦ τὸν ὑπεδέχθη εὐμενῶς τοῦ προεῖπεν ὅτι ἀφεύκτως θὰ ἐβασίλευεν ἡμέραν τινὰ τέλος δὲ τὸν ὤρκισε νὰ μὴ κινήσῃ ποτὲ ὅπλα κατὰ τῶν Βανδάλων. Ἐπαυελθὼν εἰς Κωνσταντινούπολιν προσελήφθη εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ βασιλέως Θεοδοσίου τοῦ Β', ἔστις ἀποθνήσκων τὸ 450 ὤρισεν αὐτὸν διάδοχόν του. Οὕτω ἐπηλήθευσεν ἢ προφητεία τοῦ Γιζερίχου. Ἀνακηρυχθεὶς βασιλεὺς ἐνυμφεύθη τὴν Πουλχερίαν, ἀδελφὴν τοῦ Θεοδοσίου.

Πρῶτον αὐτοῦ ἔργον ὑπῆρξεν ἡ περιστολὴ τῶν ἀθθαδῶν ἀξιῶσεων τοῦ Ἀττίλα, ἀρνηθεὶς νὰ καταβάλλῃ εἰς αὐτὸν τὸν ὑπὸ τοῦ

Θεοδοσίου συμφωνηθέντα φόρον ἐκ 2.000 λιτρῶν χρυσοῦ. Μετὰ τὸν διακανονισμὸν τοῦτον, ἐπελήφθη τῶν ἐσωτερικῶν ὑποθέσεων τοῦ Κράτους. Τὸν Ὀκτώβριον δὲ τοῦ 451 προήδρευσε τῆς ἐν Χαλκιδόνι Δ' Οἰκουμένης Συνόδου, ἣτις κατεδίκασε τὴν αἵρεσιν τοῦ Εὐτυχοῦς καὶ τοῦ Νεστορίου, συνάμα δὲ περιέστειλε τὰς ὑπερβασίας τῶν μοναχῶν καὶ ἀπηγόρευσε τὴν ἀνάμειξιν αὐτῶν εἰς τὰ ἐκκλησιαστικὰ καὶ πολιτικὰ ζητήματα. Ἐπίσης περιέστειλε τὴν ὀλεθρίαν ἐπέμβασιν τῶν αὐλικῶν εὐνοῦχων εἰς τὰς ὑποθέσεις τοῦ Κράτους καὶ περιώρισε τὰς καταχρήσεις τῶν δημοσίων ὑπαλλήλων. Ἀποθνήσκων κατέλιπε μεγάλα ποσὰ εἰς τὸ Δημόσιον Ταμεῖον, μολονότι ἀπῆλλαξε τὰς ἐπαρχίας πολλῶν καθυστερουμένων φόρων. Ἐν γένει ἐπέβαλε χρηστὴν διοίκησιν, ἀπέθανε δὲ τὸ 457 ἄτεκνος. Τὸν διεδέχθη Λέων ὁ Α' (457—474). Μαρμαρίνη ἀναμνηστικὴ στήλη ἀνεγερθεῖσα πρὸς τιμὴν του πρὸς Ν. τοῦ περιφύμου ναοῦ τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων, ἀπεκαλύφθη τὸ 1908 κατόπιν τῆς ἐν τῇ συνοικίᾳ ταύτῃ (νῦν Φατῖχ.) συμπύσεως τότε μεγάλης πυρκαϊᾶς.

ΜΑΡΚΙΑΝΟΣ, — Στρατηγὸς Βυζαντινὸς ἐκ Θράκης διακριθεὶς ἐπὶ Λέοντος τοῦ Α' (457—471) τοῦ ὁποῦ ἐνυμφεύθη τὴν θυγατέρα Λεοντίαν. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Λέοντος καὶ τὴν ἀνάρρησιν εἰς τὸν θρόνον τοῦ Ζήνωνος (474—491) δυσαρεστηθεὶς κατ' αὐτοῦ ἐστάσιασε τὸ 481, ἀλλὰ καταπολεμηθεὶς ὑπὸ τοῦ στρατηγοῦ Ἰλλου, ἐχειροτονήθη ἱερεὺς καὶ ἐξωρίσθη εἰς Καππαδοκίαν.

ΜΑΡΚΙΑΝΟΣ. — Στρατηγὸς Βυζαντινὸς ἐκ Θράκης ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ τοῦ Α' (527—565). Διέπρεψεν ὡς διοικητὴς σώματος στρατοῦ ὑπὸ τὸν Βελισσάριον εἰς τὴν κατὰ τῶν Βανδάλων τῆς Καρχηδόνας ἐκστρατείαν τοῦ 534.

ΜΑΡΚΙΑΝΟΥΠΟΛΙΣ ἢ ΜΑΡΚΙΑΝΟΠΟΛΙΣ. — Πόλις τῆς Θράκης ὀλίγον ἀπέχουσα τῆς παραλίης τοῦ Εὐξείνου Πόντου 18 μίλλια Ν. Δ. τῆς Ὀδησοῦ (Βάρνης) ἐπὶ τῆς ὁδοῦ τῆς ἀγούσης εἰς Ἀγγιάλου διὰ τοῦ Αἴμου εἰς τὴν Κάτω Μοισίαν, ἐκεῖ ὅπου διασχίζεται αὕτη εἰς δύο κλάδους, τῶν ὁποίων ὁ μὲν ΒΑ. ἦγεν εἰς Δορύστολον ὁ δὲ ἀνατολικὸς

εἰς Ὀδησσὸν καὶ λοιπὰς πόλεις τοῦ Εὐξείνου,

Ἰδρυθεῖσα ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Τραϊανοῦ (98—117 μ. Χ.) πρὸς τιμὴν τῆς ἀδελφῆς του Μαρκιανῆς, ἀπέβη μία τῶν κυριωτέρων πόλεων τῆς Κάτω Μοισίας. Κατὰ τὸν ἕκτον αἰῶνα ἀναφέρεται ὑπὸ τοῦ Ἱεροκλέους (Συνέκδ. 636) ὡς μία τῶν 7 πόλεων τῆς ἐπαρχίας Μοισίας καὶ πρωτεύουσα αὐτῆς. Ἐπίσης ὑπῆρξε καὶ ἔδρα ἐπισκόπου τῆς ἐπαρχίας Αἰμιμόντου (Ράλλη καὶ Ποτλῆ, Τόμ. V, σελ. 456).

Ἡ πόλις φαίνεται ὅτι πολλάκις κατεστράφη ὑπὸ τῶν ἐπιδραμόντων τὴν χώραν Γότθων τὸ 378 μ. Χ. Ὁχυρωθεῖσα ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Ἰουστινιανοῦ (527—565), πιθανῶς κατεστράφη τελειῶς ὑπὸ τῶν Βουλγάρων τοῦ Ἀσπαρούχ τὸ 672, ἐγκαταλειφθεῖσα ὑπὸ τῶν κατοίκων αὐτῆς.

Ἐν τῇ θέσει αὐτῆς ἀκριβῶς κεῖται σήμερον τὸ βουλγαρικὸν χωρίον: Ποταμὸς Δέβνα, ὡς διεπιστώθη ἐκ διαφόρων ἐρειπίων καὶ τινων ἐπιγραφῶν τοῦ Τραϊανοῦ. Τὸ 1928 ἀνευρέθησαν ἐν αὐτῇ δύο πῖθοι πλήρεις νομισμάτων, ἀνηκόντων πιθανῶς εἰς τὸ δημόσιον ταμεῖον τοῦ Α'—Γ' μ. Χ. αἰῶνος, τῶν ὁποίων τὸ βάρος, πλὴν τῶν ὑπὸ τῶν χωρικῶν κλαπέντων ἀνήρχετο εἰς 289 χιλιογράμματα. Τὸ πλεῖστον μετεκομίσθη εἰς τὸ ἐν Σόφια Μουσεῖον, μέρος δὲ εἰς τὸ ἐν Βάρνη.

ΜΑΡΚΟΣ.—Βυζάντιος τὴν πατρίδα, καταγόμενος ἐκ τοῦ ἀρχαιστάτου γένους τοῦ Βύζαντος τοῦ ἱδρυτοῦ τοῦ Βυζαντίου, παρὰ Φιλοστράτῳ (Βίοι Σοφιστῶν Α. 24). «Μάρκῳ τοίνυν ἦν ἀναφορὰ γένους εἰς τὸν ἀρχαῖον Βύζαντα».

ΜΑΡΣΥΑΣ Ο ΝΕΩΤΕΡΟΣ.—Συγγραφεὺς ἐκ Φιλίππων, υἱὸς τοῦ Κριτοδήμου, ἱερέως τοῦ ἐν αὐτοῖς ναοῦ τοῦ Ἡρακλέους, ἔγραψε «Μακεδονικά» εἰς πολλὰ βιβλία, τῶν ὁποίων τὸ ἕκτον μνημονεύει ὁ Ἀρποκρατίων (Λεξικὸν τῶν 10 ρητόρων ἐν λέξει: Γαληψός). Ἐπίσης ἔγραψε καὶ περὶ τῆς πατρίδος του, κατὰ τὴν μαρτυρίαν τῶν ἀρχαίων. Τοῦ Μαρσίου ἀναφέρονται καὶ ἄλλα συγγράμματα, ὡς λ. χ. «ἀρχαιολογικά» εἰς 12 βιβλία καὶ «μυθικά» εἰς 7 (Ἄθην. Δειπνοσ. Β. καὶ Θ.). Πρὸς διάκρισιν δὲ ἀπὸ Μαρσίου τοῦ Πρεσβυτέρου, τοῦ ἐκ Πέλλης ἱστορικοῦ ὀνομά-

ζεται Μαρσίας ὁ Νεώτερος (Μιστριώτου Ἑλλ. Γραμματολογία. Τόμ. Β' σελ. 151).

MARTINOS.—Στρατηγὸς Βυζαντινὸς ἐκ Θράκης ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ τοῦ Α' (527—565) διακριθεὶς τὸ 534 ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Βελισσάριον εἰς τὴν κατὰ τῶν Βανδάλων τῆς Καρχηδόνας ἐκστρατεῖαν. Ἐπιστρέψας τὸ 535 εἰς Κωνσταντινούπολιν μετὰ τὴν καθυπόταξιν αὐτῶν, ἀπεστάλη ἐπὶ κεφαλῆς ἰσχυροῦ σώματος στρατοῦ εἰς Ἰταλίαν πρὸς ἐνίσχυσιν τοῦ ἐκεῖ μαχομένου Βυζαντινοῦ στρατοῦ ὑπὸ τὸν Βελισσάριον. Διέπρεψεν εἰς τὴν ἄμυναν τῆς Ρώμης, κατόπιν δὲ εἰς τὴν Κεντρικὴν καὶ Βόρειον Ἰταλίαν καὶ τέλος μετὰ τὴν αἰχμαλωσίαν τοῦ ἡγεμόνος τῶν Γότθων Οὐτίλγιδος ἐπανῆλθε μετὰ τοῦ Βελισσαρίου εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Μετ' ὀλίγον συμμετέσχεν ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Βέσσαν εἰς τὴν κατὰ τῶν Περσῶν ἐκστρατεῖαν τὸ 560. Ἀναλαβὼν τὴν ἀρχηγίαν μετὰ τὴν ἀνάκλησιν τοῦ Βέσσα, κατηγγέλη ὑπὸ τοῦ συμμάχου ἡγεμόνος τῶν Λαζῶν Γουβάζης. Τότε ὁ Μαρτίνος ἐκδικούμενος αὐτὸν διὰ τὴν ἀδικον συκοφαντίαν, ἐνήργησε τὴν δολοφονίαν του διὸ καὶ ἀνεκλήθη ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος εἰς Κωνσταντινούπολιν περὶ τὸ 563.

MARTINOS.—Στρατηγὸς Βυζαντινὸς ἐκ Θράκης ἀκμάσας ἐπὶ Τιβερίου (578—582) καὶ Μαυρικίου (582—602). Συμμετέσχεν εἰς τὴν κατὰ τῶν Περσῶν ἐκστρατεῖαν ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Μαυρικίον. Εἰσεβάλων εἰς τὰ ἐνδοτέρα τῆς Περσίας καὶ δηώσας αὐτήν, ἀπήγαγε πλουσιωτάτην λείαν, Ἐπὶ δὲ τοῦ αὐτοκράτορος Μαυρικίου ἔλαβε μέρος εἰς τὴν κατὰ τῶν Ἀβάρων ἐκστρατεῖαν (586), οἱ ὅποιοι εἰσέβαλον εἰς τὴν Μοισίαν. Ἐπιτεθεὶς κατ' αὐτῶν τοὺς ἐνίκησε κατὰ κράτος καὶ διεσκόρπισε τὰς δυνάμεις των

ΜΑΡΩΝ.—Υἱὸς τοῦ Εὐάνθους, ἱερεὺς τοῦ Ἀπόλλωνος ἢ τοῦ Διονύσου ἐν Ἰομάρῳ τῆς Θράκης, ὅστις εὐγνωμονῶν τὸν Ὀδυσσεᾶ διότι ἐφέεσθη αὐτοῦ καὶ τῆς οἰκγενείας του, ὅτε κατέλαβε τὴν πόλιν, ἔδωκεν εἰς αὐτὸν ἀναχωροῦντα πλὴν χρυσοῦ καὶ ἀργύρου καὶ 12 ἀμφορεῖς ἀρίστου οἴνου, διὰ τοῦ ὁποίου ὁ Ὀδυσσεὺς ἐμέθυσε ἀργότερον τὸν Κύκλωπα Πολύφημον (Ὀδυσσ. IX, 197).

Κοτ' ἄλλην παράδοσιν ἦτο υἱὸς τοῦ Οἰνοπίωνος καὶ ἔγγονος ἢ υἱὸς τοῦ Διονύσου (Βάκχου), μεγάλως τιμώμενος ἐν Αἰγύπτῳ συνδεθεὶς μετὰ τοῦ Ὁσίριδος. Ἀκολουθήσας αὐτὸν κατὰ τὴν ἀνά τὸν τότε γνωστὸν κόσμον περιοδεῖαν του, ἐπεσοκέφθη τὴν Θράκην ὅπου παραμείνας ἕνεκα γήρατος, ἐδίδαξεν εἰς τοὺς κατοίκους τὴν καλλιέργειαν τῆς ἀμπέλου, γενόμενος ἰδρυτῆς τῆς πόλεως Μαρωνείας. Ἀπ' αὐτοῦ δὲ ἔλαβε τὴν ὀνομασίαν καὶ ὁ περίφημος κατὰ τὴν ἀρχαιότητα Μαρωνεῖος οἶνος, οὐχὶ δὲ ἀπὸ τῆς πόλεως, ὡς οἱ πλείστοι πιστεύουν.

ΜΑΡΩΝΕΙΑ (ἦ).—Ἀρχαιστάτη πόλις τῆς Ν. Δ. παραλίας τῆς Θράκης ἐν τῇ χώρᾳ τῶν Κικόνων κειμένη παρὰ τὴν Ἰσμαρίδα λίμνην εἰς βόρ. πλατ. 40σ, 40 καὶ ἀνατ. μῆκ. 52σ, 40', κατὰ τὸν Πτολεμαῖον (Γεωγρ. Γ, 11, 2). Κατὰ τινὰς ἦτο ἀποικία Χίων καὶ ἐκαλεῖτο Ὁρθαγύρεια, ἀλλ' ἄγνωστον πότε ἀκριβῶς ἰδρῦθη. Ὁ Ὀμηρος καλεῖ αὐτὴν Ἰσμαρον, ἀπὸ τοῦ Ἰσμάρου ποταμοῦ, ὅστις καὶ Σχοῖνος καλεῖται. Πλὴν τῆς Ὁρθαγορείας ἐκαλεῖτο πρότερον Ἰππαρχία, Κυνόσημα καὶ Κλαζομένη. (Πρβλ. Μελετιού Γεωγρ. Τόμ. Γ' σελ. 55).

Κατ' ἄλλους ἰδρυτῆς αὐτῆς ὑπῆρξεν ὁ Μάρων (βλ. λέξ.) ἐφημίζετο διὰ τὸν περίφημον αὐτῆς οἶνον, τὸν Μαρωνεῖον ὀνομασθέντα οὕτως ἀπὸ τοῦ ἰδρυτοῦ τῆς,

Ἐπὶ τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου καὶ τῶν διαδόχων αὐτοῦ ἡ Μαρωνεῖα μετὰ τῶν γειτονικῶν αὐτῆς πόλεων, κατελαμβάνετο πάντοτε ὑπὸ τοῦ ἰσχυροτέρου. Μέρος τῆς Θράκης, ἰδίως δὲ αἱ περὶ τὴν Μαρωνεῖαν, Αἶνον καὶ Λυσιμάχειαν πόλεις, ἀπὸ τῆς βασιλείας Πτολεμαίου τοῦ Γ' τοῦ εὐεργέτου (247—222 π. Χ.) πᾶσαι ἀνήκον εἰς τοὺς βασιλεῖς τῆς Αἰγύπτου, παρέμειναν δὲ ὑπ' αὐτοῦ μέχρι τῆς εἰς τὸν θρόνον ἀνόδου Πτολεμαίου Ε' τοῦ Ἐπιφανοῦς (205—181 π. Χ.), ὅποτε ἀφῆρέθησαν παρ' αὐτῶν ὑπὸ Φιλίππου τοῦ Ε' βασιλέως τῆς Μακεδονίας (221—178 π. Χ.)

Ἀλλὰ καὶ ἡ κυριαρχία αὕτη τοῦ Φιλίππου δὲν διήρκεσεν ἐπὶ πολὺ, διότι ἠναγκάσθη ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων νὰ καταλείπη αὐτὰς ἐλευθέρως, ἰδίως δὲ τὴν Μαρωνεῖαν καὶ τὴν Αἶνον τὰς ὁποίας εἶχον ὑποσχεθῆ εἰς τὸν

βασιλέα τῆς Περγᾶμου Ἄτταλον, φίλον καὶ σύμμαχόν των. Ἐν τούτοις ἕνεκα πολιτικῶν λόγων, ἠθέτησαν τὰς πρὸς τὸν Ἄτταλον ὑποσχέσεις των, καὶ αἱ ἀνωτέρω πόλεις παρέμειναν ἐλευθεραὶ. Ἴσως δὲ οὗτος εἶναι ὁ λόγος διὰ τὸν ὁποῖον ὁ Πλίνιος ἀποκαλεῖ αὐτὰς ἐλευθέρως. Περὶ τὰ μέσα τῆς δευτέρας π. Χ. ἑκατονταετηρίδος ἀνέκτησεν τὴν αὐτονομίαν αὐτῆς, διε ὑπερίσχυσαν τελειωτικῶς οἱ Ῥωμαῖοι ἐν Ἑλλάδι.

Ἐν Μαρωνεῖᾳ ἐλατρεύετο ὁ Ἀπόλλων καὶ ὁ Διόνυσος, ὡς ἀποδεικνύεται ἐκ τῶν σωζομένων αὐτῆς νομισμάτων, τῶν ὁποίων τὰ ἀρχαιότερα ἀνέρχονται μέχρι τοῦ 500 καὶ 450 π. Χ. φέροντα τὴν ἐπιγραφὴν: ΜΑΡ, ΜΑΡΩΝ, ΜΑΡΩΝΟΣ ἢ ΜΑΡΩΝΙΤΗΣ. Ἐπὶ πολλῶν νομισμάτων αὐτῆς, φέρεται ὡς ἔμβλημα τοῦ Ἀπόλλωνος, ὡς Θεοῦ τοῦ Ἥλιου, ὁ ἵππος, τὸ ἡλιοτρόπιον καὶ ἡ ἀμπελος, ὡς σύμβολον τοῦ Διονύσου. ἦτις ἀναφέρεται εἰς τὸν περίφημον οἶνον αὐτῆς. (Head—Σδορώνου, Ἱστορ. τῶν Νομισμάτων Τομ. Α' σελ. 316).

Ἡ σημερινὴ Μαρωνεῖα ἀπέχει ἡμίσειαν ὥραν περίπου ἀπὸ τῆς παραλίας, κτισθεῖσα τὸ 1513 πρὸς ἀποφυγὴν τῶν συχνῶν πειρατικῶν ἐπιδρομῶν αἱ ὁποῖαι ἐλυμαίνοντο κατὰ τὸν μεσαιῶνα τὰ παράλια.

* * *

Ἐπὶ ἐκκλησιαστικῆν ἐποψίν ἡ Μαρωνεῖα ἐνωρίτατα ἀνεδείχθη εἰς ἀρχιεπισκοπὴν. Οὕτως ἐπὶ Λέοντος τοῦ Σοφοῦ (886—912) φέρεται ὡς ἀρχιεπισκοπὴ κατέχουσα τὴν τρίτην τάξιν τῆς κλίμακος τοῦ πατριαρχικοῦ θρόνου. Ἀργότερον δὲ μετὰ τὸν θάνατον Ἀνδρονίκου τοῦ Παλαιολόγου τοῦ Γ' (1341) καὶ μᾶλλον μετὰ τὸ 1365 ἀνυψώθη εἰς Μητρόπολιν. Ἐπὶ πατριάρχου Ἰωαννικίου τοῦ Β', συμπεριλήφθη τὸ 1646 εἰς αὐτὴν ἡ Θάσος καὶ ἡ Σαμοθράκη, ὁ δὲ μητροπολίτης αὐτῆς φέρει τὸν τίτλον τοῦ υπερτίμου καὶ ἐξάρχου Ροδόπης. Ἡ ἔδρα αὐτοῦ ἀπὸ πολλοῦ εὐρίσκεται ἐν Κομοτινῇ, μετ' αὐτῆς δὲ συνεχωνεύθη καὶ πάλιν τὸ 1932 ἡ προσωρινῶς ἀναδειχθεῖσα κατὰ τὸ 1928 μητρόπολις Θάσου.

(Πάλλη καὶ Ποτλῆ, τόμ. V, σελ. σελ. 475.—Γερμανοῦ, Μητροπολίτου Σάρδεων,

Ἐπισκοπ. κατάλ. κτλ. εἰς «Θρακικά», 1935 σελ. 84 καὶ ἐξῆς).

* * *

Τῆς Μαρωνείας σώζονται πολλοὶ ἀρχαιοτήτες, ἰδίως δὲ ἐπιγραφαὶ (Albert Dumont—Homolle, σελ. 444—447). Τοῦ θεάτρου αὐτῆς ἐσώζοντο μέχρι τοῦ 1906 ἀρκεταὶ κερκίδες. Ἐκτοτε ὁμοίως οὐδὲν ἔχνος αὐτῶν περισσώθη χρησιμοποιοθέντων τῶν λίθων διὰ τὰς ἀνάγκας τῆς κωμοπόλεως ἀφ' ἑνὸς μὲν χάρις εἰς τὴν ἄγνοίαν τῶν κατοίκων, ἀφ' ἑτέρου δὲ εἰς τὴν ἀδιαφορίαν τῆς Τουρκικῆς Κυβερνήσεως. Ἄν δὲ ἐσώζετο τι, τοῦτο διηρπάγη ὑπὸ τῶν Βουλγάρων κατὰ τὸν τελευταῖον Βαλκανικὸν πόλεμον.

ΜΑΡΩΝΙΤΗΣ. — Ὁ κάτοικος τῆς Μαρωνείας (βλ. λέξ.).

ΜΑΣΚΑΣ. — Ὄνομα φρουρίου ἐν Δαρδανία ἐπισκευασθέντος κατὰ τὸν Προκόπιον (Περὶ Κτισμ. IV, 4) ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Ἰουστινιανοῦ τοῦ Α' (527—565).

ΜΑΣΚΟΒΡΙΑ. — Ὄνομα ἀρχαίας Θρακικῆς κώμης, γνωστῆς ἐξ ἐπιγραφῶν («Θρακικά» 1928 σελ. 342).

ΜΑΣΤΕΙΡΑ (ἦ). — Μικρὸν χωρίον τῆς Θράκης, ἀναφερόμενον ὑπὸ τοῦ Δημοσθένους, τὸ ὁποῖον κατεχόμενον ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων κατέλαβε Φίλιππος ὁ Μακεδὼν ἕνεκα τῆς στρατηγικῆς του θέσεως. (Δημοσθ. Περὶ τῶν ἐν Ξερσονήσῳ. 44.—Κατὰ Φιλίππου, IV, 15).

Κατὰ τὸν σχολιαστὴν τοῦ Δημοσθένους ἔκειτο παρὰ τὸν Στρυμόνα καὶ τὴν Ἀμφίπολιν, ἄγνωστον ὁμοίως ποῦ ἀκριβῶς.

* **ΜΑΤΙΟΠΟΛΙΣ.** — Παλαιότερον ὄνομα τῆς Διονυσοπόλεως (βλ. λέξ.) ἣτις «πρῶτον ὠνομάζετο Κρουνοὶ διὰ τὰς τῶν ἐγγύς ὑδάτων ἐκρῦσεις· ἔπειτα δὲ μετωνομάσθη Ματιόπολις (Ἄων. Περὶ πλ. Εὐξ. Πόντου, 78).

* **ΜΑΤΟΑΣ (δ).** — Παλαιοτέρα ὀνομασία τοῦ Ἰστρουποταμοῦ (Δουνάβεως) κατὰ τὸν Στέφανον Βυζάντιον, ὅτι «συμφορᾶς τοῖς Σκύθαις ἐπιπεσοῦσης οὕτω ἐκλήθη». (βλ. Δανούβιος).

ΜΑΤΡΩΝΗΣ (Ἰσθμίας μονή). — Μία τῶν ἐπισημοτέρων Μονῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως κτισθεῖσα περὶ τὰ τέλη τοῦ πέμπτου αἰῶνος ὑπὸ τῆς Ματρώνης, μοναχῆς ἐκ Πέργης τῆς

Παμφυλίας παρὰ τὴν μονὴν τοῦ Βασιανοῦ. Ἀπετελεῖτο δὲ ἀπὸ μέγα τριώροφον κτίριον, τῶν ὁποίων τὸ ἰσόγειον ἐχρησίμευεν ὡς νεκροταφεῖον.

ΜΕΓΑΛΑ ΤΕΙΧΗ. — Τεῖχος τῆς Κωνσταντινουπόλεως, κτισθὲν ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Ἀναστασίου τοῦ Α' κατὰ τὸ ἔτος 507 ἢ 512, πρὸς ἐξασφάλισιν τῆς πρωτευούσης ἀπὸ τῶν ἐχθρικών ἐπιθέσεων. Ἐξτείνετο ἐπὶ μήκους 45 χλμ. καὶ ἤρχιζεν ἀπὸ τοῦ μεταξὺ τῶν σημερινῶν Πόδημα καὶ Ὀρμανλῆ σημείου. ἀφοῦ δὲ διηυθύνετο πρὸς νότον ἔφθανε μέχρι τῆς Σηλυμβρίας ἐπὶ τῆς Προποντιδος. Τὸ τεῖχος τοῦτο ἢ ἄλλως Ἀναστασιανὸν καλούμενον, εἶχεν ὕψος 5 μέτρα καὶ πᾶχος 3 μ. 50, ἐνισχύετο δὲ μὲ πύργους τετραγώνους καὶ στρογγύλους, εἰς τὸ ἔσωτερικὸν μὲ διάφορα καστέλλια.

* **ΜΕΓΑΛΗ ΑΓΟΡΑ ἢ ΜΕΓΑΛΟΓΟΡΑ,** — Πόλις τῆς Ἀν. Θράκης, ταῦτιζομένη μὲ τὴν σημερινὴν κωμόπολιν Μάλγαρα, (βλ. λέξ.) τῆς ὁποίας τὸ ὄνομα κατὰ πᾶσαν πιθανότητα φαίνεται παραφθορὰ τοῦ παλαιοῦ ἐνόματός της. (Μελετ. Γεωγρ. Τόμ. Γ'. σελ. 104).

ΜΕΛΑΝΔΙΤΑΙ. — Λαὸς Θρακικὸς κατοικῶν τὰ δυτικὰ παράλια τοῦ Εὐξείνου Πόντου ἀναφερόμενος ὑπὸ τοῦ Ξενοφῶντος μετὰ τῶν Θυνῶν καὶ Τρανιῶν. τῶν ὁποίων ἐδασίλευεν ὁ Μαισάδης. (Κύρ. Ἀνάδ. VII, 2, 32).

ΜΕΛΑΝΤΙΑΣ. — Ἀρχαία πόλις τῆς Θράκης κειμένη σχεδὸν εἰς τὰ πρόθυρα τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἀπὸ τῆς ὁποίας ἀπείχε περὶ τὰ 140 στάδια καὶ παρὰ τὸν Μέλανα ποταμὸν (Ἀγαθ. Ἱστορ. V, 14).

Ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Ἰουστινιανοῦ τὸ 558 ὁ Ζαβεργάν, ἡγεμὼν τῶν Κοτριγούρων Οὐννων πληροφορηθεὶς τὴν κακὴν κατάστασιν τοῦ τεύχους τοῦ Ἀναστασίου καὶ τὴν ἐγκατάλειψιν τῶν ἀμυντικῶν θέσεων, προχώρησεν ἐπὶ κεφαλῆς 7.000 ἰππέων καὶ ἔφθασεν ἄνευ σχεδὸν κωλύματος εἰς αὐτὰ τὰ πρόθυρα τοῦ Βυζαντίου, καταστρέφων τὴν ὑπαιθρον χώραν καὶ ἐστρατοπέδευσε παρὰ τὸν Μέλανα ποταμὸν καὶ τὴν Μελαντιάδα. Ἐπελθὼν ὁμοίως κατ' αὐτοῦ ὁ γηραιὸς Βελισσάριος ἠνάγκασε τὸν Ζαβεργάνα

ἀποχωρήσῃ κατόπιν μεγάλων ἀπωλειῶν. (*Α-γαθ. V, 12 καὶ ἐξῆς).

*Ἐπίσης πρὸ τῆς Μελαντιάδος ἐστρατοπέδευσαν οἱ Ἄβαροι τὸ 625 ὅταν ἐπῆλθον κατὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐν συνδυασμῷ μετὰ τῶν μέχρι Χαλκηδόνος κατελθόντων Περσῶν.

ΜΕΛΑΣ (Κόλπος). — Κόλπος τῆς μεσημβρινῆς Θράκης, σχηματισθεὶς ὑπὸ τῆς πρὸς ἀνατολὰς τοῦ Ἐβρου παραλίας καὶ τῆς Β. παραλίας τῆς Θρακικῆς Χερσονήσου, λαβὼν τὸ ὄνομα κατὰ Στράβωνα (VII, 331, 52, πρβλ. Ἡροδ. VII, 58) ἀπὸ τοῦ εἰς αὐτὸν ἐκβάλλοντος Μέλανος ποταμοῦ (νῦν Καβάτς), κατὰ δὲ τὴν μυθολογίαν ὑπὸ τοῦ ἐν αὐτῷ πηγέντος Μέλανος, υἱοῦ τοῦ Φρίξου καὶ τῆς Χαλκιόπης (*Ἀπολλ. Δ, 9, 21). Σήμερον καλεῖται κόλπος τοῦ Ξηροῦ ἢ τοῦ Σάρου.

ΜΕΛΑΣ (ποταμός). — Ποταμὸς τῆς Θράκης, ἐκβάλλων εἰς τὸν ὁμώνυμον κόλπον (βλ. λῆξ.), τοῦ ὁποίου τὰ ὕδατα δὲν ἐπήρκεσαν, καθὼς ἀναφέρει ὁ Ἡρόδοτος (VII, 58) εἰς τὰς ἀνάγκας τοῦ στρατοῦ τοῦ Ξέρξου, ὅτε ἐπήρχετο κατὰ τῆς Ἑλλάδος. Σήμερον καλεῖται Καβάτς.

ΜΕΛΑΣ (Ποταμός). — Μικρὸς ποταμὸς τῆς Ν. Α. Θράκης παρὰ τὸν Ἀθύραν (Μπουγιούκ—Τσεκμετζές). Κατὰ τὴν τρίτην Σταυροφορίαν οἱ Γερμανοὶ ὑπὸ τὸν ἡγεμόνα αὐτῶν Κορράδον τὸν Γ' στρατοπεδεύσαντες παρ' αὐτόν, ἐπέστησαν μεγάλας ἀπωλείας συνεπέια ραγδαίων καὶ συνεχῶν βροχῶν, αἱ ὁποῖαι κατεκάλυψαν τὸ πεδίον καὶ ἐπνίξαν χιλιάδας ἀνδρῶν καὶ ἵππων ἐκ τῶν Σταυροφόρων. Τέλος, κατόπιν συνεννοήσεως μετὰ τοῦ Μανουήλ Α' τοῦ Κομνηνοῦ, τοῦ παρεχωρήθησαν πλοῖα ἵνα διαπεραιωθῇ μετὰ τοῦ στρατοῦ του εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν καὶ συνεχίσῃ τὴν κατὰ τῶν Τούρκων πορείαν του.

ΜΕΛΕΝΟΙΚΟΝ. — Παλαιὸν φρούριον τῶν Βυζαντινῶν χρόνων ἐκτισμένον κατὰ τὸν Κεδρηνὸν ἐπὶ τινος βράχου «κρημνοῖς καὶ φάραγξι θαυτοτάταις πάντοθεν ἐστεφανωμένου». Ὁρθότερον Μελένικον.

*Ὑπὸ τῶν αὐτοκρατόρων τοῦ Βυζαντίου ἐχρησιμοποιεῖτο ὡς τόπος ἐξορίας τῶν πολιτικῶν ἐγκλημητιῶν καὶ διαφόρων ἐπιφανῶν προσώπων ἐχθρικῶς πρὸς αὐτοὺς διακειμένων ὡς ἐκ τούτου, σὺν τῷ χρόνῳ ἐγκατε-

στάθησαν εἰς Μελένικον ἀρκεταὶ ἐπιφανεῖς οἰκογένειαι τοῦ Βυζαντίου.

*Ἀπὸ τοῦ VII αἰῶνος ἐγένετο ἔδρα Μητροπολίτου καὶ παρέμεινε τοιαύτη μέχρι τῶν Βαλκανικῶν πολέμων.

Τὸ Μελένικον περισώζει σπουδαίας βυζαντινὰς ἀρχαιότητας. Οὐ μακρὰν δ' αὐτοῦ κεῖται ἡ ἱερὰ Μονὴ Ροζινοῦ μετὰ βυζαντινοῦ ναοῦ παρεκκλειόντος ἀξιόλογα ἔργα τέχνης. Ἀπὸ τοῦ 1913 ὑπάγεται εἰς τὴν Βουλγαρίαν, ἀριθμεῖ δὲ περὶ τοὺς 2.500 κατοίκους.

ΜΕΛΕΤΙΟΣ. — Ἱατρός καὶ μοναχὸς ἐκ Τιβεριουπόλεως τῆς Θράκης (νῦν Στρωμνίτσας), ζήσας κατὰ τὸν ἕβδομον ἢ ὄγδοον αἰῶνα, καὶ γράψας «Περὶ τῆς τοῦ ἀνθρώπου κατασκευῆς», ἔργον βασιζόμενον ἐπὶ ἀρχαιοτέρων ἐργασιῶν, ἰδίως δὲ τοῦ Νεμεσίου καὶ τῶν ἀνατομικῶν τοῦ Σωρανοῦ. Τὸ ἔργον του ἐξετάζει τὴν κατασκευὴν τοῦ ἀνθρώπινου σώματος κυρίως ἀπὸ τελεολογικῆς ἀπόψεως, ἐξεδόθη δὲ ὑπὸ Gramer ἐν Ὁξφόρδῃ τὸ 1836, ἔπειτα δὲ ἐν τῇ Ἑλληνικῇ Πατρολογία τοῦ Migne (τόμ. 64).

*Ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦ Μελετίου φέρονται καὶ σχόλια εἰς τοὺς «Ἀφορισμοὺς» τοῦ Ἰπποκράτους.

* **ΜΕΛΕΤΟΣ**. — Ἀρχαῖος τραγωδὸς Θραξ, ἀναφερόμενος εἰς τοὺς Βατράχους τοῦ Ἀριστοφάνους καὶ ἀποκαλούμενος «τραγῳδίας φαῦλος ποιητής». (*Ἀπόσπασμ. 268).

* **ΜΕΛΙΝΟΦΑΓΟΙ**. — Λαὸς Θρακικὸς παρὰ τὴν Σαλμυδησοῦν ἀναφερόμενος ὑπὸ τοῦ Ξενοφῶντος καὶ τρεφόμενος διὰ μελίνης, (εἶδος ἀραβοσίτου) ἐξ οὗ καὶ τὸ ὄνομά του (Ξενοφ. Κύρου Ἀνάβ. VII, 5, 12).

ΜΕΛΙΤΙΑΣ. — Κώμη τῶν Βυζαντινῶν χρόνων παρὰ τὴν Ἀπάμειαν, γνωσθεῖσα ἡμῖν ἐκ τῆς βιογραφίας τοῦ Πατριάρχου Εὐθυμίου (906—911). Παρὰ ταύτην κληγῶν ποτε ὁ Βασίλειος Μακεδὼν ἐλαφόν τινα εὐρεν οἰκτρὸν θάνατον τῇ 21 Αὐγούστου 886. Πιθανὸν νὰ ἔκειτο παρὰ τὸ Κουγιού—ντερῆ, ἤτοι λαγκὰς τοῦ φρέατος, ἐν τέταρτον τῆς ὥρας περίπου πρὸς Δ. τοῦ Ἁγίου Στεφάνου καὶ παρὰ τὴν παραλίαν, ὅπου καὶ σήμερον παρατηροῦνται σωροὶ πετρῶν καὶ πλίνθων καὶ θεμέλια βυζαντινῶν κτιρίων. (*Ἀλ. Πα. σπάτη. Τὰ Θρακικὰ προάστεια τοῦ Βυζαν.

τιου, ἐν Φιλ. Συλλ. Κωνσταντινουπόλεως, τόμ. XII σελ. 41.—M. I. Γεωργίου, ἐγγραφοὶ λιθοῖ καὶ κεράμια, ἐν Ἐκκλ. Ἀληθεία Τόμ. IX σελ. 405).

ΜΕΛΣΗΜΒΡΙΑ. — Ἀρχαιοτάτη ὀνομασία τῆς κατόπιν ὀνομασθείσης Μεσημβρίας (βλ. λέξ.) ἀπὸ τοῦ ἱερυτοῦ αὐτῆς καὶ τῆς θρακικῆς λέξεως θρία, σημαίνουσης πόλιν, ἦτοι ἢ πόλις τοῦ Μέλσου, (Νικ. Δαμασκ. 45).

ΜΕΛΣΟΣ. — Ὁ κατὰ Στέφανον τὸν Βυζάντιον ἱερυτὴς τῆς θρακικῆς πόλεως Μελοσημβρίας ἢ Μεσημβρίας (βλ. λέξ.).

ΜΕΛΤΗ. — Ἀκμάζουσα Βυζαντινὴ πόλις τῆς θρακικῆς ταυτιζομένη μὲ τὴν σημερινὴν πόλιν τῆς Βουλγαρίας Λόβετς, ἐν τῇ περιφερείᾳ τῆς Πλεύνας, ἀριθμοῦσαν 8264 κατοίκους.

ΜΕΜΝΩΝ. — Ἡγεμὼν τῆς θρακικῆς, ὅστις κατὰ Διόδωρον τὸν Σικελιώτην, ἐνῶ ὁ Μέγας Ἀλέξανδρος εὐρίσκετο εἰς Μικρὰν Ἀσίαν, ἐπανεστάτησε κατὰ τῆς Μακεδονικῆς κυριαρχίας. Ἡ ἐπανάστασις ὅμως αὐτὴ κατεστάλη ἀμέσως ὑπὸ τοῦ Ἀντιπάτρου τὸ 330 π. X.

***ΜΕΝΑΝΔΡΟΣ ΒΥΖΑΝΤΙΟΣ.** — Βυζάντιος τὴν πατρίδα, πιθανῶς μαθητὴς τοῦ Ἐρατοσθένους.

ΜΕΝΑΒΡΙΑ ἢ ΜΕΝΕΒΡΙΑ. — Ἡ ἄλλως καλουμένη Μελοσημβρία ἢ Μεσημβρία (βλ. λέξ.) ἐκ τοῦ Μένα, πρώτου ἴσως οἰκιστοῦ αὐτῆς καὶ τῆς θρακικῆς λέξεως θρία σημαίνουσης πόλιν, ἦτοι ἢ πόλις τοῦ Μένα.

* **ΜΕΝΑΗ.** — Πόλις τῆς μεσημβρινῆς παραλιας τῆς θρακικῆς, πρὸς τὰ Β. Α. τῆς Αἴνου ἀποικία Ἰώνων, τῆς ὁποίας οἱ κάτοικοι καταλαβόντες τὴν γείτονα αὐτῆς Σίπτην, ἀνέθηκαν εἰς ἀνάμνησιν τῆς νίκης των τροπαιὸν μετ' ἐπιγράμματος εἰς τὴν Ὀλυμπίαν. (Παυσαν. V, 27, 12).

Δὲν πρέπει νὰ συγχέται πρὸς τὴν ἐπὶ τῆς Χερσονήσου Παλλήνης (νῦν Κασσάνδρας) ὁμώνυμόν της, πατρίδα τοῦ μεγάλου καλλιτέχνου Παιωνίου. (βλ. κατωτέρω). Ὁ κάτοικος Μένδαπος.

ΜΕΝΑΗ. — Πόλις τῆς χερσονήσου Παλλήνης (νῦν Κασσάνδρας) κειμένη ἐπὶ τῆς Ν. Α. πλευρᾶς τοῦ Ποσειδίου ἀκρωτηρίου (νῦν Ἄγιος Γεώργιος), ἀποικισθεῖσα κατὰ τὸν ὄγδοον π. X. αἰῶνα ὑπὸ ἀποικῶν Ἐρετριῶν

(Ἡρόδ. VII, 123.—Θουκυδ. IV, 123.—Στραβ. VII, 320, 27).

Ἐπὶ τῶν Περσικῶν πολέμων ὑπέκυψεν εἰς τὸν Περσικὸν ζυγὸν, χορηγήσασα στρατὸν καὶ πλοῖα εἰς τὸν παραπλέοντα τὰ Χαλκιδικὰ παράλια στόλον τοῦ Ξέρξου. Κατὰ δὲ τὸν Πελοποννησιακὸν πόλεμον συνεμάχησε τὸ 424 π. X. μετὰ τῶν Λακεδαιμονίων, ἀκολουθήσασα τὸ παράδειγμα τῆς γείτονος αὐτῆς Σικιώνης. Ἐπελθόντες ὅμως κατ' αὐτῆς οἱ Ἀθηναῖοι ὑπὸ τὸν Νικίαν καὶ Νικόστρατον, ἐκυρίευσαν τὴν πόλιν, τὴν ὁποίαν καὶ ἐλεηλάτησαν, μόνις δὲ διὰ τῆς ἐπεμβάσεως τῶν στρατηγῶν ἀπεσοβήθη ἢ σφαγὴ τῶν κατοίκων (Θουκυδ. IV, 121, 123, 124, 129, 130.—Διοδ. Σικελ. XII, 72).

Κατὰ τὸ 358 π. X. ἐκυριεύθη ὑπὸ Φιλίππου τοῦ Μακεδόνα. Διὰ τῆς ἰδρύσεως ὅμως τῆς Κασσανδρείας τὸ 316 π. X. τόσον ἐξέπεσεν, ὥστε ἐπὶ τῶν Ρωμαϊκῶν χρόνων ἦτο ἀσήμαντος πολίχνη (Tit. Λίβιος, XXXI, 45).

Ἡ Μένδη ἐφημίζετο διὰ τὸν καλὸν αὐτῆς οἶνον, τὸν ὁποῖον πολλάκις ἀναφέρουν οἱ ἀρχαῖοι συγγραφεῖς (Ἀθην. Δείπνοσ. Α. 44, 52).

**

Τῆς Μένδης σώζονται νομίσματα ἀργυρᾶ, τῶν ὁποίων οἱ τύποι ἀναφέρονται εἰς τὴν λατρείαν τοῦ Διονύσου καὶ τοῦ συντρόφου του Σειληνοῦ. Φέρουν δὲ ἐμπροσθεν τὴν ἐπιγραφὴν: ΜΙΝ, ΜΙΝΔΑΟΝ, ΜΙΝΔΑΙΟΝ καὶ ὄνον, ἱσταμένον πρὸ ἀμπέλου, ἐπ' αὐτοῦ δὲ κόρακα, ἢ τὰ αὐτὰ, ἀλλ' ἄνευ ἐπιγραφῆς, ὀπισθεν δὲ τέσσαρα ἢ περισσότερα ἐγκοίλα τετράγωνα. Ἐκοψε δὲ νομίσματα ἀπὸ τοῦ 500 μέχρι τοῦ 358 π. X. περίπου, ἐπὶ τῶν ὁποίων γενικῶς φέρεται ὁ Διόνυσος ἢ ὁ Σειληνὸς μετὰ τῶν συμβόλων αὐτοῦ καὶ τῶν ἐπιγραφῶν: ΜΕΝΔΑΙΟΝ, ΜΕΝΔΑΙΩΝ, ΜΕΝΔΑΙΗ, ΜΕΝΔΑ. (Head - Σβορώνου, Τόμ. Α, σελ. 277—278.—Babellon IV. σελ. 598 καὶ ἐξῆς).

Ὡς ἀποικία τῶν Μενδαίων τῆς Παλλήνης θεωρεῖται ἢ παρὰ τὸν Στρυμόνα Ἡϊών. Δὲν πρέπει δὲ νὰ συγχέεται μὲ τὴν παρὰ τὴν Αἴνον κειμένην ὁμώνυμον αὐτῆς Μένδην, ἰωνικὴν ἀποικίαν (βλ. λέξ.).

Ἐκ τῆς Μένδης κατήγετο ὁ διάσημος γλύπτης Παιωνίος, τῷ ὅποιον εὐρέθη ἄγαλ

μα Νίκης ἀφιερωθείσης ὑπὸ τῶν Μεσσηνίων τῆς Ναυπάκτου ἐν Ὀλυμπίᾳ εἰς ἀνάμνησιν τῆς νίκης αὐτῶν καὶ τῶν Ἀθηναίων ἐν Σφακτηρίᾳ τὸ 424 π. Χ. (Παυσ. Α, 17, 8). Τὸ ἄγαλμα τοῦτο εὑρεθὲν κατὰ τὰς ἀνασκαφὰς τῆς Ὀλυμπίας, κοσμεῖ σήμερον τὸ Μουσεῖον αὐτῆς.

ΜΕΝΤΗΣ.—Ἀρχηγὸς τῶν Νικόνων, ἐλθὼν εἰς βοήθειαν τῶν Τρώων ὡς φίλος καὶ σύμμαχος τοῦ Πριάμου (Ἰλιάδ. Ρ. 73).

* ΜΕΡΟΠΗ.—Ὀρεινὴ περιοχὴ τῆς Θράκης κειμένη δυτικώτερον τῆς περιοχῆς Μόρκης ἢ Μόρρας (βλ. λέξ.) πρὸς βορρᾶν τῆς Ξάνθης.

Τὴν περιοχὴν ταύτην κατέλαβεν ὁ βούλγαρος λήσταρχος Μομιζίλος, ὡς σύμμαχος τοῦ Ἰωάννου ΣΤ' τοῦ Καντακουζηνοῦ, ὅστις προσλαβὼν τὸν τίτλον τοῦ σεβαστοκράτορος ἐγένετο ἀνεξάρτητος δεσπότης αὐτῆς μετ' αὐτὸν ἐμέχρι τοῦ 1345, ὁπότε ἐφονεύθη ὑπὸ τῶν στρατιωτῶν τοῦ Καντακουζηνοῦ, πρὸς τὸν ὅποιον ἦλθεν εἰς ρῆξιν. (Καντακ. Β. 409). (Πρβλ. Στιλπ. Κυρικκίδου, Βυζαντιναὶ Μελέται. σελ. 48).

ΜΕΣΗ καὶ ΡΗΓΙΑ (ὁδός).—Ἡ κυριωτέρα τοῦ Βυζαντίου ὁδὸς κατὰ τὸν μεσαιῶνα διασχίζουσα τὴν πόλιν ἀπὸ τοῦ δυτικοῦ μέχρι τοῦ ἀνατολικοῦ ἄκρου αὐτῆς. Ἀρχομένη ἀπὸ τῆς Χρυσῆς Πύλης διήρχετο διὰ τῶν συνοικιῶν Ψαμαθίας καὶ Ἐλεσιανῶν, καὶ κατέληγεν εἰς τὴν πλατεῖαν Αὐγουστιᾶνος ἢ Αὐγουσταίου, περὶ τὴν ὁποίαν ἔκειτο ὁ μέγας ἱερὸς ναὸς τῆς Ἁγίας Σοφίας. Διὰ τῆς Μέσης ἢ Ρηγίας ὁδοῦ διήρχοντο οἱ ἐν θριάμβῳ ἐπανερχόμενοι εἰς τὸ Βυζαντινὸν αὐτοκράτορες ἐκ τῶν νικηφόρων αὐτῶν πολέμων. ΜΕΣΗΜΒΡΙΑ ἢ ΜΕΣΑΜΒΡΙΑ.—Μικρὰ πόλις τῆς μεσημβρινῆς παραλίας τῆς Θράκης ἐν τῇ χώρᾳ τῶν Κικόνων, κειμένη μετὰ τῶν ἐκβολῶν τοῦ Ἐβρου καὶ τῆς Μαρωνείας ἀπέναντι τῆς Σαμοθράκης. Κατὰ τὸν Ἡρόδοτον (VII, 108) ἀπετέλει μίαν τῶν ἐπὶ τῆς Θράκης κτήσεις τῶν Σαμοθράκων «τῶν ἐσχάτη πεπόλισται πρὸς ἐσπέρης». Φαίνεται ὅτι ἐξέλιπεν ἐνωρὶς, ὡς μὴ ἀνκφερόμενη ὑπὸ τῶν μεταγενεστέρων συγγραφέων.

Τινὲς τῶν νεωτέρων ταυτίζουσιν αὐτὴν πρὸς τὴν σημερινὴν Μάκρην (βλ. λέξ.) κειμένην

περὶ τὰ 10 χλμ. δυτικῶς τῆς Ἀλεξανδρουπόλεως (Δεδεαγάτς).

ΜΕΣΗΜΒΡΙΑ.—Ἀρχαία πόλις τῆς Θράκης εἰς τὰ μεθόρια τῆς Κάτω Μοισίας, κειμένη ἐπὶ τῆς δυτικῆς παραλίας τοῦ Εὐξείνου Πόντου Β. Δ. τῆς Ἀγχιάλου, ὠνομάσθη δὲ οὕτω κατὰ Στέφ. τὸν Βυζάντιον, τοῦ Μέλσου καὶ ἐπὶ τὸ εὐφρονότερον Μεσημβρία ἀντὶ Μελοσημβρία, ἣτοι πόλις τοῦ Μέλσου.

Εἶναι ἀρχαιοτάτη πόλις. Μολονότι ἀναφέρεται ὑπὸ τοῦ Ἡροδότου (VI, 33) ὅτι ἰδρῦθη περὶ τὸ 493 π. Χ. ὑπὸ ἀποίκων Βυζαντιῶν καὶ Καρχηδονίων, φευγόντων τὸν στόλον τῶν Φοινίκων, ἐν ταύταις, ἐκ τοῦ ἰδιοῦ συγγραφέως (IV, 93) συνάγεται ὅτι ὑπῆρχεν ἤδη κατὰ τὴν ἐκστρατεῖαν τοῦ Δαρείου τὸ 515 π. Χ. κατὰ τῶν Σκυθῶν. Κατὰ τὸν Στραβῶνα (VII, 319) καὶ ἄλλους ἐκτίσθη ὑπὸ ἀποίκων Μεγαρέων, ὀνομαζομένη πρότερον Μεγεβρία ἀπὸ «τοῦ κτίσαντος Μένα καλουμένου, τῆς δὲ πόλεως θρίας καλουμένης θρακιστί».

Ἡ μεγάλη τῶν κατοίκων τῆς πρὸς τὰ ναυτικὰ ἱκανότης καὶ ὁ φυσικὸς τῆς χώρας πλοῦτος ἀνήγαγον τὴν Μεσημβρίαν εἰς μεγάλην ἀκμὴν, δι' ἣ καὶ πρὸς ἐπάρκειαν τῶν ἀναγκῶν τῶν προσορμίσων ἀψήκισαν καὶ τοὺς πλησίον αὐτῆς ναυλόχους ὄρμους τὴν Βιζώνην καὶ τὸν Ναύλοχον Μεσημβριανῶν.

Ἡ κατὰ τὸν «Περὶ πλοῦν Εὐξ. Πόντου» τοῦ Ἀρριανοῦ (36), τοποθεσία τῆς εἰς 70 σταδίους ἀπὸ τῆς Ἀγχιάλου καὶ 90 ἀπὸ τῆς ἄκρας τοῦ Αἴμου θὰ ἦρκει πρὸς καθορισμὸν τῆς θέσεώς τῆς καὶ ἂν ἀκόμη δὲν διεσώζετο μέχρι σήμερον ἢ ἀρχαία ὀνομασία τῆς.

Κοινῶς σήμερον ὀνομάζεται Μεσεβρία, ὑπὸ δὲ τῶν Βουλγάρων Μεζιβρία.

* * *

Ἡ Μεσημβρία ὑπῆρξεν αὐτόνομος καὶ μία τῶν πόλεων τῆς ἐλληνικῆς πενταπόλεως τοῦ Εὐξείνου Πόντου, διατηρήσασα τὴν αὐτονομίαν αὐτῆς ἐν μέρει καὶ ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τῶν Θρακῶν βασιλέων, καθὼς ἐπίσης ἐπὶ Φιλίππου καὶ Ἀλεξάνδρου, μέχρι τοῦ Λυσιμάχου, ὅστις κατέστησεν αὐτὴν φόρου ὑπετελή. Ἐνεκα τῆς στρατηγικῆς αὐτῆς θέσεως, τοῦ φυσικοῦ πλοῦτου, καὶ τῆς δραστηριότητος τῶν κατοίκων τῆς διεδραμάτισε σπουδαῖον

πρόσωπον ἐν τῇ ἱστορίᾳ. Ἐνταῦθα ἀνετράφη Λέων Γ' ὁ Ἰσαυρος (717—741).

Παρ' αὐτὴν τὴν 13 Ἀπριλίου 814, ὑπέστη φοβεράν πανωλεθρίαν ὁ ἡγεμὼν τῶν Βουλγάρων Κροῦμμος ὑπὸ Λέοντος Ε' τοῦ Ἀρμενίου. Ἐκτοτε ἐπὶ 70 εἴη περίπου ἡ Μεσημβρία μετὰ τῶν γειτονικῶν πόλεων ἀπῆλause σχετικῆς τιнос ἡσυχίας.

Κατὰ τὴν τετάρτην σταυροφορίαν περιῆλθεν ἀλληλοδιαδόχως εἰς τοὺς Βουλγάρους καὶ Βυζαντινοὺς, μέχρι τῆς ὑπὸ Μιχαὴλ τοῦ Παλαιολόγου ἀνακτίσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀπὸ τῶν Λατίνων τὸ 1261.

Ταύτην μετὰ τῆς Ἀγχιάλου ὑπεσχέθη ὁ Μιχαὴλ Παλαιολόγος ὡς προῖκα εἰς τὸν βασιλέα τῆς Βουλγαρίας Κωνσταντῖνον. Παρέμεινεν ὁμως ὑπὸ τοὺς Βυζαντινοὺς μέχρι τοῦ 1300. Καταληφθεῖσα ἐπὶ τινὰ χρόνον ὑπὸ τοῦ Ὀσφεντισιάβου, διαδόχου τοῦ Κωνσταντίνου, ἀνεκτίθη ἐπὶ Ἀνδρονίκου τοῦ νεωτέρου, ἔκτοτε δὲ παρέμεινε ὑπὸ τοὺς Βυζαντινοὺς, μέχρι περίπου τῆς κατακτίσεως αὐτῆς ὑπὸ τῶν Τούρκων τὸ 1453. Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ταύτης παρέμεινε τουρκικῆ, μέχρι τῆς ἰδρύσεως τῆς Βουλγαρικῆς ἡγεμονίας.

Τῆς Μεσημβρίας σώζονται νομοματὰ τῶν ἐτῶν 450—350 π. Χ. διαφόρων τύπων. Ἐπὶ μεταγενεστέρων αὐτῆς νομοματῶν φέρεται ἡ ἐπιγραφή: ΜΕΣΗΜΒΡΙΑΝΩΝ (Head 280-ρῶνου, Ἱστορ. τῶν νομισμ. Τόμ. Α. σελ. 349).

* * *

Ἐπὶ ἐκκλησιαστικῆν ἔποψιν ἀναφέρεται ἀπὸ τοῦ ἐνάτου αἰῶνος ὡς ἔδρα ἐπισκόπου τῆς ἐπαρχίας Αἰμιμόντου ὑπὸ τὸν Μητροπολίτην Ἀδριανουπόλεως. Μέχρι τοῦ 1906 κατοικεῖτο ἀποκλειστικῶς ὑπὸ Ἑλλήνων καὶ ἦτο ἔδρα ἐπισκόπου, διατηροῦσα ἀκμαῖα ἐκπαιδευτήρια. Ἀλλὰ μετὰ τοὺς διωγμοὺς τοῦ ἔτους ἐκείνου, οἱ Ἕλληνες κατέφυγον εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἐγκατασταθέντες εἰς Εὐξεινουπόλιν τῆς ἐπαρχίας Ἀλμυροῦ. Σήμερον ἡ Μεσημβρία ἀριθμεῖ περὶ τὰς 3.000 κατοίκων.

ΜΕΣΗΜΒΡΙΑΝΟΣ.—Ὁ κάτοικος δύο ἀρχαίων Θρακιῶν πόλεων γνωστῶν ὑπὸ τὸ ὄνομα Μεσημβρία (βλ. λέξ.).

ΜΕΣΟΛΟΦΟΝ.—Μεσολόφον ἐκαλεῖτο κατὰ τὸν μεσαιῶνα τὸ μέρος τῆς πόλεως τοῦ

Βυζαντίου (Ἐπταλόφου), δηλαδὴ ὁ λόφος ἐκατέρωθεν τοῦ ὁποῦ ἐξετεινοντο τὰ δύο μεγάλα τμήματα τῆς πόλεως, τῶν ὁποίων ἕκαστον περιελάμβανεν ἀνά τρεῖς λόφους. Ἐπὶ τοῦ μεσολόφου ἔκειτο ὁ περίφημος ναὸς τῶν Ἀγίων Ἀποστόλων, ὅπου ἐθάπτοντο οἱ πρῶτοι βασιλεῖς τοῦ Βυζαντίου. Ἐπὶ τῆς θέσεως αὐτοῦ ἀνηγέρθη τὸ μέγα τζαμίον Φατίχ.

ΜΕΣΣΗΝΗ.—Μεσαιωνικὴ πόλις τῆς Ἀν. Θράκης, 4 ὥρας Ν. Α. τῆς Ἀρκαδιουπόλεως (νῦν Λουλέ—Μπουργάζ), ἀποικισθεῖσα κατὰ τινὰ παράδοσιν. ὑπὸ ἀποίκων Μεσσηνίων, ἐπὶ τῆς θέσεως τῆς ὑπὸ τοῦ Ἀττίλα καταστραφείσης τὸ 443 μ. Χ. ἀρχαίας Δρουζιπάρας, καὶ ἔχουσα ἀνεξάρτητον ἐπισκοπὴν. (Ράλλη καὶ Ποτλῆ, Τόμ. Ε, σελ. 317 καὶ 475, ὅπου ἀναφέρεται ἐπίσκοπος αὐτῆς ὡς συμπράξας εἰς Σύνοδον ἐπὶ πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως Ἀθανασίου.

Κατὰ τὸν δέκατον τρίτον αἰῶνα ἡ Μεσσηνία ἐπαθε τὰ πάνδεινα ὑπὸ τῶν Λατίνων, ἰδίως δὲ ὑπὸ τῶν Σκυθῶν.

Κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους ἦτο μικρὸν καὶ ἄσημον χωρίον, ἀριθμοῦν μέχρι τῆς ἀνταλλαγῆς τῶν πληθυσμῶν (1923) περὶ τοὺς 750 κατοίκους, ὑπαγομένους ἐκκλησιαστικῶς εἰς τὸν μητροπολίτην Βιζύης καὶ διατηροῦντας δημοτικὸν σχολεῖον μὲ 35 μαθητάς.

ΜΕΤΑΛΛΟΣ.—Φρούριον τῆς Κάτω Μοισίας (παρὰ Προκοπίῳ, Περὶ Κτισμ. IV, 11) ἐπισκευασθὲν ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Ἰουστινιανοῦ (527—565).

ΜΕΤΑΝΟΙΑΣ (Οἶκος).—Ἐπὶ τὸ ὄνομα τοῦτο ἀναφέρονται εὐχαεῖς οἶκοι ἐν Κωνσταντινουπόλει, χρησιμεύοντες ἐπὶ τῶν Βυζαντινῶν χρόνων πρὸς περισυλλογὴν καὶ ἐξάγισιν τῶν μεταμελουμένων φαυλοθίων γυναικῶν. Ὁ εἰς ἰδρύθη ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Ἰουστινιανοῦ (527—565) καὶ τῆς Θεοδώρας, ὅπου πρότερον ὑπῆρχεν ἡ Μεγαλοπρεπῆς Μονὴ τῆς Θεοτόκου, τῆς ἐπιλεγόμενης Μετανοίας, μετὰ τῶν νῦν προασειῶν Κούλελη καὶ Τσεγγέλ—κισί. Ταύτην ἐξωραίσαντες καὶ διὰ πλουσίων προσόδων πλουτίσαντες, κατέστησαν τοιοῦτον τὸν ἐν αὐτῇ βίον, ὥστε μηδεὶ ἀναγκασθεῖσαι πρὸς

τὰ τῆς σωφροσύνης ἐπιτηδεύματα τρόφιμ ὄψουδν ἀποκνήσουσι» ὡς λέγει ὁ Προκόπιος (Περὶ Κτισμ. Α, 9, 10). Τὸ τῆς Μονῆς ταύτης λείψανον εἶναι τὸ ἐν Τσεγγέλ—κιοὶ ἐν τινι ἀμπέλφ τιμώμενον ἀγίασμα.

Ὁ δὲ ἄλλος ἀνεκαινίσθη ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Κωνσταντίνου τοῦ μονομάχου περὶ τὰ μέσα τοῦ ΙΑ' αἰῶνος.

ΜΕΤΡΑΙ.—Κωμόπολις τῆς Ἄν. Θράκης, κειμένη χιλιόμετρά τινα μακρὰν τοῦ μυχοῦ τῆς λιμνοθαλάσσης τοῦ Ἀθύρα (Μπουγιούκ—Τσεκμετζέ) παρὰ τὸν Μέλινα ποταμὸν ἐπὶ ὕψωρειῶν ὕψηλοῦ τινος λόφου.

Κατὰ πᾶσαν πιθανότητα εἶναι ἢ ὑπὸ τοῦ Προκοπίου ἀναφερομένη κώμη: Ἐπισκοπεῖα (βλ. λέξ.) πόλις ἀτειχιστος πρότερον καὶ ἐκτεθειμένη εἰς τὰς ἐπιδρομάς τῶν βαρβάρων, τὴν ὁποίαν περιτείχισεν ὁ αὐτοκράτωρ Ἰουστινιανός (527—565) δι' ἰσχυροῦ τείχους καὶ πύργων (Περὶ Κτισμ. IV, σ, 19).

Εἰς τὰ ἐκκλησιαστικὰ χρονικὰ ἀναφέρεται ἐπίσκοπος Μετρῶν, ὑπογραφόμενος εἰς τὰ πρακτικὰ τῆς ἐν Νικαίᾳ ἐβδόμης Οἰκουμένης συνόδου (787), κατὰ δὲ τὸν ἑνατον αἰῶνα ἐπίσκοπος αὐτῆς ὑπὸ τὸν Μητροπολίτην Ἡρακλείας.

Αἱ Μέτραι κατελήφθησαν ὑπὸ τῶν Τούρκων τὸ 1371 ὑπὸ τοῦ σουλτάνου Μουράτ τοῦ Α' ἢ δὲ ἐπισκοπὴ αὐτῆς ἔνεκα τῆς ἐρημώσεως τῆς χώρας ὀλίγα ἔτη πρὸ τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Τούρκων προσηρτήθη εἰς ἀρχιεπισκοπὴν τινα τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Βραδύτερον ἀναφέρεται ὡς ἐπισκοπὴ ἡνωμένη μετὰ τοῦ Ἀθύρα, ὑπὸ τὸν μητροπολίτην πάλιν Ἡρακλείας τὸ δὲ 1909 ἡ ἐπισκοπὴ Μετρῶν καὶ Ἀθύρα ἀπεχωρίσθη τῆς μητροπόλεως Ἡρακλείας, προαχθεῖσα εἰς μητρόπολιν. Διελύθη ἔμως μετὰ τὴν ἀνταλλαγὴν τῶν πληθυσμῶν (1923) ἔκτοτε δὲ ἡ ἐπαρχία διατελεῖ ἄνευ τιτλοῦ. (Ράλλη καὶ Ποτλῆ, τόμ. V, σελ. 476. —Γερμανοῦ Μητροπολ. Σάρδεων, ἐπισκοπικοὶ κατάλογοι κτλ. εἰς «Θρακικὰ» 1935 σελ. 90 καὶ ἐξῆς). Σήμερον καλεῖται ὑπὸ τῶν Τούρκων Τσατάλτζα.

ΜΕΤΩΠΟΝ.—Βυζαντινὴ ὀνομασία τῆς σημερινῆς συνοικίας τῆς Κωνσταντινουπόλεως Τόπ—Χανέ, ἐπὶ τῆς Εὐρωπαϊκῆς παραλίας

τοῦ Βοσπόρου δεξιὰ τοῦ εἰσπλέοντος τὸν Κεράτιον κόλπον.

* **ΜΗΔΑ.**—Θυγάτηρ τοῦ Κοθήλα, βασιλέως τῶν Θρακῶν (βλ. λέξ.) τὴν ὁποίαν ἐνυμφεύθη Φίλιππος ὁ Μακεδὼν, μετὰ τὴν κατὰ κτησιν τῆς Θράκης τὸ 358 π. Χ. «Ἦκε (πρὸς Φίλιππον) Κοθήλας, ὁ τῶν Θρακῶν βασιλεὺς, ἄγων Μήδαν τὴν θυγατέρα καὶ δῶρα πολλὰ» (ἀπόσπ. τοῦ Σατύρου παρὰ Φωτίφ).

ΜΗΔΕΙΑ.—Πόλις τῆς εὐρωπαϊκῆς παραλίας τοῦ Εὐξείνου συνοικισθεῖσα ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τῆς ἀρχαίας Σαλμυδησοῦ, κατὰ τὸν πρῶτον ἢ δεῦτερον μ. Χ. αἰῶνα, πιθανῶς δὲ ὑπὸ τῶν ἐκ τῶν ἐπιδρομῶν Γότθων καταστραφειῶν πόλεων. Ὑπὸ τοῦ Ἡρωδιανοῦ ὀνομάζεται Κύταια, πιθανῶς ἐκ τινος παραδόσεως περὶ τῆς ἐνταῦθα ἀποθιβάσεως τῆς Μηδείας, τὴν ὁποίαν «Κυταῖδα προσαγόρευουσιν».

Ἐνεκα τῆς ὀχυρωτάτης αὐτῆς θέσεως, ἀπέβη ἐπὶ τῶν βυζαντινῶν χρόνων ἡ ἀκμαιοτέρα καὶ πλουσιωτέρα πόλις τῶν παραλίων τοῦ Εὐξείνου Πόντου. Ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος Φιλιππικοῦ ἡ Μήδεια καὶ τὰ περίε ὑπέστησαν φοβερὰν λεηλασίαν τὸ 711 μ. Χ. Ἐπίσης ἐπὶ Κρούμμου τὸ 813.

Ἐπὶ τῶν Σταυροφοριῶν κατελήφθη ὑπὸ τῶν Γενουηνοῦν, οἱ ὅποιοι ὄχι μόνον ἐπεσκέυασαν τὰ κατεστραμμένα αὐτῆς τείχη ἀλλὰ καὶ πελωρίους πύργους ἔκτισαν ἑκατέρωθεν τοῦ λιμένος αὐτῆς. Καταληφθεῖσα ὑπὸ Ἰωάννου τοῦ Καντακουζηνοῦ, παρέμεινεν ὑπὸ τὸ Βυζάντιον μέχρι τῆς ὑπὸ τῶν Τούρκων κατακτήσεως αὐτῆς ὑπὸ τοῦ στρατηγοῦ Καρατζᾶ—βέη, ὀλίγους μῆνας πρὸ τῆς κατακτήσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ Μωάμεθ τοῦ Πορθητοῦ, ὅστις τὸ πλεῖστον τῶν κατοίκων αὐτῆς μετέφερεν εἰς Κωνσταντινούπολιν.

Κατὰ τὸν Ρωσοτουρκικὸν πόλεμον τοῦ 1828—1829 κατελήφθη ὑπὸ τῶν Ρώσων. Κατὰ τοὺς Βαλκανικοὺς πολέμους, ὅταν διὰ τῆς συνδιασκέψεως τοῦ Λονδίνου (17 Μαΐου 1913) ἡ Τουρκία παρεχώρει εἰς τὴν Βουλγαρίαν τὸ Β. ἡμῖς τῆς Ἄν. Θράκης, ἡ γραμμὴ Αἴνου-Μηδείας θὰ ἀπετέλει τὸ ὄριον τῶν δύο τούτων κρατῶν. Δὲν ἐφηρμόσθη

δμως, διότι ἡ Τουρκία ἐπωφελουμένη τὸν Ἑλληνοβουλγαρικὸν πόλεμον, κατέλαβε τὴν Ἀδριανούπολιν, οὕτω δὲ ἡ Μήθεια παρέμεινεν εἰς τὴν Τουρκίαν.

Ἐπὶ τῆς Ἑλληνικῆς κατοχῆς τῆς Ἀν. Θράκης ὑπήγετο εἰς τὴν ὑποδιοίκησιν Βιζύης τοῦ νομοῦ Σαράντα-Ἑκκλησιῶν, ἠρίθμει δὲ πρὸς τῆς ἀνταλλαγῆς τῶν πληθυσμῶν (1923) 1500 κατοικοὺς κατὰ τὸ πλεῖστον Ἑλληνας.

Ἐπὶ ἐκκλησιαστικῆν ἔποψιν ἦτο ἔδρα ἐπισκόπου ὑπὸ τὸν μητροπολίτην Ἡρακλείας, βραδύτερον δὲ ἔδρα μητροπόλεως διατηρήσασα ταύτην μέχρι τοῦ 1623, ὁπότε ἠνώθη μετὰ τῆς Σωζουπόλεως. Ὀλίγον μετὰ ταῦτα ἠνώθη μετὰ τῆς ἐπαρχίας Βιζύης, μέχρι τῶν τελευταίων ἐτῶν, τοῦ μητροπολίτου αὐτῆς φέροντος τὸν τίτλον τοῦ ὑπερίμου καὶ ἐξάρχου Μάυρης Θελάσσης. (Σάββα Λακίδου, Ἱστορία τῆς ἐπαρχίας Βιζύης καὶ Μηδείας, 1899).

* ΜΗΔΙΣΤΑΣ. — Υἱὸς τοῦ Κερσαβλέπτου, βασιλέως τῶν Θρακῶν (357—341 π. χ.) φίλου καὶ συμμάχου τῶν Ἀθηναίων, εἰς τὸν ὁποῖον μετὰ τῶν ἀδελφῶν του, κατὰ τι ψήφισμα τῶν Δελφῶν, ἀνευρεθὲν ἐπὶ μαρμαρινῆς πλακῆς οἱ Ἀθηναῖοι ἔδωκαν «προμαντεῖαν, προεδρίαν, προδικίαν ποτὲ Δελφούς, ἀτέλειαν πάντων». (Correspondance Hellenique Τόμ. XX (1896) σ. 467).

ΜΗΔΟΚΟΣ ἢ ΜΗΤΟΚΟΣ. — Βασιλεὺς τῶν Ὀδρουσῶν τῆς Θράκης, καλούμενος καὶ Ἀμάδοκος ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ἱστορικῶν, περὶ τὰ 400 π. Χ. Ἰπὸ τοῦ Ξενοφῶντος (Ἑλλην. IV, 8, 26) ἀναφέρεται ὡς σύμμαχος τοῦ Σεύθου καὶ τῶν Ἀθηναίων κατὰ τὰ ἔτη 392—390 π. Χ. κατὰ τοῦ Λακεδαιμονίου Τελευτίου, ἀδελφοῦ τοῦ Ἀγησιλάου, βασιλέως τῆς Σπάρτης, ὅστις ἐπὶ κεφαλῆς στόλου παρηνόχλει τοὺς Ἀθηναίους.

Τοῦ Μηδόκου σώζονται ἀργυρὰ νομίσματα, φέροντα ἐμπροσθεν τὴν ἐπιγραφὴν ΜΗΤΟΚΟ καὶ κεφαλὴν Διονύσου πωγωνοφόρου, ὀπισθεν δὲ δίτομον πέλεκυν καὶ σταφυλὴν, (Head Σερῶν, Ἱστορ. τῶν Νομισμ. Τόμ. Α', σελ. 354).

ΜΗΔΟΣΑΔΗΣ. — Πρέσβυς τοῦ βασιλέως τῆς Θράκης Σεύθου τοῦ Α', ἀποσταλεὶς πρὸς τὸν Ξενοφῶντα, ἐπιστρέφοντα ἐκ τῆς Μ. Ἀσίας,

ὅπως διαπραγματευθῆ μετ' αὐτοῦ τὰ κατὰ τὴν ἐν Θράκῃ διαμονὴν τῶν στρατιωτῶν του (Κύρ. Ἀναβ. VII, 1, 5).

ΜΗΔΥΖΕΥΣ (ὁ). — Ὄνομα ἀρχαίας θρακικῆς θεότητος, γνωστὸν ἐκ τινος ἐπιγραφῆς τοῦ 70 περίπου μ. Χ. εὑρεθείσης παρὰ τὴν Φιλιππούπολιν (Dumont-Homolle, σελ. 392. — «Θρακικά 1934 σελ. 56 καὶ τόμ. VI (1935) σ. 141).

ΜΗΖΕΥΣ. — Ἀρχαῖον Θρακικὸν ὄνομα, γνωστὸν ἐξ ἐπιγραφῆς τῶν Ρωμαϊκῶν χρόνων, τὸ ὁποῖον ὁ Millingen σχετίζει μὲ τὴν Θρακικὴν θεότητα Μηδυζεύς (βλ. λέξ. Ἑλλην. Φιλολ. Σύλλ. Κωνσταντινουπόλεως, 1873, σελ. 169).

ΜΗΚΥΒΕΡΝΑ (ἡ). — Πόλις τῆς Χαλκιδικῆς Χερσονήσου ἢ ἐπὶ Θράκης, κειμένη ἐν τῷ μυχῷ τοῦ Τρωναίου κόλπου, ὅστις ἀπ' αὐτῆς ἐκαλεῖτο καὶ Μηκυβερναῖος. Ἀπεῖχε τῆς Ὀλύμπου περὶ τοὺς 20 σταδίους καὶ ἦτο ἐπίγειον αὐτῆς. Παρμαίνεσσα ἐλευθέρᾳ μέχρι τῶν Περσικῶν πολέμων, ἠναγκάσθη νὰ ἀναγνωρίσῃ τὸν περσικὸν ζυγόν, παραχωρήσασα στρατὸν καὶ πλοῖα κατὰ τὴν διάβασιν τοῦ Ξέρξου τῷ 480 π. Χ. (Ἡροδ. VII, 122). Μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τῶν Περσῶν ἐξ Ἐβρώπης, ἐγένετο φόρου ὑποτελής εἰς τοὺς Ἀθηναίους. Ἀργότερον κατελήφθη ὑπὸ τῶν Ὀλυνθίων, ὑπὸ τοὺς ὁποίους παρέμεινε μέχρι τοῦ 449 π. Χ., ὁπότε κατελήφθη μετὰ τῆς Τρωῶνης ὑπὸ Φιλίππου τοῦ Μακεδόνα. Καταστραφεῖσα ὑπ' αὐτοῦ μετ' ἄλλων 32 πόλεων, δὲν ἀναφέρεται ἔκτοτε ὑπὸ τῶν ἀρχαίων συγγραφέων. Ἰπῆρξε πατρίς τοῦ ἱστορικοῦ Ἡγησίππου.

Ἡ τοποθεσία αὐτῆς ἀνεγνωρίσθη μεταξὺ Μυριοφύτου καὶ Ἀγίου Μάμα (Κασσάνδρας) ὅπου τὸ μέγα ἀγρόκτημα Μιχαήλ καὶ ὁ ὕψομος Μόλοβος.

* ΜΗΛΕΩΝΕΣ (οἱ). — Μηλεῶνες ἐκαλεῖτο ἢ παρὰ τὰ Βουλγαρικὰ μεθόρια ἐπαρχία τῆς Θράκης κατὰ τὸ πρῶτον βασιλεῖον τῶν Βουλγάρων. Παρόρτια δὲ κατὰ τὸ δεῦτερον τῆς ὁποίας οἱ κάτοικοι ἀπετέλουν τοὺς προαπιστάς τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους κατὰ τῶν ἀπὸ βορρᾶ ἐπιδρομῶν.

Οὕτω ἐπὶ τοῦ πρώτου βασιλείου τῶν Βουλγάρων, ὅτε ὁ Κροῦμος προτείνων εἰς τοὺς

Βυζαντινοὺς εἰρήνην ἀπῆται τὴν ἐφαρμογὴν τῶν προγενεστέρων μεταξὺ τοῦ αὐτοκράτορος Μιχαήλ καὶ Κομνηνοῦ συνομολογηθεισῶν συνθηκῶν, «καὶ τοὺς ὄρους περιεῖχον ἀπὸ Μηλεῶνων τῆς Θράκης», ὅπως ἀναφέρει ὁ Θεοφάνης (χρονογρ. I, σελ. 475, ἔκδ. Βόννης), καθωρίζοντο τὰ ὄρια τοῦ Βουλγαρικοῦ κράτους πρὸς βορρᾶν, οἱ Μηλεῶνες περιήρχοντο εἰς τὸ Βυζαντινὸν κράτος. Ἐπίσης καὶ κατὰ τὰς μεταξὺ τοῦ Ὁμορτάγ, υἱοῦ καὶ διαδόχου τοῦ Κρούμμου, καὶ τῶν Βυζαντινῶν μετ' ὀλίγον συνομολογηθείσας τὸ 814 τριακονταετείς σπονδᾶς (Ζωναρᾶ, XV, 14), οἱ Μηλεῶνες καὶ πάλιν περιήλθον εἰς τὴν Αὐτοκρατορίαν.

Τοῦτο μαρτυρεῖται ὄχι μόνον ἐξ ἀναμνηστικῆς ἐπιγραφῆς, καθ' ἣν τὰ μεταξὺ τῶν δύο κρατῶν ὄρια ἤρχιζον ἀπὸ τῆς Δεβελτοῦ, διήκον πρὸς δυσμᾶς μέχρι τῆς Κωνσταντίας (Ἰουρνώβου — Σεῖμέν) καὶ Μακρολειβάδου (Ὀύζουντζόβας), καὶ ἐκεῖθεν ἐστρέφοντο ἐπὶ τὸ Αἶμον ὄρος, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῆς χαραχθείσης ἐπ' αὐτῶν τάφρου, οὐδᾶς κατὰ Κεδρηγόν (II, 86 ἔκδ. Βόννης) καλουμένης, τῆς ὁποίας τὰ ἴχνη διασώζονται μέχρι σήμερον ἀπὸ τὸ Γακουλῆ (Δεβελτοῦ) μέχρι τοῦ παραποτάμου τοῦ Ἑβρου Σασλῆ — ντερὲ (Ἄρζου), γνωστὰ εἰς τοὺς περιόλους ὑπὸ τὸ Τουρκικὸν ὄνομα Ἐρκεσία (Jirecek — Argyrow, Ὁδοιπορικὸν Βουλγαρίας σελ. 682—684).

Ἀλλὰ θραδύτερον, ὅτε οἱ Βυζαντινοὶ ἀνακατέλαβον τὴν ἀπὸ τῆς τάφρου μέχρι τοῦ Αἶμου χώραν καὶ κατὰ φιλικὴν αἴτησιν τοῦ συμμάχου τῶν ἐκχριστιανισθέντος τσάρου Βόριδος παρεχώρησαν εἰς αὐτὸν τὸ ἀπὸ τῆς Σιδηρᾶς (κλεισοῦρας Βερεγᾶδων ἐπὶ τοῦ Αἶμου) μέχρι Δεβελτοῦ τῆς Θράκης μέρος, τὸ ὁποῖον «λαχόντες οἱ Βούλγαροι κεκλήκασιν Ζαγοράν» (Ζωναρᾶ, XVI, 8.—Τῶν μετὰ Θεοφάνην σελ. 165, ἔκδ. Βόννης), οἱ Μηλεῶνες μολονότι ἔκειντο πολὺ νοτιώτερον τῶν νέων συνόρων παρέμειναν εἰς τὴν αὐτοκρατορίαν. (Πρβλ. Κ. Μυρτίλου Ἀποστολίδου, Βούλγαροι ἢ Ἑλληνες ἦσαν οἱ Καρυῶται; εἰς Θρακικὰ τόμ. II' 1940).

Κατὰ ταῦτα οἱ Μηλεῶνες ἢ Παρορία ἢ Παρόρια, ἀντιστοιχοῦσα πρὸς τὴν σημερινὴν

ἐπαρχίαν Καζιλ-ἀγάτς ἢ Ἐλχόδου, ἀνῆκε μέχρι τῆς ὑπὸ τῶν Τούρκων κατακτησεῶς τῆς εἰς τὸ Βυζαντινὸν κράτος.

ΜΗΓΙΣ.—Ὄνομα ἀρχαίας Θρακικῆς θεότητος, γνωστὸν ἐξ ἐπιγραφῆς τῶν ρωμαϊκῶν χρόνων, τῆς ὁποίας ἡ λατρεία φαίνεται διήκοντο λίαν διαδεδομένη ἐν Θράκῃ. (Πρβλ. Μηθύζευς, Μηζεύς).

ΜΗΤΟΚΟΣ.—Βασιλεὺς τῶν Ὀδρουσῶν τῆς Θράκης ἔτερος καλούμενος καὶ Ἀμήδοκος ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων (βλ. Μήδοκος).

* **ΜΗΤΡΟΚΛΗΣ.**—Κυνικὸς φιλόσοφος περὶ τὰ μέσα τοῦ Δ' π. Χ. αἰῶνος, ἐκ Μαρωνείας τῆς Θράκης, ἀδελφὸς τῆς περιωνύμου Ἰππαρχίας (βλ. λέξ.).

ΜΗΤΡΟΦΑΝΟΥΣ (Ναός).—Ναὸς ἐν Κωνσταντινουπόλει, κτισθεὶς κατὰ τινα παράδοσιν, ὑπὸ τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου καὶ ἀνακαινισθεὶς ὑπὸ Ἰουστινιανοῦ τοῦ Α' (527—565). Ἐν αὐτῷ ἐσώζοντο τὰ λείψανα τοῦ ἱεροῦ ἀνδρός. Ἐκείτο δὲ παρὰ τὸν ναὸν τοῦ Ἁγίου Ἀνακίου ἐν ἑπτασκέλῳ, πιθανῶς δὲ ἐξω τοῦ Κοντοσκαλίου.

ΜΙΚΡΑ ΣΚΥΘΙΑ (Scythia Minor).—Ὀὕτως ἐκαλεῖτο ἐπὶ τῶν Βυζαντινῶν χρόνων τὸ μέρος τῆς Μοισίας τὸ ὁποῖον ἐξετελεῖτο μεταξὺ τοῦ κάτω ροῦ τοῦ Δουνάβειος καὶ τοῦ Ἐξείνου Πόντου. Τὸ τμήμα τοῦτο τῆς Μοισίας ἦτο πεδινὸν καὶ θαλιῶδες, ἐπὶ δὲ τῶν Ρωμαϊκῶν χρόνων ἀπετέλει τὴν ἐπαρχίαν Σκυθίαν, μίαν τῶν ἐξ Διοικήσεων τῆς Θράκης. Ἰσοδυναμεῖ περίπου πρὸς τὴν νῦν Δοβρουτσᾶν.

* **ΜΗΦΑΖΟΥΛΑ.**—Ὄνομα Θρακικὸν κύριον γυναικὸς, μοναδικόν, κατ' ἐπιγραφὴν τοῦ δευτέρου ἢ τρίτου μ. Χ. αἰῶνος, εὑρεθεῖσαν ἐν Φιλιππουπόλει. («Θρακικὰ» τόμ. VI (1935) σελ. 172).

* **ΜΙΑΕΤΗΣ.**—Ὄνομα φρουρίου ἐν Δαρδανίᾳ ἐπισκευασθέντος (παρὰ Προκοπίῳ, Περὶ Κτισμ. IV, 4) ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Ἰουστινιανοῦ (507—565).

ΜΙΑΙΟΝ.—Μεγάλῃ ἀγορᾷ ἢ φόρος (forum) ἐν Βυζαντίῳ πρὸς Δ. τῆς Ἁγίας Σοφίας, οὐ μακρὰν τοῦ Ἀγίουσταίου φόρου, μετὰ τοῦ ὁποῖου συνέχετο πιθανῶς. Ἐπὶ τῆς ἀφίδος τῆς ἀγορᾶς ταύτης ἵσταντο, κατὰ τὸν Κεδρηγόν «στῆλαι δύο, τοῦ τε Μεγάλου

Κωνσταντίνου καὶ τῆς μητρὸς αὐτοῦ, μέσον ἔχουσαι σταυρόν, ὅπισθεν δὲ Τραϊανὸς ἔφιππος ἔχων συνεγγῆς τὸν Αἴλιον Ἀδριανὸν ἱπποτήν. Ἐνταῦθα ὑπῆρχε καὶ τὸ Ὁρολογεῖον ἢ ὠρολόγιον, πιθανῶς ἡλιακὸς τις γνῶμων δῶρον τοῦ Μεγάλου Ἰουστινιανοῦ ἢ τοῦ διαδόχου τοῦ Ἰουστίνου καὶ τῆς συζύγου αὐτοῦ Σοφίας.

* Ἀπὸ τῆς παραλλίας τοῦ Μιλίου ἤρχιζεν ἡ Μεγάλη ἢ Μέση Λεωφόρος ἢ ὁδὸς τῶν Θριάμβων, ἧτις διασχίζουσα τὰς πλατείας τοῦ Κωνσταντίνου, τοῦ Θεοδοσίου ἢ Ταύρου τοῦ Βοός καὶ τοῦ Ἀρκαδίου, κατέληγεν εἰς τὴν Χρυσὴν Πύλιν. (Ἄ. Πασπάτη, τὰ Βυζαντινὰ ἀνάκτορα, σελ. 102, — Σκαρλ. Βυζαντινίου. Ἡ Κωνσταντινούπολις, τόμ. Α. σελ. 441).

* ΜΙΑΚΥΡΟΣ ἢ ΜΙΑΚΩΡΟΣ (Ἡ). — Πόλις τῆς Χαλκιδικῆς Χερσονήσου ἢ ἐπὶ Θράκης ἀναφερομένη μόνον ὑπὸ Στεφάνου τοῦ Βυζαντινοῦ. Ὁ πολίτης Μιλκώριος. Εἶναι ἢ αὐτὴ μὲ τὸν ὑπὸ τοῦ ἰδίου συγγραφέως ἀναφερομένην Μιὰκωρον καὶ τὸ Ἐθνικὸν Μιακωρίτης. Ταυτότης ἄγνωστος.

* ΜΙΑΚΩΡΟΝ (τό). — Ἄλλη γραφὴ λέξεως Μιλκυρος ἢ Μιλκωρος (βλ. λέξ.).

* ΜΙΑΛΑΡΕΚΑ. — Ὄνομα πεδιάδος ἐν τῇ περιφερείᾳ τῆς Ναϊσοῦ ἐν Δαρδανίᾳ καὶ δμώνυμον φρούριον, παρὰ Προκοπίῳ (Περὶ Κτισμ. IV, 4), ἀνακαινισθὲν ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Ἰουστινιανοῦ (527—565).

ΜΙΑΤΟΚΥΘΗΣ 1. — Ἠγεμὼν τῆς Θράκης, ὅστις ἀκολουθήσας Κῦρον τὸν νεώτερον κατὰ τοῦ ἀδελφοῦ του Ἀρταξέρξου, ἠῦτομόλησε πρὸς τὸν τελευταῖον μετὰ τὴν παρὰ τὰ Κούναξα μάχην (401 π. Χ.) μετὰ 40 ἱππέων καὶ 300 πεζῶν.

ΜΙΑΤΟΚΥΘΗΣ 2. — Δυνάστης Θράξ, ὅστις ἀποστατήσας ἰπὸ τοῦ Κότυος τοῦ Α', βασιλέως τῆς Θράκης καὶ νικηθεὶς ὑπ' αὐτοῦ, ἠῦτομόλησε πρὸς τοὺς Ἀθηναίους. Βραδύτερον ἀπεστάλη ὑπὸ τοῦ Χαριδήμου γαμβροῦ τοῦ Κότυος, εἰς τοὺς Καρδιανούς, ἐχθροὺς τῶν Ἀθηναίων, οἵτινες τὸν κατέσφαξαν.

* ΜΙΑΤΟΝ (τό). — Ἀκρωτήριο τῆς Εὐρωπαϊκῆς παραλλίας τοῦ Βασπύρου πρὸς βορρᾶν τοῦ κόλπου Σκληθρινοῦντος, ὀνομασθὲν

οὕτως ὡς ἐκ τοῦ χρώματός του. Εἶναι τὸ σημερινὸν ἀκρωτήριο Σαρῆ-γιάρ (κιτρίνη δχθη).

ΜΙΜΑΛΛΟΝΕΣ (ΑΙ). — Γυναῖκες μετέχουσαι τῶν ὄρφικῶν καὶ διονυσιακῶν ὀργῶν, ἐν Θράκῃ καὶ Μακεδονίᾳ, ἄλλως καλούμεναι καὶ Κλώδωνες (Πλουτάρχ. Βίος Ἀλεξάνδρου κεφ. Β.).

* ΜΙΣΘΕΙΑΣ (Ἐπισκοπή). — Ἐδρα ἐπισκοπῆς ἐν Θράκῃ, ἀγνώστου ταυτότητος, ἀναφερομένη εἰς τὰ Ἐκκλησιαστικά Χρονικά. (Σταμούλη. Συμβολὴ εἰς τὴν Ἱστορίαν τῶν Ἐκκλησιῶν τῆς Θράκης, σελ. 54).

* ΜΙΧΑΗΛ ΜΑΥΡΟΕΙΔΗΣ (Νεομάρτυς Ἀδριανουπολίτης). — Ὁ πρῶτος Ἰωσῆ νεομάρτυς μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Τούρκων, πρόκριτος καὶ ἐπιφανὴς Ἀδριανουπολίτης, γνωστὸς ὄχι μόνον διὰ τὸν πλοῦτον του ἀλλὰ καὶ διὰ τὰς ἀρετὰς του. Φθονηθεὶς ὑπὸ τῶν Τούρκων ἐσυκοφαντήθη ὅτι ἀπήγγειλε τὴν μουσουλμανικὴν ὁμολογίαν: «Οὐδεὶς Θεὸς εἰ μὴ εἰς Θεὸς καὶ προφήτης αὐτοῦ ὁ Μωάμεθ».

Ἡ ψευδὴς αὕτη διαβολὴ ἤρκεσε νὰ σύρῃ αὐτὸν εἰς τὰ δικαστήρια καὶ νὰ ὑποστῇ τὸν μαρτυρικὸν θάνατον, ὅπως ἀφηγείται ὁ Ἰωάννης Μόσχος εἰς τὸ ὑπόμνημά του, «διὰ ξίφους τελειωθεὶς καὶ εἶτα ἐπὶ τῆς πυρᾶς ἀποτεφρωθεὶς». Πότε ἀκριβῶς ἐμαρτύρησε δὲν εἶναι γνωστόν. Πάντως δμως θὰ ἔλαβε χώραν περὶ τὸ τελευταῖον τέταρτον τοῦ XV αἰῶνος.

Ἡ Ἐκκλησία τιμᾷ τὴν μνήμην τοῦ νεομάρτυρος Ἀδριανουπολίτου τὴν 17 Φεβρουαρίου. Δὲν πρέπει νὰ συγχέεται μὲ τὸν νεομάρτυρα Μιχαὴλ τὸν ἐκ Γρανίτσας τῶν Ἀγράφων, μαρτυρήσαντα ἐν Θεσσαλονίκῃ τὸ 1544, τοῦ ὁποῦ ἢ Ἐκκλησία γεραίρει τὴν μνήμην τὴν 10 Μαρτίου. (Πρ. Λεοντοπόλεως Σωφρονίου Εὐστρατιάδου, Ὁ νεομάρτυς Μιχαὴλ Μαυροειδῆς ὁ Ἀδριανουπολίτης, εἰς τὰ «Θρακικά», 1938, σελ. 7 καὶ ἐξῆς).

* ΜΙΧΑΗΛΑΤΑ (τά). — Ὄνομασία τῶν βυζαντινῶν νομισμάτων, προελθοῦσα ἐκ τῆς ἐπ' αὐτῶν χαραγμένης εἰκόνας τοῦ αὐτοκράτορος Μιχαὴλ (Ἄννα Κομν. XII, 12). Οὕτω τὰ φέροντα τὴν εἰκόνα τοῦ Μανουὴλ ἑκαλοῦντο «μανουελάτα», τοῦ Ρωμανοῦ «ρωμανάτα».

(Συνέχεια εἰς τὸν ΙΑ' τόμον).

ΠΕΡΙΗΓΗΣΕΙΣ

ΑΝΑΜΝΗΣΕΙΣ ΑΠΟ ΤΗΝ ΡΟΥΜΕΛΙΑΝ ¹⁾

Κατὰ τὰ τέλη Αὐγούστου τοῦ 1868 ἄφηνα τὴν Κωνσταντινούπολιν γιὰ νὰ φθάσω, διὰ θαλάσσης, εἰς τὴν Ραιδεστόν. Ἡ Ρουμेलία συμπεριλαμβάνει τρεῖς φυλάς, πολὺ διαφορετικὰς, ἤτοι τοὺς Τούρκους, τοὺς Ἕλληνας καὶ τοὺς Βουλγάρους, χωρὶς ν' ἀναφέρωμε τοὺς Ἰσραηλίτας, τοὺς Ἀρμενίους, τοὺς Τσερκέζους καὶ τοὺς Πέρσας-μπαμπιστάς. Αὐτὸ τὸ μείγμα τῶν τόσο διαφορετικῶν φυλῶν ἦτο ἓνα ἀπὸ τὰ κυριώτερα ἐνδιαφέροντα τοῦ ταξιδίου. Ἦταν περίεργον νὰ παραβάλλωμε τοὺς Ἕλληνας τῆς ἐλευθέρας Ἑλλάδος μὲ τοὺς ἀδελφούς των τοὺς εὐρισκομένους ἀκόμη ὑπὸ ξένην κυριαρχίαν, νὰ ἴδωμεν ἐκ τοῦ πλησίον αὐτοὺς τοὺς Βουλγάρους, ποὺ ἤγειραν αἰφνιδίως εἰς τὴν Εὐρώπην ἓνα θρησκευτικὸ ζήτημα ²⁾ τόσο σπουδαῖο, προμήνυμα τῆς πολιτικῆς τῶν ἀφυπνίσεως, νὰ συγκρίνωμε τοὺς Τούρκους ὡς διοικητὰς τῆς χώρας αὐτῆς μὲ αὐτὰ ποὺ βλέπει τις στὴν Αἴγυπτο, στὴ Συρία, στὴ Μικρὰ Ἀσία. Ἀπὸ ἄλλην ἀποψιν τὸ ταξεῖδι αὐτὸ δὲν θὰ εἶχεν ἰδιαιτέρον ἐνδιαφέρον.

Ἡ Ρουμेलία εἶναι ἡ Θράκη τῶν ἀρχαίων, χώρα ἀκόμη μυστηριώδης, ποὺ ἀπὸ ἀρχαιοτάτων χρόνων ἔχει καταγωγὴν ἑλληνικὴν. Τὰ ἐρεῖπια τῆς Θράκης, τὰ μνημεῖα της, ποτὲ δὲν ἐμελετήθησαν. Ἦτο ποτὲ δυνατὸν ἓνας ἐξερευνητὴς νὰ μὴ εὕρισκεν εἰς τὰς περιφερείας αὐτὰς μίαν πλουσίαν συγκομιδὴν νέων γεγονότων; Ὁ ἀναγνώστης γνωρίζει τώρα τὸν δεσμὸν ποὺ ἐνώνει τὰς σελίδας αὐτάς, γραμμένας ἡμέρα τῇ ἡμέρα, συχνὰ μὲ ἐντυπώσεις πολὺ διαφορετικὰς.

Ἡ Ραιδεστός εἶναι πόλις τουρκικὴ. Μοῦ εἶχαν δώσει στὴν Κωνσταντινούπολιν ἓνα γράμμα δι' ἓνα διδάσκαλόν της Κωνσταντῖνον. Αὐτὸς ὁ ἐξαίρετος ἄνθρωπος, μὲ ὑπεδέχθη ὡς τὸν καλύτερον φίλον του. Οἱ Ἕλληνες εἶναι ὁ φιλοξενότερος λαὸς τοῦ κόσμου. Καυχῶνται πὺς εἶναι φιλόξενοι, φίλοι τῶν ξένων. Τοὺς ἀρμόζει αὐτὸς ὁ τίτλος. Δι' αὐτοὺς οἱ ξένοι ἔρχονται πάντοτε ἀπὸ τὸν Δία. Ὁ κ. Κωνσταντῖνος εἶχε τόση μεγάλη βία διὰ νὰ μὲ περιποιηθῇ, ποὺ δὲν ἐδιάβασε ὅλο τὸ γράμμα, τὸ ὁποῖο τοῦ ἔδωσα. Μοῦ εἶπε ἀργότερα ὅτι δὲν ἀνεγνώρισε οὔτε τὴν γραφὴν, οὔτε τὸ ὄνομα τοῦ ὑπο-

1) Ἀποσπάσματα ἀπὸ τὴν «Revue des Deux-Mondes» τῆς 15 Ἰουλίου, 15 Αὐγούστου καὶ 1 Ὀκτωβρίου 1871.

2) Τὸ ζήτημα τοῦ σχίσματος.

ΠΕΡΙΗΓΗΣΕΙΣ

ΑΝΑΜΝΗΣΕΙΣ ΑΠΟ ΤΗΝ ΡΟΥΜΕΛΙΑΝ ¹⁾

Κατὰ τὰ τέλη Αὐγούστου τοῦ 1868 ἄφηνα τὴν Κωνσταντινούπολιν γιὰ νὰ φθάσω, διὰ θαλάσσης, εἰς τὴν Ραιδεστόν. Ἡ Ρουμελία συμπεριλαμβάνει τρεῖς φυλάς, πολὺ διαφορετικὰς, ἤτοι τοὺς Τούρκους, τοὺς Ἕλληνας καὶ τοὺς Βουλγάρους, χωρὶς ν' ἀναφέρωμε τοὺς Ἰσραηλίτας, τοὺς Ἀρμενίους, τοὺς Τσερκέζους καὶ τοὺς Πέρσας-μπαμπιστάς. Αὐτὸ τὸ μείγμα τῶν τόσο διαφορετικῶν φυλῶν ἦτο ἓνα ἀπὸ τὰ κυριώτερα ἐνδιαφέροντα τοῦ ταξιδίου. Ἦταν περίεργον νὰ παραβάλλωμε τοὺς Ἕλληνας τῆς ἐλευθέρως Ἑλλάδος μὲ τοὺς ἀδελφούς των τοὺς εὕρισκομένους ἀκόμη ὑπὸ ξένην κυριαρχίαν, νὰ ἴδωμεν ἐκ τοῦ πλησίον αὐτοὺς τοὺς Βουλγάρους, ποὺ ἤγειραν αἰφνιδίως εἰς τὴν Εὐρώπην ἓνα θρησκευτικὸ ζήτημα ²⁾ τόσο σπουδαῖο, προμήνυμα τῆς πολιτικῆς των ἀφυπνίσεως, νὰ συγκρίνωμε τοὺς Τούρκους ὡς διοικητὰς τῆς χώρας αὐτῆς μὲ αὐτὰ ποὺ βλέπει τις στὴν Αἴγυπτο, στὴ Συρία, στὴ Μικρὰ Ἀσία. Ἀπὸ ἄλλην ἄποψιν τὸ ταξίδι αὐτὸ δὲν θὰ εἶχεν ἰδιαίτερον ἐνδιαφέρον.

Ἡ Ρουμελία εἶναι ἡ Θράκη τῶν ἀρχαίων, χώρα ἀκόμη μυστηριώδης, ποὺ ἀπὸ ἀρχαιοτάτων χρόνων ἔχει καταγωγὴν ἑλληνικὴν. Τὰ ἑρεῖπια τῆς Θράκης, τὰ μνημεῖα της, ποτὲ δὲν ἐμελετήθησαν. Ἦτο ποτὲ δυνατὸν ἓνας ἐξερευνητὴς νὰ μὴ εὕρισκεν εἰς τὰς περιφερείας αὐτὰς μίαν πλουσίαν συγκομιδὴν νέων γεγονότων; Ὁ ἀναγνώστης γνωρίζει τώρα τὸν δεσμὸν ποὺ ἐνώνει τὰς σελίδας αὐτάς, γραμμένας ἡμέρα τῆ ἡμέρα, συχνὰ μὲ ἐντυπώσεις πολὺ διαφορετικὰς.

Ἡ Ραιδεστός εἶναι πόλις τουρκικὴ. Μοῦ εἶχαν δώσει στὴν Κωνσταντινούπολιν ἓνα γράμμα δι' ἓνα διδάσκαλόν της Κωνσταντῖνον. Αὐτὸς ὁ ἐξαίρετος ἄνθρωπος, μὲ ὑπεδέχθη ὡς τὸν καλύτερον φίλον του. Οἱ Ἕλληνες εἶναι ὁ φιλοξενότερος λαὸς τοῦ κόσμου. Καυχῶνται πὼς εἶναι φιλόξενοι, φίλοι τῶν ξένων. Τοὺς ἀρμόζει αὐτὸς ὁ τίτλος. Δι' αὐτοὺς οἱ ξένοι ἔρχονται πάντοτε ἀπὸ τὸν Δία. Ὁ κ. Κωνσταντῖνος εἶχε τόση μεγάλη βία διὰ νὰ μὲ περιποιηθῆ, ποὺ δὲν ἐδιάβασε ὅλο τὸ γράμμα, τὸ ὁποῖο τοῦ ἔδωσα. Μοῦ εἶπε ἀργότερα ὅτι δὲν ἀνεγνώρισε οὔτε τὴν γραφὴν, οὔτε τὸ ὄνομα τοῦ ὑπο-

1) Ἀποσπάσματα ἀπὸ τὴν «Revue des Deux-Mondes» τῆς 15 Ἰουλίου, 15 Αὐγούστου καὶ 1 Ὀκτωβρίου 1871.

2) Τὸ ζήτημα τοῦ σχίσματος.

γράφαντος. Ὁ φίλος μου Πέτρος εἶχε ὁμιλήσει διὰ τὸ ταξειδί μου εἰς ἓνα συγγενῆ του ὀνόματι Δημήτριον. Ὁ Δημήτριος δὲν ἐγνώριζε κανένα εἰς τὴν Ραιδεστόν, ἀπηυθύνθη εἰς τὸν Νικόλαον. Ὁ Νικόλαος εἰς ἓνα ἄλλον. Ἀπὸ μεσάζοντος εἰς μεσάζοντα κατέληξαν νὰ μὲ εὔρουν μίαν ἐπιστολήν, ποῦ μοῦ ἔδωσεν ὁ Πέτρος. Ἦγνόει ποιὸς τὴν εἶχε γράψει, ἀλλὰ δὲν ἀμφρέμβαλλε διὰ τὴν ὑποδοχὴν ποῦ θὰ μοῦ ἐγίνετο. Αὐτὸ τὸ καλοκάγαθο παιδί δὲν γελᾶσθηκε διόλου. Ἔτσι εἶναι οἱ Ἕλληνες. Ἡ φιλοξενία εἶναι βεβαίως ἓνα καθήκον στὰς πόλεις, ὅπου πρέπει νὰ μείνης στὸ δρόμο, ἢ, αὐτὸ ποῦ δὲν εἶναι διόλου προτιμότερο, νὰ μείνης στὸ χάνι, ἐὰν δὲν ἔχῃ κανένα φιλικὸ σπίτι γιὰ νὰ στεγασθῆς. Εὐτυχῶς ὁ ἑλληνικὸς χαρακτήρ προσαρμύζεται καλὰ εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τῶν καθηκόντων τοῦ εἴδους τούτου. Ἐνας ξένος εἶναι μία διασκέδασις δι' ἀνθρώπους ποῦ ἔχουν ὀλίγας τέρψεις. Μαθαίνει νέα. Πόσες κουβέντες θ' ανταλλάξῃ μαζί του! Ἐνας Ἕλληνα δὲν διστάζει ποτὲ νὰ σᾶς συστήσῃ εἰς ἄλλον Ἕλληνα. Μόλις ἔκαμα μερικὰς ἐκδρομὰς ἐπὶ τῆς ἀκτῆς, *ὅπου τὰ χωριὰ εἶναι ὅλα ἑλληνικά.* — «Ἐεύρετε ποῦ πᾶτε νὰ μείνετε; Πηγαίνετε στὸ σπίτι τοῦ τάδε ἐκ μέρους μου». Τὸ καρὸν μου εἶναι γεμάτο ἀπὸ διευθύνσεις ποῦ μοῦ ἔδωσαν αὐτὸς ἓνα μικρὸν καπνέμπορον, ἀπὸ τὸν ὁποῖον ἔκαμα μίαν ἀγορὰν ἐμπορεύματος, ὁ ἄλλος ἓνα ἀγαθὸν ἀνθρώπον, ποῦ ἦλθε νὰ καθήσῃ κοντά μου, ἐνῶ ἔπαιρνα τὸν καφέ μου. Αἱ διευθύνσεις αὐταὶ ἦσαν ἐξαιρετικά. Εἶναι εὐχαρίστησις δι' ἓνα Ἕλληνα νὰ σᾶς ὑποδεχθῆ. Μόνον ὅταν τὰ λόγια του τελειώνουν, θὰ κάνετε καλὰ νὰ τὸν ἀποχαιρετήσετε. Εὐθὺς ὡς ἐξασθενήσῃ ἡ συνομιλία, ὁ καιρὸς διὰ νὰ σελλώσετε τὸν ἵππον σας ἦλθε. Ἡ περίοδος ἐνθουσιασμοῦ δι' ἓνα φιλοξενούντα Ἕλληνα, ἐξαιρέσει τοῦ Κωνσταντίνου καὶ μερικῶν ἄλλων, διαρκεῖ 48 ὥρας περίπου.

Ἡ Ραιδεστός εἶναι ἡ πλέον πυκνοκατοικημένη πόλις τῆς εὐρωπαϊκῆς ἀκτῆς ἐπὶ τῆς θαλάσσης τοῦ Μαρμαρᾶ. Ἄν καὶ ἔχασε τὴν παλαιάν της μεσαιωνικὴν δόξαν, εἶναι ἀκόμη μία μικρὰ πρωτεύουσα. Ἡ μεγάλη ἐπαρχία τῆς Ρουμελίας (βιλαέτιον τῆς Ἀδριανουπόλεως), διαιρεῖται εἰς πέντε διαμερίσματα ποῦ οἱ Τοῦρκοι ὀνομάζουν σαντζὰκ Tekfourdaghi. Ὁ πληθυσμὸς της ἔχει μεῖγμα θρησκευμάτων καὶ φυλῶν τῶν πλέον διαφορετικῶν ποῦ ἀνευρίσκειται συχνὰ εἰς τὴν Τουρκίαν. Ὑπολογίζουσι τὴν Ραιδεστόν 13.000 Τούρκους, 6000 Ἀρμενίους, 4000 Ἕλληνας, 500 Ἰσραηλίτας, 60 καθολικοὺς καὶ 25 διαμαρτυρομένους. Ἐκάστη τῶν θρησκευτικῶν τούτων ἀποτελεῖ μίαν κοινότητα, ποῦ ἔχει καὶ τὴν ἰδίαν της ζωὴν.

Οἱ Τοῦρκοι ἔχουν ἐδῶ θλιβεράν ὄψιν. Ἡ συνοικία των εἶναι διεσπαρμένη, τὰ σπίτια των πίπτουν καὶ γίνονται ἐρείπια. Δὲν βλέπει τις πούθενά τὴν ἀνατολικὴν πολυτέλειαν ποῦ ζητεῖ ἐκ συνηθείας εἰς ὅλα τὰ μέρη ὅπου κατοικοῦν. Ἡ Ραιδεστός ἔχει τηλεγράφον καὶ εἶναι σπουδαῖος σταθμὸς, οἱ δὲ ὑπάλληλοι εἶναι Ἕλληνες. Μία τουρκικὴ εἰταιρία ἐξυπηρετεῖ

τὴν Ραιδεστόν, δηλαδὴ ἡ ἔταιρία εἶναι ἐπισήμως ὀθωμανικὴ, λαμβάνει μίαν κρατικὴν ἐπιχορήγησιν καὶ παριστάνεται εἰς τὰς στατιστικὰς, *πρὸς χρῆσιν τῆς Εὐρώπης*, μεταξὺ τῶν ἔργων δημοσίας χρησιμότητος, ὀφειλομένων εἰς τὴν πρωτοβουλίαν τῆς Πύλης. *Εἰς τὸ ὑποτιθέμενον ὀθωμανικὸν πλοῖον, πρὸς ἐταξείδευα, ὁ πλοίαρχος ἦτο Ἑπειρώτης, οἱ ναῦται ἦσαν Ἕλληνες.* Τὸ σαλόνι, ἂν ἤμπορῇ τις νὰ ὀνομάσῃ ἔτσι τὴν ἀθλίαν καμπίναν τῆς πρώτης, εἶχε διὰ τὴν ὄλην διακόσμησιν μίαν ὑπέροχον χαλκογραφίαν, πρὸς παρίστανε δύο ἑλληνικὰ ἀτμόπλοια, φημισμένα εἰς ὄλην τὴν Ἀνατολήν, πρὸς εἶχον διασχίσει εἴκοσι φορὰς καὶ πλεόν τὸν ἀποκλεισμὸν τῆς Κρήτης¹. Ἕλληνικαὶ σημαῖαι συνεπλήρωναν τὴν σκηνὴν. Οἱ Τοῦρκοι ἔβλεπαν αὐτὴν τὴν εἰκόνα χωρὶς νὰ παρατηρήσουν εἰς αὐτὸ κακόν, ἢ μάλλον δὲν ἔδιναν ἀκόμη καὶ προσοχήν. Δὲν ἀπείχαμε παρὰ μερικὰς ὥρας ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολιν. Δὲν ὑπάρχει ἐν τούτοις ἐδῶ τουρκικὸν ταχυδρομεῖον παρὰ μίαν φορὰν τὴν ἐβδομάδα, καὶ μάλιστα δὲν ἐμπιστεύονται εἰς αὐτὸ διόλου. Οἱ Τοῦρκοι φαίνονται νὰ μὴ ἀνησυχοῦν καθόλου διὰ τὴν ἀλληλογραφίαν. Θὰ ἦτο ἐν τούτοις μία ὑπηρεσία πρώτης ἀνάγκης. Εἰς τὸν Βόσπορον, πρὸς εἶναι μία μακρὰ συνέχεια χωρὶς διακοπὴν ἀπὸ χωριῶν καὶ παλάτια, δὲν ἔχει τις κανένα μέσον διὰ νὰ στείλῃ τακτικὰ μίαν ἐπιστολὴν καὶ ἐν τούτοις κάθε μισὴ ὥρα συγκοινωνιακὰ πλοῖα σταματοῦν στὰ κυριώτερα σημεῖα. *Ἡ ἀντίθεσις εἶναι μεγάλη μὲ τὴν Ἑλλάδα.* Εἰς τὰς πλεόν ἀπομεμακρυσμένας ἐπαρχίας τὸ ταχυδρομεῖον Ἀθηνῶν φθάνει κάθε ἡμέραν. Ἕνας λαὸς πρὸς ἔχει πλεόν τῶν πενήκοντα ἡμερησίων ἐφημερίδων καὶ πρὸς γράφει ὅσο καὶ ὀμιλεῖ, ὄφειλε νὰ αἰσθανθῇ τὴν ἀνάγκην τῶν ταχυδρομείων.

Ὅλοι οἱ ραγιαδες, δηλαδὴ οἱ μὴ μουσουλμάνοι, διαιροῦνται εἰς κοινότητας κατὰ τὸ θρήσκευμα. Οἱ Ἕλληνες ἰδίως διαπρέπουν εἰς τὰς κοινοτικὰς αὐτὰς ἐλευθερίας. Αὐτὸ εἶναι ἡ μόνη διοίκησις των. Ὁ ραγιαῖς ὀφείλει εἰς τὴν κυβέρνησιν τὸ δέκατον τῆς συγκομιδῆς καὶ τοὺς ἄλλους φόρους. Εἰς ἀντάλλαγμα αὐτῶν τῶν θυσιῶν τὸ κράτος δὲν τοῦ παρέχει καμμίαν εὐκολίαν. Δὲν ἀπασχολεῖται οὔτε μὲ δημόσια ἔργα, οὔτε μὲ τὴν ἐκπαίδευσιν, οὔτε μὲ τὴν ἐκκλησίαν. Ἡ παιδεία καὶ ἡ ἐκκλησία εἶναι ἡ μεγάλη μέριμνα τῶν ἑλληνικῶν κοινοτήτων. «Ἕνα ἑλληνικὸ χωριὸ χωρὶς δάσκαλο λέγει μία παροιμία, εἶναι τόσο σπάνιο, ὅσο καὶ μιὰ κοιλάδα χωρὶς βουνό». Εἰς τὰ περὶχωρα τῆς Ραιδεστοῦ, εἰς πτωχὰ χωριὰ μὲ ἑκατὸ περίπου σπίτια, ὁ διδάσκαλος μοῦ ἔδειχνε τὴν διβλιοθήκην του. Εἶχε τοὺς κλασικοὺς τῆς συλλογῆς Tauchnitz. Εἰς τὴν Ραιδεστόν ἡ κοινότης ἔκανε ἀπὸ πολλοῦ καιροῦ δύο δημοτικὰ σχολεῖα. Τὸ ἐν ἔχει 150 μαθητὰς καὶ τὸ ἄλλο 70. Ἡ ἐκπαίδευσις δὲν εἶναι ὑποχρεωτικὴ, ἀλλὰ κανεὶς δὲν θὰ συγκατάνευε νὰ στερηθοῦν τὰ παιδιὰ του μορφώσεως. Τὸ γυμνάσιον ἢ ἑλληνικὸν σχολεῖον εἶναι

1) Τὸ περίφημο Ἀρκάδι.

αὐτὸ ποὺ ὀνομάζομεν εἰς τὴν Γαλλίαν λύκειον. Διδάσκουν εἰς αὐτὸ μαθηματικά, ἱστορίαν, ιδιότητος τοῦ ὕφους, γεωγραφίαν καὶ ἀκόμη καὶ τὴν γαλλικὴν.

Τίποτε δὲν τιμᾶ περισσώτερον τοὺς Ἑλληνας παρὰ ὁ ὀρθὸς λόγος μὲ τὸν ὁποῖον, χωρὶς γραπτὸν νόμον, χωρὶς σύνταγμα, γνωρίζουν νὰ κανονίζουσιν τὰς ἐσωτερικὰς τῶν ὑποθέσεις. Ἡ δημοκρατία ἢ πλεον εὐρεῖα εἶναι ὁ νόμος αὐτῶν τῶν κοινοτήτων. Εἰς αὐτὰς ἢ ἰσότης τῆς ἐκπαιδεύσεως εἶναι σχεδὸν πλήρης. Ἡ περιουσία δὲν δημιουργεῖ μεγάλας διαφορὰς μεταξὺ τῶν μὲν καὶ τῶν δέ. Ὁ πτωχὸς εἶναι σπάνιος μεταξὺ τῶν. Καὶ αὐτὸς ἀκόμη ποὺ ζεῖ ἀπ' τὴν καθημερινὴν του ἐργασίαν δὲν ὑποβάλλεται ποτὲ εἰς αὐτοὺς τοὺς σκληροὺς κόπους τόσο συχνοὺς εἰς τὴν κοινωνίαν μας. Ἡ δξύννοιά του δὲν ἀλλοιοῦται ποτέ. Στὴν ἀγορά, στὴν ἐκκλησία, στὸ καπειλιό, ὁ ναύτης, ὁ ἐργάτης, ὁ πλούσιος κτηματίας, εἶναι πάντοτε ἴσοι.

Ἀπὸ τὴν Ραιδεστὸν εἰς Ραπίδον ὁ δρόμος, κατὰ μῆκος τῆς ἀκτῆς, εἶναι μία ὥρα. Εἶναι εὐχάριστο νὰ τὸν κάνης πεζῆ. Τὸ χωριὸ Πάνιδον εἶναι ἑλληνικόν. Ὁ διδάσκαλος καὶ οἱ πρόκριτοι μὲ ὑποδέχονται. Θέλουν νὰ ἐξετάσω τοὺς μαθητὰς καὶ καθὼς ἀφήνω τὴν φροντίδα αὐτὴν εἰς τοὺς ἰδίους, τοὺς βάζουσιν νὰ μὲ διηγηθοῦν τὴν μάχην τῆς Σαλαμίνας, ἔπειτα τὴν μάχην τῶν Πλαταιῶν, κατόπιν τοῦ Μαραθῶνος, τὴν ἱστορίαν τῶν πατέρων τῶν, ὅπως λέγουσιν. Αὐτὰ τὰ νήπια ἐδιάβασαν πολὺ καλὰ τὸν Πλούταρχόν των. Τὸ Πάνιδον κατέχει πέντε μέτρα χωρητικότητος τῆς ὥρας ἑλληνικῆς ἐποχῆς, μέτρα ἐπίσημα, ἀντικείμενα σχεδὸν δυσεύρετα καὶ εἰς τὰς πλουσιωτέρας συλλογὰς τῆς Εὐρώπης, ὅπου δὲν ἐγνώριζαν ἐξ αὐτῶν παρὰ τρία μόνον. Πρέπει νὰ εἶναι κανεὶς ἀρχαιολόγος διὰ ν' ἀντιληφθῆ τὴν ἀφάνταστον χαρὰν ποὺ δίδουν παρόμοια εὐρήματα. Ἴδου μία πόλις ποὺ ἡ ἱστορία δὲν τὴν ἀναφέρει καὶ τῆς ὁποίας εὐρίσκει σήμερα ἢ ἐπιστήμη τὴν τοπογραφίαν, τὴν θρησκείαν, τὰς τέχνας, τὴν σύνθεσιν.

Χώρα, 21 Σεπτεμβρίου.—Διὰ ν' ἀκολουθήσης τὴν θάλασσαν νοτίως τῆς Ραιδεστοῦ, δὲν ὑπάρχει δρόμος. Ἐπῆγα ἔφιππος στὸ Κούμπαου, ὥραιο μικρὸ χωριὸ ἐπὶ τῆς ἀκτῆς, ἔπειτα στὸ Αἰδίον ποὺ χάνεται στὸ βάθος μιᾶς μεγάλης κοιλάδος, κατόπιν στὴ Γάνο καὶ τέλος στὴ Χώρα. Ὁ ἐνοικιαστής τοῦ ἵππου ἦτο ἓνας ἐξαιρετικὸς ὁδηγός. Εἰς τὴν Αἰδίον, χωριὸν μὲ 150 ἐστίας, δὲν βλέπει τις ὀλιγοτέρας τῶν τριάκοντα ὀκτῶ ἐκκλησιῶν. Ὁ ἀριθμὸς αὐτὸς δὲν ἔχει τίποτε τὸ ἐκπληκτικὸν δι' ἑλληνικὴν χώραν. Ἦτο τὸ ἴδιον καὶ πρὸ τοῦ χριστιανισμοῦ. Ἀπὸ τότε τὸ πλῆθος αὐτὸ τῶν οἰκοδομῶν πρὸ τιμῆν τῶν ἡρώων ἢ τῶν θεῶν. Ὁ Πausanias, εἰς τὴν περιγραφὴν του περὶ τῆς Ἑλλάδος, ἀναφέρει παρόμοια εἰς κάθε βῆμα, καὶ μάλιστα ἔπρεπε νὰ εἶχε λησμονήσει πολλά. Ἡ διάθεσις διὰ πολλοὺς ναοὺς ἦτο ἀπὸ ἀρχαιοτάτων ἐτῶν καὶ μένει μία ἐκφρασις τοῦ ἐθνικοῦ χαρακτήρος τῶν Ἑλλήνων. Ὀλη ἢ ἀκτὴ, ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολιν ἕως τὴν Καλλίπολιν, κατέχεται σχεδὸν ἀποκλειστικῶς ἀπὸ τοὺς Ἑλληνας. Κάθε χωριὸ

διοικεῖται ὅπως ἡ ὀρθόδοξος κοινότης τῆς Ραιδεστοῦ.

22 Σεπτεμβρίου.—Ἐπιστροφὴ εἰς Ραιδεστόν. Ὅταν ἔχη τις ἐπισκεφθῆ ἓνα ὠρισμένον ἀριθμὸν πόλεων καὶ χωριῶν ἑλληνικῶν ἠμπορεῖ νὰ παραμελήσῃ τ' ἄλλα. Οἱ Ἕλληνες γνωρίζουν καλὰ ὅλα τὰ μέρη αὐτῆς τῆς χώρας ποὺ κατέχουν οἱ δικοὶ των καὶ σὰς δίδουν τὰς πληροφορίας ποὺ ἀρκοῦν. Τὰ ὑπόλοιπα μέρη δὲν ἔχουν ἄλλην ποικιλίαν. Οὕτω ἡ Μήδεια καὶ ἡ Δέρκος ἐπὶ τῆς Μαύρης Θαλάσσης, πόλεις τοῦ σαντζακίου τοῦ Tekfourdaghi ὡς καὶ ἡ Βιζύη, ὁμοιάζουν πολὺ τὴν Ραιδεστόν. Ἀπὸ τοῦ Βοσπόρου μέχρι τῶν Δαρδανελλίων εὐρίσκει τις μίαν εἰκοσάδα μεγάλων χωριῶν, σχεδὸν ἀποκλειστικῶς ἑλληνικῶν, κτισμένων περίπου ὅλων ἐπὶ τῆς τοποθεσίας ἀρχαίων ἀποικιῶν. Πολλὰ διατηροῦν, τοῦλάχιστον διὰ τοὺς χριστιανούς, τὰ ἀρχέγονα ὀνόματά των. Τὰ τουρκικὰ ὀνόματα δὲν εἶναι ἐν χρήσει παρὰ μόνον εἰς τὰς σχέσεις μὲ τὰς ἀρχάς. Τσαρκένι ὀνομάζεται ἡ Περίστασις, Ἐρεγκλι ἡ Ἡράκλεια, Σηλυβρι ἡ Σηλύβρια καὶ οὕτω καὶ τ' ἄλλα. Εὐθύς ἀπὸ τοῦ VI αἰῶνος π. Χ. πρὸ 2500 καὶ πλέον ἐτῶν, οἱ Ἕλληνες εἶχον ἔλθει διὰ νὰ ἐγκατασταθοῦν εἰς αὐτὸ τὸ μέρος τῆς Θράκης.

Δὲν θὰ ἠξεύραμε νὰ ζήσωμε εἰς ὅλας αὐτὰς τὰς πόλεις, χωρὶς ν' ἀναγνωρίσωμε πόσο λίγο ἀλλάζουν οἱ Ἕλληνες. Ἡ ἔμμοι ἀὐτοῦ τοῦ λαοῦ νὰ διαφυλάξῃ τὰ χαρακτηριστικὰ του εἶναι ἓνα ἀπὸ τὰ πλέον κτυπητὰ γεγονότα εἰς τὴν Ἀνατολήν, εἶναι φυλὴ ἀθάνατος. Ἴδου αὐτὴ ἡ πλευρὰ παραδείγματος χάριν. Πόσας ἐπιδρομὰς δὲν ὑπέστη; Κατὰ τὴν ἀρχαιότητα αὐταὶ αἱ πόλεις, τόσο μακρὰ ἀπὸ τὴν μητρόπολιν των, ἠπειλοῦντο ὅλας τὰς ἡμέρας. Ἡ ζωτικότης των ἀντέστη εἰς ὅλους τοὺς βαρβάρους. Ἀργότερα οὔτε οἱ Τοῦρκοι, οὔτε οἱ Σλαῦοι, οὔτε οἱ Νορμανδοί, οὔτε οἱ Φράγκοι ἠδυνήθησαν νὰ τὰς καταστρέψουν. Πολλαὶ ἐξ αὐτῶν ἀνετρόπησαν, ἐκάησαν. Ἀλλ' ἀνεγεννῶντο ἐκ τῶν ἔρειπίων. Ὑστερα ἀπὸ δυστυχίας τόσων ἐτῶν, διατηροῦν ἀκόμη ἀρχαίας παραδόσεις. Αὐτὸ εἶναι τὸ ἐκπληκτικὸν ὅτι δὲν ἔλησμόνησαν τὰ ὀνόματά των. Ἡ γλῶσσά των ἀλλάζει ἀρκετὰ ὀλίγον ἀπὸ τὴν ἀρχαίαν ἑλληνικὴν. Ἡ νεοελληνικὴ δὲν εἶναι παρὰ μία διάλεκτος ἴσως ἓνα λαϊκὸν ἰδίωμα τοῦ παλαιοῦ καιροῦ, ποὺ ὠμίλουν ἀλλὰ δὲν τὴν ἔγραφον. Βλέπω ἐδῶ ὅλας τὰς ἡμέρας ἔθιμα τόσον ἀρχαῖα ὅσον καὶ τοῦ Ὀμήρου. Κάθε Σάββατο λ. χ. φέρουν εἰς τὸ νεκροταφεῖον, ἐπὶ τῶν προσφάτων τάφων κόλυβα καὶ σταφίδα, τοὺς καρποὺς τῆς Δήμητρος καὶ τοῦ Διονύσου.

Σήμερον ἡ ταραχὴ τοῦ διοικητοῦ τοῦ σαντζακίου εἶναι μεγάλη. Ὁ πρεσβευτὴς μας κ. Boufée ζητεῖ τηλεγραφικῶς ποῖος εἶναι ὁ πληθυσμὸς τῆς πόλεως. Ἡ τουρκικὴ ἀρχὴ δὲν ἠμπορεῖ νὰ εἰπῆ κανένα ἀκριβῆ ἀριθμὸν. Οἱ χριστιανοὶ δὲν εἶναι καλύτερα πληροφορημένοι. Ἐν τούτοις ἓνας εὐρωπαῖος ταξειδιώτης δὲν παραιτεῖται εὐκολὰ ἀπὸ τὴν ἐπιθυμίαν νὰ ἔχη κατὰ τὸ δυνατόν, ἀκριβῆ δεδομένα. Διὰ τὴν ἐπαρχίαν ἡ καζά τῆς Ραιδε-

στοῦ, πού ἐκτείνεται εἰς δύο ἢ τρεῖς λεύγας πέριξ τῆς πόλεως, ἐρευνῶν ὁ ἴδιος, εἶχα τὴν τύχην νὰ φθάσω εἰς ἓνα ὠρισμένον ἀποτέλεσμα. Πέντε κωμοπόλεις εἶναι ἀποκλειστικῶς ἑλληνικαί: Νεοχώριον, Σχολάριον, Πάνιδον Κούμπαου καὶ Ναίπ-κιοῖ πού ἔχουν κατὰ μέσον ὄρον ἀπὸ 200 ἕως 600 σπίτια. Μία οἰκία ὑποθέτει γενικῶς 5 κατοίκους. Ἐμέτρησα 24 χωριά τουρκικὰ ἔχοντα ἐν ὄλῳ 318 οἰκίας, ἥτοι κάθε χωριὸν ἔχει κατὰ μέσον ὄρον 13 ἐστίας. Αὐτὰ τὰ τουρκικὰ χωριά, καθὼς βλέπει τις, δὲν εἶναι παρὰ τσιφλίκια. Εἰς τὴν πεδιάδα τῆς Ραιδεστοῦ, ὁ πληθυσμός, ἂν οἱ ὑπολογισμοί μου εἶναι ἀκριβεῖς, θὰ περιελάμβανε 1.600 Τούρκους καὶ 8.000 Ἑλληνας, ἥτοι ὑπολογίζοντες καὶ τὸν πληθυσμὸν τῆς πόλεως θὰ εἴχομεν διὰ τὴν ἐπαρχίαν Ραιδεστοῦ 15.000 Τούρκους καὶ 12.000 Ἑλληνας. Εἰς τὸ σαντζάκιον αἱ ἄλλαι πρωτεύουσαι τῶν *καζᾶ* εἶναι *Khire-boli* ¹⁾, Λουλὲ-Βουργᾶς, Τσόρλου ²⁾, Ἡράκλεια καὶ Βιζύη. Οἱ Τοῦρκοι καὶ οἱ Ἑλληνες εἰς τὰς πόλεις αὐτὰς ἔχουν ἴσον περίπου ἀριθμὸν. Τὸ Λουλὲ Βουργᾶς ἔχει 1.680 οἰκίας, ἡ Τσόρλου 1.100, ἡ Βιζύη 600, τὸ *Khireboli* 500, ἡ Ἡράκλεια 200. Εἰς τὴν Βιζύην καὶ εἰς εἴην Τσόρλου, οἱ Ἑλληνες ἔχουν ἐν γυμνάσιον ἢ σχολὴν μέσης ἐκπαιδεύσεως. Εἰς τὴν Τσόρλου μόνον εὐρίσκομεν καὶ μίαν ἀρμενικὴν κοινότητα, πού ἀποτελεῖται ἀπὸ 100 οἰκίας. Κατὰ τὰς πληροφορίας πού συνέλεξε μὲ φροντίδα ὁ κ. Κωνσταντῖνος, ὁ συνολικὸς πληθυσμὸς τοῦ σαντζακίου θὰ ἦτο 110.000 κάτοικοι.

23 Σεπτεμβρίου. — Ἀφήκαμε τὸ *Tenfourdaghi*. Ἐνῶ ἐξερχόμεθα ἀπὸ τὴν Ραιδεστον ἡ ἄμαξά μας περιπλέκεται εἰς τὸ μέσον ἀπεράντου πεδιάδος. Δὲν ὑπάρχει δρόμος, ἀλλ' ἀναγνωρίζει τις τὰ ἴχνη τῶν ἄμαξῶν, πού ἀποτελοῦν ἐξαιρετον πληροφορίαν. Ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν διασχίζομεν ἔλη. Εἶναι τὸ μόνο μέρος τοῦ ταξειδίου πού εἶναι ὠραῖο. Ὅταν τὸ ἔδαφος εἶναι στερεόν, τὰ τινάγματα τῆς ἄμαξης γίνονται ἀνυπόφορα.

Ἡ χώρα πού διασχίζομεν εἶναι ἀκατοίκητος. Εἶναι ἀπέραντοι πεδιάδες. Τὸ ἔδαφός της λιπαρὸν καὶ εὐφορον, ἀλλ' ἀκαλλιέργητον. Ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη τὰ ἐρείπια τῶν ἐγκαταλελειμμένων χωριῶν μαρτυροῦν μίαν παλαιὰν εὐημερίαν. Οἱ κάτοικοι ἔφυγαν καὶ ἐγκατεστάθησαν εἰς τὰς πόλεις. Πολλὰ ἀπ' αὐτὰ τὰ χωριά εἶχον ἀκόμη κατοίκους πρὸ ἡμίσεως αἰῶνος, ἀλλὰ εἶναι ἔρημα ἀπὸ πολλοῦ καιροῦ. Δὲν ἀναγνωρίζει τις πλέον εἰς αὐτὰ οὔτε τοὺς δρόμους, οὔτε τὰ σπίτια. Τὸ νεκροταφεῖον μόνον, ἀντικείμενον μιᾶς ἰδιαιτέρας εὐσεβείας, εἶναι ἀκόμη ἄθικτον. Ὅλη ἡ χώρα αὐτὴ εἶναι ἔρημος. Τὸ μεσημέρι προγευματίζομε εἰς τὸ Μπουϊούκ-καρᾶ-Κερλῆ (*Grande neige noir*). Εἶναι πολὺ μικρὸ τουρκικὸ χωριό, ὁ πρῶτος σταθμὸς ἐπὶ τῆς ὁδοῦ ἀπὸ Ραιδεστοῦ εἰς Ἀδριανούπολιν. Μισὴ ὥρα ἀπὸ τὸ Καρᾶ-Κερλῆ ἡ ἔρημιὰ ἐμφανίζεται ἐκ νέου. Ἐνα χωράφι μένει ἀκαλλιέργητο πέντε ἢ ἕξ χρό-

1) Χαριούπολις. 2) Τυρολόη.

νια, κάποτε ἑπτὰ. Τὸ ἄροτρον ἐνθυμίζει τὸ ἀλέτρι τοῦ Ἡσιόδου. Μόλις τσουγκρανεῖ τὸ χῶμα. Δὲν γνωρίζουν ἐδῶ τὴν χρῆσιν τῆς κοπριᾶς καὶ ἐν τούτοις ἡ γῆ δίδει μίαν ἀρκετὰ καλὴν πρόσοδον. Εἰς τὸ Μπαμπᾶ-Ἐσκῆ, μεγάλο τουρκικὸ χωριό, ὀλίγον ἀξιόλογον, ὅπου φθάνομε τὸ βράδυ, ἡ ὑποδοχὴ τοῦ Ἀχμέτ-Ἐφέντη εἶναι ἐγκάρδιος. Γνωρίζει μερικὰς γαλλικὰς λέξεις.

24 Σεπτεμβρίου.—Τὸ πρῶτὶ ἀφίνομε τὸν Ἀχμέτ. Ἡ πεδιάς εἶναι πάντοτε μαραμμένη καὶ λυπημένη, ἀλλ' ἡ ἀπέραντος αὐτῆ ἔκτασις ἔχει τὴν γοητείαν τῆς. Τὸ Τατάρ κιοῖ, μικρὸ χωριό, δημιουργηθὲν χθές, δὲν παριστάνεται εἰς τὸν ἐξαίρετον χάρτην τοῦ Viquesnel, χρονολογούμενον ἀπὸ τὸ 1854. Μετὰ τὸν πόλεμον τῆς Κριμαίας, ἡ Πύλη ἔδωσεν ἄσυλον εἰς τοὺς μουσουλμάνους τοῦ Καυκάσου, πού ἤθελαν ν' ἀφήσουν τὴν χώραν των. Πολλοὺς ἀπ' αὐτοὺς μετέφερον εἰς τὴν Ρουμελίαν, ὅπου ἦτο εὐκόλον νὰ τοὺς διανείμῃ γαίας. Τὰ μικρὰ ταταρικά χωριά εὐήμεροῦν ὀλίγον. Οἱ ἄνθρωποι αὐτοὶ μόλις ἐξῆλθον ἀπὸ τὴν βαρβαρότητα. Ἀντὶ νὰ καλλιεργοῦν τοὺς ἀγρούς των προτιμοῦν νὰ ἐκμεταλλεύωνται τοὺς ταξειδιώτας. Δὲν εἶναι σπάνιον νὰ τοὺς βλέπῃς νὰ συγκεντρώνωνται καὶ νὰ ἐπιπίπτουν αἰφνιδίως ἐπὶ ἑνὸς τουρκικοῦ ἢ ἑλληνικοῦ χωρίου, ὅπου ζητοῦν λύτρα. Ὅταν φθάνουν οἱ τζανταρμάδες, οἱ λεηλάται ἐξαφανίζονται. Εἰς τὴν Χάφσαν ὁ Adami δὲν θέλει νὰ προγευματίσωμε στὸ χάνι. Εἰδοποιεῖ ἕνα τοῦρκον χωρικόν, πού δέχεται νὰ μᾶς ὑποδεχθῆ. Ἡ Χάφσα ἔχει ἕνα καλὸ χάνι, ἐρειπωμένο ἀπὸ χρόνια. Σήμερα αὐτὸ τὸ χάνι εἶναι ἕνας σταθμὸς ὅπου ἔρχονται νὰ ζητήσουν ὑλικά, ἀναμένοντες νὰ τὰ πωλήσουν εἰς δημοσίους πλειστηριασμοὺς εἰς κανένα Ἑλληνα ἐπιχειρηματίαν κατεδαφίσεων. Οἱ Τοῦρκοι κάμνουν χρήματα μὲ τὸν παλαιάν των δόξαν. Ὀλίγον μακρότερα, εἴκοσι Βούλγαροι, ἐκτελοῦντες ἀγγαρείαν, φέρουν λίθους διὰ μίαν γέφυραν. Μετ' ὀλίγον διακρίνομεν τὴν Ἀδριανούπολιν (τουρκιστὶ Ἐντερνέ). Τὰ δένδρα γίνονται ἤδη ὀλιγώτερον σπάνια, οἱ κῆποι ἀρχίζουν νὰ ἐμφανίζωνται στὸ δρόμο. Ἡ ἄμαξα ὀρμᾶ ἐν καλπασμῶ ἐν μέσῳ ὀπῶν καὶ λίθων πού γεμίζουν τοὺς δρόμους καὶ σταματοῦμε εἰς τὸ ξενοδοχεῖον τοῦ «Ἀστέρος». Εἰς τὴν γαλλικὴν εἶναι ἡ ἐπιγραφὴ. Τὸ χάνι τοῦ «Ἀστέρος» εἶναι ἀντάξιον τῆς φήμης του.

Ὁ ἐκ δεξιῶν γείτων μου εἶναι Ἕλλην ἐκ Πέραν. Ἦλθε στὸ χάνι τὸν παρελθόντα Μάϊον διὰ νὰ παρακολουθήσῃ μίαν δίκην εἰς τὸ ἐμπορικὸν δικαστήριον. Κάθε Τρίτην πηγαίνει εἰς τὸ δικαστήριον, ἀλλ' ἡ δίκη του δὲν ἔρχεται. Βλέπει ὅτι θὰ περάσῃ καὶ τὸν χειμῶνα εἰς τὴν Ἀδριανούπολιν. Ἐὰν εἶχε προβλέψει τόσας δυσκολίας, θὰ ἔκαμνε αὐτὸ τὸ μεγάλο ταξεῖδι δι' ἕνα δάνειον 1000 γροσίων ; Παρ' ὅλα τὰ βάσανα αὐτὰ δὲν μετεβλήθη ἡ εὐθυμία του. Σκέπτεται μόνον νὰ εὕρῃ ἐν δωμάτιον, πού νὰ εἶναι θερμότερον, διὰ τὸν Δεκέμβριον.

1) Ὁ τοῦρκος ὀδηγός.

Εἰς τὴν ἐπαρχίαν τῆς Ἀδριανουπόλεως ὑφίσταται τὸ μέγα Συμβούλιον. Μία συνέλευσις, ὅπου ὁ Πρόεδρος εἶναι Τούρκος. Ἔρχονται κατόπιν οἱ πέντε πρῶτοι κυβερνητικοὶ ὑπάλληλοι, ὅλοι Ὀθωμανοί, ὕστερα δύο ἐκλεκτοὶ μουσουλμάνοι, ἐν ὧν ὀκτὼ μουσουλμάνοι. Παραπλεύρως αὐτῶν εὐρίσκομεν τὸν Ἕλληνα ἀρχιεπίσκοπον, τὸν βούλγαρον οὐνήμεν ἐπίσκοπον, τὸν ραββῖνον καὶ δύο χριστιανούς, δηλαδὴ πέντε μὴ μουσουλμάνους. Ὁ βούλγαρος ἐπίσκοπος δὲν ἔχει κανένα κῦρος. Ἀρχηγὸς μιᾶς μικρᾶς κοινότητος χωρὶς ἰσχύν. Εἶναι ἐπὶ πλέον φυσικὸς ἀντίπαλος τοῦ Ἕλληνος ἀρχιεπισκόπου. Θὰ ἔλεγα τὸ ἴδιον καὶ διὰ τὸν ραββῖνον.

Δὲν πρέπει νὰ φαντασθῶμεν τοὺς πλουσίους Ἑλληνας τῆς Ρουμελίας πάντοτε θυμωμένους ἐναντίον τῶν Τούρκων. Πολλοὶ εἶναι ἐνοικιασταὶ τοῦ φόρου, ἄλλοι θηρεύουν μίαν προστασίαν, πὺ τοὺς ἐπιτρέπει ν' ἀποκτήσουν σοβαρὰ ἐμπορικὰ πλεονεκτήματα. Ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ θὰ διεκδικοῦσαν ἀναμφιβόλως ἐνεργητικῶς τὴν ἀνεξαρτησίαν των.

Ἐν ἓκ τῶν πλέον διακεκριμένων μελῶν τῆς συγχρόνου τουρκικῆς διπλωματίας ἐπέρασε τὴν νεότητά του εἰς τὰς Ἀθήνας, στὰ γραφεῖα τοῦ Ὑπουργείου Ἐξωτερικῶν. Διαρκοῦντος τοῦ πολέμου τῆς Κρήτης, οἱ ἴδιοι τραπεζίται ἐνεγράφοντο μυστικᾶ εἰς τὴν Κων)λιν διὰ νὰ δώσουν ὄπλα εἰς τοὺς ἐπαναστάτας καὶ προσέφερον δάνειον εἰς τὴν Πύλην. Ὅσον καλὰ καὶ ἂν εἴμεθα διατεθειμένοι ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων, πρέπει νὰ συνηθίσωμεν εἰς τὰς ἀντιθέσεις αὐτὰς μὲ φόβον μήπως δὲν καταλάβωμε τίποτε εἰς τὴν Ἀνατολήν.

Δὲν εἶναι ἀρκετὸν νὰ παρατηρήσωμεν τὸν μικρὸν ἀριθμὸν παραχωρηθεισῶν ψήφων εἰς μὴ μουσουλμάνους εἰς τὸ γενικὸν συμβούλιον τῶν βιλαετιῶν. Πρέπει νὰ σημειώσωμεν ὅτι δὲν ὑπάρχουν εἰς τὴν ἐπαρχίαν πλέον τῶν 700.000 Τούρκων. Καὶ ἐνῶ 1.300.000 μὴ μουσουλμάνοι ἔχουν μόνον πέντε ἀντιπροσώπους, οἱ Ὀθωμανοὶ ἔχουν τοὺς διπλασίους. Εἰς ἄλλας ἐπαρχίας αἱ ἀναλογίαι εἶναι ἀκόμη περισσότερον ἐκπληκτικαί. Εἰς τὴν Ἡπειρον π. χ. οἱ χριστιανοὶ εἶναι δεκαπλάσιοι ἀπὸ τοὺς μουσουλμάνους, ἐν τούτοις δὲν ἔχουν περισσοτέρους συμβούλους ἀπὸ τὴν Ρουμελίαν. Ὁ πληθυσμὸς τῆς Ἀδριανουπόλεως εἶναι ἰδίως Ὀθωμανικὸς καὶ Ἑλληνικὸς. Ὁ ὀρθόδοξος ἀρχιεπίσκοπος ὑπολογίζει εἰς 30.000 τοὺς ὁμοθρήσκους του, ὁ βαλῆς ἐπίσης εἰς 30.000 τοὺς Τούρκους. Ἡ πόλις περικλείει ἐπίσης ἓνα ἐξαιρετικὸν ἀριθμὸν ἑβραίων, πλέον τῶν 8.000. Οἱ μὲν εἶναι Ἀνατολικῆς καταγωγῆς, οἱ δὲ ἦλθον ἐκ τῆς Ἰσπανίας τὸν XVI αἰῶνα. Δυνάμεθα νὰ ὑπολογίσωμεν εἰς 2.000 τοὺς Ἀρμενίους. Οἱ Βούλγαροι, σχεδὸν ὅλοι γεωργοὶ καὶ ὀλίγον ἰσχυροί, ἀποτελοῦν τὸ ὑπόλοιπον τοῦ πληθυσμοῦ τῆς ἐπαρχίας. Οἱ Ἕλληνες μικροπωληταὶ καὶ ἐργάται εἶναι ἐδῶ ἔτσι ὅπως τοὺς εἶδαμε ἐπὶ τῆς ἀκτῆς, ἔτσι ὅπως τοὺς βλέπεις παντοῦ. Ἄλλ' ἢ Ἀδριανούπολις ἔχει μίαν ἐξευγενισμένην κοινωνίαν, ὅπου οἱ Ἕλληνες κατέχουν τὴν κυριωτέραν θέσιν, καὶ ἡ ὁποία ἔχει τὴν τιμὴν ν' ἀκολουθῇ τὰ ἔθιμα τῆς Ἐδρώπης.

Ἡ ἐπαρχία τῆς Φιλιππουπόλεως (διὰ τοὺς Τούρκους Φιλιμπέ) ὅπου εἰσερχόμεθα τώρα, εἶναι σφιγμένη μεταξὺ δύο κολοσσιαίων ὄροσειρῶν. Ἡ ἐπαρχία αὕτη ἀριθμεῖ πλέον τῶν 600.000 ψυχῶν. Ἡ στατιστικὴ αὕτη, ἂν καὶ ἔγινεν ἀπὸ τουρκικὴν διοίκησιν, ἀπέχει ὀλίγον ἀπὸ τὴν ἀλήθειαν. Ἐκτιμᾷ οὕτω τὸν ἄρρενα πληθυσμόν, τὸ μόνον ποὺ ἡ τουρκικὴ ἀρχὴ ζητεῖ ἐνίοτε νὰ γνωρίζῃ: 112.000 μωαμεθανοί, 172.000 ὀρθόδοξοι χριστιανοί, 571 Ἀρμένιοι, 10.464 Τσιγγάνοι ἢ Βοεμοί, 1415 Ἰσραηλῖται. Ἐδῶ ἡ βουλγαρικὴ φυλὴ ὑπερτερεῖ κατὰ πολὺ ὄλων τῶν ἄλλων. Ὅλοι αἱ Ἑλληνικαὶ κοινότητες ἠνωμένοι δὲν ὑπερτεροῦν τὸν ἀριθμὸν τῶν 60.000 ψυχῶν. Οἱ Ἕλληνες αὐτοὶ κατανέμονται μεταξὺ τῆς πρωτεύουσος καὶ μερικῶν ἄλλων πόλεων, διασκορπισμένοι κατόπιν εἰς μικρὰς ομάδας.

Ἀπὸ ὅλους τοὺς λαοὺς ποὺ κατοικοῦν εἰς τὴν Εὐρωπαϊκὴν Τουρκίαν, οἱ Βούλγαροι ὑπῆρξαν ἕως σήμερα οἱ πλέον εἰρηνικοί. Οὔτε τὸ παράδειγμα τῶν Βοσνίων καὶ τῶν Σέρβων, οὔτε τὸ παράδειγμα τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν Ἀλβανῶν, τοὺς ὑπέκίνησαν νὰ ἐπαναστατήσουν ἐναντίον τῆς Πύλης. Ἐν τούτοις ἀπὸ δέκα περίπου ἐτῶν πραγματοποιεῖται παρ' αὐτοῖς μία ἐπανάστασις ἢ καλύτερα μία μεταβολὴ ὅλως εἰρηνικὴ, ποὺ ἤδη ἔκαμε μοναδικὰς προόδους. Ἀρχίζουν νὰ διδάσκωνται, διανοοῦνται τὴν ἐλπίδα ἐνὸς καλυτέρου μέλλοντος. Εἰς αὐτὴν ἰδίως τὴν ἐπαρχίαν πρέπει νὰ τὸ μελετήσωμε, διότι ἐδῶ ἐγεννήθη. Καθ' ὅσον ἡ ἐπαφὴ μὲ τοὺς Ἕλληνας καὶ τὸ παράδειγμα τῆς ἐνεργητικότητός των καὶ τῆς εὐφυΐας των, διήγειραν τοὺς Βουλγάρους. Ὁ ἱστορικὸς δὲν ἠμπορεῖ νὰ λησμονήσῃ ὅτι δὲν τοῦ ἐπιτρέπεται νὰ παραμελήσῃ τὰς ὑποδεεστέρας μορφὰς τοῦ πολιτισμοῦ. Ἦμπορουν νὰ σκεφθοῦν ὅτι ἐν ἔθνος τόσον ἰσχυρόν, ἂν ὄχι διὰ τὰς ἰδιότητας τοῦ πνεύματος, τουλάχιστον διὰ τὸ πλῆθος, θὰ ἔχη πάντοτε ἕνα δευτερεύοντα ρόλον εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς Τουρκίας;

Οἱ Βούλγαροι τῆς ἐπαρχίας Φιλιππουπόλεως δὲν μοῦ φαίνονται νὰ διαφέρουν πολὺ ἀπ' αὐτοὺς ποὺ κατοικοῦν εἰς τὴν Βάρναν, Ρουχτσούτσιον καὶ Βιδίνιον καὶ εἰς ὄλον τὸ μεγάλο βιλαέτιον τοῦ Δουνάβεως. Βορείως ὡς καὶ νοτίως τοῦ Αἴμου ἡ φυλὴ εἶναι ἡ ἴδια. Ἄν δὲν εἶναι εἰς μερικὰς ἐπαρχίας, ὡς τὸ Despoto Planina, διὰ τὸ ὁποῖον θὰ ἔχωμε τὴν εὐκαιρίαν νὰ ὀμιλήσωμε, παρουσιάζει τὰς ἰδίας ἰδιότητας, ὑποφέρει ἀπὸ τὰ ἴδια ἐλαττώματα. Μικρός, κοντόχονδρος, τρομερὰ ὄνειροπόλος, ὁ βούλγαρος χωρικός, δὲν ἔχει οὔτε ζωρότητα στὰ μάτια, οὔτε μεγάλην ἐξυπνάδα στὴν ὄψι. Οἱ Ἕλληνες διέκριναν τὴν βλακειάν του καὶ τὸν ὀνομάζουν κοροῖδευτικὰ «χονδροκέφαλο». Τὰ μαλλιά του εἶναι ξανθὰ. Τὰ ξυρίζει τελείως καὶ δὲν ἀφίνει παρὰ μίαν μεγάλην κινεζικὴν οὐράν, ποὺ τὴν πλέκει μὲ περιποίησην. Γειτνιαίνει πρὸς τὸν Τούρκον, γειτνιαίνει πρὸς τὸν Σλαῦον, ἀλλὰ δὲν ἀπομιμεῖται τίποτε ἀπὸ τοὺς καλοὺς χαρακτῆρας τῶν δύο αὐτῶν τύπων. Φαίνεται ὅτι μία μακρὰ παρακμὴ, καθ' ἣν ἡ ἀθλιότης ἰδίως, διεφύλαξεν στὸ πρό-

σωπό του τὰ ἴχνη μιᾶς πρωτογόνου φυλῆς. Πτωχὰ ἐνδεδυμένος, στενόχωρος ὅταν ὁμιλεῖ, δίδει τὴν ἐντύπωσιν ἑνὸς δυστυχοῦς καὶ δειλοῦ λαοῦ.

Ὅταν φθάνετε εἰς ἓνα χωριό, οἱ φιλοξενοῦντές σας νέοι σᾶς ὑποδέχονται μὲ δυσπιστίαν. Εἴσθε ἓνας ἄγνωστος, ἴσως ἓνας ἐχθρός. Ὁ ἀρχηγὸς τοῦ χωρίου, ἓνας χωρικὸς κακῶς ἐπίσης ἐνδεδυμένος, ὅπως καὶ οἱ διοικούμενοί του, γυρίζει γύρω σας χωρὶς νὰ προσφέρῃ οὔτε μίαν λέξιν, ἐνῶ οἱ ἄλλοι κάτοικοι στέκονται ἀπὸ μακρὰ. Τοῦ λέγετε ὅτι ἔχετε ἓνα τουρκικὸ διαβατήριον. Τὸ παίρνει μὲ δισταγμόν, τὸ παρατηρεῖ, ὡς νὰ τὸ ἀντιλαμβάνεται καὶ τέλος σᾶς ὀδηγεῖ στὸ σπίτι του. Οἱ ἄνθρωποι αὐτοὶ ἐν τούτοις σᾶς ὑποδέχονται ὅσο ἤμποροῦν καλλίτερα. Αὐτὸ ποὺ ἤμποροῦν νὰ κάμουν, τὸ πράττουν. Ἐὰν εἴσθε ἄρρωστος, ἢ ὄψις των δεικνύει ὅτι ἔχουν μεγάλον οἶκτον διὰ σᾶς. Εἶναι εὐκόλο νὰ ἰδῆς ὅτι εἶναι καλοὶ, ὅτι ὁ πατέρας ἀγαπᾷ τὴν γυναῖκα του καὶ τὰ παιδιὰ του, ποὺ ὅλοι τὸν σέβονται. Πρέπει νὰ ἐξετάσωμεν ἀπὸ πολὺ κοντὰ τὶς βουλγαρικὰς καλύβες. Εἶναι πολὺ καθαρές. Τὰ σκαμνιά εἶναι περιποιημένα, ἢ νοικοκυρὰ καθαρίζει κάθε ἡμέρα τὰ σκεπάσματα καὶ τὰ ἀπλώνει μὲ ζῆλο. Ἄν ὅλα εἶναι πτωχικά, τίποτε δὲν μαρτυρεῖ τὴν ἀμέλειαν, οὔτε τὴν ὀκνηρίαν.

Ἡ ζωὴ αὐτῶν τῶν χωρικῶν κυλᾷ μὲ τὴν καλλιέργειαν τοῦ μικροῦ ἀγροῦ, ἀπὸ τὸν ὅποιον καὶ ζοῦν. Συνήθως τὸν καλλιεργοῦν διὰ λογαριασμόν κανενὸς πλουσίου κτηματίου Ἕλληνος ἢ Ἄρμενίου. Αἱ μόναι διασκεδάσεις ἀπὸ αὐτὴν τὴν μονοτονίαν εἶναι αἱ μεγάλαι ἐμποροπανηγῦρες, ὅπου πηγαίνουν εἰς ἀπόστασιν 50 λευγῶν εἰς τὰ πέριξ καὶ μακρότερα ἀκόμη, καὶ χορεύουν τὸ βράδυ μετὰ τὴν δουλειά. Ἡ κυριωτέρα ἐμποροπανηγῦρις αὐτοῦ τοῦ τμήματος τῆς Τουρκίας εἶναι τῆς Οὐζουντζόβα, ποὺ γίνεται εἰς τὸ μέσον τῆς ὁδοῦ μετὰξὺ Ἀδριανουπόλεως καὶ Φιλιππουπόλεως. Ἡ Θράκη εἶχε πάντοτε τοιοῦτου εἴδους συναθροίσεις. Κατὰ τὸν 5ον αἰῶνα πρὸ τῆς ἐποχῆς μας, ἡ διασημότερα ἐτελεῖτο εἰς τὴν πόλιν τῆς Ζαγοράς, ποὺ ἔκειτο ὄχι εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς χώρας, ἀλλὰ εἰς τὴν εἴσοδον τῆς Χερσονήσου. Ὁ χορὸς ἀποτελεῖ σπουδαῖον μέρος τῆς ζωῆς τῶν Βουλγάρων. Εἶναι πολλῶν εἰδῶν. Ἐνας ποὺ τὸν ὀνομάζουν «ὁ λαβύρινθος» ἢ «ἡ γκυρλάντα», εἶναι μία ἀπομίμησις ἑλληνική. Ἐνας χορὸς, ποὺ ἀνταποκρίνεται καλύτερα εἰς τὸν χαρακτῆρα των, εἶναι τῆς «ἀρκούδας». Ἐνας ἄνθρωπος ἐνδεδυμένος μὲ δέρμα ζώου ἀκολουθεῖται ἀπὸ κορίτσια καὶ ἀγόρια μὲ τὸν θόρυβον μιᾶς βαρβάρου μουσικῆς, ποὺ τὴν συνοδεύουν ἀπαίσιες μεγάλες φωνές. Παίρνουν τὴν «ἀρκούδα», τῆς δεικνύουν συμπάθειαν, τὴν φορτώνουν μὲ ξηρὸ χόρτο ἐνῶ κάμνει ἀστεῖες χειρονομίες, γελοῖα βήματα, ποὺ γοητεύουν τὸ πλῆθος.

Οἱ Βούλγαροι ὁμιλοῦν ἓνα σλαβικὸν ἰδίωμα. Τὸ ὄνομά των εἶναι ἑνὸς λαοῦ Τουρκο-φοινικοῦ, τοῦ ὁποίου ἡ ἱστορία εἶναι πολὺ σκοτεινὴ. Οἱ Βούλγαροι, πρὸ τοῦ 6ου μ.Χ. αἰῶνος κατοικοῦσαν εἰς τὰς ὄχθας τοῦ Βόλγα. Ἐκδιωχθέντες ἀπὸ ἀλληλοδιαδόχους ἐπιδρομάς, οἱ Βούλγαροι ἐπροχώρησαν

πρὸς τὸν Δούναβιν. Κατὰ τὸ 680 διέβησαν τὸν ποταμὸν αὐτόν, ἔπειτα τὸν Αἶμον, ἐξηπλώθησαν εἰς τὴν ἀνωτέρω κοιλάδα τοῦ Μαρίτσα, κατέλαβον ὄροπέδια τῆς Ροδόπης καὶ τῶν συνόρων τῆς Μακεδονίας. Καὶ σήμερα ἀκόμη κατέχουν ὅλας αὐτὰς τὰς περιοχάς.

Οἱ Βούλγαροι ἐδημιούργησαν σχολεῖα, ἐζήτησαν νὰ τινάξουν τὸν ζυγὸν τῆς ἐκκλησίας τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Τὸ πρῶτον σχολεῖον τῆς Φιλιππουπόλεως ἤνοιξε τῷ 1848—1850 καὶ ἀπετέλεσεν ἓνα εὐτυχὲς νεωτεριστικὸν γεγονός¹⁾. Ἔκανε ἤδη 40 διδασκάλους, οἱ ὅποιοι διεσκορπίσθησαν εἰς ὅλην τὴν χώραν. Διδάσκουν τὴν γεωγραφίαν, στοιχεῖα τῆς φυσικῆς καὶ μαθηματικῶν, τὴν βουλγαρικὴν καὶ τὴν τουρκικὴν γλῶσσαν. Ὁ Ἕλλην κατέχει ἐδῶ μίαν ἐξέχουσαν θέσιν. Οἱ Ἕλληνες ἔδωκαν εἰς τοὺς Βουλγάρους τὴν ὀλίγην μόρφωσιν ποὺ ἀπέκτησαν ἕως σήμερα. Ὅσο μεγάλη καὶ ἂν εἶναι ἡ ἐθνικὴ ἀντιπάθεια, ἦτο ἀδύνατον νὰ διακόψουν τελείως τὰς σχέσεις των μὲ αὐτούς. Ὅπως ὅλα τὰ σχολεῖα τῆς Ἀνατολῆς, τὸ γυμνάσιον τῆς Φιλιππουπόλεως ἔχει ἓνα καθηγητὴν τῆς Γαλλικῆς. Ἄλλ' ἡ πρόοδος τῶν μαθητῶν εἰς τὴν γλῶσσαν αὐτὴν εἶναι μικροτέρα ἀπὸ τὴν πρόοδον τῶν νεαρῶν Τούρκων εἰς τὴν προκαταρκτικὴν Σχολὴν τῆς Ἀδριανουπόλεως. Ἡ βουλγαρικὴ ἱστορία, ποὺ συμπεριλαμβάνεται εἰς τὰ προγράμματα, εἶναι ἀναγκαστικῶς πολὺ ἀτελής. Ὁ λαὸς αὐτὸς δὲν ἔχει οὔτε ἰδίᾳς παραδόσεις, οὔτε χρονικὰ κάποιας ἀξίας. Ἄγνοεῖ τὸ παρελθόν του. Διὰ νὰ τὸν διδαχθῇ, πρέπει νὰ συμβουλευθῇ τοὺς Βυζαντινοὺς. Ἡ μόνη ἐποχὴ, ὅπου οἱ Βούλγαροι εἶχον μίαν πραγματικὴν σπουδαιότητα εἰς τὸν ἀνατολικὸν κόσμον, εἶναι ἡ περίοδος τοῦ Κρούμου, τοῦ Μιχαὴλ καὶ τοῦ Συμεών, ἀπὸ τοῦ 9ου ἕως τὸν 10ον αἰῶνα. Φαίνεται ὅτι ἡ ἐποχὴ αὐτὴ ἦτο μίᾳ περιόδος στρατιωτικῆς δυνάμεως, ὅπου οἱ βάρβαροι πρίγκηπες, ἐφάμιλλοι μὲ τοὺς ἀρχηγοὺς τῶν Οὐνων καὶ τῶν Βουλγάρων, ἐπεβάλλοντο εἰς τοὺς ἠττημένους διὰ σιδήρου καὶ πυρός. Ἐὰν ὑπῆρξεν ἓνας πολιτισμὸς βουλγαρικὸς, δὲν ἀφῆκε ποὺ νὰ γνωρίζω, οὔτε ἓνα νόμισμα, οὔτε ἓνα ποίημα, οὔτε ἓνα μνημεῖον. Δὲν συνέλεξα εἰς ὄλο μου τὸ ταξεῖδι παρὰ δύο συγχρόνους ἐπιγραφὰς τῆς μοναρχίας τοῦ Κρούμου. Ἀμφότεραι εἶναι σλαυϊκαὶ καὶ ἐγκαινιαστικαὶ εἰς τὴν καθιέρωσιν ἑνὸς ναοῦ. Πιστεύεται γενικῶς ὅτι ἡ ἀρχικὴ γλῶσσα τῶν βουλγάρων, αὐτὴν ποὺ ὠμίλουν εἰς τὰς ὄχθας τοῦ Βόλγα, ποτὲ δὲν ἔχει γραφῆ. Μόλις ἔφθασε νοτίως τοῦ Δουνάβεως, ὁ λαὸς αὐτὸς ὠμίλησε τὴν γλῶσσαν τῶν νικημένων. Ἀλλὰ ποῖος θὰ ἠμποροῦσε νὰ διαβεβαιώσῃ ὅτι τὸ ἰδίωμα τῆς Μεγάλης Βουλγαρίας εἶχε στενὰς συγγενείας μὲ τὴν σλαυϊκὴν; Ἐχρειαζόντο βιβλία. Τὸ πρῶτον δημοσιευθὲν ἔργον εἰς τὴν βουλγαρικὴν χρονολογεῖται ἀπὸ τὸ 1840. Εἶναι ἡ μετάφρασις τῆς Ἀγίας Γραφῆς

1) Βλ. Κ. Μ. Ἀποστολίδου : Οἱ ἐπὶ Τουρκοκρατίας ἐν Φιλιππουπόλει Βούλγαροι, σ. 41 καὶ ἐξ. παρόντος Γ' τόμου.

παρ' ἑνὸς καλογήρου τῆς μονῆς τοῦ Ρίλλα. Τὸ παράδειγμα ποὺ ἔδωσεν, ἔμεινε μερικὰ χρόνια χωρὶς μιμητὰς. Κατὰ τὰ τελευταῖα αὐτὰ χρόνια ἐτύπωσαν εἰς τὸ Ρουσσούκιον, εἰς τὴν Βιέννην, εἰς τὸ Βελιγράδιον καὶ εἰς τὴν Μολδαυίαν, πραγματείας ἀριθμητικῆς, μικρὰς ἱστορίας καὶ ἄλλα στοιχειώδη ἔργα. Ἡ Βιβλικὴ Ἑταιρεία τῆς Νέας Ὑόρκης ἤλθε νὰ βοηθήσῃ αὐτὴν τὴν ἐθνικὴν κίνησιν. Μετέφρασε τὴν Βίβλον εἰς τὴν βουλγαρικὴν. Ἡ μετάφρασις αὐτὴ εἶναι σήμερα ἀρκετὰ διαδεδομένη εἰς τὴν χώραν. Ἐσσαρες πάστορες ποὺ ἤλθαν ἀπὸ τὴν Ἀμερικὴν, μένουں κάποτε εἰς τὴν Ἀδριανούπολιν, κάποτε εἰς τὴν Φιλιππούπολιν. Ἀφοσιοῦνται πολὺ περισσότερο νὰ ἐξυπηρετήσουν τὴν ἠθικὴν καὶ πνευματικὴν πρόοδον, παρὰ τὰ δόγματα μιᾶς ἰδιαίτερας αἰρέσεως καὶ οὕτω δίδουں ὀλίγην ὑπόνοιαν εἰς τὸν κλῆρον. Ὁμοιάζουں μὲ ταξιδιώτας, διὰ τοὺς ὁποίους ἐνδιαφέρεται ἡ χώρα, ποὺ τὴν ἐπισκέπτονται μὲ τὴν οἰκογένειάν των καὶ διαθέτουں ἀρκετὰ χρήματα. Αἱ ἀποστολαὶ αὐτοῦ τοῦ εἴδους ἤμποροῦν ν' ἀποβλέπουں εἰς μίαν μεγάλην ἐπίδρασιν. Ἀρχίζουں ἤδη νὰ γράφουں ἐκπαιδευτικὰ βιβλία. Γνωρίζουμεν ἐκ περισσοῦ ποία εἶναι ἡ ἐνέργεια, ἡ πρακτικὴ δραστηριότης τῆς ἀγγλοσαξωνικῆς φυλῆς. Αἱ ἀμερικανικαὶ ἀποστολαὶ, ποὺ συναντᾶ κανεὶς παντοῦ εἰς τὴν Ἀνατολήν, καὶ εἶναι πολλαί, ἀπετέλεσαν τὴν πρώτην ἐπέμβασιν τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν εἰς αὐτὸ τὸ τμήμα τοῦ παλαιοῦ κόσμου. Συγχρόνως ἡ κυβέρνησις τῆς Οὐασινγκτῶνος ἐδημιούργει προξενεῖα εἰς χώρας, ὅπου δὲν εἶχε νὰ προστατεύσῃ, παρὰ ὀλίγα ἐμπορικὰ συμφέροντα. Ἡ πρόοδος τῶν Ἀμερικανῶν εἰς τὴν τουρκικὴν αὐτοκρατορίαν εἶναι ἀκόμη μικρά. Οἱ Ἕλληνες θὰ ἔλυποῦντο σκεπτόμενοι ὅτι ἐντὸς μικροῦ χρονικοῦ διαστήματος θὰ ἔχουں εἰς τὸν ρόλον των, εἰς τὸν σκοπὸν των, ἓνα βοηθὸν καὶ οἱ Εὐρωπαῖοι βλέποντες ὅτι τὰ συμφέροντά των χαλαρώνονται.

Τὰ βουλγαρικὰ σχολεῖα, ἀκόμη τόσον πρόσφατα, ἤδη ἀπὸ σήμερα ἀκμάζουں. Μεταξὺ βουλγάρων καθηγητῶν καὶ τῶν ἐλλήνων λογίων ὑπάρχει μία πολεμικὴ. Οἱ Ἕλληνες ἰσχυρίζουται ὅτι οἱ πρόγονοὶ των ἐκατοίκησαν μόνου εἰς τὴν Θράκην πολὺ πρὸ τῆς ἀφίξεως τῶν Σλαύων, οἱ Βούλγαροι ὅτι οἱ Θράκες τοῦ Ἡροδότου καὶ τοῦ Ξενοφῶντος ἦσαν Σλαῦοι καὶ ὅτι οἱ ἴδιοι δὲν ἔχουں παρὰ αἷμα σλαυικὸν εἰς τὰς φλέβας των. Τὰ μέχρι τοῦδε προκύψαντα τεκμήρια ἔχουں μικρὰν ἐπιστημονικὴν ἀξίαν. Βεβαίως δὲν δύναται τις ν' ἀναμένη ἀκόμη ἀπὸ τὰς καλὰς αὐτὰς προθέσεις ἀποτελέσματα, ὅπως αὐτὰ ποὺ ὀφείλομεν εἰς τοὺς καθηγητὰς τῆς Σερβίας, τῶν ὁποίων οἱ περισσότεροι εἶναι σοφοὶ ἀξιόλογοι. Οὔτε ἡ «Dauna», (ὁ Δούναβις), οὔτε ἡ «Ἀδριανούπολις», βουλγαρικαὶ ἐφημερίδες ποὺ μόλις ἰδρύθησαν, μποροῦν νὰ συγκριθοῦν μὲ τὴν «Glasnick» τοῦ Βελιγραδίου.

Τὰ λαϊκὰ τραγούδια εἶναι μέχρι τοῦδε ἡ μόνη λογοτεχνία, ποὺ ἔκαμαν οἱ Βούλγαροι. Μερικὰ ἐδημοσιεύθησαν εἰς τὴν Πέστην, εἰς τὴν Μόσχαν, εἰς τὸ Βελιγράδιον. Πόσον ἐπαναλαμβάνονται κάθε ἡμέραν συνοδευό-

μενα μὲ τὸν ἦχο ἑνὸς μικροῦ αὐλοῦ, πού οἱ χωρικοὶ ὀνομάζουν «σβίρκα» ἢ «γκούσλα» μὲ τρεῖς χορδὰς. Ποτὲ δὲν τὰ συνέλεξαν, ὅπως θ' ἄξιζε! Ἄλλὰ δὲν πρέπει ν' ἀναζητήσωμεν εἰς τὰς συνθέσεις αὐτὰς κανένα ἀπὸ τὰ προτερήματα πού δίδουν τὴν ὠραιότητα εἰς τὰ «presmas» τῆς Σερβίας ἢ εἰς τὰ «τραγούδια» τῆς συγχρόνου Ἑλλάδος.

Οἱ Βούλγαροι δὲν ἔχουν ἐθνικὸν ἥρωα. Φαίνεται ὅτι οὔτε καὶ τὸ εὖχονται. Ἐν τούτοις ἡ φυλὴ αὐτὴ ἀποδεικνύει ἰσχυρὰ πάθη. Εἶναι βραδυκίνητος, κλεισμένη εἰς τὸν ἑαυτὸν της, γυρίζει καὶ ξαναγυρίζει στὴν σκέψιν πού τὴν ἐνοχλεῖ. Τὰ βουλγαρικὰ τραγούδια διηγοῦνται μὲ ἱκανοποίησιν φρικῶδεις ὠμότητας, τεμαχισμένα πτώματα, κεφάλια χωρισμένα ἀπὸ τὸ σῶμα, ὑδρίας πλήρεις αἵματος ἀκόμη νωποῦ. Ὁ Ἕλληνας δὲν σταματᾷ εἰς τὰς εἰκόνας αὐτάς. Ἐὰν τὰς συναντήσῃ ἀποστρέφει τοὺς ὀφθαλμούς.

Ἡ ἐπαρχία τῆς Φιλιππουπόλεως ἀριθμεῖ τρεῖς σπουδαίας ἑλληνικὰς κοινότητας, ἧτοι τῆς Φιλιππουπόλεως, τῆς Στενιμάχου καὶ τοῦ Τατάρ-Μπαζαρτζίκ. Οἱ Ἕλληνες τῆς Φιλιππουπόλεως ἔχουν ἓνα μουσεῖον ὅπου συλλέγουν ἐπιμελῶς ὅλας τὰς ἀρχαιότητας πού εὐρίσκονται ἀκόμη εἰς τὴν χώραν. Ἡ βιβλιοθήκη των περιέχει ὄχι μόνον τοὺς κλασσικούς, ἀλλὰ καὶ πολλὰ σύγχρονα ἔργα. Δίδουν χορούς, ὅπου χορεύουν ὑπὸ τοὺς ἦχους τοῦ πιάνου. Φέρουν ἀπὸ τὴν Βιέννην καὶ τὴν πλέον πρόσφατον μόδον. Πολλοὶ ἀπ' αὐτοὺς ὁμιλοῦν ἀρκετὰ καλὰ τὴν γαλλικὴν. Μερικοὶ γράφουν εἰς τὰς ἐφημερίδας Ἀθηνῶν, ἀποστέλλουν ἀρθρα εἰς τὴν «Πανδώραν» καὶ ἀκόμη τυπῶνουν καὶ ἔργα, ὅπως ὁ κ. Τσουκαλᾶς, ὁ ὁποῖος ἐδημοσίευσεν τελευταίως μίαν περιγραφὴν τῆς περιφερείας τῆς Φιλιππουπόλεως¹⁾. Ἡ κοινότης τοῦ Τατάρ-Μπαζαρτζίκ, ἂν καὶ πολὺ μικροτέρας σπουδαιότητος, παρουσιάζει τὰ ἴδια χαρακτηριστικά. Ἡ κοινότης τῆς Στενιμάχου, εἰς τὴν κοιλάδα τῆς Ροδόπης, εἰς ἀπόστασιν μιᾶς ἡμέρας νοτίως τῆς Φιλιππουπόλεως, εἶναι ἴσως ἡ σπουδαιότερα τῶν τριῶν.

Ἡ πόλις ἀριθμεῖ 15.000 κατοίκους. Οὔτε οἱ Τοῦρκοι, οὔτε οἱ Βούλγαροι ἠμπόρεσαν νὰ ἐγκατασταθοῦν εἰς αὐτήν. Ἡ ἑλληνικὴ αὐτὴ κοινότης διέτηρησε μίαν ἰδιαιτέραν διάλεκτον ὅπου ὑπάρχουν πλέον τῶν διακοσίων λέξεων, πού ἐχάθησαν ἀπὸ τὴν συνήθη νεολληνικὴν. Ἄν καὶ δὲν εἶναι ἐν χρήσει οὔτε ἐν Ἑλλάδι, οὔτε καὶ εἰς αὐτὴν τὴν Φιλιππούπολιν, συνδέονται διὰ τῆς ἑτυμολογίας μὲ τὴν ἑλληνικὴν κλασσικὴν γλῶσσαν. Ἡ πόλις τῆς Στενιμάχου συμμετέχει πάντοτε εἰς τὰς συγκινήσεις τῆς συγχρόνου Ἑλλάδος. Ἦτο πάντοτε γνωστὴ διὰ τὸν φιλελληνισμόν της. Κατὰ τὸν τελευταῖον πόλεμον τῆς Κρήτης, ἔστειλεν εἰς τὴν νῆσον ἑξήντα ἀπὸ τοὺς νέους της, πού ἀνεχώρησαν περὶ καὶ στὴν τύχην, διὰ νὰ φθάσουν, ἐν μέσῳ χιλίων ἐμποδίων, εἰς τὸ πεδῖον αὐτὸ τῆς μάχης, τόσο μακρὰ. Σήμερον ἡ Στενιμά-

1) Γ, Τσουκαλᾶ, Ἱστοριογραφικὴ περιγραφὴ Φιλιππουπόλεως. Βιέννη 1851.

χος ἔχει δέκα ὑποτρόφους εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν, τρεῖς εἰς τὴν Γαλλίαν καὶ δύο εἰς τὴν Βιέννην. Οἱ φοιτηταὶ αὐτοὶ ἔχουν ἕκ περισσοῦ, μεταξὺ τῶν προκατόχων των, τύπους ποὺ ἠμποροῦν νὰ μιμηθοῦν. Ὁ Ἀναστασιάδης Λευκίας, ὁ συμπατριώτης των, ἔγινε γνωστὸς εἰς τὴν Εὐρώπην διὰ τῆς ἀνασκευῆς τοῦ Fallmeayer, αὐτοῦ τοῦ παραδόξου σοφοῦ, ποὺ ἰσχυρίσθη ὅτι οἱ σύγχρονοι Ἕλληνες ἔχουν εἰς τὰς φλέβας των σλαυϊκὸν αἷμα. Ὁ κ. Σκορδέλης ἐξέδωσεν ἕνα λεξικὸν τῆς διαλέκτου τῆς Στενιμάχου ¹⁾. Τέλος ὁ κ. Γεώργιος Παπαδόπουλος, ποὺ ἀφιέρωσε διὰ τὰς ἀρχαιότητας τῶν Ἀθηνῶν πολλὰς πραγματείας, κατάγεται ἀπὸ τὴν ἐπαρχίαν αὐτήν. Ἴδου οὕτω μία πόλις, ἡ ὁποία ἀπὸ ἀρχαιοτάτων χρόνων εἶναι ἑλληνική, ἴσως ἀπὸ τοῦ βου αἰῶνος πρὸ τῆς ἐποχῆς μας (π.Χ.). Οὔτε ὁ χρόνος, οὔτε αἱ φοβερώτεροι ἐπιδρομαί, ποὺ ἡ Εὐρώπη εἶχε ἰδῆ, ἠμπόρεσαν νὰ τὴν κάμουν νὰ λησμονήσῃ τὴν ἐθνικότητά της. Ἐπέρασε διαφόρους δοκιμασίας. Ἡ δύναμις τοῦ ἑλληνικοῦ δαιμονίου ὑπῆρξεν ἀνωτέρα. Τώρα, ἐν μέσῳ τοῦ σχεδὸν βαρβάρου πληθυσμοῦ, ποὺ τὴν περιτριγυρίζει, ἀγαπᾷ τὴν ἐκπαίδευσιν καὶ τὴν μελέτην. Ὅτιαν συμτάθειαν ἀξίζει μία φυλὴ τόσο ζωντανή!

Ἡ Ρωδὸς καὶ ὁ Αἴγιος ὑπῆρξαν ἡ πατρὶς τοῦ Ὀρφέως, ἐν ἀπὸ τὰ λίκνα τῶν ἑλληνικῶν θρησκευτῶν, μία ἀπὸ τὰς πηγὰς ὅλου αὐτοῦ τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ, ποὺ τὸν ἔζησεν ὁ κόσμος μας. Τὰ ὄρη αὐτὰ θὰ μᾶς ἀποκαλύψουν μίαν ἡμέραν τὰ μυστικὰ ποὺ φυλάγουν ἀπὸ τόσοις αἰῶνας!

Μεταφρ. ΤΡΙΑΝΤ. Δ. ΘΕΟΔΩΡΙΔΗΣ

1) Βλ. Σκορδέλης, Ἐθν. Ἐπιθεώρησις Ἀθηνῶν, 19 Φεβρ. 1885.

1.—Μόνο τὸ «*Ἀρχεῖο Θράκης*» στὴν περίοδο τῆς κατοχῆς τριῶν κατακτητῶν μπόρεσε νὰ ἐκδοθῆ χωρὶς νὰ μειωθῆ οὔτε τὸ σχῆμά του, οὔτε ἡ ὕλη του νὰ περιορισθῆ, οὔτε καὶ νὰ χάσῃ τίποτε ἀπὸ τὴν αἴγλη του. Στάθηκε στὶς ἐπάξεις κι ἀγωνίσθηκε μῶσα δύναμη εἶχε. Εὐτυχῶς στὴν ὥρα αὐτὴ τὸ σύντρεξαν τόσο, πὺ νὰ μπορέσῃ νὰ περατώσῃ τὸ σκοπὸ του. Ὁ Ζ', Η', Θ', καὶ Ι' τόμος κεῖνται κτῆμα ἔσαι τῆς ἐπιστήμης καὶ τοῦ ἔθνους καὶ μνημεῖον ἀκατάβλητον τῆς ψυχῆς τῆς δύσμοιρης Θράκης, πὺ γιὰ πολλοστὴ σὰ χρόνια μας φορὰ, ἔδοκιμάσθη κέμόχθησε νὰ κρατήσῃ τὴν Ἑλληνική της φυσιογνωμία καὶ πνοή.

2.—*Τὰ «Θρακικά»*.—Μὲ ἐνθουσιασμὸ καὶ ἀγαλλίαση εἶδαμε καὶ τὸν εἰκοστὸ τόμο τῶν Θρακικῶν, πὺ ἡμεῖς τὰ θεμελιώσαμε σὰ τέσσερα πρῶτα χρόνια τῆς ζωῆς τους καὶ τὰ γιγάντωσε ἡ θέληση καὶ ἡ ἄοκη προσπάθεια τοῦ κ. Μιλτ. Σταμούλης πὺ ἐργάσθηκε ἀκαταπόνητα ἀλλὰ καὶ μετριόφρονα γιὰ τὴν ἐκδοσὴ τους. Εἴκοσι τόμοι! περίβλεπτοι καὶ λαμπροὶ θὰ διαιωνίζουσι τὴν ψυχὴ καὶ τὴν ἱστορία τοῦ Ἑλληνισμοῦ τῆς Θράκης. Ἐνα ἔργο πὺ μὲ δέος καὶ σεβασμὸ θὰ τὸ προσβλέπουσι οἱ μεταγενέστεροι καὶ θὰ θαυμάζονται ἡ ψυχὴ τους καὶ θαγάζεται ἀκόμα γιὰ τὸ μέγεθος καὶ πλῆθος τῆς δημοσιευμένης ἐργασίας.

Εἴκοσι τόμοι πὺ ἀπεθησαύρισαν ἓνα ὄγκο συλλεκτικῆς καὶ ἐπιστημονικῆς ἐργασίας. Ἐνα ἔργο ἀφθάρτου καὶ ἀπροσμετρήτου ἀγῶνος, πὺ πρέπει νὰ ὁμολογήσουμε τὴ σημασία του. Εἴκοσι τόμοι ἀξιόλογοι, μὲ λαογραφικὰ καὶ γλωσσικὰ συλλογὰς, μὲ ἀρχαιολογικὰ καὶ ἱστορικὰ ἐργασίαι καὶ μελέται καὶ μὲ πλῆθος πολυποικίλων ἄλλων ἐργασιῶν καὶ ἐρευνῶν, πὺ προκαλοῦν τὴν ἐκτίμησιν τῶν ἐπιστημόνων καὶ τῶν βιβλιοφίλων τὴν ἱκανοποίησιν. Ὁ κ. Μιλτ. Σταμούλης πρέπει νὰ εἶναι ὑπερήφανος γιὰ τὸ ἔργο του καὶ ἡ Ἀκαδημία ἢ ἡ Πολιτεία πρέπει προσωπικῶς νὰ τιμήσῃ τὸν ἄνδρα δίδοντας ἓνα οἶονδήποτε σῆμα τῆς ἐργατικότητός του καὶ τῆς πρωτοβουλίας του μέσα εἰς τὸ πέλαγος τῶν ἀτομικῶν του καὶ ἐμπορικῶν ἀσχολιῶν, διὰ τὴν ἐπιτυχεῖ προσπάθειαν νὰ διατηρήσῃ τὸ σύγγραμμα εἰς τὴν ζωὴν ἐπὶ 15 χρόνια. Ἡ ἰδιωτικὴ αὐτὴ προσπάθειαν δὲν πρέπει νὰ μείνῃ ἀβράβευτη. Ἄναδειχοντας καὶ ἐξαίροντας καὶ ἡμεῖς τὸ ἔργο ὑπερηφανευόμεθα γιὰ τὴν Θράκην εὐτύχησε σὲ διάστημα 15 ἐτῶν νὰποχτήσῃ γραπτὸς τίτλους πὺ δὲν τοὺς εἶχε περισυλλέξει ἔως τώρα σὲ βιβλία. Εἶναι ἡ Θράκη τώρα ἀρκετὰ λαογραφημένη καὶ ἐρευνημένη ἀπὸ πάσης πλευρᾶς, ὅσον καμμία ἄλλη Ἑλληνικὴ χώρα.

Ἄς μὴ μελαγχολήσουσι ὅμως οἱ περὶ τὰ «*Θρακικά*» γιὰ τὴν ἐπιτυχεῖ ἐπίσης σταδιοδρομίαν τοῦ «*Ἀρχείου Θράκης*», πὺ τόσο τοὺς ἔστενοχώρησε ἡ ἐκδοσὴ του καὶ μὲ τόση σκληρότητα παρηκολούθησαν τὰ πρῶτα δραματικὰ

ἔτη τῆς ζωῆς του. Ὁ Ἰσόβιος μάλιστα πρόεδρος τοῦ *Θρακικοῦ Κέντρου*, πού τόσο σκληρὰ προσπάθησε καὶ νᾶνακόψη τῆ ζωὴ τοῦ περιοδικοῦ μὲ τὶς ἀντιπροσπάθειές του ἀπὸ κακία καὶ ἰδιοτέλεια, ἄς μὴ θλίβεται. Εὐχόμεθα νὰ τὸν συγχωρήσῃ ὁ Θεὸς καὶ ἡ δύσμοιρη Θράκη, γιατί εὐτυχῶς οἱ προσπάθειές του σὲ τίποτα δὲν ἐξημίωσαν τὸ ἔργο μας. Μόνο πικρίες μᾶς ἐπότισε ἡ διαγωγή του καὶ τὴν σημειώνουμε ἐδῶ ἀπλᾶ μὲ τὴν εὐκαιρία αὐτὴ γιὰ τὴν ἱστορία τῆς ἰδρύσεως καὶ τῆς ζωῆς τῶν περιοδικῶν.

3. *Τὰ Θρακικὰ Τραγούδια*.—Τὰ δημοσιευθέντα ὡς τώρα στὰ «Θρακικά» καὶ τὸ «Ἀρχεῖο Θράκης» τραγούδια τοῦ συλλογέως κ. Μόσχου Παπαχριστοδούλου προκάλεσαν τὴν προσοχὴ καὶ τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς τέχνης. Ὁ καθηγ. κ. Οἰκονόμος στὰ «Θρακικά» ¹⁾ μίλησε ἐκτεταμένα γιὰ τὴ σημασία τῶν 23 ἕως τότε δημοσιευθέντων τραγουδιῶν. Ἡ μελέτη του ἐνδιαφέρει τοὺς μουσικολόγους καὶ τοὺς μύστας τῆς μουσικῆς ὡς ἐπιστήμης. Ἄλλὰ καὶ ἡ καλλιτεχνία δοκίμασε τὴ συγκίνηση τῆς πνοῆς τῶν θρακικῶν τραγουδιῶν. Ὁ μουσικοςυνθέτης καθηγ. τοῦ Ὀδείου Καλομοίρη κ. Βούρτσης, ὡς διευθυντῆς τῆς χορωδίας, μελετώντας τὰ τραγούδια τῆς Θράκης, δοκίμασε βαθειὰ αἴσθησι ἀπὸ τὴ θρακιώτικη μουσική. Τὸ θρακικὸ τραγοῦδι τοῦ δόνισε ἓνα βαθὺ συναίσθημα, ὅταν τὸ πρωτάκουσε νὰ τραγουδιέται ἀπὸ τὴ Δίδα Γεωργᾶ, πού πρώτη τὸ μελέτησε καὶ θέλησε νὰ νιώσῃ τὸ μουσικὸ γνῶρισμα τῆς θρακικῆς μελωδίας. Ἔτσι ὁ κ. Βούρτσης, συγκινημένος ἀπὸ τὶς θρακιώτικες μελωδίες, ἐρμήνευσε βαθύτερα ὄχτῶ τραγούδια θρακικά κιάνεπτυξε μελωδίες πάνω στὰ θρακιώτικα μοτίβα, πού ἀποτελοῦν ἀληθινὴ σπουδὴ καὶ ἀνθήση. Τὰ τραγούδια αὐτὰ καὶ τὶς μελωδίες ἀνέλαβε νὰ τυπώσῃ τὸ «Ἀρχεῖο Θράκης» στὸν Η' καὶ Θ' τόμο του, ἀλλ' οἱ συνθῆκες τοῦ πολέμου ἐμπόδισαν τὴν πραγματοποίησιν τῆς ἀποφάσεως. Στὸ μέλλον πάντως θὰ πραγματοποιηθῇ ἡ ὑπόσχεσις. Τὴν ἐργασία τοῦ κ. Βούρτση τὸ «Ἀρχεῖον Θράκης» ἐβράβευσε μὲ χιλιόδραχμον βραβεῖον στὰ 1941.

4. *Τὰ σχολεῖα τῶν Σαρ. Ἐκκλησιῶν ἐπὶ Τουρκοκρατίας*.—Διὰ τὰ σχολεῖα τῶν Σαρ. Ἐκκλησιῶν πρέπει νὰ γραφοῦν πολλά. Δυστυχῶς ἡ ὀλικὴ ἀπώλεια τῶν κωδίκων τῆς Ἑλληνικῆς κοινότητος ἐν μέρει κατὰ τὸ 1909, ὅτε ἐπιταχτικὰ διετάχθη ἡ διάλυσις τῶν ἐκπαιδευτικῶν σωματείων τῆς πόλεως καὶ τοῦ Φιλεκπαιδευτικοῦ Συλλόγου καὶ τῆς Δημογεροντίας ἀπὸ τὴν Νεοτουρκικὴν μαφίαν, ἐν μέρει δὲ κατὰ τὴν μετανάστευσιν τοῦ 1922, δὲν μᾶς ἀφῆκε τὰ τεκμήρια τῆς συγγραφῆς μιᾶς ἱστορικῆς ἐγκύρου ἀφηγήσεως τῶν Σχολικῶν πραγμάτων τῆς Ἑλληνικῆς αὐτῆς ἀκροπόλεως τοῦ Θρακικοῦ Ἑλληνισμοῦ. Ὁ Ἑλληνισμὸς τῆς πόλεως Σαρ. Ἐκκλησιῶν ὑπῆρξε φιλόμουσος καὶ φιλομαθής. Ὅχι μόνον καλλιεργοῦσε τὰ γράμματα, ἀλλὰ καὶ τὴν καλλιτεχνία. Ἡ μουσικὴ καὶ τὸ θέατρον ἦσαν ἡ εὐγενικὴ ἀπασχό-

1) Βλέπε «Θρακικά», τόμ. Ε', σ. 281 κέξ.

ληση τῶν νέων τῆς κοινότητος. Γιαυτὸ καὶ εἶχαν καὶ μουσικὸν ὄμιλον τὸν «Ἀρίωνα», ἀλλὰ καὶ ἀπὸ παλιὰ χρόνια ἔδιδαν θεατρικὰς παραστάσεις ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων σχολείων τῆς πόλεως ¹⁾). Ἐὰν θὰ εἶχαμε τὰ πρακτικὰ τῶν ἐκπαιδευτικῶν σωματείων τῶν συνοικιῶν τῆς πόλεως—καὶ ἦσαν τέσσαρα—θὰ ἠδυνάμεθα ἔγκυρα νὰ παριθμήσουμε καὶ νὰ ἱστορήσουμε τὰ σχολεῖα, τοὺς διδασκάλους καὶ τὸ πλῆθος τῶν μαθητῶν ποὺ φοιτοῦσαν ἐκάστοτε ²⁾).

Ὁ Ἑλληνισμὸς τῆς πόλεως Σαρ. Ἐκκλησιῶν ἦταν ἀπλωμένος εἰς τις τέσσαρες συνοικίες τῆς πόλεως. Εἰς τὴν συνοικίαν τῆς Παναγίας (μητροπόλεως) τῶν Σαράντων Μαρτύρων, τοῦ Τιμίου Προδρόμου καὶ τῶν Ἁγίων Πάντων. Ἐκάστη συνοικία εἶχε σωματεῖα φιλεκπαιδευτικά. Ἡ συνοικία τῆς Παναγίας εἶχε τὸν **Φιλεκπαιδευτ. Σύλλογον** ἀπὸ τὸ 1865 ἰδρυθέντα, ποὺ ἐφρόντιζε διὰ τὰ σχολεῖα τῆς Παναγίας. Ἡ τῶν Σαρ. Μαρτύρων τὴν «**Εἰρήνην**», ποὺ ἐφρόντιζε διὰ τὰ σχολεῖα τῆς συνοικίας αὐτῆς, ἢ τοῦ Τιμίου Προδρόμου τὴν «**Ἐλπίδα**» καὶ τῶν Ἁγίων Πάντων τὴν «**Ἀγάπην**». Ὁ Φιλεκπαιδευτικὸς σύλλογος διατηροῦσε τὰ «κεντρικὰ ἐκπαιδευτήρια» λεγόμενα, ἢτοι τὴν Ὀκτατάξιον Ἀστικὴν Σχολὴν, τὸ ἀνώτερον ἑξατάξιον Παρθεναγωγεῖον καὶ τὸ νηπιαγωγεῖον. Ἡ «Εἰρήνη» τὸ πλῆρες ἑξατάξιον δημοτικὸν σχολεῖον ἀρρένων, τὸ τετρατάξιον τῶν θηλέων μαζὶ μὲ νηπιαγωγεῖον μέσα εἰς τὸν αὐλόγυρον τῆς Ἐκκλησίας Σαράντα Μαρτύρων. Ἡ «Ἐλπίς», τοῦ Τιμίου Προδρόμου διατηροῦσε ἐπίσης τετρατάξιον ἀρρένων καὶ χωριστὰ θηλέων, ὅπως καὶ ἡ «Ἀγάπη» τῶν Ἁγίων Πάντων. Κάθε συνοικία ἔχοντας αὐτοτελῆ δημοτικὰ σχολεῖα, ἔδιδε τὴν στοιχειώδη παιδείου στα παιδιά τῆς ἐνορίας. Ἀπὸ τὰ παιδιά αὐτά, ὅσα εἶχαν τὰ μέσα καὶ τὴν διάθεσιν συνέχιζαν τὴν σπουδὴν τοῦ Κεντρικοῦ Σχολοῦ Ἀρρένων, ποὺ διατηροῦσε 8 πλήρεις τάξεις μὲ διευθυντὴν ἐκάστοτε φιλόλογον, μετακαλούμενον ἀπὸ τὰς Ἀθήνας ἢ τὴν Κων(σταντι)νούπολιν. Ἦτο ἡ ἀστικὴ Σχολὴ τὸ σπουδαιότερον σχολεῖον τῆς ὅλης ἐπαρχίας. Οἱ ἀπόφοιτοὶ τοῦ συνέχιζαν στὸ Γυμνάσιον Ἀδριανουπόλεως ἢ τὰ Διδασκαλεῖα τῆς Φιλιππουπόλεως—τὰ Ζαρίφεια—τὴν σπουδὴν.

Τὰ σχολεῖα τῆς πόλεως Σαρ. Ἐκκλησιῶν ἦσαν παλαιότατα, γιὰτὶ οἱ περαστικοὶ περιηγητὲς τῆς Τουρκοκρατίας δὲν παραλείπουν νὰ αναφέρουν τὸν Ἑλληνισμὸν τῆς πόλεως καὶ ἕνα ἀπ' αὐτοὺς, ὁ Robert Walsh (1772—1852) ἀναφέρει ὅτι ἐπεσκέφθηκε τὰ σχολεῖα καὶ ἀντελήφθηκε ὅτι εἶχαν σέφαρμογὴ τὸ ἀλληλοδιδασκτικὸν σύστημα ³⁾, λέγοντας : «Ἰδρυσαν (οἱ Σαρ)τες σχολὴ ἀλληλοδιδασκτικοῦ συστήματος, ὅπου διδάσκεται ἡ ἀρχαία ἑλληνικὴ. Ὁ νεώ-

1) Βλέπε Ἀρχεῖον Θράκης, τόμ. Δ', σ. 101—105: Τὸ θέατρο στὴ Θράκη.

2) Ἀριθμητικὴ καταγραφὴ σχολείων, μαθητῶν καὶ προσωπικοῦ, βλέπε εἰς τὸ ἔργο τοῦ Στ. Ψάλτη, ἢ Θράκη καὶ Σαρ. Ἐκκλησίαι.

3) Robert Walsh (1772—1852).

τερος αὐτὸς τρόπος τῆς διδασκαλίας εἶναι τόσο πιὸ ἀξιοπαρατήρητος στὴν πόλη αὐτή, καθότι μόνο μιὰ ἄλλη σχολὴ ὑπάρχει στὴν Τουρκία ποὺ ἔγινε δεκτὸ τὸ σύστημα αὐτό». Καὶ προσθέτει ἀκόμα γιὰ τὸνομα τῆς πόλεως : «Τόσο ἀντίθετο εἶναι τὸνομα Kerklesi μὲ τὰ πράγματα, ὥστε ἂν καὶ ὁ Ἑλληνικὸς πληθυσμὸς εἶναι τόσο πολυάριθμος, δὲν ἔχει ἐκκλησία καὶ δὲ μπόρεσε, ὕστερα ἀπὸ ἀπανωτὲς αἰτήσεις νὰ πάρῃ ἄδεια γιὰ τὸ χτίσιμο μιᾶς ἐκκλησίας». Ἡ παλαιότατη, ἀφανισμένη σχεδόν, γενεά, ἐνθυμεῖται μὲ ποιά συστήματα μάθαινε τὰ στοιχειώδη γράμματα καὶ ποιούς εἶχε διδασκάλους στὰ τέσσερα τότε σχολεῖα τῶν ἀρρένων. Τὰ κορίτσια τῆς ἐποχῆς τοῦ μάθαιναν γράμματα λιγοστὰ στὶς δασκάλες ποὺ δίδασκαν στὰ σπίτια τους. Κῆ μητέρα μου ποὺ πέθανε 98 ἐτῶν, θυμόνταν πὼς εἶχε μάθει τὴν ἀλφαβῆτα ἀπαγγέλλοντας ζυγὰ τὰ γράμματα ἀπ' ἀρχὴ κιὰπὸ τέλος· α—ω—β—χ, γ—ψ κλπ., ποὺ ἀποδείχνει πὼς ἀπὸ ἑκατὸ χρόνια μπροστὰ τὰ σχολεῖα ἤκμαζαν στὶς Σαράντα Ἑκκλησίες καὶ πὼς οἱ Ἕλληνες μάθαιναν γράμματα. Ὁ παπῆς μου ὁ Παπαμόσκος, παπᾶς, κατόπιν ἑξαρχος τοῦ Μητροπολίτη Ἀδριανουπόλεως, ἦρθε στὶς Σ. Ἑκκλησίες ὡς δάσκαλος ἀπὸ τὴν Αἶνο, ὅπου πάλι οἱ δικοὶ του, ὅπως ἔλεγαν ἀπὸ τὴ Λευκάδα. Σῆνα μου διήγημα, «Τὸ Σχολεῖον» τῶν Θρακικῶν Ἡθογραφιῶν, τόμος Γ', ἔχω παρεμβάλλει ὅσα ἄκουσα γιὰ τὰ σχολεῖα τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἀπὸ τοὺς γεροντότερους καὶ τὰ συστήματά τους ποὺ ἐφήρμοζαν στὴ διδασκαλία τους. Ἡ ἀκμὴ τῶν Σχολείων τῆς Ἑλλ. Ὁρθοδόξου Κοινότητος ἀρχίζει στὴν ἐποχὴ τοῦ Ρωσοτουρκικοῦ πολέμου. Ἀπὸ τότε ἡ πολιτεία Σ. Ἑκκλ. ὀργανώνει τὰ σχολεῖα της καὶ ἀποκτᾷ ὄχι μόνο ξένους, ἀλλὰ καὶ ντόπιους πολλοὺς διδασκάλους. Τὰ Ζαρίφεια Διδασκαλεῖα καὶ τὸ Γυμνάσιο Ἀδριανουπόλεως, ἀλλὰ καὶ ἡ Μ. τοῦ Γένους Σχολὴ στέλνουν τοὺς τροφίμους τους καλὰ μορφωμένους καὶ καλὰ παιδαγωγημένους γιὰ τὴ βελτίωση τῆς παιδείας.

Οἱ ἐμπειρικοὶ καὶ αὐτοδίδακτοι δασκάλοι τῆς περασμένης ἐποχῆς, χάνονται κιὰναλαμβάνουν τὰ σχολεῖα καὶ τὸ ἔργο τοῦ δασκάλου ἄρτια διαπαιδαγωγημένοι νέοι ἀπὸ τὶς πόλεις καταγόμενοι. Διευθύνται γίνονται διδασκαλιστές, ὅπως ὁ Δημοσθένης Μελανδινὸς ἢ φιλόλογοι ὡς ὁ Στ. Ψάλτης. Κάθε συνοικία ἀμιλλᾶται νὰ προσλάβῃ τοὺς καλλίτερους δασκάλους καὶ δασκάλισσες, ποὺ ἀρχίζουν νὰ ποφοιτοῦν ἀπὸ τὰ διδασκαλεῖα καὶ παρθεναγωγεῖα, καὶ προσπαθεῖ νὰ βελτιώσῃ τὰ σχολεῖα της καὶ νὰ ξεπεράσῃ τὶς ἄλλες συνοικίες στὴν ἐπιτυχία τῆς ἀποκτήσεως προσωπικοῦ ἄριστου καὶ ἐργατικοῦ.

Τὰ σωματεῖα, ποὺ ἀναφέραμε, προσπαθοῦν νὰ τονώσουν τὰ ἐνοριακὰ αὐτὰ σχολεῖα καὶ τὸ ἔργο τῶν δασκάλων, μὲ ὅλα τὰ παιδαγωγικὰ καὶ σχολικὰ μέσα, καὶ διατίθενται οἱ πρόσοδοί τους γιὰ τὴν ἀγορὰ χαρτῶν, βιβλίων, εἰκόνων θρησκευτικοῦ καὶ ἱστορικοῦ περιεχομένου. Ἡ διδασκαλία γίνεται πλιὰ ἐποπτικὴ, γιὰτὶ ἐξέλιπε ἡ μηχανικὴ μάθηση τοῦ παλιοῦ καιροῦ, ἢ μάθηση τῶν παπούδων καὶ προπάπων μας.

Οἱ μισθοὶ τῶν δασκάλων πληρώνονταν πρῶτα μὲ τὶς εἰσπράξεις τῶν ἐκκλησιῶν, δεύτερο μὲ τὰ δίδακτρα τὰ λεγόμενα *εἰσιτήρια*, μὲ τὰ ἔσοδα τῶν θεατρικῶν παραστάσεων καὶ τὶς δωρεὰς τῶν δωρητῶν καὶ εὐεργετῶν τῆς πολιτείας, ὅπως ὁ Δ. Δοδόπουλος, τῆς τελευταίας ἐποχῆς, καὶ ὁ Ἰ. Σύρμας, ποὺ ἐπιχορηγοῦσαν ὁ μὲν πρῶτος τὰ σχολεῖα Σαρ. Μαρτύρων, ὁ δὲ δεύτερος τοῦ Τιμίου Προδρόμου.

Τὰ πτωχὰ παιδιὰ δὲν ἐπλήρωναν τίποτε, τὰ παιδιὰ τῶν ἐπαγγελματιῶν μικρὰ πρᾶματα καὶ τῶν πλουσίων πολλά. Τὰ *εἰσιτήρια* τὰ ᾄριζε ἡ ἐφορεία τῶν Σχολῶν ἀνάλογα μὲ τὴν οἰκονομικὴν κατάστασιν τοῦ καθενός. Στὰ πτωχὰ χάριζαν τὰ βιβλία, καὶ πολλὰ τέτοια παιδιὰ σπούδασαν κατόπι κἄνιναν ἄριστοι δασκάλοι μῆξοδα τῶν εὐεργετῶν τῶν Σχολείων, ὅπως ὁ Ἰ. Μαγκριώτης, ὁ δήμαρχος Ν. Σμύρνης, ποὺ δίδαξε 40 χρόνια ἀκατάπαυστα σὴν Θράκη καὶ μικρὰ Ἀσία.

Στὰ χρόνια τοῦ Χαμίτ τοῦ Β', ἡ πόλις τῶν Σ. Ἐκκλησιῶν εἶχε τὰ ἀκμαιότατα σχολεῖα τῆς ἐπαρχίας ὅλης. Τὰ σχολεῖα αὐτὰ διατηρήθησαν σάκμη ὡς τὰ 1920 μὲ μερικὴν κατάπτωσιν μὲ τὸ διωγμὸν τοῦ ἑλληνικοῦ στοιχείου ἀπὸ τοὺς Νεότουρκους, ὡς ποὺ ἡ Θράκη ἢ Ἀνατολικὴ καταλήφθηκε ἀπὸ τὸν Ἑλληνικὸν στρατὸν καὶ οἱ Σαρ. Ἐκκλησίες ἐπὶ τῆς Ἑλλην. Διοικήσεως ἀπέκτησαν καὶ Γυμνάσιον καὶ ἀνέπτυξαν πνευματικὴν ἀκμὴν ἀπροσμέτρητην. Στὰ δυσχεῖμερα χρόνια τῆς Νεοτουρκικῆς τυραννίας, ὅπως εἶπαμε, τὰ σωματεῖα, ποὺ τόσο λαμπρὰ ἐξυπηρετοῦσαν τὴν παιδείαν, διαλύθησαν διὰ τῆς βίας καὶ τοῦ φόβου καὶ τὰ σχολεῖα δοκίμασαν μιὰν κατάπτωσιν. Ἐνα ἔγγραφο τοῦ δεσπότη Σαρ. Ἐκκλησιῶν Ἀγαθαγγέλου πρὸς τὴν Ἐθνικὴν Τράπεζαν στὰ 1916 καὶ τὸν Ἑλληνα πρόξενον Ἀδριλεως, δίνει μιὰ ζωντανὴν εἰκόνα τῆς καταστάσεως τῆς παιδείας σὴν ἑλλ. ὀρθόδοξο αὐτὴν κοινότητα τῆς Θράκης. Ὁ μητροπολίτης ἀγωνίζεται, μόνος αὐτός, ἐκπροσωπώντας τὴν πνευματικὴν ἀρχὴν τῆς Κοινότητος, νὰ θεραπεύσῃ τὶς ἀνάγκας τῶν οἰκονομικῶν τῶν Σχολείων. Τὰ σχολεῖα ἔχουν ἀπὸ δωρεὰς καταθεμένους οἰκονομίας σὴν Ἐθν. Τράπεζαν καὶ ζητᾷ ἀκούραστος τοὺς τόκους τῶν καταθέσεων. Ἀπὸ τὴν ὅλην ἀλληλογραφίαν ἀποσποῦμε τὸ ὑπ' ἀριθ. 756 πρωτ. ἔγγραφο τοῦ μητροπολίτη, ποὺ ἀποτελεῖ ἀληθινὰ ἓνα διαφωτιστικὸν ἔγγραφο γιὰ τὶς δυσχεῖμερες ὥρες ποὺ περνᾷ ἡ παιδεία σὴν πόλιν αὐτὴν τῆς Θράκης καὶ ἀναλογίαν καὶ σὴν ὅλην ἐπαρχίαν. Τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος πιέζεται ἀλλὰ δὲν κάμπτεται. Τοῦναντίον ἀγωνίζεται καὶ ἀναπνέει καὶ γεύεται ἀδιάκοπα τὰ νάματα τῆς παιδείας, ποὺ τοῦ παρέχει ἡ φιλομουσία τῆς ἡγέτιδος τάξεως, καὶ διατηρεῖ ὅχι μόνον τὶς ἐκκλησίες του, ἀλλὰ καὶ τὰ σχολεῖα του καὶ τὰ ἀναγνωστήρια καὶ ὅλα τὰ πνευματικὰ κέντρα, ποὺ τρέφουν τὸν ἑλληνισμὸν μὲ τὶς ἐλπίδες ὅτι ἐγγίζει ἡ ἡμέρα, ὅτι καὶ ἡ Θράκη πρόκειται νὰ προσαρτηθῇ σὴν ἐλεύθερον μητέρα Ἑλλάδα. Φέρει ἡμερομηνίαν 26 Ἰανουαρίου 1916.

Αρ. πρωτ. 756.

Ἐξοχώτατε Κύριε Γενικὴ Πρόξενε,

Ἐχοντες ὑπ' ὄψει τὸ ἔγγραφο τοῦ Διευθυντοῦ κ. Α. Κουτσαλέξη ἀπαντῶμεν τὰ ἀκόλουθα:

Ἀνέκαθεν ὑπάρχουσιν ἐν Σαρ. Ἐκκλησίαις τέσσαρες ἱεροὶ ναοί, ἧτοι ὁ Μητροπολιτικὸς τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου, ὁ τῶν Τεσσαράκοντα Μαρτύρων, ὁ τοῦ Τιμίου Προδρόμου καὶ ὁ τῶν Ἁγίων Πάντων καὶ πέντε ἐκπαιδευτήρια, ἧτοι τὰ δύο «Κεντρικὰ Ἐκπαιδευτήρια» (Κεντρικὸν Ἀρρεναγωγεῖον

ΙΔΟΥ ΤΥΠΟΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΟΥ ΘΡΑΚΗΣ

ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΕΣ

- 1844—Ἐχρημάτισα διδάσκαλος εἰς τὴν πατρίδα μου τρία ἔτη.
- 1843—Ἀπέθανεν ἡ μήτηρ μου ἀπὸ χολέραν.
- 1851—Ἐστεφανώθην.
- 1849—Ἐχρημάτισα ἐπὶ δύο ἔτη διδάσκαλος εἰς Βαβᾶ Ἐσκή.
- 1852—Ἐχρημάτισα διδάσκαλος εἰς Σκεπαστὸ τρεῖς φορές χρόνους 8
- 1850—Ἐχρημάτισα διδάσκαλος τὸ πρῶτον εἰς Τσόρλου μῆνας 3.
- 1855—Τὸ δεύτερον εἰς Τσόρλου χρόνους 3 καὶ μῆνας 6.
- 1852—Ἰουλίου 26 ἡμέραν Σάββατον ἐγεννήθη ὁ Σέργιος.
- 1859—Ἐχρημάτισα διδάσκαλος εἰς Σαρ. Ἐκκλησίας τὸ πρῶτον χρόνους 5.
- 1864—Ἐχρημάτισα διδάσκαλος εἰς Σαρ. Ἐκκλησίας τὸ δεύτερον χρόνους 16.
- 1854—Φεβρ. 4, ἐγεννήθη ὁ Δημόκριτος ἡμέρα Πέμπτη.
- 1856—Ἰανουαρίου 24 ἐγεννήθη ὁ Α' Κωνσταντῖνος καὶ ἐτελεύτησε τὸ ἔτος 59.
- 1857—Ἐγεννήθη ἡ Ἀμαλία Νοεμβρ. 4, ἡμέρα Δευτέρα.
- 1859—Ἐγεννήθη ὁ Γεώργιος Αὐγούστου 1, ἡμέρα Σάββατο, διδάξας 14 ἔτη.
- 1861—Ἐγεννήθη ὁ Σωκράτης καὶ ἐτελεύτησεν ἐτῶν 16.
- 1864—Ἐγεννήθη ὁ Β' Κωνσταντῖνος, Ἰανουαρίου 7, ἡμέρα Τρίτη. (Ὁ γνωστός τῶν Ἀθηνῶν ὰρολογιοποιὸς Κωνστ. Σεργιάδης).
- 1866—Ἐγεννήθη ὁ Συμεὼν, Ἰανουαρ. 24, ἡμέρα Τρίτη.
- 1874—Ἐγεννήθη ὁ Ξενοφῶν, Ἀπριλίου 30, ἡμέρα Δευτέρα.
- 1873—Ἐγεννήθη ὁ Παντελεῆμων, Ἰανουαρίου 27. Ἐτελεύτησε δωδεκαετής.

Ἐγγραφα 1903, Ἰουνίου 10
ΕΥΣΤΡΑΤΙΟΣ ΣΕΡΓΙΑΔΗΣ

καὶ Κεντρικὸν Παρθεναγωγεῖον), ἀνήκοντα εἰς τὰς ἐνορίας τῶν εἰρημένων τριῶν Ναῶν. Συνήθως αἱ τελευταῖαι καλοῦνται «ἐνοριακαὶ σχολαί».

Πρὸς ὑποστήριξιν τῶν μὲν «Κεντρικῶν Ἐκπαιδευτηρίων» συνέστη κατὰ τὸ 1865 ὁ καλούμενος «Φιλεκπαιδευτικὸς Σύλλογος» ὑφ' ὃν ὑπήγετο ὁ Μητροπολιτικὸς Ναός, τῶν δὲ τριῶν ἐνοριακῶν σχολῶν συνέστησαν ἕτεραι τρεῖς ἐνοριακαὶ Ἀδελφότητες, ἡ «Εἰρήνη», ἡ «Ἐλπίς» καὶ ἡ «Ἀγάπη», ὑφ' ἧς ὑπήγοντο οἱ ἀντίστοιχοι ἐνοριακοὶ Ναοί. (Ἴδε τὸ εἰς τὸ τέλος συνημμένον Διάγραμμα). Καὶ αἱ μὲν Σχολαὶ καὶ οἱ Ἱεροὶ Ναοὶ ἐξακολουθοῦσιν ἄχρι τῆς σήμερον ὑφιστάμενοι καὶ λειτουργοῦντες ὑπὸ τὴν σκιάν τῶν ἐκκλησιαστικῶν προνομίων, τὰ δὲ σωματεῖα κατηργήθησαν ἀπὸ τῷ 1909 αὐστηρᾶ κυβερνητικῆ διαταγῆ μεταδληθέντα εἰς «ἐφοροεπιτροπὰς» μὲν τῶν τριῶν μικρῶν ἐνοριῶν, εἰς «Ἐφορείαν» δὲ τῶν Κεντρικῶν Ἐκπαιδευτηρίων ὁ «Φιλεκπαιδευτικὸς Σύλλογος». Δυστυχῶς ἀπὸ τῆς κηρύξεως τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ πολέμου παραιτηθείσης τῆς «Ἐφορείας τῶν Κεντρικῶν Ἐκπαιδευτηρίων» ἐκ φόβου καὶ τρόμου ἐξηρητήθησαν ταῦτα καθ' ὀλοκληρίαν ἐκ τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως, ἀποτελουμένης μόνον ὑπὸ τοῦ ταπεινῶς γράφοντος, καθόσον ἕνεκα τῶν ἰδίων λόγων διελύθη καὶ τὸ Ἀνώτατον Σωματεῖον, ἡ Δημογεροντία.

Τούτων οὕτως ἐχόντων, παρακαλεῖται ὁ κ. Διευθυντῆς, λαμβάνων ὑπ' ὄψει ὅτι ἡμεῖς ζῶμεν ἐν πλήρει «Δευτέρᾳ Παρουσίᾳ», παλαιότες καθ' ὄρατῶν καὶ ἀοράτων κυριολεκτικῶς, νὰ μὴ ζητῆ πολλὰς διατυπώσεις, οἷον κανονισμούς, καταστατικὰ καὶ τὰ ὅμοια, ἀλλὰ νὰ εὐαρεστηθῆ, ἀρκούμενος μόνον εἰς τὴν ἡμετέραν διαβεβαίωσιν, νὰ μεταβάλῃ τὴν κατάθεσιν τοῦ «Φιλεκπαιδευτικοῦ Συλλόγου» εἰς κατάθεσιν τῆς «Ἐφορείας τῶν Κεντρικῶν Ἐκπαιδευτηρίων» καὶ ταύτης νὰ θεωρῆ ὡς Πρόεδρον τὸν κατὰ καιρὸν Μητροπολίτην, ὅστις ἄλλως τε καὶ «φύσει» καὶ «θέσει» τυγχάνει τοιοῦτος καὶ οὐδέποτε νὰ σταλῶσιν οἱ τόκοι ἐπ' ὄνοματι τοῦ «Φιλεκπαιδευτικοῦ Συλλόγου», διότι ὁ κίνδυνος ἔσται μέγας.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω καταφανέστατον τυγχάνει ὅτι ἐζητήσαμεν τοὺς τόκους τῶν Κεντρικῶν Ἐκπαιδευτηρίων ὡς Πρόεδρος τῆς Ἐφορείας αὐτῶν, ὡς ἐπράξαμεν τοῦτο δις προηγουμένως, ἡ δὲ τράπεζα ἐπεμψεν ἡμῖν τὰ χρήματα τῆς μὲν Β' ἑξαμηνίας τοῦ 1913 διὰ τοῦ ὑπ' ἀριθ. 16939)5027 καὶ ἡμερομηνίαν 13 Μαΐου 1914, τῆς Α' ἑξαμηνίας τοῦ 1914 διὰ τοῦ ὑπ' ἀριθ. 22657)6349 καὶ ἡμερομηνίαν 30 Ἰουνίου 1914 ἐγγράφου αὐτῆς.

Εἰς τὰς καταθέσεις τῶν Κεντρικῶν Ἐκπαιδευτηρίων ἀνήκει καὶ ἡ ὑπ' ἀριθ. 52954 ἐκ δραχμῶν χρυσῶν 3214 ⁰⁰/₁₀₀ ἀπέναντι καταθέσεως 142 λιρῶν Τουρκίας ἐκ τοῦ κληροδοτήματος τοῦ μακαρίτου Κωστάκη Πολυμένου, ἡ γενομένη τὴν 12 Μαρτίου 1914. Ἐπειδὴ δὲ ἔληξεν ἡ πενταετία τῆς ἐπ' ὄνοματι τῆς «Ἐφοροεπιτροπῆς τῶν Ἐκπαιδευτηρίων τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου» κατατεθεισῶν 200 λιρ. τοῦ ἀειμνήστου Ἰωάννου Σύρμα ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ Νικολάου, ὡς Πρόεδρος καὶ τῆς Ἐφοροεπιτροπῆς ταύτης παρα-

καλῶ διὰ τῆς Ὑμετέρας Ἐξοχότητος τὴν Ἐθνικὴν Τράπεζαν, ν' ἀποστείλῃ καὶ τοὺς τόκους τούτους, ὧν ἔχομεν ὡς καὶ τῶν Κεντρικῶν Ἐκπαιδευτηρίων μεγίστην ἀνάγκην.

Ἐν τέλει παρακαλοῦντες τὴν Ὑμετέραν Ἐξοχότητα καὶ τὸν κ. Διευθυντὴν ἵνα εὐαρεστηθῆτε νάρκεσθῆτε εἰς μόνην τὴν ἡμετέραν διαβεβαίωσιν καὶ ὑπογραφὴν, καθόσον ἐν ταῖς παρούσαις δειναῖς ἡμέραις οὐδεὶς τῶν προεστώτων τολμᾷ νὰ γράψῃ ἢ νὰ ὑπογράψῃ τι σχετιζόμενον μὲ τὰ ἔθνικὰ ἡμῶν πράγματα καὶ συνιστῶντες ἵνα ἄνευ τινὸς ἀναβολῆς σπεύσῃ ἢ Τράπεζα νὰ ἐμβάσῃ ἡμῖν τοὺς τόκους τῶν καταθέσεων τῶν Κεντρικῶν Ἐκπαιδευτηρίων καὶ τῶν Ἐκπαιδευτηρίων τοῦ Τιμίου Προδρόμου, εὐχαριστοῦμεν ὑμῖν ἐκ τῶν προτέρων καὶ διατελοῦμεν πάντοτε μετὰ πλείστων πατρικῶν εὐχῶν, τιμῆς καὶ ἀγάπης.

Ἐν Σαράντα Ἐκκλησίαις, 26 Ἰανουαρίου 1916

Ὁ Πρόεδρος τῆς Ἐφορείας τῶν Κεντρικῶν Ἐκπαιδευτηρίων
καὶ τῶν Ἐκπαιδευτηρίων τοῦ Τιμίου Προδρόμου

† Ὁ Σαρ. Ἐκκλησιῶν Ἀγαθάγγελος

Υ. Γ. Ἐντυποὶ Κανονισμοὶ τῶν Σχολῶν ἡμῶν δὲν ὑπάρχουσι.

Τῷ Ἐξοχωτάτῳ Γενικῷ Προξένῳ Κυρίῳ Γ. Τζορμπατζόγλου, τῷ λίαν ἡμῖν περισπουδάστῳ. *Εἰς Ἀδριανούπολιν.*

Διὰ γ ρ α μ μ α

Ἀδελφότητες	Ἱεροὶ Ναοὶ	Ἐκπαιδευτήρια
1. «Φιλεκπαιδευτικὸς Σύλλογος».	1. Κοίμησις Θεοτόκου (Μητροπολιτικὸς Ναός).	1. Ὀκτατάξιος Κεντρικὴ Ἀστικὴ Ἀρρένων. 2) Ἐπτατάξιος Κεντρικὴ Ἀστικὴ Θηλέων ἤτοι «Κεντρικὰ Ἐκπαιδευτήρια».
2. «Εἰρήνη».	2. Τεσσαράκοντα Μαρτύρων.	3. Τριτάξιος μικτὴ Ἀστικὴ Σχολή.
3. «Ἐλπίς».	3. Ἁγίων Πάντων.	4. Τριτάξιος μικτὴ Ἀστικὴ Σχολή.
4. «Ἀγάπη».	4. Τιμίου Προδρόμου.	5. Τετρατάξιος μικτὴ Ἀστικὴ Σχολή.

Ὅροι ἀναλήψεως καταθέσεων

Τὸ κεφάλαιον ἔσσει ἄθικτον, ἐν οὐδεμιᾷ δὲ περιπτώσει ἐπιτρέπεται ἡ ἀνάληψις ἔστω καὶ δι' ἀνάγκας τῶν Ἐκπαιδευτηρίων.

Ἐπὶ τῆς καταθέσεως θέλει ἐνεργεῖσθαι ἀνατοκισμὸς ἐπὶ πέντε ἔτη, μετὰ τὴν λῆξιν τῆς πενταετίας θέλει παύσει ὁ ἀνατοκισμὸς, οἱ δὲ τόκοι τῶν πέντε ἐτῶν ἀπὸ τῆς καταθέσεως θέλουσι καταβληθῆ τῇ Ἐφορίᾳ, πρὸς ἣν θὰ καταβάλλονται καὶ οἱ μέλλοντες τόκοι μετὰ προηγουμένην πιστοποίησιν τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως περὶ τῆς γνησιότητος καὶ ιδιότητος τῶν ὑπογραφῶν τῶν ἀποτελούντων τὴν Ἐφορίαν.

Ἐν περιπτώσει διαλύσεως τῶν Ἑλλ. Ὀρθόδοξων Ἐκπαιδευτηρίων τῆς ἐνορίας Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου, οἱ τόκοι θὰ καταβάλλονται εἰς τὰ Κεντρικὰ Ἑλληνικὰ Ὀρθόδοξα Ἐκπαιδευτήρια τῆς πόλεως 40) Ἐκκλησιῶν, καὶ τούτων μὴ ὑφισταμένων, τὸ Κεφάλαιον μετὰ τῶν τυχόν τόκων θὰ περιέρχονται εἰς τὸ Ἑλληνικὸν Ὀρθόδοξον Ἔθνος.

Ἐν Ἀθήναις, τῆ 8 Σ)βρίου 1910

Ἐπογραφή δυσανάγνωστος

5.—Ἀδριανούπολις - Κωνσταντινούπολις - Φιλιππούπολις.—Ἡ Ἑλλάς ἐν τῇ ροῇ τῶν αἰώνων.—Ποίαν θέσιν πνευματικὴν καὶ οἰκονομικὴν κατεῖχεν ὁ Ἑλληνισμὸς εἰς τὴν Θράκην κατὰ τὸν ΙΘ' αἰῶνα, πρὶν ἢ δημιουργηθῆ ἢ Βουλγαρία καὶ ἐκτοπισθῆ ἢ Τουρκία ἀπὸ τὴν Εὐρώπην γνωρίζομεν ἀπὸ τὴν μελέτην τῶν ἐσναφίων, τὰ ὅποια, ὅπως ἀποδεικνύεται, ἐξασκοῦσαν τοιαύτην ἐπίδρασιν πνευματικὴν καὶ οἰκονομικὴν, ὥστε ἀποτελοῦν τὸ κύριον οἰκονομικὸν ἔρεισμα τῆς Τουρκικῆς αὐτοκρατορίας, ἀλλὰ καὶ τὸ ἐπικρατέστερον στοιχεῖον τοῦ πολιτισμοῦ. Ἐπειδὴ δὲ τὰ ἐσνάφια ἀπετελοῦντο ἀπὸ Ἑλλήνας κυρίως ἢ ἐπικράτησις τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἦταν τοιαύτη εἰς τὰς πόλεις καὶ μάλιστα τὰς τρεῖς μεγάλας πόλεις τῆς Θράκης, ὥστε νὰ σκιάζεται καὶ αὐτὴ ἡ κυρίαρχος φυλὴ—ἡ Τουρκικὴ.

Εἰς τὸ Ἀρχεῖον Θράκης ὁ μακαρίτης Μ. Ἀποστολίδης ἐδημοσίευσεν ἐκ τῶν σωζομένων κωδίκων Φιλιππουπόλεως τὰ τῶν ἐσναφίων τῶν τεκτόνων καὶ ἀμπατζήδων. Ἐξ αὐτῶν καταφαίνεται πασίδηλα ἡ ἐπίδρασις τοῦ Ἑλληνισμοῦ εἰς ὅλην τὴν Τουρκικὴν αὐτοκρατορίαν. Ἡ ἐπίδρασις αὐτὴ πού ἐξεδηλώνετο σ' ὅλες τὶς ἐκδηλώσεις τῆς ζωῆς μιᾶς αὐτοκρατορίας ἐφθασε μέχρι καὶ τῶν ταχυδρομείων. Εἰς τὴν Φιλοτέλειαν τοῦ ἔτους 1924 ἀρ. 7-8 βρῆκα δημοσιευμένα τὰκόλουθα συνοδευόμενα καὶ μὲ δύο ὑποδείγματα ἐπιστολῶν. Ἴδου ἐπὶ λέξει τὰ δημοσιευθέντα: «Τὰς τρεῖς μεγάλας πόλεις, τοὺς καλλιτέρους μας ἀδάμαντας, παρουσιάζω στοὺς ἀγαπητοὺς ἀναγνώστας τῆς «Φιλοτελείας» γιὰ νὰ δεῖξω τὴν πρωτεύουσαν θέσιν πού κατεῖχόμεν εἰς ὅλους τοὺς κλάδους τῶν ἐπιστημῶν, τῶν γραμμάτων καὶ τοῦ ἐμπορίου. Αἴσθησιν θὰ κάμουν στοὺς ξένους ἀναγνώστας αἱ πανομοιότυποι ἐπιστολαὶ μὲ ἐπιγραφὴν καθαρῶς ἑλληνικὴν. Κατώρθωσα νὰ σώσω περὶ τὰς ὀγδοήκοντα ἐπιστολάς ταχυδρομηθείσας τῷ 1843 μέχρι τοῦ 1864 ἀπὸ τᾶνωτέρω κέντρα. Ἐξ αὐτῶν μία συστημένη κατετέθη τῷ 1845 ἐν Κων]πόλει πρὸς Νιώτην καὶ Θαλασσινόν, Ἀδριανούπολιν καὶ φέρει ἀντὶ γραμματοσήμου σφραγίδα μὲ τὸν τίτλον Τουρκιστὶ «ἀπὸ τὴν ὑψηλὴν αὐτοκρατορικὴν πρωτεύουσαν» (ἐδῶ κλισε) μὲ ἑλληνικὴν διεύθυνσιν εἰς δοτικὴν μάλιστα.

Ἐτέρα ἐπιστολὴ ἐκ Φιλιππουπόλεως διὰ Κων]πολιν φέρει σφραγίδα Τουρκικὴν «Ταχυδρομεῖον Φιλιππουπόλεως» καὶ ἐπιγραφὴν Ἑλληνικὴν,

1) Βλ. Ἀρχεῖον Θράκης, τόμ. Ζ', Μ. Ἀποστολίδου.

ὄλαι δὲ αἱ λοιπαὶ φέρουσι τὰ πρῶτα τουρκικὰ γραμματόσημα 1861—62 μὲ ποικίλους χρωματισμούς, ποιότητος χάρτου, σχηματίζουν δὲ πλήρη σειρὰν τῶν πρώτων Τούρκων μὲ τὰ ἐνάριθμα ἐπὶ ἐπιστολῶν. Αἱ ἐπιστολαὶ αὗται διασωθεῖσαι μέχρι σήμερον ὑπὸ τοῦ παλαιοῦ οἴκου Χ" Ἀντώνογλου Φιλιππουπόλεως, ἠγοράσθησαν ὑπ' ἐμοῦ. Χίλια δὲ ἐπιστολαὶ ἐκ τῶν πρώτων ὄλων τῶν Βαλκανικῶν, μὴ ἐξαίρουμένων καὶ τῆς Μολδοβλαχίας, ἠγοράσθησαν ἐσχάτως, ἀντὶ εὐτελεστάτης τιμῆς ἐκ 10 λιρ. ἀγγλικῶν ὑπὸ Ἄγγλου περιηγητοῦ ὅπως τυχαίως διελθόντος ἐκεῖθεν, μὴ προφθάσαντος τοῦ σταλέντος ἀντιπροσώπου μου νὰ κλείσῃ συμφωνίαν,

Λόγου γενομένου περὶ διαδώσεως τοῦ ἑλληνικοῦ γραμματοσήμου καὶ τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ καθ' ὅλην τὴν ἀνατολήν, καὶ τῶν κειμένων τῶν εἰρημένων ἐπιστολῶν, ἀποδεικνύεται ὅτι ὅλη ἡ κίνησις ἦτο εἰς χεῖράς μας, τὸ Simplon-Orient-Express δὲν ὑφίστατο, ὁλόκληρα δὲ *καραβάνια* φορτωμένα κουκούλια μετάξης καὶ διάφορα ἄλλα προϊόντα μὲ ἐμβάσματα χιλιάδων χρυσῶν λιρῶν δι' ἐμπίστων ἀγωγέων καὶ ταχυδρόμων διέσχισον τὴν Ἀνατολικὴν Ρωμυλίαν καὶ Θράκην φθάνοντα εἰς τὰ βάρη τῆς Ἀσιατικῆς Τουρκίας, ὡς μαρτυρεῖ ἑτέρα ἐπιστολὴ (κλισὲ 2) τοῦ ἰδίου οἴκου ἀποστελλομένη ἀπὸ τὸ Ἑσκή-Σεχίρ (Δορούλαιον) τῷ 1861 μὲ ἑλληνικὴν ἐπιγραφὴν φέρουσαν δύο ἐνάριθμα γραμματόσημα τῶν 20 παρὰδων καὶ ἐν 2 γροσίων.

Ἴδου ἡ ἀλληλογραφία τῶν Ἑλλήνων ἐν τῇ ροῇ τῶν αἰώνων. Ἀρχίζει ἀπὸ τὰ Ἀκροκεραύνια τῆς Ἡπείρου, φθάνει εἰς τὰ τοιαῦτα τῆς Ἀν. Ρωμυλίας καὶ καταλήγει εἰς τὸ Δορούλαιον.

Τὰ πράγματα μεταβάλλονται καὶ ἀλλοιοῦνται. Γιὰ δοκιμάσατε σήμερον νὰ ἀλληλογραφήσετε ἑλληνιστὶ μὲ τοὺς τρεῖς ἀδάμαντάς μας. Αἱ ἐπιστολαὶ σας ἐπιστρέφονται ἀνεπίδοτοι καὶ κατατίθενται εἰς τὰ Γραφεῖα τῶν ἀχρήστων τοῦ Ὑπουργείου μας».

Ναπολέον Α. Πατσούκας

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω βλέπει κανεὶς μέχρι τίνος σημείου ἔφθασε ἡ ἀκμὴ τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἐπὶ Τουρκοκρατίας, ποίας ἀκροπόλεις Ἑλληνισμοῦ εἶχαμε, ποία εἴταν ἡ οἰκονομικὴ καὶ πνευματικὴ ἐπίδρασις τοῦ Ἑλληνισμοῦ καὶ ποῦ κατελήξαμε μετὰ ἕναν αἰῶνα! Ὁ Ἑλληνισμὸς ἐξετοπίσθη ἀπὸ τὴν Θράκην καὶ οἱ «ἀδάμαντές μας» εὐρίσκονται τώρα σὲ χεῖρα ξένα, ἐνῶ ὁ Ἑλληνισμὸς ἐχάθη παντελῶς ἀπὸ αὐτάς. Ἡ Φιλιππούπολις λέγεται σήμερον Plovdiv¹⁾ ἢ Ἀδριανούπολις Edriné καὶ ἡ Κωνσταντινούπολις Stambul (εἰς τὴν Πόλιν).

6.—*Ἐκ τῆς διαθήκης Μ. Ἀποστολίδου.*—Ὁ μακαρ. Μυρτίλος Ἀποστολίδης ἀφῆκε καὶ διαθήκην, τὴν ὁποίαν ἐν καιρῷ θὰ δημοσιεύσωμεν

1) Βλ. Γ. Τσουκαλά Ἱστοριογεωγραφικὴ περιγραφὴ τῆς Ἐπαρχίας Φιλιππουπόλεως Βιέννη 1851 σ. 55—59.

πλήρη. Διὰ τῆς διαθήκης διέθεσε τὴν μικρὰν τοῦ περιουσίαν ὡς ἑξῆς :

1) 40 λίρας ἀγγλικὰς διὰ τὴν ἐκτύπωσιν τῶν ποιημάτων μου ὑπὸ τοῦ Δημ. Κ. Βογαζλῆ, μὲ τίτλον «*Τὰ Τραγούδια μου*».

2) 200 λίρας, ἀνὰ ἑκατὸν εἰς τοὺς κ. Σόλωνα Λιάτην καὶ τὴν ἀνεψιάν μου Ἑλένην Λάμπρου Δημητριάδου.

3) Τὰ ὑπόλοιπα τοῦ ὄλου ποσοῦ (τῶν 600 λιρῶν χαρτίνων) νὰ διανεμηθοῦν ἕξ ἴσου εἰς τὰ «*Θρακικά*» καὶ «*Θρακικὸν Ἀρχεῖον*» τοῦ καθηγ. Πολυδ. Παπαχριστοδοῦλου διὰ τὴν ἔκδοσίν των.

4) Καὶ ὅ,τι ἄλλο ἤθελεν εὐρεθῆ παρ' ἐμοί, χρήματα καὶ λοιπά, νὰ δοθοῦν εἰς τὸ φθισιατρεῖον «*Σωτηρία*».

Αὕτῃ ὑπῆρξεν ἡ τελευταία τοῦ θέλησις. Ἡ διαθήκη τοῦ ἐδημοσιεύθη καὶ ἐκηρύχθη κυρία ὑπὸ τοῦ Δικαστηρίου τῶν ἐν Ἀθήναις Πρωτοδικῶν κατὰ τὴν συνεδρίασιν αὐτοῦ τῆς 25ης Ἀπριλίου 1942, διὰ τῆς ὑπ' ἀριθ. 2147 ἀποφάσεώς του.

ΠΟΛΥΔ. ΠΑΠΑΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ

Μ Ν Η Μ Ο Σ Υ Ν Α

Μ Α Ν Ο Υ Η Λ Γ Ε Δ Ε Ω Ν

Ἀπέθανε εἰς βαθύτατον γῆρας καὶ ἐκηδεύθη ὁ Μανουὴλ Γεδεών, ἀπὸ τοὺς ἐγκριτοτέρους Ἑλληνας λογίους τῆς τελευταίας πεντηκονταετίας. Ἐγεννήθη εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν τὸν Ἰούλιον τοῦ 1851 καὶ ἐσπούδασεν εἰς τὴν Μεγάλην τοῦ Γένους Σχολήν. Μετὰ τὸ πέρασ τῶν σπουδῶν του ἐπεδόθη εἰς τὴν ἔρευναν τοῦ μετὰ τὴν ἄλωσιν βίου τοῦ ἔθνους καὶ ἠρεύνησε σχετικῶς τὰ βιβλιοθήκας καὶ τοὺς κώδικας τοῦ Πατριαρχείου, τοῦ Ἁγίου Ὁρους, τῆς Πάτμου, τῶν Ἀθηνῶν κλπ. Ἐξέδωκε 500 καὶ πλέον μονογραφάς, εἰς τὰς ὁποίας, ἐπὶ τῇ βάσει τῶν στοιχείων τὰ ὁποῖα ἠδυνήθη νὰ συγκεντρώσῃ, ἐξετάζει καὶ διαφωτίζει πλεῖστα ζητήματα ἀναφερόμενα κατὰ τὸ πλεῖστον εἰς τὴν δρᾶσιν τῆς ἐκκλησίας, ἡ ὁποία κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους ἦτο τὸ κέντρον τῆς ἑλληνικῆς ζωῆς. Διὰ τὴν γόνιμον ταύτην ἀφ' ἑνὸς καὶ πολύτιμον ἀφ' ἑτέρου ἐργασίαν, ἡ ἱστορία τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων θὰ ἀποτίσῃ εἰς τὴν μνήμην του τὴν ὀφειλομένην τιμὴν. Ὁ Μανουὴλ Γεδεών ἦτο μέλος τῆς Ρουμανικῆς Ἀκαδημίας, τῆς Ἀκαδημίας τοῦ Ρουάν, μέγας χαρτοφύλαξ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου καὶ ὑπομνηματογράφος τοῦ Πατριαρχείου Ἱεροσολύμων. Κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς ζωῆς του εἶχεν ἰδρῦσει τὸν σύλλογον τῶν Μεσαιωνικῶν Γραμμάτων.

Ὁ κ. Γ. Βαλέτας, εἶπε τὰ ἑξῆς ἐπὶ τοῦ τάφου του: «*Λίγα λόγια τιμητικοῦ ἀποχαιρετισμοῦ σοῦ πρέπουν ἀκαταπόνητε Σοφὲ κι ἀπὸ μέρος τῆς νεοελ-*

ληνικῆς ἐπιστημονικῆς φιλολογίας, πού στο πρόσωπό σου ἀναγνωρίζει τὸν πρόδρομο καὶ τὸν ὀργωτόμο της. Γιατί, Σὺ μὲ τὴ χορεία τῶν μεγάλων ἐρευνητῶν τῆς γενιᾶς σου ἀνοίξεις δρόμους καὶ πλάτυνες τὸ πεδίο τῆς ἐρευνας τῶν μεταβυζαντινῶν χρόνων καὶ τοὺς ἔκανες συνείδησή μας καὶ τοὺς ἀξιοποίησες μέσα στὴν ἱστορία καὶ τὴν κριτική. «Καὶ πληθυνθήσεται ἔτη ζωῆς σου, ἵνα σοὶ γένωνται πολλαὶ ὁδοὶ βίου». Ὁ Θεὸς σοῦ χάρισε χρόνια καὶ τὰ χρόνια τὰ πολλά σου τὰ φιέρωσες ὁλόψυχα στὴ ζωὴ τῆς ἐρευνας. Ἡ ἐπιστημονική σου δράση εἶναι πλούσια καὶ καρπερή. Δρόμοι νέοι, πολύτιμες κατευθύνσεις, ἄγνωστα στοιχεῖα καὶ ἀποθησαυρίσματα, πηγὲς ἱστορικές, μονογραφίες εἰδικές, γραμματολογικὰ κείμενα, ἄρθρα καὶ μελέτες καὶ πίνακες καὶ χρονικὰ ἀποτελοῦν τὸν ὄγκο τοῦ ἔργου σου, πού στέκεται, ἀνάλογος σὲ ἱστορικὴ ἀξία καὶ πρωτοτυπία. Οἱ ἐρευνές σου, καθὼς εἶπε ξένος μέγας ἱστορικός, «*διέκοψαν τὴν φρικαλέαν ἐν Βυζαντίῳ φιλολογικὴν ἐρημίαν καὶ τὴν ἀδράνειαν*» καὶ ἐγκαινίασαν νέους κόσμους στὴν ἱστορία μας. Εἶσαι ὁ Σάββας τοῦ Πατριαρχείου καὶ τῆς Ἀνατολῆς, ὁ Λάμπρος τῆς ἐκκλησιαστικῆς καὶ ἐκπαιδευτικῆς μας ἱστορίας. Καθωσίωσες τὰ χρόνια σου καὶ τὴ ζωὴ σου στὴν ἐπιστήμη. Εἶσαι ὁ πρωτελάτης τῆς ἱστορικῆς μας παράδοσης, τῆς μεταβυζαντινῆς. Τὸ ἔργο σου ἔχει στὸ βάθος ἓνα τόνο ἀκριτικό, ἀγωνιστικό. Ἄν πρόκειται νὰ σ' ἀποθανατίσῃ τὸ χέρι ζωγράφου, θὰ σὲ δώσῃ μὲνα κοντάρι στὸ χέρι ν' ἀγωνίζεσαι σὰν Ἀκρίτας ἐνάντια στὸ χρόνο καὶ τὴν ἀδιαφορία, νὰ κονταρομαχῆς, νὰ πολεμᾷς μὲ τὸ αἷμα τῆς καρδιάς σου γιὰ νὰ σώσῃς ἀπ' τὰ χέρια τῆς φθορᾶς καὶ τῆς λησμονιᾶς τὴ ζωὴ τοῦ μεσαιωνικοῦ καὶ νέου ἑλληνισμοῦ. Δὲν πρόφτασες τὴ νέα Ἑλλάδα στὸν τρίτο της μεγάλο πολιτιστικὸ στάδιο. Τὴν εἶδες ὅμως σὰν τὸ θαμποχάραμα μέσ' ἀπὸ τὸ σημερινὸ σκοτάδι. Καὶ τὴν ἀφίνεις ἱκανοποιημένος. Καὶ τώρα πού φεύγεις ἀκοῦμε τὴ φωνή σου στοὺς στίχους τοῦ ποιητῆ γιὰ τὴν κληρονομία πού μὰς χαρίζεις :

Παιδί μου τὸ περβόλι σου πού θὰ κληρονομήσῃς
ὅπως τὸ δῆς κι ὅπως τὸ βρῆς νὰ μὴν τὸ παρατήσῃς !
Σκάψε το ἀκόμα πιὸ βαθιὰ καὶ φράξε το πιὸ στέρια
καὶ πλούτισε τὴ γλῶρρη του...

"Ἦσουν ἓνας ἀκατάβλητος μαχητῆς στὰ πεδία τῆς ἐρευνας καὶ τῆς ἱστορικῆς μελέτης. "Ἐδωκες ψυχὴ καὶ ὑπόσταση στὴν Ἑλληνικὴ Τουρκοκρατία».

Ο ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΔΗΜΗΤΡΙΑΔΗΣ Ο ΓΛΥΠΤΗΣ (1881-1943)

Ἡ Ἑλληνικὴ Τέχνη θρηνεὶ διὰ τὸν θάνατον ἑνὸς ἐκ τῶν κορυφαίων ἐκπροσώπων της. Ἀπέθανε ὁ διάσημος Θεῶξ γλύπτης καὶ διευθυντῆς τῆς Σχολῆς Καλῶν Τεχνῶν Κώστας Δημητριάδης. Πρόκειται περὶ ἀπωλείας, ἡ ὁποία θὰ γίνῃ βαθύτατα αἰσθητὴ εἰς τὸν τόπον μας ὅχι μόνο μεταξὺ τῶν

καλλιτεχνικῶν κύκλων, ὅπου ὁ μεταστάς, μὲ τὸ πλούσιον ταλέντο του, μὲ τὴν μακρὰν πεῖραν του καὶ μὲ τὸν εὐρύτατον καλλιτεχνικόν του ὄριζοντα, εἶχε καταλάβει τὴν πρώτην θέσιν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν κοινωνίαν ὁλόκληρον, ἡ ὁποία δίπλα εἰς τὸν μεγάλον καλλιτέχνην, εἶχεν ἐκτιμήσει καὶ ἀγαπήσει τὸν ἐξαίρετον ἄνθρωπον.

Γεννηθεὶς εἰς τὴν Στενίμαχον τῷ 1881, ἐσπούδασε ἐν ἀρχῇ εἰς τὴν ἐν Ἀθήναις Σχολὴν Καλῶν Τεχνῶν, ὅπου καὶ διεκρίθη τιμηθεὶς διὰ βραβείων, ἀκολουθῶς δὲ μετέβη εἰς τὴν γαλλικὴν πρωτεύουσαν ἔνθα συνεπλήρωσε τὰς σπουδὰς του καὶ ἤρχισε τὴν καλλιτεχνικὴν σταδιοδρομίαν του. Εἰς τὸ Παρίσι ὁ Κώστας Δημητριάδης ἐπεβλήθη εὐρύτερα εἰς τοὺς καλλιτεχνικοὺς κύκλους, ὅπου κατέλαβε μίαν ἀληθινὰ ἐξέχουσαν θέσιν. Εἰς τὸ σύντομο αὐτὸ σημεῖωμα δὲν πρόκειται βέβαια νὰ γίνῃ ἡ κριτικὴ ἀνάλυσις τοῦ μεγάλου του ἔργου. Ἀπλῶς ὑπογραμμίζεται ἡ σημασία αὐτοῦ τοῦ θανάτου, ὁ ὁποῖος ἔρχεται νὰ στερήσῃ τὴν Ἑλλάδα ἐνὸς ἐκλεκτοῦ της τέκνου, πὺν ἔφερε ἐπάνω εἰς τὸ ἑλληνικὸν μάρμαρον τὸ ρίγος τῆς ἀρχαίας γλυπτικῆς ἀγνότητος καὶ τὴν ἐτίμησεν εἰς ὅλον τὸν κόσμον. Παρακάτω ὁ κ. Μιχ. Τόμπρος ἀναλύει τὸ ἔργον του.

Η ΔΙΕΥΘΥΝΣΙΣ

Μικρὸν στὴν ἡλικία, μὲ πῆγαιναν τ' ἀπογεύματα στὸ ἐργαστήριον τῆς μαρμαροτεχνικῆς τοῦ πατέρα μου, ἀπὸ τὸ σχολεῖο τοῦ Δέλιου. Ἔτσι ἔβλεπα στὸ ἐργαστήριον, τοὺς διάφορους μαρμαροπελεκητᾶδες νὰ δαμάζουνε τοὺς ὄγκους, νὰ σκαλίζουνε τὰ λεπτὰ κοσμήματα, νὰ ἀντιγράφουνε ἀρχαῖα ἔργα γλυπτικὰ καὶ νὰ κατασκευάζει τὰ γύψινα καλούπια ὁ σπουδαῖος γυψοτεχνίτης Ἰσοβανῖνο, ὁ ἀρχιτεχνίτης ἔπειτα τοῦ Ἀρχαιολογικοῦ μας Μουσείου. Μιὰ μέρα, ἓνα κεφάλι ἐξώγλυφο στὸν πηλὸ μου ἔκανε ἐντύπωση, γιατί ἦτανε τὸ πρῶτο πῆλινο ἔργο πὺν ἀντίκρυζα—κάτι τὸ νέο. Ρώτησα ποῖος τὸ πλάθει καὶ πῶς τὸν λένε καὶ μιὰν ἄλλη ἡμέρα ὁ πατέρας μου ἔλεγε στὸ νέο γλύπτη Δημητριάδη : —Ὁ μικρὸς μου ἠθέλε νὰ σὲ γνωρίσει καὶ νὰ σὲ παρακολουθήσει δουλεύοντας.

Ἡ γνωριμία αὐτὴ ἔγινε πάνω-κάτω στὰ 1898. Ἄλλη μιὰ φορὰ, αὐτὴ τὸ 1903, γιὰ πρώτη μου φορὰ περνοῦσα στὴν τάξην τῆς Γλυπτικῆς στὸ σχολεῖο Καλῶν Τεχνῶν καὶ κρατοῦσα πηλὸ στὰ χέρια, μετακομίζοντάς τον ἀπὸ ἓνα ἀμάξι. Στὴν εἴσοδο τῆς τάξης, μὲ σταμάτησε ἓνας φωτογράφος μὲ τὴν στημένη μηχανή του, μπροστὰ σὲ δύο νέους. —Στάσου δυὸ λεπτὰ καὶ στράφηκε στὸ μηχανήμα του βιαστικὸς. Ἐνας δυὸ ἐλαφροὶ κρότοι καὶ οἱ δύο πλάκες ἔτοιμες ἦτανε γιὰ τὸν Δημητριάδη καὶ τὸν ζωγράφο πὺν εἶνε ἀπὸ τότε στὴ Σουηδία, τὸν Ξένο.

Τὸν ρώτησα τὸν φωτογράφο γιατί τοὺς φωτογράφησε κι' αὐτὸς μου ἀπάντησε: —Σοῦ εὐχομαι τὴν ἴδια τύχη καὶ σένα μικρὸ μου, τοὺς φωτογράφησα γιατί φεύγουνε γιὰ τὸ Παρίσι ὑπότροφοι τοῦ Ἀβέρωφ. Σὲ λίγες μέρες φεύγανε γιὰ τὸ Παρίσι κι' ὁ Δημητριάδης ἔμεινε καὶ πέρα ἀπὸ τὴς

σπουδές εκεί, τῆς ὑποτροφίας του, παντρεύτηκε μιὰ Γαλλίδα, κι' ἀργότερα μιὰ Ἑλληνίδα, ἐνῶ ὁ Ξένος πήγαινε στὴ Σουηδία, μὲ μιὰ Σουηδό, πού τὸν κρατάει πάντοτε ἐκεῖ στὴ Στοκχόλμη.

Ὁ Δημητριάδης χρόνο μὲ χρόνο κι' ἔπειτα ἀπὸ τὶς πρῶτες του σπουδές κέρδιζε ἔδαφος κι' ἄρχιζε νὰ ἐκθέτει στὸ μεγάλο «SALON» τῶν Γάλλων Καλλιτεχνῶν». Μιὰ διακριτικὴ βράβευση δίνεται στὸν Ἕλληνα γλύπτη: Μετάλλιο β' ἀξίας, στὸ 1908 ἢ 1909, χρόνος πού τελείωσα τὶς σπουδές μου ἐδῶ. Τὸ πρᾶγμα κάνει αἴσθηση στοὺς Ἕλληνες κι' ἀρχίζουν νὰ προσέχουν τὸ γλύπτη. Σιγὰ-σιγὰ τὰ δημιουργήματά του γίνονται δεκτὰ στὶς κριτικὲς τοῦ ξένου καὶ δικοῦ μας τύπου καὶ γράφονται περισσότερα στοιχεῖα βιογραφικὰ καὶ στὰ περιοδικά. Ὁ Ζαχαρίας Παπαντωνίου πρῶτος αὐτὸς ἀπὸ τὸ Παρίσι ἐκείνη τὴν ἐποχὴ μᾶς περιγράφει τὴν ἐξέλιξή του καὶ μᾶς ἐξηγεῖ τὴ σύνθεσή του μὲ τίτλο: «Στοὺς ἡττημένους τῆς ζωῆς». Ἔτσι ἀπὸ τὶς ἐπιτυχίες του αὐτὲς στὸ Salon καὶ στοὺς κύκλους τῆς ἐπίσημης πλευρᾶς του καὶ πλευρᾶς τῆς ἐκεῖ Ἑλληνικῆς παροικίας, βρίσκουμε θέση καὶ ἡ θέση αὐτὴ ἱκανοποιεῖ καὶ τὸν ἐδῶ ἐπίσημο κόσμο περισσότερο τῆς Ἀθήνας. Ἔχουμε πάντα ἀνάγκη στὸν τόπο μας, ὅπως ὅλοι οἱ τόποι, ἀπὸ ἀξίες μὲ ἀποδείξεις, καὶ τὶς ἀποδείξεις αὐτὲς τὶς εἶχε στὰ χέρια του ὁ δικός μας καλλιτέχνης κερδισμένος καὶ ἀπὸ τὸ πάθος τῆς ἐργατικότητάς του καὶ τῆς πίστεως του ὅπως τὴν συνέλαβε. Εἶχε τὸν ὠραῖο ἐγωκεντρισμὸ γιὰ μεγάλα πράγματα, γιὰ μεγάλη ἀποστολὴ, γιὰ μεγάλα ὄνειρα, γιὰ μεγάλες μεταφορὲς ἀπ' τὴν Εὐρώπη ἐδῶ σὲ μᾶς, στοιχείων νέων, καὶ εἶχε στὸ νοῦ του προγράμματα κι' ἀναπροσαρμογές.

Βλέπομε καθαρὰ πῶς συνέλαβε τὴν πρώτη ἐργαστηριακὴ του σύνθεση: «Στοὺς ἡττημένους τῆς ζωῆς» μὲ θέμα ρωμαντικὸ καὶ περιέργο γιὰ Ἕλληνα. Περιέργο γιατί ὁ Ἕλληνισμὸς ἀπὸ τὴν μοιραία του γεωγραφικὴ θέση πάντα βρέθηκε ἥρωικὰ νὰ ἀναμορφώνεται κι' ἔπειτα ἀπὸ σκληρὲς καὶ ἔντονες περιπέτειες.

Χωρὶς περιστροφές ὁ καλλιτέχνης μας στὰ πρῶτα του βήματα εἶχε περιπλακεῖ στοὺς στοχασμοὺς τοῦ ριψοκίνδунου δαιμόνιου γλύπτη, Αὐγουστου Ροντέν. Αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος, θύελλα τοῦ 19ου καὶ 20οῦ αἰῶνα, στήριξε τὴν κοσμοθεωρία του στὸν ἀναπαραστατικὸ ρεαλισμὸ καὶ νατουραλισμὸ—καὶ τὰ ἀνθρώπινα θέματα καὶ τὰ ἱστορικὰ δεδομένα τῆς Γλυπτικῆς τέχνης, στὸ ὄνειρο καὶ στὴ κίνηση τῆς φυσικῆς τῶν ἔργων του μορφῆς, ὅμως πλασμένων γύρω ἀπὸ τὸ φιλοσοφικὸ τους περιεχόμενον. Δηλαδή στὸ πάθος τοῦ ρωμαντικοῦ ἔρωτα, στὴ ρεαλιστικὴ του ἀντίθεση καὶ τὴ μακάβρια ἀθλιότητά του, στὶς μορφὲς ἀκόμα τῆς δυναμικῆς συγκρότησης ἀνατομικῶν πλαστικῶν στοιχείων ἢ στοιχείων γεροντικῆς κατάπτωσης μὲ τὴ φρικτὴ τους μαραμμένη ὄψη, τὸ ἐσώτερο δράμα τους. Ἔδωσε ὅμως ὁ Ροντέν παρὰ ἄλλα ἔξαρση, περίσκεψη καὶ μὲ κάποια ρητορεία στὰ γλυπτὰ του

δημιουργήματα, έντονο χαρακτήρα και ύψος. Στην Γαλλία τήν εξελιγμένη τήν εποχή εκείνη, στη Γαλλία τών σκληρῶν περιστάσεων, στη Γαλλία τοῦ Μπαλζάκ και τοῦ Ζολά, ὁ Αὐγουστος Ροντέν ξέσπασε σά θύελλα, δέχθηκε «τοὺς σκλάβους» τοῦ Μιχαήλ Ἀγγέλου γιά τήν τεχνική κι' ἐκφραστική τους πλαστική μορφή σάν μέτρο κι' ἐρεύνησε τοὺς «Ἀποστόλους» τοῦ Ντονατέλο στην ἐσώτερή τους κι' ἐξωτερική τους σύλληψη. Ἡ ἐπίδραση αὐτὴ φαίνεται στοὺς «Ἀστοὺς τοῦ Καλαί» καθαρά.

Ὁ Ροντέν, ἐπαναστάτης μορφοπλαστικός, δὲν ἀπέκρουσε στην ἀνθρωπότητα τήν λατινικὴ προέλευσή του και πῶς ἔπρεπε νὰ ἀντλήσει ἀπὸ τὸ λατινικὸ πολιτισμὸ κάθε συγγενικὸ στοιχεῖο, πὸν χρήσιμο τοῦ ἦτανε γιά τοὺς σκοποὺς του.

Ὁ Κων. Δημητριάδης πῆγε στὸ Παρίσι κουρασμένος ἀπὸ τὰ ἔργα μιᾶς καθιερωμένης Σχολῆς στην Ἑλλάδα, πὸν ἀντλοῦσε τήν προέλευσή της ἀπὸ τήν ἑλληνιστικὴ Σχολὴ τῆς Δύσης, ζήτησε τὸ νέο και τήν ἀντίθεση αὐτὴ τήν πέτυχε ἐκεῖ στην ἀκμὴ της. Ἐξυπνα ὅμως ἐπεζήτησε και τὸν συγκερασμὸ τῆς φυλετικῆς του καταγωγῆς και πρόσεξε παράλληλα τὸ Φειδιακὸ στοιχεῖο, ἔτσι ὅπως αὐτὸ ἦτανε ὀλοκληρωμένο μὲ τήν ἀρχιτεκτονική. Ἄν πέτυχε στὸ σκοπὸ του αὐτὸ μὲ τὸν πρόωρο θάνατό του, τοῦτο δὲν φαίνεται νὰ κλείνει ἀτυχῶς ὑπὲρ τοῦ ἔργου του, στην ἐφαρμογὴ δηλαδή, ἕνας τέτοιος συγκερασμὸς μεταξὺ τοῦ ἐμπρεσιονιστικοῦ νατουραλισμοῦ και τοῦ κλασσικοῦ ρεαλισμοῦ, εἶναι πάντοτε καταδικασμένος.

Γι' αὐτὸ τὸ λόγο, ὅλη ἡ προσπάθειά του ἐνεπλάκη κι' ἔχει τὴ θέση της μέσα στὸν εἰδικὸ κύκλο, τῆς ἐπίσημης Γαλλικῆς τέχνης σὰ Σχολῆς. Τοπικὰ κρινόμενος γιά τήν Ἑλλάδα, ἔδωσε σ' αὐτὴν ἐκεῖνο πὸν δὲ γνώρισε μέχρι τοῦ 1909 κι' ἂν γνώρισε κάτι ἢ Ἀθήνα, αὐτὸ ἔκλεινε τήν καταγωγὴ του ἀπὸ μιὰ παράλληλη τάξη πραγμάτων τῆς Γαλλικῆς Σχολῆς πὸν ζεῖ, ἔζησε και δρᾶ στὸ Παρίσι, ἀπὸ τὴ δύναμη και καθοδήγηση τῆς ἐκεῖ Σχολῆς Καλῶν Τεχνῶν και τῶν ἐκπροσώπων της. Πιὸ κάτω ἀναλυτικώτερα θὰ φανεῖ τί προηγήθηκε ἀπὸ τὸ ἔργο τοῦ Δημητριάδη στην τοπικὴ μας ἐφαρμοσμένη τέχνη, ἀπὸ ἄλλο ἕλληνα γλύπτη, τὸ Λάζαρο Σῶχο. Ὁ Δημητριάδης συνειδητὰ λοιπὸν ἢ ἄσυνειδητὰ ἀγάπησε τήν ἀτμόσφαιρα τοῦ Παρισιοῦ κι' ἐργατικὸς ὅπως ἦτανε μέχρι τοῦ θανάτου του, μᾶς ἄφισε πολλὰ ἔργα σὲ μνημεῖα, σὲ ἀγάλματα, σὲ προτομές, σὲ κεφάλαια, σὲ ἀνάγλυφα, σὲ μετάλλια και κάτι ἄλλο : Μερικοὺς καλοὺς μαθητὰς του. Ὑπάρχει δηλαδή ὀλοκληρωμένος και μποροῦμε νὰ κάνουμε ἐπιλογὴ ἀξιόλογη σὲ ἔργα, γιά τὴ μελλοντικὴ μας Γλυπταποθήκη. Τότε θὰ φανεῖ καθαρὰ τὸ νέο πὸν μετέφερε στην Ἑλλάδα. Ἡ λεπτότατη ὅμως και ἐπιμελημένη γενικὰ ἐργασία, πιὸ χαρακτηριστὰ ἔχει ; Μὲ τὴ ροπή του αὐτὴ και προτίμηση σκέφθηκε Λατινικά, ἢ Ἑλληνικά ὁ γλύπτης αὐτὸς πὸν τόσο θαυμάστηκε ἀπὸ τήν ἐπίσημη Ἑλλάδα και τὸν Ἑλληνισμὸ τοῦ ἐξωτερικοῦ περισσότερο ; Ἐγα εἶναι βέβαιο,

πώς κουρασμένος ἀπὸ τὰ δικά μας καὶ νέος τὸ 1903, θέλησε νὰ δώσει στὴ συνέχεια τῆς Γλυπτικῆς τῶν Ἀθηνῶν νέα πλαστικὴ τεχνοτροπία καὶ μετὴ ροπὴ πού εἶχε πρὸς τὸ νατουραλισμό, ἀγκάλιασε αὐτὸν πού δὲν ἔκανε πολὺ γνωστό, ὁ προγενέστερός του γλύπτης Λάζαρος Σῶχος μετὸν πρόωρο θάνατό του στοὺς Ἀθηναίους, τὸ προπαγάνδισε πολὺ καὶ ἡ διαφήμησή του σιγὰ-σιγὰ κατακτοῦσε ἔδαφος στὶς συνειδήσεις τῶν Ἑλλήνων πού παρακολουθοῦσαν τὸ ὄνειρο τοῦ Ἑλληνα γλύπτη νὰ ξεδιπλώνεται μέσα στὴ Γαλλικὴ πρωτεύουσα. Μαζὶ μ' αὐτοὺς παρακολουθοῦμε κι' ἐμεῖς οἱ συνάδελφοι στὴν τέχνη καὶ διαπιστώνομε τὸ 1914 στὸ Παρίσι τὶς ἀξίες τοῦ ἔργου του καὶ τὴν κατεύθυνση πού εἶχε δώσει σ' αὐτὸ ἀξιωματικά.

Διαπιστώνομε στὸ Παρίσι καὶ μέχρι τοῦ 1928 καὶ τὶς ἀξίες τῶν ἄλλων μέσα στὴν ἀτμόσφαιρα τοῦ κέντρου αὐτοῦ, βλέπουμε τὸ δαιμόνιο πνεῦμα καὶ τὴ μεγάλη τεχνικὴ τοῦ Ροντέν, μελετοῦμε τὶς ἱκανότητες τοῦ Καρπὼ καὶ τὴν στερεότητα τῆς γραμμῆς του, θαυμάζομε τὴν κλασσικὴ διάθεση καὶ τὸ αὐστηρὸ ὅσο καὶ δυναμικὸ ὕφος τῶν ἔργων τοῦ Ρύντ κι' ἔτσι παίρνομε μιὰ στάση μπροστὰ στὰ ἔργα καὶ τὴν πραγματικὴ τους θέση, τόσο γιὰ τὴν ἱστορία τῆς Γαλλικῆς τέχνης, ὅσο καὶ γιὰ τὴν ἱστορία κάποιων νέων ἀντιφλεγισμάτων ἐπιστημονικοῦ περιεχομένου, γι' αὐτὸ πού λέγεται μορφὴ τῶν ἔργων, γεωμετρικὴ συγκρότησή του, τέλος ὕφος του. Σ' αὐτὲς τὶς ἀξίαι ἀναπόσπαστη εἶναι ἡ ἀρχιτεκτονικὴ πλαισίωση καὶ γιὰ τὴ μονάδα καὶ γιὰ τὸ συνθετικὸ ἔργο. Ὁ Δημητριάδης ἐπεξήγησε κι' αὐτὸς τὴν ἀρχιτεκτονικὴ πλαισίωση τῶν ἔργων του. Λὲς καὶ εἶχε διαπιστώσει τὶς ἀδύνατες πλευρὲς τοῦ Ροντενικοῦ πνεύματος πού τόσο διάχυτες ἦτανε καὶ μετὰ τὸ 1914 σ' ὅλη τὴν Εὐρώπη, τὴν Εὐρώπη πού μόνο τὶς μονάδες τοῦ Ροντέν καὶ τὶς συνθέσεις του σὲ δυὸ ἢ καὶ περισσότερα σώματα ἐγνώριζε καὶ τὶς ἐγνώριζε, μόνο σὰν μουσειακὰ ἔργα μεταφερόμενα.

Ἡ προδιάθεση τοῦ Δημητριάδη, ἢ ἡ ἐπιθυμία του νὰ πλαισιώσῃ μετὴν ἀρχιτεκτονικὴ τὰ ἔργα του, πού καὶ μεταγενέστερη ἐκδήλωσή του ἔγινε στὴν Ἑλλάδα, οὐσιαστικὰ καὶ αὐστηρὰ κρινόμενη σὰν κατανόηση τῆς ἀνάγκης αὐτῆς, δὲν φαίνεται στὶς μονάδες τῶν ἔργων του ἔσωτερικὴ, μὰ οὔτε καὶ στὰ ἀρχιτεκτονικὰ σύνολα τῶν μνημείων του ὁργανικὰ εἶναι ἀνεπτυγμένος ὁ συνθετικὸς ρόλος τῶν ἔργων του, μετὰ πρωτοτυπία, ἢ καὶ κάποιο ὕφος. Ὁ Χρυσόστομος πίσω ἀπὸ τὴν Μητρόπολη τῶν Ἀθηνῶν δὲν μπορεῖ νὰ μᾶς πείσει ὅτι εἶναι μιὰ πλαστικὴ ἔξαρση μέσα στὸ χῶρο, καὶ ὅτι ὁ ἀνδριάς στέκει σὰν ἔργο αὐθεντικὸ καὶ σύνθεση ἀρχιτεκτονημένη.

Μετὰ τὶς πρώτες παρεκβάσεις πού τὶς φέρνω σὰν ἀποδεικτικὰ παραδείγματα, παρακολουθοῦμε τὸν Ἑλληνα γλύπτη μέχρι τὸ 1923, ὅταν ἀκριβῶς γιὰ τὴν ἑλληνικὴ κοινωνία φέρεται στὴν ἀνώτερη προσπάθειά του, μετὰ τὸ ἔργο του «Δισκοβόλος», πού βραβεύθηκε στοὺς Ὀλυμπιακοὺς ἀγῶνες τότε στὸ Παρίσι. Ἀναλυτικὰ 22 γλύπτες ἄλλοεθνεῖς καὶ προσκαλεσμένοι

ἀπὸ τὴν «Ἐφημερίδα τῶν Σπὸρ» ἔλαβαν μέρος στὴν Ἐκθεσὴ ἐκείνη στὴν αἴθουσα τοῦ τότε χορευτικοῦ κέντρου «Μάζυ Σιτύ», ἐκεῖνοι δηλαδὴ ἀπὸ τοὺς γλύπτες ποὺ ἔτυχε νὰ ἔχουνε ἔργα σχετικὰ μὲ τὸν ἀθλητισμό. Τιμητικῶς τὰ 22 γλυπτικὰ ἐκεῖνα ἔργα πλαισίωνε μὲ τὴ συμμετοχὴ του τὸ ἔργο τοῦ γλύπτη Ἀντωνίου Μπουρντέλ «Ὁ Ἡρακλῆς τοξότης» ἐκτὸς συναγωνισμοῦ. Ὁ ἴδιος ὁ Μπουρντέλ ἦτανε Πρόεδρος τῆς κριτικῆς Ἐπιτροπῆς, τῆς ὁποίας τὰ μέλη πάλι διάφοροι γλύπτες τῶν ξένων παροικιῶν τῆς Γαλλικῆς πρωτεύουσας. Τελικὰ γιὰ λόγους συναισθηματικούς, μὰ κι' ἀθλητικούς, ὁ «Δισκοβόλος» τοῦ Δημητριάδη βραβεύθηκε. Συμβόλιζε ἀπὸ τὴ μιὰ μεριά ἓνα κλασσικὸ ἀγώνισμα κι' ἀπ' τὴν ἄλλη, τόσο οἱ Ὀλυμπιάδες, ὅσο καὶ ὁ Ἕλληνας γλύπτης, ἐκπροσωποῦσαν τὴν αἰώνια ὑπόθεσι τῆς πνευματικῆς Ἑλλάδας γιὰ τὴν Ἐπιτροπὴ. Αὐτὰ μᾶς ἔλεγε μέλος τῆς Ἐπιτροπῆς ἐκείνης, ὁ Ροζὲ Κλαρά ἐδῶ στὴν Ἀθήνα, ποὺ καὶ πολὺ φίλος τοῦ Δημητριάδη ἦτανε στὸ Παρίσι. Ἄσχετα ὅμως ἀπὸ τίς τιμές καὶ κρίσεις αὐτές, τὸ ἔργο στήθηκε στὸ πάρκο τῆς Νέας Ὑόρκης, δωρισμένο ἀπὸ Ἕλληνα τῆς Ἀμερικῆς καὶ στὴν Ἀθήνα ἐδῶ στὸ Ζάππειο πάρκο, ἀγορασμένο ἀπὸ τὸ Δῆμο Ἀθηναίων.

Ἡ συγκρότησι τοῦ ἔργου ὅμως σὰν κίνησι ἀθλητικὴ, ἔχει τὴν προβολὴ τῆς ἀντίθετα ἀπὸ τὴν πρέπουσα. Ἡ πραγματικὴ προβολὴ γίνεται ἀπὸ τὸ ἄλλο πόδι. Ἄλλο σφάλμα τοῦ ἔργου εἶναι ἡ ὑπερβολικὴ κλίσι καὶ ἔντασι πρὸς τὰ πίσω τῆς σπονδυλικῆς στήλης, ποὺ προξενεῖ ἔτσι ἄβουλα ὅπως εἶναι καὶ μὲ τὸ πόδι ἀνάποδα στὴ προβολὴ του, ἀκίνησι ἀντικαισθητικὴ (ἐν πλήρει κινήσει) ἀλλὰ καὶ γιὰ τὸν δισκοβόλο ἀγωνία σκηνοθετημένης συγκρότησι στὴν ὅλη κίνησι μιᾶς ἐλεύθερης ὁρμῆς, ποὺ δὲν φαίνεται πὼς εἶναι τέτοια. Ἡ ὑπερβολικὴ αὐτὴ κλίσι καὶ ἀνατομικὴ ὑπερέντασι, ἐνὸς πρότυπου (μοντέλου) ὑπερβολικὰ γυμνασμένου καὶ κουρασμένου, κάθε ἄλλο πράγμα γιὰ δισκοβόλο συνταίριαζαν, γιὰτὶ ἔτσι φαίνονται καὶ οἱ δυὸ αὐτὲς ἐκλογές στὴ νόησίν τους ἀντικλασσικὲς καὶ χωρὶς ἀρχιτεκτονικὴ τοῦ σώματος κατανόησι. Τὰ δυὸ αὐτὰ τεχνικὰ καὶ αἰσθητικὰ στοιχεῖα ὅπως ἀντικρύζονται στὸ ἔργο αὐτό, δὲν εἶναι ἱκανὰ νὰ ὀλοκληρώσουνε τὴν ἀπαιτούμενη ἀστραπιαία, μεταξὺ τῆς στατικῆς φυγῆς κι' ἀφετηρίας ἐνδιάμεση ἀξονικὴ τῆς καθόλου κίνησι τοῦ ἔργου ἰσορροπίας. Γι' αὐτὸ τὸ ἔργο, εἶναι μὲ τὸ δίσκο ἀκίνητημένο καὶ ἀφύσικο. Τὰ δυσάρεστα τῆς κίνησι τοῦ ἔργου αὐτοῦ τοῦ Δημητριάδη, ὁ Δισκοβόλος τοῦ Μύρωνος, τὰ ἔχει ὡς προτερήματα δικαιολογημένης σὲ φυσικότητα περιστροφικῆς κίνησι, μὲ ἔντασι ἀέρινη, ἀνάλαφρη, ἀβίαστη. Ὁ ἀρχαῖος γλύπτης, γνώριζε καλὰ τὴν ψυχολογία τοῦ Δισκοβόλου καὶ γνώριζε τί εἶναι μορφή.

Τὸ ἔργο τοῦ Δημητριάδη αὐτό, αὐστηρὰ κι' ἱστορικὰ στὴν αντικειμενικὴ του κριτικὴ ἔτσι εἶναι—μὰ ἡ ἐπιτυχία του στὴ Γαλλικὴ Πρωτεύουσα καὶ στὴν ἀτμοσφαῖρα τῆς συμμετοχῆς του στοὺς Ὀλυμπιακοὺς ἀγῶνες καὶ

τυχερό στάθηκε καὶ στὸν ἑλληνισμό ἔδωσε μιὰ ἰδιαίτερη ἱκανοποίηση—γι' αὐτὸ τὸ λόγο ἔκαμε μεγάλο τὸν δημιουργό του συναισθηματικά καὶ τὸ 1930 ἡ Κυβέρνηση Βενιζέλου ἀνακαλοῦσε τὸν Κων)τῖνον Δημητριάδη νὰ ὀργανώσει τὴ Σχολὴ Καλῶν Τεχνῶν καὶ νὰ διδάξει.

Τὴν ἴδια ἐκείνη ἐποχὴ καὶ πιὸ ἔπειτα, μεγάλα σχετικὰ ἔργα μὲ τὴ γλυπτικὴ ἔπαιρνε ὁ ἀνακληθεὶς, ὅπως ὁ ἔριππος ἀνδριάντας τοῦ Μουχαμέτ Ἄλη στὴν Καβάλλα, ὁ Χρυσόστομος πίσω ἀπὸ τὴ Μητρόπολη Ἀθηνῶν, τὸ Μνημεῖο τῆς Ἀγίας Λαύρας, ποὺ δὲν πρόλαβε νὰ τὸ τελειώσει, προτομὲς διάφορες κι' ἀνάγλυφα μνημεῖα, ὅπως τοῦ Ἀλεξάνδρου στὸ Τατόϊ κλπ. ἔργασίες σὲ μικρὰ ἄλλα ἔργα. Ἀπὸ τὶς δηλώσεις του στὸν Τύπο τὸ 1930, βλέπομε πὼς στὴ φύση του ἦτανε ἓνας μεγάλος ρωμαντικός κι' ὄνειροπόλος, μὲ καθαρὸ ἐγωκεντρισμό, ν' ἀναγεννηθῆ ἡ νεοελληνικὴ τέχνη στὴν περιόδὸ του κι' ἀπὸ τὶς καθοδηγήσεις του.

Ἔργο τεράστιο σὲ τόπο νέο καὶ μὲ ἀνθρώπινο ὑλικὸ στὶς τέχνες τόσο πολύτροπο σὲ πεποιθήσεις καὶ τάσεις πολὺ λίγες ἑλληνικές. Ἀλλεπάλληλα πολιτικὰ γεγονότα δὲν ἄφισαν νὰ ἐφαρμοσθῆ οὔτε ἡ μείαφορὰ τῆς Σχολῆς στοῦ Μακρυγιάννη, στὸ χῶρο τοῦ Νοσοκομείου, μὰ οὔτε καὶ ἡ Σχολὴ κατῴρθωσε στὶς ἡμέρες του νὰ κρατήσῃ ἐκεῖνα ποὺ παρέλαβε ἀπὸ τὸν προκάτοχό του σὲ κτίρια καὶ ἄλλα πλεονεκτήματα. Ἐκεῖνο ποὺ κι' ἀπ' τὰ τυχαῖα γεγονότα ὅμως εἶναι πιὸ νοητὸ καὶ βέβαιο, εἶναι τοῦτο : Ὁ Δημητριάδης δὲν ἐγνώρισε μὲ τὴ πολυετῆ παραμονή του στὴ Γαλλία τὸ «πιστεύω» τῶν Βετεράνων τῆς νεοελληνικῆς τέχνης. Δὲν γνώρισε τὸν τόπο μας ἀπὸ τὸ 1909 μέχρι τὸ 1930 κι' ἀντίθετα γνώρισε πολὺ καλὰ καὶ σὲ ὅλες του τὶς πλευρές, τὸν ἐπίσημο κόσμο τῆς Ἑλλάδας καὶ τῆς Ἀθήνας, ποὺ πηγαινοερχότανε στὸ Παρίσι ἢ στὸ Λονδίνο, τὸν Ἕλληνα, τὸν ἔμπορο, τὸν πολιτικό, τὸν ἐπιστήμονα κι' ἓνα μέρος ἀπὸ τοὺς καλλιτέχνες μας. ἢ τοὺς ἄλλους διανοουμένους. Σ' ἓναν τόπο μὲ τόση μεγάλη ἱστορία, πνευματικὴ καὶ καλλιτεχνική, ὅπως ὁ δικός μας, ἡ νοοτροπία τῶν ἐπίσημων προσώπων δὲν ἐκπροσωπεῖ πάντοτε τὶς ἀπαιτήσεις τῶν κλιματολογικῶν ὅρων κάθε τοπικῆς ἀνάγκης στὸ μέρος τῆς προσαρμογῆς τῶν ἔργων τέχνης μὲ τὰ περιβάλλοντα καὶ τὸ φῶς τῆς εἰδικῆς ἀτμοσφαιρᾶς του. Στὸ ἀναμφισβήτητο λοιπὸν αὐτὸ γεγονός, ποὺ βγαίνει ἀπὸ τὰ πράγματα καὶ τὰ πραγματικὰ ἔργα τῶν τοπικῶν μας ἀναγκῶν σὲ αἰσθητικὲς καὶ πολεοδομικὲς ἐμφανίσεις ἔργων ὀλοκληρωτικῶν, στηρίζεται ὅλη ἡ ἐπίσημη ἢ καὶ μιμητικὴ νοοτροπία μας μέσα στὸν 19ον αἰῶνα καὶ σ' αὐτὸν τὸν 20όν : Μεταφορὲς ξενικῶν ἐφορμογῶν. Μόνο οἱ Βαυαροὶ ἀρχιτέκτονες καὶ οἱ δικοὶ μας Κλεάνθης καὶ Καυτατζόγλου μᾶς ἄφισαν ἔργα μνημειώδη καὶ ἐμπνευσμένα ἀπὸ τὴν ἑλληνιστικὴν περίοδο κι' ὁ Ἀριστοτέλης Ζάχος ἀπὸ τὸ Βυζαντινὸ ρυθμὸ ἀργότερα. Δὲν μπορῶ νὰ ὑποστηρίξω πὼς ὅλη ἡ Πρωτεύουσα ἔπρεπε νὰ ἔχει τέτοια μνημειώδη μορφή, ἀλλὰ ὑποστηρίξω πὼς οἱ ἄνθρωποι ἐκεῖνοι ἐνημερωμένοι ἔκαναν τέχνη, μὲ

τὸ πνεῦμα τῆς ἐποχῆς των καὶ σεβάστηκαν τὶς ἀπαιτήσεις της καὶ τὴν ἀτμόσφαιρα τοῦ τοπικοῦ περιβάλλοντος, τῶν χώρων, σεβάστηκαν τὴν ἱστορία τῆς Ἑλλάδας. Οἱ μεταγενέστεροι δημιούργησαν μιὰ οἰκοδομικὴ ἀναρχία πὺρ ἢ θεραπεία της καὶ προβληματικὴ εἶναι, μὰ καὶ δυσκατόρθωτη.

Μὲ τὴ νέα αὐτὴ παρέκβαση, ἤθελα νὰ ὑποστηρίξω τὸ πῶς πάνω, ὅτι ὁ Δημητριάδης ὀλοκληρωτικὰ κρινόμενος, εἶνε φανερὸ πὺρ ἔπεσε θῦμα τῆς νοοτροπίας ὅλων τῶν Ἑλλήνων—τῶν μεταφορέων ξενικῶν νέων, νεωτερισμῶν καὶ σχολῶν—γιατὶ δὲν ἐνεβάθυνε στὸ Ἑλληνικὸ πνεῦμα κι' ἄφισε τὴ ροπή του νὰ στραφεῖ πρὸς τὸ Λατινικόν. Ἐπιφανειακὰ ἤθελε τὸ ἑλληνικόν, ἐσωτερικὰ καὶ οὐσιαστικὰ κρινόμενος ἀπὸ τὸ ἔργο πὺρ ἄφισε καὶ ὄχι ἀπὸ τὶς προφορικὰς του ἐξηγήσεις γιὰ τὴ θέση τοῦ ἔργου του, γιὰτὶ ἦτανε συμπαθὴς στὶς ἐξηγήσεις του γιὰ τοὺς συναισθηματικὺς θαυμαστὰς του, ἔβλεπε, ἐκινεῖτο καὶ ἐρήμοζε ὅλες τὶς καθιερωμένες τοῦ Παρισιοῦ τεχνικὰς πλαστικότητες καὶ χαρακτήριζε κάθε παρελθοντικόν, πὺρ ἀντιπροσώπευε τὴν ἀρχαϊκὴν νοοτροπία. Δηλαδὴ πάλι γιὰ τὸ κλασσικὸ παράδειγμα, ἔβλεπε τὴν ἐξωτερικὴν του θέση σὰν τεχνικὴ καὶ ποτὲ τὸ πνεῦμα τῆς μορφῆς του.

Ὁ Δημητριάδης ἦτανε τὸ ἀντίθετο ἀπὸ ἐκεῖνο πὺρ ἔκανε ἕνας Μαγιόλ, ὁ σύγχρονος προέχων γλύπτης στὸν αἰῶνα μας, ἀπὸ Γάλλος πὺρ εἶναι οὐσιαστικὰ νὰ σκέπτεται σὰν Ἑλληνας, γιὰτὶ τὸ ἔργο του εἶναι ὀργανικὰ καὶ ὄχι ἐπιφανειακὰ ἑλληνικόν. Ὀργανικὰ ἔγινε Γάλλος τῆς Λατινικῆς πλευρᾶς κι' ἐπιφανειακὰ, πὺρ καὶ πὺρ ἐπεξήτησε νὰ εἶναι Ἑλληνας. Ἀκολούθησε μιὰ τάση *ἐπίσημη* πὺρ τόσοι καὶ τόσοι ξένοι καὶ Γάλλοι ἀκολουθοῦνε στὴν Εὐρώπη τοῦ *ἀπογυμνωμένου νατουραλισμοῦ*. Βέβαια αὐτὴ ἢ ἀρκετὰ σίγουρη τοποθέτηση τῆς δεξιότητος, τῆς τόσο πειστικῆς γιὰ τοὺς πολλοὺς, δὲν ἐμπόδιζε ἄλλους ξένους πρὸς τὸ Παρίσι, μὰ καὶ Γάλλους πὺρ ζήτησαν τὴ δόξα στὴν πόλη αὐτὴ, νὰ ἔχουνε στὴν παράταξή τους καθιερώσει γιὰ τὴ διεθνή ἐνημερότητα μιὰ νεώτερη γλῶσσα συγχρονισμένης αἰσθητικῆς καὶ συγχρονισμένης κατανόησής της.

Ὁ Σεζάν, ὁ Ρενουάρ, ὁ Ματίς, ὁ Ντεραίν, ὁ Βλαμένκ, ὁ Μπράκ, ζωγράφοι—ὁ Μαγιόλ, ὁ Μπουρντέλ, ὁ Ντεσπιώ, ὁ Λωρὰνς κ.λ.π. Γάλλοι γλύπτες—ὁ Πικασσό, ὁ Γκαρκαλλό, ὁ Ἐρναντέξ, Ἴσπανοὶ—ὁ Μουτιλιάνι, ὁ Κυρῆκο, Ἴταλοὶ—ὁ Κλέ, Γερμανὸς καὶ τόσοι ἄλλοι ξένοι, ποῖος μπορεῖ νὰ πεῖ πὺρ δὲν εἶναι πῶς *ἐπίσημοι* ἀπὸ κάθε ἄλλο ἐπίσημο, εἴτε Γάλλο, εἴτε ξένο καλλιτέχνη; Ἡ ἀπάντηση στὰ ἐρωτήματα καὶ πράγματα αὐτὰ εἶναι ἀποστομωτικὴ καὶ βιβλιογραφικῶς ἀκόμα. Στὸ σημεῖο αὐτό, πρέπει νὰ γίνω πῶς καταληπτός, γιὰτὶ γράφω ὑπεύθυνη καθοδηγητικὴ ἱστορία, ἀπὸ σεβασμὸ πρὸς τὴν τέχνη. Ὁ γλύπτης Κωνῆτινος Δημητριάδης ἀκολούθησε μιὰ θεωρία καὶ τὴ σχολή της, μὲ μικρὰς ἐξωτερικὰς τροποποιήσεις στὴ μορφὴ της. Ἐδωσε δηλαδὴ στὰ παραγγέλματα τῆς θεωρίας αὐτῆς, τὸ φιλοσοφικὸ περιεχόμενον τῆς ἐμπρεσσιονιστικῆς θέσης πὺρ πήρανε, ὄλοι ὄσοι

είχανε κοντά τους τὸ μεγάλο ἀνάστημα καὶ ἔργο τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς θεωρίας καὶ Σχολῆς αὐτῆς (τοῦ Αὔγουστου Ροντέν) σὰν πιὸ ἀδύνατοι καὶ ἐλκόμενοι ἀπὸ μαγεία ἀσυνειδήτως, γιατί ὑπῆρχε τὸ δαιμόνιο στὸν ἄνθρωπο αὐτό. Ἐκπρόσωπος δυναμικὸς τοῦ Λατινικοῦ πνεύματος ὁ Ροντέν, θέλησε νὰ ἀνατρέψει κάθε θεωρία ἀναβίωσης τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος—ποὺ τόσο δέχθηκε σὲ πολλὰς ἐκδηλώσεις του ὁ 19ος αἰῶνας σ' ὅλη τὴν Εὐρώπη, ἔξωτερικὰ ἢ ὄχι. Ἀπέφυγε τὸν συγκρασμό, ἔπεισε μὲ τὸν πιστὸ ρεαλισμὸ στὸν ὁποῖο ἐμπότισε καὶ τὸν συναισθηματισμὸ τοῦ φιλοσοφικοῦ του ψυχισμοῦ, αὐτοὺς ποὺ ζήτησαν τὸ νέο, στράφηκε μὲ τὴν ἐμπροσσιονιστικὴ τεχνικὴ στὴν ἀνάπτυξη τῆς ἐπιφάνειας τῆς ὕλης καὶ παράλληλα, ἱκανοποίησε τὴν **θεωρία τοῦ ματιοῦ μὲ τὸ νέο** καὶ τὴν δεξιότεχνη μορφὴ του, ἐρμήνευσε τὴν ἀνατομία ὅπως τὸ θέμα τὴ ζητοῦσε κι' ὀλοκληρωτικὰ μᾶς εἶπε καὶ τραγούδισε σὰν ἕνας περιγραφικὸς ποιητῆς:—*κντάξτε τὸν ἄνθρωπο σὰν ἄνθρωπο—κι' ἀφίστε τοὺς ἥρωες καὶ τοὺς θεανθρώπους. Βέβαια τὸ κίνημά του στηριγμένο στὰ θεμέλια τῆς δημιουργικῆς συγγραφικῆς καὶ διηγηματογραφικῆς θεωρίας τοῦ ρεαλισμοῦ καὶ νατουραλισμοῦ τοῦ Μπαλζάκ καὶ τοῦ Ζολά, βρῆκε ὅλη τὴν καλὴ προετοιμασία γιὰ νὰ σταθεῖ, νὰ ἀρέσει, νὰ ἐπικρατήσῃ, νὰ γίνῃ Σχολὴ μὲ δπαδοὺς δεξιότεχνες, μὰ καὶ κάποτε ἐπιτήδειους.* Ἀκόμα ὁ Ροντέν ἔξω ἀπὸ τὸ θέμα κινήγησε τὴν τεχνικὴ καὶ σὲ ἄλλους ἱστορικοὺς τομεῖς. Οἱ Σκλάβοι τοῦ Μιχαηλάγγελου καὶ οἱ Ἀπόστολοι τοῦ Ντονατέλο, ὅπως εἶπα στὸν πρόλογο, εἶνε τὰ βάρη ποὺ ἐπάνω τους στήριξε τὸ σπουδαιότερο μέρος τῆς τολμηρῆς του πλαστικῆς νοοτροπίας. Τὸ κίνημά του ὅμως, δὲν σταμάτησε τὴν ἐπιστημοτεχνικὴ ἔρευνα τῶν ἄλλων καὶ τῆς ἱστορίας. Ἡ ἔρευνα αὐτὴ γύρω ἀπὸ τὰ εὐρήματα τῶν φυλετικῶν τεχνῶν καὶ τὴν ἐξερεύνηση τῶν πολιτισμῶν, ἔδωσε στοὺς πρωτοπόρους τῆς Εὐρώπης κι' ὀπαδοὺς τῆς στερεᾶς μορφῆς τῶν ἔργων τῆς τέχνης, μὰ καὶ τῆς διανόησης, τὴν αὐθεντία νὰ ἀνακυκλώσουνε τὰ στοιχεῖα καὶ τοὺς σκοποὺς καὶ μαζὶ μὲ τὸν ἄνθρωπο νὰ ἐξετάσουνε τὴ σκοπιμότητα τῆς τέχνης ἐκπολιτιστικὰ καὶ μορφολογικὰ. Εἶπα πιὸ πάνω πὼς πρέπει νὰ γίνω πιὸ καταληπτὸς μὰ πιότερο στὸ σημεῖο αὐτὸ πρέπει νὰ γίνω, ξεδιπλώνοντας τὴν προέκταση καὶ νέα τούτη παρέκβαση μιὰ καὶ μιλοῦμε γιὰ τὸν 20ὸν αἰῶνα καὶ τὰ παραδείγματά του. Ἐνα λοιπὸν ἀπὸ τὰ πιὸ μεγάλα παραδείγματα καὶ μάλιστα συγκριτικὰ εἶναι ἡ προδιάθεση τοῦ Παύλου Πικασσὸ νὰ σχεδιάζῃ κλασσικὰ τὰ ἐλεύθερα **καταληπτὰ** σχέδιά του καὶ νὰ βλέπουμε τὴ συγγένεια τῆς γραμμῆς του καὶ τὴν πνευματικὴ τῆς ρίζα νὰ ἐκτελεῖται ἀπὸ τὰ διδάγματα τῆς ἱστορίας κι' ἀπὸ τὰ περίφημα σχέδια τῶν ἀρχαίων ἑλληνικῶν ἀγγείων. Μὲ τὴ διαπίστωση αὐτὴ στὰ χέρια τῆς αὐθεντικῆς παρατηρητικότητος αὐτῶν ποὺ βλέπουνε τί εἶνε τέχνη ὀργανωμένη καὶ ποιὰ ἢ κάθε ἐφαρμοσμένη τεχνικὴ, ἀντιμετωπίζουμε τὸν καθρέπτη αὐτόματα τῆς ἀντίθετης νοοτροπίας τῆς ρίζας τῶν σχεδίων τοῦ Ροντέν—νοοτροπίας πολὺ

ζωγραφικῆς καὶ διαπιστώνουμε τοῦτα. Πῶς ἢ νοοτροπία τοῦ Πικασσό σὰ σχέδιά του τὰ καταληπτά δὲν εἶνε ζωγραφικὴ, γιατί σ' αὐτὴν ἐνυπάρχει ἀναπροσαρμοσμένο τὸ ἑλληνικὸ πνεῦμα. Πιὸ πλέρια καὶ ἄσχετα ἀπὸ τὶς συγκρίσεις οἱ δύο αὐτοὶ μεγάλοι ἀφυπνιστὲς ἀρχηγοὶ σχολῶν, ὁ καθένας τοῦ ἔδωσε χωριστὰ τὸν χαρακτῆρα τῆς βαθύτητας καὶ διεύρυνσης σὲ ὅ,τι ἔχει ἢ σύγχρονη τέχνη ἀπὸ τὶς διδασκαλίαις τους νὰ παρουσιάσει αἰσθητικὰ καὶ τεχνικὰ στὸν αἰῶνα μας.

Λατῖνος ὁ Αὐγουστος Ροντέν, Μεσογειακὸς ὁ Παῦλος Πικασσό. Συγκεκριμένος νατουραλιστῆς ὁ Ροντέν, συγκεκριμένος στὴ πρώτη περίοδο ὁ Πικασσό καὶ ἰδιόρρυθμος, μὰ στὴ δεύτερη γεωμέτρης κονστρουκτιβίστας καὶ σουρεαλιστῆς στὴν ἀφηρημένη μορφή κάθε θέματός του. Ἀντιαρχιτεκτονικὸς ὁ Ροντέν, γεωμέτρης ἀρχιτέκτων ὁ Πικασσό, πνεῦμα ὑπερέντασης διακοσμητικῶν ἐρευνητικῶν μορφῶν. Ὁ Πικασσό ἔτσι καθαρὰ κρινόμενος δείχνει πῶς δὲ ζήλειψε τοὺς ἐμπρεσιονιστὲς. Περίτρανα μάλιστα ἀπέδειξε πῶς ὅταν σκέπεται ζωγραφικὰ δημιουργεῖ ἐπιφάνειαι γεωμετρικῶς διακοσμητικῆς καὶ ὅταν συγκροτεῖ συνθέσεις καὶ σχεδιάζει καταληπτά θέματα, πρότυπα ζωντανά, τότε δίνει στὴ νόηση καὶ συνθετικὴ συγκρότησή τους περιεχόμενο γλυπτικὸ σὲ φωτοσκίαση καὶ χρῶμα.

Γυρίζοντας ἔτσι τίμια σὲ ἐξηγήσεις, κλείνω τὴν πραγματεία μου μὲ συμπάθεια γιὰ τὸν Κωνσταντῖνο Δημητριάδη καὶ ἀφίνω τὴν κατάταξή του τὴν καθολικὴ στὴ διεθνῆ τῆς θέσης νὰ τὴν ἐρευνήσουνε καὶ ἄλλοι. Ἐγὼ ἔκρινα ἀπὸ πίστη αὐστηρῆ τὰ διεθνῆ, γιὰ νὰ δώσω τὴν πρέπουσα θέση στὸ Πάνθεο ἃς ποῦμε τῶν τοπικῶν μας πραγμάτων τοῦ γλύπτη αὐτοῦ καὶ ἀνάμεσα σὰ πρόσωπα ποὺ ἀποτελοῦνε στὸν τομέα τῆς τέχνης μας πραγματικότητες, γι' αὐτὸ ποὺ κατόρθωσαν ἔπειτα ἀπὸ τὴν πρώτη ἐμφάνιση τοῦ εὐπατρίδη Κερκυραίου Προσαλέντη καὶ λίγο πρὶν ἀπὸ τὸ 1821. Ὁ Προσαλέντης γύρισε στὴν Κέρκυρα τὸ 1805 ἔπειτα ἀπὸ σπουδὲς δίπλα στὸν Κανόβα. Ἐργάζεται, διδάσκει, δημιουργεῖ οἰκογένεια καλλιτεχνικὴ, ἰδρύει σχολὴ καλλιτεχνικὴ, ἀφίνει ἔργα στὸ χαλκὸ καὶ μάρμαρο—πρῶτος αὐτὸς ὕστερα ἀπὸ διακοπὴ 18 αἰῶνων τῆς παράδοσης γιὰ τὰ πλαστικὰ ἔργα. Ἐπειτα ἀπὸ τὸν Προσαλέντη ἔχουμε τὸν Δρόση, τὸν δημιουργὸ τῶν ἔργων τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, ἔργων ἑναρμονισμένων πρὸς τὸ ἀρχιτεκτονικὸ σύνολο καὶ ὑποτεταγμένων στὸ ρυθμὸ του. Καθαρὴ μορφή γεωμετρικῶν σχημάτων, νόηση κλασσικὴ, ἀντοχὴ τοῦ πλαστικοῦ ὄγκου στὸ Ἀττικὸ φῶς. (Ἀπόλλων—Ἀθηνᾶ).

Σχεδὸν παράλληλα μὲ τὸν Δρόση ἔχουμε τοὺς Φυτάλλας, τὸν Φιλίππο, τὸν Βιτσάρη, τὸν Χαλεπᾶ, τὸν Βροῦτο, τὸν Κόσσο, τὸ Μπονάνο, τὸ Θωμόπουλο.

1. Ὁ Προσαλέντης εἶναι στὴ νεοϊστορία μας ἓνας νεοκλασικιστῆς μὲ μὲ ὅλα τὰ χαρακτηριστικὰ τῆς μεταρωμαϊκῆς ἐρμηνείας.

2. Ὁ Δρόσης αὐστηρότερος καὶ γενικώτερος, ἀκολουθεῖ τὴν κλασικιστικὴν περίοδο ὅπως αὐτὴ δημιουργήθηκε στὴν Εὐρώπη, καὶ στὸ Μόναχο τὸν 19ον αἰῶνα, μὰ δικαιώνεται στὴ προσαρμογὴ τοῦ ἔργου του, ἔργου πραγματικοῦ ἀγαματοποιοῦ, δυναμικοῦ,

3. Ὁ Φιλιπότης μαρμαροφάγος ὅπως ἦτανε, ἀφίσε ἔργα τεχνικῆς ἀριότητος περισσότερο ρεαλιστικὰ στὸ θέμα τους καὶ πιὸ κοντὰ στὸ νόημα μιᾶς ἀκαδημαϊκῆς σπουδῆς περιεχομένου στερεοῦ, ἀναλογικοῦ καὶ γιὰ νέους τόπους διδακτικοῦ.

4. Ὁ Βιτσάρης ρωμαντικὸς καὶ νεοκλασικιστὴς, τολμᾷ στὶς κινήσεις μὲ κάποια ρητορεία, σέβεται κι' αὐτὸς τὴν ὀλοκλήρωση μέσα σὲ ἄξονες στερεοῦς καὶ ἐπιφάνειες ἐπιμελημένες.

5. Ὁ Χαλεπᾶς τῆς πρώτης περιόδου νεοκλασικιστῆς ὀλοκληρωμένης αἰσθητικῆς καὶ τεχνικῆς δεξιότητος, ἀφίσει ἓνα κενὸ στὴν ἱστορία του δραματικὸ κι' ἐπανέρχεται σὲ μιὰ νέα θρυλικὴ περίοδο ρωμαντικοῦ ἐξπρεσιονισμοῦ, μὲ ἐκφραστικὰ νοήματα κι' ἀντιθέσεις πλαστικῶν, ὅσο καὶ διακοσμητικῶν ἐπιπέδων. Κλείνει τὴ ζωὴ του χωρὶς νὰ ὀλοκληρώσει τὶς νέες του αὐτὲς προθέσεις καὶ τὶς συντονίζει μὲ ἐλεύθερα σχέδια ἄξια μεγάλης προσοχῆς.

6. Οἱ ἄλλοι γλύπτες, Βροῦτος, Κόσσοι, Μπονᾶνος, Θωμόπουλος εἶναι ἀγαματοποιοὶ καὶ ἀνδριαντοποιοὶ μὰ στέκουνε κατώτεροι μὲ τὴν περισσότερο ψευτοκλασικὴ διάθεση ἢ καὶ ψευτοεξπρεσιονιστικὴ τους φιλολογικὴ ἐρμηνεία. Τὸ μόνο πὼς ἀγάπησαν τὸ μάρμαρο καὶ πάσχισαν γιὰ τὴν ὀλοκλήρωση τῆς τεχνικῆς τους.

7. Ἡ περίοδος αὐτῆς τῆς πλειάδας ἀπὸ τοὺς πιὸ γνωστοὺς Ἕλληνας γλύπτες εἶχε ἓναν ἀκόμα. Τὸν Λάζαρο Σῶχο. Αὐτὸς ἀνεξάρτητα ἀπὸ τοὺς πιὸ κάτω πῆγε στὸ Παρίσι κι' ἐκεῖ ἔμεινε κοντὰ στὸ Γάλλο γλύπτη Μερσιέ μὲ τὸν ὁποῖο σὲ πολλὰ σημεία συγγενεῦει τεχνικῶς. Ὁ πρόωρος θάνατός του, ὅπως εἶπα στὰ προλεγόμενα, δὲν τὸν ἀφίσε νὰ ὀλοκληρωθεῖ καὶ νὰ μᾶς δείξει τὶ μπορούσε νὰ ἐπιτύχει στὴν Ἀθήνα. Ἐτσι ξαίρουμε καλὰ τὶ ἔδωσε μὲ τὴν παραμονή του στὴ Γαλλία.

8. Ὁ Κ. Δημητριάδης δεύτερος αὐτὸς ἀκολουθεῖ τὸν Λάζ. Σῶχο στὴ Γαλλικὴ πρωτεύουσα καὶ συμπληρώνεται μὲ τὸν τελευταῖο αὐτὸ γλύπτη μας ἢ στροφὴ τῆς νεοελληνικῆς γλυπτικῆς πρὸς τὴν Γαλλικὴ κατανόηση μερικῶν τεχνικῶν καὶ πλαστικῶν ἀναπροσαρμογῶν, πού εἶχε ἀπόλυτο ἀνάγκη ἢ Ἀθήνα καὶ ἢ ἐνημέρωση τῶν νεωτέρων ὀπαδῶν τῆς γλυπτικῆς μας τέχνης. Μποροῦμε συμπερασματικὰ νὰ δεχθοῦμε πὼς ἢ συμβολὴ καὶ τοῦ Λ. Σῶχου καὶ περισσότερο τοῦ Κ. Δημητριάδη, γιὰτὶ δίδαξε πιὸ πολλὰ χρόνια, ἐπέφεραν τὴν μεταστροφὴ αὐτὴ, μὰ ὑπάρχουνε καὶ ἀντιρρήσεις δικαιολογημένης ἀπορίας. Ἀσχετὰ ἀπὸ τὶς ἀντιρρήσεις αὐτὲς γεφύρωσαν ἓνα χάσμα πού ἦτανε ἀδικαιολόγητο καὶ δημιούργησαν μιὰ φυσικὴ ἀναπρο-

σαρμογή γιατί γεννήθηκαν και αντιθέσεις. Κυκλικὰ ὅμως κρινόμενοι καὶ οἱ δύο αὐτοὶ περισσότερο Παρισίνοι Ἕλληνες γλύπτες μαζί μὲ τὸ ἔργο τους, δὲν πλησίασαν τὴν ἀρχὴ τῆς μορφῆς ὅπως τὸ Ἑλληνικὸ πνεῦμα τὴν ἀποζητάει, ἐνῶ καθαρὰ καὶ σίγουρα συγγενεύουνε μὲ τὸ Λατινικὸ ἢ νεοευρωπαϊκὸ, τῆς Σχολικῆς Ἀκαδημίας. Δὲν ἐπεξήτησαν τὴν πληρότητα καὶ ἀπέβλεψαν στὴν πλαστικὴ λεπτομέρεια καὶ ἄσχετα ἀπὸ τὰ κύρια ἀρχιτεκτονικὰ στοιχεῖα δομικῆς κατασκευῆς. Ἡ δομικὴ κατασκευὴ (τὸ στήσιμο τοῦ ἔργου) βέβαια ἄλλο εἶναι, ὅταν μιμηθοῦμε τὴ φύση καὶ ἄλλο εἶναι ὅταν ὀργανώσουμε τὸ φυσικὸ ὑπόδειγμα καὶ μὲ τὴν ἀναγωγὴ τοῦ ὅλου του, δημιουργήσουμε τὸ ἔργο τῆς τέχνης. Δύο κόσμοι τῆς τέχνης διαφορετικοὶ καὶ δύο θέσεις, πὺ στηρίζονται στὰ μεγαλοεργήματα γιὰ τὴν πρώτη τῶν αὐτόμων καὶ γιὰ τὴ δεύτερη, στὸν πολιτισμὸ τῶν φυλῶν. Τὸ ἔργο τῆς γλυπτικῆς τέχνης γίνεται στερεὸ καὶ δυναμικὸ, ὅταν ἡ ἐπιφάνεια τῆς κατασκευῆς του ὀργανικά, προωθεῖται ἀπ' τὰ μέσα πρὸς τὰ ἔξω. Ὁ Κωνσταντῖνος ὅμως Δημητριάδης πιότερο ὀλοκληρωμένος συνέχισε τὸ πνεῦμα τῆς Γαλλικῆς Σχολῆς μὲ κάποιον σύστημα πιὸ θετικὸ καὶ ὀλιγώτερο ἐπιφανειακὸ ἀπὸ τὸ Λάζαρο Σῶχο. Ὁ Κ. Δημητριάδης ἀκόμα δημιούργησε κίνηση καὶ ἐμπιστοσύνη στὸν Ἕλληνα τὸν ἐπίσημο καὶ σὲ κάθε συναισθηματισμὸ ἑλληνικῆς ἀναγέννησης ρωμαντικῆς. Κάθε Ἕλληνας συντηρητικὸς πίστεψε πὼς ἡ ἀξία του, ἦτανε ἀξία μεγάλη καὶ ἀδιαφιλονίκητη καὶ στὸ ἐξωτερικὸ καὶ μὲ ἐμπιστοσύνη χλεύαζε τὶς ἄλλες τάσεις ἔστω καὶ ἂν αὐτὲς ἦτανε πλησιέστερα πρὸς τὶς πραγματικὲς νεοελληνικὲς ἀπαιτήσεις. Ὅπως δὴποτε, ἐγεφύρωσε ἢ συμβολὴ του πολλὰ κενὰ, ἄφησε ἔργα ἀρκετὰ καὶ περίφημα κεφάλια σὲ ἐκτελεστικὴ ὑπομονὴ καὶ πληρότητα ὄγκου, ἄφησε καὶ ἓνα ἔργο τὸν γυναικεῖο κορμὸ, πὺ τόσο τὸν ἀγάπησε ὁ ἴδιος καὶ τόσοι μικρότεροι ἀπὸ τὸ φυσικὸ του μέγεθος ὑπάρχουνε ἀγορασμένοι ἀπὸ πολλοὺς θαυμαστὲς του. Τὸν μεγάλο αὐτὸ κορμὸ τὸν δώρισε τελευταῖα στὴν Ἑθνικὴ Πινακοθήκη μὲ ἄλλα τέσσαρα ἔργα τοῦ Δημητριάδη καὶ ἓνα δικό μου ὁ κ. Ἀντώνιος Μπενάκης. Εἶνε γνωστὸ τὸ ἔργο καὶ ἡ ὕλη του εὐχάριστη σὰν τόνος ἀπὸ Γάλλικὸ μάρμαρο. Γι' αὐτὸ ὁ καλλιτέχνης ἔδωσε ὅλη του τὴν εὐαίσθητη διάθεση, νὰ ἐκτελεῖ μὲ ἐπιμέλεια τορνευμένη τὸ ἀνθρώπινο σῶμα, καὶ διάλεξε ἓνα σῶμα ἀπ' τὴ φύση, πὺ στὰ μάτια τοῦ κάθε θεατῆ νὰ δείχνει μαζί μὲ τὸ μέτρο τῆς κατασκευῆς του καὶ τῆς τεχνικῆς του, κάποια Διονυσιακὴ πρόθεση. Καλὸς συγκεκριασμὸς ζωντάνιας. Ἡ τέχνη δέχθηκε πάντοτε τὶς ἀκρωτηριασμένες μονάδες μὲ συμπάθεια καὶ ὅλες τὶς ἀναλογικὲς τῶν ἀδυναμίας. Μόνον πὺ αὐτὲς στὰ μάτια τὰ διαπεραστικὰ δημιουργοῦν τὴν ἀναζήτησιν τῆς ὀλοκλήρωσης τῶν ἀκρωτηριασμένων ἔργων καὶ τὸ ὅλον κάθε κίνησης. Θαρρῶ πὼς γιὰ τὸν κορμὸ αὐτὸν, ὑπάρχει καὶ ἡ διαπίστωση τῆς ὀλοκληρωμένης του κίνησης καὶ εἶναι ἓνα ἀπὸ τὰ τέσσαρα ἔργα τῆς δωρεᾶς Μπενάκη. Κρίσεις ἄλλες δὲν χρειάζονται ἐκεῖ πὺ μποροῦνε νὰ γί-

νουν ἔπειτα ἀπὸ τὴν ἀντιπαραβολή.

Ἔτσι λοιπὸν ὅπως τὸν θῆλῃσαν κι' ὅπως αὐτὸς δημιουργήθηκε, ἔμεινε μεταξὺ τῶν συναδέλφων του καλλιτεχνῶν ἓνα παράδειγμα ἐργατικότητος, ὑπομονῆς, καρτερίας, προσπάθειας καὶ στοργικῆς μέριμνας γιὰ πολλοὺς ποὺ τοῦ χρωστοῦνε τὴν ὑπαρξή τους. Γιὰ μένα τὸν ἴδιο γίνηκε ὑπόδειγμα ἀπὸ τὴν ἡμέρα ποὺ ὁ φωτογράφος του μὲ σταμάτησε στὰ πρῶτα βήματα τῆς σπουδῆς μου γιὰ νὰ μ' εὐχηθεῖ μὲ τὴν εὐκαιρία ποὺ θὰ πηγαινε στὸ Παρίσι ὁ ἐκλιπών. Ζωντάνεψαν μέσα μου ἐλπίδες κι' ὅταν βραβεύθηκε στὸ SALON τῶν Γάλλων Καλλιτεχνῶν, προσπαθοῦσα νὰ ἔρχωμαι πάντα πρῶτος στὶς τάξεις τῆς Σχολῆς καὶ τὰ κατάφερα. Τὸν γνώρισα στὸ ἔργο του τὸ 1914 καὶ τόνωσα τὸ κουράγιο μου ἀπὸ τὶς προσπάθειές του, ἄκουσα πολλὰ συμβουλές του καὶ τὸ 1922 εἶχα μαζί του μιὰ τεχνικὴ καὶ μαζί αἰσθητικὴ διαφωνία καὶ διάβασα καλὰ τὸν ἐσωτερικὸ του κόσμο. Ἡ διαφωνία ἐκείνη μᾶς χώριζε στὶς κατευθύνσεις καὶ ἡ πίστη μου μὲ προίκιζε μὲ καρτερία. Στὸ θάνατό του ἡ μοῖρα μ' ἔφερε νὰ διευθύνω τὶς τέχνες στὸ Ὑπουργεῖο τῆς Ἐθνικῆς Παιδείας ἴσως τὸ ὀφείλω σ' ἐκεῖνον.

ΜΙΧ. ΤΟΜΠΡΟΣ

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΤΣΙΓΓΙΡΙΔΗΣ (καθηγητῆς)

Μᾶς ἐγκατέλιπε καὶ ὁ καθηγητῆς Ν. Τσιγγιρίδης μὲ τὴν σειρὰν του. Ὁ ἀκούρατος αὐτὸς ἐργάτης τῆς Πατρίδος, ποὺ ἀφίνει πίσω του τὴν ἀνάμνηση τοῦ ἀγαθοῦ, τοῦ φιλοπάτριδος, τοῦ ἀκούραστου ἐργάτου τῶν ἰδεῶν καὶ ἰδανικῶν τοῦ Ἑλληνισμοῦ.

Πτωχός, πτωχότατος ἐξεκίνησε ἀπὸ τὴν Φιλιππούπολιν διὰ τὰς Ἀθήνας. Ἐγίνε τροφίμος τῆς Ριζαρείου Σχολῆς καὶ σπουδαστῆς τῆς Θεολογίας τοῦ Ἀθηναϊκοῦ Πανεπιστημίου. Ἐδίδαξε ὡς καθηγητῆς θεολόγος εἰς τὰ Ζαρίφεια Διδασκαλεῖα, ἀλλὰ συνάμα ἔγινε ἐξωσχολικὸς τῆς νεολαίας ἀναμορφωτῆς. Ἰδρυσσε συλλόγους, ἐδίδαξε ὡς ἐθναπόστολος καὶ ἐργάσθηκε γιὰ τὴν συντήρηση τοῦ Ἑλληνισμοῦ τῆς Βορείου Θράκης, ποὺ τὴν ἀκρόπολὴ τῆς Φιλιππούπολιν ἐγκατέλιπε στὰ 1906 μὲ τὴν ἀνήκουστη ριζικὴ καταστροφή τοῦ Ἑλληνισμοῦ, τελευταῖος φεύγοντας τὴν ὁργὴ καὶ ἀπειλὴ τῶν Βουλγάρων. Τὸ ἔργον του συνέχισε εἰς τὴν Νέαν Φιλιππούπολιν τῆς Λαρίσσης, ὅπου ἐγκατέστησε μέρος τῶν συμπατριωτῶν του καὶ εἰς τὴν ἄλλην Ἑλλάδα διδάσκων ὡς καθηγητῆς καὶ ἐθναπόστολος ἕως ὅτου πρότινων ἑτῶν τὸν κατέλαβε τὸ ὄριον τῆς ἡλικίας ἐν Θεσσαλονίκῃ, ὅπου καὶ ἀπέθανε τὸ παρελθὸν ἔτος χωρὶς νὰ ἰδῆ τὸ τέλος τῆς παρούσης κρίσεως τοῦ Ἑλληνισμοῦ.

Τὸ ἔργον του εἰς τὴν Φιλιππούπολιν θὰ μείνη ἀλησμόνητον. Ἡ Θράκη τὸν ἔχει καταγράψει στὴν πλειάδα τῶν ἐθναποστόλων της καὶ θὰ τὸν μνημονεύη πάντοτε καὶ ὡς διδάσκαλον καὶ ὡς ἱεροκήρυκα καὶ ἐθναπόστολον.

ΑΧΙΛΛΕΥΣ Θ. ΣΑΜΟΘΡΑΚΗΣ

Ἡ Θράκη ἔχασε στὶς 31 Μαΐου 1944 καὶ τὸν ἱατροφιλόσοφον Σαμοθράκην μακρὰν τῆς πατρίδος του, τῆς κατοικίας του, τῆς πολυτίμου βιβλιοθήκης του καὶ τοῦ πνευματικοῦ του ἐργαστηρίου, νοσταλγὸν τῆς πατρίου γῆς. Τὸ πνευματικόν του ἀνάστημα θὰ παραμείνῃ στὸς καιροὺς μας περὶ πού ἰσάξιον τοῦ Ἀποστολίδου διὰ τὰς πολλὰς καὶ ποικίλας μελέτας του ποὺ ἐδημοσίευσε. Ἄν δὲν ἤμπόρεσε νὰ γράψῃ ἱστορίαν ὅπως ἐπεχείρησε, ὅμως ἔγραψε ποικίλες ἱστορικὰς μελέτες, ποὺ διευκρινίζουν πολλὰ σημεῖα τῆς θρακικῆς ἱστορίας. Ἡ Θράκη ἄλλως τε ἀναμένει τὸν ἱστορικὸν της, ποὺ θὰ συνθέσῃ τὸ μέγα ἔργον τῆς ἱστορίας της, κυρίως τῆς Βυζαντινῆς καὶ Τουρκοκρατουμένης περιόδου. Ὁ Σαμοθράκης ἔγραψε δοκίμιον ἱστορικὸ τῆς ἀρχαίας Θράκης, ἀλλὰ ἡ προσπάθειά του μᾶλλον ἀστόχησε, διότι προηγουμένως ἐργασθεὶς ὁ Κ. Κουρτίδης ἔγραψε ἔργον βαρύτερον καὶ σημαντικώτερον ἢ δὲ ἐργασία του αὐτῆ τίποτε δὲν προσθέτει. Καὶ ὁ Ἀποστολίδης ἄλλως τε μετριώτατα ἔκρινε τὸ ἔργον του. Ἄν ὅμως ἡ ἱστορία του—ἓνας μικρὸς τόμος—δὲν ἱκανοποίησε, ἐπεχείρησε καὶ ἔφευρεν εἰς πέρας τὸ βαρὺ ἔργο του, τὴν συγγραφὴν τοῦ *γεωγραφικοῦ καὶ ἱστορικοῦ λεξικοῦ τῆς Θράκης*, ὅπου καταφαίνεται πόσο ἐργατικός, πόσο ὑπομονητικὸς εἶταν ὅταν δούλευε γιὰ τὴν πατρίδα του. Δικαίως στὸν πρόλογο τῆς ἐκτυλώσεως τῆς ἐργασίας του αὐτῆς εἰς τὸ *Ἀρχεῖον Θράκης* κατὰ τεμάχια, (τόμοι Ζ', Η', Θ', Ι',) τὸν ὠνόμασα Στέφανον Βυζάντιον. Ἡ συλλεκτικὴ του αὐτῆ ἐργασία εἶναι ἀξιοθαύμαστη καὶ ὅταν δημοσιευθῇ σὲ ἴδιον τόμον, θὰ καταστῇ τὸ προσφιλέστερον βιβλίον τῶν Θρακῶν, διότι σ' αὐτὸ πλούσια καὶ ἀναλυτικὰ καθρεφτίζεται ἡ Θράκη, ὅπως καθρεφτίζεται καὶ ἡ ψυχὴ τοῦ Σαμοθράκη, ποὺ τὴν ἔδωκε ὅλην ἀπὸ ἀγάπη καὶ λατρεία καὶ θαυμασμὸν πρὸς τὴν ἱστορία της καὶ τὸ παρελθόν της.

Ἀλλὰ ὁ Σαμοθράκης εἶναι πολυμαθέστατος συγγραφέας, γιατί ἐργάστηκε πολὺ καὶ γιὰ τὴν ἱστορία τῆς ἱατρικῆς. Εἶναι ὁ μόνος ποὺ ἐπλημύρισε μὲ τὶς ἐργασίες του τὸ ἐγκυκλοπαιδικὸν λεξικὸν καὶ τὴν Ἑλληνικὴν Ἱατρικὴν Θεσσαλονίκης, μοναδικὸς στὰ ζητήματα αὐτὰ συνεργάτης των. Ὁ Σαμοθράκης ἔπρεπε νὰ διδάσκῃ τὴν ἱστορίαν τῆς ἱατρικῆς στὸ Πανεπιστήμιον πρὸ πολλοῦ. Διότι ὄχι μονάχα ὑπῆρξε ἐρευνητὴς της, ἀλλὰ καὶ διότι εἶχεν ὅλα τὰ στοιχεῖα καὶ τὴν λαμπρὴ συγκρότησιν γιὰ τὸ ἔργο αὐτό. Ἡ ἀρχαιομάθειά του εἶταν μοναδική. Γνώριζε τὴν ἀρχαία Ἑλληνικὴ καὶ

Λατινική γλῶσσα λαμπρά, τίποτε δὲν τὸν διέφευγε ἀπὸ τὴς δυσκολίας τῆς καὶ εἶταν ἱκανὸς νὰ χρησιμοποιοῖ τ' ἀρχαῖα κείμενα Ἑλληνικὰ καὶ Λατινικὰ μὲ εὐχέρεια φιλολόγου δεινοῦ. Παραμελῶντας τὸ ἔργο του, δηλ. τὴν ἐξάσκηση τῆς γιαιτρικῆς ἔγραφε κ' ἐρευνοῦσε. Τὰ ἄρθρα ποὺ δημοσίευσε μὲ θέματα ἱατρικὰ εἶναι ἀμέτρητα καὶ θὰ ἔπρεπε δημοσιευόμενα ὅλα μαζὶ νὰ καταλάβουν πολὺ χῶρο, δλόκληρους τόμους. Ὁ Ἄχ. Σαμοθράκης καὶ δῶ πρόσφυγας καὶ πενόμενος δὲν παρέλειψε τὸ χρέος του. Καὶ δῶ ἔγραφε καὶ δημοσίευε στὰ *Θρακικὰ* καὶ στὸ *Ἀρχεῖο Θράκης* τὴς ἐργασίες του. Ἐκλαψε τὸ χαμὸ τῆς βιβλιοθήκης του καὶ ἐλυπεῖτο βαθειά, ὅταν ὁ νοῦς του γύριζε στὴν ἄμοιρη Θράκη. Εἶδε τὸ χαλασμό τῆς πολλὰς φορές, μὰ τώρα πληγώθηκε πολὺ βαθειά, διότι καὶ ἡ ἡλικία του μεγάλωσε καὶ οἱ ἐλπίδες του λιγότευαν γιὰ τὴν ἐπιστροφή καὶ δράση.

Τὸν Σαμοθράκη θὰ τὸν κλάψει ἡ Θράκη, ὅταν ἀντιληφθῆ τὸ κενὸν ποὺ ἀφίνει. Δὲν εἶναι εὐκόλον νὰ ἐμφανίζωνται ἄνθρωποι κάθε τόσο μὲ τέτοιες ἀξίες: μὲ πνευματικὴ δηλαδὴ συγκρότηση καὶ μὲ ἐργατικότητα ἀκαταγώνιστη. Ἄν δὲν εἶταν στὴν ἐπιστημονικότητα τῆς ἐργασίας του ἓνας Ἀποστολίδης, ὅμως ἔγινε ἓνας δουλευτῆς, καὶ ὁ μακαρίτης Ἀποστολίδης συμπαθητικὰ προσέβλεπε σ' αὐτὸν καὶ τὸν χαιρότανε γιὰ τὴ δουλειή του, ὅπως καὶ ὁ Σαμοθράκης τὸν ἐθαύμασε τάνάπαλι γιὰ τὴν ἱκανότητα τῆς ἐπεξεργασίας τοῦ ἱστορικοῦ ὕλικου, ποὺ τοῦ ἐπέτρεπε νὰ συνθέτει εὐκόλα μελέτες, ποὺ προκαλοῦν τὸ σέβας καὶ τὴν ἐκτίμηση τῶν ἐπιστημόνων καὶ τῶν ἀντιπάλων του ἀκόμα Βουλγάρων ἀρχαιολόγων καὶ ἱστορικῶν, γιὰτὶ μ' αὐτοὺς πολλὰς φορές κονταρομαχοῦσε στὰ ἐπιστημονικὰ ἀλώνια τῆς ἐρευνας τῆς ἱστορίας τῆς Θράκης.

Τὸ μοιραῖο ἔγινε. Ὁ Σαμοθράκης δὲ θὰ ἐπιστρέψῃ στὴ Θράκη. Ἄλλὰ οἱ Θραῖκες θὰ τιμήσουν τὸνομά του καὶ τοὺς ἀκατάβλητους κόπους του. Κάποτε στὴν Ἀλεξανδρούπολη σὲ περιφανῆ θέση θὰ στηθῆ ἡ προτομή του, νὰ θυμίζει στοὺς μεταγενέστερους τὸν ἄνθρωπο, ποὺ θυσιάσε τὴ ζωὴ του γιὰ τὴν πνευματικὴ Θράκη. Ἡ Ἀλεξ]πολη ἄλλοτε γιόρτασε γιὰ τὸν ἄνδρα καὶ τὸν ἐτίμησε ὅπως ἔπρεπε ¹⁾, Δὲ θὰ ὑστερήσει καὶ τώρα νὰ τιμήσει τὴ μνήμη του ὅπως πρέπει καὶ ὅπως τοῦ τὸ ὑποσχέθηκε ὁ δήμαρχος Ἀλεξανδρουπόλεως στὴν κηδεῖα του.

Τὸ *Ἀρχεῖον Θράκης* ἀποχαιρετᾶ τὸ συνεργάτη του καὶ μετὰ θάνατον (μὲ τὴ συνέχεια τῆς δημοσιεύσεως τοῦ λεξικοῦ του), τὸν ἀποχαιρετᾶ μὲ βαθύτατο πόνο καὶ θλίψη, ἐπιφυλάσσεται δὲ νὰ γράψῃ γιὰ τὸ πνευματικὸ

1) Τὴν ὁμιλία τοῦ κ. Γ. Μαρμέλη στὸν ἐορτασμὸ τῆς πνευματικῆς ἐργασίας του δημοσίευσε ἡ ἐφημερίδα «Πρόσδος» τῆς Ἀλεξανδρουπόλεως σὲ τέσσερα κατὰ σειράν φύλλα.

του ἔργο καὶ νὰ δημοσιεύσῃ πλήρη τὸν κατάλογο τῶν ἐργασιῶν του εἰς τὸν προσεχῆ τόμον,

ΖΗΣΗΣ ΧΑΤΖΗΒΑΣΙΛΕΙΟΥ

Ἀκολουθῶν τὸν φίλον του Κ. Μ. Ἀποστολίδην ἀπεμακρύνθη ἀπὸ τὸν κόσμον αὐτὸν καὶ ὁ Ζήσης Χατζηβασιλείου ἐκ Φιλιππουπόλεως τῆς Βορείου Θράκης. Ὁ Ζήσης Χατζηβασιλείου γεννήθηκε στὰ 1868 στὴ Φιλιππούπολη, ἐσπούδασε στὰ Ζαρίφεια Διδασκαλεῖα καὶ τὰς Ἀθήνας καὶ στὰ 1909 εἰσῆλθε στὴν ὑπηρεσίαν τοῦ Ὑπ. Ἐξωτερικῶν τῆς Ἑλλάδος ὡς διερμηνεὺς τῆς πρεσβείας τοῦ Βελιγραδίου. Ἐπειτα ἤσκησε προξενικὰ καθήκοντα στὸ Γαλάζιον τῆς Ρουμανίας καὶ τὴν Λάρνακα τῆς Κύπρου καὶ προήχθη εἰς Γενικὸν Πρόξενον Ἱεροσολύμων στὰ 1925—29. Στὰ 1930—32 διετέλεσε διοικητὴς τοῦ Ἁγίου Ὄρους, ὅτε καὶ ἐξῆλθε τῆς δημοσίας ὑπηρεσίας λαβὼν τὴν σύνταξίν του. Ὁ Ζήσης Χατζηβασιλείου κατεγίνετο καὶ στὴν λογοτεχνίαν καὶ μετέφρασε καὶ τὸν Μπαϊ—Γκάνιο τοῦ Κωνσταντίνωφ ἀπὸ τὴν Βουλγαρικὴν μὲ ἀρκετὴ ἐπιτυχία ἀποδίνοντας τὸ κείμενον μὲ πλήρη κατανόησιν τοῦ πρωτοτύπου ἀλλὰ καὶ ἐπιδέξιο χειρισμὸ τῆς Ἑλληνικῆς, ὥστε οὔτε τὸ ἔργο νὰ ζημιωθῆ. οὔτε ἡ μετάφρασις νὰ στερηθῆ τῶν συγγραφικῶν ἀρετῶν τοῦ συγγραφέως, Ἡ Θράκη πενθεῖ διὰ τὸν ἄνδρα πὸν τόσες πρόσφερεν ὑπηρεσίας στὸ ἔθνος καὶ στὸ ἐπίσημο κράτος καὶ τόσο τίμησε τῆνομά της.

Τὸ μνημόσυνον τοῦ ἀλησμονήτου Κ. Μ. Κωνσταντοπούλου, μεγάλου νομισματολόγου, ὑπερόχου ἀνθρώπου καὶ σπανίου χαρακτῆρος, συνεργάτου τοῦ *Ἀρχείου Θράκης*, θὰ δημοσιεύσωμεν εἰς τὸν προσεχῆ ΙΑ' τόμον.

ΠΟΛΥΔ. ΠΑΠΑΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ

ΕΥΡΕΤΗΡΙΟΝ

- ἀβγά 198
 Ἄβδημι 148
 Awdin 292
 Ἄβιδιώτικο τὸ μοιρᾶ 189
 Ἄβράδαλα ἢ Κοπρίψιτιτσα 9
 † Ἀγαθάγγελος Σαρ. Ἐκκλησιῶν 307, 308, 310
 ἀγαθοεργὸς ἀδελφότης Κυριῶν Σικάγου Ἐλπίς 129
 Ἀγάπη 305, 309
 ἅγια Κυριακὴ 11, 26
 ἁγίασμα (Αἴνου) 149
 ἁγιασματάκι 149
 ἅγιος Ἰωάννης τῆς Ρήλας 27
 Ἀγχιάλος 149
 ἀδάμαντές μας 312
 Ἄδαμ. Ψελλιάδης (1875—76) 85
 ἀδελφοὶ Γκέσωφ 49
 ἀδέρφια 198
 ἀδρᾶ φορολογία τοῦ Ἑλλ. κλήρου 37
 Ἀδριανούπολη 149, 295, 296
 Ἀθανάσιος Γκιουμουσγερδάνης 10
 Ἀθαν. Χηνόπουλος (1894—95) 92
 Ἀθ. Μιγκάρδος (1880—81) 92
 Ἀθ. Χ. Χρηστίδης (1874—75) 85, 98
 ἀθεῖα 79
 Ἀθηνᾶ (1886—89) 94
 Ἀθηνοδώρα (1881—83) 93
 Αἴνος 151
 Ἀκαλάν (Δέρκων) 152
 ἀκολουθία σλαυιστι 11
 ἀκτεπε 188
 Albert Dumont (1868) 289
 ἀλέτρι τοῦ Ἡσιόδου 295
 Ἀλ. Ἀλεξιάδης 90, 124
 Ἀλέκος Βογορίδης 52,
 Ἀλέξ. Βάτεμπεργ 52, 56
 Ἀλεξανδρούπολη 152
 Ἀλέξ. Ἀφεντούλης 93
 Ἀλεξ. Ζαφειρίου 13, 27
 ἀλληλοδιδασκτικὸν 76, 85
 Ἀλμαλῆ Μαλγάρων 153
 ἄμασκάλ 205
 Ἀμυγδαλιὰ (Αἴνου) 153
 ἀναγνωστήριον 109
 ἀνάλατος πελτές 202
 Ἀναστάσιος Λευκίας 302
 Ἀνδρομάχη (1884—86) 94
 Ἀνεφάρτες Ὁρακ. Χερσονήσου 143
 Ἀνέστης Σταματιάδης (1888—93) 93
 ἀνθρώπινος θεσμὸς 62
 Ἀντικάρωφ 45
 ἀντιπρόσωπος Αὐστρουγγαρίας 52
 Ἀντώνιος Στογιάννοβιτς 10
 ἄξιναρ^ο δου 194
 ἀπαρχὴ καὶ ζυμαρί 61
 ἀπατή μου 205,
 ἀπλῆ Ἑλληνικὴ 10
 ἀποκλήρωση 200
 Ἀπόστολος Πλακίδης (1884—85) 91
 ἀποχωρισμὸς τῶν Βουλγάρων 13
 Ἀρακλειὰ 189
 ἀργασιήρια 187
 Ἀργυράκης Κοντίδης 70
 Ἀρετσού (Σηλυβρίας) 153
 Ἀριστ. Κωνσταντόπουλος 90, 92, 94, 106, 108, 111, 112, 116, 117, 121
 Ἀρίων ὄμιλος, 305
 ἀρκουλά (νερά) 127
 Ἀρμενοχώρι (Δέρκων) 153
 Ἀρναούτ-Κιοϊ 153
 ἀρπαγὴ λαϊκῆς θυμωσοφίας 81
 ἀρρώστια (ζούρα) 196
 Ἀρτεμισία (1881—84) 93.
 Ἀρχεῖον Θράκης 303
 ἀρχεῖα ρουφετίου ἀμπατζήδων 31
 ἀρχιμανδρίτης Γεννάδιος 101
 » Παπαῖωακείμ 93
 » Μελισσινὸς Χριστοδοῦ-
 λου 77
 Ἀσκὸς (Τυρολόης) 153
 Ἀσπασία Ὠωμόγλου 85
 Ἀσπρος 154
 Ἀστική Σχολὴ Γέννας 125
 αὐθύπαρκτος Βουλ. Ἐκκλησία 16, 36
 αὐτοκρατορικὸς τουρᾶς 44
 Ἀχελῶ (Ἀγχιάλο) 190
 Βάβα—Ἐσκῆ 154
 βαγέτι 211
 Βαλῆς Ἀδρι)πόλεως Χουρσήδ 44
 Βάρνα 154
 βαρὺ σήμαντρο 103,
 Βασιλικὸ 154
 βασιλὲς καὶ βασίλισσα 142
 Βασιλικὴ Χαντζαν. Χρηστίδη 86
 Βασιλ. Α. Κωνσταντινίδης ἢ Βαλιού-
 λης (1889—1890) 93

- Βασίλ. Δ. Σταυρόπουλος ἢ Σακαλῆς (1881—83), 90
 Βασιλ. ἐξ Ἀθηνῶν 70
 βεγγλίκ 200
 βεγγλικτζῆδες 9
 Βελιγράδι (Τυρολόγος) 154
 Βερολίνοι Συνθήκη 49, 58
 Werner 6
 Βέσελιν καὶ Ἰωακείμ Γροῦεφ 42
 βιβλικὴ Ἐταιρεία Ν Ὑόρκης 300
 βιβλιοθήκη Ἑλλ. Σχολῆς 76
 βιβλιοθήκη ἀναγνωστηρίου Σκοποῦ 73
 βιβλιογραφία 146, 147, 148
 Βιδίνιον 30
 Βιζύη 154, 291
 βιοπραγίαι Τούρκων 8
 Βλασάκης Τόντισοβιτς 10
 βουβάλ (μπουδέκ) 196
 βούκα 198
 Βούλγαροι μαῖστορες 10
 Βοῦλκος Θ. Τσαλίκοφ 47
 Βοῦλκος Θεοδώρου 47
 Βουλγαρίσας μητροπολίτης Ἡπειρώτης Παῖσιος 13
 Βουλγαρικὴ συνείδησις 8
 Βουλγαρικὴ ἐπανάστασις (1872—76), 44
 Βουλγαρικὴ θρησκευτ. κοινότης ἐν Φιλίππει 49
 Βουλγαρικὴ ἀφύπνισις 15
 Βούλγαροι γραικομανεῖς 6
 Βούλγαροι 297, 298, 299
 Βούλγαροι καθηγηταὶ 300
 Βούλγαροι ἐξελληνισμένοι 6
 Βουλγαρία Τσαχοφικὴ ἑφημερίς 35
 Βουλγαρόφιλος Παῖσιος 20
 Βουλγαρόφωνοι Παυλικιάνοι 7, 8
 Βοῦλκος μέγας Τσαλίκογλου 10
 Bourée πρεσβευτῆς 293
 Βυζαντινὸς δικέφαλος ἀετὸς 13
 Βυζαντινῶν Φιλιππουπολιτῶν 6
 Βυζαντινοὶ χρονογράφοι 29
 βόρεια καὶ νότια ἰδιώματα 131
 βόρεια ἰδιώματα Θράκης 144
 Broquiére 5
 βρόμυτα 208
 Γαβριήλ Κρέστοβιτς (1884), 52
 Γαβρόβου Σχολεῖον 47
 γαδοῦρι 198
 Γάνος 292
 Γανόχωρα 155
 γάπσε 202
 Γέννα 155
 Γενῆ κιοὶ ἢ Νεοχώρι 155
 γενικά 183
 Γεροχατζηκώστας 71
 Gerlach (1578), 6
 γεωγραφικὰ σύνορα τῶν βόρειων ἰδιωμάτων 136
 γεωγραφικὸν λεξικὸν 66
 Γεωργιάδης 12
 Γεώργιος Πάνωφ ἐκ Σόφιας 13
 Γεωργίτσα Χρ. Ἰβάν Γκέσωφ 13
 Γεώργιος Μπαλᾶνος (1858—62), 13
 Γεώργ. Τσουκαλᾶς 10, 13
 Γεωργ. Ἐξηντάρης 59
 Γεωργ. Λουκάνωφ 54
 Γεωργ. Στογιάννοβιτς 17, 18
 Γεωργ. Τσαλίκοφ 49
 Γεωργ. Κονδύλης (Ν. Ζάγκας) 113
 Γεωργ. Μέγας 146
 Γεωργ. Λαμπουσιάδης 143
 Γεωργ. Ν. Χατζηδάκης, 131, 132, 135, 140
 Γεωργ. Παχτίκος 142
 Γεωργ. Χρυσόχοος 72
 Γεωργ. Βεγκόφοσκη 45
 Γεωργ. Κάβλεσκωφ 45
 Γιαλοὶ Σηλυβρίας 154
 Γιαννάκο-Τζορμπατζῆς 68, 69, 70, 76
 γιανιτσαριά 200
 γιαράδες 198
 γιμλάκ' 200
 γιουμπροῦκ παρασί 200
 Γιουνὰν ἐφκιαρινὰ χισμέτ ἐντίρ 118
 Γκάτσωφ Λ. 49
 γκαγκλάς 192
 γλωσσάριο 213
 γνήσιοι Βούλγαροι
 γουκουλέκα 203
 Γραικὸς καὶ Βούλγαρος 27, 29
 γρούστελος 196
 Δαδιά (Σουφλίου) 155
 δαμαλίδα 200
 Δελιῶνες (Σηλυβρίας) 155
 Δέρκων ἐπαρχία 156
 Despoto—Planina 297
 δεσμοὶ δι' ἐπιγαμιῶν 9
 Δημοαρχία Σκοποῦ 124
 Δημ. Σάρρος 90
 Δημητριάδης Κ. 314, 315, 317, 318, 319, 320
 Δημ. Χατζηπαρασκευᾶς 91
 Δημ. Χατζηπαναγιώτης 91
 Δημ. Τζιλβελῆς 85
 Δημ. Τζοῦρος 90, 94, 98, 106, 108, 112, 121
 Δημ. Λογοθετίδης 189
 Δημ. Σοφιδιώτης 189
 Δημοκρανεία (Μετρῶν) 156
 διάβαινα 188
 διαθήκη Μ. Ἀποστολίδου 312, 131
 διάφορες ἀναπτύξεις νέων φωνηέντων 134
 διάφορες νέες ἀλλοιώσεις στὰ σύμφωνα 134
 διάφορες νέες ἀποβολές φων. 134
 Δικαστήριον Χάγης 55
 δισκοβόλος 318, 319

- Δογάνκιοι 156
 Δογαντζή 157
 δουκανίκι 193
 δούκιαζε τὸ χιόν' 188
 Δουκενιῶ ἢ γιατρέσσα 99
 δούλος 198
- Evlia—Tscheleby 7
 ἔθιμα 293
 ἔθναρχης 61
 ἔθνικὴ αἵθουσα 71
 ἔθνικὴ τῶν Βουλγ. ἀπακατάστασις 15
 ἔθνομάρτυς Παπανδρέας 69, 70, 80
 Εἰρήνη 305, 309
 εἰσιτήρια 307
 ἐκλογαὶ Τουρκ. 107
 Ἐλλην δεσπότης Βάρνας Κύριλλος 54
 ἔλληνίζοντες Βούλγαροι 49
 Ἐλληνικὸς θρησκ. κοινότητες 51, 53, 54
 Ἐλληνικὴ ἀλληλοδιδασκτικὴ Σχολὴ ἁγ. Τριάδος 11, 19
 Ἐλληνικοῦ κλήρου ζυγὸς 28, 29, 30
 Ἐλληνοβουλγαρικὴ μετανάστευσις 55, 59
 Ἐλληνοβουλγαρικὴ μικτὴ ἐπιτροπὴ 58, 59
 Ἐλπίς 305, 309
 ἐμποροπανηγύρεις 298
 ἐμφάνιση φαινομένων φωνολογικῶν 135
 Ἐξαμίλλι (Καλλιπόλεως) 157
 ἐξαρχίισκι οὔσταβ (κανονισμὸς) 56
 Ἐξάστερον 157
 ἔξ μοιρόγραπτοι Σκοποῦ 122
 ἐπαρχία Φιλιππουπόλεως 297, 301
 Ἐπιβάτες 157
 ἐπίβουλος πλάνη 35
 ἐπιγαμία 31
 ἐπιγραφαὶ ἐπὶ τάφων 12
 ἔποισε 202, 205
 ἐπώνυμα Σουφλιωτῶν Ἀλβανικὰ 223
 > > Ἐλληνικὰ 223
 > Τουρκικὰ 224
 > ζῶων, πτηνῶν 224
 ἐσνάφια (συντεχνίαι) 108
 εὔζων' 192
 Εὐκάρυον 157
 Εὐξεινογράφ 57
 ἐφημέριος ἁγ. Ἰω. Ρήλας Ζλατάνος 27
- Ζαλούφι 221
 ζάπλουτος βελγικτῆς Δημ. Μήτσορας 14
 Ζαφείριος Συμεωνίδης 101
 Ζαχαρίας Ζωγράφος 46, 47
 Ζαχάριεφ 49
 ζυγιάζει 221
 G. Démitrow 47
 G. Meyer (1894), 141
 ζουλόπετρα 190
 ζωτικότητα τῆς δημ. γλώσσης 62
- Ἡ ἀνατολικὴ ἐκκλησία 40
 ἢ Βουλγαρία τοῦ Τσαγκῶφ 34
 ἢ γενεὰ τῶν μαθητῶν 88
 ἢ Γενοβέφα 91
 ἢ γεωγραφ. ἔκτασις τῶν βόρειων καὶ ἡμιβ. ἰδιωμάτων Θράκης 143
 ἢ ἐκ Κοπριφωτίτισης Κεσάκοβα 12
 ἢ Ἐλλην. γλῶσσα ὡς ἐπίσημος τῆς αὐτονόμου ἐπαρχίας Ἀν. Ρωμυλίας 50
 ἢ ἐν Φιλπόλει Βουλγ. κοινότης 27
 ἢ ἐπ' ἀνταλλαγῇ μετανάστευσις 123
 ἦλα (ἦθελα νά) 190
 Ἡλίας Τανταλίδης 72
 Ἡλντιρίμ (Ἄδρ)λεως 158
 ἢ νέα περίοδος (1919—1940) 123
 ἢ μελέτη χειρογράφων συλλογῶν 139
 ἢ μίβόρεια ἰδιώματα 157, 144
 ἢ πρώτη Ρουσία 72
 Ἡράκλεια 158
 ἢ τοῦ ἁγίου Ἰωάν. Ρήλας 14
- θεγατέρα 200
 Θεοδορίδης Τριαντάφυλλος 302
 θεολόγοι 115
 Θεοπέμπτη Μάνου 45
 Θεοφιλογλου 76
 Θεόδ. Ἀσκληπιάδης 98, 109
 Θεόδ. Κοκκάλας 122
 Θεόδ. Τσιλουτιάδης 94, 111
 θέρμ' 188
 θεσμὸς θεατρικῶν παραστάσεων 117
 θεσμὸς παιδονόμων 95
 Θρακικὰ 139, 303, 304
 θρησκευτικὸ ζήτημα 289
 θρησκευτικὸς κοινότητες 62, 63
 Θωμᾶς Ἰωάννου 13
- ἰατροὶ 114
 ἰατρὸς Τσημάκωφ 52
 Ivan Schischmanow 46
 Ἰβάν Στεφ. Γκέσωφ 45
 Ἰβάν Βάζωφ 45
 Ἰβάν Εὐστρ. Γκέσωφ
 Ἰβρικ τεπέ 221
 ἰδιῶμα Σαρ. Ἐκκλησιῶν 140, 141
 ἰδιώματα Ἀν. Θράκης 140
 ἰδιώματα Δυτ. Θράκης 139
 ἰδιωτικὸν σχολεῖον νηπίων 119
 ἰδρυσις Ἐλλ. Σχολῆς (1810) 68, 70
 ἰερατικὸν (σεμινάριον) 44
 ἰερεὺς Παπακόστας 93
 ἰεροδιάκονος Σωφρόνιος 70, 76
 Ἰμβρος 143, 158
 Ἰμβροχώρι 159
 Ἰντζίλιοι 188
 Ἰππ. Μιχαλόπουλος 97
 Ἰσχροσ Βούλκου Κεσάκογλου 10
 ἰσόλωσσα 132, 133
 ἱστορικὸς Κριτόβουλος 6
 Ἰωακείμ Γροῦεφ 49

- Ἰω. Ἀγακίδης 85, 91
 Ἰω. Μπογιαρίδης 93
 Ἰω. Ἀνθόπουλος 92
 Ἰωάν. Ronzevalle 140
 Ἰωάν. Κεσιάκωφ 49
 Ἰωσήφ Δ. Γεννάδης 103
- Καβακλή 159
 Καβατζίκι 159
 Καδῆ - Κιοϊ (Σηλυβρίας) 159
 καθηγ. τῶν Ἑλλ. Γραμμάτων 81
 καθολικὴ προπαγάνδα 17
 καϊκτάκι 201
 κάλαμος καὶ νοῦς Ἰησοῦτικὸς 35
 καλέσματα 193
 Καλλικράτεια 159
 Καλλιὸ Δέρκων 160
 Καλλιπολι 160
 καλόγερος 208
 καλογερέλια 193
 κάπελας 210
 κάλφας 208
 καμάτευε 205
 καμήλα 198
 καμπάνες
 καπετὰν Ἀναστάς 190
 καποτνὴ ὀμιλίγια 188
 καρὰ καζάνια 35
 Καρὰ—Μπουνάρ 160
 Καραγὰτς 160
 Καρὰ—Κιοϊ (Τυρολόης) 160
 κάργες 205
 Κάρλοβον 9
 Καρὲς 160
 κασκαβάλι 191
 Καστανιές (Δέρκων) 161
 Κάστρον—Καστρινοὶ 66
 καταπόδ 109
 καταρίσκε 205
 κατσιβελὶ 203
 κενάργια 190
 Κεντρικὸν Βουλγ. σχολεῖον 19
 κέρατο 198
 Κερμινόπολι (Τυρολόης) 161
 Κεσσάνη 162
 κεσιτζής 211
 Khire—Boli 194
 κιλίτσια 209
 Κιλκίς 187
 κιούλ μπαχτσέ 220
 κιούπια φλουριά 207
 Κιουπλι 162
 Κιρτζαληδες 66, 67
 κληρονομιά 201
 Κλάτνωφ 45
 Κόκκινοι 76
 κοινότης Στενιμάχου 301
 » Τατάρ Παζαρτζικ 300
 κοινοτικαὶ ἐλευθερίαι 291
 κοινοτικὸν Ἑθν. Συμβούλιον 71
- Κοκκώνα 29
 κολύμπα σκεπαστή 188, 189
 κουμάρι 220
 Κομοτινή 162, 187
 Κονομεῖο 163
 Κορουτζι 163
 Κορωνοφωλιά 163
 Κούκλενα 163
 κουμαρόπλο 200
 Κούμπαου 192, 294
 κοῦρμπες 198
 κουσοῦρι 219
 Κούρτοβιτς 219
 Kretschmer P. 133
 Κριμαϊκὸς πόλεμος 42
 κριτσάνι 198
 κροκιάδες 190
 κρούγνα (λαλοῦν) 195
 Κρουνέρι (Βιζύης) 163
 κώδικες Ἐκκλ. Σκοποῦ 70
 Κωστή 164
 Κωνστ. Κουρτίδης 221
 Κωνστ. Ἀνθόπουλος πασᾶς 99
 Κωνστ. Χατζηγιαννάκης 99
 Κωστάκης Μουραβένωφ 32, 33
 Κωνστ. Στοῖλωφ 45
 κτσοὶ (κουτσοὶ) 207
 κύρια ὀνόματα Ἡπειρωτικῆς καὶ Θεο-
 σαλικῆς καταγωγῆς 224
 Κύριλλος Δούκαρις 61
 Κύριλλος Κων)λεως 22
- λαγκυράδες 33
 Λαζαροῦδες 222
 λαϊκὰ τραγούδια 300
 λάκκος 190
 Lamartine 10
 λαρδόμοιρες 198
 λαρνάκιον 66
 λάφνος 194
 λαφτσηδες 181
 ληνοὶ 191
 λιοφύρ 188
 λογοσοῦμαδα 193
 Λουλέ—Βουργὰς 164, 294
 Lusignan 7, 8
- Μάδυτος 164
 Μαῖστρος (Αἴνου) 165
 Μακεδονία (ἑφ.) 35
 Μακεδονικὸς ἀγὼν 118
 Μάκρη 165
 Μάλγαρα 165
 Μανουήλ Γεδεών 313, 314
 Μάντρα 165
 Μανδρίτσα 221
 μαρμαρίνη πλάξ 44
 Μαρώνεια 165
 μαστραπᾶς 220
 Mathcen 46, 48

- Μέγα Συμβούλιον 296
 Μεγάλη Σοβράνιε 54
 μειγάδες Βούλγαροι 34
 Μεσημβρία 166, 168
 μετακινήσεις πληθυσμῶν 142
 μεταγενέστεροι επιστήμονες 115
 μετόχιον Παν. Τάφου 45
 " " μονῆς Ρήλας 19
 Μέτρες 166
 Μήδεια 166, 293
 μὴ ὀρθόδοξες κοινότητες
 μητροπολίτης Χρῦσανθος 18, 19, 20
 μητροπολίτης Νικηφόρος 9, 11
 μισορθόδοξοι Οὐνίτες 34
 Μιχ. Σαββῶφ ἀρχιστράτηγος 45
 Μιχ. Ματζάρωφ 45
 Μιχ. Κωνσταννινίδης 77, 78, 79, 82,
 83, 88, 114
 μνημεῖον πεσότων 126
 μούκια 198
 μουσκαροβοσκός 190
 μπαγιρ 166
 μπαλκάν 188
 μπάλωμα 200
 Μπαμπά—'Εσκῆ 295
 Μπάνα 167
 μπαχτσαβανάκι 220
 μπλοῦγκο 192
 Μυριόφυτο 167

 Νάϊδεν Γέρωφ 16, 17, 41, 42
 Ναίμονας 167
 Ναπολέον III 17
 νέα λαϊκά στοιχεῖα 89
 Νεόρτουρκοι 113
 Νέος Σ..οπός 65
 Νέος Σκοπός Σικάγου 129
 Νεόφυτος Ρήλας 46, 47
 Νεοχώριον 66, 294
 νεράϊσες 197
 νεροκολοκύθα 192
 Νικηφόρος 44, 47
 Νικ. Κ. Κωνσταντόπουλος 78, 116,
 117, 125, 129
 Νικ. Πολίτης 59
 Νικ. Τσαλίκοφ 45
 Νίκωφ Π. 36
 νότια ιδιώματα Θράκης 145
 ντάγ—χάκ 200
 ντέρτι 198
 ντουμάη 198
 ντύλιξε—ντύλιξε 205

 Ξάνθη 167, 187
 Ξάστρο (Συλυβρίας) 167
 Ξενούρα 188
 Ξόμπλια 190

 'Ο Βιδινίου μητρ. 'Ανθιμος πρῶτος
 ἔξαρχος 48, 126

 'Ο βόρειος φωνηεντισμός 134, 135
 'Ο Ἕλλην πληθ. Θράκης 143
 'Ο καθορισμός τῶν ὀρίων βόρειων ἰδι-
 μάτων Θράκης 139
 ὁ μόνος δυνατός τρόπος γιὰ τὸν κα-
 θορισμὸ τῶν ὀρίων 139
 οἱ πυρῆνες 61
 ὄνταλικ 200
 ὀργανικός νόμος 'Αν. Ρωμυλίας 51, 53
 ὀργανικός χάρτης 'Αν. Ρωμυλίας 50
 ὄρνιθα 198
 ὄρτακιά 201
 ὄσουρ παρασί 200
 'Ορφεὺς Ν. 'Υόρκης 129
 Οὐζουντζόβα 298
 ὀχτρεύκαμ' 189

 παλαιὸς ἀρχοντισμὸς 68
 παλαιοὶ κώδικες 27
 Πανσλαυιστικὴ 'Εταιρεία 16, 41.
 παντζεχιρ 199
 παντγιού 188
 Παπαμόσκος 306
 Παπακυριαῖκος Κ. Κωνσταντόπουλος
 121
 παρακάθια 194
 παρᾶρτημα 'Ελλ. Πρεσβείας Σόφιας
 60
 Πατριάρχης 'Ιωακείμ Γ' 90
 Paul Lucas 7
 Παυλικιᾶνοι 6, 7, 8
 Παῦλος Κούρτοβιζ 17, 19
 Πέεφ 'Αλ. 45
 πελίνος 191
 πελιούνα 211
 πεσιτάθκα 203
 Πέτκος Καραβέλωφ 45
 Πετρούνωφ 45
 πιτεροῦ 192
 Πλάγια (Μετροῶν) 169
 Πλόβδηφ 28, 30
 πνευματικὸς ἀρχηγὸς ὀρθοδόξων 61
 πόλεμος Κριμαίας 295
 πολιτισμένον στοιχεῖον 50
 Πολωνὸς Κλημὲντ-βέης 21
 Πολωνὸς Σαδικ πασᾶς 21
 Ποντικὴ διάλεκτος 133
 ποντικός 198
 πουγάδ' 191
 Πράβο (ἔφημ.) 35
 πράγκα 211
 πρέπος 191
 προκαταρκτικὴ Σχολὴ 'Αδρ]λεως 249
 προσάρτησις 'Αν. Θράκης 124
 πρώτη συνταγμ. Βουλὴ 53
 πρῶτο σῶμα 'Ιησοῦιτῶν 62
 πρῶτος Γεν. Διοικ. 'Αν. Ρωμυλίας 51
 πρωτοσύγγελος 191
 Πύργος 169

ραγιάδες 291
 Ράδα Κύρκοβιτς 46
 Ραιδεστός 169, 289, 290, 291, 292, 293,
 294
 Ρέμπιτς 169
 ρετσπέρ' (τό) 205
 ρινσπεράκι 220
 Robert Walsh 305
 Ροδόπη 169, 302
 Ρουμेलία 219, 289, 295, 296
 ρουφέτιον ἀμπατζήδων 8

σαγιάκια 190
 Σάλτσος Τσομάκωφ 17
 Σαμακόβι 30, 169
 Σαμοθράκης Ἀχιλλ. 327
 σαράγ' 203
 Σαρακινιώτικο ρέμα 189
 Σαρ. Ἐκκλησίαις 171, 305, 306, 307,
 308, 309
 Σαρῆ Σταῦρος Κοσμάς 43
 σατυρική Γκάϊντα 34
 Σγουρηδες 76
 σέβκανα 189
 σεδούκι 200
 Σιμιτλή 174
 Σῆμος τζορμπατζής 69
 Σῆμος Σιμόπουλος 90, 92, 94, 106, 111,
 112, 116, 117, 121
 Singidunum (Βελιγράδιον) 7
 Chichkof 27, 34, 37
 Σκεπαστός 174, 186
 Σκορδέλης Βλ. 302
 σκορδομαθιές 192
 σκωμός 190
 Σλαωνική γλῶσσα 23, 24
 σνιακό 192
 Σουφλί 175, 221
 Σοφίδες 176
 Σταχτοχώρι 176
 Στράντζα 178
 Στρατηγός Δοντουκώφ Κορσακώφ 54
 Στυλιανός Γονατάς (Στέργιος Γρηγο-
 ρίου) 112
 συγγραφεὺς Φωτεινωφ Κ. 11
 συμβόλαια 200
 Συμ. Συμεωνίδης 116
 σύναξη 191
 συνοδεῖται (κερβάνια) 6
 συνοδική ἀπόφασις 21
 συνδρομισσαμ' 189
 συνιβάσματα 193
 συντομογραφίαις 185
 Σχολάριον 294
 σχολικός φόρος 42
 Σωζόπολις 176

Τὰ γκαγκλόπλα 192
 Ταΐφιρι 178

Τὰ ιδιώματα τῶν δυτικῶν παραλίων
 Μ. Ἀσίας 136, 137
 Ταπεινόν 222
 Ταχυδρομεῖον 291
 τὰ τσαλγικά 187
 Tekfourdaghi 290, 293, 294
 τελιάζουν 193
 τέταρτη κατηγορία ιδιωμάτων 138
 Τζάβλα 196
 Τζαρτζαλοῦδες 188
 Τζεβιτζι 178
 τηλέγραφος 290
 τιμαρῆψ 190
 τίρι—τίρι 200
 Τρέβνη 9
 τρανή κοκκῶνα 16
 τράτα 222
 τρεῖς κατευθύνσεις 16
 τρεπτσιές 190
 τρεχός 198
 τριμέτωπος ἀγώνας 62
 τσεβρές 204
 Τσέκος Κάπλισκωφ 49
 Τσεντώ 179
 Τσιγγερίδης Νικ. 326
 Τσιλιγκίρωφ 45
 τσιρίπαχη 219
 Τσιφλίκι—κιοῖ 180
 Τσομάκωφ 49
 Τσόρλου 180, 294
 Τσουφτάρ 192
 τσουφτοῦσε 192

φαρμακεῖον Στογιάννου Τσομάκωφ 17
 φαρμακοποιοὶ 114
 Φερδινάνδος Σὰζ Κοβούργου 52
 Ferrières Sauveboeuf 8
 Φιλεκπ. Σύλλογος 305, 309
 Φιλιππούπολις 181
 φιλόλογοι 115
 φιλοξενία 290
 Φιρμάνιον 20 Μαΐου 1870, 50
 Φλώρος Γουναρίδης 106
 φόρος βεγλίκ 9
 φουντουκλί 189
 φουσκωτό 200

χαβοῦζ 191
 Χάγη 59
 Χατζηβασιλείου Ζήσης 329
 Χαῖνς 205
 χαμπέρ 207
 χαρακτηριστικὸ γνῶρισμα τῶν ἡμιβόρ.
 ιδιωμάτων 137
 Χάρτης Viquesnel 295
 Χατζῆ Γύρι 182
 Χάφσα 295
 Høeg. G. 133
 χειρόγραφα ἱστορ. λεξικοῦ 146
 χειρόγραφα ἀρχείου Ἀκαδημ. Ἀθη-

νῶν 146
Χιλῆ 182
Χιρκᾶ 182
χοκιμάτ' 209
χορός 298

Χρήστος Δάνωφ 42
Χώρα 292
χωρατὰ 202
χωρισμός Ἐπαρχίας Φιλ)λεως 26
Ψυχάρης 132

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

α) Κατὰ συγγραφεῖς

- Ἀνδριώτη Δημ. Π.** Τὰ ὄρια τῶν βορείων, ἡμιβορείων καὶ νοτίων Ἑλληνικῶν ιδιωμάτων σ. 131—185
- Ἀποστολίδου Κ. Μ.** Οἱ ἐπὶ Τουρκοκρατίας ἐν Φιλιππουπόλει Βούλγαροι σ. 5—50.
- Βογαζλή Δ. Κ.** : Ἑλληνικὲς θρησκευτικὲς κοινότητες στὴν Τουρκία, Βουλγαρία, Ἄν. Ρωμυλία σ. 51—64.
- Dumont Albert** : Περιηγήσεις, ἀναμνήσεις ἀπὸ τὴν Ρουμελίαν σ. 288—302.
- Κουρτίδου Κ. Γ.** : Περὶ καταγωγῆς τῶν Σουφλιωτῶν σ. 221—224.
- Κωνσταντοπούλου Κ. Ν.** : Ἐκπαιδευτικὰ καὶ κοινωνικὰ Σκοποῦ Ἄν. Θράκης σ. 65—130.
- Λουκάτου Δημ. Σ.** : Τραγοῦδια Βορ. Θράκης σ. 218—221.
- Παπαχριστοδοῦλου Πολυδ.** Σημειώματα σ. 303—313.
- » » Μνημόσυνα σ. 313—329.
- Σαμοθράκη Θ. Ἀχιλλ.** : Λεξικὸν γεωγραφ. καὶ ἱστορικὸν τῆς Θράκης σ. 225—288.

β) κατ' ἕλην

- Γλωσσικά** (**Ἀνδριώτη Ν. Π.**). Τὰ ὄρια τῶν βορείων, ἡμιβορείων καὶ νοτίων Ἑλληνικῶν ιδιωμάτων τῆς Θράκης σ. 131—185.
- Ἐκπαιδευτικὰ** (**Κωνσταντοπούλου Ν.**) : Ἐκπαιδευτικὰ καὶ κοινωνικὰ Σκοποῦ Ἄν. Θράκης σ. 65—130
- Ἱστορικά** : (**Ἀποστολίδου Μ. Κ.**). Οἱ ἐν Φιλιππουπόλει ἐπὶ Τουρκοκρατίας Βούλγαροι σ. 5—50.
- » (**Βογαζλή Δ. Κ.**). Ἑλληνικὲς θρησκευτικὲς κοινότητες στὴν Τουρκία Βουλγαρία, Ἄν. Ρωμυλία σ. 51—64.
- » (**Κουρτίδου Κ. Γ.**). Περὶ καταγωγῆς Σουφλιωτῶν σ. 221, 224
- Λαογραφικά** (**Πετροπούλου Δημ.**) : Λαογραφικὰ Σκεπαστοῦ Ἄν. Θράκης σ. 186—217.
- » (**Λουκάτου Δημ.**) : Τραγοῦδια τῆς Βορ. Θράκης σ. 218—221.
- Λεξικογραφικά** (**Σαμοθράκη Ἀχιλλ.**) : Ἱστορικὸν καὶ γεωγραφικὸν λεξικὸν σ. 225—288.
- Μνημόσυνα** : (**Τόμπρου Μ.**) : Κ. Δημητριάδης σ. 314—326 (Παπαχριστοδοῦλου Μ.) Ν. Τσιγγιρίδης, Ζήσης Χατζηβασιλείου Μ. Γεδεών, Σαμοθράκης Ἀχιλλ. σ. 326—329.
- Περιηγήσεις** : (**Alfred Dumont**). Ἀναμνήσεις ἀπὸ τὴν Ρουμελίαν σ. 289—302.
- Σημειώματα** : (**Παπαχριστοδοῦλου Π.**). Ἀρχεῖον Θράκης, Θρακικὰ Σχολεῖα Σαρ. Ἐκκλησιῶν, — Ἀδριανούπολις, — Κωνσταντινούπολις, — Φιλιππούπολις. — Ἡ Ἑλλὰς ἐν τῇ ροῇ τῶν αἰώνων Ἐκ τῆς διαθήκης Μ. Ἀποστολίδου. σ. 303—313.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

† Κ. Μ. ΑΠΟΣΤΟΛΙΔΟΥ. Οί ἐπὶ Τουρκοκρατίας ἐν Φιλιππουπόλει Βούλγαροι.	Σελ. 5— 50
Δ. Κ. ΒΟΓΑΖΛΗ Φιλιππουπολίτου. Ἑλληνικὲς θρη- σκευτικὲς κοινότητες στὴν Τουρκία, Βουλγαρία, Ἄνατ. Ρωμυλία.	» 51— 64
Ν. Κ. ΚΩΝΣΤΑΝΤΟΠΟΥΛΟΥ. Ἐκπαιδευτικὰ καὶ κοι- νωνικὰ Σκοποῦ Ἄν. Θράκης.	» 65—130
Ν. Π. ἈΝΔΡΙΩΤΗ. Τὰ ὄρια τῶν βορείων, ἡμιβορείων καὶ νοτίων Ἑλληνικῶν ἰδιωμάτων τῆς Θράκης. . .	» 131—185
ΔΗΜ. Π. ΠΕΤΡΟΠΟΥΛΟΥ. Λαογραφικὰ Σκεπαστοῦ Ἄν. Θράκης.	» 186—217
Σ. ΛΟΥΚΑΤΟΥ. Τραγούδια τῆς Βορ. Θράκης. . . .	» 218—221
ΚΩΝΣΤ. Γ. ΚΟΥΡΤΙΔΟΥ. Περὶ καταγωγῆς τῶν Σου- φλιωτῶν	» 221—224
ΑΧΙΛΛ. Θ. ΣΑΜΘΘΡΑΚΗ. Λεξικὸν ἱστορικὸν καὶ γεω- γραφικὸν τῆς Θράκης	» 225—288
ALBERT DUMONT. (μετάφρ. Θεοδωρίδου Τριανταφύλ- λου). Περιηγήσεις, ἀναμνήσεις ἀπὸ τὴν Ρουμελίαν. . .	» 289—302
ΠΟΥΔ. ΠΑΠΑΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ. Σημειώματα. . . .	» 303—313
ΜΙΧ. ΤΟΜΠΡΟΥ. Μνημόσυνα	» 314—326
ΠΟΥ. ΠΑΠΑΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ. Μνημόσυνα. Ν. Τσιγγι- ρίδης, Ἀχιλλ. Σαμοθράκης, Ζήσης Χατζηβασι- λείου, Μαν. Γεδεών	» 326—329
ΕΥΡΕΤΗΡΙΟΝ.	» 330—336
ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ κατὰ συγγραφεῖς καὶ ὕλην	» 336

}

ΔΙΕΥΘΥΝΣΙΣ
ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΥ

ΠΟΥΔ. ΠΑΠΑΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ (ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ)
ΟΔΟΣ ΛΕΥΚΑΔΟΣ-32 ΚΥΨΕΛΗ (ΑΘΗΝΑΙ 8)

ΑΡΧΕΙΟΝ ΤΟΥ ΘΡΑΚΙΚΟΥ ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΟΥ
ΚΑΙ ΓΛΩΣΣΙΚΟΥ ΘΗΣΑΥΡΟΥ

ΤΟΜΟΙ ΔΕΚΑ

ΕΞΕΔΟΘΗ: ΕΠΙΤΥΜΒΙΟΝ ΧΡΗΣΤΟΥ ΤΣΟΥΝΤΑ επίμετρον
τοῦ ΣΤ' τόμου, τῇ συνεργασίᾳ τῶν ἐξοχωτέρων ἀρχαιολόγων τοῦ
κόσμου καὶ τῶν ἐκλεκτῶν μαθητῶν του, μόνον 300 ἀντίτυπα.

ΔΙΗΓΗΜΑΤΑ

ΠΟΛΥΔ. ΠΑΠΑΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ

- 1) Θρακικὲς Ἠθογραφεὶς τόμοι πέντε
- 2) Τουρκεμένη ἐξηντημένον
- 3) Πασχαλιὰ στῆ Θράκη (1937)
- 4) Χριστούγεννα στῆ Θράκη (1938)
- 5) Τὰ Περσμένα στῆ Θράκη (1939)
- 6) Χαμένοι Κόσμοι (1940)